

R. BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.

RACCOLTA
VILLAROSA

B

454
NAPOLI

Handwritten scribble or signature

Vol. B. 454

1

M. T. CICERONIS

OPERVVM

TOMVS XIV.

EPISTOLARVM FAMILIARIVM

LIBER I. II. III. ET IV.

Tomus I

M. T. C I C E R O N I S E P I S T O L A R V M

L I B R I XVI.

A D F A M I L I A R E S

(*UT VVLGO VOCANTVR*)

EX RECENSIONE IO. GEORGII GRÆVII

• C V M N O T I S V A R I O R V M

Editio novissima post Grævianam locupletior.

T O M V S I,

Interpretum nomina pagina xvi, dabit.

N E A P O L I M D C C L X X V I I .

Typis, ac sumtibus IOSEPH MARIE PORCELLI
Bibliopole

AUCTORITATE PUBLICA.

P R Æ F A T I O

EDITIONIS GRÆVIANÆ.

On multis te morabor. Nam quæ præfanda de interpretibus, & Tullianis editionibus habeo, rejicio in id tempus, cum toti corpori manus ultima imponetur. Nunc habes epistolarum ad diversos exaratarum, quas vulgo perperam familiares vocant, volumina sedecim. Sequentur statim, quæ data sunt ad Atticum, & quæ iis solent adnecti. Tum opera reliqua. Quid in hac editione, quam ante plurimos annos suscepimus adornandam; sed quam casus varii, præcipue tamen hæc, quæ intervenit, temporum atrocitas diu retardavit, simus secuti, paucis accipe. Primum nobis fuit & antiquissimum, ut ipse CICERO prodiret limatior, quam umquam antehac prodierat; dein ut hæc nostra editio cultior esset, & non modo ad doctorum, sed & ad non eruditissimorum lectorum captum & usum accommodata. Editionum omnium emendatissima est PETRI VICTORII, principis ingeniorum sui temporis, qui in ea concinnanda & Medicæo codice usus est, uno omnium optimo & vetustissimo; & judicio, quo valebat inprimis, acerrimo, ac eruditione magna, quæ cum pari conjuncta erat modestia. Nam ingenio parum indulget in immutandis iis, quæ in optima notæ membranæ reppererat, a quarum religione vin latum unguem discedit: sed iis non par-

cit, quæ contra codicum antiquorum fidem in editiones vulgatas sive descriptorum, sive editorum incuria & inscitia irrepperant. Illi uni plus CICE-RO debet, quam reliquis omnibus, qui in eo perpoliando tempus studiumque posuerunt; quorum plurimos superius illud felix seculum tulit, Italia præcipue omnis eruditionis, quæ in illa restituit, parens: horum enim plerisque cultum quidem refert acceptum, sed VICTORIO salutem. Non inficior alios etiam sollertes & doctos viros multos novos TULLIO deterfisse, sed VICTORIVS tot gravia vulnera, tot latentia & suppurata, quæ bonam valetudinem mentiebantur, in eo sanavit ulcera, ut principem inter omnes locum obineat. Sape indignior, magnum hunc CICERONIS servatorem immerito & indigne perstringi a Viro doctissimo in satyra quadam: qui sane id non ferrer impune, nisi multis ejus magnisque in rem litterariam meritis hoc perversum judicium donandum censeremus. VICTORIVM in his saltem epistolis, quæ nunc produnt, secutus est fere κατὰ τοῦ αἰῶνος IANVS GRUTERVS, aut potius, cujus opera in istis epistolarum libris usus est, IANVS GEBHARDVS, qui si plus studii consumsisset in emendate scribendo, quam in vellitando LAMBINO & MANVTIO, se longe doctioribus, provinciam sibi a GRUTERO mandatam rectius gessisset & majore cum laude. Ad editionem VICTORII nostra quoque potissimum fuit conformata. Non tamen religioni duximus ab illa recedere, cum ratio, codiceque ab illa recedendum

dum esse suaderent. Nam quatuor priscis manu exaratis libris sumus usi. Primus, isque longe præstantissimus non eorum saltem, quos nos evolvimus, sed & quos alii viri docti viderunt, & qui uni cedit Medicæo, cujus scripturam verissimam ubique firmat, depravatam nonnumquam corrigit pulcherrime, melioremque reddit, sed qui octo tantum priores libros complectitur, aere in eo comparatus est olim Coloniae Vbiorum in taberna libraria. Hujus insignis libri ope non paucas inveteratas mendas, quæ omnes obsidebant editiones, ex his octo libris eluimus. Hic primus noster dicitur. Proximus, Amstelodamensis, quem utendum nobis misit DANIEL ELSEVIRIUS ex illius Urbis florentissimæ bibliotheca publica: qui & alium membranaceum librum ex Menteliana Parisiis in hos usus nobis adportavit, quem Mentelianum vocamus. Quartus recentissimus chartaceus est meus secundus. Nam & hunc Amstelodami aliquando mihi vindicavi. Editionis LAMBINIANÆ cum variis antiquis libris a politissimo illo IANO GVILIELMIO, & cum Palatinis a GRVTERO compositæ copiam mihi fecit Vir Amplissimus IOANNES SIXIVS, Scabinus Amstelodamensis gravissimus & doctissimus. Editionem perantiquam Italicam, quam anno c10 cccc LXXVII. typis descripsit SIXIMVNDVS A LIBRIS Bononiensis, & AVGVSTINVS MATTHÆVS, POLITIANI discipulus, ut ipse in fronte & catce libri sua manu testatur, cum veteribus membranis contulit Vir Nobilissimus NICOLAVS HEIN-

SIVS, unicum patriæ suæ decus, & grande meum
 litterarumque præsidium, mecum communicavit.
 Quæ cuncta mihi profuerunt ad has epistolas eli-
 mandas. Ad eas vero illustrandas omnium virorum
 eruditorum interpretationes integras collegi, & in
 hanc editionem contuli. Primas tenet PAVLLI MA-
 NVTII commentarius; sed præter hunc illibatas
 habes VICTORII, LAMBINI, VRSINI, RAGA-
 ZONII adnotationes, excerpta vero ex SEBASTIA-
 NI CORRADI, BERNHARDI RVTILII & IA-
 NI GEBHARDI animadversionibus, quibus adper-
 simus quidquid aut ipsi ad cultum & lucem Cice-
 ronis observavimus, aut alios doctos homines ob-
 servare meminimus. VICTORII prolixiores notas,
 quæ non potuerunt commode verbis TVLLII sub-
 texti, inseruimus, præposito VICTORII nomine,
 MANVTII commentario, qui propter molem sepa-
 ratim editur, & singulis tomis epistolarum subne-
 ctitur. Maluissimus omnes notas ad exemplum MA-
 NVTIANARVM in finem librorum rejici, sed non
 licuit nobis animo nostro morem gerere. Consuetu-
 dini huic, quæ ante non multos annos in his ter-
 ris invaluit, invitis viris doctis, & typographorum
 voluntati fuit serviendum. Commentarium MANV-
 TII excipit commentarius RAGAZONII, seriem
 temporum & ordinem, quo singula scriptæ sunt
 epistolæ, ostendens. RAGAZONIUS is est CARO-
 LVS SIGONIUS. His subnectuntur IOANNIS FRI-
 DERICI GRONOVII, του ταυ ineditæ animad-
 versiones, quas delibavimus ex ejus scholis Lugdu-
 ni

ni Batavorum habitis. Illarum usum nobis præstitit IACOBVS GRONOVIVS, quem non maximago paterna illustrat, quam egregia fama, quam ipse sibi præclaris interioris eruditionis speciminibus domi forisque editis peperit. In fine iussimus PETRI VICTORII & PAVLLI MANVTII præfationes, & libellum variarum lectionum, quem collegimus, addi. Grande quoque decus accessit non his solum epistolis, sed & reliquis, quæ brevi publici juris fient, operibus TVLLIANIS, ex adnotationibus paucis quidem, sed pereruditis, HENRICI VALLESII, viri summi, cujus mors nuper rei litterariæ ingentem imposuit & irreparabilem plagam, omnibus eruditis diutissime lugendam, quas ex libri sui marginibus decerptas mecum communicari voluit per FRANCISCVM VALLESIVM, qui ætate quidem, sed nec ingenii, nec doctrinæ laude fratre est inferior. Cum hac scriberem Roma perferuntur ad me M. ANTONII MVRETI adnotationes, quas paginis CICERONIS a ROBERTO STEPHANO clō ID XXXVIII. Lutetia publicati adposuerat disertissimus & elegantissimus mortalium. Eas describi iussit, & ad me curari OCTAVIVS FALCONERIUS, Vir tam natalium splendore, quam dignitate ac eruditione perillustis, & in primis commemorandus, qui & ipse non ita pridem in ætatis flore non mihi soli, quem a multis annis omni benevolentia genere prosequitur, flebilis occidit; sed omnibus, qui sapientiæ doctrinæque studiis, quæ ornabat fovebatque mirifice, tenentur. Post acerba Viri tam insignis

gnis fata frater ejus Nobilissimus, PAVLLVS FALCONERIVS, in mittendis his MVRETI adnotationibus, qua est erga omnes humanitate, suum non passus est nos desiderare studium. Non licuit quidem nobis in his epistolis poliendis frui FALCONERII beneficio, nam omnes jam praela reliquerant, sed ad reliquos tomos ornandos nobis id adjumento futurum exploratissimum habeo. Multa alia nomina contraxi, quibus suus dictus est dies: sed in nullius tanto sum aere, quam in excellentis illius Viri ANTONII MAGLIABECQVII, quem, quotquot ubique gentium sunt docti homines, tamquam commune delictum orbis eruditi in oculis ferunt. Tam proluxa in cunctos, qui rei litterariae commodis invigilant, ejus est voluntas, tantumque omnes demerendi studium, ut natus unice videatur ad optimarum arrium dignitatem tuendam & augendam. Quis umquam cunctis aliquid profuturum seculo & posteris parantibus acriores admovit stimulos? Quis illis vario genere subsidiorum undique conquisitorum instruendis ad feliciter, quae moliuntur, perficienda fuit liberalior? Me sane jam dudum tanta benignitate sic sibi devinxit, ut nullam referenda gratiae rationem umquam inire possim. Nullus est liber tam rarus inventu, qui in nostris terris & bibliothecis haberi non potest, cujus non copiam mihi tantis locorum intervallis a se disjuncto fecerit, simul ac cum me quærere intellexit; nec ullum studium officiumque ab ullo homine conjunctissimo potest expectari, quod mihi à se promptum esse & para-

paratum non luculentis declaravit argumentis : sed hæc non sunt in transcurso prædicanda. Illucescet, spero, aliquando dies exoptata, quæ mihi licebit plenius, ut sic dicam, velis in commemorationem tot in me, ac rem litterariam meritorum ejus invēbi, ut in non ingratum hominem se sua collocasse munera cognoscat. Te, Lector benevole, rogo, ut, si quem ex his lucubrationibus fructum capis, patronos hos rei litterariæ faustis ominibus prosequaris. In sequentibus operibus jubeo te sperare non paucas CASAVBONI, MVRËTI, PASSERATII, GRONOVII nondum in publico visas ad CICERONEM adnotationes. Quos interpretes singulis libris simus adjecturi inviolatos, animus fert hic subjicere, hac de causa, ut si quid forte erudiri nobis lateat, quod CICERONI expoliendo & illustrando serviat, a te, Lector amice, monitus investigem, & reliquis adjiciam. Id enim studeo, ne quid in hac editione prætermittatur, quod aut ad maculas, quas CICERONI inussit temporum, & hominum iniquitas, delendas, aut salebras, quæ in illius scriptis occurrunt, complanandas, a litteratis viris est memoriæ proditum. In hac editione videbis non paucis accessionibus locupletatas esse notas, quas excerpsumus ex minore, quæ prodiit Amstelodami anno M. DC. LXXXIX. Vale.

*Index interpretum Tullianorum, unde adnotationes, quæ
universa instrueretur editio, colligere sibi Gra-
vius proposuerat.*

Pater Victorii, Manutii, Lambioi, Vrsini, Gruteri notas integras in omnes Ciceronis libros, singulis hi accedent: In Rhetoricorum libros duos de Inventionem Marius Victorinus: In libros tres de Oratore ad Q. Fratrem Iacobus Sirebæus: In librum secundum de Jociis Ciceronianis Turnebus, & Passeratii ineditæ notæ: In de Claris Oratoribus, qui Brutus inscribitur, Sebastianus Corradus. Io. Oratorem ad Brutum Majoragius: In Topica, Goveanus, & Achilles Statius. In Partitiones Oratorias Majoragius: De Optimo genere Oratorum Achilles Statius: In Orationem pro Quintio, pro Roscio Amerino, pro Q. Rolfio Conrado Hottomannus, in Divinationem in Verrem, & Proœmium actionis primæ in Verrem Hottomannus, & Franciscus Fabricius; in lib. II. & III. Hottomannus, & P. Nannius, in lib. IV. & V. Hottomannus, pro M. Fonteio Hottomannus, & Gabriel Faernus, pro A. Cæcinnâ Hottomannus, & P. Faber, pro lege Manilia Hottomannus, & Fr. Fabricius, in Orationes tres in Rullum H. Turnebus, & Bernhardinus Lauredanus, pro C. Rabirio Turnebus, & Hottomannus, in IV. Catilinarias Muretus, pro Murena Ioach. Camerarius, pro L. Flacco Gabriel Faernus, pro Archia, ad Quirites post reditum, post reditum in Senatum, pro domo, sua Hottomannus, pro haruspicio responsu Hottomannus, & Fr. Fabricius, io Vatinium Goveanus, & Hottomannus; pro M. Cælio, de provinciis Consularibus, pro Balbo Hottomannus; in Pisonem Hottomannus, & Fr. Fabricius; pro Rabirio Postumo Franciscus Fabricius; pro Q. Ligario Fr. Fabricius, & Ioach. Camerarius; in Philippicas Hieronymus Ferracius, Muretus, & Faernus; his inferentur nonnulla ex Nicolai Abrahami commentario in aliquot Ciceronis Orationes, sed ea tantum quæ aut ad obicura, aut ab aliis male intellecta explicanda faciunt: In epistolas ad Atticum Seb. Corradus, Malaspina, S. Bosius, Franciscus Iuvius, Antonius Popma, Casauboni, Mureti, Gronovii ineditæ: io epistolam de Provincia administranda Hottomannus: in Academicas Quæstiones Turnebus, & P. Faber: In libros de Finibus Honorum & Malorum Muretus: Io Tusculanas Quæstiones Camerarius, Fr. Fabricius, Muretus: in libros de Fato Hadr. Turnebus, Achilles Statius, Ioach. Perionius: in libros de Legibus Goveanus, & Turnebus: in libros de Officiis Franciscus Fabricius, Petrus Suftridi, Carolus Langius: Cæli Calpurnii, & Majoragii reprehensiones, & Iacobi Griftoli defensiones: in Lælium Martialis Rogerius: In Iomnium Scipionis Eulogius Favonius Rhetor Chaginicænsis, Elias Vinetus, Carolus Langius, P. Suftridi, & Franciscus Fabricius: in Aratai Phenomena Ioach. Perionius, & H. Grotius: In fragmenta Ciceronis Car. Sigonius, & Andreas Patritius. His passim adpergerunt, quæ cum a viris ductis in aliis libris, quibus non ex professo Cicero illustratur, tum a me ipso fuerunt animadvertita, quæ Ciceroni locum sonerantur, aut habes ei abstergerent. Accedet tonus peculiaris nonnullos libros ad Ciceronis intelligentiam necesarios complectens: Vitam nimirum Ciceronis a Fr. Fabricio scriptam, Boetium in Topica, Corradi Quæsturam, Logicam, Ciceronianam.

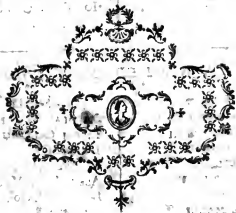
P R Æ F A T I O.

HVIVS NOVISSIMÆ EDITIONIS.

✱✱✱✱✱ ICERONIS *Epistolas ad Familiares*, quas
 ✱✱✱✱✱ **C** vocant, edituri, quo tuis commodis, hu-
 ✱✱✱✱✱ manissime Lector, impense advigilare-
 ✱✱✱✱✱ mus, id primum omnium curavimus, ut
 binæ illarum ex Grævii recensione editiones, eaque
 ceterarum castigatissimæ, simul collatæ pervolutaren-
 tur, ac veluti instar operis typographici ad expri-
 mendum proponerentur. Harum porro prima est,
 quæ curante DANIELE ELSEVIRIO, viro in re
 typographica magni nominis, Amstelodami anno
 MDCLXXVII. lucem adspexit: alteram vero ad
 Elsevirianam fidem ibidem sedecim post annis re-
 cuderunt P. & I. BLÆV: quorum quidem typo-
 graphorum diligentiam, causa aliquid est, quam o-
 brem non immerito desideremus. Non modo enim
 in eam partem peccarunt, quod suis inferere locis
 neglexerunt, quæ corrigenda atque addenda in El-
 seviriana ad calcem GRÆVIVS monuerat: verum
 etiam per summam oscitantiam IOANNIS FRIDE-
 RICHI GRONOVII in octo ipsos priores libros ad-
 notationes prorsus oblitteratas expungere. Quod sane
 eo monitum volumus, ut nostrates, quibus nil nisi
 exterum sapit, Amstelodamensium typographorum
 accuratissimis, ut ambitiose prædicari solet, editio-
 nibus diffidere discant. In hac igitur editione or-
 nanda GRÆVII recensioem κατά τοῦτα secuti,
 emen-

emendavimus, suisque locis aptata restituvimus, quæcumque ipse refingenda atque attexenda voluit. Ordinem vero, quem sibi GRÆVIVS proposuit in Interpretum adnotationibus collocandis, aliquantulum a nobis immutatam fuisse scias. Quas enim ipse ex laudatis GRONOVII scholis Lugduni Batavorum habitis delibatas adnotationes continenti serie ultimo loco produxit; eas nonnihil auctas ex ejusdem Observationibus inter reliquorum Interpretum animadversiones incedere jussimus; neque ab iis duximus esse dissociandas, quas illius filius IACOBVS partite dedit in sua Tullianorum Operum editione. Ut autem locupletiori commentario Tullianæ Epistolæ discescent, eas instrui volumus IOANNIS GOTTLIEB CORTII animadversionibus, cujus doctis laboribus plurimum debent SALLVSTIVS, PLINIVS, aliique prisca ævi Scriptores. Adjecimus præterea adnotationes integras ISAACI VERBURGII, IOSEPHI OLIVETI, GISEBERTI CUPERI, IACOBI FACCIOLATI, NICOLAI LALLEMANDI: tum Selectas NICOLAI FVNCII, IACOBI CELLARII, ac NICOLAI QVARTERRII. Adhuc undique corradere satagemus, quæ lucem aliquam Ciceroni affunderent, ex præstantibus plerisque viris mutuata, ac præsertim ab HENRICO STEPHANO, C. AVGVST. HERMANNO, ALEXIO SYMMACHO MAZQCHIO, ac IACOBO MARTORELLIO, quem ex oculis nuper sublatum litteratorum Respublica merito dolet. Tandem e re esse duximus, ut in quartum harum Epistolarum volu-

*volumen rejiceretur HIERONYMI RAGAZONII ,
 sive CAROLI SIGONII Commentarius ; is enim
 in eo versatur , ut Epistolas per ea , quibus scri-
 ptæ sunt , tempora digerat ac describat . Tu , vole
 interea , Lector , & laboribus nostris perfructuere .*

*Adnotationes quas ad Ciceronis Epistolarum ad Familia-
res Volumina dedit Grævius.*

Integræ
PAVLLI MANVRII
PETRI VICTORII
DIONYSII LAMBINI
HIERONYMI RAGAZONII
IOACH. CAMERARII
FVLVII VRSINI
HVB. GIPHANII
I. G. GRÆVII

Selectæ
SEBAST. CORRADO
BERNARDI RUTILII
IANI GEBHARDI
HENRICI VALESII
IANI GRIVIERI
VON. VILLIOMANNI
ALEX. OATELLI
A. BUCHNERI
IO. FRID. GRONOVII , &
aliorum.

IN HAC NOVA EDITIONE ADDITÆ.

Integræ
IACOBI GRONOVII
IO. GOTTLIEB CORTII
ISAACI VERBYRGII
IOS. OLIVETI
IACOBI FACCIOLATI
GISE. CUPERI
NIC. LALLEMANDI

Selectæ
NICOLAI FVNGII
IACOBI CELLARII
NICOL. QUARTERII
C. AVG. HEVMANNI
ALEX. SYM. MAZUCHII
IACOBI MARIOCELLII , &
aliorum.

M. T. C I C E R O N I S E P I S T O L A R V M

L I B R I XVI.

A D P. L E N T V L V M

L I B E R P R I M V S

E P I S T O L A I.

A R G V M E N T V M.

Cornelio Lentulo Spintheri gentis patriciae Cilicium proconsulari imperio administranti scribit Cicero de officio suo erga ipsum in curanda regis Ptolemaei reductione: deinde quia rem non perficiat, excusationem offert: est autem excusatio multiplex; & quia rex ipse a Pompeio restitutus

*E*xponenda primum a nobis causa est, cur titulum XVI. primorum librorum mutaverimus, qui vulgo ab omnibus Familiarium Epistolarum appellabantur, ne forte aliquis nos id temere fecisse suspiceretur, ob idque malit usitatum, & receptum jam errorem sequi, quam vetus & legitimum nomen harum epistolarum comprobare. Nam cum nihil sit in his libris immutatum, cuius non possumus si non veram, probabilem tamen aliquam causam reddere: videmur quoque nobis huius rei argumenta & rationes non contemnendas posse adducere, quae falso nomine has diu appellatas esse ostendant, & consilium nostrum non reprehendi sinant, qui id induxerimus; non autem id novandae cupiditate capti fecimus, sed potius sinceræ, & incorruptæ vetustatis desiderio moti, quam quotidie

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

magis a novis quibusdam inquinari, & ludibrio haberi pati non possumus. Existimo autem hos, ut hæc volumina ab aliis Ciceronis, & maxime ab his, quæ ad Atticum scripta sunt, distinguerent, nomen illud excogitavisse: quod quam sapienter fecerint, alii maioris auctoritatis viri judicabunt. Scimus sane quoddam epistolarum genus familiare recte appellari, & dici, ejus etiam generis nonnullæ hoc volumine epistolæ continentur, non tamen ob id omnes ita appellandæ, cum plurimæ sint de gravibus & magnis rebus summo officio scriptæ. Quod si ullis epistolarum voluminibus hic titulus conveniret, verius hoc nomine appellari possent illæ, quæ ad Atticum familiariter scriptæ sunt: quæ licet & ipsæ sæpe de publicis rebus agant, remissiore tamen & solatiare genere dicendi utantur, & minore arte & studio scriptæ sunt,

A

tui cupiat ; & quia Pompeius idem cupere videatur ; & quia consulares totam rem odio habeant ; p'strebo quia ipse, cum

sunt, quomodo familiares inter se homines scribere consueverunt. Hoc autem ab aliis diuersis & elegantibus viris animaduersum esse (quibus merito semper hoc nomen suspectum fuit) compertum habemus. Movit autem nos maxime ut id repudiremus, quod in nullis manu scriptis paulo antiquioribus codicibus inuenimus, ut omnino novum esse & nuper ortum conteri neesse sit. Nam in egregijs & probatissimis exemplis, quod merito semper summæ auctoritatis apud nos fuit, nullum est hujus vocis vestigium. Animadvertimus etiam, quod rem penitus confirmare videtur, a nullo unquam veterum auctorum, & non ignobilium Grammaticorum, qui crebro testimonium harum epistolarum adducunt, illas familiares appellari, sed eo quem nos restituimus titulo & nomine. Ii sunt, A. Gellius, Nonius Marcellus, Priscianus, qui non hæc solum, verum etiam multos alios libros epistolarum a M. Tullio scriptarum citant, qui ab eo semper, ad quem missæ sunt, cognomen accipiunt. Hoc autem tam notum unicuique esse potest, & tam facile ab illis, qui non observant, potest peripici, ut exemplis adducendis id comprobari necesse esse non putem. Unum tamen notandum fuit, cum liber ab eo, ad quem primæ epistolæ scriptæ sunt, appelleretur, continuatque iter semper ad alios etiam missas litteras, quomodo illæ posteriores citandæ sint : quod etiam ab illis diligenter observatum est ; quod maxime eo loco declaratur, qui a Nonio Marcell. adducitur e libro, qui ante nomen appellabatur : *sed cura ut valeas, ne ego, te iocente, bona tua commadam* ; sic enim, inquit Nonius, Cicero ad Varronem epistola Pati : sunt enim hæc verba in epistola Pati, id est, quæ ad Patum missa est. Epistolæ autem ad Patum missæ continentur in volumine ad Varronem, sic appellato, quia primæ ejus libri

epistolæ ad M. Varronem scriptæ sunt ; ut hoc præcipue loco, & multis etiam aliis (quæ nunc, ne longiores, nulla necessitate sinu, omitemus) scrupulum hunc quemadmodum veteres vitare soliti essent, appareat, & legitimum hunc esse titulum harum librorum amplius dubitari non debeat ; cum ab optimis auctoribus ita citentur, nec debent nomine, in quo omnes comprehenduntur, labi, numeri notati librorum : tunc enim necessarii sunt, cum ad eundem plures libri mittuntur, ut in multis ex his, qui vetustate amissi sunt, accidit. Nam non pauci fuerunt, ad quos multa epistolarum volumina scripserunt, ut ad Cn. Pompeium, Cæsarem Dictatorem, Cæsarem Juniorem ; siquidem ex lib. IX. epistolarum ad A. Hirrium a Nonio Marcello Ciceronia testimonium adducitur, & ex his qui restant, III. ad Quintum fratrem, XVI. ad Titum Pomponium Atticum ; in hoc etiam fidem priscorum codicum nobiscum habemus. Iis igitur ego & rationibus, & auctoritatibus motus, inveteratum & receptum jam errorem tollere non dubitavi. VIRGILIUS. In Pal. primo Titulus ita concipitur : M. TULLII CICERONIS AN PUBLIUM LENTULUM LIBER PRIMUS INCIPIT LEGE FACILITER : quasi reliqui libri itidem ad Lentulum essent scripti : ideo in adversa pagina his notatur. M. T. Ciceronis ad P. Lentulum librum quindecim, in Pal. tert. M. TULLII CICERONIS Epistolarum Familiarium Liber primus incipit. Sed de inscriptione non immerito ambigitur : an Epistole Familiares, an Epistola ad Familiares recte dicantur. Vidorius quod putaret hoc volumen ideo Epistolarum Familiarium appellatum, ut ab illo ad Atticum distingueretur, nec hanc inscriptionem in suo ultimæ ac sacrosanctæ senectutis libro inveniret ; tum etiam quod a nullo veterum auctorum puta a Gellio, Nonio Marcello, Prisciano, nobilissimis Grammaticis, qui crebro testimonia ex his epistolis ad-

cum *Lentulo* debeat, auctoritatis in causa regia non satis habeat.

M. T. C. P. LENTULO PRO COS. S. D.

EGo omni officio, ac potius pietate erga te ceteris satisfacio omnibus, mihi ipse numquam satisfacio. Tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum, ut quia tu,

vocant, eo nomine laudaretur, hunc titulum omnino abstulit, contentus, ut a veteribus dictis contendit, edidisse eas nomine Epistolarum Lib. XVI. Nos ut verum fateamur, hunc titulum in nulla nostrorum (secundum excipio Palatum) vidimus, neque in editione omnium princeps bonisque usum Victorium argumentis existimamus, cur illi hoc nuperum novitatis nomen a Ciceronis Epistolarum volumine tollendum videretur. Ut vero vulgo, cui semper novitas & suspecta & invisa est, (quamquam hęc novitatis suspicio non merito in eum recidit, qui vassitaj potiore honorem habet) aliquid daremus, retinimus hanc illarum appellationem, ut Epistolarum ad Familiares titulo prodirent; quandoquidem hęc non hodie, aut heri nata, & imposita Epistolia nomina; nam exstabant, teste Tranquillo in Iulio, cap. 56. C. Cæsaris ad Ciceronem, item ad familiares domesticis de rebus epistolæ. Sed ibi Familiares alii sunt, quam hic. Etiam ipse Cic. lib. XIII. ep. 6. ad Atticum: Epistolas mihi promissabat veritas facies, ad familiares missas a Corinthis. Ego quidem, quandoquidem nec exister in vet. libris hęc inscriptio, nec illi, quibus destinata, ac missa sunt, Ciceroni omnes fuerint familiares, non puto huic nomen illi a Tirone factum; sed ad discrimen alterius ab aliquo primum sciolo cogitatum & adjectum; deinde a credulis receptum, ac propagatum huc usque manasse; cum Victorio ergo remittendum. GRAMMVS. In MSO secundo Gravii hic indea reperitur: M. Tullii Ciceronis Epistolarum liber primus incipit feliciter. In primo vero: Incipiens epistola Ciceronis. GRAM.

Pietate) Pietas erga deos, & parentem proprie dicitur; Lentulum vero Cicero sepe deum, & parentem vocat. CORNABVS.

Mihi ipse) Translatitium jam est, quod Pronomen ipse nominandi causa Pronomini alterius casus subiungatur, cum in expositione modo Danvum ut hec loco, modo alium requirere videbatur. Id inde venit, quod Ipse ex natura sua ad verbum primæ personæ referatur, uti in vernacula etiam haud raro fieri consuevit, non ad alterum Pronomen. Ita Ovidius Heroid. Epist. II. v. 19.

Sæpe videns venus calo, pedagoge fœveres

Ipse mihi dixi: si vales, ille venis.

h. e. Ipsa dixi mihi. Livius II. c. 44. Eternas opes esse Romanas, nisi inter semet ipsas scissionibus sevant, h. e. nisi ipsæ sevant inter se. Magis illud apertum est C. Nep. Paulan. c. 3. extr. Espectandum, dum se ipsa res aperiret. Cicet. pro P. Quintio c. 16. Eo tempore tu non modo ad C. Aquilium, aut L. Inculcum, sed ne ipsas quidem ad te retulisti: adde infra Epist. VIII. n. 11. Lib. III. ep. IV. n. 4. VI. n. 9. VIII. n. 2. Lib. VI. ep. X. n. 8. G. CORNABVS.

Mentorum) Meminit erga se Lepiduli, qui ab exilio eum decimo sexto mense revocavit. EVANGVS.

Quoniam) Modo qui, modo cum, in veteribus libris legimus. CORNABVS. Vt quia tu, nisi perfecta re) Gruterus noster malebat, ut qui tu, quia in Pal. primo & editione Veneta, quæ prodit anno 1468. cum & dein quia in ipsius locum factum iam qui, quod & prius fuisse, ut & Palatini tē. indicant lituræ; denique ita fuisse in Med.

tu, nisi perfecta re de me, non conquiesci: ego, quia non idem in tua causa efficio, vitam mihi esse acerbam putem. In causa hæc sunt. Ammonius, regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat. Res agitur per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, agebatur. Regis causa si qui sunt, qui velint, qui pauci sunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt. Senatus religionis calumniam non religione, sed ma-

Med. lib. adnotat Egnatius, & ex suo Victorius; al. ut, quia tu, vulgo, quoniam. GERNARDUS. Non auiam hic subseribere Grutero immutanti lectionem vulgatam. Qui hic nullum habet locum, nec habere potest, si recte attenderis; sed necessario quia legendum, aut cum; quod cum in aliis, tum in meo quoque libro vetusto, quem secundum appello, exstat. Sed in primo quia scribitur. Crederim excidisse in uno codice, ex quo multa descripta sunt exempla, ex quibus litteram ultimam, inde natam illam diversitatem. Non ignoro qui interdu pro quia poni, sed hic plane alienum est. Suavis autem est repetitio tu quia: Quia tu nisi perfecta re non conquiesci: ego, quia non idem in tua causa efficio. GRÆVIUS. Ut quoniam tu. Ita omnino legendum, ut vidit Græuius, ex veteribus editis, & ex MSis, in quibus compendiose scribitur quoniam. Gebhardus post Gruterum maluit, ut qui tu, quod hic nullum locum habet. Nisi perfecta re de me, scilicet in patriam revocando. LALLIUS.

Nisi perfecta re, de me non conquiesci. Sic distinguendum: nisi perfecta re de me, non ut vulgo, nisi perfecta re, de me non conquiesci. Sic enim loquitur lib. VI. epistolarum ad Appianum Balbum: Neque nullo modo divulgandum, de te jam esse perfectum. LALLIUS. De me non conquiesci. Cum enim primum designatus esset consul, quam libentissime causam Ciceronis suscepit, ejusque de reditu sententiam dixit, repugnantibus Pisone & Gabinio Coss. Kalendis vero Ianuarii magistratum ingressus, eo ipso die fortiter benevolenti animo de Cicerone retulit; nec Clodii legis habita ratione,

quæ penam referentibus irrogabar. Sic Lentulus postea numquam de Cicerone conquieuit, donec mense Sextili, comitibus centuriatis per lata lege, ea causa periceretur: vide Cicer. Orat. pro domo sua c. 12. 27. passim. Post resit. in sen. c. 3. Pro Sextio c. 32. In Pisonem c. 15. FVSE.

Regis legatus. Ptolemæi Anletz, de quo Strabo lib. XVII. & Dion. lib. XXXIX. plura scribunt. CORRAB.

Per eosdem creditores. C. Rabirium Posthumum, & ejus amicos. Idem. Quidam libri MSi habent per eosdem compertores: quod non placet. LALLIUS.

Regis causa... velint. Qui absoluto hujus verbi velint posito offendentur, cogitent, quam sæpe ita legatur, ut facere, curare, alia illi adiungenda sunt. Cæsar l. G. B. c. 34. si quid ille se velis: ut Terent. Andr. A. I. Sc. I. v. 18. & alibi. Quomodo niti, laborare, cupere, & quæ illis similia itidem construuntur, ut Liv. XLII. c. 33. Cum populus bellum Persæ iussisset, puta inferre. Hinc velle & voluntas laxissime favere & favorem significat (uti mox n. 8. nolle pro non favere) quæ ut plurimum permutantur cum studere & studio partium. Sallust. C. c. 33. volentibus omnibus bonis. Alii addunt bene, vel male. Ter. Heaut. A. V. Sc. II. v. 6. Nisi quod bene ex animo volo. Quare idem verbum proprium quasi est precibus, & obsecrationibus, ubi favorem & studium querimus. Sed Regis causa velle dixit Petron. c. 137. Sollicita sum tua causa: pariter propter quid laborare, dolere, plura dicuntur. G. CONTRIVS.

Senatus. Per metonymiam pro senatoribus, & per synecdochem pro maxima eorum parte, collegium, sive

malevolentia, & illius regis largitionis invidia comprobatur. Pompeium & hortari, & orare, & jam liberius accusare, & monere, ut magnam infamiam fugiat, non desistimus. Sed plane nec precibus nostris, nec admonitionibus relinquit locum. Nam cum in sermone quotidiano, tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia maiore quisquam, neque gravitate, nec studio, nec contentione

ne

sive consilium illud vocatur, cuius Romæ potestas summa erat decernendi de negotiis ad Remp. pertinentibus: præter Magistratum creationem, legum lationem, & belli, pacisve arbitrium: quo & res civibus capitales pertinebant. Senatus *legimus* certis habebatur diebus, ut Kalendis, Nonis, Idibus: *indictus* autem reliquis diebus, qui quidem comitiales non erant, pro Magistratum voluntate cogebatur. Cogebatur autem more majorum, & pro status ratione a Dictatore, Consulibus, Prætoribus, plebe. Interrege, & urbis Præfecto. Senatores, qui ab ætate, ab auctoritate vero & patris cura patres vocati sunt, ab Romano centum eligebantur, quibus res urbana committerentur. Tatiis, Sabinorum Dux, illis centum alios addidit. Et Tarquinus Præfens, populi captans favorem, selectos ex omni plebe viros centum spectata virtutis & prudentiæ Patrum numero adjecit. Et Sulla Senatores auxit ita, ut, Cæsare dictatore, non genti numerarentur. FVNC.

Religio) Statua Iovis, & Sibyllini carminis: lege Dionem. CORRADO.

Calumniam) Interpretationem quamdam per sacerdotes, auctore C. Catone dolose factam. IDEM. Calumniam enim est falsum prætextum, & falsam, ac fraudulenta juris interpretationem: vide P. Manut. notas. GRAV. Vopisc. in Aurel. c. 19. *Meminisse P. C. me in hoc ordine sepe dixisse jam tum, cum primum nuntiatum est Marcomannos irrupisse, consulenda Sibyllæ decreta esse, reuocasse vero quosdam, & cum ingenti calumniam reuocasse.* Id est falsum religionis prætextum prætextantes. CUPER. *Religionis calumniam* est carminis Sibyllini callida interpretatio, fictaque ex

ea oraculorum religione persuasio, ne quis adempto exercitu, regis restituendi curam suscipere vellet. *Græci* *δυσβολῶν* vocant, versutam & malitiosam sub specie juris fallendi rationem, ad deferendos, accusandosque, aut everteudos alios inventam. Ita noster de Ofic. l. l. c. 10 FVNC. *Religionis calumniam.* *Ægypti* regem cum exercitu reduci volebant Sybillæ versus, quos non invito Senatu protulerat C. Cato tribunus plebis, ut reductionem regis impediret. LALLAM.

Regis largitionis) Qua Ptolemæus rex senatores multos Romæ, & quosdam ex centum oratoribus Ægyptiis corruperat. CORRADO.

Comprobet) Facto SC. cum multitudine Regem reduci Reipublicæ periculosum videri. IDEM.

Magnam infamiam fugiat) In quam incurrit necesse est, si Ptolemæum, qui legatos non modo Ægyptios, sed aliarum etiam gentium interficiendos curavit, quique largitiones tantas fecerit, hospitio acceptum ita, uti facti, defendat, si ejus restitutionem dolose & ambitiose tibi, qui illum ornasti, eripiat. IDEM.

Plane nec precibus nostris, nec admonitionibus relinquit locum) Legendum puto, *nec monitionibus*. Nam supra non dixit *admonere*, sed *monere*. *Admonere* certe videtur idem fere valere, quod *ὀνεισιμωκεται*, quod est in memoriam redigere: *monere* autem aliud est. Verumtamen nihil muto. LAMBIN. *Relinquit locum*) Ita Victor. Pal. sec. quart. unus Guilielm. alii reliquit; ceterum Gruterianus codex, *amonitionibus*, quo inclinat item Paphrim. in quo *amonitionibus*, de qua re nos plurima in Crepundiis. GR.

ne agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum, & amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis. Is, hac regia causa excepta, ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus: quod instituit referre de religione, & sæpe jam retulit, ab eo deduci non potest. Res ante idus acta sic est: nam hæc idibus mane scripsi. Hortensii, & mea, & Luculli sententia cedit religioni de exercitu, (teneri enim res

mor-

BRAND. Grævii primus quoque: *ommissionibus*. **GRAV.**

Tuam in se officiorum) P. enim Lentulus, & Q. Metellus Nepos Coss. legem conicipierunt, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariæ toto orbe terrarum data est. **CORRAD.**

Amoris erga te sui) Guilielmii codices, ut alter e duobus regis, quos in recensendis epistolis adhibuimus, scriptum habent *amoris erga te sui*. **LALLEM.**

Marcellinum) Is est Cn. Lentulus Marcellinus, qui cum L. Mario Philippi Consul, P. Lentulo, & Q. Metello Nepoti successit. **CORRAD.**

Tibi esse iratum scis) Si regi esse iratum scis, legas, ut quidam volunt, non erit querendum, an qui una in re sit alicui iratus, induci possit, ut in ceteris se eundem defensorem fore ostendat. Erat præterea Consul illi Regi irasci maxime, quem propter homicidia & largitiones optimi quique odissent. Vel tibi iratum, quoniam Pompeium, quicum ille inimicitias gerit, ornasti. **CORRAD.** Causam hujus iræ plerique fuisse volunt, quod Lentulus Spinther religionem, id est, vaticinium illud ex libris Sibyllinis elevarat, cum illud Marcellinus, utpote sacerdos ex Quindecimviris unus, in primis tueretur. Alii quod Pompeium, cui Marcellinus ob immodicam ejus potentiam erat infestior, ornasset. Ipte namque L. Spinther & Metellus anno superiore Consules legem tulerant, qua præfectura annox Pompeio in quinquennium data est. Sunt qui locum depravatam esse suspicentur, ac pro tibi regi le-

gendum putent t. *Marcellinum regi iratum scis*, quod videlicet Marcellinus Coss. Reipublicæ animans Regem tam ambitiosum, & sententiæ senatus non adqueiscentem, verum magnis muneribus hoc agentem, uti a Pompeio, & quidem cum exercitu reduceretur, merito averteretur, & odisset. Sed tamen hanc castigationem ea, quæ sequuntur, non satis videtur approbare. Nos hic rem integram studiosi lectoris judicio relinquimus. **IO. GLANOVIVS.** Sane lectio vulgata non est loco movenda; vide & aliam rationem iræ Marcellini in Lentulum apud P. Manutium. **GRAV.** Videtur legendum esse cum *Corrado*, *regi esse iratum*; idque flagitant ea, quæ sequuntur. **LALLEM.**

Regia causa excepta) Vti enim ex epistola sequenti patet, consulibus, Regem neque cum exercitu restitui, placebat, neque ab iis, qui cum imperio essent: ut Pompeius non solum, verum & ipse Lentulus excludatur. **FENE.**

Instituit referre) Referre ad senatum, quod consulis erat, Cic. Cat. I. c. 8. & alibi. *Referre*: quod intelliges ex illo Virgilii III. *Æn.* v. 58.

Detellus populi ad proceres, primoque parentum

Monstra deum refero, & quæ sit sententia pisco.

Formula autem erat: *Quid fieri placeat?* Livius II. c. 31. VIII. c. 20. alibi. **G. COYT.**

Luculli) M. Luculli. Nam L. Lucullus his temporibus, auctore Plutarcho in Pompeii vita, se a negotiis publicis removerat, ad otiumque perlegerat, vel ut quidam scribunt,

mor-

aliter non potest) sed ex illo Senatusconsulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas: quod commodo rem facere possis: ut exercitum religio tollat, te aucto-

mortem obierat. *CONRAD.*

Secundo Senatusconsulto. Quod factum est in Ciceronis sententiam, ut Pompeius annonæ procreationem suscipere, & P. Lentulus, cui provincia Cilicia obvenerat, regem reduceret. *Idem.*

Ut regem reducas. Sic recte meliores libri, & editiones Victorii, Manutii, R. Stephani, Lambini: in meo quidem libro primo legitur etiam *reducas*; quod rececit Græterus, sane delictore æmulo Cicero & alibi dixit. Verumtamen hic ab antiquo rum codicum, & editionum lectione cur recedamus, cautè nihil est. *Græv.*

Quod commodo rem facere possis. Sic olim in prima hac ad Lentulum epistola locus hic legebatur: quod *commode facere possis*; emendarunt postea nonnulli, *Commundo Reipub.* non omnino inepte, aut longe a veteri lectione, nec tamen penitus cum ea concordantes; partem enim vetustæ lectionis receperunt, partem reprobarunt: si quidem, quod *commodo rem facere possis*, vetustiores habent. Quod si *commodo* apte & opportune significaret, nos hanc valde probaremus, ut diceret, ideo quoddam ipsi Lentulo decernere ut regem deduceret, quod id ille maxime propter loci vicinitatem & opportunitatem commode & apte facere posset; nam Lentulus in iis locis erat, ut ipsi prope in conspectu Ægyptus esset. Arbitramur enim in hac re ipse potius quoddam, ut id negotium alicui committeretur, qui id commode conficere posset, quam ullam Reipublicæ commodum aut utilitatem. Non tamen negaverimus, posse etiam locum esse relictum ab aliis lectioni, quamvis veterem magis veram existinemus, si modo parvo illo mendo purgetur; nam *commode* potius, quam *commundo* scribendum esse puto. Paulo etiam post initium hujus epistolæ, qui, pro quodam scriptum est in cunctis veteribus exemplaribus, quod a nobis præteritum,

(quamvis tenuis animadvertio sit) hic tamen a notare vilium est. Qui tritas habent aures notandis hujus auctoris verbis, dijudicare poterant, ultra sincerior sit, & magis hujus loci propria lectio. *VICTORIUS.* *reducas* olim, si non doctè, de hoc loco disseruimus; veterem scripturam notam fecimus, quomodo ab aliis relictus esset ostendimus, quid nostræ sententiæ foret libere pronuntiavimus, & in omni re cum fide nos gessimus. Quod veterum codicum auctoritati valde tribuimus, iuste reprehendi non possumus, si nimis illis credentes quandoque decipimur: malumus in hanc partem peccare, quam contra aliorum fidem de aliqua re pro arbitrio nostro statuentes in culpam incidere. De verborum integritate questio esse potuit. De sententiâ, si *commodo Reipub.* legi debet (quod facile credimus, & tunc etiam secuti sumus) nihil ambigi potest. Sunt tamen docti viri, qui veriorum alteram esse putent, quod & sententiæ illius magis delebantur, & cum studioli plerimos inopertuerint, nullum manuscriptum codicem habere *Reipub.* invenerint. *VICTORIUS* in notis posterioribus. Vera est lectio quam P. Victorius ex præcitis libris eruit, non tamen hac ratione exponenda, quem Manutius inquit, censens *commodo* adverbium esse, & poni pro *commode*; quod satis redurgunt illæ locutiones, quas ipse aliquæ e Cicerone afferunt: quod tuo commodo fieri possit: quod e tuo commodo facere poteris. Hæ sunt integræ locutiones, pro quibus concile & brevior dixit, quod commodo facere possis: Terent. vero in *Adelphis* Act. I. Scen. II. *Dum eris commodum*.

Debitur a me argentum, dum eris commodum.

Livius pro *commodo*, lib. XXX. *Percontatusque, scitis per commodum omnia explorasset.* Sicut hic dixit Cicero *commodo*, sic in Bruto eadem concili-

auctorem Senatus retineat. Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium: censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sunt. M. Bibulus tres legatos ex iis, qui privati sunt. Huic assentiuntur reliqui consulares, præter Servilium, qui omnino reduci negat oportere; & Volcatium, qui Lupo referente, Pompeio decernit; & Afranium, qui assentitur Volcatio: quæ res augeat suspicionem Pompeii voluntatis: nam advertiebantur Pompeii familiares assentire Volcatio. Laboratur vehementer: inclinata res est. Libonis & Hypsæi non obscura concursatio, & contentio, omnium-que

tate, incommodo: *Es si forte ego a te huius voluntarius procurator petam, quod ipse cui debes se incommodum exaltum negat, hoc est, ex incommodo, cum molestia, & damno creditoris.* Ceterum si libri antiqui suffragarentur Manutii conjecturæ, (& dicitur ea uno Vaticano libro confirmari) plane & nos eam probaremus, induci rationibus, quas in suis assert notis, quæ consulendæ. Primus meus: *Quod commode rem possis.* GRÆV.

Te auctorem senatus retineat. Vt ru regem restituit. Auctor is est, cuius auctoritate, & sententia aliquid fit: vid. P. Manut. notas. Idem.

Crassus tria legatos decernit. Sic hanc antiquitatis elegantiam sæpius libris Tusculanis & ea edition. Victorii, & MSis reportavi: ut huc quoque ex Pall. omnibus, Gruterique codice, atque editione Venetæ. GRÆV. *Tria quoque meus liber.* GRÆV.

Qui cum imperio sunt. Quibus lege Curiata jus cogendi, regendique exercitum fuerat datum: vid. P. Manut. not. GRÆV. P. Festus p. 275. *Cum imperio esse dicebatur apud antiquos, cui nominatim a populo dabatur imperium.* Idem mox: *Cum potestate esse dicebatur de eo, qui a populo alius negotio præferebatur.* Elegans periphrasis adiectivi, ut indicavit Cellarius, & frequentissima, cuius naturam cognoscere licet ea Cic. in Vat. c. 10. pro Mil. c. 4. aliorumque esse cum tele: ad quam fere formam Mamertus de Statu an. p. 721. dixit: *Vicem, quæ nobis cum peiudicium est; & mox: illam, quæ cum Angelis eris.* Contra

Spartian. Adriano c. 111. *Imperatores sue penulis a togato videntur: quod voluit Oppositio Salviani VI. de Provid. ad fin. Fortissimi quondam Romani erant, minus sine viribus.* Idem per Propositionem in de sub facere solent, ut Sanius: *milites in hastis; & saxum vetustum: Status sub auro.* COARTVS.

Præter Servilium. P. Servilium Viciam Isauricum, qui cum Appio Claudio Pulcro Cos. fuit. CORRAD.

Et Volcatium. L. Volcatium Tullum, qui cum M. Emilio Lepido Cos. fuit. Idem.

Lupo referente. P. Rutilio Lupo, qui fuit tribunus plebis. Ea quo patet etiam tribunus plebis jus habuisse referendi ad senatum, quod pluribus ostendit P. Manutius in notis ad hunc locum, quas vide. GRÆV.

Et Afranium. L. Afranium, qui cum Q. Cæcilio Metello Celere Cos. fuit. CORRAD.

Advertiebantur Pompeii familiares assentire. Animadvertebatur esse legendum, etiam si libri veteres reclamarent (non ut vulgo nam advertiebatur) facile iudicabunt, qui aures tritas habent Ciceronis lectione. LANAT. Sed recte Palatinus quartus Peccii, & meus liber secundus advertiebantur. GRÆV. *Advertiebatur.* Ita cum veteribus editis regii codices, pro vulgato advertiebantur. LALLIEN.

Libonis. L. Scribonii Libonis, cuius filiam Sext. Pompeius Pompeii Magni F. uxorem habebat. CORRAD.

Hypsæi. P. Plautii Hypsæi, qui Pompeii Magni quæstior, & postea Milo-

que Pompeii familiarium studium, in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur: cui qui nolunt, iidem tibi, quod eum ornaſti, non ſunt amici. Nos in cauſa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus. Gratiam autem noſtram exſtinguit hominum ſuſpicio, quod Pompeio ſe gratificari putant. Vt in rebus multo ante quam profeſtus es ab ipſo rege, & ab intimis, ac domeſticis Pompeii clam exulceratis, deinde palam a conſularibus exagitatis, & in ſummam inuidiam adductis, ita verſamur. Noſtram fidem omnes, amorem tui abſentis præſentes

Milonis competitor ſuit. *IOEM.*
Hupſeus. in veteribus nummis modo cum adſpirationis nota reperitur, modo ſine illa adſpiratione *Ypſeus*. Eſt autem cognomen Plautiæ familie, nobilis triumpho de Priveruatibus, quem egit Plautius Decianus Conſul anno 424. Kal. Mart. F. VASIN.

Cupere videtur) Vt ipſe reſtituat regem, præſe, ut ſupra aliquoties velle, nolle, voluntas. Trebell. Pollio Claud. c. 1. De quo ego idcirco recuſare non poſui, quod alios ſcripſeram. Capitolin. in Macrino c. 14. De cupere alia plura inueioiuntur, quam quæ hic poſſent adſcribi, & rationem potius locutionum, quam parallelæ, ut vacant, ſpectari volo. Cupidum autem opponit modeſto Phædrus II. Fab. 1. adde Salluſt. B. Cat. c. 11. COXT.

Ornaſti) Frumentariæ rei lege præfecisti. CORRAD.

Quod tibi debemus) Ab exſilio per te revocati. LALLEM.

Vt in rebus . . . addoſtis) Intellige per ſyllepleſin fieri ſolet, vel verſari poſſumus. Iotegram prætulit Cic. V. Philipp. c. 17. Senatui placet, eius rationem ita haberi, prout haberi lege fieret. Pari figura Curtius IX. c. 1. n. 24. Cic. VIII. ad Att. ep. III. Vt hæc, ita iſta intelliges Salluſtii B. Cat. c. 29. Itaque quod plerumque in atroci negotio ſolet, Senatus decrevit: Livii XXXIX. c. 15. quidquid dixeris minus, quam pro atrocitate & magnitudine rei, dictum eſſe ſiſte, h. e. pro atrocitate rei dicendum eſſet: ad-

de ep. II. n. 9. & quæ infra Lib. V. ep. I. n. 3. dicemus. COXT.

Noſtram fidem omnes, amorem tui abſentis præſentique tui cognoscent) Ita Pall. ſec. quart. editio princeps, Pec- cii, Steuwichii, Ven. & reſte. Io Gruteriano ſolum præ omiſſum erat: eratque quoque in Pal. ſec. a manu pr. Vulgo: *Noſtram fidem omnes, amorem tui abſentis, præſentis tui cogn.* GARNARD. Noſter etiam liber ſecundus accedit Palatinis, Peccit, & aliorum codicibus. Sed immerito hic rejicitur leſſio vulgata, quæ & ipſa librorum antiquorum auctoritate nititur. Omnino ſcribendum, & diſtinguendum cenſeo, ut in vetuſtiſſimo N. Scalii libro legatur: *Noſtram fidem omnes, amorem tui abſentis præſentis tui cognoscent*. Epiſt. VI. hujus libri: *Tantum habeo polliceri, me tibi abſenti, præſentibusque tuis ſatiſſimum.* Nec eſt cur ſententia P. Maucio minus ardeat. Ea palera eſt: Fidem io te meam omnibus hominibus probabo multis documentis, quæ edam in ſenatu, in comitiis, in ore & oculis totius civitatis; amorem autem meum tui abſentis quamvis & alii, tui tamen familiares præcipue cognoscent, quibus opera, re, conſilio ſerviam quibuſcunque poterò modis, & rationibus. Beneficia & merita poſſunt aliquem obſtringere ad ſilem publice præſtandam ei, cui debet, eſſi non amet, ut ingrati animi invidiam declinet. Amor vero præcipue cognoscitur privatis officiis noo ſolum erga eum, quem amamus, ſed omnes etiam

tes tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus. Vale.

EPISTOLA II.

ARGUMENTUM.

Tota est negatialis epistola, excepta morali clausula: in qua studium, & officium in agendo, diligentiam in scribendo promittit. Significat, quid actum sit in Senatu, quid ipse oratione sua profecerit; quem Bibuli sententia exitum habuerit; consules quid sentiant; quo Pompeius, quo familiares ejus animo sint. Et, quoniam Lentulo in regia causa duo maxime tribuni pl. adersabantur, Cato & Caninius, quorum alter totam regis reductionem oppugnabat, alter Pompeio studebat: his, ne quid agere cum populo possent, objecta esse dicit impedimenta auspiorum, & legum.

M. T. C. S. D. P. LENTULO PRO COS.

In diebus Ianuariis in Senatu nihil est confectum, propterea quod dies magna ex parte consumtus est altercatione Lentuli consulis, & Caninii tribuni pl. Eo die nos quoque

etiam eius familiares. *Præsentis scriptum est in nonnullis codicibus præsentis, ut omnis pro omnes; tuis pro, & multa alia. Fidem & amorem Cicero infinitis in locis distinguit. Epist. V. Neque prudentiorem quinquam ex tuis: neque fide maiore esse iudice, neque amantiorum tui.* Et sic fere in singulis epistolis. Hic tamen, quod mireris, Manutius tricator. In meo primo non male scribitur: *Nostram fidem omnes, amorem tui absentis præsentis cognoscent, pro absentes præsentis.* GRÆVIVS. *Præsentis.* Huic lectioni favet id, quod est in epist. VI. huius libri: *Tantum habeo polliceri, me tibi absentis, præsentibusque tuis satisfacturum.* Alii legunt: *Tui absentis, præsentisque tuis, &c. OLIV.* *Amorem tui abs. præsentis cognoscent.* Sic epist. 5. huius libri: *Tantum habeo polliceri, me tibi absentis, præsentibusque tuis sa-*

tisfacturum. Male in vulgatis legitur *præsentibusque tui cognoscent.* LATIUS.

EPISTOLA II.

In diebus) Ista epistola in meo primo adnectitur superiori epistolæ, & pro una habetur. GRÆV.

Lentuli Consulis) Codex Melicensis Lentuli habet. Ism diu audiui fuisse nonnullos, qui *Lentii* mallerent. Nihil sane certi status potest: receptam tamen lectionem veriorum puto. Precabunt autem sæpe antiqui librarii, quemadmodum alias docui, in huiusmodi rebus. Cum enim notas illas non intelligerent, quod imperitis hominibus in mentem veniebat, scribebant. Hæc autem omnia in Senatu agitata sunt, L. Philippo, & Cæ. Lentulo Marcellino Coss. ut Dion etiam narrat; qui cum de reductione Ptolemæi regis egisset, adiungit: *Tanta pars sui et Lætiæ Philippi, erat*

que multa verba fecimus : maximeque visi fumus Senatum commemoratione tuæ voluntatis erga illum ordinem commovere . Itaque postridie placuit , ut breviter sententias diceremus : videbatur enim reconciliata nobis voluntas Senatus esse : quod cum dicendo , tum singulis appellandis , rogandisque perpexeram . Itaque cum sententia prima Bibuli pronuntiata esset , ut tres legati regem reducerent : secunda Hortensii , ut tu sine exercitu reduceres : tertia Volcatii , ut Pompeius reduceret : postulatum est , ut Bibuli sententia divideretur . Quatenus de religione dicebat , cuique rei jam obfissi non poterat , Bibulo assensum est : de tribus legatis fre-

τοι Τρια Μακελλαν διαπαντη γινωσκο .
Hoc autem facta sunt , L. Philippo , & Cn. Mircellino Coss. VICTORIIS .

Caninii tribuni plebis) Qui rogationem tulit , ut Pompeius cum duobus historiis Regem reduceret . CORRAU.

Quod tum dicendo , tum singulis) MSua Gruteri & Stewech. *dicenda* ; adnotatque Guilhelmus suspicari se elapsam , aut intercidisse vocem , *sententia* ; & vero item adnotatum ab Egnatio , alibi legi , *cum sententia dicendis* : cum in Mediceo legeretur , *cum dicendo* . GRAHARD. In meo codice secundo est *dicendi* ; sed mihi arridet cum Mediceo , tum codicibus antiqui , quo N. Scellua est usua , cui & meus prima adsupplicatur , lectio : *Videbatur enim nobis reconciliata esse voluntas Senatus* ; quod cum *dicendo* , tum *singulis* . GRAY.

Vt Bibuli sententia divideretur) Vt separatim de religione , & de legatis referri posset . Nam Bibuli sententia utrumque complectebatur : quare illi de religione assensum est . De legatis vero frequentes iuerunt in alia omnia , id est , contra , atque ille volebat , censuerunt . CORRAU. Vide Manut. Guilhelm. ex vet. cod. auctoritate Indurum volebat *sententia* : tum quia præcelsisset etiam *ante primum* repetenda . GERNARD. *Divideretur* Vt scilicet de religione & de tribus legatis separatim referretur ac deliberaretur , ne utrumque simul rejici , aut utrumque simul probari necesse esset . LAMM.

Cui quidem rei jam obfissi non poterat) Secutus sum libros manuscriptorum , nisi quod ex *que* , feci quidem . LAMM. I. Fr. Gronov. Censet deleta copula legendum esse , *cui rei* , quia senatus , ut supra dixit , calumniam illam religionis comprobasse diceatur , vel illud e fatia Sibyllinis iactatum , etiam multis suspectum fuerit , pro vero oraculo agnovisse , eique parendum decrevisse . GRAY.

De tribus legatis) Elegans hic loquendi modus a paucis , opinor , observatus est . Non enim hoc vere dicit Cicero , de legatis eos dissensisse ; sed quod ad legatorum causam pertineret , dissensionem inter eos fuisse . Que expositio etiam hoc loco tam necessaria non videtur , tamen in aliis omnibus requiritur . Itaque sic ait lib. II. ep. 17. *De rationibus referendis non erat incommodum , se nullum referre* . Et ep. 12. lib. III. *De me autem , suscipe paullisper partes meas , de cum te esse fuge , qui ego sum* . Et extremo lib. XII. *De Venuleio , Sabinus , Horatius , valde laudo* . Et init. lib. XIV. *De familia , quomodo placuisse amicis scribis , sciemus : de loco , nunc quidem obit per silentia* . Qui loci & primum illum sic accipiendum esse aperte docent , & similes alios , quales etiam est in extrema epistola : *De ceteris rebus , quidquid erit actum , scribam ad te* . Vlturpavit hoc dicendi genus etiam Propertius poeta doctissimus . Is lib. II. sic ait :

De

frequentes ierunt in alia omnia. Proxima erat Hortensii sententia, cum Lupus, tribunus pleb. quod ipse de Pompeio retulisset, intendere cepit, ante se oportere discessionem facere, quam consules. Ejus orationi vehementer ab omni-

*De me, mi certe poteris formosa
videri,
Mi formosa satis, si modo sepe
venis.*

Et paullo post:

*Sed de me, minus est: sane iadur
ra pudica
Tanta tibi misera, quanto mereris,
erit. GUIL. CAMER.*

Ierunt in alia omnia) In contrariam partem: vide Festum in Qui p. 352. & Plinium VIII. ep. 14. addito A. Gellio 14. Noct. Ar. c. 7. nam interpretes Festi, Ciceronis, Cæsaris, aliorumque propter erambem toties rectam traducere nolo, cum vix aliter esse possit: aliud autem contrarium notare utilius docebo. Tac. XIII. c. 3. Ita capio Curt. VII. c. 7. n. 28. *Sibi enim ad aliam gloriam concedere Deos.* Aufonius in Brante:

*Quenam summa boni? Mens que fi-
bi consue recti.*

*Pervicax homini que maxima? So-
lus homo alter.*

In quibus omnibus, ut in ista formula, si alius & alter, pro diverso, vel plane vulgari notione acceperis, sensus constabit, qui alioquin obscura quorundam diligentia valde corrumpitur. CONT.

Lupus) Obscurus hic locus est: neque enim apparere causa hæc, an occasio tantum fuerit postulati tribunicii; & si causa, quæ causa huius causæ. Suspicio autem rem invidiose magis (ut Oratorum mos est in iis, quibus adversantur) quam simpliciter a Cicerone propositam. Et accipiendum, non quasi omnino tribunus pl. ius vindicaret ante Consules, quod absurdum verba sonant, sed quia quam Consules tertiam fecerant sententiam (satis ostendentes eo se non valde inclinare, & sperantes ex duabus prioribus utique alteram victuram, ita ut ad tertiam non perveniretur) quia igitur, quam illi ter-

tiam fecerant sententiam, eadem erat relatio tribunus pl. Lupi, hic contendisse videtur, quoniam de prima sententia concessisset ipse Consulibus, & ea irrita esset, nunc oportere se discessionem facere, & proponi relationem tribunus, qui esset Magistratus P. A. sententia Hortensii nihil aliud tum, quam consularis viri. I. F. GRONOV.

Intendere capit) Libri veteres fere omnes habent, *intendere capit*: quod quamobrem rejiciam, causam non video; vulgati autem partim *contradere*, partim *intercedere*. Omnino *contradere* malim, quam *intercedere*, atque adeo quam *intendere*. LAMBIUS.

Discessionem facere) Perrogatis omnibus sententiis, cum tres, aut quatuor controversæ invenirentur, oportuit in aliquam earum SC. fieri. Fiebat vero in eam, quam plures laudassent; diversæ autem sententiæ ordine pronunciabantur a senatu. Cæsar I. de Bello Civili: *Leontius Consul sententiam Calpidii pronuntiaturum se omnino negavit. Cicero in hac epistola: Sententia prima Bibuli pronuntiata est, ut tres legati Regem reducerent, secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres, tertia Volatii, ut Pompeius reduceret. Pronunciatis differentibus opinionibus senatorum in singulas discedebatur, ut quam plures probarent, cognosceretur. Id intelligitur ex hoc loco, & Hirtii verbis: Sententiis dictis, discessionem faciente Marcello, qui sibi omnem dignitatem ex Cæsaris invidia querebat, senatus frequens in alia omnia transiit. Permittendæ autem discessionis formula apud Festum existit: Qui hoc censuit huc transiit, qui alia omnia, in illam partem. Idem. Pedarius frustor appellatur, quod nunquam diceret, sed cum discederetur transfundo tantum ad eum, cuius sententiam probabat, quid videretur, indicaret. Zamoscius II. de Senatu Romano. GRONOV.*

De

omnibus reclamatum est: erat enim iniqua, & nova. Consules neque concedebant, neque valde repugnabant: diem consumi volebant: id quod est factum. Perspiciebant enim in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros: quamquam aperte Volcatio assentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis: nam ii Bibuli sententiam valere cupierunt. Hac controversia usque ad noctem ducta, Senatus dimissus: & ego eo die casu apud Pompeium cœnavi: nactusque tempus hoc magis idoneum, quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in Senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere: quem ego ipsum cum audio, prorsus cum libero omni suspitione cupiditatis: cum autem ejus familiares omnium ordinum video, perspicio id, quod jam omnibus est apertum, totam rem istam jampridem a certis hominibus, non invito rege ipso, consilia-

riis-

De sua relatione rogare sententias, priusquam de Hortensii sententia deliberaretur. Discessio fiebat, cum pronuntiatis aliquot Senatorum sententiis, ceteri jubebantur transire ad eum, cujus sententiam probabant. **LALLEN.**

Iniqua & nova) Quia semper Consulium jus fuit sententiam primam, postremam pronunciare, quamcumque libuisset: atque hæc eorum præcipua vis & potestas in Senatu. I. F. GROW.

Concedebant) Sc. sui juris suæque dignitatis causa. **Idem.**

Repugnabant) Libidinis ergo, & voluntatis suæ, & in præsentis causa, ne statim Hortensianam sententiam a qua abhorrebat, pronunciandam haberent. **Idem.**

Multis partibus plures) Eleganter pro multo plures: vide P. Manut. GRÆV. *Volcatio assentiretur*) Qui in Hortensii sententiam erant ituri. CORRAD. *Rogabantur*) A tribuno Lupo scilicet discessionem faciendâ. Io. F. GROW.

Invitis) Quod credibile est & ipsos, & factionem illorum demonstrasse, Lupo, & Lupinæ factioni obstrependo. **Idem.**

Nam ei Bibuli sententiam) Idem valet ei quod ii, sic autem habent tres libri veteres Memmiani, & Clericianus. Paullo post vocem *primus*, quæ est ante *honestissimus* in libris vulgatis, eorundem librorum veterum auctoritatem secuti sustulimus. LAMBIN. Lambinus oggessit nobis ex MSis tribus, *nam ei*, quod est in Pall. plenisque. Verum cum conspiciatur in membranaceo Grut. *nam enim Bibuli*, &c. dispiciant cordatiores, nam fuerit initio: *enim Bibuli*: ut postea accesserit illud *nam*, non sententibus hominibus vocabulum *enim* inchoare sermonem. GERHARD. Apud Livium tamen leges lib. XXXIV. c. 32. *Enim ut jam ita fiat hæc, quid ad vos Romani?* Ad quem locum videndus vir summus I. F. Gronovius. VERARVO.

Ducta) Ultro citroque jactata & agitata: ut *feram ducere*, pro litigare dicebant. Vide IV. Obierv. c. 5. I. F. GROW.

Is dies) Id est auditis fueram ab applaudentibus, assurgentibus, acclamantibus, mirificas dæmonibus *enervantibus* vel significationes favoris. **Idem.**

A certis hominibus) Creditoribus Re-

gis,

riisque ejus, esse corruptam. Hæc scripsi a. d. XVI. Kal. Febr. ante lucem. Eo die Senatus erat futurus. Nos in Senatu, quemadmodum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia, & iniquitate, retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis, aut salvis legibus, aut denique sine vi possit. De his rebus pridie, quam hæc scripsi, Senatus auctoritas gravissima intercessit: cui cum Cato, & Caninius intercessissent, tamen

gis, qui pecunias aperte contra Lentulum suppeditabant. CORN. Bene cogniti, quos nominare haud necesse, nec gratum. Virg. l. Aen. v. 580.

..... Equidem per litteras certos
Dimittam, & Linxæ lupare castris
JUVEN.

Sueton. Julio c. 43. Cic. I. ad Att. ep. 16. certe mulieres. addit infra XVI ep. 11. & Nic. Abram. ad Cic. pro Sext. c. 18. CORN.

Corruptionem. Id est, esse factionem comparatam, quæ ad Pompeium rem deferri vellet: esse non amplius integram, inclinatam, exulceratam, ut supra locutus est. I. F. GRON.

Ut potest in tanta hominum perfidia. Hæc quoque dicendi ratio perelegans est, ac plane Comica. Similiter enim Plautus, & Terentius locuti sunt sapissime. Terentii quidem illud est:

Nunc ipso tibi opus, aut, si quid potest, meliore. Et alibi:

Quid? jam ne uxorem? M. LAM. A. LAM. M. Lam. quantum potest.

ut nos quidem legendum olim docuimus. Cic. quoque epist. 7. similiter dixit: Poterat utrumque præclarè, si resset fides, & gravitas in hominibus consularibus. Guilielmus Canterus. GRON.

Agri cum populo. Rogari, quid populus iustitiam suis aut jubeat, aut vetet. CORN.

Aut salvis auspiciis. Providerat Cicero, ut esset qui obnuntiaret, si quid ad populum de ea re referretur. Iove fulgarante, tonante, agri cum populo fas non erat: hoc est, quo die aut fulgar apparuerit, aut tonitru auditum sit, nefas esse populi comitia habere. Neque vero satis erat

eum ipsum, qui comitia erat habiturus, nihil tale aut vidisse aut audivisse; sed etiam si quis alius, qui aut magistratus esset, aut augur servasset de cælo, idque ei renunciasset, qui vocare populum vellet, nefas erat comitia habere. Itaque non modo auspiciis parere, sed etiam obnuntiationi magistratum oportebat. Hoc enim erat obnuntiare, magistratui servatum esse de cælo renunciare, ideoque, ne eo die, Iove prohibente, Comitia haberet, vetare. Ut autem pareretur obnuntiationi, legibus cautum erat jam inde ab anno Urbis 618. quo anno Consules Scat. Albius & P. Furius legem de ea re tulerunt. Aliam Fufiam. Erant autem sollemnia & velut concepta verba obnuntiantis: ALIO die. Ex hoc loco autem perspicitur, eo tempore versus sibi finivisse auspicia, quam observasse: parendum tamen erat vel ementitis auspiciis, alioqui viriosa actio ceniebatur. Hinc & Pompeius cum pratoris comitiis videret Catonem Prætorum fieri, finivit se tonitru audivisse, eaque ratione diremita sunt eo die comitia. Nic. Græchius lib. I. de Comit. cap. 4. GRON.

Aut salvis legibus. Impedire Cicero rogationem tribuni plebis cogitabat intercessione alicujus tribuni. Nihil a populo timendum inquit, si modo auspicia, aut leges valebant; vid. P. Manutium. GRON.

Senatus auctoritas gravissima intercessit. Cum Senatus non legitimus aliquid decrevisset, aut si qui Senatus-consulto intercessisset, aut moram attulisset, id quod decreverant, non Senatus

tamen est perscripta. Eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus, quidquid erit actum, scribam ad te; & ut quam rectissime agantur omnia mea cura, opera, diligentia, gratia providebo. Vale.

EPISTOLA III.

ARGVMENTVM.

Commendatitiæ litteræ pertinent ad morale genus: non enim a gesta, gerendave re sumitur argumentum; sed ea scribuntur.

Senatusconsultum, sed *Senatus auctoritas* dicebatur, quod multis docet ad hunc locum P. Manutius. GAIV. Auctoritas Senatus interdum est idem quod *senatusconsultum*, ut Lib. XI. ep. 7. & Lib. XV. ep. 2. Id quod in eadem ep. vocat *Vestram senatus consultum*. Interdum autem a senatus consulto dilert. Nam cum tantus senatorum numerus non adesset, ut S. C. posset fieri, aut aliqui Trib. pl. intercessisset, illud quod visum esset praesentibus senatoribus tamen praescribebatur, ut senatorum voluntas ac iudicium ea de re exlaret, idque dicebatur *auctoritas*, & *perscripta auctoritas*, ut hic, & ep. 7. Eodem modo Cic. lib. III. ad Att. ep. 26. Io. FA. GRONOV. E loco ex epistolis ad Att. a celebri Gronovio adducto, patet eos fuisse dictos *uti auctoritate senatus*, qui rem suscipiebant senatui probatam & placitam, etsi de eo ob intercessionem Tribunorum & alia quædam impedimenta sollemne *senatusconsultum* fieri non potuisset. Vid. Sigonium ad Liv. lib. IV. c. 57. Adde lib. V. Fani. ep. 2. *Iam senatus consultum, quod ea die factum est, ea prescriptione est, ut Gr.* Ita legit Manutius, mihi magis arridet *prescriptione*. CYPRIAN. *Senatus auctoritas*. Diceretur, cui cum intercessissent tribui, non *senatus consultum*, sed *auctoritas* dicebatur. LACTANI.

Cato hic Marcellino & Philippo Coss. Tribunus plebis diversus fuit a Catone Vicensi, cum ille M. prænominis, hic noster C. diceretur, adolescens audax, nec imparatus ad dicendum.

Periit paullo post per tumultum occisus, cum Pompeiani privatus Dictatorem appellasset; vide Cic. ad Q. FRAT. lib. I. Liv. epit. lib. CV. Fenebellam apud Nonium Marcellum in voce *Rumor*. GLANDORI.

Vt quam rectissime agantur omnia mea cura, opera. Hic discrepant inter se libri manuscripti, & hi a vulgatis. Nam quidam scripti manu sic habent, *agentur omnia mea cura, Gr.* quant scripturam non improbo, quidam sic, *Et ut quam rectissime agatur, omni mea, Gr.* alii sic ut edidimus. LAMBIN. *Vt quam rectissime agantur omnia mea cura, opera.* Ita Victorius, cui secundas serunt Pal. quart. Veneta ed. Peckii liber: ita ut non improbi optimorum librorum Pal. tert. Grateriani scripti. *ut quam rectissime agantur omnia mea cura, opera Gr.* vulgo *omni mea cura Gr.* GRAMMIVS. *Vt quam rectissime agentur omnia* Sic Victorius, Gruterus, & optimi quique libri veteres, sicut omnes quatuor, quos ego inspexi. Vetustiores quoque editiones non aliter. A quibus dicere mihi religio est. Quin sententia postulat *omnia*. Vereor tamen ne Cicero scripserit: *Quidquid erit actum scribam ad te, Et ut quam rectissime agantur omnia omni mea cura, opera, diligentia, gratia providebo.* Propter geminationem vocabuli, alterum periit vitio librarium, qua menda nulla est in veteribus libris frequentior. Si *omnia* non addidisset Cicero ad *agentur*, scripserit, *ut quam rectissime agatur omni cura Gr.* scilicet quidquid agatur. GAIV.

Epi.

buntur, quæ magna ex parte suadet humanitas, quæque in commendando plurimum habere ponderis existimamus. Perfecta autem commendatio tribus fere constat partibus: nam & amicitia cum eo, qui commendatur, & rei æquitas, & studium nostrum ostenditur. Hic amicitia cum Trebonio declaratur in eo loco: Multos annos utor valde familiariter: rei æquitas in eo: Quæ T. Ampius de ejus re decreverit: studium commendantis in clausula: Ut intelligat nostram commendationem non vulgarem fuisse.

M. T. C. P. LENTVLO S. D.

A Vlo Trebonio, qui in tua provincia magna negotia, & ampla, & expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea semper & suo splendore, & nostra, ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit: tum hoc tempore propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem, vehementer confidit his meis litteris, se apud te gratiosum fore: quæ

EPISTOLA III.

A Vlo Trebonio) In quibusdam libris manuscriptorum hæc epistola cum superiore cohaeret. In aliis seorsum posita est; & tertia est ut ordine, ita & numero epistola. Quin etiam ab illo loco superioris epistolæ, *Hæc scripsi a. d. 16. Kal. Febr. novæ epistolæ initium ducitur*; ita ut ab illis verbis, usque ad *gratia providebo* tertia numeretur epistola, & *A. Trebonio, Gr.* sit quarta. LAMBIN. *A. Trebon.*) Non C. Trebonio, ut Egnatius sensit, qui Cæsari in Gallia legatus fuit, sed altero. CORNAB.

Expedita) Quæ jam expediti ceperant, & propterea facilia expedita. Quintil. X. c. 7. ubi de facilitate dicendi: *Promptum hoc & in expedito positum*. Sic facile, præstatum conjungit sæpiissime Cicero cum *expedito*. Et alia talia, quæ vocant, Participia ita usurpantur. Cic. pro Planc. *facilis & expedita causa*. Apul. I. Metam. p. 15. *Mimæ & paræ infecta*: quæ alibi illi: *quidquid fieri potest*. Ita Terent. Eun. A. III. Sc. 1. per-

tem gloriam, quam Donatus interpretatur *quæ pariter*. CORN.

Gratiosissimus in provincia fuit) Reposui codicem unum MSum secutus, *gratiosissimus in provincia fuit*; atque ita sine dubio legendum, etiam si nulli codices hanc lectionem consensuerent. Nam ceteri omnes habent, *gratiosissimus*. LAMBIN. Pro *gratiosissimus* in veteri apud me libro, cujus bonitatem in plurimis perspexi, scriptum est *gratiosissimus*, quæ lectio videtur multo melior, quam ea, quæ vulgo circumfertur. F. VASSI. *In provincia*. Tua, nempe Cilicia. Sic nudum illud nomen posuit de Apulia, Liv. XXXVIII. c. 9. de Germania, Florus IV. c. 2. de Creta, Eutropius VI. c. 9. de Africa, Sallust. B. lug. c. 25. ubi sæpe pars tantum regionis, Romanæ ditionis intelligenda, quod vero hic magis in expedito, cum ad Procon, scribat. CORN.

Gratiosum fore) Vnus liber Guilielmi *gratiosum*: quod non displicet; sic tamen nullus Palatinorum, in quibus etiam auspiciam comparat Fulvii, ac Lam-

quæ ne spes eum fallat, vehementer rogo te: commendoque tibi ejus omnia negotia, libertos, procuratores, familiam: in primitisque, ut quæ T. Ampius de ejus re decreverit, ea comprobes, omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat, meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

EPISTOLA IV.

ARGVMENTVM.

Negotialis est usque ad illud: Ego neque de meo studio. Narrat quid actum in senatu, quid promiserint tribuni pl. qua sit opinio populi Romani, qua senatus in eum voluntate: quod ad popularem rationem attinet, nihil timendum, vi tamen excepta: suum studium in regia causa, aliorum injurias, magistratuum inbecillitatem ostendit: postremo de senatu, populoque Romano spem optimam affert.

M. T. C. S. D. P. LENTVLO PRO COS.

AD. XVI. Kal. Febr. cum in senatu pulcherrime statutus, quod jam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie ejus diei fregeramus, unumque certamen esset

ac Lambini *gratiosissimum* supra. GARNARD. N. Scellum vetus quoque liber *gratiorum* legit: sed meus primus stat pro vulgata. GRAY. *Gratiorum fore*) Gratia ex litteris istis fore ut valeat apud te tantum, ut negotia ejus libenter cures. Cic. pro Cael. c. 9. *Qui hominibus potentibus, gratiosus, disjunctis cum aliquo eos velle arbitretur, ultro se offerre solent, operam navare, testimonium polliceri?* his enim tribus viis, potentia & auctoritate, gratia, & denique oratione, & persuadendo operam & auxilia impetramus. CONV. *Qua T. Ampius*) T. Ampius Balbus, qui Gabinio & Pilone Cos. in Cilicia Praetor fuit, nisi plane fallimur. CORRAU. Multis locis in his epistolis, ubi erat Appius, Ampius reposuimus, ut penultima nostra in Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

librum ad C. Memmiam castigatione docuimus. Seenti autem sumus veterum eodicum hdem. Manutius postea argumento non insulse excogitato, antiquam scripturam confirmavit. Dilector autem plurimum, cum video aliquos novis rationibus veteres animadversiones meas comprobare. P. VICTORIVS. *Decreverit*) Antiqui libri & editiones: *decrevit*. Sed puto Ciceronem scripsisse *decrevit*, ut alibi sere semper. GRAY.

Decrevit) Ita recte regii, pro vulgato *decrevit*. Praefuerat anno superiore Ciliciz T. Ampius. LALLEM.

EPISTOLA IV.

Reperimus) Victam dederamus. VARRO II. de R. R. c. 2. *Non ante quam calores, aut frigora se fergunt.* Stat. VIII. Theb. v. 534. 1811

B

fra

buntur, quæ magna ex parte suadet humanitas, quæque in commendando plurimum habere ponderis existimamus. Perfecta autem commendatio tribus fere constat partibus: nam & amicitia cum eo, qui commendatur, & rei aq̃uitas, & studium nostrum ostenditur. Hic amicitia cum Trebonio declaratur in eo loco: Multos annos utor valde familiariter: rei aq̃uitas in eo: Quæ T. Ampius de ejus re decreverit: studium commendantis in clausula: Ut intelligat nostram commendationem non vulgarem fuisse.

M. T. C. P. LENTVLO S. D.

A Vlo Trebonio, qui in tua provincia magna negotia, & ampla, & expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea semper & suo splendore, & nostra, ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit: tum hoc tempore propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem, vehementer confidit his meis litteris, se apud te gratiosum fore: quæ

EPISTOLA III.

A Vlo Trebonio In quibusdam libris **A** manu scriptis hæc epistola cum superiore cohzret. In aliis seorsum posita est; & tertia est ut ordine, ita & numero epistola. Quin etiam ab illo loco superioris epistolæ, *He scripsi a. d. 16. Kal. Febr. novæ epistolæ initium ducitur*; ita ut ab illis verbis, usque ad *gratia providebo* tertia numeretur epistola, & *A. Trebonio, Gr. sit quarta*. LAMBIN. *A. Trebonio.* Non C. Trebonio, ut Egnatius sensit, qui Cæsari in Gallia legatus fuit, sed altero. CORRAD.

Expedita | Quæ jam expediti capebant, & propterea facilia expedita. Quintil. X. c. 7. ubi de facilitate dicendi: *Promptum hoc & in expedito positum*. Sic facile, prout conjungit sapissime Cicero cum *expedito*. Et alia talia, quæ vocant, Participia ita usurpantur. Cic. pro Planc. *facilia & explicata causa*. Apul. I. Metam. p. 15. *Mis & paræ infesta*: quæ alibi illi: *quidquid fieri potest*. Ita Terent. Eun. A. III. Sc. I. *per-*

tam gloriam, quam Donatus interpretatur quæ peritur. CONT.

Gratissimus in provincia fuit | Reposui eodidem unum *MSum* secutus, *gratiosissimus in provincia fuit*; atque ita sine dubio legendum, etiamsi nulli codices hanc lectionem confirmarent. Nam ceteri omnes habent, *gratissimus*. LAMBIN. Pro *gratissimus* in veteri apud me libro, cujus bonitatem in plurimis perspexi, scriptum est *gratiosissimus*; quæ lectio videtur multo melior, quam ea, quæ vulgo circumfertur. F. VASSI. *In provincia*. Tua, nempe Cilicia. Sic nudum illud nomen posuit de Apulia, Liv. XXXVIII. c. 9. de Germania, Florus IV. c. 2. de Creta, Eutropius VI. c. 9. de Africa, Sallust. B. lug. c. 25. ubi sepe pars tantum regionis, Romanæ ditionis intelligenda, quod vero hic magis in expedito, cum ad Procos, scribat. CONT.

Gratiosum fore | Vnus liber Guilielmi *gratiorum*: quod non displicet; sic tamen nullus Palatinorum, in quibus etiam *nuspian* comparat Fulvii, ac Lam-

quæ ne spes eum fallat, vehementer rogo te: commendoque tibi ejus omnia negotia, liberos, procuratores, familiam: in primisque, ut quæ T. Ampius de ejus re decreverit, ea comprobes, omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat, meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

EPISTOLA IV.

ARGVMENTVM.

Negotialis est usque ad illud: Ego neque de meo studio. Narrat quid actum in senatu, quid promiserint tribuni pl. quæ sit opinio populi Romani, quæ senatus in eum voluntate: quod ad popularem rationem attinet, nihil timendum, vi tamen excepta: suum studium in regia causa, aliorum injurias, magistratuum imbecillitatem ostendit: postremo de senatu, populoque Romano spem optimam affert.

M. T. C. S. D. P. LENTULO PRO COS.

AD. XVI. Kal. Febr. cum in senatu pulcherrime statutus, remus, quod jam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie ejus diei fregeramus, unumque certamen es-

set

ac Lambini gratiosissimum supra. GARNARD. N. Scellū vetus quoque liber gratiorem legit: sed meus primus stat pro vulgata. GRAV. *Gratiosum fore* | Gratia ex litteris istis fore ut valeat apud te tantum, ut negotia ejus libenter cures. Cic. pro Cael. c. 9. *Qui hominibus potentibus, gratiosis, disjunctis cum aliquid eos velle arbitrentur, utro se offerre soleant, operam navare, testimonium polliceri?* his enim tribus viis, potentia & auctoritate, gratia, & denique oratione, & persuadendo operam & auxilia impetramus. CONT.

Quæ T. Ampius | T. Ampius Balbus, qui Gabinio & Pitone Coss. in Cilicia Prætor fuit, nili plane fallimur. CORRAO. Multis locis in his epistolis, ubi erat Appius, Ampius repositus, ut penultima nostra in Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

librum ad C. Memmiam castigatione docuimus. Secuti autem sumus veterum codicum fidem. Manutius postea argumento non insulse excogitato, antiquam scripturam confirmavit. Delector autem plurimum, cum video aliquos novis rationibus veteres animadversiones meas comprobare. P. VIctorius. *Decrevit* | Antiqui libri & editiones: *decrevit*. Sed puto Ciceronem scripsisse *decrevit*, ut alibi sere semper. GRAV.

Decrevit | Ita recte regii, pro vulgato *decrevit*. Præfuerat anno superiore Ciliciz T. Ampius. LALLIUS.

EPISTOLA IV.

A Regemur | Victam dederamus. Varro II. de R. R. c. 2. *Non ante quam calores, aut frigora se fregerunt.* Stat. VIII. Theb. v. 534. *Ices*

B

frat-

set relictum, sententia Volcatii, res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis: causam enim frequenti senatu, in magna varietate, magnaue invidia eorum, qui a te causam regiam alio transferebant, obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem: Bibulum multo iustiorum: prae etiam amicum. Caninius, & Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse laturos. Senatus haberi ante Kalendas Feb. per legem Pupiam, id quod scis, non potest: neque mense Febr. toto, nisi perfectis, aut reiectis legationibus. Haec tamen opinio est populi R. a tuis invidis, atque obrectatoribus nomen inductum fictae religionis, non tam ut te impedirent, quam ut ne quis propter exercitus

tus

fragis. Cic. XII. Phil. c. 2. *itaque fructi sumus: effusus*. Seneca Thyeste v. 200. Adde infra Lib. IV. ep. 6. *CONTINUI*.

Vnamque certamen esset relictum sententia Volcatii | Legendum fortasse est cum *sententia Volcatii* &c. Sic enim loquuntur Latini, mihi cum illo certamen est relictum, seu reliquum, aliis superatis. Contra nemo sic loquitur, *tu mihi es certamen*. LAMBIN. *Vnum certamen* | Id est, & sola iam nobis Volcatii sententia obstaret, expugnanda esset. Sic Virgil.

Es certamen erat Corydon cum Thyrsi | *file magnus*. I. F. GAON.

Fracta est | Id est, clausa, frustrata habita. Vid. ad Liv. XXII. 18. & ibidem in addendis. Perinde est, ac si diceret: *Dies eximus est*. IONM.

In magna varietate | Alii non magna: sed contra ea, quae ep. I. & II. scripsit: vide Manut. & de particula in, quae hic turbare visa est mox n. 6. Enim autem, quod modo praecessit per autem, vel solum explicandum venit, uti Caesar V. B. G. c. 7. Liv. c. 32. Terent. Andr. A. V. Sc. II. v. 4. *CONT.*

Magnaue invidia | Conjunctionem quae, quae erat in libr. vulg. sustuli, fractas veteribus codicibus. IONM.

Alie transferebant | Sic habent omnes fere libr. MSi. IONM.

Caninius & Cato negarunt | Faciunt

huc Fenehellæ quædam ex Annalium eius libro XXII. laudato Nonio Marcello in voce *Romæ*. GVILIELM.

Ante comitia | Quæ habebantur mense Sextili; vide P. Manut. Grav.

Per legem Pupiam | Quæ per dies comitiales senatus haberi non poterat. CORRAD.

Nisi perfectis, aut reiectis legationibus | Quoniam lege Gabinia. sanctum erat, cogi ex Kalend. Febr. ulque ad Kalend. Martias, & legatus senatum quotidie dari. IONM. Februario mense senatus frequens postulatus provinciarum, & legationibus audiendis dabatur, ut notat Aiconius ad III. Cic. Verrin. Notetur ergo diligentia ac studium Romanorum, qui legationes quam primum introduci volebant. Nam Ianuario Consules magistratum inibant, & de rebus divinis & publicis referebant. Februario in senatu legatos exterarum gentium introducebant. Exemplum apud Livium occurrit lib. XLIV. de legatione Alexandrina. HANZ. VALSIVS. *Reiectis* | In aliud tempus dilatis. Menie autem Februario postulata & legationes Provinciarum audiri solitas confirmat Cic. in Verrem I. 39. Lib. II. c. 31. irem ad Atticum I. ep. 14. I. F. GAON. *Reiectis* | In aliud tempus dilatis. Mense autem Februario postulata & legationes provinciarum audiri solita testis est Cic. Att. I. 14. LAMBIN.

Pro-

tus cupiditatem Alexandream vellet ire. Dignitatis autem tuæ nemo est, quin existimet habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio fieret per adversarios tuos esse factum: qui nunc populi nomine, re autem vera sceleratissimo latrocinio, si quæ conabuntur agere, satis provisum est, ut ne quid salvis auspiciis, aut legibus, aut jam sine vi agere possint. Ego neque de meo studio, neque de nonnullorum injuria scribendum mihi esse arbitror. Quid enim aut me ostentem, qui si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum affectus: aut de aliorum injuriis querar, quod sine summo dolore facere non possum? Ego tibi a vi, hac præsertim imbecillitate magistratuum, præstare

Propter cupiditatem) Quia ambitio potentium tum temporis maxime operabat magnam imperium, validum exercitum, splendidum triumphum; atque ea de causa excitarent sæpe bella, ubi non essent, ne exardescerent ad rem Alexandrinam affectandam, quia eum exercitum conjuncta esse videbatur. IDEM.

Alexandriam) Scribendum *Alexandream*. Ita enim poscit illorum temporum scribendi consuetudo, quam cum in aliis veteribus monumentis observavi, tum in denario argenteo M. Lepidii, in quo incitum est *ALEXANDREA*, sive *ALEXANDREA*. F. VRSIVS.

Per adversarios tuos esse factum) Lupo contendente, aut se oportere discessionem facere, quam Coss. CORRAO.

Qui populi nomine) Patissoni, alimque veteres editiones *populi Romani nominis*. Sed *Romani* merito nec meus optimus, nec alius, ejus excerpta habeo, nec Victor, & Grut. editiones aequilant. Et tunc hic ineptam est, & insulsum: id quod qui tritas habent aures lectione Ciceronis, & aliorum bonorum scriptorum non negabunt: idque vidit quoque doctior meus I. Fr. Gronovius, qui vere dixit, per populum hic intelligi tribunos plebis, eorumque factionem, vilissimam plebis partem populi nomen per se sententem, de qua docti

plura adnotavit lib. III. Observ. c. 11. Gualv. Specie & magnifico titulo. Tac. IV. Hist. c. 72. *Ceterum libertas & species nomina præteruntur, ne quisquam alienum fructum & dominationem sibi conceperit, ut non eadem ista vocabula usurpet.* Sall. B. Cat. c. 38. Iterum Tac. Agric. c. 30. Sic Cic. alibi opponit verbo, re. V. Parad. I. c. 2. ut Corn. Nep. Phocion. c. 3. CORRAO.

Sceleratissimo latrocinio) Tribunorum plebis, quorum unus C. Cato etiam postea concinatus est, comitia haberi non futurum, si sibi cum populo dies agendi essent eximii. CORRAO. *Latrocinio*) Quippe qui non tantum magistratui provinciali Lentulo, sed & Senatui jus suum eripiebatur. Id. Fr. Gron. Fraudibus & insidiis in detrimentum Reip. Sallust. B. Jug. c. 4. Cic. pro Sext. Roscio Am. c. 2. Sed optime ad Q. Fr. ep. II. Quem & Grævius ad posteriorem, & Manut. ad hunc locum notant. CORRAO.

Satis provisum est) Præter alia, Ch. Lentulo Col. quasi pronuntiente dies comitiales eximere, hoc est, per eos de cælo servare, Latinas influare, & supplicationes, ut legibus perniciosissimis maxime Catonis obfunderet. IDEM.

Ego tibi a vi) Ipse ut nunc legitar emendavit; præter enim antiquorum codicum fidem, verba, quæ su-

stare nihil possum: vi excepta, possum confirmare, te & senatus, & populi Rom. summo studio, amplitudinem tuam retenturum. Vale.

EPISTOLA V.

ARGUMENTUM.

Mista ex negotiabilibus moralibusque sententiis: sed si causa, cur scripta sit, animadvertatur, negotialis est: interdum autem negotii narrationem antecedit, saepe sequitur officii significatio; quod in his ad Lentulum epistolis perspicuum est. Scribit de C. Catonis lege promulgata, de statu regia causa, de suo, Seliciiue consilio.

M. T. C. P. LENTULO PRO COS. S. D.

TAmetsi mihi nihil fuit optatius, quam ut primum ab te ipso, deinde a ceteris omnibus, quam gratissimus erga te esse cognoscerer: tamen afficior summo dolore, ejusmodi tempora post tuam protectionem consecuta esse, ut & meam, & ceterorum erga te fidem, & benevolentiam absens experirere. Te videre & sentire, eandem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi. Nos cum maxime con-

quantur ita legi debere ostendunt, (vi excepta) Vis autem non tantum a Tribun. pleb. fieri poterat, sed etiam a privatis hominibus. Id autem per se planum est, & a Cicero ne declaratur, cum inquit ad Q. Fratrem de Clodio: Qui etiam privatus eadem manu poteris conciones concitare. Veriusque vis appellari potest, quæ a privatis fit, quam quæ a magistrata. Qui enim publicam personam gerunt, quamvis contra leges faciant, recte tamen atque ordine se illa facere multis persuadent: quod Cicero etiam paulo supra declarat, cum inquit: Qui nunc populi Romani nomine, re autem vera sceleratissimo latrocinio. VICTORIA.

Hac praesertim imbecillitate) Bona pars librorum praefert in hac imbecil-

litate; & id quidem purum putum Ciceronianum, aut si magis Latinum; quod cur tanta facilitate rejecerint, non video. Sup. Ep. II. Sall. B. Jug. c. 14. Terent. Andr. A. IV. Sc. 4. Livius XXXVII. c. 14. Cic. IV. ad Att. ep. 9. Liv. II. c. 46. Caesar VI. B. G. c. 12. Cont.

Ad ea excepta) Ita regius uterque, cum plerisque aliis MSis: vulgo editur, vi excepta. Lactam.

EPISTOLA V.

Idem, & benevolentiam) Cum referuntur ad meum, retinent suam nativam significationem: si ad ceterorum, notat perfidiam & malignitatem. lo. Fr. Gron.

Quam ego in mea salute sum expertus) Meus liber secundus suffragatur Medirco, Palatino quarto, Peckii, & edi-

confilio, studio, labore, gratia de causa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio, quæ nostra studia impediret, & animos a minore cura ad summum timorem traduceret. Sed tamen in huiusmodi perturbatione rerum, quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis quam perfidiam timemus: & Catoni quidem, quoquo modo se res habeat, profecto resistimus. De Alexandrina re, causaque regia tantum habeo polliceri, me tibi absenti, tuisque præsentibus cumulate satisfacturum. Sed vereor, ne aut eripiat (causa regia) nobis, aut deferatur: quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est

æ editioni primæ, scribentibus: quem ego in meam salutem sum expertus, quod recepit se Gruterus testatur; sed mihi potior est aliorum auctoritas, qui pro vulgata stant; quam ego hercule, cum de iuvior sit, & magis congrua huic loco, non aulim improbare, præsertim cum eam & primus meus hmet. GRÆV.

Assensu experiri) Periculum facere cognoscendi, & cognoscere cum periculo. Prop. II. el. 19. v. 13. Curt. VIII. c. 12. Liv. XXXIX. c. 26. Florus II. c. 17. Plin. Paneg. c. 67. CORTIVS.

In meam salutem) Nota res est quantum casum pro seculo cum hac præpositione conjungi; sed hic *In* accipere possumus pro *adversus*, erga. Sullust. B. Cat. c. 9. *Domi parvi, in amicos fideles erant*. Vel potius, quod *ad meam salutem*: uti Petronius c. 77. *In dominum tuam de rebus illis frisi*: tu parum felix in amicos es. Talia & plura suppetunt in defensione operæ Gronovii. CORT.

Nefaria Catonis promulgata) De Imperio tibi abrogando. CORRAD.

Minore cura) De reducendo Rege. IDEM.

Timorem) Ne Imperium tibi abrogetur. IDEM.

Habere polliceri) Pollicendum. Lucr. VI. v. 711. *Habemus dicere hoc*. Cic. II. ad Att. ep. 22. Sic Terent. Andr. A. III. Sc. 2. Virg. V. Æn. v. 248 ubi Servius Gracum esse putat duo

verba ita conjungere. CORT.

Ne aut eripiat) Videtur legendum, *ne aut eripiat nobis, aut deferatur*, deleto hoc toto, *regis causa*, quod facile subintelligitur ex iis, quæ antecedunt. Non celabo autem lectionem, me hic in libris manuscriptorum tribus scriptum reperisse, *eripiat*, pro *eripiat*, unde equid boni elici possit, videbit lector eruditus. LAMBINVS. *Ne aut eripiat causa regis nobis*) Sic Mamutiana editio, stabilitque eam & Pal. pr. & Peckii liber, ceteri Pall. tert. quart. Venet. Grat. *eripiat causa regia a nobis aut deferatur*. Vulgo: *ne aut eripiat a nobis regia causa*. GERHARD. Facile & ipse crediderim *causa regis* esse glossam, ut Lambinus, & Manutius recte viderant; verum ejicere illa verba & eradicare, invitis omnibus, quotquot vili adhuc sunt, codicibus antiquis, non autem, & id tunc temerarium est. Fecerunt tamen illi daumviri; sed ego sequor libros exaratos manu, Victorium, & Gruterum. GRÆVVS.

Causa regis) Has voces pro glossenate habet GRÆVVS, easque abiecerant Manutius, & Lambinus, sed invitis MSS. LALL.

Non possum existimare) Statuere, finita æstimatione & consilio. Cic. I. de Leg. *Nisi qui se res non ediderunt, de quibus existimare non possumus*. Hæc existimatio pro judicio & sententia. G. CORT.

est quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat: ut neque jacere regem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope jam delatura existimatur. A nobis agentur omnia diligenter: ut nec, si quid obtineri poterit, non contendamus: nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. Tuae sapientiae, magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in virtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare. Si quid ex his rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum. A me nullum tempus praetermittitur de tuis rebus & agendi, & cogitandi: utorque ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majore esse iudico, neque amantiorem tui. Hic quae agantur, quaeque acta sint, ea te & litteris multorum, & nuntiis cognoscere arbitror:

Tuae sapientiae magnitudinisque animi est, &c. Mirificae codex antiquus Nicol. Scellii ab aliorum lectione discrepat: *Tuae sapientiae, magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem & dignitatem tuam in virtute, & in gravitate tua, atque in rebus gestis tuis, quas tibi fortuna largita est, positam esse, iudicare: quibus si quid hominum invidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum scias.* GRÆV.

Atque in rebus g. 1. atque Taurinensis videtur Cicero & hic, & mox, ubi ter repetit *neque*. Sed una periodo quinque atque repetitum habes in oratione Catonis apud A. Gellium VII. c. 3. Necnon *Et* itidem quinque apud Caesar. IV. de B. G. c. 1. n. 9. *Hic, & Hoc* quater Varro IV. de L. L. p. 9. quare ad vivum talia non sunt relecanda. G. COV.

Majori illis fraudi NOX. Ex formula. Cic. pro Murena. *Id erit ejus viri fraudi ac crimini.* Livius VII. *Difficilis tulit ad populum, ut cui militum fraudi scissus esset.* Videtur L. 131. de Verb. Sign. & L. 23 §. 2. de Edil. Edic. IDEM.

Neque fide majore esse iudico Quiddam codices: *neque fide majorem; quos*

non sequor; alii, *neque fide meliorem*, unde consicio *fide meliore*, esse legendum; paullo ante duæ illæ voces, *causa regia supervacanea* videntur, ut divinus, quæ tamen reperiuntur in libris manuscriptis. LAUR. *Neque fide majorem esse* Sic editio princeps, Victorii, Pall. tert. quart. Grut. Perizonius: adeo ut mirari subest deficientiam a vestigiis MSorum vulgo: quæ atque prudentiorem quemquam ex tuis, *neque fide majore esse.* GERNAROV. Accedit lectioni, quam Gruterus & Victorius probant, meus etiam codex primus & secundus, in quibus scribitur, *neque fide majorem.* Id tamen satendum est, a perpetua Ciceronis consuetudine hoc loquendi genus fere abhorre, vulgata vero lectionis exempla in hoc scriptore esse infinita. GRÆV.

Amantiorem mi Procul dubio post hæc verba debet incipere nova Epistola: & valde probabilis est hæc sententia Manutii. lo. FA. GRÆV.

Pt nuntiis celeriter ardeat Non intelligo arbitrium illorum, qui sic vel primi ediderant, vel alios sequuti sunt, in quibus Lambinium, & Manutium refero, cum Lurina, &

See.

bitror: quæ autem posita sunt in conjectura, quæque mihi videntur fore, ea puto tibi a me scribi oportere.

Posteaquam Pompeius apud populum a. d. 119. Idus Febr. cum pro Milone diceret, clamore convicioque jactatus est, in senatuque a Catone asperere & acerbe nimium magno silentio est accusatus, visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quæ nobis adhuc integra est, (nihil enim tibi detraxit senatus, nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non potest) videtur ab illo plane esse deposita. Nunc id speramus, idque molimur, ut, cum rex intelligat, sese id, quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, adsequi non posse: & nisi per te sit restitutus,

Stephanica cognosse, & sic quoque video citare patrem ad Livium XXI. 3. Ceterum MSus primus Cl. Gravii non: posteaquam Pompeius & apud. Lac. Gron.

Posteaquam Pompeius) MSi Pall. itemque Grut. novam hinc ordiuntur Epistolam: sed hagnatus adnotat in Medic. partem hanc esse superioris, conjungitque eam præcedente Victorius Lambin. Manut. GERNARD. In nunc etiam libro secundo hic nova epistola incipit: sed primus eam adnedit, ut & alius liber Italicus, eam excerpit utor, tanquam partem superiori. GRAEVVS.

Clamore convicioque jactatus est) Mendose, ut opinor, in Mediceo codice legitur jactus pro jactatus: contra ac eodem hoc in libro jactata pro jactus in illo loco: *Ex fundamenta jactata esse*. Has autem maculas in optimis etiam exemplaribus indicasse utile esse existimo, ne omnibus in rebus illis fides habeatur. Quam male autem his diebus & in senatu, & ad populum, acceptus sit Pompeius, uberius a Cicero exponitur in epistola ad Q. Fratrem, ejus initium est: *Scripsi ad te ante*: ex qua etiam facile percipitur exitum illius Reip. non potuisse longe abesse, quæ permitteret optimum & fortissimum civem a petulantissimis, & flagitiosissimis hominibus tantopere vexari: & in qua turbide, ac tumultuose maximæ res

agerentur. Victor. *Jactus est*) Sic quidem prima editio: sed adnotatum ad eam ab hagnatio, legi in Medic. *jactus est*, neque aliter aut Grut. aut Pall. quatuor; adeo ut *jacti convicio* esset *peti*: sicut Propertius forma agendi dixit.

In nostrum facies verba superba caput.

Atque ipse Tullius ad Atticum lib. II. ep. 29. *Qui cum se omnium sermonibus festi & vulgare*. GERNARD.

Jactatus) A P. Clodio, & ejus operis. CORRAD.

Omnium magno silentio est accusatus) Omnes sermone libri manuscripti habent *minim magno silentio*; ego tamen vulgatam lectionem magis probavi. LAMBINVS. Revocavi scripturam quatuor Pall. unusque Grut. & Peckii, nec non editionis primæ, & Victorii: tanto quidem magis quod eam esse lectionem sermone omnium MSurum suorum indicaverit Lambinus: postea innotum est libris, *omnium magno silentio*. Paul. Manut. præfert, & acerbe, *minim magno silentio*: quæ distinctio minus adposita videtur. GERNARD.

Sese id quod cogitabat) Liber Italicus, & meus primus: *sese quod cogitabat*: optime. GRAEV.

Ut a Pompeio) Postrema ista ut a Pompeio reducatur, Glossam supiunt eo magis, quod plerique obicarius scripserit. Non tamen damno, cum cognito Ciceroem cum aliis sua verba

est quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat: ut neque jacere regem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope jam delatuma existimatur. A nobis agentur omnia diligenter: ut nec, si quid obtineri poterit, non contendamus: nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. Tux sapientiæ, magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in virtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare. Si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum. A me nullum tempus prætermittitur de tuis rebus & agendi, & cogitandi: utorque ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majore esse iudico, neque amantiorem tui. Hic quæ agantur, quæque acta sint, ea te & litteris multorum, & nuntiis cognoscere arbitror:

Tux sapientiæ magnitudinisque animi est, (sc. i.) Mirifice codex antiquus Nicol. Scellus ab aliorum lectione discrepat: Tux sapientiæ, magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem & dignitatem tuam in virtute, & in gravitate tua, atque in rebus gestis tuis, quas tibi fortuna largita est, positam existimare: quibus si quid hominum invidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum scias. Grav.

Atque in rebus g. i. atque) Tux sapientiæ videtur Cicero & hic, & mox, ubi ter repetit neque. Sed una periodo quinque atque repetitum habes in oratione Catonis apud A. Gellium VII. c. 3. Necnon Et itidem quinque apud Cæsar. IV. de M. G. c. 1. n. 9. His, & Mox quater Varro IV. de L. L. p. 9. quare ad vivum talia non sunt rescribenda. G. Cox.

Majori illis fraudi) Noxæ. Ex formula. Cic. pro Muren. Id erit ejus viri fraudi & crimini. Livius VII. Diditque tulit ad populum, ne cui militum fraudi scissus esset. Videlicet L. 131. de Verb. Sign. & L. 23. §. 2. de Edil. Edic. Idem.

Neque fide majore esse iudico) Quiddam codices: neque fide majorem; quod

non sequor; alii, neque fide meliorem, unde conicio fide meliore, esse legendum; paullo ante duæ illæ voces, causa regis supervacue videntur, ut diximus, quæ tamen reperiuntur in libris manuscriptis. Lamb. Neque fide majorem esse) Sic editio princeps, Victorii, Pall. tert. quart. Grut. Pechianus: adeo ut mirari subeat deficientiam a vestigiis MSorum vulgo: quæ neque prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majore esse. G. Mannus. Accedit lectioni, quam Gruterus & Victorius probant, meus etiam collegæ primus & secundus, in quibus scribitur, neque fide majorem. Id tamen satendum est, a perpetua Ciceronis consuetudine hoc loquendi genus fere abhorre, vulgata vero lectionis exempla in hoc scriptore esse infinita. Grav.

Amantiorem tui) Procul dubio post hæc verba debet incipere nova Epistola: & valde probabilis est hæc sententia Manutii. Io. Fa. Grav.

Per nuntios cognoscere arbitror) Non intelligo arbitrium illorum, qui sic vel primi eliderunt, vel alios sequuti sunt, in quibus Lambinus, & Manutius refero, cum Lantini, & Ste-

bitror : quæ autem posita sunt in conjectura , quæque mihi videntur fore , ea puto tibi a me scribi oportere .

Posteaquam Pompeius apud populum a. d. 11X. Idus Febr. cum pro Milone diceret , clamore convicioque iactatus est, in senatuque a Catone asperere & acerbe nimium magno silentio est accusatus , visus est mihi vehementer esse perturbatus . Itaque Alexandrina causa , quæ nobis adhuc integra est , (nihil enim tibi detraxit senatus , nisi id , quod per eandem religionem dari alteri non potest) videtur ab illo plane esse deposita . Nunc id speramus , idque molimur , ut , cum rex intelligat , sese id , quod cogitabat , ut a Pompeio reducat , adsequi non posse : & nisi per te sit restitutus ,

Stephanica cognosse , & sic quoque video citare Grut. patrem ad Livium XXI. 3. Ceterum MSus primus Cl. Gravii mox : *postquam Pompeius & apud. Iac. Gron.*

Postquam Pompeius) MSi Pall. itemque Grut. novam hinc ordiantur Epistolam : sed Egnatius adnotat in Medic. partem hanc esse superioris , conjungitque cum præcedente Victorius Lambinus . Manut. GERHARD. In meo etiam libro secundo hic nova epistola incipit : sed primus eam adnectit , ut & alius liber Italicus , eujus excerptis utor , tanquam partem superiori . GRAEVVS.

Clamore convicioque iactatus est) Mendose , ut opinor , in Mediceo codice legitur *iactatus pro iactatus* : contra ac eodem hoc in libro *iactatus pro iactatus* in illo loco : *Et fundamenta iactata esse* . Has autem maculas in optimis etiam exemplaribus indicasse utile esse existimo , ne omnibus in rebus illis fides habeatur . Quam male autem his diebus & in senatu , & ad populum , acceptus sit Pompeius , uberius a Cicero exponitur in epistola ad Q. Fratrem , cuius initium est : *Scripti ad te sunt* : ex qua etiam facile percipitur exitium illius Reip. non potuisse longe abesse , quæ permitteret optimam & fortissimum civem a petulantissimis , & flagitiosissimis hominibus tantopere vexari : & in qua turbide , ac tumultuose maxime res

aperentur . Victor. *Iactatus est*) Sic quidem primâ editio : sed adnotatum ad eam ab Egnatio , legi in Medic. *iactatus est* , neque aliter aut Grut. aut Pall. quatuor ; adeo ut *iactatus convicio* esset pri : sicut Propertius forma agendi dixit .

In nostrum facies verba superba caput .

Atque ipse Tullius ad Atticum lib. II. ep. 29. *Qui cum se omnium sermonibus sentis & vulgare* . GERHARD.

Iactatus) A P. Clodius , & ejus operis . CORRAD.

Omnium magno silentio est accusatus) Omnes ferme libri manuscripti habent *minim magno silentio* ; ego tamen vulgatam lectionem magis probo . LAMBINVS . Revocavi scripturam quatuor Pall. uniusque Grut. & Peckii , nec non editionis primæ , & Victorii ; tanto quidem magis quod eam esse lectionem ferme omnium MSorum suorum indicaverit Lambinus postea inveniendum est libris , *omnium magno silentio* . Paul. Manut. præfert , & acerbe , *minim magno silentio* : quæ distinctio minus adposita videtur . GERHARD.

Sese id quod cogitabat) Liber Italicus , & meus primus : *sese quod cogitabat* : optime . GRAEV.

Et a Pompeio) Postrema ista ut a Pompeio reducat , Gloriam sapient eo magis , quod plerique obicurius scripserit . Non tamen damno , cum cogito Ciceronem cum aliis sua verba

est quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat: ut neque jacere regem pateremur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope jam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter: ut nec, si quid obtineri poterit, non contendamus: nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videamur. Tux sapientiæ, magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in virtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare. Si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum. A me nullum tempus prætermittitur de tuis rebus & agendi, & cogitandi: utorque ad omnia Q. Selicio: neque enim prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majore esse iudico, neque amantiorem tui. Hic quæ agantur, quæque acta sint, ea te & litteris multorum, & nuntiis cognoscere arbitror:

Tux sapientiæ magnitudinisque animi est, &c. Miriñce codex antiquus Nicol. Scellii ab aliorum lectione discrepat: *Tux sapientiæ, magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem & dignitatem tuam in virtute, & in gravitate tua, atque in rebus gestis tuis, quas tibi fortuna largita est, positam existimare: quibus si quid hominum invidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum scias.* GAUV.

Atque in rebus g. 1. atque. Taurus. Accipit videtur Cicero & hic, & mox, ubi ter reperit neque. Sed una periodo quinque atque repetitum habes in oratione Catonis apud A. Gellium VII. c. 3. Necnon *Es* itidem quinque apud Cæsar. IV. de B. G. c. 1. n. 9. *Hic, & Hoc* quater Varro IV. de L. L. p. 9. quare ad vivum talia non sunt resecanda. G. GAUV.

Majori illis fraudi. NOË. Ex formula. Cic. pro Muren. *Id eris ejus vitrici fraudi & crimini.* Livius VII. *Diffator tulit ad populum, ne cui militum fraudi scissio esset.* Videtur L. 131. de Verb. Sign. & L. 23. §. 2. de Adil. hñc. lxxv.

Neque fide majore esse iudico. Quiddam codices: *neque fide majorem; quos*

non sequor; alii, neque fide meliorem, unde conicio fide meliore, esse legendum; paullo ante dux illæ voces, causa regis supervacaneæ videntur, ut divinus, quæ tamen reperitur in libris manuscriptis. LAMÆ. Neque fide majorem esse. Sic editio princeps, Victorii, Pall. tert. quart. Grut. Perckianus: adeo ut mirari subeat deficientiam a vestigiis MSorum vulgo: quo neque prudentiorem quemquam ex tuis, neque fide majore esse. GARNARVS. Accedit lectioni, quam Gruterus & Victorius probant, meas etiam codex primus & secundus, in quibus scribitur, *neque fide majorem.* Id tamen fatendum est, a perpetua Ciceronis consuetudine hoc loquendi genus fere abhorre, vulgata vero lectionis exempla in hoc scriptore esse infinita. GAUV.

Amantiorem tui. Procul dubio post hæc verba debes incipere nova Epistola: & valde probabilis est hæc sententia Manutii. lo. FA. GAUV.

Pi nuntiis cognoscere arbitror. Non intelligo arbitrium illorum, qui sic vel primi eliderant, vel alios sequuti sunt, in quibus Lambinum, & Manutium refero, cum Iantima, & Ste-

bitror : quæ autem posita sunt in conjectura , quæque mihi videntur fore , ea puto tibi a me scribi oportere .

Posteaquam Pompeius apud populum a. d. 11x. Idus Febr. cum pro Milone diceret , clamore convicioque jactatus est, in senatuque a Catone asperere & acerbe nimium magno silentio est accusatus, visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quæ nobis adhuc integra est, (nihil enim tibi detraxit senatus, nisi id , quod per eandem religionem dari alteri non potest) videtur ab illo plane esse deposita. Nunc id speramus, idque molimur, ut, cum rex intelligat, sese id, quod cogitabat, ut a Pompeio reducat, adsequi non posse : & nisi per te sit restitutus,

Stephanica cognosse, & sic quoque video citare patrem ad Livium XXI. 3. Ceterum MSus primus Cl. Gravii mox : posteaquam Pompeius & apud. Iac. Gron.

Posteaquam Pompeius) MSi Pall. itemque Grut. novam hinc ordiantur Epistolam : sed Egnatius adnotat in Medic. partem hanc esse superioris, conjunctam cum præcedente Victorius Lambin. Manut. GERHARD. In meo etiam libro secundo hic nova epistola incipit ; sed primus eam adnecit, ut & alius liber Italicus, cuius excerptis utor, tanquam partem superiori. GRAVIVS.

Clamore convicioque jactatus est) Mendose, ut opinor, in Mediceo codice legitur jactus pro jactatus : contra ac eodem hoc in libro jactata pro jacta in illo loco : *Ex fundamentis jactata esse*. Has autem maculas in optimis etiam exemplaribus indicasse utile esse existimo, ne omnibus in rebus illis fides habeatur. Quam male autem his diebus & in senatu, & ad populum, acceptus sit Pompeius, uberius a Cicerone exponitur in epistola ad Q. Fratrem, cuius initium est : *discessi ad te supra* ; ex qua etiam facile percipitur exitum illius Reip. non postulare longe abesse, quæ permitteret optimam & fortissimum civem a perulantisimis, & flagitiosissimis hominibus tantopere vexari : & in qua turbide, ac tumultuose maxima res

agerentur. Victor. *Jactatus est*) Sic quidem prima editio : sed adnotatum ad eam ab Egnatio, legi in Medic. *jacta est*, neque aliter aut Grut. aut Pall. quatuor ; adeo ut jacti convicio esset pro : sicut Propertius forma agendi dixit.

In nostrum jactis verba superba caput.

Atque ipse Tullius ad Atticum lib. II. ep. 29. *Qui cum se omnium sermonibus fieri & vulgare*. GERHARD.

Jactatus) A P. Clodio, & ejus operis. CORRAD.

Omnium magno silentio est accusatus) Omnes ferè libri manuscripti habent *nimium magno silentio* ; ego tamen vulgatam lectionem nixis probo. LAMBINUS. Revocavi scripturam quatuor Pall. uniusque Grut. & Peckii, nec non editionis prima, & Victorii ; tanto quidem nixis quod eam esse lectionem ferè omnium MSorum suorum indicaverit Lambinus : postea inveniendum est libris, *omnium magno silentio*. Paul. Manut. præfert, & acerbe, *nimium magno silentio* : quæ distinctio minus adposita videtur. GERHARD.

Sese id quod cogitabat) Liber Italicus, & meus primus : *sese quod cogitabat* : optime. GRAV.

Et a Pompeio) Postrema ista ut a Pompeio tradatur, Gloriam supiunt eo magis, quod pleraque obcurtus scripserit : Non tamen damna, eum cogito Ciceronem cum aliis sua verba

tutus, desertum se atque abiectum fore, proficiscatur ad te, quod sine ulla dubitatione, si Pompeius paulum modo offenderit sibi placere, faciet. Sed nosti hominis tarditatem, & taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, prætermittimus. Ceteris injuriis, quæ propositæ sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video, præter Hortensium, & Lucullum: ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac, animo forti magnoque sis, spesque fore, ut fracto impetu levissimi hominis tuam pristinam dignitatem & gloriam consequare.

EPISTOLA VI.

ARGUMENTUM.

Moralis tota, excepta prima sententia, quæ negotialis est. Consolationem Cicero adhibet dolori suo, eam scilicet, quam sperat in Lentuli quoque dolore posse aliquid proficere. Et, quia valet ad consolandum amoris significatio, & amoris indicium dolor est, orditur a dolore suo; quia vero consolationis dux quasi viæ sunt, ratio, & exemplum, non modo ut fieri debere, quod suademus, verum etiam ut factum esse ostendatur: utraque viæ progreditur; argumentatur enim a spe, quam in consiliis amicorum, & in ipsa die ponit: exemplum vero sumit a similitudine suorum temporum. Tertius hortationis locus est; quod ipsum ad minuendum dolorem pertinet: est enim cum laude conjuncta cohortatio: delectamur autem laudibus, & quodam modo languentes excitamur.

sæpe ipsos interpretari. Cic. VIII. ad Att. ep. 1. *Etsi propediem video bonorum, id est laetorum & locupletum urbem restitutam fore.* Adde ep. VII. n. 1. Lib. II. ep. III. n. 5. G. COAT.

Homini tarditatem. Sic solet Cic. pro illius I. ad Att. ep. XVI. *Pionem consulem nulla in re consilium unquam sum p. flos: desponsam homini iam Syriam adrem:* adde IV. ad Att. ep. X. Sallust. Cat. c. 28. G. COAT. *Homini.* Pompeii, cujus simulationem

in occultanda sententia non semel caput Cicero. LALL.

Ceteris injuriis. Præsertim de Imperio tibi abrogando. CORRAD.

Facile, ut spero, resistemus. Nam moris (inquit ad Q. Fratrem scribens) magna ex Pirro & Gallis restituta, ut etiam Catonis rogationibus de Milone, & Lentulo restituta. LALL.

Levissimi hominis. C. Catonis. I. NAM.

Est.

mur. Conclusio est, quæ spe quadam animum recreat, omnium studiorum officiorumque promissio.

M. T. C. P. LENTVLO PRO COS. S. D.

QUæ gerantur, accipies ex Pollione: qui omnibus negotiis non interfuit solum, sed præfuit. Me in summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime scilicet consolatur spes, quod valde suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas & consiliis tuorum amicorum, & ipsa die: quæ debilitat cogitationes & inimicorum, & proditorum. Facile secundo loco me consolatur recordatio meorum temporum, quorum imaginem video in rebus tuis. Nam etsi minore in re violatur tua dignitas, quam mea salus afflicta sit: tamē

EPISTOLA VI.

QUæ in tuis rebus capio) Liber unus manuscriptus habet, quem in tuis rebus capio scilicet, maxime consolatur spes, &c. ordine verborum, mea lententia, meliore. Quidam amicus meus, vir doctus & acutus existimat, hoc totum, quem in tuis rebus capio scilicet, esse natum ex adnotatione, neque esse Ciceronis. LAMBIN. Quem in tuis rebus capio, maxime scilicet) Ita omnes Pall. nam Grat. maxime scilicet. H. Stephanus libro II. Scholia. prodidit legi: quem ex tuis, &c. GERHARD.

Maxime scilicet consolatur spes) Puto Ciceronem scripsisse, maxime consolatur, atque his verbis additum fuisse glossema scilicet spes, quod postea (ut videtur) in seriem receptum a librariis fuit. Vt id credam, facit liber collatus a doctissimo viro cum codice manuscripto, a quo abesse hæc duo verba cognovi. F. VAST.

Hominum improbitas) C. Catonis, & aliorum. CORNAB.

Quæ debilitat cogitationes, & inimicorum) Sic habent omnes, quos vidi, libri manuscripti, quos sequor: quamquam vulgatam lectionem non damno: quæ debilitantur cogitationes, &c. LAMBIN. Quæ debilitat) Sic edidit Victorius, eumque sequutus Lambinus, existatque sic in Pall. omnibus, atque Lambinianis, Gruteria-

no, Vatican. quod & adnotavit ad oram libri sui Egnatius; neque id tantum, sed in Medic. libro inveniri proditorum, non proditorum. Vulgo: quæ debilitantur cogitationes. GERHARD. Merito hoc recipitur præ altero: quæ debilitantur; ut ut librarii alibi etiam ejusmodi mutationes tentarunt: & inventus est nuper aliquis, qui contra omnes libros Cicer. locum Lib. I. de Divin. c. IX. pari modo aggrederetur: adeo hodie incognita est Hypolege figura, ubi vel facillima est. Sallust. B. Jug. c. 5. Sic apud Livium, Plinium alios. CORNAB.

Meorum temporum) Esilii. Tempus & tempora Ciceroni plerumque notant adversam fortunam; vide Manut. ad ep. 9. hujus libri. GRAY.

Etsi minore in re violatur tua dignitas) Multo enim minus est, de aliqua existimationis parte laborare, quam in totius existimationis, & salutis periculum venire. CORNAB.

Quam mea salus afflicta sit) Victorii editio, quam mea afflicta est; neque eo solus novit ullus Pall. neque Grut. neque editio princeps; in Vatic. tamē: quam mea solus afflicta est. Ego nihil docebam expungi debere: quandoquidem etiam nihil turbet Mantius: quo non ut doce, sed velut accensio utimur. GERHARD. Meis liber prius æque ut Medicus, & Victorii editio non agnoscit solus: sed in eo fit

men est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quæ ne tu quidem umquam timenda dixisti. Sed præsta te eum, qui mihi a teneris (ut Græci dicunt) unguiculis es cognitus. Illustrabit (mihi crede) tuam amplitudinem hominum injuria. A me omnia summa in te studia, officiaque expecta: non fallam opinionem tuam. Vale.

EPISTOLA VII.

ARGUMENTUM.

Respondet ad ea, quæ Lentulus quæsierat. Et quamquam moralia quædam admiscetur: tamen quia reductio regis præcipua scribendi causa fuit, (id enim spectandum est) inter negotiales epistolas rejeratur. Dividitur in partes octo. Prima est, de suo in primis erga Lentulum amore: altera, de amicorum fide: tertia, de Alexandrina causa: quarta, de suis in republ. capeßenda consiliis, & hominum consularium invidia: quinta, cohortatio ad gloriam, atque constantiam: sexta, de reip. statu: septima, de Tullia filia sua Crassipedisque nuptiis: octava, & ultima, de Lentuli filio. Pompeio, & Crasso iterum cos.

M. T. C. P. LENTULO PRO COS. S. D.

LEgi tuas litteras, quibus ad me scribis, gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus,

eo fit scribitur, non est. Et sic plane liber quoque Italicus, & editio antiqua Bononiensis anni 1477. & illa verior, non addito loci nomine, edita anno 1474. Quid causæ est, cur spernamus veterum codicum scripturam? Lentuli dignitas violabatur tantum, quia impediabatur reductio Ptolemæi quæ ei ante fuerat decreta, sed Cicero nis dignitas, cum in exilium agebatur, non violabatur, aut minuebatur, sed plane omnis concidebat, hoc enim est afflicta. Norunt enim humaniores affligere esse humi prostrernere. Salus intruserunt scitoli, quia in aliis locis queritur Cicero salutem suam fuisse assiduam: quasi vero semper eodem

molo sit loquendum, aut quasi non æque dignitas affligi possit, quam salus. Grevius. *Vincet. . . mea solus afflicta fit.* Elegans & significans *utroque*. Capitolin Maximin. c. V. *lubet milites decurrere: cumid arma illorum quotidie circumspicere: utloquens, quia etiam ipse presidebat.* Terent. Andr. A. II. Sc. III. v. 12. Spartianus Adriano c. 20 Qua de figura conimode, si non eleganter Ebherardus in Labyrintho Dr. II. v. 10. quæ moneo, ut iuventus mature assuecat optimis & veratissimis interpretandi mediis. Contr.

Si ea non timuerim) Fore, ut non vidi perpetuo jaceremus. Coan. 10.

Esi.

bus, & meam erga te benevolentiam facile perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti: alterum facio libenter; ut, quoniam intervallo locorum & temporum disjuncti sumus, per litteras tecum quam sæpissime colloquar. Quod si rarius fiet, quam tu expectabis, id erit causa, quod non ejus generis meæ litteræ sunt, ut eas audeam temere committere. Quoties mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non prætermittam. Quod scire vis, qua quisque in te fide sit & voluntate, difficile dictu est de singulis. Vnum illud audeo, quod antea tibi sæpe significavi, nunc quoque, re perspecta & cognita, scribere: vehementer quosdam homines, & eos, qui te & maxime debuerunt, & plurimum juvare potuerunt, invidisse dignitati tuæ: simillimamque in re dissimili tui temporis nunc, & nostri quondam fuisse rationem: ut, quos tu reip. causa læseras, palam te oppugnarent; quorum auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuæ, quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum, ex magistratibus

EPISTOLA VII.

Quem tu me esse voluisti | Dum me beneficio tuo ita tibi devinxisti, ut omnia tua causa velle debeam. **CONT.**

Id erit cause | Pro ea erit causa. Sicut id consilii | Sallust. & Livius 32. c. 37. mandati quidquam. Terent. Eunuc. A. II. Sc. II. quid istuc orati. Sed non tam Douatum ad Terentii locum, quam Varronem apud Charisium lib. 1. p. 84. legisse operæ erit pretium. Ioxm.

Certorum hominum | Quibuscuto creduntur, & qui certo perferunt. Ut certa filera Horat. II. Od. XVI. Valer. Flac. l. v. 17. ad quæ certo navæ dirigunt cursum. Et in vulgato illo Ennii apud Cic. Lat. c. 17. amicus certus. Hinc est, quod ei, qui nugis fallit, opposuerit Perron. c. 67. Ioxm.

Eos maxime, qui te & maxime de-

*buerunt, & plurimum juvare potuerunt | MSus meus secundus, Palat. tert. nec non prima editio: Eos maxime, qui & te amare maxime debuerunt, & plurimum juvare potuerunt. V. C. Nic Scel. si: eos maxime qui te amare debuerunt; forsitan scripsit Cicero: Eos maxime, qui te amare debuerunt, & plurimum juvare potuerunt. Illud maxime vitio librorum repetitum, inde & quoque irrepit; sed magis probo primi mei libri scripturam: Et hos qui te & maxime debuerunt, & plurimum juvare potuerunt. Gxxv. Aliquot Codd. etiam ex vetustioribus; qui & te amare maxime debuerunt. Sed vix a Cicer. manu. Quod si Tullius verbum juvare, quod per Zeugma repetendum, prioris conimate, ut dicunt, posuisset, hæc turbæ forsitan non essent ortæ. At sic solent Cic. Oratos, ad Brutum, Terent. And. A. I. Sc. I. G. **CONT.***

L. Ra-

tibus autem L. Racilius & fide, & animo singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuæ, propter magnitudinem beneficii tui, fortasse plerisque officii maiorem auctoritatem habere videatur, quam sententiæ. Præterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te, aut officii, aut amici animi esse testis. Etenim Pompeium, qui mecum sæpissime, non solum a me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, seis temporibus illis non sæpe in senatu fuisse. Cui quidem litteræ tuæ, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, per iucundæ fuerunt. Mihi quidem humanitas tua, vel summa potius sapientia, non iucunda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem, & tibi tua præstanti in eum liberalitate devinctum, non nihil suspicantem, propter aliquorum opinionem suæ cupiditatis, te ab se abalienatum, illa epistola retinui: qui mihi cum semper tuæ laudi favore

L. Racilius) Hunc alibi Trib. pleb. longe optimum vocat; et si quidam hic *L. Racilius* legunt. CORRAO.

Et fide & animo singulari) Nulli veteres libri habent in te, quæ tamen mihi necessaria videntur. LAMBINUS. *Animo sag.*) Sic & MSi omnes nostri, ut ne dicam de edit. principe, & Vatican. Vulgo: *L. Racilius & fide & animo in te singulari*. At eo in te, quod adeo necessarium videbatur Lambino, dudum, non expressum Manutius video: deletumque a nobis auctoritate omnium MSSorum. GERMARD. Mei quoque libri hanc lectionem asserunt. GRAY.

De te communicare solet) Puta confilia, sermonem, alia, quæ noster alibi addere solet. Sueton. Tiber. c. 18. Curt. VI. c. VII. n. 21. Cæsar. III. B. Civ. c. 18. Vide nunc Lib. VI. ep. 18. Proprie est commune facere quid, ut asperare Claudiani asperum; firmare firmum; ampliare amplum. Sed sequior ætas, cui amicus audiebat commune, aliquantum detorsit propriam notionem, & communicare etiam dixit pro amico esse: & Ecclesiastici quidem *non communicaverunt* Græcorum aduerti frequenter *communi-are* cui dicere, quod

viri docti aures ætate egestum iuvare, frustra lineam posecoræ Vossio. G. COAT.

Non sæpe in senatu fuisse) Postquam accusatus est a Catone, & suspicatus est insidias vitæ suæ fieri, Catonem a Crasso sustentari, & Clodii pecuniam suppeditari. CORRAO. *Non sæpe in senatu*) Erat enim ad urbem extra mœnia simulatione curæ provincialis. Hispaniam enim provinciam regebat absens per tres legatos: sed ex patto triumvirorum senatum per suos e vicino obsidebat, & oppressum habebat clementi iugo, sic ut sæpe erumperet timescens libertas, & frenum morderet. Io. FR. GRON.

Te ab se abalienatum) Quidam libri habent *ab te alienatum*, quod magis est appositum propter verbum *renuissii*, quæ ita Tullius opponit mox. Forsitan voculæ *ab se* sunt spuræ, si sana est vulgata lectio eo, quod habitum in libris sæpe mutant. Igitur *abalienatus*, est averius, semotus, propter iovidiam ex amico inimicus factus, certe ad alias partes abstrusus, ut epist. VIII. de levioribus enim simulationibus etiam dicitur. Vide Lib. V. ep. VIII. G. COAT.

vere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano: tum vero, lectis tuis litteris, perspectus est a me toto animo de te, ac de tuis ornamentis, & commodis cogitare. Quare ea, quæ scribam, sic habeto, me, cum illo re sæpe communicata, de illius ad te sententia atque auctoritate scribere. Quoniam senatusconsultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit, eaque, quæ de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium, quam constantis senatus consultum esse videatur: te perspicere posse, qui Ciliciam, Cyprumque teneas, quid efficere, & quid consequi possis: & si res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam, atque Ægyptum tenere possis, esse & tuæ, & nostri imperii dignitatis, Ptolemaide, aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum classe, atque exercitu proficisci Alexandriam: ut, cum eam pace præsidiiisque firmaris, Ptolemæus redeat in regnum: ita fore ut per te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit: & sine multitudine reducatur, quemadmodum homines religiosi Sibyllæ placere dixerunt. Sed hæc sententia sic & illi, & nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimatu-
deremus: si cecidisset ut volumus, & optamus, omnes te sapient-

Tuo lendi favore) Dignitatem tuam tueri & promovere. Phæd. Epil. Lib. II. v. 9. Spart. Adrian. c. 11. Hinc opponit *invidere*, & *inimicum esse*. *Laus* vero pro *fistlo* & *statu* cum laude conjunctis dicitur. Sic Lib. II. ep. 11. Sic *Gloria* apud Tacit. III. Ann. c. 45. & Curt. IX. c. 6. *loxx*.

Suspiciosissimo tempore Caniniano) Cum Caninius rogationem ferret, ut Pompeius cum duobus libris regem reduceret. Quare tempus suspiciosissimum vocat: quod de tempore (sic enim quidam legunt) Catoniano non ita apte dici potest. CORBAN.

Tantum vim habet) Tantam non auger magnitudinem, sed qualitatem, vitium nude indicat: quomodo & alia talia, *ita*, *talis*, *tot*, *quantus* tractari solent. Cæsar VI. B. G. c. 35. *addo*

VIII. ep. X. G. CORV.

Consentis senatus consilium) Martini codex *consultum* quod allubescit Guilhelmo, tamquam magis proprie dictum; at cum sicut ab altero omnes Pall. editionesque, vel sola ratio me id cogit tueri. GERHARD. Meus primus quoque *consultum*; quod cur repudietur non video, cum proprium sit in hac re verbum. Quis enim nescit senatus decreta dici, *senatus consulta*? GRAY.

Si cecidisset, ut volumus) *Cedere* de eventu, ut Cæsar III. B. Civ. c. 73. Tibul. II. Eleg. II. v. 17. *Vota cadunt* h. e. rara sunt & procedunt. Quod vero alii per *cedo* hæc malint proferre, non inoleus illis erit, quibus peripetum, quam ardo *cedo* & *cedo* cohzreant nexu. G. CORV.

Sin

sapienter, & fortiter: sin aliquid esset offensum; eosdem illos & cupide, & temere fecisse dicturos. Quare quid assequi possis non tam facile est nobis, quam tibi, cujus prope in conspectu Ægyptus est, judicare. Nos quidem hoc sentimus: si exploratum tibi sit, posse te illius regni potius; non esse cunctandum: si dubium; non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore ut absens a multis; cum redieris, ab omnibus collaudere: offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem, religionemque video. Sed ego te ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo, redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui judicium non tam ex consilio tuo, quam ex eventu homines esse facturos. Quod si hæc ratio rei gerendæ periculosa tibi esse videbitur; placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam atque imperii tui provincias ei credidissent, fidem suam

sin aliquid esset offensum) Hoc est, si clade aliqua afficereris. Paulo post: *Offensionem esse periculosam propter interpositam auctoritatem & religionem vides.* Cicer. pro leg. Manil. Cui adolescentis ad scientiam rei militaris non ulterius præceptis, sed suis imperiis; non offensionibus belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphis est traditus. Vide P. Manut. not. ad lib. II. ep. 18. & 4. 14. GRAY.

Cujus prope in conspectu) Multos ab hinc annos Memmius coniecerat sic esse legendum, ejusque conjecturam probaveramus; quod multo secimus impensius, posteaquam eam omnium veterum librorum auctoritate vidimus confirmari. LAMM. Expeditissima hæc Memmii conjectura confirmata est ab omnibus Lambini MSis: arcedunt jam nostri omnes & Gruteri. VATIC. vero: *Cujus prope in conspectu Ægyptus est; nos quidem judicare hoc sentimus.* GERNARD.

Falli tui judicium . . . facturos) Judicium scire dicit etiam Tullius pro L. Man. & aliis locis, ut Terent. Andt. A. III. Sc. II. v. 32. & Horatius IV. Od. VII. v. 21. Sed & illud notandum, quod *falli* dixerit pro *de-*

fecisse, quod optimo cuique Auctorum familiaris est, quam ex vulgi usu judicari posset. Vnum adducam Latin. L. e. 7. G. CONT.

Qui per provinciam imperii tui provincias ei credidissent) Sic in omnibus excusis libris nulla varietate legitur: in Medicæ ita scriptum est: *Qui per provinciam atque Imperii tui provincias ei credidissent*; mendose prorsus & negligenter. Est tamen accurate videndum, ex hac tam iniquata scriptura, an aliquid boni erui possit: si enim locus conjecturæ detur, ita libenter legerem: *Qui per provinciam, atque imperium tuum provincias ei credidissent*; nam tæpe sic loquitur, ut etiam in hac Epistola, cum aliquantulum ex provincia, atque ex imperio laudis accesseris. P. VICTORIUS. Secutus sum codices manu scriptos, in quibus ita scriptum est, quemadmodum edendum curavimus: qui per provinciam tuam atque imperii tui provincias ei credidissent. Neque vero est quod cuiquam hæc scriptura absurda videatur. Nam aliquando plures provincie uni attribuebantur, quemadmodum Cilicem tres *Straboni* Asiaticæ erant attributæ; sic igitur Ægypto provincie alie provincie erant

suam præstitisset, & auxilium eum tuis, & copiis adjuvares, eam esse naturam, & regionem provinciæ tuæ, ut illius redditum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime optimeque perspicies: quid nobis placuisset, ex me potissimum putavi te scire oportere. Quod mihi de

vant attributa, fortasse Cilicia & Cyprus: cui rei argumento sunt verba illa supra hac eadem epistola: *qui Ciliciam Cyprumque tractas*, &c. iam quin vulgata sit corrupta, nemini erudito dubium est, quæ talis est, *qui per provinciam imperii tui*, &c. LAMB. Secutus sum scriptos Guilielm. tum Pall. Grut. imo & editionem primam. Posteriores enim, *qui per provinciam imperii tui* *provincias ei credidissent*; a qua etiam discessit P. Manutius ac Lamb. sed ultimus hic duas voces intertexuit (an intrusit?) neutram in ulla membr. conspiciendam. GERNARD. *Qui per provinciam atque imperii tui provincias*.) Sic Medicus, omnesque libri, quos Lambinus, Guilielmus, Gruetius inspexerunt. Sic & editiones antiquiores, prima Bononiensis, & alia anni 1474. Meus primus corrupte quidem, sed tamen proxime verum: *qui si per provinciam atque imperii tui provincias*. Editores postea, qui non intelligebant, quid esset *imperii tui provincias*, quod bene interpretatur Manutius, contra librorum veterum fidem duas voces expunxerunt, eoque non bene sequitur Pausanias. Nec enim nobis licet in ipso contextu inventis libris resingere, quæ nostris auribus non arident. Licet nobis conjecturas moleste asserre de locis suspectis, sed non licet quidquam immutare, repugnantibus omnibus libris melioribus. Valde tamen blanditur conjectura Gronovii, qui legit: *amicis suis, & per Ciliciam, atque imperii tui provincias*. Vidit enim provinciam esse interpretationem *ex Ciliciam*, hanc autem esse lententiam, si rex ab amicis tuis per Ciliciam, & alias imperii tui provincias, velut Lycaoniam, Pamphyliam, Phrygiamque majorem partem fide tua obligata, po-

cuniis acceptis exercitum coegisset, & per se roostere Ægyptum cepisset. addit tamen, si quis omnino retinere velit *amicis tuis*, intelligendos esse publicanos, & negotiatores legatos, sive Romanos in provinciis. GAV. *Per Phœnicem atque imp. & prov.* Non damnanda Membranarum lectio *per provinciam, & imp. tui provincias* Provincia præcipua Cilicia, cui qui præerat imperio suo, additas habebat alias, *Cyprum, Phrygiam*, reliquas. Posset etiam *Africa* intelligi, quam provinciam vocavit Cic. IV. Acad. Qu. c. 1. & quo se contulerat Ptolemæus. Aut, quod pluribus probatur, *Ægyptus*, quæ non modo testamento Romanis cessione ferebatur, sed in quas res etiam Lentulo gerenda erat: ad eam certe respicit Ep. IX. Modus autem dicendi a vero seduxit viros doctissimos: non debuit, G. COX.

Hanc esse naturam & regionem provincie tue.) *Rationem* pro regionum libentius legerem: primum quia ita in veteribus libris invenitur; deinde quod similis error in Lucretii quoque versum invaluit lib. I.

Nam tibi de summa talis ratione Deumque

Disserere incipiam, &c.

Male enim prius regione pro regione, ut est a Gifanio super eo versu notatum. F. VASS. MSi omnes & prius edit. itemque Vistor. ac Manut. *regionem*; quod hic interpretatur *scitum*; vulgo *rationem*; quod tamen etiam in vet. legi adnotavit Fulv. Vrsinus. GERNARD. Recte Manutius rationem *scitum* interpretatur. Dicitur enim ita ut *provincia* pro *iurisdictione & imperio*. Liv. 40. c. 28. *Castella provincia*: ut locus pro *scitum & conditione loci*. Lucan. IV. v. 37. G. COX.

Si qd

hi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate, & imbecillitate Clodii gratularis, minime miramur, te tuis, ut egregium artificem, præclaris operibus lætari: quamquam est incredibilis hominum perversitas (graviori enim verbo uti non libet) qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt: quorum malevolentissimis obrectationibus nos scito de veteri illa nostra diuturna que sententia prope jam esse depulso, non nos quidem ut nostræ dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque præclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus: sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in republica nostra delectet, quam splendor offendat. Quod eo libentius ad te scribo, qui non solum temporibus iis, quæ per te sum adeptus, sed etiam olim nascenti prope nostræ laudi, dignitati, virtutique præfuisi: simul quod video, non,

si esset fides . . in hominibus) Non male, ut mox & XVI. ep. 5. *quanta in te sit fides*. Iustin. VI. c. 5. Similiter C. Nep. Chabr. c. 3. Tacit. XIII. Ann. c. 54. legam.

Etiā olim nascenti prope nostræ laudi, dignitati, virtutique præfuisi) Hic reddenda a nobis ratio est, cur locum, qui antea in omnibus impressis codicibus nulla mendis suspicione legebatur, ut mutilum notaverimus, duabus subtractis dictionibus. Nostrum consilium fuit, optime lector, (quod omnibus probari cupio) ut quantum per nos fieri possit, sinceram Ciceronis scripturam restitueremus; quod scilicet in locos mancos incidimus, tutius nobis visum est, eos ut in antiquis, & probatis exemplaribus invenimus, scribere, quam ut a quibusdam (mea quidem sententia, parum in alienis scriptis modestis) suppleti sunt: qui operam dabant ut nullus locus esset, e quo non aliquis sensus eliceretur: putabantque hoc esse officium correctoris, nihil jacere pari; a quorum opinione, jampridem a doctis viris damnata, & rejecta, nos longe distestimus, diversumque penitus institutum secuti sumus: omnes

enim locos, qui contra veterum codicum fidem a recentioribus grammaticis suppleti sunt, quos nos veteribus vestigiis hærentes corrigere non potuimus, in antiquam lectionem retraximus, ne quis verba illa pro legitimis Ciceronis accipiens fallatur, & ut industria studiosorum habeat in quo se exerceat, quæranturque antiquiora, & integriora exemplaria, si ulla fortasse adhuc latent, quæ veram lectionem retineant. Hic autem locus, de quo nunc loquimur, ut vides legitur in melioribus codicibus: desideretur ne aliud, præter verbum quo superiores dictiones necti debent, doctiores diligentius animadvertent: scimus autem nonnullos pro præfuisi, legere fuisse: quæ res augeat etiam suspensionem, vel potius me in hac opinione confirmat; ut ea quæ nos delevisse verba, nova sint, & ab aliquo suppleta; cum enim non satis bene firma scriptura est, aliquid fere semper vitii subest. VICTORIVS. Bene monuit Victorius ac Mamutius locum esse suspectum vitii: in vetustis quippe cod. solum exstare, dignitatique virtuti: nullo relicto vestigio vocis sequentis; & vero eodem etiam modo scribitur in Pal.

non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meæ: In te enim homine omnium nobilissimo similia invidorum vitia perpexi, quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo, tuam dissimilem fuisse fortunam: multum enim interest, utrum laus imminuatur, an salus deferatur. Me meæ tamen ne nimis pœniteret, tua virtute perfectum est. Curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam demtum de fortuna videretur. Te vero moneo cum beneficiis tuis, tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia

in Pal. pr. sec. quart. nam tert. differt præfert spatium vacuum litterarum fere duodecim inter *sed & nostra*, habetque dignitatisque virtutisque simul quod, &c. quemadmodum primitus fuisse in codice Medic. scribit Manutius, Editio prima exhibet dignitatisque virtutisque *favisti*; neque aliter membrana Gruteri, nisi quod illa sine copula *virtutis favisti*: quomodo etiam fuisse in Erfordiensis codice, adnotatum Guilielmio. Vatic. *sed jam olim nascenti prope nostra laudi dignitatisque simulque quod video*. Latet monstrum verbi in illo *virtuti*; obliteratum eum fuisse laudi sum virtutisque fortan dicere voluit, sed qua figura, nescio. Lambinus mire solitus jactare MSos suos, totus hic est in Angerone sacris. GRUVERIANVS. Noster optimus plane ut Medicæ, & Vaticanus: *sed & olim nascenti prope nostra laudi dignitatisque simulque quod video*. Certissimum est hæc duo verba *virtutisque præfuisse* intrusa fuisse a librario aut sciolis ad explendam lacunam, ut recte nonuit Victorius, cuius adnotatio ad hunc locum lectu dignissima est. *Virtuti* hic absolum plane. Itaque volentibus Muls & libris deleui; sed *præfuisse* reliqui; quamvis mallem ex meo secundo, & membranæ N. Scellæ, nec non editionibus vetustioribus Bouonienæ, & altera Italica. *favisti*. Nam præfisse laudi alicujus Ciceronem dixisse non puto, sed *favere* laudi, frequens est. GRÆV. Alii *favisti*. Victorius, quia neutrum exstat in MSis, neutram agnoscit, locumque ut nunciat, Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

tilum noravit. OLIV. Locus mutilus in MSis etiam regis, qui habent tantum *laudi, dignitatisque*, nullo relicto spatio duarum vocum, quæ in editis sequuntur, quæque non videntur esse Ciceronis. Forte cum Fr. Gronovio legendum: *Laudi, dignitatisque præfuisse*. LALL.

Quem dentum de fortuna] Sic emendaveram decem abhinc annos in meo codice. ejus mei judicii tult frustum, cum ita scriptum esse in omnibus libris manuscriptis comperi: *dentum* autem id est detractum, quod opponitur illi *additum*. Aliud est porro *adimere*, aliud *demere*. Adimitur enim propriè totum; demitur pars de toto. LAMB. *Quam dentum de fortuna*] Sic Victorii editio. Lambini Manut. neque secus Fall. omnes, nisi quod secund. *ademptum*: lectionem quoque hanc habet editio prima, cod. Gruterian. Vatic. posteriores, quæ *ademptum*. Ceterum ut curiosi semel satisfaciam, testor in MSis nostris heic exstare *dentum*; alibi quoque etiam legi *entum, redentum, contum*; ita *entum, consumptum, contemph*; aliaque: &c. quibus egregie Iosephus Castalio Decretis I. cap. 1. Observ. in Criticos. GEMAR.

Te vero moneo cum beneficiis] Nos receptam lectionem hoc loco conservavimus, veterem autem, quamvis eam non probemus, volumus tamen testatam relinquere: in antiquioribus enim & melioribus libris, *beneficentia* pro *beneficiis* legitur. Est autem apud hunc auctorem hoc nomen: verum beneficentia potius illi est (nisi fallimur)

ritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare: magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus, semperque amavi, ne umquam inflectas cuiusquam injuria. Magaa est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Hæc profecto vides quanto expressiora, quantoque illustriora futura sint, cum aliquantum ex provincia, atque ex imperio laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quæ per exercitum, atque imperium gerenda sunt, ut hæc multo ante meditare, huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas, sentiasque id, quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intelligas, te facillime posse obtinere summum, atque altissimum gradum civitatis. Quæ quidem mea cohortatio ne tibi inanis, aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares, in omni reliqua vita quibus crederes, quos caveres. Quod scribis te velle

mur) animi virtus & quædam honestas naturæ, quæ opibus suis alios juvare, & beneficia in homines conferre delectatur. Beneficentia ab eo beneficia collata appellari, non memini me legisse. P. VICTOR. Pall. omnes. Grui. *emoneo*; sic est *Anoneo* & Epist. I. *amonitionibus*; edit. prima *admoneo*. GRABARD. Grævii primus etiam; *amonco cum beneficiis*. Vide P. MAQUR. NOTAS. GRÆV.

Magnitudinem . . . ne umquam inflectas) Corruptus & a gradu suo vel leviter detrahas. Cic. de Clar. Orat. Vide I. de Offic. c. 20, 21. quam superbiam in animis excellendis imitari dixit in Paradisis. Sed in aliis coniungat *magnus* & *altissimus*, in laude magnitudinis, multo nobilestis illis illis erit significatus Veitii inflectere. Supra vero *Te vero emoneo*, Plautino verbo, multi e vetustis Codicibus scribunt; quæ ætate etiam edico pro dico frequentius utebantur. Vide Sallust. B. Cat. c. 48. CONT.

Quamquam te) Plerique MSi quam; lege: *Quare te ita*. GRON.

Hominum . . . commendatio liberalitatis) Laudem & celebrationem so-

lent interpretari *Commendationem*. Non opus est. *Commendatus* & *acceptus* ex hominibus ob liberalitatem, vel gratiam liberalitatis habere apud homines. Constructio talis quæ in Pilonem & Quæ sit hominum querela frontis tue. Cassar I. de B. Civ. adie. Sallust. Iug. c. 44. CONT.

Sentiasque . . . te facillime) Atque ita demum pones, te dignitatem tuam suavi posse. Sic Cic. alibi; *In altissimo gradu dignitatis collocati sumus*. Quod cum Ciceroni non ita processisset, ex eventis communibus Lentulum admonet. LUXM.

In omni reliqua vita) Libri nostri veteres non habent *tua* post *reliqua*. Quare delendum censeo. LAWS. Neque aliter Pall. nisi quod duos eorum, in omni te quæ vita; vulg. in omni reliqua tua vita; prima editio, in omni te quam vitam. Gruteri codex; in omni te quam tuam vitam. GRABARD. MSi Grævii, in omni te quæ vita. GRÆVIVS.

Quod scribis) Hic ellipsis est. Integrum foret: ut respondeam ad id, quod scribis. Nihil frequentius Ciceroni, inquit Iac. Perizonius in San-

velle scire, qui sit reip. status: summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentia valent, profecisse tantum mihi videntur stultitia, & inconstantia adversariorum, ut etiam auctoritate jam plus valerent. Itaque perpaucis adversantibus, omnia, quæ ne per populum quidem sine seditione se adsequi posse arbitrabantur, per senatum consecuti sunt: nam & stipendium Cæsari decretum est, & decem legati: & ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. Quod ad te brevius scribo, quia me status hic reip. non delectat: scribo tamen ut te admoneam, quod ipse litteris omnibus a pueritia delitus, experiendo tamen magis, quam discendo cognovi; tu rebus tuis integris discas, neque salutis nostræ rationem habendam nobis esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute. Quod mihi de filia, & de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam: speroque & opto nobis hanc conjunctionem volu-

At Minerv. IV. 5. quam progredi respondendo per voculam quod ad alteram partem epistolæ illius, cui respondet. OLIV.

Profecisse tantum) MSi fere omnes, Pall. Grat. Vener. edit. Stew. *perfecisse tamen*; ex quo Guilielmus formavit, *perfecisse tandem*. GARRARD.

Perpaucis adversantibus) In his M. Catone, M. Favonio, C. Atteio Capitone, & P. Aquilio Gallo. CORRAD.

Stipendium Cæsari) Senatus, inquit, in oratione pro Cornelio Balbo, in angustiis gravi victorem exercitum stipendio efficit, Imperatori decem legatos decrevit, lege Sempronia succedendum non ansit. CORRAD.

Decem legati) Quorum opera in bello uteretur, quique singulis legionibus singuli præsent. Vide not. P. Manut. GAVV.

Ne lege Sempronia) C. Sempronius Græchus provincias consulares non modo non abstulit ab senatu, sed etiam ut necesse esset quotannis constitui per Senatum, decreta lege sanxit. CORRAD.

Succederetur) Cum lege Sempronia succedendi oporteret. Idem.

Quod ad te brevius scribo) MSi Grat. duo Pall. sec. tert. carent eo; prima edit. Pall. bini ejus loco ego exhibent; quod placuit P. Manutio; mihi utrumque displicet. Videntur enim additamenta lectorum: ut & infra ubi est, *id ut tu rebus tuis integris*; prima edit. id non agnoscit, neque videtur in membran. Grat. aut Pall. ullis aut Varie, neque requiritur. Eiusmodi interpretationes singulis pene versibus irrepierunt: quod reipia experietur, qui Tullium tuum oculis non perfunctorie contendet cum antiquioris notæ libris. Verum quis id faciet, hoc studiosiorum frigore? hæc principum temeritate? GARRARD. MSus prim. GAVV. *Quod ego ad te brevius scribo*. GAVV.

Quod mihi de filia, & de Crassipede gratularis) Cai Tullium post reditum ab exilio pridie nonas Aprilis despondit mortuo iam, ut in Quæstura ostendimus, C. Pisoni. CORRAD.

Speroque & opto nobis hanc conjunct. volup. fore) Spero hoc futurum, dicitur; at opto hoc futurum non item; quare maxime inverbo ordine legere, *speroque & spero*; ut opto cum tubalito infinitivo esse, at cum fore jungatur spero. Nam

voluptati fore. Lentulum nostrum, eximia spe summæ virtutis adolescentem, cum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipsè, tum in primis imitatione tui fac erudias: nulla enim erit hac præstantior disciplina: quem nos, & quia tuus, & quia te dignus est filius, & quia nos diligit, semperque dilexit, in primis amamus, carumque habemus.

EPISTOLA VIII.

ARGUMENTUM.

Desperata jam reductione regis, queritur de statu rerum communium; ut ex eo Lentulus de sua ratione meditetur; itaque negotialem epistolam esse dicemus; quandoquidem ad Alexandrinum negotium tota fere narratio spectat: quiddam tamen quasi consolationis affert, cum ait; Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate: & cum subjungit infra: Pompeium tibi valde amicum esse cognovi. Postremo claudit epistolam spe supplicationum, & officii sui mentione: ut Lentuli dolorem, amissa regis restituendi spe, aliqua saltem ex parte leniat.

M. T. C. P. LENTULO PRO COS. S. D.

DE omnibus rebus, quæ ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime ex Emplatório cognosces: qui non solum interfuit his

re-

Nam etsi eiusmodi dicendi generum quale illud est, exempla aliqua exstant: potius excusati tamen, quam laudari solent: cur ergo Ciceronem, ubi facillime potuit, ea vitasse non existimemus? HEN. STEPH.

Eximia spe summæ virtutis adolescentem | Spes enim summæ virtutis, non summa virtus in adolescente commo- dari solet. INGM. Editio pr. Pal. quart. *summæ virtutis*; quod minus placet: illud magis, si distingueretur, *eximia spe summæ virtutis*. Nam in adolescentia tantum *spe virtutis*, non illa ipsa suis numeris absoluta. GUARNARDUS. *Eximia spe summæ virtutis*

Hæc ita distinxit Cellarius; nec male, quod ad structuram, cum sæpe diversi casus conjungantur. Suet. Julio c. 16. ut Livius 39. c. 8. Gellius 19. c. 9. Verum Corradus, Gebhardus, Manutius cum aliis conjungunt utraque, quia in adolescente *spe* tantum summæ virtutis, non illa ipsa numeris suis absoluta laudari possit. Et sic utrique nominum suum additur adjectivum. CORR.

EPISTOLA VIII.

X Emplatório | Sic MSi omnes Pall. at Grut. *Emplatório*. Prima editio *Empletorio*, unde facile fiat ex P. Letorio. Manutius conjecit

ex

rebus, sed etiam præfuit: neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognoscere: quæ quales sint non facile est scribere. Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum ætate habitura res esse videatur. Ego quidem, ut debeo, & ut tute mihi præcepisti, & ut me pietas utilitasque cogit, me ad ejus rationes adjungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adjungen-

ex *M. Platoris*. Gebhard. V. C. N. Scellii, ex *C. Platoris*. Quavis sponſione contenderem *M. Platoris* legendum esse, non ut quidam emendarunt *C. Platoris*: ex veteribus enim libris cognoscere facile possumus litterarum fidam fuisse in hoc nomine scribendo a librariis transpositionem. *M.* autem *Platoris* frequens est in veteribus denariis. Voss.

Anicorum æſtorem potestate) Cn. Pompeii, M. Crassi, & C. Cæsaris. CORRAO.

Habitura res esse videatur) Pro *habitu illa videatur*. Refertur enim ad res communes. Sed loco pronominiſ voce *res*, etiam mutato numero, utitur Cic. cum aliis, Lib. II. ep. 6. Varro III. de R. R. c. 16. Cæsar I. de B. G. c. 29. G. CONT.

Ut me pietas utilitasque cogit) Emen-
davimus olim, ut *me pietas*: neque
tamen causas attulimus hujus castiga-
tionis, neque præfixæ scripturæ ullam
meorionem fecimus: quare rectum vi-
sum est, id nunc diligenter facere:
maxime, cum interpretes etiam non-
nulli horum librorum, ut quondam
memini me legisse, de hac voce *di-
gnitas*, ambigant, & de diata nescio
qua loquantur, ut qui & ipsi veterem
lectionem odorati fuerant. Medicus
codex (jam enim de illo dicendum
est ut minus depravato, vel potius
ut omnium optimo) ut *me dietas*, ha-
bet: quare parvo, & satis usitato er-
rore sublato: legendum existimavi,
me pietas: has enim litteras veteres
librarii sæpe inter se commutabant,
ut in eodem exemplari in Epistola ad

Memmium: *An dietas libenter te Aſth-
ois, pro potius; & ad Tironem: A
portu Carcyreæram ad Caſſiodem, pro
Caſſiopem*: licetque multis aliis locis. Re-
liqua, ut puto, peripicua sunt: sæ-
pe enim utitur hac voce, cum loquitur
de Lentulo hoc, ad quem nunc
ſcribit, & Cn. Magno auctoribus suæ
ſalutis, & quibus pæne debebat quæ
ſilii parentibus, cunctique homines
Diis immortalibus debent. Vulgata
lectio probari nullo pacto poteſt: nec-
dum enim hoc, quod Cicero narrat
ſe facere, quod adjungat ſe ad ratio-
nes Pompeii, augeat dignitatem il-
lius, vehementer eam minuit, niſi
dignitas eſt, rectum ſenſum in Re-
publica deponere, & ad voluntatem al-
terius ſe accommodare: quod prius
nemo unquam dicit. Sed id aperte
oſtendit, cum infra inquit: *Dignita-
tem quidem illam conſularem ſerius &
conſtantis ſenatoris, nihil eſt quod cogi-
temus*. P. VICTOR. P. Victorius ea ſua
cod. manuſcr. edendum curavit, ut *me
pietas, utilisque cogit*. Quam ſcriptu-
ram confirmant Memmiani, in quibus
eſt, *dietas, d* enim eſt *p* inverſum.
In alium librum item ſcriptum manu
inciſi, in quo ſcriptum eſt, & ut *com-
moditas utilitasque me cogit*. LAMAR.
Hanc lectionem inveni etiam in tri-
bus colicibus. ſecundo meo, Amſte-
lædamenſi, & Menteliano. Primus vero
meus, & ſecundus Palatinus, ut *me
dietas*. Sed Guiljelmus clare in Mſo
oſtenderat, *pietas*, ut de vera lectione
a Viſtorio reſtituta dubitare non li-
ceat. GERT.

Ad ejus rationes) Pompeii. GERT.
C 3 Pato.

gendum putasti. Sed te non præterit, quam sit difficile, sensum in repub. præsertim rectum & confirmatum deponere. Verumtamen ipse me conformo ad ejus voluntatem, a quo honeste dissentire non possum: neque id facio, ut forsitan quibusdam videor, simulatione: tantum enim animi inductio, & mehercule amor erga Pompeium apud me valet, ut, quæ illi utilia sunt, & quæ ille vult, ea mihi omnia jam & recta, & vera videantur. Neque (ut ego arbitror) errarent, ne adversarii quidem ejus, si cum pa-

res

Putasti 1. Cum de me revocando ageres. CORNAN.

Sensum in rep. Quod semel imberis & statueris de forma, jure, causa, commodo reip. præsertim si bene longaque die sic imbutus sis, id mutare & ejurare, *changer des maximes*. XV. Attic. 7. Valde mihi placebat cum sensus ejus de rep. tum scribendi cura. X. Philipp. 2. Quis est iste tuus sensus, Brutus ut non probes, Antonius probes? 10. Fr. Gron.

Verum tamen me ipsum confirmo) Guilielmus indicat hanc scripturam inveniri in quatuor MSis; neque aliter in Gruteriano, aut Pall. quatuor, quorum duo a nana sequiori reformati in conformo: idque primæ lectioni præpositum, receptumque Manutius, denique placitum Lambin. *confermo* (addit Manut.) quasi rem novam: non tam ut saluti serviam, quod antea non feci, quam ut optime de me merito gratiam referam. GERNARD. Imo melius *confermo* ex Medic. & Victor. nostrisque, quia Cic. animos & robur sumebat contra adversarios atque æmulos, quia certo proposito se illi addicebat, non simulatione. quia sequitur *animi inductio*. Dicit enim se omnia facere quæ Pompeio placere videret, quamvis difficile sit eam sententiam, quam de optima forma & ratione reip. gerendæ imberit in teneris annis, exuere; nihilominus tamen se componere totum ad illa probanda faciendaque, quæ Pompeius probaret faceretque, paulo ante dixit, *me ad ejus rationes adjungo*; alibi: *Accommodare se ad eorum voluntatemque ejus*, ut alibi, *ut, quæ*

illi utilia sunt, & quæ ille vult ea sibi omnia iam & recta & vera videantur, ut statim in hac ipsa epistola loquitur. *Confermare* idem Ciceroni quod *firmare*. I. de Nat. Deorum: *Mundum non edificatum, sed a natura confirmatum puto*. 10. I. de Fin. *Ad majorem quædam nos natura gravit & confirmavit*. GRÆVVS.

Confermo ad ejus voluntatem) Præsto me consentientem, & concordem: *confermare & firmare* idem I. de Fin. 7. *Ad majorem quædam natura nos gravit, & confirmavit*. Vtrumque autem idem, quod *firmare*. Dixit igitur *conf. f. ad vol. alicujus*, ut Orat. 1. 8. *Omnes enim qui probari volunt, voluntatem eorum, qui audiunt, ad eamque, & ad eorum arbitrium, & utrum vultis se fingant, & accommodant*. III. Orat. 45. *Verba sunt mollißimam ceram ad nostrum arbitrium formamus, & fingimus*. 10. Fr. Gron. *Me confermo ad r. v*. Ita Fr. Gron. & GRÆV. ex duobus MSis, quibus accedit unus e regis: Gebhardo placuit ea aliis MSis *confermo*. LALL.

Ut quibusdam videar) Medicæus liber Vatic. *videar*, quod etiam fuisse in quart. interpolatio indicat: nam videtur ibi a manu corruptrice substitutum: ut in Ven. quoque legitur. GARNARD. *Videar* Recte meus primus, & alius Italicus, nec non Medicæus, & Vaticanus, ut quibusdam *videor*, hoc est, licet quibusdam videar simulare. Nam ut, & ut ut quis ignorat sapius poni pro quamvis. GRÆV.

Ne adversarii quidem ejus) Cn. Lentulus Marcellinus, M. Cato, L. Domitius, M. Bibulus, M. Favonius, C. Ca-

res esse non possent, pugnare desisterent. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quæ Pompeius velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad nostra me studia referam litterarum: quod profecto faciam, si mihi per ejusdem amicitiam licebit. Quæ enim proposita fuerant nobis, cum & honoribus amplissimis, & laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in repub. capeffenda; ea sublata tota: sed nec mihi magis, quam omnibus. Nam aut assentiendum est nulla cum gravitate paucis, aut frustra dissentiendum. Hæc ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut jam de tua quoque ratione meditare. Commutata tota ratio est Senatûs, judiciorum, rei totius publicæ: otium nobis exoptandum est, quod ii, qui potiuntur rerum, præstaturi videntur, si quidam homines patientius eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis & constantis Senatoris nihil est, quod cogitemus: amissa est culpa eorum, qui a Senatu & ordinem conjunctissimum, & homi-

C. Cato, C. Curio; Servilius, & alii, a quibus Pompeius his temporibus carpebatur. CORRAO.

Pugnare desisterent) Italicus liber: *pugnare desisterent*: non male. GRÆV.

Quod ego is sum) Quod mihi vel maxime concedere oportet. Vide not. ad Senec. VII. de Benef. 24. 10. FA. GRENOR.

Dignitas in sententiis dicendis) Sententiis, quæ dignæ essent factis meis egregiis, & animo meo in Remp. quem consul satis demonstraveram. Ita enim pro re nata voces dignas, dignitates prius accipiendas existimamus, quam ad proprium quemdam significatum deveniatur. Sed & consularium singularium in dicendis sententiis dignitatem fuisse, videre licet ex A. Gellii IV. c. 10. & 24. quare mox gravitatem eadem in causis adhibet. G. CORR.

Nulla cum gravitate paucis) Cn. Pompeio, M. Crasso, & Cæsaris amicis. CORRAO.

Vt jam tu quoque de tua ratione meditare) Ita regii cum Grævio: idque præstat vulgato: *Vt jam de tua quoque ratione meditare*. LATT.

Commutata est tota ratio senatus, judiciorum, rei totius publicæ, otium nobis exoptandum est) Significat nimirum, se & alios, qui debebant, id præstatum non posse. I. FA. GRÆV. in Observ.

Quod ii qui patiuntur eorum) Pompeius, Crassus, & Cæsar. CORR.

Si quidam homines) M. Cato, & reliqui adversarii. ION. *Si quidem*) Sic habent nonnulli libri, & manuscr. & vulgati; alii, *si quidem*: quod minus probo. LAMBIN. Lambini editio, quidem, quomodo & Vattæ: & Pal. quart. a manu secunda: ceteri omnes Vislorio editionique primæ adhaerent. GARNIEROV. Quibus adscripulantur primæ Grævii, Amstelodamensis, & Menteliana: secundus Grævii stat a Lambino. GRÆV.

Culpa eorum, &c.) Caronem significat: qui publicanus, quas in senatu,

hominem clarissimum abalienarunt. Sed ut ad ea, quæ conjunctiora rebus tuis sunt, revertar Pompeium tibi valde amicum esse cognovi: eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia, quæ voles, obtinebis: quibus in rebus me sibi ille affixum habebit: neque a me ulla res, quæ ad te pertineat, negligetur. Neque enim verebor, ne sim ei molestus: cui jucundum erit etiam propter idipsum, quod me esse gratum videbit. Tu velim tibi ita persuadeas, nullam rem esse minimam, quæ ad te pertineat, quæ mihi non carior sit, quam meæ res omnes: idque cum sentiam, sedulitate mihi met ipse satisfacere possum: re quidem ipsa ideo mihi non satisfacio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum. Rem te valde bene gessisse rumor erat.

tu, se cupiditate prolapsos, nimis magno publica conduxisse, ut locatio induceretur, postularant, adverterat est; & ita equites a senatu alienavit, & concordiam ordinum a Cicerone in consulatu constitutam, opinione falsus, dissolvit. Quæ de re plura epistolarum ad Attic. libro I. LAM.

Hominem clarissimum abstinentur Sic omnes libri vetusti, quos ego inspexi, ut & Lambini, & Victorii & vulgo *abalienaverunt*. GRÆV. Clarissimus homo est Pompeius, cujus acta volebant habere rata. Vid. P. Manut. GRÆV.

Eo tu Consule Sic est in edit. Victorii, Vatic. Pal. tert. & eo Cons. quart. cum edit. prima, ut *eo tu consule*: additum postea ad oram & Gruter. & eo in consule. GARNARD. Meus primus, ut *eo te consule*: certa est scriptura Victorii. GRÆV.

Cui jucundum erit etiam propter idipsum Puto adverbium *propter* esse additamentum alicujus, qui locum vobis glossæ illustrare. VASINVS. Primus meus, & Amstelodamensis, *cui jucundum erit etiam propter te ipsum, quom me gratum videbit*: lege: *etiam propter se ipsum, quom me esse gratum videbit*. Cogitabit enim me non minus gratum erga se futurum, quam *erga te* me nunc videt esse. GRÆV.

Idque cum sentiam, sedulitate mihi met

ipse satisfacere possum Loc. fractus; nam prima editio interiecta negatione, non possum: quomodo & in Pal. quart. a manu altera, cum prius fuisset; id, *quocumque sentiam*: quod & in aliis Pall. quorum præterea præbet, sed *utilitatem mihi me ipsum satisfacere non possum*: secund. id, *quocumque sententiam sed utilitatem mihi me ipsum satisfacere non possum*: nec aliter Gruteri membranz: quibus exterius adnotatum: *deficit textus*: tert. id, *quocumque sentiam sedulitatem meam me ipsum satisfacere non possum*. Guilielmus adnotavit ex vestigiis codic. Stewechiani elici: id, *quocumque sentiam: sedulitate mihi me ipsum satisfacere non posse*. GARNARD. Variant quidem & mei libri antiqui hic vehemente, sicut aliorum. Sed optime constituta est vulgata lectio a viris doctis, quam correctores non ceperunt, cum sit argutissima. Loc. non est fractus, ut Gruterus, Gebhardusque sentiant. Cicero enim dicit, se quidem persuasum habere, se omnia egisse, quæ ab homine sedulo, & officioso in aliis negotiis strenue, & perquam fideliter gerendis agi possint, sed nihil tamen egisse, si cogitaret de beneficiorum, quibus ei obstrictus sit, magnitudine. Hanc sedulitatem maximam nihil plane esse, nec quidquam conferre posse ad re-

erat. Exspectabantur litteræ tuæ, de quibus eramus jam cum Pompeio locuti: quæ si erunt allatæ, nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus, & Senatoribus. Cetera, quæ ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus.

EPISTOLA IX.

ARGVMENTVM.

Sine dubio moralis est epistola, ob eam maxime causam scripta, ut id, quod factum est, recte factum ostendatur. Quarenti enim Lentulo, cur cum inimicis, Cæsare, Appio, Vatini, in gratiam Cicero redierat, atque ita, ut Vatini, quem accusaverat antea, defenderit, ac laudarit, causas exponit consilii sui. Tota vero ejus excusatio quinque potissimum rationibus nititur: primum, quod, cum & Pompeio plurimum debeat, & mirificam Cæsaris erga se, fratremque suum liberalitatem sit expertus, ad eorum se rationes non invitatus adjungat, a quibus honeste dissentire non possit: deinde, quod in eum sensum non tam alliciat, beneficiis, quam compellatur injuriis; cum ei cives improbi nocere studeant, boni etiam invideant: tertio loco, quod, habendam esse non modo dignitatis, verum etiam salutis rationem, exsilii sui calamitate doctus, intelligat: tum, quod cum Pompeio ac Cæsare, optime utroque de republ. merito, conjungi, & eorum causa paullisper sententiam mutare, turpe non sit: idque confirmat sapientissimorum hominum auctoritate, qui perpetuam in republ. gubernanda sententiam

num-

referendam gratiam, quæ maximis illius erga se meritis respondeat. Male Guilielmus in leqq. mihi non satisfacio deleri sciscit tamquam glossema, cum sine his sensus non constet. Gæ.

Cetera . . . contenderimus. Genus dicendi absolutum vocant veteres Critici, & per Syllepsin explicant, repetendo in illis. Lege Donatum ad Terent. Hecyr. A. III. Sc. I. Nam nos omnes... lacro est: citat ibi Virg. X. Æn. v.

144. quem tamen corrigit Servius. Doctissimus Perizonius, Icio, cetera quarto casu accipit pro, quod ad cetera, qui Græcismus satis notus: manet tamen & illi dicta Syllepsis repetendo in iis contenderimus. Vide eum ad Sanctii Min. l. c. 5. p. 204. Sit accusativus, & habebimus facilem magis viam ad sensum, si ita conjungas cetera contendere, hoc est, in ceteris, ob cetera. G. Cant.

Epi-

nunquam laudaverint : postremo , quod in eo se nihil contra Lentuli voluntatem commississe crederit , cuius animum noverit tum sibi amicissimum , tum nulla in ceteros malevolentia suffusum. Extrema pars epistolæ negotia continet , de suis scriptis , de Lentuli rebus domesticis , de Q. Fratris negotio , de Appii cupiditate Ciliciæ administrandæ , de publicanis .

M. T. C. P. LENTULO IMPERATORI
S. D.

Perjucundæ mihi fuerunt litteræ tuæ , quibus intellexi , te perspicere meam in te pietatem : quid enim dicam benevolentiam , cum illud ipsum gravissimum & sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur ? Quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse , facis tu quidem abundantia quadam amoris , ut etiam grata sint ea , quæ prætermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior , atque illustrior meus in te animus esset , si hoc tempore omni , quo disjuncti fuimus , & una , & Romæ fuissimus. Nam in eo ipso , quod te ostendis esse facturum , quodque & in primis potes , & ego a te vehementer expecto , in sententiis Senatoriis , & in omni actione , atque administratione reip. floruissemus . De qua ostendam equidem paullo post , qui sit meus sensus , & status , & rescribam tibi ad ea , quæ quæris : sed certe & ego te auctore , amicissimo , ac sapientissimo , & tu me

EPISTOLA IX.

M. T. C. P. Lentulo Imperatori S. D.)

Sic edidit Manutius , qui aditum præterea auctoritate editionis primæ ; Pal. quart. Gruteriani . Erphord. Pro Cos. Imp. Ger.

Anoris in me tui) Addit Grævius e suis MSis hæc verba , quæ servat unus e regiis ; omittit alter cum vulgatis . Latl.

Notior aspe illustrior) In luce , & cum laude notus . C. Nepos Attic. c. 12. & Sallust. B. Jug. c. 5. G. Contr.

Tempore omni quo disjuncti fuimus) Ita

Lambin. ita Vatic. Medic. codex Polit. quem communicarat Episcopo Thomas Lupsetus ; variantesque inde aliquot lectiones excerperat , Gruterique libens communicarat Ioan. Itacius Pontanus ; sic supra Vatic. intervalla locorum & temporum disjuncti sumus. Epist. 7. inclinat Grat. qui disjunctis vulgo, separatis . GERNARD. V. C. N. Scelus etiam agnovit disjuncti . GRÆV.

De qua . . . sensus & status) Vtrumque comma per se præcise intelligendum , ut de qua sit , quod ad Remp. aut repetendum status ejus ; ut Livius 36. c. 31. Caesar. l. B. G. c. 40. adde

tu me consiliario, fortasse non imperitissimo, fideli quidem, & benevolo certe, usus esses: quamquam tua quidem causa te esse imperatorem, provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere, ut debeo, lætor. Sed certe qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores, & præsentiores præsens capere potuisses. In eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meæ, partim invidere propter illius actionis amplitudinem & gloriam, mirificum me tibi comitem præbuissem: quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus, in te potissimum fractam illam, & debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese: est enim ea conatus, quibus pates-

de Sall. R. Cat. c. 47. G. COAT.

Eos uberiores & præstantiores præsens capere potuisses) Veteres codices *præstantiores* habent, ut nos scripsimus. Mirum est, quam multis locis hanc vocem *præsentem* in *præstantem* mutaverint: credo non putantes Latine hoc significatu dici: sed (ut opinio mea est) peccarunt: sæpe enim eam apud hunc legimus, ut in Epistol. ad Catonem 4. 13. *Vir cum benevolentia, & fide erga pop. Rom. singulari, tum præsentis magnitudinis, & animi, & consilii*: et si in eum etiam locum idem error invaserat, quem nos sustulimus: vulgati enim codices *præstanti* habebant. In præmio quoque Oratoris: *Et in præsentibus rebus, magnas sunt ea, quæ sunt optimis proximis*: et si ibi etiam vulgati & communes codices, *præstantibus*. Videtur præterea non parum elegantiz retinere geminatio illa ejusdem dictionis, alio & alio significato positæ. VICTORIUS. *Uberiores & præstantiores præsens*) Sic habent omnes codices Memmiani: præter unum, in quo est, & *præsentiores*, quo modo P. Victorius in suo MSO scriptum reperit. LAM. Præter hanc lectionem Victorius, quam & in uno suorum reperit Lambinus: videoque eam adnotatam ab Egnatio ex Mediceo in principio editione: jam vero quoque accedente Vaticano, locum me addidi Guilielmus, pugnanti pro *præsentiores*,

contra Manutium adducto illo Virgiliano,

Nec tam præsentem alibi cognoscere Divos.

GERHARDVS. *Præsentiores*) Hoc ex suis codicibus recte probavit Victorius, & Gebhardus, *Præsentiores* sunt efficaciores, quorum vim magis cognoscere, ut *præsentis remedium, præsentis venenum, præsentis Deus*. GRÆV. *Præsentiores præsentis* Sallust. Cat. c. 51. Plin. l. epist. 4. & Seneca Suasor. VI. G. COAT. *Uberiores & præsentiores*) Ita cum plerisque MSis & editis vetustioribus codicibus legitur. Est a Victorio vulgatum *præsentiores*. LALL.

Ille perennis inimicus) C. Cato, qui vim suam in Lentulum potissimum contulit, eum de abrogando illi imperio legem promulgavit. CORRAD.

Debilitatam vim suam contulit) Guilielmus adnotavit, conjicere Gabrielem Rolandium contulit: additque, corrigendum. GEN.

Nostram vicem ultus est) Pro *nostra vice*, loco nostrum: sic doleo *vicem tuam*, quod Seneca Conf. ad Epist. c. 15. *pro te doleo*. Sic dies ac noctes dicimus, *pro diebus*. DONAT. ad Terent. Eun. A. V. Sc. 8. Liv. XXXVI. c. 37. Sic. Cic. frequenter *id estis*, pro *ea etate*, vel *etate*. Liv. XL. c. 50. Sall. Ing. c. 63. Denique *hisce* pro *punire*, ut IX. ad Att. ep. 12. G. COAT.

Pol.

tesactis, nullam sibi in posterum, non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etsi mallem in meis rebus expertum, quam etiam in tuis; tamen in molestia gaudeo eam fidem cognosse hominum, non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota jam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam. ad ea, quæ quæris. Certiorem te per litteras scribis esse factum, me cum Cæsare, & cum Appio esse in gratia: teque id non reprehendere adscribis. Vatinium autem scire te velle ostendis, quibus rebus adductus defenderim & laudarim. Quod tibi ut planius exponam, alius paullo rationem consiliorum meorum repetam necesse est. Ego me, Lentule, initio rerum, atque actionum tuarum, non solum meis, sed etiam reipublicæ restitutum putabam: & quoniam tibi incredibilem quemdam amorem, & omnia in te ipsum summa, ac singularia studia deberem, rei-

Nullam sibi in posterum non modo dignitatis) Quippe cui Milo imposuerit: cuius bestiaris Racilius sibi entos dixerit, & tabulam proscripterit, se familiam Catoniznam venditurum, in quam magni risus subit consecuti: quem denique Lentulus a legibus removerit. CORRAD. Vide Manutium. GRÆV.

Eam fidem cognoscere hominum) Sic vet. cod. Pall. tert. quart. Grut. Steuch. Ven. edit prima: ceterum alius vet. cod. ut & Politiani liber, cognosce. Egnat. ad primam edit, allinit ex Med. cognosce: vulgo, eandem fidem cognoscere. GRÆV. Legendum, cognosce, quod exstate clare in Amstelodanensi codice postea deprehendi; in meo primo vero, cognovisse. Cicero vero amat hanc syncopen in multis hujus notæ vocibus; sic cognoscam statim, & decrevisse, sæpius dicit, quam decrevisse. In præcedente epistola, abolinaris. GRÆVIVS.

Non ita magna mercede, &c.) Suspiciatur Gruterus illa, quam maximo dolore cognoram; esse pannum in purpura interpretis, videlicet additamentum non necessarium, ignorantis vim vocis mercede. GRÆV. Sed profecto hæc non possunt abesse sine maximo sen-

tientie detrimento. GRÆV. Putes datæ; utroque enim versu merces dicitur. Sall. lug. c. 23. significat autem *Impendium* & detrimentum rerum suarum, in primis dignitatis, quæ leviter attrita est, ut fidem experiri posset. Apuleius III. Florid. Tu ut intelligas junge Horat. I. ep. 2. v. 55. Cic. Tuscul. III. G. CORR.

Cum Cæsare) Me meus, loquitur alibi, in R. P. animus pristinus, ac premissis cum C. Cæsare reducis, reconciliat, restituit in gratiam. CORR.

Appio) Appio Pulcro, qui paullo post ipsi Lentulo successit, de quo libro tertio plura. 1a.

Defenderim & laudarim) Ut patronus, ut amicus. In iudiciis enim ante Pompeii legem, qui decem laudatores dare non poterat, honestus erat ei nullum dare, quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non exple. 1o.

Reip. restitutum) I. e. in commodum Reip. Livius 39. c. 5. Vopiscus Aurelianus, c. 11. adde Sallust. Cat. c. 19. G. CORR.

Omnia in te ipsum summa ac singularia studia) Vocem studia, quam negant quidam in codicibus antiq. reperti,

reipublicæ, quæ te in me restituendo multum adjuviffet, cum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantummodo communi officio civium, non aliquo erga me fingulari beneficio debitum præstitiffem. Hac me mente fuiſſe, & ſenatus ex me, te conſule, audivit, & tu in noſtris ſermonibus, colloctionibusque ipſe vidiffi. Eſſi jam primis temporibus illis, multis rebus meus offendeſebatur animus: cum, te agente de reliqua noſtra dignitate, aut occulta nonnullorum odia, aut obſcura in me ſtudia cernebam. Nam neque de monumentis meis ab iis adjuſtus es, a quibus debuiffi: neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulſus: neque hercule in iis ipſis rebus, quæ quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia neceſſariæ, tamen a me miniſimi putabantur in meis dampnis, ex auctoritate Senatus ſarciendis, eam voluntatem, quam exſpectaram, præſtiterunt. Quæ cum viderem (neque enim erant obſcura) non tamen tam æcerba mihi hæc accidebant,

viri, nos in noſtris reperimus, LAM. *Iſſe vidiffi* Senſiſti, obſervafi. Cic. de Amic. c. 11. Tul. obſeq. de Prodig. c. 73. adde Senec. de Morie Claud. c. 8. G. COX.

De reliqua noſtra dignitate | Vt deſcribo P. Clodii monumento, in meis xai-bus collocarer. COX.

Nonnullorum odia | M. Catonis præſertim. IOY.

De monumentis | Domo, porticu Catuli, & ſorte etiam monumento, de quo libro primo epiftolarum ad Q. Fratrem mentioem facit. Io. Repete & hic & infra de vi amo nancy opus; aut accipe pro in, uti mox in iis ipſis rebus; hoc eſt quod ad monumenta. Cic. X. ad Att. ep. 1. Quintilian. Declam. II. G. COX.

A me miniſimi putabantur, in meis dampnis ex auctoritate ſenatus ſarciendis | Pal. tert. quod ille miniſimi putabat; ſic & codex Gujaci: vulg. editur miniſime putabat: ſicut & hoc loco in multis legitur codicibus corrupte. GUILIELMUS. Ceterum locum hunc recte diſtinguit codex Amſtelodamenſis: tamen a me miniſimi (corrupte legit miniſime) putabantur in meis dampnis, ex auctoritate

ſenatus ſarciendis. Sic omnino diſtinguendum. Alioqui nihil erit quod jungatur cum in iis ipſis rebus, quod paulo ante præceſſerat: dicit enim Cicero, neque in rebus patrimonii, quas inter eas quas fecerit iacturam, miniſimi ſcinnarit, ſarciendis ſenatusconſulto & reſtituendis, ſe eorum ſtudium & benevolentiam cognoviſſe, quam animo præceperit. GRÆV. *Miniſimi putabantur* | Diſtingue; tamen a me miniſimi putabantur in meis dampnis. Significat quod in fama & exiſtimatione paſſus ſit, ſibi gravius fuiſſe, quam ruinas reſtorum: nam ad eo reſarciendis intelligendum ex ſuperiore; neque hercule in iis ipſis rebus reſarciendis. Io. F. GRON.

Ex auctoritate ſenatus ſarciendis | Expreſſimus quod habuit Lamhin. probavitque ex Stewechiano Guilielmius ipſe ex Pall. Vat. Grut. editione prima: poſt publicati, reſarciendis. GUARNARD. *Sarciendis* duo quoque libri veteres Grævii, & Amſtelodamenſis præſe ſerunt. GRÆV. Vulgo reſarciendis, ſed in iſtis codicibus, & veteribus editis. LALL.

Tam æcerba . . . accidere | Tu diceres

bant, quam erant illa grata, quæ fecerant. Itaque quamquam & Pompeio plurimum, te quidem ipso prædicatore, ac teste, debebam, & eum non solum beneficio, sed amore etiam, & perpetuo quodam iudicio meo diligebam: tamen non reputans, quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de rep. pristinis permanebam. Ego sedente Cn. Pompeio, cum ut laudaret P. Sextium introisset in urbem, dixissetque testis Vatinius, me fortuna & felicitate C. Cæsaris commotum illi amicum esse cœpisse, dixi me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis, victoriisque anteferre: dixique eodem teste, alio loco, eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, & qui me coegissent. Tota vero interrogatio mea nihil habuit, nisi reprehensionem illius tribunatus: in quo omnia dicta sunt libertate, animoque maximo, de vi, de auspiciis, de dona-

ceres verbe Sic & Sallust. Cat. c. 26. Quoniam, quæ occulte ventaverat, aperta fortisque evenerunt. G. COX.

Quam erant illa grata quæ fecerant | Quando tecum dederant operam, ut ab exilio revocarer. COX.

In omnibus meis sententiis de rep. pristinis permanebam | Sperans gratificari cum M. Catoni, tum reliquis omnibus, qui de Republica optime sentire volebant videri. IO.

Cum ut laudaret P. Sextium introisset in urbem | De vi reum a P. Clodio factum. IO. Laudaret | Laudatione judiciali. Sueton. Octav. 56. II. Verr. 4. & 5. IO. Fa. GRON.

Introisset in urbem | Quippe cum Pompeius cum imperio rei frumentariz tunc esset, nec in urbem ingrederetur. COX.

Testis Vatinius | In P. Sextium. IO. Omnibus triumphis victoriisque anteferre | Liber Italicus; Omnibus triumphis victoriisque Cæsaria anteferre. Hoc quidem volebat Tullius, sed præfero tamen aliorum librorum scripturam. Sic enim Cicero potius scripsit, cum facile intelligeret Lentulus cuius triumphos significaret. GRON.

Eodem teste | Cum iterum alio in iudicio testis Vatinius adversus clientem meum esset. IO. Fa. GRON.

Eosdem esse qui Bibulum Pompeium, Crassum, Cæliarem, & Vatinium. COX. Eosdem, qui . . . & qui. Plene ita, & quod rem eam idem valde illustret. Sic nos in Catil. III. Terent. Heaut. A. III. Sc. I. G. COX.

Interrogatio | Quæ ex Vatinio queritur, vera ne sint illa omnia, quæ illi in oratione, quæ extat, objicit. COX. Ne mireris ab interrogantibus totam orationem hic intelligendam esse; cogites etiam necessitatem pro morte dici, numerum pro salutatione, Lucr. lib. II. execrationes pro legibus, cui execrationes insunt, apud Cæc. III. Offic. c. 12. Patiens pro asiliis Cæc. III. de Orat. Controversæ pro omnis generis Declamationibus apud Trebell. Poll. Tyr. c. 4. G. COX.

Nihil habuit nisi | Resse sic Lambin. a quo non discedit aut oratio, aut ceteri MSi omnes: vulgo, nihil habuit aliud, nisi. GRON.

In quo | Ita Victorius, Grævius, Cellonius, & referunt ad Vatinii tribunatum. Alii vero in quo, & ad Ciceronis interrogationem referunt. ORAT.

De vi | In M. Bibulum Coss. COX.

De auspiciis | Quæ Vatinium contemnit; nam contra leges Iteliam, & Fufiam cum plebe egi, cum de calo servatum esse contaret. IO.

De

donatione regnorum. Neque vero hac in causa modo, sed constanter sæpe in Senatu: quin etiam, Marcellino, & Philippo, consulibus, nonis Aprilis mihi est Senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti Senatu, idibus Maiis referretur. Num potui magis in arcem illius causæ invadere, aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententia dicta, magnus animorum factus est motus, cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum numquam putaram. Nam hoc senatus-consulto in meam sententiam facto, Pompeius, cum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam, & in Africam profectus est, eoque itinere Lucam ad Cæsarem venit: ibi multa de mea sententia questus est Cæsar, quippe qui etiam Ravennæ Crassum ante vidisset, ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompeium id ferre constabat: quod ego cum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi: quem cum in Sardinia Pompeius paucis post diebus, quam Luca discesserat, convenisset: Te, inquit, ipsum cupio:

De donatione regnorum) Cum Cæsaris voluntate Vatinius fœdera cum civitatibus, Regibus, & Tetrarchis fecit. In *Donatione regnorum*) Titulo Regis & socii dato externis Dynastiis pro pecunia. Sueton. Iul. c. 54. Io. Fæ. Gron. *Agro Campano*) Quem Cæsar invitis omnibus bonis divilerat ærario fraudato. Io. Fæ. Gron.

De agro Campano) Vt agri Campani veditigal lege Iulia ablatum, in magna pecuniæ inopia, & annonæ caritate R. P. restitueretur. Conn.

Referretur) Et sic rursus ea res, quam Cæsar pro confecta habebat, in deliberationem mitteretur. Io. Fæ. Gron.

Num potui magis) Præ tuli hanc scripturam ut animosissimam, ex Lambin. Pal. tert. Medic. Vatic. Stewech. alias est in Pal. quart. *Nec Grav.* Nam in vulgatis & edit. prima non: illud vero & post meam evanuit in tribus MSis. Gron. Liber primus Gravii & Amstelodamensis accedunt lectioni, quam Gebhardus probat: *Num potui magis*. Hi ipsi libri cum Menteliano,

non etiam agnoscunt *Te &*, quod expunxit Gebhardus. Grav. *In arcem cense*. In caput & præcipuum rei, quasi qui arcem regni oppugnat. Imitatur Auctor Dialog. de Orat. c. 10. G. Cont.

Temporum) Calamitatum, quas modo pertuli. *Actionum*, quas olim gessi. Oliv. S. C. *In meam sententiam facto*) Cum mea sententia vicisset, cum hoc ut ego censueram, decrevisset Senatus, ut rursus ageretur de agro Campano: Io. Fæ. Gron.

Profectus est) Ad frumentum comparandum. Conn.

Ibi multas de mea sententia questus est Cæsar) Nam id S. C. contra (quam legem factum videbat. Io.

In me esset incensus) Iratus & inimicus saltem cupidus, & commotus redditus. Liv. 42. c. 25. Sallust. c. 38. G. Cont.

Cum in Sardinia) Vbi, nisi fallimur, Q. Cicero pro M. fratre erat Pompeii legatus; nam Prætor in Sardinia tunc erat Appius. Conn.

Te ipsum cupio) Notissima vel ex Plaut.

cupio: nihil opportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spondidisti. Quid multa? questus est graviter: sua merita commemoravit: quid egisset sæpissime de actis Cæsaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit: seque, quæ de mea salute egisset, voluntate Cæsaris egisse, ipsum meum fratrem testatus est: cuius causam, dignitatēque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si nollem, aut non possem tueri. Hæc cum ad me frater pertulisset, & cum ante tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum redditum reservarem, collegi ipse me, & cum ipsa quasi re-pub. collocutus sum: ut mihi tam multa pro se perperſo, atque perfuncto, concederet, ut officium meum, memoremque in benemeritos animum, fidemque fratris mei præstarem, eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus, sententiisque omnibus, quæ Pompeium videbantur offendere, certorum hominum, quos jam debes suspicari, sermones re-fere-

Plauto & Terentio formula alloquendi, cum aliquem convenirent; ut contra abeuntium: *Nam quid vis? qua eleganter utitur* Horat. I. Sat. IX. v. 6. priorem integrum habet Plautus Curcul. A. II. Sc. III. v. 24. G. Coar.

Quod mihi pro illa spondidisti illum meis, Cæsaris, & Crassi actionibus non adversaturum. Coar.

Cuius causam dignitatēque V. G. *Huius causam d. Id.*

Ante tamen In tertio Palatino, Gruteri, duobus his, Amstelodamensi, Meneliano, desideratur ante. In.

Vibullium L. Vibullium Rufum, Pompeii familiarem. Coar.

Ut integrum mihi de causa Campana ad suum redditum reservarem Restitui hunc locum levi inmutatione: *Ut integrum mihi de causa Campana ad suum redditum rem servarem*. Ex integrum se-cij integrum: ex reservarem, autem rem servarem. Sic enim loquitur Brutus libro XI. Totamque vobis integrum servavi: al. *reſervavi*. Quidam tamen ita

hic legendum censent, ut integrum me de causa Camp. ad s. r. servarem: quibuscum non pugnabo. Sic enim loquitur lib. VII. epist. ad Att. *Quod me amicissime admoneas, ut me integrum, quoad possim, servem, gratum est*. Porro vulgata lectio, ut integrum mihi de causa Camp. ad suum red. reservarem, (a qua non discrepant nonnulli libri veteres) ferri non potest. LAM. Sed vulgatam recte tueretur P. Manutius. Ga. Sunt qui scripturam sollicitent, *malintque integrum rem servarem*. Sed Cælius etiam ad Cic. VIII. 6. ita scripsit: *De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo*. CATAN.

Bonum virum Qui prodest, quibus potest, & nocet meminisse, ut hic fide non exsoluta, & immemori beneficiorum animo bonus vir dicitur Cic. III. de Offic. c. 15. At. I. c. 7. Alibi latius extenditur. Sed vide Senec. II. de Ira c. 27. G. Coar.

Certorum hominum M. Catonis, & lociorum. Coar.

Inimi-

ferebantur ad me : qui cum illa sentirent in repub. quæ ego agebam, semperque sensissent ; me tamen non satisfacere Pompeio, Cæsaremque inimicissimum mihi futurum, gaudere se aiebant . Erat hoc mihi dolendum : sed multo illud magis, quod inimicum meum, (meum autem ? immo vero legum, iudiciorum, otii, patriæ, bonorum omnium) sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me præsentem osculabantur : non illi quidem, ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidici, sed certe ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus, rationibusque subductis, summam feci cogitationum mearum omnium : quam tibi, si potero, breviter exponam. Ego, si ab improbis, & perditis civibus remp. teneri viderem, sicut & meis temporibus scimus, & nonnullis aliis accidisse,

se,

Inimicum meum) P. Clodium . *Corradus* .

Non illi quidem) Eleganter, & quasi ad contentum illi adnotatur, quod de illi bene observat Donat. ad Terent. Eunuc. A. I. Sc. 2. Sic II. de Ofic. c. 6. confer Sallust. c. 37. *Corradus* .

Funditus perdidici) Anteveni illos & stomachari desii, ut illi frustra facere querant. Hæc enim via verbi perdere esse patet ex Seneca Consul. ad Helv. c. 3. *Idem* .

Circumspectis rebus meis omnibus, rationibusque subductis) Ita in melioribus editionibus omnibus, ac MSis ; *Pall.* tamen quart. *rebus meis, omnibusque rationibus subductis*, non absurde. Vulgo, omisum est *meis* ; habet nihilominus Victorius, *Pall. Grut. Vatic. Lambin. GERNARDVS. Meis*) Habent hoc quoque codices Amstelodamensis, Mentelii, duo Grævii . *Græv.*

Meis temporibus) Quibus a L. Pisonem, & A. Gabinio Coss. P. Clodio Trib. pleb. R. P. tenebatur. *Corradus* .

Sicut & meis temporibus scimus, & nonnullis aliis accidisse accepimus) Exponimus hinc olim extremam vocem, freti auctoritate meliorum codicum, qui nullum ipsius vestigium retinebant : in Mediceo accepisse legitur, non accidisse, unde (quemadmodum . *Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.*

modum arbitror) fluxit verbum illud accepimus : patet enim ille error causa fuit majoris erroris ; peccaverat librarius quod p, pro d, posuerat ; quemadmodum etiam ad Terentium in illo loco, *Obviam nobis prædare* : scriptum enim in eadem est, *propreæ*, contra ac supra illum in dictis fecisse docuimus, ubi d, pro p, scripserat. Hoc autem animadvertisse, non penitus inutile esse arbitratus sum ; nam & huic loco lucem affert, & superiorem illum confirmat. *Victorius* . Consentit Mediceo meus primus, & utraque vetus editio Italica, ut hunc pannum purpureæ assutum a Patissono Lambinus male retineat, in quo accidisse recte scribitur, & accepimus non existat. Sed & pro *meis temporibus* in illo exaratum inveni, *Cinæis temporibus*, quod non improbum ; aut lege *Cinæis*, ut apud Flor. IV. 2. *Cinæis reburs*. Intelligit illud tempus, quo Cinna revocato Mario urbem occupavit ; de quo vide Appianum l. de Bello civili, & Velleium Paterculum II. 20. *Græv.* Sicut & *Cinæis temp.* Ita cum Grævio dedimus ex MSis, in quibus scribitur, *sicut & cinæis temporibus*. Sic post Med. in Sen. l. 4. *Excepto illo Cinæis tempore*. Vulgo *sicut & meis temporibus scimus* .

D

mut,

se, non modo præmiis, quæ apud me minimum valent; sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moveretur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adungerem, ne si summa quidem eorum in me merita confiderent. Cum autem in repub. Cn. Pompeius princeps esset, vir is, qui hanc potentiam, & gloriam maximis in reip. meritis, præstantissimisque rebus gestis esset consecutus, cuiusque ego dignitatis ab adolescentia fautor, in Prætura autem, & in Consulatu adiutor etiam existissem: cumque idem auctoritate, & sententia per se, consiliis, & studiis, tecum me adjuvisset: meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum: non putavi famam inconstantis mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paullum me immutassent, meamque voluntatem ad summi viri, de meque optime meriti dignitatem aggregassem. In hac sententia complectendus erat mihi Cæsar, ut vides, in conjuncta & causa, & dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam

mus, & nonnullis aliis accidisse accepimus. Sed ultima vocis ne vestigium quidem in MSis. LALLEM.

Non modo præmiis Ita quoque in Medicau legitur, ut Manutii enendarunt: quod eo etiam libentius adnotavi, ut paullatim perspicatur, nihil in aliis sinceri esse, quod non hic quoque legatur, multaque in aliis multis fæde, & mendose scripta esse, quæ hic non reperiuntur. VIETOR. Miror quisnam intruserit illud, non modo non præmiis, quod in nullo reperi MSorum Pal. neque Grut. neque editione principe, aberatque cod. Stewechii: excludit. denique Lambin. Victorius vero non solum hoc admisit, sed etiam pro *minimum, nimium*: nescio quibus fidiis. GRÆNAB. Palatinis codicibus respondent duo Gravii, Amstelodamensis, & Mentelianus. *Non modo h. l. est*, non modo non, nedum; vide P. Manut. GRÆV. *Non modo præmiis*. Sic vetusti pariter ac recentiores libri melioris notæ omnes, & nescio, unde huc olim venerit *non modo non*, cum Cellarius haud gravatim Gravium sequi solet. Alteram non ex sequenti ne quidem

per Zeugma subintelligitur, aut primum cum verbo coniungendum est, quod nos, vernacula decepti, non facimus: ut adeo non modo per se significet *non modo non*, vel *nedum*, quod Manutius Ciceronis exemplis late firmat: adde Vechner. Hellenol. Lib. I. c. 5. p. 83. COV.

Cujusque ego dignitatis ab adolescentia fautor Hinc Poruppius Ciceronem impetratum ibat. CORRAO.

In Prætura Pro lege Manilia. IOSM. *In Consulatu adiutor* De lege Agraria contra Rullum, & de supplicatione, Mithridate interfecto. INAM.

Sententia per se . . . tecum Igitur, quod haud raro additur. Sueton. Augustus c. 20. Hic addit solus: ut Sallust. Cat. c. 1. COV.

In conjuncta causa Sic plitium optima: prima, Victorii, Lambin, adeoque MSi Pall. Gruter. Stewechii: valgo in abest contra libros omnes, ut dixi. GRÆNAB. *In conjuncta causa* Sic Gruterus. Nec aliter omnes MSi quatuor, quos inspexi. Mentelianus vero præterea addit: *In conjuncta re, causa & dignitate*. GRÆV.

Vetus amicitia Quæ tanta fuit, ut Q. Ca-

quam tu non ignoras mihi, & Q. Fratri cum Cæsare fuisse; tum humanitas ejus, ac liberalitas, brevi tempore & litteris, & officiis perspecta nobis, & cognita: vehementer etiam res ipsa publica me movit, quæ mihi videbatur contentionem, præsertim maximis rebus a Cæsare gestis, cum illis viris nolle fieri: &, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me in hac mente impulit & Pompeii fides, quam de me Cæsari dederat; & fratris mei, quam Pompeio. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoria, nobis consulibus, ea fundamenta jacta ex Kalendis Januariis confirmandi Senatus, ut neminem

Q. Catulus, & Cn. Piso, neque precibus, neque gratia, neque pretio Ciceronem impellere potuerint, uti per Allobroges, aut per alium indicem C. Cæsar in conjuratione Catilinae nominaretur. COARR.

Q. Fratri) Qui Cæsaris in Gallia fuit legatus. Iosw.

Et litteris) Cum præter alia, illud scripsit, quod in epist. 5. lib. VII. leges. Iosw.

Et officiis) Erga me, & Q. Fratrem; & mea causa erga M. Curtium, & C. Trebatium. Iosw.

Gravissime autem me in hac mente impulit) Elegantissimam hanc lectionem corruptit infrunitum quoddam genus correctorum, quibus omnis elegantia barbariem, omnis barbaries elegantiam sapiebat: postliminio iraque eam restituit ex Pal. rectio, quarto (quamquam hic mangonium pallus, veritatem adimere ipsam nequirit) Grat. Vatic. denique. Vulgo, ad salivam pullati circuli, in hac mente. GUARANO. Probat hanc Gebhardi lectionem meus primus codex & Amstelodamentis. Est autem in hac mente, cum ita sentirem, agendum mihi esse easimarem. Nec aliud est in hac mente, quam quod paucis ante dixit: in hac sententia: in hac sententia comprehendendus mihi erat Cæsar, cum ita sentirem. Vtraque tamen editio ve-

tus: in hac mente. GRAY. In hac mente impulit. Ita restituit Gebhardus, cum vulgo circumfretetur in hac mente, sed Gravius absolute accipit pro cum ita sentirem, de quo plura ad ep. 4. cum alii Antipiosin statuerent, cujus mentio facta ad ep. 5. Sed adientior modo Gravius. Ovid. I. Metam. v. 442. Læstant. IV. c. 17. Seneca ep. 71. quæ scio a magnis viris per eandem Antipiosin esse exposita. COAR. In hac mente. Id est in hoc proposito. Ita cum Victorius codices regii, Minus recte Manutius, & Lambinus, in hac mentem. LALLEN.

Pompeii fides quam, &c.) Me illi non adverteraturum. COARR.

Qualis Principes) De hac re vide integrum Discurs. VI. Græci ad Tacitum. COAR.

Ex Kalendis Januariis) Dicta in senatu oratione contra Rullum. Iosw. Ex Kal. Januariis . . . nonis Decembris) Quis ita suppleverit voces in Iustina sic defectas ex Kal. Jan. . . non, Dec. quod & sensus est Rob. Stephanus, nisi quod Kal. cum Manutius ex Kal. Jan. nonis Dec. nescio, nisi quod joculari credo voluit. Certe Lambinus ridiculæ qui cum edat nonis Decembris, in margine legit Decembris. Iac. GRON. Nonis Decembris) Die V. Decembris, quo die Senatus (sancendam supplicium de conjuratis censuit. COARR.

se, non modo præmiis, quæ apud me minimum valent; sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen movetur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adjuverem, ne si summa quidem eorum in me merita confiderent. Cum autem in repub. Cn. Pompeius princeps esset, vir is, qui hanc potentiam, & gloriam maximis in reip. meritis, præstantissimisque rebus gestis esset consecutus, cuiusque ego dignitatis ab adolescentia fautor, in Prætura autem, & in Consulatu adiutor etiam existissem: cumque idem auctoritate, & sententia per se, consiliis, & studiis, tecum me adjuvisset: meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum: non putavi famam inconstantiae mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paululum me immutarem, meamque voluntatem ad summi viri, de meque optime meriti dignitatem aggregarem. In hac sententia complectendus erat mihi Cæsar, ut vides, in conjuncta & causa, & dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam

mus, & nonnullis aliis accidisse accepimus. Sed ultimum vocis ne vestigium quidem in MSis. LALLEM.

Non modo præmiis) Ita quoque in Medicæ legitur, ut Manutii emendavit: quod eo etiam libentius adnotavi, ut paulatim perspicatur, nihil in aliis sincerum esse, quod non hic quoque legatur, multaque in aliis multis fædo, & osendisse scripta esse, quæ hic non reperiuntur. VICTOR. Miror quisnam intraverit illud, non modo non præmiis, quod in nullo reperi MSorum Pal. neque Grut. neque editione principis, aberatque cod. Stewechii: exclusit denique Lambin. Victorius vero non solum hoc admisit, sed etiam pro minimum, nimium: nescio quibus fudit. GERNARD. Palatinis codicibus respondent duo Grævi, Amstelodamensis, & Mentelianus. *Non modo h. l. est*, non modo non, nedum; vide P. Manut. Græv. *Non modo præmiis*. Sic vetusti pariter ac recentiores libri melioris notæ omnes, & nescio, unde huc olim venerit non modo non, cum Cellarius haud gravatim Grævium sequi soleat. Alterum non ex sequenti ne quidem

per Zeugma subintelligitur, aut primum cum verbo coniungendum est, quod nos, vernacula decepti, non facimus: ut adeo non modo per se significet non modo non, vel nedum, quod Manutius Ciceronis exemplis late firmat: adde Vechner. Hellenol. Lib. I. c. 5. p. 83. COX.

Cuiusque ego dignitatis ab adolescentia fautor) Hinc Pompius Ciceronem lape salutantum ibat. CORNAN.

In Prætura) Pro lege Manilia. IONN. *In Consulatu adiutor*) De lege Agraria contra Rullum, & de supplicatione, Mithridate interfecto. IONN.

Sententia per se . . . tecum) *Ipsi*, quod haud raro additur. Sueton. Augustus c. 20. Hic addit *solus*: ut Sallust. Cat. c. 1. COX.

In conjuncta causa) Sic editionum optima: prima, Victorii, Lambin, adeoque MSi Pall. Gruter. Stewechii: vulgo in abest contra libros omnes, ut dixi. GERNARD. *In conjuncta causa*) Sic Gruterus. Nec aliter omnes MSi quatuor, quos inieci. Mentelianus vero præterea addit: *In conjuncta re, causa & dignitate*. Græv.

Vetus amicitia) Quæ tanta fuit, ut Q. Ca-

Q. Ca-

quam tu non ignoras mihi, & Q. Fratri cum Cæsare fuisset; tum humanitas ejus, ac liberalitas, brevi tempore & litteris, & officiis perspecta nobis, & cognita: vehementer etiam res ipsa publica me movit, quæ mihi videbatur contentionem, præsertim maximis rebus a Cæsare gestis, cum illis viris nolle fieri: &, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me in hac mente impulit & Pompeii fides, quam de me Cæsari dederat; & fratris mei, quam Pompeio. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoria, nobis consulibus, ea fundamenta jacta ex Kalendis Januariis confirmandi Senatus, ut neminem

Q. Catulos, & Cn. Piso, neque precibus, neque gratia, neque pretio Ciceronem impellere potuerint, uti per Allobroges, aut per alium indicem C. Cæsar in conjuratione Catilinae nominaretur. CORRAD.

Q. Fratri) Qui Cæsaris in Gallia fuit legatus. IDEM.

Et litteris) Cum præter alia, illud scripsit, quod in epist. 5. lib. VII. leges. IDEM.

Et officiis) Erga me, & Q. Fratrem; & mea causa erga M. Cæcium, & C. Trebarium. IDEM.

Gravissime autem me in hac mente impulsit) Elegantissimam hanc lectionem corrupti infinitum quoddam genus correctorum, quibus omnis elegantia barbarium, omnis barbaries elegantiam sapiebat: postliminio itaque eam restituo ex Pal. tertio, quarto (quamquam hic mangonium passus, veritatem adimere ipsam nequirit) Grat. Vatic. denique. Vulgo, ad salivam pullati circuli, in hac mente. GRONOV. Probat hanc Gebhardi lectionem meus primus codex & Amstelodamensis. Est autem in hac mente, cum ita sentirem, agendum mihi esse existimarem. Nec aliud est in hac mente, quam quod paucis ante dixit: in hac sententia: in hac sententia complendens mihi erat Cæsar, cum ita sentirem. Utraque tamen editio ve-

tus: in hac mente. GRONOV. In hac mente impulsit. Ita restituit Gebhardus, cum vulgo circumferretur in hac mente, Sed Grævius absolute accipit pro cum ita sentirem, de quo plura ad ep. 4. cum alii Antipiosin statuerent, cujus mentio facta ad ep. 5. Sed adfentior modo Grævio. OVID. l. Metam. v. 442. Lactant. IV. c. 17. Seneca ep. 71. quæ scio a magna viris per eandem Antipiosin esse exposita. CORRAD. In hac mente. Id est in hoc proposito. Ita cum Victorio codices regii, Minus recte Manutius, & Lambinus, in hac mentem. LALLEM.

Pompeii fides quam, GRONOV. Me illi non adverlaturum. CORRAD.

Quales Principes) De hac re vide integrum Discurs. VI. Græteri ad Tacitum. CORRAD.

Ex Kalendis Januariis) Dicta in senatu oratione contra Rullum. IDEM. Ex Kal. Januariis... nonis Decembris) Quis ita suppleverit voces in Iustina sic defectas ex Kal. Jan... non. Dec. quod & secutus est Rob. Stephanus, nisi quod Kal. cum Manutius ex Kal. Jan. nonis Dec. nescio, nisi quod joculari credo voluit. Certe Lambinus ridiculus qui cum edat nonis Decembris, in margine legit Decembris. Iac. GRONOV. Nonis Decembris) Die V. Decembris, quo die Senatus summum supplicium de conjuratione censuit. CORRAD.

nem mirari oporteret, nonis Decembris tantum vel animi fuisse in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram; nobis privatis usque ad Cæsarem, & Bibulum consules cum sententiæ nostræ magnum in Senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse bonorum omnium. Postea cum tu Hispaniam citiorem cum imperio obtineres, neque resp. consules haberet, sed mercatores provinciarum, & seditionum servos, ac ministros, jecit quidam casus caput meum, quasi certaminis causâ in mediam contentionem, dissensionemque civilem. Quo in discrimine cum mirificus Senatus, incredibilis Italix totius, singularis omnium bonorum consensus

Vel animi) Ad decernendum, ut supplicium de civibus Romanis sumeretur. *Inter.*

Nobis privatis) Tres annos. *Inter.*

Cum in Hispaniam citiorem, &c.)

P. Lentulum opinor Hispaniam obtinuisse, non ex Prætura, ut quidam putant, sed Quæstorio imperio extra ordinem ex S. C. ut ex ipsius Lentuli denario intelligere possumus, in quo inscriptum est, P. LENT. P. F. L. N. Q. S. C. constat autem eum denarium Olæ percussam fuisse, quæ est Hispanix urbs, in qua argentum signatum a Quæstore fuisse verisimile est. F. VASSER. Errat F. Vrinus, qui existimat Lentulum Quæstorio imperio Hispaniam tenuisse. Primo Quæstorium imperium nullum est, nec fuit umquam in Republica Romana. Si Quæstores aliquando in provinciam missi sunt cum imperio, intelligendum est Prætorium imperium eis mandatum. Deinde Cæsar lib. I. Belli Civilis diserte ait, Lentulum Cæsaris beneficio Hispaniam provinciam ex Prætura habuisse. GRÆV.

Mercatores) L. Pisonem, & A. Gabinium. CORRAD.

Provinciarum) Macedonia, & Syriæ. *Inter.*

Servi ac ministri) Adjutores seditionum, ut alibi: *Administri & satellites*. Nevii, Vell. Patere. II. c. 29. Pari invidia I. in Catil. c. 3. CORR.

Fecit casus quidam) Iniqua quædam fortuna comparavit, ut de meo capite, ac salute, tumultu excitato,

certaretur, & partes existerent, dum improbi me perditum, boni salvum cupiunt. Forte: quasi certaminis causam. Io. Fr. Gron.

Mirifica senatus, incredibilis Italie totius, singularis omnium bonorum consensus) Verba illa, *mirifica & consensus* non coherent inter se, ut patet: omnes tamen vetusti codices hanc lectionem retinent, quam etiam in impressis quibusdam invenias; etsi in aliis qui facilitatem, & claritatem secuti sunt, *consensus* reposuerunt, pro *consequus*; proculdubio planam, & apertam lectionem, nisi vetustiorum codicum auctoritas repugnet. Videant igitur eruditi viri, quomodo hunc locum teneantur. Scimus nos quandoque veteres grammaticos in libris Ciceronis quosdam locos notasse, in quibus solæcismus inesse videretur; in orationis enim cursu ea quandoque vox erit, quæ parum respondet superiori structuræ. An hujusmodi sit locus, accurate animadvertendum est. VICTORIUS. Quid de hoc loco sentierimus, facile qui vult, intelliget, tuto (ut arbitramur) in omnem partem: nam veterem scripturam proposuimus, quid scrupuli in illa esset (etsi omnibus apertum erat) indicavimus: quomodo etiam lahes facta esse posset, exposuimus: lectionem illam secuti sumus, quam etiam qui nunc nos accusant, antea probaverant: nisi enim ita fecissent, in suum certe librum eam non coniecissent; quæ illis (ut opinor) displicere

sus in me tuendo extitisset : non dicam , quid acciderit (multorum est enim , & varia culpa) tantum dicam brevi , non mihi exercitum , sed duces defuisse . In quo , ut jam sit in iis culpa , qui me non defenderunt : non minor est in iis , qui reliquerunt : & , si accusandi sunt , si qui pertimuerunt ; magis etiam reprehendendi , si qui se timere timu-

cere cepit , posteaquam viderunt me quoque ab ipso non penitus abhorre-
re . Nam quod mendacit me arguunt quod dixerim omnes veritatos cunctas illam retinere , ridiculum est : quomodo enim ipse omnes videre potui ? quod si possem , etiam nollem : neque enim mihi honestum esse puto omnem statum in veteribus libris excutiedis consumere , & operam meam maioribus in rebus utilem esse posse exilimo . Vtinam potius tantum studium in his rebus non posuissem , quantum olim posui . Non loquor de Ciceronis libris , in quibus purgandis expolendi que omnem operam ab omnibus præclare collocari iudico , sed de aliis longe minoribus auctoribus , in quibus castigandis puer olim , iudicio peccans , multum diuque laboravi . Omnes igitur , quos vidi scilicet , & perspet , qui nec pauci omnino fuere , nec , quemadmodum quotidie magis apparebit , pessimi .
Ioxm io Posteriorib. *Confrasto*) Ita cod. ver. Pall. Grut. editio princeps . Victorius tamen non male , *singularis bonorum omnium consensus* : sicut & Lambinus in quibusdam suis profiteretur fuisse . GARNARD. Mentelianus , & meus liber primus non modo firmant lectionem Melicci libri , sed & tollunt , qui Victorius urit , *scrutinium* , legendo : *mirificus* , & *confusus* : eum in aliis libris sit *mirificus consensus* , quod mutarunt contra codicem omnium auctoritatem , in *consensio* .
GRAEV.

Mirifica senectus) Qui , referente L. Mummiio , velleim etiam pro mea salute mutandam frequens censuit .
CORBANDVS .

Incredibilis Italia) Ex qua incredibilis multitudo in Capitolium convenit , neque etiam omni ratione

privato consilio defendendum putavit .
Ioxm .

Singularis omnium bonorum) Qui se ad pedes Cons. velle mutata , proceperunt . Ioxm .

Non dicam quid acciderit) Sic habent omnes libri : sed legendum videtur , non dicam per quos acciderit , vel , qui acciderit . Supra autem , ibi , *singularis bonorum omnium consensus* , nostri quoque libri veteres fere omnes habent , *consensus* , pro *consensio* , ut Victorius testatur se in suo antiquiss. reperisse ; nos tamen *consensio* retinuimus : quod & Manutius magis probat , & in aliis veteribus comparere affirmat .
LAMBINVS .

Alterum est enim culpe) Pompeii , Crassi , Cæsaris , & aliorum . CORBANDVS .
Et varia culpa) Alia Pompeii , alia Crassi , alia Cæsaris . Ioxm .

Tantum dicam brevi , &c.) Legendum videtur breviter . Nam cum dicimus brevi , fere subintelligitur tempore . Charisius tamen notat , dictum esse a M. Tullio brevi , pro breviter , lib. I. De Oratore ad Q. Fr. A. , ne plus , quæ sunt innumerabilis conselleret comprehendam brevi . Vbi tamen quidam legunt breviter . Verumtamen nihil utrobique tuto : & subintelligo , firmone .
LAMB.

Non mihi exercitum) Multitudinem ex tota urbe , cuodaque Italia .
CORBANDVS .

Duces) Optimates . Ioxm .

Qui me non defendunt) Hortensium , & Catonem videtur significare .
Ioxm .

Reliquerunt) Ut Pompeius . Ioxm .

Et si occisus sunt , si qui pertimuerunt) Egregie & hic locus emendatus in nostra editione exhibendus fuit . In aliis omnibus : *Accusandi sunt* , qui pertimuerunt , neque etiam reprehenden-

simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium jure laudandum est, qui meos cives, & a me conservatos, & me servare cupientes, spoliatos ducibus, servis armatis objici noluerim: declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset; cum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum

di, qui se timere simularunt: ut vivacior illam lectionem duxi huc ex editione Victorii: adnotatur quoque ex Melic ab Egnatio Ven. Pall. Grut. Stewechiano, Vaticano, Lambino denique. GERNARDVS. Adstipulantur etiam Mentelian. Amstelodameos. & prim. Graevii. GRAEV.

Qui meos sives) Sic habent omnes codices Memmiani, & item Clericamus: & ita elendum curavit P. Victorius. Neque vera est quod cuiquam durum videatur hoc loquendi genus, nostrum consilium, qui noluerim: nam nostrum, positum pro meum: in meum autem inest ego. LAMBIN. Qui meos sives) Ita Guilielm. & Stewech. neque secus Pall. Gruter. aut editionum prima: ne addam Victorii ac Lambini. Medicus quod meos. GERNARD. Qui) Sic & Amstelodam. & duo Graevii. GRAEVIUS. Qui pro quod-ut VII. ep. XXVIII. & II. ep. III. Liv. XXXVI. c. 28. Quod vero qui hoc loco non ita apposite respondeat precedenti nostrum consilium, illud ab illa figurata Syntaxi venit, de qua mox Furius, qui. COIT.

A me conservatos) Coss. tempore conjuracionis. CORRAO.

Servis armatis) A P. Clodio. IONN.

Si sis pro me stante pugnare licuisset) Sic emendavimus ex vetustis codicibus. Quo loco Medicus cod. ille, inquam, omnium probatissimus, & integerrimus liquisset per q scribit; saepe enim invenias in antiquis exemplaribus has litteras inter se commutari, & vicissim alteram pro altera capi, ut in hoc ad Memmium epist. Q. Valerii sic locus ille legitur: Quere Cuspiatorum omnium commendationis causam huius tibi epistola exponendam potest: felicis epistolis tantum fratrem, &c. eodem libris in epist. ad Serv. Quod

relicum est, velim augere tua in eam beneficium, &c. Est autem hac omnino commodior & verior lectio: non enim pugnarunt, quamvis parati essent & vellent pugnare pro salute Cic. duces enim defuerunt. Vititur etiam hac eadem locutione in lib. de Sen. epist. ad Cato. cum eandem fere sententiam exponeret: Mito quod invidiam, quod pericula, quod omnes meos tempestates & suberis, & multo etiam magis, si per me licuisset, subire peratissimum fueris. VICTORIUS. Nostri libri veteres non habent praepositionem pro, & vero videtur abesse posse; quamquam non sum ausus tollere: videri enim possit non ioanis; & non est inconcinna antithesis, Pro stante pugnare, Afflictum excitare. LAMBIN. Licuisset) Libuisset, unius litterae mutatione libentius legerem, veteribus etiam libris non repugnantibus. VASTVUS. Emendatio Victorii ex optimo codice Bibliothecae Medicae, quae item conspicitur in Vatic. Stewech. Præterea ad oram editionis primæ manu Bapt. Egnatii additum, legere se littera una adhuc mutata, libuisset: quam lectionem exstare ajunt in libro Politiani. Vulgati: Si si pro me stante pugna non destitissent; sed Pal. tert. editio prima: Si hi pro me stante pugna non reliquissent; quart. ac Grut. pro me stante pugna restitissent. GERNARD. Hunc locum optime contraxit Victorius, adstipulante meo primo, in quo clare licuisset. Sed vetus Italicus: si si pro me stante pugnare voluissent: scribes voluissent; quod sane magis probro. Nolebant enim boni, hoc est optimates pro Cicerone pugnare, invidia potentiae illius incensum, non impediebantur, ut illis non licuisset pugnare, si voluissent consensu & coactione summa niti pro Cicerone con-

num tu non perspexisti solum, cum de me ageres, sed etiam confirmasti, atque tenuisti. Qua in causa (non modo non negabo, sed etiam semper & meminero, & prædicabo libenter) usus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in tenendo : qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. Recreatis enim bonis viris consilatu tuo, & constantissimis, atque optimis actio-

nibus

tra Clodium. GAV.

Figuræ licuisset) Per duces. COR-
RADVS.

Non modo non nego) Parenthesis hæc dudum erat ab aliquo ingeniosiori dissimulata in Grut. quam postea tuo libro commisit Guilielmus, non sine loci totius luce, ut argueret Lambinum nimis præcipitem mutandi sequentia, *te usum esse quibusdam* ; animaduersa quoque ingenio Henrici Stephani Schedæ, lib. II. cap. 26. GERHARD.

Usus es quibusdam nobilissimis hominibus) Pompeio, Crasso, Metello, & aliis. De Pompeio sic ad Atticum scribit : *Ille restituendi mei, quam retinendi studiorum*. CORRAD.

Quam fuerant iidem in tenendo) Maluit sic Guilielmus : neque aliter editio prisca, Victorii, Lamb. Pall. Grut. Stewch. deinceps aliquot, in tenendo. GERHARD. Nec Guilielmio, nec aliis qui tenendo scripserunt hic obtemperandum censeo. Quis enim *tenere hominem* pro servare, tueri, umquam dixit? Sequor MSam Italicam, editionem Lambini, & nonnullorum aliorum, in quibus scribitur *tenendo* ; ut paullo ante : *Quo in discrimine, cum mirificus sermone, incredibilis Italia totius, singularis omnium bonorum consensus in me tenendo existisset*. Vereor autem, quoniam in multis libris habetur in tenendo, ut ipse in tribus, sed recentioribus inveni (in meo optimo, qui mihi solet esse loco cy-nosura, hæc verba cum sequentibus quibusdam negligentia librarii, quod doleo, sunt omnia) ne Cicero scripserit, in me retinendo. GAV. In tenendo ; tenendo, conservando, & retinendo. III. de Offic. c. 4. Livius II.

Front. I. esp. 8. n. 11. COR.

Quo in sententia si constare) Cato, & ejus æmulatores. CORRAD.

Recuperassent) Amisam, Pisone, & Gabinio Coll. INAM.

Recreatis enim bonis viris consilatu tuo) Nos quia horum codicum probitatem multis modis perspectam habemus, nihil fere in illis invenimus, quod penitus contemnamus. Quæ tamen non tuto visum fuit recipere ; & tamen digna putavimus, ut de his lectorem admoneremus, conservata priore scriptura, huc conferimus, quemadmodum hunc locum : sic enim in antiquis legitur : *Recreati enim boni viri consilatu tuo, & constantissimis atque optimis actionibus mea erant*, hæc, ut possint alii majoris ingenii, & eruditionis viri rem diligenter considerare. Quid si negligentie librariorum tribuendum sit, miram profecto est accuratum aliquem hominem, qualis fuit, qui librum Medicum scripsit (ut alios taceam) quater in eodem tractu peccasse, & eum semper septimo casu quatuor nomina scribere debuisset, ne semel quidem recte reddidisset. VICTORIUS. Cum reperissem in nostris libris omnibus MSis, *Recreati boni viri*, hæc, *recreati*, hæc, in casu recto, non, ut in vulgatis : *Recreati enim boni viri*, hæc, & *recreati*, hæc. (quæ lectio propter tot casus ablativos concurrentes duriora est) his duobus vocibus additis, siue suppletis potius, (quippe quas a scriptore librario præternissas esse verisimile est,) cum essent, sic hunc locum restitui : *Recreati enim cum essent boni viri*, hæc. LAUR. Locus interpolatus : ut enim indicavit Victorius ex-

D 4

stat

nibus tuis excitatis, Cn. Pompeio præsertim ad causam adjuncto, cum etiam Cæsar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus & novis honoribus, ac judiciis Senatus, ad auctoritatem ejus ordinis adjungeretur: nulli improbo civi locus ad remp. violandam esse potuisset. Sed attende, quæso, quæ sunt consecuta: primum illa furia muliebrium religionum,

stat in vetustissimo Mediceo: *Recreati enim boni viri consilium tuo e. c. a. opt. aff. t. excitati*: quod idem testor de Pall. deque Grut. & Stewech. item impressione prima. Medicina Lambini nimis est audax. Græc. Miror hic Victorium non sequi suum optimum codicem, cui & meus primus, & Menelianus suffragatur, nec non editio vetustior utraque Italica; præsertim eum omnia sint liquida & clara, si modo recte interpungatur: *Recreati enim boni viri consilium tuo, & constantissimis atque optimis actionibus tuis excitati, Cn. Pompeio præsertim ad causam adjuncto. Cum etiam Cæsar hoc adjungeretur, nulli improbo civi locus ad remp. violandam esse potuisset. Recreati & excitati scilicet sunt boni viri. Cum Cæsar etiam his partibus adiungeretur, nulli improbo civi locus ad remp. violandam esse poterat. Sic ut loqueretur Cicero communis usus videbatur postulare, non potuisset. Sed eadem ratio; licet excitati & recreati bonis viris scribas, & contra librorum antiquorum auctoritatem refingas. Nam recreati & excitati bonis viris, est cum excitati & recreati essent tuo Consilium, non, si excitati essent. Tum locum haberet potuisset, ut vulgo loquebantur. Sed sapienter veteres. Cur igitur repudiemus scripturam tam sanam, & omnium codicum bonorum præsidio fultam?*

GALVVS.

Novis honoribus) Supplicatione quindecim dierum. CORR.

At iudiciis solutus) Qui honores illos illi decrevit. In.

Ille furas muliebrium religionum) Nos furis legimus: non tamen in hac parte ab antiquis codicibus adiuti sumus: est enim in illo etiam probatissimo idem error; sed cum sit unius tantum

litteræ faciendæ parva immutatio, sententiaque hujus loci valde illustretur, cum ante nullus commodus sensus eliceretur, speravimus, si perversionem illam correxissemus, in reprehensionem non caluros: cum enim hic manifesto de Clodio agatur, quem sæpe furiam appellat, digno illius flagitii nomine, cur non hic quoque ita appeller? In epistola ad Q. Fratrein de Clodio agens sic inquit: *Aut nullum ad illam furiam verbum referret.* Quod autem dicit furia religionum, ut generandi casum, hæc vox furia sustineat, idem facit in oratione in L. Pilonem, cum illum furiam sociorum appellat. Nam quod sequitur, *Impunitatem scelorum eorum sententia*, vetusti codices habent, *Impunitatem scelerum sententia*, pro *Impunitatem* scilicet, pro *Impunitatem* est, quæ scriptura semper est in Mediceo, ut in melioribus Plauti, & Terentii codicibus suppressa & littera: quod cum nonnulli fortasse non intellexissent, ex illis verbis *scelerum, scelerum* fecerunt, de suoque eorum addiderunt, & alia quædam quæ mirifice hunc locum perturbant; quibus sublatis, locoque omnibus maculis diligenter purgato, sententia eius, quamvis oculis, ignota esse non poterit studiosis, & his præcipue, quæ accurate historiam illorum temporum, & earum maxime rerum, quæ ad se pertinebant, a Cicerone sapienter scriptis suis explicatam didicerint. VICTOR.

Mirifice de'ector veris Vbaldini laudibus, gaudeoque non parum, mecum illum sentire. Quod si antea hanc lectionem sequebatur, nunc eam valde diligo, postquam illum audivi acerrimi iudicii hominem ipsam quoque suo ingenio excogitasse. Cum autem quibusdam non insulis (ut opinor) rationibus eam confirmassem, non negis ipsam

num, qui non pluris fecerat Bonam deam, quam tres forores; impunitatem est illorum sententiis affectus, qui (cum tri-

ipsam vi earum, quam illius unius testimonio, veram esse puto. Io. In poster. *Ille furia*) P. Clodius: etsi, *illa furta*, vel *ille fur*, passim legitur. Cozz. Secutus olim fueram P. Victorii conjecturam, *illa furia mulier*, vel, antiqua scriptura rejecta, *illa furta mulier*, &c. cum propierea quod historiz repugnat, tum propter locutionis ac sermouis novitatem, sive potius insolentiam, & solœcismum: *illa furta*, qui &c. Postea etiam Petri Victorii conjecturam improbavi, cum propter alias causas, tum maxime propierea quia Clodius non ideo potest dici furia religionum fuisse, quod, muliebri vestitu sumto, domum Caesaris, in qua sacrificium a mulieribus pro populo fiebat, noctu introierit; nam per *furiam religionum*, intelligeremus potius vexatorem, &, ut ita dicam, insectatorem: nunc autem non significat hoc M. Tullius, neque hoc sentit: sed hoc potius, Clodium, qui muliebris religionibus furtim interfuerit, vel qui domi Caesaris, in qua Bonæ Dex sacra a mulieribus fiebant, (ad quæ sacra non licebat viris adire,) cum veste muliebri deprehensus fuerit: hunc Clodium, inquam, a Milone de vi postularum, a iudicibus fuisse absolutum. Quare legendum prorsus arbitror, *ille fuit muliebrium religionum*, &c. quo modo etiam in uno libro typis impresso reperi. Lams. Velle hic retinere librorum, & editionum antiquarum lectionem, in quibus scribitur, siue ulla sententia, *illa furta muliebrium religionum*, est, inventis frugibus, velle pasci glandibus. Si vel maxime *furta muliebrium religionum* posset explicare, furtivum concubitus in muliebris religionibus, sive sacris Bonæ Dex commissum; quod tamen nego Latinis auribus posse probari; unde tamen pendet? Quid nam sunt, aut agunt *illa furta religionum*? Nec est unde pendat sequens *qui*; hoc enim plane refertur ad hominem, quem in præcedentibus verbis nominata, nimirum *illa furia religionum*. Divine

restituit hunc locum Servator Tullii Victorius. Sic autem vocatur Clodius, qui tamquam furia intervenit iis facris, illaque violavit. Sane Clodium Furiam quoque vocat Cicero in III. ad Q. Fratrem ep. 1. *De Clodio ad Cæserem litteris*, in quo Cæsaris consilium probo, quod tibi amantissime petenti veniam non dedit, vii illum ad illam furiam verbum referberet. Et Orat. in Vatin. Quæro, quæ tanta in te unitas, tanta levitas fuerit, ut in hoc iudicio T. Annius iis verbis laudaret, quibus cum laudare & boni viri, & boni civis consueverunt, cum in eundem nuper ab eadem illa terribili furia productus ad populum, cupidissime fuisse testimonium dixeris? Manutius & Lambinus, quæ asseruot ad furta tuendum sunt stipula leviora. Primum quis umquam dixit furta religionum pro nocturno flagitio in sacris. Dein si sic loqui fas esset, quis tamen istam ellipsin probabit: primum illa furta muliebrium religionum, nota scilicet sunt omnibus. Sic enim Manutius. Postea licet & hoc non improbat, quid tamen fiet illo qui quod sequitur? Omnia sunt, si ita legas, hiulca. Pudet me his immorari, nec attigissem, nisi recentiores hanc eandem olim damnatam recoxisse viderem. Grav. Furia... qui. Ita præclarissime restituit locum P. Victorius, cum ante esset Furia muliebrium religionum. Clodius furia audit etiam Tullio III. ad Q. Fr. ep. 1. Syntaxin vero figuratam late defendit Gronovius ad Liv. XXIX. c. 12. *Synthesis* nempe, vel *Syncha* vocant: ut Terent. Andr. A. III. Sc. V. Gellius XVII. c. 1. Liv. XXXVIII. c. 46. Cic. de Harusp. Resp. c. 3. CONT.

Religionum) Bonæ Dex pro populo.

Corradus. Quam tres forores) Clodium, Terentiam, & alteram cognomine Quadrantem, quas Clodius frater constuprasse dicitur. Io.

Impunitatem) Violentiz, & servis, & gladiatoribus in urbe factæ. Io. *Impunitatem est illegum*) Reducendam duxit

tribunus pleb. pœnas a seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet) exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de rep. sustulerunt: iidemque postea non meum monumentum (non enim illæ manubiæ meæ, sed operis locatio mea fuerat) monumentum vero Senatus, hostili nomine, & cruentis inestum litteris esse passi sunt. Qui me homines quod saluum esse voluerunt, est mihi gratissimum: sed vellem non solum salutis meæ, quemadmodum medici, sed ut aliptæ etiam virium, & coloris rationem habere voluissent. Nunc, ut Apelles Venæris caput, & summa pectoris politissima arte perfecit; reliquam partem corporis inchoatam reliquit: sic quidam homines in capite meo

duxit ex Vatican. Goulielmus hanc lectionem, inventam Vistorio in membranis Medicæis, nisi quod ibi littera una minus; *impunitatem, si illorum, &c. & vero Palat. prim. etiam diseretè habet impunitatem filiorum sententiis: ceteri impunitatem scelerum sententiis affectus: ut & prima editio: aliz, imp. scelerum eorum sententiis. Gæv. Primus Grævil: impunitatem est illorum sententiis affectus. Secundus, ut & Mentellianus, & Amstelodamensis: impunitatem scelerum sententiis affectus. Gæv.*

Cum tribunus plebis) T. Annius Milo, qui primo P. Clodium de vi postulavit, & posteaquam ab eodem iudicia sublata vidit, ne ille omnia vi posset efficere, curavit. *Corr. Cum trib. pleb. pœnas a seditioso civi &c.*) Ita scripti potius ex Vatic. Pall. edit. prima, alioque vet. cod. quam vulgo: *civis &c. in iudicio: sed mirum & portentum ne silentium ad priora: Pall. tert. Grut. habent, cum tyrannus P. Lentulo, pro, cum tribunus pleb. pœnas. Gæv. Receptam a Gebhardo lectionem tuentur duo mei, & Amstelodamensis: sed & simul portentum lectionis, quod ex Palatino tertio, & Gruteri codice Gebhardus attulit. Mantellianus vero: Cum T. Annius tribunus plebis. Quam lectionem veram esse existimo, & ex illa ortum illud monstrum: tyrannus. Ex PL. vero pro plebis P. Lentulo. Credibile enim est Ciceronem tribuni plebis nomen expressisse. Gæv.*

A seditioso civi) P. Clodio. *Corr. Exemplum præclarissimum*) Iudicium de vi Clodiana. In Bene exemplum: & lege Orationem Memmii apud Salust. lug. c. 31. Inst. II c. 4. G. *Corr. Iidemque*) Vel iudices, vel senatores: & in his M. Cato, qui Clodium in ea re multum iuvit. *Corr.*

Non meum monumentum) Atrium Libertatis, quod Cicero Senatus auctoritate postquam Catilinae conspirationem compressit, extruxerat. Vid. P. Manut. *Gæv.*

Non enim ille manubiæ meæ, &c.) Non est ex præda victi a me hostis, aut pecunia ex illa præda relicta mei honoris causa libertatis illud atrium extructum, sed id pecunia publica ad id a senatu assignata, locavi mancipibus extruendum. In.

Hostili nomine) Clodii nomine. *Corr. Cruentis inestum litteris*) Cui inscriptionem mihi senatusque contumeliosam & turpem præfixerat Clodium. Vid. P. Manut. *Gæv.*

Aliptæ) Vinctores in balneis & gymnasiis, qui virium & coloris rationem habebant. Vid. P. Manut. In.

Venæris caput) Apelles inchoavit & aliam Venetam Cuis, superstitius etiam illam suam priorem: inchoavit mota, præstata parte, nec qui succederet operi ad præscripti lineamenti inventus est. Plin. XXXV. to. In.

In capite meo) De salute, & reditu. *Corradus.*

Reli-

meo solum elaborarunt : reliquum corpus imperfectum , ac rude reliquerunt . In quo ego spem fefelli non modo invidorum , sed etiam inimicorum meorum : qui de uno acerrimo , & fortissimo viro , meoque iudicio , omnium magnitudine animi , & constantia præstantissimo , Q. Metello Lucii filio , quodam falsam opinionem acceperunt ; quem post reditum dictitant fracto animo , & demisso fuisse . Est vero probandum , qui & summa voluntate cesserit , & egregia animi alacritate afuerit , neque sane redire curarit , cum ob id ipsum fractum fuisse : in quo cum omnes homines , tum M. illum Scaurum , singularem virum , constantia & gravitate superasset . Sed quod de illo acceperant , aut etiam suspicabantur , de me idem cogitabant , abjectiore animo me futurum : cum resp. maiorem etiam mihi animum , quam umquam habuissem , daret : quæ declarasset , se non potuisse me uno civi carere : cumque Metellum unius tribuni plebis rogatio , me universa resp. duce Senatu , comitante Italia , promulgantibus omnibus , referente consule , comitiis centuriatis ,

Reliquum corpus) Dignitatem , & fortunas . Io.

Invidorum) Vt Catonis , & Hortensii . Idem .

Inimicorum) Vt Clodii , & Crassi . Idem .

De uno acerrimo) Unus ad præstantiam pertinet , quasi qui unus sit acerrimus , XV. ep. 16. Sueton. Tito c. 8. Plaut. Capt. A. I. Sc. II. Eutrop. IX. c. 8. G. Coar.

Q. Metella) Q. Cæcilio Metello Numidico , qui cum M. Iunio Silano Cos. fuit : lege Plutarchum in Mario , Livium , & Appianum . Conn.

Summa voluntate cesseris) Vt is , cui patriæ salus dulcior , quam conspectus fuit . In.

Egregia animi alacritate afueris) Sic elidit P. Victorius : sic habent codices Memmiani . & item Clericanus . Paulo post , ubi vulgati habent , redire curavit , illi habent curaret . Et paulo post , non habent vocem animo : sed hoc tautum , fractum fuisse : in quo , &c. Lams.

Neque sane redire curaris) Rhodi

Philosophos audiens . Conn.

M. illum Scaurum) Vide Aurel. Victoris libellum de Viris illustribus . Connad.

Superasset) Nam Scaurus in legem Apuleiam iuravit , Metellos jurare noluit ; etiam si statutum esset , ut ei , qui non iurasset , aqua , & igni interdiceretur . Io. Fa. Gron.

Quæ declarasset se non potuisse me uno civi carere) Sic recte Lamb. nam Pall. Grat. Stewech. Vatie. Princeps editio Victorique inducunt eo jam . Porro civi , non cive . Pal. tert. Vatie. Stewech. editio Victor. in Vatie. alius est , quem declarasset se non . inde Victorius : cum declarasset se non . Pal. tert. cum Grat. quæ declarasset se jam non . GERNARD.

Unius tribuni plebis rogatio) Q. Calpurnii , Ciceroni pro Plancio : Claudii , Aurelio Victorio de Viris illustribus . Idem .

Promulgantibus omnibus) Trib. pleb. Licet in senatu post reditum septem tantum nominarit . Idem . In libro manuscripto additum est Tribuni plebis :

riatis, cunctis ordinibus, hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperasset. Neque vero ego mihi postea quidquam assumi: neque hodie assumo, quod quemquam malevolentissimum jure possit offendere: tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus, opera, consilio, labore desim. Hic meæ vitæ cursus offendit eos fortasse, qui splendorem, & speciem hujus vitæ intuentur: sollicitudinem autem, & laborem perspicere non possunt. Illud vero non obscure queruntur in meis sententiis, quibus ornem Cæsarem, quasi desciverim a pristina causa. Ego autem cum illa sequor, quæ paullo ante proposui; tum hoc non in postremis, de quo cœperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti: qui confirmatus consulatu nostro, nonnumquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est: nunc ab
iis,

bia: quod tamen necessarium non videtur, cum supra dixerit *unius Tr. pl. F. VRSIN.*

Referente consule) P. quidem Lentulo auctore, sed pariter referente collega, Q. Metello Nepote. *CONRADVS.*

Comitiis Centuriatis) *Lentulus*, inquit alibi, *nos Comitiis Centuriatis, quæ maxime majores jussu dici haberi que voluerunt, accessit in patriam, ut eodem Centuriæ, quæ me Cui. fecerant, consolatui meum comprobarent.* *IOHM.* A centuriis, per quas populus suffragia ferebat. *Gellius XV. c. 27.* Iis autem magistratus majores creabantur, leges ferebantur, & judicium per duellionis exercebatur. Sic legem de Cicerone revocando his comitiis latam esse ipse memorat *IV. ad Attic. ep. 1. G. COXT.*

Cunctis ordinibus, hominibusque incumbentibus) Libri manuscr. non habent copulam post *hominibus*: cetera cum vulgatis consentiunt: unde ego legendum puto, *cunctis ordinibus, aiti. hominibus incumbentibus.* *LAMBIN.* Copulam nec P. Victorius agnoscit, nec tertius Palatinus, nec Gruterianus, nec Amstelodamensis, nec mei duo, nec Mentelianus. Meus primus, ut & princeps editio, nec non duz ve-

tustiores Italicæ pro *hominibus* scribunt *omnibus.* Vereor ne *hominibus* sit a mala manu, natumque ex depravata scriptura libri vetustioris, aut ab imperito scio, qui *ordinibus* refinxit inauspicato in *hominibus.* In comitiis enim dicit cunctos ordines incubuisse, ut restitueretur. Satellites Clodii certe minime in hanc rem incubuerunt; sane quo magis considero hunc locum, eo magis periuadeor *hominibus* esse delendum. *GRÆV.* *Hom. incumb.* Priorem vocem delendam censet *GRÆVIVS*, quam ignorant nonnulli codices, servant regii. *LULL.*

Meæ vitæ cursus) Sic de *Cl. Orat.* circa fin. sic *I. O. Hec. c. 32. & 33. sic XV. ep. 5. G. COXT.*

Quæ de iuriis a pristina causa) *Reipub. libere deservientis.* *CONRAD.* *M. de iur. crim.* unde *L. Fr. Gronovius* conicit legendum esse, *deservientem.* *GRÆV.*

Quæ paullo ante proposui) De consilio meo, complectendi Pompeii, & Cæsaris. *CONRAD.*

De quo cœperam exponere) De quibusdam invidis. *IOHM.*

Qui confirmatus) Epilogus ab illis verbis, *Tenebam memorem.* *IOHM.*

Afflictus ante te Consulem) *Pisone, & Gabinio Coss. IOHM.* Totum hunc locum

his, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui cum nostro illo statu optimates nominabantur: sed etiam sensu sæpe jam tabellæque docuerunt. Itaque tota jam sapientium civium, qualem me & esse & numerari volo, & sententia & voluntas mutata esse debet. Id enim iubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor: Tantum contendere in rep. quantum probare tuis civibus pot'is: Vim neque parenti, neque patriæ afferre oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendæ reip. fuisse: quod cum offendisset populum Atheniensem prope jam desipientem senectute, cumque eum nec persuadendo, nec cogendo regi posse vidisset, cum persuade-

ri pos-

cum sic malim legere: *Qui confirmatus consilium nostrum, nonnumquam postea interruptus & afflictus ante te Consulem, revocatus ab te totus, est unus ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus.* Hic enim loquendi modus apud Ciceronem est frequentissimus. Vel initio pro Sexio ait: *Et quoniam in gravissima temporibus civitatis atque in ruinis eversa atque afflicta reip. P. Sexii tribunatus est a fortuna ipsa collocatus.* GYLLERUS.

Nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat) Domitio, Carone, Favonio, & reliquis ejusdem sectæ. CORRAD.

Sed etiam sensu sæpe jam tabellæque docuerunt) Sic & mei MSi, & Amstelodamensis, & Mentelianus. Sed quid sit sensu docere, fateor me non intelligere. Itaque adsentior Manutio, Lambino, Corrado, qui legunt *sententia*, nimirum in senatu dicta. GRAEVUS, *Sensu tabellæque docuerunt*) Nolle docti Graevius dixisse, se non intelligere, quid sit sensu docere: opponit sensum, fronti & vultui, & cum aliter de Cicerone sentirent, apparebat istum ab illis derelictum esse. Aut statue *et dicit dicitur, tabella*, qua suffragia, lege tabellaria, ferebantur, quaque sensus & sententia apparebat: certe *tabella* per se ita accipienda est: V. Cic. III. de Legibus & I. ad Att. ep. xiv. Ceterum sententiam illam de *volta simulato* latius exsequitur I. ad Q. Fr. ep. I. G. COX.

Tabellæque) Suffragiis, de quibus plura Cicero lib. III. de Legibus. Et sane Cato, in judicio Gabiniano disruptis tabellis, de circulo se subduxit. CORRAD.

Desipientem senectute) De civit. tribus etiam & rebus. res hominum & ita etiam dici, ex Seneca ep. lxxi. & lxxxv. aliis & unius Flori Praefatione constat. Igitur eam de nimia senectute verum sit illud lugubre apud Sallust. c. ii. *Cassellum* avaris. *Micissam* prorem animo valuisse: lieuit Ciceroni de populo Atheniensium corrupto, & vitio confecto latine desipere dicere. Sic interpretare; nec audi Cellarii insensibilem. G. COX.

Cumque eum nec persuadendo, nec cogendo) Nunc locum, quem valde quidam suspectum habent, nullam in optimis exemplaribus varietatem habere cognovi; quod si cogitemus, cum Cic. de Platone inquit, *Cumque eum nec persuadendo, nec cogendo regi posse vidisset*, de se Platone intellexisse (ab aliis enim, qui cogere non dubitassent, regi potuisset) omnis scrupulus eveleitur. De se autem uno Platone locutum esse, superiora verba declarant. Intellectus totius loci est apertus est, a me tamen breviter exponetur. Cum populus Atheniensis jam desperet senectute, deque via recta discessisset, necesse erat ei, qui ipsum corrigere vellet, aut quod illi

ri posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod neque desipiente populo, neque integre mihi ad consulendum, capefferem ne remp. implicatus tenerbar. Sed lætatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem causa & mihi utilia, & cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quædam, & divina Cæsaris in me, fratremque meum liberalitas: qui mihi, quas cumque res gereret, tuendus esset. Nunc in tanta felicitate, tantisque victoriis etiam si in nos non is esset, qui est; tamen orandus videretur. Sic enim te existimare velim, cum a vobis meæ salutis auctoribus discefferim, neminem esse, cuius officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam. Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quæ a me de Vatino, & de Crasso requiris. Nam de Ap-
pio

illi rectum esse intelligeret ei persuadere, aut vim asserere & invitum cogere: in quorum neutro sibi elaborandum esse Plato existimabat: cum rationes illum contenturum esse existimaret, ac se frustra omnem operam in ea repositurum esse arbitraretur. Imponere autem necessitate patriam nefas esse iudicaret; cuius rei causam ipse reddidit accuratissime, partim in epistola ad Perdicam, in qua hæc sunt: Οὐ πομπὴν ἀνάγκη ἐφελγῆσθαι, πρὸς ταύτῃ ἐστὶν ὅτι Πλάτων οὐκ ἐν τῇ πατρίδι γέγονε καὶ τοὶ δῆμον κατέλαβεν ἡδὲ πρὸς βυττονί, καὶ ἐδιδασκόμενον ὑπὸ τῶν ἱμπεριόδων, πολλὰ καὶ ἀνομοῖα ἐν ταύτῃ ἐμυθεύειν πράττειν· ταῖς παύταις αὖ πάλιν ἀποδιδόναι κατὰ συνήθειαν αὐτῶν, εἰ μὴ καὶ μὴν κινδυνεύει σκεῖν τι, ἢ δὲν δ' ὑπὲρ πομπῆς. Numquam fortassis ad sententiam suam dicendam: Ad hæc respondendum, Platonem se totidem fuisse in Patria, populumque offendisse iam senectute desipientem, assensumque per illos, qui ante se fuerant, multo diversa facere a consilia suo. Nam libentissime ut parenti illi consuleret, nisi frustra seipsum periculum subigeretur existimasset. Partim in priorē epistola ad Dionis propinquos, quæ qui scire volent, apud auctorem ipsum querant. VICTOR. Tum cum nec persuadendo, hæc.) Sic hunc

locum emendandum esse arbitror, levi immutatione facta. Alii autem sic, cum cum non persuadenda, sed cogendo, hæc. Alii hunc locum non tangentes, neque quidquam in eo mutantes, legunt paullo post, quem persuaderi, pro, cum persuaderi. LAMMII. Vetus codex N. Scellii: Cumque cum nec persuadenda, nos regendo, nec cogendo regi posse vidisset: quod non temere respiciendum. A multis enim, quos rationibus nullis umquam expugnaveris, precibus auferitur, quod volumus. GRÆV. Cum persuaderi posse diffideres. Hic certe Ciceronem in Cicerone desiderarem, si eum ita scripsisse crederem: sed omnino mihi persuadeo, scriptum reliquisse, quem persuaderi. Equidem illa altera lectio ejusmodi est, ut primo aspectu pendere etiam sententia videri possit. HEN. STERN. Habet nonnihil intricatum hæc constructio, cui vitio ne deberis, si legeris, tum cum nec persuadenda, nec cogendo regi posse vidisset, cum hæc. LALL.

Neque integra re mihi ad consulendum) Quippe cum semel ad R. P. accessissem. CORRAE.

Meæ salutis auctoribus) Principibus bonis auspiciis, & qui primi & propinqui fuistis in mea salute iuvanda. Sic Velleius II. c. 10. Cic. II. Phil. c. 11. G. COAT.

Reli-

pio quod scribis, sicuti de Cæsare, te non reprehendere : gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatinio autem, primum reditus intercefferat in gratiam per Pompeium, statim ut ille Prætor est factus, cum quidem ego ejus petitionem gravissimis in Senatu sententiis oppugnassem; neque tam illius lædendi causa, quam defendendi, atque ornandi Catonis: post autem Cæsaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo, neve in aliis requiras: ne tibi ego idem reponam cum veneris: tametsi possum vel absenti. Recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris: nec hoc pertimueris; nam a me ipso laudantur & laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in iudicio, cum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunuchio parasitus suaderet militi:

*Vbi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuo: si quando illa dicet, Phædriam
Intronittamus commissatum: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus: si laudabit hæc
Illius formam: tu hujus contra: denique
Par pari referto, quod eam mordeat.*

Sic

Reditus intercessit in gratiam) Reconciliatio intervenerat Pompeio auctore. CELLAR.

Statim ut ille Prætor est factus) Vatinius, competitor M. Catone. CORNABVS.

Ex ultimis terris) Hispaniis. INEM.

Et laudabuntur iidem) Fortasse C. Antonius, & ipse Vatinius. IORM. Hemiſtichion carminis heroici: quod cum sit in prosa oratione vitiosum, suspensus hic locus est, aut certe notandus. LAMBIN.

Dixi me facere quiddam) Legendum fortasse est, me facere idem quod, &c. IORM.

Par pari referto) In Medicæ codice, per pro pari legitur: quemadmodum Paulus in vetere exemplari se repesisse testatur: id nos etiam ansea adnotaramus: sed cum neque in Te-

rentio, quem olim Politianus cum verustissimo & probatissimo illo Petri Bembi contulerat, ita legeretur: neque in altero perantiquo, quem domi habeo, ullum vestigium hujus lectionis reperiretur, nihil immutare ausus sum, magisque Terentii librorum testimonio sua in re standum esse censui, quam aliorum, qui sæpe in alieno negotio negligentes esse consueverunt. Animadverterem præterea Ciceronem libro XVI. ad Atticum, vel potius Atticum ipsum ita locutum esse: *Provide, si cui quid debeat, ut si unde par pari respondeatur*. Cognovi tamen postea studio ac diligentia amicorum, vetustum Terentii exemplar, quod in Vaticana bibliotheca est, *par pro pari*, habere: & ipse quoque in alio, quod in Divi Marci Florentiæ est, eandem scripturam inveni: quare

Sic petivi a iudicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines, & de me optime meriti nimis amarent inimicum meum, meque inspectante sæpe eum in Senatu modo se-vere seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur: quoniamque illi haberent suum Publium: darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos, mediocriter lacepsitus, leviter repungere. Neque solum dixi; sed etiam sæpe facio, diis hominibusque adprobantibus. Habes de Vatinius: cognosce de Crassio. Ego cum mihi cum illo magna jam gratia esset, quod ejus omnes gravi-

visi-

quamvis alii aliter emendarint, hanc veram esse puto Terentiani carminis restitutionem. Victor. *Tu par pari referto*) Sic est legendum, non, ut vulgo *par pro pari*, &c. Nam primum, libri nulli veteres, quos quidem viderim, habent *pro*: deinde nonnulli sic habent ut nos edidimus: postremo Latini sermonis lex postulat ut ita legatur, *par pari referto*. LAMBIN. *Par pari referto*) Sic Pal. pr. & quart, nam sec. tert. item membranae Gruteri habent: *par pro pari referto*. Lambin. adiecit, *tu par pari*, &c. sed non a libris. GRÆV. *Par pro pari referto*) Cum sic ex Mediceo nosset Victorius, ex tribus MSSis Gebhardus, miror cur Gebhardus ita in contrarium sibi modum ratiocinatus illud, quod ex duobus notat, prætulit, cum L. XII. Ep. 25. ubi etiam locus ex Terentio citatur, nempe iste, & ita, *Nunc hic dies aliam vitam desert*, qui in comedia ipsa non ad eum modum format postremum verbum, aliter exigat, quia Cicero potuit locum istum ex memoria pro arbitrato laudavisse. Quod verum est, & hic quoque cogitari oportuit ac credi, licet intelligam, esse Codices, & eos non spernendos, ubi illud *pro* non esset, quorum librarii videntur mihi suas manus formavisse ad lectionem ipsius Terentii, non ad exemplum epistolæ Ciceronis, quod ante oculos habebant. IAC. GROS. Cum in optimo Mediceo, aliquot Palatinis & aliis ita legatur, & a Terentii optimis libris confirmetur; præterea ad Si-

culorum *Miserere mihi pariterque* proxime accedat: ausus sum, quod verum, retribere potius, quam Lambini *Tu par pari* admittere: qui cum negat Latine dici *par pro pari referto*, non cogitavit Ovidii *pro parte fuere*; nec Ciceronis *fidem servare cum hoste*, nec Sallustii *paris pro festu digas* h. e. pro conditione factorum, Cat. c. 51. Sic hoc loco *pro pari*, pro conditione illius, quod tibi accedit & similiter te momordit. Sed, si maxime cum *referto* conjungas, dixit etiam Capitolin. Maxim. c. 18. *Cort.* Ita ex Vaticanis hic & apud Terent. Victorius. Vulgo *par pari referto*. LALL.

Quidam nobiles homines) Cato, & ejus amici. CORRAD.

Habere suum Publium) Publium Clodium inimicum meum. IDEM.

Alium Publium) Publium Vatinius; ipsius Catonis inimicum. Nec locus joco carere videtur, propter Publium Mimium, his temporibus celebrem: IDEM. Iste locus nihil pertinet ad Publium Mimium. Sed Vatinius vocat venuste *alium Publium*, quia æque ut Clodius infestus erat virtutibus simul & optimatibus. GRÆV.

Diis hominibusque adprobantibus) Hoc est, sine ullius reprehensione. Formula est elegans. Vid. P. Manut. GRÆV. Omnibus omnino. Pro Domo sua c. 17. Livius III. confer Sallust. Cat. c. 15. *CORT.*

Magna jam gratia esset) Post reditum ab exilio: nam & Crassus in ea re Ciceroni favit. CORRAD.

Gravissimas injurias) Post Catilinae con-

con-

vissimas injurias; communis concordie causa, voluntaria quadam oblivione contriveram, repentinam ejus defensionem Gabinii, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem; sed cum me disputantem, non lacescentem lesisset, exarsi non solum presenti, credo, iracundia (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset,) sed cum inclusum illud odium multarum ejus in me injuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso, qui-

conjuracionem, unde nate erant inter eos inimicitie. IDEM.

Communis concordie causa) Nam quod Cic. dixit ad Quir. post Red. c. 9. *Odium vel precibus mitigari potest, vel temporibus reip. communique utilitate deponi*; illud ipse effecit: vide Philip. I. c. 1. Et ob remp. Aristides & Theμιστοcles, acerrimi inter se obrectatores, inimicitias deposuerunt, Plut. Aristid. p. 913. adde quæ de Fabio Papyrio privatim infecto Livius Lib. IX. CORT.

Voluntaria quadam oblivione contriveram) Hoc est extinxeram, deleveram ex meo animo; vid. Madut. Pal. pr. *contereram*; sic. Grut. *conteram*. Steuechii MSi *contereram*. Gruterus aliquando fuit suspicatus *contereram*. GERHARD. MSus quoque Grævii *conteram*. Amstelodam. *contereram*. GRÆV.

Repentinam ejus defensionem Gabinii) De maiestate, & de pecuniis repetundis rei, postquam ex Syria rediit. CORRADVS.

Quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset) Reperit Guilielmus in uno codice antiquo; quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset; cui accedit Gruterianus. Nec longe abit Amstelod. g. p. f. d. a. *oppugnasset*; de qua re cogitent doctiores. GRÆV.

Non lacescentem lacesset) Sic repono ex editione prima, Pall. tertio, quarto, Gruteriano. Vnde illud vulgatum *laxisset* irreplevit multum mecum anquisivi, nec reperi. GERHARDVS. *Non lacescentem lacesset*) Hoc est, ac-

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

ter perstrinxisset; sic Amstelodam. & GRÆV. primus, cum plurimis aliis quæ docti viri evolverunt. Nec video, cur præterenda sit illa recentiorum librorum lectio, quam recepit Gebhardus, *non lacescentem lacesset*. GRÆVVS.

Insciente me fuisset) Plerique libræ veteres, quibus usi sumus, habent, *residuum tamen insciente me fuisset*, hoc. de qua scriptura judicet lector eruditus. LAMBINVS. *Residuum tamen inscientem me fuisset*) Teretem hanc lectionem & adeo suavem auribus, revocavi ex Pal. pr. ac Mediceo, primaque editione; cum in ceteris sero omnibus exstaret, *inscientem me fuisset*, præter tertium; in quo hic complexus multis modis ab aliis discedit, ut noto: *Exarsi non s. presenti crede iracundia. Nam v. 1. vehementer f. n. f. f. c. incl. i. v. m. v. i. m. i. quod ego effugisse me esse arbit. ref. i. inscientem me judicet omne rep. a. vulgo. inscientem me fuisset*. GERHARD. *Inscientem me fuisset*) Sic Amstelodamensis, cum multis aliis & quidem melioribus libris & editionibus, Minor Gebhardum recepisse & commendasse tanquam lectionem valde suavem auribus, quæ in quibusdam libris, etiam secundo meo, exstat; *inscientem me fuisset*; si suavis ea scriptura est auribus, valde gravis tamen est & molesta Latinitati; stulte enim dicitur, *hos inscientem me fugit*, petinde ac *hos ignorans ignoravi*. Ideo restitui, quam Gebhardus deleverat, lectionem. Nec video sollicitum, quem in hoc complexu se

E

repe-

quidam homines, & iidem illi, quos sæpe nutu, significationeque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea, meque tum denique sibi esse visum reip. qualis fuisset, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset: gaudere se dicebant, mihi & illum inimicum, & eos, qui in eadem causa essent numquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines honestissimos perferrentur; cumque Pompeius ita contendisset, ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Cæsarisque per litteras maxima se molestia ex illa conteatione affectum ostenderet: habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturæ: Crassique, ut quasi testata pop. Rom. esset nostra gratia, pæne a meis laribus in provinciam est profectus. Nam cum mihi condixisset, cœnavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem eius causam, quod te scribis audite, magna illius commendatione susceptam, defendi in

Se-

reperisse putat Manutius. Hic enim ordo est: Cum iniquum illud odium, & solum insinuant me fuisse, omne repente apparuit, (quamvis) me illud omne effudisse putarem. Nihil apertius. Illud commode etiam in isto, quem Cicero tenuis verborum ordine, inseritur. GRAV.

Iidem in) Cato, & reliqui. CONRADVS. Sic Sallust. Cat. c. 31. Terent. Eunuc. A. IV. Sc. VII. Vopiscus Aurel. c. 13. Sic Livius XL. c. 12. Virgilius cum aliis *Ille ego* & Valer. Flaccus II. v. 485. Cic. pro Rabir. Posth. c. 9. Cunct.

Maximum fructum cepisse) Id est, maximam letitiam. Vide P. Manutium. GRAV.

Magnum etiam foris fructum) Vulgo apud omnes homines, Vid. P. Manut. Idem.

Et illum inimicum) Crassum. CONRAD.

Et eos qui) Pompeium, & Cæsarem. Idem.

Temporum meorum) Calamitatum quas pertuli: vid. P. Manut. Tres e nostris libris veteribus habent, men-

dose illud quidem, sed tamen habent, *rationem eorum*, pro *rationem meorum*; quod eo consilio notavi, ut id repperet memoria lector, quod non semel admonui, librariorum illos scriptores sæpe, cum vos sequens ab eadem littera initium caperet, in qua superior proxime antecessens delinearet, alteram ex iis litteris præterire consuevisse. LAM.

Sed etiam nature) Mox, qui libenter magnis autoribus obediō, & inimicitias depono. Cic. L. de Offic. p. 33. & 41. CORN.

Crassique ut quasi usura) Monuit Guilhelmus fuisse in Martini cod. *Crassus quoque*; non respondo; sed prius appareret in ceteris omnibus, Vatin. quoque, & Gruteriano. GEMMANVS. Gratia autem hic est reconciliatio. GRAVVS.

In provinciam) In Syriam, & contra Parthos. CORN.

Cum mihi condixisset) Cum se ipse iocitasset, mihi denuntiasset se apud me cœnaturum. Hinc condita cœnula, apud Suet. est tenuis; sine magno apparatu. GRAV.

De-

Senatu, sicut mea fides postulabat. Accepisti, quibus rebus adductus, quamque rem causamque defenderim: quique meus in rep. sit pro mea parte capeffenda status. De quo sic velim statuas, me hæc eadem censurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes; neque delendum, etiamsi id fieri posset, summorum civium principatum: neque permanendum in una sententia, converfis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis: sed temporibus assentiendum. Numquam enim præstantibus in rep. gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permanfio: sed ut in navigando tempeffati obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas: cum vero id possis mutata velificatione adsequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis potius, quam, eo commutato, quo velis, tandem pervenire; sic, cum omnibus nobis in administranda rep. propositum esse debeat id, quod a me sæpissime dictum est, Cum dignitate otium: non idem semper dicere, sed idem sem-

Defendi in senatu) Fortasse contra Attium, & reliquos Trib. pleb. atque adeo Coll. Crassum acculantes, quod dirarum obnuntiationem neglexisset. Lege Epistolam 8. lib. V. Nihil forte supplicationes aliquas intelligat, quas petiisset Crassus, capta Zenodotia Imperator appellatus. *CONRADVS.*

Mihi integra omnia ac libera fuissent) Per Pompeium, & Cæsarem. *Idem.*

Neque delendum . . . principatum) Deiciendum a fastigio suo & plane extinguendum. Equè eleganter Petronius c. 11. Et parens L. L. Plautus Amphitr. A. IV. Sc. III. quam alii suspectam habent v. 27. *Coar.*

Sed ut in navigando tempeffati obsequi) Totum hunc locum ita lego: *Sed ut in n. t. obsequi artis est, & si portum t. n. quæso, cum id possis mutata velificatione adsequi, stultum est.* Hujus autem lectionis auctorem habeo partim librum manuscriptum, a quo abest adverbium *vero*; partim conjecturam viri doctissimi, qui etiam in & mutandum putat. *E. VASSY. Sed ut navigan-*

do tempeffati obsequi, &c. Ita scripti fiducia auctoritatis Victorianæ, tum Lambini, ac MSorum Victorius quidem in, quod alias *ex navigando* præstebatur, expunxit; nec videtur adeo necessarium, cum MSi quoque titubent, aliisque ut, aliisque in semoveat; dein vulgo *eundem*; pro quo Lambin. *tamen*, ut & Pal. terr. Grut. Vatic. editio prima. Paulo superius tres MSi, *bonorum voluntatibus mutatis*; non *immutatis*. *GRUNARO.* Non sesculto hiæ Victorius, & qui eum sequuntur expungentes eo in, quod in omnibus extat MSis, quos ego consului. Nec viduo rationem cur insolens ellipsis hic admittenda sit. *GRAY.* Ita tempeffas, ut *stultus*, gubernacula, navis & alia cum rebusp. comparantur. II. ad Attic. ep. 7. Sed ipsam hanc rem vide apud eundem I. ad Q. Fr. ep. 1. adde Quintil. VIII. c. 6. p. 495. ubi de hæc Allegoria ex Horatio I. Od. XIV. piura: illud autem *temperi servire* ipeulcat III. de Fin. iterum IV. ep. 9. *Coar.*

semper spectare debemus. Quamobrem, ut paullo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in rep. non alius essem, atque nunc sum. Cum vero in hunc sensum & alliciar beneficiis hominum, & compellar injuriis: facile patior, ea me de rep. sentire ac dicere, quæ maxime cum mihi, tum etiam reip. rationibus putem conducere. Aperitius autem hæc ago, ac sæpius, quod & Q. Frater meus legatus est Cæsaris, & nullum meum minimum dictum, non modo factum pro Cæsare intercessit, quod ille non ita illustri gratia exceperit, ut ego cum mihi devinctum putarem. Itaque ejus omni & gratia, quæ summa est, & opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum præditiis iis, quæ semper ha-

Rescriptis hominum) Pompeii, & Cæsaris. CORRAD.

Compellar injuriis) Catonis, & reliquorum invidiorum. IDEM.

Facile patior ea me de rep. sentire) Pal. tert. & Mentel. facile patior ea de rep. sentire. Palat. quart. Facile patior ea quidem me de rep. sentire. GRÆV.

Quæ maxime cum mihi, tum etiam reip.) Lamb. quæ cum mihi maxime; sed nihil ad Pal. tert. Stewech. editionem primam, quæ eundem; quæ maxime cum mihi, multum etiam. GRUT. vero: quæ mihi maxime, cum multum etiam reip. neutra spernenda ad vulgatam. GRUBER. Liber Amstelodam. Quæ maxime tum mihi, multum etiam reip. rationibus putem conducere. Mentel. Quæ maxime cum mihi, multum & reip. rationibus p. c. Meas secund. Quæ maxime cum mihi, multum etiam e. r. p. c. Illud tam plerique libri ignorant. Ex varietate hæc lectionum conjicio hunc locum sic esse constituendum: Quæ cum maxime mihi, multum etiam reip. rationibus putem conducere. Cum maxime Ciceroni, aliisque scriptoribus elegantibus est, in præsentia, hoc tempore, ut notavi nuper ad Suetonium; quod cum ignorarent aut descriptores, aut correctores, mutatum est in cum mihi maxime; dein

transposita sunt verba; tandem & tum, quod responderet ex cum, interseuerunt. Nullus dubito viros doctos, si accurate hunc locum perpenderit, necum esse sensuros. GRÆV. Quæ cum maxime mihi, tum multum etiam &c.) Ita e regis MSis alter, ut e vestigiis suorum voluit GRÆVIUS: Vulgati transpositis vocibus omittunt multum. LALL.

Opibus) Pecuniis. Nam & pecuniam ingentem Cæsar Ciceroni post reditum ab exilio mutuum dederat VII. ad Att. 3. Male Manut. GRON. Omni & gratia & opibus. Synesius non vocat Quintil. IX. c. 3. ubi singularia pluralibus misceantur; hoc enim loco ex omni repetendum est omnibus opibus. Vopiscus in Caro e. & adde XVI. Epist. I. CORR.

Hominum perditorum) Proditorum potius, ut in antiquis libris legitur; quod illum sententia sua revocassent quidem, sed postea revocatum ut proditores deteruissent: & in his M. Cato, quem Cicero proditum non appellasset. CORRAD. Minime hic audiendus Corradus. Proditum homines sunt Clodius, & ejus satellites, qui etiam post reditum ab exilio Ciceronem vexabant, quibus poterant modis. GRÆVUS.

De me consilia) De me quasi deprimem-

habui, nunc etiam potentium benevolentiam conjunxissem. His ego consiliis si te præsentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem: novi enim temperantiam & moderationem naturæ tuæ: novi animum tum mihi amicissimum, tum nulla in ceteros malevolentia suffusum; contraque cum magnum & excelsum, tum etiam apertum & simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eisdem in me videre potuisti. Quæ me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed, quocumque tempore mihi potestas præsentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum: tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curæ. Me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis: neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut quotidie vehementius te de me optime meritum esse lætere. Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quæ post discessum tuum scripserim, sunt orationes quædam, quas Menocrito dabo: neque ita multæ, ut pertimescas. Scripsi etiam (nam ab orationibus dijungo me

mendo consilia. CORRAN.

Cum præstita iis) Eloquentia, prudentia, & huiusmodi rebus. LAMM.

Nunc etiam potentium) Pompeii, Crassi, & Cæsaris. INAM.

Apertum & simplicem) In laudem, ut Lib. III. de Offic. c. 13. Auctor de Orat. c. 25. candidum & infucatum obicura quadam mala voluntate. G. COAT.

Me quidem certe tuarum actionum) Stewech. liber, tuarum certe actionum. Pal. quart. *Me quidem ceterarum tuarum*: nescio quam bene. In rem sere Propera.

Te socium vite, te corporis esse licebis;

Te dominum admitto rebus, amice, meis.

Sec. Et Apoll. lib. I.

--- Καλὸς οὐρανὸς

Προδύδης ἰσχυρὸς φοβὰτος τε ἀνὴρ.

--- Polcher comes

Estate florens, sagittifer, iustusque armis.

Paullo ante ex duobus MSis malim: *Tibi eris eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curæ. Et paullo post ex Grut. Neque in omni mihi vita res tam eris ulla proposita.* GARNARD.

Quod rogas) In aliquot libris antiquis est principium epistolæ. CNAARD. In quibusdam libris & MSis, & vulg. ab hoc loco ducitur initium novæ epistolæ: sed minus recte; nam appendix est superioris tantum. LAMM. In Amsterodamensi, Mentel. GRAV. sed & N. Scelf. hic est novæ epistolæ principium. GRAV.

Neque ita multe, ne pertimescas) Omnes codices Memmiani habent: *ne pertimescas*; sed P. Victorius edendum curavit: *ne pertimescas*. LAMM. *Ne pertimescas*) Sic habent meliores codices omnes Stewech. Vatic. Gruter. Pal. tert. nam quart. totus a bliseo interpolatus coniunctim, ut *ne pertimescas*, Cui hac lectio non liquet, neget meridiem liquere: mihi elegantissima & germanissima videtur; vulgo, *ne pertimescas*. Paullo post scripsi dijungo ex Vi-

me fere, referoque ad mansuetiores Musas: quæ me maxime, sicut jam a prima adolescentia delectarunt) scripsi igitur Aristoteleo more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus præceptis: ac omnem antiquorum, & Aristoteleam, & Isocrateam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis: quos jam pri-

Horii edit. Pal. tert. Vatic. Geor. delectatus, ex omnibus MSis ac libris. Vulgo *disjuncto de delectatus*. GRAMM. Colles quos ego evolvi, habent omnes, ut *peritimescas*. Quod non immutandum est: non tam multe sunt orationes, ut peritimescendum tibi sit, illarum lectioni multum temporis esse impendendum. GRÆV. Neque ita multe, ut *peritimescas*. Ita regii codices cum veterioribus edis. Gebhardus e suis quibusdam MSis maluit, ut *peritimescas*. LALL.

Scripsi etiam carmina quedam, namq. (Gr.) Hæc duo verba, *carmina quedam*, in nullis reperiuntur antiquis exemplaribus: in illoque probatissimo alia nova manu a recentiori aliquo le adduci (ut puto) reposita sunt: qui eum longum hunc sententiæ tractum non perciperet, putavit ea verba deesse & parum considerate inculcavit. Est autem locus *κατὰ τὴν ἀρχὴν* legendus ab illa dictione *etiam* usque ad *scripsi*, post quam vocem quod requirit *etiam* in igitur commutandum est, sique nihil discrepabit locus ab optimis codicibus: elegantemque admodum sententiam præ se feret. Similis huic locutio est in ultimo libro ad Atticum: *Tu vero sapienter* (nunc deum enim refero his litteris, quas mihi misisti conuato Antonio Tiburni) *sapienter* igitur, quod manus dedisti. Postem hujus structurae plura exempla adferre, præcipueque apud Aristotelem, quæ sæpe adeo conturbant nostros expostores, qui hæc nec diligenter curant, nec possunt, etiam si velint, cum sint in barbaris illis interpretationibus corrupta & confusa: ut dolendum sit, tam bona ingenia in

tam depravatis libris esse versata, quæ tamen Græci enarratores diligenter notant. Forsasse etiam eum, qui hunc contaminare usus est, tessellit vox ea *Musas*, cum non crederet ille nisi de poematibus dici: quod adeo falsum est, ut id longius confutare non oporteat. Sed quia semper Cicero in versibus faciendis se libenter exercuit, infra narrat quid eo tempore numeris scripserit: dicit enim se tres libros scripsisse de temporibus suis; nam illud *Carmine* quendam tam otiose dictum non dignum videbatur elegantia Ciceronis, nec tam accurata suorum rerum expositione, qua in epistola utitur. VICTORIVS.

Referoque ad mansuetiores Musas) Ad dialogos, & hujusmodi scripta, in quibus gravitas orationum non requiritur. CORNAB.

Aristoteleo more) Pro *Aristotelica*, uti III. Orator. c. 19. Sic *Fabula Æsopæ* & *Æsopie*, pro *Æsopiæ*. Vide Gronovium & Schæfferum ad Phædri init. Sic *Ipsium* pro *Ipsorum* Treb. Pollio Tyr. c. 25. *Cyclicus* pro *Cyclicus* Horat. A. P. v. 136. ut *Achilleus*, *Orestes*, *Viysseus*, & mox *Isocrates*, similia. CONT.

Tres libros in disputatione) Hoc totum in disputatione ac dialogo, aliterum videtur & substititum. LALL.

Tres libros de temporibus meis) Dio lib. XXXIX. Βιβλίον μὲν εἰς τὴν ἀποφύγετον συνέθηκε καὶ ἐπὶ τῇ ἐπεγραφῇ αὐτῷ ὡς, καὶ περὶ τῶν ἐκείνου βουλευμάτων ἀπολογισμὸν εἶναι εἰχέναι. Πολλὰ δὲ καὶ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ καὶ περὶ ἀρετῶν καὶ περὶ ἀλλῶν τῶν συνήθει, καὶ διὰ τούτων φασὶς μὴ καὶ

pridem ad te misissem, si esse edendos putassem. Sunt enim testes, & erunt, sempiterni, meritum erga me tuorum, meræque pietatis. Sed quia verebar, non eos qui se læsos arbitrentur (etenim id feci parce & molliter,) sed eos, quos erat infinitum bene, de me. meritis omnes nominare. Quos tamen ipsos libros; si quem, cui recte committam, inuenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitæ consuetudinisque nostræ totam ad te defero. Quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui hæc semper amasti, libentissime conferemus. Quæ ad me de tuis rebus domesticis scribis, quæque mihi commendas, ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri: rogari vero sine magno dolore vix possum.

Quod

και ζωντες αυτου ακριβως, κατασκευαστας τε αυτο και παραδους τα παιδι, προσταλεις ει παν' αγαθωνι παρ' εμ' αποδιδουσαι εν χειρ' αμην, ητοι αν μακαλλας. Verit! Leunclavius: *Librum quemdam occultum conscripsit, cujus erat inscriptio, De suorum consiliorum rationibus. In eum multa acerbis contra Cæsarem, Crassumque, aliisque nonnullis dicta coniecit; et metuentem ne se vivo emanaret, obsequium filio tradidit, cum mandato, ne eum se supersitit aut legeres, aut ederet.* Hunc locum Henrico Valerio tam maculæ debemus. Gæv.

Meritum erga me tuorum) Omnium edicium fide & meliorum editionum ductu sic quæque edendum jussi; vulgo: meritum tuorum erga me, meaque in te pietatis: nimis putide. Gæv.

Sed quia verebar) Manut. intelligit, non nisi; alioqui locum esse mancum. Ego delendum puto ea quia, nec rationem reddi quare non miserit, sed quare non putatit edendos. *Sed verebar non eos*, id est, non edendos putavi, qui verebar. Io. Fa. Gron. Priori vocem recte delet Fr. Gronovius: reddit enim Cicero rationem, cur eos libros non putatit edendos. Lal.

Reus de me meritis omni nominare. Quos) Epunai intermediis voculas

glossæ vice injectas ab istis cerebrosis ac superciliosis Magistris; cum eas inficerentur Pall. Grut. prima editio: elegantissima denique Victorii ac Raphaelengii; video etiam ipretas esse Manatio. Gassanovs. Sic & Amstelodam. Mentel. & Grævii sec. Gæv.

Quantum studiis veteribus, &c.) In libro, qui est apud me manuscriptor, rectius, ut opinor, legitur: *Quantum studiis veteribus nostris delectationis consequi poterimus.* F. Vastivs.

Id enim ad arbitrium tuum) Notavit Stewech. Gailiellm. *enat ex ap. birtio tuo*; quod repertum mihi in Pal. tert. GERNARD.

Ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri) Locus correctorum flagitio corruptus: liquet mihi ex libris MSis in Stewech. (sicut in Pal. quart. fuisse se rasuræ vestigia ducunt) ea, ut ante, mihi curæ sit, & me velim admoneri. Pall. prim. sec. (licet hic quoque subierit manus populi librario- rum) ea & ante mihi curæ sit, ut me velim admoneri; rogari vero sine magno dolore vix possum; sicut & Gruteri tert. ea, ut ante mihi curæ sit, & me nolim admoneri. Ego quid stultos enexa; lubeat prius alios inspicere; cernere hanc pugnam. GERNARD.

Quod de Quinti Fratris negotio scribis, te priore ætate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transferis, conficere non potuisse: nunc autem omnia facturum ut conficias: id scito esse ejusmodi, ut frater meus vere existimet, adjuncto isto fundo, patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, & de Lentuli tui nostrique studiis & exercitationibus, velim quam familiarissime certiolem & quam sæpissime facias: existimesque, neminem cuiquam neque cariorum neque jucundiorum umquam fuisse, quam te mihi: idque me non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat, esse facturum. Appius in sermonibus antea distabat: postea dixit etiam in Senatu palam, se se, si licitum esset legem curiatam ferre, fortiturum esse cum collega provinciam: si curiata lex non esset, se paraturum cum collega, tibi-

Lentuli tui nostrique) Noster ad amorem pertinet, ut tuus, meus. XIII ep. 64. Eutropius Præfat. in Valent. Virg. II. Æn. v. 148. CORR.

Sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat) Idem Gronovius sic interpungit hunc locum: *Sed ut omnes gentes etiam, ut omnis posteritas, quia construendum sit, sed etiam ut omnes gentes, ut omnis posteritas intelligat.* GRÆV.

Appius) Appius Pulcher Coss. cum L. Domitio Enobarbo. CORRAD.

Si licitum esset) Per tribunos pleb. nam Coss. legem Curiatam terentibus, a Tribunis pleb. sæpe est intercessum. IDEM.

Legem curiatam) Nam Cossuli, si legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet. Hoc Egnatio præceptorum meo, ut plerique omnium, atque adeo me ipse, acceptum refero. CORRAD. *Curia lex est, quæ a populo curiatim congregato fertur in comitiis, quæ hinc curiata dicebatur.* Ferebatur autem de adoptione, & imperio militari. Nemo sui juris poterat arrogari & in alienam potestatem se dare, nisi lege curiata populo volente & jubente. Nullus etiam Procōf. aut qui in provinciam mit-

tebatur, poterat rem militarem attingere, nisi lege curiata imperium ei esset commissum. Vid. P. Manur. not. & Caroli Sigonii libell. de Lege curiata contra Græcchum. GRÆV.

Si curiata lex non esset) Si ferri per Tribunos pleb. non posset. CORRAD.

Se paraturum cum collega) Cum hic nonnihil mendi appareat, alii aliis modis corrigere aggressi sunt. Quidam pro *se paraturum*, *partiturum* legunt. Nam sæpe apud Livium dicunt Consules inter se provincias partiti. Alii *se parturum*: longius adhuc a vetere scriptura & audacius. Nos cum in præfatis omnibus exemplaribus *separaturum* inveniimus, diligentius re considerata, *se paraturum* legi debere iudicavimus: nulla alia re antiquam lectionem variantes, nisi quod ex una duas dictiones fecimus, primam syllabam, quæ male sequenti hæserat, & per se stare debebat, ah illa abscedentes. Quam frequens sit apud Livium hic modus dicendi, cum de divisione provinciarum agitur, seu de alia re, quam Senatus arbitrio Consul permiittit, oihis necesse est dicere: cum facile sit cuilibet plurima exempla invenire. Ut tamen qui hoc non animadvertit, hoc onere leve-

tur,

tibique succellurum: legemque curiatam consuli ferre opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex Senatusconsulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego, quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio: varias esse opiniones intelligo.

Sunt

tur, ex multis quædam hic apponemus: libro XXIV. *Qua die magistratum intrant Coss. Senatus in Capitolio est habitus: decretumque omnium primam, ut Coss. sortierentur, compararentque inter se, ut Clodius semitis perferret. Libro XXVI. Inter se compararent Clodius, Fulviusque, utri obsidenda Capua, utri ad prohibendam obsidione patriam, Romam veniendam esset. In initio lib. XXX. Cn. Servilius Cæpio, & Cn. Servilius Geminus Coss. (sextus decimus is annus belli Punici erat) cum de Repub. belloque & provinciis ad Senatum retulissent, censerunt Patres, ut Coss. inter se compararent sortierentur, uter Brutius adversus Annibalem, uter Etruriam ac Liguriam provinciam haberet. In eodem libro iuxta finem: Patres igitur jurati (ita conveniens) censuerunt, uti Coss. provincias inter se compararent, sortierentur, uter Italiam, uter classis navium L. haberet. Mandabat igitur Senatus ut provincias Coss. vel in sortem conjicerent, vel inter illos conveniret, & sua voluntate ipsi constituerent, uter utram haberet: utique illos solitos hoc verbo in ea re, infinitis auctoritatibus certum est. Quin etiam in antiquis quibusdam libris ita locus hic Sallustii in locum legitur: Post A. sedus exercitusque nostri fugam fecim, Metellus & Silvanus Coss. declarati provinciam inter se peroverant: Metelloque Numidia ceciderat. Ut omnino se paratam veram legitimamque esse hujus loci lectionem putem. Quamvis autem in superioribus Livii exemplis comparare sit, Cicero vero hic parare dixerit, non tamen dubitandum est, quin eandem rem ambo intelligant; quam enim præpositionem Livius cum verbo coniunxit, Cicero nomini attribuit. Inferit enim, cum collega. ut idem profecto significet, patrum variato sermone, dicere Consules inter se comparare, & Consules*

parare cum collega. VICTOR. *Se parturum*) Al. *se parturum*. 21. *se parturum*, certe cum collega acturum, ut ea sibi provincia daretur. CORRADE. *Se parat, cum soll.* Se conventurum cum collega pro certa parte provincie administrandæ. Festus: *Parare* inter se munus dicebatur, cum sortitio fieret a magistratibus P. R. inter magistratus utramque rem agere deberet, aut inter se compararent de rebus lege mandatis. Id est inter se conveniebant; nam utrumque verbum parare & comparare in hunc sensum eleganter usurpatur. Cassius Hemina vetus Historicus in Fragm. apud Diomed. lib. I. *Passorum vulgus sine contentione consentiendo præfecerat equaliter imperio Ramum & Ramulum*, ita ut de regno pararent inter se: ita enim legendum pro *parere esset inter se*. Liv. lib. VIII. *Consules parare inter se provinciam iussu*. Vide Observe. meas lib. I. c. 10. l. Fa. GRONOVIVS.

Succellurum) Etiam sine lege curiata. CORRADE.

Opus esse) Convenire. INEM.

Necesse non esse) Scilicet Consuli. Io. *Legemque curiatam consuli ferre opus esse, necesse non esse*) Ant. Augustinus legit, *sibi necesse non esse*: addita voce sibi, quæ desiderari omnino videtur. F. VARIIVS.

Legem Cornelia imperium habiturum) De provinciis, ut ego arbitror, ordinandis. CORRADE. *Legem Cornelia*) Quam cautum erat, ut quibus post magistratum ex S. C. imperium prorogatum esset, illud non minore jure, quam Procos. donec in urbe reverissent, haberent; etsi lex Curia non esset lata. Io. Fa. GRONOVIVS. Quæ imperium, sed sine armis, dabat. Alia ejus legis sunt Lib. III. ep. 7. CILLAR.

Quoad in urbem introisset) Tunc enim necesse erat imperium deponere. CORRADE. Vid. P. MAMM. GRONOVIVS.

Relin-

Sunt qui putent posse te non decedere, quod sine lege curiati tibi succedatur: sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse, qui provinciam præsit. Mihi non tam de jure certum est (quamquam ne id quidem valde dubium est) quam illud ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, liberalitatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere, præsertim cum sine suspitione tuæ cupiditatis non possis illius cupid-

Relinqui posse) Vel *Quæstorem* tuum, omnium exemplo, II. ep. 15. vel *Legatum*, L. I. D. de Officio eius, cui mand. Jurid. Appian. I. Civil. p. 373. CONT.

Ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, liberalitatem) Veterum codices *libertatem* habent melius omnino meo iudicio. Puto autem hic *libertatem* significare, vacare molestiis provincialibus, posseque pro suo arbitrio quidquid commodum fuerit agere: quoque facere nequeunt, qui in oculis tot populorum vivunt; quod si voluisset retinere provinciam, nec successori tradere, opus ei fuisset multis interire, ad multaque descendere, quæ servitutis nonnihil illi attulissent. Præterea ob hoc etiam vulgata lectio mihi displicet, quia frui liberalitate mihi is videretur, in quem liberalitas confertur, non qui ea studiose utitur. Ut non satis apte dicere potuerit Lentulum liberalitate libentissime frui solere, cum antea liberalitatem in eo esse dixisset: nam qui ea præditus est, eam in alios exercet. VICTOR. *Libertatem*) Si auctoritati librorum standum est, facile omnes pro nobis iudicabunt: longe enim superiores in hac re sumus; Mediorum certe, & verustate & integritate ceteros vincit. Si argumentis, non parva etiam a nobis prolata sunt. Nam quod nonnulli excogitant, inane est, esse antitheton *suspitione cupiditatis*, superioris vocis *liberalitatem*: novum enim hoc est Cic. argumentum. Antea exposuerat, quæ in Lentulo erant quæ hortantur ipsum statim provinciam successori tradere; addit postea, quid a lui de ipso existimari sint, si aliter

fecisset. IONN. *Dignitatem, liberalitatem*) Sic habent Memmiani: nisi quod in uno cum scriptum sit *libertatem*, adjectæ sunt eadem manu supra tres hæc litteræ *ali*, quæ adjectio significat scriptorem voluisse legi *liberalitatem*. Omnino ego malo *liberalitatem*, cum propter alias causas, tum quia paulo post dicit, non posse Lentulum sine suspitione cupiditatis provinciam retinere; quod & Manutius notavit. LAMBINUS. Et hic prætulimus lectionem accuratissimi Victorii inventam nobis in Pall. quatuor, Gruteriano, Stewech. Vatic. editione prima: nec laudamus vanitatem Lambini, vel ambitionem putantis hic egregram se discedendi a Victorio occasionem natam esse, *liberalitatem* contra propugnantis: sicut supra (ita ingenuum ejus delitum erat novitatibus) edentis, quod *urbem introisset*, ne videretur Victorio acceptum referre, si, ut ille edidit, atque habet codex Medic. notatus Egnatio, quod in *urbem introisset*, veterem lectionem produxisset. GERNARD. Male Victorius, & Gebhardus *libertatem*. Rectius hic viderunt Lambinus & Manutius. Pertinere enim hoc ideo ad eius liberalitatem significat, quia si statim provinciam tradiderit successori, sit ostensus, se non cupidum esse pecunie. GRÆV. *Libertatem*. Ita codices, & veteres editi, præter Lambinum, qui dedit *liberalitatem*. LALL.

Quæ te frui) Cum amore & voluptate uti; ea enim a simplici usu distinguit Aug. I. de Doctr. Christ. c. 4. Florus II. c. 6. Cic. pro Roscio Com. adde Sall. Cat. c. 1. CONT.

piditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, & quid sentiam, ostendere, & quod feceris, defendere. Scripta jam epistola superiore, accepi tuas litteras de publicanis: quibus æquitatem tuam non potui non probare: felicitate quidem, vellem, consequi potuisses, ne ejus ordinis, quem sem-

Accepi tuas litteras) Guilielmus adnotat ex libro vet. legi ostendi, unde coniecit *offrudi*; sicut paullo ante ex Stewech. *sine presumptione tua cupiditatis*. GERMARD.

Æquitatem tuam non potui non probare) Hic quoque Gronovius acute vidit, alterum non delendum esse, sequentium verborum vi postulante id, in quibus tamen scribendum putat, *felicitate quendam vellem consequi*: quorum verborum hanc ait esse sententiam: Vellem sic favisset tibi fortuna, ut necesse non fuisset aliquid ab te statui, quo illi aut vestigalia sua deteriora, aut gratiam contentam putarent. Dici autem ait, *felicitate quendam, ut Floro, fetorum quidam industria*. GRÆV. Posteriores negationem delectum Fr. Gronovio. Sensus enim est: Non potui probare publicanis, seu impetrare a publicanis, ut probarent æquitatem tuam. LALL.

Felicitate quidem quid vellem, &c.) Hic locus nonnihil mendi continet. Quidam sic castigarunt, *Facilitate autem quod vellem, &c.* hac sententia, ut puto, potuisses consequi facilitate tua quod vellem scilicet secisses) ne ejus ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes: id est, si facitis in publicanos fuisses, eorumque commodis indulgissem, profecto non ordinem illum a te alienassem. Nos antiquam scripturam secuti sumus, cujus elegantior est etiam (ut puto) sententia. Est autem hac: Dolet sane Lentulum aliquid adversus commodum publicanorum egisse, sed quasi eum excusat: quod enim fecerat contra illos, quasi consuevit fecisse ostendit, eum semper ante (ut ait) ordinem eum ornare consuevit: casus autem fecit, ut illorum voluntatem offenderet, quem vitare non potuit: docet enim ipsum jura fecisse quod in

illos decreverat, cum laudet *æquitatem* ejus: voluisset autem Cicero *felicitate* aliqua Lentulum consequi potuisset, ne accidisset ut illorum voluntas offendenda esset. Hæc est nostra hujus loci opinio, & omnium meliorum codicum lectio: id sequatur quod sibi rectum videbitur uniusquisque. VICTOR. *Potuisse*) Cuperem, inquit, ut id te felicitate quid. consequi potuisses, ne, &c. CORR. Vel ex hoc loco nos saepe cum in aliis rebus tum in his litteris mutare sententiam, nobisque aliud alias videri; intelligere licet. Nam cum olim sic legendum existimassem, quo modo & Manutius visum est, & habent omnes fere recentiores editiones, *facilitate autem, quod vellem, consequi potuisses, &c.* ad hunc ipsum locum hæc olim adscripseram: Sic pato legendum: & ita habent codices Memmiani & vulgati. P. autem Victorius edidit, *felicitate quidem*: quomodo habent alii nostri codices veteres. Cujus scripturæ quamvis rationem videam (significat enim, fortanæ beneficio Lentulum consequi potuisse, ut ne publicanos offenderet, idque se optare:) tamen hanc receptam facillime tueri possum: ut dicamus, *facilitatem* significare æquitatem quandam, & lenitatem, & juris remissionem, juri summo contrariam: sententiam non acrem, neque severam, neque omni ex parte cum summo jure consentaneam: quemadmodum usurpavit Philipp. IX. sub extremum: *Itaque que profusiscebantur a legibus, & a jure civili, semper ad facilitatem æquitatemque referebat*. Malim tamen sic legi: *Facilitate tamen, &c.* Hæc igitur olim ad hæc verba adnotaram, cum mihi ita legendum videretur, nunc autem, sententiæ mutatae hanc in primis rationem affero, quod æquitas & facilitas idem fere hoc loco significunt.

semper ornaſti, rem, aut voluntatem offenderes. Equidem non deſinam tua decreta defendere: ſed noſtri conſuetudinem hominum: ſcis quam graviter inimici ipſi illi Q. Scaevola fuerint. Tibi tamen ſum auctor, ut ſi quibus rebus poſſis eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. Id etſi, difficile eſt, tamen mihi videtur eſſe prudentiæ tuæ. Vale.

EPISTOLA X.

ARGUMENTUM.

Vnam hanc ſubefſe cauſam video, cur hanc epistolam ſcripſerit, ut certiorem faceret Valerium de gratiis Lentulo Cilicia proconſuli, a ſe per litteras ejus nomine diligenter actis: nam cetera jocationes mera ſunt, familiarem conſuetudinem & mutuam benevolentiam indicantes. Actio igitur gratiarum, & joca ipſa, quibus tota condita eſt epistola, ad morale genus pertinent: nam & jocosa dicta ſubjicit moribus Ariſtoteles Rhetoricorum lib. I. & Cicero in tradenda officiſum doctrina facietas quoque perſecutus eſt.

M. T. C. S. D. L. VALERIO, IVKISCONSULTO.

CUr enim tibi hoc non gratificer, nescio: præſertim cum his temporibus audacia pro ſapientia liceat uti. Len-

eant. Cum igitur paullo ante æquitatis nomen poluerit, qua Læſtulum ſatetur in cauſa publicanorum uſum eſſe, qua tamen publicanorum voluntatem offenderit: non potuit eadem re conſequi Lentulus, ne publicanos offenderet. Debet ergo hic aliud nomen eſſe, quam æquitas, ſive facilitas. At nihil aliud eſſe poteſt, niſi felicitas. Legendum igitur, ut edidi, felicitate quidem velle conſequi pot, vel quod malim, felicitate tamen velle conſequi potuiſſ. Læus.

Ne ejus ordinis | Equeſtris, ex quo erant publicani. Coſa.

Hominum | Publicanorum. Io.

Scis quam graviter inimici ipſi illi Q. Scaevola fuerint | Cuius Quæſtor Rutilius Rufus damnatus eſt, quod cum Prætor conſenſerit ſuo, ne publica-

ni aliquid agerent in provincia ſua Aſia, cui Scaevola ipſe ſolos novem menſes præſuit. Io. Elegantius geminato provocabulo *ſextum* ſeu *ſupremum* Pall. o. Viſtor. Medic. cod. Strewech. Gruterianus tamen: ipſi & illi Q. Scaev. Paullo ante legebant duo Pall. præſantiſſimi, tert. quart. Tandem non deſinam tua decreta defendere: paullo poſt ſcripti ex omnibus MSS numero oſto, editionibus dein melioribus, ut ſi quibus rebus poſſis: vulgo ſi omiſſum. Gsa.

EPISTOLA X.

CUr enim tibi hoc non gratificer, nescio: Cogitandum eſt accuratius, an huius parvæ epistola principium deſit: nam videtur omnino, ſi diligenter prima verba examines, aliquid deſiderari: arguunt enim quædam

Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim definas jam nostris litteris uti, & nos aliquando revisas: & ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istuc, ubi solus sapere videre. Quamquam qui istinc veniunt,

dam dicta esse, quibus illa respondent: per le autem parum apta sunt initio litterarum: quod si nonnullis conjecturis, quæ ex paucorum horum versuum sententiis, & aliunde etiam non importune duci possunt, fides habenda est, iudices majorem partem eius amissam esse, & eam, quæ conservata est, magis extremo quam principio litterarum propinquam fuisse. Non me tamen latet multos credere nihil desiderari, a verboque *Juriconsulto*, quod in epistola inscriptione est, regi sensum & structuram consequentium verborum, ut familiariter cum eo jocetur, faceteque hominem irrideat, qui se juriconsultum haberi & appellari vellet, cum non esset fortasse valde juriconsultus: quia tamen hoc mihi parum satisfaciit, nolui, quin meam de hæc re sententiam notam facerem, prætermittere; est enim opinio illa commentitia, & nulla auctoritate aut testimonio confirmata: & prima illa verba, in quibus locus inesse debebat, nullam in se leporis rationem, aut speciem habere videntur. *Vt notum*. Iam accurate olim de hac re disputavimus, totque argumentis sententiam nostram confirmavimus, ut nihil nunc addere possimus, neque etiam necessarium esse existimemus. Nam quod putant nonnulli, se exemplis iis (quibus declararunt aliarum quoque epistolarum initia ex titulis pendere) quod volunt comprobasse, nullam vim habere. Neque enim nos id negamus: sed quod tunc docuimus, sententiam illam frigidam esse arbitramur. Numquam autem nobis obscurum fuit, quosdam sensus in principis epistolarum ex titulis pendere: nam ille etiam hujuscemodi est, *C. V. B. M. CIERONI AVO SAL. S. V. B.* *sum enim ipso per tua, xxiij de Atici nostri*. Illud denique suspicionem nobis hanc movit, quod totam epistolam ante ad exitum pervenisse

videmus, quam aliquid epistola dignum in ea expositum sit. Aliud denique est, quod hic desideramus, & quod facit ut non parvam partem ipsius amissam esse credamus. *Idem*. Vide Manut. *Græficæ*. Vt te *Juriconsultum* appellem. *Corrad.* *Fid hoc non grat.* Inficetæ editiones vulgatæ, tibi hoc uno. Salsuli illud non supposito non auctoritate & editionum, & *MSorum omnium*. *GERMAN.*

Adicia pro sapientia Vivimus eo seculo, quo sapiens habetur, qui plurimum audent. Ludit in vocabulo *sapientie*; nam *I. C. xxiij de xxiij Sapientia*, de Anicet. c. 1. & 2. II. de Off. tt. Sic *Cato sapiens*, *M. Cato sapiens* II. Verr. 2. Pro Mur. II *Et ab ipsa tantis I. C. eorum sapientiam compilavit*. *Io. Fa. Gron.*

Definas litteris nostris uti Commendatitius. Definas abesse & procul vagari meis commendationibus. *Idem*.

Vbi aliquo numero sit Ludit rursus in verbis; nam aliquo numero esse est in dignatione esse, & esse ubi plures sunt similes tibi. *Idem*. *Numorum* singulariter de cohorte militum dicunt, deia etiam de omni ordine amicorum, sapientum, nobilium, aliorum. Hinc ut *Phædr.* IV. Fab. 24. *esse in numero amicorum*, sic *Cicero* in numero *ICtorum*, vel *Oratorum*, vel aliorum denique dixit, nisi quod in omittit, de quo alibi. *Cont.*

Solus sapere Significat eam ibi esse, ubi nulli sunt alii *I. C.* nam *I. C.* ut dictum sapientes. *Io. Fa. Gron.* In *Cilicia*. *Causidici* enim & *jurisperiti provinciarum prædides*, ad causas in provinciali foro agendas, sequebantur, uti *Trebatius Cæciliem* in *Gallias*, *Lib. VII. ep. 10.* & alii. *CELLAR.*

Quamquam qui istinc veniunt Vulgo, qui istinc nunc veniunt: unde conjectura *Guilielmus* volebat, *huc ven.* sed te nunc abjurant tres *Poll.* (nam in quarto ejus loco abstrusus fuisse

veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas: partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed iam cupio tecum coram-jocari. Quare fac, ut quamprimum venias, neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus saluum venisse gaudere. Nam illo si veneris, tamquam Vlysses, cognosces tuorum neminem. Vale.

fuisse conjicio ex rasura) Grut. Steuch. sicut & illud te paullo post: ut possimus saluum venisse gaudere, suadet omnium MSorum tum Vatic. quaque editionis primæ, ac Victorianæ. GERNARD.

Superbum esse, quod nihil respondeas) Liv. XXIII. 12. Nunc interroganti Senatori, penitus ne suscepit belli? si recteam, aut superbus, aut obnoxius videor. Florus superbiam vocat Tarquinii, quod sine voce papaverum capita excutens, respondit l. 7. Sed ludit rursus Tullius, nam respondere l. c. dicuntur pro jus dicere consulentibus: unde responsa prudentum in Jura insit. Pro Murena 12. Suet. Calig. 34. Sic quod nihil respondeas, est, quod non consularis, utpote cum in provincia Sicilia esset, non Romæ. At Cicero juris artem dicit prudentiam, quæ neque extra Romam usquam, neque Romæ rebus prolatis, quidquam valeat: pro Murena. d. l. lib. VII. ep. 16. similis jocus. Io. Fa. Gron.

Quod nihil respondeas) Consulas, vel des consilium, dicerent nostrates jurisconsulti. CORRAD. Vid. P. Manut.

Quod male respondeas) Et hic timilibus ludit: nam male respondere potest intellihi responsum inhumanum dare, respondere: sed & male respondet, qui non ad dictum diem præsto est. l. Verr. 1. II. Fin. 16. item qui relinquatur, & non solvit debita. Vide Obierv. II. 4. Male Man. Io. Fa. Gron. *Apuliam tuam*) Vel quod hæc ei patria esset, vel quod ibi prædia & possessiones haberet. Videtur autem eo tempore ibi pestilentia fuisse grassata. Idem.

Possimus saluum te venisse gaudere) Verba ex Comiciis, præsertim ex Plauto sumta. CORRAD.

Tamquam Vlysses cognosces tuorum neminem) Ille quidem simulatione utens, sed tu superbe despiciens. Sed nec Vlysses primo patriam recognovit. CORRAD. Vide P. Manut. *Cognosces tuorum neminem*) Quasi significet omnes perisse. Io. Fa. Gron.

M. T. C I C E R O N I S E P I S T O L A R V M

A D

C. C U R I O N E M,

E T C E T E R O S,

L I B E R S E C V N D V S

E P I S T O L A I.

A R G V M E N T V M.

✱✱✱✱✱ **D** ✱✱✱✱✱
 Distribuitur hoc argumentum in quatuor partes,
 morales omnes : in singulis enim tum officii,
 tum amoris quædam elucet significatio. Nego-
 tii prorsus abest mentio : quæ sit autem cujus-
 que partis sententia, videamus. In prima, ac-
 cusante Ciceronem Curione, quia raro admodum literas mit-
 teret, ita se purgat, ut culpam a se remotam in eum trans-
 ferat; officiumque suum, si non contemni a Curione senserit,
 in eo genere pollicetur. In secunda: abesse tamdiu Curionem
 dolet, quod ejus consuetudine careat; latatur, quod absens
 maximam laudem consequatur. In tertia, cum in excitando
 & acuendo plurimum valeat, si laudes eum quem cohortere;
 aditum sibi aperit ad cohortandum laudatione proposita. Et
 quoniam natura bona summas res gerentibus adjumento ma-
 xime sunt, laudandi materiam capit ab animi ingenuique
 præstantia: quæ cum omnibus cognita sit, expectationem
 concitatum non tueri turpissimum est: excusantur enim, quib-
 us desunt instrumenta naturæ: at quibus abunde adsunt,
 vitio datur, nisi voluntatem cum natura conjungant, &
 aliquid magna laude dignum aut gerant, aut contentur sal-
 tem. Nec mirum, laudari eum a natura, cum & in libro
 de Claris Oratoribus ita scriptum Cicero reliquerit: Curio
 a magistris parum institutus, naturam habuit admirabilem
 ad

ad dicendum. In quarta, cum & ipse Curioni, & ei Curio plurimum debeat, modeste petit, ut imitetur suam consuetudinem in præstanda meritorum memoriam, sequæ jam tum senescentem complectatur ac foveat officiis suis. Scripta videtur, Calvino & Messalla Coss.

M. T. C. S. D. C. CVRIONI.

Quamquam me nomine negligentis suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum, quam jucundum requiri: præsertim cum, in quo accusabar, culpa vacarem: in quo autem desiderare te significabas meas litteras, præ te serres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem & optatum amorem tuum. Equidem neminem prætermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dedero: etenim quis est tam scribendo impiger, quam ego? A te vero bis terve summum, & eas perbreves accepi. Quare si

EPISTOLA I.

Pæ te serres) Ostendens te manifestares. Iungit Cic. frequenter cum profitor. I. de Nat. D. c. 5. CORTIVS.

Ad te perventurum) In Asiam. CONRADVS.

Quis est tam in scribendo impiger, quam ego? a te vero bis terve ad summum) Veteres codices ambas has dictiones scribendo & summum sine præpositionibus habent, ut etiam ad Appium, Committes ut negligens scribendo fuisse videtur. Summum sæpe invenias adverbialiter sine præpositione, ut in epistola ad Mescinium in bonis codicibus: Excepit uno, aut summum altero. Ad Atticum lib. XII. etiam in vulgatis recte: Scies igitur fortasse eas, summum perendie. Item I. XIII. Exspectabam hodie, aut summum eras, ab eo tabellaris. VICTORI. Quis est tam scrib imp.) Delevi particulam in auctoritate Victorii, Pal. pr. sec. quint. Græc. licet eam reperisse affirmat iohannes hujus periodi valde variat in MSis

Pal. tert. Stewech. Quis enim est. Omnino verissima lectio Græteriani liquet, Enim quis est tam scribendo: ut illud & præfixum sit ab indocto & nascuro Magistello, GRAMMEO. A te vero bis terve summum & eas perbreves accepi) Diligentissimus Victorius sic ex suo libro edidit, cui traduot assensus suos Pal. pr. sec. Grut. Stewech. Martin. vulgati, ad summum. Idem. Lectionem, quam restituit Victorius prioris loci asserunt Palat. prim. secund. quint. Grut. Amstelodamens. aliterius vero itidem Pal. pr. sec. Grut. Stewech. Martin. cold. GRÆV. Scribendo impiger. Ne desideres exempla elegantis istius Latine, en tibi Tacit. I. Ann. c. 3. Sallust. Jug. c. 39. Sed ut verum fatear, non tam hilipolis adeit Pronominis Tu, quam Dativus more consueto, explicandas esse per terminum, h. e. scribendo per ad scribendum. HORAT. I. Od. 23. Auson. Idyll. 30. Lamprid. Comm. c. 2. Hæc est vera ista elegantia: adde supra I. ep. 9. Ceat.

re si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Sed de litteris hætenus; non enim vereor, ne non scribendo te expleam: præsertim si in eo genere studium meum non aspernabere. Ego te abfuisse tamdiu a nobis & dolui, quod carui fructu jucundissimæ consuetudinis: & lætor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus: quodque in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondit. Breve est, quod me tibi præcipere meus incredibilis in te amor cogit: tanta est expectatio vel animi vel ingenii tui, ut ego te obsecrare obtestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut quam expectationem tui

Non enim vereor ne non scribendo te expleam) Id est, satisfaciam animo tuo. Quod sic Terentius in Hecyra: *Exple illius animum*. N. Scxla.

Et dolui, quod carui fructu jucundissimæ consuetudinis; & lætor) Ita scribo ex editione Victorii; & fere omnibus Pall. nam *dolui* habet Vict. Pal. pr. Vatican. & eo tua ignorans quinque Pall. sex Manut. Grut. aliique. Vulgo: & *doleo* quod c. fr. jus. conf. tua; & *lætor*. GERHARD. In Amstelodamensi quoque non legitur, tua. GRÆV. Et *dolui*. Ita Victorius, & codices adstruunt. Alii malunt & *doleo*. LALLEM.

Quodque in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondit. Breve) Sunt qui existimant se solos hunc locum recte distinxisse, qui vereor ne decepti sint: ego enim sensum, qui ex prioris interpunctione eliciebatur, veriorum esse puta. Cum enim causam supra diligenter reddidisset, cur unam & eandem ob rem diversis de causis & dolorem, & voluptatem cepisset: addidit, se præterea absentia illius lætatum esse, quod omnibus in rebus felix fortunatusque fuisset, adeo ut nihil a fortuna postulare poterit, quod ipsi prosperum eveniret, quin illa Curioni cumulate largita sit: id enim est *respondere optatis*; nam particula *que* si accurate perpendatur, manifestò ostendit, cum superiore sententia hanc pariter;

Cic. Cp. T. XIV. Epist. Fem T. I.

conjugi debere. Quia tamen magna in re leviter Cicero illum admonere vult, ne serociis animi adolecens agere serret (iniquo enim animo ætas reprehensiones accipere consuevit), ideo *breve* esse dicit, & se propter admirabilem amorem illud reticere non posse assermat. Quid autem sit, statim exponit, postquam benevolentiam illius sibi reconciliavit, & spiritus nobiliss. adolecentis aliquantulum mitigavit. Victor. *Respondit. Breve*) Hæc interpunctio mihi videtur recta: quamvis aliter sentiat Manutius: a quo peto, ut bona ejus venia ab eo dissentire liceat. LAMBIN. *Meis opt. fort. resp.* Fortuna similis fuit votis meis, quæ optari contigerunt: quasi tam demum fortuna secerit officium suum. Seneca Controv. IX. Sueton. Iulio c. 46. Ennodius I. ep. 6. Coar.

Vel animi vel ingenii) Tam præclara expectant homines de te, & ob istum animum, sensumque de res. & ob facundiam. Liv. XXXIX. 40. In hoc versu tanta vis animi ingenique fuit. Io. Fæ. Gron.

Sic ad nos conformatus) Legendum fortasse est, *conformatus*. LAMBIN. *Sic ad nos conform. revertare*) Hanc exhibet in sua editione lectionem Victorius, quam & nos recepimus adducti consensu Pall. prim. sec. quint. Vatican. editionis principia. In Grut. est vulgi lectio *conformatus*, cum super-

F

fieri.

tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis. Et quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam ulla numquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantumque tibi accessiones fient & fortunæ & dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse

scripta glossa, *institutus*. Mantius tractum a ponderibus putat, quæ non facile sustinent imbecilli; sed non opus est hoc effugio: *confirmat se*, qui se præparat expeditioni sustinendæ, GERMARD. Aristotelam. *confirmatus*, hoc est, sic institutus, talibus moribus animique bonis instructus. Hoc sensu enim læpe formare & conformare, nec non informare ponuntur. Cie. per Arch. *Animum & mentem meam ipsa cognitione hominum excellentium conformandam*. Ibid: *Quod si hæc vox hujus lætate, præcipitur conformata nonnullis aliquando soluti fuit*. Iustin. de Pythagora: *Migne spiritus incrementis formatus*: sic bene MSi. *Confirmatus* non repudiarem, nam & hoc potest explicari hoc loco non inepte. nisi repudiaretur ab optimis quibusque libris, & editionibus antiquissimis, quas nondum violarunt correctores audaces, qui quæ non intellexerunt, interpolant; sed quæ veterum membranarum scripturam exprimebant. Gæv.

Sustineret ac tueri) *Sustineret*, quia expectatio magnum onus, v. ad ep. 4. & *sustineret* est tueri, ut l. ep. 9. *tenere* l. de Offic. c. 34. Sallust. Catil. c. 53. COR.

Meam tuorum erga me meritorum) *Tempora furoris Clodiani*. CORRAU.

Memoriam ulla nunquam delebit oblivio) Pulillani hoc; sed ita tamen edendum, ut præeint meliores libri: nempe Victorii, Vatie. Pall. quart. quintus, vulgo, nulla unquam. GERMARDUS.

Nisi meis puer olim f. o. s. consiliis paruisses) Quando te monebam, ut honores, quam opes consequi nallens; id quod Cicero ipse in Bruto testatur. Vel, quando & tibi auctor fui, ut tu abstineres, & patri, ut te a

M. Antonii familiaritate prohiberes, CORRAU. Id nimirum inter cetera significat, quod est in Antonium Philippicæ secunda: *sumpsisti*, inquit, *victricem regem, quam statim mulierem stolam reddidisti, prima vulgare scortum, certi flagitii merces, nec ea parva*: sed cito Curio intervenit, qui te ex meretricio quaestâ abduxit, & tamquam stolam dedisti, in matrimonio stabili & corpore locavisti. Nemo unquam puerentis libidinis causa, cum fuit in domini potestate, quam et in Curionis? quævis te pater ejus domo sua eiecit? quævis custodes possit, ne limos intraret? cum tamen tu nolle scias, hortante libidine, cogente mercede, per regulas demittere: quæ flagitia domus illa devota ferre non potuit: scias ac me de verbis mihi auctissimis dicere? Recordare tempus illud, cum pater Curio matris jurebus in lecto, filia se ad pedes meos prostrata, lacrymans te mihi commendabat, orabat ut te contra suam patrem, si festinatum sexagies peteres, descenderem; tantum enim pro te intercessisse diceres: ipse autem amore ardens, confirmabas, quod desiderium tui discessus ferre non posset, si in exilium esse iturum, quo ego tempore tanta mala fluctantissima familie jecidi, vel potius sustuli, patri persuasi, ut et alienum filium dissolveres, redimeres adolescentem, summa spe & animi & ingenii præditum, rei familiaris fructibus, cumque a tua non modo familiaritate, sed etiam congestione potius jure, & potestate prohiberes: hæc tu cum per me alla minuisse, nisi illis, quos videmus gladiis confiteres, maledictis me provocare ausus esses? Hæc Cicero. Quæ & Plutarchus confecta a Cicerone confirmat, in M. Antonii vita. BERNARD. RYTH.

esse debebis, ut ætas nostra jam ingravescens, in amore atque in adolescentia tua conquiescat. Vale.

EPISTOLA II.

ARGVMENTVM.

De Curionis patris interitu significat, ac se illi parentis loco futurum pollicetur. Verum cui credibile videatur, ad Curionem in Asiam de patris ejus obitu tantulam epistolam esse conscriptam? nihil quidem non fit verisimile; itaque libenter & hanc, & eam, quæ sequitur, epistolam conjunxerim, argumento etiam postulante: nam ea munera declarari a Rupa liberto, id est, ostendi & promitti populo, Curio filius exoptabat, quæ ipse postea, in urbem reversus, patri mortuo daret; in quo tamen veterum librorum consensu deterreor, qui a sententia mea plane omnes discrepant. Eodem anno.

M. T. C. C. CVRIONI S. D.

GRavi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui cum suis laudibus, tum vero te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam a vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dii for-

In adolescentia conquiescat) Expunxi ut supervacuum tua, auctoritate Pall. pr. sec. quint. Grut. in aliis transposuit, *adolescentia conquiescat tua*, sicut in Peckii libro. Ven. edit. ac Manutii. GRABARD. *In amore atque in adolescentia tua conquiescat*) Sic MSi omnes, quos ego versavi; sic & V. C. N. Scellii, nisi quod delectat alterum is. Et sane tua non superfluum est, nec expungendum cum Gebhardo, sed necessarium plane. Nemo enim aliter loqueretur. GRAB. *In amore a. i. adol. s. conq.* Objectionem capiat. *Adolescentius enim bonus in adolescentia sapiens frons delectatur, le-*

viorque sit eorum scortus, qui a juvenute coluntur, & diliguntur) Cic. de Senectute c. 8. CONT.

EPISTOLA II.

Patre tuo) C. Scribonio Curione.

CONRAD.
Clarissimo viro) Consulatu, quem cum Cn. Octavio gessit: eloquentia, & rebus gestis in Macedonia, de qua etiam triumphavit. INCM.

Suis laudibus) Fastis præclarissimis: vide ad I. ep. VII. mox fortunam, ut *fortunatus liberis* dicitur. Aufon. Ilyll. II. ad Sall. Cat. c. 25. quem citavit Eusebius ad Terent. Andr. A. I. Sc. 1. CONT.

fortunent. Me certe habebis, cui & carus æque sis & jucundus, ac fuisti patri.

EPISTOLA III.

ARGUMENTUM.

Excusat libertum Rupam, quia munera populo non promiserit: quod ei Curio mandaverat; totum consilium de Iandis muneribus improbat, & quia nihil expediant male affectæ reipub. & quia divitias potius, quam virtutem ostendant. Summam, ait, expectationem de ejus virtute ingenique concitatum: quam si sustinuerit, id fore præstantius omnibus muneribus. Concludit significatione benevolentia suæ. Tota moralis est epistola: dissuadet enim a muneribus dandis. Eodem anno.

M. T. C. C. CURIONI S. D.

Rupæ studium non defuit declarandorum munerum tuo nomine: sed nec mihi placuit, nec cuiquam tuorum quid-

Cui & carus æque sis, & jucundus) Sic Victorius, Pal. pr. Grut. Stewech. nam Vatie. Pal. sec. *cui & carus æque sis & prajucundus*. vulgo: *cui carus æque sis & prajucundus*. GERNARD. Confirmatur lectio Victorii auctoritate MSi Amstelodamens. & primi Graviani. GRÆV.

EPISTOLA III.

Nonne studium non defuit) Sic le-
re in omnibus excusa libris. Alii pejus adhuc *studium meum* legunt. Quomodo enim potest studium suum in eo negotio non defuisse ostendere, cum id sibi non placuisse ostendat, seque cum aliis auctorem fuisse, ne fieret? Erat hic certe locus valde obscurus: ego tamen mihi videor in antiquo Mediceo codice veram lectionem reperisse. Delstra erat in eo prima hujus epistolæ dictio, ut nullum omnino vestigium ejus superesset, aliaque manu repositum *nampe*. Sed quia in veteribus codicibus ante singulos libros notata sunt initia omnia epistolarum, quæ eo volumine con-

tinentur, cum titulis etiam & eorum, qui scribunt, & ad quos missæ sunt, ut facilius, credo, lector invenire posset quas vellet, indicem illum aspxi, in quo sic est: *M. Cicero S.D. Curioni. Rupæ studium*, quam puto esse sinceram, & incorruptam lectionem. *Rupæ* enim nomen esse arbitror liberti ipsius Curionis, quem ille cum mandatis Romam miserat, quorum unum fuerat, ut declararet munera suo nomine: quod cum ab eo factum non fuisset, excusat illum nunc Cicero, docetque per *Rupam* non stetit, quominus quod imperatum erat, faceret: summam enim in illo studium fuisse, ut id negotium consiceretur: se tamen, aliosque suos consulto impedivisse, ut postea accurate exponit. VICTORIUS. *Nampe*) *Al. Nuper*, al. *Rupæ*: ut sit liberti aliquis nomen, cui id mandatum esset. CORRAO. *Rupæ stud. non def.*) Solus Pal. primus hanc lectionem præfert: nam tert. *id super studium non d.* GAVTREV. *Super studium*, Mire hanc

quidquam te absente fieri, quod tibi, cum venisses, non esset integrum. Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus, aut, ne ad eam meditare, imparatum te offendam, coramque contra istam rationem, meam dicam: ut aut te in meam sententiam adducam: aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim: ut si quando (quod nolim) displicere tibi consilium tuum cœperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quæ tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quæ sunt amplissima in rep. consequi possis, quam muneribus: quorum neque facultatem quisquam admiratur (est enim copiarum, non virtutis) neque quisquam est, quin satietate jam defessus sit. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingre-

hanc (nam verissima est) indagatus est Victorius, eum secuti, Lambinus atque, dissimulant. Vulgo pessime, *nempe studium meum non defuit*. GUSHARD. In Grævii primo liquido & aperte scriptum: *Rupe studium non defuit*. In Amstelodam. *Rupe nuper studium non defuit*. Mentel. *Nuper non defuit studium*. GRÆV.

Declarandum) Promittendorum in suocere patris tui. CORAHO.

Munerum) Hoc est, ludorum gladiatoriorum; vid. P. Minut. Hos erat editurus in funere patris: vid. Plin. XXXVI. 15. GRÆV.

Equidem quid sentiam) Sic optimus cod. Med. Sic Vatic. sic Victorius edidit. Grut. Pal. tert. *equidem sententiam*. Stewech. *equidem sentiam*. Notat præterea in aliis binis suis legi Guilielmum, *equidem meam sententiam*. Vulgo, *meam quidem sententiam aut scribam*. GUSHARD.

Ne ad eam meditare) Legendum aut ne ad ea, scilicet plura, quæ scribere poteram, quæque scripturus essem, si scriberem, quæ nunc non scribam, ne habeas quidquam cogitati, cum veneris, quo sententiam meam oppugnes. Hæc est l. Fr. Gronovii sententia de hoc loco. GRÆV. Ad eam, puta sententiam, quod ea quid sentiam per hæc propositam Syllepsin repeten-

dum est. Et pessime quidam habent *ad id*, vel *ad ea*; cum hæc elegantia in causa fuerit, ubi priori loco pro quid sentiam, quidam recripserint sententiam. Sed hæc est fortuna illorum dicendi generum, quæ a vulgo aliquantulum suorum remota. CONTR. Ne argumenta conquiras ad ea retellenda, quæ ego scripsissem. Ita legit Fr. Gronovius. Mendosa lectio vulgata *ne ad eam meditare*, in qua prima littera vocis ultimæ adhæsit præcedenti. LALLUW.

Coramque contra istam rationem meam dicam) Consensus codicum meliorum & hanc lectionem Victorio, ac Lambino persuasit; & sic quoque est in Pall. pr. sec. tert. Gruter. nam quart. *contra istam tuam rationem dicam*; ut aut te in meam sent. quint. *coramque te contra istam rationem dicam*, vulgo, *contra istam tuam rat. Ioxm*. Pro meliore lectione liber etiam vetus Amstelodam. stat. & Grævii duo, & Mentel. GRÆV. *Contra istam rationem*) Istud genus ambitionis, plebem muneribus demulcendi quid mihi videatur, tibi exponam. I. FA. GRÆV.

Ut iis bonis, quæ tibi natura, studio, fortuna data sunt) Ingenium natura, doctrinam studio, amiciciam, auctoritatem, dignitatem, divitiis fortuna consequimur. N. SEARS.

grediar ad explicandam rationem sententiæ meæ. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in expectatione te esse, eaque a te expectari, quæ a summa virtute summoque ingenio expectanda sunt: ad quæ si es, ut debes, paratus (quod ita esse confido), plurimis maximisque muneribus & nos amicos, & cives tuos universos, & remp. afficies. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorum, neque jucundiorum esse quæquam.

EPISTOLA IV.

ARGUMENTUM.

Epistolarum genera tria ponit; unum, negotiale; alterum, jocosum; tertium, severum: quorum nullo sibi nunc uti licere demonstrat, ut ostendat se, cum nullum scribendi suppetat argumentum, facere coactum, quod fecit etiam in superioribus litteris, ut eum hortetur ad amplectendam remp. in magnis difficultatibus constitutam: cujus officii causam confert in benevolentiam suam. Nihil habet epistola, quod morale non sit. Eodem anno.

M. T. C. C. CVRIONI S. D.

EPistolarum genera multa esse non ignoras: sed unum illud certissimum, cujus causa inventa res ipsa est, ut cer-

Aliter atque ostenderam) Significaveram, atque didicaveram. Terent. Heaut. A. II. Sc. 1. Vellei. Pat. II. c. 74. Hinc ostendi, obtentum esse & demonstrare. Cic. de L. Agrar. Cont.

In expectatione esse) Proprie passive dicitur. Est enim idem ac expectatum esse, vel expectari: uti esse in vitio, pro vitiosum. Cic. I. de Officiis. c. 7. in honore pro honoratum. V. ep. 9. in armis pro armatum. Sall. Livius alii. Sic in laude, probra, propatula esse, & multo plura dicuntur: addidit vero pro interpretatione a te expectari: uti supra, & Spartianus Adriano c. 23. cum posuisset in summa detestatione habuit, mox tamen addi-

dit: detestatus est: qua de Figura Donatum videss ad Ter. Andr. A. IV. Sc. 2. & 4. Cont.

EPISTOLA IV.

Epistolarum genera multa esse) Similiter le exordium in ep. ad Att. V. 5. Gviliat.

Sed unum illud certissimum) Certum cum sit, quod Græcis dicitur *enagis*, non dubium est, quin hoc loco certissimum genus sit, de quo minime est ambigendum, an illud pertineat ad epistolarum genera. Ita prope explicat H. Steph. Schediasm. Lib. II. c. 5. Vauvac. Vn. certis, quasi proprium, & primum. Nam & Aug. II. de Ord. c. 12. scripuit: Sed unum est absentium ver-

certiores faceremus absentes, si quid esset quod eos scire aut nostra, aut ipsorum interesset. Hujus generis litteras a me profecto non expetis. Tuarum enim rerum domesticarum habes & scriptores, & nuntios. In meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quæ me magnopere delectant: unum familiare, & jocosum: alterum severum, & grave. Vtro me minus deceat uti, non intelligo. Iocor ne tecum per litteras? civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? Quid est quod possit graviter a Cicerone scribi ad Curionem, nisi de rep.? Atque in hoc genere hæc mea causa est, ut neque ea, quæ non sentio, velim scribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, teque ad studium summæ laudis cohortabor. Est enim tibi gravis adver-

berba non petrant, ergo ille ratio peris litteras: quare potius epistolam, quam ita Lipsius Instit. epist. c. 11. definit: *Est scriptum animi munus ad absentes, aut quasi absentes*. CORN.

Hujus generis litteras a me profecto non expetis. Sic habetur in Pall. tert. quint. eratque item in sec. ac quarto, præ reteris manus corruptrices expertis: pro quo in hoc respectus, in illo respectus, sed expertis quoque adnotat ea Stewech. Gulielmus, hēmatque Pal. pr. exhibendo expertas. Vulgo respectas, alii respectibus. GERHARD.

Tuarum enim rerum domesticarum habes scriptores: Domesticas habet antiquas habet, pro domesticarum: & ita opinor ex loco simili legendum esse. F. VRSIN. Liber Italicus: Domesticarum enim rerum tuarum domesticas habet scriptores & nuntios. GRÆV. Domesticarum: Notat privatarum, in quibus Tua interest, & est scriptis tuarum tuorum: neque ob id suspectum esse debet. Sic Terent. Eunuc. A. IV. Sc. 2. *Soli fac illa*. Conf. III. ep. 4. G. CORTIUS.

Hæc meo consilio est: Mea & rerum mearum conditio ea est. Bene etiam

Manutius: *hic festus meus est*. Similiter fere Petron. c. 14. & aperte Cic. l. de Off. c. 31. CORN.

Quæ nunc sentio: Nedom quæ futura puto, CORNAN. *Vt neque ea quæ nunc sentio* (Kestle hoc Manutius ex suis libris, ac Medic. Exstat quoque hæc lectio in quinque Pall. Grut. Stewech. vulgo: *quæ nunc sentio*, GERHARD. *Vt neque ea quæ nunc sentio velim scribere*) Non injuria quis existimet hunc esse mutilum locum. Equidem hoc fere modo scripsisse Ciceronem ausini dicere: *Atque hæc in genere hæc mea causa est, ut neque ea, quæ nunc sentio, possim, neque ea, quæ nunc sentio, velim scribere*. Videtur enim quæ repetitio hibrariis peccandi casum præbuisse. Ac similiter fere libro primo ante ultimam epistola III. ad Calsiam dicit: *De rep. enim nihil scribere possum, neque enim quod sentio libet scribere*. G. CANTABRIG. Scriptura, quæ Manutius, & Gruterus probatur, reperitur in omnibus quatuor MSS, quibus usus est Gravius, GRÆV. *Vt neque ea, quæ sentio, quæ nunc sentio, vel. scrib. Ita regius optimus. Alter cum vulgatis, ut neque ea, quæ nunc sentio. v. s. r. omittit per iocuriam liberrimè ceteris. LANA.*

F 4

In

adversaria constituta, & parata, incredibilis quædam expectatio: quam tu una re facillime vinctes, si hoc statueris: Quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus ex laudes comparantur, in iis esse laborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tua sponte satis incitatum esse considerem: & hoc quidquid attingi, non feci inflammandi tui causa, sed testificandi amoris mei. Vale.

E P I S T O L A V.

A R G V M E N T V M.

Remp. domesticis malis laborare significat: Curioni gratulatur, quod absit, vel quia civiles miseriae non videat, vel quod ibi sit, ubi magnam ex recte factis laudem consequatur. Postremo hortatur eum ad suspiciendam remp. ejus maxime patrocinio indigentem. Eodem anno.

M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

HÆc negotia quomodo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo. Tibi, etsi ubicumque es (ut scripsi ad te antea) in eadem es navi, tamen quod abes gratulor: vel quia non vides ea, quæ nos: vel quod excelso & illu-
stri

Incredibilis expectatio) Vti Tullius *expectationem Adversariam & hostem* vocat: ita Plinius VIII. ep. ult. adde eundem III. ep. 3. & Quintil. Declam. 269. *Cont.*

Quorum laud. gl. admiraris) Al. *Admaris*. *Corrad.* *Quorum laudum gloriam adamaris*) Sic edidit P. Victorius: sic habent codices Memmiani; vulgati autem plerique, quibuscum contenti sunt tamen nonnulli veteres, *admiraris*. *Lamatin* Cave credas Viro doctissimo, qui Var. Leſt. lib. III. c. 3. *adhamaris* legendum esse nobis persuadere studet. *Gauv.* Ordo hic est: in iis artibus esse laborandum, quibus ex laudes, quarum gloriam valde amoveris, comparantur. *Laudum gloriam* si respexeris ad I. ep. 7. minus insolens tibi erit, quam Livii VIII. c. 24. *Sueton.* Cxi. c. 67. De eo, quod palue-

rit *laudum & laudes*, & prius quibus scripserit, quam iis, dico alibi. *G. Corradi.*

E P I S T O L A V.

HÆc negotia) Id est *hic loci*, & hoc tempore: prius certe respondet illi, quod excipit, *ubicumque*. Sic Liv. VII. c. 25. *Plaut.* Triummo A. II. Sc. 1v. 83. *Cic. X. ad Att. ep. 11.* Et cum *Adverbia hic, huc* a Pronominibus istis veniant, nihil prohibet, quin hæc per *enallagen* pro illis ponantur, ut *Ovid. II. Fast. v. 573.* *Cæsar I. B. G. c. 36.* Sicut nullus pro non, ille pro illic & ibi, & infinita talia dicuntur. *Cont.*

Etsi ubicumque es, (ut scripsi ad te antea) in eadem es navi) In communi periculo. *Corrad.*

Tamen quod habes) In Asia. *Issm.*

Nec

ftri loco sita sit laus tua, in plurimorum & sociorum, & civium conspectu: quæ ad nos nec obscuro, nec vario sermone, sed & clarissima & una omnium voce perfertur. Vnum illud nescio, gratuler ne tibi, an timeam, quod mirabilia est expectatio redditus tui: non quo verear, ne tua virtus opinioni hominum non respondeat: sed, mehercule, ne, cum veneris, non habeas jam, quod cures: ita sunt omnia debilitata jam prope & extincta. Sed hæc ipsa nescio, recte ne sint litteris commissa: quare cetera cognosces ex aliis. Tu tamen sive habes aliquam spem de rep. sive desperas, ea para, meditare, cogita, quæ esse in eo civi ac viro debent, qui sit temp. afflictam & oppressam miseris temporibus ac perditis moribus, in veterem dignitatem ac libertatem vindicaturus.

E P I S T O L A VI.

A R G V M E N T V M.

Artificioſa commendatio, a ſummo erga Milonem ſtudio deprompta. Partes multæ ſunt, omnes ad impetrandum accommodatæ. Rei magnitudinem oſtendit: in Curionem officia modeſte commemorat: Curionis in ſe amplificat, & in referenda gratia parem voluntatem pollicetur. Atque hæc quaſi præmii loco ſunt. Narratio autem, quæcumque ad impetran-

Nec obſcure, nec vario ſermone) Ut alii aliter de tua laude loquantur. Omnes enim una voce te laudant. Italicus tamen Mſus: *Nec obſcure, nec vano ſermone*. GRÆV.

Sed & clariffima & una omnium voce perfertur) Sic cum Lambin. & plerique Mſis volui. Viſtorius tamen e- didit: *ſed & clariffima & una, una omnium voce perfertur*; cui ſere in omnibus accedit Pal. prim. *ſed & clariffima & una & una omnium voce perf.* quart. *& clariffima & una omnium & una voce perf.* GERHARD. Lectionem editam firmant Amſelodam. Mentel. Grævii duo libri. GRÆV.

Ita ſunt omnis deb. jam prope & exſt.) Primæ impreſſionis lectionem exhibui

inventam quodque in Pall. ſec. tert. quart. Peck. Gruter. Stewech. tamen ut Lamb. ediderat, *debilitata jam, & prope & extincta*. Pal. prim. quinq. ſic quoque, niſi quod copulam & ſpernant: vulgo, *debilitata, & jam prope extincta*. GERHARD. Lectionem, quam expreſſit Gebhardus, aſſerunt Amſelodam. Mentel. Græviani, niſi quod in Mentel. omiſſum eſt jam, in Grævii primo vero & . GRÆV.

In libertatem vindicturus) Amant hoc verbum quaſi proprium huic rei, ubi de libertate adſerenda loquuntur. Cic. Parad. V. item pro Flacco c. 11. Juſtin. XXXVI. c. 1. vid. Sall. Cat. c. 20. COAT.

trandum valent, omnia comprehendit: summa petentis cupiditas ostenditur in eo: Ego omnia studia: cupiditas autem honesta rei, quia subjungitur: Non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem. Et quoniam aliena minus, quam nostra nobis cura sunt, occurrit huic suspicioni, cum inquit: Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas. Perimus interdum, quæ fieri vix possunt: at Cicero, cum dixerit jani: Peto id quod maxime cupio, quod cupere debeo, quod mihi tanti est, ut in eo omnia mea posita esse decreverim, subjungit: Possit te intelligo id quod tantopere cupio. Augēt etiam commendationem, cum de consensu studioque bonorum adjungit; ideo dixit illa: Habemus hæc omnia, bonorum studium, & quæ sequuntur. Postremo loco neque nos immemores, neque eum cui petimus, aut ingratum fore promittimus, adjuncta ejus laude, ut non solum velle amicorum causa, sed etiam possit videatur: quod utrumque attigit Cicero; nam de se ipso cum dixisset: Si me memorem, si gratum, deinde posuit: De ipso T. Annio. Quod si res non amico tantum, sed nobis etiam dignitatem aut commodum asferat, plus omnino habet ponderis commendatio; dixit igitur: Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adjunxeris. Conclusio optima, id nobis fore gratissimum, & id eum a quo petimus præstare posse. Quæ qui omnia diligenter attendet, profecto artem sibi aliquam ad commendandum componet; quando hæc, si non omnia, pleraque certe, mutatione levissima, ad varios usus transferri facile possunt. Eodem anno.

M. T. C. C. CVRIONI S. P. D.

Nondum erat auditum, te ad Italiam adventare, cum Sextum Villium, Milonis mei familiarem, cum his ad te

EPISTOLA VI.

SExt. Iulium) Servilium plures habent libri. CORRAO. Cum Sex. Villium, Milonis mei familiarem) Ita est in manuscripto. Manutius autem fecit Sex. Iulium; mihi placeret Servilium. VASSIN. Sex. Vill.) Hoc nomen præferunt editionum optima Viñ.

ac Mam. exstatque ea lectio in Pal. pr. Vat. alii hic mihi Sextum Iulium, alii Servilium citant, quæ nomina tantum a manu radente respondent in libris nostris. GERNARD. Amstelodam. Cum Servilium Iulium Milonis fam. Mentel. Cum Servilium Milonis mei fam. Græv. sec. Cum Sextum Iulium Milonis mei fam.

ad te litteris misi. Sed tamen cum appropinquare tuus adventus putaretur, & te jam ex Asia Romam versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis cito mitteremus, cum has quam primum ad te perferri litteras magnopere vellemus. Ego si mea in te essent officia solum, Curio, tanta quanta magis a teipso prædicari, quam a me ponderari soient, verecundius a te si qua magna res mihi petenda esset, contenderem. Grave est enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet: ne id quod petat exigere magis, quam rogare, & in mercedis potius, quam beneficii loco numerare videatur. Sed quia tua in me vel nota omnibus, vel ipsa novitate meorum temporum clarissima & maxima beneficia exstiterunt: estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere: non dubitavi id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum, maximeque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerabilia non possem: cum præ-

fam. Græv. prim. Cum Servum Iulium: sic & in aliis libris fuisse videtur: unde natum *Sextum Iulium*, & *Sextum Villium*. Rectum autem puto esse *Servilium*, quod & in codice Nic. Scelfi; & in pluribus aliis inveniri Corradus testatur. *Græv. Sextum Villium*) Quid certius esse potest, quam si *Servilium* scripserit Cicero, nullam causam fore, cur notissimum illud nomen corrumperetur? Cum vero ille *Sex. Villius*, estis prænomen, & nomen clarissimum in comitiis Romanis, vix ex paucis MSis nec pluribus, quam duobus apud Gebhardum restituatur, corrigantur vero plurimi in *Servilium*, multis in dubio hærentibus; ego oon umbigo, quio scripserit *Ser. Villium*, hoc est, *Servium Villium*. *Iac. Gron. Cum Servilium*. Ita Corradus & *Grævius*, præunte *Vrino*, & sic duo regii codices, pro vulgato, cum *Ser. Villium*. *Lall.*

Si mea in te) Si mea in te officia solum exstarent, oeq; tu ipse majora mihi exhibuisses: nam hoc est, quod mox redditur, Est, qui mallet sola:

sed præter necessitatem juxta ac librorum auctoritatem. Capitolini in Marco c. 27. Volcatius in Cassio. Cic. Tule. III. *CONV.*

Exigere magis) Repetere tamquam ex debito. Nam ubi a viro, cui benesecisti, beneficium petas, ipse te repetere intelliges, inquit Seneca V. de Benef. c. 22. adde Cic. de Anicit. e. 9. *Idem.*

Vel ipsa novitate meorum temporum a Tempore exilii. *Græv. In solis calamitate, nempe exilio.* Nam novus oon recens semper, sed etiam insolitus, & quod antea non accidit. A deo iodium & inauditum Cicero exilium suum semper exultavit. Quare cave accedas Cellarii recens memoria. Sic supra I. Ep. 12. *novus Acar. res Caesaris memoravit.* Sueton. Calig. c. 40. & Sallust. Cat. c. 4. faciosus Catilinæ in primis memorabile existimat sceleris, atque periculi novitate. *G. CONV.*

Ne sustinere tua in me vel innumerabilia non possem) Ablegant ex beneficiis in charonium quinque Pall. Grut. editio Vido-

præsertim confiderem, nullam esse gratiam, quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando, cumulandoque illustrare posset. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi, & locavi: statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere querere. Neque vero cuiquam salutem ac fortunas suas tantæ curæ fuisse umquam puto, quantæ mihi sit honos ejus, in quo omnia mea posita esse decrevi. Huic te unum tanto adjumento esse, si volueris, posse intelligi, ut nihil sit præterea nobis requirendum.

Ha-

Victorii: sicut paullo post *es tantam*. GERHARD. Anselodamensis & Grav. primus liber utramque scripturam firmant; hisi quod Gravii liber pro *tantam* legit *eam*. GRAV.

Quam non vel capere animus meus in accip. vel in rem; cumul. quo illi p. Reddiderunt hæc suo vigori Vict. ac Lamb. sic mihi quoque conspecta in omnibus Pall. Grut. Vatic. Stewech. vulgo totus complexus sic edebatur: *Neque enim sum veritus, ac sustinere tua in me vel innumerabilia beneficia non possem: cum præsertim confiderem, nullam esse gratiam tantam, quam vel non capere animus meus accipiendo: vel remunerando cumulandoque illustrari posset.* Nihil, ne latum quidem unguem a MSsis discessimus. GERHARDUS. Anselodamensis & hic assentitur melioribus libris, nisi quod omittit *quam*, & transponat *non vel*, scribatque *vel non*. Gravii vero primus: *Quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando cumulare atque illustrare posset*; quod mihi valde blanditur, & Cicero sic scripsisse videtur. Sententia est, quam non possum cumularius referre, & omnibus restatam facere. Bernardus Rutilius legit, *vel in remunerando cumulando illustrare posset*. GRAV. *Capere animus m. ad quam non opus sit animus meus.* Non enim omnes omnia sustinere possunt. Sic Curt. X. c. 5. Spartian. in Ælian. Vero c. 4. G. COXT.

Cumulandoque) Cumulatur gratia, quando magni sit, & laudatur ab acci-

piante. Sallust. B. Jug. c. 86. *uitur hoc significatu augere.* IDEM.

In Milonia consulatu) Quem tunc cum P. Plaucio Hipseo, & Q. Metello Scipione petebat. CORRAD.

In quo omnia mea studia posita esse decrevi) Nos dictionem illam *studia* ex vetustis codicibus & reipia, vacare iudicavimus, ideoque delevimus. Dicit autem omnia sua se in Milone decrevisse posita esse, id est, omnes suas fortunas, & omnem vitæ suæ statum ita voluisse in illo posita esse, ut ex illo penderent, quemadmodum in Tusculanarum lib. V. Qui autem potest esse celsus, & erectus, & ea, quæ homini accidere possunt, omnia parva ducas (qualem sapientem esse volumus) nisi omnia fidi in se posita esse creditis? Eadem ratio est vocis illius *Beneficia*, quam paucis supra versibus non necessario in oratione sitam (intelligebatur enim) omisimus; sed nec ea etiam in veteribus libris erat: verum multa his similia, quæ per se patebant, si quis acute attendere vellent, transibimus, ne videamur ex minutis omnibus animadvertionibus ambitiose laudem velle aucupari, & lektorum ingenii penitus diffidere, quorum speramus majorem partem, indicatæ tantum antiquæ & incorruptæ lectione, reliqua per se cognituram, ambarum saltem lectionum collatione facta. VICTORIUS.

Te unum) Tamquam juventutis principem. CORRAD.

Hebe-

Habemus hæc omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu, propter nostram (ut spero te intelligere) causam: vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ: juventutis & gratiosorum in suffragiis studia, propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam, vel diligentiam: nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen, & iustam, & debitam, & propterea fortasse etiam gratiosam. Dux nobis & auctor opus est, & eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam, & quasi gubernator: qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum vi- rum, vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Milone la- bore, existimare potes: si dignum denique tuis beneficiis iudicas: hoc a te peto, ut subvenias huic meæ sollicitudi- ni, ut huic meæ laudi, vel (ut verius dicam) prope sa- luti tuum studium dicēs. De ipso T. Annio tantum tibi pol-

Habemus hæc omnia) Illa omnia mox enumerat, nempe & bonorum, & vulgi, & juventutis, & Ciceronis studia. Livius I. c. r. Sallust. lug. c. 65. ad- de B. Cat. c. 9. & supra I. ep. vii. G. Curt.

Ex tribunatu) Ipsi Milo. Con- RADVS.

Causam) Restitutionis. INGV.

Propter magnificentiam munerum) In quæ Milo tria effudisse patrimonium dicitur, ut plebem & infimam multitudinem deliniret. INGV. *Propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ*) Sic Grut. Pall. sec. tert. quart. ad marginem; quint. edit. prima, Stewech. Peckii *libertatem*; alias quart. in textu, *liberalitatemque necessariam ju- ventutis*. GERNARD.

Juventutis & gratiosorum in suffragiis studia) Non est hæc vulgarium edit. lectio sed omnium MSorum, editionis- que Viß. ipsiusque cod. Medic. cui parcere debebat Manut. neque studia sine consilio ac suavis librorum teme- re ejicere ut glossena. GERNARDVS. studia etiam agnoscunt Amstelodam. Mentel. GRÆVIAN. nisi quod in alte- ro studiorum. GRÆV.

Si minus potentem, at probatam) In Pall. sec. tert. ceterisque omnibus, sicut & editione vetustissima *ac probat*; placuit tamen Stewechiani cod. scriptura, quam præceperunt Viß. Lambin. Manut. vulgo, *adprobatam*. Gebhard. Mentelianus *at probatam*. GRÆV. pr. *ad probatam*; secund. & Am- stelodam. *ac probatam*. GRÆV.

Eorum ventorum) Ventus cum *provi-* sit vocabulum, & tam *adversa*, quam *prospera* studia denotet. Cicero tamen sæpius pro *favore* sumit. Alibi *auram* ita adhibet cum aliis, ut Liv. 22. c. 26. Lucanus I. v. 133. Ovid. Trist. IV. eleg. V. v. 19. Virgil. VI. Æn. v. 817. CURT.

Qui si ex omnibus unus optandus es- set) Licet reiecerit hanc lectionem Guilielm. tamen probatam Vißor. ex Medic. cod. (ut eam adnotat primæ edit. Egnatius) mihi vero deprehen- sam in Pall. pr. quint. Vatic. religio fuit postponere, certe elegantiorum ac meliorem mihi visam vulgata *ex- optandus*. GERNARDVS. Amstelodam. GRÆV. prim. Mentel. *optandus*. GRÆ- VIAN.

Vel (ut verius dicam) prope saluti RADVS

polliceor, te maioris animi, gravitatis, constantiæ, benevolentiaque erga te, si complecti hominem volueris, habiturum esse neminem. Mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adjunxeris, ut eundem te facile agnoscam fuisse in laude mea, qui fueris in salute. Ego, ni te videre scirem, cum ad te hæc scriberem, quantum officii sustinerem, quantopere mihi esset in hac petitione Milonis omni non modo contentione sed etiam dimicatione elaborandum, plura scriberem. Nunc tibi omnem rem, atque causam, meque totum commendo atque trado. Vnum hoc sic habeto: si a te hanc rem impetraro, me pæne plus tibi quam ipsi Miloni debitum: non enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua præcipue sum ab illo adjutus, quam pietas erit in referenda gratia iucunda: eam autem unius tui studio me assequi posse confido. Vale.

EPI-

uum studium dices) Arrisit hoc nobis ex antiquissima editione; dein Viñt. Lambin. Manus, denique MSi Pal. pr. Vat. Peck. vulgo, *proprie salutis*. GERHARD.

In laude mea) Promovenda sensu addendum. Nam talia, cum in proclivi sunt, omittunt. Columella L. c. VII. Ovid. Fast. l. v. 17. Cic. in Bruto ineunte. CONV.

Cum hæc ad te scriberem) Miror quid acciderit Pal. pr. sec. referentibus, cum in te hæc scriberem: & tert. Græter. quem in te hæc scriberem. GERHARDVS.

Eam autem unius tui studio) Sic in oratione pro Marcello loquitur: Quis non intelligit, ex unius tui vitam prædere omnium? Et si tuo unius studio in veteribus etiam libris invenio. CORRAAN. Affirmat audacter Laurentius Vallensis, legi debere tuo unius, quod ita ratio Grammaticæ postulet. Ego autem video Varronem libro III. Rei Rusticæ dixisse de villa: At, cum hæc sit communis universi populi, illa salus tui. BARN. RYTH. Tui unius studio. Difficile magis est dissentire a summo viro L. Fr. Gronovio, quam ab editione illa Veneta, contra quam vetustissimæ membranæ & codices optimæ fidei nituntur. Attamen trutin-

tis omnibus illis, quæ vir doctissimus ad Plauti Pseudol. A. l. Sc. V. g. (inde enim Cellonius hanc emendationem sumit) adferre potuit, nondum a me impetrare potui, ut veterem lectionem repudiarem. Fateor pleraque illorum, quæ adduxerunt pro confirmanda lectione Plautina, importuna prorsus esse, & ob id Gronovium in eam opinionem petrazisse. Verum magis opportunum erit, quod ad Ciceronem laudat Corradus ex Or. pro Marc. c. VII. Quis non intelligit, ex unius tui vitam pendere omnium: ut ut alii locum corruerint; & Bern. Rutilius ex Varrone III. de R. R. c. 11. Cum hæc (villa) sit communis universi populi, illa salus tui: ubi nunc pariter eliderunt tua. Cl. denique Bengelius ex Cic. in Vatin. c. III. (quem, ut ceteros, suppeditat Sanctius in Minerv. Lib. II. c. 3.) unius mei salute, qui nec ipse locus manifestus intentatus, quod non amplius mirum, cum & Plauti illa d. l. duorum hominum labori perissem mei & tui, quæ tamen Gellius defendit XX. c. 6. & recte dici labor mei a substantivo Ego pro meus affirmat, mutationi suæ obnoxia. Mihi sic viderur: Cum nomina, quæ vocant Substantiva priora sint Adjectivis, & naturæ magis convenien-

ARGVMENTVM.

Cum esset Cicero proconsul in Cilicia, ex M. Calii, aliorumque litteris, tribunum pl. designatum esse Curionem cognovit, eique hac epistola, tribunatum pl. jam ingressio, gratulatus est: post gratulationem sequitur cohortatio, tum reip. tum etiam amicitia debita: timebat enim Cicero, quod evenit, ne Curio, mutata sententia, ab optimatibus deficeret: proponit igitur et temporum vim, rerum varietatem, incertos exitus, flexibiles hominum voluntates: suadet, ne cuius consilium sequatur, se ipsum audiat, sibi obtemperet. Postremo rogat, ne quid sibi temporis prorogari in provincia administratione patiatur. Serv. Sulpicio, M. Marcello Coss.

M. T. C. PROCONSUL C. CURIONI TRIBVNO
PL. S. D.

SEra gratulatio reprehendi non solet, præsertim si nulla negligentia prætermissa est: longe enim absum, audio fero. Sed tibi & gratulor, & ut sempiternæ laudi tibi sit iste tribunatus, exopto: teque hortor ut omnia gubernes & moderere prudentia tua, ne te auferant aliorum consilia. Nemo est qui tibi sapientius suadere possit teipso: numquam labere, si te audies. Non scribo hoc temere: cui scribam, video: novi animum, novi consilium tuum: non vereor ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes quæ ipse recta esse senties. Quod in id reip. tempus non inci-

venienter dicatur *Patris studium*, quam *patræum*: eadem ratione tui *studium* pro tuo optimo iure dici posse. *Curtius*.

EPISTOLA VII.

Ad Licium) Ut M. Antonii. *Con-*
rad. Rarus. Ne te auferant aliorum
consilia) Ne te patriæ a recta sen-
tentia dimoveri & corrumpi ab An-
tonio, sequere tuam sententiam.
Auferre est corrumpere, deducere;
pro quo barbari *seducere* dicunt, Ovid.

Auferimur enīus, gemmis, aureque
sequuntur
Corpora, pars minima est ipsa poet-
la sui.

Grævus. Ne te auferant) Abstrahunt
in alias partes. De mari dicunt, u-
ti, quod præcedit, *gubernare, modera-*
ri. Curt. VIII. c. 13. Flor. II. c. 6.
Stat. Theb. VI. v. 668. Lege Gronov.
ad Liv. 35. c. 11. qui inter alia &
hunc Ciceronis, & Curtii, & a Grævio
laudati Ovidii locum produxit, *Cont.*
Idi-

incideris, sed veneris (iudicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum), profecto vides, quanta vis in rep. temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates: quid insidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito quin cogites. Sed, amabo te, cura & cogita nihil novi, sed illud idem quod initio scripsi: tecum loquere & te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera: alteri, qui melius dare consilium possit, quam tu, non facile inveniri potest: tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adsum vel spectator laudum tuarum, vel particeps, vel socius, vel minister consiliorum? jam etsi hoc minime tibi deest, sed tamen efficeret magnitudo, vis amoris mei, consilio te ut possem juvare. Scribam ad te plura alias: paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios: ut quoniam sane feliciter, & ex mea sententia rep. gessimus, unis litteris totius ætatis res gestas ad Senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam

Iudicio enim tuo) Quoniam his temporibus Tribunatum petisti. CORNADVS.

In ipsum discrimen rerum) Quod ex Pompeii, & Cæsaris dissensione imminabat. IDEM.

Alteri qui melius dare consilium possit) Sic habent plerique libri & editiones. Pall. tamen tert. quart. quint. rotidemque Guilielmii *alter qui melius*, quod exhibet quoque editio prima. GERHARD.

Socius vel minister) Quocum consilia capiuntur, & cuius opera perficiuntur. Plautus Mil. A. IV. Sc. II. v. 12. Sallust. Iug. c. 29. addo l. ep. 12. CONT.

Iam etsi hoc minime tibi deest) Sic præferunt Pall. pr. sec. quint. totidem Guilielmii: vulgo *tamen*; supra agnoscunt Pall. pr. sec. tert. Grut. *cur ego absum*: sicut sec. non *minister* sed *magister*. GERHARD. Alii *tamen* hoc. Sed Cic. particula *Iam* ita eleganter utitur h. l. ep. v. 112. & alibi. Si tamen quid corruptum abest,

putarem pronomen *tuorum* in illa jam latere: etsi jam nihil adfirmo. Hoc vero ad totam orationem referendum, uti quod ita sæpissime referri solet, ut significet nec *spectatorum* laudum, nec *socium* & *ministrum* consiliorum illi deesse. Sic Cic. Divinat. in Q. Cæcil. CONT.

Paucis diebus) Omittitur *In* pro *Intra*; vel *Ex* pro *Pest*, quod tamen etiam per *In* denotari solet. Terent. Andr. A. I. Sc. I. v. 77. Sall. B. Iug. c. 12. Posses etiam Ellipsum Participii agnoscere, cum Iustinus sæpe dicat *interjectis diebus*, *interjectis mensibus*, *interjecto tempore*. Cæsar VI. B. G. c. 9. Phædr. III. Fab. II. v. 12. IDEM.

Ex mea sententia Rep. gessimus) Rem *gessimus* magis placet, ut est in antiquo, F. VASTRVS.

De sacerdotio tuo) Auguratu, sive Pontificatu. Nam utramque legimus. CORNADVS. De pontificatu quem ambit, rogans ut patri surrogaretur. GRÆV.

Quam

curam adhibuerim, quàmquam difficili in re atque causa, cognosces ex iis litteris, quas Thrasoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia, meaque item in te singulari, rogo atque oro, ne patiare quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Præsens tecum egi, cum te tribunum pleb. isto anno fore non putarem: itemque petivi sæpius per litteras: sed tum quasi a Senatore nobilissimo, tum adolescente gratiosissimo: nunc a tribuno pleb. & a Curione tribuno: non ut decernatur aliquid novi, quod solet esse difficilius: sed ut ne quid novi decernatur: & ut senaticonsultum, & leges defendas: eaque mihi conditio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam, atque etiam rogo. Vale.

EPISTOLA VIII.

ARGVMENTVM.

Acceptis Calii litteris, quæ lib. VIII. primæ leguntur, & cum litteris commentario rerum urbanarum, in quem omnia sine selectu operarius nescio qui, a Calio conductus, retulerat, ineptam Cicero sedulitatem reprehendit in colligendis leuissimis rebus. Tum de sermonibus cum Pompeio habitis, quod Calius quæsierat, cum Pompeii laude ref-

Quamquam difficilis in re) Resse sic Victor. Pall. pr. tert. quint. Med. Stewech. alias *quamque diff. illi*. GERHARDVS.

Quæ Thrasoni liberto tuo dedi) Hoc nomen liberto Curionis indidit editio primitus cusa; Pal. ter. Gruter. duo Guilhelm. Pal. pr. Thrasoni, quint. Tassioni; vulgo Thrasoni. GERHARDVS.

Et ut S. C.) De obtinenda Cilicia provincia per annum. CORRADVS. *Ut Senati consultum*) Frementibus Magistrellis produxi hanc lectionem ex editione Victor. ac Pal. prim. Vatic. ut sæpe Livius; vulgo *Senatus consultum*. GERHARDVS. *Senati consultum*. Frementibus magistrellis genuinam lectionem. *Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.*

Rionem Ciceroni ex optimis libris restituisse Gebhardus præ se fert: ea est *Senaticonsultum*. Quam cum Grævius, & alii secuti sint, nescio quid Cellarium in diversa abstraxerit, qui tamen alias Vulgato usui gratificari non solet. Intereest vero adolescentium & hæc antiqua nosse, ne cum Terentium, Sallust. Liv. & alios primæ Classis auctores evolverint, novitate verborum attoniti stupeant. Nam illi *rumuli, quæsti, fructi, summi*, & pleraque talia protulerunt, quæ cumulando, ne latius evagare cogar, remitto ad *Novi Marcelli* c. 8. de mutata declinatione. CONT.

Leges) Forte, Semproniam, Corneliæ. CORRADVS.

G

Epi-

respondet; atque ut ei se det, hortatur. Addit de suo in provinciam isinere. Clausula commendatio est rerum suarum; in quibus hoc præcipue laborat, ne sibi annum provinciae tempus prorogetur, sed ea conditio maneat, qua profectus est.

M. T. C. PROCŒNSVL M. CÆLIO S. D.

Quid tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata, & Chrestii compilationem mitteres, & ea, quæ nobis, cum Romæ sumus, narrare nemo audeat? Vide quantum tibi meo iudicio tribuam (nec mehercule injuria: πολιτικῶτερον enim te adhuc neminem cognovi): ne illa quidem euro mihi scribas, quæ maximis in rebus reip. geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit: scribent alii: multi nuntiabunt; perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec præterita, nec præsentia abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente, futura expecto; ut ex tuis litteris cum formam reip. viderim, quale ædificium futu-

rum

EPISTOLA VIII.

Gladiatorum compositiones) Quæ paria gladiatorum pugnauerint. Componi & comparari gladiatores dicuntur, cum pares robore, ætate, & usu armorum eligantur a muneris editore, qui in illo spectaculo committantur. Hinc per bene compositum, sibi bene comparatum, duo adversarii qui sibi maxime pares sunt. Vid. P. Manut. Grav.

Vadimonia dilata) Constatas ad sistendum dies productas. CORRAD. Vadimonia significat, quos vulgo nunc in iudicio terminos vocant. Cum enim antiquitus satisfarent, certa die iudicio sisti, Prætor interdum diem iudicio destinatum prorogabat: indeque dicta dilata vadimonia, BEAUV. RUTILIVS.

Chrestii compilationem) Vel ut Chrestum compilaverint, id est, fraudaverint fures: vel ut Chrestus sup. alios compilaverit. Compilare aliquem, I. de Nat. D. 31. Alii omnia, quæ possunt, fama compilant. IO. FR. GRAV.

Πολιτικῶτερον) Civilis regiminis petitozem, in ratione rerum pub. oculatorem. LALL.

Max. in rebus reip.) Aut fallor, aut Cicero scripsit maximis in rebus publicis, ut Cato apud A. Gell. XIII. c. 23. Nam in rebus rei odiosum nimis est; quamquam Livius 42. dixerit quidquam reip. Alii vero etiam summa reip. quod pro summa re quidam capiunt. COAT.

Et ea quæ nobis cum Romæ sumus nemo narrare audeat) Quod levia sunt, & viro gravi indigna. CORRAD.

Cum formam reip. viderim) Id est, statum reipublicæ descriptum. Forma proprie dicitur architectis descriptio futuri ædificii, vulgo ichnographia, delineatio. Hinc deformare, est delineare. Vitruv. lib. I. cap. I. Architectus graphia peritus sit, ut deformare possit huius imitationem, quam voluit ædificiorum. Vid. P. Manut. ad b. l. & Buchner, ad Plin. lib. IX. ep. 39. GRAV.

Cum

rum sit, scire possim. Neque tamen adhuc habeo, quod te accusem: neque enim fuit quod tu plus providere posses, quam quivis nostrum, in primisque ego, qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis, nisi de rep. sermonibus versatus sum: quæ nec possunt scribi, nec scribeunda sunt. Tantum habeto, civem egregium esse Pompeium, & ad omnia, quæ providenda sunt in rep. & animo, & consilio paratum. Quare da te homini: complectetur, mihi crede. Iam eidem illi & boni, & mali cives videntur, qui nobis videri solent. Ego cum Athenis decem ipsos dies fuisssem, multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde prid. Nonas Quint. cum hoc ad te litterarum dedi. Tibi cum omnia mea commendatissima esse cupio, tum nihil magis, quam ne tempus nobis provinciæ prorogetur: in eo mihi sunt omnia. Quod quando, & quomodo, & per quos agendum sit, tu optime constitues. Vale.

EPISTOLA IX.

ARGVMENTVM.

Gratulatur de parva ædilitate, Hirro dejecto: in quem facete jocatur; suam in Calium benevolentiam, ejus in se merita demonstrat. Moralis epistola. Eodem anno.

M. T.

Cum Pompeio) Quicum Tarenti tri-
duum viros de Rep. *Seniores* habui.
CORRAD.

Sermonibus versatus sum, quæ) Ge-
neris mutatio, per intellectum *novæ*
de negotiis, quæ. Vide Obierv. III.
2. I. FR. GAON.

Tantum habeto) Persuade tibi, sit
tibi persuasissimum, velim sic existi-
mes, ut alibi Cicero loquitur. GA-
VIVS.

Ad omnia quæ providenda sunt in rep.
& animo & consilio paratum) Qui se a-
nimosus ad propulsanda, & prudens ad
providenda pericula. In.

Da te homini) Ad ejus rationes te
& voluntatem adijunge, ejus animo &
voluntati obtempera. Vid. P. Menut.
In neo primo legitur, da te homini com-

plectendum. In Italico vero; Quare da
te homini; complectens te, mihi crede,
quod longe venustius, quam te uno
novis repetere. IDEM.

Iam iidem illi & boni, & mali ci-
ves videntur) Duo mei libri, & Men-
telianus: Idem illi & boni, & mali ci-
ves videntur. Omnino Antonio cre-
dendum Augustino, & Fulvio Ursino
emendantibus: Eidem illi & boni &
mali cives videntur. GAUV.

Decem ipsos dies) Decem totos dies
sive plenos, ut vulgo loquuntur bar-
bari. Cic. ad Att. *P. q. her. post. Non.*
Quint. proficiscens Athenis dedi, cum
ibi decem ipsos fuisssem dies. Ut alibi:
Detrahis viginti ipsos dies etiam Apha-
ria Rhodiorum. BARB. RVIL.

Primum tibi, ut debeo, gratulor, lætorque cum præfenti, tum etiam sperata tua dignitate, serius, non negligentia mea, sed ignoratione rerum omnium: in his enim sum locis, quo & propter longinquitatem, & propter latrocinia, tardissime omnia perferuntur. Et cum gratulor, tum vero quibus verbis tibi gratias agam non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quemadmodum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. Itaque cum primum audiui, ego ille ipse factus sum, scis quem dicam: egique omnes illos adolescentes, quos ille jactitat: diffi-

EPISTOLA IX.

Primum tibi, ut) Primum in omnibus fere libris veteribus legas, nec enim semper sequitur drin- de, ut etiam in fine sequentis episto- læ. CORRAD. Vid. P. Manut.

Sed ignorantia r. c.) Invenit hoc vocabuli in novem MSis Manut. ipse in Pall. quatuor posterioribus ac Grut. notatque sic Egnatius ad primam editionem, ex Medic. item Guilielm. ex tribus; sed ignorantia tue- tur Victorius, & Pal. pr. quem codi- cem ut minime hucusque subleste fidei ac manus expertus sum. GERMARD. Victorii & Palatini primi scripturam asserit liber meus primus; alii, igno- rantia. GRÆV.

Quod ita factus sit) E veteribus li-bris erutum est, & sane ita legi de- bet: quemadmodum enim supra ei gratulatus erat, quod ædilitatem adeptus esset, ita nunc ipsi gratias agit Cicero, quod ita Ædilis factus sit, id est, cum inimici sui ignominia: delecerat enim Hirrum Cælius ædili- tate, & industria sua, ut ille repu- lam pateretur, effecerat: ita frequen- ter loquitur Cicero, ut in Pisonem: Sed omitto, ut sit factus uterque no- strum. VICTORIUS. Quod ita factus sit) Ædilis Curulis; quamvis passim factum sit, loquitur. CORRAD. Quod ita factus sit) Debetur hoc quoque edi- tionum verustissimæ, atque Victorio: restorque sic exstare in Pall. pr. tert.

Vatic. Grut. Stewech. Peck. Vulgo, quod ita factum sit. GERMARD.

Quemadmodum scripserat) Epist. III. lib. VIII. cum scripserat: Si hoc nota vita risus nobis derisse non poterit. COR- RAD.

Quem semper ridere possemus) Hir- rum. IDEM.

Primum audiui) Fama te Ædilem factum accepi. IDEM.

Ille ipse factus sum) Ille Cæcilia- nus; ut ille hoc loco sit quasi perso- na Comica. IDEM.

Egi omnes illos adolese.) Ipse mihi representavi. GRÆV. Verbum ægere consulto a Comædiis hic petiit, quia mox poetæ verbis utitur. Sic VIII. ep. II. Sueton. Cæsar. e. 39. Ceterum de Hirro, & adolescentibus illi iaven- tibus hæc intelligenda puto: multi erant, qui flagitarent, an non Hir- rum ædilis faciendus, lege VIII. ep. IV. alias. Postquam illos egisset (ubi ipsi difficile erat loqui præsum- ta ab illis fautoribus iracundia) eum Cælio agere incipit, & loquitur ver- bis Poetæ, cui quidam ea tantum tribuunt, quæ diverso charactere nunc curavi exprimenda. COR.

Quos ille jactitat) In ambabus suis editionibus Manutius jactitabat; in his tamen, qui antea excusi erant, & in manu scriptis, quos vidimus, jactitas legitur. Quid illi secuti sint, non video, nec ipsi exposuerunt; cupio a doctioribus cogitari, an melius legi possit

difficile est loqui. Te autem contemplans absentem, & quasi tecum coram loquerer: Non, ædepol, quantam egeris rem, neque quantum facinus feceris. Quod quia præter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud: Incredibile hoc factu obijcitur: repente vero incesſi omnibus lætitiis. In quo cum objurgarer, quod nimio gaudio pæne desperem, ita me defendebam: Ego voluptatem animi nimiam.

possit *adistat*, ut in eodem pene verbo ludat. Mihi sane hæc lectio vehementer placet, quamvis in nullo manuscripto codice eam invenerim. VI. CROMVS. Quos ille *adistat*) In Cæcili, ut nos arbitramur, Synephebis. CORR. Aliter Manutius, quem vide. GRÆV. Quos ille *adistat*) Hoc præferunt quatuor Pall. (nam sec. *adistat*) Grut. Viſt. edit. ac prima: alii *adistat*: quod in nullo nostrorum existat; vulgo, *adistabat*. Sed hæc minuta sunt; indicanda tamen, ne aliquid sine libris tentasse videamus: sicut & illud, *scis quem dico*, repositum ex Victorio, Pal. pr. Vatie. Strewech. non dico. GRÆVIAN.

Difficile est loqui) Præ lætitiis. CORRAD. Vid. Manut.

Te autem contemplans) Hos tres versus e veteri libro ita descriptos, uti puto suis numeris non esse prorsus redditos, ita contendo de Cæcili, vel alterius Poetæ fabula sumtos:

Te autem contemplans absentem, & quasi tecum coram loquerer:

Non ædepol quantum egeris rem, neque quantum facinus

Fecisti, sed quia præter opinionem id mihi acciderat, referebam me ad illud:

Incredibile hoc factu obijcitur.

Repente vero incesſi amplexibus lætitiis.

In qua cum objurgarer, quod nimio gaudio pæne desperem, ita me defendebam:

Ego voluptatem animi nimiam.

Quid queris?

Et quæ sequuntur: ira enim totus locus describendus videtur. CORRAD.

Facinus feceris) Pro more ejus ratis. Lucilius apud Don. ad Ter. Adelp. A. V. Sc. III. Plura ad Sall.

Cat. c. 19. Qui in laudabilem partem adhibuit, *prædari facinoris famam querit*. CORR.

Præter opinionem) In comædia fortasse aliter; hic, quia de Hirro, quod non putaram: unde addit id carminis.

Incredibile hoc factu obijcitur. CORRADVS.

Lætitiis) Ex Cæcilio. Idem. Verbum *incesſi* passive accipiendum contra ac censuit Manutius. De quo elegantie genere, ita enim Aulo audit, Gellius videndus 18. c. 12. Confirmat Cic. II. de Fin. Livius XXXVI. c. 16. *timor incesſit*. CORR.

Ego voluptatem animi nimiam) Hic locus varie legitur: alii enim pro *hamini*, *habui* legunt: alii etiam aliis modis, quos non necesse est omnes enumerare. In antiquis exemplaribus sane *homini* est: *animi* tamen legendum puto. Est autem versiculus non totus Trabeæ Poetæ Comici: in Tuscul. vero integer est, sententia certe ejus non claudatur: *Ps* ille, qui voluptatem animi nimiam summum errorem esse arbitrat. Item lib. II. de Finibus: *Nam & ille apud Trabeam voluptatem animi nimiam lætitiâ dicis, eandem quam ille Cæcilius, qui omnibus lætitiis lætum esse se narrat*. Extremo autem hoc loco versiculus Cæcili intelligere, quem Cicero in hac ipsa epistola integrum ponit, hunc scilicet:

Repente vero incesſi omnibus lætitiis.

Hæc autem tota pene verbis epistola contexta est: nam illa etiam verba: *Non ædepol quantum egeris rem, neque quantum facinus feceris*; arbitror esse ex aliquo Poetâ: sed quia consusa citantur, non facile numeros in

miam. Quid quæris? dum illum rideo, pæne sum factus ille. Sed hæc pluribus: multaque alia & de te, & ad te, cum primum ero aliquid otii nactus. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meæ, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum: ut eos partim scelorum suorum, partim etiam inepitiarum pœniteret. Vale.

EPISTOLA X.

ARGUMENTUM.

Queri videtur de tabellariis litteras non perferentibus, re- vera Calium negligentia leviter accusat: deinde res a se in Amano monte gestas, & Pindenissi oppugnationem exponit: rogat, ne quid sibi temporis ad provinciale munus proroge- tur:

illis invenias: verba tamen ipsa diversa a pedestri sermone videntur. VICTORIUS. *Nimiam*) Dico, vel aliquid verbum simile, quo usus videri possit Chærez apud Trabeam, cujus hæc sunt verba. CORRAD. *Ego voluptatem animi nimiam*) Verius Tra- bez:

Ego voluptatem animi nimiam, sum- mum errorem esse puto.

Errat autem Rivius, qui ex nescio quo vetere codice sic legendum cen- set, *Ego voluptatem hominum nimiam*: quamvis me quoque in uno codice Memmiano ita scriptum reperisse non negem: *hominum*, inquam, pro ani- mi. Errant æque, qui vel homini, vel Asini legunt. LAMATI. Addixi meam credulitatem hic Vist. Lamb. Manut. Vatic. abeuntibus ab omnibus nostris: nam pr. homini, sicut vulgo, sec. hominum, tert. hominibus, quart. Grut. Asini, quint. omnium representat: sic- ut in illo, *incredibile hoc factu ob- jicitur*; ubi nullus non discessionem faci- cit, pr. incredibile, hoc factum obji- citur, sec. incredibile hoc factum abscit- tur; præsertim disputatione, quam ad- notare non operæ est. GERHARDS. Integrum versum Trabez ex IV. Tu-

scul. Qu. Vist. Manut. & Lambinus adduxere. Sollemne autem veteribus notos versus non integros dicere, ut noister sæpe alibi, & cum aliis Plé- nius I. ep. II. CORR. Supple, summum esse errorem puto. Vide Fin. II. 4. & Tuscul. IV. 15. LALL.

Quid quæris) Hoc est, quid pluri- bus verbis opus? Ut paucis dicam, Vno verbo, Noli quærere; ut alibi lo- quitur Tullius. GRAY.

Dum illum rideo) Hirrum, quem Cicero, & Cælius nota quadam soliti erant illum appellare: ut non-deGræ- jocus in illo, pro Hirro; & in illo, pro illo Cæciliano. CORRAD.

Pene sum factus ille) Cæcilianus. IDEM.

Ultorem inimicorum) Clodianorum. In Tribunatu tuo, & in causa Milo- nis. IDEM.

Invidorum meorum) C. Hirri, & al- liorum. CORRAD.

Scelerum) Hoc ad inimicos perti- net. IDEM.

Inepitum) Hoc ad Hirrum. IDEM. Ob Hirrum Ciceronis in au- garatu competitorem. Vid. P. Ma- nut. GRAY.

tur: de rep. tum præsentia, tum futura etiam expectare se dicit. Eodem anno.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO RVFO ÆDILI
CVRVLI DESIGN. S. D.

TV vide, quam ad me litteræ non perferantur: non enim possum adduci, ut abs te postea quam ædilis es factus, nullas putem datas: præsertim cum esset tanta res, tantæ gratulationis: de te, quia quod sperabam; de Hillo, balbus enim sum, quod non putaram. Atqui sic habeto, nullam

EPISTOLA X.

TV vide, quam ad me litteræ non perferantur) Quidam emendarunt: *Tu vide quam temere, cum ad me litteræ non perferantur: secus prorsus, quam in antiquis exemplaribus est.* Cum autem lectionem illam vulgatum conminerent, aliam coniecerunt, ut sibi videbantur, commodiorem. Nos nihil ab optimis libris declinavimus; est autem in illis: *Tu vide, quam ad me litteræ non perferantur: quam lectionem censeo sequendam esse.* Vide quam non perferantur litteræ, negligentia scilicet tabellariorum, aut aliquo casu; non enim persuaderi se posse dicir, nullas a Cælio litteras datas, postquam Ædilis declaratus est: docetque interim tempus, quod sine ejus litteris egit. Miratur igitur non mediocriter cur hoc accidat, quasi-que attentiores & diligentiores vult facere Cælium in dandis litteris, cum nullæ ad eum perferantur. Vt notatis. Ut mittam in aliis libris aliter legi, in vetustissimo Pauli Boti Regiæ nūstri libro ita erat scriptum: *Tu vide quam orem ad me.* CONRAD. *Tu vide, quam ad me litteræ non.)* Man. ex vet. *Quam orem ipse ait se male, quare; potius videtur delenda negatio.* Vide quam perferantur, est, vide, ut non perferantur, vel quam non perferantur, id est, quam male perferantur. Io. Fa. Gron. Quam inrendit negationem pro quantum, nec opus, ut Adjectivum vel adverbium illi jungatur. Sic IX: ad Att. ep. 11.

Liv. 39. c. 36. Sidonius Carm. II. v. 541. COXY.

De te quia quod sperabam, de nihilo, balbus enim sum.) Hic locus valde mihi semper obcurus visus est: quare heri etiam potest, ut mendo non vacet. Id ego neque negare neque affirmare ausim: cum tamen omnes fere impressos codices, cunctos certe manu scriptos eandem lectionem retinere videam, nolui aliquid contra tot librorum consensum statuere: aliisque eruditioribus de hoc decernendum relinquere satius esse duxi. Qui nuper Venetiis has epistolas ediderunt, de Hillo emendarunt, hanc secuti rationem & coniecerunt, ut puto, ut de Hirri repulsa agat, qui cum Ciceronis quoddam competitor fuisset, graves cum illo postea inimicitias gessit, de quo est in epistolis Cælii, ut magnam lætitiā Cicero cøperit, illum etiam a Cælio vidum, & adilitate dejectum esse, appelleretque nunc eum *Hillum* more balborum, qui lingua vitio & litteram exprimere nequeunt, & pro illa l proferunt; quemadmodum apud Aristophanem Alcibiades inducitur, qui naturæ vitio in hoc peccabat; adjungit enim statim Cicero: *Balbus sum, quod non putabam.* Lepidum sane commentum, nec inepte excogitatum; quibus placuerit, poterunt ita intelligere & emendare. Nobis magis acute, quam vere expositum videtur: sit enim nimis multarum litterarum immutatione, vel potius totius vocis pervertione. Quod

nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista præclara, quæ me lætitia extulerunt: ex quo vereor, ne idem eveniat in meas litteras. Equidem numquam domum nisi unam epistolam, quin esset ad te altera: nec mihi est te jucundius quidquam, nec carius. Sed balbi non sumus: ad rem redeamus. Ut optasti, ita est: velles enim, ais, tantummodo, ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis. Parthos times, quia diffidis copiis nostris: ergo ita accidit. Nam Parthico bello nuntiato, locorum quibusdam angustis & natura montium fretus, ad Amanum exercitum addu-

si liceret tantum sibi in corrigendis libris permittere, nihil tam depravatum esset, quod non ita posset concinnari, ut ex eo aliquid commodæ sententiæ eliceretur; sed id parum tutum est, sæpiusque in malum vertit. Nonnullas quoque conjecturas, quæ hanc emendationem ut violentam, ita etiam non veram esse arguerent, adferre possem: quas tamen omittam, ne videar aliorum industriam velle infectari, cum nihil ego quod magis sensum hujus loci illustret, maculasque, si quæ sunt, abluat, adferam. VICTORIUS. *Sperabam*) Respondet illis verbis epist. 4. lib. VIII. *Spero te celeriter & de nobis, quod sperasti, & de illo, quod vix sperare ausus es, auditorum.* CORRAO. *De Hillo*) *Hirro*. Sic enim legam, donec melius inveniam, si modo melius inveniri potest. ISEM. Sic emendavit P. Manutius, quem vide. *Balbus enim sum*) Quippe qui *Hillum*, non *Hirrum* dicam. CORRAOVS. *De nihilo*. *Balbus enim sum, quod non putarem*) Hæc est omnium MSorum lectio: quam ut integram affirmare non audeamus, ita aliorum conjecturæ codicum scripturarum præferre tutius visum. Emendarunt alii: *De Hillo* (*Balbus enim sum*) quod. Guilielm. ar. labatur, *dein, Hillo*. GRIMARD. Nihil tamen certius est conjectura Manutii, quam rationibus munit firmissimis, quas convellere adhuc nemo potuit. Apparet enim liquidissime Ci-

ceronem respondere illis verbis *Cassii*, quæ ex lib. VIII. adduxit h. l. Manutius. Itaque cum & Venetæ, & Gallicæ editiones receperint hanc conjecturam Manutii, ego quoque malui rationi obtemperare & doctorum virorum auctoritati, quam nimis superstitiosus esse in vitiosa veterum librorum scriptura sine ullo sensu exprimenda: quamvis ab ea nisi ratio jubeat certa, non facile sit descedendum. Meus primus codex habet *ne nihilo*. GAVY. *Nihilo*. Non inepte Guilielmus, *dein Hillo* legendum conjiciebat. GAVY.

Comitia ista) *Adilitia*. CORRAO. *Evenit in meas litteras*) Accidit meis. Sic *expetere in aliquem* Plaut. Amph. III. 11. 5. I. FA. GRON.

Sed balbi non sumus) Expedite jam loquimur, quod volumus. CORRAO.

Sed balbi non sumus) Sic ludit, quia sequitur *rem, & redire*: quasi balbi ad rem redire metuant, quod pronunciare non possunt. Terent. Adelph. II. 1. 3. *Mitte ista, atque ad rem redi*. I. FA. GRON.

Ad rem redeamus) Quam scribere institueram. CORRAO.

Ut optasti, ita est) In epist. 5. lib. VIII. ISEM.

Laureolam) *Triumphum*. ISEM.

Copis nostris) Quas vix unum saltum tueri posse scribis. ISEM.

Nam Parthico bello) Epist. 4. lib. XV. ISEM.

adduxi, satis probe ornatum auxiliis, & quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. Multum est enim in his locis: Hicne est ille qui urbem? quem Senatus? nosti cetera. Cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bibulo communis est, divisus aquarum divortiis, Calsius noster, quod mihi magnæ voluptati fuit, feliciter ab Antiochea hostem rejecerat. Bibulus provinciam acceperat. Interea cum meis copiis omnibus vexavi Amanienfes, hostes sempiternos: multi occisi, capti, reliqui dissipati, castra munita, improvise adventu capta & incensa. Ita victoria iusta imperator appellatus apud Issum (quo in loco sæpe, ut ex te audiui, Clitarchus tibi narravit), Darum

Cum Bibulo) Qui Siriam sortitus etat. *IOAN.*

Aquarum divortii) Aquæ, quæ primo conjunctæ sunt & postea dividuntur in brachia, divortium facere dicuntur. *CORT. IV. c. t. Vide Manutium.* Sed omnium rerum separatio divortium solet appellari, cum sit a divertendo. *Vide A. Gell. IV. c. 3. G. CORT.*

Calsius noster) *Epist. 5. lib. VIII. CORN.*

Antiochia) *Antiochea* est in veteribus libris, quomodo in antiquis quoque monumentis scriptum reperitur, atque eadem ratione, qua *Alexandrea* pro *Alexandria*: existat etiam apud me x-reus nummus, in quo incisum est, ΓΕΝΙΟ ΑΝΤΙΟΧΕΑ. *F. VAS.*

Victoria iusta Imperator appellatus ad Issum) *Ad Att.* de eadem re scripsit, uberiusque aliquanto totum hoc negotium narravit: quo in loco seipsum quoque lufit facerissime; est autem lib. V. *epist. 20.* *Antipater* poeta scripsit *Epigramma*, quod incidi voluit in sepulcro *Pesaram*, qui in eo prælio pro Rege suo pugnantes ab *Alexandro* caesi sunt, in quo etiam *Issum* appellavit: quia autem id elegantissimum est, placuit mihi hic illud scribere:

ΙΩΑΝΝΙ ΠΡΟΒΟΛΕΥΟΝ ΑΛΟΣ ΠΑΡΑ ΠΥΡΗΝ
ΚΑΛΩΣΣΗ

ΑΓΡΟΥ, ΚΑΙ ΠΕΡΟΥ ΧΕΙΡΕΘΑ ΜΥΡΙΑΔΕΙ.
ΕΡΩΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΩ ΜΑΚΕΔΟΝΙ, ΟΙ ΠΟΤ'
ΝΥΚΤΙ.

ΔΑΡΕΥ ΠΥΡΗ ΤΩΙ ΟΙΩΣ ΕΠΙΣΚΟΜΕΘΑ.

Issi circa propugnacula, non longe a
Abdibus Maris Cilicie.

Serius nos *Persæ* iunmuri sepulsi quiescimus.

Ab Alexandro Macedone devicti, quando Regem

Darium postrema hic via sumus secuti.

VICTORIOS. Imperator) Imperatores, qui libera in republica creabantur a Græcis etiam *αυτοκρατορες* appellati sunt, ut videre est apud *Themistium Orat. IX. p. 194.* & ira *αυτοκρατορες Χαλκιδεων*, pro ducibus *Chalcidenium* apud *Theonem Sophistam c. tt. p. 15.* Non bene de hac voce agit *Isidor. Orig. lib. IX. c. 3.* nec *Perr. de la Senna in Gymn. Neapol. p. 125. CORT.*

Issum) Urbem non procul ab *Amonis* pylis positam: *ep. 4. lib. XV. & Curtius, & Strabo. CORN. Ciliciz urbem non ignobilem. Cic. V. ad Att. ep. 20. De quo videtur Diodot. Sic. 17. c. 32. & seqq. G. CORT.*

Clitarchus) *Historicus. IOAN. Vid. Voss. de Historicis Græcis. GRAY.*

Tibi narraui) Ita tibi sæpe legenti exposuit, ut præsens præsentem narrare sit visus. *CORN. Argute* pro *legisti apud Clitarchum*, *Manut.* *Legisti apud narrantem*: nam ira de *Abdioribus* loquantur. *Sic Iul. Obseq. de Prod. c. 87.* Quo pertinet illud genus elegantiz, cujus exemplum ex *Iolo Minucio Fel. c. 22.* proponam: *Homerus Deorum patris composuit, sanctioris Venereus Martem vincis, vulneravit, fugavit:* qui scri-

reum ab Alexandro esse superatum) adduxi exercitum ad infestissimam Ciliciæ partem. Ibi quintum vicesimum jam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam oppidum munitissimum Pindenissum, tantis opibus tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi: quod si, ut spero, cepero, tum vero litteras publice mit- tam. Hæc ad te in præseuti scripsi, ut speres, te assequi id, quod optasses. Sed, ut redeam ad Parthos, hæc æstas habuit hunc exitum satis felicem: ea quæ sequitur magno est in timore. Quare, mi Rufè, vigila, primum ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis, & ut ego arbitror, spif- sius, illud, quod facile est, ne quid mihi temporis proroge- tur.

scripsit de illis, eorumque rebus: ibi
ex Tac. Gronovii indicio discere poteris,
qui primi talia exposuerint. Coar.

quæ quis exstabat in Pall. tertio, quart. quinto, non contenenda (cum sit melior vulgata) in hac editione videbatur. Pal. sec. *deduri*. Vulgo *abduri*. Græc. *Adhuri* agnoscunt Amstelodam. Mentel. Gray.

Tantis opibus) Sic est in omnibus MSis Pall. duobus Guilielm. editione prima, atque Victorii: praefertque Manut. ex illo Virgilii.

— *tanta pugnant opum vi*.
vulgo, *operibus*. Gen. *Opibus* prefe-
runt etiam Aristodem. Mentel. duo
Grævij. I. Fr. Gron. tamen tuetur
vulgatum, *operibus*, ut apud Sueton.
Iul. 33. *Maximis obfessum operibus*.
Græv.

*Nisi nomen oppidi) Magnum, & celebre ; hinc ad Atticum scribens ita querit : Qui milum, isti Pindenissae ? qui suus? inquit : nomen audivi numquam. Quid ego faciam ? non potui Cilicium, Astolam, aut Macedoniam reddere. Con-
mā. Putat Brodus lib. III. Miscell. c. 6. totum hoc esse jocule scriptum, quasi Cicero per summam gloriam intellexerit, ut Pindenissae appellare-
ret, quemadmodum alii nomen invene-
ret ab oppidis captis. Mihi non pla-
cet. VAR.*

Publice mittam) Ad Senatum, popu-
lumque Romanum. Gæv.

In presenti) Hoc tempore. Vid. Manut. locum.

Vt speres te affequi quod optiffes! Vt, quantum gloriæ triumphoque opus eſſet, aſſequeremur. *Conn.* *Speres* autem *affequi* eſt ut apud Terent. *sperat ſe a me auellere.* GVILIELM.

Ut scribis) *Epist.* 5. *lib.* VIII. *Successionem futuram, propter Galliarum contumaciam, non video.* *Conn.*

Vt rrgo ardetur) Non otiosum hic est pronomen, quod adfensum Ciceronis ad ea, quæ scripserat Cælius, & præterea illius ipsius iudicium de difficultate, et si non litteris cognovisset, bene exprimit. Sic. IX. ep. 7. Sallust. Cat. c. 52. G. Cont.

Spissius I Sic editio Viñt. habetque Varric. Pal. sec. Grut. *serius* spissius coniunxit; in Pal. ver. (ut & in V. C. Nic. Scellii) est *f* *p*ius proxime conveniens; vulgo *serius*. Gax. *Spissius* scribitur in duobus Gravianis, in aliis *serius*. Sit autem *spissius*, *serius* Cic. III de Orat. *Sed etiam f* est aliquando *spissius*, aut *f* ego sum tardior, *pe* frstra nuncquam amoveat. Vide Manut. Gravianis. Alii legunt *serius*: sed nihil mutandum. Nam *spissius* prae ter densitatis notionem, etiam tarditatis est, & quoniam *spissia* liquida opponuntur, factum est, ut *liquido* pro facile usurpetur. Lath.

tur. De rep. ex tuis, ut antea tibi scripsi, cum præsentiā, tum etiam futura magis exspecto. Quare, ut ad me omnia quam diligentissime perscribas, te vehementer rogo. Vale.

EPISTOLA XI.

ARGVMENTVM.

Ita sollicitus est, quidnam de successione provinciarum Romæ decernatur, ut omnino sibi deesse verba confirmet: mirro enim urbis desiderio tenetur. Pantheras ludorum causa promittit. De statu reip. diligentissimas a Calio litteras postulat. L. Paullo, C. Marcello Coss.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO ÆDILI CVRVLI
S. D.

PVtares ne umquam accidere posse, ut mihi verba deessent, neque solum ista vestra oratoria, sed hæc etiam levia, nostratia? Desunt autem propter hanc causam, quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum, atque in primis tui, satietas autem provinciarum: vel quia videmur

De rep. ex tuis) Glossam litteris expunxi fide cod. Grut. Pal. tert. Steuch. Gæ.

Præsentiā) Atqui scripsit se futura tantum exspectare, nisi quid ad ipsum pertineret; quare sic esponendum est: *Præsentiā*, quæ ad me pertinet. Conn.

EPISTOLA XI.

L*Evia nostratia*) Sic Cor. Nepos Praef. Sed delibero adhuc, an ne levius melius opponantur oratoriis verbis Cic. I. de Leg. c. 4. II. de Orat. c. 15. Nihil tamen adfero. Qui vero statuit quacumque ex parte, adeat R. Bantleium ad Hor. Art. P. v. 26. p. 407. G. Cont.

Satietas autem provinciarum) Hæc lectio ut mihi non satis placet, ita nullam habeo quam magis probem: nisi ex vetere libro ante, non autem legamus, ut sit: *Satietas provinciarum me tenet ante*

omnia. Quidam describunt, *Atque*: quam bene, ipsi viderint. In alio libro vetere totus hic locus sic legebatur: *Atque in primis satietas provinciarum*. Conn. Politiani liber habet pro autem, *atque*; miram ego satietatem imo nauseam cepi ex corruptelis ac varietatibus huius loci, quas objecerunt mihi ipsos invisenti MSSos Pall. prim. & quint. *incredibile meorum; atque in primis satietas ante provinciarum*; sec. tert. *atque in primis satietas provinciarum*. Pal. quart. Grut. *atque in primis satietas autem provinciarum*. Mihi quam primam adduxi, liquidissima apparet: ut sub appellatione meorum quoque Calium claudat, & dudum se medio subactum provinciarum queratur. Gæ. Meus liber primus sic plane ut editum est, nec longe abhorrent reliqui. Vid. Var. lect. libell. Gæav.

Næ

demur eam famam consecuti, ut non tam accessio quærenda, quam fortuna metuenda sit: vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui majora onera in rep. sustinere & possim, & soleam: vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. De pantheris, per eos qui venari solent, agitur mandato meo diligenter: sed mira paucitas est: & eas quæ sunt, valde ajunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia, nisi sibi fiat; itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit, & in primis a Patisco. Quidquid erit, tibi erit: sed quid esset plane nesciebamus. Mihi, mehercule, magnæ curæ est ædilitas tua, ipse dies me admonebat: scripsi enim hæc ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni reip. statu

Non tam accessio) Hoc est, quod Scipionem nonnet Hannibal apud Liv. XXX. 30. *Non tantum ad id, quod data pace habere jam potes, si prælio vincas, gloriæ adjectis, quantum ad moris, si quis adversi cornat.* Vide & Orat. II de Provinciæ. Conf. 14. I. Fa. Gron.

Quam fortuna metuenda) Ne scilicet pro more suo iterum aliquid demat de cumulo partz gloriæ. Hinc sapientes minime sibi sollicitandam fortunam existimant, sed eam reverenter habendam. Gron.

Qui majora onera in rep. sustinere & possim, & soleam) Ita passim omnes libri, tum editio princeps, itemque Victorii. Vulgo, *majora in rep. onera sustinere & possimus, & soleamus*, Gron.

Et possimus & soleamus) Ita regi codices. Vulgo *possim & soleam*. Lall.

Ad constitutam diem) Prich. Kal. Sextiles. Vid. Manut. Gron.

De Pantheris) De quibus toties ad me scribis, lib. VIII. Corr. Pantheris) Quibus uteretur in edendis ludis Gron.

Cuiquam insidiarum) Ludit eleganter, & suæ laudis aliquid admisceat, quasi hæc feræ doleant se non sentire solas felicitatem provinciæ suæ præfide Cicerone, & cum latronem aut insidiatorem nemo ibi metuat ob vigilantiam, & justitiam proconsulis, sibi tranquillius esse non licere, sed insidiis

patere venantium. I. Fa. Gron.

In Cariam) Quæ extra Ciceronis jurisdictionem esset. Cellar.

Sedulo fit) Formula excusandi negligentiam. Plaut. Merc. II. 3. 126. *At tu recusato te fuisse sedulo.* Cato de R. R. 2. *Si domino opus non apparuit, dicis villicus sedulo se fuisse.* X. Att. ep. 6. I. Fa. Gron.

A Patisco) Epist. 5. lib. VIII. Corr.

Sed quid esset, plane nesciebamus) Sic est in omnibus antiquioribus editionibus, ac melioribus codicibus; vulgo: *Sed quid plane esset, nesciebamus.* Gron.

Ædilitas tua) Propter ludos. Corr.

Admonebat) Quoniam majores nostri ludos in Palatio ante templum, in ipso Matris magnæ conspectu, Megalensibus fieri celebrarique voluerunt. Io. Ipse dies me admonebat) Qui non intellexerunt hunc locum, interpolant; sed ita habetur in edit. princeps, Vict. Vatican. Peck. Pal. pr. *ipse dies me admonebat*; sec. ut vulgo, *ipsa dies me admonebit*. Pal. tert. quart. quint. *ipse res me admon.* Gron.

Scripsi enim hæc ipsis Megalensibus) Non. Aprilis, quo die Matri deum sacra fiebant, quæ Megalensia dicebantur. Corr. *Ipse Megalensis*) Sic reposui, libris omnibus repugnantibus atque invitis, sola ratione & veritate fretus. Nam Megalenses & Megalensis & Me.

statu quam diligentissime perscribas: eas enim certissima putabo, quæ ex te cognoro. Vale.

EPISTOLA XII.

ARGVMENTVM.

Sollicitudinem suam demonstrat ob res urbanas. Litteras a Cælio petit de omni statu reip. addit de Diogenis & Philonis itinere: hortatur, ne provinciales honores urbanis magistratibus præferat; suam indicat ad urbem redeundi cupiditatem. Eodem anno.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO ÆDILI CVRVLI
S. D.

Sollicitus equidem eram de rebus urbanis: ita tumultuosæ conciones, ita molestæ. Quinquatrus afferebantur: nam cite-

& *Megasthenibus*, neque Græce, neque Latine dici potest. LAMB.

EPISTOLA XII.

Tumultuosæ conciones, ita molestæ. Quinquatrus afferebantur. Verusti codices *Quinquatris*, generandi casu: si enim *Quinquatris* esset, significaret (ut puto) diem, quo allatæ essent ad se, non quo gestæ illæ res. Intellegere autem eum diem, quo conciones illæ tumultuosæ habitæ sunt, declarat vox illa *citeriora*: dicit enim se nondum audisse, quæ post eum diem in urbe gesta sunt. Præterea potius apud bonos auctores *Quinquatrus* invenias quam *Quinquatris*, sic enim semper apud Sext. Pompeium, & Nonium Marcellum, qui hanc vocem diligenter interpretantur, scriptum est. Nonius etiam de forma vocabuli accurate disputat. Nam quod apud Tacitum lib. XIV. *Miro tamen certamine procerum decernuntur supplicationes apud omnia pulvinaria, usque Quinquatris*, quibus aperte infidia essent, ludis annuis celebrantur; mendum est: nam in vetusto codice qui in divi Marci Bibliotheca est, *Quinquatrus* est, non *Quinquatris*. Idem quoque non multo ante etiam in vulgatis libris: *Placuit solertia tempore etiam adjuncta, quando Quinquatrum festo*

die apud Rijas frequentabant. Victor. Ita t. c. i. m. Quinquatrus) Sive conciones molestæ & non tantum tumultuosæ a Cicerone appellatæ sunt, sive *Quinquatrus* ipse molestæ appellatæ sunt, quod eo potissimum die turbidæ & nefariæ conciones habitæ sunt, necessario intelligimus diem, quo res illæ Romæ gestæ sunt, non quo Ciceroni in provinciam allatæ. Non enim lectionem illam nullo pacto probamus quæ in impressis antea erat. Docuimus enim olim bonos scriptores potius hoc genere in hoc nomine usos esse quam neutro; castigavimusque locum Taciti, qui in hac voce corruptus erat. Cicero etiam ad Cornificium inquit: *Quinquatribus frequenter senatu causam tuam regi*. Inim in posterioribus. *Tumultuosæ conciones*) G. Carionis, L. Æmilii Pauli. Coax. *Quinquatris*) XIII. Kal. April. habitæ; vel molestæ *Quinquatrus*, ut etiam legitur. *Id. Quinquatrus*) Nihil muto; verumtamen non pigebit me lectorem admonere, ex Charisio libro I. Institut. Gramm. licere cognoscere, etiam *Quinquatrus* dici a Latinis genere masculino. Sic enim ille, *Quinquatrus*, *ἡναιδικαὶ*, &c. Quin ego ita in uno libro manulcr, ex nostris reperi. LAMB. Ita molestæ *Quinquatrus* affe-

citeriora nondum audiebamus. Sed tamen nihil me magis sollicitabat, quam in his molestiis non me, si quæ ridenda essent, ridere tecum: sunt enim multa, sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. Quare etsi, cum tu hæc leges, ego jam annuum munus confecerò, tamen obviæ mihi velim sint litteræ tuæ, quæ me erudiant de omni rep. ne hospes plane veniam; hoc melius, quam tu, facere nemo potest. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pelsinunte discessit: iter habebant ad Deiotarum regem: quamquam omnia nec benigna nec copiosa cognorant. Urbem, urbem, mi Rufe, cole, & in ista luce vive. Omnis pere-

offerebatur 1 Ita Victor. & post eum Lamb. (qui tamen uno in suo repertiri testatur *Quinquages*) Pal. prim. Vaticanus; nam ceteræ *Quinquaginta*. Græc. Grævii primus: *Quinquages*; secundus vero & Mentel. *Quinquages*. Recte autem Manutius ostendit *Quinquages* non tam generandi, quam nominandi casu positum esse, Vid. ejus notas. Græv. Molestæ res, quæ *quingentibus* acciderant, nuntiabantur: nam tempus & dies frequenter pro rebus, quæ in illis sunt, ponuntur. Plin. VI. ep. 31. Lucan. III. v. 70. Sen. III. de Ira c. 26. ubi plura Gronovius: adde IX. ep. 6. G. Cont.

Citeriora) Quæ post *quingentas* acta sunt. De tempore etiam Velleius I. c. 17. dixit: *Nec potestur in antiquis ceterioribus* (annum) *profectus ubertas*. Id.

Annuum munus confecerò) Annuum provincie administrationem. Græv.

Diogenes) Græcus: ep. 8. lib. VIII. CORRADO.

Philone) Liberto. Id.

Deiotarum) Regem Armeniæ quidem Minoris ab Senatu appellatum, sed Gallogræciæ Tetrarcham. Ceterum eum hoc loco, & *Deiotarum*, & *Laium*, & *Hydion*, & *Ithacum*, atque *Lathurem* legamus, videndum forte sit, an possumus legere *Regitarum*, cui per syngrapham a nonnullis Romanis pecuniæ fuerant creditæ. Cicero præterea de suo Deiotaro nunquam illa scripsisset verba: *Quamquam omnia*

ne benigna, nec copiosa cognorant. Quid si *Lathurum* legamus. ut Ptolemæum sic a patre, qui *Lathurus* dicebatur, vocatum interpretemur: cum quo Cælius nescio quid negotii, ex epist. 4. lib. VIII habuisse videtur? In. Quia quasi Cynofura est nobis editio Victorii in plerisque, & eam respicere hoc loco volumus: cum portentosa seditione Mithridatis diversitas concertet; alij *Lathurum Reg.* alij *Laium*, alij *Lathurum*. Medice vero, ut adnotat Egnatius, *Deiotarum*. Pal. pr. tert. *Fato regem*, secund. *Fato regem*, quart. *Fato regem*; quint. vero, sicut & Peck. & editio vetusta, *Fatum*. Jacob. Taurinus ea conjectura, referente P. Manutio, *Adiutorem*: quod cum Comanorum Regem tunc temporis fuisse scribit Strabo lib. X. Vatiæ tamen, ut nos, *Deiotarum*. Græc. *Ad Lathurum regem*. Mendose vulgati *ad Deiotarum regem*. Corresimus e vestigiis regis Mithridatis in quo scribitur *ad Latum regem*, & ex conjectura Corradi. Designatur autem rex Ptolemæus, Lathuri filius, cum quo Cælius nescio quid habuisse negotii videtur ex ep. 4. lib. VIII. Lact.

Urbem, mi Rufe, cole) In antiquis exemplaribus repetita est vox illa *Urbem*, eleganter profecto, majore eorum verborum vi. Quam figuram cum multis locis ex Cicero usus sit, imperitia librariorum tpe subtilis: aliter enim eorum distionum. vacare arbitantes, erroremque priorum (ut puta-

peregrinatio (quod ego ab adolescentia iudicavi) obscura & sordida iis, quorum industria Romæ potest illustris esse. Quod cum probe scirem, utinam in sententia permansissem. Cum una, mehercule, ambulatiuncula atque uno sermone nostro omnes fructus provincie non confero. Spero, me integritatis laudem consecutum: non erat minor ex contentenda, quam ex conservata provincia. Spem triumphi? inquis. Satis gloriose triumpharem, si non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed (ut spero) propediem te videbo; tu mihi obviam mitte epistolas te dignas. Vale.

EPISTOLA XIII.

ARGVMENTVM.

De litterarum infrequentia quasi molli brachio Calium reputant) corrigere studentes, graviter ipsi peccaverunt. Victor. Emaculatissimus locus primum a Victorio; qui ex Mediceo primores voces geminabat: deinde a me asserta eadem iteratio & huc traducta; quod exflare didiceram in aliquo codice Vaticanæ Bibliothecæ: deletoque enim ex omnibus MSis & est, ex iisdem. G. G. Mediceo, & Vaticano codici subscribit Gravii primus: qui & ipse Verbum, verbum. Grav.

Sordida) Humilis & abiecta. Curt. VIII. c. 8. Plancus X. ep. viii. Tacit. Agric. c. 9. G. G. Curt. Cum una mehercule ambulatiuncula atque uno sermone nostro omnes fructus provincie non confero) Sic & mei libri, & sic potuit Cicero scribere: non nego; nam & in aliis locis sic loquitur. Ne que tamen improbanda V. C. N. Scelli lectio: Cum uno sermone vestro omnes fructus provincie non confero. Grav.

Non erat minor ex contentenda) Contenta habent aliquot veteres libri, quamvis contentenda ferri etiam possit. V. G. Non eram mince) Ita Pal. optimus primus & Peck. Vulgo erat: quo referatur, cum ignarissimis scio. G. G. Quatuor MSi, quos ego evolvi, erat, non etiam, ut perpetam reposuit

ex suis Gebhardus. Referendum autem ad laudem integritatis, jam vidit Manutius. Itaque Cicero tot codicum lectionem restitui. Altera enim paucorum librorum friget: sed & ex libro Italico, & primo meo addidit est, quod in omnibus editis desideratur, cum tamen sententia hanc voculam postulet. Grav.

Spem triumphi) Est codicis Medicei lectio, quam allevit orz sui codicis Egnatius, introduxitque diligentissimus Victorius: quam & in Vass. haberi gaudeo. Nec longe desistit Pal. pr. *Spem triumphi*, inquis, satis gloriose triumpharem; non essem quidem, &c. G. G. Intellige consecutus es? amo xxi. v. Sic Tullius Orat. ad Brut. p. 300. Sic. III. de Ofic. c. 26. Liv. 43. c. 17. Verum in Interrogationibus, Increpationibus, Disputationibus, & omni sermone, quem quidam animi motus comitatur, nihil hac figura & nuda etiam Ellipsi frequentius. G. G. Curt.

Satis gloriose) Pro omni triumpho duco, non tam diu abesse a meis: esse in desiderio suorum, abesse a suis. Desiderium, absentia. Petron. 70. Desiderium extitit non posse seminum pati. Io. Fa. Gron.

Est-

prehendit: eundem excusat, culpa in tabellarios translata: laudat etiam ob earum, quas proxime accepit, prudentiam & humanitatem. Amicitiam cum Ap. Claudio, & amicitia causas commemorat. Quod Casarem Curio, qui cum optimatibus antea sentire videbatur, capit defendere, exitum agnoscit conjecturae suae. Decedere e provincia, expleto anno, sibi ait esse constitutum; miroque se teneri desiderio urbis, suorum, Caesarii potissimum; quem adilem videre cupiebat. Negotialis fere tota est epistola: morale principium, & quod concludit; nam quae narrat de Appii erga se suaeque in illum benevolentiae, propter occasionem inducta sunt Appii a Dolabella accusati: de quo vide epist. 9. lib. VIII. cui Cicero respondet. Eodem anno.

M. T. C. IMP. M. CAELIO AEDILI CURVLI
S. D.

R Aras tuas quidem (fortasse enim non perferuntur) sed suaves accipio litteras: vel quas proxime acceperam, quam prudentis, quam multi & officii, & consilii! Etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas; tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus prudentibus fideliterque suadentibus idem videri. Ego Appium (ut saepe tecum locutus sum) valde diligo: meque ab eo diligigi statim ceptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi. Nam & honorificus in me consul fuit, & suavis amicus, & studiosus studiorum etiam meorum. Mea vero officia ei non defuisse, tu es testis: quoniam κωμικός μαρτυς (ut opinor

EPISTOLA XIII.

A Cicio litteras) Epist. 6. lib. VIII.
AA CORRADVS.

Vel quas proxime) Vfus elegans particularis, hac vi, ne de aliis dicam: ut alia taceam. Ter. Andr. III. 2. 9. Vel hoc quis non credat, qui te noris, ab te esse ortum. Virg. II. Aen. 406. Vel cum se pavidum contra mea iurgia fingit. Io. Fr. Gron.

Prudentes . . . multi officii) Per secundum & sextum casum nominis substantivi circumteribunt Adiectiva, & non raro cum illis conjungunt; quod etsi ubique obuium, monendum fuit,

ne amplius in errore versentur, qui semper aequalitatem, ut dicunt, partium & vocum sectantur. Ovid. II. Am. & X. v. 28. Sall. Cat. c. 18. Nec, si quid video, opus est cum Salmatio inferioris rescribere. G. Gort.

Simultatem deposuimus) Auctore Cn. Pompeio. CORR.

Consul) Cum L. Domitio Aenobarbo. IDEM.

Mea vero officia ei non defuisse te es testis: quoniam κωμικός μαρτυς, ut opinor, accidit Phasia) Eratimus vir doctissimus nostris temporibus, & volu- γρηγοράτες, locum hunc corruptum esse

opinor) occidit Phania: & mehercule etiam pluris cum feci,

esse censet, corrigique, *οικικος μαρτυς*, vel *οικωθεν μαρτυς*, id est, domesticus testis, cum nullibi apud Græcos auctores (ut videtur) hoc proverbium legisset. Nos in antiquis exemplaribus Græcas has voces nulla varietate scriptas animalvertimus, sed recte admodum & integerime, quod raro accidit in Latinis vetustis codicibus. Vix enim poterant, qui linguæ illius rudes essent, ut erant illarum ætatum librarii, tam accurate characteres illos effingere, ut non aliquid peccarent: Proverbiumque hoc apud Suidam reperimus in dictione, *εμφανει*. Cum enim locum ex historia Polybii adduceret, hæc verba ipse ponit: *Οτι ινα τιςος πανη κατα την ανωχρηλογικην και την αλλην αναρχουνται, και προσκατελευται ο' ανδρος κωμικου ενια μαρτυρα προειπισσασαμενος ανωυρον*. Ille ut suis convitiis & relique impudentiæ fidem assereret, etiam mendacio virum aggressus est, Comicum quendam system adducens innotatum. Nihil igitur amplius de horum verborum integritate dubitandum est, cum apud Græcos etiam auctores hoc proverbium inveniat: potius querenda est sententia & vis ipsius: et si ex verbis Polybii, quæ a Suida accepimus (nec enim integram historiam præclarissimi illius viri habemus) videtur de his proferri solitum, qui aliquid mendacium ficto aliquo teste confirmare volebant. Nam quod alii *comicum system* opportunum intelligant, & in tempore advenientem, alii autem aliter exponunt, cum nullo hæc auctore dicant, mirari non debent, si paucos admodum suæ sententiæ comites habent. VICTOR. *Tu es testis*. Firmus & perpetuus. CORN. *Κωμικος*. Fictus, vel repentinus, & ultro citroque currens, quales in comædiis inducuntur. Vnde etiam dixit, *accidit*; sicut in omnibus fere libris veteribus legitur. In *Μαρτυς*. Testis. In *Phania*. Appii libertus, epist. 1. lib. III. Io. *Accidit Phania*. Securus sum codices quosdam vulgatos: in his, Lugdunenses. Nam omnes manus, quos quidem viderim, habent *accidit*, præter unam, in quo

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. J.

scriptum est *accidit*: & supra scriptum, *id est mortuus est*: sed ita ut facile appareat ex a vocali factum esse o, recentiore manu. Erat autem hic *Phania* Appii libertus, ut intelligere licet ex epist. 1. & 5. libri III. Iam *κωμικος* lego, non *οικικος*, neque *οικωθεν*. LAM. *Quoniam κωμικος μαρτυς (ut opinor) occidit Phania*. Hanc scripturam a se inventam in vet. libris asserit Victor. cernoque eam in Pall. sec. quint. nec abit longe quartus. Guiljelm. pro *quoniam* putabat legendum *qua jam*, vulgo *effusa* delit, & *note es* excidit. GSA. *Tu etiam & quoniam* legunt libri Grævii, & Amstelædamentis. Mentelianus vero habet *accidit pro accidit*. GSA. *Quoniam κωμικος μαρτυς occidit Phania*. Hunc locum parum affectu sunt viri docti. Erasmus legendum suspicatus est *οικικος μαρτυς*, vel *οικωθεν μαρτυς*. Scaliger sub nomine Villomari vulgatum reitinet, sed pro eodem illo domestico teste accipit. Victorius auctoritate Polybii fîsum, & mendacii exponit auctorem. Sed Polybius illie proprie & simpliciter Comicum Archædium ssystem adducit criminum vulgo in Democharem confessorum, ut liquet ex lib. XXII. Excerptis. Camerarius præclare omnino *accidit pro accedit*, vel *accidit*, quod vulgo habebatur: præclare idem fieri posse, ut Cicero in nomine Appiani liberti luserit: nam *Phanias*, ut Sossas, Comicarum personarum fuerunt usitata nomina. Quæ adjungit compendiseri potuissent: vel de glorioso teste usum velut proverbio esse, vel qui ad testimoniationes esset promptus, vel de fucato accipendum. Manutius ita interpretatur: libertum Appii *Phaniam* præter ceteros cognosse, ut Comicum testem ex quibus in Comædiis lites discordiaque tolluntur: quando causa fingitur aliquis adveniens involutarum rerum notitiam explicare, patetis&que veritate sedare turbas. Ecce alii opportunum, alii levem, alii contrarium: & fuit vir doctus qui non levem, sed *κωμικον μαρτυρα*, majoris fidei ergo Plutarchum appellasse diceret. Sed hæc omnia quibuscumque denum rationibus

feci, quod te amari ab eo sensi. Iam me Pompeii totum esse scis. Brutum a me amari intelligis. Quid est causæ, cur mihi non in optatis est complecti hominem, florentem ætate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinibus, amicis, collegam meum præsertim, & in ipsa collegii laude & scientia studiosum mei? Hæc eo pluribus scripti, quod mihi significabant tuæ litteræ, subdubitare, quæ essem erga illum voluntate. Credo te audisse aliquid: falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum & rationum mearum dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciæ: ex eo quidam suspicati fortasse sunt, animorum contentione, non opinionum dissensione, me ab eo discrepare. Nihil autem feci umquam, neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem.

Post

bus nunguntur, præter mentem sunt Tullii. Mea, inquit ille, officia in Appium eouitisse testem dare poteram ante omnes libertum eius Phanium. Nam sic lib. III. ep. 1. ad ipsum Appium: *De mea autem benevolentia erga te, est pæter eodẽ Phanium cognoscere, tamen videtur etiam aliqua mea pæter.* Nunc te potius appellabo ipsum, quando ille, ni fallor, fecit quod sibi faciendum fuit, & Acherunti potius quam inter superos testimonium potest perhibere. Hunc vocat *numerus* *propria* nullam aliam ob causam, quam ob nomen personis scenicis impo-
pooi solitum. GAON.

Iam me Pompeii totum esse Cujus filius filiam Appii habebat uxorem. CORAAN.

Brutum a me amari M. Brutum Appii item generum. IO.

Collegam meum In augurato. IO.
Et in ipsa collegii laude & scientia studiosum mei Quippe qui libros augurales suos mihi dicarit. IO.

Quod mihi significabant tuæ litteræ, subdubitare Medicus codex, *Quod nihil significabant*. Quare adinadventandum est, an melius legi possit, *Quod nonnihil significabant*: hoc intellectu, ut dicat Cæro, in Cælii epitolia quædam verba esse, quæ ob-
tuse significent hanc suspensionem in

animo illius residere, de alienata voluntate ipsius erga Appium. Distio illa mihi non magnam ullam vim habere videtur eo 10 loco: nam si id significabant litteræ Calii, non magis Ciceroni, quam omnibus aliis, qui eas legissent, significabant; nec tamen firmitudinem aliquam hoc argumen- tum habet: quare de tota re nihil adfirmamus. VICTOR. Liber prim. Gra-
vii eandem, quam Medicus scriptura-
ram præ se fert. GAUVIS: Scribitur in Medico codice, quod nihil si-
gnificabant: unde Victorius suspicatur
legendum, quod nonnihil significabant.
LATIN.

Te audisse aliquid Quasi acta ejus in provincia successor rescidisset, & sic ei me parum exquam & benevolam demonstrassem. IO. F. GAON.

Genus institutorum Est quædam diver-
sitas inter maum, & illius propo-
situm atque institutum in regenda pro-
vincia. IOAN.

Illius administratione provinciæ Ca-
simum patrimonium alter subiectus, ut
dicunt, alter quasi obiectus ab uno
nomine pendentes, ut I. de Off. c. 14.
Phil. XII. Florus III. c. 5. COAT.

Me ab eo discrepare Me bonum esse in illius invidiam, & aliter esse, quam ille fecit, non quod ita faciendum putem, sed quod cupiam

211

Post hoc negotium autem & temeritatem nostri Dolabellæ, deprecatorem me pro illius periculo præbeo. Erat in eadem epistola veteranus civitatis: gaudebam sane, & congelasse nostrum amicum lætabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Cæsarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret præter me? nam, ita vivam, putavi. Dii immortales, quam ego risum nostrum desidero! Mihi erat in animo, quoniam jurisdictionem conseceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustris reliqua,

illi dare dolorem. Io. Fr. Gron.

Temeritatem nostri Dolabellæ) Qui rem fecit Appium. CORRAD. Dolabellæ. Qui, futurus mox gener Ciceronis, Appium ex Cilicia decedentem rem fecerat. LALL.

Veteranus) Nimium quoddam otium, & negotiorum intermissio, lib. VIII. ep. 6. CORRAD.

amicum nostrum congelasse) Curionem tribunum pl. adeo nihil movere, nullas rogationes novas ferre, nihil certaminis suscipere adversus potentes, ut videatur defixus vel immobilis factus, instar aquæ congelatæ vel congelatæ. Io. Fr. Gron.

Nostrum amicum lætabar) G. Curionem Trib. pleb. CORRAD. Vide Manut. Grev.

Extrema pagella pupugit me tuo chirographo) Cum tua manu in extrema epistola illud addidisti: Curio transfugit ad populum, & pro Cæsare loqui cupit; vel illud: Turpe tibi erit, parricidarum greges ac non habere. Idem.

Cæsarem nunc defendit Curio) Pro non reponi potest vel jam, vel, quod magis puto, nunc; ut sit cum interrogatione admirationeque, *Cæsarem nunc defendit Curio?* HENR. RUTIL. *Cæsarem nunc defendit Curio*) Secutus sum libros vulgatos, & historiarum rationem. Nam ex libro VIII. epist. licet intelligere, *Curionem defendisse Cæsarem*, & illi acriter resistisse, qui Cæsarem ex provincia retrahere conarentur. Hæc eo scriptis, quod quidam securi nonnullos codices manu scriptos mendosos, legunt, *Cæsarem non defendit Curio?* LAMBIN.

Nam, ita vivam, putavi) Hanc scriptu-

ram in solo quarto deprehendi, ceteris vitii pertinacissimis in via, sed cum exister in editionum prima, probatissime Vißor. ac Lamb. denique & Vatican. & Peck. & ipsa veritas asserat, quis ambigat? GERNARD. *Cic. sollicitus me, ita vivam, tuæ, mi Tira, valetudo.* GREV.

Quoniam jurisdictionem conseceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustris reliqua sine sociorum ulla querela conservaram, &c. Hunc locum in omnibus libris scriptis corrupti restitutio debetur Ioanni Petro Crasso, ut testatur Bern. Rutil. in Decur. his verbis: Ioan. Petrus Crassus, civis, ac præceptor meus, quod ante legebatur, legiturque etiamnum vulgo: *Mihi erat in animo, quoniam jurisdictionem conseceram, civitates locupletare, in publicanis etiam superioribus lustris reliqua sine sociorum ulla querela conservata in privatis, summis, infimisque iuvandis, proficisci in Ciliciam: ita legi oportere: Mihi erat in animo, quoniam jurisdictionem conseceram, civitates locupletarem, &c.* quod & sensus ipse, alioqui nullus, ostendit, & similis in Epistolis ad Atticum sententiæ expressio. Plutarchus de locupletatione civitatum nostra prodidit. Grevius.

Jurisdictionem) Enrum Laodicense, CORRAD.

Civitates) Multas omni ære alieno liberatas, multas valde levatas: omnes ærotopiam adeptas. Idem. *Civitates locupletaram*) Nihil ipse ab iis accipiendum, meos accipere vetando, quæ decem proximis annis suffragati fuerant Græculi magistratus; reddere cogere.

liqua, sine sociorum ulla quarela, conservaram, privatis, summis, infimis fueram jucundus, proficisci in Ciliciam Nonis Maii: &, cum prima æstiva attigissem militaremque rem collocassem, decedere ex senatusconsulto. Cupio te sedilem videre, miroque desiderio me urbs afficit, & omnes mei, tuque in primis. Vale.

E P I S T O L A XIV.

A R G V M E N T V M.

Commendat Fabium a quinque rebus, probitate, doctrina, ingenio, modestia, amicitia sua. De rebus Romanis litteras expectat. Eodem anno.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO ÆDILI
CVRVLI S. D.

M Fabio, viro optimo & homine doctissimo, familiarissime utor, mirificeque eum diligo cum propter summum ingenium ejus summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam. Ejus negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit: sed in hoc

cogendo, ære alieno liberando, V. Att. ep. 21. VI. Att. 2. I. Fr. Gron.

Publicanis) Nam populi, nullo gemuru, publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil solverant, etiam superioris lustri reliqua reddiderunt. Conn.

Reliqua) Quæ debebant. Idem. Reliqua: reliquæ portiones solvendæ Plin. III ep. 19. Confer Salm. & Casaub. ad Spart. Adrian. c. 7. p. 65. Coar.

Proficisci in Ciliciam) Laodicea, quæ erat inter *ἐπὶ τῶν ἀσιατικῶν* Asiaticas, provinciarum Ciliciensi attributas. Coar.

Et cum prima æstiva attigissem) Alias, primum: sed pro nostra pugnant & editionum antiquissimarum & optimarum: & omnes fere MSi, solus quippe Pal. quint. prius. GERNARD. GRAV. Initium æstivorum scissilem. Vide I. Obf. 7. Io. Fr. Gron.

Militaremque rem collocassem) Vide,

num rectius sit in antiquo libro, *militemque in ea collocassem*. F. VASSI. Collocare præsidia, milites multi dixerunt, quod fortasse Vrsinum impallit, ut rectius hic videri vellet *militaremque collocasset*. Hist. B. Alex. c. 33. G. COXTVS.

E P I S T O L A XIV.

M Fabio) M. Fabio Gallo, ad quem libro VII. scribit. Coar.

Ejus negotium) De Herculaneis fundo a Q. Fabio fratre profectipro, ep. 25. lib. IX. Idem.

Hominem occidat oportet) Passeratius in Praelectionibus in Prop. Lib. II. Eleg. 17. huius loci sensum non videtur cepisse, cum componat eum cum aliis e Cicero petitis locis, sed alium sensum constituentibus. Dicit autem Cicero, magnos patronos nec curare præter magnas causas, reliquas

hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, cum tua opera Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto, & desidero: in primisque, quid agas, scire cupio: nam jamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur. Vale.

EPISTOLA XV.

ARGVMENTVM.

Si quis Calii tres epistolas legerit, quibus Cicero respondet, undecimam, tertiam decimam, decimam septimam libri octavi, is magnopere nostram interpretationem non desiderabit. Epistola capita sunt hæc, de supplicationibus suis, de filia & Dolabellæ nuptiis, de sua sollicitudine ob civiles discordias, de rationibus, quibus adductus C. Calium, quaestorem suum, provincia præposuerit, de Ser. Ocella in adulteriis deprehenso, de rebus ab Atilio Calio gestis, de suo ad urbem reditu. Tota negotialis epistola: respondet enim ad ea, quæ Calii litteræ significauerant: nam rationes de quaestore provinciæ præposito, quis non videt ad negotiale genus pertinere?

M. T. C. IMP. M. CÆLIO CVRVI
ÆDILI S. P. D.

NON potuit accuratius agi, nec prudentius, quam actum est a te cum Curione de supplicatione: & mehercule, confecta res ex sententia mea est, cum celeritate, tum

quas susque deque habere, quare meruendum esse, ne Fabii commoda postponantur rebus aliis majoris momenti. Verum nihil esse, quod Cælius disturus esset, se gravioribus negotiis impeditum fuisse, ac propterea Fabium neglexisse, quoniam Cicero nullam esset accepturus excusationem.

VARRIO.

Omnis relinques! Quidquid aliud erit negotii, sepones, & in alium diem differes: ut ap. Terent. *rebus relinquitur*. Andr. II. v. 11. Plaut. Epid. IV. 11. 33. *alienatis rebus*. Virg. VIII. *Acid.*

Tollite cuncta, inquit, capiteque auferre labori. Io. Fr. Gaon.

Vt expeditus rebus Fabii vacare possit. Ex formula, *relinquitur rebus omnibus*, quam apud Laer. Plaut. & Terent. legimus: vide Donat. ad ea Ter. Andr. A. II. Sc. 5. *Cort.*

EPISTOLA XV.

DE supplicatione! Supplicatio est cum, publica re bene gesta, Diis in omnibus templis victimas cadunt & gratias agunt: vide P. Manutium.

GRÆVVS.

H 3

Com

tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus & idem meus, assensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Quare scito me sperare ea, quæ sequuntur: ad quæ tu te para. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari. Nam ea quæ speras Tulliz meæ prudentia temperari posse, scio, cui tuæ epistolæ respondeant. Quid si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris mihi ad Appium? Sed quid agas? sic vivitur. Quod actum est dii adprobent. Spero fore jucundum generum nobis: multumque in eo tua nos humanitas adjuvabit. Resp. me valde sollicitat: faveo Curioni: Cæsarem honestum esse cupio: pro Pompeio emo-

ri pos-

Competitor tuus & idem meus) Mirus, ep. 9. lib. VIII. CORRAO.

Affe. sus est ei) M. CATONI. INAM.

Divinus) A. M. CATONE viro sanctissimo, & prope divino proleclis. INAM.

Sperare ea quæ sequuntur) Triumphum, qui supplicationem solet sequi. INAM. Supplicatio enim est prærogativa triumphi. GRAV.

Dolabellam a te gaudeo primum laudari) Ep. 13. lib. VIII. CORRAO.

Temperari) Imminui & mutari. Sidorius V. 7. Temperat Lucumone nostrum Tamequil sua. IO. FR. GRON.

Cui tua epistola respondeat) Ep. 6. lib. VIII. CORRAO.

Quid si meam leges) Ep. 10. lib. III. IOAM.

Quam ego tum ex tuis mihi ad Appium) Iterum delevi glossam litteris ex Pal. tert. & Stewechiano. GERHARD. Ex tuis litteris mihi) Litteris delevit Gebhardus secutus fidem duorum codicum Palatini tertii, & Stewechiani. Non exilat ea vox etiam in Menteliano: sed reliqui & quidem meliores illam agnoscunt. Hinc non ausus sum eam expungere, præcipue cum non litteræ, sed epistola semper peccasset. Sentus autem est: Cuius accumeum petii, & hausi ex tuis litteris. GRAV. Ex tuis litteris. Post & secundum tuas litteras, ita ut conveniret meum cum tuo iudicio de illo. Sall. Cat. e. 44. Ita dicitur Ex animi sententia: vide Sall. IV. e. 20. G. CONTIUS,

Sic vivitur) Ut modo oderimus aliquem, modo amemus. Petron. Quod hostie non est, cras erit, si vita traditor. IO. FR. GRON.

Cæsarem honestum esse cupio) Sic vetusti codices, ut nos emendavimus, eadem sententia & significatione, qua Brutus & Cassius de Antonio in epistola ad eum missa dicunt: Nos in hanc sententiam sumus, ut te cupimus in libera rep. magnum & honestum esse. VICTORIUS. Cæsari honestum esse cupio) In pluribus libris leges: Cæsarem honestum esse cupio. CORRAO. Quidam libri habent, Cæsarem honestum esse cupio, quæ scriptura non est rejicienda: sed Cæsari honestum esse cupio (quæ similiter in nonnullis libris reperitur) magis probo. Mendose autem operæ olim fecerunt, honestissime esse cupio cum in exemplo esset, honestissime cupio, sine verbo esse. LAMBIN. Cæsarem honestum esse cupio) Sic Med. codex, Victorii editio, Pal. pc. At reliqui quatuor, sicut & Grut. & Peet. cum prima impressione: Cæsarem honestissime esse cupio. Alias (quod Lambino non aspernandum videtur) Cæsari honestissime cupio. GERHARD. Codicis Mediceri scripturam confirmant Palat. prim. & prim. GRÆV. Reliqui: Cæsarem honestissime esse cupio, alii omittunt esse. Cæsarem honestum esse cupio; est: Volo Cæsaris dignitatem salvam & inviolatam manere. Sic alibi quoque loquitur, ut pridem docti monuerunt. GRAV. Honoratum in dignitate sua: nam erant jam tum, qui Cæsari inviderent, eum-

que

ri possum: sed tamen ipsa rep. nihil mihi est carius, in qua tu non valde te iactas: districtus enim mihi videris esse, quod & bonus civis, & bonus amicus es. Ego de provincia decedens quaestorem Caelium praeposui provinciae. Puerum? inquires. At quaestorem, at nobilem adolescentem, at omnium fere exemplo: neque erat superiore honore usus, quem praeficerem. Pontinius multo ante discefferat: a Quinto Fratre impetrari non poterat: quem tamen si reliquissem,

que gradu suo pellere turniter volebant. Plaut. Capr. A. II. Sc. 111. v. 32. Sic ignis horfusus Papin. Stat. III. Sylv. t. v. 6. & *divitiae honeste*. Sall. Cat. c. 7. CORR.

Pro Pompeio emori possum) Emori digni erant, qui hac inculcarunt simplex mori, contra omnes libros ac editiones. GERNARD.

In qua tu non valde te iactus) In qua tu non multum laboras, & contendis, non multum eius rebus & negotiis te immittes, sed quicquid quasi. Caelius ad Ciceronem VIII. ad fam. 10. Curionem video dupliciter se iactaturum: primum ut aliquid Caesaris adimat; deinde ut aliquid Pompeio tribuat. Cic. IV. Catil. dicit in posterum, ut quis huius supplicii levando se iactare, & in perniciem recip. popularis esse possit. GAV.

Es bonus civis) Et ob id nolles patriam, & Pompeianos deserere. CORNAB.

Es bonus amicus) Curioni, & Caesari, a quibus nolles abesse. ION.

Praeposui provinciae) V. C. Nic. Scellii, meus prim. & Mentel. praeposui provinciae, non male. De hoc loquendi genere pluribus egi ad Iulianum. GAV.

At omnium fere exemplum) Emendavimus exemplo, ut est in antiquis codicibus. Ad Attic. lib. VII. de hac eadem re agens sic inquit: *Hoc melius, & huius rei plura exempla*. Item in eadem hac epistola. *Postremo non tam mea sponte, quam potentissimorum duorum exemplo*. Intelligit autem Pompeium & Caesarem, ut ex epistola ad Atticum supra citata declaratur: *Pompeius ea robore vir, his verbis, Q. Cassium sine sorte delegis, Casse Actonium*. Quod autem hic, *at quaestorem, &c.* in vetusto codice ad quaestorem,

ad nobilem, ad omnium, &c. legitur secundum veterem scripturam propter affinitatem harum literarum: sic enim in hoc exemplari pluribus locis reperias, ut contra *as* pro *ad* in epistola ad Sallustium, in hoc eodem volumine: *As quem intelligebat ejus belli periculum spectare*, & aliis infinitis locis. VICTOR. *Exemplo*) Nonnulli se ita hanc locum, qui mendosus erat; castigasse aiunt: de quo cum illis non pugnamus: neque tamen furti nos reos agere statim oportebat; praeterea cum in omnibus manuscriptis nullo discrimine, quemadmodum legi debet, scriptum invenerimus. Praeterea antiquorum codicum fidem ita illam tractavimus, ut diu nos diligenterque de ea quaesivisse planum omnibus testemur. ION.

Neque erat superiore honore usus) Sic habent omnes libri veteres, quod quidem viderimus: nisi quod in nonnullis legitur *ullus*: unde conicere quis posset, legendum esse, *neque erat superiore honore ullus*, &c. quo modo locutus est epist. 18. ejusdem libri: *Habes enim neminem honoris gradu superiorem*. LAMBIN. *Neque erat superiore honore usus*) Sic omnes tum Pall. tum Lambin. Vatie. Gruter. Peck. vulgo: *Neque erat superiore honore ullus*: unde Lambin. *superiore honore ullus*, quod statim imitari in hac editione esset hominis non solum temerarii, sed etiam dementis. GERNARD. *Superiore honore usus* habent quoque libri Grævii, & Amstelodani. GAV.

Pontinius) C. Pontinius legatus. CORNAB.

Multo ante discefferat) Ex pacto & conventu, nam ea lege exierat ION.

A Q. Fratre impetrari non poterat)

sem, dicerent iniqui, non me plane post annum, ut Senatus voluisset, de provincia decessisse: quoniam alterum me reliquisset. Fortasse etiam illud adderent, Senatum eos voluisse provinciam præesse, qui antea non præfuissent: fratrem meum triennium Asiæ præfuisse. Denique nunc sollicitus non sum: si fratrem reliquisset, omnia timerem. Postremo non tam mea sponte, quam potentissimorum duorum, exemplo, qui omnes Cassios, Antoniosque complexi sunt, hominem adolescentem non tam allicere volui, quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est: mutari

Quoniam oderat provinciam. *Idem.* In libello Variarum Lectionum, qui additus est editioni Gravii, reperies in codice quodam veteri ita haberi: *Discesserat a Quinto Fessare, male impetrari non poterat.* Quod nunc de nihilo videtur. *VARIARUM.*

Alterum me. Quod de summa animorum conjunctione, quæ in fratribus & amicis est, dicitur. De amico infra VII. ep. 5. De fratribus opportune Manutius laudat Nigilium apud Nonium Marc. c. 1. Neque in derivatione ista multum diversus abit P. Festus p. 291. *COAR.*

Asiæ præfuisse. Prætozem. Lege primam ad ipsum Q. Fratrem epistolam. *COAR.*

Omnia timerem. Cum bellum esse in Syria magnum putaretur, & id videretur in Ciliciam erupturum. *Idem.*

Potentissimorum duorum. Cn. Pompeii & C. Caesaris. *Idem.*

Qui omnes Cassios Antoniosque complexi sunt. Sunt, qui in sensu horum verborum tradendo non parum decepti sunt: non enim narrat Cicero, se idcirco Gallium præposuisse provincie, quod veller sibi gratiam reliquorum ejusdem familia conciliare, neque arbitratur Pompeium, & Caesarem id consilium in præhendendis Quæstoribus sequutos fuisse. sed inquit se id peccasse coactum exemplo potentissimorum virorum, qui Quæstores suos omni ratione qua potuerunt, ornarunt, & illorum gratiam omni benevolentia genere iniverunt: id enim est complexi sunt, ut paulo ante cum

de Appio Claudio sermo esset: *Quid est cense, cur mihi non sit in optatis, complerli hominem florentem ætate, opibus, &c.* Nisi enim Quæstorem & ipse præposuisset, timebat illum iratum, qui iniquo animo tulisset se honorem illum a Cicerone impetrare non potuisse, quem antea Quæstores Cassius & Antonius a suis Proconsulibus & Imp. accepissent. Quod autem Cassios, & Antonios numero multitudinis dixit, non novum est apud Ciceronem, sed usitatum & elegans, ut in epist. ad Pætum 127. *Itaque te cum video, amicos mihi Gracios, omnes Lucilios, vero ut dicam, Crassos quoque, & Lolios videre videor.* Sed etiam doctissimus & politissimus scriptor Plato in Symp. *Kastipor au Chaispos, Ayaduros, Epistimachos, Platonias, Apoclimas, Democritus de autem et dei Mytes, Apoclitens iterum Phaleros, Agathonos, Eryximachos, Parmenias, Aristodemos, Socratem autem ipsum quid opus nominare?* Hanc esse sententiam hujus loci inde etiam intelligi potest, quod epistola ad Q. Thermum Prop. quæ penultima hujus libri est, Cicero magnopere ei suadet, ut provinciam præneret Quæstorem, docens, id rectum esse & fieri debere: ostendensque, nisi ita fecisset, multas fortasse molestias ac pericula illum sibi conciliantram esse: quod Quæstor ignominia affectus merito illi semper iratus erit, & natus aliquam occasionem nocendi, cum sibi id jure posse facere videatur, nunquam illam dimittet. *VICTORIA.* *Omnes Cass. Anton. g.) Q. Cassium Longinum,*

tari enim non potest. De Ocella parum ad me plane scripseras: & in actis non erat. Tux res gestæ ita notæ sunt, ut trans montem Taurum etiam de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me Eteliæ morabuntur, celeriter (ut spero) vos videbo. Vale.

EPISTOLA XVI.

ARGVMENTVM.

Tribus annis epistolæ Ciceronis ad Calium datæ sunt: prima, secunda, tertia, M. Marcello, Ser. Sulpicio Coss. quarta, quinta, sexta, septima, octava, L. Paullo, C. Marcello Coss. nona, L. Lentulo, C. Marcello Coss. Hac ultima respondet iis litteris, quibus eum Cælius obsecraverat, ne se cum Pompeio conjungeret, sed in oppidum aliquod bello vacuum recederet donec armis civilis contentio dijudicaretur: earum litterarum initium est: Exanimatus sum tuis litteris, lib. 8. Magnum, inquit Cicero, dolorem ex litteris tuis accepissem, nisi diuturna mihi rerum desperatio pæne omnem jam doloris sensum ademisset. Nec vero consilium meum

ginum, Pompeii in Hispania Quæstorem intelligit, & M. Antonium in Hispania Cæsaris Quæstorem: auctore Dione lib. XLV. CORRAB. *Omnes Cossos*) Quidam legunt, *juvenes Cossos*. LAMBIN.

De Ocella) Servio Ocella. CORRAB. *Perum plane ad me scripseras*) Ep. 7. lib. VIII. IDEM.

Et in actis non erat) Et in actis urbanis ad me missis. IDEM.

De matrimonio sit auditum) Vetusti codices omnes *de matrinio*, quam lectionem magis probo: præter enim vetustiorum codicum auctoritatem, quomodo potest coniugium inter res gestas numerari? Quod si de nuptiis illius ageret, non tam frigide hanc rem tetigisset: nam & clarius totam rem narrasset, & quod moris erat, ei gratulatus fuisset. Innoit autem (ut puto) negotium ipsius quoddam, de quo etsi tunc aliquis sermo fuit, postea tamen sito obscuratum est,

cum dignum non esset quod in historiis traderetur. De C. Matrinio quodam equite Rom. meminit Cicero in Oratione VII. in Verrem. VICTOR. *Matrimonio*) Dolabellæ & Tulliz, re auctore confecto, etiam *matrinio* male quidam legunt. CORRAB. *De Matrinio sit auditum*) Invenit hoc in Mediceo, adnotavitque Egnatius, sequenti post Victorius, Lambin. Manut. Nam vulgo *de matrimonio*, lectio non est usuci. Gebhard. Rugeri. Var. lect. III. cap. 3. legit *M. Arstinio*, adde & Manutium. GRÆV. *De matrinio*) De nuptiis Tulliz Ciceronis filiz cum Dolabella, conciliante Cælio: quam rem Cicero jocale reponit in rebus gestis Cælii. Vulgo editur *de Matrinio*: sed quis sit ille Matrinus, de qua de re agatur, nemo docet. Regii codices id habent, quod dedimus. LALLEM.

Eteliæ) VENTII, CORRAB.

Est.

meum hoc fuit, ut pro Pompeio contra Cæsarem pugnarem, sed ut in aliquas fortasse solitudines discerem: nihil enim civilibus armis odiosius: Cæsaris ira non me movet, cum eadem omnibus calamitas impendere videatur. Filius meus, cujus causa vis me mihi carum esse ac de mea calamitate laborare, si erit aliqua res. sustentabitur memoria nominis mei, si nulla, cum reliquis civibus concidet. De genero meo Dolabella, noli dubitare, quin eam quam debeo curam sustineam. Hispaniensis belli exitum non exspecto: quorsum enim? aut mihi, incolumi civitate, locus erit: aut perdita, quod reliquum est vitæ in solitudine traducere deliberatum est. Verum hæc fortasse meliorem exitum habebunt. Tu tamen, ubicumque ero, me liberosque meos, ut nostra postulat amicitia, diliges ac tuebere. *Negotialis est epistola, quia de itione ad Pompeium discessit, quod Calius dissuasorat. C. Marcello, L. Lentulo Coss.*

M. T. C. IMP. M. CÆLIO EDILI
CVRVLI S. P. D.

Magno dolore me affecissent tuæ litteræ, nisi jam & ratio ipsa depulisset omnes molestias, & diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id suspicarer, quod scribis, nescio: quid enim fuit in illis præter querelam temporum, quæ non animum meum magis sollicitum haberet, quam tuum? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre. Illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut me existimares aut tam improvidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatham & prope jacentem desciscerem: aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem, a meque ipse deficerem, &

quod

EPISTOLA XVI.

Desperationem rerum? Bene addidit
rerum, ut Cæsar I. B. G. c. 19.
Gellius III. c. 16. P. Syrus v. 96.
G. CORTIVS.

Quod scribis? Epist. 16. lib. VIII.
CORRAD.

(*Ab excitata fortuna*) Cæsaris, ad inclinatham Pompeii. INCIV.

(*Et prope jacentem desciscerem*) Pall.
sec. tert. quart. Peck. *desistere*. Pall.
quint. *desistere*. GUTHRIE.

(*Florentissimi hominis*) Cæsaris. CORRADVS.

Quod

quod initio semperque fugi, civili bello interesset. Quod est igitur meum triste consilium? ut discederem fortasse in aliquas solitudines? nosti enim non modo stomachi mei, cujus tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum, in hominum insolentium indignitate, fastidium. Accedit etiam molestia hæc pompa lictorum meorum, nomenque imperii quo appellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis, Italiæ latebris contentus essem. Sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos, sed jam etiam in vículas malevolorum. Quod cum ita esset, nil tamen umquam de profectio-
ne, nisi vobis adprobantibus, cogitavi. Sed mea prædiola tibi nota sunt: in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis facillime sum, moveo nonnullis suspicionem, velle me navigare: quod tamen for-

Quod initio semperque fugi } Guilielmus attendere nos jubebat, an legend. quod in etio. GERMARO.

Nomenque imperii } Apposite Sallust. Cat. c. 6. Imperium legitimum nomen imperii regum habebant. Et Liv. Lib. VII. Tac. I. Ann. c. 3. G. Coniuncta. Nomen Imperatoris, quod victoria meruerat: lictoresque & fasces laureati; GELLAR.

Eo si onere carerem } Duo libri Memm. habent, *eo si honore carerem*. Voluit scilicet scriptor librarius, aut certe debuit, scribere *honore*, quo modo sæpe scriptum reperitur hoc nomen in libris MSis. LAMAIN.

Sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos, sed jam etiam in vículas malevolorum } Quid si legatur, *sed & incurrit*, quasi duabus jam allatis rationibus, tertiam hanc adiciat, quod honorem suum, ac gloriam inviam esse civibus sentiat? *Laurum* vero dici propter laureatos fasces, qui imperatoribus eisque quibus esset (ut Cicero) decretus triumphus, dabantur: quos ipsos per Campaniam diu gestavit: auctores Plutarchus, alique. BERN. RYER. *Laurus* } Laureati lictores. CORRAD. *In vículas* } Sermones. Vnde illud ad Asticum: *Subito consilium cepi, ut antequam lueret exitum, ne qui conspectui fieret, aut sermo, lictoribus præsertim laureatis*. KOEHL.

ribus præsertim laureatis. KOEHL.

Quod autem in maritimis facillime sum, moveo nonnullis suspicionem } Sic in meo libro scribi volui, quia in antiquis codicibus ita scriptum inveni, & eum sensum, quem ita collocata verba præ se ferrent, meliorem judicavi. In aliis cunctis impressis: *Quod autem in maritimis sum, facile moveo*. *Quod in maritimis facillime sum*, id est, quod in maritimis prædiis libenter maneo, quod valde delector villis meis, quæ mari propinque sunt: id enim significat *facillime sum*, lib. II. de Orat. 209. *Quod & dici censuisse possint, & audiri facillime*, id est, cum delectatione & suavitate; lib. XIII. ad Atticum: *Locum habeo nolum, ubi facilius esse possim, quam Astura*. Qui autem me vident in maritimis esse, non existimantes me id facere inductione animi, neque scientes me mirificam capere voluptatem ex his meis villulis, suspicantur me id facere, quod navigationem expectem & hinc avolare cupiam; nec tamen illi hoc stulte cogitabant, & rationem habebat hæc ipsorum suspicio. Quod autem facillime in maritimis esse consueverat Cicero, cum causa etiam ipse faciebat; nam juxta mare villæ in mediterraneis locis politius præponebantur, & ut Græci dicunt, *ἀγαπα*.

fortasse non nollem, si possem ad omnem: nam ad bellum quidem qui convenit? praesertim contra eum, cui spero me satisfecisse: ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest? Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti: non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti, quam abhor-

παράλασσαι, vel παράλα χυρία magni aestimabantur. Id etiam confirmat Plutarchus, gravissimus scriptor, in Sympof. lib. I. cap. 4. qui inquit usurpavit a multis in sermone hanc sententiam, Ambulationem juxta mare & navigationem juxta terram suavisissimam esse: cuius rei ipse causam quoque reddit: ἅπαντες ἐν πολλῶν λιμένων, ὅτε πλεῖς μὲν ἔσται ἡ πόλις, περιπατοῦντες δὲ ἡ παράλασσαι ἡδοναί εἰσι. Audio igitur perspicue dicere, navigationem quidem juxta terram, ambulationem vero juxta mare esse jucundissimam. Ad quam sententiam arbitratur nos respexisse doctissimum poetam Virgilium lib. II. Georgicorum, cum inquit, sermonem cum Maecenate habens;

Alex. & primi lege lictoria oram.
Declaravit enim iis verbis, se illum ad tem jucundam invitare. Astuta autem Ciceroni villa maritima erat, ut Plutarch. quoque in Cicerone his verbis docet: Πυδομένης δὲ τῆς προγράφας ἐγγυῶσαι εἰς ἀστυὰ μετασθῆναι χυρίαν παράλαον τῇ Κικέρωνος, Nuntiata praescriptione statuerunt Astura praeve villam maritimam Ciceronis. VICTOR. In maritimis sum) Campaniz, & maritimae ORZ. Ciceronis. CORRAD. Codices tres Menum. habent: Quod autem in mar. sum, submovo facillime non. susp. etc. Victorius edidit: Quod autem in mar. sum facillime, movo nonnulla susp. etc. in quo mutata dumtaxat distinctio est, detracta syllaba sub, quae mea sententia, inanis est, nisi forte pro submovo, legendum est commovo. LAMUS. Perperam: vide quae notamus ad lib. III. ep. 12. GRAEV. Facillime sum, movo n. s.) Facillime esse quid sit norant, qui Plautum legerunt: & sic edidit Lambin. cum Manut. exstatque in Vatic. in Pall. alias

omnibus fere, sum facillime. At in quart. tert. sec. Stewech. Mitall. mover; alias: Quod autem in maritimis sum, facile movo nonnullis suspic. GERHARD.

Qui convenit) Quam consultum? quam credibile est? suppl. ad bellum, in quo me stare oporteret contra eum. Io. Fr. GRON.

Contra eum) Caesarem. CORRAD. Ab eo) Ab eodem Caesare. IONK. Ab eo cui) Et in quo standum mihi esset ab eo, vel ab ejus partibus, nempe Pompeio, apud quem tamen veniendo nullam gratiam inibo, quia serius veni. I. Inv. 2. A mendacio contra verum stare. Brut. 79. Nemo contra civium perditorum popularem turbulentumque demeritum a Senatu, & bonorum causa stertis conspectus. I. Fr. GRON.

Cui tam satisfieri nullo modo potest) Vel quod illi tantum debeam: vel potius, quod in Senatum, ut volebat, non venerim: et si ego spero me satisfecisse. CORRAD. Ab eo, cui tamen) Ab eo, scilicet Pompeio, non Caesare, ut Corradus sentit, cui satisfacere nunc non possum, quia nimis sero venio. Ab eo subaudiendum ad bellum, in quo mihi standum ab eo, nimirum Pompeio. Sic explicat hunc locum I. Fr. Gronovius, & illustrat his exemplis I. de Invent. 3. A mendacio contra veritatem stare. Brut. 79. Vs nemo contra civium perditorum popularem turbulentumque demeritum a Senatu, & a bonorum causa stertis conspectus. GRON.

Non enim te celavi sermonem T. Ampii) Cum hic locus antea manifeste corruptus esset, a me est, quemadmodum in nostris vides, restitutus, quod tamen diligentia potius, quam industria mea factum est: vererem enim scripturam reposui, quam

ne par-

abhorrerem ab urbe relinquenda? Cum audissem, nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpeffurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseriis nihil aliud querere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quam pacem: ea desperata, nihil tam fugisse, quam arma civilia. Hujus me con-

ne parva quidem immutatione facta, in Mediceo repertum: illam cur rejicerem nihil erat. Si qua in hoc loco obscuritas est, ea ab historia nascitur, quam ignorari mirum videri non debet. Victor. Non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti quam abhorrerem? Sic recte ex Mel. edidit Victor, nec longe dissentis liber Padoi: in Pal. sec. erat sermonem tam pii vidisti, sicut ex Mel. notat Manus, sed cum sic visatur in Stewech. & Vat. non amplius de veritate periclitandum est. T. Ampium ait idem Tull. lib. VI. epist. 12. belli civilis tubam appellatum fuisse, Vulgo insubide nimis & Celavi, sed nonne tam pro vidisti quam abh. in qua tamen conjectura quam sibi placet Manusius? GUERARD. Primus etiam Grævii, sermonem tam pii vidisti, Mentel. & Nic. Scellii: sermonem tam pium vidisti. GRAVVS. Non enim te celavi sermonem T. Ampii? Balbi, ad quem scribis lib. VI. ep. 12. haud dubie minacem, & immoderatum de bello utique gerendo: unde Cesariani hunc T. Ampium Tubam belli civilis post victoriam appellabant. Io. Fa. Gron.

Vidisti quam abhorrerem ab urbe relinquenda, cum audissem. Nonne tibi Græv. Sic distinguendum. Idem.

Cum audissem, nonne tibi affirmavi? Pompeium de urbe relinquenda cogitare. COMAD. Cum audissem? Espunxi quod ante cum sulsu omnium Pall. Grat. quatuor Guilielmianorum. GUERARD. Abest etiam quod ab Amstelodamensi. Mentel. Nic. Scellii, duobus Grævii. Distinguendum cum Groonio videtur: Vidisti quam abhorrerem ab urbe relinquenda, cum audissem. Nonne tibi affirmavi, & quæ sequuntur. GRAVVS.

Nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Sic legendum, cur in sent. prem. non, ut vulgo, ut in sent. permanerem; quamvis omnes libri reclamant; sic enim loquimur: Omnia acciderunt, cur hoc vel illud fuisset. Ecce supra proxime sic loquitur, quid ergo accidit, cur const. mut. LAMBIN. Miror quid Lambinum permoverit, ut hic contra omnium librorum fidem pro ut volueris scribi cur. Noo enim libri soll, sed & ratio ei advertatur. Quomodo enim aliter loqueretur Cicero: Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? Nonne omnia potius acciderunt, ut in sententia permanerem? GRAVVS.

Ex his miseriis nihil aliud querere? Vulgo, aliud me querere; sed provocabulum prætereunt quinque Pall. Græv. editio princeps. Victorius, sicut est in Vaticano, edidit: Existimare, me ex his miseriis nihil aliud querere. GUERARD. Me ex his miseriis nihil aliud querere? Sic recte ex Vaticano scriptur P. Victorius, adhiplante Amstelodamensi. Non potest enim me abesse sine detrimento sententiæ; quamvis nec in meis duobus, nec in Menteliano legatur. Absorptum est a præcedentis vocabuli ultima syllaba. Inde illa librorum labe, quæ Gebhardus suam editionem non debebat sordare. GRAV. Nihil aliud me querere? Harum ærumnarum unum me fructum putare. Suspectum tamen, quia in MSis deest eo me. Foris: me his in miseriis, id est, me sic assistendo me, & querendo, & subducendo non querere occasionem elabendi ex Italia, sed hoc unum. Io. Fa. Gron.

Ea desperata? Postquam pacis nulla spes reliqua: desperare active usurpar, ut III.

fortasse non nollem, si possem ad otium: nam ad bellum quidem qui convenit? præsertim contra eum, cui spero me satisfecisse: ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest? Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti jam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti: non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti, quam abhor-

παράλασσαν, vel παράλα χυρίαν magni æstinabantur. Id etiam confirmat Plutarchus, gravissimus scriptor, in Sympo. lib. I. cap. 4. qui inquit usurpavit a multis in sermone hanc sententiam, Ambulationem juxta mare & navigationem juxta terram suavis- simam esse: cujus rei ipse causam quoque reddit: ἁπλῶς ἢ πολλῶν λιπομένων, ἐπὶ πλεῖς μὲν ὁ παρά γῆν, περιπατοῦντες δὲ ἢ παρά θάλασσαν ἡδίστοι ἐσιν. Audio igitur plerisque dicere, navigationem quidem juxta terram, ambulationem vero juxta mare esse jucundissimam. Ad quam sententiam arbitramur nos respicisse doctissimum poetam Virgilium lib. II. Georgicorum, cum inquit, sermonem cum Mæconate habens:

Atque, & primi lege litteris oram. Declaravit enim his verbis, se illum ad rem jucundam invitare. Astuta autem Cicero villa maritima erat, ut Plutarch. quoque in Ciceroe his verbis docet: Πυδομένης δὲ τῆς προγράψας ἐγγραψαν εἰς ἀκτῶν μεταβῆναι χυρίαν παράλιον τῷ Κικέρωνος. Nuntiata proscriptioe statuerunt Asphyta petere villam maritimam Cicerois. VICTOR. In maritimis sum | Campaniæ, & maritimæ oræ πικρῶς. CORRAD. Codices tres Menim. habent: Quod autem in mar. sum, submovo facillime auct. susp. &c. Victorius edidit: Quod autem in mar. sum facillime, movo nonnulla susp. &c. in quo mutata dumtaxat distinctio est, detracta syllaba sub, quæ mea sententia, inanis est, nisi forte pro submovo, legendum est commovo. LAM. Perperam: vide quæ notamus ad lib. III. ep. 12. GRÆV. Facillime sum, movo n. f.) Facillime esse quid sit norant, qui Plautum legerunt: & sic edidit Lambin. cum Manut. exstatque in Vatic. in Pall. alias

omnibus fere, sum facillime. At in quart. tert. sec. Stewech. Mitall. mover; alias: Quod autem in maritimis sum, facile mover nonnullis suspic. GRÆVARD.

Qui convenit? Quam consultum? quam credibile est? supple, ad bellum, in quo me stare oporteret contra eum. lo. FA. GRON.

Contra eum) Cæsarem. CORRAD. Ab eo) Ab eodem Cæsare. INQ. Ab eo cui) Et in quo standum mihi esset ab eo, vel ab ejus partibus, nempe Pompeio, apud quem tamen veniendo nullam gratiam inibo, quia serius veni. I. Inv. 3. A mendacio contra verum stare. Brut. 79. Nemo contra civium præditorum popularem turbulentamque demeritiam a Senatu, & bonorum cause fletis conspicietur. I. FA. GRON.

Cui tamen satisfieri nullo modo potest? Vel quod illi tantum debeam? vel potius, quod in Senatum, ut volebat, non venerim: et si ego spero me satisfecisse. CORRAD. Ab eo, cui tamen) Ab eo, scilicet Pompeio, non Cæsare, ut Corradus sentit, cui satisfacere nunc non possum; quia nimis sero venio. Ab eo subaudiendum ad bellum, in quo mihi standum ab eo, nimirum Pompeio. Sic explicat hunc locum I. Fr. Gronovius, & illustrat his exemplis I. de Invent. 3. A mendacio contra veritatem stare. Brut. 79. Vt nemo contra civium præditorum popularem turbulentamque demeritiam a Senatu, & a bonorum causa fletis constatius. GRÆV.

Non enim te celavi sermonem T. Ampii) Cum hic locus antea manifesto corruptus esset, a me est, quemadmodum in nostris vides, restitutus, quod tamen diligentia potius, quam industria ulla mea factum est: verum enim scripturam reposui, quam ut par-

abhorrerem ab urbe relinquenda? Cum audissem, nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perpeffurum, quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur confilium mutarem? nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseriis nihil aliud quærere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quam pacem: ea desperata, nihil tam fugisse, quam arma civilia. Hujus me con-

ne parva quidem immutatione facta, in Mediceo reperi: illam cur rejicerem nihil erat. Si qua in hoc loco obscuritas est, ea ab historia nascitur, quam ignorari mirum videri non debet. VICTOR. Non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti quam abhorrerem? Sic recte ex Med. edidit Victor. nec longe dissentit liber Paddoi: in Pal. loc. erat sermonem tam pii vidisti; sicut ex Med. norat Maut. sed cum sic visatur io Stewech. & Vat. non amplius de veritate periclitandum est. T. Ampium vir idem Tull. lib. VI. epist. 12. belli civilis turbam appellatum fuisse. Vulgo insubide nimis: Celavi, sed nonne tum pro vidisti quam abh. io qua tamen conjectura quam sibi placet Mautius! GRÆVIO. Primus etiam Grævii, sermonem tam pii vidisti. Meotel. & Nic. Scelsi: sermonem tam pius vidisti. GRÆVIUS. Non enim te celavi sermonem T. Ampii: Balbi, ad quem scribit lib. VI. ep. 12. haud dubie minacem, & immoderatam de bello utique gereodo: uode Cæsariani hunc T. Ampium Tubam belli civilis post victoriam appellabat. Io. Fr. Gron.

Vidisti quam abhorrerem ab urbe relinquendo, cum audissem. Nonne tibi Geo.] Sic distinguendum. Ioan.

Cum audissem, nonne tibi affirmavi? Pompeius de urbe relinquenda cogitare. CORRAD. Cum audissem] Expuncti quod ante cum suavis omoium Pall. Grat. quatuor Guilhelmianorum. GRÆVIO. Abest etiam quod ab Amstelodamens. Meotel. Nic. Scelsi, duobus Grævii. Distinguendum cum Gronovio videtur: Vidisti quam abhorrerem ab urbe relinquenda, cum audissem. Nonne tibi affirmavi, & quæ sequuntur. GRÆVIUS.

Nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Sic legendum, cur in sent. perm. oon, ut vulgo, ut in sent. permanerem; quamvis omnes libri reclamant; sic enim loquimur: Omnia acciderunt, cur hoc vel illud fuerent. Et supra proxime sic loquitur, quid ergo accidit, cur consil. mut. LAMBIN. Miror quid Lambinium permoverit, ut hic contra omnium librorum fidem pro se voluerit scribi cur. Non enim libri soll, sed & ratio ei advertiatur. Quomodo enim aliter loqueretur Cicero: Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? Nonne omnia potius acciderunt, ut in sententia permanerem? GRÆVIUS.

Ex his miseriis nihil aliud quærere? Vulgo, aliud me quærere; sed provocabulum prætereunt quoque Pall. Grat. editio princeps. Victorius, sicut est io Vaticano, edidit: Existimare, me ex his miseriis nihil aliud quærere. GRÆVIO. Me ex his miseriis nihil aliud quærere? Sic recte ex Vaticano scripsit P. Victorius, ad stipulatore Amstelodamensi. Non potest enim me abesse sine detrimento sententia; quamvis nec io meis duobus, oec in Menteliano legatur. Absorptum est a præcedentis vocabuli ultima syllaba. Inde illa librorum labes, qua Gebhardus suam editionem non debebat sedare. GRÆV. Nihil aliud me quærere? Harum ærumoarum uoum me fructum putare. Suspectum tamen, qua in MSis deest ro me. Fortè: me his in miseriis, id est, me sic assistendo me, & querendo, & subducendo non quærere occasionem elabendi ex Italia, sed hoc uoum. Io. Fr. Gron.

Ex desperata? Postquam pacis nulla spes reliqua: desperare attivo usurpat, ut III.

constantis puto fore, ut numquam peniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Hortensium, quod numquam bello civili interfuisset. Hoc nostra laus erit illustrior, quod illi tribuebatur ignavia: de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terrent, quæ mihi a te ad timorem fidissime atque amantissime proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quæ non omnibus, hac orbis terrarum perturbatione, impendere videatur: quam quidem ego a rep. meis privatis & domesticis incommodis libentissime, vel istis ipsis, quæ tu me mones ut caveam, redemissim. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla resp. satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei: sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum, adolescentem optimum mihiq; carissimum: an dubitas, cum scias quanti cum illum, tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet?

& eo

ut III. ep. 13. Martial. Speſſar. ep. 22. G. CORNUTVS.

He: nostra laus) Ita regius codex eterque pro vulgato *hæc nostra laus*. LALLIUM.

*De nobis id existimari posse non arbi-
tor*) Qui bellum in Cilicia fortiter
gessimus. CORNAB.

*A te ad timorem fidissime atque aman-
tissime proponatur*) In ep. 16. lib.
VIII. LXXII.

Orbis terrarum) Qui nempe sub-
ſus Rom. Imperio in sacris etiam
litteris, terra Romanæ ditionis *œ-
ternæque* nomine salutatur, Luc. c.
II. quod Syrus eleganter vertit per
cunctum populum possessionis sue. CORN.

Redemissim) *A rep. acerbisatem re-
dimere* ex lege propriæ significationis
huius verbi ita dicitur, quasi a rep.
in se derivare, & *rep. ea liberare*.
Quomodo Petron. c. 72. Quod igitur
pro tollere & compensare dicatur, ex-
ponam ad X. ep. VIII. Hic vero Cic.
pro animo boni civis loquitur, ut
L. Lentulus apud Liv. IX. Quod &
Cassius & Brutus de se testati sunt,
uti vidimus ad I. ep. IX. LXXII.

Satis amplum patrimonium relinquam

in memoria nominis mei) Omnes fere
libri MSi habent *in memoriam*. Ven-
de fortasse P. Victorius edidit *in me-
moriam*; ego nihil mutò & retinere vul-
gatam: *Satis amplum patrimonium re-
linquam memoriam nominis mei*. LAM-
BINVS. *Relinquam in memoria nominis
mei*) Non debui attendere fastidio
Lambin, hanc lectionem a Victor. edi-
tam rejicientis, cum eam præstari
videam a Pall. pr. tert. quint. Grur.
nam reliqui duo, *in memoriam*, sicut
& editionum prima, præstent; vul-
go: *Satis amplum patrimonium relinquam
memoriam*. GESNARDVS. Fallitur Lam-
binus de MSis. Tres enim Palatini,
unus Gruterianus, Amstelodamensis
meus primus lectionem editionis Vi-
ctorianæ repræsentant. In Menteliano
desideratur *in*, legitur tamen *me-
moriam*. Hinc merito cum Gebhardo
secutus sum Victorii scripturam. GRÆ-
VIVS.

Ea me cura) Pro *Cura eorum*, quod
per vulgatissimum usum omnium lin-
guarum vix amplius capiunt. Sed non
aliter dixit Claud. II. in Eutrop. v.
48p. Spart. Vero II. quæ ex innumeris
ostendant morem Latine lingue spe-
tiant.

& eo magis, quod in communibus miseriis hac tantum oblectabar specula, Dolabellam meum, vel potius nostrum, fore ab iis molestiis, quas liberalitate sua contraxerat, liberum. Velim queras, quos ille dies sustinuerit in urbe dum fuit, quam acerbos sibi, quam mihi ipsi focero non honestos: itaque neque ego hunc Hispaniensem casum expecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis: nec quidquam astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus: sin autem non erit, in eadem solitudines tu ipse (ut arbitror) venies, in quibus nos confedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor, & hæc omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui se-

nece

riantque intellectum. Ceterum cura proprie de rebus carissimis. Prop. I. & VIII. v. I. Contr.

Hæc tamen oblectabar specula) Sic habent codices Memmiani. & recte: quamvis aliter ediderit P. Victorius, nempe, hæc tantum, &c. LAMBINUS. Sed meus primus liber & Pall. firmant lectionem Medici codicis, ex quo eam hausit Victorius, cui sensu postulante, merito subscribimus. GRÆV.

Nostrum fore ab iis molestiis, quas libertate sua contraxerat) Vulgo, nostrum, videham ab illis; quod verbi in nullo præterquam tert. deprehendi: & recte relegatur, vereque arceatur a finibus Tullianis, GERHARDVS. Ab iis molestiis quas libertate sua contraxerat) Quas in pace ab Appia. & reliquis adversariis patiebatur. CORNABVS. Liberum) Quod Cæsarem inqueretur. INSM. Quas libertate sua contraxerat) Sic legendum censent viri docti, rejecta vulgata lectione liberalitate: referentes hoc ad accusationem Appii, qua Dolabella, eius accusator, Pompeium, Brutum, Lentulum offenderat; quibus assentior. Et vero sic habet codex unus manuscr. longe omnium optimus. LAMB. Quas liberalitate sua contraxerat. Merito hoc tacet Manutius: Liberalitas sunt sumus nimii, quos fecerat Dolabella, & æ alienum contraxerat, quod non poterat exigi belli civilis tempore, quo stabant leges. GRÆV. Ab eis mo-

lestiis) A vexantibus creditoribus, propter æs alienum, cui eum immo-dici sumtus illigant; cessabant enim iudicia bello civili. lo. FR. GAON. Quas liberalitate sua contraxerat) Ita regii codices cum Manutio, & Frid. GRONOVIO, hoc est, Dolabellam intermissis ob civile bellum iusticiis, fore liberum a vexantibus creditoribus ob æs alienum, quod profusus sumtibus contraxerat. Lambinus ex unico, quem appellat, codice, maluit libertatem, hoc est, inquit, accusationem Appii, quem in iudicium vocaverat, Pompeio, Bruto, aliisque indignantibus. LALL.

Neque ego hunc Hispaniensem casum expecto) Finem belli contra Petreium & Afranium. CORNAB.

Sed ego fortasse vaticinor) Hoc est insanio, deliro. Vid. P. Manut. VATICINOR) Recte hoc verbum declarat Paulus, eodemque & ipse intellectus accipiendum patet: quam autem vim hic habet vaticinor, eandem in Phormione patet huic assimileque verbum habet ARIOLUS. Potuisset hoc aliquo fallere, quod & rarior est hic significatus huius verbi, & senes etiam oraculis divinationibusque gaudent, & ipsi res futuras divinare libenter solent, quod lepidissimus poeta Aristophanes in sua Comœdia docuit, cum inquit, *ὃ δὲ γὰρ οὐδὲν ἀλλοῦ*. Sed ut diximus verus ille sensus est: nam inquit APTINUS: Recordor enim desperationes

nes erant, adolescente me. Eos ego fortasse nunc imitor, & utor ætatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen togam prætextam texti Oppio, puto te audisse: nam Curtius noster dibaphum cogitat: sed eum infector moratur. Hoc adpersi, ut scires, me tamen in stomacho folere ridere. Dolabellæ, quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus. Te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos, liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra, & tua fides postulabit. Vale.

EPISTOLA XVII.

ARGUMENTUM.

Sallustius Bibulo Proconsuli quaestor erat in Syria: ejus binis

niones eorum, qui senes erant adolescen-
te me: & quæ sequuntur. Arist. au-
tem lib. II. de Arte dicendi, quo lo-
co mores & studia omnium ætatum,
refert, appellat ipsos *duobus*,
quod nihil umquam boni sperent,
aut vix omnino *egregie sperent*. quod
duobus de causis fieri assernat, quas
ipse acutissime, quemadmodum alia
omnia, excogitavit. VICTOR.

Vxor ætatis vitio) Desipio senectute:
vide I. ep. 9. quod honeste hic protu-
lit, uti Lampr. Elagab. c. 30. COXT.

Togam prætextam texti Oppio) Magi-
stratum aliquem, quemadmodum idem
Appian fuerat adeptus Cæsare COS.
CORRANVS. Vestem consularem; pa-
rari consulum Appio uni comitum
Cæsaris: quoniam salva rep. non erat
habiturus. IO. FA. GRON.

Texti) Parari, ut in Italia maner-
et: quod facturus videbatur, sed
recentes inimicitias metuebat. COS.

Curtius) Posthumus Curtius, a me
Cæsari olim commendatus, sed nunc
proflus Cæsarismus. IOHM.

Dibaphum cogitat) Auguratum, præ-
sertim Q. Hortensio augure jam mor-
tuo. IOHM. Optime hoc explicat Ru-
ben lib. II. de Re Vestiari. c. 14. Vi-
de etiam Stat. lib. III. in Propem-
ptico Metii Celeris vs. 140. CYPRI.

Infector) Cæsar. CORRADO. Proprie
qui tingit, ut ad Dibaphum respiciat,
de quo genere Trabearum Servius ad
VII. Æn. v. 612. videndus: *inficere*
pro tingere Sueton. etiam dixit Ca-
lig. c. 44. Ovid. III. Art. Am. V.
163. COXT.

Stomacho) Etiam sum iratus. Vid. Ma-
nut. GRON.

Dolabella, quod scripsi, suadeo videas)
Cur hæc scriptura exsules non vident
adprobata & custodita tot optimis co-
dicibus; sic enim Med. sic Pall. sec.
tert. quart. Grut. Politiani cod. Ste-
wech. Vulgo, de Dolabella; pr. quo-
que eo de inficiatur; duo Guilielm.
libri de Dolabella. GERHARD. Sic &
Mentel. alii, Dolobella. GRON. *Sua-
deo videas*) Velim cures præberi, vel
dari nummorum quod scripti: nam
his sine dubio egebat: ut Terent.
Heaut. III. t. 50. *Aliud lenius, so-
des, vide.* V. Att. t. Vt prandium no-
bis videret. IO. FA. GRON. Alii ex
deteriori classe De Dolabella. Sed vi-
dere hic est providere, curare. Sic
interpretatur Donatus ex Ter. Phorm.
A. I. Sc. IV. v. 12. *Redde ego mihi vi-
dissim.* COXT.

Te tamen oramus) Codex unus Mem-
mian. habet *te tantum oramus*, quæ scri-
ptura non est respondenda. LAMPR.

EPI-

binis litteris Cicero respondet, prioribus multa, eodem ordine, quo scripserat Sallustius, posterioribus causas exponit, cur eum Bibulo commendare non debeat; se tamen ejus voluntati morem gessisse significat. L. Paullo, & C. Marcello Coss.

M. T. C. IMP. CANINIO SALLVSTIO
PROQVÆSTORI S. D.

Litteras a te mihi stator tuus reddidit Tarfi a. d. XVI. Kal. Sextiles. His ergo ordine, ut videris velle, respondebo. De successore meo nihil audiui, nec quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam, nulla causa est, præsertim sublato metu Parthico. Commoraturum me nusquam

EPISTOLA XVII.

Caninio Sallustio Proquestori) Canio Sallustio in veteribus libris scriptum est, ut quin Caio Sallustio scribendum sit, dubitari non possit. E. VASSIV. Caninio Sallustio Proquestori) Non erat Manutii pro arbitrata suo immutare Epistolarum inscriptiones: omnes quippe libri MSi Sallustio non Sallustiano inscribunt; deinde quod proconsulem quoque salutat, ejusdem ratio & frivola, & credulitas stulta est; sic quoque eum appellant quinque Pall. Grut. tres Guilielmi; valuit tamen plaris apud me unius codicis Medicæi sinceritas, in quo sic fuisse monet Egnatius; & Victorii auctoritas, a quo sic excudere iussus est Rob. Stephanus. Sed ne dememinerim: Pal. pr. C. Sallustio; sec. Canio; tert. Grut. Canio; quart. Canio Sallustio; solus quint. Caninio; in Vatic. lator quoque esse nostram lectionem. GRAMMATA. In meo primo extant vestigia Medicæi, & Vaticanæ; Canini Sallustio. Pro C. Q. Expungendum est illud C, quod a sciolo, qui Proquestores ignorabat, insertum est, retenta tamen etiam vera lectione, quam non intelligebat. Recte repositum fuit a Victorio; Caninio Sallustio proquestori. Cum Manutio tamen legendum videtur Caninio Sallustiano. Nam & Sallustius & Caninius gentilia sunt nomina. Sed nemo duo habet gentilia nō. Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

mina, nisi sit ab alio adoptatus; sed tum prius immutatur, ut qui fuerat *Emilius*, dicatur *Amilianus*, qui *Octavius*, *Octavianus*, quod tirones non ignorant. Gravivs. In inscriptione legendum vel *Caninio Sallustiano*, vel *Sallustio Caniniano*, vel alterum nomen delendum, cum utrumque sit gentile; tum *Proquestori*, non *Proesf.* Io. Fa. Gron.

Stator) Qui prope heram, aut patrum stat (δ νυμφερων Græcis dicitur) eique præsto est ad accessendum sistendumque, quem quærat, Turneb. Advers. IV. c. 19. Latius de illis agunt Salmas. ad Vulcat. Cassium c. 9. Krines; ad Inscrip. 19. Claf. I. p. 45. Coar.

A. d. XVI. Kalendas) Sic recte edit Cellarius, ut ut Græviana cum aliis ad præferat. Sed non permittam hallucinari juventutem, quam Lambin. ad Cic. pro Quinct. c. 6. jam docuit, corruptas esse libros, qui ad pro a. d. legerent. Hic vero ad notaret circiter, quo dicto certus dies non statueretur, quod contra est per a. d. Et ut dicam, quod res est a. d. XVI. Kal. denotat proprie diem vel die XVI. ante Kal. vel ante Kal. diem XVI. ita ut ante eum Nomine & Mensis; dies vero solum cum numero conjungatur. Sic & constructio & significatio imperitis erit magis perspicua, quam & l. 132. & 233. de V. S. & 113.

quam sane arbitror. Rhodum, Ciceronum causa puerorum, accessurum puto: neque id tamen certum. Ad urbem volo quam primum venire: sed tamen iter meum, reip. & rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullo modo, ut tu me in Asia possis convenire. De rationibus referendis, non erat incommodum te nullam refutare, quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem. Sed id vix mihi videris per legem Iuliam facere posse, quam Bibulus certa quadam ratione non servat: tibi magnopere servandam censeo. Quod scribis, Apamea præsidium deduci non oportuisse, videbam idem ceteros existimare: molestæque ferebam de ea re minus commodos sermones malevolorum fuisse. Parthi transferint, nec ne, præter te video dubitare neminem: itaque omnia præsidia, quæ magna & firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone dimisi. Rationes mei quæstoris, nec verum fuit me tibi mittere, nec tamen erant confectæ: eas nos Apamæ depone-

l. 13. ac 56. §. 5. D. de V. Oblig. ibique Caius & Gortorius legunt, qui ostendunt, quomodo is qui ante *Kel.* stipulatur similis sit illi, qui ipse *Kalenis*. *INSTR.*

Ci. causa pte. Sunt, qui reprehendant quosdam elegantes, qui inter duos genitivos aliquid interponunt: at sic Cicerone etiam alibi, & Liv. XL. c. 13. Sall. Cat. c. 51. Senec. I. de Clement. c. 4. Sid. III. ep. 9. qui talia, ut multa, nimium adfectat. Io.

Non erat incommodum te nullam refutare Alii, non erat incommodum te nullas refutare, auctoribus libris veteribus. Paulo post: *Præter Quæstores urbanos, id est, populum Romanum, habet vetus liber: Præter Quæstores, & Præfectus.* F. VASSI.

Per legem Iuliam Qua rationes confectas in provincia apud duas civitates relinquere necesse erat, easdemque totidem verbis ad ærarium referre. CORRAD.

Certa quadam ratione Publica, quia leges, Cæsaris leges non putat, tamquam contra auspicia, & se collega obnunciante lætas; dein privata, quia inimicus Cæsaris erat, ex ædilitate

Curuli, & Consulatus. Io. FR. GROSNOVIUS.

Non servet Vt Iulii Cæsaris inimicus. CORRAD.

Videbam idem ceteros existimare Certos habet vetus liber: & fortasse non male. F. VASSI.

Firma Fortia & valida. Ovid. VII. Met. v. 457. Frontinus II. Strateg. c. 3. Hinc *firmare præsidium* sepissime apud Livium & alios: ad multitudinem interdum, ut III. ep. 3. CORR.

Mei Quæstoris L. Mescini Rusti. CORRAD.

Nec verum fuit me tibi mittere Non æquum, iustum erat. Horat.

Metiri se quæmpo suo modulo ac prede, verum est.

Nec tam erant confectæ Omnes libri veteres habent, nec tamen erant confectæ: atque ita edidit P. Victorius. Porro non celabo lectorem, principium hujus epistolæ mihi non videri integrum; nam cum infra aliquot post veribus dicat, se uni epistolæ respondisse, venire ad alteram, videretur esse legendum, binas litteras, seu litteras duas. LAMBIN.

De

nere cogitabamus. De præda mea, præter quæstores urbanos, id est, populum Roman. teruncium nec attigit, nec tacturus est quisquam. Laodicæ me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ publicæ, ut & mihi, & populo cautum sit sine venturæ periculo. Quod scribis ad me de drachmis *οεαδσοο*. nihil est, quod in isto genere cuiquam possim commodare. Omnis enim pecunia ita tractatur, ut præda a præfectis; quæ autem mihi attributa est, a quæstore curetur. Quod quæris, quid existimem de legionibus, quæ decretæ sunt in Syriam, antea dubitabam, venturæ ne essent: nunc mihi non est dubium, quin si antea auditum erit otium esse in Syria, venturæ non sint. Marium quidem successorem tandem video esse venturum, propterea quod Senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Vni epistolæ respondi: venio ad alteram. Petis, ut Bibulo te quam diligentissime commendem: in quo mihi voluntas non deest: sed locus esse videtur tecum expositulandi. Solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certior me numquam fecisti, quam valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, cum magnus Antiochiæ metus esset, & magna spes in me, atque in exercitu meo, solitum dicere, quidvis se perpeti malle, quam videri eguisse auxilio meo: quod ego officio quæstorio te adductum reticere de prætore tuo, non molestie ferebam: quamquam,

quem-

De præda mea) Manubiis, manubiali pecunia, quæ ex præda vendita redacta erat. Io. Fr. Gron.

A Quæstore creatur) Ita teste regii codices. Minus bene vulgati, a quæstore creatur. Lall.

Otiom esse) Pacem & quietem, nec ullum periculum. XII. ep. 1. Sic Ter. Adelph. A. II. Sc. 1. *Otiom esse*, nihil periculi est. Sic Livius: *Otiom esse* provinciam habere. Cor.

Marium quidem successorem tandem vid.) Elegantissimam lectionem unica ista vocula reddidi ex Pall. lec. terr. Grut. Stew. vulgo interpretatione contenti sunt, *tandem video*; sicut & paulo post: *petis a me*, ut Bibulo, cum illud a me projectum sit Pall.

sec. terr. Grut. Stewech. Germard. Priorem lectionem firmant Amstelædamensis, Mentel. & V. C. Nic. Scell. Sed *petis a me* exstat in omnibus quatuor libris, quos vidi. Grav.

Locus) Opportunitas, occasio. Hor. I. Sat. IX. v. 26. Seneca Ep. 16. Cor.

Quod ego officio quæstorio te adductum) Nam a maioribus accepimus, Prætozem Quæstori parentis loco esse oportere. Corrad.

De prætore tuo) Atqui M. Bibulum *Procos.* vocat ep. 1. & 3. lib. XIII. sed, auctore Alconio, Veteres omnem magistratum, cui pareret exercitus, *Prætozem* appellarent. Inam.

quemadmodum tractare, audiebam. Ille autem cum ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram numquam misit: ad quem intelligebat ejus belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii sui scripsit ad me: in quo ego misericordia commotus, & quod semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam humanissime scriberem. Ille si omnibus est malevolus (quod numquam existimavi) minus offendor in me: sin autem a me est alienior, nihil tibi meæ litteræ proderunt. Nam ad Senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curasse, ut cum quæstu populi pecunia permutaretur; quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remississe scribit; quod vero illius erat solius, id mecum communicat:

Tractare } Quemadmodum tecum
ageretur. Terent. Heaut. A. II. Sc.
II. v. 125. Medium est alioquin, vi-
de XIII. ep. 26. *COAR.*

Ad Thermum } De quo sequenti e-
pist. & lib. XIII. *COAR.*

Commune } Quod ego æque ac ille
curaveram, feceram. Ovid II Pont.
ep. IX. v. 21. adde Sall. Cat. c. 1.
COAR.

Alarii Transpadani } *Alarii* his tem-
poribus dicebantur alæ equitum ex I-
talia & provinciis collectæ, quæ loco
triginta turmarum, quæ olim concri-
bebantur ex equestri ordine, addeban-
tur legionibus singulis. Equester enim
ordo tum non sufficiebat tot legioni-
bus, quot gerebatur respublica. *Alæ*
igitur veteri republica focii Latini
nominis, tam pedites quam equites:
qua significatione alæ, pedites, equites-
que alarii, item cohortes alarum distin-
guuntur a legionariis. Deinde ubi focii
civitate donati dedere æque ac Romani
legiones, alariorum quidem pedi-
um nomen ab illis ad auxiliares &
externos transiit, at equitum alario-
rum penes illos mansit, sed cum ex-
ternis, opinor, commune: mansit
certe: legionibus enim in Italia aut
provinciis scriptis alæ equitum ad-
jungebantur Italici, provincialis aut
etiam externi sanguinis, non vero

Romani aut equestris. Sub primis
deinde Imperatoribus *alæ* iterum &
alarii equites distinguebantur a præto-
rianis, singularibus, & cohortibus
equestribus. *Alariorum pedum* aliqua-
tum sed rarior memoria, cohortes
appellabantur. *Alarum* autem vocaba-
lum ut proprium & suum eques tum
vindicans, non quidem legionarius
aut Romanus, sed tamen honestissi-
mus provincialium, & qui in vicem
legionarii addebatur fere legionibus.
H. RHASON, SCHÆTIVS Notis ad Hy-
ginum Gromaticum de Castramet.,
Rom. p. 66. & sequentibus. Vbi pro-
lixius hanc rem exsequitur, & pri-
mus docuit alarum veteris republi-
cæ, & quæ post Marium, quæque de-
inde sub Cæsaribus primis fuerunt
disserimen. Is enim vir illustrissimus
& summi ingenii ac doctrine, has
Notas suppresso nomine, sub notis
tantum indicato elidit. Qui nisi acer-
bo fato & patriæ, cuius præcipuum
columna erat, & litteris esset præ-
reptus, antequam duobus tomis de
omni Re militari Romanorum, quos
adornabat, posset ultimam manum
imponere, nihil in hoc argumento
desideraremus amplius. Infinita enim
eruerat, quæ & Salmasium, & Lipsium,
& quicumque alii in hoc circo suda-
verunt, fugere; nunc vero ignora-
mus

nicat: Equitibus auxiliariis, inquit, cum amplius frumenti postularemus. Illud vero pusilli animi, & ipsa malevolentia jejuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia Senatus per me regem appellavit, mihiq; commendavit, iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzanis filium appellat. Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati. Sed tibi morem gessi: litteras ad eum scripsi, quas cum acceperis, facies, quod voles. Vale.

EPISTOLA XVIII.

ARGVMENTVM.

Latitiam suam exponit, quod ei grata esse intelligat officia sua: laudat ejus in administranda provincia clementiam & integritatem: suadet ut decedens proficiat provinciæ quæstorem potius, quam legatos. L. Paullo, C. Marcello Coss.

M. T.

mus omnes; nec hæc tantum, sed & plurima alia, quæ in omni scientiarum genere meditabatur. GRÆV.

Equitibus auxiliariis egere se, inquit, dum amplius frumenti postularemus) In nullis vidi antiquis codicibus duas has dictiones *egere se*, quæ in excusa omnibus videntur: & sane puto additas esse temere ab aliquo, qui non intellexeret verba esse ex epistola Bibuli ad Senatum: ex autem totum hunc locum pervertunt, si accurate attenteque legas. Hæc enim sunt illa verba, quibus quod suum erat cum Cicerone ille communicaverat, de quo nunc Cicero queritur. Cum scripsisset enim Bibulus *postularemus*, indicabat se in eo desiderio non solum fuisse: vox autem illa *inquit* declarat esse, quæ circa sunt verba, Bibuli quæ minoribus litteris scripsimus, ut distincta a sermone Cic. facilius intelligerentur, nec amplius quemquam fallerent. VIETOR. *Postularemus*) Perinde ac si dicat, Ego, & Cicero; sunt enim Bibuli verba: sed pendentia,

ne plura describeret. CORRAD. Pro frumenti scriptum est in vetere libro *supplementi*; & ita necessario videtur scribendum ex loco simili in epist. 3. lib. III. ad Appium: *Cæsariæ enim omnes fere ut in Italia supplementum meo & Bibuli legionibus scriberetur*. F. VESTIV. *Postularemus*. Quod suo, & Ciceronis nomine loquebatur Bibulus, id Ciceroni displicet, qui commeatum suis militibus suppeditarat. QUARTIVS. *Amplius frumenti*. Vetus liber, Ursino teste, habet *amplius supplementi*. LALL.

Juavis) Pertinet ad egregiam hominis vani descriptionem, & *necodægræ* simul exprimit. Cic. in Bruto. Sallust. Jug. c. 44. COR.

Ariobarzanem) Regem Cappadociæ, Cicerone Consule referente, appellatum. QUART.

Ariobarzanis) Quem Mithridates regno bis expulit; quem Romani bis restituerunt; semel Sulla, iterum Pompeius. IDEM.

M. T. C. IMPERATOR Q. THERMO
PROPRÆTORI S. D.

Officium meum erga Rhodanem, ceteraque mea studia, quæ tibi ac tuis præstiti, tibi homini gratissimo grata esse, vehementer gaudeo: mihi quæ scito in dies majori curæ esse dignitatem tuam: quæ quidem a te ipso integritate & clementia tua sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. Sed mihi magis magisque quotidie de rationibus tuis cogitanti placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi: graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens & nobilis a te ignominia affectus esset; & hercle sine dubio erit ignominia; habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod & quæstor est, & quæstor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio: sed tamen tres fratres summo loco natos, promtos, non indifertos, te nolo habere iratos, jure præsertim, quos video deinceps tribunos pl. per triennium fore. Tempora autem reip. qualia futura sint, quis scit? mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunitios, præsertim cum sine cujusquam reprehensione quæ-

EPISTOLA XVIII.

Quæ Thermo propretori. Non Bithyniz, sed Asia; Hellepontique certe quidem, & Ephesi, atque reliquarum urbium, de quibus Cicero ad ipsum scribens lib. XIII. meminit; sed & præterea Ephefum vocat a libi. CORNAD. Nescio cur Gebhardus edi jussit Procuratori, contra omnium codicum antiquorum, & editionum auctoritatem. GRÆV.

Insuperum inimicit. Unde ductum inimicitias deponere, inquit Manutius Cor. Nepos Pelop. c. 1. Idem Caton. c. 2. CORT.

Habes enim neminem honoris gradu superiorem. Honoris in urbe dati; nam Quæstura primus est honoris gradus, & in urbe datur; legatio vero hujus-

modi, in provincia sæpius, nec ad honorum gradus pertinet. CORNAD.

Neminem. Legatorum. CALL.

Quos video deinceps. Videre videtur est in antiquo libro, quomodo legendum opinor. F. VRSIN.

Quæstoriis legatis quæstorem p. a. Ita est in Med. Vatic. ita restituit optim. Victorius; in Pall. omn. est *quæstoris*; sicut in Gruteriano, Peck. & Polit. libro; ut facile alterum & propter alterum exoleverit. GRÆNAD. *Legatis Quæstoriis.* Qui antehac quidem Quæstorem fuere, nunc tamen sunt tantummodo legati: ut merito Cos. præcedat, qui in præfens Quæstor est. Sic Legatus Quæstorius Cic. I. Verr. 2. l. 10. FA. GRÆN.

ne quæstoris legatis quæstorem possis anteferre? Qui si dignum se maioribus suis præbuerit (ut spero & opto) tua laus ex aliqua parte fuerit: sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Quæ mihi veniebant in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, quod in Ciliciam proficiscebam, existimavi me ad te oportere scribere. Tu quod egeris, id velim dii adprobent. Sed, si me audies, vitabis inimicitias, & posteritatis otio confules. Vale.

EPISTOLA XIX.

ARGVMENTVM.

Ostendit aptiorem sibi quæstorem obtingere non potuisse; & hortatur ut maturet in provinciam venire, antequam ipse decedat: pollicetur autem, quæcumque ad eum ornandum conferre poterit. Paullo, & Marcello Coss.

M. T. C. IMP. C. CÆLIO L. F. C. N. CALDO
QVÆSTORI DES. S. D.

CVM optatissimum nuntium accepissem, te mihi quæstorem obtigisse, eo iucundiorem mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses. Magni enim

Qui si dignum maioribus suis præbuerit) Sic omnes MSi Palat. & Grut. nec non Amstelodam. & meus primus, omisso *eo se*, quod tamen ratio & consuetudo recte loquentium desiderat; sic & Gebhard. edidit. Ment. & meus secund. & edd. *qui si dignum se maioribus suis præbuerit*. Nullus tamen dubito, Ciceronem scripsisse: *Qui si se dignum maioribus suis præbuerit*; præcedens *se* subsequens absorbit *se*, ut, sæpe æfinitas & similitudo syllabarum hunc errorem in antiquis libris peperit. *Græv.*

Sibi offenderit) Suo malo & in suum damnum, non tuum: vide ad II. ep. II. *Coar.*

Dii adprobent) Simili precatione Orationes suas concludunt Appian apud Liv. VI. c. 41. Cato XXXIV. c. 4. &

hoc ea formula volunt auctores, siue illa, quæ ipsi censuerint, siue alia sequantur ipsos tamen optare, ut omnia prospere eveniant, Sic & Sall. L. de Rep. Ord. Ioxm.

EPISTOLA XIX.

Cælio L. F. C. N. Caldo) Sic recte Manutius edidit, cuius vestigia invenio in antiquis libris. Meus primus: *Consuli Cælio Lucio Figulo G. N. Caldo Quinto*. Porro hæc lectio-num orta sunt ex ignoratione Notarum, ex C. enim secerant *Consuli*, ex L. F. Lucio Figulo, ex Q. Quinto. Contra Amstelodamentis corrupit illas notas C. N. Nam sic in eo scribitur *M. Tullius M. T. Cæro Imperator salutem dicit Consuli Cælio L. F. Gneo Caldo*; ex G. N. fecit *Gneus*. Gebhardus omisit C. N. perperam. *Græv.*

enim videbatur interesse, ad eam necessitudinem, quam nobis fors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Postea quam mihi nihil neque a te ipso, neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur, verebar, ne id ita caderet (quod etiam nunc vereor), ne ante quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem a te missas litteras in Cilicia, cum essem in castris, a. d. x. Kal. Quintiles, scriptas humanissime, quibus facile & officium, & ingenium tuum perspicere posset; sed neque unde, neque quo die datæ essent, atque quo tempore te expectarem, significabant: nec is qui attulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex loco, & quo tempore essent datæ. Quæ cum essent incerta, existimavi tamen esse faciundum, ut ad

Necessitudinem . . . consuetudinem) De necessitudine lege Tullium XIII. ep. 10. C. Nepos Caton. c. 1. ubi Hostius plura Ciceronis citavit: quibus adde Gronov. l. Observ. c. 12. G. Cort.

Quam nobis fors) Hanc lectionem longe optimam tradidit nobis Pal. pr. Varic. Victorii editio; vulgo *fors*; sed Pall. pr. sec. tert. Grut. *accidere*, non *accidere*, quod mihi ob causam intimam placebat magis. Paullo post legendum, *postea quam mihi ex Pall. omn. Grut. editionum antiquissimis optimisque Ven. & Viët. vulgo postea cum . Gss. Quam nobis fors tribuisset*) Non possum probare librorum illorum lectionem, qui pro *fors* substituunt *fors*, quamvis eam tueatur etiam Mentelanus. Sed meus primus, & Amstelodamensis stant pro altera scriptura. Non *fors*, inquit Cicero, quæ tibi assignavit quaesuram Ciliciæ, mo proconsule, conjunxit; conjunctiores erimus, si mutua consuetudine lieuerit nobis frui. Sic scripisse Ciceronem illa quoque significant, quæ paullo antecesserunt: *Es iucundiorum mihi eam sortem sperabam fore, quo distans in provincia mecum fuisset*. Cic. lib. 1. act. 2. in Verr. c. 15. *si nullam religionem fors habebit, nullam societatem conjunctum secundæ dubique fortune, nullam auctoritatem metus atque inflata majorum, Do-*

cet Gronovius l. Observ. 12. quanta fuerit necessitudo inter Prætores, & Quaestores, qui eandem provinciam erant sortiti. *Fors* saepe est provincia, sive sorte, sive sine lotte illam obtinissent. Grav.

Ne id ita caderet . . . ne) Nobile μακρολογος Tullianæ exemplum, cuius sere geminum ep. 4. pro Rosc. Amer. c. 1. Somn. Scipion. c. 8. Cæsar. l. B. G. c. 31. C. Nepos Hannib. c. 12. Sall. Cat. s. 52. Quibus consideratis possit alteram *ne* in *ut* mutandum videri; nisi Epistolestes Ciceronis cognitione satis essent. Nam si nempe vel mirum sensu addideris, æque plana erunt omnia, ut ex Senec. III. de Ira c. 22. post egregiam curam Gronovii: *Faciebant, quod homines facinus* (nimirum) *de rege suo male existimabant*. G. Cort.

Missas litteras in Ciliciæ) Sic codex Med. editio Viët. Pall. pr. tert. quint. nam bini reliqui, sicut & editio princeps & Peck. in *Ciliciam*. Vulgo in *provincia*. Gss. In *Cilicia* legitur etiam in Amstelodamensi, & primo Grævii, in secundo vero: in *Ciliciam*. Grav.

Quo ex loco & quo tempore) Geinhardus secutus codicem Stewechii, edit. Venetiam, nonnullosque alios veteres codices, edidit *ex quo tempore*. Sic etiam

ut ad te statores meos, & lectores cum litteris mitterem : quas si satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi feceris, si ad me in Ciliciam quam primum veneris. Nam quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi (ut scis) maxime necessarius, quod item C. Virgilius propinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime scripsit, valet id quidem apud me multum, sicuti debet hominum amiceissimorum diligens commendatio: sed tuæ litteræ, de tua præsertim dignitate, & de nostra conjunctione, maximi sunt apud me ponderis. Mihi quæstor optatior obtingere nemo potuit. Quamobrem quæcumque a me ornamenta ad te proficiscuntur, ut omnes intelligant, a me habitam esse rationem

iam Mentelianus. Vulgo editur, aut quo tempore. Alii libri: atque quo tempore. Optime Amstelodamensis, & quo tempore; & ex ortum est aut. Grav. Atque tempore) Sic malui optimos & plurimos codices sequi, quam unum Gravii: & quo tempore, aut vulgaros: aut quo, vel atque quot, quibus sine causa durum visum illud quo avo nostro sine Præpositione repetere. G. Conrivo.

Quod ad me Curius) Is M. Curius esse videtur, ad quem lib. VII. scribit, & quem lib. XIII. amicis commendat. Conr.

Mihi necessarius) Ex nostra lingua meus necessarius. Sed amant maxime tertium casum in ejusmodi dictionibus, qui non semper ab ipso nomine, sed a verbo vel expresso, vel intellecto pendet. Sallust. Jug. c. 7. Liv. 39. c. 1. Seneca I. de Ira c. 9. Iustin. I. c. 1. Gellius XIX. c. 9. G. Nep. Attic. c. 9. Sed quid necessarius, cognoscere aliquatenus poteris ex illis Sall. Jug. c. 14. Nam de necessitudine jam modo dictum est. G. Conr.

Quod item C. Virgilius) Quicum Ciceroni vetusta fuit amicitia, Conr. Quod item C. Virgilius) Prævit mihi hanc lectionem Pal. sec. in quem illata est a manu secunda: recepi eo lubentius, quod vidi eandem alluuisse Lambin: atque existare in omnibus Pall. Grut. ipsique Guilielminis, non Vir-

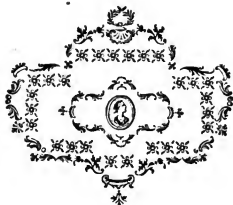
ginus, sed Virgilius. Vatic. quod item C. Virgilius. Gza.

Quæcumque a me ornamenta in te proficiscuntur, elaborabo, ut omnes) Nos a veteribus codicibus nostram accepimus scripturam, quam castiorem putamus sine elaborabo; ut si intellexeris quæcumque, id est, omnia, nullus scrupulus restet: pollicetur enim Cicero universa se in illum effusurum esse ornamenta, sic enim postulare, & illius & majorum suorum dignitatem. Victor. Quæcumque in te proficiscuntur) Omnes libri manuscripti. & Memm. & alii nostri habent, ad te proficiscuntur nihil muto tamen. Nam sic locutus est epist. 1. lib. III. Intellego, omnia quæ a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. Præterea nulli habent elaborabo, nec ullum aliud verbum in ejus locum; unde suspicor legendum quæque, pro quæcumque. Nam sublato verbo elaborabo, ferri non potest quæcumque. Lamb. Quæcumque a me ornamenta ad te proficiscuntur; ut omnes) Sic castigavit Victorius ex suis, ad stipulantibus nostris omnibus: & ut omnes intelligant illud elaborabo esse supposititium: Grut. ad marginem pro illo subiicit faciam. Gza. Ad stipulantur emendationi Victorii Amstelodamensis, Mentel. primus Gravii. Grav. Elaborabo) Unanimi editores inde a Victorio ejecerunt hanc vocem, quod in nullis veteribus libris compareret. Cel-

nem tuæ, majorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris: quod ego & mea, & reipub. & maxime tua interesse arbitror. Vale.

Cellarii rationes, quibus revocaverit, nemini occultæ sunt, qui id negotii sibi credidit datum, pueris ut faciles intellectui essent, quas edidisset epistolas. Nec improbo. Vncinis includo & moneo tantum, ceteros *quecumque*

capere pro *omnia*, ut sensus constet: Mihi vero aliquando in mentem venit tollere maiorem distinctionem, & excipientes particulas *sed id jam mutare in etiam*. Sic proleſto probe coherant omnia. G. COAT.

M. T. C I C E R O N I S E P I S T O L A R V M

A D

A P P I V M C L A V D I V M

P V L C R V M

L I B E R T E R T I V S

E P I S T O L A I.

A R G V M E N T V M.

✱✱✱✱✱ Otus hic ad Appium, P. Clodii fratrem, scriptus liber est. Prima sex epistola Ser. Sulpicio, M. Marcello Coss. septima L. Paullo, C. Marcello; octava ante septimam collocari debuit, cum scripta sit Octobri mense ante devictos Amanienfes: quod in extremo significatur; ex quo patet, scriptam esse Sulpicio & Marcello Coss. quinque reliquæ scriptæ sunt consulatum gerentibus Paullo & Marcello. Primam epistolam Phania, Appii liberto, dedit: eoque brevitate excusat, quod a Liberto prudentissimo ac diligentissimo posset Appius omnem reip. statum optime cognoscere. Suam in Appium benevolentiam declarat: eumque tacite hortatur, ut Clodiam gentem, sibi adhuc, propter contentiones P. Clodii, non amicam, secum in gratiam reducat. Laudat alterum ejus libertum Cilicem, ut Phanium tamen pluri facere videatur. Valerium jurisconsultum non sine joco commendat.

M. T. C. APPIO PVLCO IMP. S. D.

SI ipsa resp. tibi narrare posset, quomodo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto
mo

tuo Phania: ita est homo non modo prudens, verum etiam (quod iuvat) curiosus. Quapropter ille tibi omnia explanabit. Id & ad brevitatem est aptius, & ad reliquas res providentius. De mea autem benevolentia erga te, etsi pot-

63

EPISTOLA I.

Verum, quod vidi, etiam curiosus. Nos ex vetustis codicibus: Verum etiam (quod iuvat) curiosus legimus: saepe enim malum ingenium indicat curiositas. Non igitur sic curiosum Phanium vult accipi, sed ea curiositate praeditum, quae delester, & ametur. Puto autem hujus erroris quasi ansam dedisse antiquam scripturam; hic enim & fere omnibus locis hoc verbum per unum tantum v scriptum est in veteribus his codicibus: quod cum librarii non intelligerent, mendum inesse suspicantes, locum hunc inquinaverunt. Legitur autem in epistola ad Mestinium in Mediceo codice sic etiam locus ille: *Isitque me tibi cum summam humanitatem, tum etiam tuas litteras profuisse*. Item ad A. Torquatum: *Nec eos quos adivisti*; sicque infinitis aliis locis. Ne longior sim, rationem hujus orthographiae nunc non est opera pretium perquirere, & fortasse totum hoc culpe librariorum assignandum est: tantum admonere placuit, ne ea quemquam amplius falleret in erroremque induceret, qui hoc non animadvertisset. Sed quodnam hujus loci satum est? nunc enim vidimus in nostro etiam, vitio librariorum corruptam dictionem esse, quam restitimus, & vires ejus loco tenere posuimus. Quis igitur posset amplius perditam horum negligentiam ferre? Victor. In pervetere libro ita erat scriptum: *Ita est homo non modo prudens, verum etiam equus, & (quod vidi) curiosus*. Nonnulli vero quod iuvat, legunt, non quod vidi. CORR. Verum etiam, quod iuvat, curiosus. Sic habent omnes fere libri manusc. atque hanc scripturam pluribus verbis confirmat P. Victorius: vulgati autem, & pauci veteres, quod vidi. LAM. Debeatur huius loci restitutio accuratissimo Victorio, licet eam praecipue satagat Dionysius:

existat ea quoque in Stewech. ac Vatican. fuisseque in Pal. sec. & Grut. persuadent ratatae: in pr. verum etiam quod iuvat & curiosus: ceteri indigni sunt, qui hic nominentur. GSA. Velligia emendationis Victorii sunt quoque in meo primo, in quo legitur: *Verum etiam quod iuvat*. Duæ verustiores editiones addunt ea vie. Sic enim in illis habetur: *Verum etiam vie equus, & quod vidi, curiosus*. Vetus codex N. Scelliz: *Ita est homo non modo prudens, verum etiam, quod vidi, equus curiosus*. Sed non est recedendum a scriptura veterum meliorum codicum, quos Victorius, Lambinus, & Gebhardus insuperaverunt, accedente meo optimo. Est autem, quod iuvat, curiosus, in rebus utilibus & dignis homine prudente curiosus. GSAV. Quod iuvat) Vituliter & in rebus dignis curiosus; est enim id verbum ambiguum, & saepe in vitio ponitur, & ambiguit. Or. pro Dom. 13. Suet. Oct. 27. 10. FA. GSAV. Curiosus est, qui multa curat nosse. Apuleius I. Metam. vide Pricum ad Apulei. V. Moles. p. 286. Barman, ad Petron. c. 46. p. 231. Quod cum vitio verteretur, Ciceroni addidit, quod iuvat: quatenus gratum & iucundum Ciceroni, uti illud iuvare explicat II. de Fin. c. 4. Gratum erat Ciceroni, quod Phanius in statum reip. cum cura inquireret, quem propterea confidebat omnia Appio explaturum. G. CORR.

Id & ad brevitatem est aptius) Ubique scaturit Tullius vomica ac noxia Magistellorum tumoribus: qui ne ipsa aliquid deesse videretur, inculcarunt, id enim mihi & ad brevissimum est; obnuente Pall. sec. tert. Gruteriano, Stewech. & cui quaso sentui ista voces, non quisquiliz? GSA.

Providentius) Vt quo simul providere reliquis rebus perscribendis, ne alia narrando his locum praeripiam: consilius dicens; nam & hac notione verbum

es ex eodem Phania cognoscere, tamen videntur etiam alique meæ partes. Sic est, tibi persuade, carissimum te mihi esse, cum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuæ; tum quod ex tuis litteris, & ex multorum sermonibus intelligo, omnia quæ a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima. Quod cum ita sit, perficiam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus, intermissa nostra consuetudine & gratia, & celebritate & magnitudine officiorum meorum farciam: idque me (quoniam tu ita vis) puto, non invita Minerva, esse facturum: quam quidem ego, si for-

bum apud Terentium, Ciceroem, Horatium, alios occurrit. G. CORR.

Sic est, tibi persuade. Animosissimam hanc lectionem produco ex Pall. tert. quint. cui si displicet, mentem certe beta languidiorem habet; vulgo, *si n. tibi persuade.* GR. Noo est ex uno codice reponendum: *Sic est, tibi persuade.* Restius in Italico meo primo, ceterisque: *Sic enim tibi persuade.* Sic millies Cicero loquitur. GR.

Accidisse Significantius quam *fuisse*, quod aliis verbis libenter investiant. Lucan. III. v. 53. Aufon. Epigr. 88. Lamprid. Severo c. 59. Noster persape: *Nihil gratius accidere poterit.* G. CORTIVS.

Intermissa nostra. Propter simultatem. CORR. *Intermissa nostra consuetudine & gratia.* Optimi codices Pall. sec. tert. Grut. ne vestigium habent duarum vocum & gratia: quas tamen necessarias esse res mouet. Verum illud celebritate longius præferrem illi arbitrate, si melioris conuatis codex accederet: solis Peck. Pal. quior. editione prima, ejus lectionis patronis. Ceterum miror cur Victorius aut Robertus Stephanus ediderit non *inuenta Minerva.* GERHARD. *Intermissa nostra consuetudine & gratia.* Qua non coluimus, ut ante, amicitiam, & faimus una: qua suginus mutuos congressus, & sermones. Gratia hic accipitur, ut io illo erito loquendi genere: *redire in gratiam.* Phædrus io lib. IV. de Simonide: *Ne male commissam gratiam dissiparet.* Sic locus ille legendus. Vulgati sine sententia: *Ne male dissipam*

gratiam dissiparet. Dux syllabæ di & com fuerunt a librariis pessime immutata. Male commissæ gratia, est gratia male facta. GR.

Non invita Minerva. Haud imperite, cum benevolentibus Diis; atque adeo infeliciter: simul alludit ad vulgare proverbium, quo, & usitur I. Offic. 31. & XI. Ep. fam. 21. & quod ipse Minerva, ut patronæ ac peculiaris Deæ consilio Catilinariam conjunctionem extioxisse videri volebat, dedicaveratque in Capitolino signum: ΑΘΗΝΑ ΠΙΣΜΗΣ ΘΥΑΚΙ. Vide Plutarch. in Cic. vit. Vnde, & inimici objiciebant, quasi gloriaretur Minervam omnes eum aries docuisse, ut apparet ex Declam. sub nomine Sallustii. Sed latet ἀλλογισμὸς εἰς. Nam si priora inspicias, *Non invita Minerva*, est adprobante ipsa rep. quasi adderet, quod prius non poteram, cum tu hostem reip. & boorum frangeres tuum foreveres. Illa autem tum, cum hæc scribebantur, jam perierat, quippe A.V.C. DCCL. Pompeio III. sine collega, a Milone occisus. Sed hoc ne nimium pateret, offenderetque Appium, subingit, quæ sequuntur: ad quæ si referas *et non invita Minerva*, explicari potest; oca sine litteris nostris, & tacite promittit, se eum honoraturum dedicatione alicujus scripti, perinde ut Appius ad Ciceronem de Auguratu scripserat. Io, Fa. GRON.

Quam quidem. Minervam: & videtur suam illam urbis custodem significare: sit tamen conjectura, non judicium. CORR.

si for-

si forte de tuis sumsero, non solum Pallada, sed etiam Appiada nominabo. Cilix libertus tuus, antea mihi minus fuit notus: sed ut mihi reddidit a te litteras plenas & amoris & officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. Iucunda mihi ejus oratio fuit cum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid quæris? Biduo factus est mihi familiaris: ita tamen, ut Phanium valde sim desideraturus: quænam cum Romam remittes, quod (ut putabamus) celeriter eas facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. L. Valerium jurisconsultum valde tibi commendo: sed ita etiam, si non est jureconsultus. Melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo; est ex meis domesticis atque intimis familiaribus; omnino tibi agit gratias: sed idem scribit, meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id cum ne fallat, te etiam atque etiam rogo. Vale.

EPISTOLA II.

ARGUMENTVM.

Ciliciam provinciam sortitus rogat Appium, ut eam sibi quam

Si forte de tuis sumsero) Clodius: si de Pallade custode loquitur. COARR. *De tuis sumsero*) Ambiguum reliquit, monumentis intelligi velit, an litteris vel scriptis. Erat monumentum Claudiorum in foro, in quo essent statua Dearum, & ut videtur, inter illas Minervæ, quæ Appiades dicebantur. Ovidius III. de Arte v. 452. *Appiadesque Dæ*, & I. de Arte v. 81. de Remedio v. 660. Convenit etiam intelligere litteris. Quasi enim sibi domi non esset Minerva, sed contra curia scribendi supellex dicit se ab Appio Minervam mutuum sumturum, hoc est, ex illius scriptis animum, & facultatem scribendi (ut Poetæ ex Homero, quasi quodam Helicone) accepturum, & deinde Deam, quæ subministraverit ingenium sibi, non Pallada, sed Appiada vocaturum, quippe quam Appio deberet. Io. Fr. GAON.

Si non ICtus) Si forte non amplius respondeat, aut tibi non ICtus appa-

reat: nam jurisprudentiæ ejus non multum tribuebat Cicero, ut ex l. ep. 10. apparet. Ceteram utrobique Cellarius *Jureconsultum* edidit, cum alii primo loco *Jurifonsi* legerent, secutus in eo Jac. Gronovium, qui ex verustioribus, & ut rebar, sanctioribus ita exprimi curaverat. G. COARR.

Melius enim ei cavere) Cavere legitur in lib. MSO, & fortasse melius quam in vulgatis. F. VASS. Sed male. Hoc enim Cicero dicit: ego volo ei cavere, ne si non jurisconsultus esse appareat, hoc ei sit fraudi apud te & de decori. Notissimum enim est proprie Jurisconsultos dici *cavere alicui*, cum provident consilio scriptove, sollempnibusque formulis instruendo, ne quis in contrahendo decipiatur. Ovid. lib. de Arte am.

Illi sepe loco capitur consultus amari,
Quique aliis cavet, non cavet ipse sui.
GRAEVVS.

Epi.

quam maxime aptam explicatamque tradat, quo sit ei, cum successerit, faciliior & commodior administratio.

M. T. C. PROCONSUL APPIO PVLGRO
IMP. S. D.

CVM & contra voluntatem meam, & præter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis & variis molestiis, cogitationibusque meis, hæc una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere, neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam mihi quam maxime aptam explicatamque tradere. Quod si tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto numquam faller. A te maximo opere, pro nostra summa conjunctione tuaque singulari humanitate, etiam atque etiam quæro & peto, ut quibuscumque rebus poteris (poteris autem plurimis) prospicias, consulas rationibus meis. Vides, ex senatusconsulto provinciam esse habendam; si eam (quoad ejus facere potueris) quam expeditissimam mihi tradideris, faciliior erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii est. Ego te, quod tibi veniet in mentem, mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret; aut id fieri nostra amicitia pateretur; aut res verba desideraret, ac non pro se ipsa loque-

EPISTOLA II.

IN provinciam) Ciliciam. CORR.
N. Cogitationibus) II. e. meditationibus
& consiliis, quæ animam meam occupaverant. Cic. I. Ofic. c. 8. Iustin. 36. c. 7. G. COAT.

Neque tibi amicior) Neque sunt, quæ de amicior, quod in veteribus libris exstat, docti viri scribunt; librarii errata amplectuntur. GRÆV.

Aptam) Connexam & colligatam proprie, hoc est, compositam & paratam: ab exercitu translaturum, qui sæpe aptus dicitur Livio X. c. 25. 33. & alibi. G. COAT.

Quoad ejus facere poteris) Quid sequatur hic, hæreo. Pal. gr. quod vis fa-

cere poteris: sec. a manu secunda, quart. quint. quod equidem fac. p. a quibus paullulum mutant Peck. edit. prima, quod quidem fac. tert. quod eque fac. Grat. qua ejus fac. quæ mihi omnium videtur sincerissima: nam quoad ejus glossa est. Gæ. Ciceronianam esse hanc formulam vel frequens usus Ciceronianorum docuit. Sed quod ejus turbare quibusdam videtur, in eo falsi sunt. Nam non modo ut hæc loci, tunc temporis dicitur, sed etiam ad formam eo dementie, quo ejus, vel quoad ejus dici potest, hoc est ipse ad (id vel) quod ejus eri, ut ita dicam. Sic nulla apparet insolentia. G. COAT.
Per se ipsa loqu.) Ipsa addidit, ut in Bru-

loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provifum effe intellexero, magnam te ex eo & perpetuam volupratem effe capturum. Vale.

E P I S T O L A III.

A R G V M E N T V M.

Significat, fe Brundifium veniffe: cum Fabio, Appii legato, locutum effe: antequam ab urbe difcederet: nihil a Senatu decretum, Sulpicio confule repugnante, ut fuis Bibulique legionibus in Italia supplementum fcriberetur. Petit idem, quod in proxima epiftola, ut Appius in tradenda provincia commodet fibi quam maxime poteft, prapcipue, ne numerum militum imminuat.

M. T. C. APPIO PVLGRO S. D.

A. D. XI. Kalendas Iunias Brunditium cum veniffem, Q. Fabius, legatus tuus, mihi præfto fuit, eaque me ex tuis mandatis monuit, quæ non modo mihi, ad quem pertinebant, fed univerfo Senatui venerant in mentem, præfidio firmiori opus effe ad iftam provinciam; cenfebant enim

in Bruto c. 31. Livius 36. c. 35. Nefcio quidem, unde Cellarius hoc loco acceperit hoc *per fe*, cum omnes, quos viderim, dederint *pro fe*. Sed five cafu, five confilio factum fit, bonum certe eft factum: neque Tullius facile *pro fe ipfis* conjungit: facilius *pro fe quifque*. Et error in manibus fuit; cum in MSis *per fe* pro eadem fape nota fcribantur. Denique *res loquitur*, ut II. in Verr. c. 55. Sall. Cat. c. 20. G. CONT.

Si rationibus meis provifum effe intellexero Vulgo, *rationibus meis a te provifum*. LAMB. *provifum a te effe intellexit*. Sed quis (malum) tolerat fuperflua excernentibus MSis Pall. fec. tert. Grut. Stewechiano? GEN. Quatuor tamen codices, quibus ufum lum, omnes agnofcunt illa a Gebhardo recifa a te. GRAVIUS.

EPISTOLA III.

Q. *Fabius legatus tuus* I. Nolui imutare hanc lectionem: licet prædit. Viß. Pall. præ. tert. Grut. Vatic. eodidemque Guilielm. ingerant Q. Fabianus: illud Q. Fabius propugnant Pall. fec. quart. quint. ipfe Cicero epiftola fequenti: ubi Q. *Favii* Virgiliani meminerit; paullo poft omnes MSi noftri, ut & Stewech. afferant, *que non mihi, ad quem pertinebant; emoto illo modo, contra vulgi opinioniones*. GERNARD. Q. Fabianus habent etiam Amftelodam. & duo Graviani. Mentelianus vero Q. Fabius. Illud modo vero omittunt quoque Amftelodamenfis, Mentel. duo Gravii. GRAV. Quæ te ei mandaveras, & commiferas, ut mihi exponeret. Sic. ep. 4. Plancus X. epift. 8. Sall. Cat. c. 32. G. CONT.

nim omnes fere, ut in Italia supplementum meis, & Bibuli legionibus scriberetur. Id cum Sulpicius consul passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus: sed tantus consensus Senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit: itaque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romæ tabellariis tuis dedi, velim tibi curæ sit, ut quæ successori conjunctissimo & amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ea pro nostra confociatissima voluntate, cura ac diligentia tua complectare: ut omnes intel-

Sulpicius consul) Servius Sulpicius Rufus, tunc cum M. Claudio Marcello Cos. Coss. *Multa questi*) Nomen, si veteres Grammatici audiendi, pro Adverbio. Sall. Cat. c. 27. *Multa de ignavia eorum questi*) ubi genus dicendi plane illustrabimus. G. Coss.

Commodare) In commodum eius facere, hinc accommodata n. 6. Senec. ad Helv. c. 14. Aulon. Epigr. 125. Cic. II. ep. 17. In.

Pro nostra constantissima voluntate erga te) Diversam ab hac lectionem habent vetusti codices: qua scilicet in nostris libris vides elegantiorē profecto & veriorē. Nescio enim, quomodo constantissimam voluntatem erga Appium dicere possit, quæ magnis similitudinibus interrupta sit. Nam *confociata* eorum inter se voluntates post reconciliatam gratiam recte potest appellare. Quidam totum hunc locum immutaverunt, rati fortasse parum Latinam vocem esse *confociata*; qui quantum decepti sint, nihil attinet dicere. VICTOR. Hanc lectionem contra Manutium sic defendit id. in posterioribus: Multis modis probari potest, veriorē, melioremque esse antiquam lectionem a nobis restitutam: non enim loquitur tantum Cicero de voluntate sua erga Appium, sed de mutuis animis: & hoc maiorem vim habet ad persuadendam Appio quod vult, si ostendat animos ipsorum inter se conjunctos esse, nec se ullo pacto dubitare de voluntate ipsius & animi propensione erga se: nam respondet hæc vox superiori *conjunctissimo*. Et alii etiam in locis Cic. hæc verba copulavit tertio libro de Finib. Ad

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

civilem communitatem conjuncti & confociati sumus. Si acute perpendantur superiora verba, declarabunt *confociatissima* legi debere: nam & *conjunctissima* & *amicissima* conveniunt animis mutuis, æ paribus voluntatibus: quod inclusum quoque est in ea voce *confociatissima*, minime vero in *constantissimo*: nam in vulgata lectione est *erga te*, ut de voluntate tantum Ciceronis erga Appium intelligi oporteat, non de Appii quoque erga Ciceronem: nam si sine verbis illis *erga te* legatur, falsum omnino esset: quamvis ita quoque non valde verum sit: nam dubitari non potest, quin graves inter illos inimicitia fuerint. Quamvis autem Cicero ostendere postea conetur voluntatem suam erga illum immutatam non esse, parcius tamen loquitur, neque, quemadmodum hic facit, constantissimam illam appellat, sed *constantem*, & adjungit *conficientia*: aliis enim aliter videbatur. In vetere lectione nostra complectitur etiam voluntatem Appii: in vulgata vero Ciceronis tantum: Quanto magis hæc officia expectari debeant ab illis quorum voluntates tuis respondent, & cum tuis confociatæ, & conjunctæ sunt, quam ab illis, qui, quamvis tu illos diligas, parum erga te animum non habeant, apertum est. Addo etiam minime hic accommodatum fuisse verbum *constantissimo*, & prius quam Appium hortari aut impellere posset (si ita locutus esset) ad id, quod studebat, læturum fuisse: cum negare non posset similitudines inter eos intercessisse: nam exprobrasset culpa illius factum fuisse, quod amicitia interrupta esset, si af-

K

fr.

telligent, nec me benevolentiori cuiquam succedere, nec te amicioi potuisse provinciam tradere. Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in Senatu recitari voluisti, sic intellexeram permultos a te milites esse dimissos: sed mihi Fabius idem demonstravit, id te cogitasse facere, sed, cum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime imminueris: qua de re senatusconsulta quæ facta sunt, ad te missa esse arbitror. E- quidem pro eo quanti te tacio, quidquid feceris, adprobabo.

Sed

firmasset voluntatem suam erga illum constantissimam fuisse. Infra autem, ubi ita loquitur, se purgat, & aperte culpam huius incommodi in illum transfert; inquit enim: *Itaque conscientia mea constantia erga te voluntas respicit tibi subtratus.* Vox autem ipsa conscientissima nemini molesta aut suspecta esse debet, qua Cicero multis in locis usus est. Horatius dissuadere oneroso sensu dixit in epistola ad Quintium:

Continui montes nisi difficiuntur opaca Valle.

Quare cum in optimis ea exemplaribus reperitur, & huic sententia valde accommodata sit, non video, cur debeat repudiari. In *Constantissima* Alias *conscientissima*. CORR. Pro nostra *constantissima voluntate*.) Codices Memm. habent *conscientissima*, & ita P. Victorius edidit: nos nihil mutavimus: neque tamen antiquam scripturam damnavimus. LAMS. Pro nostra *conscientissima voluntate*, cura ac d. 6.) Sic meliores codices nostri, Medic. Vist. Pall. pr. sec. quart. quint. Varie. Cur Lambinus, ac Manutius antiquissimæ huic lectioni vulgarem, *constantissima voluntate erga te*, cura &c. præferant, velim scire causam. GAV. Primus meus suffragatur lectioni, quam P. Victorius ex Medico reduxit bonis auspiciis: reliqui tres quibus usus sum habent quidem *constantissima*, sed respuunt illud vulgatum *erga te*, excepto recentissimo papyraceo meo. GAV.

Qua de re senatusconsulto qua facta sunt) Ita quatuor Pall. Grut. Stewech.

ita tamen ut auribus meis non ingrata accadat primi Palat. collocatio: *Qua de re qua facta sunt senatusconsulto, ad te missa esse arbitror*: vulgo, *senatusconsulto*, in quam lectionem Pall. quart. interpolatus est. GAV. Adstipulantur Amstelod. Mentel. meus secundus Palatinus, aliisque codicibus antiquis. Primus tamen meus, *senatusconsulto*, ut pleræque omnes editiones ante Gebhardum, etiam Victorii, quas potius sequor. Hoc loquendi genus enim: *Qua de hac re facta sunt senatusconsulto*, ad te missa esse arbitror, quis probet? nemo sane, qui Latine doctus est. Repolui itaque *senatusconsulto*; in qua lectione nihil salebrarum, nihil quod ullius aures possit offendere. Solitum enim Senatum Romanum sæpius de una re decernere, siue plura senatusconsulta facere, pridem eruditi præceperunt. GRAEVVS.

Qua de re senatus consulto qua f. f.) Non sui aulus hanc scripturam ita communi doctorum suffragio, & plurimorum MSorum consensu probatam nutrare. Vtique cum & in Iuntina, & in Stephanica edatur, *qua de re dC. qua*, nun opinor Victorium intellexisse *senatus consulto*, sed uno *senatus consulto*. Non autem quaeritur, an plura senatus consulta de una re soliti facere facere Romani; sed an non senatus consultum, in quo agebatur de copiis Ciceronis in provincia, nissum fuerit Appio, ut quæ ad hanc rem facta sunt, ex eo senatus consulto intellexerit. Vtique senatus consulto Consules magistratibus provincialibus præcipe-

Sed te quoque confido ea facturum, quæ mihi intelliges maxime esse accommodata. Ego C. Pontinium, legatum meum, Brundisii expectabam: eumque ante Kalendas Iun. Brundisium venturum arbitror. Qui cum venerit, quæ primum navigandi nobis facultas data erit, utemur. Vale.

EPISTOLA IV.

ARGVMENTVM.

Expectari a se scribit L. Clodium cum Appii mandatis; suum studium atque officium in omnibus rebus pollicetur; causas, quibus ad eum diligendum adducatur, commemorat. Negotiale principium, reliqua fere moralia.

M. T.

cipere solitos, quid facerent, discimus ex lib. X. ep. 31. ubi Asinius Pollio profus ad hunc modum scribit: *Sed consules neque senatus consulto, neque literis preceperant mihi, quid facerem, nimirum mittendo ad eos illud, quod factum erat, & in quo occurrebat, quid in senatu contigisset; ad quam rationem & Cælius lib. VIII. ep. 8. ut cognosceret Cicero, quæ ad remp. pertinentia contigissent in Senatu de Gallia, non ipsa particulatim scribit, sed ait: Senatus consultum, quod tibi missum est, factum est. Ita in senatus consulto mittebantur ea, quæ de aliqua re in Senatu facta erant. Facere enim hic usurpat, ubi proprie dicebatur *agere*, ut ootas Monatius ad verba illa libri VIII. ep. 4. Nam Arminum ad exercitum Pompeium erat iturus: & statim ist. Peto Læpida Scutellibus de eare factum iri. Iac. Gron. Neque hic recedendum esse putavi a pluribus scriptis, dum sublata minori distinctione nihil durum Latinis auribus remaneat. Senatusconsultum aliquid fieri de aliqua re dicitur, cum aliquid ab Senatu decernitur. *Facere*, ut *agere* de Senatu dixit etiam Cælius VIII. ep. 4. Et alioquin haud novum facere pro *statuere, decernere*: Livius XXVII. c. 8. Nec, si tibi *SCtum**

facere obstat, inaudita sunt, multa differre & multis, pauca respondere, & paucis, & quæ similia. Igitur hanc lectionem hoc sensu: *quæ per senatusconsultum de ea re decreta sunt* (acta puta II. ep. 15. aut ipsum *SCtum* ut X. ep. 31.) *ad te missa esse arbitror, nec absurdam, nec barbaram, nec impeditam esse apparet; adeo ut vix audeam conjecturam meam, quam olim feci, proferre: Quæ de re, senatus consulto quæ facta sunt.* G. CONT.

C. Pomptinum. Ita nomen constanter scribitur in regis codicibus. Magna in eo varietas est in Gruteriana, & Græviana editione. Modo enim dicitur Pontinius, modo Pomtinus, aut Pomtino. LALL.

Quæ primum navigandi nobis facultas data erit, utemur. Liquidissima lesio hæc erat in Pall. prioribus quatuor; io Peck. Grut. ac Stewech. item Vaticano: quam a Victorio quoque inventam atque editam video; vulgatam alias: Qui cum venerit, cum primum navigandi nobis facultas data erit, ea utemur. Aliqui MSi, quam primum; æque male. Græ. Codex Amstelodam. Menzel. Grævii primus statim etiam pro lectione, quæ hic est reposita. Grævius.

Pridie Nonas Iunias, cum essem Brundisii, litteras tuas accepi, quibus erat scriptum, te L. Clodio mandasse, quæ illum mecum loqui velles. Eum sane expectabam, ut ea, quæ a te afferret, quam primum cognoscerem. Meum studium erga te & officium tametsi multis jam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maxime declarabo, quibus plurimum significare potuero, tuam mihi existimationem & dignitatem carissimam esse. Mihi & Q. Fabius Virgilianus, & C. Flaccus L. F. & diligentissime M. Octavius Cn. F. demonstravit, me a te plurimi fieri: quod egomet multis argumentis jam antea iudicaram, maximeque illo libro augurali, quem ad me amantissime scriptum, suavissimum misisti. Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. Nam cum te ipse, ex quo tempore tu me diligere cœpisti, quotidie pluris feci; tum accesserunt etiam conjun-

ctio-

EPISTOLA IV.

TE L. Clodio mandasse quæ illum mecum loqui velles. In veteri libro totus hic locus sic legitur: *Te Lentulo & Clodio mandasse, quæ illos mecum loqui velles: eos sane expectabam*, &c. de Lentulo epist. 8. huius libri. Coar.

Tuam mihi existimationem Merito hoc promittit: erat enim in potestate successoris, si vellet, decessorem graviter onerare ac lacerare, acta ejus rescindendo, quod & fecit Cicero, dum iustitiam studeat, sed quam lenissime potest. Io. F. Gron.

Illo libro augurali Vno: nam reliquos nondum absolverat, ep. 9. Coar.

Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt Omnia tibi officia præstabo, quæ præstari poterunt ab amicissimo homine. Sic sæpe Cicero. Sermo a ratiociniis petitus est. Nam cum redduntur ac exequuntur rationes, in singula æra ac titulos inquiritur: quod si accepta, & expensa recte congruerint, constare ratio dicitur. Nam si res secus se habet, tum quasi labat ac corrui. A. BUCHANAN; quem vide ad lib. X. Plin. epist. 20. & I. Lips. ad Tacit. 1. Ann. c. 26. Malim

quod in marginibus nonnullis conspicitur: *Mea in te omnia summa necessitudinis officia constabunt. Summa necessitudo, ut summus amicus, summa amicitia, summa convictio*, sup. epist. 2. huius libri, Tullio sunt familiaria. Græv. Offenderunt hæc summum Grævium, qui *summa necessitudinis* legendum statuit: quæ ne quidem memorassem, nisi satis Tulliana viderentur. Attamen non refugit plura Adjectiva conjungere, prout I. ep. 9. & II. ep. 4. jam vidimus; Sic VI. ep. 6. VII. ep. 23. Lege plura apud Sanct. II. Miner. c. 8. & Perizonium p. 222. Vopisc. Aurelian. c. 29. ex qua classe Auctores libenter huc vocare soleo, quippe qui perpetuum lingua tenorem optime demonstrant. G. Coar.

Nam cum te ipsum ex quo tempore tu me diligere cœpisti Pech. cod. *Nam cum te ipse, ex quo tempore me diligere cœpisti*, Sic Ciceronem scripsisse credo. Hæc loquendi genera frequenter corrupta sunt. Nam quod vulgo nunc dicunt, *tibi ipse injuriam facis*, veteres dixerunt, *tibi ipse injuriam facis*: uti olim viri docti animadverterunt. Grævius.

Duo

Ationes necessariorum tuorum ; duo enim duarum ætatum plurimi facio, Cn. Pompeium, filiæ tuæ socerum, & M. Brutum, generum tuum : Collegiique conjunctio, præsertim tam honorifice a te adprobata, non mediocre viaculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed & si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura : & ipse operam dabo, te ut quam primum videam. Quod scribis, tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, gratum est. Vale.

EPISTOLA V.

ARGUMENTUM.

Agit Appio gratias, quod operam dederit, ut sibi quam maxime expeditam provinciam traderet : deinde rationem exponit

Duo enim) P. Viſtorius ex Florentino cod. edendum curavit, *duo enim*, quod probro ; sic enim sæpe veteres loquebantur. Nostri nihil a vulgatis discrepant. Lams. *Duo enim*) Sic ex Florentino Viſtorius, quod probat Lambinus, quidni & ego, cum repererim in Pal. pr. libro omnium elegantissimo, castigatissimo, quo omnes omnium Italorum in hoc volumen copias inconciliare possumus : ut ait Plautus. Vulgo, *duos*, Græv. Probat duo primus etiam Grævii. Græv.

Duarum ætatum) *Duarum ætatum* dicit, quoniam Pompeius tum profectionis ætatis erat, Brutus autem longe junior. Glandorp.

Et M. Brutum, generum tuum, Collegiique conjunctio, &c.) Quinque Pall-Gruet. & *meum Brutum* : quod ut non damnum, sic quoque temere non admittam ; nam illud *meum* potest ex divinatione litteræ m ortum ac propagatum esse a sciolis librariis ; vulgo paullo post, *Collegii quoque conjunctio* : sed ut castigavi, omn. MSi Viſt. paullo post, omnes MSi, attulisse videatur, sicut & præca edit. non videtur ; & iterum : *sed & si Clod.* vulgo excusum est & Græv. Has omnes lectiones asserunt, & Amstelodam., & Grævii

primus ; pro videbatur tamen Mentelianus, videtur, quod & io aliis extat editionibus. Nec est uode pendeat videtur ; præstat igitur hic edicitionum quam exaratorum manu scripturam sequi ; aut forte Cicero scriptus, videbatur. Græv. Collegii) Auguratus. Corradus.

Tam honorifice a te adprobata) Cui præsertim ratum, honorificum, & luculentum testimonium dederis, libro de Augurali disciplina mihi dicato. lo. F. Gron.

Clodium) L. Clodium. Corrad.

Id mihi ne mentiar gratum est) Ex libri manuscriptori corrupta scriptura legendum puto : *Id mihi vehementer gratum est*. F. Vassius. *Ne mentiar*) Aut ne valet hic non, ut in illa adleverandi formula VII. ep. 23. *ne vivam*, & ne per non explicat cum aliis Donat. ad Ter. Eam. A. II. Sc. 3. aut sumit pro ut non, & respicit ad morem vulgarem, ex quo semper audias *gratissimum* de quibuscumque rebus ; cum tamen unum tantum possit esse *gratissimum*. Quamobrem dixit gratum, quod vere dixisse, & facile credebatur, & ex formula persequere intendeat. Coxt.

ponit itineris sui, quo certius de congressu statuere Appius possit.

M. T. C. APPIO PVLCRO S. D.

TRallis veni a. d. vi. Kalend. Sextiles; ibi mihi præsio fuit L. Lucilius cum litteris mandatisque tuis, quo quidem hominem neminem potuisti nec mihi amicio-rem, nec (ut arbitror) ad ea cognoscenda, quæ scire volebam, aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem & tuas litteras legi libenter, & audiavi Lucilium diligenter. Nunc quoniam & tu ita sentis, (scribis enim, quæ de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse) & re vera, confirmata amicitia & perspecta fide commemoratio officiorum supervacanea est, eam partem orationis prætermittam: tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim & didici ex tuis litteris, te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres, restitueresque &

EPISTOLA V.

TRallis veni) Sic rescripti ex his libris quatuor, quibus usus sum. Ita vero subscribunt Stewech. Peck. aliorumque. Est ut superius teis, Salust. omnia, & infinita alia. GRÆV.

Quo quidem hominem neminem potuisti) Repræsento hanc lectionem ex Pall. quatuor prioribus, Grut. Stewech. vulgo, homine neminem, sed sic quoque Plautus, homo nemo, nemo natus. GRÆV. Hominem neminem habent quoque Msi Amstelodam. Mentellii, & primus GRÆV.: vide quæ de hoc loquendi genere notavit Sanctius de causis Latinæ ling. lib. IV. & quæ ad illum observavit vir doctissimus, & amicissimus Iacobus Perizonias. GRÆV.

Quo quidem homine neminem. Ita regius codex interquæ. Vulgati minus recte quo quidem hominem neminem. L. LL. M.

Quoniam ex alto repetita sunt) Omnes Msi, & edit. istud habent: vulgo, sunt; paullo ante Pall. quatuor. Grut. quæ nostris off. ita ego ad te scripsi. omisso de, sicut & paullo post: tec.

terq. Gruter. prætermittam: tamen a-

gam, ut debeo, gratias, abrupto illo sihi, quorum consensus mihi non speruendus videtur: scripsi quoque supervacua non supervacanea ex Pall. tec. tert. quart. Gruteriano. GRÆVARD.

Supervacanea est) Receperat Gebhardus ex quatuor Palatinis, supervacua est, sed cum Amstelodamensis, Mentell. & meus optimus tueratur lectionem omnium editionum, non video, cur ab illa sit recedendum. Tibi etiam quod expunxerat Gebhard. in sequentibus, omnes libri veteres, quibus usus sum, agnoscunt, nec debet abesse. GRÆV.

Partem orationis) Id argumentum, eam partem sententiæ mearum litterarum. Oratio enim ad multa pertinet, & de epistolis æque ac subtilis dicitur. Terent. Andr. Prol. v. 12. & Cic. VI. ep. 2. de eis, quæ epistola docuerat: Hæc eo pertinet oratio. COAR.

Animadverti enim, & didici ex tuis litteris, te omnibus in rebus habuisse rationem) Non hic tacenda est lectio veteris libri N. Scellii, quæ auctor omnibus editionibus, & exaratis manu co-

præparares quodammodo omnia, quo mea ratio faciliior & solutior esse posset. Hoc tuum officium cum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim, mihi magnæ curæ fore, atque esse jam, primum ut ipse tu tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, ii mihi nolle magis, nos hoc animo esse, quam non intelligere videntur. Sed profecto intelligent; neque enim obscuris personis, nec parvis in causis res agetur. Sed hæc fieri melius, quam dici aut scribi volo. Quod iterum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurus ne me sis in provincia: ea res sic se habet: Brundisii cum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum sermonem ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciæ primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer; tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles decedere,

ma codicibus, quos ego vidi: *Animadverti enim & didici ex tuis litteris, & per alios, te omnibus in rebus habuisse rationem. Quam scripturam, si & ab aliis affereretur membranis, non rejicerem; sedius autem legeretur: Animadverti enim, & didici & ex tuis litteris, & per alios.* GRÆV.

Vt mihi consules, restituerisque, & præpares) Legendum fortasse est, & repares, &c. LAMBIN. *Vt m. conf. rest. q. & præp.*) Haud secus est in omnibus & MSis, & editionibus. LAMBIN. ex conjectura repares; ut Guilielm. *consulereque statuerisque & præp.* neutrum audio. GERHARDVS. *Geruii primus: Vt mihi consules statuerisque & parares.* GRÆV.

Neque enim obscuris personis) Proprie obscuris personis. In theatrum enim veniunt histriones larvas induti, quos quos significant, ignorant spectatores. Vbi occasio erit demonstrandi, quis tibi vere saveat, quis simulet; partes geremus, quos omnes facile intelligit esse amiei. Io. Fr. GRON.

En res sic se habet) Sic omnes MSi Gruter. Stewech, prima editio. Alias non male, *ea res sic habet.* GERHARDVS.

Quo te velle) Adverbium posuit, ut habetur, pro ad quam, non insolenter. Sic Sall. lug. c. 18. Idem c. 38. Neque vero, si rem ex vero existimes, deierreat te, quod ita aliud quasi Nomen addendum sit, nam nec Tullius abhorruit dicere: *Dans Lupercalibus, quo die Antonius Cesari;* cum potuisset *Lupercalium die,* quo, vel *Lupercalibus,* quibus. COAR.

Quod classe tu velles decedere) Cur hæc lectio exulet vulgatis, nescio; ea certe conspicitur in editione prima, Victorii, Pall. quatuor, Gruter. nam in Pal. pr. hæc omissa sunt: vulgo, ex arbitratu alicuius pudagogi, excusum est, *dixit classe te velis decedere;* sed illum cum tua audacia cuminum bibere & cepe edere iubeo. GERHARD. *Quod classe tu velles decedere prætere*) Id est, quoniam classe tu velis decedere. Sed *vulgaris*, nam *dixit quod velles,* pro *dixit te velles,* Latinum non est. Sensus est, dixit me teriturum commodo tuo, si accessissem ad maritimam provinciam partem, quoniam tibi constitutum esset mare transire. *Per fore accommodatum tibi elegantius tmesit pro Peragmodum,* ut d. Orst. 47. *Nobis vero iste*

re, perfore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provincie navibus accessissem. Dixi me esse facturum: itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Coreyræ dixisset, minime id esse faciendum, te Laodiceæ fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius multoque commodius, cum præsertim te ita malle arbitrarer. Tua ratio postea est commutata. Nunc quid fieri possit, tu facillime statues; ego tibi meum consilium exponam. Prope Kal. Sextil. puto me Laodiceæ fore: perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quæ mihi ex publica permutatione debetur,

pergrata sunt præque jucunda. Io. Fa. Gronov.

Si ad Sidam, maritimam partem | *Ad Sidam* ex sequenti epistola; et in omnibus fere libris veteribus ad illam legimus. CORNAD. *Ex perfore accommodatum, si ad illam maritimam partem provincie navibus accessissem* | Sic hunc locum reperio in Pall. quatuor, Gruter. edit. prima & Victor. tribus Guilielmianis; pro illam, conjectura, ex sequenti epistola ductus, quispiam emendavit *Sidam*. Pall. pr. com. Ceterum Guilielm. *maritimam partem provincie* pro glossa ducebat; volebatque trigam illam vocabulorum ab hoc eloquentiæ curru abiugatam: sed & *navibus* ignorarunt Pall. tert. quart. at Grut. in *navibus*. GERHARD.

Quod classe tu velles decedere, perfore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provincie | Optime Gerhardus ex Palatinis codicibus, aliique probatis libris, & editionibus restituit, *quod classe tu velles decedere*; cum in Lambiniani ac aliis vulgatis editionibus sequeretur, *classe te velle decedere*. Mei quoque libri duo, tum Amstelodani & Mentel. adstipulantur. Verum post hæc verba non intrudenda fuit copula &, quod nec in Manutii, nec in Lambini, nec in Stephanianis editionibus, nec in meis optimis membranarum conspicitur, quamvis alii tres libri, ut & Palatini codic. id agnoscant. Veriusque mutationis causa fuit ignoratio locutionis: dixit, *quod classe tu velles decedere*; quam cum Latinam non esse putaretur, eam

mutarunt in hanc, *dixit classe te velle decedere*. Alii cum retinerent lectionem veterum librorum, sed hoc sensu interpretarentur, quem ei attribuerant qui mutarant, necessario inferenda fuit copula, alioquin hiulca fuisset oratio. Verum alius longe sensus est. Quod hic est quis, ut in multis aliis locis: utque Manutius etiam habet, *dixit quia tu velles classe se decedere, perfore accommodatum tibi*. Vides nunc nihil esse quod ullius aures posset offendere. GRÆV.

Multo brevius | Quippe propius & brevioris vie. Via in his omittitur ut *etas*, quomodo Poetæ dicunt, *breves flores*, *breve liliū*. CORN.

Prope Kal. Sextil. puto me Laodiceæ fore | Miror quibus fiducia alii fecerint *prælie*, cum hoc esset in editionum primariarum, Victorii, Pall. tribus, Gruter Peck. propono tamen pensitandam optimi codicis primi lectionem *cordationibus*, propter *Kal. Sextil.* nam mihi salivam moveret. GERHARD. MSus propter *Kalend. Sectiles*, id est, circiter, vel prope. Io. Fa. Gronov.

Perpaucos dies, dum pecunia accipitur | Sic Victorius. Palat. tres, Grut. Peck. Amstelodani. Mentel. meus primus. Vulgati libri, *ubi perpaucos dies*, secundus autem meus, & tibi *perpaucos dies*: forte, *ibi perpaucos dies*. GRÆVIVS.

Ex publica permutatione debetur | Iacent hic omnes interpretes, saltem recentiores; nam Hubertinus, & Ascensius nescio quid habent de litteris cambii

tur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Idus Sextil. putem me ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in scribendo (procul enim aberam ab re ipsa, & a locis), simul ac progredi cœpero, quam celerissime potero & quam creberrimis litteris faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam, nec debeo. Sed, quod tuo commodo fieri possit, utriusque nostrum magni interest, ut te videam antequam decedas. Quam facultatem si quis

bij Ciceroni a Senatu datis. Videtur, ne longis ambagibus differam sententiam, Cicero non tantum Laodiceæ pecuniam e permutatione, sed e publica quidem permutatione accepisse. Id est, cum Laodiceenses tributis aut vestigialis nomine Pop. Rom. debuerint pecuniam, permutatio est facta nomine publico, atque ex ea pecunia tantum Ciceroni in provinciam proficiscenti datum est, quantum ei debebatur ad instrumenta itineris, aut quæcumque aliam ob causam. Argentum de publico dari docet, præter alios, ipse Cicero Verr. IV. c. 5. *Neminem, qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus, sumentem fore putaverunt, ut emeris urgentem; dabatur enim de publico, Græ.* VARRON.

Ad Iconium) Lycæoniæ urbem, ubi erant castra. CORRAO.

Procul enim aberam ab re ipsa, & a locis) Sic ex Mediceo Victorius: sic quoque o. Pall. præter tert. Gruter. Stewech, vulgo: *Procul enim absum ab re ipsa, & a locis.* GERHARD.

Quam celerissime potero, & quam creberrimis litteris faciam) Prætulit hanc lectionem, quam obtulit Pal. quint. benignitas, eo magis quod eam certam ex Mediceo cod. primæ editionis oræ ab Egnatio adiectam: nam ceteri miras turbellas mihi hic dant. Pall. sec. tert. Stewech. *& quam creberrimis non habent*; quart. vero, *quam celerius pot.* sicut & prima edit. Viêt. & Pall. pr. suffragantur vulgatæ: *Quam celerissimè potero & quam creberrimis litteris f.* GERHARD. Amstelodam. *quam celerissimè potero.* GRÆVII secundus,

quam celerius. GRÆV.

Utriusque nostrum magni interest, prius uti te conveniam quam decedas) Locus in antiquis omnibus, quos vidi codicibus mansus est: sic enim in illis legitur *magni in te quam decedas*: non tamen, quia satis commode restituitur est (et si fortasse non vere) nihil a vulgatis permittimus: officio tamen nostro convenire putavimus rem silentio non prætere. Suspiciones, quibus ducti non esse hanc legitimam huius loci lectionem putavimus (præter antiquorum exemplariorum fidem & auctoritatem) quia minutz sunt, silebimus; unusquisque in hoc suum iudicium sequatur. VICTOR. In antiquis libris hæc verba: *Interest prius ut te conveniam*, non sunt, sed in unius perveterie libri margine ita scriptum invenimus: *Interest, ut te videam ante quam decedas*; quæ lectio ita placet ut eam pene legitimam putem. CORRAOVS. *Utriusque nostrum magni interest quam decedas*) Præstat mutilatum Ciceronis auram tenere, quam aliorum male acerratum, ac coherens lutum: sic Victorius in suo invenit: sic ego in Pal. pr. nunquam satis laudatæ h. dei codice: genuina littera auditor est quint. *interest*, neque mutat multum tert. in quo, *utriusque nostrum magni interest quam decedas*, cuius tamen lævæ oræ impexit, ut me videam; cum sit in sec. *interest ut te videam antequam decedas*; in quarto: *magni interest, quando decedas*: vulgo ex mangonio ingeniosissimorum capitum, *interest, prius ut te conveniam, quam decedas*. Mihi fixum determinatumque est, quidquid potero, dictu codicum MSO-

si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt, non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro coram me tecum agere posse. Quod te a Scævola petiisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum provinciae præficeret, eum ego Ephesi vidi, fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum; nec ex eo quidquam audiui, quod sibi a te mandatum diceret. Sane vellem potuisset obsequi voluntati tuæ: non enim arbitror noluisse. Vale.

EPI-

MSorum alieni deprehendere, exonerare: non enim Cicero is est, in quem omnes putidi homunciones sui rerebri foricas deducere debeant. GRÆVARD. Antiquissimi duo libri Amstelodam. & meus primus & ipsi accedunt aliis vetustis membranis, in quibus scribitur, *in te quam decedas*. Menteliani vero, *et tibi usque numerum magni interest*, ut te videam *antequam decedas*. Secundus autem meus: *utrisque nostrum interest*, ut te videam *antequam decedas*. Et sic in pervetustis codicis margine se invenisse testatur Corradus. Quod ferendum puto eum Victorio donec tempus detexerit Ciceronem aliter scripsisse, si aliter umquam scripsit. GRÆV. *Præconveniamus, quam dec.* Ita regius codex optimus. In aliis MSis locus est, teste Victorio, mutilus. Legitur in vulgatis, *præconveniam*. LALLIUM.

Mea tamen in te omnia officia constabunt. Certant invicem MSi: meliorum consensus prætulit: pro hac enim lectione sunt Pall. prim. quint. Grut. Stewech. edit. prima ac Victorina: pro illa *mea tamen in te officia constabunt*, Pall. secund. tert. Lambin. vulgo officia deest. GRÆVARD. Præstabo tibi: nec a rationibus, quæ constanter itidem dirantur, tamquam a fonte peti debet significatio. Amplius quidem quid significet quam *Hæbo, sum, do*; sed nulla alia ratione, quam ea verba, quorum ad ep. I. mentionem fecimus. Hinc pro *fieri* citat Plaut. Amph. A. I. Sc. 1. v. 77. COR.

Sane vellem potuisset obsequi. Nihil ego muto, cum hæc scriptura sit cod. Medic. nec longe abeat Pal. pr. *potuisses*, facilis enim mixtura seu mutatio *s* pro *et*, licet omnes reliqui, sicut & Victor. *potuisse*; nam & Vaticano nostra nititur. GRÆVARD. *Sane vellem potuisse obsequi*. Sic libri optimi & vetustissimi, editionesque emendatissimæ Victorii, Manutii, & aliorum. Illis accedunt Amstelodamensis, Mentelii, & meus secundus. Primus autem cum Mediceo, Vaticano, & vulgatis editionibus, *sane vellem potuisses obsequi*: quod omnino retinendum. Mentel. *Sane aut vellem*: unde legendum conjurio, *sane eum vellem*. Sin, retinenda vulgata. Nihil enim huc faciunt, quæ assert Manutius. Nemo de alio loquitur *vellem potuisse obsequi*, sed *vellem eum potuisse obsequi*. Cum vero de nobis ipsi loquimur, recte illo dicendi genere utimur. GRÆVARD. Puto eum, nempe Scævolum: ad hunc referenda hæc esse, sequentia clamant. Nec inaudita ellipsis Pronominis *is*, modo rarior penes Verbum infinitum, ubi tamen se sæpe omittitur: v. II. ep. 18. Nec vero displicet coniectura Grævii addentis eum, quod post *vellem* positum per hoc petiisse potest. Sed rum XII. ad Att. ep. 7. scripserit Cicero: *Vellem magis liberalitate uti mea, quam sua liberalitate*; & ibi a vulgata ut recedatur, ipse Grævius nihil videt, quod suadeat: idem & hic tenendum esse censeo. COR.

EPI-

ARGVMENTVM.

Ostendit congressum a se expetitum, ab Appio vitatum: se tamen ei fore amicissimum; quædam addit de suo itinere, ut Appius constituat, quo loco cum convenire possit.

M. T. C. APPIO PVLGRO S. D.

CVM meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda, quam tibi; tamen multo magis meo facto delector, quam tuo. Ego enim Brundisii quæsi ex Phania, cujus mihi videbar & fidelitatem erga te perspexisse, & nosse locum, quem apud te is teneret, quam in partem provinciæ maxime putaret te velle, ut in succedendo primum venirem. Cum ille mihi respondisset, nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam navigassem: etsi minus dignitatis habebat ille adventus & ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi facturum. Idem ego cum L. Clodium Corcyræ convenissem, hominem ita tibi conjunctum, ut mihi cum illo cum loquerer tecum loqui viderer, dixi ei, me ita facturum esse, ut in eam partem quam Phania rogasset, primum venirem. Tunc ille, mihi cum gratias egisset, magnopere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem: te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes.

quia

EPISTOLA VI.

A PPIO PVLGRO) MSi Peck tert. Pa-
lat. Mentel. Appio Pulcro Imperatori. GRÆV.

Cum meum factum cum tuo comparo) Haud longo post tempore scripta est hæc epist. quo superior: quod ex clausula hujus, & illius verbis, Cicer. Id. Sentil. puto me ad Iunium fore colligas. GRÆV.

Locum) Statum gratiæ hic denotat. Ductum a locis in Rep. Spartian. Get. c. 3. Tacit. II. Ann. c. 33. CONT.

Phania rogasset) Elegisset & statuis-

set, cum rogatione quasi, an mihi placeret: a Rogationibus Romanis, ut jubere, consulere pro facere, Deprecari pro avertere: vide I. Fr. Gron. ad A. Gell. VI. c. 16. adde Sall. Jug. c. 40. Constructio eadem, quæ Curt. V. c. 5. Inem.

In prima provincia) Hoc est in prima regione provinciæ. Sic ultima provincia est extrema regio provinciæ. Cic. V. ad Att. ep. 16. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se contulit. GRÆV.

quin nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea quam tibi successum esset, decessurum fuisse: quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romæ acceperam, ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinares decedere. Respondi Clodio me ita esse facturum, ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phanix. Itaque & consilium mutavi, & ad te statim mea manu scriptas litteras misi: quas quidem ex tuis litteris intellexi satis mature ad te esse perlatas. Hoc ego meo facto valde delector: nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum. Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses; sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege (ut opinor) Cornelia constituti essent: ut tuum factum, qui, quo animo inter nos simus, ignorant, alieni hominis (ut levissime dicam) & fugientis congressum, meum vero conjunctissimi & amicissimi, esse videatur. Ac mihi tamen ante quam in provinciam venirem, redditæ sunt a te litteræ, quibus etsi te Tarsum proficisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi afferebas: cum interea, credo equidem, malevoli homines (late enim patet hoc vitium, & est in multis) sed tamen probabilem materiam nacti sermonis, ignari meæ constantiæ, conabantur alienare a te voluntatem meam:

Itaque & consilium mutavi) Sic MSi omnes, quos vidi. Gebhardus edidit *ita & consilium mutavi* ex uno Palatino, & Stewechiano, quibus cur plus tribuamus, quam aliis, non video. Iosm.

Quas quidem ex tuis litteris) Vocem *litteris*, & quia eam non habent codices Memm. & quia supervacaneus videretur, sustuli: quamvis eam P. Victorius retinuerit. LAMBIN.

Qui tibi ad decedendum lege, ut opinor, Cornelia constituti essent) Postquam successor in provinciam venisset. CORAAN.

Spem mei conveniendi) Sicut lib. V. ep. 21. & hoc libro ep. 10. Sic dicitur ut Varro II. de R. R. c. 1. *Ali-*

quod fuit principium gerendi animolum: hoc est, Verbum Gerundio pro Substantivo habetur, prout docet Sannarius III. Min. c. 8. cui addas Sciopp. Paradox. Liber. Ep. II. p. 7. CORT.

Et est enim in multis) Non ausus sum discedere a Victorio, Pall. sec. quart. quint. Primus, *vitium est enim in multis*: non tamen improbandam iudico lectionem cod. Peck. *late enim patet hoc vitium, & in multis.* GEBHARD. *Late enim patet hoc vitium, & est enim in multis*) Sic edidit Victorius, & Gebhardus. Sic & tres Palatini, qui tamen non erant sequendi. Nam etsi omnes consentiant veteres codices, in quos ab uno potuit quoddam labæ proficisci, num propterea ferenda sunt ine-

meam : qui te forum Tarfi agere , statuere multa , decernere , iudicare dicerent ; cum posses jam suspicari , tibi esse successum : quæ nę ab iis quidem fieri solerent , qui brevi tempore sibi succedi putarent . Horum ego sermone non movebar ; quin etiam (credas mihi velim) si quid tu ageres , levare me putabam molestia ; & ex annua provincia , quæ mihi longa videtur , prope jam undecim mensium provinciam

ineptiæ ? Quis sanus his *re enim hic* a Cicerone , & non potius ab imo magistello positum esse credat ? In Palatino primo , & Amstelodamensi optimæ notæ libro omiſſa est copula : *Late enim patet hoc vitium , est enim in multis* . Hæc scriptura fontem erroris aperit . Nimirum , *est enim in multis* , est interpretatio illorum , quæ præcedunt , *late enim patet hoc vitium* . Quæ cum margini fuerint adscripta , postea in ipsum contextum irrepleverunt , additumque deinceps , ut cohereret oratio , & , deſerta quoque , cum ei locus hic esse nullus plane posset , & posterioribus descriptioribus enim . Nam & uterque meus , & Mentelianus habent : *late patet hoc vitium & est in multis* . Quam leſionem ſervamus cum Manutio , aliisque , donec ſententia noſtra ab aliquo antiquo codice confirmetur , ſine cuius auctoritate non auſi ſumus hæc eradere ; quamquam pro certo habeam , illa verba eſſe gloſſemata . Alioquin cum Peckiano codice legi poſſet non inepte , quod & Gehhardo non diſplicet : *late enim patet hoc vitium , & in multis* . Hæc cum ſcripſiſſem deprehendi Manutium & *est in multis* , non invenisse in veteri libro , & potuisse ea eſſe gloſſema verborum antecedentium , quæ vehementer meam ſententiam firmant . GRAVIVS . *Late patet* . Diſcuſum eſt & pervulgatum , ſive , ut addita genuina Gloſſa explicat , eſt in multis . Seneca de Otio Sapient. c. 30. *Causa autem illa late patet* : & antiquus Scholiaſtes Horatii III. Od. 17, *Late tyrannus* , exponit per diſpoſe . *Patet* autem denotat deprehenſum , utpote quod de iis , quæ facilia & in promptu ſunt , eleganter dicitur , ut XIII. ep. 29. *Proſto fui & patuit* . COAT.

Forum Tarfi agere) *Forum agere* eſt conventum in provincia iuris dicendi gratia habere . *Fœra* enim fuerant loca in quibus ius dicebatur , teſte Gronovio . GRAV. Dicebantur Magiſtratus Romani in provinciis *forum agere* , cum certo anni tempore , plerumque hiberno in certum locum evocaſſent ex omni provincia homines iuris dicendi , & controverſiarum dirimendarum cauſa . Sic Lib. V. ad Att. ep. 16. & Lib. VI. ep. 2. Lib. V. in Verrem . Liv. lib. XXXI. c. 29. Io. Pa. GRON. Adde Feſtum in voce *Conventus* . Quemadmodum autem Romani hiberno tempore forum agebant , ita apud Athenienſes a mente Boedromione uſque ad Munichionem lege agendi tempus mercatores habebant , quia per illud ſpatium domi manebant ut plurimum , nec navigabant . Vid. Salm. de Mod. Vſur. pag. 697. Apud Grut. in Inſcript. XXII. cl. 3. legitur : *Conventus Cortugiariſis* . Immo poſtea conventum nonnumquam egere Imperatores . Spartian. in Hadriano : *Tarracone hiemavit , ubi ſumtu ſuo adem Auguſti reſtituit , omniaque Hiſpaniæ Tarraconem in conventum vocatis* . De conventibus quoque intelligendus Velleius lib. II. c. 117. *Iuriſdictionibus agendoque pro tribunali ordine trahebat eſſiva* . COAT.

Sibi ſuccedi putarent) Sic omnes Pall. Grut. Viſtorius : alias , *ſucceſſum ire putarent* . GRAV. Amſtelodamienſis , etiam Mentel. & Gravii primus ſtant pro leſione quam Viſtorius probavit , niſi quod pro ſibi corrupte tibi legunt . GRAV.

Quæ mihi longa videtur , prope jam undecim meſium provinciam) Sic eſtendum curavi prope jam und. meſium , noſtros libros veteres ſecutus . Sic autem

vinciam factam esse gaudebam, si absenti mihi unius mens labor detractus esset. Illud (vere dicam) me movet, in tanta militum paucitate abesse tres cohortes, quæ sint plenissimæ, nec me scire ubi sint. Molestissime autem fero, quod te ubi visurus sim, nescio: eoque ad te tardius scripsi, quod quotidie te ipsum expectabam: cum interea ne litteras quidem ullas accepi, quæ me docerent, quid ageres, aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem mihiq; in primis probatum, Antonium, præfectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes: ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem. In quo, tuo consilio ut me sperarem esse ulurum, & amicitia nostra & litteræ tuæ fecerant: quod ne nunc quidem despero. Sed plane quando, aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. Ego, ut me tibi amicissimum esse & æqui & iniqui intelligant, curabo. De tuo in me animo iniquis secus existimandi videris nonnihil loci

autem locutos esse interdum veteres scriptores, testantur Grammatici. LAMBIN. Bene Lambin. *videtur mensum*, quod tamen in nullo omnino nostrorum reperi; at *videtur* non *videretur* ostentatur a Victorii & prima edit. Pall. pr. sec. quart. quint. VATIC. GERHARD. In codicibus & editionibus varie scribitur: alii *videretur*, alii *videbitur*. Sed mihi videtur commodissima Menteliani lectio: *Quæ mihi jam longa videtur*. GRAEV.

Ne litteras quidem ullas. Reposuimus *unus* libris omnibus inviris, levi immutatione facta: cum in illis legitur *ullas*, plane mendose. Quin doctus quidam existimat ita esse legendum, & ait lectionem longe fore venustiorē, ne *unam* quidem litteram accepi, *quæ me doceres*, &c. Ego non sum ausus ita exaudi jubere, tamen non improbem. Sed vellem tamen excusum esset, ordine mutato, ne *unus* quidem litteras, &c. LAMBIN.

Præfatum evocatorum. Evocati erant emeriti maximam partem, qui expleti stipendiis in gratiam Ducum aut Consulum militiam sumebant, & ut

auctor est Dio, vires instar Centurionum gerebant: erant immunes operum & munium; iis præerat *Præfatus*, ut ex hoc loco apparet; vid. Lipsi. de Milit. Rom. lib. 1. dial. 8. GRAEV.

Cui, si tibi videretur, traderes. Hic iterum Victorio & Gebhardo, iisque codicibus qui *videtur* præ se ferunt, non obsequendum duco. Sensus enim postulat *videretur*, nec aliter quatuor MSi, quos consului. ION.

Quod ne nunc quidem despero. Ita quinque Pall. cod. Gruteri, Victorii editio (quibus accedunt Amstelodamensis, Mentel. GRAEVII primus) Guilielmus tamen in codicis Pechiani scripturam, quam & ego in editione prima animadverto, propendebat, quod *ne*, (pro *ne*) ego *nunc quidem despero*, ut confirmet desperare se de consilio Appii, quod prima fronte aliquid apparet, sed si perpendas & componas cum sequentibus, livolum invenies. GERHARD.

Ego ut me tibi amicissimum esse. MSus Amstelodamensis: *Ego ubi me tibi amicissimum esse*: leg. *Ego uti me tibi amicissimum esse*. GRAEV.

Et ut

loci dedisse : id si correxeris, mihi valde gratum erit . Et ut habere rationem possis, quo loco me, salva lege Cornelia, convenias ; ego in provinciam veni pridie Kal. Sext. iter in Ciliciam facio per Cappadociam : castra movi ab Iconio pridie Kalendas Septembris . Nunc tu & ex diebus, & ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit, & quo die . Vale .

EPISTOLA VII.

ARGUMENTVM.

Querelam Appii refellit; contraque ipse queritur, & extollit virtutem contra inanem arrogantiam nobilitatis; se tamen ei fore amicissimum confirmat.

M. T. C. IMP. S. D. APPIO PVLCRO.

PLuribus verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero. Hæc scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceæ me con-

Et ut tu habere rationem possis) Tu in nullo librorum exstat, quos ego vidi, nec in Stewechiano, quem Guilielmus consuluit, nec in illis quos Lambinus vidit. Quos cur non sequamur ? Iuxta, Computare & rationari, sicut ex omnibus fere Nominibus per hoc habere Verba facere solent. Noster ita sæpissime & in his II. ad Att. ep. 5. Sic consilium habere & Tacit. III. Ann. & Sall. lug. c. 62. & Livius XXXVI. c. 43. dixere. G. COATIVS.

Ego in provinciam veni pridie Kal. Sext.) Laodiceam quæ non erat in Appii provincia, sed inter opus Asiæ, ubi Asiaticæ Ciceroni attribuitur : & ideo Ciceronem Appius, salva lege Cornelia, poterat convenire. CORRAD.
Castra movi ab Iconio) Movere castra dicuntur Imperatores, cum locum mutant alioque proficiuntur. Hinc tanta metaphorâ Virgil. III.

Dat clarum & populi signum, nos ca-

stra movemus, Tentamusque viam.
pro hoc & simpliciter movere dicitur. Flor. II. 7. (Antiochus) Cum ingenti strepitu, & tumultu movisset ex Asia. GLANDORP.

EPISTOLA VII.

PLuribus verbis) Hæc epistola scripta est dum Cicero esset Laodiceæ : ubi moratus est a III. Id. Febr. usque ad Non. Maii, ep. 2. lib. V. ad Att. inquit enim in hæc epistola : *Hæc scripsi subito, cum Bruti pueri Laodiceæ me convenissent, & se Romam properare dixissent.* Item scripta est post Bruttiam, quia ait : *Tametsi id quidem fecerunt ridicule : quas enim litteras afferebant, ut opus afflate foret possent, eas mihi post brutum tradiderunt.* Ex quo intelligi potest, imperatorem, non proconsulem esse appellandum in titulo epistolæ, cum priore anno Imperator sit appellatus. GRAV.

Leg-

convenissent, & se Romam properare dixissent: itaque nullas iis præterquam ad te, & ad Brutum dedi litteras. Legati Appiani mihi volumen a te, plenum querelæ iniquissimæ, reddiderunt, quod eorum ædificationem litteris meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem ædificandi liberarem: & simul peracute querere, quod eos tributa exigere vetarem, prius quam ego re cognita permisissim: genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non possem, nisi cum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. Ad omnia accipe, & cognosce æquitatem expostulationis tuæ. Primum, cum ad me aditum esset ab iis, qui

Legati Appiani mihi volumen, &c. | Magna semper varietate scriptus est hic locus, cum nonnulli *Apameani* pro *Appiani* legerent: sed falso, ut puto: nam & *Appiani* ubique habent veteres codices, & hos populos esse provincie, cui Cicero præerat, docet Plinius lib. V. cap. 29. his verbis: *Alter conventus a dyonada accipit nomen: conveniunt Lycaones, Appiani, Cerepini, Dorylai, Midai, Iulioes, & reliqui ignobiles populi XV.* Cum igitur vetustissimorum codicum lectio ratio ne & optimorum auctorum testimonio confirmetur, non video cur temere mutanda sit. VICTOR. *Legati Apameani* | Al. *Appiani* hic & paullo post: quæ lectio viris doctis magis probatur; etsi utraque defendi potest: quod in Ciceronis provincia utrique essent populi. CORRAD. *Legati Apameani* | Sic legendum videtur, libris quibusdam MSis invitis, aliis adprobantibus: non, *legati Appiani*, ut scriptum est in nonnullis antiquis. Quamquam *Appianos* quoque in eadem provincia fuisse, ex Plinio intelligere licet, lib. V. cap. 29. LAMBIN. Recte Victorius hunc locum ex MSis emendavit, & ex Plinio asseruit, meis MSis, & duabus editionibus vetustis, nec non Italico libro suffragantibus. Cum ergo *Appia* fuerit in provincia Ciceronis, quid est, cur de *Apamea* cogitemus, invitatis plurimis iisque optimis codicibus Nimirum qui *Appiam* igno-

rabant, substituerunt *Apameam*, cuius nominis plures urbes reperiebantur. Fuit Urbis Episcopalis *Appia* uti docet ex Concilio VI. Generali, & Notitia Eccles. antiqua. vir eruditissimus, & mihi peramicus Iosones Harduinus ad illam Plinii locum, quem Victorius laudavit. GRÆV.

Quod eorum ædificationem | Alicuius statua in Appii honorem. Sed Manutius rectius templum intelligit: vid. eius not. Ios. *Ædificationem* | Monumenti vel templi in honorem Appii, quasi Appius quidam servator, & Deus provincie, fuisset, ut agri solebat. V. ATT. 21. Nullos honores mihi, nisi verberum, decerni fas, statuæ, fas, ædificum prohibeo. Sæd. Tib. 26. Q. 52. I. F. GRON.

Et simul peracute querere | Non temerarius consensus Pall. sec. tert. quart. Gruter. Stewech. Peck. cum editionum prima, & simul peracutere querere: sed mihi ante hoc ræmen placet *peracute*. GRÆV. sec. *peracutur*. GRÆV. prim. *peracute*: sed recte Mentel. *peracute*. GRÆV.

Ex Cilicia recepissem | In Asiam. CORRAD.

Ad me aditum esset | Cum me convenissent, cum apud me nonnulli questi essent. Caesar l. Civ. 87. Quasunque postea controversas inter se milites habuerant, sponte ad Cæsarem in ius adierunt. Sen. Hercul. Fu r. 733. Ad-

qui dicerent, a se intolerabilia tributa exigi, quid habuit iniquitatis, me scribere, ne facerent, antequam ego rem causamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem: sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longe? inquis. Quid? cum dabas iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hiemem ædificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fecerunt ridicule: quas enim litteras afferebant, ut opus æstate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito & multo plures esse, qui de tributis recusent, quam qui exigi velint; & me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hætenus. A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo audiui cum diceret, te secum esse questum quod tibi obuiam non prodissim. Scilicet contempsit te; nec potest

me illo Onofrius Minus foro. I. Fr. Gron.

Ne facerent) Ne conferrent tributa: pro cursu orationis, & nata materia sæpe diversas hoc verbum sustinet notiones. *Coar.*

Tam longe inquis) Ex Phrygia, sive Lycæonia in Ciliciam. *Conrad.*

A Pausania Lentuli liberto, accenso meo) Nos scripsimus, *acenso meo*; non tamen sic penitus est in antiquis: nonnihil enim mendi hunc locum occupavit; ibi enim: *a Pausania Lentuli Liberto accenso meo* scriptum est; vulgata lesio omnino depravata est *ac Cesario*: de uno enim tantum loquitur, ut ex sequentibus verbis manifeste colligitur. Volui antiquam scripturam omnibus proponere, ut si quis nostram non probaret, comminiscatur aliam, si potest, meliorem: nullius enim industria invidemus: pollicemurque semper norum facturos, si quando ab antiqua scriptura discesserimus. Cupio enim si minus ingenium, at fidem & ingenuitatem nostram commendari. Alii in *acenso meo* legunt: quod minus placet. Nisi enim *Pausania* aliquo Ciceroni ministerio conjunctus esset, vix mihi verisimile videtur, Appianum cum eo tam libere questum esse de Ciceronis injuriis: sed

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

quia hæc tenues conjectura sunt, totam hanc rem eruditiori judicio relinquimus. Quod autem *Accensi* Consules, & Prætores sequi soliti essent in castra; & cur sic appellati, quia ab antiquis Grammaticis doctæ & diligenter declaratum est, nihil attineret repetere. *Victor. A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo, audiui, cum diceret, te secum esse questum*) Certe verba ista cum *diceret* non sunt ad stilum Ciceronis, aut cujusquam ex elegantioribus, qui hic malunt breves esse, quam supervacue copiosi ut ipse noster hoc libro, l. p. 9. *Te advenit fore omnes, si quid velis*, per intellectum tacite verbum, rogantes, aut simile. De qua loquendi consuetudine notavi ad Livium L. IV. c. 20. Certe in primis gemina sunt verba Petronii c. 33. *Deinde ut audiui veterem convivam, hic nescio quid boni debet esse*, scil. dicentem. *Iac. Gron. Accenso meo.* In ministris & apparitoribus consilium, ac prætorum, etiam *acensi* erant, ita dicti quod sæpe ad res necessarias adjunguntur. Varrone auctore apud Nonium, & Lib. V. de L. L. Adde Suet. *Caes. c. 20. Accensi plures ex literis erant*, ad Att. IV. 16. ad Qu. Fr. L. I. *Callar.*

L

Pre-

convenissent, & se Romam properare dixissent: itaque nulas iis præterquam ad te, & ad Brutum dedi litteras. Legati Appiani mihi volumen a te, plenum querelæ iniquissimæ, reddiderunt, quod eorum ædificationem litteris meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem ædificandi liberarem: & simul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem, prius quam ego re cognita permissem: genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non possem, nisi cum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. Ad omnia accipe, & cognosce æquitatem ex postulationis tuæ. Primum, cum ad me aditum esset ab iis, qui

Legati Appiani mihi volumen, &c.) Magna semper varietate scriptus est hic locus, cum nonnulli *Apameani* pro *Appiani* legerent: sed falso, ut puto: nam & *Appiani* ubique habent veteres codices, & hos populos esse provincie, cui Cicero præerat, docet Plinius lib. V. cap. 29. his verbis: *Alter conventus a dynada accipit nomen: conveniunt Lycaones, Appiani, Cercopeni, Dorylei, Midei, Iulienfes, & reliqui ignobiles populi XV.* Cum igitur vetustissimorum codicum lectio ratione & optimorum auctorum testimonio confirmetur, non video cur temere mutanda sit. Victor. *Legati Apameani*) Al. *Appiani* hic & paullo post: quæ lectio viris doctis magis probatur; etsi utraque defendi potest: quod in Ciceronis provincia utrique essent populi. CORRAU. *Legati Apameani*) Sic legendum videtur, libris quibusdam MSis invitis, aliis adprobantibus: non, *legati Appiani*, ut scriptum est in nonnullis antiquis. Quamquam *Appianos* quoque in eadem provincia fuisse, ex Plinio intelligere licet, lib. V. cap. 29. LAMRIN. Recte Victorius hunc locum ex MSis emendavit, & ex Plinio asseruit, meis MSis, & duabus editionibus vetustis, nec non Italico libro suffragantibus. Cum ergo Appio fuerit in provincia Ciceronis, quid est, cur de Apamea cogitemus, invitis plurimis iisque optimis codicibus Nimitram qui Appiam igno-

rabant, substituerunt Apameam, cuius nominis plures urbes reperiebantur. Fuit Vrbs Episcopalis Appia uti docet ex Concilio VI. Generali, & Notitia Eccles. antiqu. vir eruditissimus, & mihi peramicus Ioannes Starckius ad illum Plinii locum, quem Victorius laudavit. GRÆV.

Quod eorum ædificationem) Alicuius statuae in Appii honorem. Sed Manutius rectius templum intelligit: vid. eius not. INSM. *Ædificationem*) Monumenti vel templi in honorem Appii, quasi Appius quidam servator, & Deus provincie, fuisset, ut feri solebat. V. ATT. 21. *Nullo honore mihi, nisi verborum, decerni suo, statuae, fano, ædificatio prohibeo.* Suet. Tib. 26. QÆ. 52. I. Fæ. GARN.

Et simul peracute querebare) Non temerarius consensus Pall. sec. tert. quart. Gruter. Stewech. Peck. cum editionum prima, & simul *peracutate querebare*: sed mihi ante hoc tamen placet *peracute*. GERMAN. Amstelodam. & GRÆV. sec. *peracutate*, GRÆV. vii. prin. *peracute*; sed recte Mentel. *peracute*. GRÆV.

Ex Cilicia recepissem) In Asiam. CORRAU.

Ad me aditum esset) Cum me convenissent, cum apud me nonnulli questi essent. Cæsar I. Civ. 87. *Quoscumque postea controversas inter se milites habuerant, sponte ad Cæsarem in ipsa adierunt.* Sen. Hercul. Fu r. 733. Ad-

qui dicerent, a se intolerabilia tributa exigi, quid habuit iniquitatis, me scribere, ne facerent, antequam ego rem causamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem: sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. Tam longe? inquis. Quid? cum dabas iis litteras, per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hiemem ædificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tamen id quidem fecerunt ridicule: quas enim litteras afferebant, ut opus ætate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito & multo plures esse, qui de tributis recusent, quam qui exigi velint; & me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus. A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo audiui cum diceret, te secum esse questum quod tibi obviam non prodidsem. Scilicet contemsi te; nec potest

in illo Onofrius Minus fore. I. Fa. Gron.

Ne fœderet) Ne conferrent tributa: pro cursu orationis, & nata materia sæpe diversas hoc verbum sustinet notiones. COAR.

Tam longe inquis) Ex Phrygia, sive Lycia in Ciliciam. COARAD.

A Pausania Lentuli liberto, accenso meo) Nos scripsimus, *accenso meo*; non tamen sic penitus est in antiquis: nonnihil enim mendii hunc locum occupavit; ibi enim: *a Pausania Lentuli Liberto accenso meo* scriptum est; vulgata lectio omnino depravata est *ac Cesario*: de uno enim tantum loquitur, ut ex sequentibus verbis manifeste colligitur. Volui antiquam scripturam omnibus proponere, ut si quis nostram non probaret, communicaret aliam, si posset, meliorem: nullius enim industria invidemus: pollicemurque semper notum futurum, si quando ab antiqua scriptura discederimus. Cupio enim si minus ingenium, at fidem & ingenuitatem nostram commendari. Alii in *acceso meo* legunt: quod minus placet. Nisi enim *Pausania* aliquo Ciceroni ministerio conjunctus esset, vix mihi verisimile videtur, Appianum cum eo tantum libere questum esse de Ciceronis injuriis: sed

Cic. Op. TXIV. Epist. Fam. T. I.

quia hæc tenues conjectura sunt, totam hanc rem eruditiori judicio relinquimus. Quod autem *Accensi* Consules, & Prætores sequi soliti essent in castra; & cur sic appellati, quia ab antiquis Grammaticis doctæ & diligenter declaratum est, nihil attinet repetere. Vtiron. *A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo, audiui, cum diceret, te secum esse questum*) Certe verba ista cum diceret non sunt ad stilum Ciceronis, aut cujusquam ex elegantioribus, qui hic maluit breves esse, quam supervacue copiosi ut ipse noster hoc libro, Ep. 9. *Te adeunt fore omnes, si quid velis*, per intellectum tacite verbum, rogantes, aut simile. De qua loquendi consuetudine notavi ad Livium L. IV. c. 20. Certe in primis gemina sunt verba Petronii c. 33. *Deinde ut audiui veterem conviviam, hic nescio quid boni debet esse*, scil. dicentem. Iac. Gron. *Accenso meo*. In ministris & apparitoribus consulum, ac prætorum, etiam *accensi* erant, ita dicti quod sæpe ad res necessarias assistantur. Varrone auctore apud Nonium, & Lib. V. de L. L. Adde Suet. Cæs. c. 20. *Accensi* plures ex libertis erant, ad Att. IV. 16. ad Qu. Fr. L. 1. COARAD.

L

Fre

est fieri me quidquam superbius. Cum puer tuus ad me secunda fere vigilia venisset, isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiasset; incertumque utra via, cum essent duæ, altera Varronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam, præfectum fabrum meum, tibi obviam misi; mandavi utrique eorum, ut ante ad me excurrerent, ut tibi obviam prodire possem. Currens Lepta venit mihi nuntiavit, te jam castra prætergressum esse; confestim Iconium veni: cetera jam tibi nota sunt. An ego tibi obviam non prodirem? primum Appio Claudio? deinde, imperatori? deinde, more majorum? deinde, quod caput est, amico? præsertim cum in isto genere multo etiam ambitiosius facere solem, quam honos meus & dignitas postulat. Sed hæc hæcenus. Illud idem Pausania dicebat, te dixisse: Quidni? Appius Lentulo, Lentulus Appio processit obviam: Cicero Appio noluit? Quæso, etiam ne tu has ineptias, homo (mea sententia) summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitate, quæ est virtus, ut Stoici rectissime putant, ullam Appietatem, aut Lentulitatem valere apud me plus, quam ornamentum.

Præfectum fabrum) *Fabrum* cur placuerit Ciceroni præ *fabrum*, lege ipsum disputantem in Orat. c. 46. Quis autem *Præfectus*, & qui *Fabri*, quoties generati fuerint, qui exercitum secuti, ut nihil illi deesset, vide apud Veget. II. de Re Mil. c. 11. CONT.

Multo etiam ambitiosius facere solem) *Legi*, multa etiam ambitiosius facere solem. GYLL. *Ambitiosus* autem non est studiosus, ut Manutius exponit, sed humilior, indecentior, ut apud Sueton. Aug. c. 25. *Nec post bello civilis, aut in concione, aut pro cædibus, alios militum commilitones appellabat, sed milites. At ne a filiis quidem, aut privignis suis, imperio præditi, aliter appellari passus est: ambitiosus id existimans, quem aut ratio militaria, aut temperum quies, aut sua domusque sue majestas postularet.* Ambitiosa enim sunt, quæ favoris parandi causa sunt. Sallust. Jugurth. *Neque scito ullo, neque*

disso abstineris, quod modo ambitiosum forte. Hæc quoniam plerumque sunt blanda nimis & humilia, inde *ambitiosus* est humilis, blandus, adulatorius: ut apud Iustin. XII. 15. *ambitio vulgi* est, quod lib. XIII. 3. dicit *adulationem vulgi*. GAUV.

Addo urbanitatem, quæ est virtus, ut Stoici rectissime putant) Multum huic nomini tribuisse Stoicorum ostendit etiam Plutarchus in commentario, quo declaravit, quomodo deceat adolescentes legere poetas: diversam enim & penitus contrariam vim apud illos habere *aceris* nomen alteri quod est *quædæ*, intelligitur ab eo, qui locum eum Plutarchi accurate animadvertit. Differit autem quemadmodum Stoici nihil commune esse iudicarent virtuti ac vitio: & quemadmodum Urbanus apud illos (ita autem vocabant virtute præditum) omni culpa vacaret, & omnes res recte facere posset. Imperitus autem (id erat apud illos vitio-

tio.

menta virtutis, existimas? Cum ea consecutus nondum eram, quæ sunt hominum opinionibus amplissima, tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus: viros esse, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea vero quam ita & cepi & gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad gloriam acquirendum putarem, superiorem quidem numquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec, mehercule, aliter vidi existimare vel Cn. Pompeium, quem omni-

tiosus) omnibus criminibus obnoxius esset, & in omni semper negotio laboraret. Verba ipsius hæc sunt: *Μελαχ πάλιν τοις Στωϊκοῖς χαίρειν φράζουσι, μὴτε τίς παύσειν ἀρετῇ προσερχομαι, μήτε κακίᾳ χρῆσθαι κίνοισιν' ἀλλὰ πάντως μὴ καὶ ἐν πᾶσι ἀμαρτυλῶν εἶναι σὺν ἀνδρῶν, περὶ πάντα δὲ αὖ κατὰ θέν σὺν ἀρετῇ.* Multa quidem a Stoicis repudiatur, neque aliquid vitiosum virtuti iussit, neque malo bonum existimant, sed amittit, & in omnibus errare Imperium, Verbum vero in omnibus recte agere. Hæc adnotasse mirifice utile esse credo ad hujus loci perpicuitatem, qui aliter obcurissimus esset. Victor. *Veritatem*) In vetere libro humanistam legimus. Connan. *Ad id urbanitate*) *Veritatem* omnes Pall. prætulit tamen lectionem Victorianæ impressionis & Vatic. eod., ut maxime concinnam, atque elegantem. Grav.

Tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus.) Hoc est, vestram nobilitatem. Cic. pro Planc. *Qui faceret nobilitati, qui id putaret esse pulcherrimum, qui imaginibus, qui nominibus ducuntur.* Plin. lib. III. epist. 3. *Quibus imaginibus ostentur, quæ nomina & quanta sustinent.* Ovid. ep. Phyllidos ad Demophoonem.)

Credimus blandis, quorum nisi copia, verbus,

Credimus generi, nominibusque tuis.

Sic enim hunc locum emendat Gronovius, quem vide IV. Obierv. 25. & N. Heinium, in notis ad hunc locum Ovidii. Grav. Appii, Lentuli, quibus me terrores respicit ad nobilitatem, ut Lucanus. v. 314. Cic. pro

Flacco c. 24. Iuven. Sat. VIII. v. 131. quam hic vidisse, non absurdum erit. Cont.

Viros eos, qui ea vobis reliquissent) Ita regii codices cum Grazianis, pro vulgato, *viros esse, qui Gr. Lat.*

Postea vero quam ita & cepi & gessi maxima imperia) Amstelodamensis: *Postea vero quam multis & cepi & gessi maxima imperia.* Et nec Peckii nec duon Palatini codices agnoscunt. Mihi sane blanditur, postea vero quam cepi & gessi maxima imperia. Grav.

Us mihi nihil neque ad honorem, neque ad gloriam acquirendum putarem) Nostram hanc lectionem magis probatum iri puto eisdem cum antiqua: *nihil esse acquirendum*, id est me omnia jam adeptum esse & coniecatur, ut nihil amplius ad honorem & gloriam acquirere debeam. Illis enim aliquid *ad honorem & gloriam* adhuc adquirendum est, qui nondum plene & honorem & gloriam adepti sunt, quavis multum in eis proccellerint. Communis lectio ut m. n. n. ad h. n. ad g. *adquirendum deesse pot. durior & confusior.* Victor. *Adquirendum putarem*) Prætulit & hanc lectionem ea Varic. atque editione Victorii, eam in quatuor Pall. & Stewech. existit *adquirendum put. Grav.* Firmant Victorii emendationem Amstelodam. prim. Grav. & Mentel. nisi quod in his duobus *adquirendum.* Grav. *Adquirendum.* *Desiderandum esse putarem*, dum tanta virtute sustinueram imperia, ut satis honoris & gloriæ adeptus non multum imagines & vetusta nomina curare deberem. Nam hæc verba *desiderare, petere, querere, alquirere desiderum* denotant, propter quem *desiderum*

omnibus, qui umquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipse antepono. Tu, si aliter existimas, nihil errabis, si paullo diligentius (ut quid sit *euryeia*, quid sit nobilitas, intelligas) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum, modo verum etiam amicissimum existimes velim; pro-

durantem, querendum quid est. Contr. Vt nihil nihil . . . ad gloriam putarem deesse. Ita regius optimus, sine voce admirandum, quam servant vulgati, omisso verbo deesse. Lat.

Si paullo diligentius, & quid sit euryeia, quid sit euryeia intelligas, her. Nos nostram lectionem ut q. f. eurye. q. f. nob. a veteribus libris accepimus, ne parva quidem immutatione facta: existimamus autem hanc esse non paullo meliorem: recte locus planus est & clarus, cum ante obscurissimus plurimis mendis esset. Vocis illius Græcæ euryeia nullum vestigium est in antiquis codicibus. Vsurpat eam sane Cicerus ad Attic. lib. IV. eurye in nullo est: pecunia omnium dignitatem exequat. Non tamen nobilitatem intelligit; dicit enim candidatos ita inter se pares, ut nulla re alii alios excedant: si enim ulla erat generis inæqualitas, eam pecunia adæquabat. Credebat Appius nobilitatem esse non posse, ubi non esset euryeia, qui familiaris suæ antiquitatem & splendorem iactaret in rotemum Ciceronis novitatis. Aliter sentit Cicerus, qui sihi licet obscuris parentibus orto, postquam honores adeptus esset & gessisset summa imperia, nihil neque ad honorem neque ad gloriam deesse putabat, ut nobilissimus hominibus par esset dignitate: de qua re si ille aliter existimet, recte facturum illum dicit, si paullo diligentius animadverterit, quid Athenodorus Stoicus de his rebus iudicat. Possit enim aliquis euryeiam habere, nec tamen nobilis esse, cum plerique ea bonis & illustribus parentibus nati, inertissimi fugitiosissimique reperiantur, quos vere nemo nobiles appellare posset. Qui enim recte intelligunt, & non vulgi opinionibus durantur, virtutem esse,

quæ veram nobilitatem faciat, & non claros natales, putant: multitudo autem decipitur, quæ cædat omnes ex clarissimis familiis ortos debere nobiles dici, cum potius euryeiam appellandi sint: nobiles autem solum illos esse existimandum est, qui egregiis suis factis, dignitatem gloriamque sibi paravissent, etiam si eorum majores ignoti fuissent. Meminit autem Athenodori Sandonis Plutarchus in vita Publilioris his verbis: Τὸν δὲ αὐτὰ Μάξιον ἐκείνῳ πατρὶος Σκωλλῶν Ἀθηνόδωρον ὃν Σανδῶν ἐν τῷ πρὸς Οὐλακίαν ἐπὶ Κασσάρου ἀδελφῶν καὶ Οὐλακῶν ἀνομασθεὶς φησὶ. Hunc virum vix plerique omnes & Mutium, & Scævolam nominare Athenodorus tamen Sandonis filius in libro, quem ad Octavianum scripsit Cæsaris senectem, fuisse etiam dicit Posthumium vocatum. Quenti puto eundem esse rum hoc de quo hic Cicerus. Præterea Strabo lib. XIV. qui Athenodorus duos Tarlenses fuisse tradit in Stoicorum disciplina claros, quorum unus Cordylion appellatus sit, qui rum M. Catone viat domique eius obiit, alter vero Sandonis, quem etiam Cananitam vocatum esse docet a pago quodam: hunc autem Cæsarē Augustum eradivisse, magnique honores apud eam roniceum esse. Vixit ad eætreniam usque senectutem. Plura autem de hoc narrat, quæ cum ad hunc locum nihil faciant, omittemus. VICTOR. Eurye) Est excellentia, euryeiam vulgo nobilitas. Alii legunt, ut quid sit euryeiam, quid sit nobilitas intelligas. CORN. Athenodorus) Fuit Philoſophus Stoicus, cognomine Cananita. INAM. Vt quid sit eurye, quid sit euryeia, her.) Nihil muto, quamvis in editione Florentina non sit hoc membrum quid sit eurye; quod puto esse necessarium; & credibile est ab ope-

perfecto omnibus meis officiis efficiam, ut ita vere possis judicare. Tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego absim, debere videaris, quam ego tua laborarim: libero te ista cura:

--- τὰρ ἐμοί τε καὶ ἄλλοι,
Οἱ γὰρ με τιμῆσσι, πολλὰ δὲ μνηστῆρα Ζεὺς.

Si autem natura es φιλαιτιος; illud non perficies, quo minus tua cautia velim: hoc assequere, ut quam in partem tu accipias, minus laborem. Hæc ad te scripsi liberius, fretus conscientia officii mei benevolentiaque: quam a me certo iudicio susceptam, quoad tu voles, conservabo. Vale.

EPISTOLA VIII.

ARGVMENTVM.

Refellit ea, quæ Appius objecerat; probatque, si quid fecerit, quod Appius inique factum suique deſormandi conſilio interpretaretur; ipſumque Appium aut imprudentem ſignificat, qui ſermonibus non proborum hominum crediderit; aut nimis aſtutum, qui ea, quæ ipſi in mentem veniant, aliis attribuat. Agit gratias, quod ſcripſerit diligenter de rebus urbanis, ſequæ omnia Ciceronis mandata curaturum promiſerit; in quibus id præcipue rogat, ne ſibi provincia prorogetur; addit de ſuis rebus, de itinere Amanum verſus: item de Parthis, falſum fuiſſe; de rebus Appii, de ſuis, de tota repub. creberrimas litteras poſcit.

M. T.

opera esse prætermiſſum. LAMB. Sed Victorii emendationem firmant MSi duo optimi, Amſtelodam. & Grævii primus. Eam etiam dudum probavit Manutius, cujus notas vide. GRÆVIVS.

Id agis ut) Propter id talia agis, eo laboras, eo conſilia tua tendunt. C. Nepos Themist. c. 5. Cæſar I. de

B. G. c. 41. Sall. B. Jug. cap. 27. CONT.

Debere) Non tam debere mea causa per ſe intelligendum, uti I. ep. t. I. nem.

Fretus conſcientia) Scientia & notitia, ſeu, quod mihi conſcius eſſem officiis mei. Sic VI. ep. 10. Luſt. l. c. 7. Sulpic. Sev. Hiſt. V. c. 29. Id.

Etsi, quantum ex tuis litteris intelligere potui, videbam te hanc epistolam, cum ad urbem esses, esse lecturum, refrigerato jam levissimo sermone hominum provincialium: tamen cum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripisses, faciendum mihi putavi, ut tuis litteris brevi responderem. Sed prima duo capita epistolæ tuæ tacita mihi quodammodo relinquenda sunt. Nihil enim habent, quod aut definitum sit, aut certum, nisi meo vultu & taciturnitate significasse, tibi non esse amicum; idque

EPISTOLA VIII.

Appio Pulcro) Vulgo addunt *Improbatorum*: quod ego in solo tertio Pal. inveni: ceteri omnes ignorant hunc titulum. GERNARD. Nec exstat in Amstelodam. & Grævii duobus. GAUV.

Etsi quantum) Cicero Tarsum venit Ciliciz urbem III. Nonas Octob. epist. xx. lib. V. ad Attic. Tarsus Amanum profectus est Non. Octob. ex hac epistola. Pufridie ejus diei hanc epistolam scripsit, ut in hac ait. IDEM.

Cum ad urbem esses) Hoc est, cum ante Urbem in Campo Martio expectares, ut tibi decerneretur cum triumpho urbem ingrediendi facultas a Senatu. Vid. Manut. Io.

Refrigerato) Hoc est, imminuto. Vid. Manut. Io.

De improborum oratione, &c.) Quiddam libri veteres habent, *de improborum moderatione*, &c. alii nonnulli, *de impr. hortatione*, &c. alii aliter; unde suspicari possit aliquis hic esse legendum *de improborum oratione*, &c. ut intelligamus, hos improbos significari triumphum Appii morari: ut in Divisione quosdam oratores, *moratores* appellat. Verumtamen quia hic de triumpho non agitur, puto nihil esse mutandum, & coniecturam hanc esse inanem. LAM. *De improborum oratione scripisses*) In optimo codice Pal. pr. & Grut. quemadmodum Lambinus coniecerat, *oratione*: sed ideo ego non referrem ad triumphum moratores, quos somniat Lamb.

GERN. Amstelodam. quoque, *improborum oratione*. Grævii vero primus, *improborum adhortatione*. Mentel. *improborum moderatione*; forsitan legendum, *de improborum ratione*; hoc est consiliiis, rebus, quæ agunt. Lib. I. epist. 9. mea ratio suis alia: ibid. epist. 8. Hæc ad te scribo ut de tua ratione quoque meditare. Illud verum ex præcedenti voce *improborum* vitio librarii ad hæsit sequenti *ratione*, hinc in nonnullis etiam *m* superest, indeque nate tot monstruosa lectiones. GAUV.

Tacita) Passive, pro iis, quæ tacentur & omittuntur, nihil impediens eo, quod inter. lum. active ponitur pro eo, qui tacet: sunt enim multa, quæ ita in utramque partem dicuntur, *silus*, *surdis*, *innocens*, *ignarus*, *infractus*, & quæ alia nominavit A. Gell. IX. c. 12. Nos eam rem Latius paullo illustrabimus ad Sall. Cat. c. 39. Capita sunt partes epistolæ, ut infra: *diligentissime scriptum caput*: hoc sepe ita III. ad Att. ep. 23. CONTIN.

Brevi responderem) Brevi, subintellige, sermone, *ἄραχτι λόγῳ*. LAM.

Prima duo capita epistolæ tuæ) Hoc est duas priores partes, quæ de diversis rebus agunt. Sueton. Claud. cap. 3. Quo certius cognoscitur, capita ex ipsius epistolis posui. Sic capita legum sunt paragraphi de alia re ad idem negotium pertinente. Inferius in hac epistola: *diligentissime scriptum caput est*: hoc est, illa pars editi tui de imminuendis sumitibus. GAUV.

Vultu & taciturnitate) Vultu taciturnitas.

idque pro tribunali, cum aliquid ageretur, & nonnullis in conviviiis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse, possum intelligere: sed cum sit nihil, ne quid dicatur quidem intelligo. Illud quidem scio, meos multos & illustres, & ex superiore & ex æquo loco sermones habitos cum tua summa laude, & cum magna sollicitudine, significatione nostræ familiaritatis, ad te vere potuisse deferri. Nam, quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius aut iustius, quam ut sumtus egentissimarum civitatum minuerem, sine ulla imminutione dignitatis tuæ, præsertim ipsis civitatibus postulantis? Nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscentium notum non erat. Apamæ cum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt, sumtus decerni legatis nimis magnos, cum solvendo

misit in duobus libris veteribus legimus. CORBAN. *Nisi me vultu & civitate*) Sic repolui ex meo primo codice ac tribus Palatinis. & Manutii, ac Lambini, aliisque vetustioribus editionibus. Et in recentioribus expunctum est, nec existit in Menteliano. Amstelodamensi. Meus secundus, Nic. Scell. nec non duo alii, quos Sebastianus Corradus contulit, *vultu sciturnitatis*: hæc menda ex illorum codice corruptione manavit, in quibus cupula est omissa. GRÆV.

Et cum magna sollicitudine, significatione nostræ familiaritatis) Ea est lectio primarum editionum, Pall. quatuor, totidemque Guilielmianorum, ac Gruteriani. Pal. tert. *sollicitudine significationis*, quam scripturam nescio unde aliquis oræ Venetæ editionis adposuit. Vulgo, *cum magna significatione nostræ* s. GERMARD. Existat hæc lectio, quam in tot codicibus invenerunt Gebhardus & Guilielmus, etiam in iis quatuor MSis, quos ego evolvi, nec non in V. C. Nic. Scell. Nec tamen ferri potest nisi legatur, *cum magna sollicitudine & significatione nostræ familiaritatis*. Cum magna sollicitudine scilicet ne quid dicerem, quod te pultis offenderet. Sic quidem potest explicari commodè, non nego: vehementer tamen mihi suspectum est

et sollicitudine, & verorè ne ex proxima voce significatione descriptoris errore sit ortum, quod videtur inuere omissa copula. Sane frigit hic *sollicitudine*! Qui in Ciceronis lectione non fuerant indiligentes, norunt quam non accommodatum sit hujus sententia. Sunt & qui testantur in nonnullis libris legi, *cum tua summa laudis sollicitudine*; sed hoc ineptum est & inlicitum. Mihi sere perlausi, Ciceronem scripsisse, *cum tua summa laude, & magna significatione nostræ familiaritatis*: sic nunc demum ab aliis emendatum deprehendi, quos hic ludens sequor. I. Fr. Gronovius suspicabatur, Tullium dedisse: cum magna, sollicitudine significatione. GRÆV. Cum magna sollicitudine significatione) Sic MSi: lege, sollicitudine, in quibus & luculente, & diligenter significarent sic apud Senecam, *vir cum cura dicendus*, de Prov. c. 5. I. Fr. GRON.

Quid a me fieri potuit aut elegantius) Hoc est ma ore cum judicio, sive, ut nunc loquuntur barbare, majore cum discretione. Cic. *Quid facere potuit elegantius ad hominum existimationem?* Id. *Vos qui cum summa elegantia artem interpretati vixistis*. Nimirum elegantia ab eligendo dicta est, quasi delectus, & discrimen. Unde elegans sæpe pro homine fastidiosus judicii accipitur.

vendo civitates non essent. Hic ego multa simul cogitavi; primum, te hominem non solum sapientem, verum etiam (ut nunc loquimur) urbanum non arbitrabar genere isto legationum delectari: idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse: primum, Appium Claudium, Senatui populoque R. non Myndensium testimonio (in ea enim civitate mentio facta est), sed sua sponte esse laudatum: deinde, me ista vidisse multis accidere, ut eorum causa legationes Romam venirent, sed his legationibus non meminisse ullum tempus laudandi aut locum dari: studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent: consilium totum videri minime necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me

tui quid non facile placet. G. SCHNORRIVS.

Verum etiam nunc loquimur, urbanum) Favorem de urbanum Cicero nova credit, inquit Quintil. lib. VIII. cap. 3. CORRAD. Vid. Manut.

Senatui populoque Romano non Myndensium testimonio) Myndensium hic nullus locus est. Sunt enim Myndenses in Caria, quae satis longe remota est a provinciis imperii Ciceronis, interiecta Lycia & Pamphylia. M. meus primus, Senatui populoque Romano non mihi de eorum testimonio. Meus secundus, cum tribus optimis codicibus bibliothecae Regis Christianissimi: Senatui populoque Romano non Mideum testimonio. Italicus: Myndensium; unde eo iociter sagaciter vir politissimus & eruditissimus Nicolaus Rubenius, qui est Regi Sueciae a bibliotheca: Senatui populoque Romano, non Mideum testimonio. Mideenses, qui Plinio Midai, sunt populi istius conventus, qui a Synnadis nomen accepit, teste Plinio V. 29. Alter conventus a Synnada accepit nomen: conveniunt Lyciontae, Appiani, Cercoprii, Dorilei, Midai, Julinsae, & reliqui ignobiles populi; disti sunt Midai ab oppido Midai, de quo Plin. V. 32. & vir summus, cujus amicitiam mihi semper ornamento esse duxi, Ezechiel Spanhemius dissertatione IX. de pra-

statione Numismatum antiquorum. Midai & Mideenses Graeci sunt Midaei, & Mideenses, ut constat ex veteribus nummis, & Stephano. Fuisse autem Ciceronem tum in illius tractus conventus, praecedentibus ex verbis liquet: Idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputasse. Huic quoque locum vitiauit ignorantia. Aut editores, aut correctores nesciebant Mideum, hinc substituerunt notissimam Cariae Urbem Myndum. Firmat et Mideensium, etiam codex celeberrimi Borrichii, quem nuper in itinere inspexit idem Rubeus, ut, dum haec typis mandantur, mihi significavit; in illo enim scribitur Mideensium. V. Cl. Isaacus Gronovius in notis ad Stephanum coniecit: Ipsalensium. GRÆV.

Myndensium) Mideensium legi oportuit, ab oppido Phrygiae Midai; quod Graeci Midaion scribunt. Fuit enim pars ea Phrygiae sub proconsulis Ciliciae administratione, a qua longe Myndos Caria fuit. QUART.

Legationibus) Saepè reliciebantur legationes, etsi illis audiendis certum tempus praestitutum esset; quod cum de omnibus legationibus Cicero I. ad Att. ep. 14. & 18. tum alibi testetur, accidit multo magis istis legationibus, quae laudandi Praefidis causa Romam missi essent. CONT.

me, si qui suo sumtu suactus esset officio; concessurum, si legitimo; non permitturum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis, visum esse quibusdam edictum meum quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum? Iam non tam mihi videntur injuriam facere hi, qui hæc disputant, quam si cujus aures ad hanc disputationem patent. Romæ composui edictum: nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, cum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumtus civitatum: quo in capite sunt quædam nova, salutaria civitatibus, quibus ego magnopere delector. Hoc vero ex quo suspicio nata est, me exquisisse aliquid, in quo te offenderem, translatitium est. Neque enim eam tam desipiens, ut privatæ rei causa legari putarem, qui & tibi non privato, & pro te non privata sua, sed publica, non in privato, sed in publico orbis terræ consilio, id est, in Senatu, ut gratias agerent, mittebantur: neque cum edixi, ne quis

Non tam mihi videntur injuriam facere hi) Recepi hoc ex omnibus meis libris, ut & Stewechiano. Mox Nic. Scell. vetus, *quem in cujus aures*; quod non spernendum. GRÆV.

Diligentissime scriptum caput est) In tuo edicto. CORRAD.

Si cujus) Quamquam a veteribus in primis Servio aliquoties observatum sit, alteram ex his vocalibus sæpe redundare; adnotavi tamen *et si* sæpe respondere Pronomini Demonstrativo, ut hoc loco, ubi antea posuerat *hi*, qui: ex eo vero integro *si quis est*, *cujus*, ortum esse usum, qui est in his dictionibus. IX. ep. 11. *Et si qui mihi obesselet, a te resisteretur*. Non dico in ipsa Particula latere istud Pronomen, quod alias etiam omitti solet, ut supra vidimus; sed ex eis, quæ circa Conjunctionem intelligenda sunt, notiones provenire pronomini respondentes. COAT.

Translatitium est) De tuo edicto in meum: tantum abest ut a me sit compositum, ut te offenderem. Et si scimus translatitium aliter exponi posse.

COAT. Latini sensu *translatitium* usurpant, quo Græci ἑγκύλιον. Helychius: ἑγκύλιον το πανταχι κυλιαν. Idem: ἑγκύλια τα εγκυκλιωμενα τα βου και συνθη; ad verbum *translatitia*. Hinc ἑγκύλιαι εντελειαι, quæ eadem forma ad plures scribuntur, quas & formales Latini vocant: *translatitias* etiam licet dicere, SALMASIVS. Id in primis usurpant de capitibus edictorum, quæ ex uno transferuntur in aliud. Gell. III. cap. ult. *Edicto quo nunc quoque Consules, eam in curiam vocant, servanda consuetudinis causa translatitio utuntur*. Est igitur hoc loco *translatitium*, quod ex aliis antiquioribus edictis sumtum est, & in hoc Ciceronis translatum. GRÆVIVS.

Neque enim eam tam desipiens) Desipiens enim fuisset, si edictum meum composuisset ad legationes impediendas accommodatum; quas scirem non privatæ rei causa, sed publicæ mitti. CORRAD.

Neque cum edixi) Duo videtur Appius objecisse Ciceroni: primum edixisse, ne quis injussu suo e provin-

ne quis injussu meo profisceretur, exclusi eos, qui me in castra, & qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maxime in tuis litteris irridendum. Quid enim erat, quod me persequerentur in castra, Taurumve transirent, cum ego Laodicea usque ad Leonicum iter ita fecerim, ut me omnium illarum diocesum, quæ cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus legationesque convenirent? Nisi forte postea ceperunt legare, quam ego Taurum transgressus sum, quod certe non ita est. Cum enim Laodiceæ, cum Apameæ, cum Synnadis, cum Philomeli, cum Iconii essem, quibus in oppidis omnibus commoratus sum, omnes jam istius generis legationes erant constitutæ. Atque hoc tamen te scire volo, me de isto sumtu legationum aut minuendo aut remittendo decrevisse nihil, nisi quod principes civitatum a me postulassent: ne in venditionem tributorum, & illam acerbissimam exactio-

nem

ea discederet: secundum, trans Taurum abiisse, quo civitatum legati eum persequi non possent, ut facultatem eundi Romam peterent. Quo facto videbatur excludi, id est, omni eundi Romam potestate privari. Hoc ultimum confutat Cicero, dum ostendit nihil fuisse opus, ut eum legati extra Taurum persequerentur, si quidem prius montem Taurum quam transiret, istius generis legationes jam audierat. QUART.

Injussu meo profisceretur) Aliquo legato. CORRAO.

Persequi non possent) Nisi veteres libri omnes ita haberent, contenderem legendum esse, *persequi possent*. IDEM.

Id maxime in tuis litt. videndum) Quod scribis, me eos exclusisse. IO.

Convenirent) Proficiscenti igitur mihi non fuerant necessariæ legationes illæ. IDEM.

Nisi forte postea ceperunt legare) Nisi post discessum decretæ sunt legationes: quod prius est falsum, cum multo ante decretæ fuissent, ut ita sit concludendum. Ante meum discessum legationes fuerunt decretæ, me proficiscentem non sunt secuta, mea

igitur causa nullæ hujusmodi legationes sunt decretæ. IDEM. Hoc non lentit Cicero; sed sic argumentatur: Nullam habuerunt causam me sequendi in castra magistratus urbium & diocesum, qui tibi legationem decreverunt, cum ego per illorum fines iter fecerim, in istisque tam diu sum commoratus, ut possent me omnes commodissime convenire, & de illis legationibus mecum agere, quippe quas jam ante adventum meum constituerunt. Ergo non necesse fuit quemquam hoc nomine me sequi in castra & trans Taurum, & nec ego quemquam edicto meo exclusi legatione, quod tu scribebas. GRÆV.

Me de isto sumtu legationum aut minueredo, aut remittendo decrevisse mihi) Miror sane sic in omnibus Edd. me invenire, cum in totis lunetis, & Stephanica sit decrevisse ait; quod quid aliud, quam innuit decrevisse mihi? IAC. GRÆV.

Venditionem tributorum) Est locationem, & redemptionem, cum universa summa tributi præiens sumitur a publicanis ad hastam invectio. IO. FÆ. GRÆV.

1.

Actu-

nem (quam tu non ignoras) capitum, atque ostiorum inducerentur sumtus minime necessarij. Ego autem cum hoc suscepissem, non solum iustitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates, & perditas maxime per magistratus suos, non potui in illo sumtu non necessario negligens esse. Tu cum istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere. Si autem hoc genere delectaris, ut quæ tibi in mentem veniant, alijs attribuas, genus sermonis inducis in amicitiam minime liberale. Ego si in provincia detrahere de tua fama umquam cogitarem, non ad generum tuum Lentulum, neque ad li-

ber-

Acerbissimam exaltationem capitem) Hinc ad Atticum ita scribit V. 16. *Audivimus nihil aliud, nisi imprata curæ publicæ solvere non posse.* CORRAO. Nimis intensâ, accurata, & sine ulla remissione, & ob id dura. Hæc enim *acribus*, acerbis Cicero denotant: pro Balbo c. 5. II. de Offic. c. 18. III. de Offic. c. 31. CORR.

Ne in illam induceretur sumtus) Ne propter sumtus minime necesarios illis per se satis gravibus exactionibus onerarentur; ne in eas sumtus inutiles imputarentur. II. Agrar. 26. *Hic ager omnis, quoquo pretio ruitus eris, tamen ingens pecunia vobis inducetur.* I. Verr. 47. *Pecuniam grandem, quemadmodum in rationem inducerent;* infr. ep. 10. Io. FA. GAON.

Non potui in illo sumtu non necessario negligens esse) Non potui esse facilis ac liberalis in decernendo hoc sumtu, sive permittendo, ut hanc, qui minime necessarius est, sumtum facerent. *Negligens* hic rara & exquisita significatione accipitur pro prodigus, effusus in sumtus, cui opponitur *diligens*, hoc est, frugalis, parcus. Suet. Galb. 14. *His diversis victorum generum graffantibus adeo se abutendum permisso & tradidit, ut vir sibi ipse constaret modo acerbior periorque, modo remissior ac negligentior, quam conveniret principi electo, atque illius ætati.* Sicut acerbior hic opponitur remissior, sic parior opponitur negligentior. Horum vitiorum sibi contrariorum exempla statim sub-

jicit; negligentia quidem quod a comitibus donari gratias, vestigalia, & immunitates passus sit. Ibid. cap. precedenti: *Ordinario dispensatori brevium rationum offerenti pascosidem leguminis pro sedulitate ac diligentia potest; diligentia hic est frugalitas, parsimonia, propria paternitatis virtus, qui diligenter dicuntur, hoc hoc est frugi.* Cic. IV. in Verr. *Diodorus homo frugi ac diligens, qui sua servare vult.* Plaut. Amphit. III. 3.

Belle loqueri, & proinde ut diligentem deest hanc.

GRAVIVS.

Non ad generum tuum Lentulum) Epistola 4. hujus libri. CORRAO. Vetus liber non habet *Lentulum*; & certe potest esse glossema. VASIN. Assentior Vrinio. Nam nec mei MSi agnoscunt *Lentulum*; & rationes Manutii satis ostendunt hic ulcus esse, quod posset tolli hac, quam inicit Fulvius, ratione. Idem. *Non ad generum tuum libertum Brandisii*) Sic MSi. Videtur leg. *non ad Phasianum tuum libertum Brandisii*, supra ep. 6. Nam Lentulus ille gener Appii nusquam alibi commemoratur. Vide & Manutium. Io. FA. GAON. Pompeius filius, & M. Brutus, generi hujus Appii laudantur ep. 4. & alibi: Lentuli nusquam mentio: neque id nomen codices Graviani habent, etque suspicium Manutii, glossema Vrinio, cui Gravivus ad subscribendum pronus est. CALLAB.

Litr.

bertum tuum Brundisii, neque ad præfectum fabrum Corcyrae, quem in locum me venire velles, retulissim. Quare potes doctissimis hominibus auctoribus, quorum sunt de amicitia gerenda præclarissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere, Disputabant: Ego contra diserebam: Dicebant: Ego negabam. An mihi de te nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quod cum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? Quod iisdem diebus meus conventus erat Apameæ, Synnadis, Philomeli, tuus Tarfi? Non dicam plura, ne, in quo te oburgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam ut sentio: Si ista, quæ alios loqui dicis, ipse sentis, tua summa culpa est; sin autem alii tecum hæc loquuntur, tua tamen, quod audis, culpa nonnulla est. Mea ratio in tota amicitia nostra constans & gravis reperietur. Quod si qui me astutiores fingit, quid potest esse callidius, quam cum te absentem semper

Libertum tuum) Phanium. CORRADI.

Præfectum fabrum) Clodium. INEM.
De amicitia gerenda) Colenda, ut
gravis inimicitias gessisse, dicit in Cæcil. 20. pro Dejot. 11. Inimicitias horum more gerere potes. 10. Fa. GROMOVIVS.

Quod iisdem diebus meus conventus erat Apameæ) Hoc est, quod iisdem diebus ego jus dicerem Apameæ. CÆSAR.

Synnadis) Synnade, in duobus veteribus libris legitur. Sicut & lib. V. ad Atticum. CORRADI.

Mea ratio in tota amicitia constans & gravis reperietur) Hoc est in amicitia tuenda sic me gessi semper, ut levitatis a nemine possim accusari. Ratio alioquin Cicero dicitur, quod quis agit, aut agere solet. Vid. Manut. GRÆV.

Quod si qui me astutiores fingit) Non opinor hanc tertiam personam huic loco congruam esse, ubi Cicero tantum ratiocinatur de se, & de Appio, præsertim cum quæ de alio dicere habuit, præmiserit in plurali neutro. Lege, Quod si qui me astutiores fingit; Qui est, aliquomodo, vel causa, ut in-

pe Tullius Iac. GRON. Quod si qui. Inter quis & qui nullam olim differentiam fuisse, promissive usus veterum Latini evincit & docuit P. Nannius ad Cic. II. Verr. c. 59. quid & quod opereole tamen cum aliis distinguit Malaspina in I. ad Att. ep. 12. Nemo tamen facile contra usum aliquid profecerit: neque si ad aliquis hæc non extendenda putet, officiet, cum provisum nobis sit a Plauto Capt. A. I. Sc. II. v. 76., & ne plures tunc morer, ipse Tullius tum n. g. tum alibi: ad Sall. Cat. c. 44. quendam etiam huius generis adferre constitui. Sed revolve, quæso, quæ supra modo pro interpretatione scripti, & qui hic erit salvum. CONTR.

Quid potest esse callidius) Sic habent omnes libri manuscripti, & nonnulli vulgati. Quidam legi volunt incallidius, quo modo scriptum est in aliis vulgatis, ego nihil mutò, & sic accipio, ut sit *astutus*. LAM. Quod si qui me astutiores fingit, quid potest esse callidius) Sic ante Lambinus: prima editio ac Victorii, qui pro quis ut paullo supra, si qui suo summo finibus esset eff. in. ex Pall. sec. Grat. Vatic. jam callidius est in primo, quart.

per defenderim, cum præsertim mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque absens a te defendendus essem, nunc committere, ut tu jure optimo me absentem deferere posses? Vnum genus excipio sermonis, in quo sæpe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici, si aut legatorum tuorum cuipiam, aut præfectorum, aut tribunorum militum

male

quint. in Peck. Grut. in sec. terr. *calidius* puto antiqua scriptura non geminante liquidas has sæpius; vulgo *in calidius* nimis frivolum. Ceterum paullo post est in Pall. sec. cum præsertim mihi *usum venturum non arbitrarer*; quod valde probò: sic Plaut. Cistell. *si quis usus venerit*. Item Bacch. *Aspice herule, si magis usus venerit*. Terent. Heaut. *Non usus veniet spero*; aut si nolis sic accipere, accipe ut idem Afer Phorm. *Nec cum hujusmodi nunquam usus venit, ut constitores malo*. Pall. tert. *usum venturum*. GEBHARDVS. Non tamen ausus sum hoc *usum venturum* recipere unius codicis auctoritate, præsertim cum, quibus ego sum usus, libri refragentur, Ciceroni vero hoc loquendi genus *usu veniet* sit frequentissimum. GRÆV. *Calidius*. Non damno hujus loci ironiam, per quam Terentius etiam *virtutes* pro *vinis* posuit, notante Donato ad Eun. A. V. Sc. 8. Videndum tamen arbitror, an ne Cicero scripserit *calidius*; imò non videndum amplius, visitur plane in MSis aliquot, quod Gebhardus non statim antiqua scriptura tribuere debuisse. Ter. Eun. A. II. Sc. 3. v. 88. *Vide ne nimium calidum hoc sit modo*: id est præceptis & inconsultum ex animi libidine. Et ipse Cic. I. de Offic. c. 24. XV. ad Att. ep. 6. qui & II. de Inv. c. 9. *Calidii* nomen interpretatur, quod *temerario & repentinò consilio* fit; ut propterea vix opus existimem addere his Nonium Marcell. c. 4. ex ipso Cic. docentem *Calidum* notare *ferre & inconsultum*, quod hic egregie *astutia*, quæ circumspicit & considerat omnia, opponitur. Quibus perspectis sustinui Ciceroni unam litterulam demere, ratus hoc modo illum optime & bona pace a me augeri posse. CONT.

Quod te putem nolle dici) Legendum esse, quod *te putem non nolle dici* declarat id quod sequitur non longe admodum, ibi: *Hoc ego sermonis, quod & multi sunt, & tuam existimationem, ut ego sentio, non effradans, lacessidumquam, &c.* Nam hæc verba, quod *te putem non nolle dici*, hanc vim habent, de quo te putem non laborare, si dicatur: quia scilicet existimationem tuam non ledat. Quod si liceret libris contentientibus reponere, quod *te putem non valde nolle dici*, vel sic, quod *te putem non nimium nolle dici*, &c. multo magis probarem. LAMBIN.

si aut legatorum) si pendet ab *nolle dici*. Nec Lambinus audiendus, qui non intrudit; non *nolle dici*. Hoc vult Cicero: Nihil in sermonibus male de Appio dici; unum tamen esse, quod forte ingratum sit Appio, quod nempe de legatis, præfectis, & tribunis ejus ab aliis male dicatur, quod tamen ipsum mox purgat: de hominibus his militaribus vide Sall. Cat. c. 59. *de male dicere* cui; quod sit *probra de aliquo dicere*, & convitiis interpretare, dicam ad ea Grispi Cat. cap. 21. *male dictis* interpretat *convitiis bonis*. CONT.

Aut præfectorum) Quorum unus Scaprius habuit turmas equitum, quibus inclusum in curia Senatum Salamine obsedit, ut fame Senatores quinque necarentur. CORRADVS. *si aut legatorum tuorum cuipiam a. pref. u. tr. militum dicitur* | Heic potius aliis credidi quam mihi; puta Victorio, Munatio, Lambino hanc lectionem exhibentibus, accedente Vaticano cod. in quo talis scriptura restat: ceterum nullus nostrorum huic lectioni favet: quorum tert. & Gruter. *quidpiam aut pref. aut trib. militum male an. s.* quod ego non spernere rationibus mihi do-

mi

male dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit, me audiente, ut aut gravius diceretur, aut in plures, quam mecum Corcyrae Clodius est locutus: cum in eo genere maxime quereretur, te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos ego sermones, quod & multi sunt, & tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, lacessivum numquam, sed non valde repressi. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam; simulque non de me is peius, quam de te existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia non delectant, & quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum lædi se putat, cum uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit, hunc ego amicum habere non curo. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit: nostra si angustior (etsi de tua proluxa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus, propter quamdam tristitiam

mi conductis possem; primus vero accedit ad Victorianam lect. quippe quipiam & cupiam: jam vero aut, tape ex brevitate ignorantia præteritur, ut modo supra. Illud vero recte est ex Palat. pr. sec. Grat. Medic. Varric. emendatum, aut in pluri; vulgo inepte, aut impurius, quod tamen velut legitimum nonnullos codices invaluit & infectit. GERMARD.

Sin autem quæ mea instituta in provincia non delectant? Quæ, inquit ad Atticum scribens, nonnulli amici Appii ita interpretantur, ut me idcirco putent bene audire velle, ut ille male audiat: & recte facere, non mea laudis, sed illius contumelia causa. CORR.

Et quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum lædi se putat? Si accurate perspicies, bone lector, hunc locum, videbimus te putat legi debere, te, inquam, o Appi: de illo enim agitur: & quidam suspicabantur, nullam aliam ob rem tanta continentia & æquitate uti in provincia Ciceronem, nisi ut Appii furta & improbitatem argueret, demumque ut existimationem illius violaret; quos tamen Cicerone ipse diligenter refellit & in his

his epistolis, & ad Atticum. Nihil enim aliud significat totus ille locus ad Cælium, lib. II. ep. 13. *Genus institutorum, & rationum mearum, &c.* & ille ad Atticum, lib. VI. epist. 1. *Hæc nonnulli amici Appii ridicule interpretantur, qui me idcirco putant bene audire velle, ut ille male audiat, & recte facere non mea laudis, sed illius contumelia causa.* Victor. Te putat legendum suspicor, ita postulante sententia. F. VASTIN. *Lædi se putat* Sic habent omnes libri & MSi & vulgati; puto autem, obscure, & (ut ita dicam) oblique significari Appium ipsum. Atque idcirco quidam legendum putant, *lædi se putat*, quæ lectio multo planior ac facilius esset. LAMBINUS.

Ut hominis nobilissimi? Codex unus Memm. post vocem *nobilissimi*, habet *liberalissimi*, sine copulatione. Unde quidam suspicantur, electa voce *nobilissimi*, legendum, ut hominis liberalissimi: quod mihi quoque videtur. LAM.

Nescis si angustior, etsi de tua proluxa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus? Pro limavit alij habent *elime-*

tiam temporum) non debent mirari homines , cum & natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior , & temporibus , quibus alii moventur , iisdem ego movear , me esse acerbum sibi , ut sim dulcis mihi . De rebus urbanis , quod me certiore fecisti , cum per se mihi gratum fuit , tum quod significasti , tibi omnia mea mandata curæ fore . In quibus unum illud te præcipue rogo , ut cures , ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat , aut temporis : Hortensiumque nostrum collegam , & familiarem roges , ut si umquam mea causa quidquam aut sensit , aut fecit , de hac quoque sententia bima decedat : qua mihi nihil potest esse inimicus . De nostris rebus quod scire vis , Tarso Nonis Octobr.

elimabit , alii *limitavit* . Vetusti hic codices nonnihil mendii continent : quod tamen , ut puto , facile tolli potest : sic enim in illis legitur , *limavit abis* , &c. Sunt autem (ni fallor) quatuor ultimæ litteræ bis repetitæ : cum sortasse librarius eandem dictionem ut diversam imperite bis scripsisset : credo enim in aliquo exemplari *limabit* scriptum fuisse : olim autem (nam sæpe b pro v ponebant , ut ex vetustis lapidibus colligitur) quempiam sortasse , ne id aliquem falleret putaresque esse futuri temporis , supra extremam partem illius dictionis *limabit* , aut scripsisse : quod librarius qui inde descripsit , ut restitutum & necessarium verbum accepit , prorsusque dictionem integram scripsit : ita nimis & curiosa diligentia non parum peccati admisit . *Limitavit* autem omnino puto mendosum esse . *Limitare* enim esse exilimo limites & terminos collocare : *limavit* autem hic minuit *paragrapum* omnes inutiles sumptus quasi conterendo . *Victor* . *Nestra si angustior est*) Vulgo , *angustior erit* : sed istud verbi neque in melioribus editionibus , neque in ullis MSis conspicitur : amandavi ergo *ut xapaxas* . Ceterum in omnibus nostris , ut & tribus Guilielmi . est *limitabit* non *limavit* . Egnatius quia invenerat in Melicæo *limavit* legit *elimavit* , quod verbum est Lati-

num & proprium hujus sensus , ductum a *limi* , quæ atterit quod superfluit . Mihi in illo *limitabit* subesse aliquid suspicio est : altiusque tot codicum fides apud me fundata est , quam vel momenta sagacissimæ conjecturæ teæ acuminis . *Geon* . *Limitavit* atterendo detraxit . Horat. I. ep. 14. v. 38. Non aliunde , nisi a *lima* deductum , unde & Turnebus Plauti *lenere* apud explicavit . *Coar* .

Me esse acerbum sibi ut sim dulcis mihi) Hoc est , me non esse liberalem erga alios , ut tanto magis lauder , & meis studeam commodis . *Geon* . Credo et sibi referendum esse ad illos homines , quos dixit mirari . Erant enim ex provincia quidam , qui cum Appio de Cicerone querebantur (vide ep. X. *Coar* .

Nostrum collegam) Inauguratu , *Coar* . *adv* .

Mea causa quidquam aut sensi) In meam gratiam statuit ; animo suo probavit , aut censuit in laudem . *L* . *Fa* . *Geon* .

De hac quoque sententia bima) Duorum annorum . Nam *Sestius* ad me scripsit . *Hortensium* de *proleganda* nostra provincia dixisse *versio* quid : quæ mihi tamen in *Camano* diligentiissime se , ut annui essemus , *defensorum* receperat . *Coar* . *adv* .

Nihil potest esse inimicus) Et hoc quatuor *Pall* . priorum scriptura est : *ac* *Græ*

Octobr. Amanum versus profecti sumus. Hæc scripsi postriedie ejus diei cum castra haberem in agro Mopsuestiæ. Si quid egero scribam ad te; neque domum umquam ad me litteras mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quæris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admisto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quam sæpissime, & de tuis rebus scribas, & de meis, & de omni reipublicæ statu: de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi, Pompeium nostrum in Hispaniam iturum. Vale.

EPISTOLA IX.

ARGVMENTVM.

Appii litteris, humanissime scriptis, humanissime & ipse respondet: gratulatur de triumphî spe: hortatur ad absolutionem

ac Gruteriani: vulgo inimicus. Gæm. Sed videbis, quæ supra ep. 2. de amicis. Gæm.

In agro Mopsuestia) Græci hanc urbem Moψa vocant appellant; hanc intelligit Cicero lib. 1. de Divinatione: Amphilocho & Moψus Argivorum Reges fuerunt, sed iidem augures, iisque urbes in ora maritima Cilicie Græci condiderunt. Appianus in Syriacis Ecclesiis Moψa appellat: Αλλα και ενδε Σιλευνις ε Αρτιοχη του Γραμης καις επικρατωσας εντε περ διου παριδατο την αρχην Αιλιος δε και ευρατιανωσας εν εν Εξια Moψa ενς Κιλικιας καταρωσθη και εν το γυμνασιον. Hunc quoque Seleucus, Antiochi Gryphi filius, quamvis patrum armis regno eiecit: qui quoniam violentus, & supra modum tyrannicus fuit, Mopsuestia, quod est oppidum Cilicie, in gymnasio crematus est. Nos quia scimus sæpe Romanos Græca nomina locorum aliquantulum diverse a Græca voce appellasse, & cum sic in antiquis codicibus inveniremus, ne tantulum quidem ab illis defletere volumus. VICTOR. Mopsuestia) Verbis a Mopio vate condita, etiam Mopsuestia

etiam legitur. Coa. In agro Mopsuestia) Ita Victorius, Med. Pal. pr. secundus vero & Peck. Mopsuestia. terr. Mopsuestia. quart. quint. Mopsuestia: alii ut Victor. & Lambin. Mopsuestia; sicut dudum ante illos natos emendabat Egnatius. Gæm. Cum sic libri vetusti variant, inque meo primo legatur in agro hestia, cur non restituamus cum Egnatio, Manutio, Lambino verum urbis nomen Mopsuestia, quod corruptum est in membranis? Gæm.

Neque domum umquam ad me litteras mittam) Elegantissime & omnimodo Tulliane: ex Victorio, ac Vaticano, in Pall. erat ad meas lit. qui hujus venustatis vim non ceperunt, legerunt ad meas litteras mittam. Gæm. Grævii primus non longe abijt a vera lectione, in quo scribitur, neque domum umquam ad te litteras dabo, Ad meas litteras mittam. Ita regii codices, pro vulgato, ad me litteras mittam. LALL.

In Hispaniam) Provinciam suam, quam Petreius, Afranius, & Varro administrabant. Coa.

Est.

hibitionem librorum auguralium: petit, ut supplicationem sibi decernendam curet.

M. T. C. APPIO PVLGRO S. D.

Vix tandem legi litteras dignas Appio Clodio, plenas humanitatis, officii, diligentiae. Adspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam quas ex itinere, ante quam ex Asia egressus es, ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum aedificatione impedita, legi perinvitus. Itaque conscientia meae constantis erga te voluntatis, rescripti tibi subiratus. Iis vero litteris lectis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti, cognovi intellexique, in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent: ad urbem vero ut accesseris, vel potius ut primum tuos videris, cognoscere te ex iis, qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia & constantia fuisssem. Itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum: Si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum? Tu vero facile facies: Nihil est enim, quod studio, & benevolentia, vel amore potius effici non possit. Ego, etsi & ipse ita iudicabam, & fiebam crebro a meis per litteras certior, tamen maximam laetitiam cepi ex tuis litteris de spe minime dubia & plane explorata triumphi tui: neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerer (nam id quidem *Επικυρεσιον* est), sed, mehercule, quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam pluris tu habes, quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis, gratissimum mihi feceris, si ad

EPISTOLA IX.

Thi vix fieri possit, tamen, Sec.)
Ita scripserat Appius. Con. Tamen te parem mihi gratiam relaturum)
 Non illepidi est prima codicis Gruteriani scriptura, *Pericenni mihi gratia relaturum*. Guzm.

Επικυρεσιον) Epicureum. CONRAD.

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

Te adeunt fere omnes, si quid velis)

Te rogant quaelibet, num quid velis, numquid habeas ibi, quod nunciari conficere velis. Erat propria & solemnis formula, qua utebantur abituris offerentes suam operam & ministerium ad quavis officia. Nihil frequentius apud Comicos. *Vale. Num*
 M *quid*

fi ad me simul atque adeptus eris, quod & tu confidis, & ego opto, litteras miseris. Longi subsellii (ut noster Pompeius appellat) iudicatio & mora, si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit (quid enim potest amplius?) tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed, si me diligis, si a me diligere vis, ad me litteras, ut quam primum lætitia afficiar, mittito. Et velim, reliquum quod est promissi ac muneris, tui mihi perfolvas. Cum ipsam cognitionem juris augurii consequi cupio, tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me muneribusque delector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quoniam te remunerer potissimum genere: nam profecto non est meum, qui in scribendo (ut soles admirari) tantum industriæ ponam, committere, ut negligens scribendo fuisse videar: præsertim cum id non modo negligens, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verum hæc videbimus. Illud, quod polliceris, velim pro tua fide diligentique, & pro nostra non instituta, sed jam inveterata amicitia cures, enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime quam primumque decernatur. Omnino ferius misi litteras, quam vellem: in quo cum navigandi difficul-

quid vis? Si vero idem est quod num. Flor. III. 3. *Consulentes si quid ad vos res suas mandarent*, Terent. Heaut. III. 4. 5. *Vitam si domi sit*. Sic & a Græcis et sæpe accipitur, ut multis exemplis prudens docti viri ostenderunt. Gæv. De ea formula abeuntium monui ad I. ep. 9. *Adire autem cracula*, *piscesque* Sueton. Tiber. & Rhetor. c. 1. dixit pro consulere, *requirere*, quomodo & alii. Et cum hoc ex iis verbis sit, cui aliud sensu ad hæreat, facile aliquod addere poteris, cui particula *si* respondeat: v. g. *parati ad expediendum, præstituri*, aut simile. Grævius accipit *si* pro *Num* & confert Flor. III. c. 3. Ita intelligere posses *advenit & querant*. Sed ut posuit Cicero, ea particula sua notione bene respondet; & intellectui tuo respondebit, si consideraveris, quæ de illa jam monuimus. Coar.

Longi subsellii) Senatus, ut quidem

ego sentio. Nam, ut senatores omnes sedere possent in senatu, necesse erat ut longe essent *subsellia*, qualia in tenato Veneto conspicimus. Coar. *Longi subsellii iudicatio*, est res ad quam decernendam multi requiruntur, qui iudices sedent, quæ a magno iudicum consensu definienda est, ut hic senatus, qui de triumphis iudicabat. Gæv.

Reliquum quod est promissi ac muneris) De libris auguralibus. Coar.

Hec videbimus) Providebimus, ac cavebimus. II. ep. 16. Et est elegans formula aliquid senonendi, unde illa: *Videris, Videris*. Ovid. II. *Ar. Am.* vide Heins. ad Ovid. I. *Pont.* ep. 2. v. 9. Nec aliter Seneca de morte Claudii c. 13. Sæpe simul negationem involvit & significationem, quod res vix fieri possit, quæ ita videri iubetur, quod clarum erit, collatis XIV. ep. 14. XVI. ep. 26. Coar.

Idem

scultas fuit odiosa, tum ipsum discessum Senatus incidisse credo litteras meas. Sed id feci adductus auctoritate, & consilio tuo: idque a me recte factum puto, quod non statim ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis, æstivisque confectis, litteras miserim. Hæc igitur tibi erunt curæ, quemadmodum ostendis: meque totum, & mea, & meos commendatos habebis. Vale.

EPISTOLA X.

ARGVMENTVM.

Appium Dolabella reversum e Cilicia de majestate, & de ambitu accusaverat, eodemque tempore Tulliam, Ciceronis filiam, uxorem duxerat, M. Calio, Ciceronis, & Dolabella amicissimo eas nuptias conciliante; de quibus libro octavo epist. 6. 13. Id factum a suis insciente se, conatur Cicero probare, & in hanc sententiam multa colligit. Præterea, suspicante Appio impeditas a Cicerone legationes, quæ Romam ad suam laudem ire decrevissent, multis verbis hanc ei suspicionem fudet adimere. Mittit etiam commentarium de rebus a se perfectis atque institutis in provincia, quæ ad Appii absolutionem pertinerent. Auguratur in extremo, censuram ei delatum iri: quod evenit.

M. T. C. APPIO PVLCRO S. D.

CVM est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facefferent, etsi graviter primo nuntio commotus

Ipsam dispersum senatus) Ex euria diebus comitialibus, per quos lege Pupia haberi Senatus non poterat, epist. 3. lib. I. CORR. Tum ipsum dispersum senatus incidisse credo litteras meas | Sic est elegantius ex tribus posterioribus Pall. & Stewech. vulgus adiecit in, ne hærendum esset circa questionem, quo procederet oratio regimine. GZAHARD. Sic & Gravii primus, & Mentelianus codex. GRÆV.

Consilio tuo) Ne statim post primam victoriam litteras mitterem. CORRAD. *Ut appellatus Imperator sim*) Apud Iustum, epist. 10. lib. II. IDEM.

Aliis rebus additis) Visitis præsertim Pindenissis, qui Saturnalibus mane se mihi dederunt, IDEM.

Æstivisque confectis) Hinc, inquit alibi, exaratum in hyberna agri mole pacati deducendum Q. Fretui dædem. IDEM. Æstivo tempore, quo res maxime aguntur, finito. LIVIUS XXXVII. Sall. lug. c. 44. HIRT. VIII. B. G. c. 6. Vellei. II. c. 105. De consuetudine vide ad II. p. 13. GORT.

EPISTOLA X.

DE temeritate eorum) Dolabella.

Epist. 6. lib. VIII. CORRAD.

M 2

179

motus sum, quod nihil tam præter opinionem meam accidere potuit: tamen ut me collegi, cetera mihi facillima videbantur, quod & in te ipso maximam spem, & in tuis magnam habebam: multaque mihi veniebant in mentem, quamobrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud plane moleste tui, quod certissimum & iustissimum triumphum hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper iudicavi faciendum esse, facies sapienter, & ages victor ex inimicorum dolore triumphum iustissimum. Ego enim plane video fore nervis, opibus, sapientia tua, vehementer ut inimicos tuos pœniteat intemperantiæ suæ. De me tibi sic, contestans omnes deos, promitto atque confirmo, me pro tua

Istum laborem) Hoc est hanc injuriam, molestiam. Terent. And. V. 2. 29. *Nunc te misere mei tantum laborem capere ob talem filium*; hoc est, tantam molestiam, ut Donatus exponit. Plura notavi ad Iustinum. GAVIVS.

Hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam) Appius enim introierat in urbem, triumphique postulationem abjecerat. Con. Dolabella accusatione factum, ut triumphi spem abiceret, urbem ingressus ad defensionem. Vide Lib. VIII. ep. 6. GAVIVS.

Tanti facies) Minusj. CORRAN.

Ex inimicorum dolore) Si vinces dolorem, quem tibi iniuriam creare voluerunt, illi dolebunt, & ita eorum victor eris. Multa in hanc sententiam Seneca de Constant. Sap. CONT.

Ego enim plane video fore nervis opibus sapientique tua) Nostra lectio accepta est ex vetustis codicibus, quam nos longe meliorem putamus: id enim vulgata verba mihi videntur significare, quod non esse satis accommodatum sensui arbitror. Video tibi opus fore nervis sapientique tua, id est, iudicio te omne studium tuum, & laborem ponere debere, ut inimici tui doleant se tibi molestos fuisse: quasi dicat, nisi enim omnibus viribus conareret, non eos pœniteret, id est, non posses illos ulcisci: quod

nullo modo mihi placet. Nos sic hunc locum intelligimus. Ego plane & perspicue video fore, ut vehementer doleant inimici tui, se in te tam petulantibus fuisse: atque id quidem existimo fretus potentia, copiis, & sapientia tua: eos enim in te nervos & opes video, ut possis dignitatem tuam tueri, & illos, quod tibi molesti fuerint, facile ad pœnitentiam reducere. VICTOR.

Contestans omnes deos) E. venustis pariter exemplaribus eruiimus, meliore profecto sententia. Metaphora a litibus sumta, quæ contestate dicebantur cum verba illa pronunciata essent, *testis esto*. Contestans citantque testis cunctos deos, nec enim deus orare, sed potius in testimonium vocare oportebat. VICTOR. *Contestans omnes deos*) Sic est in editionum principe, invenitque Victorius in suis: ceteram sic expresse Grut. Pall. sec. tert. quint. ob compendium scriptiois *confians*: alii *obtestatur*, alii *testans*: utrique male: sic Cicero alibi in Verrem: *Deos hominesque contestans clamare cepit*. Idem pro Flacco: *Cum ego te, Flacce, celum terramque contestans flectam obtestabor*. GENN. Glare Amstelodam. *confians*. Mentel. *confians*. GAVIVS.

Promitto atque confirmo) Sic etiam ad Atticum: *Pro Appio nos hic omnia faciemus, honeste tamen, sed plane libenter*: nos enim, ipsum odimus, & RIVINVS.

tua dignitate (malo enim dicere, quam pro salute) in hac provincia, cui tu præfuit, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis (ut spero) apud civitates, gravitate imperatoris suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me & postules, & expectes, vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. Servilius perbreves mihi a te litteras reddidit, quæ mihi tamen nimis longæ visæ sunt. Injuriam enim mihi fieri putabam cum rogabar. Nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses quanti te, quanti Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem: quamquam in consuetudine quotidiana perspexisses, sicut perspicias: sed quoniam accidit, si quid a me prætermisum erit, commissum facius & admissum dedecus confitebor. Pontinius, qui a te tractatus est præstanti ac singulari fide, cuius tui beneficii sum ego testis, præstat tibi memoriam benevolentiamque, quam debet: qui cum maximis rebus

tum amamus; & Pompeius a me mirifice contendit. CORR.

Deprecatoris) Intercessoris, qui causam tuam agit. Sic Lib. II. ep. 13. *Deprecatorem me pro illius periculo præbeo*. Plautus Pseudol. A. II. Sc. II. v. 12. vide eundem Captiv. III. Sc. III. v. 7. & Terent. Heaut. A. V. Sc. II. v. 22. CORR.

Cari hominis (ut sp.) apud civitates, &c.) Sic habent quidem omnes, quos vidi, libri, excepto uno, in quo est *chari*, & altero, in quo, *clari*: verumtamen legendum putarim potius *gratiosi*: sic enim loquuntur Latini, Gratosus apud civitates; Carus apud civitates vero, non item: dicerent enim potius, Carus civitatibus. LAMINÆ. *Auctoritate cari hominis*) Sic est in omnibus nostris MSis, & editionibus; solum in Pal. secundo est: *manu secunda clari hominis*, quod improbandum non ducerem, modo numeroiore & firmiore se resse tineretur. Clarum apud suos provinciales se fuisse, præstat Cælio lib. II. epist. 10. *Quandam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis nostri. Multum est enim in his locis* & *Misime est ille, qui ar-*

dem? quum Senatus? nostri cetera. GERN. Guilielmus probat *clari* (quod in Palatino secundo est 2 secunda manu), quia clarum apud provinciales se fuisse scripserit Cælio libro secundo, epistola decima. Omnes tamen codices antiqui, *cari*. Ad persuadendum valet plurimum amor. Quamvis enim sis clarissimus, nisi amaris & carus sis, non faciles aures invenies tuis persuasionibus. GERN.

Nimis longe) Quia diu me pungunt, & longum dolorem reliquerunt. Sic *multum* pro eo, qui multum negotii facessit. Plaut. Menæchm. A. II. Sc. II. v. 41. CORR.

Pontinius) Legatus meus. CORR.

Qui a te tractatus est præstanti ac singulari fide) Cum tu Cof. illi in petitione triumphii ex Allobrogibus victis, contra Catonem & Servilium prætores favissi. CORR.

Cujus tui beneficii sum ego testis) Nam Pontini ad triumphum volui adesse. CORR.

Præstat tibi) Præbet, & re ipsa exhibet: cogita de constare Ep. 5. ad de Manut. ad IV. ep. 8. CORR.

bus suis coactus a me invitissimo decessisset, tamen ut vidit interesse tua, conscendens jam navem, Epheso Laodiceam revertit. Talia te cum studia videam habiturum esse innumerabilia, plane dubitare non possum, quia tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. Si vero efficis, ut censores creentur, & si ita gesseris censuram, ut & debes, & potes, non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te praesidio futurum. Illud pugna & enitere, ne quid nobis temporis prorogetur; ut cum hic tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te benevolentiam navare possimus. Quae de hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minime mihi miranda & maxime jucunda acciderunt: eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, cum tibi, cujus mihi

A me invitissime decessisset | Al. a me invitissimo decessisset; ep. 5. lib. II. COBR.

Laodiceam revertit | Ut tibi memoriam benevolentiamque praestare posset. IDAM.

Quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit | Qui mutarunt, quin tibi amplitudini ista sollicitudo, audaciae suae ac temeritatis specimen dederunt; quasi hac omnium librorum, ac MSorum lectio minus liqueret, aut parum integra foret. Eam certe conspicio in Pall. omnibus, Grut. Strewech. Vatic. denique editione prima, ac Victorii. GEBHARD. Sic & vetus codex N. Scellu, & omnes quatuor quibus usus sum. GRAEV. Sensem facilius percipiet, qui voces sic ordinabit: *Quin sollicitudo ista sit futura tibi amplitudo*. Quin ista sollicitudo incrementum tibi allatura sit amplitudinis, ac dignitatis. Hoc ipsum est, quod ante dixit, putare se, Appio hunc laborem etiam honori fore. OLIV. Planum hoc & simplex, non adeo exosum fuit Romanis, ut in sermone suo plane usurparent. Tullius in Bruto p. 169. Liv. XLII. c. 17. Claud. III. Rapt. Prof. v. 145. COBR.

Si vero effeceris, ut censor creeris | Libri fere omnes MSi habent: si vero ef-

ficeris ut censor creeretur, &c. quo modo P. Victorius edendum curavit: quod non probo. Neque vero ullo modo ferri potest, ut declarant ea, quae sunt in hac epistola extrema, & in 16. & 17. Supra autem, ubi complures editiones habent *invitissimo*, legendum *invitissime*, ut habent alii libri & vulgati, & manuscripti. LAMBINUS. *Si vero efficis, ut censor creeretur* | Nondum apud me pervicit auctoritas Lambini, ut hanc scripturam Victorii (quae est in omn. Pall. Grut. tribus Guilielmianis, editionum prima) cum ipso rejicerem; quid causa? certe vulgatae neque volam neque vestigium invenio; sicut & illud *invitissime* in solo quarto Pall. exstat, quod anteposit longe nostro; in quo, spero, doctiorum neminem rivalem habiturus est. Prior lectio vulgo sic concepta est: *si vero effeceris ut censor creeris*. GEBHARD. Adprobant lectionem hanc, quam Victorius & Gebhardus asseruerunt, illi quoque quatuor MSi, quos GRAEVUS evoluit. Vid. P. Manut. GRAEV.

Si ita gesseris censuram | Eam sane quidem postea gessit cum L. Pisone. COBR.

Novae | Novae habent libri veteres. IDAM.

A familiaribus meis | A M. Caio;

prz-

mihi amicitia non solum ampla, sed etiam jucunda est, ea tribui, quæ debeantur: tum vero remanere etiam nunc in civitate nostra studia prope omnium consensu erga fortes & industrios viros, quæ mihi ipsi una semper tributa merces est laborum & vigiliarum mearum. Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cujus ego salutem duobus capitibus judiciis summa contentione defendi, ut tuis inimiciis suscipiendis oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum: præsertim cum tu omnibus vel ornamentis, vel præsidiiis redundares, illi (ut levissime dicam) multa deessent: cujus sermo stultus & puerilis erat jam autea ad me a M. Cœlio, familiari nostro, perscriptus: de quo item sermone multa

præsertim illud: Appium hic nos omnes absolvimus. In.

Ex tribui quæ debeantur) Al. *ex videtur tribui*. CORNAN. Cum tibi, tuus mihi am. &c.) Celare lectorem non possum, nullo in codice tantum, quem quidem viderim, a me reperi tum esse verbum *video*, ibi, *ex tribui video*; ex quo mihi orta suspicio est, esse alienum & aliunde invehitum: totumque hunc locum sic esse legendum: Cum tibi, cujus mihi amicitia non solum ampla, sed etiam jucunda est, ea tribui, quæ deb. &c. ut cum & tum, hic intelligantur esse non adverbia temporis, sed copulationes: & infinitivus tribui regatur ab illo toto, capio magnam voluptatem. LAMBINVS.

Ex tribui, quæ debeantur: tum vero remanere etiam nunc) Vulgo tribui video; sed posterius recte abigunt quatuor Pall. Grut. Peck. editio prima & Victorii: deinde iterum vulgarant, tum vero etiam tum remanere: sed illud letissimum exturbant quoque Pal. tert. Grut. Siewech. pro nostra vero lectione pugnant quatuor Pall. Victorii editio: licet transposuit in prima impressione Egnetius. GERHARD. Adhuc quidam verbum *video*, sed in primis codicibus, nec sententia possunt. LALL.

Ex fortes & industrios viros) Pall. tert. Grut. Siewech. *erga fortes & industrios viros*; qui codices tamet

non postremo apud me sint numerati, tamen non ausus sum hanc novitatem ac licentiam admittendi quodvis in Cicerone assumere atque usurpare. Porro item Pal. tert. ac Stew. tantam temeritatem fuisse adolescenti. GARN. MSi tres & cod. N. Scelsi: *erga fortes & industrios viros*; meus vero optimus, *erga fortes & illustres viros*; legendum, *erga fortes & illustres viros*; illustres nimirum natalibus & meritis in rempublicam: Cicero l. Verr. Homines maxime illustres, qui & ipsi ceteri sunt, & alios maxime norant. Veteres autem sapius scripserunt *industrios* pro *illustres* testantur inscriptiones antiquæ; dein mallem ex Stewechiano: *Quæ mihi ipsa una semper tributa merces est*. GRUV.

Tantum temeritatem fuisse in eo adolescente) P. Dolabella. CORN.

Salutem duobus capitibus judiciis summa contentione defendi) Hinc epist. 2. lib. VI. ita scribit: Dolabella mihi debet quod non defeceram ejus periculis. In.

Inimicitias suscipiendis) Phraſin jam illustravimus, & vox recurrit. Est autem dictum pro *inimicitias suscipiendo*, ut Liv. XXXIV. c. 31. ubi Gronovium videas. Plura ad Sall. Cat. c. 18. CORN.

A M. Cælio familiari apstro, prescriptus) Cic. VIII. ad Famil. epist. 6. ILLAM.

multa scripta sunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem conjunctionem diremissem, quam novam conciliaissem. Neque enim de meo erga te studio dubitare debes, neque id est obscurum cuiquam in provincia, nec Romæ fuit. Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quædam & dubitatio tua, de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi, purgandi autem mei necessarium. Vbi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui si te palam odissem, minus, quod tibi obesset, facere? si clam, magis aperte inimicus esse? Quod si essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos hæc conferunt, tamen ea stultitia certe non fuisset, ut aut in obscuro odio apertas inimicitias, aut in quo tibi nihil nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini, nimirum ex Episteto, qui dicerent, nimis magnos

Ego autem citius cum eo, qui) Vulgo ad eo: sic est in omnibus MSis, & editionibus veratioribus. Porro omnes MSi ut & præca editio, *essent ex perfidia*; forte, ut Plautus *ex prosperitate*; sed crebro permutantur a & x. GERHARD.

Quam novam conciliaissem) Ex Tulliz nuptiis. Eam ob rem Cicero certos homines ad mulieres misit, qui Romam venerunt factis sponsalibus. CORRAO.

In nos conferant) Nobis imputant. Cic. de Sen. c. 5. Quo cum optime consultis Sall. lug. c. t. COAT.

Ad me adire quosdam memini, nimirum ex Episteto, qui dicerent) Tres hæc dictiones, nimirum *ex Episteto*, quas nos reposuimus, in omnibus sunt antiquis exemplaribus, etsi eas nonnulli conati sunt delere lines circumducta, tamquam vacent: quod semper nonnulli facere consueverunt, ut omnia a se non intellecta improhent, & expungant, homines parva eruditione, & nullo iudicio præditi. Verba omnino hæc incorrupta sunt, & sententiam etiam Ciceronis non parum adjuvant; cum enim totam rem diligentius explicet, & locum etiam

ipsum, unde ad se venerant, narrent, maiorem fidem verbis suis comparat: & cum tam longe domo venisse ostendit, arguit rem de qua questum venerant, non parvum ipsis detrimentum attulisse, quæ coegerit eos tam longe a suis finibus ad provinciam adire. Est autem Episteme Phrygia minor, quasi posterius iusto & antiquo regno adnexa. Strabo lib. XII. *Φρυγία τε γὰρ ἡ μὲν καλεῖται μεγάλη, ἥ δὲ Μίδας ἰσχυροῦς, καὶ μετὰ τοῦ Γαλατίας κατεσχόν, ἥ δὲ μετὰ ἡ ἐφ' Ἑλλησποντον, καὶ ἡ περὶ τὸν Ὀλύμπου, ἥ καὶ Εὐκείροτος καλεῖται.* Nam Phrygia, quæ quidem dicitur Magna, in qua Midas regnavit, ejus partem incolunt Galatæ; quæ autem Parva, quæ prope Hellespontum, & circa Olympum, quæ & Epistetus appellatur. Quo nomine alibi etiam idem auctor eandem provinciam appellat: sed certam rem non oportet pluribus testibus confirmare. VICTOR. *Quosdam memini*) Al. *quosdam memini*, nimirum *ex Episteto*, Epistetus autem Phrygia minor dicitur a Strabone. CORRAO. Post. *memini*, quidam libri veteres habent, nimirum *ex Episteto*, ut testatur P. Victorius; nos in nullo ex

magnos sumtus legatis decerni: quibus ego non tam impe-
ravi, quam censui, sumtus legatis quam maxime ad legem
Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perse-
verasse testes sunt rationes civitatum, in quibus quantum
quæ-

lo ex nostris reperimus, neque existi-
mamus esse Ciceronis, Paulo Ma-
nutio assentientes: nitroque Petro
Victorio aliter videri, nam hæc ver-
ba clamant se esse aliena, & foris
profecta. *Lana.* Verba illa, quæ ex
suis vetustis libris assuit Victorius,
nimirum ex Epistola, cum neque in Pall.
Grat. Guilhelm. ed. pr. neque Lam-
bini libris compareant, nefas duxi
inducere huc; cum re vera videantur
pannum in purpura, *Gessmann.* Itali-
cus clare, *nimirum ex Epistola*. Am-
stelodamensis tamen, *Nimirum ex epi-
stola*, & Grævii primus, *Nimirum ex
epistola*. Litteræ scilicet sunt transpo-
sitæ. Non frustra hæc in antiquis co-
dicibus conspiciuntur, & magno cum
iudicio reposita sunt a Victorio, tra-
sita Lambino, & Gebhardo repugna-
te. *Græv.* *Ad me adire quosdam me-
mici* Quid mihi mentis fuerit in se-
quendo Gebhardo, & omittendis ver-
bis, quæ ab Victorio his subnectuntur
nimirum ex Epistola, placet edere post
Manutium, & Lambinum. Primo e-
rat aliquod certe monumentum tanta
concordia tot Germanicorum Codd.
præter Lambinianos, & ipsos octo
Manutianos. Secundo ipsa vocula præ-
missa *nimirum*, faciens mihi ad sen-
tentiam quid nisi clamat, hæc inserta
esse, cum nulpjam sic collocetur in
Cicerone; cur enim non Cicero sim-
pliciter scripserit *ad me adire quosdam
memini ex Epistola*? non potest tole-
rari vocula, quæ immittitur. Tercio
cum unus Strabo hanc *Εἰς ἡμῶν Φυ-
γῶν* inter Græcos nominet, nullo
vero alius, unde probabitur Romanis
ita fuisse quoque appellatam? cur e-
nim non vocat Olympem? cur non
Phrygiam minorem, vel ad Hellepon-
tum? Quarto, quod palmarium vi-
detur omnino decidere rem totam, an
Ciceronis iurisdidio pertineat ad mon-
tem Olympum, aut ad Hellepon-
tum? Utique Hellepontus pertineat

ad Asiæ administrationem, ut ex Pa-
tio verissime colligit Manutius ad XIII.
53. & si quid Phrygiæ pertineat ad
Dioeceseos Ciceronis, fuit Phrygiæ ul-
tra Mzandirum & maioris, ut multis
partibus dicitur ex eisdem Manutii
citationibus ad L. V. ad Att. Ep. 2.
Quinto, quia ex Strabone patet, E-
pictetum a duexam fuisse Bithyniæ, &
Galatiæ Tolitoboliis: an & huc usque
ampliabitur imperium Tullii? Quid
igitur est, quod in optimæ fidei co-
dicibus ea verba exsint? Videlicet
non potuit id adscribi ab homine *τῶν
γεωγραφικῶν* imperito, sed quæ &
Strabonem legerat, & de rariore ista
partis Phrygiæ appellatione audierat,
sed inconsulte tamen adscripsit, ne-
que illa Strabonis *Εἰς ἡμῶν* Phrygiæ
ad Ciceronem, vel Appium pertinere
potuit. Itaque potius Midæniæ Ci-
ceronis in Ep. 8. attribuerim, utpote
qui in Phrygiæ majoris. Sed & ibi di-
fficultas. Nam licet de eorum testi-
monio ibi scribit Cicero, se Synnadii
pre tribunali disputavisse, tamen ad-
monitio Manutii audienda est, non
ideo sequi eos fuisse sub Synnadii
conventu, etiam & eum magnum fuisse
constet, & Plinius in loco quem ci-
tat etiam Victorius ad hunc librum,
ita refert, Ciceronis quoque ætate
inter quod tempus magnopere omnia
sunt mutata. Quin etiam eum dese-
rent ad eam principes multarum ci-
vitatum, legatos tales, & sumtum
his nimium magno decerni, non e-
rat Synnadii, sed Apamæ; ut sub
hoc conventu civitatum principem ad
eum detulisse oporteat, & in his sin-
gularim epis parvæ & ingloriæ urbis,
quam postea nominavit tantum in
Synnadii conventu. Sed erratur quif-
que suo arbitrio. *Iac. Gron.*

Ad legem Corneliam Quæ L. Sella
in decernendis sumtibus omnes Asiæ
civitates pro portione in provincias
descripsit. *Corrad.*

quæque voluit legatis tuis datum induxit. Te autem quibus mendacii homines levissimi onerantur? non modo sublato sumtus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui jam profecti essent, repetitos & ablato, eamque causam multis omnino non eundi fuisse. Querere tecum atque expostularem, ni (ut supra scripsi) purgare me tibi hoc tuo tempore, quam accusare te mallet, idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris de me: quomobrem non debueris credere, pauca dicam. Nam si me virum bonum, si dignum his studiis eaque doctrina, cui me a pueritia dedi, si satis magni animi, non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes, nihil in me non modo perfidiosum, & insidiosum, & fallax in amicitia; sed ne humile quidem aut jejunum debes agnoscere. Sin autem me astutum & occultum juvat fingere, quid est quod minus cadere in ejusmodi naturam possit, quam aut florentissimi hominis aspernari

Legatis tuis datum, indicis) Al. *inducis*: quod est verbum ad rationes magis accommodatum. *Inducis*. *Datum indicis*) Sic videtur legendum, atque interponendum, sententia optima, *Quantum quoque civitas voluit legatis tuis datum*, tantum in rationes *inducis*, id est, tantum in tabulas publicas expensum retulit. Sic loquitur lib. I. *Accus. Tutoris pecuniam pretori si pupillo nomine dedissent, grandem praesertim, quemadmodum in rationem inducerat, quemadmodum sine periculo suo de re possent, non videbant*. Non dissimulabo tamen, plerosque libros veteres habere *inducis*: quod si probabimus, distinctionis nota post *datum* erit locanda, hoc modo: *Quantum quoque voluit leg. tuis datum, indicis*. Atque hanc lectionem aequo probo atque superiorem: & fortasse recta & vera est. *Inducere* autem positum pro imperare, quo modo saepe usurpant Latini, cum dicunt *inducere tributum*. *LAMBINUS*. Vid. Manut. Pall. tres quatuorve, Grut. Stewech. Vistorii editio, quoniam quoque voluit, *legatis tuis datum induxit*; quamquam magis probem Pal. pr. & Peck. scripturam: *Quantum quoque voluit legatis tuis datum, indicis*.

Pal. quint. non absurde, *quantum quoque voluit legatis tuis, mandatum induxit*. *GERHARD*. In quibus . . . *inducit*: in quas retulit, vel quibus intulit, quomodo loquitur Sueton. in Caesar. c. 47. & Colum. l. c. 7. Cicero alibi: *populo R. inducere*, & in *rationem inducere*; quæ loca apud Manutium videre potes. Hic vero in quibus *inducis* posuit pro quibus, vel in quas, uti Terent. Andr. A. IV. Sc. 4. Sall. Cat. c. 57. Liv. XXXII. c. 15. & quæ sunt similia per se potius quoque sumto intelligenda, quam si verbo tale regimen adscriberes. Tunc vero in eam sustinet notionem, quam supra illustravimus. *CONT.*

Sin a. me astutum, & occultum jubet fingere) Sic Melicæus coles: & ex eo Vistorina: valgo *libet*; sicut plerique MSi. Pal. pr. *juvat*, quint. *juvat*, quart. vero, *occultum ut juvat libet fingere*. Mihi illud *juvat* displicere non potest. *GERHARD*. *Occultum juvat fingere*) Recepti *juvat* ex tribus Palatinis, quamquam in primo eoque optimo *juvat* scriptum sit. Non longe abire meorum vetustissimus, qui & fontem depravatae scripturæ aperit, in eo enim *jubet* legitur antiqua scri-

ben:]

nari benevolentiam, aut ejus existimationem oppugnare in provincia, cujus laudem domi defenderis? aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis? aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium apertissimum sit, ad nocendum levissimum? Quid erat autem, eur ego in te tam implacabilis essem, cum te ex fratre meo ne tunc quidem cum tibi prope necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Cum vero reditum nostrum in gratiam uterque expetisset, quid in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere, aut sentire voluisses? Quid mihi mandasti, cum te Puteolis prosequer, in quo non expectationem tuam diligentia mea vicerim? Quod si id est maxime astuti, omnia ad suam utilitatem referre, quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius, quam hominis nobilissimi atque honoratissimi conjunctio, cujus opes, ingenium, liberi, affines, propinqui mihi magno vel ornamento vel praesidio esse possent? Quæ tamen ego omnia in expetenda amicitia tua non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia, secutus sum. Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime adstringor, quanta sunt, studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitæ atque victus, sermonis societas, litteræ interiores? atque hæc domestica. Quid illa tandem popularia? reditus illustris in gratiam? in quo ne per imprudentiam quidem errari potest sine suspitione perfidiæ: amplissimi sacerdotii collegium? in quo non modo amicitiam violari apud majores nostros

fit

bendi ratione, qua sæpe pro u ponitur b tam in membranis, quam lapidibus antiquis. Ex hoc ignarus prisci moris lecit lubet, alii libet. Liv. præfat. lib. I. *Vtrumque erit, juvenis tamen rerum gestarum memoria principis terrarum populi pro virili parte, & me ipsum consuluisse.* Senec. ep. 6. *Quæ fieri magis juvat, quam prodest.* Nec Ciceroni infrequens hæc vox in ista notione. GRÆV. *Occultum: sustum & in quo latere & recessus.* Ciceronis verbis pro M. Marc. c. 7. qui aliud in pectore clausum, aliud in lingua promptum habeat, uti dicit Sall. Cat.

c. 10. Tac. II. Hist. c. 38. *Conv.*

Quod ad indicandum odium apertissimum sit. Pall. tert. quart. *Gruter.* *quod ad indicandum odium; quod non frustra adnoto.* GERNARD.

Cum tibi prope necesse esset eas agere partes. Propter Clodium fratrem. CORRAD.

Inimicum mihi cognovissim. In exilio. IDEM.

Reditum nostrum in gratiam uterque expetisset. Auctore Pompeio, ut scribit Quinillianus. Cicero ad Q. Fratrem sic scribit: *Non faciam, ut Appium offendam, ut impleret fidem levis Hosti-*

fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. Quæ ut omittam tam multa, atque tanta, quis umquam tanti quemquam fecit, aut facere potuit, aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuæ filiæ? Etenim si merita valent; patriam, liberos, salutem, dignitatem, memetipsum mihi per illum restitutum puto: si consuetudinis iucunditas, quæ fuit umquam amicitia consularium in nostra civitate conjunctior? si illa amoris atque officii signa, quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de se in Senatu, cum ipse abesset, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissime? qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone, adversante interdum actionibus suis?

quo

Hospitalia, Orales omnes convocat, per quos mecum in gratiam rediit. IDEM.

Sed ne optari quidem sacerdotem licebat) Sic quinque Palatini, Grut. prima editio, qui non intellexerunt vim verbi *optari* fecerunt pro fronte sua dantiter *cooptari*. GERNARD. In meis duobus libris optimis est, *ne optari*, quod nullus dubito, quin corruptum sit ex *ne cooptari*, ut facile videre est. Mentelianus vero clare, *ne cooptari*; quod cum ex hoc libro, tum ex melioribus editionibus hic reposui, poscente quoque usu Latinæ linguæ. Novi quidem *optare* locum Virgilio esse eligere, sed *optare* sacerdotem pro *cooptare* quis dixit? GRÆV. Quod Aldus, Lambinus, & post eos celeb. Grævius in MSis repèrerunt, iuste merito Ciceroni reddidi, contra injustam Gebhardi sententiam. Quis enim nescit *cooptare* proprium esse verbum in eligendis sacerdotibus, atque auguribus, qui in demortui sacerdotis aut auguris locum alium in collegium suum adsumebant, sive *cooptabant*? ep. 5. ad Brutum: *Ciceronem nostrum in vestrum collegium cooptari vole*. Quem locum, & alia hanc loquendi consuetudinem illustrantia, adduxit Illustriss. Spanhemius Diff. XII. de Præf. & Vsu Numism. p. 367. editionis mez. VERNER.

Quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissime) Sic editionum veterima, ac Victor. Pall. quinque Grut. vulgo: *Quibus ille me in rebus non ornatum voluit*. GERNARD.

Adversantem interdum) M. Cælio Tribuno plebis intercessore. CORRAVUS. *Allionibus suis*) Legibus, & suspitionibus de Milone. IOHM. *Adversantem interdum allionibus suis*) Sic vet. coq. sic quint. Pal. ac Vist. editio. Grut. tamen *adversantem*, quasi esset *adversari*, adversari & occurrere cupere, atque affectare, sicut apud Plautum *dormitare*, aliaque multa, ut Milonis intentio potius in conatu fuerit, quam effectu. Multa elegantia, & antiqua eaciderunt, imo præcipitarunt ex Ciceronis sublimata sacundia, pro quibus nunc humilia, jejuna, sordida sustulimus, ut paullo post est in Pal. tertio, *armis denique detexit suis*, cum sit in antiquioribus, hoc est, Latinæ puritatis genuinis auctoribus, *detegere* æque intense & accurate tegere, ac *deamare* impense amare, & cetera. In sec. conspicitur *atterit*: vulgo *terit*, sicut supra *adversantem*. GERNARD. *Adversantem*) Ita codices, & plerique editi, & vox ex mente Ciceronis refertur ad *contentionem*. Lambinus addit *adversante*. LABLUM. Quæ *adversabaatur*: pertinet non minus ad fu-

ciii

quo studio providit, ne quæ me illius temporis invidia attingeret, cum me consilio tum auctoritate, cum armis denique texit suis? quibus quidem temporibus hæc in eo gravitas, hæc animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui, aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Hujus igitur filius cum sit gener tuus, cumque, præter hanc conjunctionem affinitatis, quam sis Cn. Pompeio carus quamque jucundus, intelligam, quo tandem animo in te esse debeo? cum præfertim eas ad me is litteras miserit quibus etiamsi tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen, totumque me ad ejus viri ita de me meriti voluntatem nutumque converterem. Sed hæc hæcenus: pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, quæ a me profecta, quæque instituta sunt, cognosce.

* *Non pauca desiderantur: quæ fortassis ab ipso Cicero detracta sunt.* *

Atque hæc agimus, & agemus magis pro dignitate, quam pro

civilitatem, quam ad humanitatem. Sic ep. 1V. 10. ep. 28. Sall. Cat. c. 12. G. CONTIUS.

Ne quæ me illius temporis invidia attingeret) Cum nonnulli P. Clodium meo consilio interfectum dicerent, & T. Munatius Plancus, Quintusque Pompeius se mihi diem dicturos minarentur. COXAR.

Armis denique texit suis) Exercitum in foro, & in omnibus templis collocato. LXX.

Ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet) Fortasse & Q. Pompeii, C. Sallustii, & T. Munatii Planci. LXX.

Litteras miseris) Quibus a me mihi fecit contendit, ut hic omnia pro te faciam. LXX.

Pluribus enim apertis etiam fortasse verbis) Hic vocabulum excidisse arbitror, quodcumque denum fuerit. Forte scripserit Cicero: Pluribus enim apertis etiam fortasse verbis: & insolentia quo apertis addu-

xit librariorum in eam temeritatem, ut, quod non intelligebant, eliminarent. Sed apertis idem esset ac apertioribus, ita ut vel extrinsecas, vel ex proximo Comparativo magis adsumatur. Pariter Seneca de Const. Sap. c. 11. Liv. I. c. 25. Simile mendum obstat Sall. Jug. c. 16. Hæc posui, libertate aliter sentiendi relicta. COXAR.

Quæ a me profecta, quæque instituta sunt, cognosce. Atque hæc agimus) Ante hæc verba, Atque hæc agimus, scripsimus multa desunt: quis enim non videat hunc locum esse mutilatum, & decurtatum: desiderarique explanationem eorum, omnium beneficiorum, quæ Cicero in Appium contulerit, quæque conferre instituisse? Non erimus in hoc longiores, satis enim rem signasse fuit: Si quis nobis felicior locum hunc ex antiquiore & minus lacero exemplari restituere potuerit, is a me, & studiosis omnibus magnam gratiam inierit. VICTORIVS. Cognosce

Nili

pro periculo tuo. Te enim (ut spero) propediem cenforem audiemus: cujus magistratus officia, quæ sunt maximi animi summique consilii, tibi diligentius & accuratius, quam hæc, quæ nos de te agimus, cogitanda esse cenfeo. Vale.

EPISTOLA XI.

ARGVMENTVM.

Gratulatur Appio, quod absolutus esset de maiestate, eundemque fore exitum iudicii de ambitu confirmat. Cn. Pompeium & M. Brutum effert laudibus, quod egregiam Appio fidem ac benevolentiam præstitissent: suam operam pollicetur ad eos notandos, qui testimonium in Appium pretio dixerant. Subjungit de statu reip. de auguralibus Appii libris, de suis litteris cum aliqua benevolentia significatione. Postremo adhortatur, ut in censura gentilem suum imitetur App. Claudium Cæcum. Mista est epistola: moralis, ubi gratulatur & hortatur; negotialis, ubi de testibus, de auguralibus libris, de Tullio, de litteris agit.

M. T.

Nisi cognosces legas, multa hic desint necesse est; vel certe, cognosce ex commentario, vel auctis, quas misit. CORRAD. *Quæ a me profecta atque infl.* Medicus codex *profecta* habet, & aliter etiam non melius, quorum auctoritatem secuti ita & nos legimus. Hujus autem nominis in hoc loco vis aperta est: quo etiam sensu accepit in epistola ad Catonem, cum inquit: *A me autem hæc sunt profecta, quæ ego in beneficii loco non pono, sed in veri testimonii ac iudicii.* Includam autem illud in se habet alterius verbi vim, quod quidam malunt: oam nisi perfecta, & abioluta esseor, non recte dici possent *profecta*; sed adhuc essent *instituta*, & inchoata. Sed hæc minuta, & pusilla sunt: illud momenti majoris, quod nostram ani-

madversionem iidem non probant, qua iudicavimus, quodam paulo post desisse. Illa autem mirifice nobis placeat, & (ut audio) aliis doctis & ingeniosis viris: nam quod illi arbitrantur in commentario de iis rebus egisse Ciceronem quem ad Appium miserit, hoc verum esse nullo pacto credere possum: non statim inquit, *atque hæc agimus, & egimus* &c. quasi commentaria inter hæc & superiora verba inculcari posset, aut de commentario in his epistolis unquam Cicero locutus sit. Victor. in *posteriorib.*

Pro dignitate) Magis propter dignitatem tuam, quam propter periculum, quod tibi non adeo magnum est. Sic ep. 3. & lib. V. ep. 1. Sulpic. Sev. II. c. 29. Sali. Jug. c. 14. Coar.

EPI-

CVM essem in castris ad fluvium Pyramum redditæ mihi sunt uno tempore a te epistolæ duæ, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat adscripta Nonarum Aprilium, in altera, quæ mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de absolutione majestatis: de qua, etsi permultum ante certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique ipsa (nihil enim fuit clarius; non quo quisquam aliter putasset; sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet), tamen eadem illa lætiora fecerunt mihi tuæ litteræ, non solum quia planius loquebantur & uberius, quam vulgi sermo; sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex teipso audiebam. Complexus igitur sum cogitatione te absentem, epistolam vero osculatus etiam ipse mihi gratulatus sum. Quæ enim a cuncto populo, a Senatu, a iudicibus, ingenio, industriæ, virtuti tribuuntur; quia mihi ipse assentor fortasse, cum ea esse in me fingo; mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui iudicii exstitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. De ambitu vero quid interest, inquires, an de majestate? Ad rem nihil: aliterum

EPISTOLA XI.

A Appio Pulcro, ut spero, Cens.) Cam
L. Pisonæ. CORRAD.

Al fluvium Pyramum) Fluvium Ciliz, qui ex Tauro monte in mare Pamphylium profluit. GRAV.

De absolutione majestatis) Q Hortensio paucis ante mortem diebus cum M. Bruto defendente CORRAD.

Obscure nuntiari solet) Pech. nuntiare, quod probabat Guilielm. referebatque ad famam, quod in nullo omnium nostrorum MSorum reperi: prima editio illud agnoscit. GRAMM.

Complexus . . . cogitatione) Vti optimi quique auctores dicunt invadere animo, Sall. Liv. Claud. etiam Bello Getico v. 85. adde Ill. Rap. v. 98. animo prægere, Virgil. Gall. præcur-

vere animo, Horat. Cic. occurrere animo, & multa talia: sic etiam completti cogitatione, quod præterea mire illustrabit I. caput Minucii Felicis, quem adeas. CONT.

Inimicorum tuorum) Dolabella. CORRAD.

De ambitu vero) Dices forsitan: majestatis absolutus sum, sed adhuc de ambitu periclitor: quid interest, in ambitu hæream, an in majestatis crimine? Responder Cicero *quæ a populo*. Ad summam rei nihil interest: nam utriusque idem erit exitus: absolveris ambitus perinde, ut absolutus es majestatis. Io. Fæ. GRAV.

An de majestate) Absolutus sum? CORRADVS. Puta interrogari, accusari. Fingit enim Appium sibi opponentem, quod

terum enim non attigisti, alteram auxisti. Verumtamen est maiestas (& sic Sulla voluit) ne in quemvis impune declamari liceret. Ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accusetur improbe, aut defendatur: qui enim facta, aut non

quod et si de maiestate absolutus sit, superare tanto crimen ambitus, quo accusatus esset. Quid sit ambitus, & quæ eo pertinent, dicam in commo- dum iuventutis ad Sall. Cat. c. 18. G. CORTIVS.

Ad rem nihil: alterum enim non attigisti, alteram auxisti. Alterum, ambitum, de quo nondum absolutus es. Alteram, maiestatem, de qua te absolutum scribis. Auxisti, tantum abest ut mioueris. CORRAD. Repolui libris omnibus reclamantibus ad e nihil, pro a. eum n. Hoc enim significat, quod ad Appium attinet, nihil referre, utrum sit absolutus maiestatis, an de ambitu: quia utrumque crimen æque falsò ei illatum sit, cum maiestatem populi R. auxerit, crimen ambitus non attigerit: sed, quod ad rem, & crimina ipsa attineat, interesse: quia crimen maiestatis sit obsecrum, ambitus vero ita apertum, ut aut accusetur reus improbe, aut defendatur. LAMBIN. Alteram auxisti, Maiestatem vero P. R. adeo non minui, ut etiam auxeris; vel: Tuam ipsius maiestatem auxisti, postquam iudicio maiestatis absolutus es. IO. F. GRONOV.

Verumtamen est maiestas (& sic Sulla voluit) ne in quemvis impune declamari liceret. Sulla vol. lege Cornelia maiestatis. Ne in quemvis, erudit ut i. g. legant. Impune, quoniam in ambitu illa est quasi poena, ut aut accusetur improbe, aut defendatur. CORR. Verumtamen ea est maiestas (ut Sulla voluit) ut, &c.). Maiestatis crimen (inquit) ita obsecrum est; ut cuius liceat in alterum declamare, id est, ut cuius liceat alterum, quasi declamandi & exercendi iogenii causa accusare impune. id est, sine mera poena. LAMBS. Sic ante Lambinum huic locum exposuit, & emendandum censuit Bernard. Rutil. Verumtamen est m. ut s. v. ut &c. sed perperam: legendum enim, Sulla vol. ne in quemvis impune,

declamari liceret, ut qui ipse maiestatis reus sit, qui in aliquem intemtem declamat. Vid. Manut. Ceterum tres Pall. unus Gruteri, omnes quatuor quibus ego usus sum, non declamare, sed declamari; quod cur respiciamus non est. In nonnullis etiam desideratur in, legiturque ne quemvis impune declamari. Meus optimus & antiquissimus codex hic prodigiose corruptus est, quod non possum non iudicare. ut argumento sit, quomodo glossenata, & ite quæ alia notata in marginibus fuerint, possint irrepere in verba scriptorum, sædque omnia contaminare. Sic vero in illo legitur: Verumtamen est maiestas, & sic si illa proprium nomen fuit illa voluit, ne in quemvis. Scriptum fuit in antiquis exemplaribus, ut semper scribitur, Sylla; quod corruptum fuit in si illa. Hoc cum quis deprehendisset, & nomen proprium fuisse subodoratus esset, cuius vero fuerit, ignoraret, margini adscripsit, fuit nomen proprium, quod postea alii receperunt in ipsum contextum. Ex vestigiis autem hujus libri, ut & aliorum, in quibus legitur, & sic ulla voluit, rescribendum est, & sic Sulla voluit. GAVV. Verumtamen est maiestas. Videat adversarius tuus, ne ipse maiestatis reus sit: nam hujus legis caput est, ne viros honestos liceat contumeliose compellere: atque in ea re Augustus discipulus Sullæ fuit. Tac. I. A. 72. Primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis ejus traxit: tum tenui principia dea illa pestis irrepsit. IO. F. GRON.

Apertam vim. Naturam bene vim interpretatur Manutius. Respiciat ad argumenta & scorum legum de ambitu latarum, quæ non æque obscura, ac leges de maiestate. Tum & ipsum ambitum nimis manifestum sua vi, & natura esse. Cic. I. de Offic. c. 5. Varro III. de R. R. c. 2. A. Gellius II. c. 7. CORT.

Ut aut accusetur improbe, aut defendatur. Sc. improbe; omniæ aut reus aut accu-

non facta largitio ignorari potest? Tuorum autem honorum cursus cui suspectus umquam fuit? Me miserum, qui non adfuerim! quos ego risus excitassem? Sed de maiestatis iudicio duo mihi illa ex tuis litteris iucundissima fuerunt: unum, quod te ab ipsa rep. defensum scribis; quæ quidem, etiam in summa bonorum & fortium civium copia, tueri tales viros deberet; nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni vel honoris vel ætatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat: alterum, quod Pompeii & Bruti fidem benevolentiamque mirifice laudas. Lætor virtute & officio cum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum; tum alterius, omnium seculorum & gentium principis; alterius, jampridem juventutis, celeriter (ut spero) civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi jam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam decedam. Nunc ad alteram epistolam venio. Quod ad me quasi formam communium temporum & totius reip. misisti expressam, prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata. Video enim & pericula leviora, quam timebam, & maiora præsidia, si quidem (ut scribis) omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum applicaverunt:

accusator, uter eorum succubuerit, notatur ut improbus: quod eam rem aperte fieri convenit, non, ut maiestatis crimen plerumque, occultissime.

BRUT. KERTZ.

Falsa Largitio: hæc defenditur improbe. CORRAD.

Non falsa largitio Hæc accusatur improbe. IO.

Tuorum autem honorum cursus cui suspectus umquam fuit Ergo dubitandum non est, quin etiam de ambitu absolvendus sis, cum improbe fueris accusatus. IO.

Ab ipsa rep. Ab omnibus magistratibus & bonis; hi enim Remp. & patriam præstant. Liv. V. 4. *At nos tamquam cum civibus agere volumus, agique tamquam cum patria nobiscum æquum cersemus.* IO. F. GRONOV.

Quod Pompeii Qui tibi favit. CORRAD. *Bruti fidem* Qui te cum Hortensio Cle. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

defendit. IO.

Tum alterius omnium seculorum Dum adnotatum est, superfluere vocem *maxime*, qua carere video omnes libros. GRU. Vide Var. Lect.

De mercenariis testibus Mercede a suis adversariis contra te conductis. CORRAD. MSi antiquissimi *mercenarii*.

Notandis Infamia, psephismate, vel SC. aut decreto civitatum. Vide me ad Liv. XXVII. 25. I. F. GRON.

Pro Flaccum Videtur esse is L. Flaccus, qui Cicerone Cos. cum C. Pontinio Prætor fuit. CORRAD. Sed vid. Manut.

Et maiora præsidia Videtur hic aliquid deesse, quod respondeat superiori illi, quam timebam: ut hoc totum sic legi debere videatur: *Video enim & pericula leviora quam timebam, & maiora præsidia quam sperabam.* LAM.

verunt: tuumque simul promptum animum & alacrem perspexi ad defendendam remp. mirificamque cepi, voluptatem ex hac tua diligentia, quod in summis tuis occupationibus, mihi tamen reip. statum per te notum esse voluisti. Nam augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serva. Ego enim a te cum tua promissa per litteras sagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar: nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris, orationes tuas confectus omnes expectabo. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me: nec erat jam quisquam mecum tuorum, præter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomacholiores meas litteras quas dicas esse, non intelligo. Bis ad te scripsi me purgans diligenter, te leviter accutans in eo, quod de me cito credidisses: quod genus querelæ mihi quidem videbatur esse amici. Sine tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, ex litteræ non fuerunt diserte, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat: sic tu (libet enim mihi jocari) quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale, & in censura, si jam es censor (ut spero), de precavo multum cogitato tuo.

EPISTOLA XII.

ARGUMENTVM.

Gratulatur Appio de absolute ambitus: excusat filia nuptias, quam accusator Appii Dolabella uxorem duxerat: seque

Tullius, cui mandata ad me dedisti) Cum Cicero quidem erat M. Tullius scriba, & L. Tullius legatus; sed hic unus ex amicis Appii esse videtur. *CONRAD.*

Præter omnes meos) Contubernales, vel de cohorte meæ. I. F. GUONOV.

Sed si, ut scribis, hæ litteræ non fuerunt diserte) MSii. *Sed si ut scribis est, litteræ non fuerunt diserte.* Amst. ed. *Sed si, ut scribis hæ litteræ non f. d.* Stewech. *Sed si ut scribis hæ f. n. f. d.*

lege: Sed si ut scribis ex litteræ non fuerunt diserte. GUONOV. *Fuerunt diserte*) Ludit in hoc vocabulo, quod & sacundus, & expressus apertusque, & simplices significat. Liv. XXXIV. 59. *diserte latq. conditiones.* Io. FAID. GUONOV.

De precavo multum cogitato) Appio Claudio Cæco, qui solus toto quinquennio censor fuit, quoniam C. Plautius Venox collega intra annum & lex mentes se magistratu abdiçavit. COGN.

Est.

seque ait ea causa diligentiores ad benevolentiam declarandam esse factum.

M. T. C. APPIO PVL CRO S. D.

Gratulabor tibi prius (ita enim rerum ordo postulat): deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratulor de iudicio ambitus: neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te: sed illud, quod quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es, quoque plura virtutis & industriæ ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis, nullam ne in tabellæ quidem latebra fuisse absconditam malevolentiam, quæ te impugnare auderet: non horum temporum, non horum hominum, atque morum negotium: nihil jam sum pridem admiratus magis. De me autem, suscipe paullisper meas partes, & cum te esse finge, qui sum ego: si facile inveneris, quod dicas, noli ignorare hæsitati meæ. Ego vero velim mihi, Tulliæque meæ (sicut tu amicissime & suavissime optas) prospere evenire ea, quæ, me insciente, facta sunt a meis: sed ita cecidisse,

EPISTOLA XII.

Gratulabor tibi prius | Optime meus | Liber primus, | Gratulor tibi primum: cui subscribunt duo Palli, nisi quod cum vulgatis prius legant. GAUV.

Quo vir clarior | Peckis liber (quo cum consensisse Pal. pr. videre videor ex rasura) | industrius: unde Guilielmus volebat *industrius*. GAVV.

Eo mirandum est magis | Quoniam talibus vitiis, qualis es tu, multi solent invidere, proptereaque his in suffragiis præsertim occultis adversari. COX.

Nullam ne in tabellæ quidem latebra fuisse absconditam | Cum plerique invidere optimis viris soleant, eo magis miror, te omnibus suffragiis absolutum, neque quemquam exituisse, qui suum erga te odium vel in tabellæ iudiciaria, in qua occulte poterat impugnare dignitatem tuam ac salutem, ausus sit ostendere. Solent enim qui oderunt, neque tamen apertas gerere

inimicitias audere, in suffragiis plerumque abditioribusque iudiciis inimicis obesse. De tabellis iudiciariis multis locis Cicero, alique, in quibus aut condemnarent, aut absolverent, aut ampliarent. BEAN. RYLL. *Tabellæ quidem latebra* | L. Cassius Longinus Trib. pleb. C. Mario & C. Flacco Coss. legem tulit, ut populus per tabellam suffragium ferret: qua in re latebra data est populo, in qua bonis ignorantibus, quid quisque sentiret, tabella vitiosum in iudiciis occultaret suffragium. COX.

Negotium | Res, quæ his temporibus raro evenire solent. Sall. lug. c. 6. ubi videas, quæ I. Wasse attulit. COX.

Quæ me insciente facta sunt | Nam cum primum intellexissem id agi, certos homines ad mulieres muleram, qui Romam venerunt latissimis sponsalibus. COX.

sed ita cecidisse | Scribendum censui.

disse, ut agerentur eo tempore, spero omnino cum aliqua felicitate, & opto: verumtamen plus me in hac spe tua sapientia & humanitas consolatur, quam opportunitas temporis. Itaque, quemadmodum expediam exitum huius institutionis orationis, non reperio: neque enim tristius dicere quidquam debeo ea de re, quam tu ipse omnibus optimis prosequeris: neque non me tamen mordet aliquid; in quo unum vereor, ne tu parum perspicias ea, quæ gesta sint ab aliis

seo: & ita cecidisse. Sic enim coheret oratio, prospere ea evenire volo, & sic cecidisse spero & opto; ubi adversativa particula locum non habet. Io. F. Gron.

Fausta sunt a meis) Terentia, & M. Calio. CORR.

Agerentur eo tempore) Quo tu cum illo collisus es, ita ut viceris, quo facilius fore spero, ut me medio & interprete redeatis in gratiam. Io. F. Gron. *Ea tempore*) Quo te Dolabella accusabat. CORR.

Spero omnia cum aliqua) MSus membr. omniomnis: eleganter. Luct. l. 683. Igis enim foveri omniomnis, quodcumque crearet. lib. II. 493. Omniomnis expertus eris; & 704. Nec tamen omniomnis cunctis posse putandum est, Omnia. Sic Cic. II. Fin. 26. Hoc est multomnis reprehendi potest. Io. F. Gron.

Cum aliqua felicitate) Ex spe te, & Dolabellam reconciliandi. CORR. Noo hoc solum Cicero dicit, sed latius felicitatem vult patere. Spero felix futurum hoc coniugium eum in aliis rebus, tum in hoc etiam, ut in gratiam redeas cum Dolabella. Stewech. cod. habet *faciliter*; quod exponi potest, ut facile & suaviter vivant in hoc coniugio. Facile enim vivere dicebantur, qui ex animi sententia sine molestiis cum summum tolerarorum, tum aliarum rerum vivebant. Terent. Adelph. III. 4.

Quam vos facillime agitis, quam essis maxime

Petentes, divites, fortunati, nobiles. Fort. apud Aelium Donatum in vita Terentii:

Tres per idem tempus qui agitantur nobiles facillime.

Cic. VI. ad Fam. 5. *Res & fortune tui mihi maxime cura sunt, quæ quidem quotidie faciliores mihi & meliores videntur*; hoc est, magis magisque ex sententia procedunt. Idem II. ad Fam. 15. *Quod autem in maritimis sum facillime, moveo nonnullis suspitionem, vellem me navigare*; hoc est, quod ibi libentissime, & maxime ex animi sententia vivam. Sic recte hunc locum correxit Vidorius, cui male repugnat Lambinus. Liv. XXIII. 11. *Res vestra meliores facilioresque erunt, magisque ex sententia*: optime ex MSis sic emendat Gronov. quem ibi vide: vulgo legitur *faciliores*. Hic tamen vulgata lectio videtur præterenda. Meus primus quoque pro vulgato, *spero omnia cum aliqua felicitate*, scribit, *spero omniomnis cum aliqua felicitate*, quod merito probavit Gronovius, cuius oortas vide. GRÆV. *Plus me in hac spe*) Reconciliandi. CORRAB.

Opportunitas) Quæ sit, ut ego alterius amicus, alterius focer, hoc tuo tempore sum inter vos quasi interpres, Iosm.

Expediam exitum) Implicatam & difficilem rem extricare, & ad finem perducere possem. IX. ad Att. ep. 15. II. de Offic. c. 9. Virg. II. Æn. v. 632. Sall. Cat. c. 20. Cort.

In quo nam modo vereor) Veterum librorum, quos ego vidi, consensus movet me, ut de manuscripta lectione non dubitem, quæ *moda vereor* habet, pro eo quod est io vulgatis, *non vereor*. VAS. *Faustum non vereor, ne tu parum*)

aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut cum tam longe abfuturus essem, ad me ne referrent, agerent, quod probassent. In hoc autem mihi illud occurrit: Quid tu igitur si adfuisses? Rem probassem: de tempore nihil, te invito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me, jamdudum laborantem, quomodo ea tuear, quæ mihi tuenda sunt, & te non offendam. Leva me igitur hoc onere: numquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen: nisi jam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem, tamen si nihil videbatur ad meum erga te primum studium addi posse: tamen, hac mihi affinitate nuntiata, non majore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem. Decedenti mihi, & jam imperio annuo terminato, ante diem III. Nonas Sextiles, cum ad Sidam navi accederem, & mecum Q. Servilius esset, litteræ a meis sunt redditæ: dixi statim Servilio (etenim videbatur esse commotus), ut omnia a me majora expectaret: quid multa? benevolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus, diligentior ad declarandam benevolentiam multo. Nam ut vetus nostra simultas antea stimulabat me, ut caverem, ne cui suspicionem fiste reconciliatæ gratiæ darem: sic affinitas novam curam mihi affert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur. Vale.

.EPI-

perum) Una res leviozem curam meam facit, quod non dubito, quin tatis intelligas, Tulliam esse desponsatam Dolabellæ, me abente, & ignorante, cum ut id fieret reperto commodo genero, Terentiæ & amicis Romæ reliquis permisissim. Io. F. Gao.

Ab illis esse gesta? Ita Pall. sec. quart. quint. Vatic. Viñor. vulgo, ab illis esse. Gao.

Sic habeto tamen) Sic est in melio-

ribus editionibus, & Viñorii, item in Pall. Grat. vulgo: sed tamen sic habeto. Io. Sic & Msi quatuor, quos Gravius evoluit. Gao.

Tamen hic mihi affinitate nuntiata) Sic reposui ex quatuor libris illis antiquis, quibus uisum sum: quibus subscribitur primus Palatinus, & Stewach. vulgo renuntiata. Ioan.

Videbatur esse commotus) Ex his meorum litteris de nuptiis. Cona.

ARGVMENTVM.

Agit Appio gratias, quod supplicationem sibi decernendam studiose cura erit. Gratulationem autem diuidit in quatuor partes; in officia sua, quibus meritum se esse ostendit, ut Appius in re simili parem operam benevolentiamque naret; in Appii benignitatem, qui acceptam gratiam qualicum fenore reddiderit; in eiusdem laudem, quod ea studia quae a talibus viris proficiantur, virtuti tantum tribui solita sint, idcirco rebus omnibus anteponenda videantur; in remunerandi voluntatem, siue possit in publicis rebus, siue in privatis gratum animum ostendere. Absoluto gratulationis officio, pauca subiungit de dolore suo ex inimicitia Appii & Dolabellae: se tamen eos reconciliandi curam suscepisse, nihilque de suo pristino in Appium studio, ob novam Dolabellae affinitatem, detractum esse confirmat. Postremo loco, epistola brevitate cum Appii laude excusat.

M. T. C. APPIO PVLGRO S. D.

Quasi divinarem, tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, cum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo. Dicam tamen vere: plus, quam acceperas, reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit, te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam

EPISTOLA XIII.

Expetendum studium tuum) Ad obtinendas supplicationes. CORR.

Te non solum auctoritate orationis, sententia tua) Videtur Cicero scripsisse, auctoritate, oratione, sententia tua. Iuvit enim Ciceronem Appius & ipsa auctoritate, siue gravitate ac dignitate sua, qua quidam commovit, & oratione, id est multis verbis disputando, & denique sententia, hoc est, censendo &

decernendo. II. de Orat. 37. Imminnis enim, & oratoris auctoritatem, & orationis fidem. Item IV. ep. 6. Non oratio solum tua, & societas parae aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Huc est I. Fr. Gronovii de hoc loco sententia, cui subseribo. GAV.

Quibus a tali viro) Ex facili & plano intellige auctoritatem orationis & sententiam a tali viro pro talis viri, ut Liv. VI. c. 10. Sall. Hist. I. Nec ulter

iam opera; consilio, domum veniendo, conveniendis meis, nullum munus officii cuiquam reliquum fecisse? Hæc mihi ampliora multo sunt, quam illa ipsa, propter quæ hæc laborantur. Insignia enim virtutis multi etiam sine virtute adsecuti sunt: talium virorum tanta studia adsequi sola virtus potest. Itaque mihi propono fructum amicitiae nostræ ipsam amicitiam, qua nihil est uberius, præsertim in iis studiis, quibus uterque nostrum devinctus est. Nam tibi me profiteor & in rep. socium, de qua idem sentimus, & in quotidiana vita conjunctum cum iis artibus studiisque, quæ colimus. Velim, ita fortuna tulisset, quanti ego omnes tuos facio, uti tu meos facere posses: quod tamen ipsum, nescio qua

ter interpretatur Donatus illud Eunucho Æ. III. Sc. V. gratiam ab eo pro ejus. Valer. Flaccus V. v. 343. ab evo fulgur, & v. 359. ab hospite mine, quæ Julius tractat Gifanias ad Lucretium p. 299. Deest autem Participium, quod vocant, vel verbum, a quo ille sextus casus pendet, ut patet ex illius Ausonii ep. 6. & Vopisc. Numerian. c. 15. id quod æque in aliarum Propositionum structura usu venire solet. CONTIVS.

Nullum onus officii cuiquam reliquum fecisse. Optimus codex: Nullum munus officii cuiquam reliquum fecisse: quod etiam existat in margine Lambinianæ; sic scripsit Tullius. Iulianus in lib. V. ep. 14. Tum fratrum tuorum, quos æque atque te summa benevolentia sum complectus, singulorum pietas amorque fraternus, nullum me patitur officii erga te, studique munus aut tempus prætermittere. Ep. ult. ejusdem lib. si te intelligerem plus conarum esse suscipere resp. causa muneris, quam quantum præstare potuisses. Item de Senectute: Ad omne officii munus insistere. Ibid. Quidam senes nullum officii, aut omnino vite munus exsequi possunt. Id. de Am. Multos modos solis simul edendos esse, ut amicitie munus expletum sit. Error inde ortus: Primam litteram absorpserat præcedens vox nullum; unde unus in onus transit. GRÆV. Reliquum facere dixit Tullius,]

pro æquo & vero: neque enim semper reliqui facere obstruendum est, ubi nihil præsentis est, quod illum patrium calami postulet; secus ac fecerunt lutea tempora. COAR.

Hæc mihi ampliora. Hujusmodi studia. COAR.

Quem ille ipse. Supplicationes. In. Propter quæ hæc elaboratur. Colices veteres habent laborantur; & ita P. Victorius edendam curavit; ego nihil muto, & tamen antiquam scripturam probō. LAM. Editi ante Victorium, elabor. Sed laborantur etiam vet. libri quos inspexi. Meus primus, quem his artibus studiisque colimus: quod & mirare mihi blanditur, & probatur illustri viro Gronovio, qui longe id elegantius esse vulgato censet, quia bonis artibus & studiis vita colatur, & ornatur. GRÆV.

Quam his artibus studiisque colimus. Sic MSus Grævii; & videtur multo elegantius. Quis enim nescit, bonis artibus, & studiis vitam coli, & ornari? Io. F. GRON.

Velim ita fortuna tulisset. Magis placeret, vellem ita fortuna tulisset, est enim usitatio forma aliquid optandi, F. VASIN.

Vti tu meos facere posses. Quod facere tamen posses, nisi unus eilet Delabellæ, quem odisses. COAR.

qua permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad te: nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quod intelliges, hac re novata, additum potius aliquid ad meum erga te studium, cui nihil videbatur addi posse, quam quidquam esse detractum. Cum hæc scribebam, censores te jam esse sperabam: eo brevior est hæc epistola, & ut adversus magistrum morum, modestior. Vale.

Nostrum est onus) Reconciliandi .

Idem

Modestior) Nam severitatem Censorum

Cicero in Pison. c. 4. magistrum pudoris & modestie vocat. COAT.

M. T. C I C E R O N I S E P I S T O L A R V M

A D

S E R. S V L P I C I V M

E T C E T E R O S,

L I B E R Q V A R T V S

E P I S T O L A I.

A R G V M E N T V M.

 Atis patebit hujus epistolæ argumentum, si lector sciat scriptam esse, cum Cæsar, pulso ex Italia Pompeio, bellum contra legatos ejus in Hispaniam pararet, L. Lentulo, C. Marcello Coss. ante mensem Majum, quod sequenti cognoscitur epistola. Respondet Sulpicio congressum petenti: in quo suam voluntatem cum ejus voluntate consentire demonstrat; sed eam esse rationem temporum, ut remedium extinctæ reipub. nullum afferre possint. Negotiale argumentum: moralia quædam interjecta, ut de Sulpicii laude, de utriusque in patriam studio, de dolore ex amissâ reip. salute.

M. T. C. SER. SVLPICIO S. D.

CAius Trebati, familiaris meus, ad me scripsit, te ex se quæsisse, quibus in locis essem: molesteque te ferre, quod me propter valetudinem tuam, cum ad urbem accessissem, non vidisses: & hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrum commu-

E P I S T O L A I.

Cum ad urbem accessissem) Ex Cilicia rediens prid. Non. Ianuar. si propius accessissem) Non introissem, triumphum ex rebus in Cilicia gestis exspectans. Idem.

CORRARIUS.

Te habet

nicare. Utinam, Servi, salvis rebus (sic enim est dicendum) colloqui potuissemus inter nos : profecto aliquid opis occidenti reip. tulissemus. Cognoram enim iam abscas, te hæc mala multo ante providentem, defensorem pacis & in consulatu tuo & post consulatum fuisse. Ego autem cum consilium tuum probarem, & idem ipse sentirem, nihil proficiebam. Sero enim veneram; solus eram, rudis esse videbar in causa, incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Nunc, quoniam nihil jam videbimur optulari posse reip. si quid est, in quo nobismetipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus, nemo est omnium, quicum potius mihi, quam tecum communicandam putem. Nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla, neque doctissimorum, quos semper coluisti, præcepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem, te frustra in Senatum, sive potius in conventum Senatorum esse venturum; ni veritus essem, ne ejus animum offen-

Te hæc mala) Bellum civile inter Pompeium, & Cæsarem. Io.

In consulatu tuo) Quem cum M. Claudio Marcello gessisti. Io.

Sero enim veneram) Ep. 10. lib. XVI. Idem.

Rudis (esse videbor) in causa) Sic scripsi, quia in quinque Pall. *ess.* non *esse*: distinctionem vero præviit Pall. tert. haud secus prima editio; vulgaritur, *rudis esse videbor*. Gæv. Sic quidem ex quinque Palatinis edidit Gebhardus, invito Cicerone: quem quis ita scripsisse erodat, qui etiam quidem sermone aures habet imbutas? ne dicam & in veterrimis meis membranarum clare legi, *rudis esse videbor*, & sensum hanc scripturam postulare. Illi, inquit, qui bellum volunt, me dicunt esse rudem in causa, necire veras causas huius rei ac dissidii inter Pompeium & Cæsarem, quia ignorem, quid interea temporis, dum Calicæ præfui, Romæ gestum sit. Gæv.

Incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias) Cum ego clamarem, &

nihil esse bello civili miserius. *CONF. RADVS.*

Quoniam nihil jam videbimur optulari posse) Sic ex quatuor Pall. Grut. Stewech. Peck. emendavi (quibus accedunt Amstelodam. duo Grav. N. Scellii: Mentellianus vero *viderem*) cum editum sit. *videmus posse optulari*. Gæv. Nihil autem *videbimur posse optulari*, jam Pompeio ex Italia pulso, & Cæsare in Hispania contra Petretum, & Afranium bellum gerente. *CONF.*

Nemo est omnium) Nemo est omnium legunt Pall. sec. ac quint. Gæv.

Præcepta te fugiunt) Quinque Pall. ac Gruter. *præcepta fugiunt*, omisso *te*: quod non temerarium est; ut hic *fugere*, esset evanuisse atque inutile esse, a viro fugiente atque morituro, quod omnem suam virtutem, & acrimoniam exspiravit. Sed nihil propter nasutiores mutem. Gæv.

In conventum Senatorum) Nam plurimi, & optimi quique cum Pompeio erant profecti. *CONF.*

offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me cum rogaret ut adesset in Senatu, eadem omnia quæ a te de pace, & de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. Res. vides quo modo se habeat: orbem terrarum, imperiis distributis, ardere bello: urbem sine legibus, sine iudiciis, sine jure, sine fide, relictam direptioni & incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest non modo quid sperem, sed vix jam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse nos colloqui, quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cuius jam etiam nomen invitus audio; tamen propius accedam:

Præterea Qui Romæ esses, & in Senatum ires. Io.

Imitare Romam redirem, & in Senatum venirem. Io. Cicero pluribus in locis ad Atticum (id quod & epistola hæc satis arguit) ad Cæsaris primum Romam adventum in Senatum ab ipso habitum venisse Servium Sulpicium ostendit: & quod Cicero non leviter queritur, filium ad circumferendum Pompeium Brundisii misisse; ad Atticum: Quis S. Servii filius? quæ in his castris fuerint, quibus Pompeius circumferebatur? Et subiecta epistola: Sed eis intussumus Servius, qui filium misit ad offrigendum Cæ. Pompeium, aut certe capiendum. Et lib. X. Cæsar mihi ignoscit per litteras, quod non venerim, seseque in optimam partem id cupere dicit; facile potior, quod scribis, servum Tullium, & Servium questus esse, quæ non idem quoque sibi, quid mihi remissus; homines ridiculos, qui cum filios misissent ad Cæ. Pompeium circumferendum, ipsi in senatum venire dubitarent. BRAN. XVII.

Pertinet Et præsens a præsentē, & litteris. COAR.

Me cum rogaret, ut adesset in senatu, eadem omnia, quæ a te de pace dicta sunt, ostendi me esse dicturum Ostendi m. e. d. Senatui non placere in Hispanias ire, nec exercitus in Græciam transportari. COAR. Colloquium suum Formianum cum Cæsare tum primum visio post motum civile bellum ita scribit: Præter igitur, & ego de pace; ego ne, inquam, arbitrata? an tibi, in-

quit, ego præseibam? sic, inquam, agere, senatus non placere in Hispanias ire, nec exercitus in Græciam transportari; motique, inquam, digna te deplorabo; am ille. Ego vero ipsa divi nolo; ita putabam, inquam, &c. Litterarum harum meminit eodem libro: Injuncta autem mihi spes quedam est, velle mecum S. Sulpicium colloqui: ad eum misit Philotimum liberum cum litteris Si vis esse volet, det olea syndia: su anorem; erimus uti, qui solemus. Et non multo post: Hic ego Servium expecto; eger enim ab equo vagari & filio, & patre opus est. BRAN. XVII.

Res vides, quomodo se habeat Ita Victorius; Pall. prim. sec. quart. quint. (sic & Aristotel. Grav. Mentel.) licet non damnem vulgatam, rem vides quomodo se habeat: unde tert. res vides quomodo se habeat. GEN. Tertii Palatini scripturam firmat & vetus N. Scellus liber; & sic omnino Ciceronem scripsisse censeo. Grav. Rem vides quomodo? Antiprosus. Vid. not. ad Senec. IV. de Benef. 32. I. F. Gron.

Cujus jam etiam Posterioris particulæ notio hoc loco est in promptu, sed compositio cum altera jam rarior, sed tamen insolens. Cic. de Cl. Or. Græce probabilis, jam vero etiam probatus. Apuleius IV. Miles p. 84. Sic alibi Græciam; nec abijt, quod Servius ex Tullio observavit; Equidem ego, & quæ plura ubi vis deprehendere licet. Non de iam nunc Terentii, aliorumque, aut Sallustii atque etiam nunc, hic n. los memorandi locus, COAR.

Tamen

dam : Trebatioque mandavi , ut , si quid tu cum velles ad me mittere , ne recusaret : idque ut facias velim , aut si quem tuorum fideliū voles , ad me mittas ; ne aut tibi exire ex urbe necesse sit , aut mihi accedere . Ego tantum tibi tribuo , quantum mihi fortasse arrego , ut exploratum habeam , quidquid nos communi sententia statuerimus , id omnes homines probaturos vale .

E P I S T O L A II.

A R G V M E N T V M .

Relicta urbe a Pompeio , occupata jam a Casare Italia , quaesierat a Cicerone per litteras Sulpicius , quid agendum censeret in tanta rerum omnium perturbatione . Modeste Cicerō respondet cum Sulpicii laude ; explicatque sententiam suam , hoc modo : Si recta quarantur , satis patere , quid agendum sit : si utilia , non item ; nam cum rectum videretur , pro communi libertate contra Casarem arma capere ; tamen id quam expediret , obscurum erat : cum Caesaris causa firmior , Pompeii esset honestior . Concludit , esse longius ab urbe discedendum , in qua manere vel turpe sit , si probentur

Tamen propius accedam) E Campania & maritima ora , quæ me , ut voluit Pompeius , habet circumvenit . Conn.

Si quem tuorum fideliū voles) Delendum videtur Guilielmio ex fideliū , quo nullus nostrorum destituitur : soli duo postremi Pall. transmutant *fideliū tuorum* . Mihi secus videtur ; non enim omnes quos putamus nostros , fideles sunt . Paulo post , idem in MSis adantat legi , *tantum mihi fortasse arrego* , quod rectissimum pronuntiat : mihi sollicite de illo anquirendum non occurrit , vel ejus rei vestigium , aut causa . Gax.

Quantum mihi fortasse) Tantum pro quantum multi legunt . Conn.

Quidquid nos communi sententia statuerimus) Probatur mihi lectio , quæ in margine Lambinianæ editionis notatur ex veteribus codicibus , *quidquid nos de communi sententia statuerimus* ; nec im-

probabant , qui Latine sciunt . Gaxv. Nimia est facilitas Cl. Cellarii , quod Gravii opinioni nullis monumentis , nisi latinitate stabilitæ statim accedat : nam Lambini margines dudum perdiderunt fidem . Potior est consensus omnium librorum , cui adsentitur non minus Latinorum lingua . Noster lib. X. ep. 31. *Que mea sententia gerere nihilisuit* . Et Terentius , qui l'horn. A. III. Sc. I. v. 17. *De eius consilio velle ipse facere* , quod ad hanc rem attinet , dixit ; is Hecyr. A. IV. Sc. I. v. 46. dicit : *Cujus consilio ea per fuerat prospici* : uti Cor. Nepos Pelop. c. 1. quomodo Virg. Eclog. V. v. 16. Nec aliter dictum quam Sallustii Cat. c. 36. ubi homines male feriat æque insurrede voluerunt propositionem *Ex male* , & intercedentibus omnia bonis . CORIVS .

tur ea, quæ fiunt; vel, si non probentur, periculosum; ac sibi caprum jam consilium esse de itione ad Pompeium, ostendit. Eodem anno.

M. T. C. SER. SVLPICIO S. N.

AD. III. Kal. Majas cum essem in Cumano; accepi tuas litteras: quibus lectis, cognovi non satis prudenter fecisse Philotimum, qui, cum abs te mandata haberet, ut scribis; de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset: quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. Sed tamen postquam litteras tuas legi, Postumia tua me convenit, & Servius noster. His placuit, ut tu in Cumanum venires: quod etiam mecum ut ad te scriberem egerunt. Quod meum consilium exquisis, id est tale, ut capere facilius ipse possem, quam alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate summeque prudentia? Si quid rectissimum sit, quærimus, perspicuum est; si quid maxime expediat, obscurum; si illi sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit, non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. Quod existimas meam causam conjunctam esse cum tua; certe similis in utroque nostrum, cum optime sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt: qua cum ipsi Cæsari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire

EPISTOLA II.

Non satis prudenter fecisse Philotimum) Libertum meum, quem ad te cum superioribus litteris miseram.

CONRAD.

Quod etiam mecum, ut ad te scriberem, egerunt) Recte sic Victorii editio, & Pal. pr. fueratque sic quoque in quarto, ut ex litura constat; nec aliter Grut. Peck. Vatic. nempe quod mecum egerunt, notat, quod me orarunt; ut Terent. Adelph. quid, quod tibi egi, Syre. Gæ. Confirmant hanc lectionem meus optimus liber, & Anstelo-damensis. Exemplum vero quo utitur Gebhardus ab hoc loco alienum plane est. Quod non pertinet ad egerunt me-

cum, sed ad scriberem; hic enim ordo est, quod etiam ut ad te scriberem mecum egerunt. GRÆV.

Perspicuum est) Rectissimum id esse ab eo stare, qui Kemp. tueatur. Conn. Obscurum) Cum nihil sit incertius belli exitu; & propterea nesciamus, uter sit victurus. In.

Nisi quod rectum) Lego tertium librum de Officiis. In.

Quid faciendum nobis sit) Quin ad Pompeium sit eundem. In.

Cum optime sentiremus) Ego quidem in Campania, tu vero Romæ in Senatu. In.

Quæ cum ipsi Cæsari nihil esset utilius) Pall. quinquus, quamquam ipsi Cæsari) Grut.

inire ab eo, defendenda pace, arbitrabamur. Quantum nos fefellerit, & quem in locum res deducta sit, vides. Neque solum ea perspicis, quæ geruntur, quæque jam gesta sunt; sed etiam qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quæ sunt: aut interesse, etiam si non probes: quorum altera mihi turpis, altera etiam periculosa ratio videtur. Restat ut discedendum putem: in quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quæ loca sequamur. Omnino cum inferior res nunquam accidit, tum ne deliberatio quidem difficilior. Nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias: ut, si habes jam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit coniunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris: sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te expectabo. Tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi & Servio, & Postumæ placere. Vale.

EPI-

Grut. a manu secunda. *inquam*; unde vulgata lectio nata sit, ignoro. Gaa. In libro meo mendose scribitur *quam tam ipsi C.* ex hoc ortum est illud *quantum* in alijs libris. Vulgata vero est ab ipso, si quid video, Cicrone. Gaa.

Quem in locum res deducta sit Hispania, & toto pene orbe terrarum bellis ardente. Conn. Statum & conditionem. Plaut. Epidic. A. I. Sc. I. v. 75. Cæsar II. B. G. c. 26. Sic Cicero ad Atticum *meliore loco*, item *per hunc loco res fuit*; adde Sall. Cat. c. 57. Coarvis.

Qui exitus Quam funestus. Conn. Ergo aut probare oportet ea) Te, & reliquos, qui Romæ sunt. In.

Quorum altera mihi turpis Probare, quæ sunt, etiam si non sunt probanda. In. Manutius non nisi de scriptura & fonte corruptionis indicium profectus est; exempla igitur hæc habeas. Supra lib. II. ep. 7 & 8. infra XI. ep. 27. Ovid. Heroid. ep. 3. v. 7. Iustin. XXX. c. 1. Virgil. III. Æneid. v. 173. Livius XXXII. c. 29. nam hæc

scripturam veterem confirmant, uti & quæ ad XVI. ep. 4. notanda veniunt. Coarvis.

Alteræ etiam periculosa ratio videtur Interesse & non probare; quoniam Cælarem offendas necesse est. Conn.

Quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem Adriatico mari occupato a Dolabella, Cretenſi a Curione, Sardinia a Valerio, tota pene Italia a M. Antonio. In.

Si habes jam statutum Non absque duo Pall. postremi, si habes jam factum, de quo cogitent qui vive sapient. Mart. Rem factum Pompilius habet. Paullo post ex omnibus MSis, & editionibus editi, *consilium tuum cum meo*, cum vulgo invertebant. Denique notatum est, particulam hoc desisse in aliquo vet. libro in illo *supersedeas hoc labore*; legitima tamen in libris nostris omnibus: nisi quod terti Pal. *supersedeas me laedere it.* Gen.

Labore itineris Incommoda & difficultate. Curtius IV. c. 10. Idem IX. c. 10. Coar.

EPI-

LIBER QVARTVS.
EPISTOLA III.
ARGVMENTVM.

207

Sulpicium, Achaia, post victum in Pharsalia Pompeium, a Caesare praeceptum, consolatur in dolore, quem ex reipub. calamitate capiebat. Quid autem ad consolandum valet? primum illud, cum ostendimus, communem fortunam esse, nec decere eum, qui p acipuis non affigatur incommodis, praecepto dulce angere. Alterum est, cum in alienis malis nostra bona recordamur, id est, cum ea, quae vitandi communis exitii gratia recte ac sapienter acta, dicta, cogitata sunt a nobis, animo ac mente contemplamur: nam ad levandas miseriae magnam habet vim bene actae vitae conscientia. Tertio loco, si inquit sollicitudinem ipsa per se conscientia; quanto magis, cum ad eam accedit hominum opinio, qui nihil a nobis non sancte, nihil imprudenter aut indecore actum existiment? atque haec ratio, a generali quodam iudicio ducta, tum est firmitior, si ad clarorum virorum exempla conjungimus: ideo Caesarem quoque ipsum idem, quod ceteros cunctos de Sulpicio iudicare dixit. Quid, cum illud adiungimus, in eo ipso, quod, quasi malum sit, graviter dolemus, aliquid inesse, cur dolendum omnino non sit? facit hoc Cicero, cum ait: Quod autem a tuis abes. Lenitur etiam studio litterarum, praesertim Philosophiae; doloris acerbitas; quod in Sulpicii cura Cicero non neglexit; quamquam hanc partem considerate attingit: nec monendum aperte talem virum putat, quod esset arrogantiae: sed cum ait: Mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, plane indicat, quid eum facere tam adversis temporibus oporteat. Nec vero levis est ex eorum, quos diligimus, probitate ac virtute consolatio; ego hic laudatur Servius adolescens, ut afflictum patris animum grata filii mentio recrearet. Hac & similia in ceteris epistolis observanda: quae si colligantur, adhibito ordine, sine quo praeceptorum copia propemodum inanis est, artem inventionis, aliqui difficillimam, in promptu habebimus. Scripta est post bellum Africanum. Apparet enim, Caesarem in urbe commorari, Pompeianarum partium metu
libe

liberatum : quod certe non ante bellum in Africa gestum consecutus est ; perpetuo enim victoriæ cursu Pompeium , Ægyptios , Pharnacem superavit : inde Romam profectus , paullo post in Africam contra Scipionem & M. Catonem contendit : quibus deictis , ad urbem rediit , cum tertium consul esset ; ibique tam diu permanfit , donec in Hispaniam , ubi magnas copias a Pompeii liberis contractas esse audiebat , eundem necessario iudicavit . Videtur autem Sulpicius in Achaia permanfisse usque ad exitum Hispaniensis belli : quod ex eo suspicor , quia quo tempore ad Ciceronem litteras consolatorias misit , quæ infra leguntur , eodem Caesar ex Hispania lenire Ciceronis dolorem ex interitu filix susceptum , per litteras conatus est , epist. 20. lib. XIII.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

Vehementer te esse sollicitum , & in communibus miferiis præcipuo quodam dolore angi , multi ad nos quotidie deferunt . Quod quamquam minime miror , & meum quodammodo agnosco : doleo tamen , te sapientia præditum prope singulari , non tuis bonis delectari potius , quam alienis malis laborare . Me quidem , etsi nemini concedo , qui maiorem ex perniciæ & peste reip. molestiam traxerit , tamen multa jam consolantur , maximeque conscientia consiliorum meorum . Multo enim ante tamquam ex aliqua specula prospexi tempestatem futuram : neque id solum mea sponte , sed multo etiam magis monente & denuntiante te . Etsi enim abfui magnam partem consulatus tui , tamen & absens

Et meum quodammodo agnosco) Accipio non masculino genere , ut intelligatur *dolorem* , quod vult Mannius : sed neutro , ut sit aliquid mei moris . Plaut. Trin. III. 2. 5. *Neque meum est , neque facere didici* . Bacch. V. 2. 34. *Te tuum scito , ego quod dixi , haud nescio* . Io. F. Guon.

Nemini concedo , qui) Sic lib. X. ep. 3. Vbi ne ad peregrinas notiones recurrere debeat , qui recte per se : sic VII. ep. 23. & ita aliis locis . Quod vero hic , quod reddendum esset , quam ego omittit , facit pro more linguæ ,

uti Sidonius II. ep. 8. *Perpetuis sedibus dormienti similior illato est* : ubi recte Io. Savaro subintelligit *quam mortue* , quem vide . Coar.

Ex aliqua specula) Unde late omnia prospici possunt . Virg. III. Æn. v. 239. Sidonius IV. ep. 1. Boetius IV. Conf. Ph. Prof. VI. Quæ vox quam sit accommodata rebus maximis (*tempestatem* inde sumit Tullius) discas optime ex Rutillii Itinerar. I. v. 403. seq. Iura .

Consulatus tui) Venimus enim , inquit ad Atticum scribens , in provinciam Latineam ,

absens cognoscebam, quæ esset tua in hoc pestifero bello cavendo & prædicendo sententia : & ipse adfui primis temporibus tui consulatus , cum accuratissime monuisti Senatum, collectis omnibus bellis civilibus , ut & illa timerent, quæ meminissent : & scirent, cum superiores , nullo tali exemplo antea in rep. cognito , tam crudeles fuissent , quicumque postea temp. oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum . Nam quod exemplo fit , id etiam jure fieri putant : sed aliquid, atque adeo multa addunt & afferunt de suo . Quare meminisse debes, eos, qui auctoritatem & consilium tuum non sunt secuti, sua stultitia occidisse, cum tua prudentia salvi esse potuissent . Dices : Quid me ista res consolatur in tantis tenebris, & quasi parietinis reip. ? Est omni-

dicam, Sulpitio & Marcello Ciss. pœd. Kal. Sex. Conn.

Es prædicendo) Prædicendo hic locum habere non posse, facile assentiaris, animum si recte advertas . Non vereor, ne errem, si rescribam : prædicendo . Prædicere bellum eadem elegantia dicitur, qua prædicere amicitiam . Cicero ooster lib. I. de Offic. c. 33. Amicitias, quæ minus delectent, & minus probentur, magis decere consensu sapientes sensum difficere, quam repente prædicere . Plinius lib. IX. epist. 1. Cujus evulsionem ars res ipsa defuderat, & ratio perdidit . Sæpius Cicero hoc verbo eadem potestate usus est . HENRIANVS in Parric. Critic.

Cum superiores hoc tam crudeles fuissent) Matias, Sulla, & reliqui. Conn.

Quod exemplo fit) Verissima sententia, & probata in causa Verrina. Cic. II. in eum c. 52. addo Eundem pro Flacco c. 11. & I. pro Cornelio apud Afronium, & multos præterea. Conn.

Adeo multa addunt, & afferunt de suo) Pol. sec. effertur . Vatic. tamen multa addunt, ut afferant de suo ; in qua lectione oculis odor elegantiam . GERIARDVS .

Quare meminisse debes eos) Pompeium, Domitium, Scipionem, & Catonem . Conn.

Tuum consilium) Ne, agentes de successore ante tempus mittendo, Cæsarem irritarent . Ib.

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

Salvi esse potuissent) Nisi bellum, Cæsarem provocantes, excitassent . LOEM .

In tantis tenebris, & quasi perpetuis reipublice) Nos emendavimus parietinis : sunt autem parietine, parietum ruina, muri semiconsumti, ut in epistola ad C. Memmium : Ptereaque ut nescio quid illud Epicuri parietinum sibi concederet . In tertio libro Tuscul. Magisque me moverant Ceynathi subitus adspella parietina, quum ipsi Corinthios . Est eo quoque loco mendosi sunt vulgati codices : habent enim parietum ruina, pro parietina : manu tamen scripti antiquiores veram lectionem retinent . N. Marcellus Sitennoz hunc locum adducit ex hist. lib. III. Puffi villarum macerina, ac parietinas quinque cohortes in insidiis reliquit . Appellat autem parietinas Cic. Reipub. perrepatinas quasi ruinas & reliquias ; quæ non videretur dura, & parum verecunda translatio, particula illa quasi mitigat ; verecundior est certe ea ipsa quam protulit Servius, qui dixit cadavera oppidum . Est autem in antiquo illo, quem omnium optimum invenimus, parietinis, ut si i i pernates, nihil desideretur : quia rarior est vox ideo tam facile lapsum, & tam parvum erratum nulli hactenus animadvertent . Quidam autem parri. idia reponere ausi sunt : quam recte, judicent doctiores . VICTORIA . Perpetuam

O

Alii

omnino vix consolabilis dolor : tanta est omnium rerum amissio, & desperatio recuperandi. Sed tamen & Cæsar ipse ita de te iudicat, & omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod, extinctis ceteris, elucere sanctitatem, & prudentiam, & dignitatem tuam. Hæc tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes, id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis & magnis molestiis abes : quas ad te omnes perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens ; quæ quia non vides, mihi videris meliore esse conditione, quam nos, qui videmus. Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levare possent molestiæ tuæ. Reliqua sunt ipse ipso, neque mihi ignota, nec minima solatia, & ut quidem ego sentio, multo maxima : quæ ego experiens quotidie sic probo, ut ea mihi salutem asserre videantur. Te autem ab initio ætatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse, omniaque, quæ a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse ; quæ quidem vel optimis rebus & usui, & delectationi esse possent ; his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter, neque te tali vel scientia vel natura prædium hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus ætatis studium tuum dediti : tantum dicam, quod te spero adprobaturum, me, postea quam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia,

Alii periculis, alii periculis legunt. CORNAD. In tanta tenebris, & quasi periculis Rcip.) Elusi sex delituti sumus jam hic a manuscriptis nostris libris, omnibus aut sua indole, aut correctionum incurata cura depravatis, quorum primus, *periculis* ; alii duo, quod & Manut. notat, *periculis* ; alii periculis. Quia vero primus proxime adambulat Medico, probavitque ac recepit Victorii emendationem cum Manut. Lambin. quid fastidium tantorum virorum concordia noimet adiangere? Vulgo pessime, & quasi perpetua Rcip. Ges. Gravii tamen primus liquido,

in tanta tenebris & quasi periculis Rcip. Reliqui omnes corruptissimi. In Aristotelis tamen vestigia veræ lectionis apparent : *Tanta tenebris & quasi per se visis*. GRÆV.

A tuis abes) In Achaia. CORN.
Nec minima solatia) Ut honorum artium studia. Id.

Quæ ego experiens) Applicans quasi statui nostro. Vide & lib. I. ep. 5. a re medica petitum, uti apud Ausonium Parent. Epig. VI. CORN.

Illi arti, cui studueram) Oratoricæ. CORNAD.

curia, neque in foro viderem, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuae scientiae excellenti ac singulari non multo plus, quam nostrae relictum est loci. Quare non equidem te moneo, sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quae etiam si minus prodescent, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, in primisque hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat. A me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeterea nemini; mihiq; ab eo gratia refertur; in quo ille existimat, quod facile appareat, cum me colat & observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. Vale.

EPISTOLA IV.

ARGVMENTVM.

Excusanti Sulpicio, quod saepius uno exemplo litteras misisset, culpamque conferenti tum in eorum, qui eas acciperent, negligentiam aut improbitatem, tum in orationis inopiam, qua ipse laboraret, respondet Cicero, primam excusationis partem probari, alteram omnino falsam videri: se enim ipsum non admodum esse verborum inopem, qui tamen sibi & subtilitate & elegantia scribendi Sulpicium anteponat. Causas probat, quibus Achaia administrationem Sulpicius recusandam non putaverat. Narrat Senatus officium, suppliciter de reditu M. Marcelli Caesarem rogantis: quo impetrato, gratias a se Caesari actas esse demonstrat. De suo Philosophiae studio ejusque fructu, de Servii filii probitate ac doctrina quadam addit. Concludit, eum esse statum reip. ut ea, quae Romae fiant, audire sit optabilius, quam videre.

Negotio-

Tuae scientiae) Iuri civili, & pontificio. *Innot.*

In iisdem versari rebus) Philosophia. *Innot.*

A sollicitudine) Nam aliis quibuscumque rebus intentus animus adversa interim obliviscitur: lege V. ep. 13. & VI. ep. 13. *Conv.*

In quo . . . tibi quoque in eo) *In eo* *κατασκευάζει*; sed ita, ut ab ipsa structura parenthetica quasi necessariam reddatur, cui simile habes supra I ep. 9. & Cato apud A. Gellium XV. c. 12. Livius XXXVI. c. 2. Sed in expositione post verbum *appareat* subintellige *namque*, uti II. ep. 19. *In.*

U 2

Epi-

Negotialis est epistola, tum alias ob causas, tum quia redditum Marcello Caesaris liberalitate concessum significat. Cassare 111. M. Emilio Lepido Cass. devictis in Africa Pompeii partibus.

M. T. C. SER. SVLPICIO S. D.

A Ccipio excusationem tuam qua usus es, cur sæpius ad me litteras uno exemplo dedisses: sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur. Illam partem excusationis, qua te scribis orationis paupertate (sic enim appellas) iisdem verbis epistolas sæpius mittere, nec nosco, nec probō. Et ego ipse, quem tu per jocum (sic enim accipio) divitias orationis habere. dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: *εἰπωσύνεσθαι* enim non necesse est: sed tamen idem (nec hoc *εἰπωσύνεσθαι*) facile cedo tuorum scriptorum subtilitati & elegantie. Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achaicum negotium non recusavisse, cum semper probavissem, tum multo magis probavi, lectis tuis proximis litteris. Omnes enim

EPISTOLA IV.

Istius uno exemplo dedisses) Iisdem verbis scriptas. Exemplum veteribus est, quod nos copiam dicimus. Cic. in epistolis sæpe dixit: *Ex litteris cognoscis quorum exemplum ad te misit.* Salmast. Confutat. animadv. Herald cap. 4. quem vide. Grav.

Illam partem excusationis hec. nec nosco, nec probō) Cur hæc lectio cedere debuerit vulgatæ, nec agnosca nec probō, ignoro. Sic certe præter omn. Fall editio princeps & Victorii. Grav. Accedunt his Gravii, & Amstelodam. quoque membranz. *Nosce excusationem* est admittere, accipere excusationem, pro quo *nosce causam* dixit xi. ad Att. 7. *Quod te excusas, ego vero & tuas causas nosco, & mea interesse putato, te istuc esse.* De hoc loquendi genere vid. Gronov. IV. de Pec. Vet. c. 3. **Idem**

Orationis paupertate) Est enim orationis quidam aut copia, aut inopia,

Sic Quintil. VIII. c. 3. *fermentis paupertatem.* Sillon. III. ep. 7. Tac. III. Ao. c. 30. *Oratorum uberrimus:* adde Dialog. de Orator. c. 23. 25. aliis. Senec. ep. 58. **Cort.**

εἰπωσύνεσθαι) Dissimulare, *εἰπωσύνεσθαι* dissimulatio. **CORRAD.**

Hoc Achaicum negotium non recusavisse) Præfecturam Achaiz, hoc est Græciæ. Nam post Achaorum rempublicam eversam, quæ olim dicebatur Hellas, tum a Romanis dicta est Achaia, nimirum Græcia proprie dicta. Grav. Consilium tuum . . . non recus.) *Ratione* Sulpicii pro consiliariis habet, qui ex totius consilii sententia, hoc est, omnes probe peripeitæ, non recusaverint Achaicum negotium. Sic *scelerata* dicuntur *scere*, Senecæ ad Marc. c. 1. & Plin. VIII. ep. 18. *pietati scripti.* Tale est illud Sall. Jug. c. 15. *Veritus, ut polluta libertas invidiam accenderet, & male laborant interpretes.* **CORT.**

enim causæ, quas commemoras, iustissimæ sunt, tuaque & auctoritate & prudentia dignissimæ. Quod aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis, id tibi nullo modo assentior. Sed quia tanta perturbatio & confusio est rerum, ita percussa & prostrata fœdissimo bello jacent omnia, ut is cuique locus ubi ipse sit, ut sibi quisque, miserrimus esse videatur: propterea & tui te consilii penitet: & nos, qui domi sumus, tibi beati videmur. At contra nobis non tu quidem vacuus molestiis, sed præ nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua, quam nostra conditio, quod tu, quid doleat, scribere audes: nos ne id quidem tuto possumus: nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriæ, quæ civilibus bellis semper est insolens. Vno te vicimus, quod de Marcelli, collegæ tui, salute paullo ante, quam tu, cognovimus: etiam, mehercule, quod, quemadmodum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes: post has miseria, id est, postquam armis disceptari ceptum est de jure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam & ipse Cæsar accusata acerbitate Marcelli (sic enim appellabat), laudataque honorificentissime & æquitate tua & prudentia, repente præter spem dixit, se Senavi roganti de Marcello ne hominis quidem causa negaturum. Fecerat autem hoc

Sena-

Vt is cuique locus, ubi ipse sit, ut sibi quisque miserrimus esse videatur) Ita editio princeps ac Victorii: sic Pall. pr. sec. tert. paullulum abir quint. nam pro ut, ac habet, Siuech. Vattic. vulgo, ubi ipse sit, miserrimus esse videtur. Gza. Stant pro lectione a Victorio probata, & Amstelod. & Grav. prim. nec non Mentel. nisi quod Grav. pro quisque scribat, quisquis; Mentel. pro ut, ac. Grav. *Vt is cuique locus, ubi ipse sit, ut sibi quisque miserrimus esse videatur*) Sic MSi. Lege, & sibi: ita miserrimus & ad locum & ad hominem eleganter refertur. I.F. Gron.

Quod tu quid doleat scribere audes) Melius sic Victorius. Pal. pr. Vatic. sicque ex Medicea, ad primam impressionem emendavit Egnatius; ceteri omni audent. Gza. Doleat habet etiam Grav. primus. Amstelod. vero debet,

sicut Mentel. debet. Grav.

Quo nihil moderatius) Nemo moderatior. Sed nihil & Neutrum etiam de personis dicunt: infra: nihil melius ipso est. Sulpic. Sever. de vita Mart. c. 20. Liv. lib. II. Terent. Andr. A. IV. Sc. V. Coxt.

Collegæ tui) In consulatu. Cean. *Acusata acerbitate Marcelli*) Qua in consulatu adversus Cæsarem ipsum usus fuerat: atque in primis, cum mittendum illi successorem censuit. Cornanvs.

Æquitate tua) Qui iniquum esse censuisti, mittere successorem, nondum finito tempore. Io.

Ne hominis quidem causa negaturum) P. Victorius edidit *ne omnis quidem causa neg.* Eam editionem secuti sumus, ne optimo codici, quæ illi secutus est, fidem derogasse videremur. Sei quam-

Senatus, ut, cum a L. Pifone mentio esset facta de Marcello, & cum C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abiecisset, cunctus confurgeret, & ad Cæsarem suppliciter accederet. Noli querere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer videre quasi reviviscentis reip. Itaque cum omnes ante me rogati Cæsari gratias egissent, præter Volcatium (is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse), ego rogatus, mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium & Cæsaris magnitudo animi, & Senatus officium. Itaque plu-

quamvis & ea omnia probemus, quæ scribuntur a viro illo doctissimo, & ita habeant libri aliquot manuscripti, ut credimus: hanc lectionem tamen non probo, cum multas alias ob causas, tum maxime quod ea sententia, quæ huic loco accommodata est, ex his verbis elici, atque exprimi non potest; dicebat enim Cæsar se tenatui pro Marcello deprecanti non negaturum, non solum ne negando Marcellum patriâ privaret, sed ne male omitteretur. Quare sic potius legendum videtur: *Dixit se senatui, roganti de Marcello, ne omnia quidem causa non negaturum; quo modo loquitur in orat. pro Roscio Am. Nolo in eos gravius quidquam ne omnia quidem causa dicere. Liceret etiam sic legere, & fortassis rectissime: Dixit se senatui, roganti de Marcello, vel omnia quidem causa non negaturum.* LAMA. *Ne hominis quidem causa negaturum*) Hanc lectionem tueor quatuor Pal. Grut. tres Guilielmio consulti: neque aliter pricæ editio: particulam immiscuit quintus, ex qua tamen potius nostra lectioni pondus accedit; hoc modo: *ne de hominis quidem causa.* Victorii emendatio plus acuminis primo intuitu ostendit, quam veritas excussa præstet: quippe volebat, *ne omnia quidem causa*; sed in illo vetustissimo cod. solens aspiratio neglecta erat, ut in innumeris. Lambinus ne esset *αὐτοῦτος*, multos futilis logos attulit. Videatur quoque Manutius: nam quæ volebamus contra Lambinum, ille præce-

pit. Gza. Sic & Gravii duo, Amsterdam. Mentel. *ne hominis quidem causa.* Grav. *Ne omnia quidem causa.* Sic legend. Ne malum omen daret futuris actionibus, si quid Senatus roganti negavisset. I. F. Gron. *Ne hominis q. c.* Ne ipsius quidem Marcelli causa, acerbis antea & in te iniuriis, ut putabar Cæsar. Hoc est, se non tanti facere Marcelli injurias, ut propterea senatus roganti negaturus sit. Cuius.

A L. Pifone; Cæsaris socero. Conn. C. Marcellus; Ipsi M. Marcelli frater. Inem.

Et ad Cæsarem suppliciter accederet) Quiddam legi volunt *accideret*, quod probo. LAMA. Perperam. Vid. P. Manut.

Præter Volcatium) L. Volcatium Tullium. LAMA.

Si eo loco esset) In Senatu, ubi Senatoris dignitas est servanda. Id. Male; eo loco est eo io statu, quo Marcellus erat; si Marcelli perioniam generet; vide P. Manut. Grav.

Negavit se facturum fuisse) Ut ad Cæsarem suppliciter accederet, & gratias ageret. Conn. Neg. se fidi. f. Hoc est, rediturum fuisse. Gza.

Senatus officium) Factum Senatus ex officio quasi Terent. Andr. A. II. Sc. I. v. 32. Tertull. de anima c. 27. Sidon. V. ep. 5. Obsequium aliqui impudentis iteramus. Aut intellige officium Senatus, quod fratri debetur obsequium, qui suppliciter ad Cæsarem accesserat, & sententiam rogaverat. Notiores enim sunt locutiones Sueton. Cæsar. c. 15.

novv-

pluribus verbis egi Cæsari gratias: meque metuo ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim: quod erat unum solacium in malis. Sed tamen quoniam effugi ejus offensivam, qui fortasse arbitraretur, me hanc remp. non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam, aut etiam intra modum: ut & illius voluntati, & meis studiis serviam. Nam etsi a prima ætate me omnis ars & doctrina liberalis, & maxime philosphia delectavit: tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo & ætatis maturitate ad prudentiam, & his temporum vitiis, ut nulla res alia levare animum molestiis possit. A quo studio te abduci negotiis, intelligo ex tuis litteris: sed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt. Servius tuus, vel potius noster, summa me obfervantia colit: cujus ego cum omni probitate summaque virtute, tum studiis doctrinaque delector. Is mecum sæpè de tua mansione, aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Cæsar velle videatur. Res sunt ejusmodi, ut si Romæ sis, nihil, præter tuos, delectare possit. De reliquis, nihil melius ipso

novorum consulum effusum, gratulatio, quæ sit novis consilibus: Plinii l. ep. 9. *effusum tege virilis*. *Conv.*

Egi Cæsari gratias) In oratione pro M. Marcello. *Conv.*

Honesto otio peiverim) Mutato semel tacendi consilio. *Id.*

Me hanc remp. non putare) Me hanc remp. quæ nunc est in illius manibus, non habere pro rep. me præsentem statum averfari & abominari. Vide notas ad Senec. de Tranq. animi c. 10. l. F. Gron.

Modice hoc faciam, aut etiam intra modum) Aulus Gellius lib. XII. c. 13. mentionem hujus loci fecit his verbis: *Sed postea in libro M. Tullii epistularum ad Ser. Sulpicium, si dictum esse invenimus intra modum, ut intra Kal. dicunt, qui dicere citra Kal. nolunt. Quem locum eo libentius adduxi, quia ostendit, quomodo veteres citare soliti sint testimonia horum librorum: neque enim tunc Primus, Secundus, Tertius ap-*

pellabatur: sed liber nomen sumebat ab eo, ad quem prima epistola scripta esset; quod nos vetustatis amatores observavimus. VICTOR. Intra modum) Minus quam modice: rarius, quam licet etiam cum modo facientibus. *Vid. Obs. l. 10. l. F. Gronov. Vopiscus in Tacito: Ipse fuit vite porcissimus, ita ut jejunium vini tota die non potaverit, sepe intra heminam, id est minus, quam heminam. CYPAR.*

Ingravescit) Hoc est crecit & augeretur: non, ut putant nonnulli, sit molestius. *FACCIOL.*

De reliquis) Post reliquis distinctionem posui cum editionibus optimis. Est autem dictum pro quod ad reliquis, quomodo alibi de reliquo dicitur, quod vulgo docent idem esse ac ceterum adverbium. Quæ vero sint firmandæ distinctioni & interpretationi, vide allata ad II. ep. 17. *Conv.*

Nihil melius ipso est) Cæsare. *Conv. RADVS.*

ipſo eſt. Ceteri, & cetera ejuſmodi, ut ſi alterutrum neceſſe ſit, audire ea malis, quam videre. Hoc noſtrum conſilium nobis minime jucundum eſt, qui te videre cupimus: ſed conſulimus tibi. Vale.

E P I S T O L A V.

A R G V M E N T V M.

Eſt & hæc Sulpicii epiſtola ſi non perfectæ, certe admodum diligentis & elaboratæ conſolationis exemplum. Nam cum officium conſolandi minime deceat eos, qui prorsus dolore vacant; ſiquidem qui vere amat, doloris expertus in amici caſu eſſe non poteſt: ut hanc ſuſpicionem tolleret, a moleſtia ſua Sulpicius exordiendum putavit. Rurſus, quia conſolatio nihil omnino aliud eſt, quam agroti animi remedium a ratione prudentiaque ſuntum; quo ſi caret is, quem conſolamur, ratione ſimul ac prudentia careat, neceſſe eſt: propterea culpam Sulpicius temeritatis a ſe voluit avertere, retulitque ſuæ conſolationis cauſam non ad ullam Ciceronis inſcitiam, aut imprudentiam, ſed ad dolorem, quo impeditus minus ea perſpiceret, quæ patere ſibi poſſent paullo moderatius dolenti. Hæc quaſi proamii loco proponuntur. Sequitur narratio, in qua maxime colliguntur exempla calamitatum, ne quis dolori novo relinqui videatur locus. Prima conſolandi ratio ducitur a conditione temporum; quæ ſunt ejuſmodi, ut optanda minime vita videatur: altera ab exitio florentiſſimarum urbium, quæ perpetuo manſuræ videbantur: tertia ab interitu virorum clariſſimorum; qui cum & multi & uno tempore perierint, una muliercula amiſſa dolendum multo levius eſt. Accedit imperii diminutio, provinciarum devaſtatio: quæ ipſa quoque non mediocrem in private rei jactura conſolationem afferunt. Quid moriendi neceſſitas? nonne ad levandum ſollicitudinem plurimum valet?

ſi alterutrum neceſſe ſit) Sic libri, | *utrum*, quod miror Viſtorium & Geb-
quos inſpexi. Corrupte Vatic. *alterum* | *hardum* recepiſſe. GRÆV.

let? Quid vita iucunde feliciterque traducta? Quid mortis opportunitas, appropinquantibus malis? Hac omnia commemorat Sulpicius in Tullia morte: mox ad ipsum Ciceronem orationem convertit. Non debet, inquit, is, a quo multum consilium petere soliti sunt, committere, ut eguisse consilio & ea, quæ aliis præceperit, ignorasse videatur. Nec vero clarum sapientia civem expectare decet beneficium temporis, quo dolor extinguitur, sed a ratione ac sapientia contra qualibet fortunæ tela præsidium petere. Adduntur preces. Si hoc a te ratio ipsa non impetrat, certe non negabis patriæ roganti, non amicis, & familiaribus, non filia mortuæ, quæ carissimum sibi patrem maxime angere non vult. Incommodum proponitur. Vide, ne tuo luctu offendantur ii, qui rerum potiuntur, interpretantes doloris tibi causam esse dominationem suam. Postremo, ne tuam gloriam contemnas, quæ ex multis collecta virtutibus, adita fortitudinis & constantiæ fama cumulabitur. Scripta est, Cæsare Consule IV. sine collega, devictis jam in Hispania Pompeii liberis: quod ex duabus ad Att. epistolis 19. & 21. lib. XII. licet conjicere: quod illa fere postrema hujus epistolæ verba declarant: Non si committere, ut quisquam te patet non tam filiam, quam Reip. tempora, & aliorum victoriam lugere. Id confirmatur epistola 21. lib. XII. ad Att. cujus initium est: A Cæsare litteras accepi consolatorias, datas Hispali. Nam Hispalim Cæsar iussit post interfectum Cn. Pompeium, Magni filium, ut in libro de bello Hispaniensi scriptum est.

SER. S V L P I C I V S M. T. C I C E R O N I S. D.

POSTea quam mihi renuntiatum est de obitu Tullia, filiae tuæ, sane quam, pro eo, ac debui, graviter molesteque tuli, communemque eam calamitatem existimavi; qui si istic adfuisssem, neque tibi defuisssem, coramque meum dolo-

EPISTOLA V.

SAnt quam) Sæpe hæc particula conjunguntur, ubi adfuerit simul, & intendere adfertur volunt. Noster II. ad Qu. Fr. ep. 10. A. Gellius verularum elegantiarum sane quam effector V. c. 14. ubi plura Tullii lau-

dat Gronovius. Idem X. c. 24. Igitur post quem distincti, ut tironi appareret nihil insolentius hio esse, ubi quem graviter conjungitur: neque sane si ad nudum verbum refertur, ubi consuluerit, quæ ad II. ep. 10. scripta sunt. Contr.

Es f

dolorem tibi declarassem. Et si genus hoc consolationis miserum atque acerbum est: propterea quia per quos ea confici debet, propinquos ac familiares, ipsi pari molestia afficiunt-

Est genus hoc consolationis minimum atque acerbum est | Nos, miserum scriptum, nonnihil a vetusto codice adiuti: sed tamen in illo hæc vox luxata est, *mirum* enim legitur: nos mediam syllabam a librariis relictam putamus. Hanc etiam lectionem aut invenerunt in antiquo exemplari, aut certe excogitaverunt Germani; habent enim eam illorum codices *Habilex* anno MDXXXVIII. impressi. Vt enim apparet ex multis lectionibus, quas in margine libri collocaverunt, unum quoddam egregium omnium epistolarum exemplar videntur illi habuisse, quodque plurimis locis cum nostro concordet: & ut rem, ut est, exponamus, a nullo fere alio formis excuso, eo exceptio, ullam opem accipimus. Cum autem ejus sæpe castigationes cum nostra antiqua lectione congruere animadvertimus, fidentius ira emendare ausi sumus. Eo autem studio & diligentia illi optimis libris perquirendis se multos annos dediderunt, ut e tenebris non paucos eruerint, eaque liberalitate eruditos, & ingeniosos viros, quorum opera in corrigendis libris uterentur, prosecuti sumi, ut magnam utilitatem latinæ linguæ attulerint: & si verum fateri volunt humaniorum studiorum amatores, non aliunde tantum auxilii ipsorum studiis suppeditatum est. Quidquid enim fere his temporibus aut emendatum exiit, aut reconditum latensque in lucem prodiit, inde profectum est. Alii durum emendarunt: quod quia tam longe ab antiquis exemplaribus discedit, negligimus. Nostra lectio valde sententiæ congruit. Est enim *miserum* sane, cum ipse consolatione egeas, parique in luctu verseris, officio quasi cogi, aliorum lacrymas abstergere. Quod zurem nos emendaveramus, *conficere* librorum incuria in *conficere* turpiter commutavit: sed hic, & hujuscemodi errores, quas ne nobis visio dentur: nec enim præfentes impressioni adjuimus, & tanta

est horum operatorum negligentia, ut nulla sedulitas opus esse possit ad eorum peccata corrigenda. *Victor.* Genus hoc consolationis miserum atque acerbum est | Sic editio Victorii. Vatic. Pal. quintus ad marginem: quartus vero *miserimum*; ceteri omnes *minimum*. Mihi tamen placet inventum aliis *mirum*. Ceterum post statim legit Pal. pr. *per quos ea conficere debet* sicut in Mediceo reperit Victorius: ceteri, sicut & tres Guilielmizini, ea fieri deb. Stewech. Pall. quart. quint. debent. GERNARD. GRÆVII primus, & Amstelodam. scribunt *mirum*: & post GRÆVII primus *conficere*. GRÆV. *Est genus hoc consolationis miserum, atque acerbum* | Cum speciem habeat hæc æmulatio Victorii, non miror in edicionibus eam ut probabilem circumferri. Cum vero consuet in optimo Mediceo esse *mirum*, eique nunc accedere GRÆVIANUM primum, & reliquos omnes alicuius pretii hac vergere, patet intolerabile esse quod vulgatur, præsertim cum commodius possit esse ad manum leviter attendenti. Nempe existit illud *mirum* ex lineis, aut junctis male, aut separatis, ex quibus quatuor primam syllabam faciunt, cum debuissent eas religere inicum, pro iniquum. Similis est coniectura paterna L. VIII. Ep. 11. l. ac. GRON.

Per quos ea conficere debet | Sic MSus: hoc est confici. Varg. IV. Aen. 116. Nunc qua ratione quod inflat, *Conficere possit*. Cæf. VII. de B. G. 58. Postquam id diffidens *conficere* animus vidit. Plant. Trin. II. tv. 7. lo. Fx GRON. *Per quos . . . propinquos* | Genus dicendi passim obvium, cum rudioribus planum magis videatur: *Propinquos familiares ipsi*, per quos. Virg. I. Aeneid. 577. *Verbum quoniam statuo, vestra est*: ubi Servius P. Danielis confert Catonem, & Terent. Integrum esset: *Quam artem statuo, vestra verba est*, ut sit Synæzæugmeon. Plautus Amphitr. A. IV. Sc. 1. v. 1. Idem Captiv. A. I. Sc. 11. v. 1. & 3. Sed in aliis

ficiuntur, neque sine lacrymis multis id conari possunt, uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere, quam aliis posse suum officium præstare: tamen quæ in præsentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere, non quo ea te fugere existimem, sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias. Quid est, quod tanto opere te commoveat tuus dolor intestinus? cogita quemadmodum adhuc fortuna nobiscum egerit, ea nobis erepta esse, quæ hominibus non minus, quam liberi, cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnes. Hoc uno incommodo addito, quid ad dolorem adungi potuit? aut qui nou in illis rebus exercitatus animus callere jam debet, atque omnia minoris existimare? An illius vicem, credo, doles? Quoties in eam cogitationem necesse est & tu veneris, & nos sæpe incidimus, hisce temporibus
non

in aliis etiam casibus quod primario respicitur Substantivum Relativo accommodatur. Sall. Iug. c. 79. Ovid. II. Amor. eleg. 11. v. 4. Idem IV. Fast. v. 143. Aulon. Epig. III. Corv.

Ipsi pari molestia afficiuntur) Vatic. cod. Victorii, & Gebhard. editiones, id ipsi pari molestia afficiuntur. Sed nec meus optimus, nec Aristotelodam. nec Menzel. eo id agnoscunt, & abest merito. GRAV.

Decrevi brevi ad te perscribere) Vel reponendum breviter, vel subintelligendum sermone, aut oratione, aut tale quiddam, quod mihi durum videtur, tamen Charisius doceat ita locutos esse veteres. LAMBIN. Vid. Not. P. Manut.

Animus callere jam debet) Hoc est induisse, occalluisse, ut nullum amplius dolorem sentiat, omnia ferre possit ac conquirere. Vid. Not. P. Manut. GRAV. *Callere* idem est, quod obduxisse callum, durare in re molesta, & imperare tibi, ut patiaris. Diverium huic *spissidire*, videlicet non durare, nec sustinere quod molestum est, sed repellere, delicatum esse. I. FA. GRON. in *Ossev.*

Atque omnia minoris existimare) Sic relapsi ex his quatuor libris anti-

quis, quibus usus sum; vulgo *afficiuntur*. GRAV.

An illius vicem, credo, doles) Non video, cur immutari scriptura debeat: habet enim recepta, quæ eadem est cum antiqua, idoneum, & accommodatum sentium. Cum supra exposuisset nihil esse, quod magnopere lugere deberet, quod filiam amisset, ex persona ipsius, quia majora commoda amiserit, & tanta, ut hoc additum non magnam viam ad dolorem asserere possit: nunc declarat ex persona filie nihil etiam esse, cur tantum dolorem suscipiat. Nihil enim illa, aut non multum damni fecit, quod eam miseris temporibus e vita discesserit. VICTOR. *An illius vicem, credo, doles*) Sic est legendum, omnibus libris suffragantibus, atque adprobantibus: quamvis olim, Manutio assentiens (qui mavult legi, ut *illius vicem, credo, doles*, sine interrogatione) aliter censuerim, libris omnibus reclamantibus. Sic autem loquitur Lucretius lib. V.

An, credo, in tenebris vita, & morere iuvat,

Dunc dilatat rerum genitalia erigo?
LAMBIN.

Vi cum

non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magnopere invitare posset? quæ res? quæ spes? quod animi solatium? Ut cum aliquo adolescente primario conjuncta ætatem gereret? Licitum est tibi (credo) pro tua dignitate ex hac juventute generum diligere, cujus fidei liberos tuos, te tuto committere putares. An ut ea liberos ex sese pareret: quos cum florentes vide-

Vt cum aliquo adolescente primario conjuncta ætatem gereret) Sic prima editio: sic Victorius, omnes Pall. Grut. Vatic. itaque miror, qui illud *ageret* adederunt per tot obstantes MSSorum quasi cuneos. GARNARD. Hanc lectionem merito revocarunt ea antiquissimis membranarum P. Victorius & Gebhardus, quam & quatuor codices illi, quibus usus sum, firmant. Sic apud Sueton. in Dom. cap. 1. *Pubertatis ac prime adolescentie tempus, tanta inopia, tantaque infamia gessisse ferunt*; quod perperam sollicitat vir summus, malique mutatum in *egisse*. Et in Vespas. cap. ult. recte quoque MSi: *Annus grævis ætatis feragissimum novum*, pro quo a sciolis subditum *agens*, æque ut in hoc Ciceronis loco. In omnibus enim aliis editionibus, præter has, quas diai, legitur *ætatem ageret* contra fidem antiquorum librorum. GRÆVIVS.

Licitum est tibi creda ex hac juventute, &c.) Cui necesse pene fuerit Dolebellam juvenem perditum diligere. CORRAD. *Ex hac juv. generum diligere*) Prætulit hanc lectionem ea quatuor Pall. vulgo nimis vulgariter *deligere*: in Grut. *d* erasum est, ut esset *eliger*, Ven. *deligere*, quod adnoto (ut plurima) ob curiosos. Aliud est *diligere* videlicet ex copia, ac multitudine: aliud *deligere*, sicut apud Propertium *deligere astrum manu*. Videantur nostra juvenilia, si cui tanti sunt. GARNARD.

An ut ea ex sese liberos pareret) Hanc verissimam Medicæi codicis lectionem sequutus & ipse sum post Victorium, & Gebhardum, cum latine dici posse non opinaretur *mulier ex sese pariet*, aut

perperit liberos, nec umquam ex alia pariat, ut in illa locutione abjici necessario debeat *ex sese*. Sed recte dicitur *mulier parare ex sese liberos*, ut opponantur adoptatis, pro quo verbo solebant alias Romani usurpare *querere*. Vtrique Manutius palam se ipse condemnat, dum *παρὰσφαι* (optandum videtur, ut filios pararet, quos aliquando cum florentes cerneret, lætaretur;) cur in suis his vocibus omittit *ea ex sese*, quæ volunt Ciceroni impingere? Mox distinguendum videtur: *Honores ordinum petitori essent? in republica, in amicorum negotiis libertate sua uti?* &c. GRÆV.

Ea liberos ex se pareret) Hæc est codicem Pall. pr. quart. Medicæi. Politiani, atque adeo editionis primæ, ac Victorii scriptura, quam cum quidam, opinionibus vanissimis infecti, concoquere non possent, mutarunt in *pareret*. GRÆVIVS. *Lid. ex se pareret*) Non potui hic sequi auctoritatem Victorii, cui tribuo plurimum. Is enim ex vitiosa Medicæi, aliorumque aliquot librorum scriptura hic *pareret*, reposuit. Cui subscripsit Gebhardus, præfatus hanc lectionem præ se ferre duos Palatinos, & primam editionem. Sed cum ei tam usus adverteretur Latinæ lingux, quam codices alii plurimi: illis enim septemdecim, quos Manutius inspexit, mei quatuor accedunt, qui omnes habent *pareret*, nisi quod Aristotelodam corrupte *pareretur*: non video cur paucis illis codicibus contra rationem certam & liquidam sit adstipulandum. GRÆVIVS. Recte hic Cellarius cum Grævio & Manutio, cui vel propter septemdecim codices, & judicium Cicer-

videret, lætaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent? honores ordinatim petaturi essent in rep.? in amicorum negotiis libertate sua uti? Quid horum fuit, quod non prius, quam datum est, ademtum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum, nisi hoc pejus sit, hæc sufferre & perpeti. Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens, cum ab Ægina Megaram versus navigarem, cæpi regiones circumcirca prospicere: post me erat Ægina, ante Megara, dextra Piræus, sinistra Corinthus: quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata & diruta ante oculos ja-

cent:

ceronis assidua lectione bene subactum imprimis hic plurimum tribuendum censeo. Et quod Iac. Gronovius illi solum oppoist, non potuisse verba *ex sese* interpretationi immiscere, non est tanti, sed manifestat linguam elegantissimi Sulpicii, qui cum illis loquitur, qui *inter se*, *secum* ita abundanter verbis addunt; qui proxime accedit Sallustio B. lug. c. 5. Et miror viros doctos pro *parare* adeo militare, pro quo tamen Tullius etiam in propriis notionibus *parere* dixit Lib. II. de Fin. Nec Cic. tantum, sed & Terent. Sallust. reliqui. Et erit ubi latius doceri poterit, quam male, quem sine ulla causa litps hoc loco sint exortæ. *CONT.*

Quos cum florentes videres) Mira, nec tamen inepta lectio est libri secundi Grævii, qui vix fert ducentos annos: *Quos cum florentis ætatis videres*. GRÆV.

Libertate sua uti) Sic pr. editio ac Victorii, omnia Pall. Grut. Stewech. Peck Vair. Unde Guilielm. *usuri* ex conjectura reponi volebat: vulgo *steperetur*. GERHARD. VII habent & libri quatuor, in quibus Grævius usus est. GRÆV. *Libertate sua uti*) Sic MSus; lege, *usuri*, asturi, ut ingenuum, & civem Romanum decet. Io. Fr. GRÖV.

At vero malum est liberos amittere. Malum, nisi) Pluris est apud nie P. I primi auctoritas, quam ceterorum omnium: qui hic solus eo malum reti-

net, ceteris omnibus illud (quod & de Gruteriano, & Stewech. editione prima intelligi volo) aspernantibus. GERHARD. Retinet malum etiam Grævii primus, & Amstelod. GRÆV.

Consolationem attulit) Lego: *attulit*. Io. Fr. GRÖV.

Regiones circumcirca prospicere) Plaut. Aulul.

Capit ibi sculptoris unguis circum-

scribit. loquitur de gallo gallinaceo. GLAUDIUS.

Ante Megara) Pall. pr. tert. quinq. Stewech. *Megaram* & *Megara*: reliqui duo *Megiron*. GERHARD. Tres Palar. Grut. Stewech. GRÆV. prim. Amstelodam. *Megre*: sicut & paullo ante iidem codices *Megaram*, terminatione Græca, pro *Megaram*, quamvis *Megaram* habeant scripti. Sic *Glycerem* pro *Glycerem* apud Martial. XI. ep. 41.

Formosum Glycerem amat Luperus.

Europen apud Horat. III. Carm. 3. pro *Europam*. Plura notavi nuper huius generis exempla ad Sueton. GRÆV.

Pyræus) Pall quart quint. Stewech. *Pyrus*, unde Guilielmus Pylas, ex coniectura. GERHARD.

Diruta iacent) Aliis adnotatum est in vet. cod. reperiri *dirupta*: quod ego in Pal. quarto ac Grut. æque reperi; non tamen placet: sicut & quod in Pall. quatuor, Gruter. Stewech. videtur: *En, nos hominuli insignimur* cum Victorii editio, ac Pal. prim. con-

cent: cœpi egomet mecum sic cogitare: Hem, nos homin-
culi indignamur, si quis nostrum interit, aut occisus est,
quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidum
cadavera projecta jaceant? Vis ne tu te, Servi, cohibere
& meminisse hominem se esse natum? Crede mihi, cogita-
tione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si
tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tem-
pore tot viri clarissimi interierunt: de imperio præterea
tanta deminutio facta est: omnes provincie conquassatæ
sunt: in unius mulierculæ animula si jactura facta est, tan-
to opere commoveris? quæ si hoc tempore non diem suum
obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit: quo-
niam homo nata fuerat. Etiam ab hisce tu rebus animum
ac co-

contra defendat, *Hem, nos homin-
culi*,
GERHARD.

Si quis nostrum interit) Legendum
fortasse est, *nostrorum*. LAMBIN. Sed
vide NOT. MANUT.

*Cum uno loco tot oppidum cadavera
projecta jacent*) Omnes Pall. codices
MSi, sicut & Græteri, & Stewechii
jacent, quod sequuta quoque est
prima impressio. Mihi ut tot codicum
conspiratio nihili putanda non esse
videtur, ita non præcipitanda cor-
rectio: ceterum *oppidum*, ex quo vul-
go *oppidorum*, præter Medicæum co-
dicem, & Viſtorianam editionem, fa-
ventur quoque Pal. pr. quint. superli-
nearum: Vatic. GERHARD. Omn. Pall.
Stewech. Græter. Amſtelod. Mentel. edi-
tio prima jacent: unde postea finxere
jacent, sed non frustra est tot codicum
consensus: jacent nimirum scriptum
est pro jacerent, quod liquido meus
primus optimus & fideſſimus codex præ
se ferr. Una syllaba in vetusto exem-
plari, ex quo reliqua propagata sunt,
excidit: hinc ista labe: *oppidum*
habet juxta Medic. & alios, etiam
meus prim. GRÆV. Ita solent Scripto-
res tam Græci quam Latini adûmila-
re urbes corporibus humanis, & ea
ratione dicuntur istæ *nasi*, *agrotare*,
adolescere, *ſenſcere*, *mori*, &c. Plura
hæc ſcientia collegit Faber lib. I. Se-
neſtr. c. 9. VERNARD. *Cadavera urbium*
dixit, quia, quod jam alibi dictum,

Senecæ verbis *tam hominum*, quam ur-
bium *ſita voluntur*, Ep. 107. Cæſa-
rum ita de urbibus loquitur, uti alii,
qui *viam*, *mortem*, *animum*, & ſimi-
lia illis aliſque monumentis tribuunt,
Aulonius epiſt. 14. CORR.

Vis ut tu te Servi) Ita leg. non *ſer-
vi*. An non debes compellere, & auferre
quetas. Vide not. ad Sen. III. de
Ira 38. I. FR. GRÆV.

Credo) Hoc verbum habet *ſuperuen-
iens*,
CORRAD.

Deminutio facta est) Sic rectius alii,
ex vetuſto codice adnotant; exſtat
que hoc in Pal. pr. codice omnium
emendatiſſimo, qui & pro *clarissimi* re-
 præſentat *carissimi*, quod non abſque
ratione; quanquam vulgatum malim.
Paullo poſt, *quoniam homo nata erat*,
exſtat in omnibus MSis & impreſſis;
Lindebruchius tamen corrigebat, *hoc
modo nata erat*. GERHARD.

Homo nata fuerat) Satis quidem ele-
ganter, quo vix penetrali excogitatum
Lindebruchii: *hoc modo nata erat*. En-
nius apud Nonium & Gellium: *Non
ego ingenio natus ſum*, *amicitiæ atque
inimicitia in fronte gero*. Et quanti-
ſæpe hæc vox in numeris vitæ anno-
rum *impulſat*? quam ſæpe illi ſimiles
ex abundantia adduntur. At vero an-
tiquis Scholiaſtes Juvenalis Sat. VI.
v. 184. *Homo ſum non aliter interpre-
tatur*, quæſi: *Nata ſum*, ut *præter*.
Phædrus III. Fab. VII. VII. Et Ci-
cero

ac cogitationem tuam avoca, atque ea potius reminiscere, quæ digna tua persona sunt: illam, quamdiu fuerit opus ei, vixisse, una cum rep. fuisse, te patrem suum, præto-rem, consulem, augurem vidisse, adolescentibus primariis nuptam fuisse, omnibus bonis prope perfunctam esse, cum resp. occideret, vita excelsisse. Quid est, quod tu, aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, & eum, qui aliis consueris præci- pere & dare consilium: neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potius, quæ aliis tute præ- cipere soles, ea tute tibi subijce atque apud animum pro- pone. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis mi- nuat ac molliat. Hoc te expectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quod si qui et- iam inferis sensus est, qui illius in te amor fuit pietasque in o-

cero se satis ipse defendit III. Tuscul. Qu. c. 17. *Qui mortalis natus conditionem postulas immortalium*. CORY.

Etiā tu ab hisce rebus animum ad cogitationem tuam avoca) Omnes libri veteres, quos ego in manibus habui, ita habent, *ad cogitationem tuam ad- voca* : præter unum, in quo *cognitio- nem*, non autem *cogitationem* legimus.

CORRAD. *Ad cogitationem tuam avoca*) Sic Palat. pr. Victorii editio. Pall. trest. *ad cogitationem tuam advoca* : Pal. quatt. *ad cognitionem tuam advoca* :

vulgati, quod & ex alio vetustiori libro ad primam impressionem nota- vit Egnatius, habeturque in Vatic. *as cogitationem tuam avoca*. GERHARDVS.

Locus dubio procul corruptus. Meus perantiquus liber, *animum a cogitatione tua voca*. Mihi videtur *cogitationem* esse interpretationem *tu animum*, quæ cum in contextum verborum Sulpicii irrepressisset, adiectum esse, ut aliquis sensus sit, *et ad*. Sic verò Sulpiciū scripsisse censio: *Etiā tu ab hisce rebus animum tuum avoca*. Imo verior est Vaticani libri scriptura: *Etiā tu ab hisce rebus animum, ac cogitationem tuam avoca*. GRAV.

Vna cum rep. fuisse) Quidam legi-

volunt, *una cum rep. stansse*. LAM- MIN. Sed hos ratio fallit, qui *stansse* hic malunt: fuisse est occidisse, ut: *Fuit Ilium, sumus Troes*. GRAV.

Adolescentibus primariis nuptam fuisse) C. Pisoni Crassipedi, & Dolabelæ, ut in Quæstura ostendimus. CORRADVS.

Ipsi se curare non p.) Lege omnino Erazmum explicantem Proverbum: *Aliorum medicus*, Chil. II. Cent. 5. & Chil. IV. Cent. 4. CORY.

Quæ aliis tute præcipere soles, tute tibi subijce) Sic Pall. quat. SIEWECH. vulgo *ea tute tibi subijce*. GERHARD. Q. a. t. p. soles ea tute t. f.) Sic GRAV. primus. Amstelodam. & omnes editiones ante Gruterianam, quæ ea omisit, fide quatuor Palatinorum & Steweghiani, quibus accedit Mentel- lianus, sed hic recentior est. GRAV.

Si qui inferis sensus est) Quia dubitabant veteres, an sensus rerum huma- narum ad defunctos perveniret, cre- berrime his utebantur & similibus for- mulis: *Si quis maximum sensus est*: *si quis in morte sensus est*: *si quis etiam inferis sensus*: *si quis defuncti sensus est*: *si quis inferi sentiant*:

Si quis post funera sensus:

si quid

in omnes suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuæ: da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore mærent: da patriæ, ut, si qua in re opus sit, opera & consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit, noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam, quam reip. tempora, & aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiæ tuæ diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrime te ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem apisci: fac aliquando intelligamus, adversam quoque te æque ferre posse, neque id majus, quam debeat, tibi onus videri: ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, cum te tranquillior animo esse cognoro, de iis rebus, quæ hic geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certior faciam. Vale.

EPISTOLA VI.

ARGUMENTVM.

Respondet Sulpicio consolanti, dolorem suum lectis illius litteris aliqua ex parte lenitum: sed nemini umquam in ejusmodi casu aut plures, quam sibi dolendi causas, aut gratio-

si quid habes sensus umbra: si manes post fata aliquid sentiunt.

Nigras si quid super inter arenas.

Properit.

Si sentire datur post fata quies. Nemes. Eclog. I. Eurip. in Herc. Fur.

Si Φιλότης, et τις φθγγος αἰωνίου σπέρματος

Οὐρανὸν παρ' ἐδῆ, σὺν τὰ δ' Ἡρανδαίς λυγρῶ.

O amice, si quæ vox mortuorum auditur apud inferos, tibi hæc, Hercules, dico.

Κιττασινυσις. Vid. Brisson VIII. de Form. si qui habet Vatic. Græv. pr.

et Vislor. ed. vulgo si quis. Græv.

Qui illius in te amor. Bene Perizon-

nus hoc genus dicendi ita expediendum judicat: pro eo amore, qui illius in te fuit, non vult: vide ad Minerv. II. c. 9. p. 233. Sic & Plin. l. ep. 15. CORIVS.

Da hoc mortuæ. Hoc est gratificare, fac propter mortuam. Senec. de Tranquill. c. 15. Idem V. Benef. c. 20. IDEM.

Quoniam, . . . serviendum sit. Hæc in explicatione post dolere demum suum habent locum: aliter non habebis, quo referas huius rei. Solent autem rationes præponere factis, Sic Sall. lug. c. 7. adde B. Cat. c. 15. IDEM.

Ita quisquam. Cæcilianus. CORRAD.

viores fuisse: levationem tamen sibi fore maximam, si ejus consuetudine, sermonibusque frui liceat.

M. T. C. SER. SVLPICIO S. D.

EGO vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu adfuisses. Quantum enim præsens me adjuvare potueris & consolando, & prope æque dolendo, facile ex eo intelligo, quod, litteris lectis, aliquantum adquievi. Nam & ea scripsisti, quæ levare luctum possent, & in me consolando non mediocre ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quæ illi temporis tribui potuerunt, declaravit, & quanti ipse me faceret, & quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore: cujus officia jucundiora scilicet sæpe mihi fuerint, numquam tamen graviora. Me autem non oratio tua solum & societas pæne ægritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Turpe enim esse existimo, me non ita ferre casum meum, ut tu tali sapientia præditus, ferendum putas. Sed opprimor interdum, & vix resisto dolori, quod ea me solatia deficiunt, quæ ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum & magnis rebus gestis amisit;

& L.

EPISTOLA VI.

EGO vero, Servi, vellem) Elegantis-
sima forma respondendi est,
quæ a vtro adversativa incipit,
cum prenomine conjuncta. Lib. VII.
ep. 30. Lib. XVI. ep. 10. & ibid. ep.
23. Et obliquo casu lib. IX. ep. 5.
Etiam cum possessivo: Plinius lib. IX.
ep. 20. Cort.

Cujus officia jucundiora scilicet sæpe mihi fuerint) Ita editio Victorii, ac plerique Pall. nisi quod tertius, & Gruterianus, *jucundiora si sæpe mihi fuerint*: duo item Guilielmio consulti *jucundiora licet sæpe*: vulgo *fuerunt*. GERNARD. Hæc diversitas lectionum, quæ in veteribus libris habetur, fidem mihi faciat, *scilicet, si, licet*, esse librariorum commenta, & hinc omnino, unde malum pedem intulerunt, ejicienda. Ciceronem vero scripsisse, ut plane pæz se fert *Amicia, Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.*

Stelodamentis: Cujus officia jucundiora sæpe mihi fuerint) Videtur mihi erroris fontem aperire Mentelianus, in quo scribitur, *cujus officia jucundiora si, sæpe mihi fuerint*. Istud *si* in antiquo libro his scriptum fuit culpa librariorum, inde natum *si*, quod non nemo exposuit *licet*; nam *si* interdum ponitur pro *est*, *licet*: hinc ortum istud *scilicet*. GRÆV.

Q. Maximus) Q. Fabius Max. Veruculus, Ovicular, Censor, V. Cos. & Dictator, qui filio mortuo laudationem in foro dixit, & postea scriptam edidit: adeo forti animo filii mortem tulit. CORRAE.

Filium consularem) Q. Fabium Max. val, ut Cic. vocat, Marcum, qui cum T. Sempronio Græco. Cos. fuit. IORM.

Magnis rebus gestis) Arpis in Apulia captis. IORM.

P

Et L

& L. Paulus, qui duo septem diebus, & vester Gallus, & M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex rep. consequerentur. Mihi autem, amissis ornamentis iis, quæ ipse commemoras, quæque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non reip. procuracione impediabantur cogitationes meæ: nihil in foro

Et L. Paulus | Lege Livium lib. XLV. ut Val. Maximum, & alios mittam. IDEM.

Qui duo septem diebus | Ita Pall. pr. sec. Stewech. Vatican. Victorii editio, vulgo duos, statim vester scripti auctoritate editionis Victorianæ, Pall. pr. quart. quint. Grut. Stewech. Vatic. alius vester. GERNARD.

Et vester | Ex vestra gente Sulpicia. CORRAO.

Gallus | C. Sulpicius Gallus, qui cum M. Claudio Marcello Cos. fuit, de quo in Quæst. plura diximus. IDEM.

M. Cato | Censorius. IDEM.
Summo ingenio, summa virtute filium | Marcum, Praetorem designatum. IDEM.

Iis temporibus fuerunt, ut eos tum ipsorum dignitas consolaretur | Nos emendavimus, ut eorum luctum; nec tamen hæc integra est lectio in antiquo exemplari, etiam ejus non parva vestigia sunt. Sic enim ibi scriptum reperitur, ut eorum luctum, ipsorum dignitas consolaretur, omnino corrupte, nisi eam aliquantulum adjuvæ. Nos hanc veram esse hujus loci lectionem arbitrati sumus. Quia tamen parva quadam licentia uti sumus, restitui nobis visum est lectionem adnoscere, ut si hanc nostram opinionem non probaverit, possit ipse meliorem excogitare. Nos raro admodum tantum nobis tribuimus, ut aliquid, quod non in vetustis codicibus invenimus, receperimus; si, quando tamen id acciderit, ut aliquantulum, non longe tamen a vetustis vestigiis discederimus, semper ingenue fatebimur; super autem in optimis etiam & vetustissimis exem-

plaribus dictiones nonnullæ luxæ & debilitatæ reperiuntur, ut infra etiam in hac ipsa epistola locus hic, quem nos non tamen soli sic legimus, *Major mihi levatio visæ nulli potest*. Prior syllaba dictionis illius levatio defecerat, ut nullo tantum esset in bonis codicibus; hincque forsasse natus erat error, ut fere in omnibus impressis codicibus ratio legeretur. Sed quia hæc clara existimavimus, rationemque omnem nostram, qua uti sumus, exposuimus, non erimus longiores. VICTOR. *Eos tum* | Alii malunt ex antiquis libris legere, eorum luctum. CORRAO. *Ut eorum luctum* i. d. i.) Hæc est editionis Victorianæ lectio, recepta postea Lamb. Pall. hic omnes corrupti sunt: quorum pr. quint. editio prima, ut eorum tum ipsorum; sec. ut eorum ipsorum; tert. ut eorum tamen ipsorum dignitas; quart. ac Grut. ut eorum tum ipsorum dignitas; vulgo ut eos ipsorum digni, sed ut editi, .repperunt quoque in codice Vaticanæ Bibliothecæ. GERNARD. Et totidem litteris existat hæc lectio, quam probant Victorius & Gebhardus, in primo Gravii libro. GRAV. *Ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur* | Videtur sibi placuisse Victorius in restituenda voce luctum; unde cum putaret hoc loco rem bene provenisse, etiam VII. 9. supplere cogitavit, ad eum propter ejus luctum nihil sum visum scribere. Etiam post tot suffragia summorum virorum probare videtur ejus cogitationem primus codex Cl. Gravii, in quo visum, Quod quidquid sit, ego istam duorum pronomini elegantiam non intelligo, quasi non tam luctus fuisset æque ipsorum, ac digni-

foro agere libebat: adſpicere curiam non poteram: exiſtimabam, id quod erat, omnes me & induſtriæ meæ fructus, & fortunæ perdidiffe. Sed, cum cogitarem, hæc mihi tecum, & cum quibusdam eſſe communia: & cum frangerem jam ipſe me cogereſque illa ferre toleranter, habebam, quo conſugerem, ubi conquieſcerem, cujus in ſermone & ſuauitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa, quæ conſanuiſſe videbantur, recrudescunt. Non enim ut tum me a rep, mæſtum domus excipiebat, quæ leuaret: ſic nunc domo mærens ad remp. conſugere poſſum, ut in ejus bonis adqueſcam: itaque & domo abſum, & foro, quod nec eum dolorem quem a rep. capio, domus jam conſolari poteſt, nec domeſticum reſp. Quo magis te exſpecto, teque videre quam primum cupio. Major mihi leuatio afferri nulla poteſt, quam conjuñctio

con-

dignitas, nec dignitas æque eorum, ac luctus. Cur ea ſic variari debeant, non video. Hinc animadverſus Medicum eorum lum iſſorum, colligebam Ciceronem dediſſe ut maiorem eum iſſum dignitas. Certe non ita facit Tullius XIII. 63. Te rogo, ut eam ſolus, liberum, conſiliis ejus negotiis, remittas. Iac. Gron.

Frangere me) Vincerem & cohiberem: quam verbi notionem explicavi ad I. ep. 4. Lucanus I. v. 364. Cic. I. Cat. c. 9. & pro Sulla c. 6. Sen. Herc. Fur. v. 31. Coar.

Hoc tam gravi vulnere) Plus quam accepto, eſti hoc addito facilius interpretaberis, quod etiam ita obtines, ſi dicas, per hoc vulnus. Sic pro Archia c. 3. Tacit. XIII. Ann. c. 17. Confer III. ep. 13. Iac.

Que conſanuiſſe videbantur) Nos ſcripſimus eum antiquis exemplaribus conſanuiſſe, quæ omnino elegantior eſt locutio, ut maneat in translatione vulnorum, quod facit etiam in verbo recrudescunt. Victor. Conſanuiſſe) Legitur etiam conſanuiſſe: Coar. Que conſanuiſſe videbatur, recrudescunt) Ita ex Mediceo Viſtorius: neque aliter quoque Politiani liber, & Vat. omnes tamen Pall. ſicut & Grut. conſanuiſſe, quod quantus eſt defendit

Manutius. Mihi tamen, pace ejus, vetuſtiſſimis libris adhæreſcere & bonis rationibus præferre hæc libuit. Vetuſtiora enim vulnera pejoris conditionis ſunt, atque adeo deſperatæ ſalutis. Giſenius in Obſervationibus ſuis Lingæ Latinæ citat conſanuiſſe & poſitumque vult pro ſimplici. Græv. Que conſanuiſſe videbantur) Duxiſſe cicatricem ac deſiſſe dolere. Vlpian. l. X. pr. D. de Edil. edito: ſi homini digitus ſit abſciſſus, membrisque quid laceratum, quamvis conſanueris. Sic reſponſo ap. Ovid. vid. II. Obſ. 21. Io. Fa. Gron. Conſanuiſſe) Manutius legit conſanuiſſe. Metaphora eſt, inquit, ab illis morbis, qui ſicut vetuſtate non omnino tollantur, quotidie tamen ex conſuetudine leuioreſ fieri videntur. Non enim ſublata ea mala Cicero ſignificat, ſed animum ſuum diuturnitate tamquam occaſuiſſe, uo aliquanto minus ea ſentiret: nunc autem veterem ſibi acerbitatem novo eſſe vulnere renovatam. Gruteriani codices Manutio ſavent, ſed Viſtorium ſequimur. Oliv.

Domo abſum) In prædiis manens: Coar.

Major mihi leuatio afferri nulla poteſt) Princeps hujus ſectiſſimis auctor eſt Bognatus, qui eam oræ primæ editionis

consuetudinis sermonumque nostrorum : quamquam sperabam tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare. Ego autem cum multis de causis te exopto quam primum videre, tum etiam, ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus : quod est totum ad unius voluntatem accommodandum, & prudentis, & liberalis, & (ut perspexisse videor) nec a me alieni, & tibi amicissimi. Quod cum ita sit, magnæ est tamen deliberationis, quæ ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu & beneficio quiescendi. Vale.

EPISTOLA VII.

ARGVMENTVM.

Victis in Thessalia Pompeii partibus, diversum a reliquis Pompeianis M. Marcellus consilium cepit : nam neque ad Casarem victorem supplex voluit accedere ; quod fortis animi fuit : neque se ad eos adjunxit, qui bellum in Africa renovandum putarunt, arbitratus, cum integri pares non fuissent, fractos superiores esse non posse ; quod ab eo factum sapienter, belli exitus declaravit. Locum igitur bello vacuum Marcellus delegit, ubi, tamquam in exilio, procul a patria serviente (in qua nihil jam leges, nihil mos majorum valeret), procul ab armis (in quibus victoriæ spes nulla, exitium esset exploratum) sibi ipse viveret : quod consilium in hac epistola nec probat Cicero, cum ipse, profigatis Pompeii partibus, in Italiam statim redierit ; neque reprehendit, ne virum gravem, hominem sibi amicissimum, imprudentiæ damnare videatur. Vititur igitur via quadam, & ita Marcelli factum laudat, ut modum in eo requirat ; ad per-

nisi adiecit ; potuit tamen eadem optimo Vistorio in mentem fuisse : imo eam quoque esse codicis Vaticanæ, video ex excerptis And. Schotti : sed Pall. omni, sicut & Grut. & Stewech. ratio : nisi quod præterea Pal pr. ratio afferre nulla potest ; quod non dispi-

ciendum videbitur, si quis sagacius indiget. GRAN. Amstelodam. ratio afferre nulla ; sed GRÆV. primus, majus mihi solatium afferre ratio nulla potest : non inepte. GRÆV. Vnius) Caesaris. Cœsar.

ad persuadendum colligit hæc : posse Marcellum, si Romam redeat, nullo negotio fortunas suas obtinere : se quoque cum in eadem esset causa, ad Cæsaris clementiam confugisse, veniamque impetrasse : inimico Cæsare, Marcellum nusquam fore tutum ; amico, debere illum Rhodo & Mitylenis Romam antepone : idem omnes qui eum diligant sentire : habendam etiam rei familiaris rationem, quæ, ut ipso præsentem facile conservari, sic absente diripi ac dissipari possit. Commemorat Marcelli fratris lacrymas, & dolorem suum : gratia se non abundare, sed ad omnia, quæ possit, paratum esse demonstrat. Tota moralis est epistola. C. Cæsare III. M. Lepido Coss. post bellum Africanum.

M. T. C. M. MARCELLO'S. D.

ETIAM eo te adhuc consilio usum intelligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapientia esse iudicem, ut meum consilium non anteponam tuo : tamen & amicitie nostræ vetustas, & tua summa erga me benevolentia, quæ mihi jam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quæ & saluti tuæ conducere arbitrarer, & non aliena esse ducerem a dignitate. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, præclare memini : sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeii, nec genus exercitus probare, semperque summe diffidere. Qua in sententia me quoque fuisse, memoria

EPISTOLA VII.

(*Effertur*) Cum Servio Sulpicio.

(*Con.*) *Præclare memini*) Non ita infirmum hoc loco est Adverbium, ut vulgo videtur, sed significat cum laude tua, in gloriam tuam. Solent enim ita præganter illis particulis uti. Spartian. Adrian. c. 10. Idem Niger c. 10. adde Sallust. Cat. c. 11. & Ovid. III. Fast. v. 190. Item juxta habere, præinde accidit, si, ut evenit, alia, de quibus ad VI. ep. 23. Cont.

Neque te consilium civilis belli ita gerendi) Qui bellum ducendum censebas. Id. Vide Manut.

Copias Cn. Pompeii) Neque magnas, neque bellicosas. Id.

Nec genus exercitus) Collectitii. Idem.

Semperque summe diffidere) Desperantem victoriam. Idem. *Semperque summe diffidere*) Parum absuit, quin reciperem conjecturam Iani Guilielmi & Gruteri nostri summe, quandoquidem & eam ex vetusta cod. notavit

moria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfui-
fii rebus gerendis: & ego id semper egi, ne interesssem.
Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus,
consilio, auctoritate, causa, quæ erant in nobis superiora:
sed lacertis & viribus, quibus pares non eramus. Victi su-
mus igitur: aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe
& abjecti. In quo tuum consilium nemo potest, non ma-
xime laudare, quod cum spe vincendi simul abiecasti cer-
tandi etiam cupiditatem: ostendistisque, sapientem & bonum
civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema liben-
ter non persequi. Qui non idem consilium, quod tu, secuti
sunt, eos video in duo genera esse distractos. Aut enim
renovare bellum conati sunt ii, qui se in Africam contule-
runt: aut, quemadmodum nos, victori sese crediderunt.

Me-

ad oram primæ editionum Baptista
Egnatius. GRAM. Nihil hic loci con-
jecturis est, nec *ex summe*. Kestæ ve-
teres libri omnes, quos docti viri con-
suluerunt, excepto Vaticano, habent
summe diffidere: sicut alibi *summa diffi-
dentia*. GRAM. *Summe diffidere* Vehe-
menter, admodum. II. de Orat. 72.
Quod me sollicitare summe soles. Sic
alibi: *summe contendere concupisse*. Io.
FR. GRAM.

Me quoque fuisse) Epist. 3. lib. VII.
CORR.

Ne interesssem) Epist. 18. lib. IX.
IDEM.

Tuum consilium) Mitylenas seceden-
di. Id.

Extrema libenter non persequi) Secu-
tus hic sum fidem quatuor antiquo-
rum librorum, quibus usus sum,
subscribentibus & aliis, quos eruditi
viderunt, ut margines Lambiniani
docent, nec non editione Victoriana.
Vulgati, *extrema non libenter persequi*.
GRAM.

Et si se in Africam contulerunt) Ut
Cato & Scipio. CORR. Probo scriptu-
ram mei perventuri codicibus, ii qui se
in Africam contulerunt, cui & alii sub-
scribunt: vulg. & hi. GRAM. hique.
GRAM.

Se victos esse crediderunt) Nos legi-
mus *victori sese crediderunt*, alio ver-

bi illius significatu, & a Grammati-
cis notato, & ab optima auctoribus
usurpato. *Est enim*, inquam, *crede-
re, filii se committere*: credunt enim
se alicui qui in illius potestatem se
tradunt, & in ea loca deveniunt ut
in eorum arbitrio sint: sicut ii qui
aut in Italiam redierant, aut in iis
locis manerant, quæ Cæsaris præditiis
tenebantur. Simili vel eadem potius
sententia usus est ad Marium scribens:
quævis ibi committere, non credere
dixerit: Certe nihil fuit præterea, si te
victori nolles, aut non auderes committi-
re. Nam eundem fere significatum
esse utriusque verbi hoc præcipue Te-
rentii loco in Eunuch. declaratur.
Cum enim Pythias dixisset de virgi-
ne vitata: Quid fieret? ita ut iusti,
soli credita est: respondet Thais: Se-
lestis, ovem lupo commissisti. Est autem
hoc loco unius tantum litteræ pecca-
tum in antiquis codicibus: *victore* e-
nim, cum *victori* legi debeat, in il-
lis est. Sæpe autem hæ vocales im-
mutatæ in antiqua exemplaribus
veniuntur, ut nos alibi accuratius no-
tabimus. VICTOR. *Se victos esse* Non
nulli legant, *victori sese*. CORR. *Vi-
ctori sese crediderunt*) Ita ex sua Vi-
ctorius: quod receperunt Lambinus ac
Mamutius: restatque item in Vatica-
no: nec longe abeunt Pal. quint. &
Grat.

Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor, a plerisque, vel dicam ab omnibus, sapiens tuum consilium, a multis, etiam magni ac fortis animi iudicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quemdam modum: præsertim cum tibi nihil deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, peues quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam, nihil attinet dicere: cum appareat, ipse quid fecerim. Sed tamen si iam ita constituiſſes, ut abesse perpetuo malleſ, quam ea, quæ nolles videre: tamen id cogitare deberes, ubicumque eſſes, te fore in ejus ipsius, quem fugeres, potestate: qui si facile paſſurus eſſet, te carentem patria & fortunis tuis, quiete & libere vivere, cogitandum tibi tamen eſſet, Romæ ne & domi tuæ, cujuſmodi res eſſet, an Mytilenis aut Rhodi malleſ vivere. Sed cum ita late pateat ejus potestas, quem veremur, ut

ter-

Grat. qui victores eſſe crediderunt: ceteri omnes cum vulgatis, ſe victos eſſe crediderunt. GRAT.

Dubitation. afferret ei) Caſari. COR- RAD.

Ne tu illud) Reſtitutionem. IO.

Iſſe quid fecerim) Qui me Victori comiſſerim. IO.

Tamen ſi) Al. ſed tamenſi. IO.

Cuiuſmodi) Alii reponunt, cuiuſſimodum. IO. Cuiuſmodi res eſſet) Quid ſi, cuiuſſimodum, vel cuiuſſimodumque modi res eſſet? nam alioqui nullus ſenſus. BEHN. KRELL. Cuiuſmodi res eſſet) Qualiſcumque ſtatus eſſet reiſp. Censet autem Ciceronem ſcripſiſſe: cuiuſmodi res eſſet. Vt pro Sex. Roſcio 34. Veror enim cuiuſmodi res, T. Roſci, ne ita hunc videar voluiſſe ſervare, ut tibi omnino non pepercerim. Sic advocat Præſcian. l. 13. lib. III. de fin. 9. Hiſ tamen omnibus res cæſepant, cuiuſmodi ſunt, qui ſummum bonum in animo atque in virtute poſuerunt. Nam in membranis cuiuſmodi: vulgo cuiuſmodi. IO. FA. GRON. Vix inducor ut cre-

dam ſanum eſſe hoc cuiuſmodi, etſi conſideraverim bene, quæ Giſaniuſ in Obſervationibus L. L. de cuiuſmodi protulerit. Genuinam ſcilicet cuiuſſimodum, quod apud multos non tam in cuiuſſimodumque, quam cuiuſſimodum uſitatum a librariis offendi. Cuiuſſimodum tamen intentatum reliquere Ciceroni II. de Finib. item pro Flacco & VI. in Verr. Habes præterea apud Sall. Cat. c. 39. ubi plures adduxit I. Waſſe. Sic quiſque, ubique, quandoque pro quancumque dicuntur, de quibus Gronov. ad Liv. l. c. 24. Et quamquam etiam apud Tullium cuiuſſimodum hoc ſenſu legi videatur; etiam tamen atque etiam tenendam eſt iore arbitror, quod de cuiuſmodi, & cuiuſmodi erudite diſputat idem ille Gronov. ad Gell. II. c. 8. p. 143. quem vide. COAR.

An Mytilenis) Vbi manet, a Cratiſippo inſtitutus omni copia. COR- RAD.

Quem veremur) Leget etiam quam, ut ad potestatem referas. IDEM.

terrarum orbem complexa sit; nonne mavis sine periculo domi tuæ esse, quam cum periculo alienæ? Equidem, etiam si oppetenda mors esset, domi atque in patria mallet, quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt: quorum est magna, pro tuis maximis clarissimisque virtutibus, multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere injuriam, quæ futura perpetua sit: propterea quod neque is, qui tenet remp. patietur, neque ipsa resp. tamen impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere confiderem. Hic te unius sollicitudines, unius etiam multæ & assiduæ lacrymæ C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos cura & dolore proximi sumus: precibus tardiores, quod jus adeundi, cum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus. Gratia tantum possumus, quantum victi. Sed tamen consilio, studio, Marcello non defumus. A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus. Vale.

EPI-

Impetum prædonum in fortunas tuas fieri nolo) An de se non satis aperte dixit in præcedentibus: *Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam dissipari nolumus*? Id quod nunc interpretatur transferre videtur ad ipsum Marcellum, & scripsisse noli. Iac. Gron.

Hi autem qui essent M. Antonius, & alii Cæsariani. CORRAD.

Hic te unius sollicitudines) Legendum esse hic pro te unius sollicitudines, intelliget, qui hæc attente leget. Hoc enim dicit M. Tullius, C. Marcellum fratrem, & se pro M. Marcello deprecari, non autem precibus a M. Marcello contendere ut aliquid agat. Quod ita esse, argumento id est, quod proxime sequitur: *Nos cura & dolore proximi sumus, precibus tardiores: quod jus adeundi, cum ipsi deprecatore egueri-*

mus, non habemus. LAMR. Sed vide Manut.

Nos cura & dolore proximi sumus) G. Marcel. fratri, cui uni cedimus, præterea nemini. CORRAD.

Adeundi) Ad Cæsarem. IDEM.

Cum ipsi deprecatione eguerimus) Dolabellæ, Trebatii, Pansa, Hirtii, Balbi, & Oppii. Legitur & deprecatore. IDEM. Cum i, deprecatione e.) Sic est in omnibus Pall. Grut. Peck. editione omnium vetustissima: neque aliter edidit Victorius: vulgo deprecatore. GRON.

A tuis reliquis non adhibemur) Adhibere pro consulere poni hic notavit Manutius, sic & Græci *χρησθαι* usurpant: vide, si tanti, quæ notavi ad Luciani Pseudosophistam nota 40. GRAY.

ARGVMENTVM.

Partes hujus epistolæ sunt tres. In prima laudat Cicero Marcelli prudentiam & fortitudinem, ut ejus vel monendi vel confirmandi officium ideo videatur omittere, quia necessarium non putet: in secunda se paratum ad omnia pollicetur: in tertia studet ei persuadere, ut omnino, quicumque status reipub. sit, in patria vivat. Eodem anno.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

NEque monere te audeo præstanti prudentia virum, nec confirmare, maximi animi hominem unumque fortissimum; consolari vero nullo modo. Nam si ea, quæ acciderunt ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo, quam consolari dolorem tuum: sin te tanta mala reip. frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoles, cum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re cum præbeam præstemque, ut ad omnia, quæ tui velint, ita adsim præsto, ut me non solum omnia debere tua causa, sed ea quoque etiam, quæ non possim, putent. Illud tamen

EPISTOLA VIII.

Vtrumque fortissimum) P. Victorius eddit unumque fortissimum; nos virum fortissimum retinemus: quod hanc lectionem comprobent nostri fere omnes libri manuscr. Lamb. Vnumque fortissimum) Ita Victorii editio, ita Pal. pr. idque item ex aliquo vet. cod. adnotat Guilielm. certe unico Palat. plus tribuo, quam omnibus Lambinianis: vulgo verumque fortissimum. Germ. Amstelodamensis ruetur quoque unum. Gaev. Vnumque fortissimum) Sic l. XV. ep. 16. Quamquam quicum loquor? cum uno fortissimo viro. Phil. pp. II. 3. Tanquam mihi cum M. Crasso contratio esset, non cum uno gladiatore negligissimo. Io. Fr. Gaev. Vt audio) Te a Cratippo instructum ferre. Corr. Præbam præstemque) Non modo ver-

bo, sed re ipsa ostendam. Ovid. II. Trist. v. 169. Vellei. Patetc. II. c. 76. Corr.

Adsim præsto) Sim præsto satis erat: sed præsentiam auxilii adsim magis exprimit. Sall. Jug. c. 85. Io.

Vt me non solum omnia debere tua causa, sed ea quoque etiam quæ non possim putent) Pro potest etiam potum leges. Corr. Cunctis in exemplaribus, quæ quidem ipse viderim, verba quædam desunt. Locum subjiciam, ut est in manuscripto exemplari: Vt ad omnia quæ tui velint, ita adsim præsto, ut me non solum omnia debere tua causa quæ possim, sed ea etiam, quæ non possim, putent. Vbi sane perperam in recentioribus omissa sunt illa verba quæ possim: sine quibus sententia minus apte coheret. Et mehercule minor Aldum ista hominem diligentissimum,

tamen vel tu me monuisse, vel censuisse puta, vel propter benevolentiam tacere non potuisse: ut quod ego facio, tu quoque animum inducas: si sit aliqua resp. in ea te esse oportere, iudicio hominum, reque principem, necessitate cedentem tempori: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim libertatem sequimur, qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quæ est domestica sede jucundior? Sed mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingenii: nobilitatem vero & dignitates hominum, quantum ei res & ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse, fore cum tuis,

si mo-

rum non observasse, cum hosce Epistolarum libros ederet. Quamquam ne quid hic dissimulem, multa ille quoque perperam (pace viri dixerim) cum in his, tum in illis ad Atticum epistolis excudit: quale est, quod adnotavimus, illud ad Plancum: *Vi hoc, quod te tua sponte factum esse certo scio, honoris nostri causa libenter, non prolixe, sed celeriter facias*: cum legendum sit, libenter, prolixe, celeriter facias. Qua de re diligenter in castigationibus nostris. Tale illud quoque: *Nemo doctus unquam (multa autem de hoc genere scripta sunt) mutationem consilii inconstantiam dixit esse*. Hæc vera lectio. Sed quam sit apud illum hic locus male distinctus, constat. Io. Riv. ATTEND. Secuti sunt hujus exemplaris, quod Rivius evoluit, scripturam Paulus Manutius, & Lambinus, alique recentiores. Sed codices alii omnes Medic. Vatic. Palarini, Amstelodam. Meotel. Gravii omittunt, quæ possim, quos expressit cum antiquis editionibus Victorius, & Gebhardus. Inferuerunt iidem, etiam, quod vulgo omisum: legendum etiam potest ex Mentel. V. C. N. Sceltii, eid. Manut. Carol. Steph. Male Gebhardus alique putant. GRÆV. *Vi adfin pressio, ut me non solum omnia debere tua; sed et quoque etiam, quæ non possim, putant*. Emaculavi hunc locum, in vulgatis male acceptum ope quinque Pall. Gruter. editionum primæ ac Victorianæ: nam

adfin non fin Pall. quatuor: prima editio afim: deinde quæ possim nullibi comparent, cum vulgo sequi ament post tua causa: denique suasu eorumdem omioium etiam immisi, accensente quoque Stewechiano; cum vulgo omisum sit. GRÆV.

Illud tamen multum me monuisse, &c.) Ego non longe ab antiquis codicibus pro multum, vel ta scripti. Non enim est oe in illis quidem integra & incorrupta hæc lectio: io una enim littera lapsus est librarius, duoque monosyllaba in unam dictionem conuoxit: vultu enim scripsit, cum vel tu foret scribendum: sed hæc minuta; quæ tamen restituta, in tanto scriptore non ingrata fore arbitror. VICTOR. *Censuisse puta*) Quamvis ego non audeam. COAR. *Illud tamen multum me monuisse*) Vide, num malis: *Illud tamen unum me non monuisse, sed censuisse puta*: quia dixit ioitio: *Nec quæ monere te audeo, præstanti prudentia virum*. BEAN. RYTH. *Vel tu notavit ex veteri quoque libro Guilielmus*. AMSTEL. MEOTEL. GRAV. *multum*. GRÆV.

Me tuum esse, si cum tuis) Eleganter sic edidit Victorius, exstatque ea lectio io Pall. omn. Grut Vatic. Stewech. vulgo *me tuum fore cum tuis*: io Pal. tamen quarto, *me tuum esse & fore*. Sed illud & est a sequiore manu. GRÆV. Subiiciuntur lectioni editæ Amstelod. Mentel. Gravii libri GRÆV.

Me tuum

si modo erunt tui: si minus, me certe in omnibus rebus
satis nostræ conjunctioni amorique facturum. Vale.

EPISTOLA IX.

ARGVMENTVM.

*Et hic refellere omnia conatur, quæ reditum in patriam
dissuadere Marcello videbantur. Non libenter vides ea, quæ
sunt: at eadem audis quotidie, quæ majora etiam videri
solent. Acerbum putas, si cogaris vel dicere, quod non sen-
tias, vel facere, quod non probes; esto: necessitas excusat;
verum nec loqui contra sententiam suam quisquam cogitur:
Et tacere plane licet. At unus omnia tenet: idem accidisset,
victore Pompeio; qui etiam crudelior fuisset; ut ex prate-
ritis intelligitur. Eandem ex consilio tuo consecutus es, fa-
teor: sed hujus quidem laudis partem sibi aliquam fortuna
vindicat; cujus beneficio factum est, ut honesto otio tenueris
Et statum Et famam dignitatis tuæ: quod cum ita sit,
qui tibi secundam perpetuo fortunam præstare potes? habet
igitur ista ratio modum quemdam. Si jucunditatem quæris;
qui locus domestica sede jucundior aut dulcior? Aspectum
patriæ fugis, quia deformior est; miserece potius, nec auge
miseriam ejus absentia tua. Magni animi laus te delectat:
ideo supplex ad Cæsarem ire noluisti: potest adscribi super-
biæ, si aspernaris ejusdem liberalitatem. Nec tam sapientiâ
videtur, carere patria serviente, quam inhumanitas quædam,
non ejus desiderio teneri. Publica (inquis) re non fruar,
cum ad unum delata omnia sint: an idem privatam quoque
contemnas? Quæ si te non movent, aut si tibi vita ista vi-
detur esse commodior, suscipe curam salutis tuæ, nec eadem
quæ commoda, simul tuta esse existima. Moralis tota. Iis-
dem consiliis.*

M. T.

Me tuum esse, fore cum tuis) Sic MSi | *ut ad omnia, quæ tui velint, ita sum*
Et elegans putant; ego corruptissimum | *presto: ad naturam, ut Or. de Mæurip.*
& nihili. Sensus Marci, fuit, me ad | *hæsp. 28. Honorum animus ad naturam na-*
naturum præsto fore etiam tuis: allu- | *stus est: ut tuis expeditis jam non eris. Io-*
dit enim ad id quod supra dixerat; | *Es. Gaon.*

Etc.

ET si perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo conferere esse oportere, & quid tibi faciendum arbitrarer: tamen cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cujus ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur de rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea rep. quæcumque est, quam primum velis esse. Multa videbis fortasse, quæ nolis; non plura tamen, quam audis quotidie. Non est porro tuum uno sensu solum oculorum moveri: cum idem illud auribus percipias, quod etiam majus videri solet, minus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias, aut faciendum, quod non probes. Primum tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum: deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse, quæ sentias, non licet: tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus fieret, si is remp.

EPISTOLA IX.

Q Mucio) Multi veteres libri habent *nuncio*. CORN. Q. Mucio) Cum audiam multos MSos legere Q. *Nuncio*, alios *Nuncio*. & appareat confusionem eam ortam ex prava linearum consideratione in priore syllaba, fors fuit, ut Cicerone dederit Q. *Mincio* I. GRON.

Iisdem igitur de rebus) Cum in uno codice manuscripto reperissent scriptum, *iisdem igitur de re rebus*, ego *de rebus* legendum esse judicavi. Iam *iisdem* pro *iisdem* usitatum fuisse veteribus scriptoribus, non semel admodumimus. LAMR. *Iisdem igitur de rebus etiam*) Sic MSi sine *ex te* inter *rebus* & *etiam*. Lege: *iisdem igitur de rebus*: rationibus, argumentis. IO. FA. GRON. H. e. iidem momentis, rationibus. IRI. FR. GRON. e. MSis, in quibus scribitur, *iisdem igitur de re rebus*. Abundat præpositio *de*, quam tamen servant regii. LALL.

Non habet id vitii res) Vt dicendum sit aliquid quod non sentias, aut faciendum quod non probes. CORN.

Vt unus quidem est) Sic veteres eleganter loquuntur, pro quo barbari hodie dicunt, *rebus sic stantibus*: exempla vide apud MANUT. GRÆV.

Is utitur consilio) CÆSAR. IONX.

Ne suorum quidem sed suo) Sic legendum, *ne suorum quidem, sed suo*, ut habent omnes libri: non (ut olim editum est) *ne suo quidem, sed suorum*. Quod autem sic olim editum est, mea nonnulla culpa est, qui cum amici cuiusdam mei, viri docti, consuetudinem adscripsissem ad marginem exempli, quod typographus secutus esset, operis antiam peccandi præbuerim. Docti quidam tamen hanc lectionem probant, me dissentiente. LAMR.

Quod non multo secus fieret) In pervetere lib. sic legimus: *Quod multo secus fieret, secus autem fieret, quoniam Pompeius, si Rempub. teneret, non suo, ut Cæ-*

is remp. teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, cum omnium nostrum conjunctum esse periculum suo cer-neret, certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, cum magis communem censemus in victoria futurum

at Cæsar, sed certorum hominum, ut consueverat, consilio uteretur. CORN.

Si is Republicam teneret Pompeius. Iam.

An qui in bello cum omnium nostrum conjunctum esset periculum suo? Nonnulli emendarunt, conjunctum esse periculum suo cereretur. Nos quamvis hanc lectionem secuti simus, fatemur tamen, et si quædam ejus vestigia sint in antiquissimo & probatissimo illo codice, non tamen sic omnino ibi legi. Ut autem eruditi possint, huic ne, an vulgatz magis credendum sit, statuere, hic cum fide antiquam exponemus. Sciant igitur, e duabus dictionibus, quæ immutatz sunt, priorem, esse inquam, ita in antiquis legi, posteriorem autem cereretur non integram in illis esse, sed ejus tantum postremam syllabam, scilicet & debeat ne igitur ex hac syllaba divinari rogam illam dictionem deesse; an hanc particulam abundare existimandum sit, suum unusquisque judicium consular. Nos, et si hanc magis probaverimus (nec enim illam receperimus, nisi meliorem credidissimus) non tamen eam pertinaciter defendimus: in rebus enim incertis, nihil pro certo asserimus. Quod autem in antiquis esse legitur, non esset, adjuvat hanc recentem lectionem. Vieron. Rivius sic legendum censet, ex quodam codice MSO: Cum omnium nostrum conjunctum esset periculum certorum hominum, &c. Quo quidem modo ego in duobus etiam libris Memmianis scriptum vidi. Lama. Meus primus liber plane respondet Medicæ, nisi quod pro esse habeat esset. Sic in illo scribitur, cum omnium nostrum conjunctum esset periculum suo et. sicut & is quo Rivius usus est & Mentelianus. At Amstelæd. Cum omnium nostrum conjunctum esset periculum suo cereretur. Censo scribendum esse, ut veteres præ se ferant editiones: Cum omnium nostrum conjunctum esset periculum suo. Il-

lud cereretur ortum ex sequente vocabulo certorum. GRÆV. Cum omnium nostrum conjunctum esset periculum suo cereretur. Agre video viros in aliis accuratissimis sustinuisse aut tam illepidi modo augeadis vocibus retrahere Ciceronem, aut ita infamare Pompeium, quasi omnia dederit hominum minime prudentium consilio, nisi sibi; quasi non in hac ipsa historia eum nexuisse moras, et tergiversatum fuisse, idque ob duas justissimas causas noter Florus, donec illi homines minime prudentes non passi fuerunt diutius ei prodesse salutare consilium; sed ab illis vulgatarum lectionum auctoribus ut hominum omnium futilissimus vituperatur Pompeius, & futilior certe eo, quem extremi ingenii esse fateatur apud Livium XXII. 29. Minucius, ut nec ipsa consuleret, nec alteri bene monenti obadire didicerit. Oratio autem ex bonis MSis integerrima procedit, si ita eam distinguendo adjuves: An qui in bello, cum omnium nostrum conjunctum esset periculum suo & certorum hominum minime prudentium consilio uteretur &c. Vides, quam vera illud & exstet in Medicæ, & primo Cl. Grævii, haud dubie optimis codicibus. Partim idem, partim contrarium in seipso ipso deplorat Ciceroni ad Terentiam suam XIV. 1. Quod si nostris consiliis uti effimus, neque apud nos tantum veluisset sermo aut flusterum amicorum, aut improbum, beatissimi videremus. Iac. Gron.

Certum hominum minime prudentium consilio Libonis, L. Lucii, & Theophrasti, atque Labieni. CORN.

Eum magis communem censimus in victoria futurum. Conem pro communem legebat amicus meus homo doctissimus, qui se hanc lectionem in antiquo libro reperisse affirmabat. F. Vas. Probab ex fide cujusdam asserentis ex V. C. cum magis ceterum censimus in victoria f. f. Vilius; quæ eadem Guilielmii

rum fuisse, quam incertis rebus fuisset? & qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset, nec fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus

mii coniectura erat; sed homines non poterant scire, quid esset *communis* non esse. Ego margaritam non muto glareâ. GERM. Auctus ille Vrani non est audiendus, nec Guilielmus. *Communes* Latini dicuntur *cives*, aliter *civiles*, qui nihil singulare ac præcipuum sibi tribuunt præ aliis, qui non supra alios cives se extollunt, qui sunt populares, modesti, patientes juris legumque communium, qui non suo in omnibus utuntur consilio, sed & aliorum civium, hominumque. Cic. de Senectute c. 17. *Et ceteris in rebus communem erga Lyfendrum atque humanum fuisse*; ut ex MSO ibi restitui: editi: *Communi erga Lyfendrum atque humanum fuisse*. Sueton. Claud. 21. *Non ut loquax spectacula communis aut remissior erat*. C. Nep. Attic. 3. *Hic autem si se gereret, ut communis infamia, per principibus videretur*. Plin. Paneg. c. 2. *Enim vero quam commune, & ex æquo, quod felici felicem illum predicamus?* Hoc est, civile ut paulo ante idem loquitur, alienum a fastu, popolare. Idem cap. 24. *Ante te Principes, fastidia nostræ & quodam equalitatis metu, usum pedum amiserant*. Illos ergo humeri crevissque servorum super ora nostra, & firma, te gloria, te cinum pietas, te libertas super ipsos principes vehunt; te ad fidei tollit humus: ita communis & confusa principis vestigia: hoc est, incertis ut alii cives pedibus nimirum, non equo, aut in lectica vectus. Terent. *Quemquamque animo tam communi esse aut leni putes?* GRÆV. Sueton. Claud. *Sine ullo spectaculo genere communior, aut remissior erat*. I. FR. GRON. Adde Nepotem in vita Attici, & Manertinum in Paneg. ad Iulianum. Qui huic opponitur a Græcis *δυναστες* dicitur. Themist. Orat. I. p. 27. CYPRIAN. Sic Græci suum *καὶ κοινὸν* dicunt, & viris doctis dudum ea notio ita adferta est, ut vix nunc F. Vrsini amici *commem* hoc loco aliquis arripitur sic. Inprimis Grævius tum hic, tum ad Orbem III. c. 5. de Senect. c. 17. & alibi defen-

dendum suscepit: cui addas Lindenbrog. ad Ter. Heautont. A. V. Sc. I. p. 612. GILSEN. in Observ. L. L. Bosium ad C. Nepot. Miltia. C. 8. alios alibi addo etiam Eutrop. VIII. c. 11. CONT.

Incertis in rebus fuisset) *Ceteris in rebus* habet verus liber. CONRADVS. *Quam incertis in rebus fuisset*) Sic emendavit P. Victorius, cum antea vulgo legeretur, *quam in ceteris rebus fuisset*: quæ tamen lectio reperitur in uno cod. Memmiano. Alii cum editione Florentina & Victoriana conentiunt, habentque *incertis in rebus* nisi quod in uno hoc dissimilitudinis inesse animadverti, quod habet *ceteris in rebus dubiis fuisset*. Quæ in scriptura, vocem *dubius*, natam esse ex glossa, quam vocant, in prout est. LAMBIN. *Quam incertis rebus fuisset*) Vbi perperam alii *ceteris in rebus fuisset*: cum eade debet, *incertis*, pro adhuc dubiis, videlicet nondum parta atque explorata victoria. Est enim sensus: Qui incerta victoria nihil consilia nostra moratus est, quid eum, disjudicata jam belli fortuna, facturum fuisse credimus? Facit nobiscum exemplar in pergamenis descriptum, cuius nobis copiam fecit clariss. Equ. Guntherus a Bonaw. Est etiam perperam hic locus in codicibus aliis distinctus, non absque perturbatione sensus. IO. RIV. ATTEN. *Quam incertis rebus fuisset*) Hanc scripturam prætulit ex Vaticano; cum Victorius ediderit, *quam incertis in rebus fuisset*. Fall. vero pr. quart. *quam certis in rebus f. reliqui ceteris in rebus*. GRONARD.

Tuum sapientissimum consilium secutus esset) Quando tibi Cos. fluienti provincias Gallicas K. Mart. restitit. CORRAD.

Fratre tuo) C. Marcello. IO.

Grævius) Cum L. Lentulo Crascello, vel, ut alii volunt, cum L. Paullo. IO.

Vobis auctoribus uti voluerit) Susdend. tibus

ribus uti voluerit, nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censēs fuisse? Omnia sunt misera in bellis civilibus: quæ majores nostri ne semel quidem, nostra ætas sæpe jam sensit: sed miserius nihil, quam ipsa victoria; quæ etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresque reddit: ut etiam si natura tales non sint, necessitate esse cogantur. Multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? igitur tunc quoque patria careres, ne, quæ nolles, videres? Non, inquires: ego enim ipse tenerem opes & dignitatem meam. At erat tuæ virtutis, in minimis tuas res ponere, de rep. vehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilii est? nam adhuc & factum tuum probatur, &, ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod & initium belli necessario secutus sis, & extrema sapienter persequi nolueris: fortuna, quod honesto otio teneris & statum, & famam dignitatis tuæ. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria: nec eam diligere minus debes, quod deformior est; sed misereri potius; nec eam multis claris viris orbatam, privare etiam adspectu tuo. Denique, si fuit magni animi, non isse supplicem victori: vide ne superbi sit, aspernari ejusdem liberalitatem: &, si sapientis est carere patria, duri non desiderare: & si rep.

tibus vel iniquissimam pacem justissimo bello anteferebam, & ob id Cafari Gitalpinam Galliam, Illyricumque, & sex militum millia utque ad secundi consulatus petitionem concedenda. In.

Quam illa crudelis esset futura victoria. Jam tum in bello, Domitio, Scipione, Lentuloque Spinthere de Cæsaribus sacerdotio consentientibus: aliis quoque domos, bonaque eorum, qui in castris erant Cæsaribus, petentibus. Lege etiam epist. 3. lib. VII. Idem.

In minimis . . . ponere. Ultimo loco habere, minimi facere, ut C. Nepes. Hispani nond. c. 1. in vitiis ponere. Conv.

Extrema sapienter persequi nolueris.) Non cum Catone, & Scipione profectus sis in Africam ad instaurandum bellum, sed secesseris. Mitylenas. GRÆVVS.

Honesto otio.) Mitylenis usurpatione & renovatione doctrinæ. CORRAN. pvs.

Non isse supplicem victori.) Al. fuisse. CORRAN. Non isse supplicem victori.) Sic recte ex Melicorum Victoribus (nam in eo ita esse, adnotat ad primam impressionem Egnatius) eumque secutus Lambin. Sequere reperitur in Vaticano. Propterea. Quandoque ire tibi liber sum visus? Pall. omnia esse, præter sec. in quo fuisse. GRÆVVS. Pertinet ad eam elegantiam, de qua ad III. ep. 1.

si rep. non possis frui, stultum est nolle privata. Caput est illud, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit. Magna gladiatorum est licentia: sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantæ curæ est, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus, & incolumitati, & vitæ, & fortunis tuis. Vale.

E P I S T O L A X.

A R G V M E N T V M.

Desiderari aliquot ad Marcellum epistolas, vel unam certe, quæ reditum impetratum significet, facile possum suspicari: gratulatum enim Marcello Ciceronem, quod ei Cæsar ignovisset, atque ostendisse quemadmodum acta res esset, indicat ipsius Marcelli, quæ proxime sequitur, epistola. Hic hortatur, ut reditum maturet; cum id ad rem ejus familiarem valde pertineat. Cæsare IV. Cos. sine collega.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

ET si nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque literas tuas jam expectare incipiebam, vel te potius ipsum:

ap. 1. quædam dicta sunt. Locus Proptii, quem unicum adduxit Gebhardus ex II. El. VII. v. 39. plurimis in libris longe aliter conceptus est: at Tibullus I. & X. v. 35. hac pertinet, ut est emendatus a Brockhugio: Illis eripere verbis mihi, fidera solo Lucere, & pueris fluminis ire vias: ubi alii esse. Et Servius quidem ad ea I. Georg. v. 29. An Deus immensi vasis maris, doctissime notavit: ire veteres pro esse dicebant. Coar.

Et si rep. non possis frui, stultum est nolle privata Stultus sit, est in vetere libro; quæ lectio melius cum superioribus conjungitur. F. VASIN.

Magna gladiatorum est licentia Ita omn. MSi. Vulgati tamen gladiatorum, nescio quibus fideiis. GERHARDUS. Gladietorum tamen existat in primo

Grævi & Menteliano; gladiatorum in Amstelodamensi. GRÆV. Non est sollicitanda gladiatorum, ejus gladiatorum mera expositio videtur: ut ut sciam: ubi facinorum pro facinororum ita obreplevit, ut posterius sanioris longe videretur coloris. Sed Cic. ipse pro Milone c. 1. Inter tantam vim armorum non existimarem oratori locum esse, pro armatis dixisse videtur. Hujus vero & aliorum nobilitas, servitio, consilium, custodia, opera, & plura, quæ eodem modo dicuntur, alibi memorabimus. Coar.

E P I S T O L A X.

Et si nihil novi, quod ad te scriberem, ita Ardebam In Medicæ, quæ extrema hic est distinctio, non legitur, nec alia pro illa restituitur; quod vitio librarii factum est, qui in excribenda epi-

ipsum: tamen cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias; venies enim, mihi crede, expectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem, subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. Quod si nullum haberes sensum, nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre; sed cum leviora non multo essent, quæ audirentur, quam quæ viderentur; suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuæ, te quam primum venire, idque in omnes partes valeret; putavi ea de re te esse admonendum. Sed quoniam, quod mihi placeret, ostendi, reliqua tu pro tua prudentia considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus te expectemus, certiore facias. Vale.

EPISTOLA XI.

ARGVMENTVM.

De suo reditu a Casare impetrato Marcellus Ciceronis litteris cognoverat; nunc se commotum Ciceronis auctoritate, ad reditum magnopere cohortantis, exsulandi consilium abjecisse demonstrat: quando tamen se daturus in viam sit, non significat. Videtur hac epistola ante superiorem fuisse collocanda: in hac enim scribit Marcellus, commotum se Ciceronis litteris in patriam esse rediturum: in illa Cicer-

cer-

da epistola omisit, quod ante in epistole libri, dum indicem faceret, posuerat; ita enim legendum est: *hæc nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque litteras tuas: & quæ sequuntur.* VICTORIUS. Sic clare Gravii primus liber, in aliis omittebatur *et*. GRAV.

Ne te delectet tarda discessio) Decessio magis placet, ut in veteribus libris legitur. CORRANVS. *Ne te del. s. dec.*) Vt qui non libenter venias. GRAV.

Si quosdam nolles videre) Cesarianos, in victoria nimis insolentes. CORRAN.

In omnes partes valeat) Hoc est, omnino, & prorsus tuum adventum exigeret. Sic XI. ad Att. ep. 6. & alibi. Velleius Patereulus pro eo amat in omnia, ut II. c. 97. & sic aliis locis: adde supra I. ep. 2. Verbum *valere* tam Cicero, quam Sallustius sæpe ita adhibent, ut *prevolare*, aut *valere ad efficiendum denotet*. CORRANVS.

certiorem se de hoc Marcelli consilio jam esse factum, ostendit.

M. MARCELLVS M. CICERONI S. D.

PLurimum valuisse apud me tuam semper auctoritatem, cum in re, tum in hoc maxime negotio, potes existimare. Cum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret, non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum litteris, ut uterer vestro potissimum consilio. Res quemadmodum sit acta, vestrae litterae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo sit animo; tamen hoc mihi multo iucundius est & gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meae salutis faverent, te cupidissimum mei, singularemque mihi benevolentiam praestitisse cognovi. Reliqua sunt ejusmodi, quibus ego, quoniam haec erant tempora, facile & aequo animo carebam; hoc vero ejusmodi esse statuo, ut sine talium virorum & amicorum benevolentia, neque in adversa, neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu vero ut intelligas, homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo. Vale.

EPI-

EPISTOLA XI.

Sed precibus quaque me obsecraret) Non contemnenda est lectio veteris codicis N. Scelii, sed precibus quoque me obsecraret; est latigaret. Sic onerare promissa, Sallust. onerare laudibus, Cic. II. Philippo. Grev.

Consilio) Ut domum redirem. COR-
RADVS.

Res quemadmodum sit acta) Epist. 4. huius libri. Id.

Quod optimo sit animo) Libri veteres omnes habent, quod ab optimo sit animo, &c. ex quo suspicari possit aliquis legendum, quod ab optimo profectus sit animo, LAMB.

Hoc mihi gratulor) Libri MSI ha-

bent, in hoc mihi gratulor. LAMBIN.
Sic & omnes Palatini, & quibus ipse
uius sum quatuor libri. Est autem
gratulari in aliquo, de aliqua re gratulari. Sic accusari, & excusari in aliquo, est de aliqua re Cic. II. ad Q. Fratr. ep. 2. Primum me tui excuso in eo ipso, in quo te excuso. Sic, qui in hac re disputant, apud Terent. in prol. Andr. Grev. in hoc gratulor. Tu vero in hoc accipe quasi per se positum, ut significet cum hoc confidere, vel, quod ad hoc; & sic Cic. II. ad Q. Fr. ep. 11. & reliqui a Grevio adducti explicandi sunt, ut monui ad I. ep. 9. CORRADVS.

EPI-

ARGVMENTVM.

Marcellum a Magio interfectum, suaeque erga mortuum officia significat.

SER. SVLPICIVS M. CICERONI S. D.

ETI scio non jucundissimum nuntium me vobis allaturum; tamen quoniam casus, & natura in nobis dominatur,

EPISTOLA XII.

Servius Sulpicius M. Cic. S. D.) In scripto posterioris epistolae Sulpicii haec est in prisco illo codice: *Servius Ciceroni salutem pluribus verbis.* Considerant eruditi & ingeniosi viri, vacent ne haec verba, quae ipsi non accepimus, & ut parvi omnino momenti, & ut suspecta, qui in nullis aliis epistolis hujusmodi aliquid vidimus: adnotavimus tamen, ut si quis ea probaret, possit in suum codicem restituere. VICTOR. *Servius Ciceroni salutem pluribus verbis*) Hanc scripturam cum ex optimo libro notet Victorius, (nam temere in varias lectiones ab Cl. Gravio collectas irrepsit Sulpicius) non potest considerari nisi ut suppletio eiusdem generis, qualis ab aliis nobisque notata est lib. I. Ep. 9. *Cum tyrannus Publio Lentulo:* quum & ex illu ipso Medico notavit Victorius ad X. 33. Sic & nunc Sulpicius scripserat *Salutem* p. l. v. intelligens, plurimam vover, neque enim temper eadem quasi formula est. Sic & plurimam omittunt & VI. 12. ubi MSi multi & boni habent. J. GAXO.

Me vobis Al. *me tibi*: quod mihi maxime placet; nisi forte Servius pluribus scribit: id quod judicari potest ex inscriptione, quae est in veteribus libris hujusmodi, *Servius Sulpicius S. D. pluribus verbis*. Et si ita perturbata est, ut difficilis sit conjectura. CORRAD.

Quoniam casus & natura in bonis dominantur) *Casus* in multis, ut nunc

in Marcello: *Natura*, in omnibus, quoniam hujus finem mortem esse dicunt. *In bonis*, imo etiam in malis: ut forte legendum sit, *in nobis*. CORRADVS. *Quoniam casus & natura* (quae se recte habent verba, & sepe in omnibus impressis eodem modo leguntur) quia nonnulli labefactare & pervertere ausi sunt, non potuimus dissimulare: hi enim pro *nostra*, *fortuna* reposuerunt, & contra veterum codicum fidem facientes, & nulla necessitate receptam lectionem immutantes. Loquitur enim ex opinione illorum, qui *notum* non alicujus gratia, & certo proposito sibi sine, neque quod melius ita sit, sed temere & fortuito agere putabant: quam Aristoteles lib. II. Naturalis Auscultationis diligenter oppugnat. Qui fuerint hujus opinionionis auctores & defensores, Simplicius eo loco his verbis docet: *Ταυτης δε λεχεται της δοξης των μετ' αρχαιους φυσικων εσσι των ολων αναγκαις κειναι τινας των γενεμετων παρει, και των λεγομεν οι επιμαρτοι*. In hac fuerunt sententia inter veteres Physicos quicumque brutam necessitatem causam totum, quae sunt, esse dicebant, atque inter postremos Epicurei. Sic etiam loquitur Auditor Rhetoricorum ad Herennium, quicquid fuerit, libro tertio: *In interpretatione si erunt haec corpora commoda, male his usum dicemus, quae casu & natura tanquam quilibet gladiator haberit*. Et si illinc quoque eam dictionem delere conati sunt, & in ejus locum fortuna ponere: verumtamen in antiquis,

natur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores facere. A. d. x. Kal. Iun. cum ab Epidauro Piræum navi advectus essem, ibi Marcellum, collegam nostrum, conveni, eumque diem ibi consumsi, ut cum eo essem. Postero die cum ab eo digressus essem, eo consilio ut ab Athenis in Bæotiam irem, reliquamque jurisdictionem absol-

quis, & in Aldinis etiam codicibus notata legas. Vtiron. *In bonis dominatur*) Melicæus quoque liber in bonis habet. Nulla certa adferri possunt argumenta, quæ doceant hoc, aut illo modo necessario legi debere: & utraque, quantum ego intelligo, lectio defendi potest. *INX.* *Caf. & nat. in bon. d.*) Ant. Augustin. *in natura bonis legendum existimat*: mihi tamen nobis pro bonis magis placet, deleta scilicet macula, quæ ea transpositione (ut videtur) litterarum in hæsit. F. VASSI. *In nobis*) Reperita est postea hæc lectio in antiquis libris, & recepta a Grutero, aliisque. Libri tamen Grævii, Amstelod. & Mentel. omnes in bonis. GRÆVIVS.

Cafus & natura in nobis dominatur) Obnoxius profecto locus, quem cum in hunc modum prefferint plerique postremus exstitit Pricæus, qui in longa congerie confessionum de causis in vita humana dominantibus ad Apuleii Miletia Lib. XI. pag. 252. hunc locum exponendum proponens, quia impetum casus non boni tantum, sed & mali experiuntur, imo singuli & universi sentiunt, respondet reponendum, in omnibus. Quæ etsi vera sint, & plane ante ipsum dixit Manutius; & vera quoque sunt, quæ attulerunt alii; ego tamen minimum mihi licere volui, & cum Manutio scriptam lectionem exhibui. Nec in his agnosco quamdam indignationem Sulpicii (quæ si esset, minime eum philosophum posset inducere, quem passim ostendit) sed simplicem præfationem ad Tullium præparandum, quæ interitum optimi viri & amici robuste exciperet. Scilicet quia casus & natura in bonis dominatur, atque adeo vi-

deamus bonos perire, hos naturali morte, alios latrocinio, necesse est minus tibi, & reliquis ejus Romæ amicis videri injuncendum nuncium de nece Marcelli nec conturbari in eo, quod vitiorum præstantissimo accidit. *LAC. GRON.*

Vos certiores ut facerem) Secutus sum libros plerisque vulgatos; nam scripti omnes habent, *vos certiores facere*: quomodo edidit P. Victorius. Sed hoc loquendi genus ferri non potest, meo quidem judicio, *visum est faciendum, vos facere certiores*. Itaque vel ita legendum ut habent illi vulgati libri; vel si *vos certiores facere* legi volumus, defendenda vox *faciendum*: ut ita legatur *Visum est, quoquo modo res se haberet, certiores vos facere*. LAMBINUS. *Faciendum vos facere certiores*. Sic libri scripti. Vulgati *ut facerem*; quod Lambinus magis arripere, quam illud verum probaret. Duplex vero adest elegantia, quæ illum in transversum egit. Altera, quæ *faciendum* superadditur, uti alibi fit, *ut fiat; faciam ut transmittam*, cetera: quam illustratam jam vide supra ad II. ep. 19. III. ep. 8. Altera, quæ *facere pro ut facerem*, positum est, uti Ovid. I. Am. el. 5. v. 14. Sall. Cat. c. 52. Virg. II. Eclog. v. 43. Sed & illæ formulæ maxime huc pertinent, & hinc sunt illustrandæ, fuerit dolere Saguntum, *Equare Alpes*; apud Silium; fuerit decurrere munus, apud Virg. quæ interpretor apud Sall. Iug. c. 110. *Conv.*

Collegam nostrum) In consulatu. CORRAOVS.

Reliquamque jurisdictionem absolverem) Conventus agerem jura dicendi causa in illis locis, in quibus nondum egeram. GRÆV.

Supra

absolverem, ille, uti aiebat, supra Maleas in Italiam versus navigaturus erat. Postridie ejus diei, cum ab Athenis pro-

Supra Majas) Varie legunt docti, *suprema estate*, *supremo Majo*, *supra Maleas*, *super Maleas*. Eligat quicque, quod magis probat, donec melius inveniatur. CORRAU. *Supra Malas*! Sic legendum esse, jampridem indicavit P. Victorius; est autem Μαλακ, ἀπὸ πρὸς Ἰταλιανῶν, ut docet Stephanus. Itaque nālim hic legi *supra Maleam*, &c. LAMBINVS. *Sub Kal. Iunias* emendabat Octavius Pantagathus ex antiquæ scripturæ vestigiis, ut dicebat. F. VARINVS. *Supra Majas in Italiam versus*! Sic omnes MSi tam nostri, quam aliorum: conjectura emendabat Victorius *supra Malas*. Lambinus, ne nihil novi ipse invenisse videretur Maleam: Pantagathus ex vestigiis veteris, ut refert Vrsinus, scripturæ *sub Kalend. Iunias*, quod mihi non placet; vulgo, nimis licenter, *supremo Majo*. GERHARD. Meus liber prim. *supra Kal. Majas*) Reperunt conjecturam Victorii omnes fere editiones, & id quidem merito. Nihil enim est certius, & liquidius, si quis Plutarchi Plinique loca consideret, quæ assert Victorius, quibus accedit Livius XXXI. 47. *Apud triginta navibus ibi relictis super Maleam navigat Coryram*. Sic & Lucian. in *Evangelis*, ἡ ἐν πλοῖσι: Οὗς εἰς τὴν Κρήνην διέλκον λαβόντες ὑπὲρ τῆς Μαλεᾶς πλεόνοντες ὡς ἐν Ἰταλίᾳ ἵκται. Quos decebat Creta ad dextram relitta *supra Maleam* navigantes jam in Italia esse. Videtur autem locutio fuisse triita Græcis, Latinitque, qua significabant cursum ex Asia & Græcia in Italiam per Maleam, sive ad Maleam appellerent naves, sive illic conscenderent ex Græcia in Italiam profecturi, sive ita cursum dirigerent, ut illud promontorium praterveherentur non longe. Similis idiotismus est lingue Germanicæ, & Belgicæ, *over Breëland, over Engelland in Vromstrijck gaa*. Sed videtur de hoc loco accuratam disputationem P. Victorii, quæ quia longior erat, quam ut hic

commode posset legi, subjecimus eam commentario Manutii. GARNIVS. *Supra Majas in Italiam versus navigaturus erat*) Ut ingenium & doctrinam Victorii hic suspicio, ita judicium & religionis erga priscum codicem, negligentiam non laudo. Nam etsi quæ notat de Malea, doctæ sunt conquissæ; tamen ut Athenis in Italiam navigatio sit dicta *super Maleas*, unde tradit? Ea vero nstrata fuit inter Græcos, non sane tantum inter Romanos, cum Peloponnesium circumirent, ut Aratus ab Methona flens in Adriaticum, & Plinius vice versa; etsi unde conscenderit tacens: qui quod Græcis verbis eam navigationem exprelerit, clare alludit ad jactatam Græco proverbio suspicionem periculi in eo promontorio circum-eundo; & si ex Italia conscendit, significat totum iter suum fuisse navale; non ut ex Italia Epirum petierit: & sic terra perrexit ad Ægæum, vel Hellepontum, ut alias solebant. In qua tamen navigatione aut locutione nihil est, quod sapit per Maleam, vel ad Maleam appellere naves; sed quod debuerint id promontorium flexendo circumire, unde alias id vocabant *superare Maleam*. Livius XXXI. 44. *Classis a Coryra profecta, Malea superata, circa Scyllium agri Hermonici Anilo conjuncta est*. Et quæ ut idem XXXIII. 41. *Cyprum nihilominus transens ab Pateris, cum Chelidonium promontorium superasset*. Ut sæpius ille ipse auctor. Iam quæso cur illam navigationem potius diceret se elegisse periculosa, & ancipitem, quasi ex fumo in flammam, & tædio vitæ ageretur; quam circa quod tempus constituisset uti beneficio Cesaris, & se trajicere in Italiam versus, ut omnis consuetudo fert? Hinc cum in omnibus omnino libris antiquis legatur *supra Majas*, ego hanc scripturam inspicens collegi scripsisse, *sub Pateris*. Macrobius Lib. I. Saturnal. 12. *Nam & Kalend. Iunias* *for-*

proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris ejus, ad me venit, & mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam nostrum, post cœnæ tempus a P. Magio Cilone, familiare ejus, pugione percussum esse, & duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem: sperare tamen cum vi-

vere

barie vulgo vocentur, quia hoc mense a-
dulta sibi divinis rebus alhibentur.
Quo alludit Varro de Vita pop. Rom.
Quod Kalendis Iunius & publicæ, & pri-
vatæ fribatam pulum diis mactas, apud
Nonium in V. *Mactare*. Vtique locu-
tio est ipsa lib. II. ad Q. Frat. Ep.
I. *Gratus fuit frequentior, quam puta-*
bamus esse posse mense Decembri sub
diis festis. Et videntur ad talia ex-
primenda placuisse quædam ea sacris
sumta, ut apud Theophrastum in Cha-
rasti, dicitur τὸν θάλασσαν ἐν Διονυσίῳ
πλωμαὶν εἶναι; *more post Bacchanalia*
navigatiori aptum esse: & quod ad il-
lum locum citat Galsabonus ex Ari-
stotele, ἐν τῷ Περὶ ἀνατολῆς ὁ πλοῦς,
post Anthones navigatio. Itaque &
ab Diogene Laertio, etsi non in na-
vigatōne, dicitur Aristoteles μετὰ
μὲν ἀλείψματος ἀνακλινόμενον τοῖς πα-
θῆταις συμπελάσασθαι, *usque ad unctio-*
nem deambulando cum discipulis philoso-
phari consuevisse: etiam ad defini-
endum tempus, ut ostenderunt viri do-
cti: Vnde & Lucas ad ostendendum
tempus navigatōis Paulinæ, & cau-
sam, cur periculosa esset: οὐκ οὐδὲν
ἐπισημὰς ἐν πλοῖς εἶναι τοὺς καὶ ἐν νη-
ταῖσι καὶ παρελθόντας; *tum jam non*
esset intra navigatio, eo quod & jeju-
nium jam præterisset. Sic talia ma-
luerunt definire solemnitate aliqua,
quam locutiōnis ex communi Kalenda-
rio petitis, quod & Sulpicium ex ore
Marcelli fecisse credo. Iac. Gron. *In*
Italiam versus navigaturus Est antiquum
loquendi genus pro *in Italiam*. Vid.
Manut. Gravæ.

Circiter hora decima noctis In XII.
horas more Romano omnibus anni
temporibus nox dividebatur. CORRAU.
Circiter hora decima noctis Ita addidit
Victorius; sicque existat in Vatic. alias

circiter horam decimam n. GRÆVIVS.
Grævii primas & ipse tuetur scriptu-
ram Vaticani. GRÆV.

P. Postumius familiaris ejus Nec in
Lambinianis, nec in meis libris P.
existat; in Amstelodamens. C. *Postu-*
mius. P. vitio librarij qui bis pri-
mam istam litteram in *Postumius* scri-
pserat, in libros irreplevit. GRÆVIVS.
P. *Postumius* A Manutio video om-
itti prænomen, quod tamen in Me-
dicæo exstare persuadeor ab accurata
Victorii recensione, etsi in multis al-
iis non reperiri, plana satis fides no-
bis fiat ab illis, quos penes illi re-
periantur. Hinc dubitatur, quæ ma-
nus fuerit Sulpicii. Ego non dubito,
quin viros omni excellentia nobiles,
ut erant ipse hic Marcellus, & Acidi-
nus, (forte 13. 22. T. Manlius)
solis cognominibus appellaverit, &
ideo in præcedentibus: *Mihi nuntiavit*
M. Marcellum collegam nostrum; opi-
nor non magis prænomen ab Sulpicio
adhibitum fuisse, quam in principio
huius epistolæ, ibi *Marcellum collegam*
nostrum. Verum eos, qui honoribus
gestis nondam eminebant, ut P. Ma-
gium Cilōnem, ut hunc nonnisi fa-
miliaritate Marcelli clarum Postu-
mium, addito prænomine citavisse
opinor; & cum ita eveniat, ut ver-
ba hoc modo sequantur noctis P. *Pos-*
tumius, vel ut alii noctis *Postumius*,
opinaret, verum prænomen intercidisse
noctis *Sp. Postumius*. Spurius enim
ultrastissimum prænomen Postumiorum
fuit. Iac. Gron.

A P. Magio Cilone famil. Cliente
agere ferente, alios quosdam amicos
sibi a Marcello præferri. CORRAU.
Cilone familiaris Sic omnes Pall. Grat.
Stewech. (etiam Grav.) vulgo *Ci-*
lone familiaris. GRÆV. Ita notum scri-
bitur

vere posse. Magium seipsum interfecisse postea se a Marcello ad me missum esse, qui hæc nuntiaret, & rogaret, uti cogerem medicos. Coegi, & e vestigio eo sum profectus prima luce. Cum non longe a Piræo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum, paulo ante lucem Marcellum diem suum obiisse.

Ita

bitur in MSis etiam regis: non, ut vulgo editur, *Chiosæ*. Latt.

Es rogatus, uti cogerem medicos: coegi, &c. Medicus & quique optimi codices *cogere* non habent, quare cum hanc vocem retinuerim, vitium est mihi nunc antiquam lectionem notam facere, si forte ea melior esset, ut verbum illud potius intelligi his debeat quam scribi. Animadvesti enim aliis locis, cum idem verbum repetitur, quemadmodum hic *coegi*, semel tantum poni: & quamvis prior sententia sine verbo imperfecta videatur, tamen absolutam esse: intelligi enim idem verbum quod sequitur eo tempore, & persona conformatum, quod conveniat superiorum nominum structuræ. Hujus sermonis elegantis, ut arbitror, & familiaris plura exempla suppeterent, nisi ut deminutus, mancutque a recentioribus improbatum esset, & addito quod desiderati credebant, suppletus atque corruptus: nisi tamen veteres libri & hic, & aliis non paucis locis depravati sunt, integer est sermo & usitatus. Nam si ipsis fides habenda est, sic locus ille libri XVI. epist. ad Atticum dictus fuit: *De duobus primis præceptis differis, de tertio pollicetur se deinceps: sed nihil scripsit.* Neenon ille etiam in lib. XIII. *Varroni scribis te, simul ac veneris: dati igitur jam sunt, & non ut vulgo legitur in excusis: prior enim ita suppletus est: De tertio p. licetur se deinceps scripturum, sed nihil scripsit.* Alter vero sic: *Simul ac veneris, et datorum: dati igitur jam sunt.* Qui hunc modum dicendi probavit, poterunt omniam illum vocem delere, & ad fidem veterum codicum hunc etiam locum revocare: qui recepta lectione contenti sunt, eam etiam in nostro codice invenient.

Victoræ, Cogere.) Hoc verbum libri veteres non habent. CORR. Obiectus idæ ac doctæ monitioni optimi P. Victorii, delevisque vocem *cogere* cum Pall. pr. quint. Grut. Videantur eruditissimæ in hunc locum eisdem Florentini castigationes. GRA. Prius meus liber, uti medicos ei mitterem: quod si a pluribus firmaretur, non adspicerer: sed quia *cogere* in quinque libris invenit Manutius, non autem cum Gebhardo id delere. GRAV.

Puer Acidini mihi obviam venit cum codicillis.) *Puer Acidini* fortasse legendum *Aindyni*. *Piræus*, unde puer veniebat, herum Græcum hominem fuisse suader. At *Aidinus*. Græce nihil est: *Αινειδης* vero nomen ex inscriptione Campana & aliis apud Gruterum compertum habeo. Tamen ceteroqui apud eundem XXXI. 13. est ACIDIVS PERENNIS, ex quo potuit fieri *Aidinus*, si quidem Romanum sit id nomen apud Sulpicium. *Codicilli* proprie tabellæ ceratæ, filo exarata dicebantur. Sunt autem *tabula*, sive *tabellæ* non modo lignæ, qui error ad antiquitatem pernoscendam perniciosus invaluit; sed ex quavis materia sive dura, ut marmore, metallo, ebore, ligno: sive etiam molliore, ut papyro, membrana, rebus aliis. Scrip-tionis ætatem modus talis est, qualem materia ferre poterat. Tabellæ ceratæ, sive codicilli, filo exarabantur; tabellæ vero membranaceæ, aut papyraceæ atramento aut rubrica illinebantur calami ministerio. Prior modus sermone in *avroxyedius* locum habebat, veluti in poematibus aut orationibus meditandis; quæ postea in mundum (h. e. *χρησις καθαρῶν*) recipiebantur; ut in re diversa loquitur Iustinianus. Ad etiam in epistolis Iustini-

Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissima morte est affectus: & cui inimici propter dignitatem pepercerant, inventus est amicus, qui ei mortem afferret. Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi: inveni duos libertos, & pauculos servos: reliquos aiebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre: ibique pro ea copia, quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus locum sepulturæ intra urbem ut darent, impetrare non potui; quod religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti in quo vellemus eum gymnasio sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiæ, locum delegimus, ibique eum com-

rum indicat Cicero IX. Fam. ep. ult. At ubi charta, & atramentum deesset (ut in itinere, in lenatu, in comâ, in re subita) ipsi codicilli stilo signati mittebantur, quemadmodum quos hic Sulpicius accepit. MAMACH. in de Diptych. Quirin. pp. VIII. IX. & n. 12.

Ita vir clarissimus) Aptum Epiphonema, cujus multa exempla adferam ad ea Sall. Cat. 55. Ita ille periculis dignum moribus fideisque suis exitum vite invenit. COAT.

Inimici) Cæsar. CORRAD.

Qui ei mortem afferret) Meus liber primus, qui ei mortem offerret; quod & in aliis libris vetustis inveniri testatur margo Lambinianæ. Sic & Cic. loquitur Orat. in Vatin. Mortem Cn. Pompeii summa & clarissimo civi suis manibus offerre voluisse. Nam & sic ibi legi in antiquis membranis Giffanici auctor est, cum in vulgatis exisset offerre. GRÆV.

Metu perterritos) Ne questionibus traderentur. COAT. Vide Manut. Metu perterritos, quod deminus) Tac. XIII. Ann. 72. Factum ex S. C. ultioni juxta & securitati, ut si quis a suis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sunt, eodem modo manumissi, inter servos supplicia prenderent. Vide D. ad

SC. Silanianum, quod sub Augusto. Dolabella, & Silano Coll. A. V. c. 762. factum: quodque sub Nerone repetitum & productum etiam ad servos manumissos testamento. Sed id ius ut servi, qui interfecto Domino iisdem in rebus fuissent, plecterentur, antiquius fuisse ex hoc loco patet. Exemplum ap. Tac. XIV. 43. lo. F. GRON.

Lectica . . . lecticariis) Lectica initio vivi utebantur, cum iter facerent, & sub Iulii demum Cæsaris tempora ad desidiam in urbem introducta est. Sed ad mortuos effertendos usus antiquissimus: ipsamque jam Lucretiam lectica nigris vestibus instrata elatam esse, meminit Dionys. Hal. lib. IV. p. 270. Plin. Paneg. c. 23. Petron. Sar. c. 56. Conf. Lipsium I. Elect. c. 19. Singillatim posteriori ætate lecticarii undierunt Vespillones, qui gratuito defunctos efferebant: lege Panciroli. ad Notit. Dignit. Imp. Or. c. 28. p. 51. Occid. c. 6. p. 19. COAT.

In urbem) Athenas. CORRAD.

Religione se impediri) Nam lex xlv. tabularum de Solonis legibus translata ita habet: In urbe ne sepelito, neve urito. IUDÆ.

In nobilissimo orbis terrarum gymnasio) Propter Platonem. ID.

In eo-

combussimus; posteaque curavimus, ut eidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quæ nostra officia fuerunt, pro collegio & propinquitate, & vivo & mortuo omnia ei præstitimus. Vale.
D. pr. Kal. Iun. Athenis.

EPISTOLA XIII.

ARGVMENTVM.

Primum causas exponit, cur antea non scripserit: secundo loco finem ei pollicetur exsilii sui, ducta conjectura e Cæsaris animo, ex eorum sermone & sensu, qui apud ipsum plurimum valent, ex vulgi voluntate, ex ipsa repub. vehementer ad ejus salutem propensa: tum ad officii partem, quam vetus amicitia mutuaque benevolentia jura postulant, conversus, voluntatem suam duplici promisso ostendit, in reditu primum ei conficiendo, deinde in re sua familiari communicanda. Postremo, ut secundam fortunam speret, adversam æquo animo ferat, & hortatur, & obsecrat. Totâ moralis epistola, scripta C. Cæsare 111. & M. Ælio Lepido Coss. anno DCCVII.

M. T. C. P. NIGIDIO FIGVLO S. D.

QVærenti mihi jamdiu, quid ad te potissimum scriberem, non modo certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem

In eodem loco monumentum ei) Haud putandum est licuisse olim in Amphitheatris, aliivæ id genus locis publicis sepeliri. Sed posterioribus seculis ad novas ibi substructiones molientes, quoscumque lapides ad manus habuissent, etiam si tituli sepulcrales existerent, iis usi sunt. Quo quidem referendi sunt sepulcrales cippi in hujusmodi ædificiis inædificati, qui quandoque nunc reperiuntur. De statuarum vero, aliivæ generis inscriptionibus aliud longe judicium esto. Clarissimam enim virorum memoriam in bu-

jusmodi publicis locis positi nec apud Græcos, nec apud Romanos insolens fuit, quemadmodum Athenienses dicuntur hic locasse faciendum Marcello monumentum marmoreum in Academia. Macrobius in Amph. Camp. p. 140. n. 81.

Pro collegio) Consulatus. Id.

EPISTOLA XII.

Nigidio Figulo) De Nigidio ipso, quæ legendo animadvertimus, hæc sunt. Scripsit libros de Animalibus, ut ostendit lib. III. Macrobius: de Plinius his lib. XXIX. cap. 4. & 6. ejus

partem & consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat: perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam & miserum, & his temporibus consentaneum genus litterarum: id quoque deficiebat me: in quo debebat esse aut promissio auxilii alicujus, aut consolatio doloris tui: Quod pollicerer, non erat: ipse enim pari fortuna abjectus, aliorum opibus casus meos sustentabam, sæpiusque mihi veniebat in mentem queri, quod ita viverem, quam gaudere, quod viverem. Quamquam enim nulla meipsum privatim pepulit insignis injuria: nec mihi quid-

ejus utitur testimonio: librum de Ex-tis, ut in Gellio lib. XVI. cap. 6. legimus: commentarios Grammaticos, ut idem Gellius lib. XIX. cap. 14. & Nonius prodidere: interpretatus est comædias Terentii, teste Donato, videtur etiam scripsisse de Diis, quantum ex Arnobio licet conjicere: qui eius testimonio in mentione Matris Deum, Neptuni, Apollinis, & Iovis utitur lib. III. Hæc de scriptis: de doctrina subjungam: Gellius Varro-nem & Nigidium doctrinarum culmina lib. XIX. c. 14. appellat; & idem lib. XIII. cap. 24. in discipulis doctrinarum omnium præcellentem nominat; & lib. IV. c. 9. hominem juxta M. Varronem doctissimum. Macrobius autem maximum rerum naturalium indagatorem, lib. III. Idem libro VI. hominem omnium bonarum artium disciplinis egregium. Særvius quoque Honoratus hæc de eo tradidit. Nigidius Figulus solus post Varronem: licet Varro præcellet in theologia, hic in communibus litteris: nam uterque utrumque scieperunt. Nonius quoque, Nigidius, inquit, studiis bonarum artium præclarissimus. Nemo tamen illum melioribus extulit laudibus, quam Cicero ipse idem ejus amicissimus; nam in proæmio libri de Universitate: Fuit, inquit, vir ille cum ceteris artibus, quæ quidem digne libero essent, ornatu emulans; tum acer investigator, & diligens eorum eorum, quæ a natura involute videntur; denique sic judicio, post illos nobiles Pythagoras, quorum disciplina ex-

tinuata est quodam modo, hunc existisse, qui illam renovaret. Suetonius ait illum, cognita hora, qua natus erat Augustus, affirmasse, dominum terrarum orbiæ natum. P. MANUTIUS in Arg. m. ep. Vide quæ de hoc Nigidio Figulo notavit Jan. Rutgersius Varr. Lect. III. 15. ubi Fragmenta ejus collegit. Gæv.

In quo debetis. Meus primus: in quo deest, quod Gronovio merito probatur. Sententia est in quo hoc agendum sit mihi, ut aut opem aliquam tibi pollicear, aut solando minuat dolore: & mox idem: pari fortunæ adfectus, pro vulgato abjectus: quia Cicero alibi quoque dicit, magna despretione affectus, magna molestia adfectus, ut tantisque difficultatibus adfectus. Idem.

Pari fortuna abjectus. Alii affectus. Gruterianus codex abjectus, quasi esset quodam idem depressus ac prostratus. Pal. quint. adjectus. Quid si adjectus? nam illi plane suis exuti, ab alienis pendens opibus. Gæv.

Casus meos sustentabam. Malam fortunam tolerabam. III. ad Attic. ep. 23. Nihil enim restituitur præter Civitatem & ordinem, quod mihi pro meo casu fuit. Adde Sallust. Catil. c. 35. & 34. Resp. magnitudine sua imperatorum atque magistratum vitia sustentabat. Coar.

Nulla me pepulit injuria. II. de Fin. 10. Nec ullum habet ist. quo pello animam, status hic non dolendi. Liv. XXX. 14. Eo fœdiora hæc videntur

Sci-

quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Cæsar detulerit: tamen nihilominus eis conficior curis, ut ipsum quod maneam in vita, peccare me existimem: careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga; tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam, te socio, defensionē resp. verforque in eorum naufragiis & bonorum direptionibus: nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam video, quo nihil est aterbis, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adiutoribus illud incendium extinximus: & in qua urbe modo grātia, auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc iis quidem omnibus caremus. Obtinemus ipsius Cæsaris summam erga nos humanitatem: sed ea plus non potest, quam vis & mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus & natura me, & voluntas, & consuetudo assuefecerat, cum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: & qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam fontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo & sanctissimo, & maxima quondam grātia, & mihi

Scipioni, quod ipsum in Hispania nullius forma populerat; hoc est, commoverat affecerat. Io. F. Gron. Pergit in figura casus. Prudent. Pitychem. v. 88. Præfat. Noster pro Cæcina: Qui arma fugatus pulsusque est, non est dejectus? CONT.

Tamen nihilominus eis conficior curis | Dictio illa *nihilominus* in antiquis diminuta est: pro *nihilominus eis* ibi *nihil eis* scriptum. Vnde ridicule nonnulli *Achillis* legi debere putarunt. Nos communem & receptam lectionem secuti sumus, quia meliorem ipsi ex illis verbis excogitare non posuimus: rem tamen notare placuit, ut si quis velit, laboret in veritate requirenda, nec miretur, quare hic locus diversis modis legatur. Viceron. In prim. Grævi eodem modo scribitur, ut in Mediceo *nihil eis*. Amstelodam. vero ni-

hileminus. Mentel. nihil minus. GRÆV. Te socio defrastra resp. 1 Quippe qui iudicium dicta, interrogata, responsa perscripseris. CONT.

Nec audio solum quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipsum video; id ipsum suspicor abundare. F. Vasson. Sed etiam video | Sic est in Stewech. ac Pal. teet. Gruteriano: vulgo *sed etiam id ipsum video*. Vatie. *sed etiam id video*; reliqui *id tantummodo omittunt. GRÆV.*

Eorum fortunas dissipari | A M. Antonio, & reliquis Cæsarianis. CONT.

Illud incendium | Maximum reip. periculum. Valer. Max. IX. c. 2. Cic. pro Sext. c. 56. addē Sall. Cat. c. 31. CONT.

Ea plus non potest | Quoniam multa Victori, eorum arbitrio, per quos vivit, etiam invito facienda sunt. Io.

Vni omnium d. 1 Vide ep. 8. Virg. 11. En.

mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. Reliquum est ut consoletur, & afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui, vel alterius consolandi, in te summa est, si umquam in nullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquisita quadam ratione & doctrina proficiscitur, non attingam; tibi totam relinquam. Quid sit forti & sapienti homine dignum: quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis. Ego, quod intelligere & sentire, quia sum Romæ, & quia curo attendoque, possum, id tibi affirmo, te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum: in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore. Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere. Quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius quibus est iratior respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum. Familiares vero ejus, & ii quidem, qui illi jucundissimi sunt, mirabiliter de te & loquuntur, & sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas, vel potius consensus omnium: etiam illa, quæ minimum nunc quidem potest, sed possit necesse est, resp. quascumque vires habebit, ab iis ipsis quibus

II. *Æn.* v. 426. *Corn. Nepos Miltiad.* inquit. *Attico* c. 3. *unus ei ante alios suis carissimus.* Pro quo *Noster* infra *V. ep.* 16. *unus ex omnibus, & pro Scæuro: unus ex omni memoria sceleratissimus & audacissimus.* *CONT.*

Facultas vel tui, vel alterius consolandi in te summa est) Qui nobilium Pythagoreorum disciplinam quodammodo extindam renovasti. *CORN.*

Altitudo animi) *Magnanimitas.* Coniungit cum gravitate etiam *III. ep.* 10. *CONT.*

Fortasse semper fore) *Al. fortasse non semper fore*, ut sit quasi prognosticon de *Cæsaris* morte; ut illud ad *Atti-*

cum: Nullo modo posse video fore istum diutius, quin ipse per se, etiam loquentibus nobis, concidet. INEM. In uno cod. *manufer. reperi scriptum fortasse non semper fore.* Quod si quis probabit, intelligemus, *M. Tullium* divinare & prædicere interitum *Cæsaris.* *LAMB.*

Familiares vero ejus) *Balbus, Optius, Hirrius, & reliqui. CORA.*

Quascumque vires habebit) Sic melius prisca editio ac *Victorii, Vatic. Pall. omn. Græc. alias quascumque vires.* *GARN.* Subscribunt *Victorio, & quos ille sequitur libris Græv. Amstelod. Mentel. Græv.*

Qui-

quibus tenetur, de te propediem (mihi crede) impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam tibi etiam pollicear aliquid, quod primo omiseram: nam & complectar ejus familiarissimos, qui me admodum diligunt, multumque mecum sunt; & in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo: & certe omnes vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, pervenire posse. In hoc toto genere plura faciam, quam scribere audeo. Cetera quæ tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissima: nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse, quam tuum. Hac de re & de hoc genere toto, hoc scribo pareius, quod te, id quod ipse confido, sperare malo esse usurum tuis. Extremum illud est, ut te orem & obsecrem, animo ut maximo sis: nec ea solum memineris, quæ ab aliis magnis viris accepisti; sed illa etiam, quæ ipse ingenio studioque peperisti: quæ si colliges, & sperabis omnia opti-

Quibus tenetur) A quibus occupata est. Horat. I. Od. 1. v. 24. *Relique matribus detestata*. Cic. Divinat. in Verr. c. 13. *Mihi est elaboratum*. Iustin. I. c. 2. *adquisitos viro terminos*. *Cont. A quibus ten.* Ita regii. *Vulgati* præpositionem omittunt. LALL.

In ipsius consuetudinem insinuabo) Subaudiendum *me*. Hac ellipsi veteres sæpe usi sunt. Vid. Manut. GRÆVIVS.

Extrem. est ut te orem & obsecrem) Nos emendavimus *orem & obsecrem*, sic enim sere est in antiquis exemplaribus, & est hæc Ciceronis familiaris locutio. VICTON. Ea est in Mediceo libro scriptura, ut inde utraque lectio duei possit: neutram enim ille integram habet, & utriusque non parva vestigia retinet: ita enim habet, *ut te orem & obsecrem*, quatin olim veriorum esse censuerimus, quibusque argumentis usi, omnibus notum: nihil tamen decerno. IORM. *Orem*) Alii legunt *Orem*. CORRAD. *Ut te orem & obsecrem*) Vistorius mavult legi *ut te orem & obsecrem*: cujus lectionis nullum reperi in nostris libris MSis vestigium. Eam tamen

magis quam vulgatam probo. LAMAR. *Ut te orem & obsecrem*) Ita Vaticanus, ut quoque Vistorius ex suis antiquis: in Pall. omn. est *oerter*, ut vulgo, nisi quod Grut. & terr. omittant *te*. GERHARD. In meo tamen optimo & fidelissimo libro, qui raro a Mediceo discedit, clare scribitur, *ut te orem & obsecrem*; ut posthac nullus dubitandi locus sit. GRÆV. *Orem & obsecrem*) Sic etiam MSus Grævianus, invito Manutio. Plus enim est *obsecrare*, quam *orere*. II. Verr. 17. *Quod ab eo pridie, multis lacrymis cum eum oraret atque obsecraret Heraclius, impetrate non potuerat*. Inferius X. 74. *Ego vos, P. C. oro, atque obsecro*. IO. FA. GRON.

Magnis viris accepisti) Quæ a magnis viris & majoribus accipi queant, & quæ contra ingenio studioque paranda cuivis. Vide in Orat. Marii apud Sall. Jug. c. 85. *Cont.*

Quæ ipse ingenio, studioque tuo peperisti) Quæ multa quidem fuerunt, sed propter obsecritatem, subtilitatemque in vulgus non proinde exierunt, ut scribit Gellius lib. XIX. cap. 14. CORRAD. *Pro peperisti* alii leg. *repe*.

optime, & quæ accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed hæc tu melius, vel optime omnium. Ego quæ pertinere ad te intelligam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo: tuorumque tristissimo meo tempore meritum erga me memoriam conservabo. Vale.

EPISTOLA XIV.

ARGVMENTVM.

Victo in Pharsalia Pompeio, Cicero, desperata reip. causa, in Italiam revertit; veniaque a Casare impetrata, non illam quidem pristinam dignitatem ac libertatem loquendi recuperavit, sed humanissime tamen ac liberalissime cum ab ipso Casare, tum vero ab ejus maxime amicis ac familiaribus tractatus est. Eo tempore, dimissa Terentia, Publiam Virginem uxorem duxit. Vtrumque igitur binis litteris gratulatus erat Plancius, de dignitate recuperata, deque novis nuptiis. Iis litteris Cicero respondens nullam sibi pristinae dignitatis relictam esse partem ostendit, eoque redactam esse rempub. ut vel servitus impendeat, si Casar in Africa Pompeianos vincat, vel cades, si vincatur. De nuptiis autem, quod absente se rem domesticam Terentia male curasset, sibi a suis insidia tenderentur, ideo se cogitasse ait, ut novæ necessitudinis fidelitatem quasi præsidium haberet contra veterum perfidiam. Tertio loco, ut exsulantem confoletur, nihil ei præter communem fortunam timendum confirmat: se quidem opera, consilio, studio, ejus rei, famæ, saluti præsto futurum. Postulat in extremo, ut de suo statu suisque consiliis diligentissime significet. Moralis epistola, scripta Casare 111. M. Lepido Coss. cum in Africa bellum gereretur.

M. T.

*reperisti. Pall. duo postreni percepisti non insuaviter. GERHARD.
Tristissimo meo tempore } Exilii. COR-
RADVS.*

Memoriam conservabo } Pal. primus, castigatissime membræ legunt reservabo. GERHARD.

Epi-

Binas a te accepi litteras Coreyræ datas: quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses me meam pristinam dignitatem obtinere; alteris dicebas, te velle, quæ egissem, bene & feliciter evenire. Ego autem si dignitas est bene de repub. sentire, & bonis viris probare quod sentias, obtineo dignitatem meam: sin autem in eo dignitas est, si quod sentias aut re efficere possis, aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis: agiturque præclare si nosmetipfos regere possimus; ut ea quæ partim jam adsunt, partim impendent, moderate feramus: quod est difficile in ejusmodi bello, cuius exitus ex altera parte eadem ostentat, ex altera servitutem. Quo in periculo nonnihil me consolatur, cum recordor,

EPISTOLA XIV.

CN. Plancio) Pro quo exstat oratio. **CORRAD**

Attis . . . attis) Non adeo rara illatio harum vocum, ut Viro eundem docto vitium; quin potius sit frequentissima: infra, *alteros jam placatos, alteros namque iratos*. Sal. Cat. c. 1. ubi vide. **CORR.**

Dignitas in venire) Post impetratam a Catore veniam. **CORRAD.**

Quæ egissem) De novo iurimonio. **IDEM.**

Si quod sentias aut re efficere possis) Secutus sum in hoc loco restituendo veterem meum codicem, in quo sic legitur. Valgo, iustitiantibus duobus Palatinis, quod sentias aut re efficere, si possis: in Antiochodami. Mentel. & Stewech est, si quod sentias aut re efficere posse; quæ lectio non minus commoda est ac illa altera, si va si deleatur. Profecto rectius se haberent omnia, si deleteretur si & possis, quæ videtur irreptisse. Videtur enim Cicerone scripsisse. Sin autem in eo dignitas est; quod sentias aut re efficere, aut utriusque littera creatione defendatur. Sic sane in præcedentibus verbis scripsit. Sed tamen libri mei scriptura potest ferri. Vulgata si possis est ineptissima. **GRAY.** Quod sentias, aut re efficere si possis) In hoc loco secutus sui Ma-

nutium; delenda nota aut commatis, quæ vulgo solet interici post verbum *efficere*, aut parentheos, ut in Ientæ Antonii exemplari editur *efficere* (si possis) aut. Non enim potui in ordine verborum non sequi tot codices, qui hic inspecti sunt, & Ciceronis genio obsequi, qui sæpe voces in extremo collocat, cum in principio debeant intelligi, ut notabiliter & ad exemplum hujus loci lib. V. Ep. 14. *Non possum te non, si concedis quod sentimus ut liberius dicamus, accusare*, cum intelligi velit, ut liberius dicamus quod sentimus. Et utique sic agunt nonnulli lib. eodem ep. 17. *At maxime animi tui conscientia, cum tui nihil merito accidisse reputabis si & illud adjunges &c.* **LA. GAON.** Quod sentias, aut re efficere posse, aut denique &c. Ita regius optimus, cui consentit alter, addita tamen vocula si ante voces, quod sentias, quam Gravius quoque delezam voluit. Vulgati a correctoris manu, quod sentias, aut re efficere si possis &c. **LALLEM.**

Ex altera parte) Pompeiana. **CORRADVS.**

Eadem ostentat) Sic omnes quidem habent libri & vulg. & scripti manu: sed tamen nihilominus legendum videtur *intentes*. **LAMRIN.**

Ex altera) Celsiana. **CORRAD.**

FERR.

cordor, hæc me tum vidisse, cum secundas etiam res nostras non modo adversas pertimescebam: videbamque quanto periculo de jure publico disceptaretur armis. Quibus si vicissent ii, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram, tamen intelligebam, & iratorum hominum, & cupidorum, & insolentium quam crudelis esset futura victoria: sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium, partim amplissimorum, partim etiam optimorum; qui me hæc prædicentem atque optime consulentem salutis suæ, malebant nimium timidum, quam satis prudentem existimari. Quod autem mihi de eo quod egerim, gratularis: te ita velle certe scio: sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas, quam remp. offendissem. Quibus enim, pro meis immortalibus beneficiis, carissima mea salus & meæ fortunæ esse debebant: cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis, etiam nimium multa. De tuis velim ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi præcipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis, quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore. Nam alteros tibi jam placatos esse intelligo, alteros nunquam iratos fuisse. De mea autem

Pertimescebam) Secundas æque, ac adversas res malum aliquod *allaturas* esse. Sall. lug. c. 25. Cat. c. 31. Et sic alij. CORT.

Et iratorum) Cæsari, & omnibus, qui cum Cæsare erant. CORRAD.

Et cupidorum) Quippe qui iam tum bello nix dum capto, honores, domos, bonaque eorum, qui in castris erant Cæsaris, peterent. IDEM. Aliiter Manutius exponit, nimirum cupidorum bellandi: vid. ejus not. GRÆV.

Et insolentium) Qui ne de pace quidem quemquam loqui paterentur. CORRAD.

De eo quod egerim, gratularis) Accepta uxore Publia: quam tamen Pu-

iliam vocat Quintil. lib. VI. c. 4. IDEM.

Novi consilii) De accipienda uxore. IDEM.

In reditu meo) Ex castris Pompeianis. IDEM.

Eorum scelus) Terentiz. IDEM.

Tutum . . . insidiis . . . muniendum) Verba a re militari translata, quæ frequentissima Latinis. Tacit. IV. Hist. c. 5. Vopiscus Caro c. 2. Alcuinus Dialog. de Art. Rhet. Sic in Iure Feudali Vassallus dicitur *miles*, *militare*, & alia hujuscemodi, vide Cujac. de Feud. II. Tit. 7. CORT.

Necessarium) Necessitudinum. CORRAD.

Rei,

autem in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam, quamquam videam qui tim hoc tempore, & quid possim, opera tamen & consilio, studio quidem certe, rei, famæ, salutis tuæ præsto futurum. Tu velim & quid agas, & quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiorum. Vale.

EPISTOLA XV.

ARGVMENTVM.

Hortatur, ut communem fortunam fortiter ferat: petit, ut veterem benevolentiam conseruet; & quod petit idem de se ipso pollicetur. Moralis: eodem anno.

M. T. C. CN. PLANCIO S. D.

ACcepi perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui: cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit. Nam quam fortiter ferres communes misérias, non intellexi; quam me amares, facile perspexi: sed hoc scieram: illud si scissem, ad id meas litteras accommodavissem. Sed tamen etsi antea scripsi, quæ existimaui scribi oportere; tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse: in magno

Rei, famæ, salutis) Guilielm. ex vestigiis codicis Stewech. coniectabatur, rei familiari ac salutis; ut supra ep. 7. *Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ:* sed non video causam, cur vulgata omnibus MSis patrocinantibus ejici debeat. GERNARD. *Præsto esse est adesse, superesse,* tueri, opem ferre. GRAV.

Præsto futurum) Adfuturus quasi præstus & curans singula. Varro III. de R. R. c. 2. Petron. Sat. c. 3. Cic. pro Muren. c. 9. CORT.

EPISTOLA XV.

Præsto futurum) Vulgo sciebam, sed illud nmn. Pall. Grut. Stewech. præsta editio, ac Victorii. GERNARD. Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

Sic & libri, quos Grævius vidit. GRAV.

Sed tamen etsi) Adi Muret. Var. lest. lib. XI. c. 17. VARRON. Abundat alterum tamen: nihil vero contra librum tor MSorum fidem mutandum censemus. FVNCIVS.

Quæ existimaui scribi oportere) Ita edidit Victorius, neque aliter est in editione principe, Pall. nmn. Gruter. Lambinus ne videatur a Victorio accepisse, intēvit tibi scribi: vulgo te scire. GERNARD.

Ne quo periculo ... proprio esse) Deest in; nisi potius ad notam illam periphrasin Adjectivorum pertinet, quæ per secundum & sextum casum heri solet,

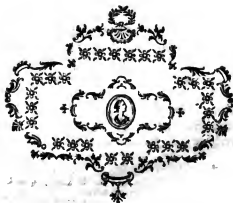
R

solet,

158 EPIST. AD SER. SVLPICIUM, ET CET. LIB. IV.

magno omnes, sed tamen in communi sumus. Quare non debes aut propriam fortunam & præcipuam postulare, aut communem recusare. Quapropter eo animo sumus inter nos, quo semper fuimus. Quod de te sperare, de me præstare possum. Vale.

solet. Infra VI. epist. 4. I. ad Att. | Quod de te) Quod, nempe ut eo
epist. 12. V. epist. 14. Liv, XXXIV. | animo sumus inter nos, quo semper
CORTIVS. | fuimus. Idem.

PAVL-

PAVLLI MANVTII
COMMENTARIVS

IN

M. T. CICERONIS

LIBROS I. II. III. ET IV.

EPISTOLARVM AD FAMILIARES,

PAULLI MANVTII COMMENTARIVS

IN

EPISTOLAM I.

LIBRI I.

M. Tullius Cicero) Me puero, Romanorum nominum obscura doctrina, & perdisicilis habebatur. Nos fortasse primi nostris Commentariis adiumenti hoc in genere aliquid attulimus: sed proxime, quæ ad hanc notitiam pertinent, præclare omnia collegit, auctor optimus antiquitatis, Carolus Sigonius. Hic si dixerim, Marcus, prænomen esse; Tullius, nomen; Cicero, cognomen; & hæc tamen omnia, sine discrimine, a veteribus nomina interdum appellari; tribusque fere nominibus Romanos uti solitos esse, ut, M. Tullius Cicero, C. Iulius Cæsar, Ser. Sulpicius Rufus; nonnumquam quatuor, ut, C. Calpurnius Piso Frugi, Cn. Cornelius Scipio Nasica; duobus interdum, ut C. Marius, L. Gellius, Q. Horrensus, M. Antonius: numquam uno, cum nec prænomen quisquam, nec gentilitio nomine careret; licet multos ipso tantum prænominem, ut, Appius, Manius, Servius, natos fuisse non ignorem: hæc, inquam, & similia si dixerim, putem me dicere, quæ nota sunt. Quod ad Tullius attinet, patricii primū, deinde plebei generis fuisse. Auctor ipse Cicero in Bruto: *Vt si me, inquit, a M. Tullio esse dicerem; qui patricius anno dedimo post reges exulis cum Ser. Sulpicio consul fui.* Plebeia vero gente natum illum M. Tullium, qui cum Cn. Cornelio Dolabella anno urbis DCCLXXII consularum gessit, nemo, opinor, inficiabitur, qui & Dolabellæ patricio fuisse, & duos patricios veteri lege simul esse consules non potuisse co-

gnoverit. Hoc nomen a Tullo prænominem, quæ rea Hostilius usus est, derivatum nonnulli credere. Cicerones dicti a cicere ferendo, ut Lentuli a lentre, Fabii a faba, ut ait Plin. lib. XVIII. cap. 3. quamquam Priscianus lib. II. tradidit, qui primas Cicero dictus est, eum ab habitu faciei ita nominatum; & quod agnomen in illo fuit, cognomen in posteris fuisse: similiter, Cæsar, Scipio, quæ primam agnomina fuere, in cognomina transisse.

P. Lentulo) Cornelii gentis patriciæ; nam & Cornelii plebei fuere, ut ille C. Cornelius, qui, post tribunatum plebis, a Cicerone defensus est: & P. Cornelius tribunus pleh. in epist. 7. lib. VIII. & patricii distinguuntur a plebeis lib. II. de Leg. in eo loco: *Sulla primus a patriciis Cornelii igni voluit cremari.* Ex ipsa autem gente patricia profuere familiæ multæ, diversæ distinctæ cognominibus, ut Maluginenses, Cossi, Ruffi, Scipiones, Blationes, Sullæ, Merulæ, Lentuli, Cethegi, Cinnæ, Dolabellæ: qui cum essent eiusdem gentis, ejusdem tamen familiæ non erant: ut in Claudia gente Merones, & Pulcri, patricii; at Marcelli, plebei; qui omnes recte gentiles dicuntur, ejusdem familiæ non recte: quod ipsa cognominum varietas declarat. Hic Lentulus eximiam in gilitate liberalitatis, & magnificentiæ laudem est adeptus: unde illud ep. 7. *Magna est hominum opinio de te, magno commendatio liberalitatis.* Et lib. II. Off. Omnes *P. Lentulus, me consule, vixit superiores.* Et Valerius Max. lib. II. c. 4. *Claudius Pulcher senam*

R 3

perier-

PAVLLI MANVTII COMMENTARIVS

IN

EPISTOLAM I.

LIBRI I.

 M. Tullius Cicero) Me puero, Romanorum nominum obscura doctrina, & perdisicilis habebatur. Nos fortasse primi nostris Commentariis adiumenti hoc in genere aliquid attulimus: sed proxime, quæ ad hanc notitiam pertinent, præclare omnia collegit, auctor optimus antiquitatis, Carolus Sigonius. Hic si dixerim, Marcus, prænomen esse; Tullius, nomen; Cicero, cognomen; & hæc tamen omnia, sine discrimine, a veteribus nomina interdum appellari; tribusque fere nominibus Romanos uti solitos esse, ut, M. Tullius Cicero, C. Iulius Cæsar, Ser. Sulpicius Rufus; nonnumquam quatuor, ut, C. Calpurnius Piso Frugi, Cn. Cornelius Scipio Nafica; duobus interdum, ut C. Marius, L. Gellius, Q. Hortensius, M. Antonius: numquam uero, cum nec prænomen quicquam, nec gentilicio nomine careret; licet multos ipso tantum prænomen, ut, Appius, Manlius, Servius, ocos fuisse non ignorem: hæc, inquam, & similia si dixerim, putem me dicere, quæ nota sunt. Quod ad Tullios attinet, patricii primus, deinde plebeii generis fuere. Auctor ipse Cicero in Bruto: *Ut si me, inquit, a M. Tullio esse dicerem; qui patrius anno decimo post reges exortus cum Ser. Sulpicio consul fui.* Plebeii vero gentem matrem illum M. Tullium, qui cum Cn. Cornelio Dolabella anno urbis DCLXXII consularum gessit, nescio, opinor, sociabitur, qui & Dolabellas patricios fuisse, & duos patricios veteri lege simul esse consules non potuisse co-

gnoverit. Hoc nomen a Tullio prænomen, quo rex Hostilius usus est, derivatum nonnulli credere. Cicerones dicti a cicere serendo, ut Lentuli a leute, Fabii a faba, ut ait Plin. lib. XVIII. cap. 3. quamquam Priscianus lib. II. tradidit, qui primus Cicero dictus est, eum ab habitu faciei ita nominatum; & quod agnomen in illo fuit, cognomen in posteris fuisse: similiter, Cæsar, Scipio, quæ primùm agnomina fuere, in cognomina transisse.

P. Lentulo) Cornelia gentis patriciæ; nam & Cornelii plebei fuere, ut ille C. Cornelius, qui, post tribunatum plebis, a Cicerone defensus est: & P. Cornelius tribunus pleb. in epist. 7. lib. VIII. & patricii distinguuntur a plebeis lib. II. de Leg. in eo loco: *Sulla primus a patriciis Cornelii igni voluit cremari.* Ex ipsa autem gente patricia profuere familiæ multæ, diversis distinctæ cognominibus, ut Maluginenses, Cossi, Ruffi, Scipiones, Blaciones, Sullæ, Merulæ, Lentuli, Cethegi, Cinnæ, Dolabellæ: qui cum essent ejusdem gentis, ejusdem tamen familiæ non erant: ut in Claudia gente Meroes, & Pulcri, patricii; at Marcelli, plebei; qui omnes recte gentiles dicuntur, ejusdem familiæ non recte: quod ipsa cognominum varietas declarat. Hic Lentulus eximiam in clementia liberalitatis, & magnificentiæ laudem est adeptus; unde illud ep. 7. *Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis.* Et lib. II. Off. *Omnes P. Lentulus, me consule, viciis superiores.* Et Valerius Max. lib. II. c. 4. *Clodius Pulcher sciam*
R 3 *varie*

varietate celerum adumbravit, vacuis an-
te picturam tabulis extantem : quam to-
tam argento C. Antonius, auro Perreius,
ebore Q. Catulus praezisti : vestitum fr-
gerunt Luculli, argenteis choragis P.
Lentulus Spintther adornavit. Numeratur
inter Oratores in Bruto, his verbis :
Publius ille, nostrorum injuriarum ultor,
auctor salutis, quidquid habuit, quan-
tumcumque fuit, illud totum habuit e
disciplina : instrumenta naturae decrant :
sed tantus animi splendor, & tanta ma-
gnitudo, ut sibi omnia, quae clarorum
virorum essent, non dubitaret adsciscere,
eque omni dignitate obtineret. Cognom-
en Spinttheris, ut Valerius Max.
lib. IX. cap. 15. docet, a quodam as-
sectularum accepit. Plinius autem lib.
VII. cap. 12. eum Spinttherem secun-
darum partium histriorem vocat. A
similitudine certe cognomen hoc or-
tum est : nam Quintilianus lib. VI.
c. 3. de ritu : *Acrota*, inquit, sunt,
& *elegantiore*, quae trahuntur ex vi re-
rum : in his maxime volens similitudo,
si tamen ad stiliad inferius, leviusque
referatur : quae jam veteres illi iocaban-
tur, qui *Lentulum Spinttherem*, & *Sci-
pionem Scipionem* esse dixerunt. *Spin-
therem* tamen Cicero numquam *Len-
tulum* appellat, opinor, quia con-
sumelia videretur. Caesar ab eo iz-
sus, quia fuit in praesidiis Pompeii,
Spinttherem vocat lib. I. de Bell. Civ.
item Sallustius in Conjuratone Catil-
inae : veteres tamen nummi, *Spin-
ther*, habent. Hoc ad filium ejus
transiisse cognomen Cicero ostendit e-
pist. 51. lib. XII. ad Att. & 10. lib.
XVI. ad eundem : Appianus lib. III.

Bell. Civ. Plutarchus in Caesare, Dio
lib. XXXIX.

Proconsul. Cum Suetonius, & Plin-
ius, *Proconsulans*, Gellius, & Va-
lerius Max. *Proconsularem*, unico ver-
bo, dixerint : videtur, *proconsul*,
dicendum esse : & conjuncte semper
scribendum, ut varietur cum antece-
dente nomine, hoc modo : *Lentuli pro-
consulis*, *Lentuli proconsuli*, *Lentulum
proconsulem* : veteres contrahebant. *Pro-
consul*, itaque scriptum in lapidibus Ca-
pitolinis animadverti : librarum postea
vel unico verbo, *Proconsul*, *proconsul-
is*, *proconsulsi*, variatis casibus scripse-
re ; vel disjuncte, in omni casu,
Pro consule. Ego, si liceat utrumvis,
malim scribere, *Proconsul*, *proconsulis*,
proconsuli, quum, *Proconsule* : in quo
me valde mover similitudo ; cum di-
catur : *Propraes*, *propraetoris*, *propraeti*,
& *Proavus*, *proavi*, non *Pro nepos*, &
Pro avo : quod si conceditur, (nec
dissentire quemquam video) valeat
eadem ratio in *Proconsul*, *Propraetor*,
Propraetor, & similibus. Nec moveor,
quod in oratione pro Lege Manilia
dicatur, mitti Pompeium ad bellum
Mithridaticum non pro consule, sed
pro consulis ; respexit enim, cum
ita loqueretur, L. Philippus ad ori-
ginem, & significationem nominis com-
positi, non ad morem scribendi, sive
loquendi. Non negaverim, in anti-
quis quorundam lapidum inscriptioni-
bus inveniri, *Pro praetor*, pro,
Propraetori, sed in iisdem lapidibus,
Proconsuli, licet videre, non *Pro con-
sule*, exempla subjungam.

POPVLONII

L. ARADIO . VAL. PROCVLO . V. C.
LEGATO . PRO PRAETORE . PROVINCIÆ . NVMDIÆ
PROCONSVLI . PROVINCIÆ . AFRICÆ . VICE
SACRA . IVDICANTI . EIDEMQ IVDICIO . SACRO
PER . PROVINCIAS . PROCONSVLAREM &c.

In aliis vero inscriptionibus opinio nostra plane comprobatur, ut in his :

HONORI

MEMMIO . VITRASIO . ORFITO . V. C.
NOBILITATE . ACTIVSQ AD EXEM-
PLVM . PRAECIPVO . PRAEFECTO . VRBI
ET . ITERVM . PRAEFECTO . VRBI . PROCON-
SVLI . AFRICÆ

SEXTO

SEXTO . PETRONIO . PROBO
ANICIANÆ . DOMVS
CVLMINI . PROCONSVLI
AFRICÆ

FABIÒ . TITIANO . V. C.
CORRECTORI . FLAMINIÆ
ET . PIENI . CONSVLARI
SICILIÆ . PROCONSVLI
PROVINCIE . ASLÆ

C. CEIONIO . RVFIO . VOLVSIANO . V. C.
CORRECTORI . ITALIÆ . PER . ANNOS . OCTO
PROCONSVLI . AFRICÆ

Habemus aliorum quoque lapidum testimonia : sed hæc sufficiant , ne satietatem afferat copia . Divus Augustinus in libro de Grammatica auctor est , ætate sua non , *Proconsul* , sed *Proconsule* , nominandi casu , usitatum fuisse ; veteres autem non , *Pro consule* , sed *Proconsul* , unico verbo , dixisse . Ab E litera vocali , inquit , nulum Latinum , nisi iuncta præpositione , masculinum invenitur , ut *Pro consule* , *Pro prætor* : ergo , iuncta præpositione , sunt Latina , ut dixi , *Pro prætor* , *Pro questore* ; nam veteres nominativo casu , *Proconsul* , dicebant , attendentes nullum nomen apud Latinos virilis generis in Exire . Antiquam consuetudinem & Priscianus lib. II. comprobavit his verbis : *Præpositionis est , vel separatim casulibus præponi , ut , de rege , apud amicum ; vel conjunctim , ut interitus , inditus , proconsul , inspiens* . Vengo nunc ad significationem nominis . *Proconsul* erat , qui , gesto consulatu , ibat in provinciam . Hoc vulgo notum est : illud fortasse non item , de quo doctos olim viros memini dubitare , Proconsules æque dici interdum solitos esse , qui ex prætura in provinciam profecti essent . Ne longe abeam , Q. Metellus Celer epist. I. & 2. lib. V. proconsul appellatur ; quod ne quis in dubium revocet , quasi suspensa epistolarum inscriptione , Tizonia , qui eas collegit , arbitrato facta ; recitemus , ut Icrapulus dubitantibus omnis eximatur , verba Plinii ex lib. II. cap. 67. *Nepos* , inquit , *de septentrionali circuitu tradit , Q. Metello Celeri , C. Afranii in consulatu collega , sed tum Gallia proconsuli , Indos*

a rege Sæverum dono datos . Et ep. II. lib. XII. Cassius procon ul vocatur , qui tamen consulatum non gesserat . Iam lib. I. de Leg. ita scriptum est : *Gellius , cum proconsul ex prætura in Græciam venisset , philosophos in locum unum convocavit . Et in oratione in Vatinium C. Coconium proconsulem vocat ulterioris Hispaniæ , qui consulatum non gesserat . Et in oratione pro Ligario , C. Confidius prætorius , proconsul .* Item M. Antonius libro primo de Oratore . Et Livius lib. XXXVII. L. Æmilius Paullum proconsulem appellat , qui prætor in ulteriorem Hispaniam ierat . Suetonius etiam de C. Cæsare præpatore t *In Hispania , inquit , proconsul a scæcis pecunias accepit , emendicatas a auxilium æris aliorum* . In Augusto , cum loquatur de Q. Cicerone prætorio t *Proconsul : tum , inquit , Afræ prærum servanda summa administrantem* . Addo C. Caninium Rebilum , C. Sallustium Crispum , quos , consulatu nondum gesto , proconsules Hirtius appellat in lib. de Bello Africo ; & in eodem libro Allienum , qui Siciliam obtinebat , modo prætorem , modo proconsulem : ad quem Ciceronis epistole I. 13. inscribuntur , *Proconsul* : item ad alios in eodem libro , qui consules non fuerant . Et in lapidibus Capitolinis anno DCLIV. nominatur L. Dolabella proconsul , consulatu nondum gesto . Neque solum , qui post præturam ibat in provinciam , *proconsul* vocabatur ; sed contra , qui post consulatum , prætor . Itaque Cicero in epistola ad Sallustium lib. II. prætorem appellat Rebilum , post consulatum Syriam administrantem . Et epist. ult. lib. V.

ad Att. Quod pratori dare consueviset; pro proconsuli, quia duo proconsules, Lentulus, & Appius ante Ciceronem, Ciliciam, Cyprumque reuerant. Et P. Rutilius, qui consul fuerat, prator dicitur in Verrinis orationibus: & C. Cæsar, cum Gallias post consulatum administraret. Prætorum etiam, cum in provincia consul bellum gereret, P. Scipionem a Livio appellari video. Pedianus autem, cum de Q. Mucio Scaevola, Asiæ post consulatum regente, loqueretur, prætorum vocavit. Quodque miremur magis, *questores*, a decedentibus proconsulibus provinciarum præfectos, animadverti *proconsules* interdum nominari, ut Sallustium, & Sextium lib. II. & V. Familiarium; quod epistolarum inscriptiones, veteribus in libris a me diligenter inspectis, significant. Nam si, proconsulum loco, provinciarum curam susceperunt; consentaneum videtur, eadem eos potestate, eodem imperio fuisse; alioqui, si bellum aliquod exoriretur, rem militarem gerere qui licuisset? Itaque primo anno questores, secundo, & tertio, si proconsulum loco provinciarum præfessent, proquestores, & interdum, ob imperium in eos translatum, proconsules dicebantur, interdum etiam propratores; nam Sallustius in Jugurthino A. Albinum a Spurio fratre consule, Romanam, comitiorum causa, decedente, propratorem relitum demonstrat. Accepto igitur imperio, quod, hostibus propinquis, ratio temporis exigebat, & proconsulum, & *propratorium* nomina *questores* assumebant. Proconsulem autem per triennium fuisse Lentulum in Cilicia, & hæc prima epistola, scripta Marcellino, & Philippo Coss. & nona, Appio & Domitio, demonstrant: post triennium decessisse, cognoscitur ex eo, quod Appius ei statim post consulatum successit. Omnino lege Sempronia C. Gracchi, & Cornelia L. Sullæ, provinciarum erant annuæ; tamen interdum prorogabatur imperium, ut Lentulo, cui successit Appius, & Appio, cui Cicero; præterea Q. Ciceroni, cum Asia præfesset, C. Antonio, Macedoniæ proconsuli, C. Cæsari, Gallias administranti, de quo epist. 7. *Et supra-*

dium Cæsari decretum est, & decem legum: & ut lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. Provincia Lentuli, quicquam Asiæ quoque parti præfesset: ut ostendit epistola, *Perjuanda*; nec vero Ciliciam administrabat universam: quod ep. I. lib. XV. declarat: & in Ciliciæ parte, regem fuisse Tarcondimotum, Dio lib. XLI. & LIV. & Strabo lib. XIV. significat.

Ego enim officio, ac potius pietate Epistolarum omnium quæ materia sit, quæque nos hortentur sæpe, interdum etiam impellant ad scribendum causæ, diu sæpe, ac perattente cogitavi; artem enim quasi quamdam; quæ viam ad inventionem patefaceret, invenire cupiebam. Atque in hoc meditando studio cum occurrissent plurima, eaque admodum diversa; tandem aliquando, inspecta rei cuiusque natura, etque vi, ad duo quædam capita referri posse omnia vixim: quorum alterum grave *officium*; alterum *negotium* vocatur, nos *morale*, & *negotiale* possumus appellare; omnium enim epistolarum argumenta vel a negotio, vel ab officio, tamquam a duobus fontibus, deducuntur. Negotiales, quo res in statu sit, siue nostra, siue aliena, siue privata, siue publica, significant. Nec si quæ sunt, in quibus aliqua de re disputatur, ab hoc genere disiungo: nostram enim negotium videtur esse, si ultro scribimus; aliorum, si rogati; quamquam disputationes remouet ab epistola scriptor egregius Demetrius, at non Latini; nam Varro quaestiones multas epistolis explicavit, ut Gellius, & Charisius docent: & Valgius Rufus, ut idem Charisius ostendit, scripsit de rebus per epistolam quaesitis. Morales officium potius, quam negotium, continent; quod genus late patet; bine enim emergunt, quæcumque aut humanitatis, aut benevolentiae, aut allicuius omnino virtutis aliquam significationem habent: ut commendatitiae, & consolatoriae, lætitiarum, aut dolorum indicantes, admonentes, hortantes, querentes, obiurgantes, gratias agentes, & ut summatim complectar, quæ materiam a negotio non sumunt. Tertium quoddam genus, ex utro-

utroque mistum, reperiri non negaverim; sed hoc ut æqualiter ex utroque constet, id est, ut utraque quæ ad scribendum adduzere, graves æque sint, nec morales negotioribus, aut negotiorales moralibus vincantur, perquam raro solet evenire: quod si morale, aut negotiale in epistola mista excelleret; (quod autem, ut ea scriberetur, vehementius impulit, id dico excellere) quis dubitet, quin, quæ res in ea plus habet ponderis, eadem ei nomen tribuat? Non enim in assignando genere vel partes numerandæ sunt, vel longitudinis habenda ratio est: possunt esse plures morales partes, quam negotiales; aut, si pauciores sunt, vel una esse longior, quam negotiales omnes: Nec tamen ad morale genus epistola pertinebit, quo enim, ut jam dixi, præcipue adducimur ad scribendum, id siue multis, siue paucis verbis exponatur, epistolas facit aut negotiales, aut morales. Ac morales quidem in simplici plerumque versantur argumento, suisque quasi finibus contentæ negotialem materiam non attingunt: negotiales contra, non quia necesse sit, sed quia deceat, morale sæpe aliquid assumunt. Possum probare exemplis, possum auctoritate eorum, qui de epistolis præcepta tradiderunt: sed ipsa quoque in promptu ratio est. Quis enim, cum scribit, quod vel sua, vel ejus, ad quem scribit, interlit, aliquam rei perfricandæ cupiditatem non exponit? quis ad ea, quæ restant, curam, & diligentiam non pollicetur? quis aut, confecto negotio, non lætatur, aut desperato, non cadet? quæ interdum grati animi, humanitatis quidem temper signa sunt. Moveor etiam non leviter auctoritate Demeitrii, scriptoris accurati in primis, & docti: Πλεστον, ait, εχρησ το ηθικον η επιτολν, ωστερ και η διαλογος: σφιδον γαρ μινονα ανατος της εαυτου λογος γαρ εν επιτολν. Multum morale habet epistola, quemadmodum & dialogus; sui enim animi quasi effigiem quisque exprimit, cum scribit epistolam. Exempla vero, ne, quod adest, longe petamus, ad Lentulum scriptæ epistolæ suppeditant. Negotiales enim omnes fere sunt: & his tamen morales Cicero sententias libenter admiscet, ni-

mirum officii causa; ut, in patriam opera, ac virtute Lentuli revocatus tanti beneficii memoriam, & remunerandi studium declaret: fortasse etiam, ut ingenio valebat, ad officium artem adhibuit; nam, quia morales in primis ad conciliandam benevolentiam idoneæ sententiæ sunt; idcirco, futurum intelligens, ut negotialem huius primæ epistolæ partem, id est, narrationem, Lentulus non admodum libenter legeret, quippe quæ adversa pæne omnia, & inclinatum rem ostenderet; eam molestiam morali principio leniendam putavit. Ad leniendum autem, si cetera deficient, ipsa tamen amoris, & grati animi significatio multum valet, & grata voluntas societate quadam eisdem doloris ostenditur. Dolor autem Ciceronis, in Lentuli causa susceptus, quod singulari quodam studio valde tamen non proficiat, cum ex ipsa sententia, & ex hoc toto orationis ambitu, tam vero ex his maxime primis verbis, unde oritur sententia, colligitur: *Ego omni officio, ac potius pietate*; nam & in, *Ego, via est*; & arguitur in, *Omi officio*; & cumulat demum correctione proxima, *Ac potius pietate*. Officium enim amoris expertus esse potest, & communiter in omnes convenit: non enim autem pietatis quiddam etiam gravius, quam amor, significat: itaque non communiter in omnes, sed proprie convenit in deos, quibus omnia debemus: deinde in patriam, atque in parentes; quorum caritas proxime accedit ad deos: tertio locos, erga omnes propinquos; postremo, erga optime meritos, quos diligere ut propinquos, & colere parentum fere loco, æquum est. Quæ singula eodem, quo proposuimus, ordine probemus. Ac pietas quidem in deos multis cognoscitur exemplis, quorum pauca recitabo. De Nat. deor. libro primo: *Pietas, sanctitas, religio, pure & castè tribuenda sunt deorum nominibus*. Et infra, ibidem: *Pietas est iustitia adversus deos*. Et lib. III. de Fin. Nec vero pietas adversus deos, non quanta iis gratia debeatur, sine explicatione naturæ intelligi potest. Et pro Domino: *Nec est illa erga deos pietas, nisi honeste de nomine verum, ac merito epistola*. Et libro secundo Officiorum: *Pie-*

pes & sanctitas deo placatus efficiet. Et in Topicis : *Aequitas* tripartita dicitur esse, una ad superius deo, altera ad mores, tertia ad homines pertinere : prima *Pietas*, secunda *Sanctitas*, tertia *Iustitia*, aut *Aequitas* nominatur. Quae vero ad parentes, propinquos etiam licet non bene meritos, pertinent, haec sunt, libro II. de Invent. *Pietas* est, quae erga patriam, aut alios sanguine conjunctos officium conservare doceat. Pro Flacco : *Nimis pietas, & summus amor in patriam*. De somnio Scipionis : *Iustitiam cole, & pietatem; quae cum sit magna in parentibus, & propinquis; tum in patria maxima est*. Et in Bruto : *Vtimum C. Gracchus non tam fecerat pietatem, quam patriae; praefate voluisset*; Pro Caelio : *Pietas in parentes, indulgentia in liberos*. Pro Plancio : *Omitto illa; ut vivat cum suis, primum cum parente; nam pietas fundamentum est omnium virtutum*. Et Acad. lib. II. *Alcibiades* admodum cum fratre, pro pietate, & industria praedito, paternae inimicitiae est perfectus. Et ad Atrici. epist. 3. libro sexto : *Cum bellum esse in Syria magnum patet; videtur ne pietatis esse mea, fratrem relinquere?* Pro Quintio : *Si pietate propinquitat cedit; qui officem prodit, impius sit, necesse est*. Et ad Thoranum, epist. 20. libro sexto : *Hic tu omnes valeat, summaque pietate te desiderat*. Atque haec uno loco omnia in oratione pro Plancio comprehenduntur; pietas enim definitur, grata voluntas in parentes, in patriam; in deos, in amicos; eaque tribus modis laudatur, ut virtus, ut virtus maxima, ut virtutum reliquarum omnium mater. Exemplum pietatis etiam parentum in filios unum Ciceronis attulit ex epist. 36. lib. XIII. *Domus foveendum propter matrem, plenam pietatis*. Alterum Catulli :

Egregium carae mihi pietate parentem,

Qui ipse sui quati minueris in gremium.

Deorum in homines. Statius in Silv.

Vera Deum pietas.

Extremum restat de pietate in bene meritos, quo ex genere hoc ipsum est : *Ego omni officio, ac potius pietate erga te*. Et epist. 9. *Propinqua mihi fuerunt litterae tuae; quibus intellexi se*

respicere meam in te pietatem; quid enim dicam, benevolentiam? cum illud ipsum gravissimum, ac sanctissimum nomen Pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur. Et in eadem, in extremo : *Sunt enim testes meritorum tuorum erga me, meaue in te pietatis*. Cur autem, cum id, quod dicitur, hominibusque debemus, proprie Pietatis nomine totum exprimat, non eodem nomine erga Lentulum Cicero uteretur, quem in utraque post reditum oratione non modo parentem, verum etiam Deum suum salutis, vitae, fortunae, memoriam, nominisq. vocat? sic in epist. ad Curionem libro secundo, cum Milonem commendat, bis nomen Pietatis usurpat; quod, eo adnitente, patriam recuperaverat. Et alibi saepe. Quod autem in primis quatuor verbis : *Ego omni officio, ac, vocales concurrere passus est; in eo etiam moralis virtus elucet; laborare enim videtur, quod amantissimam hominis est, de te potius, quam de verbis, laborantis*. Et in eodem libro, infra : *Nemo est tam rusticus, qui vocales nolit conjungere, in quo quidam etiam Theopompum reprehendunt, quod eas litteras tantopere fugerit; est id magister ejus Isonates, et cum Theopompus, ne ille quidem, hanc prole major scripserat, Plato, Demosthenes tamen magis ex parte concurrebant vocalium, ut vitiosam, fugit; sed Graeci viderint nobis, ne si capimus quidem, distringere vocales conceditur*. Hae ille, qui tamen paullo post, non debere admodum crebro vocales vocalibus occurrere, indicat his verbis : *Hae idem nostri sapientia non talissent, quod Graeci laudare etiam soleat*. Gellius & in Poetis hoc probat libro septimo capite decimo : *itaque suavius esse in Virgilio, Vicina Veservo, ita iugo, quam, Vicina Veservo Nola iugo; & apud Catullum, Eboris acina ebriofecit*. Dierum est de generibus epistoliarum, quibus demonstratis duplex occurrit animadvertio, primum, quae utrique sunt aptae genera

100

sententiarum; deinde, quibusnam sententiarum verbis enuncientur. Ac licet, nisi fallor, simul utrumque completi, & ita definire: Epistola consuetudinem fere quotidiani sermonis debet imitari: nam, si, quod inter longe remotos nequaquam vox & lingua præstare potest, id bono litterarum consequimur, ut iis de rebus, quæ vel nostra, vel amicorum intersint, communem: profecto nihil aliud, quam in sermone quidam sermonis, videtur epistola: idem sensit Artemon ille, qui descripsit epistolas Aristotelis: quem dixisse Demetrius ait oportere eodem stilo & dialogum scribi, & epistolas: esse enim epistolani dialogi partem; Sententias tamen interdum graviores, quam dialogus, & maiorem elegantiam admittit epistola: non modo quia studio, cutaque maiore scribimus, quam loquimur; verum etiam, quia, cum ad principes viros, aut etiam ad civitates litteras mittimus, quod interdum evenire solet, habenda omnino videtur personarum ratio, & in eo paulum se tollat epistola, non modo licet, verum etiam necesse est. Quales enim putemus fuisse epistolas illas, quibus viri eloquentes, & docti, atque ipse in primis Aristoteles Alexandrum Magnum, incensum cupiditate verissimæ gloriæ, cohortabatur ad decus? Jam vero, quæ leguntur Demosthenis ad Philippum, habere eas quidam amplum, longæque distat a communi sermone, negari non potest. Nec desunt Ciceronis in hoc genere nonnullæ, ut illa ad Lucetium lib. V. de sui consulatus historia separatim componenda; & illa ad Dolabellam libro nono, quæ ei de sublata columna, & iis, qui eum Cæsari mortuo, tamquam Deo in foro erecerant, supplicio affectis, gratulatur: in illa vero ad Lentulum, quæ incipit, *Perjuvande*, partes multæ sunt, in quibus aliquanto major vel verborum copia, vel sententiarum splendor apparet, quam dialogi ratio, & natura postulat. Age, quid in ea dialogo simile reperitur, in qua M. Brutus Ciceronem accusat, quod suppliciter nimis, ac demisse ad Octavianum scripseret? Verum hoc, quidquid est licentiæ, prudentia moderatur, tempus, personarum dignitas, res ipsa, quousque pro-

gredi liceat, ostendit. Proprie vero & simplici argumento, & simplici stilo contentæ sunt epistolæ. Recte & festivo Cicero ad Patrum: *Quid nisi ego videor in epistolis? non ne plebejo sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo; quid enim simile habet epistola aut iudicio, aut consensui? quin ipsa iudicia non solemus omnia trahere uno modo? epistolas vero quotidianis verbis texere solemus.* Idem tamen, qui hoc præcipit, non usquequaque servat suam regulam: indulget enim ingenio nonnumquam, & epistolas consanctat, atque ornat verbis aliquanto illustrioribus, quam quæ populo familiaria, & communi sermone trita sunt. Sed hoc ejusmodi est, ut immodice, ac temere si fiat, fastidium pariat, & in reprehensionem incurrat; sin modice, & loco, delectet sine satietate, & laudem assequatur. Decet igitur idem, & delectet, pro utentis ingratum; quod aliis quoque rebus contingit. Hac virtute vel solus inter Latinos, ut mihi quidem videtur, vel certe maxime omnium Cicero exrexit: Demosthenem quidem ita vicit, ut comparatio nulla sit; quod Quintilianus quoque vidit. Brevitas laudatur in epistolis: jure quidem; brevi enim sermone magis rapitur, quam produsio. Vesum in omni re nodus est; & peccat eodem fere modo, qui multa paucis contrahit, & qui pauca diffundit in multa. Præclare Gregorius Nazianzenus, qui utroque vitio laborant, eos jactantibus comparat, ita mittentibus telum, ut vel supra scopum, vel infra feratur; utrique enim errant pariter, licet contrarius modo. Hic mihi committendum non puto, quando de epistolis agitur, ut fraudentur studiosi pulcherrima ipsius Gregorii, viri eloquentissimi, epistola, in qua prudenter, & ingeniose, quæ ad hoc ipsum scribendi genus attingunt, omnia persequitur, sic, ut ne Demetrius quidem ille, quem supra appellavimus, vel plura, vel meliora tradiderit.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ
ΝΙΚΟΒΟΥΛΩ.

Τὸν γραπτὸν ἐπιστολῆς, περὶ τῆς καὶ
ἐπὶ αὐτοῦ, σὺ μὲν, μακροτέρῃ
γὰρ

γραφῶσι, ὑπὲρ εἰκός· οἱ δὲ, καὶ λίαν ἐκτετατάς· καὶ ἀμφοτέροι ἐν μέτρῳ διαμετράουσιν, ὥστερ τῷ σαοφῶς οὐ σφύζοντες, αὐτὲ εἰς αὐτὴν περικύπτει, αὐτὲ ὑπερμεμνησὶ. τὸ γὰρ ἀποσυγχωρεῖν ἴσον, καὶ αὐτὸν ἐκτετατὸν γίνεσθαι, ἐστὶ δὲ μέτρον ἐπιστολῶν ἡ χάρις, καὶ οὐτε μακροτέρα γραπτέον, ἢ καὶ πολλὰ τα πρᾶγματα· οὐτε μικρολογεῖν, ἐνθα πολλὰ. τί γὰρ ἡ τῇ Περσικῇ σφαιρῇ μετρίως δίδει τῇ σφαιρῇ, ἢ παιδικαῖς πυγχαῖς, καὶ οὕτως ἀπειλὴ γραφεῖν, ὥς μηδὲ γραφεῖν; ἀλλὰ μιμεῖσθαι τῶν σκίων τὰς μισυμβρίας, ἢ τῶν κεντῶν τὰς κατὰ προσώπων διαστρώσεις, ὥς συνίεναι τὰ μικρὰ· καὶ παραφρονεῖται μάλλον, ἢ φαίνεται, τὸν ἀκρὺν τῆς γνωρίζομεθα· καὶ οἱ, πῶς ἐν ἐπιτομῇ καιρίως, ἐκπεμπαντο εὐκαίρως, δίδον ἀμφοτέροις φειγόντα τῇ ἀμετρίᾳ, τὰ μέτρα κατὰ συγχωρεῖν. Περὶ μὲν τῶν συντομίᾶς, ταῦτα γινώσκω. Περὶ δὲ σαφείας, ἐκείνου γνωρίζω, ὅτι χρὴ φειγόντα τὰ λογικῶς, ὅσον ἐνδίδεται, μάλλον εἰς τοὺς λογικωτέρων ἀποκλίνειν. ἀλλ', ἐν οἷσιν συντομῶς, αὐτὰ τῶν ἐπιστολῶν ἀρίστα, καὶ καλλίστα ἔχουσι, ἢ ἂν καὶ τὸν ἰδιώτην πείθῃ, καὶ τὸν πεπαιδευμένον· τοῖς μὲν, ὥς κατὰ τὰς πολλὰς οὐκ, τοῖς δὲ, ὑπὲρ τὰς πολλὰς, καὶ οὐκ αὐτοῦθεν γνωρίως. ὁμοίως γὰρ ἀκαίρως, καὶ ἡρῶς νομισθῇ, καὶ ἐπιστολῶν ἐρμηνεύσθαι. Τρίτον οἱ τῶν ἐπιστολῶν ἡ χάρις. ταῦτον δὲ φιλοζοῦμεν, εἰ μὴτε πανταπάσιν ἴσως, καὶ ἀχαρὶ γραφῶμεν, καὶ ἀκαλλυπτα, ἀκροσμέτα, καὶ ἀκορῶτα, ἢ ὅτι λέγεται· οἷον δὴ γινώσκω, καὶ παροίμω, καὶ ἀπεσθῆγματ' ἐκτός· ἐστὶ δὲ σκαμνῶν, καὶ ἀπογνῶμεν, οἷς ὁ λόγος καταγλυπναιετά· μὴτε λίαν σῦτος φαίνεται κατὰχρῶμενοι, σὺ μὲν γὰρ ἡγρεῖσθαι, τοῖς δὲ σπλῆνεν. καὶ τοσαῦτα ταῖς χάρισι, ὅσα καὶ ταῖς πορφυραῖς ἐν τοῖς ὄρασμασι. τρώας δὲ παραδείξομεθα μὲν, οὐ γὰρ δὲ, καὶ ταῦτας οὐκ ἀναίσχυντες, ἀντίθετα δὲ, καὶ παρῶτα, καὶ ἰσχυρὰ, τοῖς σφαιρῶν ἀπορρέομεν. εἰ δὲ οὐκ ἀπὸ παραλαβῆμεν, ὥς καταπαλόντες μάλλον σῦτος ποιοῦμεν, ἢ σπεκάζοντες· Περὶ τῶν λόγων (ὡπὶρ τῶν κερῶν) τινος κερῶν περὶ τὰ αὐτὸ λέγοντες) ἡνίκα ἐπὶ τὸν περὶ βασιλέως οἱ ὀφείδης· καὶ ἀλλος ἄλλως ἔχον αὐτὸν ἀσφραγίζοντες, ὅτι ἐκείνῳ καλλίον ἢ τὸ μὴ οὐκ εἶναι καλὸν εἶναι, ταῦτα αὖν τὰς ἐπιστολὰς μάλιστα τέρψονται, τὰ ἀκαλλυπτα, καὶ

ὅτι ἐγγύστατα τὰ κατὰ φύσιν. Τούτων τὰ σοὶ περὶ ἐπιστολῶν, ὥς δὲ ἐπιστολὰς παρ' ἡμῶν· καὶ ταῦτα ἴσως ἔτι πρὸς ἡμῶν, οἷς τὰ μείζονα σπεκάζεται. ἔτι ἀλλὰ δὲ, αὐτοὺς τὰ φιλοκονομεῖν, ἐμμελῶς οὐ· καὶ οἱ περὶ ταῦτα καμῶσι δίδασκοντες.

Ex his, qui scribunt epistolas (quando quidem hoc etiam flagitiosum) alii longiores scribunt, quam par est: alii vero multo breviores, quam opus sit: horum utriusque a mediocritate aberrant, ut a scopis qui dum jocularuntur, vel citra, vel ultra mittunt. Nam utrumvis faciant, perinde aberrant: etiam si ex contrariis procedant. Est autem modus Epistolarum usus: Neque longiores scribenda sunt, ubi multe non sunt negotia; neque brevius conscribenda, ubi multe res suppetunt. Quid enim? An Persico funiculo sapientium mirari oportet, aut periculis cubitis; & sic imperfecta scribere, ut ne scribere quidem sit: sed imitari potius meridianas umbras, aut a contritis profectas, quæ adversus & a fronte occurrunt, quarum confidunt longitudines; & effugerunt se potius, quam apparent extremis: quibusdam nota: & sunt, ut apte satis discretim conjecturamus conjecturas cum per esset, inmoderatum in utriusque tenorem fugiendo; mediocritatem assequi. De consisa certe conscribendi ratione, hæc eruditio: de diluciditate illud perspicuum est, oportere fugiendo verborum facilitatem, quantum fieri potest, ad locutionem potius declinare; & ut summam loquar, hæc optima, & politerissime scripta epistola est, quæ & indocto persuadet, & erudito: atque illi quidem, ut ad vulgi consuetudinem accommodata: huic autem, ut vulgi indolem & ceptum superans; item quæ ex se quam primum cognita perspicua est; nam æque importunum est, & gripharum intelligere, & epistolam interpretari. Tertia dos epistolatum est gratia: hæc sicut observavimus; si non propterea arida, & ingrata scribimus; & incomita & inornata; & sordiditatem ac tedium; ut dicitur, gignitotia: quale nimirum est quod sententias, & adygia, ac memorabilibus dictis vacuum est: itaque locia, festiva dicta & enigmatis caris; quibus oratio lenitur. Neque admodum his obuti videmur: illud enim aspre, & rusticum; hoc inexplabile: quare his potius utendum est atque perperis in tertis; figuras autem admittentes, sed & hæc quo-

neque perpercas & non iaverecundas :
 opprobia vero , allusiones , & peria mem-
 bra supposita projiciamus : quod si alicubi
 eriam adhibeamus , hoc ut ludentes po-
 tius faciemus , quam serio agatres . Extre-
 mum sermonis erit , quod ab aliquo pe-
 rito vero accepti de aquila dicatur , quan-
 do aves de regno disceptabant , atque al-
 liam aliter se exornasset , aquila pulcherrimum
 fuisse , quod non putaretur esse
 pulera : hoc etiam in epistolis potissimum
 est observandum , quod iacintum est , &
 proxime ad naturam accedit . Hoc ad te
 habemus de epistolis , ut per epistolam
 transmissimus : atque haec fortasse minus
 ad nos facinus , quibus majora cura sunt :
 atque ipse tuo tibi studio comparabis ,
 cum docilitate vultus , & , qui in his
 clari sunt & celebres , te docebant .

Provaniam non excludit , sed crebra
 non probat : quod Cicero in quoque
 placuit : itaque paucis utitur ; at
 Demetrius : Καλλος , inquit , ευκολας
 πικρὰς παρορμηται : δημοτικὸν γὰρ ἐστὶν
 ἡ παρορμηται , καὶ παρὸν . Epistolaram
 vultus , crebra adagia . Adagium enim
 res est popularis , & communis . Ego
 servo , & servabo Grægorii documentum ,
 ut proverbii neque numquam ,
 neque sæpe utar , accedente præteritum
 Ciceronis exemplo ; quem cum
 lego , nullius rhetoris præcepta de-
 sidero .

Creria) Meum in re tua studium ,
 officiumque cernentibus .

Mihi) Qui tuam erga me benevolentiam
 imitor , merita non assequor ; tu
 enim in re mea , quod agebas , perfecisti :
 mihi non idem contingit in tua .

Numquam satisfacio) Suavitate quada-
 dam fruuntur aures , geminato verbo ,
 & negatione posteriori præposita : ut
 hic : Creria satisfacio omnibus , mihi ipse
 numquam satisfacio . Simile illud pro
 Sextio : Admit albino Socri aomni mea
 filie ; caritatem illius necessitudinis , &
 benevolentiam non ademit . Et lib. II. de
 Leg. Quid est raim veritas , quam vnumem
 esse sperare tam sultu arrogatum , ut
 in se rationem & meam putet inesse , in
 celo mundorum non putet ?

Magnitudo) Lentuli beneficium tri-
 bus modis augeat , quod Merita vocat ,
 vim querens , & in ipso vocabulo , &
 in numero , quod addit , Magnitudo ;
 quod , Magnitudo tanta ,

Meritorum) Meritum Lentuli maxi-
 mam erga Ciceronem fuit , cum eum ,
 lege Clodia pulsus , quod cives Ro-
 manos , conjurationis in patriam con-
 victos , capitali supplicio , contra ve-
 teres leges , moremque majorum , in-
 dicta causa affectisset , consul sextode-
 cimo ejus exilii mense revocavit .
 Hoc meritum significati , quæ sequun-
 tur , ostendunt : Quoniam tu , nisi per-
 fecta re , de me non conquisisti . Merita
 vero quod appellat , non meritum ,
 amplificatio quædam est . Admonet e-
 nim Aristoteles , usurpari interdum
 ab oratore , ut rem augeat , multitu-
 dinis numerum pro singulari : quod
 sæpe Cicero fecit , ut epist. 50. lib. 9.
 Te cum video , omnes mihi Gracius , o-
 mnes Lucilio , vere ut dicam , Cræssus
 quoque , & Lælius videre videor . Merita
 autem plus quam officia valent ; ad
 Brutum lib. II. Læmia uno omnium fa-
 miliarissime utor : magna ejus non dico
 in me officia , sed merita . Ad Cornificium
 lib. XII. Ad hæc officia , vel merita po-
 tius , jucundissima conferendo accedis :
 Phil. 13. Magna ejus in me merita , mea
 quædam officia in illum .

Quoniam) Parvi refert , utro modo
 legas , vel Quia , vel Quoniam : nisi
 tamen hoc videretur plenius : & est in
 quatuor meis antiquis libris ; quod in
 deo testatum volui , ne quasi commen-
 ticiam rejiceretur , ex eorum scriptis ,
 qui se in veteribus cunctis exemplari-
 bus , Quia , vidisse confirmarunt . Non
 gravabor interdum ad hæc humilia
 me demittere : ne quod ab industria
 nostra diligentia genus jure quisquam
 desideret ; quamquam , ut omnibus pla-
 ne satisfiat , ulla diligentia vix , aut
 ne vix quidem , consequi me posse ,
 non ignoro .

De me non conquisisti) Quia , cum
 primum consul est designatus , Cicero-
 nis causam suscepit , & ejus de rediva
 sententiam , consiliis Pisone & Ga-
 binio repugnantibus , præclatissimum
 dixit : quo vero primum die magistratu-
 tum iniiit , eo ipso die , id est Kal. Jan.
 de Cicerone tetulit , sprete lege Clodia ,
 quæ panam referentibus irrogabat ;
 cumque tribunos P. Atilius Serranus ,
 nocte ad deliberandum postulat , po-
 stridie S. C. intervenisset , numquam
 tamen Lentulus postea conquisivit , do-
 nec , Sextili mense , conjurationis comi-
 tiis

γραφῆσιν, περὶ οὐκ ὅτι δι, καὶ λίαν
 οὐδεὶς αἰσείρας· καὶ ἀμφοτέροι ἐν μετρίᾳ
 διαμετρῶνται, ὥσπερ ἐν σκοπῷ οὐ
 σφαιρούμεναι, ἀντὶ τοῦ περὶ αὐτῶν, ἀντὶ
 ὁμοειρηνοῦσι, τοῦ γὰρ ἀποσυγχωρεῖν ἰσὺν,
 καὶ αὐτὸ τὸν ἐκτὸς γίνεσθαι. ἐπεὶ δὲ
 μετρὸν ἐπιστολῶν ἡ χάρις, καὶ ὕπερ
 μακρότερα γράψαντες, ἢ μὴ πολλὰ ἐκπραγ-
 ματὰ· οὗτοι μικρολογεῖται, οὐδὲ πολλὰ.
 οἱ γὰρ ἢ ἐν Περσικῇ σκηνῇ μετρίσθαι
 δεῖ τῆς σοφίας, ἢ παιδικῶς πυχῆς,
 καὶ οὕτως ἀπὸ τῆς γραφῆς, ὡς μὴ δὲ γρά-
 φειν· ἀλλὰ μιμεῖσθαι τὸν οὖρανόν τας
 μετρήδοντας, ἢ τὸν κέντρον τὰς κατὰ
 προσωπὸν ἀκονιστάς, ὡς συνίεναι τὰ
 μικρὰ καὶ παραφαινεῖται πολλόν, ἢ φαι-
 νεται, τὸν αἰῶνα οὗτοι γυμνάζονται·
 καὶ οἱ, ὡς ἀν ἐποφῇ καιρίως, ἐπι-
 κασμάτων ἐκαστὰς, διὸν ἀμφοτέροι
 φερούμενοι τὰς ἀμετρίαν, ἐν μετρίᾳ κα-
 σταύχονται. Περὶ μὲν τῆς συντομίας,
 ταῦτα γινώσκω. Περὶ δὲ σαφείας,
 ἡμεῖς γινώσκωμεν, ὅτι χρὴ φερούμενοι το
 λογοειδίᾳ, ὅσον ἐνδείχεται, πολλὸν εἰς
 το λογιώτερον ἀποκλίνειν. αἱ, ἐν
 οὕτω συντομία, αὐτὴ τὴν ἐπιστολὴν ἀρι-
 στή, καὶ καλλίστην ἔχουσα· ἢ ἢ καὶ τὸν
 ἰδιώτην πειθῇ, καὶ τὸν πεπαιδευμένον·
 οὐ μὲν, ὡς κατὰ τῆς πολλῆς οὐσῶν,
 οὐδὲ δὲ, ὡς τῆς πολλῆς, καὶ ἢ αὐτο-
 δὴν γινώσκωμεν. ὁμοίως γὰρ ἀκαίρως, καὶ
 γρηφῇ νοεῖσθαι, καὶ ἐπιστολῶν ἡμεῖς νο-
 εῖσθαι. Τρίτον ἐπὶ τῶν ἐπιστολῶν ἡ χάρις.
 εἰς τὸν δὲ φιλαλῆσαν, εἰ μὴ πάντα
 περὶ ἡμῶν, καὶ ἀγαθῶν γραφώμεν, καὶ
 ἀκαλλήτως, ἀσέμνως, καὶ ἀκαίρως,
 οὐδὲ λεγέται· οὐκ ὅτι γινώσκω, καὶ πε-
 ρισμῶν, καὶ ἀπερὸς αὐτῶν ἐκτός· ἐπὶ
 δὲ ἀσέμνως, καὶ ἀκαίρως, οὐδὲ
 ὁ λόγος καταγλυφίσκειται· μὴτε λίαν
 αὐτὰ φανερὰ κατὰ γινώσκωμεν. οὐ
 μὲν γὰρ ἀγρίως, οὐδὲ ἐκπληκτικῶς. καὶ
 τοσαῦτα οὕτως χρῶνται, ὅσα καὶ τὰς
 πορφυρίαις ἐν τοῖς ἰσχυροῖς. τὸ πρῶτον δὲ
 παραδείξομαι μὲν, οὕτως δὲ, καὶ ταῦ-
 ταις ἢ ἀναισθητοῖς. ἀντίθετα δὲ, καὶ
 παρὰ, καὶ ἰσχυρὰ, οὐκ ὁμοίως
 ἀπορρίπτωμεν. εἰ δὲ καὶ παραδειξώ-
 μεν, ὡς ἀκατακρίτως πολλὸν αὐτὸ
 ποιῶμεν, ἢ σπουδάζοντες. Περὶ τὸ
 λογιῶν (ὡς τὸν αἰῶνα τινος παρὰ
 τὴν αὐτὴν λεγόντες) ἡμεῖς ἐκρίνο-
 μεν περὶ βασιλείας οὐκ ὁμοίως· καὶ ἄλ-
 λος ἄλλως ἢ ἐν αὐτοῖς ἀσέμνως,
 ὅτι αἰετὶς καλλὸν ἢ το μὴ οὐδεὶς
 καλὸν εἶναι. αὐτὸ καὶ τὰς ἐπιστολὰς
 μαλιστα τερτρεῖται, ἐν ἀκαλλήτως, καὶ

ὅτι ἐγγύς ἐν κατὰ φύσιν. Τότε
 τα σοὶ περὶ ἐπιστολῶν, ὡς δὲ ἐπιστολῶν
 περὶ ἡμῶν· καὶ ταῦτα ἰσχυρὰ ἢ ἡμῶν,
 οὐκ ὅτι μὴ σπουδάζονται. τ' ἄλλα δὲ,
 αὐτοὶ ἐπὶ φιλοπονησίᾳ, ἐοικῶς ἢ· καὶ
 οἱ περὶ ταῦτα καλῶς διδάσκονται.

Et iis, qui scribunt epistolas (quando
 quidem hoc etiam flagitat) alii longio-
 res scribunt, quam pot est: alii vero mul-
 to breviores, quam opus sit: horum utri-
 que a mediocritate aberrant, ut a scopo
 qui dum jactantur, vel citra, vel ultra
 mittunt. Nam utrumvis faciant, prinde
 aberrant: etiam ex contrariis procedunt.
 Est autem modus Epistolarius usus: &
 neque longiores scribende sunt, ubi mol-
 ta non sunt negotia: neque jejuniis con-
 scribende, ubi multe res suppetunt.
 Quid enim? An Persico fusticulo sapien-
 tium mirari oportet, aut periculis evo-
 bitis: & sic imperficte scribere, ut ne
 scribere quidem sit: sed imitari potius
 meridianas umbras, aut a cratibus pro-
 fectas, quæ adversus & a fronte occurrunt,
 quarum confidunt longitudo: & effe-
 runt se potius, quam apparent extenu-
 tatibus quibusdam notis: & sunt, ut
 apte satis dixerim conjecturorum conjectu-
 ra cum par esset, immoderatum in u-
 triusque tenorem fugiendo, mediocritate
 asssequi. De concisa erit scribende
 de ratione; hæc consensu: de diluciditate
 illud perspicuum est, oportere fugiendo
 verborum subtilitatem, quantum fieri potest,
 ad loquacitatem potius declinare: & ut
 summum loquar, hæc optima, & po-
 cherrime scripta epistola est, quæ & in-
 docile persuadet, & eruditio: æqui illi
 quidem, ut ad vulgi consuetudinem ad-
 commodata: huic autem, ut vulgi indo-
 letem & captum superans; item quæ ex se
 quam primum arguta perspicue est;
 nam æque importunum est, & griphum
 intelligere, & epistolam interpretari.
 Tertia dos epistolatum est gratia: hæc
 seu observandum, si non propter arida &
 ingesta scribimus, & incomita & incor-
 nata, & siccitatem ac seditum, ut di-
 citur, gigantia: quæ nimirum est quod
 sententiis, & adagiis, ac memorabilibus
 dictis vacuum est: itemque icia, solida
 dictis & enigmatibus, quibus oratio
 lenitur. Neque admodum his obui vi-
 deamus: illud enim agreste, & rusticum
 nam: hoc inextinguibile: quare iis potius
 utendum est atque potius in textura;
 figuras autem admittimus, sed & hæc
 quo-

quoque perperam & non inverteendus : opposita vero, allofones, & peria membra sophistis projiciemus : quod si alicubi etiam adhibeamus, hoc ut ludentes potius faciemus, quam serio agentes. Externum sermonis erit, quod ab aliquo prout vult accepi de aquila dicente, quando aures de regno disceptabant, atque alie niser se exornassent, aquila pulcherrimum fuisse, quod non putaretur esse pulces : hoc etiam in epistolis potissimum est observandum, quod incommum est, & proxime ad naturam accedit. Hoc ad te habemus de epistolis, ut per epistolam transmissimus : atque hoc fortasse minus ad nos facimus, quibus majora cura sunt : cetera ipse tuo tibi studio comparabis, cum dociliter vales, & qui in his clari sunt & celebres, te doceant.

PROVERBIA non excludit, sed crebra non probat : quod Ciceroni quoque placuit : itaque paucis utitur ; at Demetrius : Καλλος, inquit, ἐπιτάλας πυκνὰς παρρησίας : δημοτικὸν γὰρ εἶναι τὴν παρρησίαν, καὶ κατὰ. Epistolarum utemur, crebra adagia. Adagium enim res est popularis, & communis. Ego servo, & servabo Gregorii documentum, ut proverbii neque numquam, neque saepe utar, accedente praeteritum Ciceronis exemplo ; quem cum lego, nullius rhetoris praecepta desidero.

Ceteris) Meum in re tua studium, officiumque cernentibus.

Mihi) Qui tuam erga me benevolentiam imitor, merita non assequor ; tu enim in re mea, quod agebas, perfecisti : mihi non idem contingit in tua.

Numquam satisfacio) Suavitate quaedam fruuntur aures, geminato verbo, & negatione posteriori praeposita : ut hic : Ceteris satisfacio omnibus, mihi ipse numquam satisfacio. Simile illud pro Sextio : Admis Albinus Sotrii nomen mors filiae ; caritatem illius necessitudinis, & benevolentiam non admisit. Et lib. II. de Leg. Quid est enim verius, quam neminem esse oportere tam sulte arrogansem, ut in se rationem & mentem putet inesse, in caelo mundoque non putet?

Magnitudo) Leutuli beneficium tribus modis augeat, quod Merita vocat, vim querens & in ipso vocabulo, & in numero, quod addit, Magnitudo ; quod, Magnitudo tanta,

Meritorum) Meritum Lentuli maximum erga Cicronem fuit, cum eum, lege Clodia pulsus, quod cives Romanos, conjurationis in patriam convictos, capitali supplicio, contra veteres leges, moremque majorum, indicta causa affecisset, consul sextodecimo ejus exsiliū mente revocavit. Hoc meritum significari, quae sequuntur, ostendunt : Quoniam tu, nisi perfecta es, de me non conquiesci. Merita vero quod appellat, non meritum, amplificatio quaedam est. Admonet enim Aristoteles, usurpari interdum ab oratore, ut rem augeat, multitudinis numerum pro singulari : quod saepe Cicero fecit, ut epist. 50. lib. 9. Te cum video, omnes mihi Granius, omnes Lucilius, vere ut dicam, Crassus quoque, & Lelius videre video. Merita autem plus quam officia valent ; ad Brutum lib. II. Lania uno omnium familiarissime utor : magna ejus non dico in me officia, sed merita. Ad Cornificium lib. XII. Ad hoc officia, vel merita potius, jucundissima confutudo accedis. Phil. 13. Magna ejus in me merita, mea quaedam officia in illam.

Quoniam) Parvi refert, utro modo legas, vel, Quia, vel, Quoniam : nihil tamen hoc videtur plenius : & est in quatuor meis antiquis libris ; quod ideo testatum volui, ne quasi commentitium rejiceretur, ex eorum scriptis, qui se in veteribus cunctis exemplaribus, Quia, vidisse confirmarunt. Non gravabor interdum ad haec humilia me demittere : ne quod ab industria nostra diligentiae genus jure quidem desideret ; quamquam, ut omnibus placeat satisfacti, ulla diligentia vix, sive ne vix quidem ; consequi me posse, non ignoro.

De me non conquiesci) Quia, cum primum consul est designatus, Cicero nis causam suscepit, & ejus de reditu sententiam, consulibus Pisone & Gabinio repugnantibus, praeclarissimum dixit : quo vero primum die magistratum iniiit, eo ipso die, id est Kal. Jan. de Ciceroe tetulit, sprete lege Clodia, quae panam referentibus irrogabat ; cumque tribunus pl. Atilius Serranus, nocte ad deliberandum postulata, postredie S. C. intervenisset, numquam tamen Lentulus postea conquievit, donec, Sextili mensis, compunctis comitiis

illis perlata lege, rem perfect; de quo sic in oratione pro Domo: *Nam tu, Paule Lentule, neque privatus, neque consul legem esse amicum potesti; nam, tribunus pl. respectibus, sententiam de me defunctus consul dixisti: ex Kal. Ian. quoad perfecti era est, de me testisti: legem promulgasti, tulisti.* Similia de Lentuli studio, atque constantia in aliis orationibus, pro Sextio, post Reditum, in Pisonem, alibi.

In tua causa) In tuo negotio, in reductione regis. Causa & hic, & aliis in locis pro eo sumitur, quod ad aliquam proprie pertinet, ut paulo post: *In causa hac* fuit: id est, in curanda tibi reductione regis. Et infra: *Hac regia causa excepta.* Et in extremo: *Nos in causa auctoritatem rem minorem habemus.* Differunt autem *Res*, & *Causa*, &, ut arbitros, in eo differunt, quod *Res*, patet aliquanto latius, quam *Causa*: ut *Res* totum negotium significet, *Causa* vero negotii partem illam, quæ ad Lentulum pertinet, ut scilicet restitutione regis ad eum deferatur. Huic opinioni suffragatur potius, quam adversatur, exempla. Epist. 5. *De Alexandrina re, causaque regis.* Epist. 7. *Quid res, quid causa, quid tempus fecit.* Epist. 9. *Accepisti, quibus rebus aductus, quamque rem, causamque defendimus.* Epist. 6. lib. II. *Nunc tibi tantum rem, atque causam commendo, atque tado.* Epist. 7. ibidem: *Quam curam adhibuerim, quamque difficili in re, atque causa, conseruare ex illis litteris quas licet tua dedi.* Epist. 4. lib. XII. *Scriptum plura, si rem, causamque nossem.* In oratione pro Cæcina: *Multa, quæ sunt in re, quia remota sunt a causa, prætermittam.* Sed finis exemplorum sit: vitanda enim satiæ est.

Acerbum) Insuavem, iohucundam: translatione a fructibus immaturis. Epist. 8. lib. III. *Ad Appium*, antitheta posuit *Acerbum* & *Dulce*; *Non debemus mirari homines, ne esse acerbum tibi, ut fin dalcis mihi.*

Patere) Quia re vera ipsum, vivere, nemini acerbum est, sed tum videtur, cum accedant molestiæ; ideo, *pavum* dixit potius, quam *sentiam*.

In causa hac sunt) Hæc sunt, quæ tibi, quo in statu causa sit, significare possint.

Memmianus) Nomen Ægyptiis usita-

tum, inde ductum, quod apud Libycos, ut ait Paulianus, Iuppiter Hammon colebatur.

Regis legatus) Nam rex abest: quia, cum exercitum, Sibyllæ veribus interdictionem, desperaret, petiit, ut a Pompeio, duobus tantum floribus comitato, restitueretur; quod cum non impetrasset, verito senatu, ne Pompeii potentia nimium augeretur, abjecta spe, Ephesum se contulerat, relicto Hammonio legato; discessisse eum ab orbe, antequam tribuni pl. magistratum inirent, id est, aote IV. Idus Dec. apud Nonium Feneſtellæ verba significant. Dio, discessisse significat, non modo post iocitum a tribuiois pl. magistratum, sed etiam consulatum gerentibus Marcellio & Philippo, id est post Kal. Ian. Ego asſentior Feneſtellæ, & quod antiquior, quam Dio, (nam eum novissimum Tiberii principatu perisse Plinius ait) & quod in rebus Romanis maior hominū Romano, præsertim Romæ viventi, habenda fides est. Ipse etiam Cicero, cum hæc Idibus Ian. scriberet, regem ab urbe multo aote profectum ostendere videtur his verbis: *Idcirco multo aote, quam profectus es, ab ipso venge, & ab intimis, ac domesticis Pompeii clam exulceratis.*

Aperit) Nullo legum metu; quæ res insensum Ptolemæum senatum reddidit.

Oppugnat) Adversatur vehementer. Translato verbo, quo magis Hammonii studium ostenderet, usus est.

Creditorum) Qui non solum id agebant, ut rex restitueretur, quo creditas ei pecunias exigere possent: verum etiam aperte pecunias pro Pompeio contra Lentulum suppeditabant, quod regem cupere intelligebant; epist. 2. lib. II. ad Q. Fr. *Creditorum regis aperte pecunias suppeditant contra Lentulum.* In oratione pro Posthumio, & apud Dionem lib. XXX.

Cum tu aderas) Inæpie nonnulli, or antiquitatem amare videantur, *Quum* pro *cum* scribunt: cum Priscianus obsolevisse jam consuetudinem illam ostendat lib. I. his verbis: *Apud antiquos frequenter loco Cum syllaba Quum ponebatur, ut Cum contrario; at argutus, cognus, equalus, pro atcus, cocus, ocululus: quum pro cum, quæ pro car.*

Regis causa qui velint) Vel pueris hæc

hæc jam nota sunt, *Volo tua causa, Volo tibi*; pro faveo, studeo, amicus sum. In contraria sententia, Cui qui nolant, dixit intra.

Qui pauci sunt) Et suavitatis quiddam habet, Qui, reperitum: & omnino hujusmodi additamenti non modo plenior, verum etiam paullo splendidiore efficitur sententia: ut ep. 18. lib. II. *Quæ mihi veniebat in mentem, quæ ad te perierat arbitrabar, existimavi, me ad te scire oportere.* Ejusdem generis illud epist. 7. lib. IV. *Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt: quorum est magna pro tuis maximis, clarissimisque virtutibus multitudo.* Pauci autem regis causa volebant, vel ob apertam ejus largitionem, vel quia propter acerbissimam tributorum exactionem ejectum ab Alexandrinis audierant.

Ad Pompeium Cuius ob Mithridati ei belli gloriam longe major, quam cæterorum, apud omnes gentes erat auctoritas: quo futurum sperabar rex, ut Ægyptii nihil ei petenti denegarent.

Religionis calumniam) Sibyllæ versus Ægypti regem cum exercitu reduci vetabant: cuius oraculi verba apud Dionem lib. XXXIX. hæc sunt: Si rex Ægypti, auxilio indigens aliquo, venerit, amicitiam quidem ei ne denegaveritis; ne tamen eum multitudine aliqua juveritis. Sin aliter: & labores, & pericula habebitis. Eam sententiam Lucanus lib. VI. expressit his verbis:

Haud equidem immerito Cumane carmine vatis

Cæsum, ne Nili Pelusæ tangeret ora
Repperit miles ripasque efflate tumen-
tes.

Narrat Dio, C. Catonis tribuni plebis opera, qui reductionem regis impedire conabatur, oraculum illud esse patet factum, senatu non invito, cui largitio illa regis odiosa erat. Nam quod ad Sibyllæ versus attinet, probabat eos quidem senatus, verum non tam religione, quam illius regis largitionis invidia. Et Cicero ipse, qui reductionem regis, Lentuli gratia, vehementer cuperet, *Calumniam religionis* appellat, id est, malitiosam & fictam de Sibyllinis verbis orationem: ut, exercitu adempto quasi jubente Sibylla, restituendi regis curam suscipere

nemo vellet. Itaque religiosos homines cum irouia vocat epist. 7. quasi per speciem religionis alia cogitantes. *Esse, inquit, & tæ, & nostri imperii dignitatis: Ptolemaide, aut aliqua propinqua loco, rege collocato, te cum classe, atque exercitu profecti. Alexandriam ut, cum eam pace, prædidisset Ptolemaeus, rediret in regnum: ita fore, asper te resistimus, quemadmodum senatus initio censuit; & sine multitudine edicator, quemadmodum homines religiosi Sibyllæ placere dixerunt.* Eandem calumniam notat epist. 4. cum ait: *Hæc tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis, atque abrectatoribus nomen indultum fidei religionis; non tam ut ne impediant, quam ut ne quis pretere exercitus cupiditatem Alexandriam vellet ire.* Est igitur Calumnia, versuta quedam, & callida fallendi ratio: & quamquam huic verbo proprium sit in accusatione domicilium, eidem tamen migrationes in alienum esse multas, exemplis intelligitur; epist. 4. *Res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis.* Epist. 2. lib. II. ad Fr. *Per abrectatores Lentuli res calumniæ extracta est.* Epist. 3. lib. IV. ad Att. *Misellus calumniam dicendi tempus exemit.* Off. lib. I. *Existunt injuriæ sepe calumniæ quædam, & nimis callidæ, & multiplex juris interpretatio.* Lib. II. de repub. apud Nonium: *Vt Carneadi respondens, qui sepe optimas causas iniqui calumniæ laudificari solet.* Et Valerius Max. lib. IX. cap. ult. *Illæ tamen quæstiones neque calumniæ petitoris, neque violentiæ plebis juvantium religio cessat.*

Malevolentia, & illius regis largitionis invidia) Duas causas affert, quare præceptum Sibyllæ de non reduciendo cum exercitu rege senatui placeret; malevolentiam, quia de legatis Ægyptiæ, mandato regis clam interfectis, percubisset, regis largitionis invidiam, quia, cum Hammonis quorundam lenatorum animos aperte pecunia corrumperet, ex largitio turpissimam infamiam notam ordini iniureret universis.

Invidia) Ambiguum verbum; nam & dolor est ex alienis bonis: quam Cicero *invidiam*, ut anceps invidiæ vocabulum vitaret, in definiendis animi morbis appellare maluit: & ut mihi quidem videtur, non odium: quod

quibuldam placuisse video, sed infamia potius ex adversa fama, & publica pravitate alicuius opinione: quam semper eum odio conjungi necesse non est. Nam si *odium*, & *invidia* idem esset, eadem utrique contraria opponerentur: nunc opponuntur diversa. *odio* quidem amor, *invidia* autem gratia. Accedit, ut omittam, quod *invidia* late diffunditur: numquam enim apud unum, sed apud multos in *invidia* sumus: odium veto interdum in angustum contrahitur: & que enim & uni, & multis odio esse possumus. Postremo, non exlem res *invidiam*, odiumque gignunt: nam *invidia* nascitur ex animi turpitudine, licet ea neminem laedat: ut si quis otio, desidiaque languescat, eo nomine male audit, quod dicitur, *invidia*, nec tamen inde odium, sed inertis, ignavique hominis oritur contemptio; odium autem ex iis rebus exsistit, unde vel ipsi afficiuntur injuria, vel alios etiam laedi, praesertim iniuste, videmus. *Invidia* dicta, quia non libenter videmus, neque qui fortuna meliore, quam vellemus, utuntur, neque qui sequantur ea, quae ipsi non probamus.

Comprobatur) Iam enim S. C. factum erat, cum multitudo regem reduci, periculosum reip. videri. Hoc ego verius existimo, quam quod a Dione traditum est, peripetis Sibyllae versibus, decreta omnia pro rege facta, esse indulta: valuisse enim S. C. quo reditio regis Lentulo mandabatur, indicant quae infra sunt: Ex illo S. C. quod te referente factum est, tibi decernis, ut regem reducas. Et epist. 7. latius aperte Nullum S. C. exstat, quo reditio regis Alexandrini tibi adempta sit. Sed ita Dio excusatur, quod senatus induci quidem voluit omnia decreta: sed intercedente tribuno pl. fieri S. C. non potuit, perscriptaque senatus voluntas: id quod, ubi S. C. impediretur, interdum fieri solitum animadvertimus, eaque senatus auctoritas dicebatur, de qua sic in eadem epistola: Quae de reductione regis scripta est auctoritas, cui sis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reducere, statim vim habet, ut magis iratorum hominum studium, quam constantis senatus consilium esse videatur.

Hortari, & orare) Hortantis movet auctoritas, orantis voluntas: & hortationi saepe adduntur preces, ut si auctoritas pondus non habet, saltem voluntas valeat: utrumque coniunxit in proemio lib. III. de Orat. Tibi frater, inquit, neque hortanti deo, neque roganti; nam neque auctoritate quisquam apud me plus valere se potest, neque voluntate. In ep. 18. lib. V. Te non hortor solum, verum etiam pro nostro amore rogo, atque oro, ut te colligas, virumque praestas.

Liberius accusare) Levius est, quam, libere accusare; nam interdum efficacitatis minus habent, quae comparandi adverbium Grammatici appellant, quam quae simpliciter, sine ulla comparatione, enunciantur. *Accusatio* autem extra iudicium etiam in privatis rebus, atque admodum inter amore conjunctissimos locum habet; itaque lib. III. Off. Accusabis patrem filium, aviam de patria cogitantem: pro, reprehendet.

Monere) *Monere* & *Hortari*, idem sunt in eo, quod utrumque rationes habet ad persuadendum idoneas: in eo differunt, quod *hortatio*, quid eventurum boni sit, id si fiat, quod suademus; *monitio* autem, quid mali, nisi fiat, offendit: & illa lenior, ac mitior; haec severior, ac durior: non enim caret oburgatione quodam. Id ostendunt loca duo Ciceronis in L. Lio: Omnis, inquit, haec in te habenda ratio, & diligentia est, primum, ut monitio acerbitate, deinde oburgatio commeliora carat. Quo loco sic usurpat, *Oburgatio*, pro, *monitio*, ut paulo post, *Oburgari*, pro, *moneri*. Subjungit enim: Illud absurdum est, quod ii, qui monentur, tam molestiam, quam debent capere, non capiunt; tam capiunt, quae debent vitare; peccasse enim se, non agnoscunt; oburgari, moleste ferunt; quod contra oportebat, delicto dolere, oburgatione gaudere. Recte igitur Cicero, cum hortatus Pompeium esset, monendum etiam putavit, ut ei magnam ex reductione regis infamiam proponeret.

Magnam infamiam) Triplicem; vel ingratum animi, qui Lentulo, cujus erga se officia eum in sermone quotidiano, tum in senatu palam commemoraverat, reductionem regis Alexandrini, praesertim ei iam a senatu decretam, conaretur eripere; vel immo-

dera-

detata ambitionis, qui summis iam perfunditis honoribus, triumphis triumphorum gloria circumfluens, frumentaria etiam curatione, summa cum potestate, uasallo autem ornatus, totum, his non contentus, honorem praeerea quicumque esset, Aegyptiae legationis appetere; vel etiam Avaritiae, quod regis muneribus, magnam ab ipso restituendi cupiditatem praeter se ferentis, corruptus existimari posset.

Plana) Illic valet, omnino: ut ad Tironem lib. XVI. *Mihi placebat, si firmior esset, ut in Leucadem deporteretur; ut ibi te plant conferre.* Alibi aperte: quia, quae plana sunt, oculis patent: ut ad Caelium lib. II. *De Ocella parum plana ad me scripseras.*

Nec precibus neque, nec admonitionibus) Cur hæc duo tantum attingit, quatuor iam propositis, hortari, *crare, accusare, monere*? Quia, qui locum precibus, & admonitionibus non relinquit, multo minus hortationi, aut arcuationi; magis enim & orando moveamus, quam hortando, & monendo, quam aculeando: idque vel ipse dispositionis ordo declarat; nam, ut *crare* post hortari, sic *monere* post *accusare*, augendi gratia, Cicero collocavit. Hic dubitantibus in verbo, *Admonitionibus*, & mendolam suspicantibus, quod tamen in omnibus legitur antiquis libris, aptamque, & perconculam sententiam habet, scrupulum placet eximere. Dixerat Cicero, *Et monere*: debuit igitur, ut nomen cum verbo congrueret, inferre, *Admonitionibus*, non, *Admonitionibus*: cum, *monere*, & *admonere*, significatione differant inter se. Obiurgat enim is, qui monet, ut supra ostendimus: qui vero admonet, non obiurgat, sed, quid faciendum sit, docet: ut exempla declarant. In hoc igitur prudentia Ciceronis agnoscitur: qui cum de principis civitatis, & precipuo sui ab exilio reditus auctore Pompeio loqueretur, asperiore verbo iterum uti noluit, sed mitigandam leniore verbo sententiam putavit: ut ostendat ita Pompeium erga Lentulum animatum esse, non modo ut eum a restituendi regis consilio verbis asperioribus abduci, necesse non sit, sed nec admoneri quidem, ac doceri; quo pacto & suspicionem vitæ cupiditatis, & il-

Cic. Op. T. XII. Epist. Fam. T. I.

lam reducendi regis curam cupienti Lentulo obsequatur.

Reliquis locum) Non reliquere locum precibus, duobus modis accipitur: vel cum is, cuius gratia & auctoritas prodesset nobis posset, ita se gessit, ut eum rogare non oporteat; ut in hoc loco: vel cum ita meriti sumus, ut precibus nihil proficere posse videamur: cuius generis habemus exemplum apud Terentium in And. *Quia causa est, quin hinc in pristinum rella proficiscar via?* Nihil est praeter loci relictum: jam perturbavi omnia. Locum igitur precibus vel aliena humanitas, vel nostra adimit improbitas.

In sermone quotidiano) Varie loquitur in hac sententia: nam hic, *In sermone quotidiano*, dicit: epist. 9. *In sermonibus didicare*: in eadem, *Didicisse simpliciter*.

In senatu) Hoc tempore Pompeius erat cum imperio, superiore anno rei frumentariae, & S. C. & lege praepositus; qui autem eum imperio essent, is urbem, nisi depositio imperio, ingredi non licuisse, notum est. Petiit igitur a senatu Pompeium existimemus, ut introire in urbem, salvis legibus, posset; quod etiam postea, inde consulibus; ut accusatum de vi P. Sextium laudaret, impetravit; ep. 9.

Egit causam suam) Cum hortaretur senatum, ut reductionem regis tibi demandaret.

Eloquentia, gravitate, studio, contentione) *Eloquentia*, ubertate & elegantia orationis; *Gravitate*, sententiarum pondere; *Studio*, propensio in Lentulum voluntate, *Contentione*, ope summa; plus enim est contentio, quam studium; nam, qui *studet*, cupit: qui *contendit*, in eo, quod cupit, intendit omnes nervos; quod integrum posuit in ep. 14. lib. XV. *Omnes tuos nervos in te contendes, ne quid mihi ad hanc provinciam temporis pro-rogetur.* Inde *Contentio*, vehementis adus; infra: *Libentis, & Hypsæ non obsceca concursatio, & contentio*, Ep. 9. *Cæsar*, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Ep. 2. lib. VIII. *In primis me delectavit, tantum studium bonorum in me existisse contra incredibilem contentationem clarissimi, & potentissimi viri.*

Tuorum in se officiorum) Quod cum

etiam

uenessit, dixit in extrema seque epistola, præstantem etiam Lentulo iō Pompeium liberalitatem nominat epist. 9. maximum autem in Pompeium officium fuit, potestas rei frumentariæ, per quinquennium ei toto orbe terrarum data; quod Lentulum consulem præcipue curasse, Plutarchus in Pompeio significat; quamquam, ut idem tradit, Iulpius fuerit id Lentulum spectasse, ut Pompeio frumentaria curatione implicito, ipse Proletizum reduceret.

Marcellinum) Cn. Cornelium Lentulum Marcellinum, consulem hoc anno cum L. Marcio Philippo. Syriæ post præturam uterque præfuerat, Philippus Cæsare & Bibulo coss. Marcellinus anno sequenti, Gabinio & Piso-ne. Appianus in Syrico, Iosephus xiv. Antiq. De hoc Cicero in Bruto sic: *Nec unquam infersas, & in consulatu persequens vias est, non tardus sententis, non incipit verbis, non amora, factus ius.* Marcellinus, cognomen gentis Cornelie non est, sed ab adoptione derivatum, qui enim Claudius appellari debuit, cum esset ex Claudio Marcellia; Marcellinus potius, quam Claudius, appellari voluit: puto, ne videretur ex Pulcris, aut Neronibus fuisse, quæ cognomina Claudii gentis erant, patriciæ: Marcelli autem, plebeie. Confirmat hanc opinionem Pridianus in commentario Divinationis, cum ait: *Marcelli, & Marcellini inter se gentiles ferre.* Non quod Marcellini essent Claudii, sed quod ex Claudia gente orti, inique in Cornelium translati. Eodem cognomine filius eius ulus est, qui bello civili contra Pompeium quaestor pro Cæsare pugnavit, paterni videlicet heres quid: nam consul huius anni Marcellinus quam insensu Pompeio fuerit, Cicero in epist. 5. lib. II. ad Fratrem, & Plutarchus in Pompeio demonstrat.

Idem) Quia te cupidum videat reduendi regis. Consulibus neque cum exercitu regni restitui placebat, neque ab iis, qui cum imperio essent, id est, nec a Lentulo, nec a Pompeio; epistola sequenti.

Tui defrausrem) Tuarum omnium sententiarum, ac voluntatum.

Ossendit) Verbis ep. 9. *In eo ipso, quod te ostendit esse facturum.* Ad Sul-

picium ep. 1. lib. IV. *Eodem omnia, quæ a te de præ, & de Hypaciis dicta sunt, ostendi me esse dicturum.* Ad Varonem ep. 8. lib. IX. *Munus flagitiorum, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem fules, nisi concitatus.*

Quod dat accipimus) Nihil dat in regia causa, in ceteris rebus omnia. Sic loquimur, cum nec id plane, quod volumus, nec tamen nihil impetramus. In Verrem lib. II. *Alio loco de aratorum animo, & iniuriis videtur: nunc quod mihi ab te datur, id accipio, eos tibi esse inimicissimos.* Ibidem paulo post: *Vtæ ro, quod datur.* Et lib. II. de Orat. *Si se iudicia dant, & sua sponte, quo impellimus, inclinant, atque propendunt; accipio, quod datur; & ad id, unde aliqua stultia ostenditur, vela do.*

Referret) Referret ad senatum, de quo sententia dicerentur. Ferre ad populum, de quo suffragia ferrentur, usitatum veteribus est. Cæsar tamen l. l. Bel. Civ. dixit: *De quarum imperio ad populum referretur: si modo vulgari libet vacare mendo; nam, Ferre ad populum, usitatus esse, quam Referret, nemo, ut arbitror, negabit.*

De religione) De Sibyllinis versibus, reduci regem cum multitudinē vetantibus.

Ab eo deduci non potest) Tuebatur obstinato animo sententiam suam, in quam, ut in Argumēto jam diximus, factum erat: S. C. regem cum multitudinē reduci, periculum resp. videri; ep. 2. lib. II. ad Q. Fratrem.

Idibus) Quo die senatus erat futurus, nec dubito, quin edictus esset, cum hæc Cicero scripsit; nam & in epistola sequenti, cum ante lucem XVI. Kal. Febr. scriberet, subiunxit: *Eo die senatus erat futurus; quo perspicuum est, non eo die, quo haberetur, sed superiore, senatum edici solitum.*

Mane) Prima luce; sed ep. 30. lib. VII. cum dixit: *Quæ erant future me non possidit, aliter explanandum.*

Hortensii) Declarata consulis voluntate, consularium sententias incipit exponere. Hic est ille, Q. Hortensius, prætor laude clarus. Hoc loco mirari aliquis possit, cur Cicero de Marcellino consule locutus, ad consulares, omissa alterius consulis L. Philippi mentione, orationem traducat. Opimor, qui consul primo anni men-

te fa-

se fasces fumeret, eundem & senatum eodem mente habuisse, &c., qua de re deliberandum putaret, retulisse, secundo autem mente collegam fasces recepisse: eundemque adiuvent, ut alterius mentibus fasces haberent, usque ad extremum annuui servatum esse; itaque non Philippus, sed, qui fasces prior fumerat, Marcellinus præcipuam mensis Ianuarii curam sustinuit, & de religione retulit, collega tamen assentiente: nam dissentientem Cicero nominasset. Vter autem fasces prior fumeret, docet Gellius lib. II. c. 15.

Luculli Marci, non Lucii, qui perierat anno superire; hic enim qui nominatur, sine dubio idem est, de quo hæc sunt in epist. 8. *Quo quidem tempore, ut pervenisti ad te antea, cognovi Hortensium periclitum tui, studiosum Lucullum.* Quam epistolam Pompeii & Crasso Coss. id est, post Marcellinum & Philippum, esse scriptam, satis constat, quin anno Lucius vivere non potuit: cum cum oratio de provinciis habita, ut ait Prædianus, Marcellinum & Philippo Coss. iam vita excessisse demonstrat. Marcum autem, ac Lucium, fratres fuisse, Cicero, Plutarchus, alii testantur. Eutropius lib. VI. consobrinus vocat: in quem ei non assentire; nisi si, duas sorores duobus Lucullis nupsisse, aliquis dixerit; quod mihi non sit verisimile; video enim, M. Lucullum simul cum Lucio fratre Servilio auguri diem dixisse, qui Lucii patrem accusaverat; quam rem iis verbis Cicero commemorat in proœmio Academicorum, ut Lucium, & Marcum, in ulciscendo Servilium, non consobrinus, sed plane germanos fratres agnoscere videatur: ait enim de Lucio: *Adolescens admodum cum fratre, pari pietate, & industria prædito, paternis inimiciis magnæ cum gloria est perfractus.* Verbum, *pietas*, eundem utrique patrem fuisse ostendit. Plutarchus etiam, cum ait, vivit adhuc Lucio rem ejus domesticam a Marco fratre gubernatam, germanos potius fratres, quam consobrinus significat. Sed Marci prænomen ab adoptivæ patris M. Terentio Varrone sumum est: nam, a Terentio Varrone adoptatum, indicat Cicero in Verrem, cum legem Terentiam, & Cassiam nominat, letam a duobus ejusdem anni consuli-

bus, M. Terentio Varrone, & C. Cassio Varo.

Cedit eligione de exercitu Antea tamen, reducendum cum exercitu regem, Cicero censuerat: habuit enim orationem pro Ptolemæo reducendo; ex qua Aquila. Fortunatianus, & Capella recitant hæc verba: *Difficilis ratio belli gerendi, at pæna fidei, plena pietatis.*

Teneri Obtineri. Sic locutus est epist. 7. *Si res facultatem habueris vindicæ, ut Alexandriam, atque Egyptum tenere possis.* Et epist. 9. *Quinque portum tenere non queas.* Et ad Att. epist. 12. lib. XIV. *Tam claram, tamque testatam rem, tamque justam, Bithyniam non tenemus?* Et in oratione pro Sextio: *Non tenuit cum locum, in quem, nisi popularis esse voluisset, facillime pervenisset.*

Quod commodo rem facere possis Commodo, pro Commode, antiquè dictum; in quo dabituram a nonnullis miror; quali, Commodo, adverbium esse non possit; quod nisi diligens antiquitatis observator Chaurisius admonuisset, Cæsaris tamen ad Ciceronem epistola doceret: *Com Furnium, inquit, nostrum tantum vidissem, neque alloqui, arguo antea me commodo potuisset.* Mihi tamen olim phevint, neque nunc, quinquam repugnantibus antiquis libris, displicere potest, pro, *Rem*, legi, *Reip.* atque hanc ex antiqua Latini sermonis consuetudine conjecturam dixi: quoniam in studii genere, nec inficiunt, a prima adolescentia satis accurate me esse veritatum, nec omnino periret. Erat autem in mandanda publica re exceptim quædam, ut id, quod mandaretur, ita fieret, si commoda reip. fieri posset; quod significabatur, eam rem non potestati magis, quam prudentiæ committi. Recitabo veterum exempla, quibus & eadem sententia, & ipsæ enunciatæ verbis, agnoscitur; ac tum denique, utrum scriptis libris, id est, duabus librariorum fidei, an certissimis antiquorum testimoniis, credi oporteat, cum præteriti nec a scriptis libris admodum discedat opinio nostra, doctorum virorum arbitrio permittam. Cæsar lib. I. Bel. Civ. *Quoniam M. Messalla, M. Pisoni Coss. senatus censuisset, ut, qui, cumque Galliam*

provinciam obtineret, quod commodo reip. facere posset, *Adnos, et ter. sue amicos populi Romani defenderet, se Eduorum iniuriis non neglectum.* Idem lib. V. scribit Labieno, si reip. commodo fieri posset, cum legione ad fines Nervorum veniat. Lib. VI. Labianum, Treboniumque si reip. commodo facere possint, ad eum diem revertantur. Cicero ad M. Brutum et De. rev. hoc amplius, ut tu, si arduum foret, et e rep. esse, persequeretur Dolabellam bello; si minus id commodo reip. facere possit, in istis locis exercitum contineres. Omitto illa similia, quæ Cicero legentibus occurrunt: Quod tuo commodo fieri possit; quod sua molestia tua facere possit: quod tuo commodo fiat; quod sua periculo tuo fiat. Hic opponitur a quibusdam, hoc loquendi genus huic Cicero loco nullo modo convenire; putant enim, senatus hæc verba fuisse, cum S. C. faceret, sur eorum, qui provincie cum imperio præsent, cum aliquid legis mandarent; non igitur ea ex eorum insententiam Cicero, Hortensii, & Luculli, qui privati senatores erant. Hæc ratio quid momenti habeat, examinando cognoscemus. Primum quæro: si senatus, cum decernit, utitur his verbis, ut reip. caveat, cur non istis senator, qui & ipse sua sententia decernit, uti possit? decet enim, ut senatum in publico decreto, ita senatores singulos in dicenda sententia reip. consulere. Quid est autem S. C. nisi multorum senatorum idem probantium consensus? Quod si, S. C. in aliqujus sententiam senatoris esse factum, sæpe legimus: nil aliud exilimare licet, quam graviores ejus sententiae partes in S. C. esse translata: gravius autem nihil, quam ut id, quod mandaretur, inonimodo reip. ne fieret. Itaque non est, opinor, mandantis duntaxat, hic loquendi modus, ut senatus, aut proconsulis, sed ejus etiam, qui suadet. Negabit hoc aliquis: at eriat exomolo. Cicero in epist. ad Brutum: *De. rev. hoc amplius, ut tu, si arduum foret, et e rep. esse, persequeretur Dolabellam bello; si minus id commodo reip. facere possit, in istis locis exercitum contineres.* Hæc neque senatus consulti verba sunt, neque proconsulis, sed

privati Cicero, in senatu sententiam dicentis; cur igitur in hac etiam ad Lentulum epistola locum habere non possint? At libri veteres advertantur omnes. Dissimulamus in re nota; quam multa enim contra veterum librorum auctoritatem, adjuvante historia, sententia, ipsa etiam Latini sermonis regula, non modo sine reprehensione, verum etiam cum laude summa docti homines immutarunt. Mibi tang videtur, ut in omni re, sic in hoc industria genere, modus quidam esse: ut libris quidem antiquis in corrigendo utamur, id quod ego diligenter servo, mutare tamen ex ingenio, doctrinave aliquid aliquando liceat, sed ita parce, & verecunde, ne corrigendi libertas ad temeritatem progressa videatur, quam ob causam veterem hic scripturam immutasse nolumus: tantum fecimus, ut ostenderemus opinionem nostram, ut quæ nec iis impropbari, qui non remere, præter sua, quidquam probant, ex eo possumus conicere, quod, si qua laus consuetudinis nostræ deberetur, eam alio transferre conatur. Nimirum, ad istas artes confugere, & alienis laboribus honorem ereptum velle, possilli animi est: non enim addam, *Et ipsa maiestatis sejanæ*: quod Cicero addidit in re non dissimili. Neque nunc de meo jure litigabo. Malim causa cadere, quam iis de rebus in iudicium, contentioneque venire, quarum studio si hoc assequar, ut bonis litteris opem feram, cetera non valde requiro: si dantur, accipio: si minus, uberrimum tamen, & suavissimum ex ipsa conscientia fructum capio.

Auctorem Vt restituti regis honor, & gloria penes te sit, quod jam senatus decreverat. Auctor is est, cuius auctoritate, & sententia aliquid fit; ep. 17, ad Att. lib. I. *Agraria lex a Flavio tribuno pl. vehementer agitabatur, auctore Pomponio; que nihil populare habebat, præter auctorem.* Scripserat autem alicujus libri, quam Latine Auctor dicatur, viderint ii, qui non dubitanter usurpant. Equidem neque Cicero, nec ejus æquales, ut omnino quemquam stante rep. ita locutum existimo. Et quoniam, cuius vel consilio, vel tacita auctoritate ad

te ad agendum impellimur, is quasi origo quadam, & agendi principium est; inde factum ut, *Auctor nobilitatis* appelleretur, a quo nobilitatis initia manarunt; *Auctor hujus sermonis*, a quo primum fluxit hic sermo; *Auctor mee salutis*, cujus opera salutem adeptus sum. *Auctor* etiam vocatur is, cujus testimonio, ut aliquid credamus, adducimur: ut epist. t. ad Attic. libro sexto: *Nr. vero praei sunt auctores*, *Cn. Flavius* *fratrem* *sistos* *protulisse*. Addo illud, *Auctorem* dici, non qui horratur, ne quid fiat, sed qui hortatur, ut fiat. Itaque, *Auctor*, & *Diffusor*, Cicero opponit: ceteraque ejusdem, atque etiam aliorum exempla ad affirmationem semper, nunquam ad negationem spectant; & ab *Augo* quoque deductum *Auctor*, *Charissus*, & *Servius* ostendunt; idque probant antiqui lapides, & libri. *Auctorem* igitur dixit, ut auctoritate *Lentuli* potius, quam potestate, & armis, exercitum *Ptolemy* religione tollente, *Alexandri* *Ptolemy* reconciliantur. Eodem modo *Phil. II. Ille*, inquit, *vir fuit*, nos quidem *contemnendi*, qui *auctorem* odimus, *astu* defendimus. *Auctorem* vocat *Caesarem*, a quo illa manaverant: tamquam enim ab illo scripta detinebantur.

Crassus) *M. Licinius Crassus*, nunc quidem in *Pompeium* male animatus; quod inticet epist. 3. libro secundo ad *Q. Fr.* sed anno sequenti, conclusus iterum creati, in gratiam redierunt. *Plutarchus*. Hunc *Quiritium*, post *Sullam*, dirissimum, *Plinius*uisse tradit; possedisse in agris *H.S. bis* *millies*, id est, ad rationem nummi nostri, sexages centena scutatorum millia. *Plutarchus* totam eius rem, post decimam partem *Herculi* consecratam, epulumque publicum & congiarium trium mensium singulis civibus datum, septem millibus, & centum talentis aestimat: quae sunt *Romano* nummo, millies septingentes, & aliquanto amplius: vel, ut more nostro loquamur, scutatorum quinquagies semel, & eoque amplius: vulgo supra quinque milliones, dicerent.

Nr. excludit Pompeium; *Cui*, frumentariae curationis gratia, toto orbe terrarum & senatus, & populus imperium dederat; epist. 4. libro quar-

to ad *Attic. Plutarchus*, *Dio*, alii.

Cum imperio sunt) *Imperium* duplex fuit, *urbis*, & *provinciale*. *Urbis* aut a populo dabatur, aut a senatu: a populo, civilibus, praetoribus; qui centuriatis comitiis creati, majores magistratus vocabantur: a senatu, dictatori, interregi; qui, nullis comitiis, *S. C.* creabantur; nam censores, licet inter majores magistratus nominarentur, tamen nec imperium, nec *senatus* legis jus habebant, neque *lictoribus*, aut *viatoribus* utebantur; reliqui vero, quos nominavimus, & imperium, & legis *senatus* jus, praeterea *viatores*, & *lictores* habebant. *Minores* magistratus, *aediles* cur., *aediles* pl., *tribuni* pl., *quaestores*, & alii inferioris ordinis, *potestatem habere*, non *imperium*, dicebantur. *Imperium* *tribuni* pl. non fuisse, *Livius* aperte ostendit exemplo *Appii* *consulis*, *privatum* *tribunum* pl. clamitantis, sine imperio, sine magistratu. *Imperium* igitur in urbe habebant ii tantum magistratus, qui vocationem, qua carebant *minores* magistratus. Hoc imperium sine armis erat: propterea centuriata comitia, quod a *Lazio* *Felice* scriptum *Gellius* libro decimo quinto capite decimo septimo recitat, intra pomerium fieri, nefas erat, quia exercitum extra urbem imperari oporteret, intra urbem imperari jus non esset. *Urbani* imperii tempus in annuis magistratibus annuum erat, in dictatore semestris ad summum, in interrege non ultra quinque dies: nam diuturnior is magistratus non erat. *Consulis* tamen imperium majus erat, quam praetoris: nam consul praetoris creandi jus habebat, non contra praetor consulis; & consul ab omnibus magistratibus avocare comitiatum, concionemque poterat: praetor a consule non poterat: quod apud *Gellium* lib. XIII. cap. 14. 15. *Messalla* docet. Quamquam autem imperium esset in urbe, nemo tamen ex urbanis magistratibus imperator est appellatus: sed hoc nomen iis duntaxat, qui exercitum haberent, tribui solitum est, etiam ante quam, re bene gesta, imperatores ab exercitu salutarerent. *Imperium provinciale* duplex fuit, unum a senatu datum, ex lege *Corneia*,

sive armis; alterum a populo, ex lege Curiara, cum armis; vide ep. 9. in extremo.

Bibulus) M. Calpurnius Bibulus, plebeji generis, Caesaris in militate, pratura, consulatu collega, ejusdemque inimicissimus, Pompeio etiam, ob Caesaris affinitatem, hoc tempore infensus: ideo privatos decernebat, ut eum excluderet. Pompeii obtrectatores Bibulus, Curio, Crassus appellatur epist. 5. libro secundo ad Q. Fr.

Consulares) Atque etiam consules: nam, ut est in epistola sequenti, Bibuli sententiam valere cupierant.

Servilium) E numero consularium, qui assentiantur Bibulo, tres excipit; Servilium, qui omnino reduci negat oportere, cujus probatam a senatu sententiam, sed a tribunis pl. intercessum, indicat epistola septima; Volcatium, qui Pompeium decernit; Afranium, qui assentitur Volcatio. Hic est P. Servilius Vatia Isauricus, qui cum Ap. Claudio, P. Clodii, Ciceronis inimici, patre, consulatum gessit anno urbis 674. triumphavit de Isauris ex Cilicia anno 679. unde Isaurici cognomen accepit; quo etiam filium ejus, qui cum Caesare consul fuit, usum esse video. Censor fuit cum L. Coctra, ut ex Valerio, & Plutarcho licet colligere; vixit ad annos LXXX. ut Philippica II. indicat: & Strabo, qui scripsit historiam suam imperante Tiberio, eum a se visum testatur libro duodecimo; obiit, ut libro quadragesimo quinto Dio docet, Antonio & Dolabella cois.

Volatium) L. Volcatium Tullum, qui cum M. Emilio Lepido anno urbis 687. consulatum gessit.

Lupo) P. Rutilio Lupo tribuno pl. quod ex epistola sequenti cognoscitur. Praetor anno primo civilis belli Pompeium secutus, Achaiam obtinuit: ad Atticum epist. 12. libro VIII. epist. 1. libro IX. Caesar libro II. & III. Bell. Civil.

Refringere) Non de reducendo rege tantum, sed ut a Pompeio reduceretur: quod patet ex epistola sequenti. Ius autem referendi in senatu tribunus pl. habuisse, vel hic locus ostendit: sed accedunt non modo epistolarum testimonia, 16. libro X. & 1.

lib. II. ad Qu. Fr. verunt etiam orationum; nam in ea pro Sextio, Ninnii tribuni pl. relatio nominatur: Neque solum ea de re, de qua consul, sed etiam de diversis, eodem die, referre poterat tribunus pl. nam ex Phil. 7. consulens de Appia via, & de Moneta, tribunum pl. de Lupercis retulisse video. Retulerunt igitur in eodem senatu de reductione regis duo magistratus, consul Marcellinus de religione, id est, ne rex, prohibente Sibylla, cum exercitu reduceretur; Lupus vero tribunus pl. ut a Pompeio reduceretur. De religione consuli omnes assenserunt; de reductione non idem omnibus placuit: Hortensius, Lucullus, Cicero Lentulum decernebant; Crassus, & Bibulus tres legatos, hic privatos, ille etiam eos, qui cum imperio essent; reliqui consulares Bibuli sententiam probaverunt, tribus exceptis, quorum duo, Volcatius, & Afranius Lupi sententiam secuti sunt; tertius Servilius totum de rege reducendo consilium, vel quod inutile putaret esse reip., vel quod alienum a populi Romani dignitate, sua sententia damnabat.

Pompeio decernit) Plerique veteres libri habent, Pompeio; nonnulli, Pompeium: plerisque sum secutus; utroque tamen modo recte: est enim in hac ipsa epistola, Tibi decernit, & Tres legatos decernit.

Afranium) L. Afranium, qui quadriennio ante consul fuerat cum Metello Celere. Ne miremur eum studuisse Pompeio: nam & eo duce contra Sertnium, vivo Sulla dictatore, pugnaverat; & ejusdem Mithridatico bello fuerat legatus; & consulatum ejus praecipue studio, atque opera adeptus erat. In civili bello a Caesare in Hispania victus, & liberatus, postea captus ab eodem in Africa, dissensione in exercitu orta, cum Fausto, Sullae dictatoris filio, est interfectus.

Assentitur) Non miror, Volcatium sententiam dixisse ante Afranium, cum sexennio ante consulatum gessisset.

Disimulationem) Nam ipse dissimulabat cupiditatem suam, & favere Lentulo videbatur, cujus etiam in senatu causam diligenter in primis egerat. De hac

hæc suspitione in epistola sequenti, & in 2. lib. II. ad Q. Fr.

Laboratur | Difficultas negotii non sine quadam animi sollicitudine ostenditur, ut in extremo, *Non laboramus*.

Inclinata res est | Lepida translatio. Rerum status triplex est: aut enim ita se habent, ut volumus, & *fiare* tunc dicuntur; aut ulter, ac volumus, & *inclinata esse*; aut prorsus contra quam volumus, & *facere*.

Libonis, & Hypsæi | Vtrumque puto tribunum pl. esse; de Hypsæo quidem affirmat Dio lib. XXXIX. Est autem L. Libo Scriboniz gentis, Pompeio primam amicitia, deinde etiam amicitie conjunctus; nam eam Sex. Pompeii, qui ex duobus Pompeii M.gni filius natus minor fuit, socerum nominat Dio l. XLVIII. ejusdemque alteram filiam, deivitiis Bruto, & Cælio, Cæsar Octavianus uxorem duxit; quod in Augusto, & in libro de claris Grammaticis Suetonius ostendit: cujus auctoritate, & ipsa etiam temporum ratione moveor, ut in Dione non *Λιβόνος ἀδελφός*, vel *Λιβόνος θυγατέρα* legendum existimem, quod tamen Dinnis mendum potius, quam librarii, oportet credere. In bello civili Pompeium secutus, primum Etruriz, mox, inde pulsus, navibus quinquaginta præfuit. Florus lib. IV. Dio lib. XLI. & Cæsar lib. I. & III. Bell. Civ. *Crudelem fuisse, nec mediocri obstaculum ere alieno*. Cicero significat epist. 9. lib. IX. ad Att. *Quid tu, inquit, illuc Scipionem, quid Faustum, quid Lisonem pectormissurum sceleris putas? quorum creditores conveniri dicuntur; quid eos autem, cum viciatis, in cives efficeret?* Consulatum anno 719. cum M. Antonio gefit. P. Plautius Hypsæus jure pro Pompeio contendebat: fuerat enim ejus questor bello Mithridatico: id quod in commentario Milonizæ significat Alfennius; & questuræ conjunctionem liberorum necessitudini proximam fuisse, patet ex epist. to. libro XIII.

Concuratio | Prestantium propria; *Concurabant* *debatuli juvenes*, epist. 10. libro I. ad Att.

Contentio | Majus quiddam est, ut jam diximus in contentione, quam

in studio: itaque Liboni, & Hypsæo tribuitur contentio, studium reliquis Pompeii familiaribus.

Familiarium | Iterum familiares appellat, & paulo post inimicos, ac domesticos, ad augendam suspitionem Pompeii voluntatis: nam familiares, & intimos de alicujus honore, ipso invito, laborare, qui contentioneum est? Sed Cicero interdum, vel Pompeii adductus beneficium: nam, eo contentente, in patriam redierat: vel quod ita sentiret, liberare videbat eum omni suspitione cupiditatis: idque cum illa verba declarant: *In senatu sic egit causam tuam; tum ex quo sunt in epistola sequenti: Quem ego ipsum cum audio, prorsus tum libero omni suspitione cupiditatis.* Est epist. 7. *Qui mihi semper tui laudi favore visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniæ.* Quamquam, non omnino quod ira sentiat, sed ut officio fungatur boni viri, Ciceronem ex scribere crediderim; qui, cum utrique summe deberet, eorum amicitiam libenter conservaret: enque sum in in hanc opinionem propensior, quod epist. 2. libro II. ad Q. Fratrem, apud quem simulatio necessaria non erat, ambigere se de Pompeii animo significat his verbis: *In ea re, Pompeius quid vellet, non dispicio: familiaris ejus quid cupiat, omnes vident.*

Cui qui noluit | Qui amici non sunt. Similiter cum dandi casu, *Fundanus cupio*, dixit ad Q. Fr. Fratr. epist. 2. lib. I. *Favet, & cupiunt Helvettii*, Cæsar lib. I. Bell. Gall.

Quod rem ornasse | Cum ad eum consul fragmentariam curationem tulisti.

Nos | Epistole clausula mirum habet artificium; nam, quia rem inclinaram esse dixerat, veritus ne propterea Lentulo, cui omnia debebat, in aliquam negligentiam, aut etiam ingrati animi suspitionem veniret, advertit a se omnem culpam, excusatione quinquepartita: quod auctoritatis in regia causa minus habere, quia pro bene de se merito contentente: quod gratiam suam Pompeii gratia major extinguat: quod multi ad Pompeium, ab ejus domesticis, & a rege ipso corrupti, rem deferri velint: quod consulares, ob regiam

præcipue largitionem, totam consilium de restituendo rege improbant: postremo, quod nonnulli, quorum Lentulus auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderat, non tam virtutis ejus memores essent, quam laus inimici; quod perdidit virtum & hic perspicue notat, & in sequentibus epistolis 7. 8. 9.

Auctoritatem eo minorem habemus, quod nisi debemus) Epist. 7. *Nostre propagatio, ac defunctio dignitatis tuae, propter magnitudinem beneficii tui, fortasse plerisque officii majorem auctoritatem habere videtur, quam sententia.*

Gratificari) In eo, quod a te causam regiam ad Pompeium transferant.

Multa ante, quam profectus es) Profectus in tota epistola Ciceronis ingenium, & oratoriam calliditatem agnisco; nam exacerata res post Lentuli protectionem, argumento esse poterant diligentiae prætermissa; id ne obijci possit, occurrit his verbis: *Multo ante, quam profectus es*. Quod etiam iterat in epistola sequenti, cum ait: *Totum rem istam jampridem esse corruptam*.

Ab ipso rege) Cum tu hic esses; nam regem ante Lentuli protectionem ab urbe discessisse, Fenebella recte probavimus.

Exulceratis) Corruptis, male affectis: translatione ab ulceribus, quæ sæpe, illato ungue, dilataotur. His autem translationem quasi luminibus, si culus inter Latinos, Ciceronis maxime splendet oratio. Translata porro verba plus habere jucunditatis, quam propria, quæ tamquam quotidiana fastidimus interdum, ac plus etiam ad significandum valere, satis constat; nam quia comparationes, & similitudines rem plane subiciunt oculis; ideo translata, quæ nihil aliud, quam breves, & concise similitudines sunt, vigere magis in ostendenda re, quam propria, videntur. Sed de translatione Aristophanes, Cicero, De metriis in primis in illo aureo versu pariter libello, quem pater meus, restituenda cupitis antiquitatis, ante me natum elidit.

Exagitatis) Graviter vituperatis. Sic in Oratore Plato exagitur omniis stultorum, hunc miratur quum. Et Ca-

lius epist. 11. lib. 7. *Totus ejus secutus consulatus exagitur*.

Invidiam) Infamiam, ob apertam regis largitionem; supra: *Sententia regitantis animam, non religione, sed siliis regis largitionis invidia, comprehendet*.

Res versare) Quasi dicat: Post discessum tuum nihil damni factum est novi: ita veriamur in causa, ut ante quam tu profectus es.

Negotia filium) Negotiales epistolæ moralibus sere clauduntur sententiis; & vitandæ satietatis causa; quia familiarium parit a primo ad ultimum prolata narratio; & quod amici, uti sumus, ita videri volumus.

Præsentisque cognoscere) Sunt qui legant, *Præsentis tui*: recte fortasse; mihi tamen sententia non aridet; quæ enim hæc amoris, & fidei mihi necessaria distinctio? cur non & amor simul cum fide ab omnibus, & fides item simul cum amore a prætoribus cognoscatur? Quanto & planius, & commodius? *Nostram fidem omnes, amorem tui absentis, præsentisque cognoscere*? quod est in duobus antiquis libris: in ceteris autem omnibus, quos quidem ego viderim diversè, non tamen ut sententia mutetur: *Tui absentis, præsentisque tui*. Potest enim ferri pronomeo iteratum: potest etiam, quod malim credere, iteratum videri scriptoris iocuria. Nullo quidem in vetere libro, *Præsentis tui*, legimus; quod ideo testatur esse volumus, ne quem coniectura minime necessaria delectaret, cum ex antiquis libris commodum elici sententiam videret.

Fides) Qui benevolentiam erga Lentulum contulem, tempori servientes, simulaverant, iidem, post consulatum, debitam ejus meritis fidem absenti non præstiterunt. Viderur consularis indicare, de quibus epist. 5. *Amicum te consularibus amorem tibi esse video, præter Horrensum, & Lucullum*. Epist. 7. *Vehementer credam hominem, & eos maxime, qui te & maxime debeverunt, & plurimum jussu potuerunt, invidisse dignitati tue*. Et paullo post apertius: *Præterea quidem de consularibus nominis possum aut studii ergo te, aut officii, aut amici animi esse testis*. Et ibidem aliquanto post: *Potest utrumque præ-*

ciore,

clare, & esset fides, & gravitas in hominibus consularibus : Definitor Fides lib. I. Off. his verbis : *Fides est dilatorum, conventorumque constantia, & veritas, ex quo, quamquam hoc videbitur fortasse culpam durius, tamen audeamus imitari stoicos, qui studiose exquirunt, unde verba sint docta; erodamusque quis fiat quod dictum est, appellatam Fidem*. Et lib. IV. de Rep. apud Nonium : *Fides nomen ipsum mihi videtur habere, cum sit quod dicitur*. Hinc illud ad Tironem epist. 12. lib. XVI. *Tu Mafis nostris pare ut operas reddas; nostra ad diem dictam fias: docui enim te, Fides sequitur quod habere*.

Summa esse debebat) Quod eorum auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderas.

EPISTOLA II.

Altercatione) De rege reducendo : cum Caninius Pompeio rem deferri vellet; consul regem neque cum exercitu reduci, neque ab iis, qui cum imperio essent : ita Pompeium excluderat, qui cum imperio erat.

Lentuli) *Mercellini*. Sic appellatur & epist. 2. lib. V. ad Atticum. In quibusdam libris, *Lucii*, non omnino absurde : potest enim intelligi de altero consule L. Philippo, qui sentiebat idem, quod collega. Ac, ne quem offendar unicum prænomen, exempla occurrunt similia non pauca, ut cum, *Cecus*, pro Pompeio Magno accipitur; *Publius*, pro Clodio, Ciceronis inimico; *Scxtus*, pro Peduceo, Attici familiarissimo : præterea, cum consul nominatur, nonne iatis, quis *Lucius* sit, ostenditur, & a ceteris *Luciis* distinguitur?

Cautius) Pro Pompeio contententis. Consules autem vel non reduci regem volebant, vel non ab iis reduci, qui cum imperio essent, sed a privatis, ex Bibuli sententia : ita Pompeius, & Bibulus excludebantur. Infra : *Bibuli sententiam consules vultu capierunt*. Caninius hic potest esse Rebilus ille, qui mortuo pridie Kal. Ian. Q. Fabio consule, subrogatus est, ut in reliquis tantum eius diei horas consulum gereret : epist. 30. lib. VII. *Mertius in Gallia Cesare imperatore*. *Mirtius* lib. VIII. *Nel*, Gal.

Tribuni pl.) Si cum consule altercatur, nimirum est in senatu : itaque falsa videri posset Valerii doctrina : cuius hæc sunt lib. II. cap. 1. *Tribuni pl. intrare curiam non licebat : ante valvas, postis subfelliis, decreta patrum examinabant*. Quod reuellunt exempla prope innumerabilia : quorum unum afferam ex epist. 5. *In senatu a Catone asperre & acerbè, unum magno sinat, est accusatus*. Verum ad præica torrafle tempora Valerius respexit : cum præterea dicat, *Non licebat* : & *Examinabant* : tamquam consuetudine mutata. Nam, cum tribuni pl. lenatores non erant, tunc iis non liceat se curiam intrare, ratio magis probat : postea, nisi senatorii essent ordinis, non videntur petiisse tribunatum, quod Suetonius in Augusto docet his verbis : *In locum demortui tribuni pl. candidatum se pretorem ostendit, quamquam patricius, necdum senator*. Et infra : *Comitiis tribuniciis, si desissent candidatis senatoribus, ex equibus Romanis creavit, ita et, postea transisse, in atro vellent ordine, minuerent*. Id Gellius quoque comprobare videtur lib. XIV. cap. 8.

Tue voluntatis) Auctoritatem senatoris Lentulus consul acerrime defendit : unde illud epist. 9. *Sensus bonorum treccatus abs te totus est*. Quibus enim consulibus nova quædam, & extraordinaria imperia placerent, is, contento senatu, populi studium, & benevolentiam aucupabatur : qua via Cæsar usus ad singularem potentiam pervenit.

Ordinem) Princeps ordo, summus, amplissimus a Cicerone Senatus vocatur, distinguendi gratia : tres enim erant ordines in civitate, primo loco senatus, secundo equites, postremo ii, qui neque lenatores, neque equites erant, qui, de plebe, dicebantur. Sed quoniam Ordinis nomen honestatem quamdam significat ; ideo, plebeius ordo, de veteribus, quod sciam, nemo divit ; cum tamen, *virtus ordo*, aut *infimus ordo*, dicerent, plebem ipsam significantes ; at senatorii ordinis, equestris ordinis creberrima mentio. Id puto causæ fuisse : quia plebs ex ingenuis tota non constabat ; cum in ea libertini essent, quos *Ordinem parum proprie vocari*, *Pedias*

Padianus offendit; nam cum de iis *O medijum ordinem*, Cicero dixisset, subiungit hæc: *Liberianos significat; quorum non conditionem, sed more suo, quasi honestorum ordinem vocat.* *Recon. itata*) Quam alienaverat regia largitio.

Appellande) Nominandis.

Regandijque) Ut sententiam dicerent; rogabantur enim & a privatis sententia; quod hic locus indicat; & infra: *Multi rogabantur, atque idipsum consiliis invitati.* Mos quidem erat, ut sententias rogaret magistratus in, qui ad senatum retulerat. Exemplum habemus apud Ciceronem de Lupo tribuno pl. in ep. 1. ad Q. Fratrem.

Sententia prima Bibuli) Si ratio gesti consilium haberetur, primus rogari sententiam debuit Hortensius, secundus Volcatius, tertius Bibulus; sed, quia consules Hortensium favere Lentulo, Volcatium Pompeio, Bibulum utrique infensum esse intelligebant, ideo vel primo loco Bibulum rogantur: (nam, quem vellent, rogare primum poterant, ut Cicero epist. 11. lib. 1. ad Att. & Suetonius in Iulio docet) vel certe eam ordinem in rogando servassent, primam tamen pronunciari Bibuli sententiam vulerunt: cujus exemplum beneficii habemus in epist. 12. lib. X. *Cum Servilius gentis effecisset, ut sua sententia prima pronunciaretur; frequens eam senatus reliquit, & in alia omnia discessit.* Erant autem ii, quorum sententia primæ pronunciarentur, Meo conditione meliore, quia, si plures in eorum sententiam transirent, sebat S.C. neque reliquorum sententia locus erat. *Tres legati*) Ex iis, qui privati erant.

Hortensi) Cum quo Lucullus, & Cicero sentiebant.

Dividentur) Quia de religione, & de tribus legatis simul deliberandum censebat: quod si esset factum, utrumque simul rejici, aut utrumque simul probari necesse erat. quam consuetudinem egregie Padianus expressit his verbis: *Cum aliquis in dicenda sententia duas plures res complectitur, ea si non omnes probantur, postulat, ut dividatur, id est, de rebus singulis referatur.* Et cum subiungit: *Multi sententes hoc unum verbum pronuntians, Di-*

vide; offendit jus postulandi, ut sententia divideretur, non consiliis tantum, sed senatoribus etiam fuisse. Festus etiam sic: *Numero senatus, aut quibus senatori consuli, cum impedimento vult esse, quo minus sciat S. C. postulatque ut aut res, quo offerretur, dividantur; aut singuli consulantur; aut, si his non sunt senatores, quo numero liceat profecti S. C.*

De religione) De Sibyllinis versibus regem reduci cum exercitu ventantibus.

Cuique rei jam obfessi non poterat) Satis implicata sententia videtur, sed, ut arbitror, explicabitur hoc modo. Quatenus de religione loquebatur, & in quo iam obfessi non poterat, Bibulo assensum est; epist. 1. *Hortensi, & mea, & Luculli sententia eadem religioni de exercitu; teneri enim res aliter non potest.* Obfessi autem ideo non poterat, quia factum jam erat S. C. regem cum multitudine reduci, periculofum reipubl. videri. Antiqui libri omnes, qui apud me sunt, *Clam*, habent, pro, *Iam*: quod mendosum esse constat.

Ierant in alia omnia) *Ire* in alia omnia; & *Discedere*, & *Transire*, pro dissentire, veteres dicebant, de quo Festus his verbis: *Qui hoc censuit, illuc transiit, qui alia omnia, in hanc partem; his verbis præis omnia videlicet causa; ne dicat, qui non censuit; sic loquutus est Cælius epist. 13. lib. VIII. Cum prima M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis pl. credebatur; frequens Senatus in alia omnia iit.* Et Cic. ep. 12. lib. X. *Cum gratia effecisset, ut sua sententia prima pronunciaretur; frequens eam senatus reliquit, & in alia omnia discessit.* Epist. 1. lib. XI. ad Att. *Idcirco in eam sententiam.* Hirtius lib. VIII. Bell. Gall. *Discessionem favente Marcello, senatus frequens in alia omnia transiit.*

Cum Lupus) Sive, Cum, sive, Tum, sive, Cui, legatur; in quo scripti libri dissentiant, parvi relet; nihil enim aut addit ad sententiam, aut detrahatur.

Intendere) Sic antiqui libri, quos viderim, omnes, non, *Concedere*. Pro Quintio: *Qui sibi cum super edidit suum, quem, quo modo nunc intravit, ne in vivorum quidem numero tum-*

drum.

demonstrat fuisse. Hoc autem intendebat Lupus, cum ipse de Pompeio, sine controversia princeps civitatis, retulisset, ante se oportere discessionem facere, quam consules, quod videretur, ne, si de Hortensii sententia, quæ Lentulum decernebat, discesso heret, major senatorum numerus eam probaret.

Discessionem facere. Aut, discedendi potestatem facere senatoribus de sua sententia: aut, discessionem ipsum facere; quia prius de sua sententia discessionem facere soleret is, qui retulisset; deinde senatores alii sequerentur. Quærit potest, cur non idem Bibulo Lupus, quod Hortensio opposuisset, ut de sua sententia discessionem ipse faceret, ante quam consules. Quia senatoribus non admodum ejus probati sententiam, nec ab eo, sed ab Hortensio, timendum intelligeret.

Iniqua & nova. Iniquum, & novum est, ut in discessione facienda, quod tribunis pl. placeat, fiat potius, quam quod consulibus.

Multis partibus plures. Qui sic explanant, vidisse consules in Hortensii sententiam plures stultos a multis partibus, id est, hinc illinc, parum omnino agroscent purissimam & ornatissimam locutionem, qua elegantissimi ejus ætatis viri suis in scriptis eleganter uti sunt. *Multis partibus plures.* Multo plures. Eodem modo Cælius epist. 9. lib. VIII. *Tæpe tibi erit, Patiscum Curiani decem pantheras misisse, et non multis partibus plures.* In Academicis: *Quibus efficitur solem multis partibus majorem esse quam terram.* Lib. III. de Fin. *Multis partibus malis, pro multo malis.* Cæsar lib. III. Bell. Civ. *Eo sum jam prætererat de proelio Dyrrachino, quod multis duxerat partibus.* Ibidem infra: *Exercitus numero multis partibus inferior.* Suetonius in Iulio: *Scamæras edversariorum copias multis partibus ipsi paucioribus facile superaverunt.*

Aperte. Simulabant Pompeii causa: sed consules, oratione Ciceronis reconciliatam Lentulo senatus voluntatem intelligentes, diem consumi passi sunt, ne discesso heret: cum nec a Lentulo, nec a Pompeio regem reduci vellent, sed aut a privatæ,

ex Bibuli sententia, quam senatus jam improbaverat; aut omnino non reduci: quod factum est.

Rogabatur. A senatoribus, varie sentientibus: cum alii Pompeio, alii Lentulo faverent: alii aliter sentirent: ipse etiam Cicero rogaverat; dixit enim: *Quod tum dicendo, tum singulis appellandis, exagendis persequerem.*

Eo die. Cum de certo die loquimur, virili utimur genere: cum de tempore, muliebri: confirmatur exemplis, quo magis miror Nonium contra sentire; scripsit enim hæc: *Diem volunt, cum feminæ genere dicimus, tempus significare; masculinæ diem ipsum: nos contra invenimus.* Turpilii Pedio: *Quando equidem amorem inter, apud ipsa lenivit dies; id est, ipsum tempus.* Pacuvius Dulorestes: *Quam despondit: nuptias hæc dat diem.* Virg. *Æneid.* lib. II. *Ego dies infanda aderat, mihi sacra perari.* Hæc Nonius: verum hæc fortasse licentia tribuitur Poetis; quorum testimonio usus est.

Apud Pompeium cenavi. Cenare apud aliquem, interdum est & ejus domi, & cum eo cenare; quod hic locus ostendit, & ille epist. 9. *Cenavit apud me in mei generi Cæssipedia hortis.* Interdum autem, ejus quidem domi, non autem cum eo cenare; ut epist. 12. libro quarto ad Atticum: *Postridie Kal. cena apud me cum Phila.* *Apud me,* inquit, id est, domi meæ: quamquam ipse abesset. Cenatum usus non idem semper apud veteres fuit. Primum, cibus meridie sumtus cena vocabatur, vespere vespere; postea meridianus cibus, quem non ordinarium fuisse & Cæso constat, prandium appellatum, vespertinus autem cena, de quo sic Festus: *Cena apud antiquos dicebatur, quod nunc est prandium; vespere, quam nunc cenam appellamus.* Et alio loco: *Vespertina apud Plautum cena intelligitur.* Et Iudorus lib. XX. cap. 2. *Est etiam cena vespertinus cibus, quam vespertinam antiqui dicebant; in usu enim non erant prandia.* Merendum veteres dicebant pro prandio, quod scilicet medio die caperetur, auctor est Festus. Nonius autem: *Merenda cibus est, qui post meridiem datur.* Idem Iudorus: *Merenda est cibus, qui declinante die sumitur,*

mitur, quasi post meridiem edenda, & proximo cenae; unde & antecena a quibusdam vocatur: item merendare, quasi meridiem edere. Sed Festus de priscis temporibus loquitur, cum merenda fuit pro prandio; Nonius de suis, cum inter prandium & cenam merenda in usu esset; qui mos hodieque retinetur. Quinquies igitur quotidie capi solitum esse cibum, quod a paucis ramen salsum existimo, animadvertitur; mane, quod jentaculum dixerat; meridie, prandium; post meridiem, merendam; vesperti, cenam; post cenam, commissationem. Solae cenae quotidie in usu fuerat; prandia nec, ut opinor, apud omnes, (de Romanis loquor) & exstare potius, quam hodie; quod Celsus lib. IV. & VII. docet.

Honestissimus | Eo enim die senatus voluntas Lentulo reconciliata videbatur. Itaque, quod in prosperis rebus plus habet auctoritatis oratio nostra, quam in adversis; propterea magis idoneum, quam unquam antea, tempus illud Cicero iudicavit cum Pompeio colloquendi.

Cum i-lo locutus | Qui scribunt, *Locus*, potius quam, *Locus*, contra Prisciani auctoritatem faciunt; in enim libro primo: *Q in quibusdam participiis transfertur in C, ut sequor secutus, loquor locutus.*

Hominis | Sic saepe veteres loquebantur, cum indicare vellent eum ipsum, quem antea nominarant; epist. t. lib. III. *Valde hominem diligo. Et in Verrem: Nosti ex hominis.*

Asuspiciens cupiditatis | Orta ex concupiscentia, & contentione Libonis, & Hypsiae, omniumque ejus familiarium studio, ep. t.

Omnium ordinum | Dixi jam, constare civitatem e tribus ordinibus.

Impridem | Multo ante, quam profectus es, ep. t.

Certis hominibus | Intimis, ac domesticis Pompeii.

Non imita regis ipso | Ab ipso rege, dixit, epist. t.

Corruptum | Ne putemus, corruptum Pompeium significari, quem liberavit jam omni suspitione cupiditatis; sed hoc in ejus familiares confertur.

Al XVI. Kal. Februar. | Ergo, pridie fuerat, XVII. Kal. quo die sen-

tentias esse distas ostendit; at nunc qui dies in Ianuario mense post idus lequitur, est XIX. Kalend. Februar. non XVII. quo ne moveamur, sciendum est, Ianuarius tunc habuisse tantum XXIX. dies, Numae regis instituto, qui annum Lunae cursu dimittitur est. Caesar autem dictator annum ad eursum Solis accommodavit, binis diebus in Ianuarius, Sexsilem, Decembrem inseritis; ut tricenos singulos haberent dies, qui XXIX. tantum habuerant; Macrobius, Suetonius, alii.

Perfidia & iniquitate | Perfidia, invidiorum; iniquitate, inimicorum.

Popularem rationem | A populo magis in regia causa, quam ab senatu, simendum erit; nam Cato, & Caninius, tribuni pleb. male erant erga Lentulum animati; & Cato rogationem postea promulgavit, ut imperium Lentulo abrogaretur; Caninius alteram legem, ut Pompeius cum duobus legatis regem reduceret; epist. 5. Plutarchus in Pompeio.

Agere cum populo | A tribunis pl. *Agere cum populo*, est, ut Meissalla docet apud Gellium lib. XIII. cap. 15. *Rogare populum*, quod suffragiis suis approbat, aut vetat. Festus autem: *Cum populo*, inquit, *agere est, populum ad concilium, aut comitia vocare.* Quod eodem spectat; non enim populus aut ad concilium, aut ad comitia vocabatur, nisi ut suffragiis vel juberet aliquid, vel vetaret.

Salvis auspiciis | Genus illud auspiciorum, quod, *servare de caelo*, dicebatur, significat; neque enim lex ferri, aut omnino agi cum populo poterat eo die, quo magistratus de caelo servaret; quae *spectia* vocabatur; et eoque auspiciorum genere non augures, sed magistratus, non modo majores, verum etiam minores utebantur. Impedire actiones tribunicias vel ope magistratus, qui comitialibus diebus de caelo servaret, Cicero cogitabat; vel, si lex ferretur, alicuius tribuni pleb. intercessione; propterea subiungit, *Aut salvis legibus*; nam intercessioni parendum legibus erat. Nihil, inquit, a populo timendum, si modo auspicia, aut leges valebant; quae stante rep. valeant, necesse est. Hae duo legis impedienda genera nominan-

minantur in oratione pro Sextio : *Videtur causa et ipse non auspiciis, non intercessione non fragilis; sed vi, manu, ferro.* Et Phil. I. *Q. curat, quid sit, cur aut ego, aut quisquam vestrum; P. C. bonis tribunis pl. leges malas mutuat; paratos habemus, qui intercedant; paratos, qui temp. religionem defendant.* Religionis enim nomine auspicia magistratuum significat. Habebat autem Cicero sui studiosissimos ex collegio tribunorum, quos vel ad servandum de cælo, vel ad intercedendum facile posset adducere, Ræcium, & Plancium; epist. 1. libro secundo ad Qu. Fratre.

Aut denique sue vi Cui hoc tertium addit? Ut ostendat, si tribunus pl. nec auspicia, nec intercessio deterreat, populum tamen ipsum novas leges non esse probaturum: itaque præter vim, qua tribuni pl. nonnumquam in ferendis legibus utebantur, nihil timebunt. De hac ipsa vi sic in epist. 2. lib. II. ad Qu. Fratre. *Inspicit Cæcilius per vim rogationem perituros.* De eadem, & simul de populi studio erga Lentulum, epist. 4. *Ego tibi a vi, hac perfectum imbecillissimum magistratum, prestare nihil possum: vi excepta possum confirmare, te, & senatus, & populi Romani summa studio amplexationem tuam retenturum.* Vis autem illa significatur, cum seditiosi tribuni pl. ut suas rogationes perferreot, eam populi partem, quæ bene de rep. sentire videbatur, armis foro excluderent, operas autem ad suffragia ferenda inducerent. Describitur hæc vis cum in aliis orationibus, tum in Phil. I his verbis: *Forum sepierunt omnes clauduntur aditus: armati in præfatis colloabantur, &c.*

De his rebus Vt omnino tribuni pleb. nihil agere cum populo possent, quod Lentuli dignitati imminueret.

Feidie XVII. Kal. Febr. quo die breviter in senatu seotentia dicta sunt.

Auctoritas Cum senatus legitimus, id est, quo loco, quo die, quo numero, a quo magistratu oporteret, habitus, aliquid vel de publica, vel de privata re decreverat; tum si ex collegio tribunorum pleb. oemo intercedebat, rata senatus voluntas erat, & S. C. dicebatur; enque nomi-

ne inscriptum publicis tabulis consignabatur; sin autem vel senatus non legitimus aliquid decreverat, vel tribunus pl. intercelleret; infirmum, ac prius irritum decretum illud erat, nec S. C. sed senatus auctoritas vocabatur: propterea quod auctoritatem quandam publicis tabulis testata senatus voluntas habere videbatur. Testis Livius libro quarto: *si quis, inquit, intercedat, S. C. auctoritate se fore contentum.* Testis Dionis historia; nam cum Q. Cassius Longinus, & M. Antonius, tribuni pl. intercederent, quo minus fieret S. C. de Cæsare ex Gallia revocando; cumque senatus Pompeio deditus, a Cæsare alienus, propterea vestem, ut in adversa tristique re, nautaret: tamen ne sua quidem factum esse S. C. sed per scriptam sententiam esse, Dio lib. XLI. significat. Idemque lib. XLII. cum S. C. intercederent tribuni pleb. senatus tamen auctoritas per scripta est. Planissime autem lib. LV. his fere verbis: *Si quando aliquid senatus decrevisset, nec legitimus seoratorum numerus adfuisset: non inerat io eo vis S. C. sed auctoritas senatus dicebatur, qua tantum constaret eorum, qui tunc adfuissent, voluntas, & sententia: observatum idem est, cum vel senatus alieno loco, aut tempore, aut non legitimo editio habitus esset, vel tribuni pleb. intercessissent, impedire enim S. C. exstare tamen senatus voluit sententiam suam.* Accedit Ciceronis testimonium in epist. 7. *S. C. nullum existat, quo reductio regis Alexandri tibi adenta sit; rogo, que de ea scripta est, auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem evinceret, tantam vim habet, ut magis inatorum hominum studium, quam consuetudine senatus consilium esse videatur.* Et ibidem paullo post: *Offensionem esse periculosam propter interpositum auctoritatem, religionemque video.* Et epist. 2. lib. IV. ad Attic. *Nondum satis erat allatum, quo modo Cæsar ferret de auctoritate prescripta.* Loquitur ibi Cicero de S. C. ab intercedentibus Cassio, & Antonio, tribunis pl. impedito, quod ex Dione jam ostendimus. Nec dubito, quin de auctoritate per scripta, cum senatus decreto intercessum esset, Cicero significet libro tertio de Legi-

Legi-

Legibus in eo loco : *Senatus decreta resse iusto ; ast si potestas par , maiore prohibessit , perscripsit servando* . Quae licet exempla satis hunc morem ostendant : ut dubitatio tamen omnis auferatur , adscribemus verba S. C. quod Caius inclusum epistolae ad Cicetorem misit : *si quis huic S. C. intercesserit ; senatus placere auctoritatem perscribi , & de ea re ad senatum , populumque referri* . Et in alio ejusdem S. C. capite : *si quis huic S. C. intercessisset , auctoritas perscriberetur* . Huic opinioni locum adversari Ciceroni in oratione pro Deiotaro , aliquis fortasse dixerit ; *Cum audisset Deiotarus , inquit , senatus consentiens auctoritate arma summa , consulibus , praetoribus , tribunus pleb. nobis imperatoribus temp. defendendum daret* . Senatus auctoritatem vocat in ea re , de qua S. C. esse factum , Caesar ostendit lib. I. de Bello Civili : *Decernitur* , inquit , *ad illud extremum , atque ultimum S. C. quo nisi pene in ipso urbis incendio , atque desperatione omnium salvis , nunquam ante deforsum est : Dent operam consules , praetores , tribuni pl. quique proconsules sunt ad urbem , ne quid detrimenti capiat* . Hæc S. C. perscribuntur ad VII. Id. Ian. Hoc argumentum duplici ratione refellitur : vel quod , cum S. C. illud contra Caesarem belli civilis initio factum esset ; nec tribunis pleb. ad intercedendum paratis , locus esset ; non auderet Cicero , ad Caesarem , jam omnia tenentem , pro Deiotaro reo suppliciter agens , S. C. appellare : praesertim cum sciat , si tribunis pleb. Antonio , & Cassio intercedere licuisset , quod Pompeianorum factione non licuit , S. C. esse non potuisse ; itaque sapienter , temporis , causaeque serviens odiosum Caesari vocabulum Cicero vitavit , a quo salutem Deiotari regis impetrare cupiebat . Altera est ratio , mihi quidem valde probata , quod senatus auctoritas non semper decreta illud significat , quod ne senatusconsulti vim & nomen haberet , intercessione fiebat : sed ubi nulla intercessionis mentio fit , pro ipso accipitur S. C. ut in Oratione in Pisonem : *Quam provinciam P. Lentulus cum & senatus auctoritate , & sorte haberet , deposuisset* . Significat enim a Lentulo

depositam Ptolemaei regis reductionem quam ei senatusconsulto esse mandatam , & supra demonstratum est : & in ea pro Domo : *Ex senatus auctoritate & senatum , & omnes bonos mores vestri vidi* . Senatus auctoritatem appellat , cum tamen S. C. de mutanda veste factum esset , quod ea oratione pro Seatio cognoscitur . In Vatinius : *Ne hoc quidem senatus relinqueret , ut leges ex ejus ordinis auctoritate legerentur* ? Quis non intelligit , *Ex ejus ordinis auctoritate* , pro , ea S. C. dictum esse ? cum paullo post sequatur : *Quia legatos unquam audivisse fuit S. C. ? ante te vermo* . Ergo , senatus consentiens auctoritate arma summa , idem valet , quod universis adprobante senatu , decreto senatus universi .

Intercesserit) *Intercedere* , modo est impedire , ut infra : *Cui cum Cato , & Caninius intercessissent , tamen est perscripta* : modo intervenire , ut hic , & epist. 2. lib. XV. *Cum vestra auctoritas intercessisset , ut ego regem Ariarathanem tuerer* . Et epistola quarta ejusdem libri : *Stodai quam oravisti me senatus , populiue Romani de me iudicio intercedere* . Eodem sensu dicit Caius epist. 6. lib. VIII. *Significatio nulla si intercessit ; clarior , quam deceat , aut expediat , fiat* . Et in Vetrem libro secundo : *Cum Imperatoris populi Romani auctoritas legatorum decem dignitas S. C. intercederet* .

Intercessissent) Impediissent , ne S. C. fieret : ideo senatus auctoritas , S. C. impedito , perscripta est ; *intercedere* enim , proprie tribunorum pl. fuit , quamquam participes ejus fuisse potestatis omnes , qui eadem potestate , qua ii , qui S. C. facere vellent , majoreve essent , docet Gellius ex Varone lib. XIV. cap. 7.

De ceteris rebus) A negotio transire ad officium : id quod , absoluta narratione , vel ad augendam ejus , ad quem scribitur , ipem , vel ad leniendum dolorem valere plurimum solet . *Ceteris rebus* ; dicit , non quicumque ad Lentulum , sed iis , quæ ad regis reductionem pertinere viderentur .

Cura , opera , diligenter , gratia) Quia neque cura sine opera , nec opera sine diligentia sufficit , ideo conjungit hæc tria ; rursus , quod hæc simul omnia

mult

nisi accedat gratia, valde non proficiunt; gratiam adjungit: æque se si dicat: Quidquid gratia valebo, valebo tibi.

EPISTOLA III.

A Trebonio) Non dubito, quin fuerit equestris ordinis; nam negotiari senatoribus non modo turpe fuit, verum etiam veteri lege non licuit. Livius lib. XXI. *Q. Claudius tribunus pl. legem tulit, ut quis fronscer, cuius fronscer potest fuisset, militiam navem, quæ plus, quam trecentarum amphorum esset, haberet, id satis visum ad fructus ex agris vestandos.* Præterea, splendoris mentio pertinere ad equitem videtur.

Provincia) Cilicia.

Magna) Iure igitur a me commendatur.

Ampla) Multis in locis: nam, si uno loco essent, minus esset necessaria commendatio. Sæpe ad rei magnitudinem additur amplitudo, ut in epist. Cæciliæ lib. VI. *Quamquam id magnum & amplum est.* De Invent. lib. I. *Magna, & ampla pars.* Pro Sextio: *Non odgerdiar ad illa maxima, atque amplissima.*

Impedita) Impedita enim, ne tibi molestiam asserrem, haud libenter tibi commendarem.

Multos annos vtor valde familiariter) Vtus commendationis est causa; quo enim utimur, eum commendare debemus: sed, si hoc accedit, ut & multos annos, & valde familiariter utamur, officio non solum iusto, verum etiam prope necessario ad commendandum impellimur.

Quo splendore) Sæpe splendorem Cicero tribuit equitibus Romanis, ut ep. 26. lib. XII. *Magnum ex eorum splendore & obsequiis capies voluptatem:* & epist. 27. ejusdem libri: *Sæpe, Archidamus splendore equitis Romani nemini cedit.* In oratione pro Roscio Amer. *Equestrum splendorem nominat.* Est autem splendor in equite, dignitas non ex aliquo magistratu parva, sed ex ipso ordine, qui fuit in civitate honestissimus; probatur ipso interprete Cicero, cujus hæc sunt in oratione pro Cælio: *Obiectus est pater urie, quod aut parum splendidus ipse, aut po-*

rum per tractatus a filio diceretur. De dignitate, *Cælius notis ac majoribus notu etiam sine mea oratione tacitus facile ipse respondeat.* De dignitate dixit, cum ad illud, *Parum splendidus,* responderet, ex quo apparet, splendorem, & dignitatem in equite idem esse.

Ceterorum) Bonus igitur vir, qui abundet amicis.

Gratissimus in provincia fuit) Ne me putes ignotum hominem tibi commendare, Malim, *Gratissimus:* cum sequatur, *se apud te gratiosum fore,* nec omnino loquendi modus placeat: Gratum esse aliquem in provincia. Significat autem, apud eos potius, qui provinciam præfuerant, gratiosissimum fuisse, quam apud provinciales, privatique juris homines.

Tantum in me amorem) Omnibus notissimum & beneficii tui magnitudine, & novitate meorum temporum.

Nostreque necessitudinem) Mutuus amor ostenditur, nec sine causa; hoc enim significat: Quia tu me amas, Trebonius futurum sperat, ut id, quod cupio, consequatur: quia vero ego te vicissim amo, dignum esse me, qui hoc impetrem, arbitratur.

Libertos, procuratores, familiam) Apparet, id quod Cicero dixit, magna fuisse, & ampla Trebonii negotia: cum ea liberti, procuratores, servi tractarent: sic epist. 29. lib. XII. *Tantum velim tristimes, si negotia Læmie, procuratores, liberti, familiam quibuscumque rebus opus erit, defenderit, &c.* Liberti, ut meliore, quam servi, jure sunt, cum civitatem adipiscantur: sic deteriore, quam ingenui, cum honores non capiant. Sunt autem vel singulorum hominum, quibus antea serviebant, vel societatum, vel sanctorum, vel oppidorum beneficio liberati: si singulorum, ab iis prænomen, & nomen lumebant, reposito servili nomine, quod post manumissionem tertio loco quasi cognomen ponebatur, ut *M. Tullius Tigris*: si societatum, earum nominibus utebantur. *Asiatici, Siculique* liberti vocati: si sanctorum, ab iis appellabantur, ut *Venerii, Mercatoriales, Capitolini*: si oppidorum, ab iis quoque, ut a *Faventinis Faventini, a Reatinis Reatini.* Romæ mos antiquus immutatus est: nam cum liberti Romani dicti essent, ad

fau-

similitudinem libertorum municipium, postea magistratus nomina, qui eos liberaret, acceperunt. In servis tamen publicis, quæ in libertis est amissa, vetus appellatio mansit: semper enim dicti sunt, publici servi Romani. Hac tota de re M. Varro, sed obscure satis, nos tamquam interpretes, quam planissimè fieri potuit, eius doctrinam studuimus explicare. *Procuratores* vocat, vicarios iuris sui: *familias*, servos, ut in Bruto: *Cum infamaretur familia*, postum riam liberi homines societatis ejus.

T. Ampius Qui ante Lentulum Ciliciz præfuerat, prætorius, non consularis. *T. Ampius* tribunum pl. nominat Velleius libro II. qui cum T. Labieno collega legem tulit, Cicero ne consule, ut Pompeius. post Victoriam Mithridaticam ludis Cærentibus corona aurea, & omni cultu triumphantium uteretur, scenicis autem præiecta, coronaque aurea. Inter tribunarum autem, & prætorum cum anni quatuor interlunt, prætor fuisse videtur Pisonæ & Gab. Coss. id est, quadriennio post Ciceronem consulem, & anno sequenti, Lentulo & Metello Coss. ivit in Ciliciam: eique postero anno Lentulus, Marcellinus & Philippo Coss. successit. Itaque ratio temporum probare videtur, Ampium qui Ciliciz præfuit ante Lentulum, eum esse, quem nominat Velleius. Nec tamen eum negavetum esse posse, qui civili bello delictum habuit pro Pompeio, ut epist. 11. lib. VIII. ad Att. & ad quem exsulem epistolæ Ciceronis exstant lib. VI. & lib. X. Cæsar quoque Pompeianum indicat fuisse lib. III. Bel. Civ. cum ait: *Reperiebat, T. Ampium constum esse tollere pecunias Ephesi ex fano Dianæ, ejusque rei causa senatores omnes ex provincia vocasse, ut, iis testibus, summa pecunie uteretur, sed interpellatum adventu Cæsaris profugisse*. Legebatur olim in vulgatis libris, *T. Appius*, mendo manifestum: quia duo prænomena simul esse non possunt, ideo reposuimus, conjecturam fecimus, *T. Ampius*: quam postea consuetudinem veteres aliquot libri comprobant. Medicus tamen, & alii nonnulli, *Tampius*: quod reprehendere non ausim, cum Tampiorum quoque familiam Romæ fuisse videam.

Non vulgarem) Non quo genere vulgo utitur in iis commendandis, quorum causa minimum laboramus; verum accuratam, exquisitam, amoris, ac studii plenam.

EPISTOLA IV.

A. d. XVI. Kal. Febr.) Continuo A. d. triduo, idibus, XVII. & XVI. Kal. actum est in senatu de reductione regis; comitalis dies fuit, quo hanc epistolam Cicero scripsit XV. Kal. ut ex ep. 2. lib. II. ad Qu. Fr. cognoscitur. Iis tribus diebus cur nihil sit confectum, variz quidem obfistere causæ, sed uno nomine omnes, nimirum tribunorum pleb. iniquitate, comprehenduntur, nam idibus Caninius tribunus pl. eousque cum Lentulo consule alterectus est, ut diem consumsaret. XVII. Kal. ne discessio fieret in Hortensii sententiam, quæ Lentulo decernebat, ut regem reduceret; Lupi tribuns pl. iniqua, & nova prohibuit oratio. XVI. Kal. res ab adversariis Lentuli, id est, tribunus pl. extracta est variis calumniis.

Pulcherrime) Honorissime, perhonorifice.

Stremus) Translatio a pugnantis, qui *stare* tunc dicuntur, cum eum quem cepere, locum obtinent: quod fortitudinis est.

De tribus legatis) Privatis: qua sententia Lentulus, & Pompeius excludantur, qui erant cum imperio.

Pridie ejus diei, filius d. t. l. f.) Dicit quod supra in epistola 2. in qua ita scripsit: *De tribus legatis, sequentes ierunt in alia omnia*. Sed cum ibi factum id esse dicat, die qui consecutus est idus Iun. hic autem die, qui XVI. Kal. Febr. præcessit, fuisse, quidam arbitrantur Ianuario mensi, ut nunc, ita tum alterum, & xxx. fuisse dies, corruptum esse locum crederent: videntes hanc diem, ut eundem ipsi numerabant, aliam esse ab ea, quæ est in epistola 2. cum tamen eandem esse oporteret, quod ubique dubio locus hic alter de tribus legatis repetitio prioris esset: quod si ad rationem ejus anni, quo scripta est epistola, supputassent, & locum cæramendo, & eandem quam in 2. epistola diem significari, cognovissent, fuit

fuit enim tunc Ianuarius mensis tantummodo *xxix.* dierum, postea Iulius Cæsar annum corrigens, binos addidit, & ut tricenos singulos haberet, qui antes tantummodo *xxix.* habuerat, effecit; auctor Macrobius.

Pergamus) Pergit in translatione; nam, transgredere impetus adversarii, de pugnantis usurpatur; significat, quod in ep. 2. dictum est: *De tribus legatis, frequentes ierunt in alia omnia.*

Cert-men) Tertium, & ultimum translationis verbum; longius autem productum, similitudo potius, quam translatio, videretur.

Sententia Pelicani) Vt Pompeius regem reduceret: de quo Lupus tribunus pl. regular.

Adversarii) Præsertim tribunus pl. de quibus infra: *Nemo est enim, qui nesciat, quo minus diffidio fieret, per adversarios tuos esse factum: qui non, populi Romani nomine, re autem vera, sceleratissimo lrocinio, si qua consueverat agere, senis provisum est, &c.*

Varia calumniis) Senatores cum eam rem, de qua sententiam rogabantur, perfici nollent, longa oratione, ut diem consumerent, utebantur. Ius enim erat, ut sententiam rogati dicerent ante, quidquid vellent alius rei, & quoad vellent; quod in libro de Officio senatorum Capito scriptum reliquit. Hæc igitur potestate, improbo, astutoque consilio rem extraxerunt Lentuli adversarii, cum alius alia diceret, ut diem eximerent: quod est factum. *Varia calumnia* vocat Cicero varias cautus fide inductas, varia signimenta, cum nihil verum, nihil ex animo loquerentur, sed tantum ut rem ducerent, diemque dicendo extraherent. Sic 2. lib. II. ad Fratrem: *Per oblectatores Lentuli res calumnia extraxit.*

Frequenti senatu) Cum adessent pluriimi senatores. Plures quadringentis in senatu adfuisse, bis omnino, ut mea memoria est, legi; cox, in oratione post reditum in senatu, coxv, ep. 10. lib. I. ad Att.

In magna varietate) Sic tres mei, sic & unus Alberti Petri, optimi eruditique adolescentis, & duo præterea Sigonii veteres libri. Varietatem autem sententiarum dicit; hoc enim in primis honorificum, in magna varietate. *Op. T. XIV. Epist. Fam. l. I.*

tate, magnaque invidia, causam tamen obtinere; in quo finem officium tacite Cicero commendat. Quis enim necit, operam officiumque nostrum laudari magis, ubi quid obtinemus in magna sententiarum varietate, quam si varietas non magna sit? Sententiae quinque varie decernentium exposuit in prima epistola; Hortensii, de reductione regis uni Lentulo mandanda; Crassi, de tribus legatis, etiam ex iis qui cum imperio essent; Bibuli, de tribus item legatis, sed ex instantum, qui privati essent; Servilii, ne rex reduceretur; Volcatii, ut reduceretur a Pompeio; ut magnam fuisse varietatem sententiarum necesse sit, ubi Lentulo consulares quatuor, Crassus, Bibulus, Servilius, Volcatius, adversarentur; in qua tamen varietate causam Lentulus obtinuit, nisi variis calumniis ab ejus adversariis extracta res esset. Ep. 2. lib. II. ad Qu. Fr. *Per oblectatores Lentuli res calumnia extraxit.*

Invidia) Consularium: de quibus in ep. 1. *Si effes in iis fides.* In 2. *In tanta hominum perfidia.* In 5. *Eandem fidem hominum.* Et ibidem: *Si quid hominum perfidia deceaserit.* Et in extremo: *Antiquam ex consularibus arminibus esse video.* In 6. *Proditores appellat.* In 7. *Vehementer quosdam homines, invidisse dignitati tue.* Ibidem: *De consularibus armini possum aut studii erga te, aut officii, aut amici animi esse cessis.* Aliquanto post: *Effes te in principibus facile possi fuit, evolare alius certe nolueris.*

Alio) Ad alios: cum quidam soli Pompeio causam regiam deferri vellent; alii aliter sentirent.

Acerbum) Acerbum adversarium: quod ante eum diem non contigerat; non tamen uni Lentulo, sed Pompeio pariter acerbum fuisse arbitror; oderat enim pessime socerum Pompeii C. Cæciliam, ut Suetonius ostendit. Quare Cæcilius potentiam augenti quotidie Pompeio non unicuique fuisse verisimile videtur, & eum Pompeius ipse suum esse obtractorem aiebat; ep. 3. lib. II. ad Q. Fr.

Curionem) C. Scribonium Curionem, consularem, & triumphalem, patrem ejus, ad quem epistolæ mittuntur lib. II.

Influentem, pene etiam amicum) Hu-

jus mutationis illa Bibulo causa fuit, quod, cum ipse de rebus legatis obtinere non potuisset, malebat Lentulo rem deferri, quam Pompeio, quem Cæsar, inimicissimi sui, generum, fautoremque & amplificatorem dignitatis, ornari non libenter videbat.

Legem illam Quod fautores Lentuli timebant, ideo subiunxit: *Sævis proviſum eſt*, ne quid solvis auspiciis, aut legibus, aut jam sine vi agere possint. Et ep. 2.

Ante comitia Ante Sextilem mensem, quo designabantur magistratus, maiores centuriatis comitiis, minores tributis.

Lentulus Cato tamen ferre conatus est: promulgavit enim, ut Lentulo Ciliciz imperium abrogaretur: ep. 5.

Legem Popiam Quæ comitialibus diebus haberi senatum vetabat. Ad Q. Fr. ep. 2. lib. II. *Per obſecrationes Lentuli res calamitosa cunctata eſt*; consecrati sunt dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat. Et ep. 12. *Comitialibus diebus Appius interpretatur, non impediri ſe lege Popia*, quo minus haberi senatum; & quod *Gabinia sanctum ſit*, etiam regi, legibus quoties ſua tum deri.

Perſeſis Auditis, & dato responſo, reniſſis.

Legationibus Quibus dari senatum, lex Gabinia jubebat.

Filice religionis Non enim eos religio movebat: sed specie religionis malevolentiam suam tegebant. *Religionis calumnia* vocatur in ep. 1.

Vellet ire Adempto enim exercitu, nemo ire veller: cum Alexandrinus, nisi cogerentur armis, regem non esse recepturos consileret.

Ab ſenatu Non enim senatus, sed aduſeriariorum tuorum culpa, ne diſceſſo fieret, commiſſum eſt.

Qui nunc His comitialibus diebus: quorum primus erat XV. Kal. Febr., quo die scripta eſt epiſtola. Quæ enim acta erant in ſenatu, poſtero die ſignificat, ut etiam ep. 2. & ad Fratreſ ep. 2. lib. II.

Populi Romani nominis Populi Romani cauſam tueri, tribunorum pleb. erat: sed eo ſæpe nomine abuſentes, rogationes iniquiſſimas, malevolentiz & invidiz cauſa, ferebant.

Introſio Quod per inſidias, ut latrones, ſicſio populi Romani nomine,

rempubl. ladebunt. Sic in ep. 2. ad Q. Fr. *Quid ſenatum ſit latrocinio tribuſtorum, non divino*.

Solvis auſpiciis Ne iterentur eadem. Vide quæ diximus ep. 2.

Ego neque de meo ſtudio Modesta commemoratio ſtudii ſui; nam & diſſimulat, & narrat; ſignificandis autem aliorum injuriis, ex comparatione auget officiũ ſuum.

Profundum Translatione ab aquis. ep. 5. lib. V. *Quæ ego ſi non profundaſſe, ac perdere videbor*.

Affectus Afficere merita, eſt æquare, & paribus meritis remunerari: translatione a victoribus, vel a currentibus, cum aſſequantur eos qui anteibant. Ep. 4. ad Torquatum: *Benevolentiam tuam imitabor, merita non affiguar*.

Sine ſummo dolore Artiſcioſe: nam & benevolentiam ſuam declarat, & conſolatur etiam ſocietate doloris: lib. IV. ep. 4. 5.

A vi præſtere nihil poſſum Si vis erit, certi nihil promitto. Alibi, *Præſtare*, eſt, re ipſa efficere; hic, certum polliceri, prout ſuturum aſſerere, atque in ſe recipere. Epiſt. 3. lib. XII. ad Att. *Præſtabo, nec Bibulum, nec Aſidinum, quos Aſthenis juſſuros audio, majores ſumus ſalturos, quoniam ex eis recipitur*. Timebat, ne Tribunus aliquis per vim legem ſerret, quæ Ptolemæi regis reſtitutionem Lentulo eriperet. Ep. 2. lib. II. ad Q. fratrem eadem de re ſcribens: *Quid ſuturum ſit*, inquit, *latrocinio Tribunicum, non divino: ſed tamen ſuſpicior per vim rogationem Caninium præſtaturum*.

Imbecillitas Cum aduſerſus vim ſortitudo requiratur.

Populi Romani Quem in Lentulum optime animatum eſſe, jam oſtendit iis verbis: *Hæc tamen opinio eſt populi Romani*.

Amplitudinem tuam Latius patet *Amplitudo*, quam aut *Dignitas*, aut *Auſtoritas*; nam & quantumcumque, & quæcumque re valeamus, totum id *Amplitudinis* nomine comprehenditur. Interdum tamen, ut in epiſtola ſequenti, cum dignitatis mentione conjungitur; non ut aliquid addatur, ſed ut id nominetur, quod in amplitudine præcipuum eſt. Denſitur hæc verba

his lib. II. de Inventione : *Amplius-
de, est potentia, aut maiestas, aut
aliquorum copiarum magna abundantia.*

EPISTOLA V.

Afficit summo dolore | Non enim
tam laetor officio meo, quam an-
gor incommodo rerum tuarum.

In tua dignitate | De qua agitur in
regia causa.

In mea salute | Cum ab amicis pro-
ditus in exilium abii.

Nos cum | Morali parte, quam bre-
vitas decet, absoluta, negotialem ad-
greditur.

Exorta est | Præter expectatioem :
quia Cato & Cæcilius negaverant se
ullam legem ante comitia esse lata-
ros.

Catonis | Quem Lentulus acerbissi-
mum habuit ab initio tribunatus, tur-
bulentum adolescentem, ut ait Fene-
stella, & audacem, nec imparatum
ad dicendum. Cicero autem epistola
secunda libro primo ad fratrem : *Cato
adulescens, nullius consilii, sed tamen
civis Romanus & Cato, vix vivus effugeris.*

Promulgatio | Vt Lentulus e Cilicia
revocaretur. Epistola tertia libro pri-
mo ad fratrem : *Cato legem promulga-
vis de imperio Lentulo abrogando ; vesti-
tum sibi mutavis.* Promulgari leges
solitæ sunt per trinas undinas ante-
quam ferrentur ; ut posset eas per o-
rtum, qui vellet, examinare ; ne re-
pente, quo die lex ferretur, de in-
cognita re suffragium populus fer-
ret ; de quo diximus in libro de Le-
gibus.

A minore cura ad summum timorem |
Multo enim levius est, curare, ut
aliquid accedat ad dignitatem, quod
ex regia causa sperabatur ; quam ti-
mere, ne tota dignitas amittatur,
quod ex lege Catonis impendebat.

Perfidiam | Si enim in officio man-
ferint amici, qui suam nobis operam
ad impediendas tribunorum pleb. ro-
gationes polliciti sunt, nihil time-
amus. Epistola secunda : *Quod ad po-
pulem rationem attinet, hæc videtur
esse consecuti, ut ne quid agi cum po-
pulo, aut salvis auspiciis, aut salvis le-
gibus, aut denique sine vi, possit.* Idem
epist. 4.

Quoque modo | Difficili enim loco
res est.

Profecto | Coniunguntur ; Quidem
profecto, Quidem certe, eunt id, quod
cupimus, imminuitur ; ut : *Ego te ista
molestia si non liberabo, levabo quidem
certe ;* & hic : ea promulgata lege ni-
hil magis, quam perfidiam timeamus :
Catonem quidem interim, quamquam
inclinata re profecto rehitimus : eni-
timur enim, quantum in nobis est,
ne lex a Catone promulgata perferatur.

De Alexandrino re, causæque regis |
In quo *Res*, & *Causa* differant, sa-
tis ostendimus epist. 1. Infra quoque
coniunguntur, epist. 7. *In hæc ratio-
ne quid res, quid causa, quid tempus
ferat, su facillime optimeque perspi-
citur.*

Eripitur | Vt Pompeius regem re-
ducatur : sequitur enim paulo post : *Ad
quem prope jam delatum esse existima-
tur.*

Eripitur causa regia | Antè aliquot
annos, *Causa regia*, sussult, ut glori-
fema.

Deseratur | Ne quis omnino regem
reducatur : quod & Servilio placebat,
ut epist. t. & postea decretum est a
Senatu, ut epistola septima.

Quiddam tertium | Quid hoc sit,
plane non exponit : sed videtur signi-
ficare : si Lentulus regem non re-
ducatur, neque sibi, neque Selicio dispi-
cere, ut a quovis alio potius, quam
a Pompeio, reduceretur. Minus autem
est, non displicere, quam placere :
non enim omnino placet, quod non
displicet : placebat Ciceroni, ut Len-
tulus regem reduceret ; id si obtineri
non posset, a quovis alio potius,
quam a Pompeio, reduci non dispi-
cebat.

Iacere | A nemine resisti ; ne cau-
sa regia deseratur, proxime dicti in-
fra coniungit utrumque verbum, *De-
sertum se, atque obiectum fore.*

Nobis repugnabitibus | Primum pu-
gnabimus, ut ad te deseratur : sin id
non poterit, ne deseratur ad Pompe-
ium, repugnabimus.

Delatum esse | Ex Volcatii senten-
tia, studia maxime duorum tribuno-
rum, Lupi, & Cæcilius : epist. t. 2.

Repulsi | Pertinet ad illud tertium,
quod

quod sibi non displicere dixit : rege enim ad Pompeium delato, Lentulus repulsam tulisse videretur; sin utroque rejecto, alia quapiam ratione reduceretur, iusturam exclamationis suae Lentulus in eo nullam faceret.

Tua sapientie) Hoc eo ipsebat, ne Lentulus admodum speret de rege reducendo. Est autem ea gravior consolatio, quae cum laude coniungitur : itaque dat ei sapientiam & fortitudinem : quarum altera iudicat, quanti quidque faciendum sit ; altera, quidquid accidit adversi, facile fert, atque contemnit. Propterea, cum Nigidium quoque consolaretur, admonet enim utriusque virtutis : *Quid sis, inquit, fortis, & sapienti homine dignum, tu videbis*. Eandem Lentulo tribuit animi magnitudinem epist. 7. cum ait : *Magnitudinem animi tui, quam ego semper jam admiratus, semperque amavi, ne unquam infestus, cuiusquam iniuria*. Et epist. 9. *Novi animum tuum, cum magnum, & exaltum, tam etiam aprum, & simplicem*. Et in lib. de claris Orat. *Tactus in Lentulo splendor animi, & tanta magnitudo, ut sibi omnia, quae clarorum virorum esset, non dubitaret adscribere, eoque omnia dignitate obtineret*. Vtramque simul nominavit epist. 11. libro VI. *Est tua sapientie, magnitudinisque animi, quid amiseris, oblivisti; quid recuperaveris, cogitasti*.

Amplitudinem & dignitatem tuam) Modo alteram pro altera ponit, ut epist. 4. *Te & Senatus, & populi Romani summo studio amplitudinem tuam reverenturum* : modo coniungit utramque, quasi differant, ut hic, & epist. 9. in extremo : *Ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, liberalitatem pertinere*. Videtur autem dignitas amplitudinis esse pars : ideo, qui amplitudinem vel solam nominat, dignitatem non excludit.

Rebus gestis) In consulatu, cum me contra legem Clodiam, patriae compotem secisti : epist. 7. *Magna est memoria consulatus tui* : & epist. 9. *Illius altissimi amplitudinem, & gloriam*. Vel rebus gestis, quas in provincia geres, ut haec adhortatio potius, quam laudatio sit : quod is verbis confirmatur epist. 7. *Hec profecto vides, quam*

te expressiora, quantaque illustriora superiora fiat, cum aliquantum ex provincia, atque ex imperio laudis accesseris.

Gravitate) Est enim levitatis, ea curare, quae non veram solidamque laudem, sed sucatam inanemque pariant : tacite, quidquid eveniat in regia causa, non esse Lentulo vehementer laborandum significat.

Postquam exilium) Non in reductione regis.

Fortuna) Non enim, quae habes a te ipso, virtutem, & gravitatem tibi quisquam detrahet : cetera si amiseris, non tibi, sed iis, quorum amittentur culpa, vitio dabitur. Videtur in fortunae bonis numerare speciem quamdam dignitatis, non a virtute, & gravitate, sed ab honoribus qui deferuntur, id est, a populari sensu profectam. Vide quae diximus ep. 3. lib. 11.

Magnitudo est) Copia significatur : quo Lentulus exiorem animo ferat, si quibus rebus abundat, de iis aliquid detrahatur.

Fraus) Calpa ; ad Att. ep. ult. 1. V. *Fis gratia Aruti S. C. ut neve Salaminis, neve qui eis dedisset, fraudi esset*. Pro Murena : *Id erit ejus vitrici fraudi ac crimini*.

Nullum tempus praetermittitur de iis rebus & agendi & cogitandi) Vbi cumque res postulat, & ago de te, & cogito. Simile illud ad Cassium epist. 1. lib. XII. *Finem nullum facio de te cogitandi*.

Prudentiorem) Nominat, quae tria maxime requiruntur in amico, consilium, fidem, benevolentiam.

Hic quae agitur) Disungendum a superioribus, ut sit alia epistola : quod ex ipso cognoscitur argumento : dixit enim in superiore, prope delatum esse regem ad Pompeium : in hac, Alexandrinam causam ab eo depositam, significat : praeterea, cur de Catione eadem iterentur ? cur ita concludat epistolam : *Te fac animo forti, magnaeque fidei* : cum eum jam ad animi magnitudinem coheratus in eo loco sit : *Tua sapientie, magnitudinisque animi est* ? Et omnino cum tota res alia videtur : tum agnoscitur epistola principium in his verbis : *Hic quae agitur, quaeque illa sunt, ea te*, &c.

Fr. Aut hoc est alterius Epistolæ initium: aut quæ sequuntur, non eodem die scripta sunt, quo superior epistolæ pars. Sæpe autem accidit, ut litteras non continuas, sed crebro repetita scriptione conciliamus, singulis diebus novi aliquid appingentes: id quod in epistolis ad Atticum scriptis frequentissime factum videmus.

Quæ autem posita sunt in conjectura) Quæ conjectura licet assequi: quæ possunt et signis divinari. *Conjectura*, & *divinatio*, non idem sunt: nam conjectura ducitur et signis, divinatio sæpe signa non sequitur; ita fit, ut omnis conjectura divinatio sit, non contra.

Quæque mihi videntur fore) Transiit a generali sententia ad particularem: nam generale illud est: *Quæ posita sunt in conjectura*: particulare hoc: *Quæ mihi videntur fore*. *Ædilis* autem hoc anno P. Clodius Milonem de vi ad populum accusavit: epistola tertia libro secundo ad fratrem, & in oratione pro Sextio.

Apud populum) Populus de reis iudicabat, accusante tribuno plebis, aut ædili.

Convicio) Cum enim Clodius de loco superiore (ut ait Plutarchus) interrogaret suos in concione stantes, Quis esset, qui plebem fame necaret? respondebant operæ, Pompeius; Quis Alexandriam ire cuperet? Pompeius. Ad convicium impetus accessit: nam in oratione pro Milone: *Kro*, inquit, *Milone ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus esset, quem non modo occiso, sed etiam causa illius opprimendi fuit*? Epistola tertia libro secundo ad fratrem: *Hora fere nona, quasi signo dato, Clodiani nostros conspuere ceperunt; exarsit dolor, negare illi, ut loco nos moveret*.

Inductus est) Exagitatus, vehementer percussus.

Catone) C. Catone tribuno plebis, de quo supra.

Vehementer esse perturbatus) Non tam, quod asperere & acerbè accusatus esset a Catone, quam quod Senatorum omnium magno silentio. Hac de re sic epistola tertia libro secundo ad Q. Fr. *Eo die Cato est vehementer in Pompeium iuratus, & cum ora-*

tione perpetua, tanquam eum accusavit. De me multa, me invito, cum mea summa laude dixit: cum illius in me perfidiam increparet, auditis est magno silentio malevolorum. Prudentiam Ciceronis licet in hoc animadvertere, quod, ad Lentulum eum scribit, se laudatum a Catone, non dicit, ne animum ejus offenderet; non enim a quo animo Lentulus fette posset, ab eo laudatum esse Ciceronem in Senatu, qui rogationem de imperio ubi abrogando promulgaverat; in evo veto ad fratrem epistola, libere, ut res erat, ita scribit: quamquam addit, *Me invito*: ne videretur ejus hominis oratione delectari, qui suam laudem Pompeii cum infamia conjungeret. Alioquin a Pompeio Senatuum Plutarchus ostendit, quia Ciceronem superiore anno a Clodio tribuno plebis oppugnatum deseruerat: propterea, cum C. Cato perfidiam ejus in Ciceronem increparet, magno, omnium silentio auditus est.

Nihil enim tibi detrahit Senatus) Dederat tibi, ut regem reducere: id postea non detrahit, sed exercitum; quem non tam tibi, quam omnino omnibus ademptum existimare debemus. Duo S. C. facta esse jam dixi, unus ipso Lentulo consule referente, ut rex a Lentulo reduceretur; alterum referente Marcellino consule, ne cum exercitu reduceretur.

Per eandem religionem) Per quam tibi detrahit exercitum. Itaque nihil tibi propriè est ademptum: sed quod habere prorsus nemo potest.

Id quod cogitabat) Faciliorem enim sibi reditum ducit Pompeio, quam quovis alio, pro summa ejus apud omnes gentes auctoritate, rerumque gestarum gloria sperare poterat.

Prospiciatque ad te) Per suos creditores, & per eos, quorum sibi voluntatem largitione adjunxit, rogat, operamque det, ut abs te reduceretur.

Nostri homines veridicem, & trutinistam) Simulationem Pompeii, & consuetudinem in occultanda voluntate, modestè describit; non enim videri vult ejus ingenium & mores capere, quem optime de se meritum negare non poterat. Præterea: suspigit officio boni viri, cum inter amicissimos suos, Lentulum, & Pompe-

ium, quantum in ipso est, amicitiam conseruat. Itaque, cum ad Q. Fr. scriberet, libere suam sententiam aperuit: Pompeius, inquit, *nosce in amicitia P. Leatuli vituperatus*. Naturam eius offendit epist. ult. lib. III. ad eundem: *Vellit, aelit, scire difficile est*. Et ad Att. epist. 10. libr. IV. *Nos hic cum Pompeio sumus; multa meum de corp. suis sibi displicere ut loquebatur; sic est enim in hoc homine dicendum*. Caelius autem epist. 1. lib. VIII. *Solet aliud sentire, & loqui*. Eiusdem tarditatem idem offendit epist. 4. Cum, ex *Grillia* constaret effect dicere Pompeius, se legationem *abducentem*, sed non statim sub mentionem, & conuiuium obstruendum.

A Cetero) De cuius rogatione promulgata supra dixit.

Facile) Vel auspiciis, vel intercessione tribunicia; epist. 2. & 4.

Neminem) Idem scribis in epist. 7.

Obscurus) Iniquitas eorum apparet, sed paulo obscurius.

Iniqui) Leuius est, quam iniuncti.

Prosto impem) Rogatione ejus impedita.

Leuissimi) Qui facile ad omnem improbitatem feratur; ideo dixit epist. 2. lib. I. ad fratrem: *Cato adulescens, nullius consilii*. Et Fenestella: *Cato adulescens, turbulentus, & audax*.

Prislinam) Quæ fuit ante promulgatam Catonis rogationem; propterea subiunxit, *Consequer*, ut amissam ex aliqua parte, & in discrimen adductam.

EPISTOLA VI.

Pollione) Duarum gentium, quod meminimus, cognomen fuit, Africanæ, & Veliæ.

Sed prescit) Auger sententiam, ut in oratione in Pilonem: *Omnibus consilia, quæ ad me opprimendum parabantur, non interfussi solum, verum etiam crudelissime prescisti*. Particula autem, *Sed*, interdum negat, ac tollit quod dictum est, ut *non dives, sed inops*; interdum auger, ut hic; nam qui præest, etiam inest. Vfus Latinæ linguæ postularat, *Sed* etiam: verum umica particula, *Sed*, pro *Sed* etiam, nonnumquam Cicero contentus est.

Me in summo dolore, quem in tuis

rebus capio, maxime scilicet consolatur spes Contrarium illud ep. 8. lib. XXVI. *In magna consolatione ingens inest sollicitudo*. De hac figura diximus epist. 9. *In molestia gaudere*.

Scilicet) Alibi per ironiam negat, ut in oratione pro Rabirio, per ductionis reo: *Scilicet tibi grauiorem dolorem patiui tui mors attulit, quam C. Gracchus fratri*. Et Terentius: *Id populus cunct scilicet*. Et Virgilius: *Scilicet in superis labor est*. Hic affirmat, non negat, ut epist. 21. lib. IX. *Prius totam causam, & eas viuas, agimus subtilius; capitis, aut fame, scilicet crassius*. Epist. 15. lib. XV. *Ex interitu erip, nullam spem scilicet mihi proponam, ex reliquiis magnam*. Epist. ult. lib. I. ad fratrem: *Si leuare potes communem casum misericordia humanam; scilicet incredibile quiddam assequeris*. Ep. 10. ad Att. lib. XIII. *Hoc nullam ad partem volet scilicet*.

Infringere) Vbi difficultas est, ibi usurpatur hoc verbum; quo maior infringentis virtus appareat; epist. 4. *Senectutem Bibuli sequebamur*. Epist. 5. *Spereque ferre, ut, scilicet impetu leuissimi hominis, tuam pristinam dignitatem, & gloriam consequer*. Epist. 4. lib. IV. *Pregit hoc meum consilium & Cesaris magnitudo animi, & Senatus officium*. Epist. 6. *Cum frangere jam ipse me, cogereque illa ferre toleranter; habebam quo confugerem*.

Debilitatur) Quia tempus omnia minuit.

Proditorum) De quibus dixit ep. 1. *Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus*.

Secundo loco) Pro, deinde. Sic locutus Phil. 8. *Hujus industria, maxime quidem vellem, ut imitaretur ii, quos opterebas; secundo autem loco, ne alterius labori inviderent*. *Secundo*; simpliciter in oratione pro Plancio: *Equidem primum, ut honore dignus essem, maxime semper laboravi; secundo, ut existimerem*.

Imaginem) Quam expressit epist. 5. his verbis: *Te autem videre, & sentire eundem fidem hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris intellexi*. Et ep. 7. *Si millimamque in re dissimili tui temperis aunc, & nostri quondam, fuisse rationem*. Ibidem infra: *In te, homine, amicum nobis*.

nobilissimo, similia invidorum visis perspicere.

Violatur tua dignitas) In explanando Cicerone nihil duco fieri a me posse elegantius, aut etiam utilius, quam si conteram similia similibus : vel ut illustrentur obscuræ sententiæ : vel ut copia pareretur. Hic quid Cicero sibi velit, obscurum non est : hoc ipsum tamen quod intelligimus, ea comparatione quodam modo fiet apertius. Ostendit, & salutem plaris esse, quam dignitatem ; & affligi, gravius, quam violari : dixit idem aliis verbis, nec minus ornate, ep. sequenti : *Multum interest, utrum tuis imminuatur, ne salus disjiciatur.* Nec dissimile admodum illud ep. 5. *Te videre, & sentire eandem fidem hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum experius, ex tuis litteris intellexi.*

Similitudo) Ob amicorum infidelitatem.

Si ea non timerem, que ne tu quidem unquam timeras durissimè) Promulgata Catonis rogatione de abrogando tibi Ciliæ imperio, non timui : quia nec tu, me patria pulso, timeras ; cum sperares futurum, id quod evenit, ut ea mihi calamitas etiam honori esset : quæ nunc speque nunc in rebus tuis consolatur.

Pressa te cum) Fac ut te tui similem agnoscamus ; sortem animum habe, quem semper habuisti. Significat id, quod in ep. sequenti : *Magnitudinem enim tui ne unquam inflebas, cuiusquam injuria.*

A pueris, ut Greci dicunt, unguentis) A pueritia : dixit enim in epistola sequenti : *Ut unum gloriam, ad quem a pueritia inflammatus fuisti, omni cura, etque industria consecrare.* Sæpe hoc Cicero legerat in Græcis libris : non egemus exemplis. Plutarchus tamen in *εἰς τὴν περὶ παιδείας ἀγωγῆς* : *Ἐξ ἀνωτέρων*, inquit, (sic enim est in antiquo libro nobilissimi, & eruditissimi Iuvenis l. Vincentii Pinelli) *ἐντυχὲς ἀγαθοὶ καὶ τέλει.*

Illustrabit) Elucet enim virtus in adversis.

studia officique) Recte conjunguntur : potest enim & sine officio studium, & sine studio officium esse : cum animi studium sit, officium opera probetur ; & studium sine officio parum

prosit, officium sine studio languat. Sic ep. sequenti : *De consularibus nemini possum aut studii erga te, aut officii esse testis.* Ep. 5. lib. V. *Homo omnium morum in te studieram, & officiorum in vime confusus.* Ad Att. ep. 14. lib. XV, *Ex omnibus, mi Dulabella, studiis in me, & officiis, que summa sunt, hoc satis mihi & amplissimum videri, & gratissimum esse.*

Non fallam opinionem tuam) Simile illud, quod augendæ copiæ gratia subiungam, ep. 10. lib. III. *Omnia volo a me & postules, & expectes : vincam meis officiis cogitationes tuas.* Et apud Nonium in fragmento Ciceronis epistolæ ad Cæsarem juniorem : *Posthac, quod voles a me fieri, scribito ; vincam opinionem tuam.* Quæ scilicet eo pertinent, ut ostendatur, morale quiddam esse, & decere in primis, epistolæ claudere significatione benevolentiae.

EPISTOLA VII.

Quem tu me esse voluisti) Si volo dignus eo loco esse, in quem me, inimicorum injuria pulsum, tua virtus restituit.

Temporum) Biennium jam aberat Lentulus.

Quoties) Antiqui & lapides, & libri, in his etiam Medicus, *Quoties*, quod si probamus, eadem ratione dicendum erit, *decies, viciens, centiens, milliens*, & similia, me quidem non libenter assentiente.

Qua quisque in te fide sit, & voluntate) Fide, ad amicos pertinet : voluntate, ad omnes. Vel, de iisdem quærebat Lentulus, & qua fide, & qua voluntate essent ; nam infra : *Et fide, & animo in te singulari.* Nisi me fallit aurium iudicium, suavior hic est numerus, quam, quod aliis placuit : *Qua fide quisque in te sit, & voluntate.* Opiniones nostræ cum alii non pauci, tum ille etiam insigni vetustate Medicus liber suffragatur.

Maxime debuerunt) Perfidiam sæpe accusat Epistola prima : *Si esset in iis fides, in quibus maxima esse debebat, non laborarem.* Epistola secunda : *Dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia, & iniquitate, retinebimus.* Ep. 5. *Te videre, & sentire eandem fidem hominum in tua dignitate, quam*

ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris iubilare.

Plurimum juvare potuerat) Consulares videtur describere, de quibus infra: *De consularibus, nemini possum aut studii erga te, aut amici animi esse testis.* Et ep. quinta: *Amicum ex consularibus neminem esse video, præter Horatium, & Lucillum; ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulantes iram.*

Invidisse digressi tue) Infra: *Quem esse in principibus facile sunt possi, evolvere alius certe noluimus.*

In re dissimili) Infra: *Multum interest, utrum locus immutetur, an situs deferatur.* Et ep. 6. *Minore in re videtur tua dignitas, quam mea salus assidue sit.*

Nostri quondam) Cum ejectionis patriæ, tum eorum odio, quos reip. causa læleram; tum eorum invidia, quorum auctoritatem, dignitatem, voluntatemque defenderam: quod idem tibi, quamquam dissimuli in re, contigit.

Ex magistratibus L. Racilius) Loquitur de magistratibus anni superioris: dixit enim, *Quo quidem tempore*: & infra, *Temporibus illis*, id est, Marcellino & Philippo coss. Racilius autem eodem anno, quo Lupus, tribunus pl. fuit, ut constat ex epistola prima libro secundo ad Q. Fratrem. Lupum vero tribunum pl. fuisse Marcellino & Philippo coss. plane cognoscitur ex epist. t. & 7. Non potest igitur hoc anno Racilius tribunatum pl. gerere: cum epistola scripta sit Pompeio & Crasso II. coss. post decretum Cæsari stipendium, & ræctum legatorum numerum: quæ facta esse Pompeii & Crassi secundo consulatu, Appianus & Dio docent. Tribunum pl. Plutarchus in Probl. negat magistratum fuisse: idque multis argumentis probare conatur, nec dissentire videtur Livius: apud quem libro secundo Appius consul claudit, privatum tribunum pl. esse, sine imperio, sine magistratu. Sed utrumque refellit Cicero & hic, & libro primo de Orat. cum ait: *Facerent cum Crasso adolescentes, C. Cotta, qui tum tribunatum pl. petebat, & P. Sulpicius, qui deinceps cum magistratum petitorium petebatur.* In Bruto: *Ita te, ita Crassi tribunatus, ut nisi in eo magistratu renovisset apud prætorum Gracium, idque nobis narravisset Lucilius, tribunum pl. nesciremus*

fuisse. In oratione pro Quintio: *Per magistratum, qui sacrii causa constitutus est.* Sallustius in Iugurtha: *I. Lucilius, & L. Annius, tribuni pl. resistentes collegiis continuare magistratum nituntur.* Apud Nonium Feneclia: *Et magistratum inveniunt tribuni pl. C. Cato P. Lepidus regi, & Lentulo consuli assidue concionibus invidiam concitare capis.* Alconius quoque: *Invocare tribus Gobiis capis, ut Trebellio magistratum abrogeret.* Mirari etiam aliquis fortasse possit, cur tribunus pl. purpuram adimar Plutarchus; cum in oratione pro Cluentio legantur hæc de tribuno pl. Quintio: *Facite, ut non solum moris ejus, & arrogantiam; sed etiam vultum, atque amictum, & illam usque ad talos demissam purpuram recordemini.* Sed cogitare licet, vel de sua tantum astate locutum esse Plutarchum, in qua tribunus pleb. imminuta jam potestate, purpura non uteretur; vel Ciceronem in Quintio notasse, quod ille sibi, neglecta consuetudine, per singularem arrogantiam assumierat. Nam, quod ait Plutarchus, *listeribus non usum esse tribunum pl.* ideoque constare magistratum non fuisse: refellitur exemplo censorum, qui listores non habebant, & tamen non modo magistratus censura fuit, verum etiam, quod negare arbitror neminem, inter majores magistratus.

Et fide, & animo in re singulari) Multi enim favent, ut falem præstent: animus tamen singularis non est. Respondet ad illud: *Qua quippe in te fide sit, & voluntate.*

Officii majorem auctoritatem habere videatur, quam sententia) Favere me tibi, fortasse homines arbitrantur, non quod ita sentiam, sed quod beneficio tuo vincas, ingratus esse non possum: id aperte significat in prima: *Nos in consue auctoritatem eo miorem habemus, quod tibi debemus.*

Videatur) Videri possit.

Aut studii erga te, ut officii, aut amici animi) Ostendi jam inter officium, & studium quid intersit; minus autem est, *Amici animi*, quam studii cum in aliquem amico esse animo possimur, nec tamen ei studere, aut ejus causa laborare. Itaque hoc significat: In consularibus non modo studium erga te, aut officium, sed ne amicis quidem animum peripexi. Et ut hic, amici

amicius animus, minus, quam amor, significat: sic, non amicius animus, minus, quam odium, valet; ut epistola tertia libro secundo ad fratrem Crassum aderat tum, Miloni animo non amico, pro, leviter inensus.

Pompeium) Consulatum hoc anoo cum Crasso gerentem: quod infra patet.

Non solum a me provocatus) Tribus modis legitur in antiquis libris: Non solum a me provocatus: recte: Non solum me provocante: & hoc recte: Non solum me provocatus: ut in Mediceo, & aliis mendose.

Sua sponte) Libenter Pompeium purgat: veretur enim, ne qua Lentulo de ejus cupiditate suspicio haerit. Epistola prima: In senatu posui se egit causam tuam, ut, neque, Gr. Epistola secunda: Ipsum cum audie, prorsus cum libero omni suspitione cupiditatis.

Temporibus illis) Cum ageretur in senatu de Ptolemaeo reducendo, Marcellino & Philippo co. scripta enim est haec epist. Pompeio & Crasso co.

Non sepe in senatu fuisse) Quod esset cum imperio, curationis frumentariae praepositus; ingredi enim urbem, quod iam dixisse ne arbitror, non licebat eis, qui cum imperio essent.

Non sepe) Interdum eorum, qui erant cum imperio, petebant a senatu, ut ingredi urbem liceret. Itaque Pompeius, quod ep. t. declarat, egit Lentuli causam in senatu: & ut laudaret P. Sextium etiam, introisse eum in urbem, legitur in epist. 9. quod aliis quoque probatur exemplis.

Quod facile intellexerim) Nota erat Lentulo Pompeii taciturnitas, & simulatio: unde illud ep. 5. Nesci hominis tarditatem, & sicutitatem: propterea Cicero, ne dubiam sequi conjecturam videatur, hoc addit: Quod facile intellexerim. Quasi dicat: Nec enim suae voluntatis, ut solet, obscura signa dedit. Infra: Perspectus est a me, toto animo de te, ac de tuis ornamentis, & commodis cogitare.

Sapientia) Quia retioendam viri excellentis amicitiam sapientissime judicaveris.

Visa est) Proprie, admirabilis visa est: fortasse non item, jucunda visa est; nec tamen, jucunda, alio referri potest; sed interdum in scribendo

ea, quae longius distant, ad proxima verba accommodamus.

Liberalitate) Significatur, quod in epistola prima scriptum est: Cum summa refutatione necem in se effecitum; & in eadem infra: Quod cum crassus. Liberalis autem in Pompeium Lentulus fuerat, cum de frumentaria curatione ad eum deferenda & egerat consul, & obliquerat.

Opinionem suae cupiditatis) Ortam ex eo, quod ejus familiares omnes de re Alexandrina ei mandanda vehementer contenderant; epist. t. & 2.

Te ab se adolentem) Moxeo lectionem, in nullo vetere libro sic legi, sed aut abesse, Tr, aut esse, Tr, non Tr, ut in Mediceo: quod meum suspicionem augeat. Præterea, pro Ab se, antiqui omnes libri, ii quidem, quibus ego nunc utor, habent, Abs te; quod eruditorum judicio perpendendum relinquam. Tantum feci, ut veterem scripturam fideliter ostenderem: quod officii mei ratio postulare videbatur.

Epistola) Cui dicatur, Epistolum, & stola, Graece autem ἐπιστολή, cur non dicam, Epistola, potius quam, Epistula? veteres quidem libri varie: & Mediceus non minus saepe, Epistula, quam Epistola.

Retinui) Iam tibi tua liberalitate devinctum, illa epistola retinui. Pergit in translatione: quia dixerat, Tibi devinctum.

Suspicietissimo) Quo suspicio maxima fuit, Caninium tribunum pl. inductum a Pompeio, rogationem ferre voluisse, ut Ptolemaeus ab eo, cum duobus tantum lictoribus, reduceretur: quod a Plutarcho litteris proditum legimus. Et hanc rogationem Cicero significat epist. 5. libro secundo ad Q. Fratr. Quod de Pompeio Caninius agit, sine quam resistit: neque enim res probatur: & Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vivit. Puer adus, cum hunc locum Egnatius publice interoreretur; probabat, Catonino potius, quam Ciceroniano, adductus in hanc opinionem ex his verbis epist. 5. Exerto est vestigia Catonis promulgatio; sed inde nulla ponit in Pompeium, quasi cum Catone tentantis, existere suspicio: cum Cato ipsi Pompeio, aequae ac Lentulo, fuerit in-

senfus; inque in eadem epist. Pompeius a Catone aspersus & acerbe est accusatus. Et ad Q. Fr. epistola tertia libro secundo.

Prespectus est a me) Confirmat illud, Quod facile intellexerim; ut omnem prorsus de Pompeio suspicionem tollat.

Stratensis, atque auctoritate) Et id sentit, quod scribam; & ut efficias, auctor est.

Alema sit) Quae tibi data est eo S. C. quod, te consule referente, factum est.

Auctoritas) Quis sit senatus auctoritas, ostendimus epist. 2.

Intercessum) A tribunis pl. ea quo fieri non potuit S. C. sed remansit senatus auctoritas.

Ne quis omnino regem reduceret) Quod Servilius Isauricus anno superiore censuerat: epistola prima.

Tantum vim habet) Verbum, Tantum, nimirum hic potius, quam augeat: ut in epist. 8. libro octavo: Aut non eris istius bellum; aut tantum eris, ut uos, aut succedere; paucis additis copiis, sustinere possitis. Et epist. 14. l. XV. si tanta sunt opera tuorum; ut ea sustinere possis. Tusc. 2. Vegetatibus asperis & odiosis delictibus; si tanti non sis, ut ferendi sis, quo se confugiendum, vides. Pro lege Manilia: Cretorum provinciarum vestigia tanta sunt, ut his vel ad ipsos provincias satandas vix contenti esse possimus. Apud Caesarem libro sexto: Praesidium tantum est, ut ne murus quidem cingi possit; libro tertio Belli Civilis: Tantum navium reperit, ut anguste quodam millia legionariorum militum transportare possent.

Intercedum hominum) Ob regiam intercessionem; epist. 1.

Studium) Resse, de iratis hominibus studium; de constanti tenatu Consilium, dixit; impellimur enim studio, consilio regimur.

Qui Cilicium) Cilicia Lentuli provincia vocabatur, cum tamen simul Asia partem administraret. Argomento est illud in epist. 5. De Quenti fratris negotio scribis, te priore aestate, quod, morbo impeditus, in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse. Partem autem illam Asiae Lycaoniam, Pamphyliam, Phrygiam fuisse crederim, sed Phrygiæ partem, non universam.

Ad Appium epist. 10. lib. III. *Hec in eo gravitas*, *Hec animi altitudo fuit*, non modo ut Phrygiæ aliam, aut Lycaoniam, quod tu in legatis fristi; sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Cicero autem, qui, post Lentuli successorem Appium, Ciliciæ praefuit, maiorem utroque provinciam habuit; nam tres praeterea dioeceses Asiaticas sibi attributas esse, ait epist. 67. lib. XIII.

Cyprumque) Post legem Clodium, Pifone & Gabinio coll. Iaram, Cyprus insula & Lentulo simul cum Ciliciæ est administrata; & quia Cyprus & Ciliciæ Aegypto propinque sunt, ideo longe melius, quam Cicero, & Pompeius, qui Romæ erant, perspicere Lentulus poterat, quid efficere, & quid confici posset.

Si res facultatem habitura videatur) Si res posse perfici, & exitum habere videatur.

Teneri) Obtinere, potiri, ut epist. 1. Teneri enim res aliter non possent. Infra idem aliis verbis: Si exploratum tibi fuit posse te illius regi potiri.

Ptolemaide) Oppido Alexandriae propinquo. Medicus liber, & alii ferunt omnes, Ptolemaide, & infra Ptolemaeus quod non probavi; nam & Graeci & in secunda syllaba, non o ponunt; & ita Ptolemaeus a Ptolema deducitur, ut Timæus a Ptolema: quod ostendit lib. II. Priscianus.

Aliquo) Resse; quamquam nonnulli veteres libri habent, Alio: quod inde natum est, quia scriptum videbant, Alio: sic enim & Medicus liber habet.

Atque exercitu) Non ut Ptolemaeum cum exercitu reducas, sed ut, eo Ptolemaide aut aliquo propinquo loco collocato, ipse cum exercitu Alexandriam profectus, regem cum Alexandrinis in gratiam restituas. Ira nihil commiseris neque contra S. C. neque contra religionem: non enim regem cum multitudine reduces.

Pace) Te auctore facta inter Ptolemaum, & Alexandrinos.

Praesidiumque) Ut Alexandrini, praesidii metu a te relinqui, pacem terrarum.

Firmis) Ne nova consilia suscipiant; leves enim, & infidi Alexandrinorum animi, utpote qui bis iam Pto-

Proleum eiecerant.

Redeat in regnum) Non a te redatur, ne contra senatus voluntatem committas, sed, Alexandria prius a te paeae, praesidiisque firmata, ipse redeat.

Initio censuit) Facto S. C. te ipso consule referente; epist. 1.

Homines religiosi) Potest de quindecimviris, id est, de sacerdotibus Sibyllinos libros custodientibus, hoc dicere; qui a C. Catone tribuno pl. ad populum producti, oraculum exposuerant. Potest etiam de ipso Catone, qui eos produxit: cum ironia certe, *Homines religiosi*, dictum est: quasi de religione minimum laborarent, sed honesto nomine malevolentiam, invidiamque suam obtenderent; unde illud epist. 4. *A tuis invidis, atque obtestantibus nomen indulgum felle religionis*. Et epist. 1. *Senatus religionis calumniam, non religionem, sed malevolentiam, & illius regis largitionis invidia, comprobatur*.

Sibyllae placere) Quod cum senatus aut credidisset, aut se credere simulasset, decrevit, ne quis regem eum multitudine reduceret.

Ex eventu) Eadem sententia in oratione pro Postumo: *Hoc, inquit, plerumque facimus, ut consilia eventis ponderemus; & cui bene quid processerit, multum illi providisse; cui seorsum, nihil sensisse dicamus*. Veteres libri mei, *Ex eventu*: *Medicinus, Ex eventu*; utroque modo recte; infra: *Ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem*. In Partitionibus: *Si cuiusque fitti, & eventus consilii ponitur*.

De tuo consilio) Regis reducendi.

Existimaturus) Nota verbi significatio: sed interdum accipitur pro iudicare, ut hic: nam infra subiungitur, *Redeo ad illud, quod initio scripsi, scilicet facti tui iudicium non sum ex consilio tuo, quam ex eventu homines esse facturos*. In Bruto: *Quorum existant orationes, ex quibus existimari de ingenii oratorum potest*.

Si credidisset, ut volumus) Infra idem aliis verbis: *Si rem istam ex sententia gesseris*; translatum videtur a talis, modo ut volumus, modo contra quam volumus cadentibus: ut volumus, cum iactus unius tali sententiam efficit; vel, cum quatuor tale-

rum iactus, diversa cuiusque facie, *Venerem facit*: contra quam volumus, cum unus talis in iactu canem facit, aut cum quatuor nunquam *Venerem* ferunt, simili facie duorum, aut trium, aut omnium talorum: nam, ut dixi, omnibus diffimilem faciem ostendentibus, selicissimus est iactus, quem vocatur *Venus*.

Sin aliquid) Libri veteres, etiam *Medicinus, si pro sin*: unus, *si quid*: quod places.

Esse offensum) Si difficultatem res habuisset, & Alexandrinis regem recusantibus, ventum esset ad arma.

Cupide, & temere) Antitheta sunt, ad illa, *Sapienter, & fortiter*. *Cupide*, quasi seductionem regis, ambitione adductus, nimium appetisset; *temere*, quasi rei difficultatem parum considerasset.

Quid assequi possis) Possis ne rem consecrere ex animi sententia.

Prope in conspectu) Non enim Cilicia longe admodum distat ab Aegypto.

Si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri) Quod paullo ante dixit: *Si res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam, atque Aegyptum tenere possis*. Potiri autem non est hic, *armis expugnare*: sequitur enim infra: *Sigo ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo*: sed est, *obtinere*, ut Alexandrini se tibi committant, voluntatique tuae, in recipiendo rege, obtemperent.

Sin dubium) Et hic veteres libri, simul cum *Medico, si dubium*.

Offensionem) Si Alexandrini dimicatione malint, quam tibi se committere, regem reducere cupienti; proxime: *Sin aliquid esset offensum*.

Auctoritatem) Senatus; decreverat enim, ne quis omnino regem reduceret.

Religionem) Quia vetabar Sibylla, regem cum multitudine resisti.

Certam) Si exploratum habes; posse te illius regni potiri.

Laudem) Omnes enim te ex eventu laudabunt.

Periculosa tibi videtur) Vifa est; non enim consilium illud Ciceronis, & Pompeii secutus est Lentulus.

Qui per provinciam, atque imperii tui provincias ei credidissent) Per provinciam

ciam Ciliciam, cujus proconsul vocabatur, & reliquis eius imperii partibus; nam præter Ciliciam, aliquot ejus imperio dioceses Asiaticæ prebant, ut Lycæonia, Pamphylia, Phrygiæ majoris pars ultra Mæandrum. Cicero tres amplius habuit cum eadem provinciam regeret: ut ipse scripsit ad Servilium epist. 67. lib. XIII. *Credidissent*, pro, pecunias ei mutuas dedissent; magnam enim pecuniam vim Ptolemæus, a quibus potuerat, mutuatus erat; ut multorum deinde animos largitione ad suam causam adjungeret.

Eidem suam prestitisses) Non opinor hoc dici: pecuniam perfolvisset. Non enim solvendo rex erat, prius quam in regnum reduceretur: sed, cavisset de fide sua: effecisset aliquo modo, ut ejus fides in dubium illis venire non posset; epist. 9. *Ut fidem fratris mri prestarem*. Epist. 11. l. V. *Quamcumque ei fidem dederis, prestabo*. De Divin. lib. II. *Spektare veras fortunam virtus, dum præstetur fides*.

Adjuvare) Non, ut ipse cum classe, atque exercitu Alexandriam proficiscaris, ut eam pace, prædiisque firmes: quæ ratio rei gerendæ periculosa videri potest; sed ut ipsum Ptolemæum, in regnum redeuntem, & auxiliis tuis, copiis adjuves. Est autem *Auxiliari*, assistito atque egenti subvenire; & in adversa tantum fortuna locum habet: *Adjuvare* autem de secundis etiam rebus usurpatur: nec aliud est, quam, simul agere, ut aliquod ad exitum perducatur, quod *evaporavit* Græcis est.

Naturam & regionem) *Naturam*, quod multis rebus provincia tua regitum regis vel confirmare possit, vel impedire. *Regionem*, situm, quia non longe distat ab Ægypto. Paulo ante: *Cui prope in conspectu Ægyptus est*. Sic autem conjungit hic, *regionem*, & *naturam*, ut in Rullum, & in Verrem, *situm*, & *Naturam*.

Quid res, quid causa) *Res* causam continet: totum enim Alexandrinum negotium significat: *Causa* vero partem negotii, quæ ad Lentulum, regemque pervenit: id est, ut Lentulus ipse regem reducat. Hoc satis probatum est epist. 1.

Tempus) Quo sæpe consilia recte

mutantur: non enim licet nobis futura prospicere.

Facillime) Gai prope in conspectu Ægyptus est.

Optime) Non enim errare te tua prudentia patietur.

De nostro statu) Quod pristina fruar & dignitate, & gratia.

Milonis) Qui tribunus pl. cum Lentulo consule Ciceronem reitulerat Clodii acerbum inimicum.

Levitate) Cum aliquid quotidie contra leges, & bonos viros conatur.

Imbecillitate) Quia, quod cogatur, efficere non possit; adversabantur autem nefariis eius conatibus Cicero in primis, & Milo, ille consilio, hic etiam manu.

Aristicum) Opus enim tuum est, quod ego meum statum recuperaverim, quod Milone familiariter utar, quod ita Clodii vires assidue sint, ut in summa nocendi voluntate, nocere tamen nihil possit.

Quamquam) Execratio, quod se in tuenda republica ad Pompeii maxime voluntatem conformet, temporibus admonitus, & quorundam invidia, qui tamen eum in reditu juverant, compulsi. Erant enim factiones in rebus: dux in una Cæsar, Pompeius, Crassus, de sua potentia laborantes, a quibus dissentire, periculosum Cicero videbat; in altera optimates: qui licet de rep. optime sentirent, Ciceroni tamen, novo homini tantam gloriam, ac dignitatem adepto, invadebant, atque etiam obtredebant; quos in epist. 9. significas his verbis: *Certorum hominum sermones reserebantur ad me: qui, cum illa sentirent in rep. quæ ego ageram, semperque sensissent; me tamen non satisfacere Pompeio, Cæsaremque mihi inimicissimum facturum credere se agebant*. Notat autem maxime Bibulum, Catonem, Domitium Ahenobarbum, Marcellinum, Cæleri Pompeioque infensos.

Perversitas) Minus est, quam improbitas; est enim quasi declinatio quadam a recta consilii via.

In communi causa) In eo, quod ad omnes pertinet, in rebus, tuenda.

Invidendo) De qua sic epist. 3. lib. IV. ad Att. *Qui nos absentes desolantur, incipiunt presentibus occurrere irasci, aperte invidere*. Et epist. 4. ibidem: *Necess-*

Necessitatem mihi volui imponere hujus nove conjunctionis; ne qua mihi licet labi ad eos, qui etiam tum, cum miserrimi mei debent, non desinat invidere.

Obtestationibus) Quærit exultationem sui facti; nam quia Cæsarem cæperat ornare, quod optimates non probabant, quibus nimia paucorum potentia merito suspecta erat; non se sua sponte a pristina sententia distulisse, sed quorundam malevolentissimis obtestationibus depulsum esse demonstrat. Ornamenta autem, quæ Cicero in Cæsarem contulerat, ut ex oratione de provinciis cognoscitur, hæc sunt, supplicatio quindecim dierum, stipendium exercitus, decem legati; quæ Cicero sua sententia decrevit.

Sententia) Cum in defendenda re publ. dignitati potius meæ, quam saluti consulabam et ex quo potentium animos offendi.

Prope) Non omnino: quia dignitatis adhuc rationem habeo.

Depulsor) Quasi per vim, ab invidis, atque obtestatoribus.

Aliquando) Sero quidem, (potentium enim conspiratione in exilium pulsus, nimis magna mercede didici, salutis quoque rationem esse habendam) aliquando tamen.

Consularibus) Quos sæpe carpit lib. IV. epist. ad Att.

Splendor) Vitæ species, ac dignitas; epist. 9. *Hic mea vite cursus ostendit nos fortasse, qui splendorem, & speciem hujus vite intueant, sulcicindinem autem, & laborem perspicere non possunt.*

Temporibus istis) Quæ, in patriam restitutos, secunda sum adeptus; infra: *Rex adversus, vocat tempora.*

Nascenti prope) A prima pæne adolescentia.

Præsumpsi) Hoc verbum abest ab omnibus antiquis libris; in Medicæ additum est recenti manu. deletio alio verbo: quod suspicor fuisse, *Virtutique*; nam in omnibus meis ita scriptum video: *Lendi, dignitati, virtutique*. Mendosus igitur locus: cum omnino verbum aliquod sententia desideret.

Novitatis) Arpini enim natus, Romæ summus honores, visitis in petitione nobilissimis viris, eloquentia, probitate, industria consecutus est.

Novitati nobilitas opponitur: ideo subjungit: *In te enim, hominem omnium nobilissimo.* Et epist. 18. lib. V. *Adoptus es, quod non multi homines novi omisisti, quod plurimi homines nobilissimi.* Et in Verr. *Ne ista prælata nobilitas desinat querri, populum Romanum hominibus novis, atque indusiis libenter honores mandare.*

Homine omnium nobilissimo) Non quia Lentulus Cornelia gente patricia (sunt enim & Cornelia plebeja) natus esset; verum quod ejus majores honoribus, & meritis in temp. præstitissent; non enim, *nobilis, & plebejus, sed nobilitas, & homo novus*, opponuntur; neque Lentuli, Scipiones, Cæsares, ideo nobiles, quia patricii, sed quia claris majoribus orti; eademque de causa quamquam plebeii generis, nobiles tamen Antonii, Metelli, Marcelli; itaque *nobilissimum adolescentem* vocat Cicero M. Antonium in oratione pro Milone L. Marium Philippum, *summam nobilitate hominem*, in Bruto: quos plebeiis gentibus natos esse, nemo, Romanarum gentium vel mediocriter peritus, ignorat; quocirca nec omnes patricii nobiles, (multorum enim obscuri majores) nec omnes plebeii ignobiles: cum plebei multi parentibus, avis, majoribus clarissimis orti sint: non quidem semper, verum, a quo tempore plebejis etiam gentibus honores communicari cæpi sunt. Eademque ratione nec senatores omnes nobiles, nec qui senatores non essent, omnes ignobiles; siquidem *nobilitas* ita definitur, claritas nominis a parentibus, avis, majoribus accepta: quæ nec patriciis omnibus, nec senatoribus contingit, multis autem contingit non patriciis, & multis nondum senatorium ordinem adeptis. Propterea Plinius libro XXXIII. capite primo: *Annulos depositos a nobilitate, non a senatu universo, in annales relatum, ait.* Quibus verbis, quis non intelligit, diversa esse nobilitatem, & senatum universum? quia scilicet non senatus universus & senatoribus nobilibus constaret. Quod autem sæpe nobilitatis nomen pro senatu, in urbanarum turbarum mentione Livius usurpaverit, in eo majorem senatus partem, parentibus, vir majoribus insignem, pro toto senatu accepit. *Nobi-*

etiam Ciliciam; cæus proconsul vocabatur, & reliquæ eius imperii partes; nam præter Ciliciam, aliquot ejus imperio dioceses Asiaticæ parebant, ut Lycæonia, Pamphylia, Phrygiæ majoris pars ultra Mæandrum. Cicero tres amplius habuit cum eadem provinciam regeret: ut ipse scripsit ad Servilium epist. 67. lib. XIII. *Credidisset, pro, pecunias ei mutuas dedisset*; magnam enim pecuniæ vim Ptolemæus, a quibus potuerat, mutuatus erat; ut multorum deinde animos largitione ad suam causam adjungeret.

Eidem suam prestitisset) Non opinor hoc dici: pecuniam perfolvisset. Non enim solvendo rex erat, prius quam in regnum reduceretur: sed, cavisset de fide sua: effecit aliquo modo, ut ejus fides in dubium illis venire non posset; epist. 9. *Ut fidem fratris mei prestarem*. Epist. 11. l. V. *Quamcumque ei fidem dederis, prestabo*. De Divin. lib. II. *Spectare vetas fortunam virtus, dum præstetur fides*.

Adjuvare) Non, ut ipse cum classe, atque exercitu Alexandriam proficisceretur, ut eam pace, prælidiisque firmes: quæ ratio rei gerendæ periculosa videri potest; sed ut ipsum Ptolemæum, in regnum redeuntem, & auxiliis suis, copiis adjaves. Est autem *auxiliari*, assistere atque egenti subvenire; & in adversa tantum fortuna locum habet: *Adjuvare* autem de secundis etiam rebus, usurpatur: nec aliud est, quam, simul agere, ut aliquid ad exitum perducatur, quod *avæpyere* Græcis est.

Naturam & regionem) Naturam, quod multis rebus provincia tua redditum regis vel confirmare possit, vel impedire: *Regionem*, situm, quia non longe distat ab Ægypto. Paulo ante: *Cui prope in conspectu Ægyptus est*. Sic autem conjungit hic, *regionem*, & *naturam*, ut in Kullam, & in Verrem, *Ætum*, & *Naturam*.

Quid res, quid causa) Res causam continet: totum enim Alexandrinum negotium significat: *Causa* vero partem negotii; quæ ad Lentulum, regemque pertinet: id est, ut Lentulus ipse regem reducat. Hoc satis probatum est epist. 1.

Tempus) Quo sæpe consilia recte

mutantur: non enim licet nobis futura prospicere.

Facillime) Cui prope in conspectu Ægyptus est.

Optime) Non enim errare te tua prudentia patietur.

De nostro gloriæ) Quod pristina fruar & dignitate, & gratia.

Milonis) Qui tribanem pl. cum Lentulo consule Ciceronem restituerat Clodii acerrimus inimicus.

Arbitrio) Cum aliquid quoridie contra leges, & bonos viros conetur.

Imbecillitate) Quia, quod conatur, efficere non possit; adversabatur autem nefarii ejus conatibus Cicero in primis, & Milo, ille consilio, hic etiam manu.

Arduum) Opus enim tuum est, quod ego meum statim recuperaverim, quod Milone familiariter utar, quod ita Clodii vires astutia sint, ut in summa nocendi voluntate, nocere tamen nihil possit.

Quantum) Excusatio, quod se in tuenda republica ad Pompeii maxime voluntatem conformet, temporibus admonitus, & quorundam invidia, qui tamen eum in reditu juverant, compulsi. Erant enim factiones in repub. duæ: in una Cæsar, Pompeius, Crassus, de sua potentia laborantes; a quibus dissentire, periculum Cicero videbat; in altera optimates: qui licet de rep. optime sentirent, Ciceroni tamen, novo homini tantam gloriam, ac dignitatem adepto, invidabant, atque etiam obtreptabant; quos in epist. 9. significat his verbis: *Certorum hominum sermones referebantur ad me: qui, cum illa sentirent in rep. quæ ego ageram, semperque sensissent; me tamen non satisfacere Pompeio, Cesareque mihi inimicissimum futurum credere se ajebant*. Notat autem maxime Bibulum, Catonem, Domitium Ahenobarbum, Marcellinum, Cæleri Pompeioque infensos.

Pervertisse) Minus est, quam improbitas; est enim quasi declinatio quidam a recta consilii via.

In communi causa) In eo, quod ad omnes pertinet, in repub. tuenda.

Laevitudo) De quo sic epist. 7. lib. IV. ad Att. *Qui nec absentes defrudent, incipiunt presentibus occurrere, tressi, aperte invadere*. Et epist. 4. ibidem: *Necesse*.

Necessitatem mihi volui imponere hujus nove conjunctionis; ne qua mihi liceret labi ad eos, qui etiam tum, cum misereri mei debent, non desinant invidere.

Obtestationibus) Quare excusationem sui facti; nam quia Caesarem coperat ornare, quod optimates non probabant, quibus nimia paucorum potentia merito suspecta erat; non se sua sponte a pristina sententia discessisse, sed quorundam malevolentissimis obtestationibus depulsum esse demonstrat. Ornamenta autem, quae Cicero in Caesarem contulerat, ut ex oratione de provinciis cognoscitur, haec sunt, supplicatio quindecim dierum, stipendium exercitus, decem legati; quae Cicero sua sententia decrevit.

Sententia) Cum io defendenda reipubl. dignitati potius meae, quam saluti consulabam: ex quo potentium animos offendi.

Prope) Nun omnino; quia dignitatis adhuc rationem habeo.

Depulsos) Quasi per vim, ab invidiis, atque obtestationibus.

Aliquando) Sero quidem, (potentium enim conspiratione in exilium pulsus, nimis magna mercede didici, salutis quoque rationem esse habendam) aliquando tamen.

Consularibus) Quos saepe carpit lib. IV. epist. ad Att.

Splendor) Vitae species, ac dignitas; epist. 9. *Hic mea vite cursus ostendit ora fuisse, qui splendorem, & speciem hujus vite intueatur, sollicitudinem autem, & laborem perspicere non possunt.*

Temporibus illis) Quae, in patriam restitutus, secunda sum adeptus; infra Res adversas, vocat tempora.

Nascenti prope) A prima aetate adolescentia.

Prescripti) Hoc verbum abest ab omnibus antiquis libris; in Mediceo additum est recentiori manu. deleto alio verbo; quod suspicor fuisse, *Virtutisque*; nam in omnibus meis ita scriptum video: *Lendi, dignitati, virtutique*. Mendosus igitur locus; cum omnino verbum aliquod sententia desideret.

Novitati) Arpini enim natus, Romae summus honores, visis in petitione nobilissimis viris, eloquentia, probitate, industria consecutus est.

Novitati nobilitas opponitur: ideo subjungit: *In te enim, homine omnium nobilissimo.* Et epist. 18. lib. V. *Adeptus es, quod non multi homines novi amissisti, quod plurimi homines nobilissimi.* Et io Verr. *Ne ista praetarsa nobilitas desinat queri, populum Romanum hominibus novis, atque indisciplinis libenter honores mandare.*

Homine omnium nobilissimo) Non quia Lentulus Cornelia gente patricia (sunt enim & Cornelia plebeja) natus esset; verum quod ejus majores honoribus, & meritis in temp. praestitissent; non enim, *nobilia*, & *plebeja*, sed *nobilitas*, & *homo novus*, opponuntur; neque Lentuli, Scipiones, Caesares, ideo nobiles, quia patricii, sed quia claris majoribus orti; eademque de causa quamquam plebeii generis, nobiles tamen Antonii, Metelli, Marcelli; itaque *nobilissimum adolescentem* vocat Cicero M. Antonium in oratione pro Milone L. Marcium Philippum, *summa nobilitate hominem*, in Bruto: quos plebeii gentibus natos esse, nemo, Romanorum gentium vel medicoriter peritus, ignorat; quocirca nec omnes patricii nobiles, (multorum enim obscuri majores) nec omnes plebeii ignobiles; cum plebeii multi parentibus, avis, majoribus clarissimis orti sint: non quidem semper, verum, a quo tempore plebeis etiam gentibus honores communicari coepti sunt. Eademque ratione nec senatores omnes nobiles, nec qui senatores non essent, omnes ignobiles; siquidem *nobilitas* ita definitur, claritas nominis a parentibus, avis, majoribus accepta; quae nec patriciis omnibus, nec senatoribus contingit, multis autem contingit non patriciis, & multis nondum senatorium ordinem adeptis. Propterea Plinius libro XXXIII. capite primo: *Annulos depositos a nobilitate, non a senatu universo, in annales relatum, ait.* Quibus verbis, quis non intelligit, diversa esse nobilitatem, & senatum universum? quia scilicet non senatus universus & senatoribus nobilibus constaret. Quod autem saepe nobilitatis nomen pro senatu, in urbanarum turbarum mentione Livius usurpaverit, in eo majorem senatus partem, parentibus, aut majoribus insignem, pro toto senatu accepit: *Nobi-*

Nobilitas tamen interdum accipitur non pro nobilitas viris, id est, clasto genere arbis, verum pro ea fama, quæ sequitur virtutem; ut in oratione pro Archia: *Philosophi in eo ipso, in quo prædicationem, nobilitatemque desipiunt, prædici de se, ac nominari volunt*. Ad hanc significatinnem spectat illa definitio Ciceronis in epistola ad Hirrium: *Nobilitas nihil aliud est, quam cognita virtus*. Ex qua definitione, Cicero etiam ipse, nulla majorum claritate, nobilis tamen est: habet enim virtutem, quæ famam consequitur: atque hanc solidam, & veram esse nobilitatem, illam vero, quæ a maioribus accipitur, & generis potius, quam hominis est, inanem & falsam, indicat epist. 7. lib. III. his verbis: *Tu si aliter existimas, nihil errabis, si paulo diligentius (ut, quid sit veritas, quid sit nobilitas, intelligas) Athenodorus, Sanderis filius, quid de his rebus dicat, audieris*. Ex illa autem priore definitione, cum novus homo sit, nobilis esse non potest: posteris tamen suis satis, & n-rigo nobilitatis est, adeptus illis magistratus, unde nobilitas nascitur.

Persepi) Simile illud epist. 9. *Vidi ego quosdam in te tales, quales tu essem in me videre potuisti*.

Noluerunt) In eo maxime, quod absterunt, ne regem reduceres: id quod, te consule referente, senatus decreverat.

Verum laus imminuitur) Tantum enim de tua dignitate agitur, mea vero salus afflicta est. Epist. 6. *Minor in se violens tua dignitas, quam mea salus efflicta sit*. Epist. 9. *In molestis gaudeo, eandem fidem te cognoscere hominum, non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cogitarem*.

An salus defratur) In verbo, *Defratur*, inest significatio perfidia: de qua sic epist. 9. *Vi jam sit in iis culpa, qui me non defraverunt; non minor est in iis, qui reliquerunt*.

Mre) Mez fortune, quod ejectionis sum.

Curasti) Cum ita me honorifice restituentem curasti, ut major esset in reditu gloria; quam calamitas in discessu.

De fortuna) Recte, *De fortuna*: tantum enim illa quæ fortune bona di-

euntur, non simul virtutem; optinamque mentem eripere poterant inimici; ex quo illa præclara in Clodium Parad. 4. *Nisi forte, cum priores disturbabas, aut cum tuis sceleratas faces inferbas, meorum aliquid rueret, aut deflagrare nobiscum*. Nihil neque meum est, neque cuiusquam, quod asferri, quod eripi, quod amitti possit, si mihi eripisses divinam animi mei constantiam, meas curas, vigilas, consilia, quibus respublica in iis stas; si hujus æterni beneficii immortalis memoriam delevisset: multo etiam magis, si illam mentem, unde hæc consilia manant, mihi eripisses: tum ego accepisset me committere injuriam: sed, si hæc me fecisset, nec facere potuisset; reditum mihi gloriosam tuam dedit injuria, non exitum calamitum.

Te vero moro) Quia recte sentientes, adversa fortuna perturbati, consilium quandocumque mutant; ideo, cum injuriam, Lentulo illatam, expulsi, cohærationem subiungit, veritus ne desciscas Lentulus a pristina causa, studiumque defendendæ reip. deponat. Hinc illud epist. 5. *Tua sapientia, maguidinisque animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in virtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare*. Hic statum esse valis, in uno tantum antiquo libro legi *Moro*, in ceteris omnibus, etiam in Medicis, *Emoro*; quod verbum quamquam usu parum cognitum est, omittendum tamen, consensu tantæ veterum exemplarium, non putavi.

Omni cura, atque industria) Studii, atque opera.

Semper sum admiratus, semperque amovi) Quod & summa esset, & utilis reipub.

Inflexisti) Inflexisse tamen Cicero ipse paullulum videtur; dixit enim: *Nos scito de veteri illa nostra, daturæque sententia prope jam esse depulsos*. Quamquam se non abiicisse curam reip. significat sequentibus verbis: *Nos nos quidem, ut nostra dignitatis finem oblii*. Et in extrema fere epistola Lentulum hortatur, ut ipse quoque ita rationem habeat dignitatis, ne salutis obliviscatur. Quare, *Ne usquam inflexas*, interpretemur, ne unquam ita mures, ut reip. causa penitus

nitus neglecta, cum improbis te, singularem potentiam cogitantibus, conjungas.

Magna) In hoc ornamento, quod fit eodem verbo ter usurpato amplificationis gratia, discedere epistola videtur ab humilitate quotidiani sermonis, & ad similitudinem orationis accedere.

Humium opinio) Cui non respondere turpe est.

Liberalitatis) Quod officia libenter in omnes conferas: ut supra, *Tua praesentia in eum liberalitate tibi devinctum*. Vel ad xditatem respexit, in qua Lentulus summam liberalitatem ostenderat: quoniam Cicero effert laudibus libro I. Off.

Consultus tui) Quo me ab exilio, ipse Claudia rogatione, revocasti.

Expressus, atque illustrior) Expressa patent oculis, quia eminent: illustria multa etiam magis, quia splendorem habent.

Ex imperio) Hoc addit, quia multis imperiis, quod vel augenda, vel tuenda reip. causa dabatur, & ipsi, & reip. dedecuri, damnoque fuit.

Quamquam) Et hic tacite monet, ut de Ptolemaeo cum exercitu reducendo diligen ter consideret.

Quod quia semper sperasti) Sperasti fore, ut adipisceretur gradum civitatis altissimum: quem quando adeptus es, non dubito, quin intelligas, eum te facillime tueri, & conservare posse. Certe enim facilius nunc est, id retinere, quod adeptus es, quam fuit nimis adipisci, quod sperabas.

Facillime) Cum adeptus jam sis, quod facillimum non fuit.

Obtinere) Tueri, & conservare: dixit enim, *Adoptus*. *Optinere*, quidem scribunt: quoniam opinioni suffragatur hic Medicus liber, conversa B in P, ut etiam ep. 5. lib. II. *Officere, optesque*.

Summum, atque altissimum) Exornatio quaedam est, *adornatio* a Graecis appellata, cum ierantur verba, idem significantia; quo genere abundat Cicero, idque notat Quintilianus lib. IX.

Quae quidem mea cohortatio) Respicere oportet ad superiora; ut intelligamus, duas res ex cohortatione con-

tineri, primum, ut elaboret Lentulus in gloria consequenda; deinde, ne cuiusquam injuria debilitetur, a praesentibus curis ad humiles cogitationes animium deiciatur.

Ex nostris eventis communibus) Idem enim contingit utrique nostrum, ut eandem huminum perfidiam & iniquitatem experiremur; itaque putavi te admonendum, ne cuiquam posthac facile crederes, neque in aliis, sed in te ipso, & in cura, industriae tuae spem omnem collocares augenda dignitatis tuae; omnem, inquam, gloriam ab omni cura, omni industria tua velim exspelles, minime pendens ab eorum officio, in quos tua non vulgaris merita existerunt; id quod ego meis temporibus didici, quorum insignem video in rebus tuis.

Quibus crederes) Morale praceptum, ut ex malo eliciatur bonum: cognita enim perfidia, non esse credendum, monet.

Qui plus opibus, nemini, potestate valeat) Caesar, qui Galliam cum exercitu administrabat; Pompeius, & Crassus, cum Caesare sentientes, qui consulatum gerebant.

Perfuisse tantum mihi videtur) Saepe mihi non placet Medicus liber, ut hic: habet enim, *Perfuisse tantum*: & supra, *Sententiaque, pro, Sententiaque*.

Stultitia) Stulti enim, qui a senatu & ordini equestri, & Pompeium abalienaverint; ep. 8.

Inconstans) Quod in gratiam redierint cum P. Claudio, quem oderant antea, ex quo Cicero ipse alienatus ab optimatum causa, & stipendium Caesari, & decem legatos, & quicumque potuit, Caesari ornamenta decrevit: ut in oratione de provinciis. Designat autem Catonem, Bibulum, Domitium Ahenobarbum, & universam eorum factionem, ita insensam Caesari, ut propterea eum Claudio, qui Caesaris potentiam oppugnare exerat, in gratiam redierint; ita, dum Clodium ad suas partes adiungunt propter Caesarem, Ciceronem a publica causa propter Clodium removerunt.

Adversariorum) Optimatum.

Auctoritate) In senatu: cum antea gratia valuerint apud populum.

Per-

Perpercie) Catōne, Bibulo, Donatio, qui semper contra paucorum opes pro rep. pugnant. Plutarchus, Dio, & alii.

Ne per populum quidem) Quam sibi Caesar adminerat, diviso pauperibus campo Stellate, & Canipano.

Sine seditione) Non enim populus universus id Caesari tribuisset, quod senatus, qui ab eo fuerat, alienior, largitus est.

Se affique posse arbitrabatur) Verbum *posse*, nec in meis antiquis libris est, nec in Mediceo: itaque suspicor additum ex ingenio: eum sine eo tamen sententia consistat.

Consenti sunt) Et quidem ipso decernente Cicerone, quod hic dissimulat, veritus fortasse, ne Lentulum offenderet, aut ne famam subeat inconstantiae; cum optimatum causam adversus paucorum opes antea defendisset, orat. de Provinciis.

Stipendium) Et stipendium, & legatorum numerum, & supplicationes senatus decernebat sine populi suffragio, quae Cicero significat in epistola romana cum ait, *singularibus, & novis hoceribus, & iudiciis sumtus ornatum esse Caesarum*; idque exponit aperte in oratione de Provinciis, his verbis: *Relatum est ad nos super de stipendio recitatus: non decretum solum, sed etiam, ut vos decerneretis, laboravi: multum dissensientibus respondi: scribendo adfui. Stipendium autem a senatu impetrare, in tantis angustiis aerarii, non facillimum fuit, quod ex eadem oratione conjecti; dixit eodem: In his angustiis aerarii, publicanis tamen solvendi, necesse est, crudelitate Gabinii perire assillitis iam, neque eversis. Hac de re sic in ea pro Balbo: C. Caesarem senatus & genere supplicationum amplissime oravit, & numero dierum novum; idem, in angustiis aerarii, victorem exercitum stipendio afficit: imperatori decem legatos decrevit: lege Sempronii sociandum non censuit; harum ergo sententiarum & princeps, & auctor fui.*

Decem legati) Quorum opera in bello uteretur, quae singulis legionibus, singuli praesentent: id quod Caesaris Commentarii testantur; in oratione aotem de provinciis hoc modo: *Altum est de decem legatis: quos*

alii omnino non dabant: alii exempla querebant: ubi tempus differenda: aut, sine ullis verbis ornamentis dabant. In ea quoque re si sum locutus, ut omnia intelligerent, me id, quod reip. causa sentirem, facere abrius propter ipsius Caesaris dignitatem. Decem autem fuisse Caesaris legiones, id Gallia post prorogatum ei alterum in quinque annis provinciam, declarat ipse lib. VII. Bell. Gall. in extremo: Novem enim assignat novem leges: ipse unam secum, Bibulo hiemantem, retinet. Mirtius etiam lib. VIII. Decem legiones nono Gallici imperii anno Caesaris fuisse demonstrat, quorum duas Pompeio traditas esse, quatuor in Belgio, totidem in Aduorum regione sollocatas. Idem plane confirmat Suetonius his verbis: Cum adversarius precepit, ut dimissa octo legionibus, Transalpinaeque Galliae, duae sui legiones, & Cisalpinae provinciae, vel etiam una legio cum Illyricis cederetur. Et Plutarchus in Pompeio decem Caesaris legiones nominat. Verum, his omnibus legionibus, si Suetonium audimus, non videtur a senatu stipendium esse decretum: Perfecit, inquit, ut in quinque annis sibi imperium prorogaretur, qua fiducia, ad legiones, quoniam a rep. acceptas, alias publico, alias privato sumtu addidit. Plutarchus non distinguit; tantum, prorogatum provinciam, suppeditataque in stipendia militum pecunias, demonstrat. Sed, ut redeam ad legatos; numerus a senatu decernebatur; deligendi, & nominandi potestas aut penes eum erat, qui provinciae praerat; aut in eo certe senatus gratificari consuevit iis, quibus legati, reip. gerendae causa, legabantur. Decretos a senatu, oratio pro Sextio docet his verbis: Pro se ipso, Piso, nemo ne vestrum movavit, ne isti quidem, quos legatos non modo nullo S. C. sed etiam repugnante senatu, tute sibi legisti? Et in Vatinius: Quis legatos nunquam audivi sine S. C. ante se nemo: post continuo fecit idem in duobus prodigiis reip. Clodius. Delectos autem, & nominatos ab iis, quibus imperium provinciae mandabatur, indicant exempla, quae subiungam de multis paucis, ne satietatem habeat prolixa narratio. Epist. 14. lib. II. ad Att. A Caesare invitatur in legatio-

rationem istam, sive ut sim legatus. In oratione de Provinciis: *Potes me, ut sibi essim legatus, non solum fuisse, verum etiam rogavi.* Epist. 14. lib. IV. ad Att. *Messius defendebatur a nobis, & legatione evocatus: cum cum Cæsari legatus App. Ad Thermum autem scribens, ep. 54. lib. XIII. Legationem ais a se delatum Anonio, cum multis tam petentibus decessisset.* Pertinet eodem illud Pompeio scriptum curationi frumentariae præposito, epist. 1. lib. IV. ad Att. *Ille, iam quindecim legatos postulat, me principem nominavit.* Officium autem legati, si quis quærat, quale fuerit, discit ex oratione in Vatinius, in qua legatos Cicero vocat, nuncios pacis ac belli, curatores, interpretes, bellici consilii auctores, ministros muneris provincialis. Quod, si quæ fuerit apud Romanos legatorum dignitas, libet indagare, multa bella suscepta, multas urbes eorum causa deletas esse reperimus, de quo sic in oratione pro lege Manilia: *Legati quod erant appellati superbis, Corinthum patres vestri, totius Græciæ lumen, extitum esse viderunt: vos cum regem inultum esse potestini, qui legatum populi Romani consulatorem, vinuliam, ac verberibus, atque omni supplicio exercitum necavit?* Quibus verbis etiam illud constat, quod ex Livio quoque & aliis intelligitur, multis post consulatum legationis honorem esse delatum. In Verrem autem Actione secunda: *Videō, inquit, & ex iis, quo legi, & audiui, intelligo; in qua civitate non modo legatus populi Romani circumfessus, non modo igni, ferro, manu, copis oppugnatus, sed aliqua ex parte violentus fuit; nisi publice sanctum fuit, ut civitati bellum indici, atque inferri solere.* Quo loco Pedianus ait, ob legatos bellum inditum, illatumque esse Corinthiis, & Tarentinis.

Legæ Sempronii. Nec satis patet, quæ fuerit Sempronii legis sententia; & si ignoretur, locus hic erit ad intelligendum perdidicili; quare primum de lege, deinde, quæ locus requirit, diligenter exponam. C. Gracchus, Tiberii frater, in ea lege, quæ de provinciis tulit, tria comprehendit, animum ut senatus consulares provincias decerneret, id est eas,

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. 10.

in quas consules, magistratu functi, sorte prohiicerentur; alterum, ut quotannis; tertium, ut, cum decerneretur, intercedere nemini liceret. Prima duo capita ex oratione pro Domino cognoscuntur, in qua sunt hæc: *Tu provincias consuleres, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo abstulit ab senatu; sed etiam, ut necesse esset quotannis per senatum decerni, lege sinxit, eas, lege Sempronii per Senatum decernat, residisti, extra ordinem, sine sorte, nominationem dedisti, non consulibus, sed reip. pestibus.* In ea pro Balbo: *Senatus in angustis ætatis victorem exercitum stipendio privavit, imperatori decem legatos decrevit, lege Sempronii succedendum non censuit.* Tertium caput in oratione de Provinciis animadverti, in eo loco: *Fecim, inquit, illas prætrias, ut Pisoni, & Gabinio succedatur statim, si hi fuerint: tum enim tribunus intercedere poterit, nunc non potest.* Nam id, Nunc non potest, ad legem Semproniam pertinet: qua non licebat intercedi, cum de successione provinciarum decerneretur: quod illa, quæ paullo post consequuntur, verba demonstrant: *Mihi credit, nunquam succedatur illis, nisi cum ea lege referretur, qua intercedi de provinciis non licebit.* Venio nunc ad Ciceronis verba. Proximo anno agitur erat in senatu, ut consulares provinciarum dux lege Sempronii a senatu decernerentur, non ejus anni consulibus, qui videntur provincias recusasse; sed iis, qui designati nondum erant, qui postea fuere Pompeius, & Crassus, ex interregno creati. Quatuor erant provincie, quas obtinebant ii, qui consulatum gesserant, Gallie dux una imperio conjunctæ, quibus præerat Cæsar; Syria, quam Gabinus; Macedonia, quam Prius administrabas. De his quatuor, cum duas tantum lege Sempronii decerni oporteret, variae sententiae dicebantur. Erant, qui utrumque Cæsari Galliam eriperent, & a sequentis anni consulibus, ubi consulatum peregrissent, administrari vellent. Alius neque utramque Galliam, neque Syriam cum Macedonia, sed vel Syriam, vel Macedoniam cum altera Gallia decernebat. Rursus erant dux sententiae, utraque

V

Pi-

Nobiliss tamen interdum accipitur non pro nobilibus viris, id est, clasto genere ortis, verum pro ea fama, quæ sequitur virtutem; ut in oratione pro Archia: *Philosophi in eo ipso, in quo prædicationem, nobilitatemque desipiunt, prædicati de se, ac nominari volunt*. Ad hanc significationem spectat illa definitio Ciceronis in epistola ad Hirium: *Nobiliss nihil aliud est, quam cognita virtus*. Ex qua definitione, Cicero etiam ipse, nulla maiorum claritate, nobilis tamen est: habet enim virtutem, qua famam consequitur: atque hanc solidam, & veram esse nobilitatem, illam vero, quæ a maioribus accipitur, & generis potius, quam hominis est, inanem & falsam, indicat epist. 7. lib. III. his verbis: *Tu si aliter existimas, nihil erabis, si paulo diligentius tua, quid sit surveyeris, quid sit nobilitas, intelligas* Athenodorus, Sardanios filius, quid de his verbis dicit, aperderis. Ex illa autem priore definitione, cum novus homo sit, nobilis esse non potest: posteris tamen suis fons, & origo nobilitatis est, adeptus illos magistratus, unde nobilitas nascitur.

Persepi) Simile illud epist. 9. *Vidi ego quosdam in te tales, quales te eosdem in me videre potuisti*.

Nolaerunt) In eo maxime, quod oboliterunt, ne regem reduceres: id quod, te consule referente, senatus decreverat.

Verum laus imminuitur) Tantum enim de tua dignitate agitur, mea vero salus afflicta est. Epist. 6. *Minor in te violenter tua dignitas, quam mea filius afflicta sit*. Epist. 9. *In molestia quædam, eandem fidem te cognoscere hominum, non ista magna mercede, quem ego maxima dolore cognovam*.

An salus defraetur) In verbo, *Defraetur*, inest significatio perditionis: de qua sic epist. 9. *Vi jam fit in iis calypso, qui me non defenderunt; non minor est in iis, qui reliquerunt*.

Meo) Meæ fortunæ, quod eiectionis sum.

Cureffi) Cum ita me honorifice restitutum curasti, ut major esset in reditu gloria; quam calamitas in discessu.

De fortuna) Recte, *De fortuna*: tantum enim illa quæ fortunæ bona di-

euntur, non simul virtutem; optimamque mentem eripere potuerant inimici; ex quo illa præclara in Clodium Parad. 4. *Nisi forte, cum priores distulderas, aut cum vestris sceleratis fauces inferbas, meorum aliquid rure, aut deflagrare arbitrabere*. Nihil neque meam est, neque cuiusquam, quod asferri, quod eripi, quod amitti possit, sed mihi eripisses divitiarum animi mei constantiam, meas curas, vigilias, consilia, quibus respublica immita stat; si hujus æterni beneficii immortalæ memoriæ delevisse: multo etiam magis, si illam mentem, unde hæc consilia manant, mihi eripisses: tum ego accepisse me confiterer injuriam: sed, si hæc acc fecisti, non facere potuisti; præditum mihi gloriosum tua dedit injuria, non exitum calamitosum.

Te vero moro) Quia recte sentientes, adversa fortuna perturbati, consilium quandoque mutant; ideo, cum injuriam, Lentulo illatam; expoluit, cohortationem subiungit, verius ne desiscat Lentulus a pristina causa, studiumque defendendæ reip. deponat. Hinc illud epist. 6. *Tua separatio, magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in virtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positum existimare*. Hic testatum esse volo, in uno tantum antiquo libro legi *Moro*, in ceteris omnibus, etiam in Mediceo, *Emoro*; quod verbum quæquam usu parum cognitum est, omittendum tamen, consensu tanto veterum exemplarium, non putavi.

Omni cura, atque industria) Studio, atque opera.

Semper sum admiratus, semperque amavi) Quod & summa esset, & utilis reipub.

Inflexisti) Inflexisse tamen Cicero ipse paululum videtur; dixit enim: *Nos scito de veteri illa nostra, disturnaque sententia prope jam esse depulso*. Quæquam se non abiectionis curam reip. significat sequentibus verbis: *Nos nos quidem, ut nostra dignitatis sumus oblit*. Et in extrema fere epistola Lentulus hortatur, ut ipse quoque ita rationem habeat dignitatis, ne salutis obliviscatur. Quare, *Ne unquam inflexas*, interpretemur, ne unquam ita mutes, ut reip. causa penitus

nitus neglecta, cum improbis te, singularem potentiam cogitantibus, conjungas.

Magna) In hoc ornemento, quod fit eodem verbo ter usurpato amplificationis gratia, discedere epistola videtur ab humilitate quotidiani sermonis, & ad similitudinem orationis accedere.

Hominum opinio) Cui non respondere turpe est.

Liberalitatis) Quod officia libenter in omnes conferas: ut supra, *Tua praestanti in eum liberalitate tui devictum*. Vel ad xilitatem respicit, in qua Lentulus summam liberalitatem ostenderat: quia Cicero effert laudibus Libro I. Off.

Consulatus tui) Quo me ab exilio, spreta Clodia rogatione, revocasti.

Expressura, atque illustratio) Expressa patent oculis, quia eminent; illustrata multo etiam magis, quia splendorem habent.

Ex imperio) Hoc addit, quia multis imperium, quod vel augenda, vel tuenda reip. causa dabatur, & ipsius, & reip. dedecori, damnoque fuit.

Quamquam) Et hic tacite monet, ut de Ptolema cum exercitu reducendo diligerent consideret.

Quod quis semper sperasti) Sperasti fore, ut adipisceris gradum civitatis altissimum: quem quando adeptus es, non dubito, quin intelligas, eum te facillime tueri, & conservare posse. Certe enim facilius nunc est, id retinere, quod adeptus es, quam fuit olim adipisci, quod sperabas.

Facillime) Cum adeptus jam sis, quod facillimum non fuit.

Obtinere) Tueri, & conservare: dixit enim, *Ademptus*. *Optinere*, quidem scribunt: quoque opinioni suffragatur hic Medicus liber. conversa B in P, ut etiam ep. 5. lib. II. *Optinere, optulorque*.

Summum, atque altissimum) Exornatio quidam est, *adornatio* a Graecis appellata, cum iterantur verba, idem significantia; quo genere abundat Cicero, idque notat Quintilianus lib. IX.

Quae quidem mea cohortatio) Respicere oportet ad superiora; ut intelligamus, duas res ea cohortatione con-

tineri, primum, ut elaboret Lentulus in gloria consequenda; deinde, ne cuiusquam injuria debilitatus, a praestantibus curis ad humiles cogitationes animus deiciatur.

Ex auspiciis eventus communibus) Idem enim contingit utrique nostrum, ut eandem hominum perfidiam & iniquitatem experiremur; itaque putavi te almonendum, ne cuiquam posthac facile crederes, neque in aliis, sed in te ipso, & in cura, industriae tuae spem omnem collocares augenda dignitatis tuae; omnem, inquam, gloriam ab omni cura, omni industria tua velim exasperes, minime pensans ab eorum officiis, in quos tua non vulgaria merita existerunt; id quod ego meis temporibus didici, quotum imagini video in rebus tuis.

Quibus crederes) Morale praeceptum, ut ea malo eliciatur bonum: cognita enim perfidia, non esse credendum, monet.

Qui plus opibus, armis, potentia valeat) Caesar, qui Galliam cum exercitu administrabat; Pompeius, & Crassus, cum Caesare sentientes, qui consulatum gerebant.

Proficisse tantum mihi videntur) Saepe mihi non placet Medicus liber, ut hic: habet enim, *Proficisse tantum*; & supra, *Sententiasque, ipso, Sententiasque*.

Stultitia) Stulti enim, qui a senatu & ordini equestri, & Pompeium abalienaverint; ep. 8.

Inconstantia) Quod in gratiam redierint cum P. Clodio, quem oderant antea, ex quo Cicero ipse alienatus ab optimatum causa, & stipendium Caesari, & decent legatos, & quicumque potuit, Caesari ornamenta decrevit: ut in oratione de provinciis. Designat autem Caronem, Bibulum, Domitium Ahenobarbum, & universam eorum factionem, ita insensam Caesari, ut propterea cum Clodio, qui Caesariis potentiam oppugnare coeperat, in gratiam redierint; ita, dum Clodius ad suas partes adiungunt propter Caesarem, Ciceroni a publica causa propter Clodium removerunt.

Adversariorum) Optimatum.

Auctoritate) In senatu: cum antea gratia valuerint apud populum.

Per-

gationem istam, sive ut fin legatus. In oratione de Provinciis: *Popea me, ut sibi esset legatus, non solum iussit, verum etiam rogavit.* Epist. 14. lib. IV. ad Att. *Messius defendebatur a nobis, & legatione revocatus: cum cum Cæsari legaret App.* Ad Thermum autem scribens, ep. 54. lib. XIII. *Legationem ait a se delatam Annio, cum multis eam potentibus denegasset.* Pertinet eodem illud Pompeio scriptum curationi frumentariae præposito, epist. t. lib. IV. ad Att. *Ille, cum quindecim legatos postularet, me principem nominavit.* Officium autem legati, si quis querat, quale fuerit, discet ex oratione in Varinum, in qua legatus Cicero vocat, nuncios pacis ac belli, euratres, interpretes, bellici consilii auctores, ministrus muneris provincialeis. Quod, si quæ fuerit apud Romanos legatorum dignitas, libet indagare, multa bella suscepta, multas urbes eorum causa deletas esse reperimus, de quo sic in oratione pro lege Manilia: *Legati quod erant appellati superbius, Corinthum patres vestri, totius Græciæ lumen, extitum esse vulerunt: vos cum regem inultum esse patiemini, qui legatum populi Romani consularem, vinulis, ac vberibus, atque omni supplicio extructum necavit?* Quibus verbis etiam illud constat, quod ex Livio quoque, & aliis intelligitur, multis post consulatum legationis honorem esse delatum. In Verrem autem Actinno secunda: *Videō, inquit, & ex iis, quæ legi, & audiui, intelligo, in qua civitate non modo legatus populi Romani circumfessus, non modo igni, ferro, manu, capitis oppugnatus, sed aliqua ex parte violentus sit; nisi publice satisfactum sit, nisi civitati bellum indicit, atque inferri solere.* Quo loco Pedianus ait, ob legatos bellum indicium, illatumque esse Corinthiis, & Tarentinis.

Legæ Sempronii Nec satis patet, quæ fuerit Sempronii legis sententia, & si ignoretur, locus hic erit ad intelligendum perdifficilis; quare primum de lege, deinde, quæ locus requirit, diligenter exponam. C. Gracchus, Tiberii frater, in ea lege, quam de provinciis tulit, tria comprehendit, nunc ut senatus consulares provincias decerneret, id est eas,

in quas consules, magistratu functi, sarte proniscerentur; alterum, ut quotannis; tertium, ut, cum decerneretur, intercedere nemini liceret. Prima dum capita ea oratione pro Dommo cognoscuntur, in qua sunt hæc: *Tu provincias consulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime popularis fuit, non modo abstulit ab senatu; sed etiam, ut necesse esset quotannis per senatum decerni, lege sanxit, eas, lege Semproniam per senatum decernere, rescidisti, extra ordinem, sine sorte, nominatim dedisti, non consulibus, sed erip. pestibus.* In ea pro Balbo: *Senatus in angustis eretii victorem exercitum stipendio affecit, imperatori decem legatos decrevit, lege Semproniam succedendum non censuit.* Tertium caput in oratione de Provinciis animadverti, in eo loco: *Faciām, inquit, illas præteritas, ut Pisoni, & Gabinio succedatur statim, si hic finit: tum enim tribunus intercedere poterit, nunc non potest.* Nam id, *Nunc aia potest, ad legem Semproniam pertinet; quia non licebat intercedi, cum de successione provinciarum decerneretur: quod illa, quæ paullo post consequuntur, verba demonstrant: Mihi credite, nunquam succedetur illis, nisi cum ea lege referretur, qua intercedi de provinciis non licebit.* Venio nunc ad Ciceronis verba. Proximo anno agiturum erat in senatu, ut consulares provinciarum dux lege Semproniam a senatu decernerentur, non ejus anni consulibus, qui videntur provincias recusasse; sed iis, qui designati nondum erant, qui postea fuere Pompeius, & Crassus, ex interregno creati. Quatuor erant provinciarum, quas obtinebant ii, qui consulatum gesserant, Galliarum uno imperio coniunctarum, quibus præerat Cæsar; Syria, quam Gabinus; Macedonia, quam Piso administrabat. De his quatuor, cum duas tantum lege Semproniam decerni oporteret, varis sententiis dicebantur. Erant, qui utranque Cæsari Galliam eriperent, & a sequentis anni consulibus, ubi consulatum peregerint, administrari vellent. Alii neque utramque Galliam, neque Syriam cum Macedonia, sed vel Syriam, vel Macedoniam cum altera Gallia decernebant. Rursum erant duæ sententiæ, utraque

Pisoni Macedoniam relinquens, utraque Gabinio Syriam uolens, sed altera ulteriorem Galliam, altera ceteriorem cum Syria coniungens. Contra omnes Cicero sensit, dixit enim sententiam, ut Cæsar utramque Galliam uique ad exitum quinquennii, lege Vatinia datam, obtineret: Gabinus, & Piso decederent. Harum sententiarum nulla ualuit. nec eo anno consulares provincie lege Sempronia decreta. Id ex ea liquet, quod in utraque Gallia Cæsar permansit, in Macedoniam autem prætorius iuit, non consularis, Q. Ancharius, qui statim Pisoni successit: Gabinus in Syria mansit, opinor quod ei, qui prætorius Macedoniam, & Syriam faciebat, de Macedonia permittum, de Syria vel negotium a senatu, vel intercessum a tribuna plebe. Atque hæc duabus ex orationibus, de provinciis consularibus, & in Pisonem, fere omnia colliguntur: quæ putauimus explicanda, ut intelligatur, cum provinciis consularibus anno superiore, id est, Marcellino & Philippo Coss. ab senatu decreta non essent, hoc saltem anno, Pompeio & Crasso consulatum gerentibus, decerni debuisse: quod tamen ne fieret, facile perfectum est, consulum uidelicet opera, qui Cæsaris causam tuebantur, cum Pompeius ei gener esset, Crassi uero filii cum Cæsare, Marcus eius quaestor, Publius legatus in Gallia militarent: quod si de consularibus provinciis lege Sempronia decernenda assum esset, timendum erat consilibus, ne in eam sententiam plures irent, quæ Cæsari Gallias adimeret; itaque cupierunt, idque facile consecuti sunt, ne consulares provincias obtinentibus succederetur. Qritur quaestio, si consulares provincie lege Sempronia decretae non sunt, quo modo Pompeius Hispanias, Crassus Syriam, utramque consularem accepit? Non S. C. sed lege tribunicia, quam tulit C. Trebonius, ut his provinciis quinquennium uterque præset; nam, si a senatu lege Sempronia provincias accepissent, annua tantum provinciarum fuisset administratio: quam ob causam, & simul quia uerebatur, ne Gallie sibi a Cæsare aduersarius decerneretur, petere provincias, o-

missa lege Sempronia a populo maluerint, Cæsaris exemplum secuti, qui & ipse Galliam ceteriorem invito senatu, lege Vatinia in quinquennium accepit. Restat illud, quod historiarum ordo postulat, ut ostendamus, hæc tria, de stipendio Cæsari decreto, de decem legatis, de prorogata provincia, quamquam a Cicero continentia narratione demonstrantur, temporibus tamen distingui. Non enim facta eodem anno sunt omnia: sed stipendium cum decem legatis decretum Marcellino & Philippo Coss. quod indicat oratio de provinciis habita, ut ait Aseonius, iis consilibus; in ea enim oratione de decem legatis mentio fit, de prorogata provincia uerbum nullum. Prorogatum autem sequenti anno, Pompeio & Crasso Coss. Suetonius, Velleius, Plutarchus, Appianus, Dio, Cicero ipse ep. 3. lib. VIII. ad Att. declarat.

Quod ego ad te breuiter scribo) Sic libri mei, sic Medicus: & recte; mutare tamen nonnullis placuit, & pro, *Ego*, reponere, *Eo*.

Non delectas) Pluribus enim uerbis, quæ nos delectant, persequimur.

Litteris omnibus) Iuxta civiles, philosophicæ, historicæ, poeticæ etiam facultati: quæ ad oratoriam laudem cum pertineant, culta sunt a Cicero ne diligenter: quod ipse suis in libris, & Plutarchus in ejus uita testatum reliquit.

Tu uis res integris discas) Me docuit calamitas: tu in re tua, non ita magna mercede, potes discere.

Neque salus nostra) Ut temp. quidem, sed simul cum ea nosmetipsos diligamus.

De filia, & de Crassipedi) Cicero filia Tullia ter uupsit, contra quam Pedianus & Plutarchus uidentur existimasse, L. Calpurnio Pisoni Frangi, Furio Crassipedi, cujus nomen prænomen inueni, P. Cornelio Dolabellæ. Piso perit ersulante Cicero ne, Crassipedi interitus mentio nulla; ut dimissam ab eo putem: Dolabella diuortium fecit: nec multo post ex partu decessit: quæ colliguntur omnia ex his, & ad Atticum, & ad Q. Fratrem epistolis.

Sperare se apto, uisus hanc con-
ditio-

Finem voluptati fore) *Fore*, ad verbum, *Spero*, non ad, *Opto*, respicit; nam, *opto esse*, dicitur, non, *opto fore*: quo factum est, ut nonnulli, de mendo suspicati, legendum putaverint, *Optoque & spero*, ignari scilicet Ciceronis consuetudinis: cujus exempla possum asserere multa, sed uno contentus ero: quo satis probabitur, non ejus, quod prope adest, sed quod longius distat, nominis habitum esse rationem. Prima verba lib. I. de Leg. hæc sunt: *Lucus ille, & hæc Aspinum quercus, agnoscitur sepe a me lectis in Maro*.

Lentulum nostrum) Naturalem hujus P. Lentuli filium, adoptivum autem Manlii Torquati, ut lib. XXXIX. Dio narrat. Hunc ab Octaviano, victis reip. partibus & occisum ait Plutarchus, falso gloriatum, inani studio laudis, se quoque Cæsaris necis cum Bruto & Cassio participem fuisse; quod ipsemet fatetur ep. 14. lib. XII. his verbis: *Ego me de rep. ita puto esse meritum, ut non provincie filius beneficium expectare debeam, sed tantum, quantum Cassius, & Brutus, non solum illius fidei, periculique societate, sed etiam hujus temporis studio, & virtute*.

Eximia spe summe virtutis adolescentem) Eadem sententia de Curione dixit in Philippica II. *Summa spe adolescentem & animi & ingenii præditum*. In pueris autem, & adolescentibus laudari solet spes, facta non possunt. Huc pertinet Servii locus, ubi explanatur illud Virgilii ex lib. VI. *Æn.* *In tantum spe tollet avos*. *Rhetoricæ*, ait, *spem laudat in pueris, quia facta non laudantur*. Est autem Ciceronis in Dialogo: *Cassio diffidit, laudare puerum: non enim res laudanda, sed spes est*.

Studiisti) Scientiam litterarum Lentulo tribuere videtur Cicero in libro de Claris Oratoribus, cum ait: *Quidquid habuit, totum illud habuit & disciplina: instrumenta nature detrahit*.

Imitatione tui fac eruditus) Ut in tuam vitam, tamquam in speculum, intuens, tibi studeat esse quam simillimus; virtutis enim disciplinam meliorem reperiet nullam, quam contemplationem, atque imitationem tui. Quibus verbis usus est Cicero de filio

suo in epist. ad M. Brutum.

Nulla enim eris hac præstantior disciplina) Legerat accuratissime Cicero Xenophontis libros de Cyro majore cunctiscriptos; quod ipsa in epistola ad Papirium ostendit his verbis: *Κυρου παιδων, quam contrivertem iterando, totam in hoc imperio explicavi*. Ex ea lectione hæc erant præclara multa in illius memoria, ut hoc fortasse de majorem imitationem; nam apud Xenophontem lib. VIII. sic Cyrus moriens filios alloquitur: *Εἰ μὲν ἐν γυνάμιν ἐκείναις διδάσκω, οὐκ ἔχω πρὸς ἀλλήλους εἰσας· εἰ δὲ μὴ, καὶ παρατρεῖ προσηγενημένοι μανθάνει, αὐτῶν γὰρ ἀπὸν διδάσκαλον*. *Si igitur ego apud vos doceo, quales invicem oportet esse; si autem, quod ipse majoribus discit: hæc enim est præstantissima disciplina*.

Quia tuus) Amamus enim amicorum filios, qualescumque sunt, parentum causa: quam sententiam confirmant Trebonii verba epist. 26. lib. XII. *Tibi, inquit, quod vere fieri possum, libenter gratulor, nec minus etiam nobis, quod eum, quem necesse erat diligere, qualisumque esset, talem habemus, ut licenter quoque diligamus*.

Quia te dignus) Virtuti deditus, ac probitatus: ut, etiam si tuus non sit filius, amandus tamen suopere merito videatur.

Quia nos diligit) Nihil enim minus hominis videtur, quam non respondere in amore iis, a quibus provocare: ut est in epist. 1. ad M. Brutum.

ΕΠΙΣΤΟΛΑ VIII.

De omnibus rebus) Non de regia tantum causa, sed omnino de omnibus rebus, quæ ad te pertinent.

Pompius) Consul.

Sisiteris) Agendum tua causa.

Ex Emplatario) Non agnosco Romanam gentem: & nalem, *Ex M. Placario*. Platorii enim inter gentes Romanas noti; & M. Placarius prætor in oratione pro Cluentio nominatur.

Præfuit) Præcipuam curam, dum ageretur, adhibuit.

Nos facile est scribere) Cum tota ratio tenatus, judiciorum, rei totius publicæ committatur sit.

Quidem certe) Ita veteres loquebantur de re satis optata, cum eam, quæ erat optatior, assequi non licebat; res, inquit, communes opinæ se non habent, sunt tamen in amicorum nostrorum potestate; non habemus, quod volumus, ut sit optimus rerum communium status: id quidem certe habemus, quod secundo loco optandum erat, ut in amicorum nostrorum potestate sit. Ep. 9. *Consulero me fortasse non imperitissimo, fidei quidem, & deuotulo certe usus esse. Quo loco separatim posuit, elegantior causa, quidem, & certe: quemadmodum, epist. 5. Catoni quidem, quoque modo se res habet, profecto resistimus.*

Amicorum) Pompeii & Cæsaris: addo etiam Crassum, cum quo, rogatus a Pompeio, & Cæsare, a Publio præterea, ipsius Crassi filio, relierat in gratiam, epist. sequenti, & epist. 8. libro V. & apud Plutarchum in Crasso.

Nullam mutationem) Vere: omnium enim postea respub. valuit.

Hisitoria res esse videtur) Hic est ille numerus, quem in Cicerone obtrektatores eius notabant; non quod optimus non esset; sed quod ei nimium familiaris, quasi de industria quaesitus. Tacitus in dialogo de Oratoribus: *Noli irridere Rotam fortune, & Ius Verrium, & illud, tertio quoque sensu in omnibus pro sententia possum, Esse videtur.* Quintilianus quoque lib. X. cap. 2. *Novem, inquit, quidem, qui se pulcre expressisse genus illud celestis huius in dicendo viri sibi videntur, si in clausula posuissent, Esse videtur.* Sane & in ea, quæ proxima sequitur, idem iteratum est. Verum, ut mihi videtur, inique faciunt, qui vitiosum existimant, quod & a sententia postulat, & aures ob numeri suauitatem oblectant, nec tamen, ut ait Tacitus, tertio quoque sensu, in omnibus pro sententia ponitur.

Vi deo) Ob ejus in me merita.

Ut tunc mihi præcipisti) Cum ejus in me beneficium, cuius ipse testis fueras, prædicares. In epist. sequenti: *Pompio plurimum, & quidem ipso prædicare, ac teste, debemus.*

Ut me pietas, utilisque cogit) *Pietas*, erga optime de me meritum;

utilitas, cum habendam mihi rationem aliquando etiam salutis intelligam. Epist. sequenti: *Nec mihi aliter potuisse videri hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum profectus iis, quæ semper habui, nunc etiam potentium beneuolentiam conjunxissim.* Pietatis autem nomen erga eos etiam, qui summa in nos beneficia contulerant, usurpari solere, diximus in epist. t. Antiqui libri, vel, *Dietas*, vel *Didas*, habent: ex quo nonnulli legant, *Dignitas*, quod, ut opinor, diversam a Ciceronis mente sententiam habet; cugebatur enim utilitate, non dignitate; quæ revocare potius ab eorum amicitia videbatur, qui de sua potentia, non de rep. laborabant, & sibi non nihil, salutis causa, discendum a dignitate, dixit in proxima epistola; idemque significat, cum subiungit; *Non liberer se reitum, & confirmatam a rep. sensum deponere.* Et infra: *Dignitatem illam consularem, fortis, & consentis senatoris, nihil est, quod cogitemus.* At enim, cum proxime dixerit, *ad deos*, videtur abundare, *Pietas*. Non abundat, sed auger id, quod dixit: quod & oratorium est, & Ciceroni, oratorum omnium principi, frequentissimum. Sæpe enim ita debemus, ut officio moveamur potius, quam impellamur. Itaque Cicero, non se debere tantum, sed cogi etiam pietate demonstrat, cum Pompeium in recuperanda salute ita pæne sui studiosum senserit, ut erga liberos parentes: in quos nomen pietatis convenire, jam diximus.

Ad ejus rationes) Ad ea, quæ illi utilia sunt, quæque ille vult. Pompeium significari, satis constat.

Potasti) Cum de me ageres.

Quam sis difficile) Indicat, se coactum sua consilia ad potentium voluntatem accommodare coepisse.

Præsertim reitum) Non eoim facile boni cives a sententia dimoveantur.

Confirmatum) Veterem, ac diuturnam sententiam appellavit in epistola superiore.

Ipse me conformo) Quasi rem ovam: non ram ut saluti serviam, quod antea non feci: quam ut optime de me merito gratiam referam. Proxime dixit: *Ipse me ad ejus rationes adjungo.*

A quo

A quo honeste dissentire non possum) Cum ia auctor fuerit salutis meae .

Simulatione) Quia Pompeius in civitate plurimum valeat .

Animi indutio) Excluditur simulatio, non tamen amor ostenditur, propterea subiungit : *Ea mercede amor.*

Videantur) Magni amoris argumentum, ut voluntatem sequatur opinio.

Adversarii) Qui optimates haberi volebant .

Concedant omnes) Cum intelligant honeste me a Pompeio, cui tantum debeam, dissentire non posse .

Vel taceam) Transito ad minora; nam si conceditur, ut ea defendat, quae Pompeius velit, multo magis, ut taceat; maxime vero, ut ad studia se referat litterarum: quo videri posset, ea, quae fierent, non probare, & multo magis consulere videretur dignitati suae, quam si vel defenderet in senatu, quae Pompeius vellet, vel etiam taceret .

Per ejusdem amicitiam) Cui roganti, ut in senatu adsum, ejusque voluntatem defendam, pro amicitia deesse non possum .

Perfuncti essemus) *Perfunctus esse* dicitur, qui ad exitum alicujus rei, sive optabilis ea sit, sive contra, iam pervenit . Prioris generis, exemplum hoc est: *Perfundi honoribus amplissimis*; & lib. III. de Orator. *Qui annus ei primus ab honorum perfunctione aditum omnium consessu ad summam auctoritatem dabat, in ejus orationem sperni, atque omnia vite consilia morbo perveritis.* Et Sulpicius ep. 5. libro IV. *Omnes bonis prope perfunctum esse.* Posterioris generis plura & apud hunc nostrum, & apud alios exempla suppeditant. *Deservi*, valet idem, sed hoc differt, quod in malam partem semper, ut mea memoria est, accipitur: quo modo Caelius epist. 1. lib. VIII. usus est: *Ea hoc mendacio si qua pericula tibi impederent, ut deserviremur, optavi.*

Dignitas) Quod erat praemium maximorum laborum .

Capessenda) Administranda; id enim est *Capessere*: epist. sequenti *Neque in segete ut mihi ad consulendum, capesserem, ne remp. implicatus torber.* Libro III. de republ. apud Augustinum de civitate Dei: *Non est republ. cum tyrannus tam facilius capessit.* Libro IV. apud

eundem: *Ephialtes Atheniensis, cum tyrannos aditavisset, remp. capessuit.*

Nulla cum gravitate) Assentiri enim iis, contra quos antea reipubl. causa sentieris, levitatis est .

Paucis) Si pauci, quo modo ab iis frustra dissentitur? quia pauci quidem principes, Caesar, Pompeius, Crassus, sed factio eorum maxima .

Frustra) Cum etiam in senatu, qui alienior ab iis antea fuit, auctoritate plurimum valet .

De tua ratione) De eo, quod ad te pertinet, de regia causa .

Senatus) Per quem consecuti sunt, quae ne populum quidem sine seditione se assequi posse arbitrabantur. Populum non nominat, quia commutatus is non erat: semper enim Caesaris causam juvat .

Otiū) Satis superque habebimus, si per eos, qui rerum potuerunt, nobis licebit esse otiosus .

Præstaturi) Permittent, nihil ut agamus, & otiosa, & tranquilla vita perfruamur .

Quidam homines) In primis M. Cato, ejusque sororum viri, M. Bibulus, & L. Domitius Ahenobarbus, Caesaris, & Pompeii veteres inimici .

Dignitatem consularem) Consulatum enim sententiae magnum in senatu pondus habere debent; in quo dignitas est; nunc non habent: amissa igitur dignitas est .

Fortis, & constantis) Qui nullis periculis a tuenda republ. deterretur, cujus nunc fortitudinis atque constantiae neque praemium est ullum, paucis omnia tentantibus, neque fructus, quia frustra dissentitur .

Ordinem conjunctissimum) Equestrem ordinem, quem ipse Cicero consul cum senatu conjunxerat: alienatus autem est a senatu Catonis opera, qui, petentibus Ahenis publicanis, ut induceretur locatio vestigalium, quae cupiditate prolapsi, nimium magno conduxerant, responsum dari pulsus non est: quam Caesar, anno sequenti consul, occasionem arripuit consiliandi sibi, & a senatu disiungendi ordinis equestris: de quo Suetonius: *Publicanos, remissionem praestantes, vestra mercedem parte relevavit, ac, ne in locatione novorum vestigalium impudenter licitarentur, propalem munus.* Idem confir-

mat Dio lib. XXXVIII. & Appianus lib. II. Bel. Civ. Cicero autem ep. 15. lib. I. ad Att. plane rem exponit: *Afrani*, inquit, qui de *crispiribus* conducebant, quæsti sunt in senatu, se cupiditate proleptos, nimium magno condurisse: ut induceretur locatio, perfoluerant; ego princeps in adiutoribus. Ibidem paullo post: Ego conservans rationem, institutionemque vestram, taceo, ut possim, illam a me conglutinatam concordiam. Epist. 16. Alienati equites Romani. Sic ille anrus duo firmamenta reip. per me unum confirma; evertit; nam & senatus auctoritatem adiecit, & ordinem concordiam diripuit. In eadem: Cato miseros publicanos tertium jam mensum vexat, neque iis a senatu responsum dari patitur. Epist. 1. lib. II. ad eundem: Cum equitatus illi, quem ego in clivo Capitolino collocaream, senatum destruxeris. Ibidem paullo post: Quid impudentius publicania renunciationibus? fuit tamen, retinendi ordinis causa, facienda iustitia; resistit; & pervicit Cato. In Catilinam autem oratione IV. ad conservandam senatus equitatem concordiam hortatur his verbis: Quam conjunctionem si, in consulatu confirmatam meo, perpetuam in rep. traxerimus, confirmo vobis, nullum posthac malum civile, ac domesticum ad ullam reip. partem esse venturum.

Hominem clarissimum) Pompeium, quem abalienaverant a senatu, quæ ex, quæ ille, devicto Mithridate, regibus, dynastiis, & civitatibus in Asia concesseras, confirmari a senatu non permiserant; quorum princeps fuit L. Lucullus, qui sororem M. Catonis Servilium in matrimonio habebat, adjuvantibus Catone, & Metello Celere consule; ex quo Pompeius, uxore ducta Cæsaris filia, facile impetravit, ut is consul acta sua confirmaret. Appianus lib. II. Bell. Civ. Dio lib. XXXVII. Suetonius.

Ex consul) Non, cum erit consul, sed, quoad erit: hoc enim anno, quod jam diximus, consulatum gerebat cum M. Crasso.

Affixum) Numquam ab eo discedam, hærebo illi, ut hærent ea, quæ affixa sunt; epist. 2. lib. III. ad fratrem: Dedit etiam alteram illam mihi, quæ jubet eum mihi esse affixum, tamquam magistro.

Etiæm propter id ipsum) Non solum, quia te diligit, sed etiam propter id ipsum, quod me tibi de me optime merito, eam, quam debeo, præstare memoriam, ac benevolentiam intelligo: tum quia solet amabilis, & lucunda apud omnes esse grati animi significatio: tum eo præcipue nomine, quod Pompeius, quæ in ipsum quoque voluntate sim, cui debeo plurimum, inde coniecturam capiet.

Minimam) Vnde tibi, quo animo sim in maximis, licet conicere.

Consequi possum) Sic ep. 4. Si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar tuorum meritorum assensum.

Remor erat) Verus, nam ep. sequenti: Te esse imperatorem, provinciarumque bene gestis rebus cum exercitu victor obtinere, ut debeo, letor. Quamquam explorata Lentuli victoria nondum erat: si enim certus bene gestæ rei nuncius allatus esset, epistolam inscripsisset, *Lentulo Imperatori*, ut in epistola sequenti.

Pompeia) Vt, allatis tuis litteris, rem bene gestam significantibus, referat ad senatum de supplicationibus tibi decernendis.

Plus contemnimus, quam possumus) Velle se plurimum Lentuli causa, ostendit, nec tamen præstare posse quantum debeat. Simile illud ep. 8. lib. IV. Vt me nos solum omnia debere tua causa, quæ possum, sed ea quoque, quæ non possum, patet. Item Phil. 6. Consilio, quantum putero, labore plus pene, quam putro, excubabo, vigilaboque pro vobis.

Quam debemus) Nam, ut omnia tua causa præstem, vincitur tamen meritis tuis officia mea. Quod autem hic, *Affixus quam debemus*, in ep. 4. lib. VI. dixit, *Mixta* non assequor.

EPISTOLA IX.

Entulo Imp.) Re bene gesta, qui ab exercitu imperator erat appellatus, litteras suas imperatoris nomine inscribebas: quod Cicero fecit epist. 10. libro secundo. Similiter, qui ad eum scribebant, imperatorem appellabant: propterea superiores litteræ inscribuntur, *Lentulo proconsuli*, victoria nondum certa; hæc vero, *imperator*, cum plane cognita res esset.

Gra-

Gravissimum | Quod tamen sua gravitate tuorum io ioe meritorum pondera non æquat.

Sanctissimum | Proprie enim de diis usurpatur, inde transferitur io patriam, in parentes, io optime meritis; epistola t.

Abundantia quodam amoris, ut etiam grata sint ea | Vera laus liberalitatis in eo sita est, cum ita beneficium damus, ut ab eo qui accipit, non modo fructum, aut mercedem ullam non exigamus, sed ne expectemus quidem; hac laude Cicero ornat Lentulum. Sed adjuvit alteram, humanitatis videlicet, cum studia sua non modo ab eo non expectari significat, sed grata etiam esse, neque grata ob eam causam, quod utilitatem, vel honorem parlat, sed propter quiddam amoris abundantiam, significat.

Sine usorio scilicet | Peccat, qui gratiæ referenda occasione prætersuicit: sed nec, quicumque peccat, sceleratus est; nec omnia scelera nefaria sunt. Oten dit igitur Cicero magnitudinem ejus beneficii, quod a Lentulo accepit, cum ait: Ea studia ita a te debent, ut prætermitti sine nefario scelere non possint.

Notior, atque illustrior | Gemioatio verborum idem significantium | *Uta vaopuv* rhetores appellant, modo virtus est, ubi sententiam augeat, vel ornat; modo vitium, ubi neutrum: quo de utroque genere lib. VIII. & IX. disputat Quintilianus. Hic non est otiosum, *Illustrior*: addit enim ad sententiam: quia nota multa sunt, nec tamen illustria; ornat autem, quia translata verba quiddam habent magnificentius, quam propria, & orationem (ut ait Cicero in Oratore) quasi stellæ quiddam illustrent.

Hec tempore omni | Triennium; nam aote bionium Lentulus, consulatu functus, ierat io Ciliciam, mansitque ad Calvinum, & Messallam consulē t, quo aono successit ei App. Claudius.

Ostendit | Verbis significas; sic ep. 2. *Critica in rebus se acerrimum mi desensorem fore ostendit.*

Potes | Ostendit, inquit, futuram, ut opiniooes oostre consentiant in capienda republ. quæ potes, quia

me tuarum actionum, sententiarum, voluntatum sociam, comitemque habebis. Hoc io extrema fere epistola.

Vehementer expulso | Propter mutam benevolentiam, & opinionum similitudinem.

In sententia senatoris | Omnia populi mentione, Senatam oomnat: ejus causam optimates tuebatur; cum leves, & improbi cives populi gratiam sedarentur.

Attior, atque administratione resp. | Latius patebat, *Attior*: contraxit igitur, & a toto actionum genere transit ad eam partem, in qua Lentulo ootior, & illustrior ejus amoris esse potuisset; id autem erat, resp. administratio, cum qua sequens verbum, *Fuerissemus*, apte congruit.

Florissemus | Coniunctis enim duorum cotularium sententiis, utrique dignitas cumparatur.

Ostendam equidem | Vt intelligas, me non aliter, ac debeam, sentire; verumtamen, si tu assuideris, nihil sine consilio tuo fecissem, te auctore prius in oioibus rebus usus essem.

Auctor | Secutus essem voluntatem tuam in reconcilianda cum Catore, Appio, Vatinio gratia.

Amicissimo ac sapientissimo | Cur ei non obtineperem, atque obloquar, qui & omnia mea causa vult, & ita excellit sapientia, ut errare non possit? hoc enim simul utrumque requiritur in eo, qui consilium dat.

Fideli quidem, & benevola | Fides, & amor a consiliario possulantur; non enim præstare fidem, quod probitatis est, videtur satis: sed addere etiam oportet ea diligenter, quæ ad rem pertinere ducimus; quod amoris est. Ita, cum benevolentiam, & sapientiam Lentulo tribuerit, ei se comparat in benevolentia: quod amabile potius, quam odiosum est: sapientiam vero nec eandem sibi arrogat, ooc tamen omnino detrahit, cum ait, *Fuerissem non improvisissimo.*

Tua quidem causa | Nam mea te adesse maluissent. Expresit egregie ep. 1. lib. II. eandem sententiam his verbis: Ego, te assuisse iam diu a nobis, & doleo, quod tui fructu jucundissime consuetudinis tua; & iacet, quod abjuncto amato

omnia cum maxima dignitate ex consecutus.

Imperatorem) Appellatum ab exercitu; epist. 10. lib. II.

Bene gestis rebus) Materiam triumphandi restitit provinciarum ex finitimarum gentium bellis querebant. Triumphavit Lentulus ex Cilicia, oon statim ad urbem reversus, sed post aliquot menses: id quod ex eo loco epistola 21. lib. V. ad Att. licet intelligere: *Acceperam satis celeriter Ioni per publicanorum tabellarios a Lentulo triumpho datas.*

Veriores, & praestiores) Apte post copiam subiungitur magnitudo: idque Cicero saepe facit. Cum igitur ad sententiam & Ciceronis consuetudinem, accedat veterum aliquot librorum auctoritas, verbum, *Praestiores*, in *Praestiores*, quod alii maluerunt, commutare visum non est.

Vlscendis) Dicimus, *Vltus est inimicum*, ut hic, & *Vltus est sese*, ut paullo post, sensu eodem. Significat autem eos, qui se in reductione Prolemis regis adversarios Lentulo praebuerant.

Inimicus esse) Populares cives hic significat; optimates autem, cum subiungit, *Imideri*: quod utrumque genus saepe notat in his epistolis.

Propagandem) Io consulatu.

Altionis) Cum me consul virtute, & constantia in patriam ab exilio reduxisti.

Personis inimicus) Cum sequatur, *In te potissimum*. C. Catonem hunc esse, possit aliquis iure suspicari, qui biennio ante tribunus pl. rogationem tulerat, ut imperium Ciliciae Lentulo abrogaretur; epist. 5.

Fractum) A consequentibus oominantur multa: ut hic, *Fractam vim*, Cicero appellat, quia Lentulo non nocuit: exitus enim, quam infirma vis ejus esset, ostendit.

Debilitatum) Translatis illustratur oratio: hae autem duo, *Frangi*, & *Debilitari*, saepe Cicero coniungit, ut epist. 13. lib. V. *Circumspicit omnia membra rrip. nullum reperit profecto, quod non fractum, debilitatum sit.* Et epist. 1. lib. I. ad fratrem: *Animos nostros frangi, & debilitari molestia non oportet.* Et pro Flacco: *Que urbs auctoritate tanta est, ut jam fractum pro-*

pe, ac debilitatum Graeciae nomen hujus urbis laude nitetur.

Nostrem vicem) Quod ad oos pertinet, quod ipsi facere debuimus. Sic, *Dilecto tuam vim*, veteres dicebant, pro, quod ad te pertinet: & Plautus 10 Captiv. *Nepote ullum pol de hae re argentiū est, Quia mihi occidam, optemper postum, heri vicem mei.*

Vltus est sese) Se ipse punivit, poenas ipse sibi eas intulit, quas inter se nos debuimus.

Ne libertatis quidem) Vt ei ne liberum quidem sit in publico versari; vel quod scelus aliquod insigne committere voluerit, vel quod revocatus in iudicium sit; cum defendente Scavro, hoc ipso anno, ut Pedianus docet, Quintili mense absolutus esset. Certe cum propter alia fugitia, tum eo nomine invium esse optimatibus oportuit, quod tribunus pleb. intercesserat, ne consules Marcellinus, & Philippus comitia consularia habere possent; ex quo Senatus, ad mororem indicandum, vestem mutavit: epitome Liviana libro CV. Quo magis hae suspicor ad eum attinere: nam de P. Clodio quidem, Ciceronis, & Lentuli inimico, vix crediderim: non enim hoc io eum convenit: *Nuliam sibi libertatis partem reliquit*: id enim quale esset, vel ipse scripta Ciceronis, ad obediendum parari, vel monumenta annalium ostenderent. Porro tantum abest, ut omnes libertatis partes Clodius amiserit, ut etiam pristinam dignitatem retinuerit, quippe qui de petenda suo anno pratura, id est, biennio post adilitatem ab eo gestam, cogitaverat: quod Cicero in oratione pro Milone testatur reliquit.

In meis rebus expertum) Quod dixit epistola quinta: *Te videre, & sentire eandem fidem hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis literis intellexi.*

In molestia gaudeo) Figura quidam ex missione contrariorum orationi venustatem concilio: quae nisi pluribus ostendatur exemplis, fortasse non facile dabitur imitanti facultas. Nobis autem, huic interpretaodi laborem suscipientibus, id maxime propositum fuit, ut adolescentes, pro viribus ingenii nostri, commodiore qua-

quam quasi via ad aliquam eloquentiæ laudem perduceremus. Duplex igitur hæc figura est: aut enim cum significatione doloris, & molestiæ, conjungitur gaudium, & consolatio: aut contra, gaudii consolationisque significationem dolor, & molestia sequitur. Primum genus hoc exemplo declaratur, in *maximam gaudio*. Et epist. 14. libro secundo ad Q. Fr. *Effecturum*, ut ego in medio dolore, ac desiderio tui, te, cum n me abesses, potissimum secum esse letarer. Nec dissimile illud epist. 6. *Me in summo dolore*, quem in tuis rebus capio, maxime facilius consolatur spera, quod velde suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas. Aut illud epist. 15. libro primo ad Atticum: *In ista incommoditate alienati illius animi, & offensi illud iussit tamen commodi*. Aut epist. 26. lib. XI. *In maximo meo dolore, hoc solatio utor*. Alterum genus agnoscitur epist. 21. lib. XV. *Sed tamen in voluptate, hunc a corpi dolorem*. Epist. 8. lib. XVI. *In magna consolatione ingens inest felicitas*. Epist. 9. lib. II. ad Q. Fr. *Nunc mihi juvenitatis plena epistola hoc aspersit molestia*. Pertinere videtur ad hoc genus & illud epist. 16. lib. II. *Hæc adspersi, ut scires, me tamen in stomacho solere ridere*.

Non ita magna mercede) Quod explanavit epist. 6. *Minore in re violatur tua digestas, quam mea salus afflictis sit*, & epist. 7. *Multum interest, utrum laus immutetur, an solus deferatur*.

Maximo dolore) Afflicta salute, cum ejusdem patriæ sum.

De qua ratione) Vt intelligas, quam incerta sit hominum fides: quæ me causa de veteri illa mea, diuturna, que sententia prope jam depulit, & cum inimicis in gratiam reduxit. Hoc Cicero significat, ut consilii sui mutationem, ejus causam Lentulus quæsierat, excuset.

Cum Cesare, & cum Appio) Quos antea inimicos diversis nominibus habuerat, Appium, P. Clodii, fratris sui, gratia; Cæsarem, quod in quodam ludicio, de statu temporum paulo liberius locutus, ejus animum offenderat; de quo Suetonius hæc: *Cicerone in judicio quendam temporum statum deplorante, P. Clodium, inimicum ejus, frustra jam pridem a Patribus ad*

plebem transferre consentem, eadem die, horumque non tradidit. Idem ipse confirmat in oratione pro Domo: *Hæc fortasse sextis diei questus sum in judicio, cum C. Antonium collegum meum defenderem, quædam de rep. quæ mihi visa sunt ad illius miseri casum pertinere, hæc homines improbi ad quosdam viros fortes, longe aliter, atque a me dicta ceant, detulerunt; hæc nona, illo ipso die, tu es adoptatus*. Et in oratione de Provinciis: *Traduxit ad plebem inimicum meum, five iratus mihi, quod me secum ut beneficiis quidem videbat posse conjungi, five exoratus*. Idem Plutarchus, Dio, alii.

Esse in gratia) Audierat Lentulus, Ciceronem de commodiis, & ornamentis Cæsaris maxime omnium in Senatu laborasse; decreverat enim ei sua sententia supplicationes quindecim dierum, quod ante contigerat nemini, stipendium, & decem legatos; præterea, cum de successione Galliarum ageretur, luculentam habuerat de conservanda Cæsari utraque Gallia orationem, quæ nunc existat, inscripta, *De provinciis consularibus*.

Teque id non reprehendere) Offensus Lentulus iissem, quibus Cicero, utique optimatum, invidia scilicet, atque obtestatione, novam Ciceronis cum inimicis conjunctionem, maximeque cum Cæsare, populi gloriosissimo, non improbat. Scripserat enim ad eum Cicero cum alia de amicorum perfidia, tum illud epistola septima: *In te homine omnium nobilissimo, similia invidorum vitia persperi*.

Vatinium) Quem maxime oderat, & reip. causa, & sua; quod primum tribunus pleb. contra Senatus voluntatem multa commiserat; deinde testimonium dixerat in P. Sextium, cujus in primis opera Cicero in patriam redierat. Existat in Vatinium oratio.

Defenderim) Defendit rogatu Cæsaris: ut infra. Ipse etiam Vatinium epist. 9. lib. V. *desensum se a Cicerone, ejusque patrocinio periculum evasisse* significat. Val. Maximus lib. IV. cap. 2. *Cicero P. Vatinium, dignitati suæ semper infestum, duobus publicis judiciis tamen ejus*.

Laudarim) Defendebant reos patroni, laudabant viri nobiles, ut eorum aucto-

auctoritas ac testimonium quasi commendaret eos iudicibus. Paulo post: *Cum Pompeius, ut laudaret P. Sextium, introiisset in artem.* Et M. Scaurum, quem Cicero defendit, laudatum a novem consularibus, in Afronio legimus.

Ego me) Hæc tota narratio ad evitandam levitatis, & inconstantiz culpam pertinet. Oñenlit enim Cicero, se in patriam rediisse ita animum, ut & cum quibus, & contra quos antea, cum illdem, & contra eoddm in capeßenda repub. tentaret: sed eum sibi animum, eamque sententiam invidia, & obtestatione quorundam sibi esse ereptam: probat hoc exemplis, quod in Sextii iudicio, sedente Cneo Pompeio, non reputans quid ille, aut quid Cæsar veller, contra utrumque suam pristinam dicendi libertatem retinuerit, maxime vero, quod de agro Campano dividendo sententiam dixerit eam, quæ Cæsarem, & Pompeium, eius generum, optime de se meritos offenderit.

Initio rerum, atque actionum tuarum) Non quo primum tempore Lentulus de eo restituendo cepit agere, sed cum primum restitutus est; ut e sequentibus apparet: dicit enim, *Initio actionum tuarum*, pro, initio reditus mei, qui actio tua fuit.

Reip.) Ut in ea tendenda pristinam consuetudinem servarem.

Quendam) Hoc verbo amoris multitudo tanta declaratur, quantum verbis exprimere non licet; sic enim loquimur, ubi conceptam animo sententiam enunciare, atque ostendere pro voluntate non possumus. Epistola prima libro secundo: *Incredibilia quædam expectatio*; in hæc, infra: *Commemoranda quedam, & divina Cæsaris liberalitas*.

In te ipsum) Non solum in temp.

Summa ac singularia) Possunt enim esse summa, nec tamen singularia. Sunt enim *summa*, quibus nulla maiora; *singularia*, quæ omnium maxima.

Studia) Amorem, & studiis nominat, quia nec amore semper studia comitantur, præsertim summa, & singularia, nec semper studiis amor, præsertim incredibilis, adjunctus est.

Deberem) Et hic augetur sententia: dixi, *amorem* interdum sine studiis esse, *studia* sine amore: jure igitur utrumque Cicero conjunxit. Nunc addo, eum, qui & amet incredibiliter, & ei, quem amat, summe faveat, interdum hoc facere sua sponte, non beneficio adductum: quo minor eum, si ab illa voluntate discedat, sequitur infantia; maior igitur ab eo expectanda constantia, qui amat eum, cui plurimum debet, cum intelligat, sibi non Inconstantiz modo famam, sed ingrati quoque animi crimen perimendum.

Nullum adjuvisses) Cum enim omnes magistratus una cum Lentulo de salute Ciceronis promulgarent, in eoque omnes ordines, hominesque contenderint, ideo restitutus ab ipsa repub. Cicero videtur.

Communi officio civium) Erga patriam, cui nascimur, ut dicit Plauto.

Debitum prestivisses) Proprie conjungitur verbum, *Præsto*, cum iis rebus, quibus agendis aut fidei satisfaciunt, ut eam aliquid promittitur; aut officio, ut cum patriæ, amicis, bonis viris opitulamur.

Hæc me mente fuisse) Idem erat, si copiam quærimus, *hoc animo, hoc sensu, hæc sententia*; idem etiam, ut varietur loquendi genus, *hanc mihi mentem fuisse*; unde illud Sallustianum: *Longe mihi acia mens est*.

Te consule) Per quatuor menses, eoque amplius: rediit enim in patriam Cicero Sextili mense: quod ostendit epistola prima libro quarto ad Atticum.

Adiuvit) Cum sententiam dicerem, non enim reputans, quid Pompeius veller, aut focer eius Cæsar, in omnibus meis sententiis de rep. pristinis remanebam.

Collocutio) *Collocutio* inter duos est, *sermo*, & inter duos esse, & patere latius potest & *collocutio* sermonem ab arbitrio remorum, privatim, & paullo secretiore loco habitum, videtur indicare; *sermo* autem, licet inter duos habeatur, celebri tamen esse loco potest: itaque maior quedam in collocacone, quam in sermone, res videtur agi: secreto enim col-

colloquentes. iocumque animi sensum liberius, quam in publico, patefaciunt.

Illis) Ante triennium: consules enim fuerant post relictum Ciceronis Marcellinus, & Philippus; Pompeius, & Crassus; Appius, & Domitius, quorum pane peractum esse consolaturn, significat in extrema epistola mentione Appii, Lentulo succedere cupientis.

Reliqua nosse dignis) Pertinebat enim ad eius dignitatem, si & domum suam recuperaret; & post reditum suum domo pulsus a Clodio, ultorem ejus injuriæ sentiam haberet: & in damnis rei domesticæ facientis paullo liberaliorem optatumque voluntatem experiretur.

Nonnullorum) Eorum, qui de relictu ejus laboraverant: quos ita offendit Ciceronis cum Pompeio, & Cæsare multis rebus declarata reconciliatio, ut alii pristinum studium magna ex parte deposuerint, alii oilium etiam adversus Ciceronem suscepissent: cum enim gravissimum, & acerrimum ejus inimicum, P. Clodium amplexarentur, in manibus haberent, foveant, ipso præsentem oscularentur, argumento id quidem erat, Ciceroni eis esse odio; licet palam non profiterentur. Nec dubium est, Catonem, & Bibulum in primis significari, qui non modo Cæsarem, sed Pompeium etiam, Cæsaris causa, vehementer oderant.

De monumentis meis) De domo: quæ cum Ciceroni sit restituta, quod multis locis constat, possit aliquis quærare, cur Lentulum dicat adjutum in ea non esse: tollitur dubitatio, si restitutam quidem Ciceroni domum intelligamus, partem tamen quamdam, in qua suum nomen Clodius inscripserat, non esse restitutam: quam opinionem adjuvant illa, quæ sequuntur aliquanto post: *Idemque postea non meum monumentum* (non enim ille manubia mee, sed operis locatio mea fuerat, monumentum vero Senatus) hostili nomine, & crudelis insultu litteris esse posita sunt.

Cum fratre etiam domo expulsus) Expulsi erant fabri de ærea, in qua domum Ciceronis ædificabant; qua tota de re sic epist. 3. libro quarto ad

Att. *Armatis hominibus ante diem III. Non. Novemb. expulsi sunt fabri de ærea nostra, disturbata porticus Catuli, quæ ex S. C. consilium locutione respiciebatur, & ad testum pæse pervenerat*. Quasi fratris domus primo fratre consilio lapidum ex ærea nosse, deinde inscriptura fuisse Clodii, inspectante urbe, consilio ignibus, magna querela, & gemitu, nos diem bonorum, qui, nescio, an ulli sint, sed place hominum omnium.

Ex auctoritate Senatus) E. S. C. Factum enim erat S. C. placere domum Ciceroni restitui, porticum Catuli locari; de quo in epistola secunda libro quarto ad Att. *Auctoritatem autem Senatus pro S. C. interdum usurpari* diximus in epist. t.

Resarciendis) Quod enim Clodius everterat, id cum Senatus publicolum ædificandum censuisset, æstimatorum consules de consilii sententia, quanti fuisset ædium superficies: neque hoc solum, sed quanti etiam fuissent villæ Tusculana, & Formiana, everse ab eodem Clodio; quam Cicero æstimationem in domo non improbat, in villis accolat epist. 2. lib. IV. ad Attic. *Postridie*, inquit, S. C. factum est, id, quod ad te misi: deinde consules porticum Catuli restitutum locarunt: illam porticum relictorem statim sunt demoliti, liberatissimis omnibus, ovis superficiei ædium consules de consilii sententia æstimantur H. S. vires; cetera valde illiberaliter, Tusculanam villam quingentis millibus, Formianam H. S. ducentis quingentis millibus: quæ æstimatio non modo vehementer ab optimo quoque, sed etiam a plebe reprehenditur.

Quæ cum viderem; neque enim erant obscura) Similiter locutus in oratione pro Sextio: *Hæc ego cum viderem: neque enim erant occultæ*. Et in Agraria 2. *Quæ cum ego non solum suspicerem, sed plane crederem: neque enim erant obscuræ*. Imitatus est fortasse Demosthenem, qui sic in oratione nisi eu sipara: Ταῦτα ἐπεὶ, (ὃ γὰρ οὐ ἀσφαλον).

Quam erant ille grata) Invitum se de pristina sententia depulsum esse, & omnia optimatum causa, suam voluntatem ad popularium civium, optime de se meritorum, dignitatem aggregasse, probat hoc argumentum, quod

quod licet in quibusdam non eam, quam expectarat, voluntatem agnovit; illico tamen de veteri suorum institutorum cursu ad nova consilia non deflexit. Est enim boni viri, de repub. vehementius, quam de suis rebus, ac de se ipso, laborare.

Que fecerunt) Pro salute mea: decet enim, majorem haberi rationem beneficii, quam iniuriæ.

Teste) Qui studium illius in mea salute videras.

Sed amore etiam) Non amamus pariter, quibus debemus, & quos, etiam si nullum ab iis beneficium acceperimus, amandos tamen esse judicamus. Amabam, inquit, Pompeium, ante quam ei obligatus essem, iudicio nunc, quod habui semper de illius virtute, permotus.

Quid ille vellet) Volebat idem, quod Cæsar, vel affinitatis causa, quod ejus filiam in matrimonio habebat; vel quorundam optimatum impulsu injuriis; de quo sic epist. 8. *Dignitas illa consularis amissa est culpa totum, qui a Senatu & ordinem coniunctissimum, & hominem clarissimum abalienavit.*

Prisiliis) Quod ante exilii mei calamitatem senseram, reversus in patriam idem sensi.

Ego) Tria ponit exempla, quibus probet libertatem suam in dicenda sententia.

Sedente Cneo Pompeio) In iudicio, cum defenderet Sextium Cicero, de vi accusatum ab Albinovano: exstat oratio.

Sextium) Sextii plebei, Sextii patricii; lapides Capitolini, & nummi veteres.

Introisse in urbem) Quod ut ei salvis legibus liceret, a Senatu impetraverat; alioqui, cum esset cum imperio frumentariæ curationis causa, urbem introire non poterat.

Testis Vatinius) Testis in Sextium; de quo in oratione, quanti in eum Cicero habuit.

Amicum esse cepisse) Marcellino enim, & Philippo colæ, quo anno Sextius de vi causam dixit, decrevit Cicero sua sententia Cæsari supplicationes quindecim dierum, stipendium, decem legatos: ut in oratione de Provinciis.

Bibuli) Quem Vatinus tribunus pleb. & Cæsar consul exire domo prohibuerant, ne Cæsaris acta impediret. Cicero, Suetonius, Plutarchus, Appianus, Dio.

Omnium triumphis, victoriisque anteferre) Triumphis Pompeii, victoriis Cæsaris.

Eodem teste) Pompeio.

Eosdem esse) His verbis nec ipsi Pompeio pepercit; is enim pro Cæsare consule contra Bibulum, ejus collegam, omni non solum studio, sed etiam contentione dimicavit. Plutarchus, & alii.

Interrogatio) Oratio in Vatinium interrogatio est. Epist. 4. libro secundo ad fratrem: *Vatinium, a quo palem Sextius oppugnabatur, arbitratu nostro concidimus.* Videtur Vatinus respondisse Cicero; nam ejus oratio, in qua *scortum consulem* Ciceroem vocavit, nominatur a Macrobio libro secundo Saturn.

Illius tribunatus) Quem gessit Cæsare consule.

De vi) Qua Bibulum obpugnantem foro expulit, atque etiam in vincula ducere conatus est. Cicero, Suetonius, Plutarchus, alii.

De auspiciis) Quibus neglectis, leges pro Cæsare Vatinus tulit: plena omnis historia.

De donatice regnum) Puto id significari, quod in oratione in Vatinium ita scriptum est: *Volo ut mihi respondeas, severa ne fœdore tribunas pl. cum civitatibus, cum regibus, cum tetrarchis?*

Hæc in causa) P. Sextii.

In Senatu) Cum sententiam diceret.

Marcellino & Philippo colæ.) Suspitor hoc abundare: cur enim annus nominibus consulum notetur, cum hæc proxima superiora eodem anno dicta sint?

Nonis Apr.) De quo sic epist. 5. libro secundo ad fratrem: *Nonis Apr. vehementer altum de agro Campano, clamore Senatus prope concionali.*

De agro Campano refertur) Hoc Cæsari ac Pompeio vehementer displicuisse, ex iis, quæ Cicero subiungit, licet intelligere: si causa quaeritur, hæc est: Legem tulerat Cæsar in consulatu de agro Campano dividendo; divi-

divisitque extra fortem viginti milibus civium, quibus terni, pluresve liberi essent, quod ex Tranquillo cognoscitur. Quid igitur de agro Campano, siquidem divisus jam erat, referri ad Senatum opus erat? dicam quod sentio. Dux partes erant agri Campani, una publica, de qua Suetonius: *Agro-m*, inquit, *Campanum, ad subsidia rrip, veldigalem relictum, Caesar divisi extra fortem viginti milibus civium, quibus terni pluresve liberi essent*. Altera, quæ possidebatur a privatis, quam emi pecunia publica, & plebi item dividi Caesar voluerat; atque hanc agri Campani partem cum in oratione in Kullum, Cicero significat, ubi de privatis agris, in publicum Campanum incurrentibus, loquitur; tum vero planissime in oratione pro domo his verbis: *Quis illam optimam, fertilemque Syriam, quis bellum pacatissimis gentibus, quis prœniam, ad emendos agros constitutam, ex-prim vi ex Caesaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit?* Invehitur in Clodium, qui pecuniam illam, qua emi a privatis agri Campani partem lex Italia jubebat, ex ærario sumtam Gabinio dederat. Nec vero Gabinio tantum, sed ejus etiam collegæ Pisoni partem ejus pecuniae Clodius largitus erat; qua de re sic in oratione in Pisonem: *Caveat sibi ille furoribus adulter, ut, si tibi provinciam, si ræritum, si pecuniam, creptam ex rrip. visceribus, drdisse, omnium suorum scelerum socium te, adiutoremque præberis*. Vocat creptam ex rrip. visceribus pecuniam, quam in oratione pro domo, creptam vi ex Caesaris rebus actis. Eodem spectat illud in epistola quinta libro secundo ad Fratrem: *Anterem causam faciebat inopia pecunie*. Et ep. 17. libro secundo ad Atticum: *Quid ager Campanus, quid effuso pecunie significat?* Erogamdam enim fuisse pecuniam in agri Campani emtionem, utrobique ostendit. Hæc igitur pars agri Campani, cuius divisio publicam pecuniam requirebat, Cæsare consule, qui legem tulit, divisa non est; nec divisam puto ante civile bellum. Scribit enim hæc Calvus Ciceroni, belli civilis initio: *Illud adho ad v. Antonis C. Curionis, dr agro Campano: de quo regem Cæsarem laborare, sed*

Pompeium velle nolle; ne vacuum advenient Cæsari pateret. Suspicio autem divisionem illam ante Cæsaris necem non esse factam; sunt enim hæc in epistola D. Bruti scripta Cæsare mortuo: *Quatuor legionibus iis, quibus agros dandos consuevisse, video facultatem fore ex agris Sallianis, & agro Campano*. Sed quæritur, cur eo usque producta divisio sit. Quia, cum Cæsar leges, Bibulo de exlo servante, contra auspicia tulisset, ejus acta non libenter Senatus comprobabat; nihil enim, cum de exlo servaretur, agi cum populo poterat: abundamus exemplis, vel ex ipso Cicero, vel ex veterum annalibus. Dixerat igitur hanc sententiam Cicero, ut idibus Maji de agro Campano, frequenti Senatu, referretur; qua sententia Pompeio, & iis, qui Cæsari studebant, injeustus timor est, ne de infirmandis omnibus ejus actis in Senatu ageretur: quandoquidem salvis auspiciis nihil egerat, Bibulo de exlo servante. Nec vero primus Cicero post Cæsarem consulem agendam agri Campani causam censuit: nam P. Lentulo, & Q. Metello cons. in extremo anno, Lupus tribunus pl. de agro Campano retulerat; ut patet ex epistola prima libro secundo ad Q. Fr. Ejus autem agri divisionem duabus de causis improbabant boni viri; primum quia legem illam Cæsar contra auspicia tulisset; deinde, quia pecunia publica, cuius inopia magna erat, emi agrum Campanum ex illa lege oportebat.

Frequenti Senatu) Vt S. C. fieri posset contra Cæsaris legem de agro Campano dividendo. Certus enim erat senatorum numerus; qui si non adesset, S. C. fieri leges vetabant. Vnde illud M. Fulvii contra M. Æmilium, libro tricesimo nono apud Livium: *Qui pr infrequentiam S. C. factum ad erarium detulit*. Festus: *Numma Stratum, ait quivis Senator consuli, cum imperimento vult esse, quo minus sciat S. C. postuletque, ut aut res, que adfruntur, dividantur, aut singuli consulantur; aut, si tot non sint Senatores, quo numero liceat prescribi S. C. Legimus etiam apud Peditapum, C. Cornelium tribum. pleb. legem tulisse, ne quis in Senatu legibus solveretur, nisi du-*

cen-

centi adfuissent. Quod si quis necessarium S. C. conficiendo Senatorum numerum scire velit, Dionem consulat, cujus hæc sunt verba libro quinquagesimo quarto: *Augustus, cum videret, frequentes non semper convenire senatores, decrevit, ut a prioribus, quam quadringentis S. C. fieri possent: cum antea nisi quadringenti adfissent, rata non essent.*

Idibus Maji) Quo tamen die relatum non esse, scribit ipse ad Fratrem epist. 7. lib. II. *Quod, inquit, idibus, & posticis fecit dictum, de agro Campano actum iri; non est actum.* Ideo autem eo die, ut Senatus decreverat, de agro Campano non est actum, quia sententiam Cicero mutavit: quod indicant ea, quæ sequuntur.

Num p. tuti) Quis non videt, majorem in sententia vim esse, si a particula, *Num*, incipiat, periculum claudente interrog. uli nota, quam si a, *Non*, sine eadem nota? & hæc vis hie maxime requiritur, ubi se Lentulo, tamquam bonum civem, nec exilii mutatum calamitate, jactans, actiones pro rep. suas extollit. Eadem vis agnoscitur libro primo de Oratore: *N. m. quod eloquentia velligium apparet?* pro, Nullum proflus eloquentiæ velligium apparet: quod idem erat in sententia, scilicet, ut patet, languidius. Hæc, in re satis nota, tamen dixi: quia nonnullos dubitare audio, utrum rectius, *Num*, an *Non*.

Magis in arcem illius cause laudare) Magis adversari Cæsaris, ac Pompeii voluntati. Translatione usus est, ad indicandam animi sui fortitudinem accommodata: nemo enim, nisi fortis, & constans, in arcem invadit.

Temporum motum) Quæ monere videbatur, ne quid contra potentiam voluntatem agerem; quod cum antea fecissem, cum P. Clodio ad perniciem meam conspirant.

Aliorum) Veterum actionum pro rep. cum quibus consentire videbatur sententia Ciceronis de agro Campano dicta, nulla eorum ratione habita, quorum opæ restitutus erat ab exilio.

Quorum nunquam patrum) Pompeium significari, satis constat ex iis, quæ sequuntur.

Cum nihil mihi ostendisset se esse offe-

sum) Nec enim, quid sentiret, Pompeius ostendere solitus est: ep. 5. *Non mi hominis tartarum, & stridor inferni.* Ep. 1. lib. VIII. *Solus aliud sentire, & loqui.*

In Sardiniam, & in Africam) Ut frumentum ad urbem convenire curaret: quam potestatem ex S. C. & lege ei mandatum esse, jam diximus ep. 1. lib. IV. ad Attic.

Lucam) Extremum oppidum Gallie Cisalpinæ, quæ Cæsaris imperio cum Transalpina, & Illyrico regebatur: ad mare inferum Luca fuit, ad superum Ravenna. Ad utrumque igitur, salvis legibus, Cæsarem venisse constat, quod si citra Lucam, & Ravennam aliquod oppidum ejus provinciarum fuisset: quis dubitat, quin eo venturus fuerit, ut cum Crasso & Pompeio maximis de rebus loqueretur? Hæc qui ambigit, idem, ut meridio lucere neget, adducatur.

Venit) Antequam in Sardiniam proficisceretur: sic enim itineris ratio postulat: patet etiam in sequentibus.

A Crasso) Cuius defensionem pro Gabinio Cicero ferre non potuerat. Infra: *Cum me dispartum, non lascivum, lesisset; expro-*

In Sardinia) Quæro, quid hoc tempore negotii gereret in Sardinia Q. Cicero: an propropter eam regebat? non videtur, neque consentaneum est; cum Asiæ jam triennium præfuisset. Puto igitur eum ivisse in Sardiniam, ut frumentum curaret, missum a Pompeio legationis nomine; nam & Pompeius, annonæ præfectus, quindecim legatos, frumentariæ curationis causa, postulaverat a senatu; quod in ep. 1. lib. IV. ad Att. legimus; & eos confestim circa provincias, conquirendi frumenti gratia, dimisit: quod Appianus lib. II. Bell. Civ. scriptum reliquit. Veri autem simile videtur, cum Pompeius in his legatis principem nominaverit M. Ciceronem, id ab eo munus repositum esse, & in Quintum fratrem esse transdandum: qui navigavit in Sardiniam Decembri mense: quod significat ep. 1. lib. II. ad eum in extremo: congruant igitur tempora, dimissus hieme legatis a Pompeio ad regiones frumentarias, & Quinto Cicerone Decembri mense in Sardiniam profecto. Præterea videtur omnino cum ali-

aliqua potestate Quintus in Sardinia fuisse: quod ut tentiam, facit illud ep. 5. lib. II. ad eandem: *Quoniam venisse Oibia dixerat, qui se unice laudarent, plurimique in provin. in fieri dicebant.* Et in eadem epistola verba sunt, quæ Laccetium Quinto successisse demonstrant, quod ea potestas, non, ut alia a senatu, vel a populo data, certum tempus ac denitum haberet, sed Pompeii tum daretur, tum auferretur arbitrio: *Laccetium*, inquit, *videre volebam, quod in Sardiniam iter habebat: hominem comeni, & ab eo petivi, ut quam primum te nobis redderet: statim, dixit: Tu, mi frater, simul ac ille venerit, primum navigationem, dummodo idonea tempestas sit, ne omiseris.*

Te, inquit, *ipsam cupio*) Lector admonendus, quod pertinet ad usum Latine linguae, nec Ciceronem, nec Terentium, nec quoniam quemquam reip. temporibus, *inqu*, usurpare, nisi præposito aliquo verbo; quod non attigissem, nisi peccare in hoc sæpe non obicire nominis homines animadvertentem.

Dependendum tibi est) Promissa persolvenda: ductum ab xris gravis dependendi, id est persolvendi, more prælico, antequam pecunia signaretur. Plinius lib. XXXIII cap. 3.

Spondendi) Receperat enim Pompeio Quintus Cicero, si Marcus frater in patriam ab exilio revocaretur, operam eum daturum, ut Caesaris acta a senatu confirmarentur, nec omnino quidquam, quod aut ipsi Pompeio, aut Caesari displiceret, esse facturum: docent hoc ea, quæ sequuntur.

Quid multa) Cum rem conferre volumus in pauca, utimur hoc loquendi genere, *quid multa? qui plura? quid queris? quid multis opus est? quid pluribus opus est? quid verbis opus est?* &c, sine interrogandi nota, ne multa, ne multis, ne plura, ne pluribus, ne te multis movere, ne te multis teneam, ne sem longior; &c, quod est in ep. 4. lib. IV. *Noli querere*: quæque præterea in suas Elegantias collegit Aldus filius.

Quæsus est gravior) Quod in Caesaris injuria se quoque lædi putaret, vel propter affinitatem, vel communis potentia causa.

Sua meritis) In Marcum quidem Ciceronem præcipue, quem in patriam

eum Lentulo consule reducerat; sed fortasse etiam in ipsum Quintum; quem fuisse tum ipsius Pompeii legatum in Sardinia sulphicianum.

De actis Caesaris) Vt ea, quæ consul Caesar, adveniente, ac de exlo servante collega Bibulo, egerat, Ciceronis restituti sententia confirmarentur: quod cum Pompeio Quintus promississet, non præstare si eum Marcus frater in ea sententia de agro Canipano visus est. Eadem causa Casarem adduxit, ut ejici a Clodio Ciceronem pateretur: de quo sic in oratione pro Sextio: *Illi, aliquo tum timore preteriti, quod acta illa, atque omnes res superiora anni labefacturi a prætoribus, infirmari a senatu, atque principibus civitatis putabant, tribunum populum a se alienari nolebant, suæque flabi propiora pericula esse, quam mea, longebantur.* Et in eadem de Provinciis: *Eccæ illa, illa tempestas, caligo honorum, & subito, atque improvise formido, & terror inest Caesari de tuis actis, metus cæcis bonis omnibus.*

Voluntate Caesaris egisse) Hac de re sic in oratione de Provinciis: *Cæus Pompeius mihi testis de voluntate Caesaris, & sponsor esset illi de mea.*

Non possum) Quod sensum confirmatum deponere difficillimum esset.

Vibullium) Q. Vibullium, præfectum fabrum Pompeii civili bello, ejusdemque copiarum ductorem: ep. 2. libro VIII. ad Att. & ep. Pompeii ad Ciceronem eodem libro, & epist. Caesaris lib. IX. ad Att. idemque lib. I. Bell. Civ.

Integrum) Ne quid agerem. Vbi enim cæpta res agi, non amplius integra videtur, sed tanquam imminuta, detracta scilicet ea parte, quæ contestata jam est. Cælius ep. 6. lib. VIII. *De Dufabella ius gram tibi reserves, suadeo.*

Reservarem) Reservavit; ut epist. 7. lib. II. ad fratrem demonstrat: & hic in sequentibus non obicure cognoscitur.

Collegi iis me) Vt accuratius de officio meo necum ipse considerarem, quasi animum collegi. Hoc loquendi genus ipse interpretatur in Tutul. 4. *Quid est*, inquit, *se ipsum colligere, nisi, dissipata animi partes in suum locum cogere?* Sic ep. 10. lib. III. *Est gravi-*

see prima nuncio commotus sum; tamen, ut me collegi, cetero mihi facillima videbatur. Ep. 18. lib. V. Rogo, atque oro, te colligis, virumque praebeas, & qua conditione omnes homines, & quibus temporibus nati sumus, cogites. Et ad Att. ep. 34. lib. XII. Esi minus urgeo, meque ipse propendum collegi: tamen indigeo tui consilii. Ad eundem epistat. lib. XV. Tum me collegi, veritas ne quid mihi ille iratus, tibi doceat, Ad M. Brutum ep. 13. Inducis tuum magni aestimans, ilque veritus, me ipse collegi.

Cum ipsa quasi repub. sum collocatus? Quasi sum collocatus cum ipsa repub. non enim revera colloquimur cum repub. sed ipsa cogitatio colloqui similitudinem habet.

Perfundo Sic ep. 8. *Perfundi* laboribus maximis. Nec abhorret ab usu Latini sermonis, si, *Perfundi*, referas ad, *Muls*; cum Terentius quoque dixerit: *Fundus est officium boni adolescentis*.

Quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur. In optima repub. nihil inter bonum civem, & bonum virum inerasse, docet Aristoteles pluribus verbis lib. III. Polit. nam in rep. optime instituta nihil est utile, quod non honestum: itaque bonus civis ab officio boni viri discedere non cogitur. Hic autem Cic. bonum civem a bono viro distinguit, quia patriae simul & amicitiae satisfacere non possit; verum, duobus propositis honestis, minori majus praefendum esse quis dubitet? major igitur patriae, quam amicitiae, habenda ratio est; quod ipse lib. III. Off. declarat: *Quae videtur*, inquit, *utilitas, honores, divitiarum, voluptas*, & cetera generis ejusdem, haec amicitiae nunquam anteponenda sunt; at neque contra temp. neque contra jusperandum, ac fidem, amici sui causa vir bonus faciet. Quamquam, cum dicat, *Bonum virum esse pateretur*, quasi gratiae loco postulat ab ipsa rep. quod ab eius rationibus alienum esse, id est, quod officio boni civis adversari, non ignorat. Eandem sententiam in oratione pro Plancio posuit his verbis: *Res vero ipsa publica si loqui posset, ageret meum, ut, quod fidi servissem semper, nunquam mihi, scilicet autem ex sese, non, ut oportuisset, laetor, & uberet, sed magna acerbitate permixtus tulissem; jam mihi ser-*

virum, consulerem meis.

Ita illis autem meis actionibus Hactenus ostendit, se & Pompeii causa, cui deberet plurimum, & fratris sui fide, quam Pompeio de se dederat, adductum esse, ne quid amplius contra Caesaris voluntatem moliretur: nunc alteram causam affert, cur a sententia discesserit, malevolentiam, & obsequiationem quorundam optimatum.

Videantur Quia, quod ad Caesarem attineret, simul ad Pompeium, Caesaris generum, attinere videretur.

Ceterum hominum Catonem in primis, Bibulum, L. Domitium, Caesaris inimicos, describit, de quibus infra: *Quidam homines, & iidem illi, quos saepe natus, significationemque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea, meque tum denique fidi esse visum esse. qualis fuisset, restitutum, gaudere se dicebant, mihi & illum inimicum, & eos, qui in eadem causa essent, nunquam amicos futuros.* Eisdem in oratione de Provinciis designat: *A viris fortissimis, & de me optime meritis quibuscumque peto, ut si ego illos meorum laborum, & incommodorum participes esse velui, ne illi me suorum inimicorum socium velint esse.*

Non satisfacere Pompeio Qui meas actiones, ac sententias ad illius voluntatem, de loceri potentia laborantis, parum accommodarem. Dicit idem epist. 5. lib. IV. ad Att. *Quibus sententiis dixi, quod & ipsi probarent, laetati sunt tamen, me contra Pompeii voluntatem dixisse.*

Præ hoc mihi dolendum Movebar fratris mei fide, Pompeii voluntate, certorum hominum malevolentia: sed ea me res ad consilii mutationem gravissime impulit, quod iidem illi, quibus actiones meae pro rep. probabantur, inimicum non modo meum, sed legum, judiciorum, otii, patriae, bonorum omnium, me praesente, oscularentur, mihi ut stomachum facerent, de patria, deque ipsis optime merito.

Inimicum meum P. Clodium: quem oderant antea, post, cum ille Caesaris adit cepit oppugnare, diligere coeperunt; de quibus in oratione de Provinciis: *Levisime, inquit, fratri, si for-*

fi forte hoc aut iis minus probato, qui meum inimicum, repugnante vestra auctoritate, teneant; aut iis, si qui meum cum inimico suo reditum in gratiam vituperabant; cum ipsi & cum meo, & cum suo inimico in gratiam non dubitaverint redire.

Meum autem) Idem erat, Vel potius sed usus est eo correctionis genere, quod indignationem prae se fert.

Sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic, me praesente, consulabantur) Augent singula, & familiaritatem, ac benevolentiam quoque declarant.

Stomachum facient) Itam commoverent : locus pro locato, stomachus enim irae sedes est.

Fantasma perdit) Plane mihi imoro, ne qua omnino re irascar. Dolebam, inquit, non irascebar. Hanc sibi laudent adficient Cicero in epistola ad Caelarium : ex qua recitat haec verba Quinctilianus lib. VI. cap. 4. *Hae aut acrimo Ciceronis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho.*

Hic ego) Quarta ratio ad tuendam consilii mutationem : quod se non cum improbis, ac perditis civibus ; sed cum optime de republ. meritis conjunxerit. *Hic, rationem temporis, non locum, ut alibi, notat ; perinde ac si dixerit : Quae cum ita se haberent. Viurpatur de re praesenti epist. 15. lib. V. Hic in ea me obesse urbe miraris, in qua domus nihil delector possit, summum sit odium temporis, hominum, si ri, curae ? De praeterita autem re, in epist. 8. lib. III. Hic ego multa simul cogitavi.*

Humano consilio) Quantum homini licuit ; non enim, ut omnia circumspiciantur, hominis natura patitur.

Circumspectis rebus omnibus) Probat id, quod dixit : *Non illi quidem ut mihi stomachum facerent* ; nam si stomachum fecissent, statim iracundia praeceps, nihil de boni civis officio cogitans, ad nova capellendae reip. consilia delatus esset, verum tanti non fuit injuria, ut susceptam ab adolescentia sententiam temere proliceret ; circumspexit prius omnia : rationes pro utraque parte subduxit : quarum summa ista, cognovit, plures esse causas, quae ad Caelaris, Pompeique conjunctionem, quam quae ad defen-

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

dendas optimatum partes hortarentur ; in Caelare enim, & Pompeio praedicti plurimum sibi contra suos inimicos paratum videbat : in optimaribus vero nihil fidei, nihil expertus erat constantia.

Ex perditis) Sunt enim quidam ita improbi, ut perditii tamen non sint : perditii vero, quorum ita mensa recta ratione discessit, ut ad sanitatem redire jam non posse videantur.

Rempub. teneti) Varie diversis locis explicat hanc sententiam. Epist. 8. *Res communis in amicorum nostrorum potestate sunt.* In eadem : *Qui potuerunt rerum.* Epist. 7. lib. IV. *Qui tenet temp.* Epist. 8. eisdem lib. *Qui omnia tenet.* Epist. 9. ibidem : *Omnia delata ad unum sunt.* Epist. 13. ibidem : *Qui plurimum potest.*

Meis temporibus) Cinna, Mario, Sulla dominantibus.

Nomullis aliis) Cum Decemviri rempub. tenerent.

Non modo praemiis) Quidam hoc loquendi genus imperfectum judicant ; quod, *Non modo non praemiis, & aperi-* tius, & usitatus esse videretur. Nos, & auctoritatem veterum librorum, & Ciceronis consuetudinem secuti omnino legimus, *Non modo praemiis* : valet enim idem, quod, *Non modo nos praemiis ut sit, Non modo, pro Nodum.* Exempla fidei facient. Epist. 17. lib. IX. *Hoc tamen scibo, non modo me, sed ne ipsum quidem principem finire, quid futurum sit.* Quo item loco, *Non, inculcatum erat, contra veteres libros.* Sic & ep. 16. lib. II. ad Att. *Qui mihi non modo praemiorum, sed ne sermonum quidem unquam fructum ullum, ut gratiam retulerunt.* In quo animadvertendum, *Praemiorum, sermonum, pro praemiis, sermonibus, usurpatum esse.* Epist. 6. lib. X. *Regnum non modo Romano homini, sed ne Persae quidem unquam tolerabile.* Et epist. 24. lib. II. *Mihi non modo irasci, gravissimum injuriis accepti, sed ne dolere quidem impune licet.* Libro I. de Oratore : *Neque solum insipientiam meam, sed ne eorum quidem magnitudinem perspiat.* Et in oratione II. in Rullum : *Si, non modo dena jugera dari vobis, sed ne conspici quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanum, intellegitis : tamen ne vixit temp. contemni-*

X

maje-

maiestatem populi Romani, deludi vult mei ipsos distans a tribuno pl. patiemini? Tule. I. Mortuorum, non modo vitæ commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret. Tule. V. Tertius, quod esset place inanes, neque necessitatem modo, sed ne naturam quidem attingerent, suaditus ejiciemus putavis, id est, & nunc modo non necessitatem. Suflocaretur & Calpurnius epist. 11. lib. VIII. scripsisse, Non modo frater: quod est in pervulgatis libris, Non modo non fecit; nam a plerisque abest antiquis libris alterum, Non. Varro lib. VIII. Ling. Lat. Dicam de universa analogia, cur non modo videatur esse reprehendenda, sed etiam cur in usu quodam modo sequenda. Atque id his, quæ recitavi locis, Non modo, usurpatum videtur pro Nodum, Eadem loquendi consuetudo agnoscitur in Græcis; eam Licrates in oratione, quæ Πλαταιῶς inscribitur: Οὐχ' ὥστε τῆς κοινῆς ἀλευδρίας μετῴχου, ἀλλ' ὅδε δόλειαν μετρίαν ἡρώδῳ τυχόν. Non modo communis libertatis expertes sumus; verum ne moderatam quidem servitutem potuimus impetare. Et in eadem infra.

Fertissimi viri) Manifestis enim periculis non moveri, temeritatis est, non fortitudinis; quod a sapientissimis proditum.

Ad eorum causam me adjungerem) Cum is in rep. non consentirem, non sequeretur eorum sententiam, meam voluntatem ad eorum dignitatem non aggregarem.

Ca. Pompeius) Arguit a Pompeii virtute; summisque in temp. meritis; a Caesaris veteris amicitia, & erga se, fratremque suum liberalitate. ab ipsa rep. Caesaris rebus gestis vehementer aucta; a Pompeii fratrisque sui fide; a Platonis auctoritate; a sua calanitate; ab optimatum quorumdam invidia, & inconstantia; a ratione temporum; quæ subiungit deinceps omnia diligenter, sanam veritatem improbitatis, non modo levitatis, & inconstantie, præsertim apud Lentulum, bene erga rempub. animatum.

Princeps esset) Pro Plancio: Ego Ca. Pompeium non taceo, quem omnes in rep. principem esse concedunt? Princeps autem eo facilius in rep. Pompeius, quia Caesar & Crassus aberant, hic in Parthis, ille in Gallia bellum gerens,

Rebus gestis) Majoribus, quam superinrum omnium; ter enim triumphaverat ex tribus orbis terræ partibus, Africa primum, deinde Europa, postremo Asia, Mithridate victo.

In patres, & in consules) Prætor Maniliam rogationem suavit, ut Pompeio Mithridatici belli cura mandaretur; exstat oratio: Consul cum aliis eum ornavit officiis, tum etiam, quod reulit de supplicationibus decernendis, rep. Mithridatico bello felicissime gesta: Me consule referente, ait in oratione de Provinciis, primum decem dierum supplicatio decreta Ca. Pompeio, Mithridate interfecto, consensuque Mithridatico bello; merque sententia, primum duplicata est supplicatio consularis; mihi cum essis affressi, cum ejusdem Pompeii litteris relictis, consensu amibus maximis, terrestribusque bellis, supplicationem dierum xii. decrevisse. Et epist. 4., libro tertio ad Q. Fr. Ille, cum a me singularibus meis studiis curatus esset, Cr.

Auctoritate) Non potestate; privata enim, cum actum est de reditu Ciceronis, Pompeius erat. Sic in oratione pro Milone: Ca. Pompeius auctor, & dux mei reditus. Et in oratione pro Donio: Hic, tibi, Lentule, gravissimus auctor ad instituendam, fidelissimus socius ad compaenandam, fortissimus adiutor ad rem perficiendam fuit. Auctoritatem etiam Lentulo tribuit in oratione pro Sextio, eum designatus consul sententiam in senatu dixit de Cicerone revocando.

Secretaria) Quam dixit in senatu de reditu meo. In oratione pro Milone: Cujus sententiam secretus omnis de salute mea gravissimam, & gravissimam secretum est. Pro Donio: Hic in senatu princeps sententia fuit.

Me adjuisset) In recuperanda salute.

Haberes inimicum) Pulso Cicerone, omnem suam vim contra Pompeii, Caesarisque potentiam Clodius convertit. Quod autem iteravit Inimicum, non auribus modo, verum etiam sententia consuluit, cuius angere vim, iteratq. verbo, apte tamen collocato, plane constat; nam si loca moveres, inimicum, frigebit.

Quidquam in sententiis paulum) Non in

in omnibus, sed in quibusdam; nec omnino, sed paulum.

Immutissem) Minus est, quam, *Permutissem*, aut *Commotissem*.

Summi viri) Quærit exaltationem artificis quoque verborum, nimit enim jam suum factum, cum dixit, *Quibusdam in sententiis, paulum, immotissem*; hic autem facti causam studiose auct, cum, inquit, *Summi viri de me optime meriti, dignitatem; quæ movent singula.*

In conjuncte, & *causa*, & *dignitate*) Res enim utriusque communis agebatur; cum & superiora communi consilio gessissent; & utrique non publica libertas, sed immoderata ipsorum potentia propolita esset; quod si communis eorum causa, sequitur, ut communis item eorum dignitas sit; itaque aggregare suam voluntatem ad Pompeii dignitatem Cicero non poterat, nisi punctum cum eo Cæsarem compleretur.

Vetus amicitia) De qua sic in oratione de Provinciis: *Tempus illud familiaritatis, & consuetudinis, quæ mihi cum Cæsare, quæ fratri meo, quæ C. Varro, consobrii nostro, ab omnium nostra adolescentia fuit, prætermitto.*

Humanitas ejus, ac liberalitas) *Humanitas* potest esse in vultu & verbis, nullis præterea officiis: *liberalitas* sine officio nunquam est: utraque laude Cæsar excelluit; infra: *Sic enim te existimare velim; cum a vobis, me solus auctoribus, discesserim, neminem esse, cuius officiis me tam esse devinctum non solum confiteor, sed etiam grudeam.*

Litteris, & officiis) Litteris ad M. Ciceronem missis, officiis in Quintum collatis: qui tunc erat Cæsari legatus in Gallia; infra, & *epist. ult. l. IV. ad Att. Quintum meum, dii boni, quemadmodum præstas honore, dignitate, gratia; non solum, ac si ego essem imperator.*

Maximis rebus a Cæsare gestis) Cæsar hic, non Pompeii, mentionem facit: quod ad eum præcipue Campana causa pertinebat: is enim consilium agro Campano dividendo legem tulerat.

Gravissime autem me in hunc mentem impulsit) Animadvertenda copia, quæ usus est in augeunda sententia: tres enim quasi gradus esse video; primum,

Multum voluit vetus amicitia: alterum, *V. A. meæ res ipse publica me movit*: tertium, *Gravissime autem me in hunc mentem impulsit & Pompeii fides, & fratris mei*; nam, *Impulsit*, plus est, quam, *Movit*, quod jam dixerat.

Cæsari dederat) Cum ei pollicitus est, mo, si restitueret, ejus actis adversarium non futurum.

Apud Platonem) Platonis verba sunt hæc libro quarto de Legibus: *Μυσεις υμεις πεθερω, ω φιλοι, αλληι θαντον, και ραον μεταβαλλειν αν ποτε πολιν, και της νομης, η τη των δικασεωντων ηγιστρια. Νemo vobis persuadet, amici, ceterius ac facilius alias adoptare leges, atque in aliam civitatem commigrare, quam eam, in qua Principes dominantur. Quorum verborum sententiam Cicero satis plane, sed more suo liberius expressio.*

Quales in republ. principes) Quales ii, qui temp. gubernant. In oratione pro Sextio: *Nihil est, quod populus a delectis, principibusque diffidat.* De summis autem civitatis viris, non de iis, qui singulari donantur imperio, intelligendum esse, offendit ipse, quasi hunc locum interpretans, libro tertio de Legibus: *Licet, inquit, videre, quæcumque summi civitatis viri fuerint, saltem civitatem fuisse quæcumque iustitio morum in principibus existerit, eandem in populo servatam.* Similiter & Xenophon libro octavo de Cyri disciplina: *Οι παροιτινες αν οι προκται υσαι, τοιυτοι και οι εν αυτης επι το πλεον ηγουνται. Quales sunt in Rep. principes, tales plerumque, quæ ipsa sunt.* Et Hæcraet. *Εν τη προς Νικοκλεα, περι του βασιλευσιν. Το της πολιως ελως υδης εχονται της αρχης. Mores civitatis similes sunt moribus imperantium. Idem in ea, quæ inscribitur Νικοκλεα. Φιλοι το πλεον εν ταυταις τοις επισημευμασι τον βασι δεικναι, εν οίς αν της αρχης της ελευτων ανρωσι διαρβονται. In iis studiis attem consumere sola populus, quibus suos principes deditos esse videt. Et in Areopagitico: Τυνητες ελπιζον ισοσθαι και της αλλης, υτοι περ αν ωσιν οι τον πραγματων ενισαυοντες. Al eorum exemplum, prope quos summa reum esset, etiam ceteros se comparaturus spectarent.* Et in Ecclesiastico: 1

Qualis rectior est civitas, tales & inhabitantes in ea. Idem agnoscitur in omni disciplina, & arte, praeritum in re militari; bonum enim, malumve ducem in utramque partem multos imitantur; de quo Sallustius in lugurtha: *Dum haec Romae geruntur, qui in Numidia reliqui a Hestia exortum peccant, secuti morem imperatoris sui, plurimo & flagitiosissima crimine fecerunt.*

Tales reliquos solere esse cives. Ex quo intelligebam, mutato optinatum sensu, mihi quoque & sententiam, & voluntatem esse mutandam. Infra: *Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti.* Et paullo post: *Tota sapientium civium, qualem me & esse, & numerari volo, & sententia, & voluntas mutata esse debet.*

Ex fundamentis iacta. Labat aedificium, fundamenti male iactis; firmum est, bene constitutis. Prima igitur consulis Ciceronis actio quasi fundamentum fuit publicae libertatis, atque constantiae: consulis enim virtute senatus excitatus, extremo anno, cum de poena conjuratorum ageretur, eandem virtutem imitatus est.

Ex Kal. Ian. 1. A primo magistratus die per totum deinde annum. In Pisonem: *Eg. Kalendis Ian. senatum, & bonos omnes, leges agros, magistrumque largitionum meum liberavi.*

Confirmandi senatus. Ut ad eam, quae principem ordinem decet, animi constantiam, atque ad studium defendendae reipubl. meo excitarentur exemplo.

Nonis Dec. Quo die de conjuratis extremo supplicio afficiendis S. C. factum est; hinc illa vox pro Flacco: *O nonne ille Decembris, qui me consule fuisset, quem ego diem vere natalem huius vestis, aut certe salutarem appellare possum.* Et M. Brutus in epist. ad Atticum: *An, quia non omnibus horis jamus idus Martias, similiter atque ille nonas Decembres suas in ore habet, eo meliore conditione Cicero pulcherrimum factum vituperabit, quam Hestia & Clodius reprehendere illius consilium soliti sunt?* Et in oratione post reditum in senatu.

Vel animi, vel auctoritatis. Animi in dicendis sententiis; auctoritatis,

quia, quod senatus in conjuratos decrevit, perfectum est; non enim fortasse valuisse ejus ordinis auctoritas, nisi eum jam antea confirmatum esse constaret.

Idemque meminoram. Sui consulatus beneficio unum fuisse bonorum sententiam usque ad Caesarem & Bibulum consules, demonstrat; quo magis confirmat illud Platonis, *Quales in republ. principes, tales reliquos solere esse cives.*

Vixit ad Caesarem, & Bibulum coff.) Per triennium,

Pondus. Caesare enim consule, contemni coepit, ac levis esse senatus auctoritas; & quae, quam a senatu non impetrabat, a populo, Vatinia lege, ceteriorem Galliam consul accepit.

Postea. Postero anno, Pisone, & Gabinio coff.

Hispaniam citeriorem. Ut dux Galliae, sic dux Hispaniae fuisse, ultior, & ceterior; citeriorem ex praetura, quam Afranio, & Metello coff. gesserat. Lentulus obinuit, Caesare, & Bibulo coff. Id Caesar ipse libro primo Bell. Civil. testatur.

Cum impio. Lege curiata dato, sine qua rem militarem attingere non liceat; in Rullum Orat. II.

Mercatores. Qui meam salutem acceptis pretii loco provinciis, tribuno pl. Clodio vendiderit. Pro Sestio: *Factus fecerunt cum tribuno pl. palam, ut ab eo provincias acciperent, quos ipsi vellent, ea lege, si ipsi prius tribuno pl. offitiam temp. tradidissent; id autem factus, meo sanguine istum, sanciri posse dicebant.* Idem pro Domo, de Provinciis, in Pisonem.

Servos. Quas Piso & Gabinus imperio consulari leditiones extinguere debuerunt, eas, tamquam servi, imperante iis tribuno pl. adjuverunt. Clodium enim leditionis ducem, servos ac ministros consules fuisse ostendit.

Casus. Non mea culpa, sed casus. Et ait, *Quidem casus,* ne originem inimicitiarum cum Clodio pluribus verbis exponat.

Caput meum. Me; posuit enim partem pro toto, & eam partem, in qua vixit domicilium est.

Quasi certaminis causa. Speravit Clodius,

dios, si Ciceronem vexaret, eam fore causam bonos cum improbis committendi.

Mediam contentiorem) Erat enim inter cives ex partium dissensione contentio, sed sine armis; ex ea contentione certamen potuit exsistere: idque speraverant improbi, coniecto in medium, quasi ad iuimos concitandos, capite Ciceronis.

Mirifica) Apia notetur ad amplificandum copia, *Mirifica*, *Incredibilis*, *Singularis*.

Consenso) Quidam libri, io iis Medicis, *Consenso*; quod erratum librarii fuit.

Senatus) Promulgata enim Clodii lege adversus eos, qui cives Romanos indicta causa condemnassent (quibus verbis, Ciceronis nomine suppresso, perniciem tamen ei parabatur) senatus, quod in summo dolore fieri solitum est, vestitum mutavit: consulque Piso, & Gabinus vere seditionum servi, ac ministri, senatum ad vestitum redire iusserunt.

Italia) Quam ad defendendum paratam Cicero pro se pugnare noluit; atque hac tota de re liber verba subscribere, in primis ad hunc locum accommodata, quæ sunt io oratione pro Sextio: *Erant in Italia senatus, consensu civitas, publico consilio mutata, septe nullum erat municipium Italia, nulla colonia, nulla prefectura, nulla Rome societas vigetium, nullum collegium, aut concilium, aut omnino aliquod commune consilium, quod tum non honorificentissime decessisset de mea salute, cum subito edicunt duo consules, ut ad suum vestitum senatores redirent. Et paulo post: In causa tam bona, tanto studio senatus, consensu tam incredibili bonorum omnium tam parato, tota denique Italia ad omnem contentiorem expedita, cessi tribunus pl. futuri.*

Non dicam, quid acciderit) Quibus causis afflicti sum, non exponam; ne multos ledam.

Brevi) Et *Brevi*, & *Breviter* eodem sensu Cicero dixit: quod veteres quoque Grammatici notarunt, Sulpicius etiam epistola quinta libro quarto: *Decepi brevis ad te prescribere.*

Non mihi exercitum) Cum & equestris ordo, & omnes boni summum in illius defendenda salute studium pro-

stiterant; de quo sic io oratione pro Sextio: *Quid agerem, iudices? siio enim, tum non mihi vestrum studium, sed meum prope vestro desuisse.*

Duces) Tres maxime designat, Pompeium, Cæsarem, Crassum: qui cum deleverint, causa explicatur in eadem oratione: *Illi, inquit, aliqua tum timore perterriti, quod alta illa, atque omnes res superioris anni labefacti a praetoribus, infirmari a senatu, atque principibus civitatis putabant, tribunum popularem a se alienare volebant, suaeque sibi propiora pericula esse, quam mea, loquebantur.*

Qui reliquerant) Reliquit eam, praeter ceteros, Pompeius, pollicitus non semel, ei se nunquam desuturum; de quo sic epist. 20. libro secundo ad Atr. *Clodius adhuc mihi denunciat periculum: Pompeius affirmat, non esse periculum; adiuvat; addit etiam, se prius occisum iri ab eo, quam me violatum iri.*

Simularunt) Significat eos, qui Ciceroni auctores fuerunt, ut Clodio cederet; ne inter cives perniciose contentio excitaretur. De Hortensio sic ep. 3. lib. I. ad Fratrem: *Me fieri toratissime, infidiosissimeque tractavit.*

Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est) Veritus, ne consilium suum de complectendis Pompeio, & Cæsare, parum fortasse probaretur, duobus affirmantibus verbis alia de re usus est; nam, *Quidem certe*, post incertam, aut non satis probatam rem ponuntur, ut epist. 14. lib. IV. *Opera, consilio, studio quidem certe.* Et ep. 15. lib. XVI. *Spero tibi ex tuis litteris melius esse, cupio quidem certe.*

Qui meos cives) Qui, refertur ad, *Nostrum consilium*; habetur enim ratio sententiae potius, quam Grammaticae.

A me servatus) Cojuratiōe extincta.

Spoliatis duciis) Dixit jam, sibi duces desuisse.

Servis armatis obici noluerim) Saepè hoc Cicero gloriatur: in oratione quidem pro Sextio sic: *Te pareis, obtestor, & vos praestes, patrique diti, me vestrorum sedium, templorumque causa, me propter salutem meorum civium, quæ mihi semper fuit vita mea carior,*

dimicationem, eodemque f. gisse. Servos autem significat, quos tibi conciliaverat Clodius, collegiorum nomine: de quibus in oratione in Pilonem: *Collegia, non ea solum, quae senatus sustulit, restituta sunt, sed innumerabilia quaelam nova, ex omni fere urbe, et servitio constituta.* Et in eadem paullo post: *Pro Aurelio tribunali delectus servorum habebatur ab eo, qui nihil fui atque non facere, nec pati turpe duxit.* Et pro Domo: *Cum in Aurelio tribunali confidebas palam non modo liberos, sed etiam servos, ex omnibus vitiis concitatos, vim tum videlicet non paribus.* Et pro Seatio: *Isdem consulis infidelitibus, servorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, nomine collegiorum, cum vitium homines confiderentur, decuriarentur, ad vim, ad iniquum, ad eadem, ad dirptionem incitarentur.* Et post reliquum ad Quir. Ego, cum homines in tribunali Aurelio palam confiri centurariique vidissem, nemis decertare pro mea salute volui.

Pro me stare. Incolumi, ante quam eieciter. Sic epistola secunda libro septimo: *M. gnum quiddam speravi, nec sua quidem sponte, sed eorum auxilio, qui me staret, stare non poteram.* Et epistola sexta libro sexto: *Cum me ex cep. bl. expulissent ii, qui illam cadere posse, stante me, non putarent.*

Afflictum. Ansitheta, *Stante, Afflictum.*

Excitare. Proprie excitamus dormientes: unde epistola decima quarta libro decimo sexto: *Excita e somno nos literae.* Transfertur ad alia, ut hic, & epistola prima libro sexto: *Constituta & dissidentem excitare.*

Cum de me ageres. Ut in patriam redirem.

Qua in causa. Causam vocat totum id, quod ad ipsum pertinet. Epistola prima.

Prædicabo libenter. Beneficium enim libenter prædico: inuriam obliviscor.

Quibusdam. Ii sunt, de quibus iam dixit: *Certorum hominum sermones referebantur ad me.*

In timore. Vel quia timeant, vel quia se timere simularint.

Suam auctoritatem. Quam amiserunt stultitia, & inconstantia sua,

cum in gratiam redierint cum P. Clodio inimico meo, nec eam quam ego expectaveram, in meis rebus voluntatem præstitierint. Hoc & paullo post ostenditur, & evit. 7. significatur his verbis: *Præf. i. tantum mihi videntur stultitia, & inconstantia adversarii, tum, ut jam etiam auctoritate plus valerent.* Significat enim, se commotum eorum injuriis, cum Cæsare in gratiam relisse, eique sua sententia supplicationes, stipendium, legatos decrevisse.

Ad causam adjuvato. Cum pro mea salute propugnationem suscepit contra Clodium, & reliquos, qui non tam me, quam senatus auctoritatem, oppugnaverant.

Singularibus. In oratione de Provinciis, non singularibus, sed *prope singulares* ait Cæsari honores esse decretos; nec tamen loquitur inconstanter; hic enim habet rationem præteriti temporis, quod eos honores antea nemo consecutus esset; ibi autem futuri, quod similes prope nemo consequi posse videretur.

Novis honoribus, ac iudicii senatus. Supplicatione quindecim dierum, stipendio exercitus, decem legatis; epistola septima: *Ego C. Cæsaris laudibus desum? quæ primum populi Romani, nunc etiam senatus, cui me semper adliri, plurimum, atque amplissimis iudiciis videam esse celebratus?*

Primum illa fers. Significatur illud tempus, cum Clodius, amore captus Pompeii, Cæsaris uxoris, ad eam introivit, ubi sacrificium Bonæ dæ pro populo fiebat. Ad Atticam epistola decima libro primo: *P. Clodium, te credo audisse, cum veste mulieris deprehensum domi C. Cæsaris, cum pro populo fieret.* Sed hoc non refertur ad proximum verbum, *Consecrata*; non enim illa furta, Ciceronis relictum consecrata; sed ea commiserat Clodius, Messalla, & Pisonem Coss. id est, triennio ante Ciceronis exilium. Est igitur, *Primum illa furta*, perinde ac si dixerit: Primum illa furta nota sunt, quibus iam antea polluerat Clodius ædem Bonæ dæ. Sed hoc etiam vehementer dolendum, quod proxime contigit, & tres fofores suæ suppraverat, qui in operum Bonæ dæ, quo viris non licebat,

bat, noctu flagitii causa introierat, post reditum meum de vi accusatum a Milone tribuno pleb. impunitatem tamen esse consecutum. Vbalinius Bandinellus, & alii eum postea secuti, legendum putarunt, *Furia*, pro *Furta*, locum aliqui mutilum arbitrati: quem tamen interpungendi ratio sic adjuvat, ut nihil deliberrari satis constet. Nec tamen eujusquam industriam reprehendo: sed a veteribus libris (omnes autem mei, & Medicus etiam habet, *Furta*: quod, ut ostendi, sententia non respicit) sine magna causa discedendum non existimo. Ridicule autem nonnulli de interpungendi notis antiquos libros consulunt, diversos omnino, ad hanc quidem partem quod attinet, a recentioribus impellens; nam, *Ille furta religionum muliebrium*, sententia ita fert, si, *Furia religionum*, pro nocturno flagitio in sacris usurpentur.

Bona deam) Cui sacrificabant mulieres in domo Pont. max. Hac de re satis copiose in oratione pro Domo, de Maruspicio responsus, pro Milone, in Paradoxis. Festus etiam sic: *Damium sacrificium fidebat in aperto, in honorem Bonae deae, dictum a contrarietate*, quod minime fit *δυναμειν*, id est, publicum; dea quoque ipsa *δαμια*, & sacerdos ipsa *δαμια* appellabatur. Arnobius autem, Laetantii Firmiani magister, lib. V. adversus gentes: *Fetam, inquit, Fetam, Bonae quae dicitur deae, transsumus: quam myrteis coctam virgine, quod, marito inficiente, feriam meri riberis, plenam, Sex. Clodius indicat sexto de diis Graecorum, figentisque monstrari, quod, cum ei diuinae rem mulieres faciunt, vini amphora constituitur oblecta, ac myrtris fas fit inferre verbenas, sicut suis scribit in *Causulis* Plutarchus. Sunt autem, quae *Causilia* vocat Arnobius, Plutarchi Problemata: in quibus hoc de Bona dea legitur. Aliter Macrobius lib. I. Saturn.*

Tres sorores) Quas a Clodio stupratas, constare fama fuit. Tres autem, an duos potius Clodii sorores fuerint, quæro, dissimilitudine locorum in dubitationem adductas. Hic quidem tres nominat Cicero, & Plutarchus in Ciceronis vita, his verbis: *Δουλλος δὲ καὶ διαπραγμειδίας νο-*

*μισε, αὐτὸς συγγενεὶς τῇ νεωτέρῃ τῶν ἀδελφῶν ὁ Κλωδίου, ἔτε Λακκίλλῳ συγγενεὶ. πολλὰ δὲ καὶ δῶκα, καὶ ταῖς ἀλλὰς ὁμοῦν ἀδελφῶν πλεονάζον τοὺς Κλωδίους, ὧν Τερέντιαν μὲν Μαρκίου Ρήξ, Κλωδίαν δὲ Μετελλοῦ ὁ Κίλερ εἶχε, ἣν Κικουδραντικὴν ἐκαλεῖν. Λακκίλλος etiam ancillas produxit stuprasse Clodium minimam sororem suam, cum in matrimonio suo esset. Fama divulgata erat, & cum duobus fororibus aliis eum consoruisse: quorum Marius Rex Terentiam, Clodium duarum uxorem Metellus Celer, quam Quadrantulum appellabant, &c. Adversatur Varronis testimonium; libro enim tertio de Re Rust. sic loquentem Appium induxit, P. Clodii fratrem; Cum praeper cum duobus fratribus & duobus fororibus esse consoritus: quorum alteram sibi dedit Lucullo. In hac varietate non facile est verum diiudicare: Varroni tamen libentius assentimur: nec mentiri Cicronem, aut Plutarchum opinamur, qui fortasse tres Clodii sorores ita nominarunt, ut duas germanas, siidem parentibus natas, significarent, tertiam patrualem, aut consobrinam, e Terentia gente: quod Plutarchus indicat, qui nuptam Q. Marcio Terentiam vocat; quem locum olim depravatam suspicabar, & legendum Terentiam: postea mitavi sententiam, cum animadvertissem, *νεωτέρῃ*, dictum esse a Plutarcho de ea, quæ L. Luculli uxor fuit. Sic epist. 3. ad Att. lib. IV. *Contentio trium fratrum turpis*; quo loco duo germani fratres, Appius, & Publius significantur, tertius patruelis Q. Metellus Celer, cuius patris soror fuerat mater P. Clodii. De duabus autem fororibus a Clodio stupratis, eas scilicet, quæ Metello, & ea, quæ Lucullo nupsit, mentionem sæpe facit idem, qui tres hic nominat, Cicero in orationibus pro Domo, pro Sextio, in Pisonem, pro Calio, pro Milone.*

Impunitatem esse eorum sententias affectus) Ne quis patet hoc dici, Clodium absolutum esse iudicium sententiarum, in eo iudicio, quod de violatis Bonæ deæ sacris factum est: quod ante Ciceronis exitium factum erat: sed, quorumdam opinatum, quorum hic Cicero iocundissimam, & per-

fidiam accusat, sententiis, in senatu dictis, factum esse, ut iudicium illud, quod Milo tribunus pl. Clodio de vi accusato intendebat, omitteretur; ex quo non absolutus Clodius, (non enim absolutus dicitur, de quo late sententia non fuit) sed impunitatem consecutus, quia punitus non est, vere, ac proprie dicitur. Tota vero res ita se habet. Restituta Cicerone, cum ejus domus ex S. C. recederetur, expulsi a Clodio fabri de area sunt: disturbata porticus Catuli, quae ipsa quoque ea S. C. resciebatur, & ad testam pene pervenerat: Q. Ciceronis domus primo fracta coniectu lapidum, deinde inflammata. Neque hac una vi contentus quievit Clodius, sed, sexto post die, cum lapidibus, fustibus, gladiis M. Ciceronem insectatus est: sequenti autem die Milonis domum expugnare, & incendere ita conatus est, ut palam cum secutis homines eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit, propterea Milo tribunus pl. eum de vi accusavit. Sed iudicium, opera Clodii, ejusque amicorum, usque eo perductum est, donec habitis adilitis comitiis, Clodius adilitis creatus in iudicium vocari non potuit; non enim vocare in iudicium eos licuit, qui magistratum gerebant. Hoc igitur queritur Cicero, & iure queritur, quod, cum ageretur in senatu, utrum ante comitia iudicium heret, quod Milo, Cicero, nec pauci praeterea bene de rep. sentientes exoptabant, an, quod Clodius, ejusque factio postulabat, ut comitia ante iudicium haberentur: quo posset, magistratum adeptus, periculum effugere; S. C. factum sit, ut post comitia iudicium heret: in quibus positum esse Clodii, nocentissimi hominis, salutem licebat intelligere. Hac de re sic in oratione pro Sextio: *Voluit edilis, accusat eum, qui aliqua ex parte ejus forem casularem repraesentat: his accusat eum moderat, a quo ipse nefarie accessit, per senatus auctoritatem non est situs.* Non licuisse Miloni per senatus auctoritatem Clodium accusare, demonstrat. In oratione autem de Provinciis: *Qui meum, inquit, inimicum, repugnante vestra auctoritate, tulerunt.*

Praeterea eorum 3. lib. IV. ad Att. & 1. lib. II. ad Q. Fr. Impunitatem igitur Clodius affectus est, quia iudicium fieri de eo, edile creatus, non licuit. Optimatum vero sententia, quia comitia fieri ante iudicium voluerunt. Nec tamen omnes notat optimates, sed tantum eos, qui iudicium de Clodio a Milone accusato fieri noluerunt; nam bonos aliquot in senatu pro Milone, id est, pro rep. sensitisse, satis ostendit iis verbis, quae iam recitavimus ex oratione de Provinciis; cum enim dicit: *Qui meum inimicum, repugnante vestra auctoritate, tulerunt,* optimatum duo genera significat, eos, qui Clodium tulerunt, & eos, qui repugnaverunt.

Tribunus pl. & Milo.

Pauis persequi. Supplicium sumere. *A seditione civi.* A Clodio, qui fabros de area Ciceronis expulerat, domum Q. Fratris fragerat, atque inflammaverat, Milonis oppugnaverat, ejusdem generis alia commiserat.

Per bonos viros. Per iudices integerrimos.

Sustulerunt. Milo praclarissimum exemplum vitiandae seditionis, Clodii damnatione, voluit in reipubl. inducere: at hi contra, Clodio impunitatem assecuto, exemplum illud egregium, quod ab omnibus comprobati debuit, de republ. sustulerunt. Id maxime per consulem Metellum Nepotem, per Appium, P. Clodii fratrem, praetorem, per Serranum tribunum plebs. factum esse, ostenditur in oratione pro Sextio, his verbis: *Descendit Milo ad accusandum. Quis unquam tam proprie reip. causa? fustis erant antoni hominis; hoc enim accusante, pristini illius sui iudicii turpitudinem desperabat. Ecce tibi consul, praetor, tribunus pl. nova novi generis edicti proponunt: ut res adit & ar dicitur: ut queratur: ut mentioem omnino cuiquam iudicium, aut iudiciorum facere liceat.*

Sideremur non meum monumentum, non enim illa manubia mea, sed operis locatio mea fuerat, monumentum vero senatus; cruentis iustis litteris esse possunt. Hac tota re diligenter indagata, & ut opinor, comperta, sententiam Ciceronis, quam brevissimo, aut

aut certe quàm planissime potero, conabor ostendere. Tria monumenta, tresque eorum inscriptiones in singulis singular fuerunt. Primum, atrium Libertatis, in imo Palatii clivo, senatus decreto edificatum, locante Cicerone consule, post oppressam Catilinæ conjurationem: ut conservata libertati honor haberetur, exstatetque publicum monumentum civitatis ab impiorum manibus ereptæ: in hoc atrio cruentas illas litteras, deleta priore inscriptione senatus, Clodius tribunus pl. incidit, quinque post Ciceronem consulem: quas litteras manifeste, senatus maxima ignominia, cum summo Ciceronis dedecore conjuncta, queritur in hac epistola Ciceroni, quam scripsit, L. Domitio, App. Claudio Coss. quadriennio post Clodii tribunatum. Eandem rem attigerat biennio ante, Marcellino, & Philippo Coss. in oratione de Haruspicio responsis, in qua sunt hæc: *Imperatorum monumenta evertis: inimicorum domos disturbas: vestris monumentis nomen suum inscripsit. Cum dixit: Nomen suum inscripsit, non dubito quin significaverit eas litteras, quas hic, facta eiusdem monumenti mentione, cruentas appellavit. Quod autem dixi, hoc atrium in clivo Palatii infimo potius, quam in summo, fuisse, et soni adductus, quia in ep. 17. ad Att. lib. IV. ita scriptum est: *Vt ferum lacremus, & usque ad atrium Libertatis explicarimus. Nam ad radicem Palatii, ubi atrium Libertatis fuisse dixi, non ad summum collem, illam fori pattem ex voluntate Cæsaris explicare Cicero cogitaverat. Hoc atrium non puto factum, & dedicatum fuisse: quia leguntur hæc in oratione pro Milone: *Questiones urgent Milonem, habita in atrio Libertatis. Non enim arbitror questiones de servis haberi potuisse in sacris locis: nisi si in ea oratione non illud significatur atrium Libertatis, quod senatus decreto, Cicerone consule, factum diximus: sed illud, quod multis ante annis Romæ fuit, de quo Livius lib. III. *Cæsares in atrium Libertatis ascenderunt: & ibi sigæ tabellis publicis, clusæque tabulario, & dimissis servis publicis, negarunt se prius quidquam publici negotii gestatos, quam****

*iudicium populi de se factum esse. Alterum monumentum est porticus a Q. Catulo, C. Marii consulis collega, de manubiis Cimbricis extructa: quam porticum eodem anno Clodius, quo Ciceronem expulsi, evertit: sublatoque Catuli nomine, suam incidit: evertit autem, non ut aream faceret, sed ut ex ea, & eversa Ciceronis domus parte novam porticum extrueret, sicuti extruxit, qua de re sic in oratione pro Domino: *Hunc vero, Pontificem, subtem turpitudinis, & inconstantie poterit populi Romani dignitas sustinere, vivo sinatu, vobis principibus publici consilii: ut domus M. Tullii Ciceronis cum domo Fulvii Flacci, ad memoriam pene publice constituta, conjuncta esse videatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra salutem reip. sensit, & senatus sententia est interfecit: & ejus domus eversa, & publicata est: in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubiis Cimbricis fecit: ita autem fuit, ut fori patriæ, cum urbem Fione, & Gabinio duobus cepisset, occuparet, teneret, uno eodemque tempore & clarissimi viri virtutis monumenta delebat, & miram domum cum M. Flacci domo conjungebat: ut qua pene senatus afficerat eversorem civitatis, eadem iste, oppresso senatu, afficeret eum, quem P. C. custodem patriæ judicasset. Quæ sequuntur, ad novam porticum pertinent, id est, ad eam, quam tum ex eversa Ciceronis domus parte, tum ex Catuli porticu Clodius fecerat: Hanc, inquit, in Palatio, atque in pulcherrimo urbis loco porticum esse patiemini, furoris tribunicii, sceleris consularis, crudelitatis conjuratorum, calamitatis reip. dolosæ mei defæam indicium ad memoriam omnium gentium sempiternam? quam porticum pro amore, quem habetis in reip. & semper habuistis, non modo sententiis, sed, si opus esset, manibus vestris disturbare cuperitis. De tota porticu locutus ea subiungit, quæ non ad totam attinent, sed ad partem dantatam dedicatam, id est, ad eam, quam e Ciceronis domo Clodius Libertati dedicaverat: nam, quæ pars in vetere Catuli porticu a Clodio facta est, eam cur dedicatam putem causæ nihil video: Nisi quod & inquit, illius castissimi sacerdotis super-**

cile licet, verum etiam ea li. verbis, quæ sunt in oratione de Maruspicio responsum: *Quid habet domus mea religiosus, nisi quod impuri & sacrilegi parietem tangit?* Et in ea pro Domo: *Monumentum iste nunquam, aut religionem cogitavit: habitare laque & magnificæ voluit; duosque & magnas, & nobilitatem conjungere.*

Hospitali nomine) Quia suum nomen Clodius inscripserat; sic in oratione pro Domo sua: *In conspectu totius urbis domus est mea, Pontifices, in qua si manes illud non monumentum urbis, sed sepulcrum, inimico nomine inscriptum; demigrandum potius aliquo est, &c.*

Cruentis) Quasi ex meo tuore confectis: meam enim ejectionem, id est, meum interitum, testantur.

Inustum) Inscriptum, dixit in oratione pro Domo: sed hic *Inustum*, cum stomacho pronunciavit, quasi per vim eæ litteræ impressæ, inustique fuerint.

Posse sunt) Hæc verba satis declarant, non esse Ciceroni restitutam eam ædium partem, quam Clodius Libertati consecraverat.

Non solum saluti meæ, quædammodum medici, sed etiam, ut aliptæ; virium, & coloris rationem habere voluissent) Et si aliptæ ætæ ex aliptæ, quod est uagare, dicti sunt: hic tamen si pro antiquioribus accipias, non admodum congruere cum sententia videbitur; vires enim, & colorem, oleum non augeat: sed subiberetur corporibus ad lassitudinem vitandam: quare libentius acceperim pro iis, qui exercitationibus athleticis præterant, quos *γυμναστας* Græci vocant. Cum enim athletis normam, & rationem exercendi corporis præscriberent, virium & coloris rationem habere videbantur. Hoc sensu & Celsus usurpavit, cum dixit initio librorum suorum: *Qui sue spontis est, nullis se obligere legibus debet, neque medico, neque aliptæ egeret; & Aristoteles Moralium libro secundo. Cur autem gymnastæ, aliptæ interdum sint apollati, occurrit ea ratio, quod ad eorum curam natio quoque athletarum pertinebat; ita non a toto munere, ut gymnastæ, sed a parte muneris, aliptæ dicti sunt: ut gymnasiū quoque *παιστέρα* vocabatur, cum *παιστέρα* gymnasiū pars sit. *Aliptæ* vero pro unctoribus, proprio sensu, sæpe usur-*

pavit Cælius Anrelianus.

Virium, & coloris rationem habere voluissent) Id est, ut me non solum ab exilio revocassent, sed pristinam simul cum salute dignitatem restituere voluissent: ep. 2. lib. IV. ad Attic. *Qui mihi penas incididerant, nulum essem teneant.*

Nunc) Pro, sed, ut libro primo de Divina. *Quæ quidem multo plura evenirent, si ad quietem integri virum; nunc onusti cibo, & vino, confusa & perturbata dormimus.* Et in proximo Tuscul. 3. *Nunc parvos nobis natura dedit igniculos: & alibi sæpe. Græci quoque non pro alia crebro usurpant.*

Apelles) Cœus, pingendi minus artifex, cui palam in hoc genere æstulit antiquitas. Dilexit eum præcipue, pingique ab uno voluit, ut a Praxitele tespi, a Lyssippu fingi, a cœteris edictis veruit Alexander ille Macedo; Plin. lib. VII. cap. 37. & lib. XXXVII. cap. 1. Horatius ep. 1. lib. II. & hic noster ep. 12. lib. V. & ad Attic. ep. 1. lib. II. in Bruto, de Oratore lib. III. & alii.

Veneris) Quæ una maxime inter Apellis opera excellit: celebratur a Cicerone ep. 21. lib. II. ad Attic. lib. III. Off. lib. II. de Divin. in Oratore, lib. I. de Nat. Deor. in Verrem, *Politiſſima arte*) Cui nihil deesset, exquisita in primis, & egestia: sic politum iudicium, politæ doctrinæ, politus homo.

Inchoatum) Inchoatum est, quod principia tantum habet: sic lib. III. Off. *Nemo pilor est inventus, qui l'eneriam partem, quam Apelles inchoatum reliquit, absolvit.*

Reliqui) Inexpectata morte oppressos.

In capite meo) Quia salutis tantum, non etiam dignitatis meæ, rationem habere voluerunt.

Elaboratum) Cum me in patriam reduxerunt.

Nam modo invidorum) De quibus hæc locus est.

Sed etiam inimicorum) Qui multo etiam magis, quam invidi, speraverant me post reditum, memoria calamitatis admonitum, fracto, ac demisso animo futurum.

De uno acerrimo) Uno, magis exprimit Metelli sortitudinem, quam si dixit.

dixisset, *De acerrimo*: quasi prater ceteros ea laude excelleret.

Constantia | Cui in L. Saturnini legem de agro Gallico dividendo, per vim latam, jurare noluit; & in exsilium abire, quam de sua sententia decedere, maluit. Plutarchus in Mario, Appianus libro primo Bell. Civ. in oratione pro Sextio.

Q. Metello L. F. | Distinguentis erat a duobus Metellis, quorum utrique prænomen Quinto fuit, Balatrico, & Nepote: itaque vel Numidici cognomen, ut in oratione pro Sextio, vel patris prænomen, ut hic, addi oportuit. Eandem ob causam lib. III. de Orat. dixit: *Corradis auditores, etsi multos cognovi Athenis, tamen audaces erratissimos laudare possum & socrum meum Scavolam, & Q. Metellum L. F. clarissimum virum.* Hoc Cæcilii familie cognomen unde manaverit, Festi fragmenta demonstrant: Metelli, inquit, dicuntur in re militari quasi mercenarii. Attius Annalius 27. *Colones, famulique, Metellique, Caculeque; u quo generi hominum Cæcilie familie cognomen putatur dultum.*

Fraſto animo, & demisso | Fraſta enim demittuntur potius, quam extolluntur.

Eſt vero probandum | Ironia: quæ negandi vim habet, cum affirmare verba tamen ipsa videantur. Sic Virgilius lib. IV. *Æneid.*

Egregium vero laudem, & spolia ampla referis

Tuque, puerque tuus. —

Summa voluisti | Tantum abest, ut etiam libentissime, precibus propinquorum, amicorumque neglectis, patria cesserit.

Egregia animi alacritate uſſurris | Cum reliqui fere omnes, erepto adſpectu patriæ, in mœnore jaceant. Recitat Gellius ipſius Metelli, ex epiſtola ad Domitios, hæc verba: *Ille omni jare, uſque honeſtate interdicti: ego neque aqua, neque igni careo; & ſummi gloriæ fruſtor.* De hac Metelli alacritate, & perpetua vultus, animique conſtantia, Valerius lib. IV. cap. 1. & is, qui librum ſcripſit de Viris illuſtribus.

M. illum Scaurum | Patrem ejus, pro quo exſtat mutilata Ciceronis q-

ratio, patricium, Æmiliz gentis, ſæpe principem Senatus: in cenſura Æniliam viam ſtravit; pontem Æmilianum extruxit. Nominat eundem cum laude in oratione pro Sextio, in ea pro Rabirio; & Salluſtius, Pedianus, Plinius, ſcriptor libri de Viris illuſtribus. Dicit autem *M. illum Scaurum*, ut hic diſtinguatur ab eo *M. Scauro*, qui conſulari & ipſe fuit, ſed Aureliz gentis, id eſt plebeji generis, minime cum hoc virtute, & honore conferendus. Itaque, cum loquitur Cicero de nobiliore Scauro, addit fere, diſtinguendi gratia, prænomen, *Ille*, ut in ea pro Domo: *Quod M. Druſus in legibus ſuis perſiſſet, bonus ille vir M. Scaurus, & L. Ceſſus conſules non obtinuerint.*

Conſtantia, & gravitate | Qui a C. Graccho uſque ad C. Marium ſeditioſis omnibus reſiſterit; quæ nulla vis, nulla minx, nulla invidia labefecerit. Sic enim de eo ſcripſit Cicero in oratione pro Sextio: in ea vero, quam pro ejus filio habuit, cuius exſtant reliquæ quædam, cuſtodem appellat triſp. Ter accuſatum, a Domitio tribuno pl. a Q. Servilio Cæpione, a Q. Vario tribuno pl. nec umquam damnatum indicat eadem oratio. Adione autem prima in Verrem ornat eum eadem conſtantiz, gravitatisque laude. Sic enim Scauri generum, M. Acilium Glabionem, prætorum, alloquitur: *Circumſpecte te ſumme auctoritatis, quæ te dies, nocteſque commoneant, fortiffimum tibi patrem, ſapienſiffimum uvum, graviffimum ſocrum fuiſſe. Quare, ſi Glabionis patris vim, & acrimoniam eripis ad reſiſtendum hominibus uulſiſſimis; ſi ovi ſicvole prudentiam ad proſpiciendas, quæ tæ, obſque horum ſumme comparantur, inſidias; ſi ſocri Scauri conſtantiam, ne quis te de vera, & certa poſſis ſententia dimovere: intelligis populus Romanus, &c. Conſtantiam ejus Pedianus etiam commendat his verbis: *Q. Servilius Cæpio Scaurum ob legationis Aſiæ invidiam, & adverſus leges pecuniarum captarum erum ſcis rep-tundarum lege, quam tulit Servilius Glancia. Scaurus tanta fuit conſtantia, & animi magnitudin, ut Cæpionem contra eum detuleris, &, brevique die inſpectionis acceptæ, reſſerit.* at il-*

stipendio dedicatio deterret. O rem, quam homines soluti a cura videre non sapuunt, tristiores autem sine maximo dolore audire non possunt! Publius ut Clodius, qui ex Pontificis maximi domo religionem eripuit, is in meam intui? Adhuc de illud ex eadem oratione de Catuli monumento testimonium, io quo est luculenta apostrophe ad Q. Catulum: Tu, Q. Catule, M. Fulvii domum, cum is fratris tui fover fuisset, monumentum tuarum manubiarum esse voluisti; at ejus, qui perniciosa reipubl. consilia cepisset, omnia memoria funditus ex oculis hominum, ac mentibus tolleretur; hoc si quis tibi, edificanti illam porticum, diceret: fore tempus, cum is tribunus pleb. qui auctoritatem senatus, iudicium bonorum omnium neglexisset, tuum monumentum, consulibus non modo inspectantibus, verum adiuvantibus, destrueret, everteret, idque cum ejus civis, de rep. viderem auctoritate consul defendisset, domum conjungeret: nonne responderes, id, aisi eversa civitate, accidere non posse? De litteris autem huic monumento inscriptis, ista sic: Tu praecilla patrie, turbo, ne tempestas patis, atque otii, quod in naufragio tripuit. tenebris offusa, demerso populo, everso atque iusto senatu, dirueris, edificaris, religione omni violata, reip. tamen nomine contaminaris, in civis hujusce adibus, & in urbe, quam suis laboribus ac periculis conservasset, monumentum deleta reip. collocatis ad equitum notam, ad dolorem bonorum omnium, sublatoque Q. Catuli nomine, incidaris, id sperasti remedium, quam quoad mecum simul expulsi careret his moribus, esse salutem? Locum autem hujus inscriptionis verisimile est fuisse, nam ubi antea fuerat inscriptio Catuli, quae fuit in media vetere porticu, sed in niella parte totius novae porticus; nam, si Catuli porticum Clodius evertit, eamdemque ita aedificavit, ut, adjuncta Ciceronis aedium parte, longiorem faceret, quod multa confirmant; quis dubitet, mutatum quoque inscriptionis locum? quod si locus mutatur; certe nusquam aptior, quam io media nova porticu. Hic quzti potest, manserit ne, restituito Cicrone, hae inscriptioni, sicuti movisse illam io monumento senatus, Cicero ad Len-

tulum scribens questus est. Non mansisse, idem Cicero io ep. 2. ad Att. lib. IV. significat his verbis: Consules porticum Catuli reseruandum locerant & illam porticum redemptores statim sunt demoliti. Si porticum demoliti sunt redemptores: non mansisse Clodii inscriptionem, satis constat. Tertium monumentum est, quod in parte Ciceronis aedium forum spectante, id est, in ea, quae conjuncta est cum Catuli porticu, Libertati Clodius dedicavit, illato Tanagrae cujusdam meretricis simulacro, quod pro libertate coleretur: hoc monumentum significatur in eo loco orationis pro Domino: In conspectu totius urbis domus est mea, Pontifices in qua si maior illud non memoratum urbis, sed sepulcrum, tamico nomine inscriptum, demigrandum potius aliquo est, quam habitandum in ea urbe, in qua tropes & de me, & de rep. viderem constituti. An ego tantum aut animi duritiam habere, aut oculorum impudentiam possum, ut, cujas urbis servitorem me esse senatus omnium assensu toties iudicant, in ea possim fatueri domum meam eversam non ab inimico meo, sed ab h. ste communi, & ab eodem extructam, & positam in oculis civitatis, ne umquam conq. uerere possi stema bonorum? Extructam, inquit, quod in ejus parte everti Clodius porticum lecerat & in summa porticu, ne impediretur ambulatio, monumentum Libertatis. Infra quoque: Ista tua pulchra Libertas deos penates, & familiares meos lares expulsi; ut n. te ipsa umquam in capiviis sedibus collocarentur? Et paullo post: Libertatis simulacrum in domo hui. collocabas, quae domus erat ipsa indio tui crudelissimi dominatus, & miserrime populi Romani servitutis. Eam ac potissimum Libertas domo sua debet pelleri, qui nisi fuisset, in servorum possessionem civitas tota venisset? At unde inventa est ista Libertas? Tanagrae quidam meretricis fuisse di. i. n. r. ejus non longe a Tanagrae simulacrum e marmore in sepulcrum posuit: hoc quidam homo nobilis, non alienus ab hoc religio Libertatis sacerdoti, ad ornatum civitatis suae deportavit; figum, de busto meretricis abietum, illi dedit, quod esset figum magis ignorum, quam publice licentiae. Hanc deam quiscumque violare audeat, imaginem meretricis, ornamentum sepulcri, a fure sublatum,

rum, a sacilego collocatam? hoc me domo mea pellet? hæc ultrix offitit civitatis, reipub. spaliis ornabitur? hæc erit in eo monumento, quod positum est, ut esset indicium oppressi senatus ad memoriam æternam turpitudinis? De eodem monumento paullo post: At videte hominis intulerabilem audaciam, cum projecta quadam & effrenata cupiditate. Monumentum iste aumquam, aut religionem ullam cogitavit? habere laze, & magister voluit, duosque & magnas, & nobiles domos conjugere: domus mea illa prope tota vacua est: viz pars ædium meorum decima ad Catuli porticum accessit; causa fuit ambulatio, & monumentum, & ista Tanagra, oppressa libertas, Liberta; in Palatio pulcherrimo prospectu, porticum tum coactibus pavimentum trecentum pedum concupierat, amplissimum peristylum, cetera ejusmodi, facile ut omnia domos & locitit & dignitate superaret. Ambulationem vocat porticum adjectam, exstructam in parte Ciceronis ædium, qua prospectus erat in forni: monumentum autem, illam partem, in qua dixi positum a Clodio simulacrum Libertatis, id est Tanagrae meretricis. Atque, in hoc etiam tertio monumento inscriptum fuisse nomen Clodii, etiam verba Ciceronis jam recitata offendunt, iterabo tamen eadem: In conspectu, inquit, totius urbis domus est mea, Pontificat in qua si manet illud aea monumentum urbis, sed sepulcrum, inimico nomine inscriptum, demigrandum potius aliquo est. Injicitur in hujus fere narrationis exitu tamquam scrupulus abeunti; positum enim dicit aliquis simulacrum Libertatis non in domo Ciceronis, sed in Catuli porticu, quia scripta sunt hæc in oratione de Haruspicio responsis: simulacrum ereptum ex meretricis sepulchro in imperatoris monumento collocare. Quid igitur? an a seipso dissentire Ciceronem putemus? non dissentit; sed quia tota illa porticus, tum e Catuli veteris porticu, tum e Ciceronis ædibus facta, porticus Catuli utilitate nomine vocabatur; ideo simulacrum illud in Catuli monumento positum dicit, habita nominis ratione; cum tamen idem in sua domo positum videret. Hoc tertium monumentum sacrum dedicatumque fuit: ideo delubrum Cicero vocat in ea pro-

domo, vov. Plutarchus, vov. Dio: & ep. 1. lib. IV. ad Atticum: si Pontificia religioem supulerint, æream placam habebimus. Dixi de tribus monumentis, tribusque inscriptionibus: unum seuatui mansisse monumentum, unamque simul inscriptionem, & in hac ad Lentulum epistola, & in oratione de Haruspicio responsis, Cicero non medicari cum dolore significat. Illud addam quasi extra rem, nec tamen prorsus a re sejunctum: nun esse a Clodio totum Ciceronis domum dedicatam, sed eam tantum partem, quæ ad Catuli porticum accessit, & in qua, ut ipse Cicero dicit, ambulation, monumentum, & Tanagrae simulacrum fuit: nam reliquam domum Clodius, ut in sua domo porticum trecentum pedum cum conclavibus efficeret, occuparat, simulata citione Statonis cuiusdam Marci; qua de re sic in eadem pro Domo: Roma religio, cum ædes meas idem emerit, & videret, tamen, illis tantis tenebris, non est ausus suum nomen citioni illi ascribere. Pius sitilites Statonem illum, humanam sua virtute egentem, ut is, qui in Marfa, ubi natus est, & telum, quo imbris vitandi causa succederet, nullum haberet, ædes in Palatio nobilissimas emisse se diceret; inferiorem ædium partem assignavit aea sue genti Ponticia, sed Clodia, quam reliquit: quem in auctoritate multis Clodii nomen dedit, nisi aut egestate, aut scelere perditus. In eadem supra: Hominem invenire ista lobatum, cum amica tenebat, neminem potui, cui sedes meas addiceret, cui traderet, cui donaret: ipse, cum loci illius, cum ædium cupiditate flagraret, ob eamque causam unam una iusta illa ratione sua vir bonus dominum se in meis bonis effuluisse, tamen illo ipso in fure suo non est ausus meam domum, cujus cupiditate infammatus erat, possidere. Et in ep. 2. ad Att. lib. IV. de parte ætem dedicata, non de tota domo, aperta mentio fit: nam, quia sacra loca habitare profanis non licet, ideo Clodius eam partem non dedicavit, quam partem cum sua domo coniungere, partem Clodii genti assignare cogitabat. Habuisse autem in Palatio Clodium proxime Ciceronem, sic ut paries parietem attingeret, non modo ex his, quæ jam posui, conjicere facile

cile licet, verum etiam ex li. verbis, quæ sunt in oratione de Haruspicum responsis: Quid habet domus mea religiosi? nisi quod impuri & sacrilegi partem tangit? Et in ea pro Domo: Monumentum iste nunquam, aut religionem cogitavit: habitare laze & magnifice voluit, domusque & magnas, & nobiles domos coniungere.

Hospitali nomine) Quia suum nomen Clodius inscripserat; sic in oratione pro Domo sua: In conspectu totius orbis domus est mea, Pontifices, in qua si morer illud non monumentum urbis, sed sepulcrum, inimico nomine inscriptum; demigrandum potius aliquo est, &c.

Crenatis) Quasi ex meo crure confectis: meam enim crenationem, id est, meum interitum, testantur.

Inustum) Insriptum, dixit in oratione pro Domo: sed hic *instum*, cum stomacho pronuntiavit, quasi per vim ex litteræ impressæ, inustæque fuerint.

Peſſi sunt) Hæc verba satis declarant, non esse Ciceroni restitutam eam adium partem, quam Clodius Libertati consecraverat.

Non solum salutis meæ, quemadmodum medici, sed etiam, ut aliptæ; virium, & coloris rationem habere voluissent) Et si aliptæ xro ex ἀλειτουργ, quod est ungere, dicti sunt: hic tamen si pro unctoribus accipias, non admodum congruere cum sententia videbitur; vires enim, & colorem, oleum non augeat: sed adhibetur corporibus ad lassitudinem vitandam; quare libentius acceperim pro iis, qui exercitationibus athleticis præerant, quos γυμνασται Græci vocant. Cum enim athletis normam, & rationem exercendi corporis præscriberent, virium & coloris rationem habere videbantur. Hoc sensu & Cellus usurpavit, cum dixit initio librorum suorum: Qui sue spontis est, nullis se obligere legibus debet, neque medico, neque aliis egeret; & Aristoteles Moraliu. libro secundo. Cui autem gymnastæ, aliptæ interdum sint apoclati, occurrit ea ratio, quod ad eorum curam unctio quoque athletarum pertinebat; ita non a toto munere, ut gymnastæ, sed a parte muneris, aliptæ dicti sunt: ut gymnasiu quoque παλæstra vocabatur, cum παλæstra gymnasiu pars sit. Aliptas vero pro unctoribus, proprio sensu, sæpe usur-

pavit Cælius Aurelianus.

Virium, & coloris rationem habere voluissent) Id est, ut me non solum ab exilio revocassent, sed pristinam simul cum salute dignitatem restituere voluissent: ep. 2. lib. IV. ad Attic. Qui mihi penam inciderant, nolunt eandem renasci.

Nunc) Pro, sed, ut libro primo de Divin. Quæ quidem multa plura evenirent, si ad quietem integri iremus: nunc enusti cibo, & vino, confusi & perturbati cernimus. Et in proœmio Tuscul. 3. Nunc parvos nobis natura dedit igniculos: & alibi sæpe. Græci quoque vix pro illa crebro usurpant.

Apelles) Cuius, pingendi mirus artifex, cui palmam in hoc genere detulit antiquitas. Dilexit eum præcipue, pingique ab uno voluit, ut a Praxitele tealpi, a Lyſippo fingi, a ceteris edicto vetuit Alexander ille Macedo; Plin. lib. VII. cap. 37. & lib. XXXVII. cap. 1. Horatius ep. 1. lib. II. & hic noster ep. 12. lib. V. & ad Attic. ep. 1. lib. II. in Bruto, de Oratore lib. III. & alii.

Veneris) Quæ una maxime inter Apellæ opera excellit: celebratur a Cicerone ep. 21. lib. II. ad Attic. lib. III. Off. lib. II. de Divin. in Oratore, lib. I. de Nat. Deor. in Verrem.

Politissima arte) Qui nihil deesse, exquisita in primis, & egregia: sic politum iudicium, polita doctrina, politus homo.

Inchoatum) Inchoatum est, quod principia tantum habet: sic lib. III. Off. Nemo puer est inventus, qui Venetia eam partem, quam Apelles inchoatum reliquit, absolveret.

Reliquis) Inexpectata morte oppressus.

In capite meo) Quia salutis tantum, non etiam dignitatis meæ, rationem habere voluerunt.

Elaborant) Cum me in patriam reduxerunt.

Nam modo invidorum) De quibus hætenus locutus est.

Sed etiam inimicorum) Qui multo etiam magis, quam invidi, speraverant me post reditum, memoria calamitatis admonitum, fracto, ac demisso animo futurum.

De uno acerrimo) Vno, magis exprimit Metelli fortitudinem, quam si dixit.

dixisset, *De acrimo*: quasi prater ceteros ea laude excelleret.

Constantia) Cum in L. Saturnini legem de agro Gallico dividendo, per vim latam, jurare noluit, & in exilium abire, quam de sua sententia decedere, maluit. Plutarchus in Mario, Appianus libro primo Bell. Civ. in oratione pro Sextio.

Q. Metello L. F.) Distinguendus erat a duobus Metellis, quorum utrique prænomen Quinto fuit, Balearico, & Nepote: itaque vel Namidici cognomen, ut in oratione pro Sextio, vel patris prænomen, ut hic, addi oportuit. Eandem ob causam lib. III. de Orat. dixit: *Carædis auditores, etsi multos cognovi Athenis, tamen auditores ceruissimos laudare possum & socerum meum Scauolum, & Q. Metellum L. F. clarissimum virum.* Hoc Cæcilie familiez cognomen unde manauerit, Festi fragmenta demonstrant: *Metelli*, inquit, dicuntur in te militæ quasi mercenarii. Attius Annalium 27. *Colones, famulique, Metellique, Caculeque*; a quo genere hominum Cæcilie familie cognomen putatur ductum.

Fraſto animo, & demisso) Fraſta enim demittuntur potius, quam extolluntur.

Eſt vero probandum) Ironia: quæ negandi vim habet, cum affirmare verba tamen ipsa videantur. Sic Virgilius lib. IV. *Æneid.*

Egregiam vero laudem, & spolia ampla referis

Tuque, perque tuas. —

Summa voluntate) Tantum aheſt, ut etiam libentissime, precibus propinquorum, amicorumque neglectis, patri cederet.

Egregia animi alacritate abſeris) Cum reliqui fere omnes, erepto adſpectu patriæ, in morore jaceant. Recitat Gellius ipsius Metelli, ex epistola ad Domitios, hæc verba: *Illi omni jure, atque honestate interdicti; ego neque aqua, neque igni careo; & summi glæris fruſcor.* De hac Metelli alacritate, & perpetua vultus, animique constantia, Valerius lib. IV. cap. 1. & is, qui librum scripsit de Viris illustribus.

M. illum Scaurum) Patrem ejus, pro quo exſtat mutilata Ciceronis o-

ratio, patricium, *Æmiliz* gentis, sæpe principem Senatus: in cenſura *Æmilium* viam ſtravit, pontem *Æmilium* exſtruxit. Nominat eundem cum laude in oratione pro Sextio, in ea pro Rabirio; & Salluſtius, Pelianus, Plinius, ſcriptor libri de Viris illuſtribus. Dicit autem *M. illum Scaurum*, ut hic diſtinguatur ab eo M. Scauro, qui conſularis & ipſe fuit, ſed Aureliæ gentis, id eſt plebei generis, minime cum hoc virtute, & honore conferendus. Itaque, cum loquitur Cicero de nobiliore Scauro, addit ſere, diſtinguendi gratia, prænomen, *Ille*, ut in ea pro Domo: *Quod M. Druſus in legibus ſuis plerique, bonus ille vir M. Scaurus, & L. Craſſus conſules non obſcurant.*

Conſtantia, & gravitate) Qui a C. Graccho uſque ad C. Marium ſeditioſis omnibus reſiſtiter; quæ nulla vis, nullæ minz, nulla invidia labefecerit. Sic enim de eo ſcripſit Cicero in oratione pro Sextio: in ea vero, quam pro ejus filio habuit, cujus exſtant reliquæ quædam, *cuſtodem* appellat *reip.* Ter accuſatum, a Domitio tribuno pl. a Q. Servilio Cæpione, a Q. Vario tribuno pl. nec unquam damnatum indicat eadem oratio. Actione autem prima in Verrem ornat eum eadem conſtantiz, gravitatisque laude. Sic enim Scauri generum, M. Acilium Glabrimonem, prætozem, alloquitur: *Circumſtant te ſummæ auctoritates, quæ te dici, noſteſque commoneant, fortiffimum tibi patrem, ſapientiffimum avum, graviffimum ſocerum fuiſſe.* Quare, ſi Glabrioris patris vim, & acrimoniam ceperis ad reſiſtendum hominibus audaciſſimis; ſi qui Scauro prudentiam ad proſpiciendas, quæ tæ, atque horum forme compendant, infilias; ſi ſoceri Scauri conſtantiam, ne quis te de vera, & cæcis poſſit ſententia dimovere: intelligit populus Romanus, &c. Conſtantiam ejus Pelianus etiam commendat his verbis: *Q. Servilius Cæpio Scaurum ob legationis Aſtæſicæ invidiam, & adverſus leges pænitærum captærum reum ſecit repp-tularum lege, quam tulit Servilius Glævia. Scaurus tanta fuit conſtantia, & animi magnitudine, ut Cæpionem contra reum detulerit, & breviori die inqueſtione accepta, efficeret,* ut il-

cile licet, verum etiam ex li verbis, quæ sunt io oratione de Hæralpicum responſus: Quid habet domus mea religioſa, niſi quod impuri & ſacrilegi parietem tangit? Et io ea pro Domino: Monumentum iſte æuamq, aut religioſam cogitavit: habitare laze & magnifice voluit, daſque & magnas, & nobiles domos conjungere.

Hæſiti nominat | Quia ſuum nomen Clodius inferſerat; ſic in oratione pro Domino ſua: In conſpectu totius urbis domus eſt mea, Pontifices, in qua ſi manet illud non monumentum urbis, ſed ſepulcrum, inimici nominis inſcriptum; demigrandum potius aliquo eſt, &c.

Cruentis) Quasi ex meo cruento conſeſſis, meam enim ejectionem, id eſt, meum interitum, reſtantur.

Inſuſtum) Inſcriptum, dixit in oratione pro Domino: ſed hic Inſuſtum, cum ſtomacho pronunclauit, quaſi per vim ex litteræ impreſſæ, inuſtæque fuerint.

Paſſi ſunt | Hæc verba ſatis declarant, non eſſe Ciceroni reſtitutam eam ædium partem, quam Clodius Libertati conſecraverat.

Non ſolum ſalutis mea, quemadmodum medici, ſed etiam, ut alijs; virum, & coloris rationem habere voluiſſent) Eſſe alijs æro ex ætate, quod eſt uerget, diſti ſunt: hic tamen ſi pro unctoribus accipias, non admodum congruere cum ſententia videbitur; vires enim, & colorem, oleum non augeat: ſed adhibetur corporibus ad ſaſtitudinem vitandam: quare libentius acceperim pro iis, qui exercitationibus aſtleticis præerant, quos γυμναſτας Græci vocant. Cum enim athletis normam, & rationem exercendi corporis præſcriberent, virum & coloris rationem habere videbantur. Hoc ſenſu & Cæſus uſurpauit, cum dixit initio librorum ſuorum: Qui ſua ſpontis eſt, nullis ſe obligare legibus debet, neque iudicio, neque alijs egerre; & Ariſtoteles Moralium libro ſecundo. Cur autem gymnæſta, alijs interdum ſint appellati, occurrit ea ratio, quod ad eorum curam hæſti quoque athletarum pertinebat; ita non a toto munere, ut gymnæſta, ſed a parte muneriſ, alijs diſti ſunt: ut gymnæſium quoque paleſtra vocabatur, cum paleſtra gymnæſti pars ſit. Alijs vero pro uictoribus, proprio ſenſu, ſæpe uſur-

pauit Cælius Aureliaſus.

Virum, & coloris rationem habere voluiſſent | Id eſt, ut me non ſolum ab exilio reuocaeſſent, ſed priſtinam æmul cum ſalute dignitatem reſtituere voluiſſent: ep. 2. lib. IV. ad Attic. Qui mihi prænas inciderant, nolunt eſſe dem reuſſi.

Nunc) Pro, ſed, ut libro primo de Divin. Quæ quidem multo plura enumerant, ſi ad quietem integri iremus: nunc conuſſi cibo, & vino, conſuſa & perturbata ærimus. Et in proœmio Tuſc. 3. Nunc parvulos nobis natura dedit igniculos: & alibi ſæpe. Græci quoque nunc pro αλλὰ crebro uſurpant.

Apelles) Cuius, pingendi minus artiſteſ, cui palmas io hoc genere ſetultit antiquitas. Dilexit eum præcipue, pingique ab uno voluit, ut a Praxiteles ſcalpi, a Lyſippo ſungi, a ceteris editio veruſt Alexander ille Macedo. Plin. lib. VII. cap. 37. & lib. XXXVII. cap. 1. Horatius ep. 1. lib. II. & hic noſter ep. 12. lib. V. & ad Attic. ep. 1. lib. II. in Bruto, de Oratore lib. III. & alii.

Verris) Quæ una maxime inter Apellii opera excelluit: celebratur a Cicerone ep. 21. lib. II. ad Attic. lib. III. Of lib. II. de Divin. in Oratore, lib. 1. de Nat. Deor. in Verrem.

Politiſſima arte) Cui nihil deeſſet, exquisita in primis, & egregia: ſic politum iudiciam, politiſſima doctrina, politiſſimus homo.

Inchoſtum) Inchoſtum eſt, quod principia tantum habet: ſic lib. III. Of. Nemo pichor eſt inventus, qui Veneris eam partem, quam Apelles inchoſtum reliquit, abſolueret.

Reliquit) Inexpleſſata morte oppreſſus.

In capite meo) Quia ſalutis tantum, non etiam dignitatis meæ, rationem habere voluerunt.

Elaborant) Cum me io patriam redaxerunt.

Non modo inuidorum) De quibus hæſtenus locutus eſt.

Sed etiam inimicorum) Qui multo etiam magis, quam invidi, ſperaverant me poſt reditum, memoria calamitatis admonitum, fraſto, ac deſmiſſo animo futurum.

De uo accerrimo) Vno, magis expri- mit Metelli ſortitudinem, quam ſi

dixiſſet.

dixisset, *De acerrimo*: quasi praeferat ceteros ea laude excelleret.

Complensio) Cum in L. Saturnini legem de agro Gallico dividendo, per vim latam, jurare noluit; & in exilium abire, quam de sua sententia decedere, maluit. Plutarchus in Mario, Appianus libro primo Bell. Civ. in oratione pro Sextio.

Q. Metella L. F.) Distinguendus erat a duobus Metellis, quorum utriusque praenomen Quinto fuit, Balearico, & Nepote: itaque vel Numidici cognomen, ut in oratione pro Sextio, vel patris praenomen, ut hic, addi oportuit. Eandem ob causam lib. III. de Orat. dixit: *Caracadia auditores, etsi multos cognovi Athenia, tamen audiores certissimos laudare possum & socerum meum Scevolam, & Q. Metellum L. F. clarissimum virum.* Hoc Caecilii familiae cognomen unde mutuaverit, Festi fragmenta demonstrant: *Metelli*, inquit, dicuntur ia re militari quasi mercenarii. Attius Annalius 27. *Caleneae, famulique, Metrellique, Caculeque*; a quo generit hominum Caecilii familiae cognomen putatur ductum.

Frausto animo, & demisso) Frastra enim demittuntur potius, quam extolluntur.

Est vero probandum) Ironia: quae negandi vim habet, cum affirmare verba tamen ipsi videantur. Sic Virgilius lib. IV. *Aeneid.*

Egregiam vero laudem, & spolia ample referitis

Tuque, puerque tuus. —

Summa voluente) Tantum adest, ut etiam libentissime, precibus propinquorum, amicorumque neglectis, patria cesserit.

Egregia animi avaritate abseris) Cum reliqui fere omnes, erepto aspectu patriae, in mœnore jaceant. Recitat Gellius ipsius Metelli, ex epistola ad Domitios, hæc verba: *Illi omni jure, atque honestate interdicti: ego neque aqua, neque igni careo; & summa gloria fruor.* De hac Metelli avaritate, & perpetua vultus, animique constantia, Valerius lib. IV. cap. 1. & is, qui librum scripsit de Viris illustribus.

At, illum Scavorum) Patrem ejus, pro quo exstat mutilata Cicerois q.

ratio, patricium, *Æmilii gentis*, sæpe principem Senatus: in censura *Æmilium* viam stravit, ponem *Æmilium* exstruxit. Nominat eandem cum laude in oratione pro Sextio, in ea pro Rabirio; & Sullustius, Pedianus, Plinius, scriptor libri de Viris illustribus, Dicit autem *M. illum Scavorum*, ut hic distinguatur ab eo M. Scavo, qui consularis & ipse fuit, sed Aureliæ gentis, id est plebei generis, minime cum hoc virtute, & honore conferendus. Itaque, cum loquitur Cicero de nobiliore Scavo, addit fere, distinguendi gratia, praenomen, *Ille*, ut in ea pro Domo: *Quod M. Drusus in legibus suis plerisque, bonus ille vir M. Scavus, & L. Crassus consules non obdormierint.*

Constantis, & gravitate) Qui a C. Graccho usque ad C. Marium seditionis omnibus resistit; quæ nulla vis, nullæ minx, nulla invidia labefecerit. Sic enim de eo scripsit Cicero in oratione pro Sextio: in ea vero, quam pro ejus filio habuit, eujus exstant reliquæ quædam, *custodem* appellat *reip.* Ter accusatum, a Domitio tribuno pl. a Q. Servilio Cæpione, a Q. Vario tribuno pl. nec umquam damnatum indicat eadem oratio. Actione autem prima in Verrem ornat eam eadem constantia, gravitatisque laude. Sic enim Scavri gentium, M. Acilium Glabrimonem, prætorem, alloquitur: *Circumstant te summe auctoritates, quæ te dires, noctesque commoneant, fortissimum tibi patrem, sapientissimum avum, gravissimum socerum fuisse.* Quare, si Glabronis patris vim, & acrimoniam ceperis ad resistendum hominibus audacissimis; si avi Scævole prudentiam ad prospiciendas, quæ tua, atque horum sume comparantur, insidias; si soceri Scavri constantiam, ne quis te de vera, & certa possit sententia dimovere: intelligit populus Romanus, &c. Constantiam ejus Pedianus etiam commendat his verbis: *Q. Servilius Cæpie Scavum ob legationis Asiaticæ invidiam, & adversus leges pecuniarum captarum reum fecit reprobatarum lege, quam tulit Servilius Glomæ. Scavus tanta fuit constantia, & animi magnitudine, ut Cæpionem contra reum detuleris, & breviore die inquisitionis accepta, efficeris, ut it-*

ut ille prior causam diceret, M. quoque Drusum tribunum pl. cohortatus sit, ut iudicium committeret.

Gravitate) In eadem oratione pro Scuro gravitatem ei tribuit: Curis, inquit, illa de gravissimo principatu prorsus, fortissimè se sustinet.

Suspirantia) Quia verisimile videtur; malis enim sæpe frangitur constantia.

Cumque Metellum) Sic malo, quam, Cum Q. Metellum, est enim hæc altera ratio, cur maiore etiam, quam antea, esse animo deberet. Habent autem libri quoque vetiores, in iis Medicus, Cumque.

Promulgantibus omnibus) Legem de reditu Ciceronis omnes magistratus promulgarunt, præter Appiam prætorem, P. Clodii, qui Ciceronem sua lege eiecerat, fratrem, & duos tribunos plebs Serranum, & Numerium Quintum, quos in oratione in Pisonem de lapide entus vocat: pro Milone autem, Septem, inquit, prætores, alio tribuni plebs, defensores mei.

Referente consule) P. Lentulo: idem in oratione post reditum ad Quir. Ego, ita, a quibus ejectus sum, provincias obtinentibus, intimis autem optimo viro & minissimo, altero consule referente, reditus sum. Hoc autem intelligendum, quia Lentuli maxime opera in patriam restitutus est Cicero, ideo relationem in Senatu ei tantum tribui, cum tamen alter consul, non a principio, sed P. Servilii Itaurici oratione permotus, in relatione consenserit. Itaque, cum ait Cicero, Lentulum retulisse, actionis initium, & præcipuam sui reditus causam spectat; cum vero addit, simul Q. Metellum retulisse, exitum rei considerat: primo enim adversatus non est Metellus Lentulo referenti; post etiam, Servilii cohortatione, & precibus, adiuvit: unde illud in oratione post reditum in Senatu: Fuit is non modo salutis defensor, qui ante hoc unum beneficium faceret inimicus; verum etiam adscriptor dignitatis mee. Et in ea post reditum ad Quir. P. Lentulo audire, & pariter referente collega, frequentissimum Senatus, uno dissentiente, nullo intercedente, dignitatem meam verbis amplissimis ornans. Et pro Domo: Q.

Metellus, collega tuus de me ad Senatum tecum una retulis. Et pro Sestio: Vt & Q. Metellus consul, qui mihi vel maxime ex magnis contentionebus rip. fuisset inimicus, de mea salute retulere.

Comitiis Centuriatis) Quibus legem tulit Lentulus consul: qua de re sic in oratione pro Domo: Constat, nullis unquam comitiis campum Martium tanta celebritate, tanto splendore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. In Pisonem: Legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus consul de collega Q. Metelli sententia: quæ levis quomodo accipietur sit, quid me attinet dicere? ex vobis audio, nemini civi nullum, quo minus adesset, iustum excusationem esse visum, nullis comitiis unquam multitudinem hominum tantam, neque splendidiorum fuisse. Et pro Sestio: Cum de me ex S. C. Comitiis centuriatis ferebatur, quis est, qui non profiteretur se adfuisse, & suffragium de salute mea tulisse? Comitiarum tria genera fuerunt, de quibus alio loco pluribus verbis: hoc tantum dicam, centuriatis creati solitos esse maiores dumtaxat magistratus, consules, decemviro, tribunos militum, consulari potestate, ceniores, prætores: iisdem a maioribus tantum magistratibus leges esse latas, ut cum de bello indico ferebatur: haberi autem a tribuno pl. non potuisse, qui non fuit inter maiores magistratus: quod si perduellionis aliquem tribunum pl. accusaret, (quo de crimine centuriatis comitiis populus iudicare solitus est) petebat a consule diem, quo populum in campum Martium per centurias non ipse, sed consul ad iudicium convocaret. Livius, Gellius, alii.

Ordinibus) Augere sententiam Cicero videtur, cum, facta hominum mentione, ordines subiungit: quod illi familiare est. Epist. 10. lib. III. Quæ de hominum, atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me. Et pro Cornelio, Oratione I. Num alicui gratificatus aut homini, nos ordinem? & Cælius epist. 17. lib. VIII. Præter fructuosos paucos, nec homo, nec urbs quisquam est, nisi Pompeianus. Omni genere hominum, & ordinum, dixit libro secundo Offic. Tres autem erant ordines

dines in civitate, Senatus, Equites, Plebs.

Quod quicumque malevolentissimum) Vel minima res malevolentissimus offendit: ego tamen nihil committo, quod jure quicumque, vel malevolentissimum, possit offendere.

Alienioribus) Cum quibus nulla intercelit amicitia. Ad Attic. epist. 20. libro secundo: *Si modo erunt ejusmodi litteræ, quas in alienum incidere nolum.* Et ad eundem lib. X. *Obsecrata jam epistola, non placuit ei dare, cui confiteremur; quod erat alienus:* Epist. 2. lib. I. ad Q. Fr. *Si Clodius vi agere conabitur; spero fore studiosi non solum amicorum, sed etiam alienorum, ut vi resistamus.* Pro Murena: *Ex conditione Cato nobis erat in hac civitate natus, vi ejus opes, & ingenium profusio multis, etiam indignissimis, viæ coequam inimicus esse deberet.*

Eos) Quos sæpe natu, & significatione appellat: invadebant enim Ciceroni, novo homini, optumates multi.

Splendorem, & speciem) Dignitatem & gratiam.

Invenitur) Plus est, *perspicere*, quam *intueri*, propterea de manifestis, splendore, & specie, dixit, *Intentor*: de occultioribus autem, sollicitudine, & labore, *Perspicere non possunt*. Similibus verbis, in simili sententia, usus est Illocrates, cum scriberet ad Isionis liberos: *Τας μὲν εἰσας, inquit, καὶ τὰ κερδῆ, καὶ τὴν ἡδονὴν ὁρῶσι, καὶ πῶτος ἐκπληροῦσθαι προσδοκῶσι: τὰς δὲ ταρχῆς, καὶ τὴν φροβίαν, καὶ τὰς συμφορὰς, τὰς τοῖς ἀρχαῖσι συμπιπτεῖν, καὶ τοῖς φίλοις αὐτῶν, ἢ δεινῶν.* *Auctoritatem quidem, & enolumentum, & voluptates vident; iisque se sui posse sperant; sed turbas, & terrores, & clades principibus obici solitas, illorumque amicis non perspicimus.* Crebro incurrebat Cicero in hujusmodi figuras; primum quidem, quia valebat ingenio; deinde, quia libros maxime pervolutabat Illocratis, quem laudat egregie in libris de Oratore, in Bruto, in Oratore.

Sollicitudinem, & laborem) Quibus eum splendorem, & gratiam speciem tuor.

Quibus ornem Cæsarem) Cui decreverat supplicationem quindecim die-

rum, stipendium, decem legatos: quod supra ostendi.

Quasi desiverrim) Hic, *Quasi*, non minuit, sed indicat: ut si dixisset; Illud queruntur in meis sententiis, quod a pristina causa desiverrim. Eadem vis huiusce verbi cognoscitur apud Suetonium in Tiberio, cum ait *Ab Officiis oram Campanie legens, imbecillitate Augusti nunciata, paulum substitit; sed, increbrescente rumore, quasi ad consensionem majoris spiritus commoveretur; tantum non adversis tempestatibus Rhodum navigavit.*

A pristina causa) Ab optimatum causa, qui se tueri republ. proferebantur; cum Cæsar, Pompeius, & Crassus pro ipsorum potentia contendere viderentur. *Priusquam vero, quam ante exilium, nulla neque Cæsaris, neque Pompeii ratione habita, deleuderat.*

Cum illa saepe, quæ paulo ante proposui, tum hoc non in posterum) Cum illa me ad ornandum Cæsarem exhortantur, quæ paulo ante collegeram, fides Pompeii, quam Cæsari de me dederat, Quinti fratris, quam Pompeio; ipsius Pompeii voluntas, de me optime meriti; quorundam optimatum eum inimico non solum meo, sed etiam patriæ, ac honorum omnium reconciliatio; Cæsaris & ventus amicitia, & incredibilis quædam in me, fratremque meum liberalitas; res ipsa publica, Pompeii, Cæsarisque rebus gestis non mediocriter auxita; quæ cum iis, quibus tantum deberet, nolle contentionem fieri videretur. Cum igitur hæc me movent; tum accedit illa ratio, a Platone comprobata, quod, quales in republ. principes, tales video reliquos tolerare esse cives.

Corpeam exponere) Cum enim sententiam Platonis posuisset de corruptis principum exemplo civibus, eam ut probaret, ita longe digressus est, inducta commemoratione sui consultatus, ut a proposito non nihil aberrasse videatur: itaque narrationem interruptam, ab alio tamquam usum principio, rexit.

Non offendet eundem honorum sensum) Ex quo sequitur, ut sententia quoque nostra commutanda videatur: siquidem Platonem audimus, mutare civi-

civitatis causam in principes conferentem.

Reliquisti) Tercio ante anno in provinciam iverat Lentulus; interea conversus est orbis rē. sed maxime superiore anno, Pompeio, & Crasso coll.

Confirmatus) Confirmandi enim Senatus consul ipse ex Kalend. Ian. fundamenta jecerat.

Interruptus, & efflatus) Annum significat, quo multa per vim, contraque auspicia gesta sunt a Cæsare consule, ejusque voluntatis ministro Varinio tribuno pleb.

Recreatus ab te totus est) Amissam enim Pisone, & Gabinio coll. auctoritatem Senatus revocasti cum aliis in rebus; tum vero in salute mea, quam Clodius, ingenti Senatus dolore, affligerat.

A quibus turendus furest) De iis loquitur, quos supra appellavit his verbis: *Aut occulta nonnullorum edis, aut obscura in me studio creantur.* Et: *Certum hominum, quos jam debes suspicari, sermones referebantur ad me.* Et: *Vfus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me resistendo, quam furant iidem in turendo.* Infra vero: *Quidam homines, & iidem illi, quos sepe natus significationeque appello.* Turendus autem passive, ut *Frendus*, *Vtendus*; sed ipso quoque verbo passive usus est Varro libro primo de re Rust. In bello ab his turbantur.

Fronte, atque vultu) Quæ sæpe mentiantur.

Sustinetur) Fallendi studio suscepta. *Nostro illo statu*) Cum sententia nostra magnum ius Senatu pondus haberent.

Optimates) Patroni, ac defensores publicæ causæ, quos ita definit in oratione pro Sextio: *Duo genera semper in hac civitate fuerunt, eorum, qui versari in republ. atque in ea se excellentius gerere studuerunt; quibus ex generibus alteri se populares, alteri optimates & haberi, & esse voluerunt.* Qui ea, que faciunt, quæque dicunt, multitudini jucunda esse voluerunt, populares; qui autem ita se gerebant, ut sua consilia optimo cuique prodirentur, optimates habebantur.

Tabella) In judiciis; cum absolventur, quos damnari oportuit. Nec

dubito, quin hic Cicero Sex. Clodii, nocentissimi hominis, absolutionem significet, quos senatorum urna copiose absolvit, ad quos dirigitur hæc tota narratio: epistola sexta libro secundum ad Qu. Fr.

Sapientium civium) Qui temp. optimi & animo, & consilio trasserant, sapientes olim vocabantur: & hoc sapientia genere Theages ille Platoniscus optat excellere. Hæc igitur de sapientia loquitur Cicero, non de illa, quæ, ut a Stoicis definitur, *divinorum humanarumque rerum perfecta scientia est.*

Stratagia) In Senatu: ex qua non eundem esse eorum sensum, qui fuerat antea, cognovimus.

Idem illi Piso) A nō antea nominatus.

Quem ego aulicem vehementer sequor) Cujus apud me gravis admodum auctoritas est; cui præcipienti aliquid maxime pareo; cujus etiam sententia in mea scripta libenter transfero. Plinius in præfatione: *Cicero, inquit, in libris de republ. Platoni se comitem præfatur: in Consolatione filie, Cænotorem, inquit, sequor.*

Tantum contendere in rep. Gr.) Platonis verba sunt in Critone: Πάτραρχη ποικίλον δ' αὖ μέλιτος ἢ ποτὶς ἐστὶ καὶ ἡ πατρις ἢ μέλιτος αὐτῇ, ἢ το δίκαιον μέλιτος. Βιάσθῃαι δὲ καὶ δόξαν καὶ πατέρα, καὶ πατέρα, καὶ πόλιν δὲ τῶν ἐστὶ τῆς πατρίδα. *Proculus* abigit ea, quæ civitas, patriæque iussibus, faciendo, aus illi, quæ pectus iustum se se habet, monstrandum: vim autem neque patri, neque patri inferre fas est, & multo etiam minus patriæ. Idem dixit in epistola longa ad Dionis propinquos: Πατέρα δὲ ἢ πατέρα καὶ δόξαν ἡγήσασθαι ποτὶς ἀξιοῦμαι, καὶ ποτὶς παραποροῦμαι ἐχθροῖς... Δίκαια δὲ πατρίδι μέλιτος μεταβολὴν καὶ προσωπεῖον, ὅταν αἰὶν ῥυγῇ, καὶ σπῆται αἰσῶν, καὶ δυνάστην ἢ γινώσθαι τῶν ἀρίστων. At patrem vel matrem per vim cogere nefas esse arbitror, nisi propter morbum mentis alienatos... Vim autem patriæ per Reipublicæ mutationem offerre nunquam; quoniam absque repulsione, & cæde civium emendari non possit.

Quantum probare) Rationibus; nam vis neque patriæ, neque parentibus asserenda; quod Plato dixerat, ἢ το δίκαιον

δικαιον περὶ αὐτῆς, convertit, *Quantum probare tuis civibus possis.*

Vim neque petitis neque patitis Eundem Platonis locum Sallustius in proximo Iugurthini videtur imitatus: *Vi quidem*, inquit, *regere parerem, aut parere, quamquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est.*

Ait) Non hoc ait in eodem dialogo, sed in epistola ad Perliccam, quam Ficius Dionis esse putat. Subscribens Græca verba; in quibus de seniore jam populo, veteribusque institutis allusit, non de delipiente mentio fit; sed videlicet Ciceronis, huc est, in Græcis convertendis, ut verba non numeret, sed tamquam appendat; quod ipsemet in proximo libri de perfecto oratore proficitur. *Εὐν δὲ τις αἰσῶσι ταῦτα ἐπὶ, Πλάτων, οὐδ' οὐκ ἀποσπασταί μιν τὰ δημοκρατικὰ συνηρῶτα εἶδεναι· ἐξον δὲ ἐν τῷ δήμῳ λαγεῖν καὶ συμβουλεύειν αὐτῶν καὶ βέλτερον, ἢ πῶποτε κινῆσαι ἐπὶ τῷ πόλει πρὸς ταῦτ' ἔπειτα, οἷοι Πλάτων· ὅτι ἐν τῇ πατρίδι γίγνηται, καὶ τοὶ δῆμον κατελευθεῖν οὐκ ἀποσπασταί, καὶ εὐθὺς μὲν οὐκ οὐκ ἐμπροσθεν, πολλά καὶ ἀνομοῖα ἐν ταῖς ἐλευθερίαις πράττειν. καὶ πᾶσι τοῖς ἡδὲ, καθάπερ πατρὶ συμβουλεύειν αὐτῶν, εἰ μὴ μᾶλλον μὲν κινδυνεύουσιν ἡμεῖς, πλεον δὲ ὅσον ποιοῦμεν. Si quis hæc audiens obicit, Plato quidem proficitur quæ ad popularem statum conferant intelligere; numquam tamen, ubi occasio d-æ fuerit, in civitate sua surrexit ad consilium populo dandum: ad hæc respondetur, Platonem sero tandem fuisse in patria, populumque offendisse jam senescentem, & assuetum perillas, quæ ante se fuerant, multa diversa facere a consilio suo. Nam libentissime ut patris illi consulisset, nisi frustra seipsum periculo subleccaram existimasset.*

Quod) Deesse viderat, quo referatur: nam ea, quæ sequantur, verba, offendisset, vidisset, diffideret, arbitrarerur, propinquam particulam, Cum, singula respiciunt: quod acute intuentibus vitium iri arbitror.

Prope jam desipientem senectute y Similitudine usus est Cicero hominum non morbo, aut casu aliquo, sed senectute desipientium; nam, ut atatis vitiis corrigi jam non potest: sic

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. J.

populum diuturna peccandi consuetudine ita corruptum, ut prope ad insanoiam pervenerit, nulla ratio ad sanitatem traduxerit.

Nec persuadendo) Quia prope deliperet senectute.

Nec segrado) Quia vim neque parenti, neque patriæ afferri oporteret.

Diffideret) Quis autem, quod præstari a se posse diffidat, id conetur? Sallustius in eodem loco, ex Platonis verbis, *εἰ μὴ μᾶλλον μὲν κινδυνεύουσιν ἡμεῖς, πλεον δὲ ὅσον ποιοῦμεν*, hanc sententiam ita refert: *Frustra niti, neque aliud se fugiendo, nisi odium querere, externa dementia est.*

Cogit fas esse non arbitrarerur) Hoc pendet non a proximo, Cum, sed ab eo, Quod, ubi causam explicare Cicero incipit, cur Plato rempub. non attigerit, hoc modo: Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendæ repub. fuisse, quod populum Atheniensem, cum persuaderi posse diffideret, cogit fas esse non arbitrarerur.

Mæ ratio fasit alia) Verbum, Ratio, multis rebus eleganter communicat Latina lingua, nec semper eodem sensu. Epist. 5. lib. III. *Aumdeverit, & didici ex litteris tuis, te non minus in rebus habuisti rationem, ut mihi consuleres, restitueresque, & præparares quidam modum omnia, quo mæ ratio facilius, ac solutior esse possit.* Et ibidem, infra: *Hæc ratio postea est commutata.* Et epistola tertia ejusdem libri: *Mæ ratio in tota amicitia nostra constans & gravis reperiatur.* Quibus in locis, atque aliis, quæ brevitas causa præternit, licet intelligere, quæ res huic subiecta verbo sit: nec difficile imitatio est: sed verbo verbum explanare si quis velit, frustra fortasse conabitur. Est enim ratio nonnumquam id, quod ad nos pertinet, & quasi status quidam rerum nostrarum: interdum autem actio potius videtur esse; ut cum dixit: *Quo mæ ratio facilius, ac solutior esse possit.* Et illud: *Tua ratio postea est commutata.* Et: *Mæ ratio, in tota amicitia nostra constans, & gravis reperiatur.*

Neque integre res) Integra Platonis res fuit ad consulendum; quia numquam attigit rempub. quod mihi non contigit.

rigit; qui cum temp. antea tractasset, propterea implicatus tenebar; quod rationes quidam, ut a publicis rebus abinerem, & ad nostra me studia litterarum referrem, quidam contra, ut in veteris vitæ curia, publicisque actionibus pergerem, hortari viderentur.

Latet. a tunc sum) In hac molestia, quam ex mutatione sententiarum capiebam, laborabar tamen, quod in defendenda Cæsaris, Pompeique causa, non modo rationibus meis, utique ac saluti consulere, sed etiam ea defendere, quæ probari possent a bonis viris. Ostendit ita se eum Cæsare, ac Pompeio sentire vellet, ne quid tamen, quod oblit reip. committat. Il infra confirmat, eum ait: *Facile patitur ea me de rep. sentire, ac dicere, quæ maxime cum mihi, tam reip. rationibus putem conducere.*

Cæsaris liberalitas) De qua ante: *Hic multum valuit cum veteris amicitia, quam tu non ignoras mihi, & Quinto fratri cum Cæsare fuisse; tum humanitas eius, & liberalitas, brevi tempore & literis, & officiis prepositis nobis, & congruit. Commemoratur eam libenter Cicero, quia benevolentiam liberalitas maximè conciliat. Infra quoque: Eius omni & gratia, quæ sumus est, & opus, quæ intelligis esse maxime, si forte, si mihi.*

Transitur victoriis) Quantas ipse exponit quinque primis libris de bel. Gal. superatis Helvetiis, & Germanis, ut in lib. I Nervii, ut in lib. II, de quibus, deque omni Gallia pacata cum Cæsare ad Senatum litteras misisset, decreta ei quindecim dierum supplicatio est; quod ante id tempus acciderat nemini: Venetis, maritimanis Gallis partem contra Britanniam incolentibus, libro tertio rursus Germanis divitiis, Sicambriis perterritis cum Rhenam primus Romanorum eum exercitu transisset, Britannis post secunda prælia obsidibus imperatis; quibus rebus Romæ cognitis, decreta ei viginti dierum supplicatio, ut ex ipsius libro quarto constat: in Britannoia copiis iterum traditis, re bene gesta, tributo impolito, obsidibus acceptis; mox in Gallia Eburonibus, Aduaticis, Nervisque pugna victis, ut lib. V. quæ

gesta sunt Domitio & Appio coss. quoque anni scripta est hæc epistola, &c, ut videtur, in extremo: itaque vel quæ commemoravi, omnia, vel pleraque certe significat Cicero, cum ait, *Latetque victoriis.*

Oratorius) Reip. causa.

Meæ salutis nostrorum) Quorum virtute, atque opera sum in patriam restitutus. In libro de claris oratoribus, *Laetulus ille, nostrorum injuriarum ultor, auctor salutis.*

Differam) Vobis exceptis, nemo est, cui perinde ac Cæsari debeam; secundum vos, nullius in me majora quam Cæsaris merita esse confiteor. Similiter locutus est epist. 12. libro VI. *Omnes Cæsaris similes fris oportune habeo implicatos consuetudine, & benevolentia, si, ut, cum ab illo discesseris, me proximam habere.*

Divinam) Proxima: Commemorandi quidem, & divini Cæsaris in me, sententiam meam liberalitas. Et ad Fratrem, epist. 1. lib. III. *Ille, mihi juvenum te, & liberos nostros, ita est, ut sit pater pater.*

Quidem) Debitori solere odio esse creditorem, cognoscitur ex Arist. Ethic. lib. IX. *Καθαρὸν γὰρ οὐκ εἶναι τῷ δανείῳ, οἷ μὴ οφειλόντες βαλόντας μὴ εἶναι οὐδὲ οφειλόντων, οἷ δὲ δανεισάντων καὶ ἐπιβαλόντων τῷ εἶναι οφειλόντων συντηρίας: οὐκ καὶ τὰς ἐπιρρησιστάς βαλόντας εἶναι τοὺς πωδιστάς, οὐ καὶ μισοῦντας τὰς χεῖρας: τοῖς δ' οὐκ εἶναι ἐπιβαλὸν το ἀντιποδῆναι.* Quomodo itaque in rebus nostris, debitoribus suis creditoribus inieritum exceptant & ut illi, qui mutuum dederant, debitorum salus riuum cura est: si & nos, qui de aliquibus bene meriti sumus, eorum qui beneficium acceperunt, involuntarius studiosi esse, tamquam beneficii gentium consuetudo: illos autem de gratia referenda non magnopere laborare. Non igitur qui beneficium accepit, sed qui dedit gaudere solitus est: parit enim virtutis exercitatio lætitia: & amamus eam, in quo liberalitatem, id est, virtutem, exercemus: in autem, cui tributum beneficium est, non aique amat eam, qui tribuit, nec se devinctum eius officiis cum gaudio consistat: nemo est enim quem suæ reuerentis commemoratio delectet. Cicero tamen erga bene de se meritos

ita delectatur officio suo, non modo ut faciat id, quod debet, sed etiam ut debere se gaudeat: quod ipsi Lentulo, cuius opera salutem recuperaverat, fore gratissimam intelligit: nam si talem Cæsari animum præstat quid faciet ei, cui ipse plus, quam Cæsari, debere, iam dixit?

Facilis fuga) Nam, quæ me causæ ad ornandum Cæsarem adduxerunt, istidem, ut cum Vatinius, & Crasso in gratiam redirem, adlatus sum.

De Appio) Cum quo per Pompeium, cuius filio nupterat Appii filia, in gratiam rediit: ut est in epist. ad M. Brutum, apud Quintilianum.

De Vatino) Quem, irire vis, cur defenderim, & laudavim. Gesserat cum eo graves inimicitias Cicero, tum reip. causa, quia leges contra Senatus voluntatem, contraque morem majorum tulerat in tribunatum; tum etiam, quia testimonium dixerat in Sextium, quem Cicero de vi accusatum defendit.

Per Pompeium) Quo consule comitia habente, superiore proximo anno prætor Vatinius creatus est, M. Catone reiecto: qui cum ante Vatinium populi suffragiis prætor heret, consul Pompeius, suspicia mentitus, comitia dissolvit: quod ei, augur cum esset, iure sarentium licebat. Plutarchus in Pompeio, Dio lib. XXXIX.

Prætor est factus) Corruptis suffragiis, anno proximo, consulibus ex interregno creatis Pompeio & Crasso, Plutarchus.

Catonis) Viri optimi, qui cum Vatino, nequissimo homine, prætorum anno proximo superiore potens, repulsam tulerat: hoc autem anno prætor erat: epistola 2. libro tertio ad Fratrem. Alconius in commentario orationis pro Scæuro.

Defenderem) Accusatus est Vatinius, ut ait Pedianus in commentarij proximo orationis pro Scæuro, Appio & Domitio Coss. id est, quo anno scripsit Cicero hanc epistolam: accusatus autem a C. Licinio Calvo de ambina, quia prætoris comitia corripisset; non & centuriis natos ab eo contra leges dados, ait Plutarchus in Pompeio: & Quintilianus locum recitat libro sexto ex oratione Calvi contra Vatinius de ambitu ream.

Egregie, inquit, in Vatinius Calvus: *Fallam ambitum fistiis omnes: & re. vos scire, omnes scitis*. Idemque libro sexto ponit illud ex oratione Calvi in Vatinius: *Perfissis fecerem, & die te digniorum, qui Prætor fieret, quam Catonem*. Aquila quoque Konianus hæc recitat ex Calvi oratione in Vatinius: *Non ergo per vitium magis reprobatorum, quam majestatis; neque majestatis magis, quam Plautie legis; neque Plautie legis magis, quam constitutus; neque omnibus magis, quam omnium legum omnia iudicia pericernet*. Legimus etiam in Seneca, declamationum libro VI Calvas, qui diu eam Cicerone iniquissimam littem de eloquentiæ principatu habuit, usque eo comitatus auctor fuit, ut in melior oratione ejus exclamaret Vatinius reus: *Rogo vos, iudices, num, si iste diversus est, ego damnatus sum?* Accedit Cornelii Taciti testimonium in dialogo de Oratoribus: *Versatur*, inquit, in mentione hominum, *plud eorum accusationes Calvi in Vatinius, ac præcipue secunda ex his oratio*. Et infra ibidem: *Nono decimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, uno & vicinso Cæsar Dolbellum, altero & vicinso Afranium Pollio Catonem, non multo etate antecelso Calvus Vatinius, iis orationibus infecti sunt, quas hodiecum cum admiratione legimus*. Ipse Vatinius ita scripsit ad Ciceronem libro V. *Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas, P. Vatinius cliens ad te venit, qui pro se causam dicere vult: non puto, repudiabit in honore, quem in periculo recepit*. Et ad Q. Fratrem epist. ult. libro secundo: *Post mori diem*, inquit, *Vatinius ad eam defensor fuit*.

Mixta sententia) Nec mirum: tribunatum enim suum ex Cæsaris libidine Vatinius gesserat: in quo, præter alia, legem tulerat, invito senatu, de Gallia citeriore ab eo simul cum Illyris per quinque annos obtrahenda. Suetonius, Plutarchus, omnes historici.

Laudavim) Dixi jam laudari solitos esse reos ab amplissimis viris: quod eorum laudatio quasi quædam apud iudices commendatio videretur.

Ne tibi ego idem responsum) Ne ego quoque abs te quæram, cum veneris,

cur nonnullos in iudicio laudaris, de quibus tamen laud optime sentias: possum idem querere a te abiente; cum ex Hispania citioribus quibusdam laudationem miseris. Causam igitur defendendi Vatinii, Cæsaris contentionem posuit. Et, quia subicere Lentulus poterat, an etiani, ut eundem laudares, Cæsar contendit? excusat laudationem tuam ipsius Lentuli exemplo, cum alia ratione vix posset: siquidem necessaria, contendente Cæsare, defensio videri poterat; laudatio autem voluntaria. Scimus autem, hoc esse positum in oratoris artificio, ut, cum rationes & argumenta non suppetant, ad exempla confugiat.

Ultimis terris) Hispaniæ duæ fuerunt, citior, & ulterior: quam utramque anno superiore & senatus, & lege a tribuno pl. Trebonio perlata, populus Pompeio dederat: hic de citioribus accipiendum; cui præfuisse cum imperio Lentulum, supra demonstratum est iis verbis: *Cum tu Hispaniam citiorem cum imperio obtineres*. Et quamquam ulterior Hispania potius, quam citior, ultima terrarum esset ad Oceanum usque pertinens: ad commune tamen Hispaniæ nomen Cicero spectavit, cum esset ea tota provincia ad Occidentem, sicuti ad Orientem Syria, terminus imperii Romani. De Cilicia tamen, quæ citra Syriam est, dixit Cicero epist. 7. libro XV. *A se ipso missi in ultimas gentes*: non quod ultimæ gentes, sed quod inter ultimas imperii Romani: Sallustius autem in Coniuratione Catilinæ: *Pompinus in extremis terris bellum gerebat*, id est, extremis imperii, in finibus imperii, ad imperii fines. Et Nepos in Attici vita: *Antonius ex ultimis terris*, quid ageret, quid cura sibi haberet, certiorum faciebatur Asiæ.

Miseris) Per litteras etiam ab iis, qui aberant, rei laudabantur. Asconius in commentario pro Scauro: & Plancio Bursæ laudationem a Pompeio, cum esset proconsul ad urbem, ad iudices missam, legitimus in Dione libro XL.

Pertinueris) Apparet, laudatos a Lentulo, qui ab optimatibus disside-

Sed tamen) Omissa laudatione, reddit ad causas defensionis; quod enim P. Clodium quidam optimates, Ciceronis inimicum, ipso præsentie amplexarentur, in manibus haberent, foverent, oscularentur, ut ei stomachum facerent: propterea, ut eorum consuetudinem imitaretur, & quasi par pari referret, ipse quoque, hominem optimatibus inivisum Vatinium defendit.

Par pro pari referto) Sic stat versus: *Par pari*, trochæum admiscebat, qui locum non habet in senariis. Græci dicunt, *avvayev*.

Quidam nobiles homines) De quibus ante: *Certorum hominum sermones referrebantur ad me*, qui, cum illa sentirent in republ. quæ ego agebam, semperque sensitset, me tamen non satisfacere Pompeio, Cæsaremque inimicissimum mihi futurum, gaudere se agendum. Et aliquanto post: *Quidam homines in capite meo solum elaboraverunt, reliquum corpus imperfectum, ac rude reliquerunt*.

Severe seducerat) Quasi de gravibus, seriisque rebus cum eo deliberaturi; adhibetur enim ad seria severitas: unde præceptum illud libro I. Off. *Videat in primis, quibus de rebus loquatur: si seriis, severitatem adhibeat; si jocosis, leporem*.

Quam Publium) Clodium, cum quo in gratiam redierant; quæ maxime res ab optimatum causa Ciceronem abalienavit, & cum Cæsare, totaque Cæsaris factione conjunxit, ut etiani duos maxime omnium infensos, atque inimicos optimatibus, Gabinium rogatu Pompeii, Vatinium Cæsare contendente defenderit, & laudavit. Hoc ipsemet explanat in oratione de Provinciis: *Levissime fecim, si f.ete iis minus probro, qui meum cum inimico suo reditum in gratiam vituperabant; cum ipsi & cum meo, & cum suo inimico in gratiam redierint*.

Leviter expungere) Excusatio triplex, quod leviter eos offendat, quod lacessitus, quod in re simili, id est, in altero Publio.

Sæpe facio) Quod in iudicio dixi, sæpe facio, ut eorum animos leviter repangam.

Diis, hominibusque adprobantibus) Sine ulla cuiusquam reprehensione: sic epist. 4. lib. II. ad Q. Fr. Vatinium,

a quo palam oppugnabatur Sertius, arbitratu nostro considimus, diis hominibusque placendibus. Contra ep. 1. lib. III. ad eandem: Probe premitur Gabinus: nisi nossem Pompeius, diis hominibusque inuitis, negotium invertis.

Habes de Vatinio) Cur Vatinium defendendum, cognovisti. Habes, inquit: quia, quæ audimus, accipimus uniuersis; infra: Accipisti, quibus rebus adductus, quamque rem, causamque defendendum.

De Crasso) De quo quæsisse Lentulus non videtur; nam in prima epistola parte Cæsar, Appius, Vatinius, ex Lentuli litteris nuntiatur, Crassi nulla mentio: sed Ciceroni propositum in primis hoc est, ut excuset ea, quæ sibi aliquam iniuriam notam inconstantie præbent; quare, cur & cum Crasso post reconciliatorem contenderit, & post contentiorem, rursus in gratiam redierit, causas diligenter exponit.

Aligne jam gratia) Vetus inter eos fuerat simulas, vel exorta Cicerone consule, cum Crassus Cæcilie consiliorum particeps esse putaretur, ut historici declarant; vel, ut ego arbitror, multo ante, cum Cicero ab adolescentia sua, ut in hac epistola jam dixit, Pompeii fautor exstiteret, Crassumque saepe, ut epist. 12. lib. I. ad Att. scripsit, in Pompeiana laude perstrinxisset: in suasionem quidem legis Maniliæ, laudem servilis belli, Crassi virtute confecti, magna ex parte ad Pompeium transfert. Primus dies eos in gratiam reduxit, cum Crassus in senatu, præsentis Pompeio, a Mithridatico bello proxime reuerti, de rebus a Cicerone consule in urbe gestis ornatissime locutus est, cujus orationis illustrem sententiam cum Cicero ad Atticum scripsisset, subjunxit: Hic dies me valde Crasso adiunxit. Rursus odium inter eos emerit, quo anno lege Clodia Cicero pulsus est, Crasso Clodium aduversante, ut in Plutarcho legimus. Iterum autem reconciliati, restituto in patriam Cicerone, intercedente Publio Crassi filio, Ciceronis amantissimo, ut idem Plutarchus. Tertio tum dissensionis, tum etiam reconciliatorem causa hic exponitur.

Communis concordie causa) Quod pri-

vatas inimicitias reip. donaudas putaret; ne quando privatis odiis publica impediretur utilitas.

Contriveram | Depresseram, consum-
leram; contrita enim vim non ha-
bent: sic in Tuscul. V. Cum virtutem
ad celum extulerint; reliqua ex colla-
tione facile est conterere, atque consu-
mere.

Depresserem Gabinii) In senatu, cum
in abientem Gabinium acerbissime in-
vectus est Cicero; oratio de provin-
ciis, & in Pisonem.

Disputantem) Cum eo in senatu;
nam, in iudicio, dixisset potius,
agentem.

Lesisset) Contumelia verborum: fa-
tis enim constat, non eorum modo
animos lædi, contra quos aliquid sit,
sed eorum etiam, contra quos dicitur;
in quibusdam tamen antiquis
libris, Lesisset.

Erarfi) Ut ignis ex arida materia,
sic nos iniuste læli exardemus iracun-
dia; bilis enim quæ commota ira-
cundiam gignit, assimilatur igni, at-
que etiam, ut philosophis placet,
accipitur ab igne, ut animus spiri-
bilis ab aere, humor ab aqua, vi-
scerum soliditas a terra, quod libro
II. de Nat. Deor. Cicero tradidit.
Usurpatur autem tribus modis hoc
verbum: erarfi iracundia, vel dolore:
erarfi iracundia, vel dolor: erarfi,
simpliciter. Primi generis exemplum
hic habemus, & in Verrem: Erarfi
iracundia, ac stomacho; in epist. ad
Brutum: In causa Hæsti erarfi inre-
dibili dolore. Alterum genus cogno-
scitur ex epist. 3. lib. II. ad Q. Fratr.
Clodiani nostros conspuitore caperunt,
erarfi dolor. Simpliciter autem, e-
pist. 21. lib. II. ad Att. Sibilis vulgi,
sermonibus honestum, fremitu Italie,
verere ne erarferint. Et in proximo
lib. III. de Orat. Cum homini & veh-
menti, & deserto quasi quædam verbo-
rum faces admovisset, non tulit ille, &
gramur erarfi.

Effudisse) Cum in gratiam redivi-
mus, nihil putavi reliquum esse odii.

Residuum tamen insistent me fuisse)
Tota hæc de veteris odii eruptione
sententia duas partes habet, unam
ex uno membro, cum inelutim il-
lud odium omne tepente apparuit;
alteram ex duobus: Quod ego effu-
di.

diffe me omne arbitror, residuum tamen injuriæ me fuisse; utraque igitur pars a se ipsa regatur, necesse est. Quod cum ita sit, quæro, unde pendeat hoc: Residuum tamen injuriæ me fuisse; non enim ad verbum, Quod, accensandi casu enunciatum, referri visum posset; quare aut subaudiendum altetum, Quod, ut ita dicat: Quod ego effudisse me omne arbitrabar, quod tamen injuriæ me residuum fuisse; aut solacium species quædam videbatur: cujus generis alia quoque in Cicerone, Pediano etiam teste, animadvertentur.

Fuisse) Placet: estis varie scriptum esse videam in aliquot antiquis libris, *Fugisse, Effugisse, Fudisse.*

Idem illi) Veteres in plurali quoque dicebant, *Idem*: sed melior conluctudo, ut *Idem* diceretur, obtinuit, quod analogie libro secundo Cæsarem probabile Charisius ostendit.

Sæpe enim, significatioque appello) De his enim sæpe jam locutus, neminem unquam nominavit.

Maximum fuisse) Pro latitia potius, quam utilitate, *Fudisse* hic accipio, ut etiam epistola quinta libro decimo: *Ex his litteris cepi fructum de pietate, mihiq; in compendio auxilium ad judicandum, omnes ne erga me tum, ac solim in temp. pluris agnomnam putarem.* Et in extrema epistola: *Ad tuam summam libertatem, qua te sis liberrime solere fuit, pertinere; pro latari.*

Ex libertate mea) Propter hæc omnia: quod, scilicet Cneo Pompeio, dixerim me Bibuli fortunam, quam Vatinius afflictam putarat, omnium triumphis, victoriisque anferre: quod, eodem teste, alio loco, eodem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, & qui me cogissent: quod in Vatini summa libertate, animoque maximo, de vi, de auspiciis, de donatione regnorum, omnia dixerim: quod senatui quoque auctor fuerim, ut de agro Campano Ilib Maji referretur: postremo, quod cum Crasso magna libertate contenderim.

Porro) Vulgo, apud omnes homines: ut epistola septima libro secundum ad Q. Fratr. *Neque ferens divinus fuit in supplicatione Gaius dene-*

gnde: feris vultu placidior. Et ad eundem, ep. 2. lib. III. *Nihil hominum sermoque frigidior.*

Fudisse 1. *effudit*) Bonam de me hominum opinionem auxiliet.

Quæ in eadem causa esset) Communis erat causa Crassi, Cæsaris, Pompeii, qui ad ipsorum potentiam omnia referebant.

Iniqui) Cor enim ex libertate mea maximum tractum cepissent, inimicissimos mihi fore principes viros latabantur?

Honoriffima) In primis honoratos, epist. 15. lib. II. *Cæsarem humili me esse capio.*

Perferretur) Dixit supra: *Sermones ad me referre.*

Ita contentiffi) ut nihil unquam magis) Supra, eadem sententia aliter expressa *Cæsaris, ut illum defendrem, mira contentio est confecta.* Eodem modo accipitur, *Pugnare*, epist. 32. libro septimo.

Maxime molestia) Quid mirum? cum, præter initam inter eos in causa populari societatem, Crassi filii quæstor Marcus, Publius legatus, Cæsare imperatore in Gallia mererent.

Tempus meum) Eorum calamitatum, quas olim pertuli, quis nimum in republ. libere sentissem, quod ne iterum accideret, providendum fuit. Hoc nomine casus adversos interdum appellat, ut in extrema epistola: *Scripti verba tres libros de temporibus meis.* Et in suscone Maniliæ legis: *Omne meum tempus amicorum temporibus transfundendum putavi.*

Natura) Quæ me ab omni contentione revocabat.

Pene a meis laribus) Non revera a meis laribus, cum domi meæ non cenaverit, sed pene a meis laribus; cum & apud me cenaverit, & in hortis generi mei *Lares* pro ædibus ponuntur, quia præfæce patabantur ædibus: & idem sunt omnium ædium lares; penates autem singularium ædium proprii, ideo leparatim eos Plautus nominavit in *Merc.* *Ego mihi alios penates deos persequor, alium Larum.*

Condixisse) In diem certum denunciasset, sic enim Festus interpretatur.

Apud me) *Apud me*, apud Pompeium, apud se, valet in ædibus meis, in ædi-

in ædibus Pompeii, in ædibus suis. Hic igitur non omnino proprie dictum est, *apud me*, quia convenerat Crassus non in Ciceronis ædibus, sed in hortis Crassipedis; verum hortos Crassipedis quasi suas ædes putat: ideo dixit etiam, *Pater a mea iurina*.

Comendatione) Laude.

In fratre) Huc de re sic ad Crassum, epist. 8. lib. V. *Et cum consiliis, & cum multis consularibus tanta celeritate decertavi, quanta nunquam antea ulla in causa: veterique nostræ acerbissimæ jamdiu debitum, sed multis varietatibus temporum interruptum officium cumulare voluisti*.

Mæa fides) Post reconciliationem, *Rem, causamque*) *Res*, ut supra demonstravi, totum negotium significat, *Causa negotii* pars est, quæ ad aliquem proprie pertinet. *Res* igitur est hic, id quod Pompeio, & Cæsari placebat, quos offendere, temporibus admonitus, Cicero volebat: *cuius vero*, Vatinius, & Crassus, quorum alterum in iudicio, alterum in senatu, rogatu Cæsaris, & Pompeii, defendebat.

Id rep. capessendo) Dixi jam, *Temp. capessere*, idem esse, quod, administrare.

Pro mea parte) Quod ad me attinet; dixit enim epistolæ initio: *Offendit, qui sit meus sensus, & status*.

Mihi integra omnia ac libera fuissent) Si mihi pro meo sensu, ac iudicio temp. capessere licuisset: id quid non licuit: cum me frater mei fides, Pompeii, Cæsarisque beneficia, optimum iniuriæ commoverint. Paullo post: *Si essent omnia mihi solatissima*, tamen *id rep. non alius esset, atque nunc sum: cum vero in hunc sensum & aliorum beneficium hominum, & compelleret iniuriæ, facile petere ea me de repub. sentire*, ac dicere, quæ maxime cum mihi, tum etiam rep. exitibus potest conlucere. Ideo autem plane integrum Ciceroni non erat, ut id ageret, quod maxime probaret; id probaverat autem semper, ac defenderat optimum causam, quam Cæsar, & cum eo conjuncti Pompeius, & Crassus, populari via potentiam querentes, oppugnabant: quia cum Pompeium non solum beneficio, sed amore etiam, ac perpetuo quodam iudicio diligeret;

Cæsaris autem in se, fratremque suum miruicam liberalitatem esset experias præterea reconciliatus cum inimico suo, familiarique conjuncto, amicitia, principes optimatum videret, discelere a pristina sententia cogebatur.

Contes tantas opes) Quod erat periculolum.

Neque dolendum) Quod ipsa resp. nolle videretur; dixit enim supra: *Vehementer res ipsa postula me movet: quæ mihi videbatur contentione, præsertim maximis rebus a Cæsare gestis, cum illis viris nolle fieri, & ne perire, vehementer recusare*.

Conversa rebus) Respexit ad illud Platonis, Quales in rep. principes essent, tales reliquos tolerare esse ei-
ves.

Temporibus assensitandum) Epistola 9. libro quarto: *Tempori cedere, id est, accessisse perire, junper sapientius est habitum*. Dixit item aliis verbis in oratione pro Plancio: *Stare, inquit, cunctis decernis tanquam in ore stipite rrip. qui quoniam versitur, eam diligere partem decernis, ad quam non illius utilis, salusque conveniat*.

Præstantibus viris) His, qui optime administranda resp. sententia præstituerunt.

Vt in navigando) Nihil jucundius, atque etiam nihil utilius, quam in legendo similia conferre; quo in genere qui versantur, his sere neque deest unquam, quod scribant, & ea, quæ scribant, augere, & exornare facile possunt. Vix est Cicero in oratione pro Plancio eadem sententia istinto a navigantibus exemplo: *At, inquit, cum videam arvem sociandis ventis cunctis terrarum suam, si ana ea cum præter partem, quam ego aliquando probavi, sed alium non minus ratam, atque verisimilem; cum tempestate pugnem periculosè potius, quam illi, salute præsertim propitia, contemperam, & potestatem? Idcirco enim inconstantis peto, sententiam, tanquam aliquod navigium, atque cunctis, & rrip. tempestate moderari. Cuius loci extremam partem istidem verbis iteratum video in oratione pro Balbo: *Assensum, inquit, non omnibus: neque esse inconstantis peto, sententiam aliquam, tanquam ali-*
*quod navigium, atque cunctis, & rrip. pub.**

publ. tempestate moderari. Et ad Attic. epistola 6. lib. XVI. *Nemo datus umquam mortuorum consiliis instantiam dixit esse.*

Portum tenere] Pro, obtinere; epistola 1. *Teneri enim res aliter non potest.*

Mistata velificatione] Obliquo cursu, non directo, qui erat institutus.

Tamnu pervenire] Non tam cito, sed aliquando tamen pervenire.

Cum dignitate etiam] Epist. 7. *Namque salutis nostrae rationem vobis habendam esse huc dignitate, neque dignitatis huc salute.* Et in principio lib. I. de Oratore: *Prebati fuisse illi videri solent, qui in optimo rep. cum & honoribus, & rerum gestarum gloria florent, cum vite cursum tenere potuerunt, ut vel in negotio sine periculo, vel in otio cum dignitate esse possint.*

Non idem semper dicere] More navigantium, qui non eundem semper cursum tenent, sed eundem tamen portum, licet mutata velificatione semper spectant.

Non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus] Salutem reip. quae sententiam a nobis eandem perpetuo non postulat. Pro Plancio. *Ego vro hoc dixi, hoc vidi, hoc scripta legi; hoc de sapientissimis, & clarissimis viris & in hac rep. & in aliis civitatibus monumentis vobis litterae prodiderunt: non semper easdem sententias ab eisdem, sed quascunque reip. status, inclinatio temporum, ratio concordiae postulares, esse defendendas.*

Solutissima] Soluta, & libera Ciceronis voluntas non erat, cum & alliceretur Pompeii, Caesarisque beneficiis, & compelleretur optimatum quorundam injuriis.

Facile patior] Ita loquebantur, cum aliquid se nec admodum libenter, nec moleste tamen facere significabant. Epist. 7. lib. V. *Si quando non mutuo consulente officio meo; plus apud me officii resistere facillime patior.*

Cum mihi] Coniuncta cum praedictis illis, quae semper habuerat potentium benevolentia: paullo post.

Reip. rationibus] Publicae causae, omnium libertati. Supra: *Iustitiae sum, quod mihi licet in eadem causa & mihi utique & cuius bono effectu defendere.* Sic locutus in proximo Rhetoricorum:

Is mihi via & suis, & publicis rationibus utilissimus civis fore videtur.

Apprius haec: ego] Ita me sentire promittor.

Legatus est Caesaris] In Gallia: missus a Caesare cum legione in Nervios, Eburonum, Aduaticorum, Nerviorum oblationem fortiter sustinuit. Caesar libro quinto.

Ita illustri gratia] Quaecumque a me in illum profecta sunt, ita petipicue, tibi accidisse gratissima, demonstravit; ut ego eum, minimis meis officiis, mihi obstrictum putarem.

Gratia] Apud populum: valere enim in senatu auctoritate, apud populum gratia, proprie dicitur. Et Caesar, qui semper ad principatum spectavit, mire popularis ab adolescentia fuit, multaque per populum, quae a senatu impetrare nequiveret, conlectus est.

Opibus] Opum nomine, quantum valemus, continetur: epist. 6. libro sexto.

Consilia frangere] Non dissimile, Cogitationes debilitare, epistola sexta.

Potentium benevolentiam] Eadem sententia epistola octava libro tertio ad Fr. *Prædium firmissimum prebamus re optimi, & potentissimi viri benevolentia ad omnem statum nostrae dignitatis.* Hoc nimirum illud est, quod saepe dixit, spectandum esse cum dignitate otium, habendam non dignitatis modo rationem, sed etiam salutis.

Effici usus eisdem] Indicat, eo se facilius in eam mentem esse deductum, quod probari a Lentulo consilium suum existimavit; quasi, Lentulo aliter sentiente, aliter ipse quoque sensurus fuerit. Huc illud spectat epistola octava: *Ego quidem, ut debeo, & ut tui mihi pro epistola, me ad ejus rationes adjungo, quem tu in meis rationibus tui esse adiungendum putasti.*

Temperantiam, & moderationem] Notum est ex Aristotele, & aliis, Temperantiae nomine, perfectam virtutem, quae incontinentiae, atque exultantes animo libidines cohibentur, indicari, verbum igitur, *Moderationem*, sententia non requirit. Sed a more philosophorum longe distat oratoris loquendi consuetudo. Saepe copiam querit Cicero, non ut augeat, immutetve

Sen-

sententiam, sed ut explanet magis. Neque vero necebat, moderationem a temperantia non differre, cum ipse & lib. II. de Fin. & Tulc. III. *Temperantiam* definiat, atque explicaverit moderationis nomine: & lib. I. Off. ubi quatuor virtutes nominat, *Moderationem* pro temperantia usurpaverit. Sed, ut dixi, aperiendæ, atque explanandæ rei gratia, non necessariam ubertatem interdum amat, eodem modo epist. 27. lib. XII. *Est ita temperatis, moderatijque moribus, ut summa severitas cum humanitate jungatur.*

Amicissimum) Itaque non dubito, quin ea voluisses, quæ meis conducere rationibus exillimasses.

Assum) Translato verbo latere interdum in animo malevolentiam significat, ut aqua latet subter cutem iusta. Sic lib. II. de Orat. *Escherem calore suffum* dixit.

Magnus & excelsum) Quæ virtus plane viro digna. Græci μεγαλοψυχον Cicero libro primo de Off. *Magnanimitatem* vocat. Magni autem excelsumque animi est, neminem odisse, res eas parvipendere, quibus alii ad malevolentiam, ac nocendi cupiditatem facile commoventur. Eidem tribuit animi magnitudinem epistola quinta & septima, & in libro de Claris Oratoribus.

Apertum, & simplicem) Quod bonitatis est: ideo, quid sentires, qui tuus in me, ceterosque animus esset, nullo negotio peripexi.

Tales) Invidos; nam ep. 7. In te, inquit, *hunc omnium nobilissimo familia invidorum vitia precepi.* Notatur etiam perfidia optimatum quorundam, Ciceroni in salute, Lentulo in dignitate cognita: ep. 5. 6. 7.

Moverunt) Ut quibuscum in sententiis paullum me immutarem, meamque voluntatem ad summorum hominum, de meque optime meritorum, dignitatem aggregarem.

Salus mea) Ut in patriam redirem. *Etiâ dignitas*) Modeste petit, ut eundem se præbeat Lentulus in ejus cuncta, atque augenda dignitate, quem in recuperanda salute præstiterat.

Socium, comitemque) Non dixit, adiutorem, ut arrogantiam vitaret; & simul, quod in societatis nomine quæ-

dam inesse videtur benevolentia significatio. *Socius* autem, propriæ, agentem adjuvat: comes euntem sequitur.

Orationes) Triennio scriptæ, Marcellino, & Philippo coss. ut pro L. Calpurnio Bestia, pro P. Sextio, in Vatinio, de Provinciis consularibus, de Harulpicum responsis: Pompeio, & Crasso, in Pilonem: Domitio, & Appio, pro Scauro, pro Vatinio, pro M. Cælio, atque etiam pro A. Gabinio, quem rogatu Pompeii hoc anno defendit, ut ex Dionis lib. XXXIX. & ex epistolis ad Atticum, ad Q. fratrem intelligitur. Nominant & orationem de rege Alexandrino rhetores Latini Aquila, & Fortunatianus: quam opinor habitam esse Marcellino, & Philippo coss. quo anno scimus actam esse in senatu magnis contentionibus de restituendo Ptolemæo, Ægypti rege.

Menocrito) Lentuli liberti; usitatus nomen est, *Menocretis*, quam *Menocriti*: sed libri veteres in *Menocrito* consentiunt.

Vt pertinere) locatur: quasi multarum orationum lætio molestiam Lentulo allatura sit.

Referroque ad mansuetiores musas) Hoc plane poema ad Cæsarem videtur scriptum, de quo epist. 8. & 9. lib. III. ad Fratrem: satebatur tamen ingenuè, quod mihi non mediocrem dubitandi causam attulit. Certe enim, cum dicat Cicero: *Referroque me ad mansuetiores musas*, videtur de poemate aliquo, a se scripto, velle subiungere: nec tamen id facit; nam insert statim: *Scripti igitur Aristotelis more tres libros in disputatione, ac dialogo de oratore.* Musis autem cum oratoria ratione quæ communio est? quare vereor interdum, ne hoc totum, quod, inclusum parenteli, a ceteris distinguitur, transferendum sit aliquo modo ad illud infra positum: *Scripti etiam versibus tres libros de temporibus meis.* Nisi si *mansuetiores musas* vocavit ea studia, quæ domi culta, ad lenitatem, atque humanitatem animos traducunt; cum orationes in foro habitæ contentionem habeant: confirmare videtur hanc opinionem locus ep. 22. lib. XVI. *Tu musis nostris, pare, ut operas reddas.* Et alibi *Musas* pro litteris posuit, ut ad Att. ep. 5. lib. II. *Cum ematius musis rationem habere regis.*

A prima adolescentia Adolescentulus Arati poema convertit: quod hodie, temporis injuria, mutilum habemus. Puer etiam tetrametro versu librum compulvit, quem, ut ait Plutarchus, intercipit, *Poetus Glandus*.

Delectantur Non ad proximum, quo se ad musas referre solitus est; sed ad longinquam adolescentie tempus verbum, *Delectantur*, accommodavit; ut sit: Ita me delectant, ut olim adolescentulum delectant. Simile illud in Bruto de commentariis Cæsaris: *Nudi sunt, recti, & vincti omni ornatu orationis, tempore veste detracta*. Quod est, omni detracta, tamquam veste, orationis ornatu.

Scripti igitur Aristotelico more, quemadmodum quidem volui, tres libros in dispositione, ac dialogo de Oratore. Quid sit, Aristotelico more, mecum ipse quaero, utrum, quia dialogos & Aristoteles composuerit, qua de re Plutarchi testimonium extat in consolatione ad Apollonium, & Basilii in epistola ad Diadotum, Themistii præterea, & Philoponi: an vero, quia more quodam non vulgari, sed exquisito, qualis Aristotelis mos fuit, artis oratoris præcepta tradiderit: in quam equidem sententiam facile, & libenter inclino, commotus maxime sequentibus verbis, *Quemadmodum quidem volui*: quibus minime Cicero voluit arrogantiam, quasi nimium se extulisset, professus Aristotelico more se scripsisse de oratore: majoremque etiam præ se tulit modestæ speciem cum subiunxit: *Quos arbitror Lentulo tuo fre non inutiles*.

Arbitror Inquit, quod fidentis non videtur: abest enim affirmatio.

Lentulo tuo Adolescenti non viro: nam facultatis in eo plus requiritur, qui viris placere velit.

Non inutiles Et hic opinionem vitat arrogantia; nam si, *Utiles*, dixisset; promissio maior erat. Hæc omnia modestiam declarant, & illud.

Quemadmodum quidem volui: Valet hoc: an sim assecutus, ignoro: volui quidem certe. Præterea, doctrinam hic potius, & acumen Aristotelis, quam scribendi genus, indicari: ob eam causam arbitror, quod in scribendi genere Platonem, & Xenophontem, quorum dialogos Aristotelis dia-

logos nemo conferre ausus est, aut solos, aut cum ipso saltem Aristotele nominasset. Sin ad doctrinam simul, & scribendi genus respexisse Cicero nem alicui dicat: non prius hoc mihi persuaserit, quam, scriptum esse ab Aristotele de oratore dialogum, ostenderit: unum autem ejus dialogum de animo, Eudemum inscriptum, præterea nullum, quod equidem legerim, veteres dominant. Basilii quidem dialogorum Aristotelis nomina non ponit: sed eum ait, & Theophrastum, cum dialogos componere essent aggressi, deterritos venustate Platonis ad aliam se scribendi rationem contulisse.

Arbitror etiam a communibus præceptis Quamnam erant communia præcepta? ea scilicet, quæ lib. I de Orat. exponuntur ex persona Crassi: *Non arguo*, inquit, *me ista omnium communia; & contrita præcepta didisse*: primum, oratoris officium esse, dicere ad persuadendum accommodatè: deinde, esse omnem orationem aut de iustitiæ rei questione, aut de re certis in personis, ac temporibus locata, &c. Hæc igitur Cicero in iis libris non esse ad bene dicendum valde necessaria confirmat: & præstantiora quædam docet, partibus ita distributis inter Antonium, & Crassum; ut ille lib. II. de Materia Oratoris, hic lib. III. de Orandi ratione diceret. His autem libris nihil posse fieri elegantius, aut etiam utilius, convenit inter homines eruditos, atque ipse Cicero, de iis quid sentiret, ostendit in ep. 19. lib. XIII. ad Att. *Sunt*, inquit, *libri tres de Oratore, mihi vehementer probati*.

Omnes antiquorum Aristotelis, & Isocratis: quod sequentibus verbis declaratur. Quamquam antiquorum etiam omnium oratoria ratio in uno Aristotele continebatur. Scripsit enim librum, in quo exposuit dicendi artes omnium superiorum, ut lib. II de Invent. & lib. II. de Orat. legimus. Composuit autem, Antiquorum rationem oratoriam, Communibus præceptis: quod erant Romæ, qui vulgo Rhetoricam artem docerent, & dicendi præcepta traderent. Id Sullani temporibus primus professus est L. Plotius Gallus, ut ad Tullianum scripsit Cicero: cuius hæc Suetonius verba recitat in libro de Claris rhetoribus:

Attemo-

Memoria temo, pueris nobis, Latine docere cepisse L. Pictum quem iam et nil quicum fecerit concursus, quod studiosissimus quisque apud me rareretur, dolebam idem mihi non licere: continetur autem doctissimum hominum auctoritate, qui eximiamus, Graeci exercitacionibus alimeliva ingenis posse.

Aristotelicum; Non opinor hoc tantum, quos nunc habemus, sed alios quoque significari Aristotelis libros de Ratione dicendi: ex his quidem, qui existant, dubitari non potest, quin multa Cicero transtulerit in suos oratorios libros, praeterea in tertium: quod accurate legentibus patebit. De aliis vero ejusdem Aristotelis rhetoricis libris, haec scripsit Cicero libro secundo de Orat. *Inter hunc Aristotelem, cujus & illum legi librum, in quo expofuit dicendi artes omnium superiorum, & illos, in quibus sua quaedam de eadem arte dixit, & his geminos hujus artis magistros, hoc mihi visum est interesse.* Quis porro neget, ex eo maxime libro, quo superiorum omnium artes complectebatur Aristoteles, multa Ciceronem in suos oratorios traxisse, cum ex eodem libro multa sumferit adulescens, ut eas, de Inventionem quos inscripsit, minime cum oratoriis comparandos, veterum doctrina locupletaret? quod ipse libro secundo ejus artis, in proximo, docet his verbis. *Notis omnium, quicumque fuerat ab ultimo principio hujus praerceptionis usque ad hoc tempus, expressis capitulis, quorumque placeret, eligendi potestas fuit: ac veteres quidem scriptores artis, usque ab principe illo, atque inventore Tibi repetitis, unum in locum conduxit Aristoteles, & nominatione conjunxit praercepta, magna conquisita cura, perspicue scripsit, atque enodata diligenter expofuit, ac tantum inventoribus ipsis suavitatem, & brevitate dicendi praestitit, ut armo illorum praercepta ex ipsorum libris cognoscas; sed omnes, qui, quod illi praecipiant, velint intelligere, ad hunc, quasi ad quendam multo commodiorem explicatorem, revertantur.* Haec Cicero deinde, facta mentione eorum, qui Aristotelem, aut Ilocratem secuti, praercepta dicendi reliquerunt: *Nos, inquit, nobis omnes, quoad facultas tulit, proposuimus, & ex nostro quoque nonnihil in commune contulimus.* Sane igitur Cicero ab

Aristotele multa, neque ex iis modo libris, quibus nunc utimur, sed ex iis etiam, qui malo quodam perire litterarum fato. Præterea gloriatur, ita se scripsisse oratorios, ut a communibus præceptis abhorreant, omnemque antiquorum Aristotelicam, & Ilocraticam rationem oratorum complecterentur. Laetius quatuor corpora rhetoricorum librorum Aristotelis nominat, Gryllum, unicum librum, in quo, ut libro secundo Quintilianus ait, *quædam subtilitatis suæ argumenta, querendi gratia, excogitant; alterum, duos rhetoricæ artis libros; tertium, unicum librum, quem inscripsit Ars; quartum, libros duos, eadem inscriptione: quo numero tres, qui hodie sunt in manibus, excludos videmus.* At Cicero, & Quintilianus, ut supra demonstravimus, illos agnoscunt.

Isocraticum; De Ilocratis arte discrepant veterum sententiae. Plutarchus certe ambigere se ostendit, cum illa mandavit litteris in ejus vita: *Ἐπεὶ δὲ οὐ καὶ ταχέας αὐτῶν λαγυνὰς εὐγυργαπέμεν, οὐ δὲ, ὡς μέγιστον, ἀλλὰ ἀναγκαίως χρῆσθαι.* Sane qui artis etiam præcepta cum scripsisse dicant: alii non ratione, sed exercitacionem solum esse adfirmant. Hecmogenis interpreti Ilocrati eam tribuit: *Ἰσοκράτης, inquit, ὅπου ἐν τῇ τεχνῇ, ὡς ἐν τῇ διαγρητῇ λακτέον τότε πρᾶγμα, καὶ ἐκ προεὐπρᾶγματος, καὶ τὰ μετὰ το πρᾶγμα, καὶ τὰς διαγρητῆς, αὐτὸς ἐκαστος τὸν ἀγῶνα, ὡς ἐν τῇ πεπραγῇ.* Ilocrates ait in artis præceptis, non modo in narratione exponendam esse rem gestam, & quod illam tum præstet, tum consecutum est, non omisso cogitationibus, quibus singuli certantium præditi sunt, verum etiam quod factum est. Cum eo sensit Quintilianus libro tertio, nam, cum de Aristotele, & Ilocrate loqueretur: *Aes, inquit, est utriusque, sed pluribus eam libris Aristoteles complexus est.* Idem tamen prorsus ambigit libro primo cum ait: *Hæc opinio originem ab Ilocrate (si tamen vera ars, quæ circumscripta, ejus est) ducit.* Cicero noster eam plane repudiavit libro secundo de Invent. *Fuit, inquit, eodem tempore, quo Aristoteles, megeus & nobilis rhetor Ilocrates: cujus ipsius quam constet esse artem, non invenimus: aijh-*

discipulorum autem, atque eorum, qui protinus ab hac sunt disciplina profecti, multa de arte præcepta reperimus. Hanc ergo dubitationem e scriptoris nomine ortam existimo, quia fuit alter Iococrates, Iococrates magni discipulus, a quo scriptam artem rhetoricam suspicari licet: cum præsertim discipulorum Iococratis multa se reperire dicendi præcepta Cicero dicat. Ac me quidem hoc hanc suspicionem illa etiam ratio ducit, quod Iococrates ejusdem junioris esse orationem illam ad Democleum, quæ Iococrati magno tribuitur, Harporation testis est. Atque hæc omnia illoc refero, ne quis putet Ciceronem, quia dixerit Iococraticam rationem te esse complexum tribus oratoris libris, Iococratis ipsius artem legisse, quam negavit ullam reperiri lib. II. de Invent. Itaque, *Ilocratiam*, interpretor, ab Iococratis discipulis traditam, ex iohannis tamen, & opinionibus magistri: quæ enim ille voce docuit domi suæ, postea scriptis eadem discipuli ejus persequuti sunt: his autem cum iis, qui ab Aristotelis disciplina profecti sunt, controversæ nonnulli fuit: quod Quintilianus lib. III. significat; ait enim: *Hæc successere multæ, sed clarissimæ Gorgiæ auditor Iococrates.* Hinc velut diverse secari cuperent viæ; nam & Iococratis præstantissimi discipuli fuerunt in omni studiorum genere: eoque jam seniore, Aristoteles præcipere artem oratoriam cepit.

Retinuerunt oratoriam Quæ de arte dicendi Aristoteles, & Iococrates præceperunt: in hoc enim libri Ciceronis oratorii a communibus præceptis abhorrent. Eodem spectat illud, quod scripsit ep. 1. lib. II. ad Att. *Meus liber totam Iococratis prædicationem, atque omnes ejus discipulorum arculas, ac nonnihil etiam Aristotelici pigmenta consumpsit.*

Tres libros de temporibus meis De exilio, atque etiam reditu: in his enim Lentulum, optime de se merita, nominavit: scripsit enim verbis tres libros de consulatu suo, sed antequam iret in exilium: quod ep. 3. lib. II. ad Att. & de Divin. lib. I. ostendit: hic autem Cicero commemorat, quæ post discessum Lentuli, id est, post exilium suum, scripserat: Ep. 6. lib. II. *Novitate meorum temporum.*

Et eras Sperat futurum, ut a posteris etiam legantur. Sed eos aut hominum incuria, aut vetustas ipsa perdidit.

Sed, quia verber *ΕΑΛΕΙΨΕ*, figura aliquid detrahens: nam hic sententia desiderat, *Non mihi*: ut sit; Ideo non mihi eos libros ad te, quia verberar eos, quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare.

Totam ad te desero Ad arbitrium ruina confero: ut se ipse interpretatur sequentibus verbis.

Consequi Præstare: omnes meorum studiorum fructus ad te desero, ut iis arbitrato utaris tuo.

Vt me nolim admoereri, rogari vero sine magno dolore vix possim Rogari enim se, qui amat, non patitur: ideo dixit ep. 10. lib. III. *Injuriam mihi fieri putabam, cum rogarer.* Ep. 13. lib. IX. *Peto a te, vel, si pateris, oro, ut homines miseros conseruas incolentes.* Ep. 18. lib. XIII. *Ego admirabar magis, te, quasi rogatus, aut certe admonitus liberaliter Attico respondisses, ultro ad eum scripsisse.* Ep. 4. libro decimo quinto: *Admoerendum te potius, quam rogandum, puto.* Et ad Att. ep. 35. lib. XII. *Verhementer te rogo, magis quam a me vis, aut pateris te rogari, ut hanc cogitationem toto prætere suscipias.*

In Ciliciam Partem Lentuli provincie. Vide ep. 7. *Qui Ciliciam, Cyprumque tenens.*

Adiuncto isto fundo De Ciliciensi fundo Q. Ciceronis nullam alibi mentionem invenio. Emtus quidem non videtur, quantum ex verbo, *Adiuncto*, licet intelligere: testamento fortasse legatus.

Exercitationibus Oratorii: declamando enim vel in scholis rhetorum, publice profitentium, vel domestica disciplina adolescentes exercebantur. Græcis autem exercitationibus alii melius ingenia posse, scripsit Cicero in epistola ad Titinnium: cujus exemplo supra usi sumus.

Neque cariorem, neque jucundior Coniungit eadem in ep. 2. libro secundo: *Cui carus æque fæ, & perjunctus, ac fuisse patri.*

Posteritas omnia intelligit Temporarii serviens pollicetur, quod non præstitit: nullam enim librum Lentulo iocri-

scriptis, qui quidem exister, aut ab iis nominetur, qui saepe scripta Ciceronis appellant.

Appius in sermonibus antea distabat, postea dixit etiam in senatu palam, sese, si licitum esset legem curiatam ferre, fortissimum esse cum collega provinciam; si curiata lex non esset, se paraturum cum collega, siquidem successurum: legem curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse: se, quoniam ex S. C. provinciam haberet, lege Cornelia imperium habebit, quoad in urbem introisset.) Curiatam a populo per curias congregatum nomen accepit: Curias autem, in quas Romulus populum distribuit, ut in sua quisque curia sacra publica faceret, ferias observaret, triginta fuisse, omnesque in Palatio, latis, ut opinor, norum est. Ex his curiis cum populus, ut aliquid iuberet, aut iudicaret, in unum locum coibat, curiata comitia vocabantur; coivisse autem populum in Comitium, qui locus in foro fuit, docet Varro. Lex igitur curiata comitiis curiatis ferebatur; quibus autem de rebus, & a quo magistratu ferretur, non est alienum ostendere. De adoptione ferebatur, & de imperio militari. Si de adoptione, ferri poterat vel a tribuno pl. vel a consule: de tribuno pl. locus indicat in ep. 17. lib. I. ad Att. *Hec sunt in rep. nisi illud etiam ad temp. pates pervenire, Herennium quendam tribunum pl. saepe jam de P. Clodio ad plebem traducendo agere coepisse, huc frequenter interceditur.* De consule quis dubitet? cum Suetonius inter acta Caesaris consulis hoc memoret: *P. Clodium, frustra jam a patribus ad plebem transire conantem, eodem die, horaque anno traduxit.* Et ep. 12. lib. II. ad Att. *Quid Caesar? negat se quidquam de illius adoptione tulisse.* Adoptionem autem illam curiata lege factam esse, declarat oratio pro Domo, in qua sunt haec: *Negant augures fas esse agi cum populo, cum de celo servatum sit: quo die de te lex curiata lata esse dicatur, audeas negare, de caelo esse servatum?* Et paullo post: *si, quod in ceteris legibus trinundinum esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum: nihil reprehendo.* Et infra: *Credo enim, quamquam in illa adoptione legitime factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctor ne ef-*

ses, ut in te P. Fontinus vide, necisque potestatem haberet, ut in filio, quero, si aut negasses, aut tacuisses, si tamen id triginta curiae iussissent, num id iustum esset ratum? certe non. Confirmat Gellius lib. V. cap. 19. *Adrogatur, inquit, ille, qui, cum sui juris sit, in alienam se potestatem tradunt: ejusque rei ipsi auctores sunt. Sed adrogationes non temere, neque inexplorate committuntur; nam comitia arbitris etiam pontificibus praebentur, quae curiata vocantur.* De imperio militari, quod extra urbem gereretur, latam opinor esse curiatam legem vel ab eo ipso, qui accepturus esset imperium, si modo magistratus esset; vel a consule. Latam ab ipso magistratu, qui usurus esset imperio, auctor est Livius lib. IX, *Papirio, inquit, distatori, legem curiatam de imperio ferenti, triste omen diem diffudit.* A magistratu, qui non esset usurus imperio, exemplo Ciceronis & Bibuli, (ut omittam alia quam plurima) demonstratur; nam & Cicero in Ciliciam, & eodem tempore Bibulus in Syriam, uterque aliquot annis post consularum profecti sunt. Latam autem de utriusque imperio curiatam legem, ex eo liquet, quod uterque bellum gessit, utrique supplicationes ob rem bene gestam decrevit: Cicero etiam de triumpho cogitavit; itaque dubitandum non est, quin consules ejus anni, Sulpicius, & Marcellus, alter, ambove, curiatam legem de eorum imperio tulerint, alioqui provinciam quidem eo genere imperii, quod lex Cornelia dabat, administrare potuissent; quo se Appius, curiata lex ferri si non posset, contentum fore distabat: militarem autem rem, quae triumphi spem, & occasionem afferebat, nullo pacto iis attingere licuisset; curiatis enim comitiis rem militarem contineri lib. V. prodidit Livius; consuli, si legem curiatam non haberet, attingere rem militarem non licuisse, Cicero in Orat. 2. in Rullum; & ibidem: *Consulibus, legem curiatam ferentibus, saepe intercessum est.* Curiata igitur lege, in foro lata a consule, non a tribuno pl. (nam tribuni pl. nihil eum curiis) triginta licitoribus veteres triginta curias representantibus, populus provinciarum rectoribus imperium dabat, Cornelia senatus, sed Cornelia juris

Juris dicendi potestatem, nihil pro viatico, curiata vero exercitus habendi, bellicque gerendi jus, cum stipendio militum, & proconulis viatico, dabat. Et Cornelia, a L. Sulla dictatore lata, hoc sanxerat, ut, qui provincias ex S. C. accessissent, imperium haberent, quoad in urbem introissent: (studuit enim Sulla optima- rum potentia, plebem, quæ adversus eum pro Mario steterat, asservit) Curiata vero, quoties quisque in provinciam iturus esset, de ejus imperio ferebatur. Obibat interdum, quod Appius timuisse videtur, intercessio tribunicia; itaque in Agraria 2. *Consulibus legem curiatam forentibus, sæpe intercessum est.*

Si litium esset) Sibi, non enim, quod ipse consul posset, id ut anni sequentis consul ferret, expectare debuit.

Sortitum esse) Consules vel sortiebantur provincias, vel comparabant inter se.

Com collega) L. Domitio Ahenobarbo.

Si curiata lex non esset) Ferri non posset, intercedente aliquo tribuno pleb.

Se paraturum cum collega) *Parare*, hic est pacisci, constituere. Mos enim fuit, ut S. C. de provinciis consularibus ita fieret, ut eas consules aut sortirentur, aut compararent inter se: quod Livii testimonio probatur: & quod apud Livium, *comparare inter se*, idem apud Ciceronem, *parare com collega*; quamquam, & *parare inter se*, a veteribus dictum esse, Festi verba, licet præcisâ & mutila, videntur ostendere. Nam quod in Sallustii Jugurtha legendum eruditi homines opinantur: *Silanus, & Metellus, consules declarati, provincias inter se paraverunt*: non, ut antea, *partiverant*: eisdem vis libenter assentiret, nisi ne quæ sequuntur verba prolixius ab hac sententia removerent; nam, si Sallustius dixisset: *Provincias inter se paraverunt*; sortitionem exclusisset: *parare* enim, sive *comparare*, sortitioni opponitur; at subiungit *Metellope Numidia evenit*; quo sortitionem esse factam, satis ostenditur; lego igitur, *Partiverant*, cum doctus antiquissimis libris,

uno Fulvii Ursini, eruditissimi, & humanissimi viri, ante sexcentos annos, descripto, altero Vairanzæ Bibliothecæ, ejusdem fere vetustatis. *Partiverant* autem, sortitionem non excludit; utroque enim modo fit provinciarum partitiio, sive sortiantur consules, sive comparent inter se; cum ex duabus alter alteram accipiat.

Provinciam haberet) Non Ciliciam nominatim: quod si esset, quorum de sortitione, aut comparatione loqueretur? sed provinciam ideo habebat, quia senatus decreverat, ut ex duabus consularibus provinciis unam Appius, alteram Domitius, vel sortientes, vel inter se comparantes, obtrinerent.

Imperium) Sine armis: quibus uti non poterat, nisi qui curiata lege imperium accepisset. De triumpho igitur, cum hæc Appius diceret, minime laborare videbatur: quod confirmant illa verba epist. 16. lib. IV. ad Att. *Appius stat lege sine sumtu in Ciliciam cogitat*. Et epist. 2. lib. I. ad Q. Fratr. *Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro succurrum*. Imperium tamen curiata quoque lege Appius accepit: quo usus, re militari prospere gesta, supplicationes adeptus est, ut ep. ult. lib. III. videtur etiam triumphaturus fuisse, nisi a Dolabella reus factus esset, ut ep. 20. lib. III. & ep. 6. lib. VIII. Ad imperium quod attiner, vide ep. 1. lib. I. *Conses enim etiam te vis, qui cum imperio sunt*.

Quoad in urbem introisset) Ergo Cornelia lege datum imperium administratione provincie non finitur, sed tamdiu manet, donec in urbem proconsul introeat: quod de curiata quoque lege constat. Urbem vero ingredientibus imperium deponere necesse erat, nisi si triumphatori essent; tunc enim lex ferebatur ab aliquo tribuno pleb, ut cum imperio triumphantes introirent.

Posse se non decedere) Nam quia sine curiata lege in provinciam ire nemo solitus esset; cum omnes militari delectarentur imperio: propere, quod fieri non solum, id etiam non licere, quidam arbitrabantur.

Reliqui posse) Ut reliquit Cicero Ca-

Caelium quæstorem, Bibulus Veientonem, ep. 15. lib. II. ep. 3. lib. VII. ad Att.

Ne id quidem valde debium est | Ne de jure quidem dubitari valde potest, quin Appio, vel si tibi sine curiata lege succedas, provinciam debeas cooculare. Argumento sunt hæc verba, falli eos, qui legem curiatam rectoribus provinciarum omnino necessariam putarent: cum sine ea jus dicere, & provincie præse possent, imperio lege Cornelia dato, quoad in urbem introissent. Cum hæc scripsissem, disputationes ad me suas adversus Nicolaum Græchium mihi Carolus Sigonius: in quibus de curiata lege, duplicique provinciæ imperio, probari idem utrique nostram, animadverti; sane sum latatus, ut animo, & voluntate, itidem nos opinione, & judicio congruere.

Liberalitatem | Consuetudinem in tribuendis officiis: cui puallo post cupiditas opponitur, ex quo magis probatur mihi, ut est in antiquo libro Maffæorum, quam ut in aliis, *liberalitatem*: eodem sensu *liberalitas* usurpatur in epist. 9. libro V. & epist. 3. lib. X.

Solere frui | Solere ex ea voluptatibus rapere.

Tue cupiditatis | Multi enim diuturni imperii cupiditate flagrant.

Illius cupiditatem | Ex eo manifestam, quod tibi etiam sine lege curiata rogatus succedere.

Refutare | Rejicere, provincia denegata.

De publicanis | Contra quos decretum ex voluntate provincialium Lentulus seceperat, sæpe eorum inter publicanos, qui provincialium vestigalia conducebant, & socios, ex vestigialium solutione exoriebantur contravertit: quas Cicero felatas a te esse gloriatur in ep. 13. lib. II.

Facillime quidem, vellem, consequi potuisses | Vellem, ita felix esse potuisses, nihil ut omnino contra ejus ordinis, quem semper ornasti, aut rem, aut voluntatem ageres. Quidam veteres libri, *Facillime autem, quod vellem consequi potuisses*. Sed facilitas est voluntatis: quam si Cicero requirit in Lentulo, hominem carpit amicissimum, opti-

meque de se meritum.

Inimici | Qui etiam quæstorem ejus, P. Rutilium Rufum, quod cum prætoris suo contra eos consensisset, damnaverant. Pedianus, epitome Liviana lib. LXX. Hujus odii publicanorum in Q. Scævola mentionem fit in oratione pro Plancio, his verbis: *Equitum ego Romanorum etiam in homines nobilissimos male dicite, publicanorum in Q. Scævola, virum omnino ingenio, justitia, integritate præstantem, asperse, ferociter, & libere dictis commemorem?*

Tibi ipsi Q. Scævola | Auguri, P. F. Lælii Sapientis genero, Crassi oratoris socero. Fuit alter Q. Scævola, Q. F. Pont. max. multis annis junior.

Tibi sum auctor | Te horror.

Videatur esse prudentia tua | Pertinere videtur ad prudentiam tuam, quam potest difficillima quæque superare, ut eum ordinem tibi aut reconcilies, aut mitiges.

EPISTOLA X.

Valerio | Hic est, de quo in epist. lib. III. & 12. lib. VII. *Valerii* nomen boni ominis apud Romanos habebatur: itaque Festus sic: *Omnis boni gratia, in delectu, erasque prima nominantur, Valerius, Salvius, Statilius.*

Cur enim tibi hoc non gratificer | Cam inscripserat, Valerio Iuriconsulto, subjunxit jocans: nam, Iuriconsultum cur te oon appellem, nescio, etiam si Iuriconsultus valde non sis. Et sane Valerius hic non videtur jus civile, quorum opus esset, cognovisse: cum de eo sic ad Appium scripserit: *Valerium Iuriconsultum valde tibi commendo, sed ita etiam, si non est Iuriconsultus.* Verum ita familiariter eam Cicerone diligebat, ut ei, quod omnino falsum non erat, id per jocum obiceret. Inscripsi, inquit, hanc epistolam Iuriconsulto, gratæ potius causa, quam veritatis, præsertim cum hodie non qui sapientes, sed qui audaces sint, Iuriconsulti vocentur. Hic, ut omnis, quantum quidem præstare oobis liceat erroris tollatur occasio, quasi quoddam *εἰς τὸν πόρον* addatur, quod tam

men alienum non putamus, quæ nostra sit de epistolæ integritate sententia; sunt enim, qui hujus epistolæ desiderari principium existiment: quod eis, credo, insolens, atque ineptum videatur, prima epistolæ verba ab inscriptione pendere: cujus tamen generis exemplum hoc animadvertimus, epist. 20. libr. III. ad Attic. M. CICERO S. D. Q. CECILIO Q. F. POM-
PONIANO ATTICO: *Quod quidem ita esse, & avunculum tuum fuisse esse officio, vehementissime proba.* Constat enim, itidem hic epistolæ principium inscriptionem spectare.

Audacia pro sapientia | *Audacia*, licet fortitudinem imitetur, in malam tamen partem accipitur: *Animus* enim, ut lib. I. Offic. scripsit Cicero, *paratus ad periculum, si sua cupiditate, non utilitate communi impellatur, audacia petius nomen habens, quam fortitudo.* Sapientia vero dividitur in duo genera, unum naturæ, idque simplex, alterum artis, quod in alia rursus ei subiecta genera dividitur. Naturalem sapientiam voco, quam expertes doctrinæ multi, nullis litterarum præceptis imbui, naturæ tamen munere consequuntur: quales sunt, qui suas actiones directæ quadam iudicii regula metiuntur, nihil temere, nihil indecore committunt, a pravis reſta, a turpibus honesta distinguunt: hanc sapientiam tribuit Cicero epist. c. libr. VII. M. Mario, si ludos Romæ, cum per valetudinem posset, spectare noluit; Lentulo ep. 5. si omnem amplitudinem, ac dignitatem suam in virtute, atque in rebus gestis suis, atque in sua gravitate positam existimabit: aliis alibi, quod labi, & errare per imprudentiam non consueverint. Vlyſsem quoque, quod, variis ſaſtus caſibus, multis, quæ alijs exitio fuerant, periculis terra, marique deſunctus, ad patrios lares reverſus incolomis, ab injuria procorum uxorem, domumque ſuam, ſequè ipſum ſingulari conſilio vindicaverit, hoc excelliſſe ſapientię genere Homerus prodidit. Alterum ſapientię genus, quod ab arte proficiſcitur, vel omnium artium, vel multarum, vel unius tantum abſoluta cognitio eſt: ſi omnium, ita deſinitur, humanarum, divinarumque

rerum cauſarumque, quibus hæ res continentur, ſcientia, quam uni Deo perfectam contigſſe, nequaquam in homine poſſe reperiri, vere credimus, Deus autem non eam ab æro extrinſecus accepit, (nec enim ulla re umquam indiguit) ſed a ſeipſo, æque æternam, æque innititam, ut æternus ipſe, & infinitus eſt. Quod ſi non omnium, ſed multarum rerum, quæ vel ad uſum, vel ad ornamentum humanæ vitæ pertineant, notitia eſt; qualis in Thalete, Anaxagora, Pythagora, Democritio, Socrate, Ariſtotele, Platone, & alijs vel Græcis vel Ægyptijs fuiſſe traditur, Philoſophia dicitur: quia perfectam illam ſapientiam, quantum homini licet, imitatur, eadem tamen & ſapientię nomen interdum ſibi vindicat: quia, quo nihil patatur inter homines præſtantius, id eo vocabulo, quo nullum inter humanas res nobilius reſeritur, decorari æquum eſt. Inde Thales, inde Bias, inde Socrates, aliique, quos celebravit antiquitas. Ad hunc numerum aggregare poſſumus, ex Romanis Catonem illum Cenſorium, qui cum & litteris eſſet inſtructus, quamquam non omnino cum ſuperioribus illis conferendus; cumque multarum rerum uſum haberet; ſapientis nomen invenit. Nec video, eum ab hæ laude M. Varronem, Ciceronemque noſtrum, qui rerum laudabilium varia cognitione præſtiterunt, hæ laude patiamur excludi. Multis etiam unius modo artis eximia quadam, & ſingularis intelligentia, opinionem, ac ſamam ſapientię peperit, quod Athenæus de Muſicis libr. XIV. tradidit, Plato de Poetis, cum Anacreontem ſapientem appellat in Phædro, & genitam a poetis ſapientiam, ait in Lyſide: de Iuriſconſultis Cicero in libro de Amicitia, L. Acilii exemplo, qui, quod eſſet prudens in jure civili, ſapientis nominatus eſt: de civitatum reſtoribus in ſuperiore episto-
la ad Lentulum: *Tota*, inquit, *ſapientiam civium, qualem me & eſſe, & numerari volo, & ſcractia, & vi-
luntas mutata eſſe deſet.* Tranſeo ad humiliores artes. Marmorariis, & Statuariis non ſapientię laudem tribuit Ariſtoteles libr. V. Ethicorum
non

non agricolis Plato in dialogo de scientia? non fabris Homerus, in eo, *ἔσπετο παρὰ τὸν ἄνθρωπον*. Neque solum ex una arte praeclare cognita multi, sed ex una etiam, quae nientis optimae speciei prae se ferret, actione C. Laelius, ille Africanus minoris amicitia elarus, sapiens & habitus est, & perpetuo vocatus, quod legis Liciniae de agri modo, de seditionem inter cives excitaret, patrocinium deposuisset. Cum igitur sapientiae nomen tam late pateat; merito, a quorum studiis maxima ad omnes nianar utilitas, juris prudentibus communi-
catum videtur. Est enim juris civilis prudentia genus quoddam sapientiae, ex quo civitates, quae sua iura, & quasi iustitiae normam ab aoriquis legibus petunt, quae plurimae sunt, consilio sapientiae administrari dicuntur: quam doctrinam Scala meus, humanitate, & virtute excellens, lumen, & ornamentum Patavini fori, quinque libris, qui ab omnibus Iurisperitis eximia cum ejus laude leguntur, universam comprehendit. Sed, quia saepe accidit, ut, qui ea, quam profitentur, juris civilis cognitione indigeant, idem audacia, ut id, quod ignorat, scire videatur, in primis abundet: propterea, indutam esse consuetudinem, ut in agendis causis audacia pro sapientia liceat uti, per jocum quidem, sed vere tamen Cicero dixit.

Lentulo) Ciliciam administranti. Erat igitur hic Valerius in Cilicia, & fuit etiam Appio proconsule, cui commendatur epist. i. lib. III.

Vbi aliquo numero sit) Vbi alii quoque juris prudentiam tenent: istic enim solus videris jurisconsultus. Sed hic etiam Cicero jocat: significat enim Valerium de industria se in Ciliciam consulis, ut solus ibi sapere videretur, cum jurisconsultus ibi solus esset.

Partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondas; partim contumeliosum, quod male respondas) locus est in his verbis & abusus, & elegans: vult enim innuere, ideo nihil eum quandoque respondere, non quod superbus sit, sed quod eum nemo consulat, cum homines bonum jurisconsultum non putent: ideo autem male respondere,

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

non quod contumeliosus, sed quod imperitus, & indoctus. Prostrum vero jurisconsultorum fuit, hodieque est, de iure consulentibus respondere. Similis jocus est in Trebatium epist. 16, libro septimo: *Qui istine veniant, superbum iura accusant, quod arguit te percontantibus respondere*.

Vt possimus, saluum venisse, gaudere) Quod in Apulia tua nemo puterit: cum nec propinquum ibi, nec amicum habeas. Pergit in festivitatem, & Valerii notat ignobilitatem; cui qui gratularetur in patriam redeunti, nemo esset. Quod si Romam, inquit, venies, erit, qui, te saluum venisse, gaudeat: habes enim hic, qui te norint, & diligant: in Apuliam vero tuam si accesseris, quis erit, qui gaudeat? Hanc sententiam, illa figura *ἡ παρὰ τὸν ἄνθρωπον*, confirmat sequentibus verbis: *Tempus Vlysses, cognosces tuorum neminem*. Quod etiam discipulat ab Vlyssis fabula, qui suos quidem ipse domesticos omnes, Ithacam reversus, cognovit, sed ab iis cogniti non est: tamen Cicero, natus jocandi locum, lepide sermonem convertit ab Vlyssis ad ipsius Valerii humilitatem, ac solitudinem. Quod ideo ostendendum putavi, ne quis Ciceronem in Vlyssis fabula memoriae vitio labi putet: cum in eo ipso jocus appareat, quod, cum, indulta Vlyssis mentione, dicturus videretur, cognosceris a tuorum nemine, traduxit sententiam, ut dixi, ad id, quo Valerii notabatur ignobilitas. Veram sententiam, ut Homerum omittam, Varro in Sesiqualysse apud Nonium retulit his verbis;

Aliter ventis considerant: quod si pergunt diutius

Mare volvere; veretur, ne me quinquies cum domum jam ab Ilio

Cessum revertetur, proter castra cognoscat nemo.

Posse etiam hoc aliquis referre ad illud tempus, cum Vlysses dormiens, a Phaeacibus in litore Ithacensi expositus, mox experiretur patriam non agnovit: unde Homerus *ἢ τῷ Νέστορι* *Ὅδ' ὑπερὸ δῶς Ὀδυσσεύς*,

Εὐδὼν ἐν γαίῃ παρῶν, ὃ δὲ μὴ ἴδω

Ἦδ' ἄν' ἀντὶ τῆς γὰρ δέος ἔρεα

ἔχου

Z

Πα-

ΠΕΛΛΑΣ ΑΡΧΑΝ.

— Extinctus est divinus Vlysses
Recubans in terra patria, neque i-
psam cognovit.

Iamdiu remotus: circum enim Dea
audem fudit

Pallas Minerva.

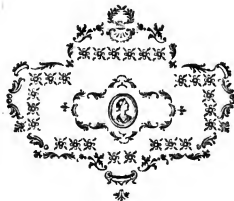
Et infra sic ipse Minervam interro-
gat:

Τὸς γὰρ, ὅτε δούλος, ὅτε τις ἀνέπε-
σσυτογενής;

Quæ terra? quis populus? qui viri
insunt?

Sed omnino prior interpretatio magis
placet: ut in lepore pergat; &
quemadmodum primis epistolæ ver-
bis audaciam, mediis incipientiam; sic

postremis ioco liberiore, id est, a
superiori non dissimili, ignobilitatem
irrideat familiarissimi sui, de quo in
epistola prima libro tertio: *Est ex
meis domesticis, atque intimis familia-
ribus.* Tribuit autem hoc juris fami-
liaritas, ut joculari liberum putemus;
alioqui jure Cicero inurbanus, & ama-
rior, quam deceat, videri possit.
Nec vero cum ipso tantum, sed cum
aliis etiam joculari de illo solitus est;
ut in eadem epistola: *L. Valerium
jurisconsultum valde mihi commendo, sed
ita etiam, si non est jurisconsultus: me-
lius enim ei cavere volo, quam ipse aliis
solet.*

PAVELLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

EPISTOLAM I.

LIBRI II.

✱—✱ *Vrini*) Cognomen fuit
 ✱ C ✱ Scriboniz gentis, plebeiz,
 ✱—✱ ortum a quodam Scribonio,
 Curione maximo, ut ex
 Livio cognoscitur. Hic autem
 Cario, & pater, & avus, locum
 inter oratores, nulla, aut exigua
 litterarum ope, domestica tantum
 bene, & accurate loquendi consuetudine,
 sunt adepti. Cicero in Bruto, & Plinius libro septimo capite
 quadragesimo primo. Erat in Asia quæstor, ut opinor & quod eum
 ex ep. 5. non obscure cognoscitur, tum ex eo, quia tribunatum plebis
 postea gessit. Romam reverſus populo
 munus exhibuit admirandum, ut mortui patris memoriam honoraret.
 Plinius lib. XXXVI. cap. 15. Tribunus pl. L. Paullo, C. Marcello Coss. ab
 optimatibus ad Cæsaris partes transiit, amplius MD. talentis a Cæsare corruptus.
 Orto civili bello Siciliæ præpositus, pulſus M. Catone; mox in Africam profectus, contra Iubam Mauritaniz regem, & Pompeianarum partium
 ducem P. Atium Varum pugnans, interemptus est. Cæsar lib. II. Bel. Civ. & alii. Ejus filium, secutum
 Antonii partes contra Octavianum, post Octaviani victuriam ad Actium promontorium esse interfectum,
 Dio tradidit lib. II. Hujus autem, ad quem sunt Ciceronia epistolæ,
 ingenium ac mores optime Velleius expressit lib. II. cujus verba libuit
 subscribere: *Hic civilis, & tot, quæ deinde per continuos XX. ann. consecuta sunt, malis non alius majorem, flagrantiorumque, quam C. Cario trib. pl. subjectis fuerit, vir nobilis, eloquens, audax, suæ, alienæque fortune, & puditiæ prodigus, hume ingeniosissime*

nequam, & facundus malo publico: hujus animo, voluptatibus, vel libidinihus, neque opes ulla, neque cupiditates sufficere possent: hic primo pro Pompeii partibus, id est, ut tunc habebatur, pro reipub. mox simulatione contra Pompeium, & Cæsarem, sed animo pro Cæsare stetit: id gentis, an accepto centies H.S. feceris, ut accipimus, in medio relinquentes: ad ultimum saluberrimas adolescentis conditiones pacis, quas & Cæsar iustissimo animo postulabat, & Pompeius æqua reciperebat, dissuulit, ac rapti, unitæ cavente Cicerone concordie publicæ.

Quamquam) Hic, & alibi jungitur indicandi modo, interdum subjunctivo, ut vocant Grammatici; pro Plancio: *Quamquam non me iam negespere conturbet.* Infra, ibidem: *Quamquam, quæ nolui, jocus sin ingressus in conspectum.* Hæc nonnullis fortasse leviora videbuntur; mihi nulla pars omnino Latine lingue videtur contemneuda.

Nomine argipientis) Negligentiæ causa, ut in epist. 12. lib. XII. Hæc a te peto non solum reip. quæ tibi semper carissima fuit, sed etiam amicitia nostra nomine. Et epistola tertia libro decimo quarto: *Eo nomine sum Dyrachii hoc tempore, ut quem celerime, quid agatur, audiam.* Et in libro de Amicitia: *Ab amicitia Q. Pompeii mea nomine se removeras Scipio.*

Suspectum esse) Non enim aperte negligentiam nominaverat Cario, sed, cum quereretur de infrequentia litterarum, causam videlicet indicabat esse negligentiam.

Dolore) Qui negligentia nomine suspectus est, ejus nimirum amor is dubium vocatur: jure igitur Cicero dolet.

Accusari abs te officium meum) Nemo
 Z 2 accu-

accusat officium: nemo enim negat, officium laude dignum esse; sed accusatur is, qui officio desit: quod hic Cicero significat. Aut, *Officium accusari* dixit, hoc sensu: Accusas hoc ipsum, quod raro admodum, ut tibi quidem videor, ad te scribam, quod officii quidem nomine non caret, sed ita exiguum, ac leve est, ut accusandum; tamquam amicitia nostra minime dignum, existimes.

Iocundum, requiri) In quo veretur, ne Curionis animum offenderit, lo eo ipso benevolentiam ejus aucupatur: qui eoim amari cupit, facile, ut ametur, consequitur; cupit autem Cicero, quia subiungit: *Ideo iocundum est requiri ubi te officium meum, quis pro se fere perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem, & opatum amorem tuum.* Antirrheta posuit, *Iocundum, & Molestum*, ut lib. I. de Orat. in extremo: *Neque enim tam mihi molestus fuit, quod jus vestrum civile percellit, quam iocundus, quod se id nefecit concessus est.*

Culpa uacare) Cum neminem pratermisserim, cui litteras ad te non dederim.

Perspectum) Tempore exilii mei; nam hæc ad eundem scripsit epistola senta: *Tua in me vel nota omnibus, vel ipso novitate meorum temporum clarissima existerant.*

Dulcem & opatum) Tua, inquit, querela hoc attulit iocunditatis, quod recognovi amorem io me tuum: quo nihil dulcius, nihil opatius. Non dissimilem sententiam usurpavit epist. 19. libro decimo, quam ut augeatur Latine scribentibus copia, subscribimus: *Vidi, inquit, quasi ea, que oculis cernuntur, me u se amari; dicere, Quid antea? semper quidem, sed nunquam illustrius.*

Tum in scribendo impiger) Non dixit diligens, sed impiger; magis ut excuset se, quam ut laudet. *Impigeritas* etiam libro III. de Republ. dixit. Plerique veteres libri habent, *Tum scribendo*. Utro modo legatur, parvi refert. Particulam tamen, *In*, delendam non putavi, cum eant viderem in antiquo libro, quem mihi nobilissimus juvenis, eruditione, ingenio, humanitate excellens, Io. Vincentius Pinellus dono dedit, cum quo

& Alberti Ferri, egregii adolescentis, & alter meus liber consentit.

Ad summum) Omnino: utroque modo dicitur, *Summum*, & *Ad summum*; hic antiqui libri, quibus nunc utor, omnes habent *Ad summum*.

Condemnabo) Et iuste quidem: tu autem injuste me accusas.

Te mihi æquum præbere) Non accusare me, cum omnino culpa vacem. Epist. 2. lib. V. *A te peto, ut tu quos æquum te iudicem dolori meo præbeas.*

De litteris hædæus) Dixi iam nihil esse in Latina lingua contemnendum; si modo ea proprie, reque uti cogitamus: quare subiungam, quæ nonnullis fortasse lævia videantur: sed, quo turpius in minimis labimur, eo diligentior esse debet animadversio. *Hædæus*, & *adhuc*, æque continuationem significant; sed hoc differuot, quod, *Hædæus* de re semper usurpatur; *Adhuc* de tempore: non enim recte dixeris, *Hædæus ita fuit*; sed, *Adhuc ita fuit*: contraque proprie non dicitur, *de litteris adhuc*; sed, *de litteris hædæus*. Etiam illud observavimus, non eandem utroque continuationem significari; nam *Hædæus*, absolutæ rei continuationem semper indicat; *Adhuc*, interdum etiam non absolutæ: ut epist. 20. libro secundo ad Attie. *Clodius adhuc mihi denunciavit periculum*. Exemplorum refertus est Cicero.

Non enim veror, ne non scribendo te expleram) Non dubito, inquit, quin scribendo te expleram; nam & *Non veror*, exploratam; minimeque dubiam opinionem significat; & sequentes duæ negationes, *Ne non*, vim habent affirmandi. Sic epist. 6. *Non qui veror, ut non virtus opinioni hominum non respondeat*. Et epist. 6. *Non sum verius, ut sustinere tua beneficia non possem*. Et in Verzem. *Non veror, ut hoc officium meum P. Servilio iudici non probem*. Hoc autem verbo multis modis veteres utebantur; dicebant enim, *veror ut*, *veror ne*, *veror ut ne*, *non veror ut*, *non veror ne*, *non veror ne non*: quæ singillatim examinemus. *Veror ut*, & *veror ne*, contrarium significant: prius illud timorem in ea re indicat, quæ si accidat, doleamus; exempla subscribimus utriusque modi, Epist. 19. libro duo-

duodecimo : *Non dubitabam, quin meas litteras libenter lecturus esses, verberar, ut redderentur.* Fore suspicabatur, ut non redderentur, sed reddi cupiebat; item epist. 14. lib. XIV. *Sin homo amens diripiendam urbem daturus est; verer, ut Dolabella ipse satis vobis prodesse possit.* Cupiebat suas mulieres tuto Romæ esse per Dolabellam; sed incertus timebat, utrum eas, nec ne, Dolabella servare posset; & Tusc. II. *Veremur, ut hoc natura patiar?* Hoc pertinet locus ille pro Marcello: *Verer, ut hoc, quod diffusus sum perinde intelligi audiri possit, atque ego ipse cogitans sentio:* Quod enim ita, ut ipse sentis, intelligi vellet, id ne non perinde intelligatur, times. Hoc in vulgatis libris aliter legitur, mendose, ut opinor: & ut jam, explicata sententia, videor probasse; solit autem dubitationem omnem Pediani testimonium, ita plane legentis, ut non recitavimus, in explanatione orationis, quæ inscribitur Divinatio, cui subscribit antiquus liber optimi Cardinalis, Caroli Borromei. *Terrentis quoque in Andria: Haud verer, si in te solo sit scum, sed, vim ut quæres ferre.* Quo loco Donatus: *Hic, inquit, Verer, subanditur: ut, pro ut uou, posuit: ut sit, verer, ne non quæres vim patriæ ferre.* Contra, *Verer ne desideres officium meum,* ep. 6. lib. VI. verebatur enim id, quod esse nollet. Et epist. 16. lib. IX. *Amavi amorem tuum, qui te ad scribendum induxit, veritatem ut Silius suo nuncio aliquid mihi sollicitudinis atrolisset.* Et epist. 17. lib. XV. *Cesarem putabant moleste leturum, veritatem ne huius refrizisset.* Et pro Milone: *Verer, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere lascipientem, timere.* Quibus in locis timetur id, quod si accadat, molestia consequatur. *Verer ut ne, valet, verer ut:* nam ut ne, pro ne, sæpe usurpatur. Pergamus ad ea quæ restant. *Non verer, ut:* affirmat; nam si, *Verer ut,* dubitationem habet: sequitur, ut, *Non verer ut,* dubitatione careat: exemplum addo, quod res fiat illustrior. *Non verer, ut, quod cogitas, possis perficere:* nihil differt ab hoc: Non dubito, quin possis perficere, quod cogitas; quale illud Ciceronis Philip. V. *Ne verendum*

quidem est, ut tenere se possit; id est: Ne dubitandum quidem est, quin se tenere possis: credendum est, eum tenere se posse. *Non verer ne,* dubitationem tollit: ut si dicam: *Non verer, ne filius meus male vivat:* hoc dicam: non puro fore, ut male vivat filius meus. Et Cicero, cum scripsit ad eundem Cationem, ep. 7. *Non verer, ne quid timide, ne quid stulte facias:* hoc dixit: nihil timide, nihil stulte facies. Et ad Luceium, epist. 12. lib. V. *Non verer, ne assentimula quidam occupari tuam gratiam videar:* id est, certe non videor tibi assentari. *Non verer, ne non, affirmat omnino, ut probatur hoc ipso loco, Non verer, ut non scribendo te expleam;* pro, non dubito, quin scribendo te expleam. Verbum *expleam*, plus est, quam, *satisfacere;* cum sæpe satisfiat multis, licet non expleantur.

In eo genere) Notanda Ciceronis consuetudo in significanda re, proximè nominata; nam, cum diaeris, *Scribendo*, intulit, *In eo genere:* sic epist. 4. cum dixisset, nihil posse graviter scribi, nisi de rep. subjunxit: *Atque in hoc genere hæc mea causa est, ut neque ea, quæ nunc sentio, velim scribere.* Epist. 6. *Habemus, inquit, studium juvenutis, & gestiosum in suffragiis propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam, vel diligentiam.* Epist. 17. *Quod scribis ad me de drachmis CCCIDDD, nihil est, quod in isto genere cuiquam possum commodare.* Et 7. lib. III. ad Att. *Ego sæpius ad te, & plura scriberem, nisi mihi dolor meus cum omnes partes mentis, tum maxime huius generis facultatem ademisset.*

Studium meum) Plus est, quam diligentiam; nam *studium* cum animo iungitur; *diligentia* interdum opera tantum est.

Adiisse) Erat Cario in Asia: epist. 6.

Tamliu) Multis mensibus: nam post annum e provincia decelebant.

Inventissime) Proprie dicimus enim, *Adolesiens* senibus *juvencus;* non contra.

Consuetudinis tue) Tue, abest a sex antiquis libris: in uno tamen est; in aliis, pro Tue, *Nystra.* Quod quisque adprobat, id sequatur.

Et confectus) Nihil in provincia consequi Cario potuit a senatu, aut a populo Romano; nam si quæstus in Asia fuit; quod equidem arbitror, quia sequenti anno tribunatum plebis petiit: non intelligo, quid ei senatus, popululve Romanus absenti tribuere potuerit: nisi si, vel ut aliquid extra ordinem posset agere, quod profuturum provincæ videretur; vel, ut acta confirmarentur, Cario petierat. Aut, *Et confectus*, in ipsa provincia: cum te istic omnes diligant, atque laudent: quod confirmatur iis verbis epist. 5. *Gratuler*, quod excelso, & illustri loco sis sit levis tui, in plurimorum & sociorum, & civium conspectu: que ad nos nec obscuro, nec vario sermone, sed & clarissima, & una omni voce profertur.

„ Quæ Victorius, & Lambinus car-
„ punt in Manutius pertinent ad hæc,
„ quæ ex eius Scholiis brevioribus
„ hic subiecitimus, quamvis postea ipse
„ Manutius correxerit. Graviss:

Quodque in omnibus tuis rebus, meis optatis fortunas respondet, brevis est, quod me tibi præcipere meus in te amor cogit Hic locus perperam antea interperitus distrahebat sensum, quem nos distinctionibus immutatis, tanquam in suam sedem reduximus: est autem hic: *Quod me facere meus in te amor cogit, ut tibi præcipiam, id faciam breviter, quando omnibus tuis in rebus meis optatis fortuna respondet.*

Meis optatis fortuna respondet | Ea, quæ optabam, ad exitum fortuna perducit. Nec tamen ideo fortunam Cicero nominat, ut eripiat eam laudem Carioni, quæ a virtute proficitur: (nam, quæ fortuna largitur, optabilia potius, quam laudabilia sunt) sed quia in rebus humanis plurimum fortuna valet, recte igitur dixit, *In omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondet*: quia nemini omnia possunt, adversante fortuna, & sententia succedere.

Brevis est | Ob ea, quæ proxime dixit; brevitate autem promissa, amorisque sui mentione subiecta, id adiequitur, ut ea, quæ præcepit, Cario libenter legat.

Cogit | Amoveret a se culpam temeritatis, quod ei præcipere audeat, cuius adjuncta virtuti fortuna sit. Necessè,

inquit, non erat: sed amor coegit, nec melioris amor, qui cogere non potest, sed incredibilis.

Tanta est expectatio | Fere in omnibus epistolis expectatorem proponit; quia vehemens, ac turbulentum extimescit Carionis ingenium: unde illud epist. 13. lib. II. *Quid ais? Cessarem nunc defendit Cario?* quia hoc putares præter me? nam, ita vivam, potavi. Hortatur igitur, ac laudat eum, a quo timeret, id quod evenit, ne reipub. causam dejerat.

Vel animi, vel ingenii tui | Quem cohortamur, eum laudare debemus: in excitando enim, & in acuendo plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere: quod ad Treboniam Cicero scripsit epist. ult. lib. XV. Optime autem in laudatione conjunguntur animus, & ingenium: ne sine ingenio temere multa committantur, sine animo timide. Vtrumque etiam, cum de eodem Carione loqueretur, Cicero conjunxit in Phil. 2. *Patri*, inquit, *persuasi, ut ex aliorum filii dissolveret, redimeret adolescentem, summa sue & animi, & ingenii pretium.* Ejusdem ingenium laudat his verbis in libro de Claris Orat. *A magistris primum institutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum. Velleius etiam audacem, & ingeniosissimæ æquæ, maloque publico favendum vocat.*

Obsecrare obtestari | *Obsecrare*, majorem habet vim, quam, *rogare*, aut *orare*; itaque secundo loco ponitur; ut in oratione post red. ad Quir. *Pro mea vos salute non rogois solum, verum etiam obsecro.* Et in Verrem: *Cum multis lacrymis orare, atque obsecrare.* Est autem, *obsecrare*, quasi, ob sacra rogare: *obtestari*, ut ait Donatus, *precari*, cum mentione eorum rerum, per quas petimus: ut in Verrem: *Deos, densque omnes imploro, atque obtestor.* Et hic, *Te obtestari, est, per te ipsum precari.* Cum, *obsecro*, junctum, modo sequitur, ut hic modo antecedit, ut ad Atticum: *Idque ut facias, te obtestor, atque obsecro.*

Non dubitem | Quia futurum spero. *Confirmatus* | Translatio a ponderibus: quæ non facile sustinent imbecilli. *Confirmatus* autem, animo firmo, & ad sustinendam expectationem bene

bene parato; epistola sequenti.

Constiti (*Constituisti*) Communivisti; sed vis major est in verbo, *Constiti*. Latine autem utrumque dicitur.

Tueri (*Conspicere*) proprie enim, *Tueri*, est, defendere; &, qui defendit, conservat.

Tuerum erga me) Parem gratiam reposcit in memoria meritorum. Quoniam, inquit, merita tua nunquam obliviscere; itidem debes, quæ tibi olim puero præceperim, quibus te rationibus ad laudem incitaverim, in omni vel fortunæ, vel dignitatis acceptione recordari.

Delebit (*Oblivio memoriam delet, & oblivione memoriam deletum*) Latine dicimus; ad animum transtulit Terentius in Eun. *Deleo dehinc omnes ex animo mulieres*.

Puer olim) Quis credat, quæ nos ætate pueros appellamus, ea in ætate Curioni præcepta Ciceronem dedisse? Ego *puerum* hic vocari arbitror, post sumpta virilem togam, quæ, prætexta deposita, sumebatur absoluto ætatis anno xvi. quo anno, a magistris discendentes, in forum una cum parentibus prodibant: a parentibus autem ad claros viros, vel ut jus civile, vel eloquentiæ vias cognoscerent, aut etiam, ut eorum sermonibus, & consuetudine prudentiores fierent, deducebantur. Testimonio sunt ipsius verba Ciceronis in libro de Amicitia: Ego, inquit, a patre ita *egrum deductus ad S. evolam, sumta virili toga, ut, quod possem, & mihi liceret, a senis laure nunquam discederem; itaque multa ab eo prudenter disputata, multa breviter, & commode dicta, memorie mandabam; ferique studebam ejus prudentia dectior*. Quo mortuo, me ad pontificem Sævolam consuli: quem unum nosse civitatis & ingenio, & justitia præstantissimum audeo dicere. Ac, ne novum, & inusitatum videretur, ut annum ingressi xvii. *pueri* nominentur, recitabo locum ejusdem ex epistola Cornificii libro XII. *Puer egregius prædium sibi primum, & nobis, deinde summe reip. comparavit*. De Octaviano loquitur, qui, cum exercitum præ rep. privato consilio comparavit, annum undevicesimum agebat: ut in Taciti historia lib. XIII. notavimus. Non distinguit scilicet no-

men *pueri*, & *adulescentis*; nam in alia ad eundem epistola *adulescentem* vocat: *Perseverem Cæsaris Octaviani conatum; de quo multitudinis scilum ab Antonino cimen videtur, ut in pecuniam adulescentis impetum faceret*. Et Phil. 4. *Laudo, laudo vos, Quirites, cum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adulescentis, vel pueri potius*.

Atas nosce, jam ingrevescens) Scripsit hanc epistolam annos natus xiv. id ex eo constat, quod in epist. 6. Milonem in petitione consulatus commendat Curioni Romano revertenti. Milo autem consulatus petiit, quod Appianus, Dio, alii doceat, Calvino, & Messalla cons. annis xiv. post eos consules, quibus Cicero natus est, Serranum, & Cæpionem: quorum consulatum, & eum, quem Calvina & Messalla gesserunt, hoc annorum numero comprehendimus. Anno autem petitionis potius, quam presentationis, epistolam esse scriptam, declarant ea verba initio epistolæ: *Cum hæc ad te quam primum perferri litteræ magnopere vellemus*. Ingrevescit atas, cum deficientibus jam corporis viribus, tardius moventur membra. Hæc usus est translatio in libro etiam de Senectute: *Quibus facillime rationibus ingrevescentem ætatem ferre possumus*. Et de Amicitia: *Mutari mores hominum sæpe dicebat, alias adverbs verbis, alias ætate ingrevescente*. *Gravæ atate*, dixit Livius libro secundo & decimo. *Gravior natu*, Terentius in Heaut. *Gravior ævo*, Virgilius libro secundo Æneid. *Genua annis*, Horat. I. Serm. Sat. 1.

Adulescentia) Non modo sumta virili toga, quam sumi solitam esse ingente anno ætatis xvii. proxime ostendimus; sed etiam post annum xxx. *adulescentes* vocabantur; &, qui *adulescentes*, iidem *juvenes*; nam, quem hic *adulescentem* Cicero significat, eundem nominat *juvenem* epist. 12. libro II. ad Atticum: cum ea tamen epistola septem annis ante hanc scripta sit; nam in ea Clodii, tribunatum petentis, qui petiit Cæsare, & Bibulo cons. mentio fit: hæc vero ad Curionem omnes, præter ultimam gratulationis officio fungentem, Calvino, & Messalla cons. scriptæ sunt; quo certe anno videtur Curius major annis

xxx. fuisse, cum biennio post tribus pl. fuerit, Sulpicio, & Marcello eoss. ut patet ex epist. 7. De eodem Curione, quadriennio post, dixit Cæsar libro II. Bel. Civ. *Multum ad hanc rem probandam adjuvat adolescentis, magnitudo animi.* In oratione etiam pro Murena vocatur *adolescens* Ser. Sulpicius, cum minor annis xxx. certe non esset; habita enim a Cicerone consule oratio illa: Sulpicius autem post annos xi. consulatum gessit. Et libro secundo de Orat. cum dixisset de L. Crasso, *Non multa eum, que quidem exstarent, & ea ipsa adolescentem, scripsit celsissime;* postea in lib. de Claris Orat. ejus orationem, quam habuit pro Servilia lege annos natus xxxiv. exstare significat. Quid, quod Sallustius in Conjuratone Catilinae *adulescentulum* appellat C. Cæsarem, quo anno pontificatum maximum est adeptus? qui cum pontifex creatus sit post ædilitatem, ædilitas autem a quaestura biennio distet, & quaesturam Cæsar gesserit anno ætatis xxxiii. quod Suetonius declarat; pontificatum consequi non potuit ante annum xxxvi. Quodque magis mirum, Phil. 2. *adulescentis* Cicero vocat Brutum, & Cassium, quo anno præturam gerebant, id est, anno ætatis quadragésimo; eundemque Brutum eodem anno *adulescentum* appellat Cornelius Nepos in Attici vita. Livius etiam lib. IX. de Alexandro Magno, qui anno ætatis tricesimo tertio diem obiit, hæc inquit: *Adulescens in incremento rerum, nondum alteram fortunam experitus, decessit.*

Conquiescit) Vt me, curarum publicarum oneribus, quæ jam ingravescentes ætas ferre vix posset, amore, ac studio leves.

EPISTOLA II.

(Ami teste) Curionem enim adolescentem in gratiam irati patris Cicero sua autoritate reduxerat; quæ de re scriptum est in Phil. 2.

(Clarissimo viro) Consulari & triumphali; post consulatum in Macedoniam profectus, Dardanis, & Mæstis devictis, primus Romanorum ducum ad Danubium usque pervenit. Hoc Ru-

fus; Epitome vero Livianæ, C. Curio præconsul Dardanos in Thracia demovit. Ammianus Marcellinus libro decimo nono, & Frontinus libro quarto severissimum fuisse ducem ostendunt. Ammianus his verbis: *Sagittariorum primoribus manus incidit, reliquos supplicio capitali multavit, ad emulationem Curtionis, acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam, in modum Lernæe serpentiæ aliquoties transiensent, hoc genere perarum extinxit.* Frontinus autem hæc de Curtione: *Bello Dardanico, circa Dyrrachium, cum ex quinque legionibus una, scitione facta, militiam detrectasset, securitatem se temeritatem ducis in expeditionem asperam, & infidissimam negasset, quatuor legiones eduxit armatas; & consistere ordinibus, delectis æmulo, velus in aie, iussit: post hæc, seditionem legionem inermem procurrere, disinctam in conspectu æmulo exercitus, stramenta coegit secare: postero autem die, similiter fessam disinctos milites facere, nullisque precibus legionis ab eo impetari potuit, ne signa ejus submitteret, nunquam aboleret, milites autem in supplementum ceterarum legionum distribueret.* Cicero nominat eum inter Pontifices in oratione de Marulpicum responsis: in libro de Claris Orat. non contemnendum ait oratorem fuisse, consuetudine tantum domestica bene, & emendate loquendi, nulla scientia litterarum, infirma etiam memoria. Libro tertio Off. reprehendit eum, quod in genere deliberativo solam spectaret utilitatem, ut in causa Transpadanorum, quam esse æquam fatebatur, semper autem addebat, *Vincas utiles;* libro primo de Invent. recitat hæc verba ex ejus oratione pro Fulvio: *Nemo potest uno aspectu, nec præteritis, in amorem incidere.* Valerius Maxim. libro nono capite primo, frugalitatem in eo laudat, nequitiam in hio reprehendit.

Te videret) Reversum ex Asia.

A visa disorderet) Sic locus est Tulcul. I. in libro autem de Sen. *Et vita discedere;* pro Rabirio perduellionis reo, *De vita decedere;* Phil. 9. *Et vita excedere;* in Bruto, *Vita excurrere;* & *Vita cedere,* in proœmio ejusdem libri.

Fortunet) Epist. 8. libro undecimo: *Eum honorem tibi deus fortunare voluit id est,*

est, ne quid aduersi contingat.

Carus, & prouandus) *Carus filio pater*, recte dicimus; *iucundus*, non item: *iucundus*, & *carus patri filius*, usitatum; delectat enim, & hilaritate quadam, ac iucunditate afficit maiorem aetatem minor: contra, minor ex maiore sic afficitur, ut reuerentiam quamdam aduersus eum adhibeat, cum amore coniunctam, non ut iucunditate perfruat. Epistola sequenti: *Cognosces mihi te, neque cariores, neque iucundiores esse quempam*. Et epist. 10. libro tertio: *Cum, quam sis Cneo Pompeio carus, quamque iucundus, intrinsecum; quo tandem animo in te esse debeat?* Nonnullis, *iucundus*, non *periuandus*, placet, fortasse quod ad consuetudinem Latini sermonis aptius videatur, *Aequo carus*, & *iucundus*, quam *Aequo carus & prouandus*; ut enim, *Ita prouandus*, eodem modo, *Aequo prouandus*, respicere videtur Latina lingua. Me tamen hęc ratio non ita mouet, ut contra veterum omnium librorum, quos quidem videre mihi licuerit, consensum, mutationem esse faciendam existimem.

EPISTOLA III.

TR *Vpe*) Liberti retinebant ea nomina, quæ serui habuerant, assumpto præterea patroni prænominine, & nomine: unde M. Tullius Tiro, M. Tullius Laureus, Ciceronis liberti; T. Cæcilius Eutyphides, Attici libertus, epistol. 14. lib. IV. ad Atticum.

Declarandum) Ostendendum, promittendum: ut epistola octaua libro nono: *Munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem sciet, nisi conuictus*.

Munus) Munera populo dabant, gratiam ejus accipientes, cum vel gladiatorum certamina præberent, vel munus dividissent, vel epulum darent, aut aliquid ejusmodi. Curio in funebri patris munere, præter cetera, ludos dedit, & in iis pantheras: ut scripsit Cælius epist. 6. & 7. lib. VIII. dedit etiam admirandam illam, quæ amphitheatri formam faceret, ligneam machinam, de qua Plinius lib. XXXVI. c. 15. sed plerumque gladiatores dabantur, munusque gladiatorium dice-

batur. Epist. 6. *Magnificentiâ munerum*, dixit de ludis lenicis, & munere gladiatorio Milonis; in oratione pro Sextio Scipionis munus de gladiatoribus dixit: & addidit eo spectaculi genere multitudinem maxime delectari. *Αὐτὰρ πομπῶναι*, quod est singulare certamen, Græci vocant; interpretis Dionis imperite vertit *ludos gladiatores*: cum omnino a ludis gladiatores differre constet.

Non esset iacturum) Vt, si consilium nostrum probares, mutare sententiam posses. Verebatur Cicero, ne, muneribus dandis, aris alieni plurimum Curio contraheret, eoque coactus, omnia reip. causa, cum improbia civibus, maximeque cum Cæsare, societatem, bonis exitiosam, coiret; quod ita contigit, ut supra ostendimus.

Istam rationem) Qua tu adductus, danda hæc populo munera existimas.

Atque) Qua mihi non probantur huiusmodi munera. Et sane lib. II. Off. pecuniarum effusiones ad multitudinem deleniendam, nec iis, quorum causa sunt, nec iis, a quibus sunt, honorificas, multis verbis ostendit: *Duo sunt, inquit, genera largorum: quorum alteri prodigi, alteri liberales; prodigi, qui epulis, & visitationibus, & gladiatorum muneribus, ludarum venationumque apparatus pecunias profundunt in eas res, quorum memoriam aut breuem, aut nullam suis relicturi omnino; liberales autem, qui suis facultatibus aut captas a predonibus redimunt, aut ex alienum suscipiunt amicorum causa, aut in filiorum adlocatione adiuvant, aut opitulantur vel in re querenda, vel augenda. Inque ait, quid in meum venerit Theophrasto in eo libro, quem de diuitiis scripsit, in quo multa præclare, illud absurde, est enim multum in laudanda magnificentia, & apparatione popularium munerum, taliumque sumptuum facultatem, fructum diuitiarum putat; mihi autem ille fructus liberalitatis, cujus exempla pauci posui, multa & major videtur, & certior, & quæ sequuntur.*

Dispicere) Putas Cicero futurum, ut aliquando Curionem ponit eorum sumptuum, quos in his muneribus fecerit, nec aliter cecidit; nam, cum, præstura die, creditoribus suis Curio satisfacere non posset, intercalationem, id est prorogationem temporis,

poris a Pontificibus petiit: quam cum non obtinuisset, addixit se, suamque sententiam Caesari, defensori reipub. patrocinio, ep. o. lib. VIII.

In eum (scilicet tempus) Cum resp. de'entioribus egeret, paucis jam omnia tenentibus; scripta enim est epistola Calvino & Meßalla cons. cum adhuc Caesaris potentiam Pompeius adjuvaret, nec optinatum vires ad resistendum sufficerent.

Natura, studio, fortuna.) Pro rebus extraneis, fortunam, id est pro genere speciem usurpavit: (si modo inter Carionis bona nobilitatem generis comprehendit: quod omnino verisimile videtur) quemadmodum & Cornelius Nepos in Attici vita: *Fortuna minus ait fuisse, quod in ea potissimum vir- bus natus esset, in qua domicilium orbis terrarum esset imperii*; vere Fortuna bona sunt, quae tum ab ea dari, tum etiam eripi facile possunt, ut divitiæ, quæ sæpe bello, incendio, aliove casu amittuntur: nobilitas autem generis, & patris splendor, cum tenel data suot, perpetuo retinentur: itaque malim ea in extraneis rebus numerare, quam, ut Cicero, & Nepos, fortunæ tribuere.

Facultatem) Cum dantur amplissima.

Copularum.] Nemo enim copius admiratur, quas facillime foris homines, atque improbi consequuntur, quibusque Africanos, & Lælios multo venalicio, mercatoresque superant: quod egregie Cicero scripsit in Oratore. Fortalle hanc sententiam Ciceronem sumit ab Ilocrate, ejus in primis lectione delectatus est; ait enim in oratione, qua Euxagoras laudavit, mortuorum memoriam oon funtibus, verum oratione laudantium immortalē fieri. Αἱ μὲν οὖν δαμνῶσι τοὺς μὲν τοῦτον πλεονεξίαται, τὸ δὲ πλεονεξίαται αὐτοῖς. Sumus autem nihil ejusmodi prestant, sed divitiarum sunt augmentum.

„Satietate”) Com fipe hujusmodi mu-
nera populo darentur.

Summis virtute, summoque ingenio
Virtutem tribuit adolescenti Carioni,
eius animum, & ingenium laudavit in
proxima epistola. Vel ea dicit a Co-
rione expectari, quæ ab iis, qui vir-
tute, ingenioque excellunt, expe-
ctanda sunt.

Paratus) Volunrate, ac studio ; in
proxima epistola, sic ad nos confirma-
tus revertatur.

Quod ita esse confido) Cum aliquem admonemus, hoc subungere artificii est: ne dubitare videamur, & in admonitione nostra totum constituere.

(*Muneribus*) Tacite significat, non debere Curionem in iis muneribus, quæ populo dare cogitabar, spem suæ dignitatis collocare; sed id tempus suæ studii conferre, quo sibi civitatis universæ benevolentiam comparabit.

EPISTOLA IV.

Inventa res) Vt cum absentibus tamquam praesentibus colloqueremur. Persiner huc versus ille trochaicus catalecticus, a Turpilio comico de litterarum vicissitudine prolatus, quem recitat beatus Hieronymus in ep. 42.

*Sola res est, que homines abjunctos præ-
sentes facit.*

Certioris faciemus) Monendus hic
est lector, Latinum non esse, id est
scriptoribus optimis usitatum, *Certior*
rem reddere : quod quibusdam placuit.

Tuorum enim rerum domesticarum]. Satis erat, *Tuorum rerum*; nec satis constat, utrum a Cicerone, an ab aliis postea scriptum sit, *Domesticarum*. Sed hoc leve est.

Magnopere delectant) Quae tamen mihi temporum ratio eripit.

Temporibus his) Ad exitum reipub-
l. spectantibus; nec fessellit conjectu-
ra Ciceronem.

A Ciccone ad Curionem) Inter quos
mutuus amor, & summa familiaritas
est, nulla maioris momenti negoria.
Emphasis est in omnibus, ut ep. 4
libro XV. Cui negari a Catone fas esse
non puto.

In hoc genere) *In hoc de rep.* argu-
mento. Eleganter Cicero usurpat ;
In hoc genere, pro, *In hoc* ; ut ep. 3.
Si in eo genere studium meum non asser-
nabere. Et ep. 6. Propter excellentiam
ipsius in eo genere vel gratiam, vel dili-
gentiam.

Hec mea causa est) Hic status meus
est.

Que non sentis) Ita lego, cum antiquis libris omnibus, etiam illo Medico, omnium vetustissimo, non, ut

est in recentioribus, *Quæ nunc sentio*. Nolo, inquit, de republ. scribere ea, quæ non probro.

Velim scribere) Non audeo, quæ de rep. sentio, litteris mandare, ne Cæsarem, & Pompeium, principes cives, sibi amicos, offendant, si in alienas manus litteræ inciderint; ep. sequenti: *Hæc sentia quo modo se habeant, ne epistola quidem narrare audeo*.

Ha clausula) Quod epistolam claudit, ac terminat, *Clausula* vocatur. Et omnino rerum omnium finis, *clausula* est. Itaque lib. IV. ad Ast. ep. 3. *Clausula difficilis in tradenda provincia*.

Ad studium summe laudis) Ad tuendam rempubl. ex quo manat summa laus.

Gravis adversaria) Sic enim nobis, ut cum acerrimo inimico, cum expectatione pugnandum est: iis autem, qui nulla in expectatione sunt, licet esse otiosus.

Incredibilis qualem expectatio) Mediocritas enim expectatio modicæ virtutem, virtutemque postulat, sed incredibilem sine summa virtute nemo vincit; sic in prima epist. *Tanta est expectatio vel animi, vel ingenii tui*. In secunda vero: *Summa scio in expectatione te esse*. In quinta: *Miserabilis est expectatio reditus tui*. Quibus locis omnibus ad excitandum, commovendumque Curionem, quasi quædam sæces adhibentur.

Vincas) Aptæ, & propriæ, quia dixerat, *Gravis adversaria*.

Quorum laudum gloriam ademeris) Implicatis quibuscumque videtur hæc sententia; quæ patebit, hoc ordine demonstrata. Si statueris, in iis artibus esse elaborandum, quibus ex laudes comparantur, quarum gloriam adamaveris; facillime vincas gravem adversariam expectationem.

Quibus artibus) Quæ sunt hæc artes? quæ, nisi morales virtutes, iustitia, fortitudo, temperantia? quibus & nobis ipsis, & patriæ consulimus.

In hæc sententiam scriberem plura) Sic locutus lib. I. de Orat. *Neque hæc in eam sententiam dispo, ut homines adulescentes a diendi labore detererem*.

Tua sponte satis incitatum) Vel ita sentit Cicero, vel apte simulat, ne sit gravis admonitio adolescenti, cuius animi magnitudinem, quæ interdum

cohortationes respuit, optime noverrat; ideo quasi se excusans in ep. 1. quod eum admonendum putaverit, breviter se velle præcipere, & idipsum, incredibili amore coactum, prudenter posuit; & in tertia, cum dixit, *Quod ita esse confido*. Eodemque spectat illud in quinta: *Non quo verar, ætæ virtutis opinioni hominum non respondet*. Incitatum autem dixit, in optimarum actionum cursu, ut ad propositam egregiis civibus laudem perveniat. Contra, *Languet juvenus*, dixit in oratione in Pilonem, quæ nihil de laude laboraret, ad nullam recte agendi excitaretur industriam.

Inflammandi) Translatum est verbum, sed ita usu tritum, ut sciantur in naturam propriis; itaque solum usurpatur, ut in epist. 7. lib. I. *Omnia gloriæ, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura, æque industria consequere*.

Testificandi) Testimonio declarandi, ut exempla demonstrant. Eandem sententiam aliter expressit epist. 3. libro X. *Hæc, amore magis impulsus, scribenda ad te putavi, quam quo te arduitate monitis, & præceptis meis egeret*.

EPISTOLA V.

De negotiis quo modo se habeant) *Quo* in statu resp. sit, qui sit rerum urbanarum, & resp. status.

Ne epistola quidem) Tantum adest, ut per nuncios audeam significare, qui sæpe produnt eorum fidei commissa.

Tibi) Hoc alii cum sequentibus conjungunt; ego superioribus applicare malui. Vnus Sigonii liber habet: *Narrare tibi audeo, quod mihi non displicet*.

Ut scripsi ad te antea) Quæ litteræ non exstant.

In eadem te navi) Omnibus eodem navigio vectis, idem periculum impendet, ergo: *In eadem navi, In eodem periculo*. Idque frequens Latini sermonis usus obtinuit. Livius libro XLIV. *Imperatores*, inquit, *monendi sunt, primum a prudentibus, & propriis erit militaris peritis, & usu doctis; deinde ab iis, qui hostem, qui temporum opportunitatem vident, qui in eodem velis navigio participes sunt periculi*. Tale illud in epistola ad Cornificium lib.

lib. XII. *Vna navis est jam bonorum o-*
mnia: quam quidem, nos damus ope-
ram, ut rectum teneamus, utinam pro-
specto ausu: sed, qui-namque venti erunt,
ars nostra certe non avertit.

Vel quod exalto, & illustri loco Ipse
 suorum verborum interpres est, cum
 subiungit: *In plurimorum & sociorum,*
& civium conspectu.

Et sociorum, & civium Imperium
 Romanum in cives, & socios dividi-
 tur; sociorum plura genera, Latini,
 Italici, provinciales; quorum Latini
 iure, & conditione Italici reliquis præ-
 stabant, Itali vero provincialibus.
 Porro socii non omnes fœderati, aut
 eum spontione, aut pactione, aut fœ-
 dere socii habebant. Fœderati autem
 vel suis, vel Romanis legibus vive-
 bant; fœdere enim triplici extera
 gentes amicitiam cum populo Roma-
 no iungebant, æquissimo, æquo, ini-
 quo: æquissimo, qui numquam hostes
 populi Romani amicitiam ejus, ne-
 que datis, neque acceptis legibus, pe-
 tierant: æquo, qui, bello gesto, non-
 dum victi, legibus nunc acceptis, pa-
 cem fecerant: iniquo, quibus bello
 victis leges, imposito tributo, daban-
 tur: quæ cum ex Livio, tum ex aliis
 cognoscuntur. Cives quoque distin-
 guuntur, vel familiis, cum alii pa-
 tricii, alii plebei sint; vel ordine,
 cum alii senatores, alii equites, alii
 de plebe; vel jure, cum alii ingenui,
 alii libertini.

Nec absuero, nec vario Intulit an-
 titheta, *Et clarissima, & ana.*

Respondet Satisfaciat; ea sit, quam
 homines futuram putant, ep. 1. *Meis*
optatis fortuna respondet.

Debitata jam prope, & extincta In
 epistola ad Luceium lib. V. eandem
 sententiam sic enuntiavit: *Circumspice*
omnia membra erip. nullum profecto repe-
ries, quod non fractum, debilitatumve sit.

Sive desperas Ut omnino boni ci-
 vis officio satisfacias, rep. etiam de-
 sperata.

Meditate, cogite Nemo est verbo-
 rum copia, & ornamenti Latinæ lin-
 guæ, Cicerone florentior. *Meditamus*
 quieti, *cogitamus* majore quodam men-
 tis motu.

Civis, ac vici Indiget enim resp.
 non optimis tantum civibus, sed for-
 tibus etiam viris; ideo utrumque Ci-

cero sæpe conjunxit, ut ad Att. ep.
 15. libro IV. *O virum, o civem Mra-*
mum. Et in oratione pro Plancio:
Quid dicam? C. Virgilio, tali civi, ac
viro, benevolentiam in me, humanitatem,
fidem dedisse.

Miseris temporibus, ac perditis mori-
bus Tempora, & mores simul nomi-
 nat, ut publicam calamitatem simul
 cum causa significet; cur enim misè-
 ra tempora? quia mores perdit. Sic
 epistola 12. lib. III. *Non horum tempo-*
rum, non horum hominum, atque morum
negotium. Et lib. II. de Divin. *Quod*
minus asserere reipus majus, meliusve
possumus, quam si docemus, atque erudi-
mus juventutem? his presertim moribus,
atque temporibus: quibus ita prolapsa est,
hec. Et in Catilinam, O tempora, o
mores.

Libertatem, ac dignitatem Quas a-
 misimus, epist. 8. lib. I. *Quæ propo-*
sis fuerant nobis, cum & honoribus am-
plissimis, & laboribus maximis perfuncti
essemus, dignitas in sententiis dicendis,
libertas in rep. capessenda, ea sublata
totæ.

Vindicatorem Restitutorum. Inepre
 quidam litigant, *Vindico*, an *Vendico*,
 dicamus: ego semper, *Vindico*, ex
 antiquis monumentis, & analogia li-
 cendum puto: *vindex* enim, non *ven-*
der; *vindicatio*, non, *vendicatio* reperitur.

EPISTOLA VI.

Undum erat additum Primis epi-
 stolæ verbis & rei magnitudo,
 & studium petentis declaratur.

Advenire *Advenit* is, qui quoti-
 dianis itineribus accedit, & appro-
 pinquat.

Villium Romanæ gentis plebejæ
 nomen, epist. 7. lib. VIII.

Ex Asia In qua fuerat cum pote-
 state: quod epistola proxima demon-
 stravit.

Magis a te ipso predicari Modestia
 benevolentiam aucupatur, cum & sua
 in Curionem officia minuit, & Curio-
 nis augeat.

Contenderem *Contendere*, est, sta-
 diose petere: quasi nervos animi, in-
 genique contendamus.

Pudenti Modesto, quem ab omni
 turpitudine, removel pudor.

Nota

Non omnibus) Quia multa, & maxima.

Ipsa novitate meorum temporum) In exilii calamitate; magni enim refert, quo quidque tempore agatur: cum possit eandem actionem ratio temporis vel obcurare, vel illustrare.

Esque animi ingenui) Liberalitas quædam, & quasi nobilitas animi ostenditur in eo, cum obligari nos, atque obstringi maioribus meritis non recusamus; recusat autem, qui referri a se gratiam posse non conbuit.

Maximeque necessarium) Multa enim maxima sunt, nec tamen necessaria, aut, si necessaria, non tamen maxima necessaria. Hinc loco respondet illud, *In quo omnia mea posita esse decevi*. Et illud: *Huic mea laudi, vel, ut verius dicam, prope soluti tuum studium dico*.

Nec enim sum veritus) Ne videatur negationibus implicata sententia, scribendum est, *Non sum veritus, ne non possem*; idque idem est, quod, *Non sum veritus, ut possem*: quod valet, speravi futurum, ut possem; speravi me posse; nam, *ne non*, cum gemina negatio sit, affirmat, & accipitur pro, ut: quod si dixisset Cicero, *Veritus sum, ut possem*, hoc significaret; *timui ne non possem*; non plane credidi futurum, ut possem: cum vero dixerit, *Non sum veritus, ne non possem*; quo modo item locutus est epistola prima, & *ne non*, pro ut accipiat: nimirum hoc significat; *non timui, ne non possem*: credidi futurum, ut possem; nam, cum timemus, ne, contra quam volumus, accadat; tunc locum habet, *Veror ut*: itaque epist. 14. libro decimo quarto: *Veror*, inquit, ut Dolabella ipse satis vobis prodesse possit: cum hoc dicat, ruperem, ut Dolabella prodesset vobis posset: id tamen nequam spero. Cum vero, quod nolumus accidere, id ne accadat, timeamus; tunc dicimus, *Veror ne*, ut *veror ne peccare*: quod est, peccare te nollem; fore tamen suspicor, ut pecces, vide epistolam primam.

Capere) Non ita angusto animo sum, ut vel anipissimam gratiam capere non possem: capitur autem animo gratia, cum nullam ejus partem effluere ac perire patimur, sed totam complemur, ut aliquando, quantum acce-

pinus, tantundem referamus.

Memorando cumludique) Hoc inulit, quia non, quicumque animus gratiam capit, idem remunerat: meus autem, inquit, animus is est, qui non modo rapere quamvis gratiam; sed remunerare etiam, atque adeo majore gratia cumulare possit.

Illustrare) Obicura sæpe beneficia sunt, quia nulla consequitur remuneratio, patent, & illustrantur ea, quæ grato animo compensantur, præsertim hi, quod acreptum est, plenior etiam mensura reddatur, quod, *Cumulare gratiam*, Cicero dixit.

In Milonis conspectu) Quem potest omissa prætura; ad illis enim fuit L. Domitio, Ap. Claudio Coss. quod ex ultima epist. lib. III. ad Q. Fr. intelligitur; consularum autem petiti anno sequenti; id est, Calvino & Messalla Coss. quod Pedianus in argumeto orationis pro eo demonstrat. Nemo autem, patefacta jam satis rerum Romanarum notitia, nescit adilitati præturam surrelere, & quidem biennio interposito: quod ad Furnium Cicero scripsit epist. 25. lib. X. Hoc anno Clodium Milo, cum Lanuvium iret, in itinere obvium, conmissa ab utriusque servis rixa, interfecit & quo facto non modo consulatum, quem cum Hypsæo, & Scipione Pompeii socero, patebat, sed patriam quoque, judicio damnatus, amisit.

Fixi) Non posui, sed fixi: quod studii haud paullo plus indicat: eodem modo Philip. VII. *Nisi talis consul esset, ut omnes vigilas, curas, cogitationes in reip. salute confingeret*. Et Philip. XIV. *Qui omnes sua curas in reip. salute defigunt*.

Et locavi) Plus est, quam, *posui*; non enim diceret *fixi, & posui*, sed *posui, & fixi*; ut in oratione pro Flacco: *Spem reliquorum in vestris sententiis, in hoc uno iudicio posui, atque defixi*. Recte igitur, *Fixi, & locavi*; ut priore verbo vim quamdam sue voluntatis, posteriore consilium ostenderet.

Non officii solum fructum) Non id solum querere me deceat, ut officio satisfaciatur, & quod debeo, præstem: non hoc, inquit, uno delector, in quo officii fructus est: sed pietatis laudem expeto: quia tanta est

est Milonis erga me meritorum magnitudo, ut non tamquam in amicum, sed tanquam in parentem pius esse debeam. Pietatem quoque nominat in extrema epistola: sic in epistola ad Caesarem libro decimo ad Atticum: *Aliquid impetrans temporis huius cogitationi; ut tuo beneficio bonus vir, gratus, pius denique esse in maximi beneficii memoria possim.* Et epistola prima libro primo: *Ego omni officio, ac potius pietate erga te.* Quo loco, Pietas ubi proprium domicilium habeat, & ad quos pertineat, satis superque demonstratum est.

Salutem, ac fortune suae Fortune pro re familiari usurpantur: ut ep. 7. lib. IV. *Impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo.* Coniunguntur cum salute, quia nec omnino salus in fortunis posita est; & cum salute fortunae desiderantur; quod utramque tamen nemini tantae umquam curae fuisse Cicero existimat, quantae sibi sit Milonis honor. In quo est animadvertendum, magnum esse pondus in hac sententia, non solum, quia, quod ad ipsum non pertinet, (igitur enim de Milonis consulatu) pluris facit, quam quisquam fecerit salutem, ac fortunam suam; sed etiam, quod honor saluti, ac fortunae anteponatur; cum tamen plerique, etsi de honore multum, plus tamen aliquanto de salute, fortunaeque suis laborare soleant; comparat igitur primum, atque etiam praefert aliena propriis, deinde honorem salutis, atque fortunae.

Omnis mea Honores, fortunae, salutem.

Te unum Ideo tam diligenter a te peto.

Tribunatu Quem gessit Lentulo Spinthere, & Metello Nepote Cos.

Propter nostram causam Quia causam meam suscepit, meque ab exilio revocandum praeter ceteros curavit.

Vo spero te intelligere Bonis enim gratissimum fuisse redditum meum non ignoras.

Munerum Quae populo dederat in edificate curuli, de quibus sic epistola ult. libro tertio ad Q. Fr. *Ludus apparatus magnificentissimus; sic, inquam, ut nemo sanctius fore & fuisse: hic, verget, non postuletis; vel quia munus*

magnificum dederat; vel quia facultates non erant; vel quia magister; vel quia potuerat magistrum se, non edilem putare. Et in oratione pro ipso: *Plebem, & infimum multitudinem, quo P. Clodio ducit, fortunis vestris imminuet, eam, quo tuicet esset vestra vita, se fuisse commemorat, ut non modo virtute floretes, sed etiam tribus suis patrimonii deletores.* Et Pedianus in argumentum ejus orationis, hoc modo: *Cum Milo quamprimum comitia confici vellet, conficeretque cum bonorum studiis, quod obstitit Clodia, tum etiam populi, propter effusus largitiones, impensas quoque laborum, senecorum, ac gladiatorum muneris maximas, in quas tres patrimonii effudisse Cicero significat.*

In suffragiis studia Ausus sum delere, studia, ut glossema, cum proxime dixit, *Stadium*; a quo reguntur haec inferiora, *Vulgi, ac multitudinis, juventutis, & gratiosorum in suffragiis.*

In eo genere In suffragiis: saepe ita loquitur Cicero, cum nominatam proxime rem intelligit, ut epistola prima & quarta.

Gratum Qui enim gratia valet, reliquos etiam qui gratulosi sunt, sui studiosos habet: cum intelligunt officiis officia compensari posse.

Diligentiam Excellit diligentia, cum prestandum est, & concilianda populi voluntas.

Si minus potentem Satis erat Cicero gratus in suffragiis; sed, modestae causa, dissimulat.

Probatum Quod erga vinum optimum.

Iustum Quia Miloni consulatus quasi recte factorum praemium debetur.

Debitum Ejus in me meritis.

Dux Quem sequantur ii, quos proxime nominavi.

Auctor Quo auctore Miloni consulatum deferant.

Opus est Coniungitur & cum nominandi, & cum auferendi etiam causa: nec desunt exempla.

Eorum ventorum Ventis comparat honores, plebem, gratiosos in suffragiis, quos jam nominavit; nam, etsi Miloni favent, duce tamen, & rectore ita indigent, cum secundi sunt, reguntur tamen arte quadam, ab eo, qui navem gubernat.

Qui

Qui si ex omnibus unus optandus esset) A quo petimus, is quantum possit in eo, quod petimus, ostendere debemus; id jam Cicero præstitit iis verbis: *Huic te unum tanto adjumento esse.* Nec eo contentus iterat; quod valet etiam ad conciliandam benevolentiam: est enim cum laude Curionis. Idem fecit Albinus in proemio orationis, quam nominat Quintilianus lib. IX. cap. ult. *si, Cæsar, ex omnibus mortalibus, qui sint ac fuerint, posset huic cause disceptator legi; non quisquam te potius optandus nobis fuit.*

Quamobrem, si me memorem) Hactenus expoluit, quid cupiat, & quam valde cupiat, & quid sperandum sit, & quid Curio possit; nunc ad petitionem ingreditur: & primum de se ipso, quo magis Curio moveatur, tum de ipso Milone omnia pollicetur: cum evenire posset, ut Curioni pariter utriusque gratia, & auctoritas utilis esse posset.

Si gratum) Memores animo, grati re ipsa sumus: nec satis est, acceptum beneficium memoria conservare, nisi & studium remunerandi, & ipsa accedat remuneratio.

Si bonum virum) Libenter in memores, & gratos homines beneficia conferuntur; libentius, si iidem boni viri sint.

Vel ex hoc ipso) Magnum enim bonitatis argumentum, cupiditas gratiæ referendæ: ad Atticum epist. 4. lib. VIII. *Nihil regnovi ingratus: in quo vitio nihil mali non inest.*

Si dignum denique) Ne colligam singula, quibus hoc a te beneficium impetrare debeo; ita mihi hoc tribue, si dignum, cui tribuus, existimas.

Mæ laudi) Laudabor enim, ut pius, erga eum, ejus præcipue studio salutem recuperavi. Paullo ante: *statimque in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quære.*

Prope saluti) Quia, licet vere non agatur mea salus in Milonis honore, ego tamen ita laboro, ut in eo propemodum salutem meam positam esse decreverim.

Dices) Ut ea, quæ diis immortalibus consecrantur; quæ deinde non licet amovere; constantiam igitur, & perpetuitatem simul cum studio et-

ga Milonem a Curione petit; epistola ad Cæsarem, apud Nonium: *Nullum quanti faciam, quamque ei me totum dicaverim, ex ipso scitis.*

T. Annio) Ex Papia gente Milo fuit, ut ait Pedianus: sed ab Tannio, avo suo materno, adoptatus, prænomen, & nomen inde sumsit.

Majoris animi) Animi magnitudinem Milonem excelluisse, dicit etiam in oratione pro Sextio, & in aliis. Pedianus autem: *Sæpe*, inquit, *Milo, & Clodius inter se cum suis factionibus depugnaverant; & erat uterque audacia par: sed Milo pro melioribus partibus stabat.*

Gravitate) Quoniam ubi quid descendendum suscepit, non facile sententiam mutat.

Constantia) Constantia non est idem, quod gravitas; illa enim ad animi sententiam, hæc ad actionem refertur: ut sit gravis, qui semper idem sentit, ac vult; constantia, qui semper idem facit.

Benevolentia) Ne plura numeret, uno benevolentia nomine omnia complectitur: quasi dicat: Ita te Milo diligit, ut ab eo expectare omnia possim.

Complecti hominem) Tua in eum studia conferre; sic ep. 8. *Da te hominis complectetur, mihi arde.*

Mihi vero) Dixit antea, neminem unquam de sua salute, suisque fortunis tam valde laborasse, quam ipsum de Milonis honore: nunc etiam suam agi rem significat: at, quam rem? eam, quæ præstaturis viris non minime curæ solet esse, decus, & dignitatem. Quæ potest enim esse major laus, quam præstare bene meritis pietatem, ac benevolentiam?

In laude mea) Quam ex pietatis opinione consequar.

In salute) Cum tibi quoque, restitutus ab exilio, acceptam referam salutem meam.

Fig. ut te videre scirem) Est hic tamquam epilogus epistolæ, quo superiora pene omnia brevi oratione colliguntur.

Quantum officii sustinerem) Quantum Miloni deberem. Sustinet enim officii plurimum, in quem beneficia magna collata sunt.

Cautatione) Extra vitæ periculum, cum

cum civiliter contenditur.

Dimicatione) Vitæ periculo, cum armis res agitur.

Omnem rem, eque causam) Latius patet *Milo*, quam *Causa*: quod ostendimus epist. 1. lib. I. *Omnem rem*, dixit, id est, universam Milonis petitionem: & *causam*, hoc ipsum, in quo Milo contendit omnes nervos, ut consulatus adipiscatur. Ep. 7. De sacerdotio suo quantum curam adhibuerim, quomodo diffidit in se, atque causa. ep. 1. lib. I.

Meque totum) Me ipsum in Milonis causa tibi commendo: nam in ejus consulatu mea omnia posita esse decrevi.

Aque trado) Auet commendationem; nam, *tradere*, est alicujus potestati committere, ut agit in re tradita quidquid velis: epist. 5. lib. VII. *Totum denique hominem tibi trado*. Et epist. 1. lib. XVI. *Ei se totum trade*. Et ad Q. Fr. epist. 3. lib. II. *Domum ad eum statim venimus, eique nos totos tradidimus*.

Præcipue) Præcipue Cicéronem adjuverunt P. Lentulus consul, Pompeius Magnus privatus, Milo, & P. Sextius tribuni pleb. quos omnes nominat in duabus post relictum orationibus, & alibi.

Pietas) Non solum officium, sed pietas etiam, quo nomine, quantum Miloni debeat, ostendit, ut epist. 1. lib. I. *Ego omni officio, vel potius pietate erga te*.

Adsequi) Adsequar studio tuo, ut pius in Milonem sim.

EPISTOLA VII.

V *T sempiternæ laudi*) Quibus gratulamur, iidem proximo loco bene precari solemus: ut epist. 8. lib. XV. *Eumque honorem tibi deus fortunare volo*. Item epist. 11. ejusdem libri: *Tibi velim ii fas exitus, quos meritis: quos fore confido*.

Ne se aufferat aliorum consilia) Quod accidit.

Labere) Errabis; lib. I. de Finib. Epicturus, in quibus sequitur *Democritum, non fere labitur*. Interdum conjungitur; nam, *Labi per brevecem*, dixit epistola ultima lib. III. ad Q. Fr.

Labi imprudentia, in oratione pro Rabinio.

Animum) Nihil igitur timide facies.

Conflum) Non liberis imprudentia. Sequentibus verbis explicatur superiora: *Non vercor, ne quid timide, ne quid stulte facies*.

Non vercor, ne quid timide, ne quid stulte facies) Dicit, nihil te timide, nihil stulte facturum confido. Sic locutus epist. 12. lib. V. & ep. 1. lib. XI. & Marius epist. 28. lib. II.

In id reip. tempus) Tale tempus, quale cernis.

Judicio tuo) Poterat enim Curio tribunatum differre ad alia tempora, cum urbanæ res meliore loco, ac tranquilliore statu viderantur.

Profecto) Iudicasti enim tibi hoc tempore gerendum esse tribunatum, ut opem terres afflicta reip. ex quo sequitur, ut optime intelligas, ac videas, quanta vis in repub. temporum sit, quanta varietas rerum, &c.

Quanta vis in repub. temporum) Commemorat vitia civitatis, sed ex persona Curionis; ne videatur ignarum, & radem admonere: quo li omnes offenduntur, multo magis, qui magistratum gerit: ideo dixit, *Profecto vides*. Sunt autem propositiones duæ, una, cum iudicio, non casu, in ipsum rerum discrimen contularis tribunatum tuum; proiecto vides, quibus vititiis reip. laboret. Altera, cum videas, quam corrupta reip. sit; profecto cogitas, quid agendum tibi sit. Hæc tota commemoratio videtur esse cum aliqua laude Curionis; laudatur enim & voluntas erga temp. & prudentia; voluntas in eo, quod sua sponte, suoque iudicio, non casu aut temeritate contulerit tribunatum suum in adversa reip. tempora; prudentia, quia videt, quanta vis in rep. temporum sit, quam incerti rerum exitus, & quæ sequuntur. Caprat igitur benevolentiam Curionis hac laude: & tibi satisfacit, quod in laude latet admonitio. Vis autem temporum sæpe tantum valet, ut hominum voluntates, & consilia superet, leges, & instituta pervertat, & omnino prudentem civem adducat, ut, tamquam peritus gubernator, obsequatur tempestati, ita mutato curio, ut eodem tamen semper spedit; nec enim in ad-

administratione reipub. perpetua quædam actio, ad summam legitimi juris normam directæ, sapientibus probatur; sed assentiendum sæpe temporibus, quidque publica postulet utilitas, animadvertendum: quod Curioni Cicero proponit.

Quanta virtute rerum) Quo magis excitanda tibi est prudentia tua; nam eadem, aut similes res minore negotio, quam varie geruntur.

Incerti exitus) Nihil igitur novi cogitandum, exitu rerum incerto. Timet Curionis multiplex ingenium: ne quid in republ. novi moliretur, spe alicujus boni proposita: quod & facere solebant tribuni pl. & fecit ipse Curio, cujus turbulentus in primis, ac seditiosus tribunatus fuit.

Flexibiles hominum voluntates) Quæ si flectuntur, tua flecti non debet, sed eadem esse erga republ. in isto magistratu, qualis adhuc fuit.

Quid infidierum) Multæ infidiæ sunt bonis, dictum a veteri poeta, cujus testimonium recitatur in orationibus pro Sextio, pro Plancio: has tu vitabis, si consilium capies a te ipso. Paullo anie; Numquam labere, si te audies. Infra: Tecum loquere te adhibe in consilium & te audi: tibi obtempera.

Quid vanitatis) Quid inconstantie; nam libro secundo de Natur. Deor. vanitati opponitur constantia, hoc exemplo: Nulla in celo nec fortuna, nec temeritas, nec error, nec vanitas; contraque omnis ordo, veritas, ratio, constantia. Ductum ex communi rerum natura; ut enim, ubi soliditas, ibi gravitas; & ubi gravitas, ibi constantia: sic, ubi vanitas, ibidem & levitas, & inconstantia. Quid igitur vanitatis in vita, cum optime noveris; cognitum tibi vitium facile vitabis; nec te depravati aliorum mores a tua consuetudine deducunt.

Nihil novi) Rerum novitates in rep. periculosa; itaque Platoni placuit, mutatis etiam musorum cantibus, mutari simul civitatum status. Novitates autem, quibus resp. ab optimo statu ad pessimum traducta libertatem amisit, omnes fere tribunorum pleb. legibus, aut intercessionibus, exortæ.

Te audi, tibi obtempera) Sequuntur hæc ad ea, quæ proxime antecedunt: Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. J.

Loquere, inquit, tecum, & te audi: te adhibe in consilium, & tibi obtempera; quadripartita sententia est: sed duæ posteriores partes prioribus adnectuntur. Hortamur autem, quos valere consilio arbitramur, ut se ipsos audiant, secum loquantur: quos vero contra opinionem falli, & aliorum egere consilio credimus, iis, ut amicos audiant, cum iis loquantur, suadere conuevimus. Propterea orat. X. in Antonium hortatur Cicero Calem, Antonio potius, quam M. Bruto faventem, his verbis: *Collige te: audi viros bonos: loquere cum sapientissimo homine genero tuo sepius, quam ipse tecum*.

Tibi vero ipsi) Ne videatur assentando falsa dicere, quod neminem, præter se ipsum, a Curione velit in consilium adhiberi, subjungit hæc: *Ideo te hortor, nemini ut aures præbas, te unum audias; non quod omnino omnium consilium negligam, teque cunctis unum, præsertim adolescentem, anteponam; sed quia, ut alteri melius, quam tu, possis aliquis consilium dare; qui timor non facile inveniri potest; tibi certe ipsi nemo melius dabit. Ita & assentandi suspensionem Cicero vitat; & quod ei propositum est, ut Curio se ipsum duntaxat in consilium adhibeat, id hæc ratio probat, quia consiliarius in republ. gerenda ipse sibi optimus, ac sapientissimus futurus sit: quandoquidem neque quisquam ab ullo magis, quam a se ipso, diligitur; nec alteri magis, quam ipse sibi, notus est.*

Dii immortales) Invocatione deorum, verbis fides additur; quasi hoc dicatur: testes mihi sint dii immortales, quam adesse cupiam spectator laudum tuarum; lib. II. de Fin. Quos, dii immortales, ille cruciatus proferret? Et Terentius in Eun. *Dii immortales, homo homini quid præstet?*

Spectator laudum) Optimus post hortationem laudandi locus: ne monuisse videatur, quia Curionis prudentia, aut constantia dissolat.

Vel particeps, vel socius, vel minister) Particeps, quod uteris consiliis meis: socius, quod, si consiliis meis non egeres, me tamen in tuis socium haberes: minister, quod opera studioque meo exsequeris consilia tua.

A a Hei.)

Hec) Quod posterius posui, ut ad-
sim vel particeps, vel socius, vel
minister consiliorum tuorum.

Minime tibi desit) Cum in te ipso,
quæ ad tuas laudes pertinent, omnia
sint: vel, quod amici, quorum ope-
ra, aut etiam, si velis, consilio uti
possis, tibi non desit.

Sed tamen) Grata correctio, ex a-
moris commemoratione sumta.

Magnitudo & vis) Auget posteriore
verbo: vel quia vis ea magnitudine
proficiscitur; vel quia non in omni
magnitudine vis inest; vis autem a-
moris efficit interdum, ut maiora
præstemus, quam exspectantur.

Ut possim) Quod fortasse non pos-
sem, si te tam valde non amarem:
me ipsum, inquit, vincerem, amore
adjuvante.

Temp. gestimus) In Amano monte,
ut epist. 10. Capto etiam Pindenisso,
ut epist. 4. lib. XXV. & ad Attic.
epist. 20. lib. V.

Totius æstatis) Pindenissum tamen
non æstate, sed Saturnalibus, id est,
XIV. Kal. Ian. in suam potestatem
redegit: quod Attico scripsit ep. 20.
lib. V. Verum res æstate gestas appel-
lat, quod æstivæ vocarentur, quæ-
cumque æstate cœpta essent, licet an-
te hiemem non perfectæ: sic epist. 9.
lib. III. æstiva confecta, non nisi Pin-
denisso capto, significat: cum tamen
dedisset Pindenissi Decembri mense fa-
cta sit.

Ad senatum) Ex litteræ non ex-
stant; nam quæ leguntur libro deci-
mo quinto res gestas non exponunt:
ad senatum autem scripsisse videtur
Ianuarii mensis initio, ad novos con-
sules: quod ex epist. 20. lib. V. ad
Att. licet intelligere. Quod cum ita
sit, potuit hanc epistolam scribere
mense Dec. Nam, cum Pindenissum
XIV. Kal. Ian. captum ostenderim;
& hic rem feliciter esse gestam, scri-
batur; necesse est, Curionem jam
tribunatum pleb. iniisse; nam tribu-
nis pleb. primus magistratus dies fuit
non Kalendæ Ian. ut aliis magistrati-
bus, sed quarto Idus Dec. ut Livius,
Dionysiusque docuerunt.

De sacerdotio tuo) De pontificatu,
quem petiit, & obtinuit, patre mor-
tuo, ut in ejus locum subrogaretur.
De patre mentio fit in oratione de

Haruspicum respons. de filio apud Dio-
nem lib. XL.

Quantam curam adhiberem) Litteris
ad amicos Romam scriptis: ex quo
suspicio, Curionem petiisse pontifica-
tum multis mensibus post reditum in
urbem; rediit enim Calvino, & Mes-
salla Coll. ut epist. 6. demonstratum
est: sequenti anno consulatum ter-
tium Pompeius gessit: post eum Ser.
Sulpicius, & M. Marcellus: quo anno
in provinciam Cicero profectus est,
& ex provincia Romam scripsit de
sacerdotio Curionis. Suspicio autem,
nondum Curionem fuisse Pontificem,
cum has litteras Cicero misit: quod
hæc omnino verba significant.

Re atque causa) Dixi jam, quid in-
ter rem & causam interlit; res est
totum negotium, causa negotii pars,
de qua maxime laboratur. Res hic
est, subrogatio pontificis; causa, ut
Curio ipse subrogetur.

Thrasoni) Servile nomen, quod in
liberto remansit.

Liberto tuo) Ergo vocabatur C. Scri-
bonius Thraso; nam liberti patronorum
prænomine, & nomine utebantur.

Ne petiere) Poterat enim tribunus
pleb. intercedere, si quis annum
provinciarum administrationem pro-
rogare vellet.

Molestiam) Quam significat in omni-
bus fere epistolis; libro undecimo,
12. & in 8. lib. III.

Non putarem) Et sane comitiis tri-
bunitiis non videtur Curio petiisse:
sed, designatis omnibus tribunis pl.
cum Servius, tribunus designatus,
condemnatus esset, ejus locum Curio,
subita voluntate commotus, petiit,
& obtinuit; de quo Cælius epist. 4.
lib. VIII. hoc modo: Illud te non ar-
bitror miratum, Servium, tribunum pleb.
designatum, condemnatum: cujus locum
C. Curio petiit. Hujus autem volunta-
tis initium, & causa est, quod cum
non mediocriter Cæsar, qui tolet in-
fæmorum hominum amicitias sibi, qua-
libet impensa adungere, contemnit.

A Curione tribuno) Pondus est in
nomine Curionis: quasi potestatem
tribunitiam auget animi, ingeni-
que præstantia; tale illud epist. 18.
Es questor est, & questor tuus. Et eo
pist. 2. l. V. ad Att. Cum Hortensius ve-
niat, & infirmus, & tam longe Hor-
ten-

tenfus. Et epist. 2. lib. I. ad Fr. Remp. funditus unisimus, adeo, ut Cato adolescens, nullius consilii, sed tamen civis Romanus, & Cato, vir vivus respuerit.

S. C. & leges) Quibus erat annua provincia. Et ad M. Marcellum consulem, his verbis epist. 7. lib. XV. *Ne quid accedat temporis ad id, quod mihi & S. C. & leges fuisset.* Legem Curiam significat, quam ferebat consul, ut is, qui profecturus erat in provinciam, annum imperium haberet a populo; alioqui rem militarem attingere non licebat: quod satis demonstrat oratio II in Rullum. Sed hic *leges*, non *legem*, Cicero appellat: quod non una lege curiata consularium provinciarum administratio esset annua, sed, ut opinor, etiam Cornelia, & Sempronia: quæ nominatur epist. 7. & 9. lib. I. & epist. 6. & 10. lib. III. & in oratione pro Domino.

Defendas) Intercedas, si quis provinciarum tempus prorogare voluerit. Epist. 21. lib. V ad Attic. *Ne quid mihi prorogetur, quod ne intercesser quidem sustinere possit, horreo.* Et epist. 2. lib. VI. ad Att. *Magis in spe sum, mihi nihil temporis prorogatum iri; habebam esse urbem usque ad nonas Mart. ex quibus intelligebam, Curionis nostri constantia omnia potius altum iri, quam de provinciis.*

Conditio) Ne plus anno provincie precessem.

Etiā atque etiā) Vsurpatur & solum, ut sæpe apud Ciceronem, & adjunctum, ut hic; ubique augeat.

EPISTOLA VIII.

Compositiones) Quis cum aliquo pugnavisset. Inde *Per gladiatorum dicebatur*, cum duo comparabantur, & componebantur ad certamen. Recitat Lucilius versus Cicero in libro de optimo genere oratorum, quos subscribam: *A me, inquit, gladiatorum per nobilissimum inducitur. Eschines, tamquam Eschines, ut ait Lucilius,*

Non specus homo, sed doctus, & acer;

Cum Pacidiano hic componitur optimus longe

Post hominem natus.

Et Virg. Ecl. 1.

— *Sic parvis componere magna solebam.*

Et Quintilianus lib. II. cap. 17. *Gladiatores sub eodem magistro eruditi inter se componantur.*

Vadimonium dilata) *Differre vadimonium*, est prorogare diem, de quo inter litigantes convenerat, ut in iudicio adessent, nam *vadari*, est diem iudicio ex pacto constituere.

Chrestis assumptionem) Res a Chresto compilatas, furto sublatas: Chrestus, cognomen est; cuius gentis, ignoratur: nisi si Manilii: nam Manilii Chrestis librum de Hymnis deorum nominat Fulgentius in libro de Priſco Sermone.

Περικριτωρ) Peritorem administrandæ reipub.

Rumor) *In-ress fama, sine capite*, sine auctor, rumore nuncio: ubi quid ejusmodi est, ut non existat auctor, qui audierit. Sic enim ipse dehincvit in oratione pro Plancio, & epist. 10. libro duodecimo.

Longe in posterum prospiciat) Quod sine summo ingenio, ac diuturno rerum usu consequitur nemo.

Ex tuis litteris cum formam reip. viderim) Translatio ab architectis, qui futurum ædificium ex forma ostendunt. Formam, & statum, inquit, reipub. scribi a te velis: deinde, quid ex ea forma, eoque statu futurum prospicias, indicari. Duo enim Cicero postulat, formam primum reip. deinde Cælii conjecturam, ex ipsa forma captam, de futuro reipub. statu; non enim ipse vult ex forma reip. a Cælio missa conjecturam de futuro ædificio facere: cum dixerit, *Acc te, ut ab homine longe in posterum prospiciat, futura respecto*: alioqui, missa tantum forma, nihil de futuris rebus Cælius significaret, contra quam Cicero postulat. *Forma* pluribus modis accipitur. Aut enim est ædificii, ut hic, & epist. 2. libro secunda ad Q. Fr. *De forma Minucius*: aut cujusque hominis & cujusque rei; quæ sine interitu subiectæ rei moveri non potest: aut est ipsa formositas & pulchritudo, unde *formosa mulier*, & per similitudinem *formosus annus* apud Virgilium: aut atque ductus, ut

A 3 2

anti-

antiquis inscriptionibus t *Purgato fonte restituta forma* ; & , *Aquas Curtianae & Cerulanae nova forma redintegratae* . Et Sidonius Apollinaris libro primo epist. 5. Codex Theodosianus titulo de Aquar ductu : Cassiodorus Variarum lib. III. 72. lib. IV. 85. lib. VIII. 128.

In primisque ego | Qui cum Pompeio de repub. locutus , futura magis quam tu , aut certe non minus quam tu , providere potui : *Quivis vestrum* , inquit , *in primisque ego* , qui cum Pompeio complures dies vultis in aliis nisi de repub. sermonibus versatus sum , aequae tu , futurae providere potui .

Complures dies | Triduum ; nam epistola septima libro quinto ad Atticum : *Cum triduum* , inquit , *cum Pompeio* , & apud Pompeium fuissim , *profectus* hinc Brundisium ad XIV. Kal. Iun.

Versatus sum | Tarenti ; ut in epist. 6. lib. V. ad eundem . Quod si quaeratur aliquis , quid agebat eo tempore Pompeius Tarenti ? crediderim , eo se consulisse valetudinis causa post gravem illum morbum , quo eum prope urbem Neapolim laborasse , Plutarchus , & Cicero Tusc. 1. demonstrat ; aggraviavit enim post tertium consulatum ; eoque tempore Cicero in provinciam ivit .

Quae nec possunt scribi , nec sunt scribenda | Scripserat enim Caelius epist. 8. *Si Pompeium offendisti* ; qui tibi visus sit , & quam orationem habuerit tecum , *See mihi perscribas* . Quae , dixit , cum ea significaret , quae in illis de repub. sermonibus egerat cum Pompeio .

Animo , & consilio paratum | Cum neque timeat quidquam , nec ad cavendum egeat consilio . Eodem modo illum laudat epist. 7. lib. V. ad Attic. *Civem illum egregium relinquerem* , & ad haec , *quae timeantur* , *periculosissima* .

De te homini | Accommoda te ad illius voluntatem ; sic enim Donatus illud Terentii in Adelph. explanat , *De te mihi hodie* . Nepos in Attici vita : *Qui adversarius eius se dabat* .

Iam | Non ut antea ; nam proximo superiore anno Pompeius tertium consul operam dederat , ut decem tribuni pleb. legem ferebant , qua liceret absenti Caesari , & provinciam , exercitumque retinenti , consulatum pete-

re ; epist. 6. lib. VI. & ad Att. epist. 1. lib. VII. epist. 3. lib. VIII.

Nobis | Mihi , & tibi ; nam ante professionem Ciceronis in provinciam recte Caelius de rep. sensit ; postea , vel Curionis amore , vel Ap. Claudii odio , ab optimatibus ad Caesarem desecit : quod ipse in ultima epist. lib. VIII. confessus est , idque confirmant in libro de Claris Orat. haec verba Ciceronis : *Cum ad illos curulis factus esset , usque quo moda discessu mea discessis a sese* , *ceciditque postea* , cum eos imitari cepit , quos ipse perverterat .

Ipsas | Neque plures , neque pauciores , plura decem . Epist. 21. libro tertio ad Att. *Triginta dies transiit* , *cum dabam has litteras* , per quas nullas t vobis acceperam . Et in Bruto : *Cato mortuus est* an. LXXXIII. *ipsa ante me causam* .

Gallus Caninius | Quem reum defenderat , Pompeii rogatu , iterum consulis ; epist. 1. lib. VII. Vide quae Valerius lib. IV. cap. 2. de hoc , ut arbitror , Caninio scripsit . Alii , contra veteres omnes libros , etiam illum Medicum , quem plurimi faciunt , legunt , C. Caninius , & epist. 1. lib. VII. offensi fortasse Caninii cognomine ante nomen gentis posito : cum tamen huius generis exempla non desint . Dixit enim Cic. ad Att. epist. 12. lib. VIII. & epist. 47. lib. XIII. & epist. 15. lib. VIII. *Galla Fabio* , *Balbi Cornelii* ; & epist. 4. lib. II. ad fr. *Macer Ilicinius* . Et in Laelio , *Popum Emilius* . Et Livius lib. XLV. *Paulus Emilius* *caes.* cum tamen , *Gallus* , *Popus* , *Paulus* , cognomina fuerint , non praenomina : ut omitram , quod epist. 8. lib. VI. veteres libri habent , *T. Furfens Postumio* , non , *T. Furfens Postumio* ; nec desunt huius generis alia .

Prorogetur | Quod metuebatur , emergente iam inter Caesarem , & Pompeium discordia ; orta enim de successione Galliarum controversia , reliquarum provinciarum impedita successio est ; epist. 5. lib. VIII.

In eo mihi sunt omnia | Sic loquebantur iis de rebus , quas maxime sua interesse arbitrabantur .

EPISTOLA IX.

ADIT CVA. DVS.) *Designatum sum-
ma honorum voluntate*, ait Cicero
in Bruto; cum ad eam diem optime
animatus erga remp. fuisset.

Primum) Primum gratulatur, dein-
de gratias agit; sed hic, *Primum*, po-
suit; nec intulit, *Deinde*: sententiam
tamen absoluit in eo: *Et cum gratu-
lor, tunc vero, quibus verba tibi gratias
agam, non reperta*. Eodem modo epist.
23. libro VII. cum dixisset, *Primum
ipfas ego musas nunquam tanti adprobaf-
sem, Deinde*, pratermisit; nec tamen
imperfectam sententiam reliquit; de
quo suo loco. Et epist. 11. libro octa-
vo, ad Atticum & 18. libro duo-
decimo ad eundem: & in Lucullo:
Primum interest. Et apud Terentium;
Primum jam de amore hoc comperis. Quam
consuetudinem, Græce dictam *anavra-
nosorum*, qui ignorant, *Plurimum*, pro
Primum, hic reponunt, contra vete-
res libros, eos quidem, quorum ego
ope in hoc explanandi & corrigendi
munere nunc utor; nec ab his discrep-
ant Medicus: cuius auctoritatem in
re bona ab iis esse neglectam, qui
eiusdem libri mendas etiam interdum,
cujusdam constantis causa, sibi delcri-
bendas putaverunt, valde miror.

*Cum presenti, tum etiam sperata tua
dignitate*) Tum ædilitate, tum etiam
reliquis honoribus, qui ædilitatem
consequuntur; prætura enim biennium
post ædilitatem dabatur, consulatus
biennium post præturam. Vbi sunt,
qui pro honore dignitatem negant u-
surpari? non & hic Cicero de ædili-
tate gratulatur, & ædilitas honor est?
neutrum negabatur. At alibi, *recta
existimatio, honoribus paria præclare ge-
stis, dignitas est*; quis negat? quasi
hoc ipso non excellat Latina lin-
gua, quod & variis eandem rem ver-
bis, & eodem sæpe verbo varia si-
gnificet. Quod si dignitas, ut falso
quidam sentiunt, ea semper esset,
quæ vel magistratus, vel res cum
laude administratas consequitur: cur
hic Cicero de dignitate potius, quam
de honore ipso, unde manat dignitas,
gratuleretur? cui probabitur, Cice-
ronem, cognita Cælii ædilitate, non

honorem ipsum, sed eam, quam
honor parit, dignitatem gratulari?
cum præsertim nondum Cælius magi-
stratum inivisset, sed adhuc designa-
tus esset; ut gratulatio, quod ad ho-
norem attinet, satis opportuna, digni-
tati autem, cum nihil dum in magistra-
tu Cælius gessisset, immatura videretur.
Tritum, inquit, usu non est, ut in
honoris locum dignitas succedat. Con-
cedo; nec tamen, quo eam in loco Ci-
cero constituit, ego eam inde audebo
extrudere: nec mihi, si quid raram est,
propterea rectum non esse, quisquam
persuaserit. alioqui nimis imminueretur
usus Latinæ lingue, in qua multa non
modo rara, sed etiam singularia co-
gnovimus. Quin etiam librum Charis-
ius appellat de singularibus apud Ci-
ceronem, quamquam si hoc ideo non
placet, quod singulare videatur, ser-
pulum eximamus, allato ejusdem sa-
tis propinquo exemplo, nisi fallor,
in eadem sententia; nam cum C. Cæ-
lius, ei se obtigisse quæstorem, si-
gnificasset, rescripsit his verbis: *Tue
littere, de tua præsertim dignitate, &
de nostra conjunctione, maxime sunt apud
me ponderis*. Dignitatem Cælii vocat
honorem illum, quem sortis benefi-
cio consecutus erat; cum ita contri-
gisset, ut in Cilicia, consulari pro-
vincia, quæstura tempus traderetur.
Et Philippicarum lib. XIII. *Neminem
Pompijanum, qui vivet, tenere lege Hir-
tia dignitates*. Quare nunquam me,
auctore Cicero, *dignitatem* usurpasse
pro honore pœnitebit; nisi si Latinæ
linguæ proprietatem in ipso etiam Ci-
cero requirimus, quem vere unum,
aut unum certe præter ceteros, ab-
solutum artificem in eloquentia, om-
nisque verborum copiam, omnis pa-
rentem elegantiam possumus appellare.

Ignorantia) Cur hoc verbum rei-
ciam, cum & sit in veteribus novem
libris, & in Cicero alibi reperia-
tur? dixit enim pro Flacco: *Vbi a-
dolescentes nihil possunt dicere, nisi i-
gnorantiam litterarum*. Lucretius etiam
lib. I.

*Ignorantia causarum iconfesse deorum
Cognit ad imperium res*.

Ignorantione, legitur in quibusdam im-
pressis: recte, quod ad sententiam;
sed aliter antiqui libri.

Longinquitatem) *Longinquitas* & de
A a 3 10.

locis dicitur, ut hic, & de tempore, ut libro secundo de Fin. Qui autem voluptate vitam effici beatam putabis, qui sibi in conueniet, si uergetis voluptatem crescere languisquitate? Et Tusc. V. Sin forte, languisquitate producti, dolores uenerunt cum torquent, quam ut causa sit, cur ferantur: quid est tandem, dii boni, quod laboremus? Addit interduum, Temporis, ut in ep. Sulpicii lib. IV. Nullus dolor est, quem non languisquitas temperis minuat atque molliat. Et Cæsar libro primo de Bel. Civ. Tamen res ejus moram, temporisque languisquitatem amittit.

Cum gratulor, tum vero | Solebant veteres interdum ob recte facta, post gratulationem gratias agere: ut ep. 14. lib. IX. Dolarella tuo & gratulor, & gratias ago. Interdum contra, gratias actis, gratulationem subungere. ep. 16. libro XVI. Tuis, & illius litteris perlectis, exsistis gaudis; & tibi & ego gratias, & gratulor.

Fellus sis | Adilis; nam epistola 3. lib. VIII Cælius ita scripserat: De Hirro ut, quem optas, quamprimum nuntium accipias, tua mediis suis magis, quam mea tuis cupio; non mea, si sis, forsitan cum leuissimè referam: sed hoc usque eo sane est, ut si accideris, tuis nobis tota via desse non possit.

Audui | Te adilem designatum, Hirrum delectum.

Ille ipse | Hirrus.

Fellus sum | Hirrus personam Hirri quia, quæ tu mihi de illo scripisti, omnia cogitavi.

Egi | Representavi, cogitatione ipsa mihi ante oculos posui.

Idiliss | Idilare solitus est: quod fecit, adilitatem petens: cum diceret, se gratiosiorum in suffragiis adolescentum opera adilem futurum, ep. 6. Iuuentutem offendit in suffragiis plurimum posse. proprie enim adolescentum gratia est, virorum auctoritas.

Difficile est loqui | Quæ de illo cogitavi, exponere non facile possum.

Te autem contemplantem absentem | Hoc totum usque ad illud, Quod, quæ, videtur a vetere Poeta sumtum, ideo, Contemplantem, non est, quo reteratur: deest enim verbum Poetæ: cum Cicero locum non expleverit, ut interdum toler.

Præter opinionem | Ut is, cui stude-

rent adolescentes illi, repulsam tamen tulisset.

Referrebam me ad illud | Ejsdem Poetæ.

Obijcitur | Mihi se offert, atque in mentem venit.

Repente vero | Et hoc ejusdem Poetæ est, quem opinor esse Cæciliam Tra-

beam comicum, de quo lib. II. de Fin. Iacessi | Commotus inem, exilui; lætitia enim non solum gestimus, sed etiam incedimus.

Omnibus lætitiis | Eundem locum Cicero significat lib. II. de Fin. cum ait: Ille Cæciliamus, qui sese omnibus lætitiis lætum esse narrat.

Desperem | Admit enim voluptas mentem non minus, quam molestia: quod his verbis egregie, ut omnia, Plato demonstrat lib. III. de Rep. H' qd'ov ex q'vov, & λωov, exp'vov vovov. Voluptas non minus, quam animi dolor, mentem idem.

Ego voluptatem animi nimium | Egre gie restituit hunc locum Victorius ex Tusc. IV. & libro secundo de Finibus, nam in veteribus libris mendose legitur, Homini, vel Hominum, vel Civium, verba sunt comici Poetæ Trabeæ, Tusc. IV. Vt ille, qui voluptatem animi nimium summum errorem esse arbitrat.

Quid queris? | Vbi satis verborum effluxit, nec tamen omnino videmus, quod volumus explicasse, ad hanc interrogationem confugimus, Quid queris? & ad exitum statim sententia perducitur.

Ille | Stultus, ut ille.

Inimicorum | Clodianorum. Id ostendit ipse Cælius epist. 13. lib. VIII. Ad te pto, ut meas injurias proinde doleras, ut me existimas & dolere, & ulcisci tuas solere. Maxime autem ex voluntate Ciceronis, Pompeio tertium consule, post interfectum Clodium, gessit Cælius tribunatum pl. Testem habeo Ciceronem ipsum, cujus hæc sunt verba in Bruto: M. Cælius, quem diu clementiæ meæ peruit, talis trionens pl. fuit, ut nemo contra civium prædiorum popularem, turbulentemque dementia a senatu, & a bonorum causis steterit constantius. Et Alconius in argumento orationis pro Milone.

Invidiorum | Hirrus præcipue describitur, qui competitor Ciceronis fuerat in augurato, epist. 3. & 6. lib. VIII.

Et

Et ad Attic. epist. 19. lib. V.

Partim scelorum suorum, partim etiam ineptiarum) Sceleratus in vexando Cicerone, & in omni vita Clodius: ineptus Hirrus, qui cum Cicerone consulari, nondum adilicium de auguratu certare ausus sit.

EPISTOLA X.

T*V* vide, quam ad me) Non pauci veteres, *Quam timide ad me*: inepte prorsus, quem enim hic timiditas locum habet? mendii originem puto fuisse, *Tu vide*, quod proxime antecessit: ut primo factum sit, *Timides* deinde, perturbato ordine, & prima corruptione alteram generant, *Tu vide*, quam timide ad me. Ego licet, *Quam ad me*, noo improbem; cum praesertim ita sit in Medico libro, & in altero, quem vir excellentis doctrinae, Poeta summus, Petrus Angelius Bargasus, mihi commodavit, natis tamen aliquanto probarem, *Quare ad me*: ut sit: Tibi videndum est, quid cause sit, cur ad me litterae non perferantur. Cum hac scripsissem, Albertus Ferrus, sororis Philippi Tertii, oratoris eximii, viri integerrimi, filius, familiaris meus, optimaeque indolis adolescens, veterem librum, ex avunculi bibliotheca sumtum, ad me attulit, in quo minime dubiis litteris ita scriptum vidi: *Tu vide, quam obrem ad me*, quod nostram opinionem confirmat.

Tanta res) Non solum quia tu adilis factus sis, sed etiam, quia repulsam Hirrus tulerit.

Tante gratulationis) Cum res esset tanta gratulatione digna, ideoque litteris omnino significanda, ut possem tibi gratulari. Alii legunt, *Gratulationes*; qua sententia non video. Ego praeter sententiam, testes auctoresque habeo opinionis meae tres antiquos libros, uoum Sigonii, duos meos.

De te quia, quod sperabam; de Hillo, (balbus enim sum) quod non putaram) Io ep. 4. lib. VIII. Caelius de Hirro competitore suo loquens ita scripserat: *Spero te celeriter auditurum & de nobis, quod sperasti, & de illo, quod vix sperare ausus es*. Quibus verbis Cicero respondens, eadem pane repetit, & quia scripserat Caelius, *De illo, fa-*

cete & falsae adspirationem Cicero addidit, ut Hirri nomen, more bulborum, qui, r, litteram exprimere non possunt, enuociaret; itaque subiunxit, *Balbus enim sum*, in sequentibus autem, cum, r, litteram expedite proferat, *Balbi*, inquit, non *sonus*. Hic tamen faciam, quod susceptum a me munus postulat, ut hunc locum ex ingenio mutatum significem; nam veteres libri omnes in mendo consentiunt, cum *Nihilo*, pro *Hillo*, habeant. Sed non dubito, quin haec recte intelligentibus conjectura, e Caelii loco ducta, cui manifeste Cicero respondet, etiam atque etiam probeatur. Res, inquit, magnae gratulationis erat, quia de te, id, quod sperabam, acciderat: de Hirro autem, quod non putaveram, id est, ut tam turpiter adilitatis repulsam ferret. Atque hoc eundem Caelii locus alius in epist. 9. lib. VIII. significat; inquit enim: *Sis tu, iugis, Hirrum trahissi? immo, scilicet, quam facile, quam ut contentio-nia quidem minima fuerit; pudeat te, ausum illum unquam esse incedere tamquam tuum competitorum*.

Comitia ista) Edilitia.

Letitia extulerunt) Cum ea mihi notis, sed aliorum litteris cognita essent.

Iucundus) Dixi jam, *Iucundus*, & *Cerus* conjungi, epist. 2. & 3. Cicero, *Iucundus*, deducit a iuvando: quod si ita est, *Iucundus* a quibuscumque perperam scribitur.

His) Io epist. 5. libro octavo, in qua scripsit haec: *Si, quantum gloriae, triumphoque opus fuerit, adsequeremur; nihil tam effeci optandum*.

Ad laureolam) Ut triumphum adsequi possemus. Lauro enim triumphantes coronabantur: quasi per jocum, *Laureolam*, potius, quam *lauream*, dixit: ut optata res ostenderetur. Sic epist. 20. lib. V. ad Att. *Nihilus in eodem Ameno laureolam capiti in mustaceo querere*.

Parthos times) Copiis superiores, epist. 5. libro octavo. Parthorum gens nota satis est: origo, & nominis causa fortasse obscura: itaque lustrini verba ex lib. XLI. recitabo: *Parthi, pueri quos, velut divisione orbis cum Romanis facta, nunc orientis imperium est, Scytharum exules fuerunt: nam Sythico*

sermoes Parthi caesules dicuntur, &c. Idem infra: *Mithridates imperium Persarum a monte Caucaſo usque ad flumen Euphratem protulit; nec minor adſeſe prouo, gloriſa ſenſtute deſceſſit.*

Auxilium | Sociorum populorum, id est, Galatarum, Piſidarum, Lyciorum, quos nominat ep. 5. libro ſexto ad Att. nam Deiotarum cum omnibus ſuis copiis ad eum venientem, certiorum Cicero ſecit, non videri eſſe cauſam, cur abſeſet a regno; quod ad Catonem epiſt. 4. libro decimoquinto ſcripſit.

Hicine eſt ille | Simile illud ep. 26. libro nono: *In eo igitur convivio Cicero ille? Quem adſpectabant, cuius ob os Graſi ora obuerſabant ſua? Et Pauſius Doloreſte, apud Nonium: Hicine iſt eſt, quem ſume gratia ante omnes nobilitat viros?*

Qui urbem | Seruauit ab Inſidiis Caſtilinae, ipſo egredi ex urbe juſſo, quod ſacrum gloriatur in orat. 2. contra eum, & in ea in Piſonem: *Ego L. Caſtilinam, eadem ſenſtus, interitum urbis non obſcure, ſed ſolum molientem, egredi ex urbe juſſi.*

Quem ſenſtus | Decreto laudauit honorificentiffimo, ſupplicatione decreta ob res ab eo geſtas: quem honorem antea togatus nemo conſecutus erat, epiſt. 4. lib. XV. orat. in Piſonem, alibi.

Noſti cetera | Quae in nos, ob res in conſulatu praeter geſtas, conſerri ſolent.

Communis eſt | Cum eius pars ad Syriam, Bibuli provinciam, altera ad Ciliciam, cui Cicero praeerat, pertineret. Strabo, & alii.

Diuiſus aquarum diuortii | Vt ad Syriam ab una parte, ad Ciliciam ab altera pertineret, deſluentibus aquis diſtributus. Cum enim aquae diuiduntur, diuortium earum fit. Sic ep. 20. ad Att. lib. V. *Ad Amorum contendit, qui Syriam a Cilicia aquarum diuortio diuidit.* Et lib. I. de Orat. *Vi ex Appennino fluminum, ſic ex communi ſepientium iugo ſunt deſcendiarum facta diuortia.* Curtius autem lib. V. *Tigris & Euphrates ex Armenia montibus profluunt, & magno deinde aquarum diuortio ite, quod cepere, praecurrunt.* Et Livius lib. XXXVIII. *Prope ipſo iugis, ad aquarum diuortia eſtra poſuiſſe, id eſt, ad*

eum locum, unde aquae pluviae, duas in partes diuiſae, incipiunt deſſuere. Flaccus etiam Siculus in libro de Linuitibus, *Diverſegia aquarum* dixit, eadem ſignificatione: quod in diuerſas partes vergant, & vertantur aquae; unde *Diverſegium, & Diuortium.*

Caffius naſter | C. Caffius, qui poſtea Caſarem occidit, is M. Graſſi quaſtor in Syria fuerat: quo interleſſo reliquas copiarum Antiochiam reduxit.

Hoſtem cejceat | Epiſt. 20. lib. V. ad Att. *Rumore aduentus noſtri & Caffio, qui Antiochia tenebatur, animus accieſſit, & Parthio timor inieſſus eſt: itaque eos cedentes ab oppido Caffius inſecutus rem bene geſſit, qui in fuga, magnus auctoritate offeſus, dux Parthorum, vulnus accepit, roque interiis paucis poſt diebus.* De hac victoria loquitur etiam ep. 14. libro decimo quinto, pleniffime autem Dio lib. XL. & Iuſtinus lib. XLII.

Provinciam accepit | A victore Caſſio, qui, poſt obitum Craſſi, cum nondum in Syriam proconſul Bibulus veniſſet, provinciam a Parthorum impetu defenderat. Phil. II.

Vexavi Amanienſes | Vide ep. 4. lib. XV. & ad Att. ep. 20. lib. VI.

Caſtella munia | *Caſtellum* 2 Caſtro, ut *Caſtellum* a Caſtro, deſcitur.

Victoria juſta | Certum hoſtium numerum eſſe oportuit, quo caſo imperatoris nomen conſequerentur: ſed, ea conſuetudine paulatim depravata, multi, paucis hoſtium caſis, imperatores tamen appellabantur; quod etiam Philip. 24. docet his verbis: *ſed quia Hiſpanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidiſſet, non eum hac conſuetudine, quae increbuit, imperatorem appellaret ſenatus.* Et Dio lib. XXXVII. *C. Antonius caſa Caſtilina, ejus victoria cauſa imperator eſt appellatus: quamquam ceſorum in acie numerus legitime numero minor eſſet.* Juſta igitur dixit, quia multi non juſta victoria, quidam etiam nulla ſupplicationis honorem adepti erant: quod ex eadem Philippica cognoviſcit. Victoriā tamen ejus non ſatis juſtam Caſſius ſignificat ep. 2. libro octavo cum ait: *Hirrus, cum de hoſtibus ageretur, & poſſet eum imitari, ſed, ut numeraretur, poſtuleret, locuit.*

Iſſum | Quae Alexandri arx vocabantur, ep. 4. lib. XV. & ad Att. ep. 20. lib.

lib. V. & Strabo libro decimoquarto. Curtius autem sic lib. III. *Tribus aris in ripa Pyrami amnis Iovi, Herculi, Minervæ sacras, Syriam præit.* Mela quoque libro II. *Tum mens Amanus, & ab eo statim Cilicis: at in recessu intimo locus est, magni aliquando discriminis, susceptorum ab Alexandro Perforum, fugientisque Darii spectator ac testis, nunc ut minima quidem, tunc ingenti urbe celebris Iffos.* Ammianus lib. XXVI. *Sinum Ifficum vocat: Superatus, ait, in Sinu Iffico, qui est in Cilicia, ubi Darium Alexander judis.*

Clitarchus) Historicus, Alexandri comes in Persica expeditione, ut ait Plinius lib. VI. cap. 31. Dionis filius, teste Plinio lib. X. cap. 49. nominatur a Curtio lib. IX. bis, a Cicerone lib. I. de Legibus, haud magna cum laude, ab Athenæo libro quarto. Ejus probatum esse ingenium, fidem vituperatam: ostendit Quintilianus lib. X. cap. 1.

Narravit) Argute, pro: *legisti apud Clitarchum*. Sic in Bruto: *Nisi in eo magistratu canavisset apud præconem Crenium, idque notis narravisset Lucilius, tribunum plebis, nesciremus fuisse.*

Insestissimam) Latrocinis: vide epistolam 4. lib. XV. & epist. 20. lib. V. ad Attic.

Vincis) Instrumentum bellicum fuit, quo testis milites auscians ad monia subibat.

Pendensum) Incognitum Romæ nomen oppidi: quod ex epist. 20. lib. V. ad Att. perspicitur.

Opibus) Alii legunt, *Oppribus*: sed Opera Cicero supra nominavit: Opum autem nomine, summa vis & summa contentio significatur, unde Virgilius: *— Magna pugnat opum vi.*

Alibi divitiarum copia, alibi totum id quo valamus, *Opum* nomine demonstratur.

Negotio) Labore.

Nomen oppidi) Ignobile & obscurum, epist. 20. lib. V. ad Attic. *Qui malum, sunt isti Pindenisse, inquit? nomen eundi nunquam; quid ego faciam? non potui Ciliciam, Ætoliam, Macedoniam redde.*

Cepero) Cepit die 57. postquam oppugnare cepit, epist. 4. lib. XV. & 20. lib. V. ad Att.

Tum vero) Nam, Amano direpto

ac vastato, litteras tamen ad senatum non misit, de quo sic epist. 9. lib. III. *Recte factum a me puto, quod non statim ut imperator appellatus sum, sed aliis rebus additis, æstivisque conspectis, litteras miseri.*

In presenti) Hoc tempore. Livius lib. XXXIV. *Daret talenta centum argenti in presenti.* In presentia etiam dicebant.

Quod optasti) Ut negotii tantum haberem, quod esset ad triumphum satis, epist. 5. lib. VIII.

Vt scribis) Epist. 5. lib. VIII. *Malum ac diu ludetur, ut plus biennium in his tristes moretur.*

Spiffus) Serius; ut in Bruto: *Spiffus, atque viz ad Antonium, Crassumque pervenimus.* Et lib. II. de Orat. *Principia tarda sunt, & exitus tamen spiffus, & producti esse debent.* Et, quoniam spiffus liquida opponitur; factum est, ut *Liquido* pro facile veteres usurpaverint, ep. 10. lib. X. *Letiss tuis litteris, liquidius de toto sensu tuo judicavi.* Et ep. 27. lib. XI. *Alia sunt, que liquido argere soleam, ut de ipso suffragio.*

Presentia) Nec præsentia tamen, nec præterita, sed futura se dixit a Cælio expectare, ep. 8.

EPISTOLA XI.

ADULT. CVA.) Superiores epistolas in-
scriptas, ADULT. CVA. MSS. nunc
adilitatem Cælius inierat, nam epi-
stola Megalensibus est scripta: quo
die ludos ante templum Magnæ ma-
tris Deum ædiles curules dabant.

Potares ne nunquam accidere posse, ut mihi verba desissent, Gr.) Similiter ep. 63. lib. XIII. *Non putari fieri posse, ut mihi verba desissent; sed tamen in M. Lælio commendando desunt.*

Vestra oratoris) locatur; quia Cælius quoque locum inter oratores obtinebat, epist. 8. *Navi ego vos magnos patronos.*

Nostriis) Quibus vulgo utimur.

De provinciis) Timebat, ne quid de prorogando provincialium tempore senatus decerneret.

Famam) Ob justitiam, & abstinentiam.

Fortuna) Quæ potest aliquo casu de fama detrahere, Fortunam nominat, quia de sua culpa non timet.

Mr-

Metuenda) Epist. 17. lib. V. ad Att. *Hanc gloriam iustitia, & abstinentie fore illustriorem spero, si cito decesserimus.* *Nellii*) Parthici; dixit enim in proxima epistola: *Sed, ut redeam ad Parthos, hæc æstas habuit hunc exitum satis felicem: tu, que sequitur, magno est in timore.* Epist. 21. lib. V. ad Att. & t. lib. VI. ad eundem.

Ad constitutam diem) Pridie Kal. Sext. quo die in provinciam venit, ep. 6. lib. III. & ad Att. ep. 15. lib. V. *Nam duos menses, Iunius, & Quietilem sperabas fore, ut Bibulus sustineret, quod ad Atticum scripsit epist. lib. VI.*

De panthera) Quas Cælius petierat, ut ludis suis, id est Romanis, daret, ep. 2. 4. 6. 7. 9. lib. VIII. quædam animalia, tam mares, quam feminæ, muliebri tantum genere significantur, ut pantheræ, mænalæ: non enim dici-mus, pantherus, mæneus: quædam virili, ut corvus, turdus: non enim dicitur, corvus, turda. Varro lib. VIII. ling. Lat.

Iacturæ) Per jocum sublata a se iactrocinia significat.

In Carium) Hoc totum inter Ciceronis ridicula Plutarchus memorat.

Panthera) Venatore, ep. 6. lib. VIII. fortasse is est, de quo ep. 15. lib. XII. & Martius de bello Alex.

Quidquid erit, tibi erit) Hoc genus ornamenti, similiter desinens Latini, *ἐμπανθηλαύρου* Græci vocant, quo de genere scripsit egregie Demetrius, neque ego colligendis Græcorum exemplis operam consumam: Latinis, & uno maxime Cicerone contenti sumus, epistola 18. *Si quid offenderis: sibi totum, nihil tibi offenderis.* Philip. I. *Huc si quid accesserit, non tam mihi, quam vobis erique pub. accesserit.*

Mærecule) In Oratore: *Pomeridianus*, inquit, *quadrages, quam Pomeridianus, libentius dixerim; & Mærecule, quam Mærecule, bis tamen in Verrem, Mærecules, dixit, & in Catil. & pro Plancio; pro Amerino autem, & in Bruto, Hercules.*

Edictis tua) Cujus causa pantheras petisti.

Ipsa dies admoneret) Adspetu, vel cogitatione rei præsentis, in memoriam sæpe, aut voluntatem, opinio-nem deducimus abentis. Epist. 19. lib. VII. *Ut primum Vrsia navigare co-*

pi, ipsius Topia Aristotelica conscribere, ab ipsa urbe communis, namantissima tui. Epist. 8. lib. I. ad Att. *Si quis nostræ velim imponas, que tibi pælestre gymnasique videbantur esse, etenim ibi sedens hæc scribebam: ut me locus ipse admoneret.* De Orat. lib. I. *Cur non imitamus Socratem illum, qui est in Phædro Platonia? nam me hæc tua platæna admonuit.* Ibidem libro tertio: *His de rebus Sol me ille admonuit, ut brevior essem: qui ipse iam præcipitans me quæque hæc pæne præcipium rolvere coegit.* In epist. ad C. Cæsarem, apud Nonium: *Que monumenti ratio sit, nomine ipso admonetur, ad memoriam magis spectare debet posteritas, quam ad præsentis temporis gloriam.* Varro lib. I. Rei rust. *Annus octogimus admonet me, ut serenas colligem, antequam proficiam in viti.*

Ipsi Megalensibus) Et Megalenses & Romani ludi ad ædiles cur. pertinebant: ut in Dione legimus, lib. XXXIX. Dies igitur Megalensium, qui dabatur Aprilis mense, Ciceronem admonebat ludorum Romanorum, quos Cælius Septembri mense daturus erat. Atque hinc licet conjicere, cum utrique ludi ad ædilibus curarentur, majore tamen sumtu atque apparatu Romanos dari solitos: de quorum spectaculo Cælius, pantheras petentem, non de Megalensibus, videri laborasse. Ludos Megaleia per sex dies, a pridie Non. April. ad V. Id. fuisse, fasti dierum antiqui demonstrant; nam, etsi deam perlatam esse pridie Id. Apr. in ædem Victoriæ Palatinæ, eumque diem festum fuisse, cum lætisternio, & ludis, qui Megaleia vocati sunt, Livius dicat: postea tamen eos ludos in pridie Non. reiectos esse, crediderim, accedente præsertim Spartiani testimonio; qui cum II. Id. Apr. ipsis Megalensibus interentum Caracallam narret, satis indicat, Megalensium primum diem pridie Id. Apr. non fuisse; nisi si qui mendolum esse Livii locum. & pro pridie Id. legendum, pridie Non. arbitretur: ne, dissidentibus antiquis, opinione dubia fluctuemus. Dicta Megaleia a Græcis, ut auctor est Varro: quod ex libris Sibyllinis arcescit ab Attalo rege Pergami prope murum Megaleion, ubi templum ejus
dez:

dez : unde adveſta Romam. Quo tempore, & quam ob cauſam ſint arceſſita, vel quia putet ex Livio, vel quod brevitatem ſequimur, omittemus. Vnum addendum videtur : labi turpiter eos, qui ludos Megalenſes & Romanos eodem eſſe crediderunt : cum Romani a rege Priſco, Megalenſes in republ. poſt multos annos inſtituti ſint. & Romani menſe Septembri, Megalenſes Aprili darentur : Romani in honorem Iovis, Iunonis, Minervæ ; Megalenſes Matris magnæ Deum : Romani primum Circenſes, deinde etiam Scenici fuerint, Megalenſes tantum Scenici.

EPISTOLA XII.

Concione | Tribunorum pl. maximeque Curionis, qui valebat in primis eloquentia, & Cæſaris cauſam acerrime tuebatur ; ejus enim conciones contra conſulatum actiones de provinciis, id eſt, de ſucceſſione Galliarum, quis dubitet ſignificari epiſt. 1. lib. VI. ad Att. in eo loco ? *Magna in ſpe ſem* : mihi nihil temporis provogatum iri : habebam alia arbana eſſeque ad Nonas Mart. ex quibus intelligebam, Curionis noſtri conſentia omnia potius altum iri, quam de provinciis. Varro, *Contio*, non, *Concio*, ſcribendum ſignificat, quaſi *Coſilio*. Feſtus *Contio*, quaſi *convocatio*, a *Ciendo* : veterum librorum ſcriptura Varronis opinionem probat. Medicus quoque ſemper, *Contio*.

Quinquatrus | Diſtum fortasse nominandi potius, quam ut alii putarunt, generandi caſu ; mallem tamen, *Quinquatribus* : ut intelligatur dies, quo geſtæ ſunt res, non quo allatæ : cum inferat, *Citeriora* nondum audierimus, nam in veteri libro Hieronymi Ferrarii legitur, *Quinquat.* ut etiam pro Gladiatoriis, *Gladiis*, antiquis in libris quandoque ſcriptum vidimus. *Quinquatrus* autem quinque dies feſti fuerunt, Minervæ dicati. Ovid. lib. III. Faſt.

Vna dies media eſt, & ſunt ſæcra Minervæ.

Nomina que a juſſis quinque diebus habent.

Varro *Quinquatrum diem* alit appellatum, quod erat poſt diem quintum

Id. Mart. id eſt, XIV. Kal. Apr. & quamquam ex Ovidio conſtet, *quinquatrus* fuiſſe quinque dies ; tamen, cum Cicero *quinquatrus* nominat, non ſemper eos omnes dies, ſed interdum primum duntaxat eorum ſignificat, ut epiſt. 25. lib. XII. *Quinquatribus, frequenſi ſæcra cauſam tuam regi non invita Minerva ; vtrum ro ipſo die fractos detrevit, ut Minerva noſtra, cauſas urbis, quam tarbo deſpicerat, reſtitueret.* Et ad Att. epiſt. 9. lib. IX. *Vraus ad me Matius quinquatribus* : & alibi.

Ridete tecum | Ob demeritas quorundam, quas ex amicorum litteris cognoverat.

Annum manens | Annuam provincie adminiſtrationem : cujus cum primus dies fuerit pridie Kal. Sext. poſtremus III. Kal. eſſe debuit : epiſt. 5. & ad Attic. epiſt. 15. 19. lib. IX. & epiſt. 2. lib. VI.

Diogenes ſans, cum Philone | Diogenes Græcus, amicus Cælii, non libertus : Philo autem libertus, ep. 7. lib. VIII.

Pefſunte | Pefſunte oppidum Phrygiæ, elarum templo Matris magnæ Deum, cujus ad urbem Romam tranſlata ſtatuſ eſt, ad Ciceronis provinciam pertinuit ; qui duas in majore Phrygia *diogenes* habuit, unam ultra Mæandrum flumen, alteram extra, Ciceroni extra ordinem attributam : qua de re alio loco plenius olim diximus.

Iter habebant ad Intercirgem | Non ſatis mihi poſſe videor pro ejus merito laudare Iacobum Taurellum Famentem, virum optimum, exquiſitæ doctrinæ, præſtantis ingenii : qui, deleta macula, quæ ſum inveteraverat in pervulgatis omnibus libris, huic loco ſuam, ut ego quidem arbitror, integritatem reſtituit ; cum enim in nullo veteri libro reperitur, *Ad Intercirgem regem*, ut eſt in impreſſis ad hanc diem omnibus ; in plerisque ſattem, *Ad Intercirgem* ; quæ in Mediceo quoque ſcriptura eſt, ſecurè Taurillus vidit, mutatione minima legi poſſe, ad *Adintircirgem*, quem Comanorum regem hoc tempore fuiſſe, Strabo docet lib. XII.

Ab adol-jentia judicavi | Iudicavit eo tempore, cum & quaſtara Sicilienſis Romam revertit ; nam in Campania viro

viro nobili obviam factus, cum eum rogasset, quid de ipso civitas, ob res in Sicilia gestas, existimaret; respondit ille, Vbi nam fuisti? ea quo intellexit, quod hic Calio scribit, obscuram esse peregrinationem omnem, nec ab urbe discedendum. Hoc Plutarchus. *Adolescentiam* igitur vocat quæstura tempus: qua de re in epist. 1. h. 1.

Obscura, & sordida | Quia dixerat, in ista luce vive; tribus enim verbis metaphoram perficit, *Luce*, *Obscura*, *Illustis*: quod genus attente considerandum iis, qui eloquentiæ se studio dediderunt. Addidit autem, *Sordidam*, ut hoc dicat: vel obscurum est, nec cernitur, quod in provincia geritur; vel, si cernitur, præ urbanis actionibus sordidum videtur.

Integritatis | Abstinentiæ: quia ne servitium quidem provinciæ sumtui fuit; quod ipse, non sine quadam inani gloria, vere tamen ad Atticum scripsit epist. 16. 17. 20. 21. lib. V. & hic ep. 1. 3. 4. 5. lib. XV.

Contemnenda | Si hoc provinciale munus reculassem; qui enim provinciam contemnit, quam multi spem rapinarum appetebant, in laudem consequitur integritatis. Hoc modo locutus est Philipp. ultima: *Supplicatione decernenda, hostem eos, de quibus decernitis, iudicium necesse est: pro, si decreveritis.*

Spes triumphi, ingula | Nisi in provinciam ivisses; quæ tibi, inquires, triumphi spes esset? respondet: ego mihi præclarum in conspectu, & consuetudine meorum, quibus molestissime tamdiu careo, triumphum ducerem.

In desiderio | Ad Att. ep. 18. lib. V. *Dixi non potest, quam invitatus a vobis absum, &c.*

Te dignus | Scriptas diligentissime de omni statu reip. ne, cum venero, rudis plane sim.

EPISTOLA XIII.

Fortasse enim non perferatur | Obtulisse enim consuetudinem, ut *Fortasse*, potius quam *Fortassis*, diceretur; quia scilicet *Fortassis* absurdum auribus videbatur, auctor est Charisius, cujus testimonio permotus, legendum

arbitror, *Fortasse*, non *Fortassis*, in epist. 3. lib. I. ad Q. Fr. cum præsertim in meo quoque vetere libro scriptum videam, *Fortasse*.

Vel quam proximè acciperem | Vel hic non distinguit, ut alibi: sed præcipuum quiddam notat: ut epist. 24. lib. VII. *Americi tui, quoquo me veris, vestigia: vel proximè de Tigillis.* Et Terentius in *Hec.* *Vel hic Pamphilus iurabat quoties Bæthidi.*

Es off. ii, & consilii | Off. ii, quia reulerat ad Ciceronem de Tullia Dolabellæ collocanda: consilii, quia scripserat Calius his verbis: *Paum illud monere te possum; si res tibi non displicebis, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas; & expectes, quemadmodum erexit ex hac causa; neque invidiosum tibi sit, si emanerit:* epist. 9. lib. VIII.

Prudentibus | Eadem sententia epistola undecima libro secato: *Quæ fucinus*, inquit, *ea prudentissimum cuique maxime probata esse volumus.*

Valde diligis; meque ab eo diligere sensi | Eadem sententia in epistolæ fragmento ad Pansam, apud Nonium: *De Antiocho fecisti humaniter: quem quidem ego semper dilexi, meque ab eo diligere sensi.*

Simulastem | Susceptam ex eo, quod frater ejus P. Clodius capitali odio a Cicerone diffideret.

Deposuimus | Auctore Pompeio, cuius filio Appii filia nupterat: id ex Quintiliani lectione cognovimus, qui recitat hæc verba Ciceronis ex libro epistolarum incerto ad M. Brutum: *Ego cum in gratiam redirem cum App. Claudio, & redierim per Cæcum Pompeium.*

Consul | Consulatum gessit cum L. Domitio Ahenobarbo.

Studiorum | Optime se animatum ostendit erga studia mea.

Quoniam | Conjungit hic potius, quam causam exponit: quo item officio, Nam, interdum fungitur.

Kupidos iugiter accidit Phania | Liherius Appii Phania, præter ceteros, mea in Appium officia cognovit, ut comicus testis ea, quibus in comædia lites discordiæque tolluntur. Accidit autem, quia calu quodam in comædiis fieri videtur, ut aliquis, præter expectatorem, adveniens, involuntam

tam rerum notitiam explicet, patefactaque veritate sedet omnes turbas. De hoc liberto epist. t. lib. VI.

Jam) Præterea, ut alibi (xpiffime, Pompeii) Qui Appii filix socer fuit; ep. 4. & 10. lib. III.

Honoribus) Consulatum gesserat, Cilicix præfuerat, augur erat.

Liberis) Tres filias habuit, ut epist. 4. 8. 10. libro tertio licet conjicere; nates, ut puto, non genuit, sed adoptavit C. Clodii fratris sui filios duos: quos ambo Appii Claudii, major, & minor, appellabantur: minor nominatur in ep. 7. libro octavo, quo loco vide quæ diximus.

Propinquis) Cognatos significari, manifestum est; cum sequatur, *Affinibus*; ut in oratione pro Plancio: Cum illo maximis vinulis & propinquitatibus & affinibus conjunctus. Et Cæsar libro secundo Bell. Gall. *Propinquitatibus, affinibusque conjuncti*. Quibus ex locis, differe *Affinitatem* a *Propinquitate*, constat. Rursum *affinitatem* video propinquitatis nomine interdum appellari, ut in oratione pro Quintio: *si pietate propinquitates colitur; qui affinem prodit, impius fit, necesse est*. Et alibi.

Affinibus) Qui nuptiarum jure conjunguntur. Significat tres Appii generos, Cornelium Lentulum, M. Lucium Brutum, Cn. Pompeii filium, de quibus ep. 4. 8. 10. lib. III.

Collegam) In augurato; ep. 4. 10. lib. III.

Cailegii laude) Cum scripsit Appius de jure augurali: quos libros ad Ciceronem misit. Itaque hic subjungit, *studiosum mei*: vide epist. 9. & 11. lib. III.

Quod mihi significabant) Contemnendum non paravi meorum omnium librorum consensum, & quod antea pro *Mihi*, *Nonnihil* legebatur, commentitium duxi; cum præsertim Medicus quoque liber, non ille quidem hoc in loco plane sit emendatus, sed ita prope tamen ad veritatem accedat, ut emendari vel minimo negotio possit; habet enim, *Quod nihil significabant*; in quo mei omnes plamissime: *Quod mihi significabant*. Miror autem eos, qui Florentiæ hos epistolarum libros nuper eliderunt, non modo Medicæ libri, cui se tantum tribuere

profiterentur, auctoritatem neglexisse, (nam in illo, ut dixi, est, *Quod nihil significabant*) verum etiam, contra veteres omnes libros, imprimi voluisse, *Non nihil*, nulla in Scholiis mentione facta; certe enim aliqua ratione probari oportuit, quod ab antiquis libris, vel saltem (omisso alios, quos ipsi contemnunt) quod a Medico discreparet; cum præsertim, si verbum, *Subdubitare*, perpendere, intelligere potuerint, *Non nihil*, otiosum esse minimeque necessarium: nam adjuncta verbo particula, *Sub*, non nihil offendit.

Subdubitare) Vide epist. 9. lib. VIII. *Instituto*) In administranda provincia, cui anno proximo præfuerat Appius.

Diffimilitudinem) Hac de re sic ad Appium ipsum scribit epist. 8. lib. III. *Si quæ mea instituta in provincia non delectans; & quasi diffimilitudine institutorum meorum ac meum ledi se putas; cum uterque nostrum velle feceris, sed non idem uterque secutus sit: hunc ego amicum habere non curò. Liberalitas tuæ, ut hominis nobilissimi, latius in provincia potuit: nostra si angustior, & si de tua proluxa, benefique natura limavit aliquid posterior animus, propter quendam tristitiam temporum; non debet mirari homines, cum & natura semper ad largiendum ex alieno fuisse restrictior, & temporibus, quibus alii morantur, isdem ego moror, me esse acerbum sibi, ut sem dulcis mihi. Ad Articum autem epist. 1. lib. VI. *Nihil a me fit cum illa Appii contumelia; tantummodo diffimilitudo meæ rationis offendit hominem; quid enim potest esse tam dissimile, quam, illo impetrante, exhaustum esse summis & jactis provinciam: nobis obvenientes eam, numquam nullum esse erogatum nec privatim, nec publice? quid dicam de illius præfectis, comitibus, legatis? quid etiam de capitis, de libidinibus, de contumeliis, &c.**

Post hoc negotium) An hoc dicit? excepta provinciæ administratione, in qua non sequor illius instituta, excepta etiam, de qua ad me scripsisti, accusatione Dolabellæ, in qua nullam animi mei alterutram in partem significationem fieri volo, ceteris in rebus pro Appii periculo deprecabor. Hac

viro nobili obviam factus, cum eum rogasset, quid de ipso civitas, ob res in Sicilia gestas, existimaret; respondit ille, Vbi nam fuisti? ex quo intellexit, quod hic Caelio scribit, obscurum esse peregrinationem omnem, nec ab urbe discedendum. Hoc Plutarchus. *Adolescentiam* igitur vocat quæsitum tempus: qua de re in epist. t. h. l.

Obscura, & sordida) Quia dixerat, in ista luce vivere; tribus enim verbis metaphoram perficit, *Luce, Obscura, Illustria*: quod genus attente considerandum ita, qui eloquentiæ se studio dederunt. Addidit autem, *Sordidam*, ut hoc dicat: vel obcurum est, nec cernitur, quod in provincia geritur; vel, si cernitur, præ urbanis actionibus sordidum videtur.

Integritatis) Abstinentiæ: quia ne terentio quidem provinciæ summi fuit: quod ipse, non sine quadam inani gloria, vere tamen ad Atticum scripsit epist. 16. 17. 20. 21. lib. V. & hic ep. t. 3. 4. 5. lib. XV.

Contemnenda) Si hoc provinciale munus recusassem; qui enim provinciam contemnit, quam multi spem rapinarum appetebant, in laudem consequitur integritatis. Hoc modo locutus est Philipp. ultima: *Supplicatione decernenda, hostes eos, de quibus decernitis, iudicatis necesse est: pro, si decreveritis.*

Spei triumphi, inquit) Nisi in provinciam ivisses; quæ tibi, inquit, triumphi spes esset? responderet: ego mihi præclarum in conspectu, & consuetudine meorum, quibus molestissime tamdiu careo, triumphum ducerem.

In desiderio) Ad Att. ep. 18. lib. V. *Dixi non potest, quam invitus a vobis absum, &c.*

Te dignas) Scriptas diligentissime de omni statu reip. ne, cum venero, rudis plane sum.

EPISTOLA XIII.

Portasse enim non preferuntur) Obtinuisse consuetudinem, ut *Portasse*, potius quam *Fortasse*, diceretur; quia scilicet *Fortasse* absurdum auribus videbatur; auctor est Charisius, cuius testimonio permotus, legendum

arbitror, *Fortasse*, non *Fortasse*, in epist. 3. lib. I. ad Q. Fr. cum præsertim in meo quoque vetere libro scriptum videam, *Fortasse*.

Vel quas proximæ acciperam) *Vel* hic non distinguit, ut alibi: sed præcipuum quiddam notat: ut epist. 24. lib. VII. *Amoris tui, quoquo me erit, vestigia: vel proximæ de Tigellio.* Et Terentius in *Hec.* *Vel hic Pamphilus jurabat quoties Bacchidi.*

Et off. ii, & consilii) *Off. ii*, quia retulerat ad Ciceronem de Tullia Nobellæ collocanda: *consilii*, quia scripserat Cælius his verbis: *Favum illud monere te possum; si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas; & expectes, quemadmodum erit ex hac causa; ne qua invidiosum tibi sit, si emanarit* t. epist. 9. lib. VIII.

Prudentibus) Eadem sententia epistola undecima libro secundo: *Quæ facimus, inquit, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus.*

Valde dilige; meque ab eo diligi sensi) Eadem sententia in epistola fragmento ad Panfam, apud Nonium: *De Antiocho scripsi humaniter: quem quidem ego semper dilexi, meque ab eo diligi sensi.*

Simulatem) Susceptam ex eo, quod frater ejus P. Clodius capitali odio a Cicerone diffuderet.

Deposuimus) Auctore Pompeio, cuius filio Appii filia nuplerat: id ex Quintilianæ lectione cognovimus, qui recitat hæc verba Ciceronis ex libro epistolarum incerto ad M. Brutum: *Ego tam in gratiam redierim cum App. Claudio, & redierim per Cæciliam Pompeium.*

Consul) Consularum gessit cum L. Domitio Ahenobarbo.

Studiorum) Optime se animatum ostendit erga studia mea.

Quoniam) Conjungit hic porius, quam causam exponit: quo item officio, *Nam*, interdum fungitur.

Κυριακος πατριος accidit Phanias) Libertus Appii Phanias, præter ceteros, mea in Appium officia cognovit, ut comicus testis ea, quibus in comedia lites discordiæque tolluntur. Accidit autem, quia casu quodam in comediis fieri videretur, ut aliquis, præter expectationem, adveniens, involuntam

tam rerum noticiam explicet, patefactaque veritate sedet omnes turbas. De hoc libero epist. 1. lib. VI.

Iam) Præterea, ut alibi sapissimum. Pompeii | Qui Appii filiz socer fuit | ep. 4. & 10. lib. III.

Honoribus) Consulatum gesserat, Ciliciz præfuerat, sugur erat.

Liberis) Tres filias habuit, ut epist. 4. 8. 10. libro tertio licet conjicere: mares, ut puto, non genuit, sed adoptavit C. Clodii fratris sui filios duos: qui ambo Appii Claudii, major, & minor, appellabantur: minor nominatur in ep. 7. libro octavo, quo Inco vide quæ diximus.

Propinquis) Cognatos significari, manifestum est; cum sequatur, *Affinibus*; ut in oratione pro Plancio: Cum illo maximis vinculis & propinquitatis & affinitatis conjunctus. Et Caesar libro secundo Bell. Gall. Propinquitatibus, affinitatibusque conjuncti. Quibus ex locis, differe Affinitatem a Propinquitate, constat. Rursus affinitatem video propinquitatis nomine interdum appellari, ut in oratione pro Quintio: Si pietate propinquitatis colitur; qui affinem prodit, impius fit, necesse est. Et alibi.

Affinibus) Qui nuptiarum jure conjunguntur. Significat tres Appii generos, Cornelium Lentulum, M. Lucium Brutum, Cn. Pompeii filium, de quibus ep. 4. 8. 10. lib. III.

Collegam) In augurato: ep. 4. 10. lib. III.

Collegii inde) Cum scripsit Appius de jure augurali: quos libros ad Ciceronem misit. Itaque hic subjungit, *Studiosum mei*: vide epist. 9. & 11. lib. III.

Quod mihi significabant) Contemnendum non putavi meorum omnium librorum consensum; & quod antea pro Mihi, *Non nihil* legebatur, commentitium duxi; cum præsertim Medicus quoque liber, non ille quidem hoc in loco plane sit emendatus, sed ita prope tamen ad veritatem accedat, ut emendari vel minimo negotio possit; habet enim, *Quod nihil significabant*: in quo mei omnes plausissime: *Quod mihi significabant*. Miror autem eos, qui Florentiz hos epistolarum libros nuper ediderunt, non modo Medici libri, cui se tantum tribuere

profiterentur, auctoritatem neglexisse, (nam in illo, ut dixi, est, *Quod nihil significabant*) verum etiam, contra veteres omnes libros, imprimi voluisse, *Non nihil*, nulla in Scholiis mentione facta; certe enim aliqua ratione probari oportuit, quod ab antiquis libris, vel saltem (omitto alios, quos ipsi contemnunt) quod a Mediceo discreparet; cum præsertim, si verbum, *Subdubitare*, penderent, intelligere potuerint, *Non nihil*, otiosum esse minimeque necessarium: nam adjuncta verbo particula, *Sub*, non nihil ostendit.

Subdubitare) Vide epist. 9. lib. VIII. *Instituto*) In administranda provincia, cui anno proximo præfuerat Appius.

Disimilitudinem) Hac de re sic ad Appium ipsam scribit epist. 8. lib. III. Si quem mea instituta in provincia non delectans; & quasi dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum lædi se putas; cum uterque nostrum recte feceris, sed non idem uterque secutus sis: hunc ego amicum habere non curo, Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit: nostra si angustior, & si de tua prolixa, benefique natura limavit aliquid posterior ætas, propter quendam tristitiam temporum; non debet mirari homines, cum & natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, & temporibus, quibus alii morantur, iisdem ego moror, me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi. Ad Atticum autem epist. 1. lib. VI. Nihil a me fit cum ulla Appii contumelia; tantummodo dissimilitudo mee rationis offendit hominem; quid enim potest esse tam dissimile, quam, illo imperante, exhaustam esse summis & jactura provinciam; nobis obtinentibus eam, nummum nullum esse erogatum nec privatim, nec publice? quid dicam de illius profectis, comitiis, legatis? quid etiam de expensis, de libidinis, de contumelia, &c.

Post hoc negotium) An hoc dicit? excepta provincie administratione, in qua non sequor illius instituta, excepta etiam, de qua ad me scripti, accusatione Dolabellæ, in qua nullam animi mei alterutram in partem significationem fieri volo, ceteris in rebus pro Appii periculo deprecabor. Hac

Hæc mihi non placet interpretatio; nam cum dicat, *Deprecatorem me pro illius periculo præbeo*, non de futuro, sed de præsentī loquitur Appii periculo: quod cum ita sit, alia requiritur explanatio, hæc scilicet: Antea nihil nunquam feci, nihil diai contra Appii existimationem: postquam autem eo temeritatis progressus est Dolabella noster, ut ei negotium facesset, deprecatorem me pro illius periculo præbeo. Non enim tam inopiū, aut sceleratum Ciceronens fuisse credibile est, ut deesse Appio in tanto periculo voluerit, cum ad ipsum Appium epist. 10. lib. III. ita scripserit: *Constatina omnes deos, promitte, etque confiteor, me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro salute) in hac provincia, cui tu præfisti, rogando, deprecatoris; laborando, propinqui; auctoritate, cari hominis, ut spero, apud civitates; gravitate, imperatoria suscipiarum officio etque portis: amica volo a me & postules, de respectu; vincam meis officiis cogitationes tuas.*

Nostri) Nondum generi, sed amici: cujus salutem dubius capitis periculis Cicero delenderat: quod scripsit ad Appium epist. 10. libro tertio, & undecima libr. sexto.

Veterans civitatis) Scripserat Cælius hoc modo: *Nisi cum ego cum equeris de tabernaculis pugnarem, veterans civitatem occupasset.*

Gaudere) Quietio reip. statu, de quo timueram, creato tribuno pl. Curione, cujus ingenium novebam.

Congrassasse) Cælii verba sunt epist. 9. libro octavo: *Curioni nostro tribunatus congrassat.*

Nostrum amicum) Curionem; qui ne nimium caleret, estimueram.

Extrema pagella) Unica igitur pagina totam Cælii epistolam, quæ libro octavo nona legitur, comprehendebat, ea quo patet, longiores, aut breviores paginas fuisse; nam illa Cælii epistola latius longa est; brevis autem, quam scripsit Cicero libro undecimo hoc initio, *Respectanti mihi, quæ tamen una pagina non continebatur: cum in extrema scripserit Cicero: Altera jam pagella procedit.*

Pupugis me) Commovit me. Sic ad Att. epist. 16. libro secundo: *Ite me*

pupugis, ut mihi somnum ademerit.

Chir. grapho) Cum in reliqua epistola amanuensis opera ulus esset.

Præter me) Qui de Curione, & ob levitatem, & ob æ alienum hoc facile putavi.

Risum nostrum) Ridebat Cicero cum familiaribus hominum stultitias, epist. duodecima.

Jurisdictionem) Forum egerat Laonice ex idibus Febr. ad Kalend. Maj. omnium diocesum, præter Ciliciæ; postquam in Ciliciam profectus est, infra, & 2. & 4. libro sexto ad Atticum.

Locupletatam) Quæ ratione civitates locupletaverit, ostendit his verbis epist. 2. libro sexto ad Att. *Miles enans in civitatibus ipsorum furta Græcorum, quæ magistratus sui fecerant; quos sui ipse de iis, qui annis decem proximis magistratum gesserant, aperte jubebantur: itaque fuit ulla igoconia sua humeris pecunias populus remittunt.*

Superioris lustris) Provinciales homines vestigalia publicanis debebant, superioris etiam lustris: quæ ut libenter solverent, Ciceronis opera & auctoritate factum est, quæ de re sic in eadem ad Att. epistola: *P.ulli, nulla gemitu, publicanis, quibus hoc ipso lustro nihil soluerant, etiam superioris lustris reddiderunt: itaque publicanis in oculis sumus. Vestigalia vero quinto quoque anno, quod lustrum vocabatur, persolvi solita, demonstrant Varro & Festus. Mirum, quam hic libri antiqui omnes, nullo prius exceptio, in mendo consentiant: habent enim pro, Conseceram, Conseram; pro, Locupletaram, Locupletarim; pro, Superioris, Suprioribus; pro, Conservaram, Conseruam in.*

Sine ulla querela) Nullo gemitu, scripsit ad Att.

Privatis, summis, infimis) Ne quis putet hominum tria genera significari; nam privati sunt infimi, & summi, melius omisit Cicero, qui summis & infimis includuntur: non omisit autem in prima Philippica, in qua dicit: *Cum a summis, mediis, infimis, cum denique ab universis hoc idem sit.* Et in 13. *Omnes te dii, homines, summi, mediis, infimi, advenat.*

In Ciliciam) Ut ibi reliquam jurisdictionem aboleret.

Mih.

Militaremque rem collocassem) Erat enim praedium relinquendum, si quid Parthi concirentur. Medicus liber, & mei quatuor. *Militaremque collocarem* : corrupte, duo mei, *Militaremque rem collocaſſem* : sincere, uous, *Militaremque cum collocaſſem* : minus mendose, nec tamen recte.

Ex S. C.) Deceverat enim Senatus, ut, aono confecto, decederet, epist. 5. lib. VI. ad Att. *Esse officium meum putavi, exitum habere quam proximo hostem*, quod mihi praesse provinciae per S. C. liceret. Nec dubito, quin senatus id deceverit, M. Marcello consule referente; ad quem haec scripsit epist. 7. lib. XV. *Ne quid accedat importis ad id, quod tu mihi & S. C. & lege fuisti.*

Tu adilem videre) Vi praesens honore tuo suat.

Miro desiderio me urbs afficit) *Mirum me desiderium trahit urbs*, epist. 11. Si non esset tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum, epistola duodecima.

EPISTOLA XIV.

Vtro optimo, & homine doctissimo) Conjungit bonitatem, & doctrinam: quia nec imperita bonitas, nec improba doctrina laudatur.

Vos magnos patronos) Locatur cum laude Caelii, ut epist. 11. cum dixit, *Ista vestra oratoria.*

Vestra opera) Solent enim magni patroni graves tantum causas recipere.

Res Romanas) Equivocis est in verbo, *Romanas*. Sic ad Att. epist. 17. lib. IV. *Ad quid laboramus res Romanas?* Et ep. 8. lib. VI. *Velim dispicias res Romanas.* Et alio loco: *Iam exclamatione necesse est, res Romanas diutius stare non posse.*

EPISTOLA XV.

Rudensinus) Quia scripserat Caelius epist. 11. lib. VIII. *Descendimus ad passionem*, quod optimum io re difficilium Carionis & Caelii consilium fuit.

De supplicatione) Mihi confecta, quinque dierum, ut opinor; nam ordinaria, quae consularibus decernebatur, longior non fuit, quod ex Li-

vii loco docemur: is enim lib. XLV. de supplicatione Paulo Emilio ob Macedonicam victoriam decreta, sic inquit: *Supplicatio pro concione populi indicta est ei ante diem V. Id. Oct. cum eo die in quinque dies.* Extra ordinem Pompeio duplicata est, confecto Mithridatico bello, ut esset decem dierum, quae quinque fuerat, quanquam in oratione de Provinciis modo decem, modo duodecim legitur; ego tamen decem probō; ut consularis duplicetur supplicatio, quam quinque dierum fuisse, exemplo Pauli, proxime recitato, cognoscitur: nam G. Mario supplicationem decretam plurimum dierum, quam Paulo, id est, sex fortasse, aut septem, pauciorum quam C. Pompeio, cui duplicata est supplicatio consularis, quod ante contingerat nemini, declarat eadem oratio, & apte quadrat, ut, quemadmodum Pompeio quinque dies amplius, quam ceteris, item Caesari quinque amplius, quam Pompeio, extra ordinem tribuantur, ut essent quindecim omnino: quod, praeter eandem orationem, ostendit ipse Caesar lib. II. Bel. Gal. posteaque aliis rebus gestis, eandem quinque dierum accessionem esse factam, decretamque sibi viginti dierum supplicationem, idem scripsit lib. IV. ibidem. *Supplicatio* autem dicebatur cum populus universus ad omnia deorum templa, caelis victimis, de victoria parta gratulabatur, quibus diebus nihil agere cum populo licebat: ut epist. 5. l. II. ad Fratrem Cicero docet his verbis: *Consul est egregius Lentulus: dies comitiales eximus omnes; nam etiam Latina instaurantur; nec tamen supplicationes deerant, s. legibus pernitissimis obsequitur.* De gratulatione autem io supplicationibus ad omnia deorum aras facta, cum alibi, tum epist. 18. libro undecimo & epist. 5. lib. XV. & Philip. ult. sic: *Gratae vero nostrae diis immortalibus gratulationes erant, grae victimae, cum interfecta sit civium multitudo.* Et in eadem, in extremo: *Praetor vicinus supplicationes per dies quinquaginta ad omnia pulvinaria constituit.* Atque hic honor adeptis victoriam civibus, simul cum imperatoris nomine, & senatu decernebatur; ut ex eadem Philip. & Caelii epist. 11. libro octavo, & aliis

Et aliis præterea locis plane cognoscitur. A principio, uno tantum die supplicatum existimo; postea numerum ambitione auctum; Antea Camilli victoriam de Vejis nemini quatuor dierum supplicatio decreta, ut ait Livius libro quinto; aliquot post annis Papirio & Carvilio coacti, quia Samnites vicissent, item quatuoridie supplicatione publicum gaudium celebratum esse, idem libro decimo narrat. Senatus augendi, aut minuendi dierum numeri potestatem habuit: video enim, multis post annis Neroni & Salinatori, in maiore, quam Camilli. aut Papirii, Carviliique victoria, nempe ob Hasdrubalem, Hannibalis fratrem, cum exereita casum, triumphum dumtaxat dierum supplicationem decreverant: quod ab eodem lib. XXVII. proditum observavi.

Id) Mirrus.

Iratus) Quia superatus a Cicerone in petitione auguratus.

Ei) M. Catoni.

Divinis laudibus) Non decreverat Cato supplicationem, locutus tamen erat honorifice de rebus ab eo gestis: vide epistolam ipsius Catonis, & eam, qua Cicero respondet, lib. XV.

Que sequuntur) Triumphum significat: qui plerisque post supplicationem dabatur.

Dolabellam) De cujus affinitate gratulatus erat Cælius epist. 12. libro octavo.

Ea) Vitia quædam Dolabellæ, quibus illum sibi antea parum utilem fuisse, & emendatum iri pudore Tullii, scripserat Cælius.

Cui tua epistola respondeat) Cum qua congruant epistolæ tuæ; congruunt enim cum ea, qua reum a Dolabella factum esse Appium significaveras: hoc igitur videris dicere, moderationem in posterum fore. *Respondere* valere hic, consentire, convenire, similitudinem enim significat. Epist. 5. *Non quo veritas*, ne tua virtus episcopi hominum non respondeat. De Universalitate: *Dextera dextis respondent*. Lib. III. de Fin. Quid posterius priori convenit? quid sequitur, quod non respondeat superiori. In Oratore: *Forensibus nostris rebus etiam domesticæ litteræ respondent*. Virgilius *Æn.* lib. I. *Didis respondens cetera matris*, Quæ significa-

tio cum & his, & aliis exemplis notissima sit, fugit eos tamen, qui legendum putant, *Respondeam*, errore puerili: quo enim referetur, *Ea*? quod ad, *Respondeant*, spectare, nisi qui prius in litteris cæci sint, omnes vident. Est autem ordo: Scio, cui tuæ epistolæ respondeant ea, quæ scribis Tullii meæ prudentia remperari posse; ut dandi casu, *Tua epistola*, dictum sit, non nominandi, ut acceperunt ii, qui elegantissimum loquendi genus non agnoverunt: unde temeritas, mutandique libido nata est.

Ex tuis litteris) In quibus Dolabellæ sermonem perscripserat, de Tullii nuptiis & Ciceronis affinitate gloriantis, de quo sic epist. 10. libro tertio: *Cujus sermo puerilis erat, jam nata ad me a M. Cælio familiari nostro, perscriptus*. Hæ Cælii litteræ non exstant.

Alit ad Appium) Significat epistolam 10. lib. III.

Sic vivitur) Sic vitæ consuetudo postulat.

Quod actum est, dii adprobent) Epist. 12. lib. III. *Ego vero velim mihi, Tullioque meæ, sicut tu amicissime & suavissime optas, prescribere cuncte ea, quæ me iussione, falso sunt a meis*.

Tua humanitas) Quæ tuæ est humanitas: bonum & jucundum generum mihi præstabis.

Resp. pub.) Perturbata contentionibus civium: cum ex Gallia revocari Cæsarem optimates cuperent, contra quam lege Trebonia concessum fuerat; tribuni vero pl. maximeque Cario nihil contra Cæsaris existimationem decerni pateretur, epist. 11. & 12. libro octavo.

Faveo Corinai) Quem a puero dilexerat, epist. 1.

Cæsarem) Cujus in Gallia legatus fuerat Q. Cicero: & summam erga se, fratremque suum liberalitatem extollit Cicero epist. 9. libro primo.

Honustum esse) Ne honor ejus imminuatur: imminuitur autem, si, ante datum lege tempus, ex provincia revocatur.

Emori possum) Cujus in primis opera sum ab exilio restitutus. Sic epist. 2. ad Att. lib. VII. *Pro Pompeio libenter emori possum: facio plaris omnium homi-*

Aminum neminem.

Nou valde te iustus) Nondum Cælius ad Cæsaris causam propendebat.

Bonus civis) Faves enim optimatibus, & senatui; quia Cæsarianos homines diligis, maximeque G. Carionem, & M. Antonium. Scripserat enim Cælius epist. 14. libro octavo: *Mecum retum quid consilii capium, non reperio; nam mihi cum hominibus his & gratia & necessitudo est: tum causam illam, non homines, odi.*

Calium) C. Cælius, ad quem scribit epistolam ultimam hujus libri.

Prespici) Vt, præter quaestoriam potestatem, auctoritate atque imperio proconsulis uteretur: quo modo enim sine imperio, si res ferret, bellum gerere potuisset? ideo P. Sextius proconsul vocatur epist. 6. libro quinto, qui tamen quaestor in provinciam profectus erat. Nec adversatur illud epist. 7. lib. VII. ad Att. *Senatum bonum putas, per quem sine imperio provin.æ sunt?* Nam significat eos, quos senatus, populique cum imperio mittere consuevit. Præerant enim quaestores, aut legati, a decedentibus proconsulibus relinqui.

Puerum) Sic epist. 6. lib. VI. ad Att. *Provincia præfiscimus Calium, puerum, inquit, & fortasse fatum, & non gravem, & non continentem: assentior: fieri non potuit: nam, præter fratrem, nemo erat, quem sine contumelia quaestori nobili præsertim antefeream.*

Nobilem) Non suæ, sed majorum virtute, adhuc enim erat adolecens, nobiles autem non patricii tantum, sed plebei etiam homines appellabantur; honoribus enim qui aliqua virtute excelleret, Romæ nemo excludebatur.

Omniū fere exemplo) Plerique enim de provincia decedentes, præponere quaestorem solebant, epist. 18. Legebatur olim in vulgatis omnibus libris, *Exemplum*: nos ex antiquis, & more Latini sermonis, & ex ipsa quoque sententia, primi reposuimus, *Exemplo.*

Pontinius) Qui legatus fuerat Ciceronis, & Cælium honore superabat, non quod legatus, sed quod prætorum gesserat, atque etiam de Allobrogibus triumphaverat: prætoram Cicero, Sal-

Giæ, Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

lustius, Epistome Liviana, triumphum Dio ominat.

A Q. fratre) Legato, qui & ipse prætorius erat, Atamque per triennium rezerat. Quatuor legatos habuit Cicero in provincia, Fratrem, Cn. Pontinium, M. Anocium, L. Tullium: quos nominat epist. 4. lib. XV.

Vt senatus voluisset) Factum S. C. de quo epist. 7. & 13. hujus libri, & 7. lib. decimo quinto, & ad Att. epist. 6. lib. VI. *Videbam sermone, Hui fratrem reliquit? num est hoc, non plus unum obtinere provinciam? quid, quod senatus eos voluit præfisse provinciam, qui non præfississent? at hic triennium.*

Quoniam alterum me reliquissim) Noronius: *Fratrum proprietatem Nigidius acutissime dixit: Frater est, inquit, dictus, quasi fere alter.*

Senatum eos voluisse provinciam præfisse) Senatus hoc decreverat eo S. C. quod Cælius ad Ciceronem misit cum epist. 7. libro octavo.

Duorum) Pompeii, & Cæsaris: de quibus epist. 6. lib. VI. ad Att. *Pompeius, eo robore vir iis rudicibus, Q. Cassium sine sorte delegit, Cæsar Antonium: ego sorte datum offenderem? nos etiam inquirerem in eum, quem reliquissim? hoc melius, & hujus rei plura exempla.*

Omnes Cassios Antonisque compleri sunt) Ejus eoini honoris causa, quem Pompeius in Q. Cassium, Cæsar in M. Antonium contulit, ab universis gentibus Cassia gratiam inieruot.

Hominem adulescentem) Pro, adulescentem, ut libro primo de Orat. *Næque hæc in eam disparto fruentium, ut homines adulescentia a dicendi studio deterream.*

Alienare nolui) Eset enim ignominia, si quem ei antefeream; epist. 18.

De Ocella) De Sor. Ocella, triduo bis in adulteriis deprehensio. *Ocellas*, ab oculorum parvitate nominatos, Plinius significat libro undecimo capite 37.

Purum plume) Quia Cælius, ubi deprehensus esset Ocella, significare oculuerat; vide epist. 10. libro octavo.

In adia) Quibus urbanæ res singulorum dierum scribebantur. Tacitus

B b lib.

lib. III. *Matrem Antoniam*, non apud *adversarios* rerum, non *discreta adorum scriptura* reperio, ulla infamii officio fundam.

Teans montem Taurum) Vbi erat Ciccero, cum de Matrimonio cognovit.

De Matrimonio) Matrimonium, scribam ædificium, nominat in oratione pro Cluentio. Videtur Cælius ædilis curialis aliquid adversus eum, vel etiam pro eo, reip. aut amicitie causa fecisse.

Sit auditum) Non igitur Cælius id scripserat.

Refusa) Venti a Septemtrione ad Occidentem, inde in Orientem flantes, ut lib. secundo Met. docet Aristoteles: itaque cursum Ciceronis impediabant, in Italiam ex Græcia navigantis. Flare incipiunt vt. id. Iul. diebus octo ante Canticulæ ortum, ut ait Columella, nec desinunt nisi post dies x. auctore Plinio. Gignuntur, ut eodem libro docet Aristoteles, humorem dissolvante Sole in Septemtrionis regione collectum; epist. 25. lib. XII & epist. 11. lib. XV. & ad Att. lib. VI. epist. 7. & 8.

Celeriter) Iam enim de provincia decesserat: quod paullo ante dixit.

EPISTOLA XVI.

Magno dolore) Quia tota Cælii epistola scripta est miserabiliter, præsertim in eo loco: *Si tibi tu, si filius tuus, si domus, si spes tue reliquæ tibi care sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus geerri tuus valet; &c.* Et ad Atticium epistola septima lib. X. *M. Cælii epistolam, sic tam miserabiliter, quæ hoc observaret, ut expectarem, ac forepnas meas, ne unicum filium, ne meos omnes tam temere perderem, non sine magno metu legerent pueri nostri.*

Ratio ipsa) Quæ nihil dolendum ostendit, quod ablit culpa.

Desperationem rerum) Cum jam pridem de republica desperaverim.

Obdurnisset) Sic, ut novum dolorem non sentiat; epist. 5. lib. IV. Qui non in illis rebz exercitatus animus collere jam debet? epist. 2. libro nono: *Consuetudo diuturna callum jam obdixit*

Stemacho. Ad Atticum epist. 18. lib. II. *De Statio manumissa angore eadem, sed jam profus occullui.* Ad eundem epist. 2. lib. XIII. *Sed jam ad ista obdurnimus, & humanitatem omnem exuimus.*

Ex meis superioribus litteris) Hæ litteræ non exstant.

Quædam tempore) Accusabam tempora: nihil tamen me triste cogitare, quod tu scribis, ostendebam.

Sollicitum haberent) Sollicitarent; ut epist. 3. lib. VII. *Sollicitum te habebat cogitatio tum offitii, tum etiam periculi mei.* Eodem modo epist. ad Att. ult. lib. IX. & 1. lib. XVI. *Mare infestum habere*, pro infestare; quo modo etiam locutus est lib. III. de Repub. apud Nonium; & Varro in libris Rerum humanarum: *Multa*, inquit, *lucra infesta habuerunt singulari laceratione.* Sollicitabant autem Ciceronem tempora, quia belli civilis, id est, publicæ calamitatis, initia videbat.

Ab excitata fystena ad inclinatam) Excitata Cæsaris, inclinatam Pompeii: cum Cæsar Italiam, ejecto Pompeio, teneret. Translata sunt, *Excitata, inclinatam, iocundem.*

Collectam gratiam effunderem) Alia translatio, nec obscura sententia.

Florantissimi hominis) Cæsaris, cuius ita prospera fortuna erat, ut nihil ei deesse videretur.

A meque ipse deficerem) Qui semper id egi, ne civili bello interssem.

Initio) Belli civilis.

Meum triste consilium) Quod ostendat in litteris ad Cælium.

Vt discederem fortasse) Non ut irem ad Pompeium; quod tu suspicatus es; sed ut discederem fortasse in aliquas solitudines; non modo ut abessem a bello, sed etiam, ne quosdam homines viderem, quorum indignitatem fastidiunt oculi mei. Notat quorundam Cæsariorum insolentiam, qui, Cæsare verbis porito, nimis arroganter se jactarent, bonosque viros, id est optimates, quorum in numero Cicero erat, contemnerent.

Quondam) Significat illud tempus, quo Cælius contra cives improbos prorep. senerat; nam, ut Cicero scripsit in Bruto, *talibus tribunus pl. fuerat, ut nemo contra civium predilorum*

popu-

popularē, turbulētamque dementiam a festo, & a bonorum statu fletis constans.

Oculorum] Nec stomachus, inquit, meus, nec oculi quidam homines ferre possunt; itaque solitudinem fortasse cogitavi.

Indignitate] Quod ab iis, contra quam deceat, multa fiant; scripserat Caelius: Si novallorum hominum insolentiam & jactantiam ferre non potes, eligas, censeo, aliquod oppidum vacuum a bello; epist. 2. libro nono. Putarent me idcirco discordare, quod quosdam homines oculi ferre non possent.

Pompa lictorum] Lictores habebant, quicumque erant cum imperio. Cicero autem & provincia reverius, nondum in urbem introierat, spem triumphi: quod urbem ingredientibus deponendum erat imperium, nisi si triumphantes introirent: quo die tantum lex imperium in urbe dabat; habebat igitur secum lictores, eosque cum fascibus laureatis, & imperator vocabatur; quo fiebat, ut in solitudinem, & in latebras abdere se non posset. Pompam vocat, quia lictores cum laureatis fascibus proconsuli praeibant.

Onere] Quidam libri, *Honore*; placet, *Onere*: ut ad illud responderet, *Molestia haec pompa*; & cum stomacho dictum sit: quod, qui specie sit honor, ei vere tali tempore sit onus.

In votis] Qui praeferrī vident laureatos fascēs, aliquid in nos contumeliose dicunt: quasi stulte cogitemus de triumpho, pulso jam Italia Pompeio, quem secuti sumus.

De possessione] Ad Pompeium, in Graeciam: jam enim mare transierat.

Vobis] Te, & meis.

Mea praetoria] Propinqua mari: de quibus vide epist. 14. & 28. libro decimo quarto.

Necesse est] Non quia navigationem cogitent, sed ne amicis molestus hospitio sint: sic epist. 23. lib. VII. Libentius emerim diversorium Terracinae; ne semper hospiti molestus sim.

In maritimis] In villis & oppidis, ad mare sitis.

In maritimis facillime sum] Pro, libenter sum: ut epist. 33. lib. duodecimo: Ego hic vel sine Sican (Sicani enim mritus est) facillime possum esse, ut

in multis. Et lib. II. Off. Diserti igitur hominis, & facile laborantis, quodque in patria est moribus, multorum causas & non gravate, & gratuito defraudatis, beneficia & patrocinia late patent.

Navigare] Ad Pompeium.

Qui convenit] Mihi, qui semper pacis auctor fui: epist. 23. libro septimo: *Marius figam quo mihi, pacis auctori?*

Contra eum] Caesarem.

Satisfecisse] Quod adhuc me cum Pompeio non conjunxerim, nec interesse bello voluerim.

Nullo modo] Licet ad Pompeium navigem, non tamen ei plane satisfeciam: quia serius ad eum, quam voluerat, iverim. Respondet ad eam Caelii sententiam: Denique illud cogita: quod offensus fueris, in ista contentione te prius solvisse, nunc te contra victorem facere; quem dubiis rebus ledere noluisti, & ad eos fugivos accedere, quos resistente sequi noluisti, summa stultitia est.

Mihi obvium venisti] Ad urbem ex provincia revertenti.

Sed nunc tuum providisti] Emendavi (sic enim arbitror) locum ex conjectura, adjuvante veterum librorum varietate: quorum habet unus meus, & alter, qui Leonici fuit, *Sed sermonem tuum providisti*: alias, *Sed nomen tuum providisti*: Sigonii unus, *Sermonem tuum providisti*: alter ejusdem, *Si nomen tuum providisti*, cum quo video consentire veterem item librum, quem praestans ingenio & doctrina vir, mihiq; carissimus Pax Scala, sumtum ab optimo, & in primis erudito Ortonello Discalcio, proximis diebus ad me attulit. Fulvii Ursini, doctissimi viri, unus, *Sermonem tam pium audisti*. Melicurus & ipse, ut arbitror, mendose, *Sermonem Tampi vidisti*; cum quo videtur consensisse liber Petri Pagani, in quo nunc, derasa charta, legitur, *Sermonem tam pium vidisti*.

Ab urbe relinquant] Quod Pompeii consilia Cicero nunquam probavit; testes ad Atticum epistolae.

Omnia potius] Rebus omnibus a Pompeio, & ab iis, qui, Pompein dure freti, bellum civile cupierunt, pessime gestis.

Nihil tam fugisse | Quod ostendit, sero admodum ad Pompeium profectus, de quo sic ad Marcellum epistola septima libro quarto: *Neque tu interfuisti rebus gerendis; & ego, id semper egi, ne interessem*. Et ad Cicerinam epist. 6. libro sexto: *Superscriptum bellum est, quiescente me; dispujum ex Italia, manente me, quoad potui*.

Q. Hortensium | Ciceronis æmulum in eloquentia.

Mella civilis | Sullanis temporibus gesto.

Non sebitor | Ob ea, quæ fortiter in consulatu gessimus; epist. 2. libro quinto suam in consulatu fortitudinem nominat.

Nec me ista terrens | Scripserat Cælius: *Si existimas eamdem rationem fore Cæsari in dimittendis adversariis, & conditionibus ferendis, erras: nihil, nisi strex & sevum, cogitat, atque etiam loquitur*.

Mones ut cavram | Cælii verba sunt: *Cogito, ne te tuosque omnes funditus evertas; ne te sciam, prodesse quo demittas, unde exitum vides nullum esse*.

Redemissum | A republ. in me ipsum transulissim. Redimit enim, qui aliquand in se recipit: & publicani, vengalia suo periculo conducentes, redimere dicebantur.

Memoriam nominis mei | Egregia sententia, egregieque dicta: Memoria nominis mei, si erit ulla resp. satis amplum filio meo patrimonium futura est. In oratione pro Domo: *Liberia nostris satis amplum patrimonium nominis nostri ac nostræ memorie relinquemus*. Et libro secundo de Off. *Optime hereditas a patribus traditur liberis, omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis errorumque graviorum*. Sic & Isocrates in τῷ πρὸς Νικολάου, περὶ τῷ βασιλευσιν. *Περὶ πλεονος ποιεῖ, δόξαν καλὴν ἢ πλεονος μὲν τὸν πατρί καταλύνει, ὃ μὲν γὰρ φθίσις, καὶ δὲ ἀδυνατός*. *Præstare putat, liberis suis honestam famam quam magnos opes relinquere: nam hæ mortales sunt, illa immortalis*.

Generum meum | P. Cornelium Dolabellam.

Adolescentem optimum | Cælius virum optimum appellat epistola duodecima libro octavo.

Hæc tantum | Nonnulli veteres libri, *Tamen*: quod ideo magis placet,

quia verbum, *Oblectasse*, quod in communibus miseriis locum habere non videtur, exculat.

Sprula | Unde nata? e communibus miseriis, id est, e civili bello: quod ære alieni molestia Dolabellam meum liberabit; quæ mihi in tantis malis, unica oblectatio est. *Sprulam* vero potius, quam spem, vocat, non quia revera exigua spes esset: plane enim videbat, cum jam Cæsar urbe Roma, universaque Italia positus esset, fore neminem, qui Dolabellam, Cæsaris amicissimum, de creditis pecuniis auderet appellare itaque, quod ad Dolabellam attinet, spes illa summa erat: sed quia, si cum publica calamitate conferretur, minimum quidam esse videretur. Sic Philip. decima. *Erant ei sprula in C. Antonio*. Et Plautus in Persa. *Equid est mihi in te sprula?* Advertis Priscianus libro tertio: *In ea producta desuunt, femininae tertie declinationis vel quinte, abjectis, assumere cula, & facere diminutiva, & servare e productam, ut dies, diecula, res, recula: & reliqua similia, excerptis duobus, Merces, unde Mercedula, non Mercula; & Apes, unde Apicula, non Apecula*.

Ab iis molestiis | Ab ære alieno: eas causas, ut creati tribunus plebis posset, plebejus postea factus est, legemque de tabulis novis promulgavit, de qua queritur Cicero in epist. 23. libro undecimo ad Atticum his verbis: *O dii, generum ne nostrum potissimum, ut hoc, vel tabulas novæ?* Dio etiam hoc aperte narrat lib. XLII.

Liberalitate sua | Immoderatos generi sumtis honesto nomine *Liberalitatem* appellat. Miror hic nonnullis placere, *Libetate*, referentibus ad Appii accusationem; quasi vero Dolabella de Appio, ejusque amicis, propinquis, athenibus valde laboraret: aut illa propter Appiani Cicero subjungere debuerit: *Velim quæram, quos ille dicit, &c.* quis nescit, viros nobiles ab adolescentibus gloriæ cupidis accusari solitos esse, nec ideo tamen eorum inimicitias timori fuisse?

Quam scribos fbi | Cui satiascere crediroribus non posset.

Hispanicæm eorum | Hispaniensis belli exitum. Cælii verba: *Quod si vultis tibi persuadere non possum; solum, dum, quid*

quid de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quæ tibi nuncio adventu Caesaris fore nostras.

Ita esse, ut tu scribis) Venturas esse in Caesaris potestatem.

Alute) Alute agerem, si exitum Hispaniensis belli exspectarem, ut ex eo vel manendi, vel discedendi consilium caperem; manendi, si Caesar vinceret; discedendi, si duriore fortuna idem uideretur.

In eisdem solitudines) Simulare Ciceronem ne putemus, quod, cum hic solitudines cogitare ostendat, ad Pompeium tamen paulo post navigaverit; diu enim quid ageret, incertum consilii fuit; cum ad Pompeii societatem officium ac pudor impelleret; ad mansuetudinem autem non modo preces amicorum, sed propinquorum etiam lacrymæ hortantur: *ut Att. lib. X. epist. 9. Melius, epinor, capessamus, dum quod in Hispania; quod quidem propemodum videtur ex Caesaris litteris, ipsas voluntate, facere posse; qui negat, neque honestius, neque tutius mihi quidquam esse, quam ab omni contentione abesse. Dicte, ubi ergo ille tuus animus, quem proximi litteris? adest, et idem est: sed utinam de meo solum capite decernerem; lacrymæ morum me interdum molliant, precantur, ut de Hispaniis exspectemus.*

Vaticinor) Non, divino, sed, alucinor, & insanio: ut in oratione pro Sextio: *Eos, qui dicerent, dignitati esse servendum; reipub. consulendum; subveniendum pro patria pericula, vulnera excipiendum, mortem evitandum, vaticinari atque insanire dicebat.*

Desperationes) Contententibus de singulari potentia Sulla & Mario: quo tempore ienes boni viri numquam fore sperabant, ut salutem ac dignitatem assidua respub. recuperaret.

Ætatis vitio) Friget enim, ac deficit in senectute sanguis, & cum sanguine animus, itaque non facile ad meliora fortunæ ipem erigitur; quod, tamen evenit contra, Sulla mortuo.

Sed tamen) Potest omnino fieri, ut ætatis utar vitio, ut illi; qui desperem, cum desperandum fortasse non sit: verumtamen pessimo in statu respub. esse, ex eo cognoscitur, quod magistratus Oppio paratur, Ca-

esaris amico, qui, rep. salva, contentus jaceret.

Togam prætextatam) Quinque hominum genera prætextis togis utebantur, pueri. ad ineuntem ætatis annum 17. magistratus omnes, vel urbani, vel qui erant in coloniis & municipiis, magistri ludorum compitaliorum; senatores, cum decorum festos celebrabant dies; sacerdotes, quorum e numero augures erant. Triumphantes quoque prætexta usos esse, videtur indicare Valerius Max. lib. VII. cap. 1. cum ait: *Consulatus decus, imperatorium potestatem, speciosissimi triumphi prætextam largitus est.* Sed hoc prætextæ genus ab illo superiore, quod in quinque hominum genera distribuitur, aliquo distinctum fuisse ornamenti genere, omnino crediderim. Cicero, Livius, Pedianus, Macrobius; alii.

Curius) Fortasse est Postumus Curtius: de quo in epist. 2. lib. IX. *Currens ad illum Postumus Curtius venit, nihil nisi classes loquens, & exercitus eripiebat Hispanias, &c.* Quibus ex verbis, amicum Caesaris fuisse, constat.

Dibaphum) Purpuram bis tinctam, præstantiorem ea, quæ semel tingebatur; ut ostendit lib. IX. cap. 39. Plinius. Auguratum arbitror significari: nam epist. 9. lib. II. ad Att. *Vatinius, ait, strumam sacerdotis dibaphum vestiant*: loquitur enim de augurato Q. Metelli Celeris, paulo ante mortui, cujus in locum Vatinius subrogari cupiebat: quod ex oratione in ipsam facile cognoscitur.

Infrætor moratur) Vide, inquit, qui status reip. sit: audet Curtius dibaphum cogitare: sed, quod cogitar, non facile consequetur: vel quia Caesar differt: vel quod is est, qui nullo modo auguratum populi comitiis obtinere possit: ut, *Infrætor*, vel de Cesare dicatur, vel de ipso populo, cujus suffragiis hoc tempore auguratus dabatur lege, quam tulerat T. Atius Labienus, tribunus plebis; qua de re pluribus verbis in libro nostro de Legibus.

Tamen in stomacho) Quamquam sim iratus: est enim in stomacho sedes iracundiæ: hinc, *Stomachum facere*, pro, iracundiam commovere, epist. B b 3 5. lib.

9. lib. I. & *Stomachose littera*, iracunda, epist. 11. lib. III. Stomachabatur autem, quod toga prætexta Oppio texeretur, quod Curtius dibaphum cogitaret: quæ, si quæta resp. esset, sperare non auderent. *Ridere in stomacho*, leporem quendam habet et contrariorum locietate: ut epist. 9. lib. I. *Ad in molestis gaudeo*. Quo loco plura.

Ridere | locari; nam in eo locus est, *Eum infestor moratur*: luisse eum videtur; *Dibaphum infestor*.

Videas | Curam suscipias, ut eius incommodis, si fieri potest, medeare.

Quibuscumque crimis in terris | Hac verba cogitare omnino de discessu Ciceronem significant: etsi possant etiam ad solitudinem referri.

Tua fides | Quæ cum amicitia nostræ, tum consuetudini quoque tuæ debetur.

EPISTOLA XVII.

Casinio Sallustio | Moneo lectorem, quod in omnibus antiquis libris, quos quidem aut habeamus nunc, aut umquam habuerim, *Casinio*, legi: quod si mendo vacat, legendum fortasse, *Casinio Sallustium*, id est, e Sallustii in Caninius adoptato: certe *Caninio Sallustio*, iunctis duarum familiarum nominibus, emendatum esse non potest: Medicæus liber, *Casinio Sallusti*, in ejusdem tamen libri indice, *Sallustium*, omisso *Caninii* nomine. Sunt, qui ex ingenio legunt, *C. Sallustio*.

Procos. | Secutus sum meos veteres libros: quibus in omnibus est, *Procos.* non *Proques.* etsi novum omnino videtur, cum proconsul adhuc in provincia sit, alterum eodem nomine appellari; nondum enim Bibulus de provincia decederat; heri tamen potest, ut *Caninius* hic a Bibulo, brevi discessuro, provincie præponeretur, potestare in eum translata; & fortasse cognomen ei fuit *Vejentoni*; nam Bibulus decedens provincie *Vejentonem* præfecit; epist. 3. libro septimo: eodem modo Proconsul appellatur P. Sextius epist. 6. lib. V. qui tamen quæstor cum Antonio proconsole in Macedonia profectus erat: quo item in loco mendum cum irrepsisset in recentiores libros; & *Proquestari*, lege-

retur; & e septem antiquis, *Proconsuli*, reposuimus.

Littera. | Eius: nam infra nominat ejus alteram epistolam.

Stator tuus | Indicat hic locus, quæstiones item ut proconsules, statoribus ulos esse: lictoribus autem & viatoribus carebant, ut ex Varrone docet Gellius: itaque nec vocationem, nec prehensionem habebant.

Tharsus | Verba Ciliciz sunt, quo se Cicero contulerat Non. Iun. epist. 4. lib. VI. ad Att.

Nec quemquam fore arbitror | Non secessit eum conjectura: nemo enim successit, impedimento provinciis omnibus obiecto, quia S. C. de provinciis intercessum a tribunis pleb. ne successor Cæsari mitteretur: vide epist. 5. libro octavo.

Ad dicta | Venerat in provinciam pridie Kal. Sext. ut scripsit epist. 6. lib. III. eodem die igitur decedendum erat, anno confecto 111. Kal. Sext. De quo sic epist. 2. lib. VI. ad Atticum: *Aboue mihi opore ad 111. Kal. Sext. emeretur*. Et ibidem, 3. *Mihl ad 111. Kal. Sext. de provincia decedendum*.

Ciceronem causa puerorum. | Epist. 7. lib. VI. ad Att. *Rhodum volo puerorum causa*, inde quamprimum *Athenas*.

Ripus. | Causa turbulentum esse statum si cognovero, substatam in itinere.

Successor tuus | Marius, quem nominat infra.

In Asia | In ea parte Asia, quæ ad Ciceronis provinciam pertinebat: tres enim ei Asia dioceses attributæ erant: epist. 63. lib. XIII.

De rationibus referendis | Lex Julia, quam C. Julius Cæsar consul tulerat, provinciarum rationes referri jubebat: eam legem, quia contra auspicia lata esset, Bibulus, Cæsaris inimicus, servare volebat: quem Sallustius decreverat imitari: epist. 20. lib. V. & orat. in Pisonem.

A Bibulo | Syriz proconsole. Præfuerunt Syriz, ut a primo incipimus, consularis Pompeius Magnus, mox ab eo decedente præpositus, quæstor M. Æmilius Scaurus, prætoris, L. Marcius Philippus, Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus; consulares A. Gabinius,

binus. M. Licinius Crassus, M. Calpurnius Bibulus, quæstor Cæsaris, Sex. Julius Cæsar, Decidius Saxa. Hæc ex Appiano, Dione, aliis.

Certa quadam ratione) Propter inimicitias & contentiones in consulari: cum Bibulus, Cæsare legem ferente, impediendi causa de exilio servaret; Cæsar autem, contentis auspiciis, nihilo secius legem perferret. Suetonius, Plutarchus, alii.

Apamea) Probo conjecturam eorum, qui *Epiphane* legunt: quæ erat urbs periculo Parthici belli multo propinquior, quam Apamea. De Apamea Strabo libro decimo sexto, & ait esse conditam a Seleuco Nicatori, Apameamque ab eius uxoris nomine nuncupatam: eandem Phrygiarum urbium maximam, & commune Græcorum Italorumque hospitium fuisse, conditamque non a Seleuco, sed ab ejus filio Antiocho, a se ipso dissentiens ait libro duodecimo.

Deduci) A me.

Non oportuisse) Ob intrusiones Parthorum.

Ceteros) Malim, *Certos*, ut est in duobus antiquis libris: ne sit communis omnium, sed quorundam tantum opinio de præsidio non delucendo: alioqui paucis versibus pugnantia loqueretur: cum subiungat: *Omnia præsidia, commotus hominum non dubio sermone, dimisi*.

Minus commodos) Cum aliqua contumelia, parum gratos. *Litteræ commode*, dixit in epistola ad Fratrem libro tertio.

Transferens) Euphratem, domum redeuntis: confirmatur infra, iis verbis: *Commotus hominum non dubio sermone dimisi*. Euphrates autem imperii Romani ad Orientem terminus fuit.

Omnia præsidia) Non Apameæ tantum, sed locis pluribus collocata.

Magna & firma) *Magna*, militum numero; *Firma*, usu belli, & fortitudine.

Mei quæstoris) Non C. Cælii, sed Melcinius: quod ex epist. 20. lib. 5. & 26. lib. XIII. cognoscitur.

Apamea) De Apamea jam statuerat, nondum fortasse de Laodicea: quod ideo dico, quia lex illius rationes deponi non apud unam, sed apud duas

civitates jubebat, & earum exemplum ad urbem deferri: itaque deposuit eas Cicero Laodiceæ, & Apameæ, epist. 20. lib. V.

De præda mea) De tota præda, meo imperatore facta.

Quæstores urbanos) Ad quos, Romam reversus, prædæ in bello factam deferre cogitabat: hoc modo conjugendum: Præter quæstores urbanos, ne teruncium quidem tactus est quicquam.

Populum R.) Cuius pecunia curabatur a quæstoribus urbanis.

Teruncium) Argenteum nummum, a tribus uncis appellatum: respondebat æreo quadranti: ut esset quarta pars libellæ: quæ erat argenteus nummus, ita nominatus, quia valore æssi æreo librali responderet: imminuto postea æssi pondere, libella tamen vetus nomen mansit, habita ratione libralis æssi, qui principio Romæ percussus est.

Laodiceæ) Hanc urbem numero inter Asiaticas tres *dicantur*, Cicero in imperio attributas; cum in eorum imperio soleret esse, qui Asiæ præerant: vide epistola sexagesima septima libro decimo tertio.

Præda) Vt, quantum hic pecuniam depono, tantum mihi Romæ ex permutatione numeretur.

Et mihi, & populo) Ejus enim pecunie pars ad ipsum, reliqua ad populum R. pertinebat.

Drachmis) Drachmarum octo genera fuisse, Attica, Euboica, Babylo-nica, Corinthiaca, Ægyptia, Ægine-tica, Hebraica, Syriaca. Sed Atticam duplicem invenio, priorem usque ad Solonem observatam, posteriorem a Solone inductam, minore quidem pondere, sed eodem, ut arbitror, numero in mina. Solonis enim drachmæ leviores antiquis erant quarta parte ipsarum antiquarum: ut nonaginta sex Solonis drachmæ non plus ponderis haberent, quam septuaginta duæ superiores; quod ex Plutarcho videmus posse conjicere; ait enim, centum drachmarum a Solone minam esse factam, cum antea septuaginta trium fuisset; quibus verbis non id, opinor, significat, pauciores in mina drachmas ante Solonem fuisse: (nam mihi non sit veri-

Simile, variatum esse in Attica mina drachmarum numerum: licet Fannius & Priscianus, inter se quoque dissidentes, ille septuaginta quinque, hic octuaginta drachmarum minam constituent; sed illi, centum drachmas, a Solone percussas, non plus habuisse ponderis, quam septuaginta quinque superiorum temporum; quod idem erat, si dixisset, e drachmarum septuaginta quinque veterum pondere novas centum a Solone factas. In quo illud operæ pretium est animadverti; cum dicimus in mina drachmas centum fuisse, drachmas quidem centum numero significari, sed pondere tantum nonaginta sex; cum in eo pondere centum serirentur, quatuor centesimas lucrante officina: ita septuaginta duæ pondere, numero erunt septuaginta quinque; & quadringenta octo, quinquaginta: & viginti quatuor, viginti quinque: cum drachmam unam in viginti quinque officina luceret: quæ sunt duæ in quinquaginta, & tres in septuaginta quinque, & quatuor in centum: quas modo centesimas quatuor appellavi. De hoc posteriore drachmarum genere, a Solone inducto, loquitur Livius libro tricesimo quarto cum ait, in *tetradrachmo denarios fere tres inesse*. Ex quo fit, ut, cum in mina sint tetradrachma viginti quinque numero, pondere autem viginti quatuor, id est, drachmarum centum numero, pondere autem nonaginta sex, in eadem mina sint denarii ter viginti quinque numero, pondere autem viginti quatuor, id est, septuaginta quinque numero, pondere septuaginta duo. Næc vero, quia Livius addidit, *Fere*, propterea quisquam dubitet; nam, cum monetae pondus paullum nonnumquam & apud Græcos, & apud Romanos imminui non ignoraret, ideo, veritus ne quando tetradrachmum, & denarii tres officinarum fraude minz æquarentur, de incerta re sibi plene asserendum iure non putavit. Cum igitur & denarius & antiqua drachma æque superent Soloninam drachmam quarta utriusque parte, tertia vero Soloninæ, patet, ejusdem esse ponderis denarium & antiquam drachmam; & ex eo sequi, ut septem antiquæ drachmæ in uncia Romana seriantur, æque

ac denarii: in uncia vero Attica denarii octo, æque ac drachmæ. Sed, quoniam Solon cum drachmæ pondus minuit, id maxime secutus est, ut debitores onere levarentur æris alieni; propterea drachmæ pondus in moneta dumtaxat imminutum, in medicinis autem videtur idem remansisse, ut a denarii pondere nihil differret: ideo scripsit Plinius lib. XXI. cap. ult. *Drachma Attica denarii argentei habet pondus*: fere enim Atticæ observatione medici utuntur. Quod si ita est: mirari non satis possum, cur & Varro apud Plinium, & Festus, & Pollux de priorè drachma, quasi adhuc in moneta etiam, non in medicina tantum, observaretur; ita loquantur, tamquam Solonina obsolevisset; æstimant enim talentum sex millibus denarium: qua æstimatione denarium drachmæ respondere peripicuum est; quod refellit Livii locus supra recitatus. Hujus explicandæ quæstionis non equidem rationem ullam invenio: neque me vel Budzi doctrina, vel Agricola diligentia, vel omnino cujusquam libri juvant: non enim asserere ausim, quod interdum cogitavi, L. Sullam, captis Athenis, leges, & instituta, simulque drachmam a Solone inductam, immutasset: cum id neque Plutarchi, nec omnino cujusquam antiqui scriptoris testimonio comprobetur; quare scrupulum saltem, qui me angit, occultandum non putavi, ut haberent alii, quo ingenium intenderent, cum ipse, quantum res possint, præstare non possem. De mina vero, sive illa antiqua, sive posteriore, a Solone inducta, hoc amplius dixerim, neutram libz Romanæ æqualem pondere fuisse: antiqua enim gravior, posterior levior, quam libra, fuit: probemus utrumque. In Solonis mina denarios tantum fuisse septuaginta duos, cum de tetradrachmo ageremus, offendimus: at in libra Romana denarios octoginta quatuor Plinius & Celsus ponunt: sunt igitur in libra Romana duodecim denarii plures quam in mina Solonina; quod idem est, ac si dicas: libra superat pondere minam Soloninam septima sui parte, sexta Soloninæ. In drachma vero antiqua si tantumdens est ponderis, quantum

in de-

in denario; quod jam probatum est: sequitur, ut, quemadmodum drachmæ sunt in mina nonaginta sex; item denarii totidem in libra sint: quod falsum est: suere enim tantum octoginta quatuor: ita fit, ut libra pondere superetur a mina antiqua septima sui parte: octava vero minæ. Verisimile autem est, libram Romanam, quemadmodum ab Attica utraque mina differre, sic Euboicæ respondere: quia major Africanus, cum Antiocho regi tributum leges imponeret, talenta Euboicæ præscripsit; quasi nihil, aut certe parum Euboicæ mina differret a libra Romana. Concluditur igitur sic: Octo drachmæ antiquæ Atticæ æquales pondere sunt octo denariis; octo Soloniarum; sex denariis: octo Euboicæ, septem denariis. Nunc, ut nihil omittatur, quod ad drachmarum cognitionem pertineat, omnes omnium gentium æstimabimus, apposita moneta Romana; primum veteræ, deinde recentioris.

Drachma Attica, ante Solonem, eiusdem fuit cum denario ponderis, & valuit asses sedecim, id est, denarium unum; loquor enim de denario posteriore, ad sedecim asses aucto, bello Punico secundo: asses vero sedecim; bajocci Romani sunt duodecim, & sex septimæ alterius bajocci.

Drachma Solonis asses duodecim; bajocci novem, & fragmenta, eadem proportionē.

Euboica, Romanæ uncia octava pars, asses quatuordecim: bajocci undecim, & fragmenta.

Babylonica, asses sedecim cum triente: bajocci tredecim, & fragmenta.

Corinthiaca, asses sedecim cum besse: bajocci tredecim, & fragmenta.

Ægyptia, asses decem & octo, cum besse: bajocci quindecim.

Æginetica, & Hebraica civilis, asses viginti: bajocci sedecim, & fragmenta.

Hebraica sacra, asses quadraginta: bajocci triginta duo, & fragmenta.

Syriaca, asses quadraginta octo: bajocci triginta octo, & fragmenta.

CCCCDD Centum millibus: quæ

sunt quadraginta millia festeriorum; si modo drachmæ Atticæ sunt, non Syriacæ: quod interdum dubitavi: cum hic Sallustius e Syria scripserit, in qua Bibuli quæstor fuit: hæc porro summa duodecim scutorum millia nostratis pecuniæ conficiet. Hatum notatum, omerum indicantium, quæ fuerit olim origo, etsi ante multos annos exposui in Commentario epistolarum ad Atticum; tamen hic me locus admonet, ne silentio prætermittam. Numerorum notas primum quinto loco veteres variarunt, deinde decimo, mox quinquagesimo, tum centesimo, eodem in reliquis ordine conservato, mutato numeri signo, quoties numerus a quinario ad dapium, & a duplo rursus ad quinarium pervenisset.

Prima nota fuit, I, unus, usque ad quatuor iterata.

Secunda nota, V, quinque, in quinario primum numero variata.

Tertia, X, decem, in duplo quinario, ut jam dixi, mutationem recipiens.

Quarta, L, quinquaginta, aucto post tertiam notam, id est, post, X; in quincuplum numero.

Quinta, C, centum, duplicare quinquagenario.

Sexta, D, quingenta, & hic quincupli ratione servata.

Septima, CDD, mille, habita duplici ratione.

Octava mutatio fuit, cum ad quinque nil pervenisset; nam, ne toties CDD iterarent, his oortis usi sunt, LDD.

Nona mutatio, a quincuplo in duplum, recepit has notas CCDD, decem millia.

Decima, a duplo in quincuplum LDD, quinquaginta millia.

Vndecima, & ultima, a quincuplo in duplum, CDDDD centum millia.

Nec ultra notarum mutatio progressa est; non enim veteres, ut ait Plinius, ultra centum millia numerabant: quod si ducenta, vel trecenta, aut quadringenta millia significari oporteret; has notas, CDDDD, bis, ter, quater, & si opus esset, sapius iterabant: cuius exempla moris & in libris, & antiquis lapidibus

ex.

exstant. Sunt igitur notæ omnino undecim variz deinceps a nobis demonstratz, tamen iterandæ.

- I, Vnus :
V, quinque :
X, decem :
L, quinquaginta :
C, centum :
D, quingenta :
M, mille :
CCCLXX, decem millia :
LXXX, quinquaginta millia :
CCCCXX, centum millia.

Quam cognitionem legentibus oon inuicendam fore, tum arbitratus.

Hoc etiam adjungam, a prima nota I ceteras omnes fluxisse; nam, V, dux primæ notæ sunt, infima parte conjunctæ; item, X, est quinaris numeri nota duplicata, cum dux, V, in acuto angulo conjungantur; at, L, quid est, nisi prima illa nota, I, recta, & altera prostrata, simul junctæ? quod si addideris in summa parte aliam primam notam, item

prostratam: fiet L, centum; non enim prisca temporibus, pro centum, scribebat, C, quod ad ætatem nostram permanfit, sed, L: quæ e-

rant tres primæ notæ confociatæ, una recta, dux prostrata, cum recta conjunctæ, una in superiore parte, altera in inferiore. Quingenta vero secerunt, addita ad tres notas, quæ proximè nominavi, quarta recta, cum duabus prostratis conjuncta, hoc modo, [L], qua figura duplicata, fece-

runt mille hoc modo, [L][L]: unde postea, librariorum arbitrio, variz notæ, quæ, mille significarent, factæ sunt, quarum nonnullas ostendemus; nam ex [L][L] fieri cœptum est

𐌂, & 𐌃 & CIO, & CD, unde M. derivatum, quo pro mille hodie quoque utitur: cum olim nota fuerit, non littera.

Præda) Voiverfa præda, ex Amagno monte direpto ac vastato; nam, Pindenisso capto, omnem prædant, equis exceptis, Cicero militibus coo-

cellerat: quod ipse scribit epist. 20. lib. V. ad Att.

Omnis enim pecunia ita curatur, ut præda a Præfests; quæ autem mihi attributa est, a quaestore curatur) Præda vocatur id, quod ex hostibus partum, nondum neque divisum est, neque urbanis quæstoribus traditum; ut it mox in ætium inferrent: post divisionem præda non dicitur; ideo prædam Cicero vocat eam pecuniæ partem, quæ, venditis mancipiis, bello captis, exacta, ad populum R. pertinebat: partem autem sibi attributam, non jam prædam, sed pecuniæ appellat. Mancipia vero tantum ominavi, quia reliqua omnis præda, equis exceptis, militibus cuncta: qua de re sic ep. 20. ad Attic. lib. V. Militibus, equis exceptis, reliquam prædam concessimus: mancipia veniunt & turnalibus turnis; cum hæc scriberem in tribunali, res erat ad H. S. CXX. Quod ad præfests, prædæ custodes, attinet: ne leſior communis vocabulo decipiat, dicendum est, quot genera præfectorum in Ciceronis provincia fuerint, & quinam hic significentur. Genera igitur fuisse quatuor: unum eorum, qui equestribus turnis prærant: alterum, qui evocatis: tertium, quibus in civitatibus proconsul assidue commorari non posset, in iis ipsi jus dicerent, & io extremo anno ad generales conventus, a proconsule inditos, proficiscerentur; ut, si quid io civitatibus perperam judicassent, querelas omnium proconsul audire, & reſcindere præfectorum sententias posset. Quartum genus fuit præfests fabrum, vel præfests potius: nam unum duntaxat habuisse Cicero videtur. De singulis quantum res patietur, breviter agemus, ut antiquitatis notitia, minimo studiolorum labore, minima molestia, propagetur. Cum singulis legionibus, veteri Romuli instituto, tercenti erant equites: qui dicebantur ala: quod iis pedites dextra sinistraq, tamquam alis, regerentur. Gell. lib. XVI. cap. 4. & Servius in eum verſum An lib. IV. Dom trepidant ala: item Liv. lib. XL. Dividebantur in decem turmas: turmaz singulæ in tres decurias: singulis decuriis præerat, qui decuriones vocabantur.

eabantur : sed horum unus , reliquis duobus honorariis , non suæ tantum decuriz , sed turmæ etiam præerat : itaque præfectus , non decurio , dicebatur : reliqui autem duo , decuriones . Erant igitur in decem turmis decem præfecti , præterea viginti decuriones : omnibus autem decem turmis , id est , alæ , unus præerat , nec tamen is erat summus equitum dux in exercitu ; nam principem locum obtinebat is , qui non uni alæ , id est , decem turmis , sed utrique alæ , vel etiam pluribus , cum essent plures in exercitu legiones , præficeret : quod probabitur exemplis . De præfecto turmæ sic in oratione pro Mærcello : *Nihil fuit ex ista laude centurio , nihil præfectus , nihil cohors , nihil turma decurpit .* Præfectum vero alæ novimus lib. II. Off. in eo loco : *Cum te Pompeius alii præficeret .* Porro , cum Plutarchus dicat , in exercitu Pompeii præfectum equitum Pharsalico prælio Labienum fuisse ; quis eum putet , qui legatus Cæsaris Gallico bello per tot annos fuerat , relique gesserat non mediocri laude dignas , in castris Pompeii , ad quem , relicto Cæsare , transit : unius tantum legionis equitibus præfuisse ? equidem nihil dubito , quin præfectura significetur omnium plane equitum , qui cum Pompeio militarent ; idemque sentio de Cæsarianorum equitum præfecto G. Voluseno : de quo scripsit hæc Cæsar lib. III. *Constituit præfectum equitum C. Volusenum interficere ; ut cum movere aliquo perfugisse ad Pompeium viderentur .* Nominat idem Cæsar eodem libro Q. Varrum præfectum equitum C. Domitii Calvini , id est , duarum legionum , de quibus paullo ante mentionem fecit . De his igitur , & alæ utriusque , (nam duas legiones Cicero habuit in provincia) & turmarum quoque præfectis loquitur Cicero in hac epistola ; nam præfectis fabrum , aut juris dicendi , ac ne evocatorum quidem , prædæ conservandæ curam commissam esse , non est ut credatur : de istidem equitum præfectis in epist. 8. lib. III. & epist. 20. lib. V. & ad Attic. ep. 17. lib. 5. mentionem Cicero facit : quo in utroque loco cum tribunis mil. eos nominat : itemque lib. III. in Verrem : *Quæstiones , inquit , legatos ,*

præfectos suos , tribunos multi missos fecerunt , & de provincia decedere iussorunt , quod eorum culpa sit minus commode audire arbitror . Et in orat. pro Cluentio : *Que in Stalraum dillo sunt ab iis , qui M. Emilio legati , & præfecti , & tribuni mil. fuerunt .* Eisdem conjunxit Cæsar lib. I. Bell. Civ. *Tribunos mil. & præfectos circummitti .* De præfecto autem evocatorum epist. 6. lib. III. De iis , qui jus dicerent , ad Att. epist. 4. 7. 11. 21. lib. V. & ad eundem epist. 1. 2. 3. lib. VI. quibus Cicero amicorum rogatu , aut judicio suo præfecturas detulit juris dicendi in civitatibus , iis rejectis , qui negotiantur , ne iustitiam lucris cupiditas perturbaret . Præfectus fabrum Cicerois unus tantum appellatur Q. Lepta epist. 7. lib. III. oec plures uno fuisse crediderim : quamquam , ut dixi , duas legiones Cicero habuerit , quod ipse ad Atticum scripsit ep. 15. lib. V. & Plutarchus in ejus vita confirmat ; nam , si , quot legiones in exercitu , totidem præfecti fabrum fuissent : haud valde esset honestatus a Cæsare familiarissimus ejus , Cornelius Balbus , cui prætor & consul præfecturam fabrum detulit : ut est in oratione pro ipso habita ; eam , quod ait Cæsar in epistola ad Oppium & Balbum , lib. IX. ad Att. *Duo præfecti fabrum Pompeii in meam potestatem venerunt ; Q. Vibullium Rufum , Corneliū captum , & Cn. Magium , in itinere deprehensum , significat : quorum utrumque io biois legionibus præfectum fabrum arbitror fuisse : ut duorum consulum exercitus , qui a Pompeio regebantur , duos omnino præfectos fabrum habuerint ; duas enim legiones , dixi jam , consularem exercitum fuisse ; sic igitur in consulari Ciceronis exercitu , id est , in duabus legionibus , præfectus fabrum unus fuit Q. Lepta : quod eo magis arbitror , quia unus etiam præfectus fabrum Ap. Claudii nominatur , ep. 8. lib. III. Hos præfectos omnes , exceptis jus dicentibus , opinor in proconsulis cohorte prætoris fuisse , eosque in provinciam ab urbe deductos ; quos autem io tertio genere posuimus , id est ii , qui jus dicebant , non fuisse de cohorte prætoris , sed longe a proconsule diversis civitatibus jurisdictionem*

nem habuisse : in hoc numero locum Scapion petiit a Cicerone M.Brutus, ut in ep. 21. lib. V. ad Att. & in 1. lib. VI. ad eundem.

Mihi attributa est) Quæ manubia vocabantur : ex quibus publica monumenta plurimi fecerunt, Q. Catulus & Cimbrici nuanubis porticum in palatio, quam P. Clodius, Ciceronis ædibus adjunctam, evertit, L.Metellus Dalmaticus ædem Castoris : alii alia.

A questore) Vtrum L.Mescinio Ruto, ad quem sunt epistolæ tres ultimæ lib. V. quique nominatur ep. 26. lib. XIII. & 6. lib. XVI. an C.Cælio Caldo, ad quem scribit epistolam ultimam hujus libri, & quem epist. 15. nominat. Mescinium omnino significari puto, qui rationes provinciarum cum M.Mindio fratre, & cum scriba Ciceronis administravit : nam C.Cælius, sero admodum in provinciam venit : ut ex epist. ult. cognoscitur.

De legionibus) Festus ait, C. Marius legionem primum conscripsisse sex millium, & ducentorum hominum, eam antea quatuor millium fuisset, unde etiam *quadrata* appellabatur : sed Festum refellere videtur Livius lib. XXIX. cum ait, Legiones ita suppleras esse, ut singulæ sena millia, & ducentos pedites, trecentos haberent equites : & alibi sæpe. Quod si ita est : non prius C. Marius legionem conscripsit sex millium : & ducentorum hominum. Verum Festi opinionem Polybius probat lib. VI. & fortasse Livius non de ordinaria legione, sed de auxilio extra ordinem, cogente bello, militum legionariorum numero locutus est : nam, & sciorum numerum in castris Romanis, quos altero tanto plures, quam Romanos in castris ex formula fœderis esse debuisse, Livius lib. III. & VIII. Velleius lib. II. ostendunt : non eundem semper fuisse, sed pro consulum arbitrio, ex eodem Livio constat lib. XXI. XLI. XLIII. primum igitur ordinatum in legione sex millium & ducentorum militum numerum C. Marius fecit, cum antea ordinarius esset numerus quatuor millia, ut ait Festus, vel, ut Polybius, quatuor millia ducenti : (nam veteres non omnino subtiliter numerum semper definire so-

liti sunt : interdum autem, ne numerum legionum, quæ binæ singulæ consulibus dabantur, augerent, milites addebant legionibus, sed extra ordinem.

In Syriam) Quæ Syriæ contra Parthos præsidio esset.

Otiū esse, in Syria) Sublato metu Parthico. Otiū pro pace usurpavit & lib. I. de Off. Nabis temp. gubernantibus, non teger arma cesset? neque enim in rep. periculum fuit gravius unquam, nec majus otiū.

Mariū successorem) Sallustii : nam Bibulo, quemadmodum Ciceroni, successor nemo fuit, ob discordias inter Cæsarem & Pompeium exortas : quod Cicero futurum divinans, dixit supra : *De successore meo nihil auidi : nec quemquam fore arbitror*. Et Cælius epist. 5. lib. VIII. *Successionem futuram propter Galliarum controuersiam non video*. Et paullo post : *De Gallia constitutus : eris, qui intercedas : deinde alius exisset, qui nisi libere licet de omnibus provinciis decernere senatus, reliquas impediatur*. Cum igitur omnium provinciarum successio impedita sit : malim credere, Sallustii potius, quam Bibuli : successorem hic significari, Visio Pompeio, Syriæ præfuit, iussu Cæsaris, ut ait Dio lib. XLVII. Sex. Julius, Cæsaris quaestor, ac propinquus : mox Decidius Saxa, ab Antonio præpositus, ut idem Dio scripsit lib. XLVIII. ante Bibulum autem Syriæ præfuerat Crassus, qui perijt in Parthis : ante Crassum Gabinus : ante Gabinium Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, ex prætura : ante Marcellinum L. Marcus Philippus, item prætorius : ante Philippum M. Æmilius Scaurus quaestor Pompeii Magni, ab eo decedente præpositus : ante Scaurum Pompeius ipse, qui Mithridatem devicit.

Sine causa) Immo gravem ob causam : cum Cicero Marcellino & Philippo Coss. auctor senatus fuisset, ut Cæsari ob res in Gallia prospere gestas quindecim dierum supplicatio decerneretur, item ut stipendium ac decem legati decernerentur : quæ bilem omnibus Cæsaris inimiciis maximam commoverunt, præcipue Bibulo, qui consul cum Cæsare collega acerrime de republ. contenderat. Læserat igitur

rum Bibulum Cicero in ornando Cæsare, de ipsius tamen existimatione nihil detraxerat, propterea ait, *Sine causa*.

Antiochia) Ex qua Parthos C. Cæsius, quæstor M. Crassi, jam rejecerat: ep. 10. & lib. XV. ep. 14.

Metus) Cum adventare Parthi dicerentur.

Officio quæstorio) Quæstoris enim & prætoris conjunctio liberorum necessitudini proxima fuit. Ep. 10. lib. XIII. Et in Divinat.

Prætor) Prætor vocatur Bibulus, qui *proconsul* videtur appellandus fuisse: ivit enim post consulatum in Syriam; sic epist. 21. lib. V. ad Att. *Quod prætori dare consueissent*. Quo loco *Prætori*, distum est, pro omnibus, qui præesse Ciliciz, sive post præturam, sive post consulatum, consuevisent; item lib. I. de Orat. Cum ego, inquit, *Scævola*, prætor Rhodum venissem; qui proconsul in Asiam ibat, ut ex Epitome Liviana lib. LXX. cognoscitur. Maniit autem hoc nomen in omnibus, qui provincias regerent, habita ratione illorum temporum; cum soli prætores in provinciam ibant: quorum loco ivere postea propter bella consules, & proconsules. Contra, qui ex prætura in provinciam iverant, & *proconsules* interdum vocati, ut ostendimus epist. 1. lib. I. & *prætores*; ut epist. 55. lib. XIII. & Oppidum Allienum, Siciliam post præturam administrantem, *prætorum* vocat in libro de Bello Africo. Asconius quoque magistratum omnem, cui pareres exercitus, *prætorum* a veteribus ait appellatum; unde *cohortes prætorias*, *tabernaculum prætorium*, & in castris *porta prætorias*; ep. 1. lib. I.

Thermum) Q. Minucium Thermum, Asiæ prætorum, ad quem scribit epistolam sequentem; & lib. XIII. ep. 53. 54. 55. 56. 57.

Reticere) Cum tamen de Parthico Bello scriberet. Epist. 5. lib. VI. ad Attic.

Litteram) Ne litteram quidem scripsit, non modo epistolam; sic in oratione pro Archia: *Quæritur ego hunc vidi, cum litteram scripsisset nullam, magnum numerum optimorum versuum de iis ipsis rebus, quæ tum agerentur dicere ex tempore*? Et de Oratore lib. II.

De conferendis hominum moribus nulla littera in eorum libris inveniretur. Et in Pisum: *Nullam ad fratrem litteram mittere ausus*. Hac de re sic ep. 5. lib. VI. ad Attic. *Bibulus molestus mihi non erat; de omnibus rebus scribebat ad me potius*.

Periculum pertinere) Quia Cilicia Syriam attingit; ep. 10.

De augurato) Vt ejus filius in locum alterius filii auguris, quem Alexandrini equites occiderant, subrogaretur.

Misericordia) Bibulo duobus filiis orbat, de quibus Valerius Max. lib. IV. cap. 1. his verbis: *M. Bibulus, cum in Syria moraretur provincia; duos egregie indolis filios suos a Gabiniano militibus Egypti occisos cognovit, quorum interfectores ad eum viatos regina Cleopatra misit, ut gravissime cladis ultionem arbitrio suo exigeret; at ille, oblato beneficio, quo nullum majus tribui lugenti posset, dolorem moderationi cedere coegit; carnificesque sanguinis sui intactos & vestigio ad Cleopatram reduci jussit, dicendo, potestatem hujus vindicte non suam, sed finitus esse debere*. Et Cæsar lib. III. Bell. civ. *Erant præterea equitum duo millia, qui invenerant compluribus Alexandrie bellis, Ptolemaum patrem in regnum reducerant, Bibuli duos filios interfecerant*. Id etiam significatur ep. 5. lib. VI. ad Att. *Cum Bibulus in tanto dolore suo maximam curam belli suslineret*.

Bibulo) Adolescenti, qui de tribus Bibuli filiis superfuat unus.

Dedi operam) Ipsi causa non debui, tamen operam dedi, misericordia coactus, & quod ejus filium semper dilexi.

Populi pecunia) Quam ex ipsius provincia Syria, & ex mea Cilicia collectam, Romam ad quæstiones urbanas deferendam simul curavimus.

Permutaretur) Permutari pecunia dicitur, cum alicubi numeratur, quæ alibi solvatur, ejus periculo; qui permutandam suscepit.

Alariis) Erant in exercitu duo genera equitum, legionarii, & auxiliares, *alarii* dicebantur auxiliares, quod iis, tamquam aliis, pedites regebantur. Cincius apud Gellium. *Alæ dicuntur exercitus, equitum ordines; quod circa legiones dextra sinistræque, tamquam*

quam ala in avium corporibus, locabantur. Et Servius in illud Virg. lib. IV. *Æn. Dum trepidant ala*: subiungit hæc: *Ala, equites, ob hoc ala dicti, quia pedites regunt alarum vice.* In aliis autem auxiliares potius equites, quam legionarios, locari solitos, tum in hoc loco, (sequitur enim *Auxiliaris*: qui jam dicti sunt *alaris*) tum in aliis observavimus. Cæsar bell. Gall. lib. 1. *Omnes alarios in conspectu hostium pro castris minoribus constituit*: quo minus multitudine militum legionariorum pro hostium numero valebat, ut ad speciem *alaris* ueretur. Livius quoque libro XXXI. *Delecta ala* (in *alas* divisum socialem exercitum habebat) in prima acie locata est: in subsidiis due Romanæ legiones. Et libro XXXV. *Singulas scilicet equitum ala, & extraordinarii prima in acie pugnant.* Subjungit: *Equites legionum extra aciem in locum patenter tribunus mil. educere cosal iussit*: inde, cum signum dedisset, impetum ex adverso facerent. Et infra: C. Lilius Salinatorum, qui præerat *alaris* equitibus, quam concitatissimos equos immittere jubet, & legionarios equites in subsidio esse. Et lib. XL. *Alaris* equites, postquam Romanorum equitum tum memorabile facinus videre, & ipsi, virtute eorum accensi, in perturbatos jam hostes equos immittunt. Hos ipsos *alaris* Cicero significat, cum subiungit: *Equitibus auxiliariis, & Salustius in Iugurtha*: *Constitutos in utroque latere tamquam alas equites auxiliarios demonstrat.* Cæsar libro primo bell. civil. *Crebras stationes disponens equitum, & cohortium alariorum, legionariasque interjiciunt cohortes.* Livius libro X. *Sp. Nautius dux alaribus cohortibus erat.*

Transpadanis) Trans Padum lectis, ut contra Partos mitterentur.

Auxiliaris) Qui a populis amicitia conjunctis auxilio venerant, ut Romanas provincias a Partis defenderent.

Ispai) Humilis animi & infirmi, ut qui debilitantur inedia contra, Ercetum exorsumque animum dicimus.

Ariobarzanem) Cappadociæ regem, epist. 2. lib. XV. & oratione pro lege Manilia. Hunc postea C. Cassius, intersecto jam Cæsare, auxilia sibi & M. Bruto negantem, occidit, Dio lib. XLVII.

Per me) Me consule referente.

Ariobarzanis) Quem a Mithridate Cappadocia pulsam Sulla restituit. Appianus in Mithridatico, Plutarchus in Sulla. Hunc per invidias interfectum Cicero significat epistola 2. libro decimo quinto.

EPISTOLA XVIII.

Q. *Thermo*) Q. Minucius Thermo, qui post præturam Asiam administrabat. Vide epist. 53. 54. 55. 56. 57. lib. XIII. & ad Atticum epistola 13. 20. lib. V.

Prætori) Potuit & prætor appellari, nam epist. 13. lib. V. ad Atticum: *Græci*, inquit, quasi *Epheſia prætori se alacres obtulerunt.* Et omnino qui provinciis præſent, sive consulari, sive prætura functi, *prætores* interdum vocabantur: ut epistola proxima, proconsul Bibulus cum eſſet, *prætor* dictus est.

Homini gratissimo) Ne videatur nova re gaudere, laudat eum ab ante acta vita: quasi dicat: etsi nihil a tua consuetudine alienum expectavi, tamen, grata tibi esse studia mea, vehementer gaudeo.

Integritate & clementia) Cum ex his, qui provincias regerent, paucissimi avaritiæ & crudelitatis crimine vacarent.

Nihil addi posse) Correctio proximæ sententiæ; quia dixit: *Alii sicut in dies majori cure esse dignitatem tuam, non indiget, inquit, aliena opera dignitas tua: tamen ea mihi curæ est.* Hac prudentiæ laude Cicero excellit, ut in scribendo, quasi scopulum, vitet arrogantiam, quod indicare operæ pretium existimo; ne, dum verborum elegantiam sequimur, peccemus in sententiis, laude enim in Thermum collata, excusavit non modo superiora, verum etiam ea, quæ infra sequuntur.

De rationibus tuis) De eo, quod ad te pertinet, epist. 9. libro primo: *Quæ rationibus rursus publici, putem conducere.* Et epistola secunda libro quinto: *Meæ rationes ita tulerunt.* Et epistola secunda libro III. *Prospicias & consulas rationibus meis.*

Genus susceptorum) Animadvertenda

da translatio: unde dictum, *Inimicitias deponere*.

Alejoisius) Quæstor.

Ignominia) Si provincie non præponatur, cum decedes, nam quæstor legatos honoris gradu superabat, quod confirmatur epist. 15. in eo loco: *Næque erat superiore honor usus, quem præferrem*.

Superiorem) Honore enim legati a quæstore superantur, itaque Philip. X. post quæstores nominantur in sententia Ciceronis: *Senatus placere*, inquit, *Q. Hortensius proconsulem cum quæstoribus, propter quæstoribus, & legatis suis provinciam Macedoniam obtinere, quod si ex S. C. iussum sit*. Quod si legati prætores antea fuerint, plus videtur eis proconsul tribuere debere, quam quæstoribus, vide epistolam decimam quintam.

Et quæstor tuus) Amplificat sententiam iteratio verbi, ut epist. 7. *A tribuno pleb. & a Coriensi tribuno*.

Promotis) In agendo.

Non indifferens) In dicendo.

Terroris) Poterat enim audax tribunus pleb. lege lata quem vellet eicere: quod ipse Cicero senserat, pulsus a Clodio tribuno pleb.

Præbet) In administranda provincia, cum tu decesseris, epist. 18. libro quinto: *Te colligas, virumque præbeas*, & epist. 4. lib. VIII. ad Att. *Superbum se præbet in fortuna nostra*, & ad eundem epist. 16. lib. XV. *Præbet me credulum*.

Ex aliqua parte) Quandoquidem tu eum provincie præficeris.

Offenderis) Peccaveris, ut epist. 2. libro nono: *Quis est, qui in tantis tenebris nihil offendas?* & ad Lentulum epist. 7. libro primo: *Si creidisset, ut volumus & optamus, omnes te & sapienter, & fortiter, si aliquid esset offensum, eosdem illos, & cupide, & temere se offe, disturos*. Vide quæ diximus epistola 14. libro V.

Sibi totum) Tu enim alienam culpam præstare non debes.

Nihil tui offenderis) Leporis ac venustatis aliquid est iterato verbo *Offenderis*, quale illud epist. 11. *Quidquid erit, tibi erit*. Et epist. 6. libro 10: *Quidquid valde vel auctoritate, vel gratia valebo tibi*.

Quæ mihi veniant in mentem) Hic

quidem cum nominandi casu: ut etiam in Terentii Phorm. *Mihi veniant in mentem ejus incommodum*. Cum generandi autem casu, epist. 3. libro VII. *Scies in mentem venire illius temporis*. Et lib. V. de Fin. *Venis mihi Platonis in mentem*. Aliibi, nullo casu adjuncto, cum appendice alterius verbi, tribus modis. Pro Roscio Amerino: *Tibi in mentem venit, facto, quemadmodum vitam hujusce depinxeris*. In Divin. *In mentem tibi non venit, quid argotii sit, causam publicam sustinere?* Plautus io Mil. *Cum venit in mentem, morre ut mihi nutandi fers*. Animadvertimus, & dandi casum quandoque omissum, ut apud Terentium in Eun. *Illud de Rhodio d-ctum cum in mentem venit*. Et Virgilius *Eneid*. lib. IV.

Cum venit in mentem, quorum confederis arvis?

Et Plautus loco proxime recitato.

In Ciliciam) Erat igitur in Asia; cujus tres dioceses provincie sue attributas esse, scribit epist. 67. lib. XIII. erat autem Laodiceæ, ubi mansit ad Idus Maji: quod significas epist. ult. lib. V. ad Att. & 2. lib. VI. ad eundem, ergo scripta est epistola non quibus consulibus Cicero ivit in provinciam, Sulpicio & Marcello, sed quibus decessit Paulo & Marcello.

Dii approbant) Fortunent, quod enim dii approbant, prospere succedat.

Posteritatis otio) Posterius temporis otio. *Posteritas* enim non solum posteror, verum etiam potteram tempus ostendit: ut Orat. 1. in Catilinam: *Si mea voce preteritis ire in cælitum animum indearitis; video, quanta tempestas invidie nobis, si minus in presena tempus, recenti memoria iulerum tunc, ut in posteritatem impendat*. Et infra ibidem: *An invidiam posteritatis times?* Cæsar etiam libro primo Bell. Civ. *Habere rationem posteritatis & periculi sui*.

Consules) Prosipies & consules, dixit epist. 2. lib. III.

EPISTOLA XIX.

C. Aldo) Cognomen Caliosum in antiquo nummo humanissimi & eru-

eruditissimi hominis Fulvii Ursini. Duos quæstores habuit Cicero in Ciliciensi provincia, L. Mescinium Rufum, de quo in epist. 19. 20. 21. libro quinto, epist. 26. libro XIII. epist. 6. libro sexto, & Cn. Volusium, de quo epist. 11. libro quinto ad Atticum; in extremo autem anno, discedente Volasio, (sic enim est erendum) successit Cælius Caldus, quem provinciæ decedens Cicero præposuit, epist. 15. & libro VI. ad Att. epist. 6.

Te mihi quæstorem obtigisse) In plebsque provincias cum proconsulibus aut prætoribus singuli juris dicendi gratia quæstores ibant, in nonnullas vini, ut in Siciliam Lilybætanus, & Syracusanus: quod scriptum est apud Asconium, duos & Cicero habuit in Ciliciensi provincia, Cn. Volusium, de quo epist. 11. libro quinto ad Att. & Q. Mescinium, de quo epist. 26. libro XIII. epist. 6. libro decimo sexto, & ad Att. epist. 4. 7. libro sexto, nec tamen aliis, qui eandem provinciam rexerant, duos quæstores fuisse arbitror; sed Ciceroni, ut tres *ἀρχαῖοις* Asiaticæ extra ordinem, sic honoris causa duo quæstores dati, quorum alter in quatuor veteribus diocæsisbus, Cilicia, Pamphylia, Lycaonia, Phrygiæ majoris parte ultra Mæandrum, qua ab ordinario Ciliciæ proconsule, vel prætoris simul omnes regerantur, alter in tribus novis, ademptis Asiæ provinciæ, Laodicea, Cibra, Apamea jus diceret. Volusium suspicor ante finem anni imperii, advocatum fortasse negotiis, discessisse, & eo ejus locum sorte Cælium venisse, extremo, ut opinor, mense adnominatiois annuæ; nam epist. 5. ad Attic. lib. VI. *Annuum tempus*, inquit, prope jam emeritum habebamus: dies enim xxviii. ceant reliqui. Et infra: *Mihi discessisse dies XLVIII. obrepbat*: qui cum adveniret; alio tempore, quem præficiam, nisi Cælius quæstor venerit, de quo adhuc nihil certi habebamus. Eam Cicero decedens provinciæ præposuit, epist. 15. & ad Att. ep. 6. lib. VI.

Eam sortem) Proconsules, & prætores aut sortiebantur provincias, aut comparabant inter se: quod epi-

stola 9. lib. I. ostendimus: quæstores autem non comparatione, quod equidem sciam, sed sortitione ibant in provincias, lib. III. ad Q. Fratrem: *Quæstorem habes non tuo judicio delectum, sed cum quæ sorte deditis*. Et pro Murena: *Quæstors virique propemodum pari momento sortis fuit*. Interdum tamen petentibus proconsulibus dabatur, ut, quem vellent, quæstorem sine sorte delectum in provincias ducerent, quod Cæsar Pompeiusque impetrarunt, epist. 6. ad Att. lib. VI. Pompeius Q. Cassium sine sorte delegit, *Cæsar Antonium: ego sorte datum offerderem*? Nec tamen id sine S. C. aut sine lege factum, de S. C. Livius lib. XXX. Lælium, *cujus ante legiti, et ante quæstoris extra sortem ex S. C. opera utebatur, cum Italico equitatu ab sinistro cornu opposuit*. De lege Cicero. orat. 2. in Antonium: *Quæstor es factus: deinde continuus sine S. C. sine sorte, sine lege ad Cæsarem cecurristi*.

Ad eam necessitudinem, quam nobis fors tribuisset) Maximam scilicet, ac liberorum necessitudinē proximam; quod enim sorte eveniebat, id evenite deorum voluntate veteres arbitrabantur, propterea fors divinus vocatur. Phil. III. *Qui sunt, inquit, quos fors divinus delectet*? Et post: *Duarum credo provinciarum sortes minus divinas fuisse*. Et in Divinatione: *Accusatum, cui quæstor fueram, qui cum me fors consuetudoque majorum, qui cum me deorum hominumque judicium conjunxerat*. Quod ad necessitudinem attinet: *Mos majorum*, inquit epist. 10. libro decimo tertio, *hanc quæstura conjunctionem liberorum necessitudinē proximam voluit esse*. Et epist. 26. ejusdem libri: *L. Mescinius mihi quæstor fuit: sed hanc cessam, quam ego, ut a majoribus accipi, semper gravem duxi, fecit virtute sua justiorē*. Et in Divinatione, & oratione pro Plancio. *Necessitudo autem & Necessitas idem sunt*, & duobus modis accipiuntur, vel pro conjunctione sanguinis, aut amoris & officii, ut pro Sulla: *Si nostram necessitudinem, familiaritatemque violasset*. Et in oratione C. Cæsaris, qua legem Plautiam suavit: *Equidem mihi videor pro nosse necessitate non labore, non opera, non industria defuisse*. Vel pro eo, quod necesse est: ut sæpe apud Ciceronem, Sal-

Balladium, & alios, vide Gellium lib. XIII. cap. 3.

Postea, cum) Sic olim emendavi contra vpteres libros, secutus videlicet consuetudinem Latinæ linguæ: quod alii, ut video, postea probaverunt. Moneo tamen lectorem, in omnibus antiquis libris, & quos ante multos annos vidi, & quibus nunc utor, plane scriptum esse, *Postea quam*, mendi origine, ut opinor, inde ducta, quod veteres, quom, pro eum, scribere soliti sunt. Libro etiam II. epist. 12. ad Att. idem mendum sustuli; idem lib. II. de Leg. Quis non videt ita legendum, *Postea, cum summo fieri funera capissent*; non, *Postea, quam*.

Nihil neque a te ipso) Idem scripsit ad Att. epist. 4. lib. VI.

In Cilicia) Quo se iturum nonis Maji, dixit epist. 13.

In castris) Ut rem militarem ante decessionem suam collocaret, epist. 13.

Offusum) Erga me: quia scripsisti humanissime.

Ingenium) Quia scripsisti elegantissime.

Opportuno) Ut ante, quam decedam, in provinciam venire possis.

C. Virgilius) Qui Siciliam propretor administraverat, ut in oratione pro Plancio. Mirum est, quam hic omnes in nundo consentiant veteres libri, cum habeant, *consul Virgilius*, qui numquam consul fuit. Ex littera C. quam librarii pro *Consul*, interpre-

tati sunt, vitiam fluxit.

De tua presertim dignitate) *Dignitas* hic pro honore potius, quam pro existimatione, quæ res gestas consequitur, Cicero usurpat, ut epist. 9.

Conjunctio) Quæstor enim ei, cui quæstor obtigit, arctissimo necessitudinis vinculo conjungitur, epist. 10. lib. XIII.

Quæcumque) Aliibi ponitur pro, *Omnia quæ*, subsequenter duobus verbis, ut: *Quæcumque facis, mihi gratæ sunt*: hic pro *Omnia*, simpliciter, unico subjuncto verbo: quidquid garrat inepta Grammaticorum turba; ubi enim eorum auctoritate, qui Latini sermonis usu & scientia floruerant, probari aliquid posse video; quicquillas contemno. Sic ad Attic. epist. 21. lib. III. *Te oro, ut, si quis erit, quod perspicias, quæcumque in partem, quam planissime ad me scribis*. Et ad eundem lib. XII. Et in Catilinam orat. 2. *Quæ sanari poterunt, quæcumque ratione sinas*. De Oratore: *Permultos excellentes in quocumque genere videbis*. Et Virg. l. III. *Æn.*

In te proficiscitur) Ad Appiam epistola 1. lib. III. *Intelligo, omni quæ a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissima*.

Mariæ tuæ) Quia cogitabat eum decedens provincie præponere, ep. 15. & ad Att. ep. 4. l. VI. cum de quæstore Mæcino bene non existimaret, ut ibidem ostendit, & epist. 3. ejusdem libri.

PAVLLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

EPISTOLAM I.

LIBRI III.

A *Pto*) Eius App. Clodii filio . qui cum P. Servilio Isaurico consul fuerat, anno urbis octauiv. Obiit post pugnam Pharalicam, ut auctor est Valerius libro primo cap. sexto . Rependitum ab hac gente Lueii prænomen, ob turpam duorum gentilium vitam, Suetonius ostendit.

Pul. re) Gentis Claudie fuere Pulcri, Neronis, Marcelli; patricii Pulcri & Neronis, plebei Marcelli, quod Aseonius alique tradiderunt. Nobilitatem hanc gentem duobus de triginta consulatibus, dictaturis quinque, censuris septem, triumphis sex, duabus orationibus, in Tiberii vita Suetonius dixit.

Imp.) Ea qua pugna sit hoc nomen adeptus, non apparet: rem tamen ab eo bene gestam, non modo hac inscriptio, quæ imperatorem nominat, sed ultima etiam epistola declarat: nam in ea suum studium Cicero in supplicatione ob res prospere gestas Appio decernenda commemorat. Speravit etiam triumphum, quem ei P. Dolabella ademisti accusatio, ut epistolæ suæ demonstrant, una Ciceronis, decima huius libri, altera Cælii, nona libri octavi.

Quod vidi) Et aperta sententia est, & ita legitur in septem antiquis libris. aliis placuit, *Quod iures*: quod quale sit, eruditi iudicabunt.

Reliquæ res) Quas ab illo de statu reip. audies.

Providentia) Providentia periculum vitæ. *Providentius* igitur dixit, pro, maioris cautionis; possunt enim in alienas manus litteræ pervenire.

Videntur alique non-gentes) Ut ali-

quid ego quoque tibi significem.

Ingenii) Quod amorem conciliat; ut enim corpori valetudo integra, color optimus, apta membrorum compositio: sic animo species quædam & pulchritudo ingenium est: omnis autem pulchritudo amorem conciliat.

Officii humanitatis) Latius patet humanitas, quam officium.

Gentissima) Ex quo intellexi, te bona fide necum in gratiam rediisse.

Carissimus) Ob inimicitias P. Clodii, Appii fratris, qui anno proximo perierat, a Milone, Ciceronis amicitissimo interfessus.

Quoniam tu ita vis) Tibi placet officii colli amicitiam nostram: quod si tibi non placeret, facerem invita Minerva; qui si officia, ut idem tuis quoque propinquis placeat; (tace Appium hortatur, ut reliquos Clodios, ob veteres cum P. Clodio inimicitias insecos, sibi reconciliet) eandemque Minervam, quam abs te non invitam habeo, ab ipso accipiam: ego plane hoc oon Minervæ magis, quam tibi, referam acceptum, & jure eam non tam Pallada, ut vocatur, quam Appiada, de tuo nomine, nuncupabo. Iocum autem Cicero quæsit in nominibus similiter desinentibus. In Mediceo libro Græcis litteris majusculis, ΠΑΛΛΑΔΑ, scriptum est.

Non invita Minerva) Feliciter, successu prospero, abiit in adagium, *Invita*, vel non invita Minerva aliquid *fuere*, epist. 25. lib. XII. *Causam tuam* ego non invita Minerva. Offic. libro primo: *Nihil dicit invita*, ut ajunt, *Minerva*. Et Horatius in Aræ poetica:

Tu nihil invita dices faciesque Minerva.
Cisla) Quod servus oomeo fuerat, idem

videm liberti resinebant, licet prænomen etiam & gentilium nomen eius a quo liberabatur, assumerent. *Cilix* autem hic vocabatur, quia sæpe a patria Iervi appellabantur, ut *Egypti* in ep. 13. lib. XVI.

Phniam) Ad te proficiscentem, cuius frui consuetudine, licet Cilicem habeam, valde cuperem, epist. 13. libro II.

Iuriconsultum) Eundem antea Ienulo, Ciliciz proconsuli, commendarat ep. ult. lib. I. Est autem is, de quo ep. 11. lib. VII.

Si non est) Non est locus a veritate secundus, ep. ult. lib. I.

Aliis) Quorum causas recipis, nec optime defendit.

Agis gratias) Quod humaniter eum trasset.

EPISTOLA II.

Contra voluntatem meam) Deposuit enim provinciam consul: qua de re in ep. 2. lib. V. in ea vero ad Catonem libro XV. si quisquam, inquit, fuit unquam reatus & natura, & magis etiam, ut mihi quidem sentire videor ratione atque doctrina, ab inani laude & sermonibus vulgi; ego profecto is sum. Testis est consulatus meus: in quo, sicut in reliqua vita, feteo ea me studiose sectum, ex quibus vera gloria nasci possit: ipsum quidem gloriam per se nunquam putavi expectandam; itaque & provinciam oratum, & spem non dubiam neglexi.

Cum imperio) Duabus legibus dato, Cornelia a senatu, curiata a populo.

Molestia) Confirmat illud, *Contra voluntatem meam*.

Quam ego sum) Artificium petentis: voluntatis enim optinæ significatio potrem elicit voluntatem.

Pro nostra summa conjunctione) Iure, Summa, dixit, quia coniungebantur & collegio, cum esset uterque augur, & benevolentia, post gratiam reconciliatum; itaque dixit ep. sequenti: *Sue. effiri conjunctionis & amissionis*. Et ep. 4. Collegii conjunctio non mediocriter vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas.

P.tra autem plurima) Habet ornamentum iteratio verbi; ut ep. 5. libro sexto: *Quotiescumque filium tuum*

video, *video autem frere quoties*) pollicetur ei studium meum. Vide illud, si qui sunt, qui volunt, qui pauci sunt, epist. 1. lib. I.

Ex S. C.) Dixerat enim senatus, ut duas provincias consulares, Syriam & Ciliciam, Bibulus & Cicero sortirentur. Cicero in Cilicia obtigerat. Huius S. C. mentio fit epist. 7. & 13. libro secundo, & septima libro decimo quinto; hic autem lex non nominatur, quia lata nondum eras, sed lata paulo post; nominatur autem ep. 7. lib. XV.

Quoad ejus facere poteris) Quantum in te erit: nota locutio.

Quasi deorsus) Lenitur interdum translatio præposito verbo, *Quasi*, ut ejusmodi alio: quod Cicero in Demetrii, & alii aliorum libri ostendunt.

In eo genere) Vide illud, in eo genere, ep. 1. lib. II.

Tui consilii est) Tu considerabis: Appii prudentiam, & simul modestiam suam, qui nihil petat nominatim, ostendit.

Pluribus verbis) Clausula in primis efficax ad impetrandum; nam & ea nominat, quæ movere Appium debeant; & id ipsum tamen dissimulat, ne dissidere videatur aut Appii voluntati, aut prudentiæ.

Res) Cum is, qui provinciam successori tradit, operam omnino dare debeat, vel honoris sui, vel reip. causa, ut eam quam maxime aptam, explicatamque tradat.

Pro se) Cur ego pro ipsa re plura dicam; cum satis ipsa pro se loquatur? patet enim, quid te in tradenda mihi, tui amantissimum, provincia facere oporteat.

Voluptatem esse capturum) Cum officii me tui niementem, gratumque cognosces.

EPISTOLA III.

Prædiximus) Vbi duodecim amplius dies, & valetudinis incommodo, & Pontinii, legati sui, expectatione commoratus es, ep. 8. lib. V. ad Att.

Præsidio) Ob metum Parthici belli. *Supplementum*) Ut ad hunc legiones, quas & Cicero, & Bibulus habuit, copias adderentur.

Bibuli) Cai Syria obtigerat, post Crassum a Parthis interfectum.

Legionibus) Plutarchus cum Cicero-
ne in Ciliciam ivisse narrat duodecim
millia pedum, duo millia, & sex-
centos equites; quamquam io equitum
numero suspicor esse mendam: non e-
nim cum duabus legionibus tantus vi-
detur equitatus esse potuisse; nisi si
sexcenti Romani, reliqui omnes au-
xiliarii, extra ordinem, metu scilicet
Parthici equitatus, qui post Crassine-
cem impioere Romanis provinciis vi-
debatur.

Salpicius consul) Ser. Salpicius Ru-
fus, ex tribu Lemonia, juris civilis
cognitione excellens, cujus praelaram
habemus epistolam, qua Ciceronem
consolat est libro quarto.

Pissurum se negaret) Ne exhauriret
militibus Italia, si forte delectum
novarum copiarum tempora reip. po-
stularent.

Multa quæsi sumus) Ego, & Bibulus.
Notandum loquendi genus, sic alibi,
Multa precas, & *Multa deos venerati*;
dixit Cæcio epistola septima lib. VI.

Tabellarii) Tabellarii dicti a tabel-
lis codicillorum, quod eas ultro ci-
troque ferrent ante chartæ & mem-
branarum usum: ut *librarii* a libris
arborum, in quibus epistolæ scribe-
bantur. Beatus Hieronymus epistola
quadragesima secunda ad Nicetam.

Coniunctissimo) Non refertur ad be-
nevolentiam; quorum enim proximie
subiunxisset, *Et amicissimo*? sed ad ad-
iunctionem auguratus, quæ alterum
alteri non leviter commendabat. Sed,
quia fieri poterat, ut, qui simul au-
gures essent, inter eos tamen amor
non esset; ideo intulit, & *amicissimo*:
ut se non solum collegii iure, verum
etiam benevolentia coniunctum Appio
significaret: nominat eandem collegii
coniunctionem epistola sequenti.

Pro nostra constantissima voluntate) Sic
quinque libri veteres: duo, & Medi-
crus, *Pro nostra consociatissima*; ut vo-
luntas utriusque post reditum in gra-
tiam, *consociatissima*, dicatur. Sin, *con-
stantissima*, retinemus; utriusque pa-
rem in constantia voluntatem, quæ
post reditum in gratiam officiis mu-
tuis declarata fuerat, significari cre-
damus: quam sententiam confirmat
illud epistolæ 13. lib. II. *Ego Appium*

valde diligo: neque ab eo diligi statim
captum esse, ut simulatrem deprehensus
fuit; nam & *honorificus in me consul*
fuit, & *suavis amicus*, & *studiosus stu-
diorum eorum meorum*: mea vero officia
ei non deuisse, tute ex testis, *Constan-
tiam suam infra quoque ep. 9. Cicero*
nominat. Quod quisque magis probat,
id lequatur. Alii, cur Cic. in Ap. vo-
lueros appellari *constantissima* posset,
dicant se nescire, cum ea magnis si-
multatibus interrupta sit. Cic. autem
id agit, ut ostendat, etsi Appii con-
suetudine propter ioinicitias P. Clodii
sit alias, numquam tamen ei se fuisse
iniamicum, neque suam in illum pri-
stisiam voluntatem unquam fuisse in-
iuratum. Epistola etiam huius libri
p. ita scribit: *Consistentia meæ constan-
tias erga te voluntatis*.

Integrum) Abesse tamen tres coh-
ortes cuperit; mendax igitur Fabius,
veræ autem Appii ad senatum litteræ
de militibus dimisso, ep. 6.

S. C.) De non imminuendis copiis.
C. Pontinius legatum) Prætorium,
ac triumphalem. Huoc *Isæartus*, &
Isæartus Græci libri nominant; ex
Latino alii *Pomptium*, alii *Pompinum*;
nonnulli, quos secutus sum, *Poni-
cium*, ut inter Romanas gentes, quæ
in ius desinebant, agnoscatur. Cic-
ronis, Ciliciz præconsulis, quæsto-
res fuere L. Mescinius, Cn. Volusius,
G. Cælius; legati, Q. Cicero ejus fra-
ter, C. Pontinius, M. Anneius, L.
Tullius; tribunus mil. Q. Fufidius;
præfectus evocatorum, Antonius; præ-
fectus fabrum, Q. Lepa; scriba, M.
Tullius; accensus, Pausanias; inter-
pres, M. Marcellus. De quæstore Me-
scinio, ep. 19. & 20. lib. V. ep. 26.
lib. XIII. ep. 6. lib. XVI. De Volu-
sio, ep. 11. lib. V. ad Att. De Cælio,
qui paucis diebus ante, quam Cicero
decederet, in provinciâ venit, ep.
19. lib. II. & ad Att. ep. 5. lib. VI.
De legatis, ep. 4. lib. XV. De tribu-
no mil. ep. 12. lib. XIII. De præfe-
cto evocatorum, ep. 6. h. lib. De præ-
fecto fabrum, ep. 7. h. libro. De scri-
ba, ep. 20. lib. V. De accenso, ep. 7.
h. lib. De interprete, ep. 54. lib. XIII.

EPISTOLA IV.

Calodio) Praefecto fabrum , ep. 8.
Mum studium erga te & officium)
 Studio voluntas , officio res ipsa declaratur .

Q. Fabius) Fabiam gentem a Fabio ,
 Hercules filio , dictam , ait Plutarchus :
 id probare videtur Festus , apud quem
 scripta sunt hæc : *Fovii , qui ante Fabii*
dicuntur , dilli , quod princeps gentis
ejus ex ea natus sit , cum qua Hercules
in fœdera convoluit . Deinde subjungit :

Alii putant eum primum ejusdissi , quom-
admodum vrsi & lupi fœderis caperentur .
Virgilianus) A Virgiliis iō Fabios
 adoptionis jure tranſierat .

Flaccus) Valeriorum cōgnomen .

M. Cælius Cn. F.) Qui hoc anno
 ædilitatem curulem cum M. Cælio petiit ,
 ep. 2. lib. VIII.

Libro augurali) De augurum disci-
 plina scripto : de quo fit mentio epi-
 stola nona & undecima , & apud Festum .

Amantissime) Amore enim adductus
 videbatur , ut eum librum ad Cicerone-
 nem scripserit .

Misti) Vnum Appius miserat , reli-
 quos missurum se pollicitus erat ,
 ideo epistola nona : *Velim , quod reli-*
quum est promissi ac muneri tui , mihi
persolveris . Et epistola undecima cum
 scripſisset Appius , *conſeſſiſſe jam ſe re-*
liquos libros , ac missurum ; respondit
 Cicero : *Augurales libros ad commune ut-*
riusque nostrum etiam serva .

Summa necessitudinis officia) Quæ sum-
 ma esse possunt nostræ conjunctionis
 officia . Placeret , *Summe necessitudinis* .

Conſulatum) Non obscura erant , sed
 patebant , ep. sequenti , & 34. libro
 decimo .

Ex quo tempore) Depositæ ab Ap-
 pio & Cicerone inimicitias jam ante
 P. Clodii necem , atque adeo ante Ap-
 pii consulatum , indicat epistola decima-
 tertia , & lib. secundo epistola decima-
 tertia , & oratio pro Milone .

Duorum ætatum) Senescente jam Pom-
 peio , Bruto Iuvene : utrumque cum
 laude nominat ep. 11.

Filii tui fœderum) Duo Pompeii fi-
 lii fuere , Cneus , & Sextus . Appii
 generum puto Cneum fuisse , nam Sex-
 tis conjugem Libonis filiam apud Dio-
 nem invenio .

Generum tuum) Postea Portiam , Ca-
 tonis Vticensis , avunculi sui , filiam ,
 dedit uxorem , Appii filia dimissa :
 quod ex epistolis ad Atticum intelli-
 gitur .

Collegii) Cum augur uterque esset ,
 ep. 13. lib. II.

Honorificum a te adprobata) Scripto ad
 me augurali libro , ep. 9. & 11.

Non mediocris vinculum) Apud maio-
 res enim non modo amicitium viola-
 ri fas non erat , sed ne cooptari qui-
 dem sacerdotem licebat , qui cuiquam
 ex collegio esset inimicus , ep. 10.

Ne mutetur) Licet nihil te , mea
 causa , contra commodum tuum velim
 fatere .

EPISTOLA V.

T. Rosces) Verhem Lydiæ .

Neminem possisti) Caput benevolen-
 tiam ab Appii prudentia .

Ex alio repetita) Hæ Ciceronis lit-
 teræ non exstant .

Confirmata) Mutuis officiis .

Fide) Fidem nominat , quia redie-
 rant in gratiam , ep. 8. *Si quis est ,*
qui neminem bona fide in gratiam putet
redire posse ; non nostram is perfidiam
coarguit , sed indicat suam .

Vt mihi consuleres) Vt mihi expedi-
 tum provinciam traderes .

Mea ratio) Meum provinciale mun-
 nus , totum negotium , quod ad pro-
 vinciam pertinet .

Solutior) Sine impedimento , sic ep.
 9. lib. primo : *Si mihi essent omnia so-*
lutissima : pro , si meam voluntatem
 nulla res impediret . Quod autem hic
 dixit , *Mea ratio facilius ac scintior* ,
 ep. 2. *Facilius erit quasi decusculi mea*
temporis .

Serpiunt illud) Nam apud bonos vi-
 ros gratta gratiam parit .

Quibus adhuc) Post reconciliationem
 residens nonnumquam veteris odii reli-
 quæ , præsertim si graviore injuriæ
 antecesserint , quales a P. Clodio , Ap-
 pii fratre , Cicero tulerat ; ideo sus-
 picari poterant homines , non esse
 Appio Ciceronem amicissimum , ep. 8.

Neque enim consiliorum personis) Cum
 Cicero & Appius consulares augurali-
 que essent , clarus igitur uterque trans-
 latio a fabulis , in quibus veterum he-
 roum , aut regum , id est aō obſcu-
 ras ,

ras, sed illustres personas histriones sustinebant.

In causa) In negotiis. Dixi *Causam* id sæpe appellari a Cicerone, quod proprie ad aliquem pertinet: vide illud ep. 1. libro primo: *In causa hæc sunt.*

Tunc mihi ille dixit, quod *classe tu velles decedere*. Sic locus epist. 28. lib. VII. *Atimini*, quod *mihi desipere videbare*. Aut distingue sic: *Tunc mihi ille dixit*: quod *classe tu velles decedere*, *persere accommodatum tibi*, &c. ut sit, *Quod*, pro *quia*.

Ad Sidam] Præponit *Ad*, cum sit loci nomen proprium, ut epist. 3. lib. VIII. *Ad Capuam*, *ad Iuvernam*. Sed hunc locum ex epistola sequenti, in qua *Sida* nominatur, aliquis fortasse mutavit; nam libri veteres, etiam Mediceus, habent, *Ad illam*, quod ferri potest.

Laodicea) Vide, quæ diximus epist. 17. lib. II.

Ad meum adventum] Vtique ad meum adventum.

Tua ratio) *Ratio* non est voluntas, non negotium, non consuetudo, non consilium: quid igitur? unico verbo non satis videtur explicari posse: hic quidem, *Tua ratio postea est immutata*, valet, Mutasti quod te facturam ostenderas, non eadem fuit sententia tua. Tale illud ep. 8. *Mea ratio in tota amicitia nostra constans & gravis reperitur*. Vide, quæ diximus in eo loco, *Mea ratio fuit alia*, ep. 9. lib. I.

Præterit Rel. Sext. puto] Non erravit, nam eo die Laodiceam pervenit, ep. seq. & ad Att. ep. 16. lib. V.

Mihi debetur] Vel in provincie commoda, vel in annum ipsius victum, vel in stipendia militum eroganda.

Ad exercitum] Quem Appianus reliquerat, cuius mentio fit ep. 2. Sic ad Att. ep. 15. lib. V. *Inter Laodiceam fructum ad me. Sext. in castra in Lycæoniam*. Quamquam, si Plutarcho credimus, duas legiones Cicero ipse in Ciliciam transegit.

Ad Lyconium] In Lyconia, ubi erat exercitus, ep. sequenti, & 4. lib. XV. ad Att. & 15. lib. V.

Fallit] De itineris ratione.

Ab re ipsa] Ab ipso negotio: quo fortasse diutius impediat, quam ut

possem circiter idus Sext. ad Iconium esse.

Oneris tibi imponere nec audeo quidquam, &c.) Non potuit neque veredundius petere, neque vehementius.

Quod tuo commodo fieri possit] De hoc loquendi more satis diximus epist. 1. lib. I.

Magni interest] Ut colloquerentur de utriusque institutis in irrenda provincia, in quibus, quod & hæc ad ipsum Appianum, & ad Atticum epistolæ declarant, non idem uterque sentit.

Si quis cesset] Retinet modestiam suam: quod enim de Appii voluntate suspicatur, id in casum convertit.

Constabant] Sic locutus epistola proxima.

Scævola] Mucie gentis cognomen: hic vel Appii legatus, vel quæstor in provincia fuerat.

Vellem potuisse obsequi] Sic antiqui omnes libri, non *potuisset*, quod est in impressis: nihil igitur mutandum, cum alibi quoque sic locutus Cicero sit, ut ep. 1. lib. VII. *Vellem a principio te dedissem amicissime munusculum*; & ep. 11. lib. VIII. *Vellem mecum fuisset*.

EPISTOLA VI.

Non magis mihi faves] Non minus a te, quam a me ipso, prestari amicitie nostræ ea, quæ debentur officia cupio.

Mea facta] Quod a me factum est, ut te convenire antequam decederes. *Quævis ex Phania*] Epist. quinta.

Nesse locum] Honestiorem scilicet, quam reliqui liberti.

In prima provincia] Dixi jam, primam urbem provincie Laodiceam fuisse epist. proxima.

Vbi me quamprimum videre possis] Ut Laodiceæ, id est, in prima provincia; quod L. Clodius dixerat; mos enim fuit, ut ii, qui decedebant, successorem expectarent in prima provincia. Ad Atticum ep. 26. lib. duodecimo.

Eo discessisti] In ultimam provinciam: de quo sic ep. 16. lib. V. ad Att. Appianus, *ut audivis nos venire*, in ultimam provinciam se coniecit, Tarsum usque, ibique forum agit; & ibidem epist. sequenti.

Ad decedendum] Lex Cornelia, L. Sallæ

Sulla dictatoris, concelebat rectoribus provinciarum, ut per triginta dies post successoris adventum in provincia morari possent.

Aieni) Non amici, nulla necessitudine conjuncti.

Tarsum) In Ciliciam, in ultimam provinciam: quod dixit epist. 16. libro quinto ad Att.

Est esset in multis) Absent hoc a meo vetere libro: & sane glossena esse potuit antecedentium verborum.

Forum agere) Ius dicere, ep. 8. & ad Attic. epist. 16. libro quinto, & Festus.

Succedi) Pro, succellum iri: unus antiquus liber, *Succedere*.

Adjuncti mihi) Cum tu, absente me, Tarsi forum ageres. Non dicit, *Absenti a provincia*, cum in eam iam venisset, quod supra infraque ostendit: sed absenti ab eo loco, ubi forum Appius agebat.

Detrahitur) Tua jurisdictione Tarfensi.

Precise) Exiles legiones vocat epist. 16. lib. V. ad Att.

Abesse tres cohortes) Facta seditione, quinque nominat ep. 4. lib. XV. *Cum*, inquit, ante adventum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus; quinque cohortes sine legato, sine tribuno mil. denique etiam sine centurione ullo apud Philomelum confuderunt; reliquis exercitus esset in Lyconia: M. Anneo legato impetavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret. Cohortem ex pluribus manipulis constare, ait Varro lib. IV. in ea fuisse homines quingentos, Valerio Maximo, Plutarcho, Celsare, Appiano testibus probatur: nam Valetius dux Camertum legiones a C. Mario civitate donatas, Plutarchus mille Camertes ait. Iam Caesar libro tertio Bell. Civ. cum dixisset: *Cohortes ex, expleverat*, subiunxit: *Hec erant millia xv.* Idem pugna Pharsalica quamvis aciem ex sex cohortibus constituit: quod Plutarchus in Celsare confirmat: at eos fuisse tria millia, & idem Plutarchus in Pompeio, & Appianus quoque plane narrat. Postea, re militari commutata, sexcentos in cohorte video fuisse: nam Cincius apud Gellium legionem ex centuriis sexaginta, cohortibus decem constituit.

Ne litteras quidem ullas) Cum re

quotidie caspandarem. Tantum tamen abest, ut ipse veneris, ut ne litteras quidem ullas a te acceperim. Hic non video, cur mutari quidquam necesse sit.

Evocatum) Milites erant emeriti, subito ex agris in militiam evocati: quos Cicero ex S. C. in provincia contraxerat: ut ep. 4. libro decimo quinto. Crassinum evocatum in prima acie contra Pompeianos procurrentem nominat Caesar lib. III. Bell. Civ. Evocatos etiam Antonius habuit in Mutinensi certamine. epist. 30. lib. X. & Octavianus, Dio lib. XLV.

Cohortes) Quas secum Appius habebat; nam exercitus universus erat in Lyconia, unde abesse dixit tres cohortes ep. 15.

Aliquid negotii gerere) Contra sempiternos hostes Amanienfes, epist. 10. lib. II. & 4. lib. XV. & ad Att. epist. 19. lib. V.

Litterae tuae) In quibus, cupere se eum Ciceroe congredi, scripserat Appius.

Secus) Male, secus ac vellem; sic, *aliter*, usurpabant, ut lib. II. de Rep. apud Gellium: *Cum ad villam venisset, & omnia aliter offendisset.*

Loci) Occasionis.

Correris) Aliquo in me officio. *Salva lege*) Quae ultra dies triginta, post successoris adventum, non permittebat in provincia permanere.

Prædixit Kal. Sext.) Sic ep. 2. 4. libro XV. & ad Att. ep. 16. lib. V.

In Ciliciam) A Laodicea in Ciliciam, ep. 4. lib. XV.

Per Cappadociam) Nam & alia erat, etque brevior, in Ciliciam viam quam cur omiserit, exponit epistola 4. libro XV.

EPISTOLA VII.

Certe imp.) Sic est inscribendum, non, *procos.* Scripsit enim, ut ipse ait, hanc epistolam Laodiceæ: quo se contulit naviis contentis, id est, Amanienfibus victis, qui victoria imperator appellatus est, & Pindenifeso expro. Fuit autem Laodicea a III. Id. Febr. usque ad Non. Maji: quod ep. 2. lib. VI. ad Att. ostendit.

Legati Appiani) Quos monumentum exstruere ad Appii laudem cupientes

Cicero impediatur, epist. 9. Appianos populos in conventu Synnadeni Plin. lib. IX. cap. 29. nominat. Alii sunt autem legati, de quibus ep. 8. illos enim queritur Appius prohibitos esse ire Romam ad se laudandum, horum autem adificationem impeditam.

Volamen) Litteras *Volamen* appellat, non quod involuta clauderentur, (plicabantur enim epistolæ, involuebantur autem libri) sed quod earum longitudo speciem voluminis efficeret ; itaque subiecit, (ut unas litteras hic *volamen* appellari constet) *Radem epistola pectus* ; sic epist. 30. lib. XII. *Non te epistolis, sed voluminibus læscerem* ; pro, ita longis, ut voluminum instar essent. Alibi vero *epistularum volumina* nominat, quia descriptæ multæ, circa lignum essent involutæ : ad Att. lib. IX. epist. 9. *Evolyi volumen epistularum tuarum*. Ad Tironem, epist. 17. lib. XVI. *Tuas epistolas via referri in volumina*. Et Tullianæ quæstiones *volumina* appellat. Plinius quoque suos Nat. Hist. libros, *volumina* ; Ovidius quindecim libros *Metamorphoseos*, *ter quinque volumina*. *Umbilicos* ligna illa, quæ voluminibus absolutis adderentur, ideo dicta, quod umbilici nostri formam imitarentur, Porphyrio scriptum reliquit ; inde natum, *ad umbilicum decere*, pro absolvere : quod Horatius de suis jambis dixit : *pervenire ad umbilicum*. Huiusmodi autem umbilicos non modo ligneos, verum etiam olleos, corneove ornamenta gratia interdum fuisse, idem Porphyrio auctor est : pungi etiam solitos, Martialis. Extremæ partes, quod ; extra volumen eminentes, cornuum similitudinem præ se ferrent, *cornua* vocabantur : quibus ornamentum ali-quod addi solitum, offendit Ovidius, cum librum suum elegia prima Tristium sic alloquitur :

Candida nec nigra cornua fronte geras.

Nec geras candida cornua, quæ fortasse sunt indicia latiora, cum sit atrata frons, qualem in calumitate nostra decet esse. Est enim *frons libri*, exterior voluminis pars : *frontes* vero cum appellantur, exterior, & interior : itaque dixit idem proximo inferiore versu :

Nec fragili gemine poliantur pumice frontes.

Et Catullas :

Cui dono lapidum novum libellum, Arida modo pumice expositum?

Martialis quoque *pumicem* libri *frontem* dixit libro primo.

Edificationem) Templum, opinor, Appio erigere volebant, ut optimæ de rep. merito.

Peracite) Excogitasti enim, quod a me cogitatum non est.

Tributa) Quibus Appio monumentum extruerent.

Reorissim) In Asiam ; nam, cum in provinciam venisset, a Laodicea in Ciliciam profectus est ; ibi pagnavir cum Amanienlibus, Pindenidumque cepit ; mox, aktivis jam confectis, Laodiceam in Asiam rediit : unde rursus ad absolvendam iurisdictionem Tarsum in Ciliciam ivit.

Equitatem) Ironia.

Tributa) Quæ civitates imponebant, ut collecta pecunia adificaret.

Non potram) Rem causamque cognoscere.

Ad me) In Ciliciam : ut ibi de toto negotio cognoscerem.

Liberto) Accensius natus libertis deferri solitum, indicat epistola 16. ad Atticum libro quarto, in qua Antiochus Gabinius quidam, A. Gabinii libertus & accensius nominatur ; & epist. 1. lib. I. ad Q. Fr.

Accenso meo) Apparitorum multa genera, inter quos accensi quoque erant, dicti, quod sæpius ad necessarias res accirentur, ut ait Varro.

Audivi, cum diceret) Sic lib. II. de Orat. *Sepe ex socio meo audivi, cum is diceret, socrum suum Lelium semper ferre cum Scipione solum rusticari*.

Vigilia) Nox in tres vigilas, & in quaternas horas vigilie dividebantur.

Fabrum) Qui exercitum sequebantur, ut administrarent, quæ ad bellum necessaria viderentur. *Fabrum* autem, non *Fabrorum*, probasse Cicero videtur ; de quo sic in Oratore : *Iam, ut cæsarie tabule loquuntur, fabrum, & procum, adeo dicere, non fabrum, & procurum*.

App. Claudio) Patriciæ gentis, consulari, augurali, opibus, ingenio, propinquis, affinis florentissimo : ut

omit.

omittam antiquorum mobilitatem, de qua diximus ep. 1.

Imperari) Appellato & a militibus, & ab senatu : qui etiam ei ob victorias supplicationes decreverat ; epist. ultima.

Ambitiosus) Studiosus : cum nullo officii genus soleam pratermittere.

Quid ni ! Ciceronis, non Appii verba ; ideo parenthesi includenda. Cui non crederem, inquit, id a te dictum, cum te tuæ gentis antiqua nobilitas superbum faciat ?

Appius Lentulus) Appius succedens Lentulo decedenti.

Prudentia) Naturalem significat ; nam separatim deinde rerum utrum nominat.

Urbanitatem) *Urbanitas*, & *dicacitas* non idem sunt ; itaque Demosthenem, ait Quintilianus, urbanum fuisse, non dicacem ; *urbanitatem* autem esse illam, in qua nihil absonum, nihil agreste, nihil inconditum, nihil peregrinum, neque lenis, neque verbis, neque ore, gestive possit deprehendi, ut non tam sit in singulis dictis, quam in toto colore dicendi : quales apud Græcos *αἰνωσιμὸς* ille, redolens Athenarum proprium saporem. Cicero autem in oratione pro Cælio : *Maledictio nihil habet propius præce contumeliam : quæ si petulantius jactetur, convitiis ; si facilius, urbanitas nominatur.*

Virtus) Habere enim similitudinem quamdam urbanitatis.

Appietatem) Productione nominis fit sonitus auribus ingratus ; & simul ipsæ res, nomini subiectæ, deformatur. Appius autem novum Ciceronis nomen, præ suo, Leontulicæ contemnerat ; quam superbiam irridet Cicero, Claudicæ familiæ insulam, ut ex omni præter historia, & his maxime Taciti verbis lib. I. *Tiberium Nerone, memoriam avaris, spectatum bella, sed veteris atque infixa Claudicæ familie superbia.*

Ornamenta virtutis) Ipsam virtutem, a qua nullum abest ornamentum : vel, *ornamenta* illa, quæ a virtute proficiuntur : cum Appietas & Lentulitas omnia quidem speciosa sint, virtutis tamen ornamenta non habent.

Hominum opinionibus) Nam re vera non sunt, amplissima, si virtute ca-

reant ; vulgus autem ipsam tantum honorum speciem admiratur.

Vobis reliquissent) Qui ea nomina sua virtute nobilitarunt : quorum vos nomina retinetis, virtutem non imitmini. Ostendit Appium non a se ipso, sed a majoribus nobilem esse.

Maxima imperia) Præturam, & consulatum, quæ vocantur *imperia* : unde illud lib. IX. ad Att. *Consules nos rogantur a prætoribus, quod majus imperium regeri a minore non sit just.* Præstant autem potestate ceteris omnibus magistratibus : ideo *maxima imperia* vocantur ; nam censura, licet inter majores magistratus, imperio tamen carebat.

Ad honorem) Summus enim honor consularis : de quo sic Livius lib. II. *Libertatis originem inde magis, quia annum imperium consulatus factum est, quam quod diminutum quidquam sit ex regia potestate, numeres.* Omnia jura, omnia insignia primi consules tenere : id modo tantum est, & ne, si ambo factos haberent, duplicatus terror videretur.

Ad gloriam) Patefacta enim & oppressa Catilinæ cojurratione, tantum adeptus est gloriæ, nihil ut expetere amplius posset.

Superiorem nunquam) Quod Appio re ipsa detraxit, verbis restituit ; nam, eam dixit : *Viros eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabat ;* nimirum his viris non esse Appium similem ostendit : rursus, cum se non esse Appio superiorem fateatur, nec sibi tamen quidquam ad honorem aut gloriam deesse, ornari Appium amplissima laude, qui sit ei par, qui sibi nihil nec ad honorem, neque ad gloriam adquirendum putet.

Vel Cæsum Pompeium) Appii sententiam Pompeii sententia ac judicio debilitat : ut in forensibus causis, ubi testibus res agitur, opponuntur ignobilioribus clari viri, egentibus locupletes.

Omnibus, qui unquam fuerunt) Solus enim ad eam diem ter Pompeius triumphaverat, ex tribus orbis terrarum partibus victoria comparata.

P. Lentulum) Hunc nominat, cujus beneficio in patriam redierat, ne videatur eum proprie nominasse, cum dixit, *Lentulitatem* ; potest enim nomen illud in omnes Lentulos, qui nobis

nobilitatem a maioribus accepissent, non in hunc, qui sua virtute clarus erat, cuique Cicero plurimum debebat, cum quadam contumelia confecti.

Quem mihi ipsi antepono | Praclarum artificium; nam, si de me vobis parum speravi, esse factum; & Lentulum mihi ipsi antepono: sequitur, ut eundem vobis quoque anteponam; quid igitur laborem, si tu me quasi movum hominem, contemnis, te autem, tamquam nobilem, magni facis, cum dixeris, *Cicero Appio noluit*: nam eos viros, quos & mihi, & tibi antepono, aliter existimare video.

Si aliter existimas | Si dissentias a Pompeio & Lentulo; & ideo me contemnis, quia novus homo sum.

Nihil errabis | Non est hoc sine quadam Appii contentu: ita enim esset, quasi ruditer peritior doceat, & quasi, nobilitas quid sit, Appius ignorare videatur.

Ut, quid sit civitas, quid sit nobilitas, intelligas | Ut intelligas, utrum idem sint, an inter se differant *civitas*, & nobilitas. Quasi dicat: fuleris, cum vel te putas; quia sis *civis*, hoc est, claro genere natus, ideo nobilem esse; vel me, quia non sum *civis*, propterea nobilem esse non posse: potest enim *civitas* esse, ubi non sit nobilitas; & nobilitas, ubi non sit *civitas*. Nobilitas enim a maioribus non accipitur, sed virtute, magnisque in republ. meritis comparatur. Hæc fuit Athenodori sententia: quam homo novus Cicero libenter probat. Aristoteles autem in Politicis libris nobilitatem in maiorum claritate, & in opibus ponit.

Sandonis filius | Patris nomen adjunxit, ut eum distingueret ab altero Athenodoro, ejus æquali; nam, ut ait Strabo lib. IV. Athenodori duo fuere: quorum alter, qui Cordilios vocatus est, cum M. Catone vixit, & apud eum obiit; alter vero, Sandonis filius, quem & Cananitam a quodam vico appellant; Cæsar Augusti præceptor fuit. De hoc ipso Athenodoro Suidas mentionem facit: & idem Sandonem Philosophum nominat, hujus, opinor, Athenodori patrem.

Quid de his rebus | Quid de præ-

stantia, quid de nobilitate scripseris.

Amicissimum | Epistole clausula non caret arte; lenit enim amoris commemoratio animum Appii, iratum fortasse ob superiorem: ita Cicero non solum causam, sed etiam humanitatem vincit.

Laborarum | Cum aliis in rebus; de quibus epist. 9. tum in supplicatione tibi decernenda; de qua epistola ultima.

Illa cura | Hoc te movere non debuit: alios habeo cupidos honoris mei, maxime vero Cn. Pompeium: quem significat, cum ait; *Marxæ Zeux*: recitat autem Agamemnonis verba apud Homerum, contra Achillem, lib. Iliad. I. *Apud me alii quoque, qui me honorabant, maxime vero confiliiarius Iupiter*: ut, quemadmodum Agamemnon suum Iovem appellavit Nestorem, sic de Pompeio Cicero intelligat, a quo se atvari vehementer putabat; aut nihil proprie de Pompeio; sed universe de amicis omnibus dixit, licet extrema Homeri verba ad unum spectent. Fortasse etiam non scripsit Cicero illud, *Malice de juvenera Zeux*, sed aliquis addidit, ut versum absolveret; ignarus Ciceroniani moris. Quid enim notos Poetarum versus a primo ad ultimum nominaret? exemplo illud est (ut omittam alia) epist. 18. lib. VI. *Tu s' apere idpara*.

Natura | Naturæ viria nonnihil excusantur: simul igitur & accusat, & excusat Appium.

Non pericias | Si tua mihi officia defuerint, non tua quidem culpa, sed quod *philartus* natura sis, & calumniis in amicos delasteris: ego tamen resinebo constantiam meam; officia, quæ soleo, in te conferam: quæ si tibi minus grata fuerint, non laborabo.

Conscientia officii mei | Veritas enim, & innocentia, suis frera viribus, animos addit: delicta vero sequitur metus & humilitas.

Benevolentia | Simulare enim, aut dissimulare, aut omnino quidquam celare, benevolentia non patitur: quod etiam indicat illud ep. 14. lib. I. ad Att. *Nihil mihi nunc scito tam digne se, quam huiusmodi eum, qui cum amicis, quæ me cura aliqua affligunt, non commu-*

amicum, qui me ames; qui sapias: qui cum loquar, nihil fingam, nihil dissimulem, nihil obsequar.

Certo judicio susceptum) Eo susceptam animo, ut perpetuo conservarem. Hoc dicit, ne videatur fide in gratiam relisisse, quod suspicari Appium videbatur, cum in malam partem acciperet ea, quæ minime contra ejus existimationem a se fieri Cicero voluerat.

Quoad tu voles) Ita suam humanitatem declarat, ne pluris tamen, quam ejus dignitas serat, Appii amicitiam æstimare videatur: tale illud ep. 2. lib. V. *Memento in voluntate, & quoad voles tu, permenebo.*

EPISTOLA VIII.

Ut ad urbem esses) Antea, *isses*: ut nos, *esses*. *Esse* autem ad urbem dicebantur, qui cum potestate provinciali aut nuper e provincia revertissent, aut nondum in provinciam profecti essent; sic enim scripsit Alconius: eoque modo Cicero, Salustius, & alii ejusdem ætatis locuti. Solebant autem, qui ob res in provincia gestas triumphum peterent, extra urbem exspectare, donec, legelata, triumphantes urbem introire possent. Et de triumpho Appium cogitasse, ex epist. 10. cognoscitur; ne triumpharet, accusatione Dolabellæ factum est, epist. 6. lib. VIII.

Refrigerato) Imminuto: sic in Verrem, *Refrigerata accusatio*; manifesta translatio: cum adionem vis frigoris impedit. Sic ad Dolabellam, epistola decima libro nono: *Vnum veror, ne Asina Cesaris refrigeret.* Contra Calpurnium dicitur id, quod sine intermissione fuit; epistola prima libro octavo: *Rumores caluerunt*: ad Attic. epist. 16. lib. IV. *Indicis calent.*

Hominum provincialium) Quibus de meo in te animo falsa narrandis credidisti. Phryges, & Lycæones nominat epist. 10.

Brevi responderem) Brevis responsio non fuit: sed brevis fortasse præ Appii querelâ; dixit enim: *Cum tu tam multis verbis ad me de improborum eversione scripsisses.*

Definitum aut tertium) Nam neque

rem nominaverat Appius, ex qua non esse sibi amicum Ciceronem coniceret: neque certa signa posuerat, cum ex vultu & taciturnitate de Ciceronis animo conjecturam faceret.

Pro tribunali) In tribunali: ut *Pro costris, pro æde*; sic enim Festus interpretatur.

Possim intelligere) Quid conscius mihi sum animi erga te mei: ex quo sequitur, ut, quid a te dicatur, non intelligam.

Ex superiore, & ex æquo loco) Et pro tribunali, & privatis in locis.

Ad legatos) Questus erat Appius, quod legatos civitatum Romanæ ire, ut Appium in senatu laudarent, prohibuisset.

Elegantius) Commodius: quia ita sumtus civitatum minui, ne tuam tamen dignitatem imminerem.

Iustus) Quid enim iustus, quam levare sumtibus egentissimas civitates, præsertim cum ipæ postulent?

Totum genus legationum) Hanc unam ob causam legatos Romam ire, ut te laudarent, neceiebant.

Tuo nomine) Tui laudandi causa.

Principes) Primarii cives.

Cum solvendo non esset) Cum ea tributaolvere non possent: ad Articum epistola decima lib. XIII. *Magis solvendo non erat.* Off. lib. II. *In precantiis creditis occultat suum gaudium, ne videatur non fuisse solvendo.*

Sapientem) Sapientis autem est, inania contemnere.

Ut non loquimur) Non quod, *Verbum*, novum esset verbum, cum eo Plautus quoque non semel usus esset; sed quod nova significatio; quod enim peregrini homines ab urbanis morum elegantia & lepore vincebantur; inde captum Ciceronis ætate, *urbanus homo* dici, pro eo, cujus in factis aut dictis nihil odiosum, nihil inconditum, nihil turpe notaretur: epistola etiam proxima urbanitatem in Appio laudavit.

In ea enim civitate) Ex his verbis; proxime legendum, *Synnadenfium*, non *Myndenfium*, conjicio: cum dixerit jam, *Idque me arbitror Synnadiæ pro tribunali multis verbis disputavisse.*

Consilium totum) Ut Romam venirent tui laudandi causa.

Suo sumtu) Non civitatum; dixit enim: *Vt sumtus egentissimarum civitatum mimetum.*

Legitimo) Quantum lex Cornelia concedebat: *epist. 10.*

Quid enim reprehendi potest) Ex his, quæ Synnadis pro tribunali disputavit. *Quæsi consulto*) Quia de industriis visus est elicere, ne quis iniussu suo Romam proficisceretur; ut impedimentum profecturis Romam legationibus obiceret.

Si cuius aures) Querit enim causas discordiarum.

Edictum) Ex quo in provincia jus dicerem.

Translatitium est) Visitatum, quod ad omnes consuetudinem transfertur: sic Cælius *epist. 5. Nesci hoc translatitium.* Ad Att. *epist. 23. lib. III. Alterum caput est translatitium de imponitis.* In Verrem: *In re tam ostensa, satis est ostendere omnes antea jus ita disisse, & hoc vetus edictum translatitiumque esse.* Suetonius in Nerone: *Raptum inter maximos imbres translatitio punire testulis.* Et Plin. *lib. X. cap. 50. Hoc primum antiquis canonicum interdicitur exceptum invenio, jam lege C. Fennii rescissus, ne quid volucrum poneretur, præter unam gallinam, quæ non esset altitudo; quod deinde caput translatitium per omnes leges ambulavit.* Hæc igitur est sententia Ciceronis. Quod edicam, ne legati Romam iniussu meo proficiscerentur; ex quo suspicatus es, me exquisivisse aliquid, in quo te offenderem, novi nihil feci; aut a me exquisitum, ut minuerem dignitatem tuam: translatitium id fuit, usitatum antea; cum enim nec privata rei causa; nec ut homini privato, nec ut in privato loco, sed ut in senatu gratias tibi agerent, mitti legatos intelligerem; cur in eo me de tua privata contumelia cogitasse putas? quod si tua privata res, non publica, ageretur; querendi fortasse de me si nunc viderem, speciosum tamen causam haberes: nunc, si privata rei causa legari credidisses, plane delapsus fuisses.

Publico orbis terre consilio) Orat. IV in Antonium: *Senatum, id est, orbis terre consilium, delere cepit.* Et in eundem VII. *Turpe est, summo consilio*

orbis terre, præsertim in re tam perspicua, consilium intelligi desuisse.

Ex. loc. eos) Privari eos proficiscendi potestate, qui me in castra ad Iconium, & qui trans Taurum persequi non possent; nam si oec iniussu Ciceronis Romam ire, nec eum persequi trans Taurum poterant, ut eundi facultatem impetrarent, videbantur excludi, id est, prius omni eundi Romam potestate privari. Hoc suspicatus erat Appius. Cicero resellit.

In castra) Ad Iconium: *epist. 5. 6. & ep. 4. lib. XV.*

Trans Taurum) Iconium enim cis Taurum fuit.

Commoratus) *Hidum Laodiceæ, quæ triduum Apameæ, triduum Synnadis, totidem Philomeli;* sic enim scripsit ad Catonem *epist. 4. lib. XV. aliter tamen ad Att. epist. 16. & 20. lib. V. Commoratus autem, quia ius in his oppidis dicitur: Quæ iustitiam nihil quæsitibus, nihil lenis, nihil gravior esse potuisse; scripsit ad Attic. ep. 20. lib. V.*

Venditionem tributorum) Cum enim exigi celeriter tributa non possunt, venduntur alicui, qui, quanti emit, tantum statim de suo numerat: deinde exigit acerbissime, accepta rogeodi potestate.

Capitum, atque officium) Cum per singula capita, atque officia eriguntur tributa per eos, quibus vendita sunt. Festus: *Tributorum collationem cum sit alia in capite, alia ex censu, dicitur etiam quoddam temerarium, ut post urbem a Gallis captam collatum est, quæ proximis quindecim annis census alius non erat.*

Per magistratus suos) Hoc adiunxit, ne perditas ab Appio civitates videatur dicere; perditas tamen per Appium maxime, significat in epistolis ad Attic. atque hæc ipsa tributa ita memorat *epist. 16. lib. V. Audivimus nihil aliud, nisi imperata tunc equalia solvere non posse; omnes possidentes omnium venditas; civitatum gemitas, mox præ quædam non humanis, sed fere nefario corporum immunitis.* In epistula vero 2. lib. VI. *capitata* a suis etiam magistratibus civitates, easque pecuniis suo iussu redditas esse narrat.

Non

Non necessario) Nec enim ulla necessitate cogebantur eas legationes Romanam mittere.

Istiusmodi sermones) Quod ais visum esse quibundam, editum meum quali consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum, & illud, me exquisivisse aliquid, in quo te offenderem.

Non debuisti credere) Aut enim, si credidit, imprudens, aut, si noxip, non amicus.

Minime liberale) Indignum homine liberaliter educato.

Genus tuum Lentulum) Tres igitur Appii generos habuit: nam de Jacobus Cn. Pompeii filio, & M. Bruto, mentionem fecit epist. 4. Retulit autem ad eam Ranz. Sed mihi suspectus locus est: cur enim ad hunc potius requirit, qui nusquam praterea nominatur, quam ad reliquos generos? auct suspitionem dissensio vespriam librorum: nam Lentuli mentionem plerique non habent.

Libertum tuum) Phanium; epist. 5.

Præfatum) L. Clodium; epist. 5. 6.

Audientibus) Monent enim, ne inter amicos tale quidquam dicatur, quale tu ad me scripsisti, hoc inquam: *Disputant, ego contra differam*.

Disputant) Contra te Cicero.

Contra differam) Cum ego te contra illos defenderem.

Dicentibus) Ideo legationes a te impeditas, quia meæ laudi inimicus esses.

Voluisses) Id enim ei dixerat L. Clodius; epist. 5. & 6.

Tantum ipse transisti) Quod hominis alieni de fugientis congressum fuisse, scripsit epist. 6. ad Atticum autem epist. 16. lib. V. Appius, ut audivit nos venire, in ultimam provinciam se conjecit, Tarsum usque, ibique forum agit. Et in sequenti ad eundem: Appius noster, cum me advenire videret, profectus est Tarsum Ladien: ibi forum agit, cum ego sum in provincia: quam ejus injuriam non inscio.

Conventus) Iuris dicendi causa.

Non dicam plura) Quæ mihi de te dicta sunt.

Osurgem) Quod malevolorum sermonibus aures dedisti.

Culpa est) Qui genus sermonis in-

ducis in amicitiam nostram minime liberale.

Quod audis) Cum istiusmodi sermonibus non deberis credere.

Mea ratio) Eodem modo epist. 5. *Tua ratio postea est commutata*. Et epist. 9. lib. I. *Mea ratio fuit alia*. Men, inquit, ratio constans & gravis reperitur: pro, nihil inconstanter aut leviter committi: perpetuam quandam in tota amicitia nostra constantiam & gravitatem servavi: cum tua ratio neque constans fuerit, id quod ex vitato congressu possum suspicari, neque gravis, cum crederis Phrygum & Lycæonum malevolis de me sermonibus, epist. 10. in extremo.

Aliter) Quali consulto ad legationes impediendas meum editum accommodaverim: quæ astutia videtur.

Callidius) Cum ironia: porius enim stultitia, quam calliditas est.

Non noveram) Non enim fore putabam, ut in provinciam irem: epist. 2.

Iure optimo) Nam, si ego te in provincia laderem, tu me abentem iure optimo dederes.

Quod te patem nolle dici) Recte: nec aliter est in antiquis libris, nam illa inferiora subiungit Cicero ad Appium consolandum: *Hos ego sermones, &c.* Quis autem non laborasse Appium crelat, si suæ cohorti malediceretur? debet enim, qui provinciam præest, non ipse tantum vacare culpa, sed suos quoque præstare; quod Cicero fratrem suum alia proconsulem, diligenter monet in illa præclara de officio proconsulis epistola.

Male dicitur) Male dicitur alicui est de fama sermonibus detrudere.

In plures) Non enim tibi, sed tuis male dicitur.

Clodius) L. Clodius, præfectus fabrum: epist. 5.

Alicuius improbitate) Vitiata ratio criminis derivandi: nam & in Ver. l. II. Ajunt eum, inquit, queri solere non nunquam, sed miseram, quod non fore, sed suorum comitum peccatis & criminibus prematur.

Multi sunt) Ut reprimere non poterim, etiam si vellem.

Non offendant) Nec enim tu aliorum facta præstare debes.

Lacessivi nunquam) Non excitavi ; non commovi .

Repreffi) Sic Calius epist. 1. lib. VIII. *Eos sermones repreffit* . Et epist. 9. eisdem libri : *Revidit sermones* .

Neminem bonis fide in gratiam redire) Sermonum hæc erat causa improbis hominibus .

Diffimilitudine) Vide epist. 13. lib. II. & ad Att. epist. 1. lib. VI.

Ledi se potest) Notat homines provinciales , qui non eisdem e Cicero- nis institutis fructus caperent , quos ex Appii administratione capere con- fuerant . Huc spectat id , quod se- quitur : *Liberalitas tua latius in provin- cia patuit* . Et illud paullo post : *Non debent mirari homines , ne esse acerbum fœi , ut fœm dulcis mihi* . Alii legendum arbitrantur , *Ledi te potest* : disceden- tes primùm ab antiquis libris , dein- de etiam (ut mihi videor ostendisse) a mente Cicero- nis .

Liberalitas tua) Cum videatur eum laudare , carpit , quasi ex alieno li- berallem .

Vt hominis nobilissimi) Excusat , qua ratione potest , Appii instituta ; nobili- tas enim ad liberalitatem hortatur . Sed de nobilitate quid ipse sentiat , superiore docuit epistola .

Lima vis aliquid) Detrivit aliquid , detraxit , immixuit , ut lima solet . Hic moneo lectorem , cui fucum fieri non patior , in omnibus , quos ego adhuc viderim , antiqua libris , pro *Limavit* , esse , *Limabis* , uno dumtaxat excepto , in quo est , *Limitavit* , quo equidem tot librorum consensu valde moveor : nec puto , si quid obscurum nobis est , aut etiam corruptum videtur , propterea statim repudiandam . *Limitare autem de ali- quos prolixa natura* , fortasse est , quod aliquis prolixe & liberaliter facere consueverit , id quasi intra limites reducere , quos largiendo transire non diceat .

Propter quandam tristitiam temporum) Callide ; ne videatur sua sponte ab Appio dissentire . Temporum , inquit , ratio liberalitatem respuit , in qua fortasse te , si soluta mea voluntas vellet , imitarer .

Ad largiendum ex alieno) Acerbe in Appium ; quasi ejus liberalitas ex a-

lienno fuerit , ideoque late patuerit in provincia .

Quibus alii moveatur) Sapientis enim est , parere temporibus : epist. 9. lib. IV.

Acerbum fœi) Quia largitiones Ap- pii non imitor .

Vt fœm dulcis mihi) Vt meæ laudi consulam ; aperta translatio , contra- riis expressa , ut in Lelio : *Scitum est illud Catonis , multo melius de qui- busdam acerbos inimicos mereri , quam eos amicos , qui dulces videntur* .

Aut curis) Fortasse ne quid ei man- daretur , si Partibi in Syriam irrum- perent : quod post M. Crassi necem timebatur .

Aut temporis) Suspicabatur fore , quod accidit , ut successor ei non mitteretur propter Gallias impedita provin- ciarum omnium successione : qua de re epist. 10. lib. VIII. & 10. libri secundi .

Hortensium) Q. Hortensium orato- rem .

nostrum collegam) Collegam Appii & Cicero- nis in augurato : quod legitur in progimo libri de Claris Orat. & Philip. 2.

Familiarum) Appio quidem ita flu- dit , ut eum a Dolabella accusa- tum defenderet ; in Bruto .

Sententia bima) Vt provincie per biennium ab iisdem obtinerentur .

Amamum) Quo in monte quæ ges- serit , scripsit ad Calium ep. 10. lib. II. sed copiosius ad Catonem epist. 4. lib. XV.

Mopsuestia) Oppidum Ciliciæ , cujus in gymnasio Syriæ rex Seleucus , Gry- pi filius , ob tyrannidem iniquissimam a populo crematus est . Appianus in Syriaco .

Parthico oratu) Quo plus terroris inferrent ; finitimi Syriis Arabes sunt : ideo facilis irruptio est : epist. 8. li- bro VIII.

Pompeium nostrum) Quo absente in- firma resp. videtur ; ad Att. epist. 11. lib. V. *Pompeius mihi quæque vide- batur in Hispaniam iturus ; id ego mi- nimis probavi* : qui quidem Theophaol fa- cile persuasi , nihil esse melius , quam auspicum illum discedere . Reverfus ta- men e provincia , ut contentiones in- ter Cæsarem & Pompeium sedarentur ,

tur, censuit, ut in Hispaniam iret : de quo sic epist. 6, lib. VI. *Eandem in Hispaniam crevisse quod si fecisset, civile bellum nullum omnino fuisset.*

Hispaniam) Quam per legatos absens administrabat, acceptam lege Trebonia in quinquennium.

EPISTOLA IX.

Vix eandem) Quantopere eas Appii litteras exspectaret, hoc principio significat, sero enim nimis videtur heri, quod vehementer cupimus.

Dignas Ap. Clodio) Quasi alix Appii litterarum non tam ipsius voluntate, qui natura ad humanitatem inclinaret, sed ob sermones improborum scriptas sint.

Urbanitatem) Humanitatem illam quae in urbanis hominibus agnoscitur; epist. 7. *Homo, mea sententia, summa prudentia, multa doctrina, plurimo rerum usu; addo urbanitatem, quae est virtus, ut Stoici putant.* Et epist. 8. *Te hominem non solum sapientem, verum etiam (ut nunc loquimur) urbanum.*

Ex Asia) Ex ea parte Asiae, quae ad provinciam Ciliciam non pertinuit.

Prociis) Romam, ut te laudarent. *Appianorum*) De quibus epist. 7.

Religiosi tibi (abstratus)) Ipcundix confesso satisfactio quadam est, praesertim cum adjunxerit : *Conscientiam meae constantis erga te voluntatis.*

Liberto meo) Libertum suum vocat, quod ejus uxoris libertus esset : id quod ostendit epist. 4. & 5. lib. II. ad Att. aut duo Philotimi fuerunt, unus Ciceronis, alter Terentii libertus.

Cognovi) Culpam in alios confert, quae levius peccasse Appius videatur : nam omnino peccatum aliquod in eo fuit, quod audierit, & crediderit : epist. proxima : *Si alii tecum haec loquuntur, tu tamen, quod audis, culpa novacula est.*

Abessetis) Non enim introierat, a quo triumphum sperabat.

Fide) Post gratiam reconciliatam.

Gestis tardis) erga te observantia.

Tueri, non est *despicere*, sed *celere* : ut epist. 68. lib. XIII. *Tuebor omni observantia potrem tuam.*

Confirmata) Confirmat illud, quod

dixit : *Mea ratio in tota amicitia nostra constantis & gravis reperitur.* Omnino significat, id, post reconciliatam gratiam, amici officij numquam destituisse : itaque fidem & constantiam suam hic nominavit.

Potrem gratiam) Operam Appia suam Cicero navarat in supplicatione impetranda, epist. 13. *Cum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo.*

Studio & benevolentia) Addidit benevolentiae nomen; quia multi student, nec tamen diligunt.

Vel amore potius) Major in amore vis, quam in benevolentia : sicuti plus est amare, quam diligere, epist. 14. lib. VI. *Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accipis, ut mihi nunc denique amare videat, antea dilexisti.* Et epist. 47. lib. XII. *Ve scires, cum non a me diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo.* Epist. 1. ad M. Brutum : *Clodius tribuisti pl. des. valde me diligit, vel, ut epistatocretes dicam, valde me amat.* Et ad eundem ex incerto libro apud Nonium : *Sic igitur facies, & me aut amabis, aut, quo contentus sum, diliges.*

Apr) Ex tuis rebus gestis, & quia jam adeptus erat supplicationem; quae triumphi praerogativa quadam solebat esse, ut ait Caro epist. 5. libro decimo quinto.

Facilius consequerer) Exemplum tuo, cum ego quoque Ciliciz praesui; nec mihi, successor tuo, negari posse videatur, quod tibi concessum sit.

Eximio potius) Esset hoc ejus hominis, qui Epicuri sententiam sequeretur, id est, qui ad se ipsum omnia referret, & in sua utilitate cuncta poneret, epist. 12. lib. VII.

Dignitas aequae amplitudinis) Amplitudinem bene dignitatem conjunxit etiam, epist. 5. lib. I.

Longi subsecutii) Senatui significat, a quo tarde omnia explicarentur.

Judicatio) In judicandis rebus, de quibus consulitur; petebatur enim a senatu triumphus; deinde factis S. C. lex ad populum ferebatur, ut ei, qui triumphaturus esset, eo tantum die, quo triumpharet, imperium in urbe esset, alioqui urbem introire cum imperio

perio nemini licebat : itaque de Pontinii triumpho legem a Ser. Galba pratore laram esse, legimus in Dione lib. XXXIX.

Item nunc alterumve diem) Consuetudinem senatus in protrahendo rerum exitu significat.

Reliquum promissi) Scripserat ad Ciceronem Appius librum unum de iure augurali, reliquos promiserat, ep. 4. & it. & Festus in verbo *Sallistimum*.

Tale quiddam) Ob hanc fortasse causam, ut Appium remuneraretur, scripsit Cicero librum de Auguriis, quem Charisius nominat.

Considerandum est) Si gratus esse volo.

Quonam genere) Quo munere genere : id est, quid ad te scribam, ut te remunerer.

Videar) Si, accepto a te munere, nihil remittam.

Vs supplicatio) Pro rebus in Amano nomine gestis, ex qua victoria imperator appellatus est ; quamquam Pindenisium etiam postea cepit, ep. 20. libro secundo, & 4. lib. XV.

Difficultas navigandi) Multum enim litteras ad senatum mense Ianuario, quod ad Att. epist. 20. lib. V. satis ostendit.

In ipsum discessum senatus) Discedebat senatus Aprili mense, cujus sese dies omnes vel ludis dabantur, vel festi erant, vel comitiales, quibus haberi senatum non licebat : id quod ex antiquis dierum fastis, quos a nobis explanatos elidimus, licet intelligere : erant autem inter ludos, qui dabantur Aprili mense, Megalenses, quos ædiles curabant. Romani vero ab iisdem ædilibus Septembri mense dabatur : quorum item causa senatum discessisse, ex iis verbis conjicio, quæ sunt libro primo de Orat. *Disi memini ludorum Romanorum diebus L. Crassum, quasi colligendi sui causa, se in Tuscanum conlatisse, vrasse eodem Q. Mucius dicebatur, & M. Antonius.*

Incidisse meas litteras) Ex quibus reserri ad senatum de supplicatione mea, ideo fortasse non potuit ; quia frequens senatus non aduerit : infrequenter enim senata fieri S. C. non potuerat : quod ostendimus epist. 9. lib. I. in eo loco : *Mihi est senatus assensus,*

ut de agro Campano, frequentis senatu, idibus Alaji referrentur.

Imperator appellatus) Devisis Amantibus, epist. 10. lib. II. & IV. libro decimo quinto.

Aliis rebus additis) Capto Pindeniso die quinquagesimo septimo, postquam oppugnari coeptum erat epist. 4. lib. XV.

Æstivisque confectis) Cum in hiberna milites dimittuntur ; nec jam helum geri per anni tempus licet.

EPISTOLA X.

De temeritate eorum) Dolabellam significat, qui Appium accusaverat.

Tibi negotium facerent) Te accusarent. *Negotium* & pro re simpliciter capitur, ut alibi, & pro re molestæ ac difficili, ut cum additur verbum *Facessere*. Quid autem accusatione molestius ac durius ? In Verrem : Cum audissent ei negotium facessimum. Pro Cluentio : Si qua forte negotium facessetur. *Facessere periculum*, in eadem sententia dixit in Divinatione : *Kahere negotium*, lib. III. Off.

Vs me collegi) Cum ad rationem me quieto animo revocare cœpi. Sic epist. 9. lib. I. *Collegi ipse me, & cum ipsa quasi res. sum collocatus.*

Cetera) Quod ad periculum accusationis attinet.

In tua) Prasertim in Pompeio, ejus filie socero, & in Bruto genero : quos pro Appii absolutione laborasse, patet ex epistola sequenti.

Etiam honori) In adversis enim virtus elucet, & ut aurtum igne, sic innocentia sententiis judicium probatur.

Ereptum) Recitemus Cælii verba ex epistola nona libro octavo, quæ locum interpretantur : *Non dabit, quin perlatum ad te sit, Appium a Dolabella reum scilicet ; sane quam non ea quæ existimaveram, invidia ; neque enim fulte Appius, qui simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique postulationem abjecerat : quæ felle retrudit sermones, parationisque visus est, quam speraverat accusator.*

Ego semper judicavi) Nam, si triumphum exoptasset, consul non deponisset, quæ de re epistola sequenda libro

libro quinto; copiose autem epist. q. lib. XV. quin ipsa verba recitabo. cur enim meo labori paream, ut non alios labore levem? Si quisquam fuit unquam remotus & notus, & magis etiam, ut mihi quidem sentire videor, catione atque doctrina, ab inani laude, & sermonibus vulgi; ego profecto is sum. Testis est consilium meum, in quo sunt in reliqua vita, fateor ea me studiose secutum, ex quibus vera gloria nesci posset, ipsam quidem gloriam per se nunquam potui expetendam: itaque & provinciam ornata, & spem non dubiam triumphi neglexi.

Videtur | Absolutus,

Triumphum | Tantum enim honorem, tantam letitiam absolutus, ex inimicorum dolore capies, quantum, si triumphans urbem introires.

Nervus | Propter virtutem tuam. Translatio est a corpore ad animum.

Opibus | Dixi jam, quantumcumque est, quo valeamus, Opum nomine totum significari.

Contestans omnes deos | Testes vocans omnes deos.

Proximo | Ad Caelium etiam epistola 12. libro secundo ita scripsit: Post hoc negotium, & tenebitatem nostri Dolabella, deprecatorum me pro illius periculo precor.

Malo enim dicere | Ominis causa, dignitatem potius, quam salutem, nominat; ne periclitari Appius de salute videatur.

Gravitate imperatoria | Ponderis enim plus habebunt officia mea ob acceptam mihi ex imperatoris nomine dignitatem.

Infestorum officia | Ne quis ex provincia Romam iret, ut adversus Appian testimonium diceret. Hinc illud epistola sequentis: De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi iam aliquid factum est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam decedam.

Omnia volo a me & postules, & exspectes | vincam meis officiis cogitationes tuas | Non dissimilis illa sententia epistola sexta libro primo: A me omnia summa in te studia officiisque exspecta; non fallam opinionem suam. Et hic infra: Quid mihi mandasti, in quo non expectationem tuam diligenter mea vicerint?

Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

Injucium mihi fieri putabam, cum cogitabam | Tale illud epistola nona libro primo: Tuae res mihi tante cure sunt, ut me velim admoneri; cogiti vero fiat magno dolore vix possem. Ideo dixit epist. 13. lib. IX. Pro a te, vel si pteritis, oro. Rogaverat autem Appian Cicero, ut praeferat sibi quid posset pro salute sua; & Caelius epist. 9. lib. VIII. Appian in te maximam spem habet.

Pompeium | Socerum filiae tuae.

Vnum ex omnibus | Pluris facio, quam omnes.

Brutum | M. Brutum, Appii generum, epist. 4.

Facinus | Quod non liceat.

Dedecus | Quod non deceat; gravius autem Facinus, quam Dedecus.

Pontinus | C. Pontinus, Ciceronis legatus, pratorius, qui de Allobrogibus triumphaverat, Appio ipso consule adjuvante: epistola decima sexta libro quarto ad Atticum: Erit cum Pontino Appian consul.

Tractus est | Quia consul Appian, ut proxime dixi, adjutor ei fuit in obtinendo triumpho.

Fide | Cum debitam amicitiae fidem praestitisti.

A me invisissimo | Sic malo, quam, Invisissimo: nam, Pontinum non libenter discessisse, verba illa satis ostendunt, Marim rebus suis coactus. Nunc significationem suae voluntatis & amoris in Pontinum Cicero dat, cum inquit, A me invisissimo.

Laudicam | Ut in provincia operam daret, non testes in Appian Romam irent; ex quo patet, accusatum Appian de rebus in provincia gestis, quibus maiestatem populi Romani lalesse videretur.

Amplius ista sollicitudo futura | Idem aliis verbis paullo ante: Istum laborem tibi etiam honori putarem fore.

Si vero officis, ut crescentes creantur | Quod si accidat, fore non dubitat, ut Censor ipse Appian creetur; itaque subiungit: Et si ita gestis crescam: ereatus autem est eum L. Plione, in quem exiit Ciceronis oratio, epistola decima tertia libro octavo, De Divinatione libro primo; Dio lib. XL. oratione contra Sallustium.

Es potes | Cum tibi neque animas, neque consilium desit.

D d

Pro-

Pro. e. getae) Ne quid ad hoc annum provinciarum munus temporis addatur.

Hic tibi susceperimus) Paulo ante dixit: Promitto atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim dicere, quem pro salute in hac provincia, cui tu praefuisti, regendo deprecatoris, laborando propinqui susceptorum officia atque par-

tes).

Navare) Praestare, tribuere.

Hominum atque ordinum) Epistola quoque nona libro primo, coniunxit homines & ordines: Cum me comitiis centurariis, cunctis et finibus, hominibusque incumbens, omnibus denique suis viribus resp. recuperasset. Ordines autem in civitate tres fuere, Senatus, Equites, Plebs.

Minime miranda & maxime iucunda) Nec mirer, & gaudeo, dicit epistola prima lib. X.

Angla) Vt mihi plurimis in rebus ului esse possit.

Iucunda) Ob multas suavitates; addit enim, *Iucunda*, ne videatur eum diligere dumtaxat humanitatis causa.

Vna) Vna in primis: habet enim non tam definiendi, quam augendi vim.

Adolescens) Dolabella.

Durbus capitis iudicis) Epistola 11. lib. VI. scribit se Dolabellae periculis non defuisse. *Capitis* autem iudicium fuit, quo libertas aut civitas amittebatur.

Obliuisceretur) Amicitiae, quae mihi iterum intercedit, rationem non haberet.

Vel ornamentis, vel praefidiis) Iis rebus, quae vel ornamento, vel praefidio esse possunt: quas memorat epist. 13. lib. II. *Quid*, inquit, est causa, cur mihi non sit in optatis, completi hominum florentem aetate, opibus, ingenio, liberis, propinquis, amicis?

Vt levissime dicam) Non dicam, omnia, sed multa descent.

Sermo stultus) Distulabat fortasse, probari a Cicerone accusationem illam, hoc argumento, quod sibi tunc filiam suam collocaisset.

Celso) Hæ Cælii litteræ, quas hic Cicero significat, non exstant; nam in iis, quas habemus, nulla sermonis huius Dolabellæ mentio fit; de iungendo autem inter eum & Tulliam,

Ciceronis filiam, matrimonio, loquitur Cælius in duabus epistolis, 9. 12. libro octavo.

Coniunctionem) Amicitiam, quæ antea fuerat: epistola undecima libro sexto.

Novum) Nuptiis filiae conciliatam. Neque id est visum) Multos enim & illustres, & ex superiore, & ex æquo loco, sermones habitos esse cum summa Appii laude dixit epistola octava.

Aliam rem est) Ne satis gravem ex accusatione curam sustinenti hoc etiam addam molestiæ.

Necessarium) Quia significatur in tuis litteris suspicio quædam & dubitatio.

Legationi) Hac de re vide epistolam octavam.

Si clam, magis aperte inimicus) Si quis est, qui se veteribus ita libris addixerit, ut locum conjecturæ nullum relinquit; legat hic, *Sic jam magis aperte inimicus essem*; nam ita disterte ac plane in antiquioribus libris, etiam in illo Mediceo, scriptum est: sin perquirenda veritas est, & licet a mendosis incorrupta distinguere, dubitandum, opinor, non erit. quin hic pro, *Sic jam*, reponatur, *Si clam*; pro *Essem*, *Esse*; quod olim a singulari viro, Petro Danefio Parisiensi, Episcopo Vaurensi, quem ab adolescentia mea dilexi vehementer & colui, acute animadvertum ita probavi, ut imprimi voluerim: neque hæc postea conjectura hominibus eruditis, cum & ipsi has epistolas emendarent, displicuit.

Qua sunt ii) Epist. 8. *Si quis est*, qui neminem bonæ fide in gratiam potest redire posse; non nostram is praefidiam contempsit, sed indicat suam.

In obsequio odio) Si clam te odissem, quod proxime dicit.

In quo tibi nihil nocerem) Iterat illud: *In quo potui, si te palam odissem, minus, quod tibi obesset, facere?*

Ad me adire quosdam memini, nimium ex Epistola, qui dicerent) Quis non videt, abundare illud, *Nimirum ex Epistola*? quod vitium nec olim in multis libris hæere passus sum; & nunc eo magis in sententia confirmor, quod a veteribus octo libris nostram opinionem video comproba-

ri. Præterea, non ex Episteto, sed ex multis civitatibus ad Ciceronem adire, ut immoderatis sumibus levarentur; quod epistula octava demonstratur his verbis: *Apameæ cum effim, multorum civitatum principes ad me detulerunt, summa legatis decerni nimis magnos. Adde his Labinum in Notis.*

Nimirum ex Episteto) Licet alii credant quod lubet, ego tres illas di-
stiones, *nimirum ex Episteto*, Cice-
ronis esse non existimo, neque hactenus in vetustis codicibus inveni: ut
quirari non satis possum, Florentinis
qui venerit in mentem asfirmare, in
omnibus eas esse libris manuscriptis:
cum ego in nullis hactenus quidem le-
gerim: quamquam & multos, & vetu-
tissimos habuerim.

Non tam imperavi, quam censui) Non
tam hoc imperii, quam iudicii fuit,
non hoc pro imperio feci, sed quod
ita faciendum censui.

Ad legem Corneliam) Sumtum vide-
tur lex Cornelia definitisse, cum ad
eorum laudem, qui provinciis præ-
fuerint, legationes Romam mitte-
rentur. Huc illud spectat, quod scri-
ptum est epist. 8. *Laudaturum me, si
quis suo sumtu sanctus esset officio; con-
cessurum, si legitimo; non permissurum,
si i. finio.*

Rationes civitatum) Tabulæ publi-
cæ, in quas accepti expensique ratio
refertur.

Inducit) Usurpari solitum est hoc
verbum in expensis perscribendis, eo-
dem modo locutus oratione 2, in Kul-
lum: *Vt agere, inquit, e vobismet ipsa
entis, quousi velletis populo Romano in-
duceretis.* Et in Verreni libro primo:
*Tutores, pecuniam pectori si pupille vo-
mine dedissent, gratulam præferim, quem-
admodum in rationem inducere possent,
non videbant.*

Non modo fabulosi) Vetitos, edicto
meo.

Querere) Quod levissimis homini-
bus aures præbueris, epist. 8. *Tuo
quod audis, culpa nonnulla est.*

Hoc tuo tempore) Cum sis rem, nec
addere laboranti molestiam debeam.
Epist. 9. libro primo: *Scripti tres li-
bros de temporibus meis, epist. 6. libro
secundo: Novitate meorum temporum,
ad Att. epist. 12. libro undecimo:*

*Eum tibi commendare hoc meo tempore
non audeo. Non videtur hoc loco, quod
ad refellendas Grammaticorum inanes
nugas pertinet, omittendum. Clam-
mant, ac pæne iurejurando confir-
mant, in iis rebus, quæ ad secun-
dam personam referantur, semper
Iste, non Hic, usurpari solitum in
Latina lingua; qui si diligenter, quam
late pateat usus Latini sermonis, at-
tendissent, non dubito, quin aliter
sentirent. De Appii accusatione dixit
hic Cicero, *Hoc tuo tempore, non isto,
sed ad Furnium, epist. 26. libro decimo:
Hæc ambitiosa festinatio, cum tamen
de Furnii festinatione loqueretur.
Cælius etiam epist. 8. lib. VIII. Hæc
exiguus cupiarum, de provinciali Ci-
ceronis exercitu. Huius generis exem-
pla, quæ vitandæ satiæ causa præ-
termitto, Cicero multa suppelat:*
qui mihi vel unus pluri est, quam
omnes Grammatici.*

Nihil de te) Non contra te, sed pro
me disputabo.

Nihil in me) Multis argumentis o-
stendit, cur Appius malevolorum ser-
monibus non deberet credere; argu-
menta autem ducit primum a perso-
na sua, cum ait, *Nihil in me;* de-
inde a persona Appii, cum subiungit
Florentissimi homines; tum a tempore;
in eo, *Ejus existimationem oppugnat
in provincia, ejus laudem domi defen-
deris:* ab ipsa re, cum inquit, *In ea
re quoniam ostenderet inimicum, in quo ni-
hil obis:* ab ingrati animi culpa, cum
inquit, *Quid rest autem:* a constantia
sua, *Quid in consulatu tuo frustra me-
um egisti:* ab utili, *Quid mihi tandem
erat utilius?* a studiis, a consuetudine,
a litteris, *Quid illa viacula:* ab ho-
minum opinione, *Quid ille tandem po-
pularia?* postremo a Cn. Pompeii per-
sona, *Quia unquam tanti Gr.*

Præsidium & insidium) A quibus
viri longe vir bonus abest, & is,
qui se studiis optimis liberalique do-
ctrinæ deditur.

Humile) Keleretur ad illud, *Si sa-
tis magni animi.*

Jejunum) Ad illud, *Non minime con-
sili;* cuius enim consilii est, jejunum
quiddam ad laudandum deligere, & o-
stendere voluntatem nocendi, in quo
nocere nihil possit?

Agnoscere) Agnoscere, & hic, & ali-
bi

bi non numquam, verum fateri est, *Epist. 4. lib. IV. Illam partem excusationis nec agnosco, nec proba.*

Sin astutus & occultum lubet fingere) *Epistola 8. Quod si quis me astutorem fingit.*

Quid est, quod minus cadere in ejusmodi naturam possit) *Epist. 8. Quid potest esse callidius, &c.*

Florentissimi hominis) *Epist. 13. lib. II. Quid est cause, cur mihi non sit in opibus, completi hominem florentem esse, ut, quibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, affinis, amicis.*

Ejus oppugnationem oppugnare in provincia) *Idem epist. 8.*

Cujus laudem) *Præsertim in supplicatione, de qua in epist. ult.*

In qua nihil obfuit) *Dixit idem paulo ante. Et similiter in Verrem: Vt conjecturam faceretur, qualem in his rebus in me L. Metellum fuisse putaretis, in quibus rebus obfuit mihi posset, cum in hac et tam aperta cupiditate fuerit, in qua nihil obfuit.*

Ne tunc quidem) *Ne tempore quidem exilii mei, cum actum est de me restituendo.*

Pece necesse esset) *Quia frater tuus P. Clodius me oppugnavit.*

Eas agere partes) *Oppugnare salutem meam.*

Cognovissim) *Reversus in patriam ab exilio.*

Expetissim) *Nam, qui in gratiam invitati redeunt, rursus amicitiam facile discendunt. Vititur Cicero hoc verbo ad tollendam occulti odii suspitionem.*

Te Puteolis prosequeretur) *In provinciam proficiscentem: quod in more fuit, epist. 6. lib. XIII. Cum te prosequeretur paludatum.*

In quo non expectationem tuam diligentia mea viceum) *Supra: Vincam officii mea cogitationes suas.*

Afflata) *Maxime Pompeius & M. Brutus, epistola quarta.*

Astuta) *Quod utilitatem meam speraverim.*

Sapientia) *Est enim sapientis, ejus amicitiam expetere, in quo illa sint, quæ proxime nominavit.*

Atque hæc domestica) *Hæc, quæ commemoravi, privata sunt, & inter nos: exponam nunc, quæ publice nota sunt, ac populo patent, Atque,*

non copulat, ut alibi, sed concludit. Epist. 1. lib. VI. Atque hæc eo præterit oratio, ut predictis rebus omnibus, tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Interdum & concludit, & viam simul aperit ad aliam sententiam, aut ad aliam argumenti partem, ut Phil. I. Atque hæc communiter cum collega: illa perro propriis Dolabella. Simile illud epist. 2. lib. XII. Sed hæc tolerabilia: illud non ferendum. Et Phil. II. Sed hæc utæque, illud vero æterna, Cæsarem meo consilio interfecitum.

Quid illa tandem popularia) *Notanda transeundi ratio, colligata sententia unico verborum ambitu, & indulto novorum argumentorum initio: ut Tulci. I. Veters jam ista, & religione omnium consecrata: quid in hoc temp. nos tantæque vicia, ob temp. interfectos, cogitasse arbitramur? Et in Verr. libro tertio: Primum hoc modo: quid publice?*

Reditus illis in gratiam) *Cum enim clari in civitate viri in gratiam redeant, non potest esse obicura illa reconciliatio, præsertim ex gravissimis inimicitijs: accedit illud, quod, cum in gratiam per Pompeium redissent, auctoritatis & opibus eximiam, illustris eo quoque nomine reditus in gratiam fuit. Rediisse autem in gratiam, auctore Pompeio, ex epistola Ciceronis ad M. Brutum, cujus testimonio utitur Quintilianus, intellexi.*

Ne per imprudentem quidem errare possit sine suspitione perfidie) *Confirmat hoc, quod scripsit Cælius epist. 9. libro octavo de Appio & Dolabella accusato: Cum quo similes si tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset: nunc, si ad illam summam veritatem legitimum jus exegeris, cavendum tibi erit, ne parum simpliciter & condidisse possis inimicitias videtur. Et in oratione pro Rabirio: Ego cum omnes amicitias tuendas semper putavi summas religione & fide, tum eas maxime, quæ essent ex inimicitias revocatae in gratiam: propterea quod integris amicitijs officium prætermissum, imprudentie, vel, ut gravius interpretemur, negligentie: excusatione defenditur: post reditum in gratiam si quid est commissum, id non neglectum, sed violatum putare, non imprudentie, sed perfidie assignari solet.*

Ass.

Amplissimū sacerdotū | Auguratus : fuit enim uterque augur ; epist. 4. de libro secundo epist. 13. *Amplissimum* autem vocat *sacerdotium*, non quia ceteris praeiaret, nam ea quidem dignitas pontificatus maximi fuit ; sed quod esset inter amplissima. Pontificum autem maximum *verē sacerdotium amplissimum* vocat Phil. XIII. Augures autem inter sacerdotes fuisse, indicat Plinius lib. VIII. cap. 28. his verbis : *Artem auguria fecere apud Romanos, & sacerdotum collegium vel maxime solenne est.*

Resistunt | Cum me ab exilio revocavit.

Cum ipse abesset | Ille absuit Pompeius, bellorum causa : gessit enim Hispaniense, Piraticum, Mithridaticum, cum Cicero aut magistratus gereret, aut certe senator esset.

Contentionem meam | Summum studium, epist. 9. lib. I. *Casaris, ut illum defenderem mira contentio est confecta.* Epist. 6. libro secundo : *Quantopere mihi esset, omni non modo contentione, sed etiam dimicatione elaborandum.*

Pro Milone | Reo ob necem P. Clodii.

Adversantem ostensionibus suis | Cicero enim pro Milonis amicitiam sui salute contendeat : Pompeius consul id, quod e repub. esset, diligenter curabat : itaque, cum iudicium de Milone fieret, forum armatis militibus tepuit : quod queritur Cicero in oratione pro Milone.

Invidia | Quia suspicio fuit, consilio Ciceronis Clodium a Milone interfectum : idque Plancus, & Q. Pompeius tribuni pleb. seditionis concionibus persuadere populo conati sunt.

Armis denique traxit suis | Exercitum eo tempore Pompeius in urbe habuit, ne quid republ. ei commissi detrimenti caperet : quam rem, ut novam & iniustam accusar Cæsar his verbis libro tertio de Bell. Civ. Non nullos ambitus Pompeius lege damnatos, illis temporibus, quibus in urbe praedia legionum Pompeius haberet, in integrum restituit. Quod autem ait, *Texit*, explanatur hic locus epistola Balbi lib. IX. ad Att. in qua sunt haec : *Mihi placet, te ad eum scribere,*

& ab eo praedium petere, ut petisti a Pompeio temporibus Milonianis. Praedium autem illud Cicero petiit metra plebis ob Clodii necem conciliare.

Phrygi, aut Lycaoni | Phrygiam & Lycaoniam ad provinciam Galiciam pertinuisse, vel hic locus ostendit.

Filius | Cneus, nam Sextum Libonis filium virum fuisse puto : ut diximus ep. 4.

Eas ad me litteras miseris | Filium a Pompeio, non modo litteras, ad Ciceronem Appii causa missum iri, creditum est, epist. 9. lib. VIII.

Ita de me meriti | Cum mihi patriam, liberos, salutem, dignitatem, memet & ipsum mihi per illum restitutum putem.

Quae a me perfecta, quaeque instituta sunt cognosce | Alii, *Præfata* : mihi placet, *Perfecta* : nec tamen placet sine auctoritate veterum librorum, & recte conjunguntur : *Quae perfecta jam, quaeque instituta sunt.* *Cognosce*, dixit, quia cum litteris commentarium mittebat de rebus a se pro Appio actis de agendis. Partem quidem ipsius epistolæ desiderari nullam puto, quinquam alii contra sentiant.

Quae a me perfecta, quaeque instituta sunt cognosce | Florentini, *quae a me perfecta* : nos veterem lectionem conservamus : dicit enim, exponere se velle, non solum, quæ pro Appio jam perfecit, sed etiam quæ instituerit, exposuit autem, opinor, in commentario, quem litteris adscriptum mittebat.

Magis pro dignitate, quam pro periculo | Sic in principio hujus epistolæ : *Me pro tua dignitate (malo enim dicere, quam pro salute).*

Audiamus | Auditur ; censor enim creatus est Appius, ut paulo ante ostendimus, cum L. Pilone.

Magistratus | Non proprie : si iurisdic-tio aut imperium magistratum facit ; nam neque ius dicebant censores, nec imperium habebant.

Maxime animi | Cum censor summus viros, etiam consulares, e senatu interdum ejiceret.

Summi consilii | Valeat consilio censor, opus est, cum de universa civitate iudicet, omniumque plane civium notandorum potestatem habeat.

Cogitanda esse censeo) Opinor hic adjuncta fuisse, quæ a te perfecta & instituta dixit.

P. VICTORIUS.

Mirum ex Epistola) Mirantur nonnulli quod dixerim, in omnibus quos vidi manu scriptis, tria hæc verba esse, cum ipsi in nullis invenerint: quod tamen sine causa faciunt; illa enim merito admirationem movere debent, quorum causa obicura est, & facile explicari non potest: hujus rei ratio proclivis & aperta est, quia tantæ vetustatis ac probitatis codices nati non sunt. Quod si illi qui & eruditi satis & diligentes sunt, ea repudiarunt, postquam a me declarata & confirmata sunt, mirantur librariorum imperitos & negligentes homines, quamvis in libris unde exscribebant invenerint, ea reliquisse? Omnes qui nescirent *Epistolam* regionem esse, monstra verba illa putarent. Car autem tantopere displicere debeant, non video, nec ipsi aliquid asserunt. Num barbara sunt, & parum Cicerone digna? aut illarum sententia absurda est? Atqui docebo alius in locis, cum de simili re ugeret, Ciceronem eodem pacto locutum esse: nam de puritate harum vocum ambigi non potest. In Verrem, lxxxv. *De qua expugnatione cum legati ad C. Nervam in Africam venissent*: eandem enim vim hic habet *Samo*, quod supra ex *Epistola*. Neque ego tam impudens aut stultus essem, qui hæc fingerem, quæ facile redargui possunt: semper enim præ me tui ex duobus maxime hæc exemplaribus acceperis, quorum alterum est in Divi Marci, alterum in nobilissima Medicæ familie bibliotheca, illa autem omnibus diei horis ab unoquoque videri ac tractari possunt. Conferebam iam hunc libellum, cum Ludovicus Faber ac Donatus Iuniorius, humanissimi atque eruditissimi viri, hunc industria sua ac diligentia laborem meum adjuvare volentes, ut qui his ingenii literis valde delectantur & mihi honorique meo amicissimi sunt, ad me scriperant, se quoque hæc sæpe suis sedibus injuste exturbata verba in duobus manu scri-

ptis exemplaribus reperisse, qui sunt optimi ac liberalissimi hominis Ioannis Gualteri, quod mihi audire iucundum fuit: illa enim Romæ posita in illustri ac studiosis hominibus semper aperta atque hospitali domo, fidem meam defendens, & me ab omni crimine vindicabant.

EPISTOLA XI.

Pyrrum) Cilicia fluvium. *Majestatis*) Quo eum crimine Dolabella reum fecerat.

Permultum ante) Kelpaunt hoc aures meæ, cum Latini terminis consuetudo, *Permulto ante*, requirere videatur; quamquam, Valla quid scripserit, non me fugit, sed in antiquis fere omnia, (quamquam, mendosa non esse, quis præstat?) non omnia tamen imitor.

Insignibus ad laudem viris) *Insignia ad maximam laudem*, dixit etiam in Oratore.

Complexus) Præ gaudio ex tua absolutione suscepto.

De ambitu vero quid interest, inquires, an de maiestate) Hæcenus Appio iudicio maiestatis absoluti gratulatus est Cicero: deinceps bene ominatur de ambitus iudicio, quod supererat, æque enim in utroque crimine expertem culpæ esse Appium ostendit: ipsumque inducit hoc modo interrogantem. Putas idem esse, de ambitu & de maiestate absolvi, an aliquid interesse? id est, qui exitus sui iudicii de maiestate, eundem ne fore putas ejus iudicii, quod de ambitu fiet? Respondet Cicero. Ad id, quod agitur, ad causam tuam nihil interest; nam, etiam diversa sunt crimina, nec necesse sit, qui de maiestate absolvatur, eundem absolvi de ambitu: tamen, cum tu maiestatem avertis, ambitum non attigeris, quis eundem iudicii exitum non expectet? Absoluta hac parte, quæ tum ad gratulationem facti iudicii, tum ad amendam futuri molestiam pertinet, convertit Cicero orationem contra Dolabellam; ut Appium duplici afficiat gaudio, primum ex iis, quæ de ipso jam dixit, deinde ex iis, quæ in ejus accusatorem dicturus est. Verumtamen, inquit, ex duobus criminibus, quæ

quæ tibi objicit accusator, alterum in ipsum potius conferendum videtur, cum sit majestas, ut Sulla sua lege sanxit, ne in quemvis impune declamare liceat, ille vero te protius innocentem, ut ostendit iudicii exitus, accusavit: itaque lege Cornelia puniendus: ab altero autem cum te longissime abesse omnes judicent; (honorum enim tuorum cursus cui suspectus unquam fuit?) sequitur, ut improbe te Dolabella, malevolentia impulsus, accuset.

Declamare) Palam maledicere, ac de fama deridere. Quod si majestatis crimen est: multo magis, cum homo innocens accusatur.

Ambitus) Ambitum esse, cum honores pecunia quaeruntur, ignorat nemo.

Ita apertam vim habet) Hoc loco vim accipio pro natura: ut sit quasi ambitus definitio. Sic locutus libro primo Off. *Duplex est vis animorum atque naturæ*. Et in Orat. *Eloquentia vim & naturam explicemus*.

Improbe) Improbus est, vel qui ambitum acculat, vel qui defendit; cum enim largitio facta, aut non facta ignorari non possit; nemo vir bonus ejus delicti nomine quemquam accusabit, quo eum vacare satis liqueat, rursus nocens reus improbe defendet, quod multorum testimonio probetur; improbus igitur Dolabella, qui te de ambitu accuset, cujus honorum cursus nemini suspectus unquam fuit. Hoc totum pro Appio contra Dolabellam, generum suum, temporis serviens Cicero collegit; quod factum excusat in epistola ad Cælium lib. II. his verbis: *Quid, si meam legas, quam ego tum ex tuis literis mihi ad Appium? quid agis? sic vivitur*.

Risus) Patet facta, atque exagitata accusatoris tui levitate ac stultitia.

Bonorum & fortium) Nam neque timida probitas, neque improba fortitudo utilis reip.

Vel ætatis) Non modo honoris, verum etiam ætatis.

Orbe) Ut orbi parentibus pupilli suos tutores curas habeat, incolumemque esse cupiunt.

Pompeii & Bruti) Vnam ex duabus

Appii filius uxorem duxerat Cn. Pompeii filius, alteram M. Brutus, ep. 4. Brutus vero de laudavit reum Appium, & defendit, illud ex Dionade, hoc ex libro de Claris Orat. constat.

Fidem) Affinitati debitam.

Virtute & officio) Virtute, quod poterint; officio, quod noluerint ac laboraverint.

Omnium seculorum & gentium principis) Eundem ornavit, laude singulari, ep. 7. Quem omnibus, qui unquam fuerunt, antepono.

Juventutis) Vere; nam probitate, doctrina, animi magnitudine, studio in temp. neminem cum M. Bruto conferendum fuisse, quis negabit?

Mercenarius) Qui mercede conducti ex Asia Romam ierant, ut in Appium testimonium dicerent.

Per Flaccum) Cum loquatur de his, qui ex provincia, cui præfuerat Appius, contra eum Romam profecti erant: non possum suspicari, Flaccum prætorum esse; nam eandem provinciam Cicero post Appium rexit, aliquis fortassis de Ciceronis cohorte fuit, in Asiam ab eo missus, ut mercenarios testes a suis civitatibus notandos curaret.

Per Asiam) Nunc enim erat in Cilicia.

Quasi firmum) Translata verba, ne asperitatem habeant alieno loco, molliuntur præpositis adverbis, *Quasi*, *Tamquam*, *Veluti*, & similibus. *Forma* est, ad cuius exemplar aliquid fit, ut ædificium, sed forma transfertur ad multas res, & usurpatur ita sæpe, ut jam in proprii fere verbi naturam transeat: itaque nihil interdum, molliendi causa, Cicero præponit, ut ep. 8. lib. II. *Abi te futura exspecto*; ut ex tuis literis cum formam reip. viderim, quale ædificium futurum sit, scire possim.

Communium) Quæ ad omnes æque pertinent.

Quam timebam) Hoc anno, id est L. Paulo, M. Marcello cons. discedere cepit a Casare Pompeius, lero timeans, quem ipse cum antea semper, tum biennio ante consul tertium auxerat, ep. 6. lib. VI.

Majora præsidia) Potest hoc quoque ad illud referri, *Quam timebam*.

De ad Pompeii ductum applicaverunt) Ut Pompeius ; tanquam dux omnia reget.

Pompeii) Quae putabatur esse in partibus Pompeii.

Nam , alibi , *Nam* , causam rei antecedentis demonstrat , hic ad alium sententiam transiit , ut ep. 9. lib. I. *Nam ut Appo quod fecit* , & epist. 16. lib. II. *Nam* , quod regis , ut respiciam generum meum . Et epist. 32. lib. VII. *Nam* , de iudiciis quod queris , multo laboro minus .

Augurales libros) Quos Appius de iure augurali ad Ciceronem scripserat , ep. 9. & 9. ad Attic. autem lib. X. ep. 7. *Auguria* , inquit , *me in istant ex quadam spe non dubio* , non hac collegii nostri , ob Appio , sed illa Platonis de tyrannis . Festus in verbo *Solissimum* .

Tus promissa) Reliquos augurales libros , primo antea misit , quos Ciceroni epistola 9. perierat his verbis *Uelim* , reliquum quod est promissi ac muneris mi , mihi persolvas .

Ad urbem) Eorum more , qui ex provincia cum imperio reversi ad urbem expectant , ut eis triumphus decernatur , ep. 8. *Videbam te hanc epistolam cum ad urbem esses , esse lecturum* .

Quiescentem) Non , ut postea cognovit acclamationis cura impeditum , ex quo diutius ad urbem otiose permanere Appio non licuit ; sed , abjecta triumphi postulazione , urbem ingressus est , ep. 9. lib. VIII.

Orationes tuas) Vel quas habuit pro se ipsa in maiestatis iudicio , quo erat absolutus : vel quibus antea varias causas defenderat ; nam eum in Bruto nominat Cicero inter oratores , ac laudat his verbis . *Ap. Claudius* , collega , & familiaris meus , & tota studiis , & valde cum doctus , tum exercitatus orator , & iam auguralis , tum omnia publici iuris , antiquitatisque nostrae bene peritus .

Tullius) Non videtur hic esse L. Tullius legatus , de quo ep. 3. lib. XV. & ad Att. ep. 4. 1. 21. lib. V. sed potius ex familiaribus Appii , quod Ciceronis verba demonstrant . Fuere igitur quinque Tullii , praeter Ciceronem nostrum , hic familiaris Appii , & L. Tullius legatus , & M. Tullius scriba , de quo ep. 20. lib. V. & L. Tul-

lius Montanus , de quo epist. 50. ad Attic. lib. XII.

Hic ad te scripsi) Duas epistolas significat , 8. & 10. in quibus leviter Appium accusat , quod improborum sermonibus crediderit , nam de vitato congressu queritur epist. 6. de Appianorum vero edificatione impedita purgat le ep. 7.

Quod genus querela) Non enim te , quod improbus ipse esses , sed quod improbis credidisses , accusavi .

Dijeris) Ornate loquentes .

Aristarchus) Grammaticus Alexandrinus Aristophanis discipulus , ut in Charillo , & Suida legimus : is Homerum verius iudicavit , ut veros ab adulterinis fecerneret , ep. 10. lib. IX.

Proavo) Ap. Claudio Caco , qui censor aquam Claudiam in urbem perduxit , anno urbis coepta , sed is antiquior , quam proavus ; parum enim subtiliter Cicero temporum rationem examinat . Quid , quod idem in huius App. Caci mentione non solum ab historia discrepat , cum appellet hic proavum , qui longiore distat intervallo , sed ipse etiam sibi non constat : nam quem in hac epistola proavum , in oratione de Haruspicio Reiponius abavum Clodii vocat : *Ne id quidem sentis* , inquit , *conviventes illos oculos abavi tui magis optandos fuisse , quem hoc flagrantem fiveris* . Fuit autem ap. Cacus P. Clodii non proavus , aut abavus , sed tritavus : quod ex fastis maxime Capitolinis licet colligere . Similis avocroica Ciceronis in Oracione pro Domo cognoscitur : *C. Atinius* , inquit , *bona Q. Metelli avi tui , Q. Metello consecravit* . Metellum Macedonicum (hunc enim significari , ex Plinio lib. VII. c. 44. & epitome Liviana lib. LIX. cognovimus) avum appellat Q. Metelli Nepotis , qui tum consul erat , cum proavus eius , non avus fuerit ; nam Macedonici filius Balearicus genuit Nepotem , patrem huius Nepotis , quem Cicero appellat : quod Pedianus in commentario Cornelianae , & fasti etiam Capitolini declarant .

EPISTOLA XII.

Virtutis, industrie) Multis rebus ornat virtus, & industria : sed multis virtute præditis non numquam deest industria : quæ excellunt illi, qui & promte res aggreſſiuntur, & diligenter perficiunt.

Ne in vitæ quidem latebra) In tabellis, quibus iudices abſolvebant, aut condemnabant reos, latere poterat malevolentia : quis enim ſciret, a quo damnatus eſſet ? quæ tamen in tabellis occulte impugnare Appium malevolentia potuit, nulla fuit : quoniam ſententiis omnibus abſolutus eſt.

Non horum temporum, non horum hominum æque morum) Tempora ſunt inimica virtuti, hominum voluntas ad flagitium propenſa, mores conſuetudine corrupti, quis igitur exitum iudicii tui tam glorioſum exiſtiſſe non miretur ?

De me autem) Quod autem ad filiam meam, accuſatori tuo collocatam, pertinet : ſuſcipe meam perſonam, ut putes te eſſe, qui ego ſum : tunc intelliges, mihi ignoſcendum eſſe, nunc hæſitanti : quia nec tu facile invenieris, quod dicas : hæſito autem, quia neque poſſum dicere probari a me novam aſſinitatem, quæ cum accuſatore tuo contracta ſit : nec improbare debeo, ne nialis omnibus proſequar eam rem, quam tu quoque mihi proſpere cupis evenire.

Eum te eſſe ſinge qui ego ſum) Epistoła 23. lib. VII. *Fac quæſo, qui ego ſum, eſſe te.*

ſi facile invenieris) Tibi accidet, quod nunc mihi, ut non invenias, quod dicas, ita intelliges, ignoſcendum nunc eſſe hæſitationi meæ, quod ſi invenieris, quod dicas, ne ignoſce.

Hæſitationi meæ) Quia non poſſum explicare, utrum mallet, factas, an infectas cum Dolabella nuptias, ſi factas, lædi videtur amicitia noſtra, cum accuſatoris tui aſſinitatem probem : ſi vero infectas, non ominabor optime de filiz conſugio, quod cum ita ſit, æquum eſt, a te ignoſci hæſitationi meæ : ſin aliter ſentis, ſinge te eſſe, qui ego ſum : tu quoque hæſitabis.

Sed ita cecidiſſe) Sed quod ita ce-

ciderit, ut agerentur eo tempore, cum tu reus eſſes : omnino feliciter aliquam & ſpero, & opto : verumtamen cum hac ſpe conjunctus dolor eſt, quod acta ſint eo tempore, quo ego minime voluiſſem : quem mihi dolorem minuit ſapientia & humanitas tua : ſapientia, quod cum perſpicies hanc tem, me inciente, a meis eſſe factam, proriſ omni me culpa liberandum intelliges : humanitas, quod nihil te durius de me ſuſpicari tua natura patietur.

Opportunitas temporis) Non enim opportuno tempore facta res eſt : itaque ut tem ipſam probem, tempus tamen probare non poſſum.

Ea de re) De nuptiis.

Neque non me tamen morſet aliquid) Quiddam tamen eſt, quod moleſte feram, hoc videlicet, quod quo tempore Dolabella tuam ſalutem oppugnabat, eo ſit a meis ei filia mea in matrimonio collocata.

In quo unum non verſor) In quo unum certo ſcio, non te parum perſpicere, &c.

Ab aliis) A M. Cælio, ep. 9. lib. VIII. tres antiqui libri, *Ab aliis* : quinque, *Ab aliis*.

Tam longe) In provincia.

Ad me ne referrent) Fallum : nam retulit ad eum Cælius, ep. 9. l. VIII.

Rem probaſſem) Probari a ſe rem oſtendit, ne male ominetur : proxime *Neque enim triſtius dicere quidquam debet ea de re, quam tu ipſe omnibus optimis proſequeris.*

De tempore) Verum aſſinitas cum Dolabella, quo tempore Appium accuſabat, jungenda, an poſt exitum iudicii reiſcienda, ne quid Appio etus conſugii fama, propter auctoritatem, & gratiam Ciceronis, apud iudices noceret.

Leviorantem) Cum non facile reperiat, quod dicat in ea re, quam neque improbare vult, ne filiz nuptias omnino parum læto proſequatur, neque improbare audent, ne Appium offendant : ideo, ſe hæſitare jam dixit, & inſtituta orationis exitum non reperire.

Iam tunc) Cum ex amicorum literis de Dolabella & filiz matrimonio cognovi.

Omnia negotia) Quæ pro Appii ab-

ſolu-

solutione in maiestatis iudicio facere poterat; nam, quod ad ambitum pertinet, nullum Ciceronis provinciale negotium ei prolesse poterat: cum auihus largitio sit in urbe facta obtinendi honoris gratia.

Studio) Ad animuni pertinet, ac voluntatem: ad operam autem id, quod subiunxit, *A.rius, aperius*: quod paulo post declarat his verbis: *Benevolentior tibi, quam fui, nihilo sum factus; diligenter quidem ad declarandam benevolentiam multo.*

Anno) Annuum erat provinciarum imperium, de qua re in ep. 7. lib. I. *Decedenti*) Primus decessionis dies fuit, III. Kalend. Sext. ut apparet ex epist. 9. & ad Attic. epist. 15. lib. V. epist. 3. lib. VI.

Ante diem III. non.) Perinde est, ac si dixisset, III. non. Id ex lib. XVI. epist. 5. ad Tironem intelligi facile potest. *Ante diem III. non.* veteres dicebant, id est, die tertio ante nonas: nam, cum dicitur, III. non. concisa locutio est: quae integra esset, si diceret, III. die ante nonas; quae non utebantur antiqui, sed ejus loco, *Ante diem III. nonas.*

Sidam) Maritimam partem provinciae vocat epist. 5.

Servilius) Amicus Appii; qui fortasse ierat in provinciam, tum ut Appium Ciceroni praesens commenderet; tum etiam ut hominum provincialium odia in Appium leniret; ne Romam, dicturi adversus eum testimonio, proficiscerentur: quibus enim rapinis provinciam Appius exhaustam reliquerit, qui genitus consecuti, scribit ad Attic. Cicerone epist. 15. & 16. lib. V. & epist. 1. lib. VI.

Benevolentior, quam fui, nihilo sum factus, diligenter quidem ad declarandam benevolentiam multo) Similis locus epist. 60. lib. XIII. *Cuius calamitas etiam eff. inforem me facit in illam; nam benevolentior, quam semper fui, esse non possum.*

Vetus) Quae ante annos aliquot esse coeperat, quo tempore inter Ciceronem, & P. Clodium, Appii fratrem, exortit inimicitiae sunt, M. Pilone, M. Messalla cons. ad Atticum epist. 14. lib. I.

Simultas) Simultas occultum & mediocre post benevolentiam odium est.

Stimulabat) Non simulas, quae tunc nulla erat, sed ejus memoria.

Fide reconciliatae gratiae) Ideo scripserat Caelius ad eam epist. 9. lib. VIII. *Cavendum tibi erit, ne parum simpliciter & candide posuisse inimicitias videaris.*

Affinitas) Dolabellae, Appii accusatoris.

EPISTOLA XIII.

Quasi divinarem) In ipso litterarum exordio a suis in Appium officiis benevolentiam capiat: quod mire valet ad id, quod petimus, impetrandum. Incipit autem, *Quasi divinarem*; quia, cum Appio supplicationem curavit, revera de provincia non cogitabat: itaque dixit epist. 2. *Cum & contra voluntatem meam, & praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset.* Ita & augeat officium suum erga Appium, & se ipsum ambitione liberat.

Tali id officio) In supplicatione. *De suis rebus gestis*) Pro quibus supplicationem petebat.

Inserviebam) Hoc verbo summa diligentia declaratur, quam domino servi debent, &, nisi sint improbi, praestant.

Plus, quam acceperis, reddidisti) Probitatis est, acceptum beneficium non dissimulare: liberalitatis, etiam augere verbis: idque genus omnino quoddam est gratiae referendae, quo hic utitur Cicero. Est autem praecleara inter eos consuetudo, qui mutuis officiis amicitias ita colunt, non ut paria paribus, sed ut majora, quam acceperunt, reddere contentur: ita, quos fructus amor parit, iidem alitur, atque augerit, nec umquam aut sine amore fructus, aut sine fructibus amor est. In Bruto: *Illud Hesiodum laudatur a doctis, quod eadem mensura reddere iubet, quae acceperis, aut etiam cumulatione, si possis.* Et lib. I. *Offic. si ea quae acceperis utenda, maiore mensura, si modo possis, iubet reddere Hesiodus, quidnam beneficio provocati facere debemus? an non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quam acceperunt?* ad Att. epist. 12. lib. XV.

Quid enim ad me non perscripsit) Tribus

bus modis hanc explicare sententiam potuit, vel affirmantibus verbis, hoc modo, *Omita ad me perscripserunt*, vel geminata negatione, sic: *Nemo ad me non perscripsit*; vel interrogando; quod fecit: quia modus hic efficacior est, quam reliqui duo, & ad significandum valet plurimum.

Auctoritate orationis) Quæ ceterum commovere potuit; cujus enim vita probatur, cujus in privatis publicisque cognita virtus est, ejus exemplo facile ducuntur omnes.

Sententia) Quæ Ciceroni supplicationem decrevit.

Domum veniendo) Ad magistratus, ut eos de supplicatione Ciceronis togaret; epist. 9. lib. II. *Nostrom studium exstabis in conveniendis magistratibus*.

Nullum onus offitii cuiquam reliquum fuisse) Nihil cuiquam faciendum reliquisse, plane omnia fecisse mea causa.

Hæc mihi amplius multo sunt) Appii amorem supplicationi, atque adeo rebus omnibus, quæ proficisci ab amore possint, anteponeit: non enim amor ob utilitatem, sed utilitas ob amorem æstimanda.

Quam illa ipsa) Similem sententiam usurpavit in re dissimili, lib. I. de Legib. *Sunt hæc majora, quam illa ipsa, quorum hæc causa præparentur*.

Laborantur) Cum labore fiunt. Vetus est eodem verbo nescio quo libro, ex quo Lactantius lib. VII. cap. 11. hæc recitat: *Nihil est, quod sit manibus humanis laboratum, quod non aliquando ad interitum redigatur*. *Elaborari*, dixit epistola 16. lib. IX.

Insignia virtutis) Honores.

Sed virtus) Testimonium virtutis mihi das, cum hæc mea causa facis; quam ego laudem pluris, quam illa ipsa, in quam operam ac studium ponis, debito æstimare.

Mihi propono fructum amicitia nostre ipsam amicitiam) Alii fructum sibi proponunt amicitia, honores, commoda, aliquid omnino: ego, præter ipsam amicitiam, nihil ipso: in ea mihi statuo omnes fructus: quanti enim apud me esse debet, quod tu me diligas, cum talium virorum tanta studia adsequi sola virtus possit? Simi-

le illud in Lælio: *Amicitiam, non sper mercedis adducti, sed quod ejus omnia fructus in ipso amore inept, expetendam putamus*.

Quæ nihil est uberius) Cur ego alios mihi fructus amicitia nostræ proponam, cum neque fructum ullum eum ipsa amicitia conferendum, neque tamen ea quidquam uberius, aut fructuosius existimem?

Studiis) Litterarum: magna esse potest in omnibus rebus, maxima vero in communibus studiis ubertas amicitia nostræ. Tacite ostendit Cicerone, quanti fecerit eum librum, quem de jure augurali Appius ad eum scripserat: idque sibi curæ esse, ut simili eum munere remaneret: epist. 4. & 5.

Devinctus est) Eadem metaphora usus est epist. 10. *Quid vincula, quibus quidem libentissime assringer, quæ sunt? studiorum similitudo, &c.*

Cum iis artibus) Gratiam inquit ab Appio promissa studiorum conjunctione: quod & ejus doctrinam magni facere, & ad ejus honorem ac laudem velles sua studia conferre videatur.

Omnes tuos) Callide hoc inquit: non enim id solum indicat, quam inique ferat Appium a Dolabella reum factum; sed etiam, cum ipse, graviter læsus, tamen in gratiam cum omnibus Appii propinquis, id est cum omnibus Clodii, redierit, idque ipsius Appii causa fecerit, vicissim eum debere tanti Ciceronis amicitiam facere, ut ejus generum Dolabellam odium definat.

Non despero) Petere aperte non audent, ut Dolabella reconcilietur: sed modeste perit, & Appii humanitati confidere videtur, cum ait, *Non despero*.

Nihil ad te) Habet rationem Appii dignitatis, quia pluri facere adolefcentem Dolabella Appii amicitiam, viri in primis honorati, quam contra Appius Dolabellæ, debebat: accedebat æquitas: utrum enim decet, eum, qui injuriam intulit, non eum, qui accepit, de reconciliatione laborare?

Nostrum est onus) Ego efficiam, ut reconciliationis initia a genere meo proficiantur.

Intelliges) Re ipsa perspicies.

Hæc

Hac renovata) Quod mihi Dolabel-
lanus affinitate devinzerim .

Additum potius aliquid) In proxima
epistola nihil ad studium ac benevo-
lentiam , sed ad voluntatem quidem
benevolentiae declarandae multum esse
additum dixit .

Adversus magistrum morum) Coram
magistro morum ; quasi epistola cen-
sorem alloquatur : modeste enim age-
re in conspectu censorum oportebat :
itaque notatum legimus , qui paullo
liberius iis presentibus hiasset . *Ma-*
gistri morum censores vocabantur , quia
regendis moribus quinto quoque anno
crearentur ; de quibus Cic. lib. III.
de Legib. *Mores populi regunt* . Potesta-
tem censoriam Trebellius Pollio in

Valeriani vita ostendit his verbis :
Suscipe censuram , quam tibi detulit Ro-
manus republ. , quam solus meritis judi-
caturus de moribus nostris . Tu assima-
bis , qui manere in civis debeant : tu
equestrem ordinem in antiquum statum re-
diges ; tu censibus modum pones ; tu ve-
ligalia firmabis ; divides statum : res
publicas recensabis . Tibi legum scriben-
dorum auctoritas dabitur . Tibi de ordi-
nibus militum iudicandum est ; tu quae
respicias : tu de nostro palatio , tu de
iudiciis , tu de praefectis eminentissimis
judicabis : exceptis denique praefecto urbis
Rome , exceptis consulibus ordinariis , &
sacrorum rege , ac maxima virgine Vesta-
lium , si tamen incorrupta permanserit ,
de omnibus sententias feras .

PAVELLI MANVTII

COMMENTARIVS

IN

EPISTOLAM I.

LIBRI IV.

C. Trebatius Iurifconsultus, ad quem misit Topicorum libros, fuit in Gallia cum Caesare ante bellum civile commendatus a Cicerone

diligenter, epist. 5. lib. VII.

Familiaris meus) Et quidem cum eo saepe familiariter jocatur in epistol. lib. VII.

Accessum) Reversus e Cilicia: nam, triumpho spe, urbem ingressus non est. Dicebant veteres, *Ad urbem accedere, & Ad urbem esse*, de iis, qui extra pomerium triumphandi spe morabantur.

Propius) Urbem.

De officio utriusque nostrum) Quid nos, evoruto civili bello, deceat agere. Licebat autem per Caesarem nostram partem sequi, & vel in urbe, vel, ubi quique vellet, longe ab armis tutam ac quietam vitam ducere: id Pompeius non concedebat, qui discedens ab urbe dixerat, hostium se loco habiturum, qui suis in praesidiis non fuisset: tueri autem remp. Pompeius videbatur, quia consules, omnesque fere magistratus secum haberet: sed Caesaris castra firmiora. Itaque bonos ac sapientes cives, quo in numero & fuit, & habitus est Sulpicius, jure sollicitabat officii deliberatio.

Salva rebus) Salva, incolumi, stante rep. eodem modo locutus est, cum de re privata loqueretur: ep. 30. lib. VII.

Sic enim est dicendum) Nunc enim perditae res sunt, afflicta republ.

Occident) Eadem translatione, *Reversus est* recip. divit. epist. 4.

Abiens) Cum esset in provincia.

Defensorem pacis) Nam, cum M.

Marcellus consul, & provincias Gallias ante legitimum tempus, & privilegium Caesaris, quod ei populus concesserat, ut absens consulatum petere posset, eripere conaretur; Sulpicius collega restitit: quod iniquum putaret ea rescindi, quae populus jussu erat; eamque fore civilis belli causam intelligeret. Suetonius.

In consulatu) Consule Sulpicio in provinciam Cicero profectus est: epist. 3. lib. III.

Post consulatum) Cum C. Marcellus, M. Marcelli frater patruelis consul eadem in Caesarem tentavit: ut scripsit Suetonius; is enim consulatum ex Marci fratris auctoritate gessit: ut legitur in epist. 9. cui successit L. Lentulus, & ipse Caesaris causa acerrimus adversarius.

Veneram) Ex provincia; venit autem pridie Non. Jan. L. Lentulo, C. Marcello Coss. Absuit igitur toto anno, quo C. Marcellus, Marci frater, cum L. Paulo consul fuit.

Solus eram) Cum dixerit, suam & Sulpicii sententiam de rep. eandem fuisse, solus non fuit: quare, *Solus accipio*, id est, cum paucissimis.

Rudis) Quatuor causas colligit, cur pacem suadens nihil profecerit: primum, quod sero venerit, ita jam aucta discordia, ut sedari vix posset: deinde, quod optimae sententiae socios non habuerit: tum, quia parum auctoritate valuerit, quod in publica causa, cum sero venisset, rudis esse videretur: postremo, quod in homines pugnandi cupidos inciderit. Significat autem maxime L. Lentulum consulem, Domitium Ahenobarbum, Scipionem Pompeii socerum: quos etiam tacite carpit ep. 14. & lib. VI. ep. 21. lib.

Hac renovata) Quod mihi Dolabel-
lam affinitate devinxi.

Additum potius aliquid) In proxima
epistola nihil ad studium ac benevo-
lentiam, sed ad voluntatem quidem
benevolentiz declarandæ multum esse
additum dixit.

Adversus magistrum morum) Coram
magistro morum; quasi epistola cen-
sores alloquatur: modeste enim age-
re in conspectu censorum oportebat:
itaque notatum legimus, qui paullo
liberius iis presentibus hiasset. *Ma-*
gistri morum censores vocabantur, quis
regendis moribus quinto quoque anno
crearentur; de quibus Cic. lib. III.
de Legib. *Mores populi regunt*. Potesta-
tem censoriam Trebellius Pollio in

Valeriani vita ostendit his verbis:
Discipe censuram, quam tibi detulit Ro-
mana republ., quam solus mereris judi-
caturus de moribus nostris. Tu estima-
bis, qui monere in curia debeant: tu
equestrem ordinem in antiquum statum re-
diges: tu censibus modum pones: tu ve-
stigalia firmabis: divides statum: res
publicas recensabis. Tibi legum scriben-
dorum auctoritas dabitur. Tibi de ordi-
nibus militum judicandum est: tu arma
respicias: tu de nostro palatio, tu de
judiciis, tu de prefectis eminentissimis
judicabis: exceptis denique prefecto urbis
Rome, exceptis consulibus ordinariis, &
sacrorum rege, ac maxima virgine Vesta-
lium, si tamen incorrupta permancit,
di omnibus sententias ferres.

PAVELLI MANVTII

COMMENTARIVS

I N

EPISTOLAM I.

LIBRI IV.

C. Trebinius Iurifconsultus, ad quem misit Topicorum libros, fuit in Gallia cum Caesare ante bellum civile commendatus a Cicerone diligenter, epist. 5. lib. VII.

Familiaris meus) Et quidem eum eo saepe familiariter jocatur in epistol. lib. VII.

Accessum) Reversus e Cilicia et nam, triumphi spe, urbem ingressus non est. Dicebant veteres, *Ad urbem accedere*, & *Ad urbem esse*, de iis, qui extra pomerium triumphandi spe morabantur.

Propius) Urbem.

De officio viriisque nostrum) Quinque, exorto civili bello, deceat agere. Licebat autem per Caesarem neutram partem sequi, & vel in urbe, vel, ubi quisque vellet, longe ab armis tutam ac quietam vitam ducere: id Pompeius non concedebat, qui discedens ab urbe dixerat, hostium se loco habiturum, qui suis in praesidiis non fuisset: tueri autem rempublicam Pompeius videbatur, quia consules, omnesque fere magistratus secum haberet: sed Caesaris castra firmitiora. Itaque bonos ac sapientes cives, quo in numero & fuit, & habitus est Sulpicius, iure sollicitabat officii deliberatio.

Salva rebus) Salva, incolumi, stante rep. eodem modo locutus est, cum de re privata loqueretur: ep. 30. lib. VII.

Sic enim est dicendum) Nunc enim perditæ res sunt, afflicta repub.

Occidenti) Eadem translatione, *Reviviscentis* resp. dixit epist. 4.

Absens) Cum esset in provincia.

Defensorem pacis) Nam, cum M.

Marcellus consul, & provincias Gallias ante legitimum tempus, & privilegium Caesari, quod ei populus concesserat, ut absens consulatum petere posset, eripere conaretur; Sulpicius collega resistit: quod iniquum putaret ea rescindi, quæ populus iussisset; eamque fore civilis belli causam intelligeret. Suetonius.

In consulum) Consule Sulpicio in provinciam Cicero profectus est: epist. 3. lib. III.

Post consulatum) Cum C. Marcellus, M. Marcelli frater patruelis consul eadem in Caesarem tentavit: ut scripsit Suetonius; is enim consulatum ex Marci fratris auctoritate pergit; ut legitur in epist. 9. cui successit L. Lentulus, & ipse Caesaris causæ acerrimus adversarius.

Veneram) Ex provincia; venit autem pridie Non. Ian. L. Lentulo, C. Marcello Cois. Absuit igitur toto anno, quo C. Marcellus, Marci frater, cum L. Paulo consul fuit.

Solus eram) Cum dixerit, suam & Sulpicii sententiam de rep. eandem fuisse, solus non fuit: quare, *Solus accipio*, id est, cum paucissimis.

Rudis) Quatuor causas colligit, cur pacem suadens nihil profecerit: primum, quod sero venerit, ita jam aucta discordia, ut selari vix posset: deinde, quod optimæ sententiæ socios non habuerit: tum, quia parum auctoritate valuerit, quod in publica causa, cum sero venisset, rudis esse videretur: postremo, quod in homines pugnandi cupidus inciderit. Significat autem maxime L. Lentulum consulem, Domitium Ahenobarbum, Scipionem Pompeii socerum: quos etiam tacite carpit ep. 14. & lib. VI. ep. 27. lib.

lib. IX. ep. 6. lib. XVI. ep. 10. & ad Att. ep. 11. lib. VIII.

Nihil) Cum jam occiderit respul, quod proxime dixit.

Quam honestissime) *Ve* in his miseriis quam licet honeste vitam tradamus.

Nec enim) Causam affert, cur nemo sit, quicquam sibi potius, quam cum Sulpicio, communicandum putet. Nostri, inquit, egregie, quid clarissimi viri fecerint, quid doctissimi faciendum praeceperint: itaque, quid nobis quoque faciendum sit, optime iudicabis.

Clarissimorum) Clarissimos & doctissimos, quia tum a rebus, tum a libris petitur prudentia.

Quos semper coluisti) Quorum libros diligentissime legisti; sic enim interpretor: aut, si quis hoc ad homines ipsos potius, quibus ob doctrinae praestantiam Sulpicius honorem semper habuerit, referre malit, valde non contentendum: modo illud, *Præcepta*, sic accipitur, non quæ e sermonibus viventium, sed quæ ex doctissimorum libris accepta sunt.

Te fresser in senatum) Aperire incipit sententiam suam, quam paullo post clarius etiam ostendit, cum ait, urbem esse sine legibus, iudiciis, iure, fide; ut in ea homines, ac sapientibus civibus, quales Cicero & Sulpicius habiti sunt, vix jam honestum esse domicilium videretur.

Conventum senatorum) Nam senatus appellari non debet, in quo nec senatores multi, nec eorum libera, metumque soluta voluntas est; non enim decerni quidquam potest, quod ei displiceat, cuius arma dominantur. Erat urbs hoc tempore, ac tota iam Italia in Caesaris potestate, Pompeio in Graciam cum utroque consule, ac maiore parte magistratuum profectio.

Ejus) Caesaris.

Ve te imitaret) *Ve* irem in senatum; id enim Caesar cupiebat: ne, absente Pompeio, simul abesse resp. videretur. Locutus autem erat Sulpicius in senatu de pace, & de Hispaniis, quod proxime subiungitur: contra quam Caesar volebat. Itaque hoc, *Ve te imitaret*, interpretor, ut iret quidem Cicero in senatum, non ta-

men ut eadem, quæ Sulpicius, de pace, & de Hispaniis diceret. Quæ cum Cicero se dicturum ostendisset, *Ego vero*, inquit Caesar, *ista dici nolo*: epist. 17. lib. IX. ad Att. Ivisse autem Sulpicius hoc tempore in senatum, ostendit epist. 3. lib. X. ad Att. in qua sunt hæc: *Facile potior, quod scribit, secum Tullum, & Servium questes esse, quia non iam quoque sibi, quod mihi, venisset: homines ridiculos; qui, cum filios misissent ad Cn. Pompeium circumferendum, ipsi in senatum venire dubitarent.*

Cum me rogaret) Formiis: quod ex epist. 17. & 18. lib. IX. ad Att. intelligitur.

De pace) *Ve* ageretur de concordia Caesaris, & Pompeii.

De Hispaniis) Senatui non placere, Caesarem in Hispaniis contra Pompeii legatos proficisci.

Ostendi me esse dicturum) Epist. 1. lib. X. ad Att. *Quid esset de pace dicturus, dixi, ipse valde repudiavit.*

Dicta sunt) In senatu, antequam Caesar iret in Hispanias.

Rem vides, quo modo se habeat) Perditam reip. statum demonstrat, ut confirmet quod dixit, nihil iam esse, licet colloquantur, in quo reip. optulari possint. Notandus Latini sermonis usus: *Rem vides, quo modo se haberes*: pro, vides, quo modo se res habeat: ut apud Cælium, ep. 8. lib. VIII. *Nosti Marcellum, quem tundes.* Et ad Att. epist. 21. lib. XIV. *Nosti virum, quem testus.* Sic Terentius in *Ad. Illum*, ut vivat, optant. Et Plautus in *Aul. Tu me, & ego te, qualis sum, scio.* Et Caesar lib. I. Bell. Gall. *Rem frumentariam, ut sitis commode suppeditari posset, timebant.*

Orbem terrarum) *Orbem terra*: ep. 7. lib. V. *Orbem simpliciter*, lib. II. de Rep. apud Lactantium: quod Poetis usitatus.

Imperii distributis) Cum Italiam & Gallias Caesar; Hispanias, Graciam, & reliquas populi Romani provincias Pompeius seneat.

Ardere bello) Apta translatio: quia nec incendio quidquam citius consumit, nec igni quidquam bello similis: æque enim prostermit, ac delet quæcumque invaserit. Ad Att. ep. 5. lib. VI. *Cum arderet Syria bello.* In

Ora-

Oratore : *Ex omnibus terris una Gallia communi non ardet incendia.*

Sine legibus) Quarum voces quis in armorum strepitu exaudiat ?

Iudicia) Bello intermissis, fuga magistratum. Nec vero iudiciis locus esse potest, cum sublata leges sint.

Iure) Non modo iudicia, sed omnino jus universum facit ; legum enim & iudiciorum exitium sequitur juris everio.

Fide) Pertinet, opinor, hoc ad creditas pecunias ; quarum in solutione, nisi iudicia fiant, debitores fidem non præstant. Pro lege Manilia : *Scimus*, inquit, *Rome solutione impeditur, fidem conatuisse.* Et Cæsar lib. III. de Bello Civ. *Cum fides tota Italia esset angustior, neque creditæ pecunie solverentur.*

Relictam direptioni & incendia) Pompeii, & consulum fuga ; nam cum Cæsar primum Pisaurum, Fanum, Anconam, deinde Iguvium, Auximum occupasset, tantus repente, his verbis auditis, in urbe terror invasit, ut cum Lentulus consul ad apertendum ærarium venisset, ad pecuniam Pompeio ex S.C. proferendam, proinus, aperto sanctiore ærario, profugeret ; Cæsar enim advenire, jam jamque adesse ejus equites falso nunciabantur : hunc Marcellus collega, & plerique magistratus consecuti sunt. Cn. Pompeius, pridie ejus diei ex urbe profectus, iter ad legiones habebat, &c. Hoc ipse Cæsar scripsit lib. I. Bell. Civ. Dio lib. XLII. & Cicero ipse ad Tironem, ep. 11. lib. XVI. *Patriam ipsam vel diripiendam, vel inflammandam reliquimus.* Et ep. 2. lib. VIII. ad Att. *Non expulsi, sed evocati e patria ; quam non servandam ad reditum nostrum, sed diripiendam inflammandamque reliquimus.*

Andream) Eo reducta res est, ut nec optare quidquam audeam ; cum tamen optare multa, vel sine spe, soleamus ; unde illud lib. I. de Orat. *Insuperanti mihi, sed valde optanti, accidit, ut in ipsum sermonem delaberemur.*

Sic) Sæpius, antecedente *si* usurpatur ; interdum tamen simpliciter, ut lib. I. de Orat. *Plerique ad honores adipsendos, & ad temp. gerendam nudi veniunt, atque inermes, nulla cognitione*

rerum, nulla scientia ornati : si aliquis excellit unus e multis, effert se.

Homini prudentissimo) Eidem in epistola sequenti summam tribuit sapientiam, in tertia prope singularem.

Colloqui) De officio utriusque nostrum : quod Trebatius scriperat.

Longius) Formiis enim, aut prope, fuit initio belli civilis : ep. 10. lib. XVI. *Italia regiones descriptæ sunt, quom quisque partem tueretur : nos Capuam sumimus.* Et epist. 11. *Ego adhuc vix maritimæ præsum a Formiis.* Et ad Att. epist. 11. lib. VII.

Juvitus) Quia relicta sit direptioni & incendiis, & quia non leges in ea, non iudicia, non jus, non fides ulla sit : epist. 30. lib. VII. *Cypio aliquo pervenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam.*

Si quid) Si quam ob rem.

Exire ex urbe) Ut colloquamur.

Fortasse arrogo) Fortasse enim mihi assentor, cum mihi tantumdem, quantum tibi, tribuo. *Arrogare* dicimur nobis ea, quæ nostra non sunt.

Statuerimus) Ut nobismetipsis consularum : quoniam nihil jam videmus optulari posse reip.

EPISTOLA II.

Philotimum) Libertum Terentii Ciceronis : epist. 3. lib. VIII. epist. 18. lib. XIV. & ad Attic. epist. 5. lib. VI.

Postumia) Vxor Sulpicii, de qua Suetonius in Iulio sic : *Pavoni & sumtuosum in libidines fuisse constans opinio est, plurimisque & illustres feminas corrupisse, in quibus Postumiam Str. Sulpicii, Lolliam A. Gabinii, Tertulliam M. Crassi, Cn. Pompeii Mucian.* Hoc nomen cum originem inde duxerit, quod, qui post humanum parentem nascerentur, *Postumii* dicebantur, tamen in antiquis nummis, & lapidibus Capitolinis sine aspirandi nota scriptum est.

Servius) Sulpicii filius, patris prænomine ; quo appellabantur filii primo loco nati. Hic Sulpicii filius ad obsidendum Brundisii Cn. Pompeium iverat : epist. ult. lib. IX. ad Attic. & 3. & 12. lib. X. ad eundem.

In Cumanum) Quo posset cum Cicerone colloqui : epist. 8. lib. X. ad Att.

Att. Seruium , inquit , *expellito* : *rogor enim ab ejus uxore, & filio.*

Meum confilium) Quid tibi agendum sit.

Auctoritate) Ob honores magna cum laude administratos ; gesserat autem Sulpicius biennio ante cum M. Marcello consulatum .

Quid restissimum sit) Eadem sententia epist. 19 lib. V. iisdem fere verbis : *Quid restum sit , apparet ; quid expedit , visum est .*

Non potest esse dubium) In epist. 19. lib. V. dixit : *Dubitare non possumus ; ostendit eundem ad Pompeium, etiam si non expedire videretur.*

Meum casum) Ut idem ab utroque capi consilium oporteat ; nam *conspicui mea causa cum tua est , valet , eodem in statu sumus , eadem ratio est , perimet idem ad utrumque nostrum . Contrarium est illud in epist. 9. lib. I. Alia ratio fuit alia .*

Nihil esset utilius) Ut quidem ipse Cicero putabat , cui , quod honestum , id unum utile videbatur . Caesar autem nihil melius , quam regnare existimabat : itaque verius illos Euripidis de Phœnissis in ore habere solitus est :

Εἰ περ γὰρ ἀδικεῖν ἤρῃ, ευπαρδές
τερι

καλόν· ἀδικεῖν δ' ἄλλα δ' ὑπερ-
βαρὺ χρεὺς .

Quos Cicero ita vertit lib. III. Off.
Nam si violandum est jus , regnandi gratia

Violandum est : aliis rebus pietatem colas .

Defendendo pace) Genus loquendi , pro , si pacem defenderemus ; ut in proœmio lib. I. Off. *Orationem Latinam legendis nosse effluat plenior* : pro , si nostra leges .

Non fessellris) Non Caesar , sed id quod arbitramur ; dicimus enim simpliciter interdum , *Non me fessit* . Fessit autem in eo Ciceronem opinio , quod Caesar , eum ei nihil esset utilius concordia , rem tamen ad arma deducere maluerat .

Geruntur) A Cesare in Hispania contra Pompeii legatos ; pulio enim Italia Pompeio , ad urbem Caesar excurrit , inde in Hispaniam . Quo autem tempore cum Sulpicio collocaus est Cicero , bellum in Hispania gere-

batur : id cognoscitur ex epist. 11. 12. lib. X. ad Att.

Gesta sunt) Cum Pompeius eiectus Italia sit , Caesar urbe , & Italia sit positus .

Cursus rerum) Ut enim adhuc , ita deinceps armis agentur omnia .

Qui exitus) Perspicis exitum fore vel Caesaris , vel Pompeii tyrannidem : epist. 11. lib. VIII. ad Attie. *Vitæque regnare vult . Et alibi ispe .*

Ergo) Cum videas , quem in locum res deducta sit ; sequitur , ut , in urbe si manserimus , vel probare ea , quæ fient , quod turpe est ; vel saltem interesse cogamur , etiam si non probemus , quod periculolum erit .

Quorum altera) Sic in decem antiquis libris : in duobus , *Quorum* : antiquitatem magis redolent , *Quorum* : & vercor , ne quis ob verbunt , *Alter* , scribendum putaverit , *Quorum* .

Restat) Cam videas , probare turpe esse ; interesse etiam si non probet , periculolum ; restat , ut dicendum putemus .

Quod consilium) De discessu dubitandum non est : restat deliberatio , quid consilii discedentes capiamus , maxime quidem ; quo nos conferre debeamus .

Namquam) Quia salutis publicæ spes nulla supetst .

Non sit conjunctum) Satis plane significat , si velit Sulpicius ad Pompeium transire , colloquendum esse : alioqui non oportere tibi enim captam iam esse consilium . Id cognoscitur ex epist. 13. lib. X. ad Att. *Seruium* , inquit , *expellito, nec ab eo quidquam cures* . Cum in eadem paullo ante scripserat , se de Hispania cogitare .

Expellito) Et hoc verbo captum sibi de discessu consilium ostendit .

Quod me commodo fiat) De hoc loquendi genere dictum est ep. t. lib. I.

Servio , & Postumie) Ep. 8. lib. X. ad Att. *Hic ego Seruium expellito : rogor enim ab ejus uxore, & filio .*

EPISTOLA III.

Collicitum) Ob temp. servitute oppressam . Iam enim Caesar , iterum devictis Pompeii partibus , unum omnia tenebat .

Pro-

Pre-igno) Cum enim commune sit exitium, cur tu precipue doleas? Iterum Plancium admonuit epist. ult. *Non debes aut propriam fortunam, & precipuum postulare, aut communem recusare.*

Quodam) Ita loquimur, eum singulare quiddam notamus, ut epist. 4. lib. II. *Est enim tibi gravis adversaria constituta & parata, incredibilis quodam expectatio.* Et in oratione de Provinciis: *Quod magni cuiusdam hominis & persipientis videtur.* Et lib. II. de Orat. *Crassi responsum excellentis cuiusdam ingenii & singularis.*

Minime miror | Cum plane perierit republ.

Meum | Dolorem.

Quodam modo | Si dixisset, *Meum agnosco*, suum quoque precipuum esse in communibus miseris dolorem significasset; ita nullum sibi locum ad levandam Sulpicii sollicitudinem relinqueret; dixit igitur, *Quodam modo*, ut indicet sibi quoque aererbissimam fuisse perniciem reip. nec tamen in communibus miseris precipuo quodam dolore angī.

Agnosco | Me quoque dolere confiteor: epist. leg. *Illam excusationis tuam partem nec agnosco, nec probō.*

Prope singulari | Cur addit, *Prope*, ne viro gravi, verborum quasi lenocinia respicienti, nimium assentari videatur. Sic Acad. IV. *Omitto per ipsum Aristotelem, meo iudicio in Philosophia prope singularem.* Valer autem *Singularis* interdum minus, quam incredibilis, interdum plus: minus, ut epist. 54. lib. XIII. *In longa apparitione singularem, & prope incredibilem parvis Marcellii fidem cognovi.* Plus, ut lib. I. de Orat. *Antonii incredibilis quodam, & prope singularis, & divina vis ingenii.*

Tuis bonis | Tua virtute & memoria recte factorum.

Alienis malis | Quibus afflicta resp. concidit. Norat perditos hominum mores, in primisque perniciosam publicæ libertati ambitionem Cæsaris, & Pompeii.

Labore | Malis laborare, apte coniunguntur.

Me quidem | Consolamur & ratione, & exemplo; ratione usus est in proximo, Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.

ma superiore sententia: exemplum hic adfert de se ipso.

Nemini concedo, qui maiorem, &c.) Nemo est, cui molestiæ plus attulerit interitus reip. Simile illud ep. 3. lib. X. *Nunc me, amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies; omnem tibi reliquæ vite dignitatem ex optimo reip. statu adquires.* Et eodem libro epist. 29. *Nec tibi concedo, ut te salvum malint, quam ego.*

Pernicie & peste | Augent superlata nomina: quod etiam rhetores docent; major autem est in peste, quam in perniciē significatio.

Consiliorum | Quia de republ. semper optime sensi: quod tibi quoque, optimo ac sapientissimo viro, solatio esse debet.

Multo enim ante | Quatuordecim annis ante, cum esset consul. Id clarissime ostendit epist. 4. ad Att. lib. X. *Præclara*, inquit, *conscientia sustentator, cum cogito me de reip. aut meruisse optime, cum potuerim; aut certe nunquam nisi divine, cogitasse; eaque ipsa tempestate eversam esse remp. quam ego quatuordecim annis ante prosperaverim.*

Tempestatem | Procellam, quæ republ. afflixit.

Abfui | Cum esset in Cilicia proconsul: quo ivit Sulpicio consule, ut patet ex epist. 3. lib. III. & ad Att. lib. V.

Magnam partem | Menses elreiter octo; nam videtur ineunte Majo, aut extremo Aprili mense Roma discessisse: epist. 2. lib. V. ad Att.

Monnisti festum | Consolationem affert anteaſſæ vitæ commemoratio; ideo narrationem hanc induxit, ut, quemadmodum se levare dixit gravitate doloris ob conscientiam consiliorum suorum, itidem Sulpicius e suis in remp. officiis consolationem capiat. *Omnibus bellis civilibus* Tribus, quæ commemorat his verbis Phil. VIII. *Contendit Sulla cum Sulpicio de iure legum; quas per vim latas Sulla dicebat: Cinna cum Octavio de novorum civium suffragiis; rursus cum Mario & Carbone Sulla, ne dominarentur indigni.*

Superiores | Sic locutus in Verrein, & in Acad.

Consilium suum | Ne Cæsari ante con-

E e

cef-

cessum lege Trebonia tempus succederetur, & ut abienti consolatam petere liceret: in quo dissentiebat a M. Marcello collega: epitome Liviana CVIII. Contentiones inter consules de successore C. Cæsaris nittendo, agente in ienatu M. Marcello consule, ut Cæsar ad petitionem consularis veniret, &c. Suetonius, Plutarchus, Dio, alii.

Ocidisse | Consulares, Pompeium Magnum, L. Lentulum, Bibulum, Domitium Ahenobarbum, Scipionem Pompeii socerum prætorium, M. Catonem; alios præterea, qui bellum paci, odio Cæsaris, prætulærant.

In tantis tenebris | Non dicit, conscientiam optimorum consiliorum nihil prodesse, sed pro malis reip. parum; nam esse aliquam conscientie fructum, paulo ante ostendit in se ipso.

Parietinis | Libri veteres quinque, *Perpetuus* : duo, *Prædictus* : unus diserte, *Parricidius* : Medicus, *Pærentinis* : ex quo *Pærentinis* legendum, alii ante nos recte censuerunt. Sunt autem *Parietina*, parietum ruinæ. Cic. ad temp. transtulit, & *Quasi*, præposuit, veritus ne paullo durior translatio videretur: quod præcipit Crassus lib. III. de Orat. *Mollienda*, inquit, *translatio est præposita sepe verbo*.

Vir consolabilis | Recte addidit, *Vir*: ut consolabilem tamen esse ostendat: quod ei propositum est; cum hanc unam ob causam ad Sulpicium scribat, ut eum a dolore abducatur.

Ipse | Cujus in potestate sunt omnia.

Lumen | Tribus verbis metaphoram absoluit, *Lumen*, *Extinctis*, *Extinctis*, & hæc fortasse translatione usus est, cum illud proxime dictum, *In tantis tenebris*, recordaretur.

Extinctis cæcis | Luminibus reip. Phil. V. Pompeio pater, quod imperii populi Romani lumen fuit, extincto.

Sanctitatem | Sanctitatem definiit lib. I. de Nat. Deor. *Sanctitatem* colentium deorum: hic accipitur pro summa probitate, ut in Phil. I. Quod in juventute habemus illustris exemplum veteris sanctitatis?

Præditi | Non enim satis est optima velle, quod sanctitas est; sed

optima etiam videre, in præstanti cive requiritur.

Hæc | Primum optimorum consiliorum recordatio, deinde iudicium Cæsaris omniumque civium.

Magna esse debent | Dixit jam, debere eum suis bonis delectari potius, quam alienis malis laborare.

A tuis | Vxor, & filio.

A multis ac magnis molestiis | Sæpe Cicero consolatur abientes miseria civitatis, quam afflictam & deformatam civis bonus libenter nemo videt; unde illud ad Sextium epist. 17. lib. V. *Illud utinam ne vere scirerem, ea te rep. cætere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet*. Et ad Torquatum ep. 1. lib. VI. *Oculi augrat dolorem*.

Verecer | Verecer, inquit, quia graves atque acerbæ audienti etiam essent, non modo videnti.

Melior | Non igitur dolendum est, quod a tuis absit.

Certior fieri | Quia scire hæc ipse per te non posses. Significat autem duas maxime res, de quibus certiorum Sulpicium fecit, iudicium Cæsaris omniumque civium, & miseritimum statum civitatis.

Reliqua | Non dubito, quin studia Philosphiz significet: cum inferat, *Que ego ipse experiens quotidie si probis, ut ea mihi salutem offerre videantur*. Eversæ enim rep. Philosphiz studia longo intervallo intermissa revocavit: quod ipse confirmat in proximo Tusculano, I. & lib. III. Off. & alibi.

Salutem | Eandem sententiam retulit ep. 12. lib. VI. *Vnum*, inquit, *est præfugium, doctrina ac litteræ, quibus semper uti sumus: quæ secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem*, Ep. 2. lib. IX. *Sæpius* inquit *notis illud, una vivere in studiis nostris; a quibus antea delectationem modo petebamus, nunc vero etiam salutem*, Ep. 28. lib. XIII. *Studia illa neglecta, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus*.

Optimum doctrinarum | Ergo & Philosphiz: quod paulo post confirmat, cum ait: *Ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus ævis studium dedisti*.

Ad bene vivendum | Bene vivendi præcepta Philosphorum libris continentur.

Opti-

Optimis rebus) Florente rep.

In quo adqueſcimus) In ep. 3. I. IX. Nalla aunc in re alia adqueſcimus.

Vel iucundia vel natura) Non modo enim a litteris, ſed a natura etiam ipſa prudentiam accipimus : Quid te (inquit) & ſcientia, & natura prudentem hortet, ut ad eas te referas artes, quibus, &c.

Illi arti) Eloquentiæ.

Neque in curia, neque in foro) Neque in ſenatu, neque in iudicio: ep. 6. Nihil in foro egere liberos: adſpicere curiam non poteram. Idem queritur in proœmio lib. III. Off. Extincto ſenatu, deſectisq; iudiciis, quid eſt, quod dignum nobis aut in curia, aut in foro agere poſſimus?

Tue ſcientiæ) Iuris civilis. *Scientias* quoque, numero multitudinis, Cicero dixit in libro de Senect. quod ſingulare tamen exemplum adhuc inveni.

Excellenti ac ſingulari) Viſit enim hac laude Sulpicius ſuperiores omnes, quod ei tribuit Cicero in libro de Claris Orat. cum eum diſt ad ius civile non modo Dialecticam, verum etiam litterarum ſcientiam, loquendique elegantiam adiunxiſſe.

Non multo plus) Plus omnino, ſed non multo: quia, ſublata cauſarum actione, pauci de iure conſuluntur. Quorſum enim? cum iudices, non quid leges jubeant, ſed quid is nolit, cuius libido pro legibus eſt, in iententiis ſerendis ſpectare cogantur.

Non equidem te moro) Tale vel ſcientia, vel natura præditum; facerem enim inſolentem.

Mihi ita perſuſi) Proſus ita credo, te quoque in iſdem Philoſophiæ ſtudiis verſari.

Rebus) Pro, artibus; dixit enim: Vt ad eas te referas artes.

Si minus prodeſſent) Cum tamen vehementer proſit, quippe quæ ſalutem afferre videntur: paullo ante.

Animum a ſollicitudine abſorcerent) Quæ enim abſtrahunt a moleſtiis, dum litteras tractamus, ep. 37. lib. XII. ad Att. Ego hic ſcribenda dies totus, nihil equidem leuor; ſed tamen abſor. Et ibidem proxime: ſive hanc aberrationem a dolore delegerim. Et ep. 44. ibidem: Ego hic duo magna curæ opera abſolui: nullo enim alio modo a miſeria quaſi aberrare poſſum.

Tibi uni concedam, præterea nemini) Sic in extrema oratione pro Marcello: Vt vir C. Marcello, optimo & amantiffimo fratri, præterea quidem cedentem nemini.

Gratia referretur) Quod amantem redamat atque obſervat.

EPISTOLA IV.

Vt No exemplo) Vt, ſi qua petiret, aliqua tamen perſeretur epiſt.

Nec agnoſco) Veram eſſe non conſiteor; agnoſcimus enim, quæ antea novimus: ignota vero agnoſcere non poſſumus. Non agnoſcit igitur Cicero cauſam excuſationis, quam Sulpicius in prationis paupertatem referebat: quia verborum inopem eum non cognoverat. Ep. 20. lib. V. Id ego agnovi mea poſſe eſſe ſallum. Et ep. 3. lib. XI. Neque agnoſcimus quidquam eorum. Et in Lælio: Quod mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnoſco, nec poſſo, ſuis amicis.

Esperaverat) Diſſimulare; quod Socrati uſitatum in diſputando fuit, cum iis, quos reſellere volebat, plus tribuere videretur.

Esperaverat) Simulans. Eſt enim ironia modo diſſimulatio, ut proxime; modo ſimulatio, ut hic: diſſimulamus enim veræ, cum occultamus ea, quæ ſunt: ſimulamus ſalia, cum ea fingimus eſſe, quæ non ſunt. Late igitur patet ironia: & eſt omnino, ut ait Aquila, cum aliis verbis ſignificamus, aliud re ſentimus. Adde Beda, gravitate pronuntiationis adiuvandam: alioqui conſiteri videbitur, quod negare contendit.

Subtilitati & elegantie) Subtilitas in ſententiis, elegantia in verbis. Subtilitas autem a Dialectica maxime ſumitur, quam Sulpicius egregie cognovit: eoque maxime adiumento & ſcavola: & ceteris omnibus juriſconſultis antecellit: hoc enim ei teſtimonium tribuitur in lib. de Claris Orat. quo in libro ſubtilitas etiam eius, & elegantia nominatur his verbis: Adjunctis & litterarum ſcientiam, & loquendi elegantiam; quæ & ſcriptis eius, quorum ſimilia nulla ſunt, ſacillime præſpici poſſet: cumque dicendi cauſa duobus preſtiſſimis operam dediſſet, L. Lucilio Balbo, C. Aspilio Gallo; Gellii, hominis auri & erici.

eritanti, promum in agendo & in respondendo celeritatem subtilitate diligentique superavit. Quintilianus etiam, Sulpicium ex tribus orationibus insignem famam consecutum esse lib. X. scriptum reliquit. Alibi *subtilitas* non idem valet, sed venustas porius quidam est orationis, & naturalis quasi color, nullo adhibito artis pigmento: qualis apud nos est Cæsaris terminus, apud Græcos *Lyfias*. Itaque lib. III. de Orat. *subtilitatem* quidam illi Cicero tribuit, acumen autem *Hyperidii*. Et in Bruto illud: *Lyfias egregie subtilis sciencie atque elegans*: sic accipio, non ut acutum scriptorem *Lyfiam* dici putem, sed ut purum, ut venustum, ut politum, ut plane Atticum. Attica enim subtilitas ipsa per se laudatur, iis carens ornamentis, quæ ab arte sumuntur: qua laude Catonem Centurium afficit Cicero in eodem libro infra: *Qui in Græcia* (inquit) *antiquitate delibantur, etque subtilitate, quam Atticam appellant, hinc in Cætare non novimus quidem. Hyperidius voluit esse & Lyfias: laudo: sed cur noluit Catonis?* Atticum igitur dicendi genus illud, in quo *Lyfias* excellit, (nam plura genera, ut ait Cicero fuerunt) non ornatum, copiosum, illustre, ut Demosthenis & Æschini; non acutum, ut *Hyperidii*; sed exile, jejunum, siccum, politum tamen & venustum fuit: idque tum indicant eæ, quæ exstant, illius orationes: tum ipse Cicero, si *Lyfias* orationes non haberemus, clarissime tamen ostenderet; nam in eodem libro aliquanto post: *Atticum*, ait, *se Calvus nosse dici oratorem volebat, inde erat ista exilitas, quam ille de industria conquirebatur. Et paullo post: si quis jejunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodo sit polita, dum sobria, dum elegans, in Attico genere ponit: hoc recte duxtorat: sed quis sunt in Attico alia meliora, videat ne ignoret & gradus, & dissimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum. Et infra: si acutum, prudens, & idem sincerum, & solidum, & exsiccum genus orationis probant; nec ulli graviore oratu oratorio utuntur; & hoc primum esse Atticorum voluit: recte laudant; est enim in arte tanta, tempore veris etiam huius minime subtilitati locus. Nam, quod non ita multo post dicitur, *Lyfias pitius**

esse nihil posse: id assertur ex Attici persona, nimirum in Græcos ambitiosi, & a Cicerone dissentientis, qui Catonem *Lyfias* comparaverat. Cicero autem ipse de *Lyfia* quid sentiat, declarat in Oratore his verbis: *Dicas igitur Attice venustissimus ille scriptor ac politissimus Lyfias, (quis enim id possit negare?) dum intelligamus hoc esse Atticum in Lyfia, non quod tenuis sit atque inornatus, sed quod nihil habeat insolens aut ineptum, Et paucis interjiciis: Qui Lyfiam, inquit, sequuntur, causilicam quandam sequuntur, non illam quidem amplem atque grandem, subilem & elegantem tamen. Kamdem subtilitatem, quæ ab acumine distat, notavit in *Lyfia* Quintilianus lib. X. *Lyfias*, inquit, *subtilis atque elegans, & quo nihil, si oratori scitis sit docere, quæque perfectius; nihil enim est inane, nihil accessum: puro tamen fonti, quam magno flumini, propior. Et libro XII. Quid Periclem? similem ne credimus Lyfias gravitati?* Item lib. IX. Neque illud in *Lyfia* dicendi textum, tenus, atque rarum, levioribus numeris comprehendendum erat. Hinc agere causas subtiliter, pro, simplici quodam & puro, & ad docendum, non ad promovendum, aut delectandum, apto dicendi genere in causis uti, dixit Cicero ep 21. lib. IX. *Priusquam* (inquit) *causas, & eas graves agimus subtilius. Et in Oratore: Tenues, acuti, omnia docentes, & dilucidica, non ampliora facientes, subtili quodam & pressa oratione limati. Et infra: Oratoris subtilitas imitabilis illa quidem videtur esse existimanti, sed nihil est expectanti minus. Et pro Balbo: A qua hæc; quæ ego nunc peroruro, subtilissime sunt omnia perpoluta. Et Epist. 21. ad Atticum lib. II. De republ. quid ego tibi subtiliter? tota preit. Et in Epist. ad M. Brutum. Messillam hæc: quibus igitur litteris tam accurate scriptis adsequi possum, subtilius ut explerem, quæ gerantur, quæque fiat in republ. quam tibi is exponat, qui & optime omnia novit, & elegantissime expedit & refert ad te potest? elegantiam autem differre ab ornatu, ostendit Cicero in epistola ad Cornelium Nepotem: Quis (ait) sententias aut occurre, aut crebrior? quis verbis aut oratio, aut elegantior?**

Achaicum negotium) Achæis administrant.

grandæ curam a Cæsare mandatam : quanquam opinor ei majorem Græciæ partem esse commissam, licet Achæiæ nomine provincia vocaretur : nam in epist. 1. & 4. l. VI. & ep. 18. 21. 22 l. XIII. video Sulpicium Athenis præfesse : quæ non Achæiæ urbs, sed inter Achæiam & Macedoniam fuit. In textu vero ejusdem libri epistola, *hincum*, ait, Gallie, Sulpicium Græciæ præfessum : vide infra epist. 12.

Omnes cause) Quarum una fuit ; ut minus miser esset, cum ea non videret, quæ in oppressa patria contra leges moremque maiorum fierent, nam oculi dolorem augent, nec avertere a miseris cogitationem sinunt.

Auctoritate & prudentia) Decet enim, qui auctoritate & prudentia valeat, eum nihil committere, quod in aliquam reprehensionem possit incur- rere.

Aliter occidisse rem) Putasti te, cum ab urbe abesses, a molestiis etiam ab- futurum ; id, ut scribis te sefellit : epist. 7. lib. I. *si occidisset, ut volumus & optamus*.

Percussa & prostrata jacent) Dixi jam superfluit augeri vim sententiæ ; se- quitur autem, ut percussa prosterman- tur, prostrata jaceant.

Fadissimo) Ex iis quæ sequuntur : bello enim omnia deformantur. Aliibi quoque epithetum idem cum bello jun- xit.

Is cuique locus) Vide eandem sen- tentiam in epist. 1. lib. VI.

Tui consilii) Quod Achæicum nego- tium non reculaveris.

Ne id quidem) Non modo libere sentire ac dicere, sed ne scribere qui- dem tuto possumus : sumus enim hic in eorum potestate, qui diligenter, quæcumque agimus, observant : qui- que vel minima re si offendantur, parata nobis gravissima injuria est.

Moderatus) Sane in victoria se moderatissimum Cæsar præbuit ; de quo Suetonius hæc : *Moderationem clemen- tiamque tum in administratione, tum in victoria belli civilis admirabilem exhi- buit* : nec ulli prius, nisi in prælio, reperitur, exceptis dumtaxat Afranio, & Fausto, & L. Cæsare juvene ; denique extremo tempore, etiam quibus nondum ignoverat, cunctis in Italiam redire permisit, magistratusque & imperia cupe-

re. Confirmat ipse Cicero sæpe in his epistolis ; in hac quidem in extre- mo : *De reliquis nihil melius ipso est* : in sexta liberalem Cæsarem appellat : in septima, non passurum ait, ut in- iuria fieret ; in decima tertia : *Obtinemus ipsius Cæsaris summam erga nos hu- manitatem, sed ea plus non potest, quam vis & mutatio omnium rerum atque tem- porum*.

Insolens) Victores enim insolentes facit : epist. 9. *Miserius nihil, quam ipse vultus* : quæ, etsi non ad meliorem venit, tamen eos ipsos ferociores impotenti- oresque reddit.

Pao te vicimus) Cum in reliquis tua melior, quam nostra conditio sit.

Marcelli) M. Claudii Marcelli, qui, Pompeio in Pharsalia devicto, cupina partes secutus erat, exulabat.

Collegæ) In consulatu.

Salute) Restitutio a Cæsare impe- trata.

Armis disceptari) Indiciale verbum ad arma transfudit, cum disceptari legibus, non armis, de jure soleat : epist. 14. *Videbam quanto periculo de jure publico disceptaretur armis*. Epistola 1. lib. III. *Dolebam, pilis & gla- diis, non consiliis neque auctoritatibus nostris, de jure publico disceptari*. Quid autem proprie sit *Disceptare*, locus indicat in Partitionibus : *Aut auscultator est modo, qui audit, aut disceptator, id est, rei sententiæque moderatur*. Et in oratione pro Deiotaro : *Hanc, C. Cæsar, causam, si in foro dicerem, eodem audiente & disceptante te, quan- tum mihi auctoritatem populi Romani con- sensus afferret*. Id ad prætorum prop- rie attinebat : nam lib. III. de Leg. ita scriptum animadverti : *Serius dis- ceptator, qui privata judicat, judicative iubeat, prætor esto*. Et pro Cæcina : *Persepe disceptante domesticum disjudicaretur*. Sic lib. XIII. epist. 26. ad Sul- picium : *Periscripsimus iis, ut omnibus in rebus, quæ in aliquam controversiam vocarentur, te arbitro, & quod com- modo tuo fieri posset, te disceptatore uteretur*. Itidem dixit : *Videbam, quanto periculo de jure publico disceptaretur*.

Aerbitrat Marcelli) Significatur id, quod Suetonius exposuit his verbis : *M. Marcellus consul, cunctis præstus de summa se rep. acturum, relictis ad sena- tum, ut Cæsari succederetur ante tempus,*

E e 3 & ne

Et ne absentis ratio haberetur; nec provincias rei & privilegium eriperet contentus, retulit etiam, ut colonis, quos, rogatione Vatinia Neuvumcomum deduxisset, civitates adimeretur; quod per ambitionem, & ultra prescriptum data esset. Commemoravit igitur Cæsar offensiones Marcelli, quo scilicet majus faceret beneficium suum; deinde se reditum ejus in patriam senatus precibus largiri dixit in oratione pro ipso: Intellectum est enim, cum M. Marcellum senatus, populoque Romano, & reipub. concessisset, commemoratis prescriptum etiam offerendis, et auctoritatem hujus ordinis dignitatemque reipubl. tuis vel doloribus, vel suspitionibus anteferre.

Equitate tua Cum Marcellus collegæ tuo restituit: de quo idem Suetonius: Summa ope restitit, partim per intercessores tribunos, partim per Ser. Sulpiciam, alterum consulem, id significatur etiam in epist. 3. in eo loco: *Cognoscebam, quæ tua esset in hoc pessifero bello cavendo & prædicando sententia.*

Senatus roganti Non modo preces, verum etiam lacrymas senatus, ut Marcelli reditum impetraret, nominat in extrema oratione, qua Cæsari ob Marcellum restitutum, & suo, & senatus nomine gratias egit.

Ne hominis quidem causa, negaturum Alii legunt, *Ne omnis quidem*: quibus assentiri nullo modo possum: dixit enim Cæsar, se non esse roganti senatus, ne ipsius quidem Marcelli causæ, a quo graviter esset offensus, negaturum: quamquam (ajebat) in me fuerit acerbior; tamen, ne hac quidem causa, senatus deprecanti ejus reditum negabo: non tanti apud me erit Marcelli ipsius injuria; quanti senatus universi consensus & deprecatio. Ad hunc locum pertinet illud ex epist. 6. lib. VI. Marcellum, cui maxime succensibit, cum summa illius dignitate restituit.

L. Piso Patriciæ gentis Calpurnius: nam Calpurnii Bibuli plebei: is Cæsaria fœderat. Existat in eum Ciceronis oratio.

C. Marcellus: Marci frater germanus, qui cum L. Lentulo consul fuit, biennio post Marcum consulem: nam patruelis fuit alter Caius, qui consulatum gessit cum L. Paulo, anno post

Marcum consulem proxime sequenti: ut epist. 9. huius libri, & epist. 9. lib. XV. & apud Suetonium in Iulio; de germano fratre infra: epistola 7. 9. 11. & in oratione pro Marcellis in extremo.

Abj. isse Nulla suæ dignitatis habita ratione: quo magis Cæsarem moveret; dolor enim summus in verbo, *abj. isse* ostenditur.

Supplex Senatus amorem & desiderium absentis Marcelli Seneca in consolatione ad Albinam declarat his verbis: Illi reditum impetritis senatus publicis precibus, tam sollicitus ac mansuetus, ut omnes isto die Bruti habere animum viderentur, & non pro Marcellis, sed pro se deprecari, ac vulsus essent, si sine illo fuissent.

Accederet Accedere ad se supplicem senatum Cæsar passus est: eundem accedere supplicem ad pedes suos, passus certe numquam esset; alia enim C. Marcelli, fratris reditum deprecantis; alia senatus ratio fuit: quem supplicare quidem pro M. Marcellis decevit, abicere se ad Cæsaris pedes, oblitum suæ dignitatis, haudquaquam decevit. Nec Cæsar ipse, qui omnia quidem suæ potestatis esse, speciem tamen adhuc aliquam reipubl. manere vellet, indignitatem illam tulisset, Quare nihil mutandum.

Noli querere Cum res ejusmodi est, ut eam ne longa quidem oratione pro voluntate nostra satis exprimere videamur posse; confugimus ad hoc loquendi genus, & ad illud: *Quid queris?* & similia quædam.

Rogari Sententiam. Hic mirari licet, cur in re minime dubia sententiæ rogarentur; consensit enim senatus universus in Marcelli salute deprecanda: quod illud proxime dictum ostendit: *Fecerat hoc senatus, ut cunctis consurgeret, & ad Cæsarem supplex accederet.* Quod cum ita sit: cur sententiæ, quasi parum certa senatorum voluntas esset, rogabantur? scilicet enim Varro, teste Gellio lib. IV. Epistolicarum quaestionum, S. C. duobus modis fieri solitum, aut per discessionem, si consentiretur; aut si res dubia esset, per singulorum sententias requisitas. Ego Cæsarem opinor, licet senatus voluntatem perpexisset, voluisse tamen sententias rogari, quo

cer-

certius, quid quisque sentiret, intelligere posset, fortasse etiam, ut in dicenda sententia singuli sibi gratias agerent, de Marcello reipubl. restituto.

Volentium) L. Volentium Tullium, qui cum M. Aemilio Lepido consul fuerat, triennio ante Ciceronem.

Si eo loco esset) An hoc dicit? si ea, qua Marcellus dignitate esset, negavit se in patriam reditum: cum epist. 18. lib. XIV. similiter dixerit. Videte, quid alii faciant isto loco semine. Hoc mihi non probatur: non enim, quod ad dignitatem attinet, sibi Marcellum Volentius anteposuisse, quippe qui consul ante eum fuerat annis xiv. An, *si eo loco esset*, si esset in senatu? ut se Cæsari, dum in senatu esset, gratias acturum negaverit. Ineptum hoc videtur; ubi enim magis, quam in senatu, ea de re, quæ in senatu agebatur, agi Cæsari gratias debeat? Puto igitur hoc dici: negavit se in patriam fuisse reditum, si Marcellus fuisset; id est, si eadem, quæ Marcellus consul, contra Cæsarem fecisset, & si cum Pompeio postea adversus eundem Cæsarem pugnavisset, nec se, post victum Pompeium, victori credidisset, quæ cum Marcellus fecisset, inconstantem videbatur esse, nec satis honorificum, beneficio eiusdem Cæsaris, quem vehementer oppugnaverat, in patriam redire. Atque ad hanc sententiam pertinet illud Plauti in Bacch.

Verum, ut ego opinor, si ego in istoc sem loco

Dem potius autem, quam illum corrumpi faciam.

Et Catonis illud apud Rufinianum: *si vos in eo loco essetis, quid aliud faceretis?*

Magnitudo animi) Quia salutem inimico tuo largitus esset.

Egi Cæsari gratias) Luculenta exstat oratio, cuius in extremo sunt hæc: *Sic tibi gratias ago, ut, omnibus me rebus o te non conservato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilio in me unum merito, quod fieri jam posse non arbitror, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.*

Metuo) Metuo, ne, cum in senatu loqui cœperim, idem posthæ læpe cogar facere, ut Cæsaris voluntati

serviam. Idem in cit. oratione: *Mæ præstine vite consuetudinem mihi, C. Cæsari, introitusam aperivisti.*

Horatio citio) Litterato: dixit enim epist. 3. se, posteaquam nihil esse loci eloquentiæ, neque in foro, neque in curia viderit, omnem suam curam atque operam ad Philosophiam contulisse; & hic paulo post subiungit, *ut mea studiis serviam.*

Intra modum) *Modice*, est cum modo: *Intra modum*, minus: ut enim *Supra* & *Infra*, sic *Ultra* & *Citra*, atque interdum etiam *Utrius* & *Intra* opponuntur: quod Gellius lib. XII. cap. 13. ostendit, modelle refutata Apollinatis sententia, qui *Intra* negabat pro *Citra* posse accipi. Epist. ult. lib. VIII. *Epulamur una non modo non contra legem, sed etiam contra legem.*

Studiis) Quod esse unicum solatium in malis proxime dixit.

Ingravescit) Augetur a ponderibus translatio.

Etatis maturitate) Sexagenarius jam erat Cicero, cum hanc epistolam scripsit; est enim hic annus urbis ævæ, quo Cæsar 111. cum M. Lepido consul fuit: Cicero autem natus est anno ævæ 161. L. Cassio Longino, C. Mario cons.

His temporum vitis, ut nulla res alio, &c.) Epist. 3. *His vero temporibus habemus aliud nihil, in quo adquiremus.* Et epist. 3. lib. IX. *Nulla nunc in re alia adquiremus.* Et sane plura brevi tempore eversa, quam multis annis, stante rep. scripsit: quod ipse fatetur in proximo lib. III. Off.

Aliquid jam noctes te adjuvant) Eadem sententia, non iisdem verbis epist. 25. lib. VII. *Aliquam jam etiam noctis assumo.*

Virtute) Virtutis hic neque probitatem, neque doctrinam significat, cum probitatis antecedit mentio; doctrinæ subiequatur: est igitur præstantia quædam in omnibus rebus, quæ licet cum probitate non idem sit, ab ea tamen, & ab animi magnitudine prudentiæque oritur; qui enim virtutis nomen in eam cadere possit, qui vel probitate careat, vel humili atque imbecillo animo sit, vel denique parentem altricemque virtutum omnium prudentiam desideret? Eodem modo vir-

utem usurpavit epist. 5. lib. VI. & epist. 27. lib. XIII.

Dolensque) Dabat in primis operam Philosophis; epist. 3.

Communicat) Servio patre per litteras mandante, cui molestum jam esset Achaicum negotium; ideo supra dixit, *Tui te confusio periret*.

Ipsa) Quo nihil esse moderatius, jam dixit epist. 17. lib. IX.

Nostrum consilium) Qui luademus tibi, ne decedas.

Consulimus tibi) Non quid voluntas nostra ferat, sed quid e re tua sit, in consilio dando spectamus.

EPISTOLA V.

Tullius) Quam extinctam morbo I queni ex partu contraxerat (ut ait Plutarchus) pater ita graviter doluit, ut nec ab amicorum consiliis, nec a Philosophis preceptis quidquam solatii capere posset.

Propterea quia) Ciceroni, Terentio, Plauto utilitatis est, *Propterea quod* : sic, *Ideo quod*, *Ideo quia*, veteres dicebant.

Puri molestia) Simili potius quam pari; nam, si par esset, afflictus afflictum consolari non posset; & infra, maiorem esse Ciceronis dolorem quam suum, in eo significat: *Non quod ea te fugere existimem*; sed, quod *scissam dolere impeditus*, minus ea persequas.

Conari) Conamur ea, quæ minime licet perficere; unde illud Ciceronis (opinor) in Oratore: *Nos conamur, Demosthenes perficit*.

In presentia) *In presenti*, epist. 10. lib. II. alibi tamen, *In presentia*.

Brevi) Modo rei, modo temporis breviter demonstrat; hic rei, & epist. 9. lib. I. *Tantum dicam brevi*; & epist. 3. lib. II. *Brevi tamen sic habito*. Temporis autem brevitatis indicatur epist. 6. lib. VI. *Vi spero*, *brevi gratulabimur*. Et lib. V. in Verrem: *Brevi postea est mortuus*. Et in epistola Pompeii lib. VIII. ad Att. *Cum ille majores brevi copias habiturus sit*. Plautus in Rudente: *Posse eum brevi fieri divitem*.

Non quod ea te fugere existimem; sed quod *scissam*, dolore impeditus, minus ea persequas) Hinc addit, ne tibi

prudenter laudem, Ciceroni ademeram, tribuere videatur. Sic Cic. epist. 5. lib. V. *Quis fieri potest, ut tu ea perturbatore animo cogiras; puto esse meum, quid festinus exponere*.

Erepta) Cum enim ea, quæ antea bonis ac fortibus viris respubl. debebat, ad unius potestatem translata cuncta sint, erepta nobis videtur esse: quandoquidem non jam amplius a nostra virtute & industria expectantur.

Honestatem) *Honestas* definiri potest, honesti & recti species quadam, collecta ex iis rebus, quæ laudem habent singulæ.

Dignitatem) Existimationem, ortam ex honoribus præclare administratis.

Qui non) *Qui*, pro *Quo modo*, ut alibi quæque, hic usurpari constat.

In illis rebus) In amissione patriæ, honestatis, dignitatis, bonorum omnium.

Callere) Quasi callo ex consuetudine facto sic obduruisse, ut novum dolorem jam non sentiat. Proprie Plautus in Pseud. *Plegis cosse callere*. Ad animum hic Sulpicius transtulit; ad stomachum autem Cicero epist. 2. lib. IX. *Disturna consuetudo callum jam obduxit stomacho meo*. Dicius & *Ocellum* simpliciter, ut ad Attic. epist. 18. lib. II. *Angor equidem*, sed jam *profectus ocellui*.

Minoris) Quam illa, quæ sunt erepta.

An illius vicem, credo doles) An doles id, quod illi contigit? verbum enim, *Vicem*, hoc videtur significare, ubi cum verbo *Doleo*, conjungitur. Ad Attic. epist. 6. lib. IV. *Illius vicem minime dolemus*. Alibi aliter accipitur, ut epist. 9. lib. I. *Nossem vicem ultus est ipse sese*: pro, ultus est ipse injuriæ nobis illatas, quod ipsum facere debuimus.

Credo) Ironia; quasi credendum minime sit, ob ea quæ sequuntur; nec ubi indignationis quadam vis, cum hæc duo coniunguntur, *An credo?* quod enim per interrogationem pronuntiatur, in ea simplici ironia non est: sic Lucretius,

An, credo, in tenebris vita ac morte jaceas?

Legi etiam posset simplici ironia: *An illius*

illius vicem, credo, doles.

Es tu veneris, & nos sepe etiam incidimus) Apparet modestia Sulpicii, qui Ciceroni plus, quam ipse sibi tribuat, nam in *Veneris* ratio; in *Incidis* casus est: necesse (inquit) est, pro tua prudentia, in eam cogitationem sepe veneris, in quam nos quoque sepe incidimus, hoc non pendet ab eo, *Necesse est*, sed per se consistit, interpolium, ut se quoque incidere in eam cogitationem Sulpicius ostenderet. Quod quia parum est animadversum, propterea legendum alii putarunt, *Vi*, pro, *Es*, contra veteres omnes libros, quos quidem ego inspexerim: multis autem, amicorum studio & benignitate, nunc utor.

Non possime cum iis esse actum) Possime iis non evenisse. In Lælio: *Cum Scipione, quis neget actum esse praelare?*

Mortem cum vite commutæe) Notandum loquendi genus, Ciceroni (quod sciam) non ultatum.

Sine dolore) Extinctos naturali morte significat; cum dolore enim moriuntur, quibus vita per vim eripitur.

Cum aliquo adolescente primario conjuncta) Divortium cum Tullia fecerat Dolabella antequam pareret; quod eum ex hoc loco, tum ex epist. 18. l. VI. in qua sunt hæc: *Me Rome tenuit omnino Tullia mea portui sed cum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneo tamen, dum e. Dolabella procuratoribus exigam primam pensionem*. Scripsit tamen ad Dolabellam epist. 11. lib. IX. de filiz morte cum amoris in eum significatione non vulgari, ob eam causam opinor, quod temporis causa, Cæsare dominante, apud quem gratiosus erat Dolabella, simulandum fuit. Notanda Pediani indigentia, qui Tulliolam scripsit apud virum suum P. Lentulum ex partu decessisse: cum neque Lentulus inter Ciceronis generos quisquam fuerit; & illa, ut Sulpicii verba ostendunt, & ut ipso teste Cicerone probavimus, post divortium perierit.

Pepererat) Pepererat: sed infans obstitit: de quo sic Cicero ad Att. epist. 18. lib. X. *Tullia mea peperit puerum euryanctum*: quod *ευρυκτης*, gaudet; quod quidem est natum, per-

imbecillum est. Alii legunt *Peperet*. Decem octo libri habent, *Peperet*: unus omnino *Peperet*. Mihi, *Peperet*, esse rectius, & librorum consentientium auctoritas, & sententia ipsa persuasit. Optandum (inquit) videtur, ut filios pareret, quos aliquando cum florentes cerneret, lætaretur. *Pec se*) Suo studio, suaque industria.

Ordinatum) Honorum hic erat ordo; quæstura, tribunatus pl., ædilitas, prætura, consulatus, censura. Inter quæsturam & tribunatum, itemque inter tribunatum & ædilitatem annuum erat intervallum: ædilitatem, interpositum biennio, prætura: præteram, eodem interjecto spatio, consulatus sequebatur; censura post consulatum definitus annus non erat.

Liberalitate) Dissidentibus antiquis libris, quorum alii *Liberalitatem*, alii *Libertatem*, habent: sententiam consului, quæ mihi, *Liberalitate*, probare magis visa est, quo nomine non largitio tantum, sed officium quodlibet, omnique benignitas indicatur, ut epist. 9. lib. I. in extemplo: *Ad tuam liberalitatem, qua te suo libentissime solere frui, pertinet, te sine ulla mora provinciam successori concedere*. Quamquam ex, *Libertate*, aliquid etiam elicio sententiz: ut ostendat Sulpicius, neminem anticia jam navare operam aut studium posse, cum libertas omnibus adempta sit.

Vterentur) Omnino hic diu næ tortis anceps dubitatio: cum in octo scriptis libris, *Vtri*, viderem, non *Vterentur*; nam eisi non est, unde verbum *Vtri* commode pendeat; cum ab illo, *Pissent*, interpolita honorum mentione disjungatur: tamen, quia plurimi apud næ solet esse veterum exemplarium testimonium, hærebam, hæsiq; tamdiu, donec in libro perantiquo Capoli Sigonii plane & ditterte scriptum vidi, *Vteretur*, quod in hoc toto verborum ordine atque ambitu, locum habet aptissimum.

Horum) Quæ sunt hæc? nimisro, quæ proxime nominavit, res a parente tradita, honores, amici.

Ademptum) Vi & injuria bellorum civilium, supra: *Cogite ea nobis cepta esse, quæ hominibus non minus, quam liberis*

liberi caris esse debent, patrum, honestatem, dignitatem, honores omare. Quid agitur, inquit, horum, quæ adempta prius quam data sunt, ad vivendum illam invitare possunt?

*At vero malum est liberos emittere | Artis est, ex adversarii persona nobis obicere, quod ejus tueri causam videatur, nec tamen ad tuendum satis valeat. Adhibetur hoc genus, ubiqueque disputatur, in orationibus quidem frequentissime, in epistolis nonnumquam, ut Ciceronis ad Brutum, quem locum lib. III. recitat Quintilianus: *Propositis plurimis, quæ hæc esse suaderi Cæsari possent; si non bonus vir, si hæc suadebam? minime: suavis enim est factis, utilitas ejus, cui quisque suadet. At recta sunt. Quis negat? sed non est semper rectis in suadendo locus. Et ad Gallum epist. 23. lib. VII. At pulchelle sunt. Novi optime, & sepe vidi: nominationi tibi signa, mihi nota, mandasse, si probessem. In oratione autem pro Cælio: At enim postea scimus & vidimus esse hunc in illius amicis. Quis negat? *Ἀντιπαρθεῖν* Græce vocatur hæc figura: cum difficile aliquid & contrarium fateri cogimur, sed contra injicimus non minus firmum; quæ sunt hæc de Ptolemæo rege apud Ciceronem: *Difficilis ratio belli gerendi: at plenus hæci, plenus pietatis. Aquila de Figuris.***

Hæc | Quæ cum patimur, jocunda esse vita non potest.

Ex Asia | Non quæ tertia orbis terrarum pars est, sed ea in quæ Attalus regnaverat, quam ab eo legatum possedit postea populus Romanus.

Ægina | Inter Cyclades insula nobilissima, ab Ægina Æaci matre nominata; cum *Enopia* vocaretur antea, teste Ovidio lib. VII. Met. & Srephano: de hac Strabo, Plinius, Mela, alii.

Megaram | Sitam urbem inter Peloponnesum, Atticam, & Boeotiam.

Piræus | Athenarum portus, quadringentarum navium capax: opidum quoque ejusdem nominis; quod L. Sulla, præfecto Mirhidatis regis Archelao defendente oppugnavit. Vide Gellium lib. XV. cap. 1.

Corinthus | Achaiz urbs opulentissima, quam L. Mummius evertit an-

no urbis novæ. Plutarchus, Velleius, alii. Belli causa fuit, quod legatos Romanos fontibus Corinthii maculaverant. Strabo l. VIII. Cicero in oratione pro lege Manil.

Oppida | Verbes nobilissimas vocat Oppida. Corinthum quidem *totius Græciæ lumen* appellat Cicero in oratione pro lege Manilia; & l. I. de Divin. modo urbem, modo oppidum Pheras nominat: *Aristoteles* (inquit) scribit, eundem Cyprum Pheras venisse; quæ erat urbs in Thessalia cum admodum nobilis: in eo igitur oppido ita graviter egrum Eudemum fuisse, ut omnes medicis discederent.

Dionta | Corinthi quidem vix reliqui vestigium, ait Cicero in Agraria II. postea restitutam a Cæzare, Strabo narrat libro ultimo.

Nos homuiculi | Argumentum a majore. Nam si oppida intereant; quis perire homines miretur? Priscianus lib. III. *Sæpe involvitur diminutivum diminutiva in diversas deharant formas, ut homo, homuncio, homuiculus, homulus, homullulus.*

Si quis nostrum interit | Aliia placeat, *Nostrum*; ut de propinquo dicatur. Sed mutare non est necesse; eodem enim sententia redit, si *Nostrum* legimus cum omnibus antiquis libris: nam etsi de universo hominum genere dictum sit, *Si quis nostrum interit*; pro, Cum accidit, ut homo aliquis intereat: ad eos tamen homines refertur, qui nobis cari sunt, quis non intelligit? cari enim sunt non omnes omnibus, sed omnes suis & quia nemo fere est, qui carus alicui non sit; ideo generatim recte Cicero dixit, quod deinde in partes dividitur, *Si quis nostrum interit, indignamur.*

Cadavera | Interitus oppidorum est eversum, apte igitur, *Cadavera.*

Cohibere | Vel *Cohibere*, in timore mortis, nec vitam hanc magis, quam deceat, diligere; cum oppida quoque eundem cum hominibus interitum expectent: vel *Cohibere*, pro colligere, quod est accurata cogitatione rationem perpendere: ut epist. 9. lib. I. *Collegi ipse me, & cum ipsa quasi rebus sum collocutus.*

Hominem se esse notum | Id est, eum cui moriendi necessitas impendat, non de il-

de illud Anaxagoræ, nunciata filii morte: *Sicibam me gessisse mortalem*, Tulf. III. qui spectasse arbitror Poetam illum, cum Telamonem, audita Ajacis filii nece, dicentem induit: *Ego cum gravi, mortuum fiviv*. In eadem Tulfu. Et hic infra: *Quoniam homo nati fuerit*.

Modo, uno tempore, tot viri clarissimi) Emphaticum habent singula. Omitto, inquit, vetera, modo interitum vidisti & virorum, & clarissimorum, & multorum, & uno tempore, cur angeris ob amissam unius mulierculæ animulam, cui tamen communi naturæ lege moriendum aliquando fuit?

Tanta deminutio) Non quod ab imperio populi Romani gentes defecerint, sed quod civili bello, & vestigalium fructus, & majestas, ac vires etiam populi Romani, cæcis tot hominum millibus, imminutæ sint.

Omnes provincie) Italia, cum Cæsar Pompeium eiecit: Hispania, cum Pompeii legatos & exercitum in suam potestatem redegit: Græcia, cum ipsius Pompeii devicit: *Ægyptus*, unde victoriam non sine vitæ periculo, reportavit: Asia, propter Pharnacem; Mithridatis regis filium, quem Cæsar, Alexandria revertens, nullo negotio superavit: Africa, in qua Scipionem & Iubam regem vicit: Hispaniam tursus, in qua hoc tempore Cæsar consul IV. adversus Pompeii liberorum bellum gerebat: motum in Gallia fuisse nullum puto.

Conquassate) Impetu belli labefactæ, incommodis & calamitatibus affectæ. Pro Sextio: *Etiā exteras nationes illius anni furore conquassatas videmus*.

Mulierculæ animula) Deminutis nominibus iactura levior ostenditur.

Homo natus) Nata, ut moreretur; morti enim homines debentur: paulo ante: *Hominem te esse natum*. *Hominem* incerti sexus Donatus dicit esse, cum illud Terentij in Eun. interpretatur: *Inhonoratum hominem, quem mercatum est hero, senem mulierem*. Et Plautus in Cist. *Hominis misera misereri*. Alij tamen aliter sentiunt.

Etiā tu ab hisce rebus animam ad cogitationem tuam avoca) Nescio quo modo monitum huc irrepperit, quod

vulgatos omnes libros occupavit, iis tantum exceptis, quos olim edidit pater meus, quem pro eximia conservandæ antiquitatis cura laudare satis nemo posset; ac mutationem quidem esse factam, eo magis miror, quod omnes libri veteres, quotquot unquam viderim, habent, *Ad cogitationem*, non, *Ad cogitationem*, ut impressi. Restituamus igitur veritatem, vel negligentia vel opinione corruptam. *Hæc*, inquit, Sulpicius, quod ego feci: qui cum oppida, quondam florentissima, prostrata ac diruta vidissem, inde animum ad cogitandum avocaui, reprehendique communem errorem; quod indignamur, si quis nostrum interit, aut occisus est, quorum vitæ exiguis natura terminos circumscriptis; cum uno loco tot oppidorum cadavera proiecta jaceant, hæc me cogitatio valde confirmavit. Etiam tu, cum tot viri clarissimi uno tempore perierint, imminutum valde sit imperium, provincie omnes conquassatæ, ab hisce rebus, ut ego ab oppidorum excidio, ad cogitationem animum avoca; nec unius mulierculæ tantopere commovearis interitu; sed ea potius reminiscere, quæ digna tua periona sunt. *Ad cogitationem tuam dixit*, pro, ad eam cogitationem quæ ad te ipsum pertinet; cum illa, de tot virorum clarissimorum interitu, de imperii deminutione, de provinciarum clade, non de ipso proprie, sed aliena cogitatio fuerit: ab hisce igitur rebus ad rogitandum de te ipso animum converte.

Ab hisce rebus) Quæ te excruciant; cum in cæde tot virorum clarissimorum, in imperio deminuto, provinciis conquassatis, plus omnino dumnis quam in unius mulierculæ animula, factum sit.

Tua persona) Gravem enim personam sustines, cum amplissimos magistratus eximia cum laude gesseris. Videtur ist verbo *Persona* honorificum quiddam inesse: ut lib. I. de Fin. *Suspicio fore, qui genus hoc scribendi, et si sit elegans, persona tamen & dignitatis esse arguit*.

Quamdiu ei opus fuerat) Non enim, cum resp. occideret, opas fuit.

Prætorum consulem) Magistratum alij

alii maiores, alii minores vocabantur; majores, prator, consul, censor; minores reliqui; hic majores duo nominantur, pratura & consulatus, nam censoriam Cicero non gessit. Gellius lib. XIII. cap. 14.

Augurem | Augur creatus est (ut ait Plutarchus) in locum P. Crassi a Parthis cum patre M. Crasso interfecit, cum ab exilio restitutus esset, antequam iret in provinciam; nam antea sacerdotium illud non appetiverat: ut ipse ad Catonem scripsit epist. 4. lib. XV.

Adolescentibus primariis | Tribus; nupit enim primum C. Calpurnio Piso Frugi, ut est in epist. 2. lib. I. ad Attic. deinde Furio Crassipeli, de quo epist. 7. lib. I. ad Lentulum, & epist. 4. lib. II. ad Fratrem: quo mortuo, vel relicto, (nam neque de obitu eius, neque de divortio constat) P. Cornelio Dolabella collocata est, ut in epist. 12. lib. VIII. & epist. 16. lib. II. & alibi, a Dolabella, ut jam diximus, dimissa, perijt ex partu, in quo notavimus olim Plutarchi & Aconii indigentiam, qui duos tantum Ciceronis generos nominarunt, Pisonem & Lentulum, in Lentuli etiam nomine peccantes; nam inter Ciceronis generos Lentulus nemo fuit.

Primariis | Omnibus quidem patricii generis, patricie enim gentes, & admodum antiquae, Calpurnia, Furia, Cornelia.

Cum resp. occideret, vita excessisse | Eandem sententiam initio lib. III. de Orat. cum de L. Crassi morte loqueretur, consolationis loco posuit: *Non vidit* (inquit) *flagrantem bello Italiam, non audentem invidia senatum, non sceleris nefarii principes civitatis reos, non luctum patrie, non exilium generis, non acerbissimum C. Marii fugam, non illum post reditum ejus eadem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam civitatem, in qua ipse florentissima multum omnibus gloria praestitisset, ut ille qui hoc non vidit, & vixisset cum repub. pariter, & cum illa simul extinguitus esse videatur.* Et in libro de Clari Oratoribus opportuno tempore Horrentium obijt ostendit, appropinquante repub. interitu: *Occidit*, inquit, cum lugere facilius rem-

pub. posset, quam juvare: & vixitque tandem, quam licuit in civitate bene beatiusque vivere.

Hoc nomine | Hanc ob causam, quod vita nunc excesserit.

Ciceronem esse | Multis jam clarum virtutibus. Vis major est in ipso nomine, quam si dixisset, *Cogita quid sit*. Tale illud ep. 7. lib. III. *Appius Lentulo, Lentulus Appio propositus obviam.* Et ep. 2. ad Att. lib. V. *Cum Hortensius veniret, & infirmus, & tam longe Hortensius.* Et ep. 2. ad Q. Fratrem lib. I. *Cato adolescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus, & Cato.* Et illud Caesaris ad gubernatorem tempestati disidentem: *Caesarem vehis.* Lugere autem in funere & in reliquis calamitatibus, quo quique nobilior & praestantior est vir, eo minus licet. Itaque praeclare Ennius:

Plebes in hoc regi anteqtst loco: licet

Lacrimare plebi, regi honeste non licet.

Neque imitari | Ita pendet hoc a verbo *Noli*, ut ex eo tamen eliciatur affirmatio: hoc modo: *neque velis imitari malos medicos*; nam quidam ex negatione & affirmatione composita, ut, *Nemo ex non & homo, Nolo ex non & volo*, in prima sententiae parte vim habent negandi, ut hic, *Noli te oblivisci Ciceronem esse*: in secunda affirmant, ut, *Neque imitari*: quod ita regitur (ut diximus) a verbo *Noli*, ut subaudiatur non ea pars, quae in eo verbo negat, sed ea tantum quae affirmat. Sic & Cicero locutus ep. 30. lib. II. *Noli imprudens esse, nec mihi molestiam exhibere*; eam particula *Nec*, respicit ad *Noli*, sic tamen, ut, *Velis*, eliciatur, quod in *Noli* inclusum est. Horatius quoque affirmationem ex *Nemo* eduxit in his versibus:

Qui sit Mecenases, ut nemo, quam pibi fortem

Sed ratio dederis, seu fors objecerit, illa

Contentus vivas, laudet diversa sequentes?

Hoc enim, *Laudet diversa sequentes*, cum referri necesse sit ad *Nemo*: tamen affirmative lumi, plane constat.

Quae alia tunc praecipere soles, ea nunc tibi subjice | Sic Cicero ad M. Brutum:

tum : Est alienum tanto viro , ut es tu , quod alteri praeferis , id ipsum facere non posse .

Longinquitas temporis) Eadem sententia aliis verbis epist. 16. lib. V. & epist. 4. lib. VI. & ep. 28. lib. VII Tale illud Philippidis :

Ο κοινός ιατρός σε θεραπεύοντι χρόνος .

Temporis longinquitas veluti communis medicus opem tibi affert .

Et Menandri :

Παντων ιατρός των πονηκων κακων χρόνος εστιν .

Omnibus malis , quae vitari non possunt , Tempus medicinam affert .

Et Diphili :

Λυσις δε πασης γυναικος ιατρός χρόνος .

Cuiusque dolori Tempus medetur .

Et Philetis :

Αλλ' εστ' ου χρόνος ελθῃ , ες εκ Δεσ αλγος πεποιεν

Ελλαχε , και πεποιεν φαρμακα μυθος εστιν .

Verum ubi tempus advenit , qui ab Iove id habuit

Ut doloribus medesque , ipsum prae se fert curarum medicinam .

Sapientia occurrere) Impetret ratio , quod dies impetrata est , dixit ep. 11. lib. XII. ad Att.

Si quis inferis sensus est) Dubitat in eo , quod Philosophorum alii negaverant , alii crediderant potius , quam probaverant . Cicero in Catone maiore , Platonem iecutus , residere in morte sensum putat : ep. 16. lib. XV. ita disputat , quasi incipiti sententia distrahatur . Isocrates dubitaverat ; nam in Evagora : *Ει τις* , inquit , *εστιν αισθησις τοις τετελευτακωσι περι των ενδεσθῃ γινομενων* . *Si quis inferis sensus est de his , quae apud nos sunt* .

Et in Platonem supplicatione : *Ει τις εκ των των ελευθῃσιν εστι περι των ενδεσθῃ γινομενων* . *Si qua cogitatio idi est eorum , quae hic aguntur* . Et in oratione Aeginetica : *Θρασυλαχος* , *ο παυρ- καινος υγοντ' αν δεινα πασχει* , *ei τις εστι αισθησις των τελευτων περι των ενδεσθῃ γινομενων* , *δραμ ενι μιν θυγατερα ανειραμενων των χρηματων* . *Thrasylachus poter ipsius indigna quidem poterit , si quis mortuis sensus est de his*

rebus , quae hic sunt , ubi videris filiam rebus suis spoliatam .

Qui illius amor in te fuit) Notum loquendi genus : quod valet , *Pec amore in te suo* . Epist. 78. lib. XIII. *Quae tua natura est* . Et ad Attic. epist. 9. lib. VI. *Quae tua prudentia & temperantia est* . Et ad eundem epist. 7. lib. VII. *Quae tua est humanitas* . Et in ep. M. Bruti ad Ciceronem .

Pietas in amara fuit) Dixi jam , *Pietatis nomen plus omnino , quam amoris* , significare : ut in epist. 9. lib. I. perspicue cernitur usurpatur in deos , parentes , propinquos , optime de nobis meritos .

Reipublica tempora) Miserrima , ob amissam libertatem .

Aligum ultoriam) Hoc dicit , quia paullo ante Caesar Pompeii liberos in Hispania devicerat .

Si hoc unum proposuerit) Sic loquimur , cum ita nos aliquid dicturos esse ostendimus , ut aliquid tamen proponere velimus : epist. 10. lib. XIII. Videor mihi , cum separatim de probitate ejus & moribus dicturus fuisset , si prius casum , cur cum tantopere diligerem , tibi exposuisset , &c. Et lib. II. Offic. Quoniam nonnumquam hoc subsidium necessarium est , quemadmodum se fit utendum , dicemus , si prius his de rebus , quae virtuti propiores sunt , dicemus . Et in Phil. XIV. *Ad litteras veniam* , quae sunt a consilibus & praetore misae , si pauca ante , quae ad ipsas litteras pertinent , dicere . Et in eo commentariolo , qui de optimo genere Oratorum inscribitur : *Aggerdimur jam quod suscepimus , si prius exposuerimus , quae causa in iudicium deducta sit* . In Verrem lib. III. *Hec dicentur alio loco : nunc proficissemus ad reliqua , si pauca erimus a vobis , iudices , deprecati* . Et ibidem infra : *Omnes iniquitates , de quibus ante dixi , sed quibus consi repperisse convincam , si prius illud propa- gandum , quo contra meos omnes impetus usum se putat , ex defensione ejus dixerem* .

Asipisci) *Asipici* placet aliis ; non contemno antiquitatem , enlo etiam ha ob servo : sed *Asipici* cur non retineam , cum omnes in eo mei veteres libri , nullo discrepate , consentiant ?

Omnia

Quis) Vt ferre non queas : respexit ad id , quod proxime dixerat , *Aequo ferre* .

Hec una) In adversis constantia & fortitudo .

Tranquilliores esse animo) Sic libri septem antiqui ; alii , *Tranquilliores* ; utrumque recte .

Provincia) Achaia : quæ & *Græcia* dicta est : epist. 6. lib. VI. & *Paestensis* . De tota Sulpicii Achaica iurisdictione , vide quæ diximus epist. 12.

P. VICTORIS.

H *Em nos hominuli indignamur*) Non pigebit rem parvi momenti notare : unusquisque ut vult , accipiat . Scias optime lector in illo Mediceo codice , quem omnium probatissimum iudicamus , esse *Homunculii* : quod sortasse erratum librarii putaremus , nisi in aliis antiquissimis exemplaribus vocem hanc legi accepissemus . Vidimus nos Terentianum codicem Angeli Politiani , illum , inquam , quem ipse olim Venetiis cum Petri Bembi codice contulit , suaque manu accuratissime emendavit , qui locum hunc in *Eunuchus* sic legit : *Ego homuncio non facerem* ? exemplar sane ipsum non vidi , sed tamen habeo diligentia Politiani ; manu enim sua summa cura & studio se id opus peregissem narrat . Mirifice autem laudat antiquitatem eius codicis Politianus , litterisque simillimis earum , quibus quondam Pisanæ , nunc vero Florentinæ Pandectæ scriptæ sunt , exaratum dicit : jam tumque optimæ Bembi indoli blanditur , & faver , quem etiam tibi diligenter operam suam in ea collatione , quamvis pene puerum præstitisse dicit : eaque de illo auguratur , quæ postea uberrime præstitit : est enim vir is , qui propter egregias suas & admirabiles ingenii & animi dores , & ab omnibus laudatur , & citra ullam assentationis suspensionem laudari potest : sed non capiunt hæ contractiores paginæ debitas tanto viro laudem . Si igitur sic etiam optimus ille codex habet , diligentius res animadvertenda est : a Grammaticis enim etiam hæ res consideratæ in corruptis codicibus non inveniuntur , ut his duobus locis deleta erat hæ vox , nisi ex vetustis

exemplaribus eruta esset . Sunt autem nonnulla in hac epistola aliquanto auriqiora , ut *Conferri* , et si Virgilius etiam ea voce usus est , & *Oppidum* , pro *epidarum* , quod item ab antiquo codice acceptum est : & infra *Apici* , pro *adipisci* , quam vocem sepe & Lucretius , & Tacitus usurpant .

EPISTOLA VI.

E *Go vero , Servi , vellem*) Cum in hæc rescribendo amici consilium aut voluntatem comprobamus , utinam simili principio : ad Curium , epist. 30. lib. VII. *Ego vero jam te nec horreo , nec ego , ut domum redires : quin hinc ipse evolare cupio* . Ad Varroñem , epist. 5. lib. IX. *Mihi vera ad nonte bene maturum videtur* . frr. Ad Tironem epist. 12. & 22. lib. XVI. Ad Attic. epist. 40. 42. lib. XIII. & epist. 3. lib. XVI.

Ex scripsisti) Quod prudentiæ & doctriinæ fuit .

Dolerem adhibuisti) Quod humanitatis & amoris .

Illi tempore) Illi calamitati : ut epist. 9. lib. I. *Habui non temporum salum rationem meorum , sed etiam naturæ* . Et ibidem paullo post : *scripsisti tres libros de temporibus meis* .

Tibi gratum) Eadem fere sententia elausit epistolam tertiam .

Iucundior) Iucunditati locus non est in rebus miseris : nec fere iucundum quicquam , quod non idem gratum : grata vero multa , non eadem iucunda : epist. 18. lib. XIII. *Tale iudicium tuum non potest mihi non summo esse iucundum ; quod cum ita sit , esse gratum necesse est* . Epist. 15. lib. V. *Gratus & optatus amor tuus : dicerem , iucundus , nisi id verbum in omne tempus perdidissem* . Similiter epist. 14. lib. I. ad Att. *Fuit mihi sepe & laudis nostræ commemoratio iucunda , & timoris consolatio grata* . Et epist. 20. lib. III. ad eundem : *Avunculum tuum officio functum esse , probo : gaudere me tum dicam ; si mihi hoc verbo licebit uti* . Ibidem epist. 24. *Ista veritas , etiamsi iucunda non est , mihi tamen grata est* .

Non oratio tua solum , & societas per agritudinis , sed etiam austeritas) Tria consolantur : rationes ad minuendum

dum luctum apix; dolor ejus ipſus qui conſolatur, auctoritas denique ſapientis & clari viri, quæ rationibus vim & pondus addat. Rationes & auctoritatem attigit in epiſt. ad Brutum, hoc modo: *Me quidem cum ceteros, quæ collegeras, tum auctoritas tua a nimio motore detraheas.* Et ibidem proxime: *Iudicium tuum magni æſtimans, idque veritas, me ipſe collega, & ea, quæ dedideram, legebam, acceptam, graviora duri, tua auctoritate addita.*

Egritudo) Vt *Egritudo* in corpore, ſic *Egritudo* in animo, nomen habet. Tulc. IV. & ibidem: *Præſente neſſei moleſtiam, ſollicitudinem, angorem, propter ſimilitudinem corporum ægrorum, egritudinem aſſumervat.*

Q. Maximus) Quos hic nominat, eodem & alios præterea, ut exemplo multorum ſedaret luctum ſuum, in eo libro collegit, quem De Conſolatione ad ſe ipſum inſcripſit; legimus enim hæc in Epiſtaphio Nepotiani, apud Divum Hieronymum: *L. Paulus ſeptem diebus inter duorum æſquias filiorum triumphans urbem ingreſſus eſt. Prætermiſſo Maximus, Cato, Gallus, Piſones, Reutos, Scævolæ, Metellos, Mæcios, Ceſſos, Marcellus, atque Auſulius; quorum non minor in luctu, quam in bellis, victus fui; & quorum orbantes in Conſolationis libro Tullius explicans.* In tertia Tuſculana Gallum non nominat: *Qualis* (inquit) *Q. Maximus ſuis, effreſcens filium conſolarem; qualis L. Paulus, duobus paucis diebus filiis amiſſis, qualis M. Cato, prætoris deſtrato mortuo filio, quales reliqui, quos in Conſolatione collegimus.* *Q. Maximus* eſt ille Fabius, qui rem Romanam ſecundo Punico bello, ſuperiorum ducum temeritate everſam, cunctando reſtituit, de quo Ennius:

Vnus, qui nobis cunctando reſtituit rem.

Quem verſum Virgilius uſurpavit lib. VI. Eſt Maximus cognomen ab avo, *Q. Fabio Rulliano*, accepit, ut ex Livio & Valerio conſtat. tamen cum *Q. Maximus* legitur, non ille Rullianus, ſed hic Verruſolus ſignificatur, ut in libro de Sen. Multa in eo viſo præſentia: ſed nihil eſt admirabilius, quam quo modo ille metum Marci filii tulit, clari viri & conſularis.

Magnis rebus geſſis) Quarum illa ſuit maxima, quod Hannibalem juvuliter exultantem patientia ſua molivit. Arſos quoque recepit: quod oppidum Hannibalis præſidio tenebatur.

L. Paulus) *Æmilius*, qui Macedoniam, viſto rege Perſa, ad imperium adjunxit, intulitque ex præda in ætærium his millies centies H. S. ut ait Velleius, id eſt, ſexagies tricies centena millia ſcutatorum.

Duos ſeptem diebus) Pater hiſtoria apud Plutarchum, Livium lib. XLV. Velleium lib. I. & alios.

Virſter Gallus) Qui Sulpiciæ gentis fortalle, cum hic Cicero conſularium virorum exemplis uſi videatur. Hic eſt C. Sulpicius Gallus, qui conſul devicit Ligures, anno urbis naxvii. de quo ſic in Lælio: *Membraſſam Paulum, videram Caium: ſed hi nec comparantur Catoni.* Et paullo poſt: *Vires bonos numeremus Paullos, Catones, Caios, Scipiones, Philas.* Et infra ibidem: *Hæc nos adoleſcentes benevolentia ſecus illos, L. Paulum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nephem, Ti. Græſcum dileximus.*

M. Cato) Ille Cenſorius, & bellicis rebus & doctriſina clarus.

Filium) De quo ſic in libro de Senectute Cato ipſe loquitur: *O præſentem illum diem, cum in illud animorum conſilium contumque proficiſcar; & cum ex hac ſæbe & colloquutione diſcedam: proficiſſæ enim non ad eos ſolum viros, de quibus ante dixi, ſed etiam ad Catonem meum: quo æmo vitæ melior natus eſt, nemo pietate præſtantior: cuius a me corpus cæmentum eſt; quod contra decuit ab illo meum: animus vero non me deſerens, ſed reſperſans, in ea proſecti loca diſceſſi, quo mihi ipſe cæcatus eſſe vitandam: quem ego pænum caſum fortiter fecere viſus ſum, non quod æquo animo præterem: ſed me ipſe conſolabam, exiſtimans non longinquum inter hæc diſceſſum & diſceſſum fore.* Plutarchus ait a patre virum optimum in ejus libris appellari ſolitum: nec ab eo, ſed a Saluſtino Catone, quem & Saloniæ ſcribæ filia, poſt obitum prioris uxoris, cenſorius Cato luſceperat, originem duxiſſe Catonem illum, qui te Vitæ interiecit, quod Gellius confirmat lib. III. cap. 19.

Aſſumere curiam potestatem) Curia, templum, ædes ſacra, diverſa eſſe poſſ.

possunt; nam curiæ, ut ait Varro, duorum generum; eæ, quibus sacerdotes res divinas curabant, a Romulo institutæ; & eæ, ubi senatus humanas, ut curia Hostilia: quæ neque templum fuit, nisi postquam per auguria constituta est; neque ædes sacra, quia nulli deo dicata: sed cum senatusconsulta non nisi locis per auguria constitutis, quæ *templa* vocabant, haberi possent: propterea & curia Hostilia, & Pompeia, & Iulia quoque, eum profanæ fuissent, per auguria constitutæ sunt, quod a Varrone proditum indicat Gellius lib. XIV. cap. 7. Eadem ratione *templum* ab æde sacra distat, nam *templum* per se auguratum est, non sanctum: *ædes* vero *sacra* per se sancta, non augurata, ut *ædes Vestæ*: sed si augurio constituitur, ut multæ, quod ait Varro; tunc & sancta & augurata est, ideoque & curia, & templum. Rostra in foro sæpe *templa* nominantur, quod augurato constituta: quæ tamen neque ædem sacram, neque curiam fuisse, satis constat.

Industriæ meæ fructus) Industriæ fructus erat, prodesse amicis in foro, reipub. in curia.

Fortuna) Quis est hic fortunæ locus? fortasse, quia fortuna industriam adjuvat.

Frangerem ipse me) Illata animo vi, ut illa gravissima toleranter tamen ferret.

Consensuisse) Nihil muto, ne dissentiam sine causa ab omnibus antiquis libris, quos quidem adhuc viderim, nec videtur obscura sententia. Illa, inquit, quæ me graviter affecerant, consensuisse jam videbantur: nam vetustas dolorem sedat: nunc eadem hoc tam gravi vulnere recrudescunt. Metaphora est ab iis morbis, qui licet vetustate non omnino tollantur, quotidie tamen ex consuetudine leviores fieri videntur; non enim sublata ea mala Cicero significat, sed animum suum diuturnitate tamquam occalluisse, ut aliquanto minus ea sentiret: nunc autem veterem sibi acerbiteratam novo esse vulnere renovatam. Accedit ejusdem Ciceronis testimonium, nam ep. 26. lib. VII. *Senesceratis*, ait, *morbi remisso*. Sic *Senescens laus*, alibi dixit.

In ejus bonis) Quæ nunc nulla sunt. *Et domo absum, & foro*) Erat igitur in agris.

Levatio) Ratio, mei veteres libri omnes: quod sententia nun caret. Aliorum tamen conjectura non displicet.

Tibi amicissimi) Quia consul Sulpicius M. Marcello collega, Cæsari Gallias ante diem eripere conanti, restiterat, pacisque semper auctor fuerat, ep. 1. & 3. & Suetonius, amicissimus etiam Sulpicio Cæsari, quia suis in prædiis ejus filius civili bello fuerat, ep. 17. & 18. lib. IX. ad Attic. & 3. lib. X. ad eundem.

EPISTOLA VII.

ET si eo te adhuc consilio usum intellego) Monendi partes qui suscipit, vitare debet vitium arrogantis, ideo capit initium Cicero a laude Marcelli. Porro, quia facilius impetrat amicus, quam alienus: mentionem induxit veteris amicitie.

Non quin ab eo dissentiam) Non enim eo, quo Marcellus consilio usus erat; quippe qui, post Pharalicam pugnam, desperatis rebus Brundisium se contulit, infra: *De quo*, inquit, *quid sentiam*, nihil attinet dicere; cum appareat, ipse quid fecerim.

Non antroponam) Captat benevolentiam a modestia sua, & a Marcelli laude.

Nus aliena a dignitate) Hoc addit, quia Romæ vivere, cum unius voluntas pro legibus esset, contra dignitatem Marcellus existimabat, potius tamen pro tuenda salute, fortunisque conservandis, quam pro dignitate, rationes adducuntur, nisi si ad dignitatem illud pertinet: Si per Cæsarem liceat in alienis etiam locis quiete ac libere vivere, cogitandum tamen esse, Romæ ne potius & domi, an Mitylenis & Rhodi vivendum esse videatur.

Ego cum te esse) Adgreditur probare, latius jam officio Marcellum fecisse: ut ostendat, debere eum aliquando cum suis in patria vivere.

Multo ante) Itaque Cæsaris potentiam, ademta ei provincia, minuire conatus est: in quo Sulpicius collegam habuit adversarium. Suetonius. & ep. 3. ad Att. lib. VIII.

Ita gerendi) Quod urbem Pompeius primum, deinde Italiam, stulto consilio deseruit: hoc in epistolis ad Att. saepe accusat Cicero, atque etiam ep. 11. lib. XVI. ad Tironem: *Vobis*, inquit, *relinquimus; quam sapienter, aut quem fortiter, nihil attinet disputare.*

Copias) Milium numerum: quem cum, ante Caesaris adventum, maximum promississet, Caesaris adventu nunciato, paratum exercitum non habuit: ex quo Favonii vox illa, *Nunc, Pompei, terram pedr pecute*: quia promiserat, ubi terram pede percussisset, illico futurum, ut adessent ingentes peditum equitumque copiae, quod postea non praestitit, ep. 3. lib. VII. *Neque magnas copias, neque bellicosas.*

Genus exercitus) Ex tironibus magna ea parte collectum. Epist. 2. lib. VII. *signis*, inquit, *trione & collectio exercitus cum robustissimis legionibus contulit.*

Qua in sententia me quoque fuisse) Confirmat idem in oratione pro Marcello: *Nostri* (inquit) *sensus ut in paucis, sic in bello congebant.*

Ne interesse) Cum bellum susceperetur; ideo dicit ep. 6. lib. VI. *Suscepim bellum est, quiscente me; deplum ex Italia, manente me, quod posui.* Et ep. 11. lib. XVI. *Ego adhuc ore maritima presum a Formis, nullam majus negotium suscipere volui; & ep. 11. ad Att. lib. VII.*

Consilio, auctoritate) Ramdenti sententiam aliis verbis enuntiavit ep. 1. lib. VI.

Cum spe vincendi) Idem aliis verbis ep. 3. lib. VII. *Non putavi (inquit) cum integri pares non fuissetis, fractos superiorem fore.*

Sapientem & bonum) Bonum, quia bellum civile pro salute, ad dignitatem patriae suscipit; *sapientem*, quia invitus: eum exitus victoriarum maxime sit incertus.

Extrema libenter non persequi) Ut ii, qui se in Africam contulerunt. Scipionem, Catonem, Labienum, aliosque significat, quos neque Marcellus, neque Cicero secuti sunt, ep. 6. lib. IX.

In Africam) Ad Iubam regem, qui, Curione Caesarianarum partium duce interfecto, equitatum firmissimum, & elephantos plurimos habebat, ideo auctoritatem eorum qui ad bestiarum auxilium confugerant, carpit Cicero in ep. 6. lib. IX.

xilium confugerant, carpit Cicero in ep. 6. lib. IX.

Medium) Ut neque bellum renovares, neque Romani redires, sed in oppidum liberum, & ab armis remotum, te reciperes.

Vi mihi quidem videtur) Hoc interposuit modestiae causa, ne Marcelli consilium plane reprehendere videatur.

Fortunas) Veritus, ne, praeter alias causas, hoc etiam nomine Marcellus easulare statuisset; quod fortunarum suarum incolumitatem desperaret, optime Caesarem in eum esse animatum significat; nec dubitandum, quin suas fortunas obtinere possit.

Penes quem est potestas) Qui rempublicam tenet. Dixit paulo post: *Qui locus hoc dominatu vacat?* Et: *Qui omnia tenet, in epistola sequenti: Ad quem delata sunt omnia, epist. 9. Qui plurimum potest, epist. 13. Qui rerum potestur, ep. 8. lib. I.*

Beneficium non peteres) Latenter significat, si Marcellus, ut multis, veniam a Caesare velit petere, ejus fortunas omnes fore salvas, quod ut faciat, aperte non hortatur; ne magni animi virum offendant: hortationis autem loco, prudenter subjungit illud: *De quo quid sentiam, nihil attinet dicere; cum appareat, ipse quid fecerim.* Post Pharsalicam enim pugnam, Caesar & Cicero, & aliis ignoverat.

Cogitandum tibi tamen esset) Primum argumentum sumit a fortunarum spe, alterum ab exemplo sui facti, tertium a Caesaris potestate, quartum hic subjungit ab honestate; nam ut, *Mirylenis* aut *Rhodi* vivere aequo ac Romae tutum sit, certe honestius in patria tua. Verbum autem, *Cogitandum*, ad honestum spectasse Ciceronem potius, quam ad jucundum, significat: quamquam in epistola sequenti, cum simili uteretur argumento, dicit: *Qui locus est domesticus sede jucundior? quamquam ibi statim de dignitate subjunxit.*

Cujusmodi res esset) Quorumque resp. pub. esset, quod ep. 9. expressit.

Mirylenis) Quo se contulerat a Pharsalica pugna. In Bruto: *Vidi enim Mirylenis virum.* Et Valerius Max. l. IX. cap. 11. & Seneca in libro de Consolatione ad Albinam, & hic epist. 3. lib. VII.

Vetus) Minus est, quam *timeamus*
F f

valet enim : quem ne offendamus ,
veremur .

*Cum ejus potestas orbem terrarum com-
plexa sit*) In epistola sequenti : Qui
locus hoc dominatus vocat ?

Aliene) Minor enim in externis locis
ad facinus vercundis , ep. 9.

Scilicet si oppetenda mors esset) Noo
modo Romæ esse malim , cum in ur-
be minus . quam in externis locis ,
periculi esse videam ; sed etiam si op-
petenda mors esset .

Fatua perpetua) In re tua familia-
ri non perpetuum injuriam , sed re-
pentinum aliquem , te absente , præ-
donois impetum eximesco .

Qui effrat) Cæsarianos quosdam in-
signi audacia , & fortasse egentes , de-
signat .

C. Marcelli) Qui consul fuerat post
M. Marcellum anno proximo .

Præteris optimi) Patruelis , ut ait Sue-
tonius .

Pro te deprecatur) Tuam salutem a
Cæsare precibus petunt . *Deprecatur* ,
vel cum exoptamus aliquid , vel cum
recusamus ; prior significatio patet hic ,
& in oratione pro Marcellis : Cum ,
inquit , M. Marcellum , deprecantibus vo-
bis , conseruimus . Et ad Cornificium ep.
24. lib. XII. Senatus legatos non ad pa-
cem deprecandam , sed ad bellum deuen-
iendum miserat , nisi legatorum nu-
cio parvisse . Alterius exemplum signifi-
cationis unam illud pro Balbo , cui sup-
petant multa , recitabimus : Quid iam
de communi condicione omnium nostrum ,
deprecanda malevolentia causa , deprecan-
dam videtur .

Præcibus tardiores) Hic locus ostendit ,
C. Marcellum , etsi Cæsaris dig-
nitatem , ut in Suetonio legimus , con-
sul oppugnaverat , civili tamen bello
non interfuisse , alioqui deprecatore
ipse quoque eguisset : quod de se ipso
Cicero subiungit .

Deprecatur) In primis pro eo de-
precatus videtur gener ejus Dolabella ,
ep. 7. lib. XI. ad Att. in Oratione ta-
men pro Marcellis , ut serviret præ-
sentis Cæsaris auribus , ejusque gra-
tiam humanitatis laude colligeret , sit
se , nullo deprecatoe , reipub. reddi-
tum .

A tuæ reliquie) A reliquis Marcellis ,
qui videntur de Marcelli reditu
non valde laborasse ; nam & in se-

quenti epistola : Redeo , inquit , ad nu-
mum illud , me tuum fore cum tuis ; &
modo erunt tui : idque Marcellus ipse
in suis litteris significavit , in eo lo-
co : In summa paucitate amicorum , pro-
pinqorum , ac necessariorum , qui vere
meæ salutis foverent , te cupidissimum mei ,
singularemque mihi benevolentiam præstius-
se cogavi . Quare interdum mihi ve-
nit in mentem suspicari , ne de his
etiam loquatur , cum scripsit : Is quæ
esset , auderem scire , nisi te intelli-
gere considerem .

Non adhibemus) Ad consilium de tuo
reditu capiendum , ep. 25. lib. X. *Hæc
eodem locutus sum domi meæ adhibito
Quinto fratre meo , & Cæcilio , & Cal-
visio . Et ep. 7. lib. II. Cam adhibui-
ses domi meæ Lupus me , & Libonem ,
& Servium .*

EPISTOLA VIII.

I Omnia virumque) Sæpe utrumque
conjungitur ad augendam laudem ;
nam Homo commune nomen est ; Vir ,
proprium eorum , qui aliqua laude
præstant .

Virtuti) Cuius eximia vis noo in
secundis , sed in adversis rebus agno-
scitur .

Præbæ præstentque) Multi enim se
præbent , nec præstant ; & in verbo
Præbæ , species quædam propensæ ad
juvandum animi ; in Præsto , res ipsa
& actio declaratur .

Adfuit præsto) In vulgatis libris , Sim
præsto : ego , cum in antiquis omnibus ,
Adfuit , viderem ; etsi ad sententiam ,
utro modo legatur , parvi refert ; ta-
men , antiquitatis conservandæ causa ,
Adfuit , malui .

Quæ possum) Vereor ne commentiti-
um hoc sit : nullo quidem in anti-
quo libro reperitur , & abesse potest .

Et quoque) Mei veteres omnes li-
bri , uno tantum excepto , addunt *Etiam* ,
nec displicet ; augeri enim quod-
dam modo sententia videtur , si *Etiam* ,
aversa semicircula nota & Quoque dis-
jungat , ut sequentibus serviat .

Pueris) Et hic aliquot non reco-
ter scripti libri habent , *Pueris* .

Vel censuisse) Correctione utitur ,
quia dixerat jam : Neque monere te au-
deo , præstanti prudentia virum .

Reges principem) Qui principem di-
gno-

gnitate & auctoritate locum tenebis, necessitate, quæ exculantur actiones nostræ, cedes temporis, cum ad unum Cæsarem referri omnia videbis, & feres, in ep. seq.

Ad exsulandum) Si Romæ ut in rep. id est, ut in antiquo le. in ac morum optimorum domici. o esse non potes; sis tamen ut in e. lilio.

Hoc dominatu vasat) C. p. ejus. potestas quem veremur, terrarum ordem complexa sit, in ep. superiore.

Sed, mihi crede) Quamquam, inquit, præter jucunditatem, volo te etiam de tua pristina dignitate sperare plurimum.

Favet ingenii) Eandem rationem, cum Cæcinam spe melioris fortunæ consolaretur, usurpavit; *Ingenii*, (inquit) excellentibus, quale est tuum, miserie delectatur.

Nobilitatem) A majoribus acceptam. *Dignitatem*) Ipsius Marcelli.

Res) Natura bellorum civilium, quæ non concedit, ut victor eos, qui contra arma tulerint, vehementer ornet. *Ipsius causa*) Rationes ejus, id quod ad ipsum proprie pertinet.

Si modo erant tui) Quis non intelligit, eorum suis Marcellum non fuisse? licet in obicuro causa sit; ideo in epistola superiore: *A tuis reliquiis non adhibemus.*

EPISTOLA IX.

Quo te animo conferam esse oportere) Cum hortaretur Marcellum, ut omnino suam voluntatem cum amicorum sententia conjungeret, ac vivere in patria mallet, quod Cæsar concessurus videbatur, quam in externis atque alienis locis; non enim de Cæsaris clementia, quæ & in ep. 7. declaratur, sed de Marcelli pertinacia dubitabat.

Quæcumque est) Epistola 7. Cujusmodi res esset.

Cum illud idem antibus peripias) Non est tuum, minus laborare, cum audias, quam cum videas.

Quod etiam majus videri solet) Contra in ep. 13. *Nec audia solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipsum video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari.* Et ad Torquatium ep. 1. lib. VI. *Oculi augent dolorem, nec au-*

vertere a miseris cogitationem suant. Est enim hoc in oratoris artificio, ut eadem res temporis causa modo oppugnet, modo defendat. Propterea in illis ad Nigidium ac Torquatium epistolis pro auribus contra oculos; in hac ad Marcellum, quem redire in urbem cupiebat, pro oculis contra aures argumentatur.

Tibi ipsi) Tibi præcipue ad nobilitatem & dignitatem tuam, ep. 8.

Tempori cedere) Ad Att. epistola 50. lib. XII. *Temporibus parere, omnes rationes præcipimus.*

Vt nunc quidem est) Præsentem rei statum hoc loquendi genere veteres ostendebant: quasi dicerent quid futurum sit, affirmare non licet: sed, ut nunc quidem est, res ita se habet. Ad Att. ep. 28. lib. XII. *Que si manebunt, quærenda est excusatio ad Brutum &c, ut nunc est, mensura videntur.* Acad. lib. IV. *Vt quidem se nunc causa habet.* Valet idem, *Quo modo nunc est:* quod ad Atticæ, scripsit ep. 2. lib. XIII.

Ne suorum quidem) Per quos vicit, quo æquius ferre debemus, si minus nostrum utatur. Hanc sententiam plane comprobant ea, quæ sequuntur.

Conjunctum esse periculum suo cerneret) Alii hanc lectionem videntur suspectam habuisse. Nos eam in vetusto codice Joannis Scalz, & in aliis manuscriptis libris invenimus.

Certorum hominum) Scipionem in primis, Pompeii socerum, Domitium Ahenobarbum, L. Lentulum notat ep. 2. lib. VI. Domitium & Lentulum nominat, eodem significat epist. 6. ejusdem libri.

Minime prudentium) Cum tu bellum aliter gerendum censes: ut in ep. 7.

Magis commuor) Magis ulurum fuisse consiliis nostris.

Incertis in rebus) Cum incerta victoria esset: cum bellum gereretur.

Sapientissimum consilium) Cum horum malorum initia & videres & cavere velles.

Fratre mo) Qui consul fuit cum Lentulo, anno primo civilis belli, biennio post Marcani consulem. Placer enim hoc dici de germano potius, quam de pattuele fratre; quia verisimilius est germanum, quam patruulem, consulatum gessisse ex Marci auctoritate: & Cæsar lib. I. Bel. Civ.

Lentulum confulem ut inimicum suum nominans, de Marcello collega nihil unquam tale dicit; contra, iniquum fuisse Caesari fratrem Marci patrum suum C. Marcellum, & ab eo traditus Pompeio duas legiones, Caesari ereptas, docet Hirtius lib. VIII. Bel. Gal. & Dio lib. XL.

Ex auctoritate tua) Opinor C. Marcellum, de quo hic sermo est, non admodum in consulatu acerbum Caesari fuisse; nam hic certe, studiosos retinere pacis duos fratres Marcellum fuisse, ostenditur; quorum consilia Pompeius neglexit.

Vobis auctoribus) Tutam pacem exitio bello praesentibus.

Defideratorum) Neglexisse potius, ut antea: id enim verisimilius.

Saepe) Quater, contententibus Sulla & Sulpicio, Cinna & Octavio, Sulla rursus & Mario, Caesare & Pompeio. Phil. VIII.

Ista victoria) Ep. 4. *Civilibus bellis victoria semper est insensu.* Et in oratione pro Marcello: *Quoties ego cum videri ferocitatem ipsius victoria extimefactam?*

Eorum arbitrio, per quos vicit) Eadem sententia epist. 18. lib. XII. *Is mos gerendus, quibus adiutoribus parva victoria.*

Etiam invito) Caesarem culpa liberat, si quid agat, quod bonis civibus non proberur: vide ep. 17. lib. IX.

Illa) Pompeianorum: quorum crudelitatem semper extimuit; infra epistola 14. *Si vicissent ii, ad quos ego, paria spe, non belli cupiditate adductus, accesseram; intelligendum tamen, & iustorum hominum, & cupidorum, & insolentium quoniam crudelis esset futura victoria.* Confirmat idem ep. 21. lib. V. & ep. 17. lib. VIII. & ep. 6. lib. IX. & ad Att. ep. 6. lib. XI.

Opes) Dixi iam, Opum nomine, quidquid valeamus, totum significari.

De rep.) Quam crudelis Pompeianorum victoria quietam ac tranquillam esse non pateretur.

Qui finis istius consilii est) Epist. 7. *Habet ista ratio modum quendam.*

Ut in tali re) Quam laudari fortuna potest, libertate amissa? sed ut in tali re, fortuna etiam laudatur, quae simpliciter, hoc statu rerum, laudari non potest, Corrigit sententiam hic

loquendi modus: ut epist. 3. lib. XV. *Mihi, ut in eiusmodi re, maxime cura est, ut, quae copiosa & epibus tenere vix possumus, ea mansuetudine & comestentia nostra, sociorum fidelitate teneamus.* Simile illud to Bruto: *Clithonem multum, ut temporibus valuisse dicendo. Et in Latio: Multa etiam, ut in homine Romano, ligera.*

Laudetur) Oportet, non laudatur fortuna: sed hic Cicero vulgarem loquendi morem secutus est.

Necessario) Non sponte: nam boni cives bellum civile suscipiunt inviti. Sic ep. 7. *Ostendisti, spiritum & bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema non liberiter persequi.* Cur autem necessario? quia, quibus in castris Pompeius, consules, omnesque fere magistratus essent, in iisdem esse resp. videretur.

Extrema persequi nolueris) Quia se Mitylenas contulit, multis in Africam ad Iubam regent, belli renovandi spe, proficiscentibus.

Honesto otio) Tacite significat, non posse Marcellum eandem sibi fortunam diu praestare; sed, si ideo abisset, quia honesto illo otio delectetur, valde timendum, ne casus aliquis ejus consilia perturbet.

Statum) Quod in eodem statu permaneris, nullam tibi fortuna variationem ac mutationem attulerit.

Famam dignitatis) Cum quiete & libere, honesto otio, viveres; quoniam dignitatis fama conservabatur; nam de qui profecti in Africam sunt, statum suum non tenuere, vel in acie interfecti, vel inconvulsa miseriaque perpeffi: & eorum, qui se victori crediderunt, dignitas est imminuta.

Nunc vero) Cum jam tatis a te factum sit & boni civis officio, & dignitati tuae.

Dulcis patria) Epist. 8. *Quis locus est domestica sede iocundior?*

Deformior) Amissa ornamentis suis.

Multis claris viris) Consularibus septem, Pompeio, Bibulo, P. & L. Lentulis, Ap. Pulcro, Domitio Ahenobarbo, Scipione.

Non istsupplicem victori) Vereor, ne quae hunc locum ex ingenio mutaverit; nam & usitatus erat, *Istisupplicem ad victorem*, quemadmodum epist. 4. *ad Caesarem supplicem accedens;*

Et in meis omnibus antiquis libris non *Esse*, sed *Esse*, legitur; in uno tantum, *Fuisse*, scriptum video: ac mihi quidem vel *Esse*, vel *Fuisse*, magis placet, quam *Esse*.

Afferri ejusdem liberalitatem) Ex hoc loco fieri conjectura potest de reditu Marcelli jam impetrato; ego tamen, non confectam rem, sed optimam Cæsaris voluntatem, & propensam ad lenitatem naturam significari puto; magis enim, ne Marcellus beneficium Cæsaris recularret, atque omnino redire nollet, quam ne Cæsar se difficilem ad ignoscendum præberet, vereretur: quod etiam locus ille confirmat in epist. 7. *Intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem offerret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium non putares.*

Cerere patria) Non omni patria, sed hac ob amissam libertatem misserrima.

Consulere temporibus) Ea facere, quæ temporum ratio, quæ incolumitas, & vita, & fortunæ tuæ postulant.

Incolomitati) Latius patet, quam *vite* nomen; nam incolumitate status rerum universus judicatur. Subjunxit autem, *Vite, & fortunæ*, ut, quæ unico nomine comprehenderat, duobus exprimeret: quo magis, te ante oculos proposita, Marcellus moveretur.

EPISTOLA X.

Nihil novi) Præter id, quod scripserat in superioribus litteris, quæ non exstant; in quibus Marcellus reditum gratulatus erat: ut ipsius Marcelli sequentes litteræ demonstrant.

Throphilus) Marcelli libertus, qui & ante ad eum litteras attulerat, epist. 9. Ex quo patet, has litteras aliquot post illas mensibus datas esse.

Tarda decessio) Ut qui non admōdum libenter in hanc temp. venias.

Nisi oculum) Tale illud in epistola superiore: *Non est parro tuum, uno sensu oculum movere.*

Rel familiaris) Quæ, Marcellō absente, non diligenter ab eius procuratoribus administrabatur: vel quod

timendum esset, ne in eam prædonum impetus fieret: quod scripsit epist. 7.

In omnes partes) Ad omnia: ut epist. 6. lib. XI. ad Att. *Brundisii jacere, in omnes partes molestem.* Et in epistola Vatinii, lib. V. *Me tibi in omnes partes defendendum putes.* Contrarium illud epist. 10. ad Attic. lib. XIII. *Hoc nullam ad partem valet subici.*

Relique) Rationes, quæ te ad celerem reditum hortentur.

Quod ad tempora) Non quousque, sed quo plane tempore: sic epist. 5. lib. IX. *Ad aenas, pro nois.*

EPISTOLA XI.

Plurimum valuisse apud me) Quantum ex hac epistola licet conjicere, laudatam in libro de Claris Oratoribus Marcelli eloquentiam paulo plus, quam veritas concederet, existimo; nam cum ei verborum elegantiam, & copiam, & splendorem vocis, dignitatem motus Cicero tribuisset; adjunxit, nullam oratoris in eo virtutem desiderari: atque etiam sibi similem esse, ostendit Bruti testimonio, quem loquentem inducit. *Plurimum* lego cum omnibus antiquis libris; alii *plurimum*: & cura inscriptione conjungunt: ut sit, *salutem plurimum*. Ad sententiam vero utro modo legatur, nihil interest: ego veteres libros libenter sequor.

Ut uteris vestro consilio) Ut in patriam, suadentibus vobis, redeundum putarem.

Res quemadmodum sit acta) Cum a Cæsare de reditu meo est impetratum. Hoc ex epist. 4. cognoscitur.

Ab optimo sit animo) *Facere gratulationem*, & Cicero dixit ep. 2. lib. IV. ad Att.

Propinquorum) Quos Marcelli non valde cupidos fuisse, indicat illud epist. 8. *Si modo trunt tui.*

Necessariorum) Distinguit ab amicis & propinquis necessarios, qui sunt artius quadam benevolentia devincti.

Relique) Præter unum te, sine quo neque in adversis, neque in secunda fortuna mihi vivendum statuo.

Virosum & amicorum) Virosum virtute,

E f 3.

tute, amicorum benevolentia carere non possum.

In hoc ; Quod in summa amicorum, propinquorum, necessariorum paucitate, unum te mei cupidissimum cognovi.

EPISTOLA XII.

Quoniam casus & natura in bonis dominatur ; Cum non ignoretis, etiam bonis, non modo improbis, casu & natura vitam adimi. Hoc Sulpicius, Marcelli nece commotus, non sine quadam indignatione dixit ; nam, re vera noo in bonis tantum, sed in omnibus hominibus casus & natura dominatur. Locus postulat, ut casus & natura distinguatur : quod ita commode fiet, si mortis genera, quando hic de Marcelli agitur morte, persequamur. Mortis causas io duo genera divido ; aut enim intus oritur, aut extra ; intus, vel natura, vel fato : extra, vel vi, vel casu. Natura moriuntur, quibus in senectute animam e corpore quasi sua manu natura molliter educit : quod accidit, cum vitalis calor paulatim extinguitur. Fato, qui morbo aliquo, aote illam diem, quo per ipsum naturam pervenire licuisset, vitam amittunt ; non enim Peripateticis libenter assentior, qui naturam & fatum idem esse crediderunt : quos Alexander secutus in libro de Fato, nihil inter naturam & fatum, prater nomen ; interesse, accurata disputatione probare conatur ; idem sensit Macrobius : idem Gellius : qui cum recitasset illud Demosthenis ex oratione Πλεπ τῷ Σεπῶνι . Οἱ μὲν γὰρ γένεσι νομίζουσιν γενέσθαι, τὸν τὸν εὐμαρτυροῦν, καὶ τὸν αὐτομάτῳ θανάτῳ περιπεῖν . ὁ δὲ καὶ τῷ πατρὶδι, ὅπως τῷ μὴ ταύτην εὐδαιμονίαν δαδόντων, ἀποθνήσκοντι ἐβόλετο . Nam qui parentibus tantum se natum putat, fratrem, atque spontis sue mortem expectat. Qui vero etiam patrie, ob id, ne in servitutem redactam illam videat, occumbere praecipit. Subiunxit : Quod Cicero fatum atque naturam videtur dixisse, id multo ante Demosthenes τὸν περιπεῖν, καὶ τὸν αὐτομάτῳ θανάτῳ appellavit. Αὐτομάτῳ enim θανάτῳ, quasi naturalis & fatalis, nulla extrinsecus vi coactus,

venit. Hæc Gellius : quam recte, nondum statuo ; mihi enim neque Demosthenis verba neque Ciceronis cogere videntur, fatum, & naturam idem esse ; quin, si modus loquendi, τὸν τὸν εὐμαρτυροῦν, καὶ τὸν αὐτομάτῳ θανάτῳ, attendatur ; articuli reperiatio, diversas potius esse res, quam unam & eandem, significat : idque ipse Cicero, nisi fallor, ostendit, cum ait oratione prima in Antonium : *Præter naturam, præterque fatum*. Quod si quis in dubium revocat, gravem testem citabo, principem Latinorum poetarum, Virgilium : qui cum de Didone, ipsa sibi mortem consciscente, verum illum protulit :

Sed, quia nec fato, merita nec morte præbuit.

Fatum a natura manifeste disjungit. Cuius testimonio subscribere videretur Tacitus : apud quem Germanicus, eripi sibi vitam veneno existimans, hæc loquitur : *Si fato concederem, iustus mihi dolor etiam adversus deos esset ; quod me parentibus, liberis, patrie, intra juventutem prematuro exitu, raprent ; nunc, scelere Pisonis & Plancina interceptus, ultimos preces pectoribus vestris relinquo ; referatis potui ac fratri, quibus acerbissimis dilaceratus, quibus infidiis circumventus, miserissimam vitam pessima morte finierim*. Fatum appellat eam mortem, quæ prematuro quidem exitu, nulla tamen humana vi, contingit. Prematurus autem exitus a natura certe non est, sed ante illum terminum, quem ipsa natura præscripsit, robustius longiorem, brevem inbecillius ; nam, si quando robustus ante imbecillum decedit, non ad naturam refero, sed ad fatum, id est, ad eas causas, unde oriuntur ii morbi, qui naturam vincunt, mortemque ante finem a natura præstitutum arcessunt : quod evenire sibi Germanicus negat. Nec vero Chrysippi sententiam probo, qui pertinere ad omnia fatum dicebat ; quod si ita esset, fato omnes, quacumque ætate, quocumque mortis genere, perirent : sed hunc firmissimis argumentis refellit Alexander : quem sequor in hac quidem parte : in altera vero, quod fatum & naturam idem esse putat, cur ei non assentiar, illa superiora demoustrant. Restat mortis alterum genus,

genus, quod in duo subiecta genera divitimus, vim, & casum. Vis voluntatem habet, casus non habet: voluntas sive nostra sit, sive aliena, vim constituit: nostra, cum aliquis ferro, veneno, aliave re ipse sibi mortem conficit: aliena, cum ab inimico, vel etiam a feris opprimatur: quarum et si voluntas ferarum propria non sit, appetitus tamen ille speciem voluntatis habet. Casus voluntatem excludit: si quis enim, vel inopinata ruina, vel naufragio, vel istu veli temere missi, a vita discedit, est illa quidem inimica natura vis; sed quia voluntas abest, ad casum refero, non ad vim: si modo conceditur, ut hæc subtilius examinetur: sin paulo communius, & (ut ita dicam) rudiore Minerva disputamus; utrumque, sive addit, sive abest voluntas, ad casum refert potest: quem fortunam quoque nominemus: non quod ignoremus ea, quæ scriptis Aristoteles Physicorum lib. II. cum casum & fortunam distingueret: sed ubi mortis genera disceruntur: concedatur alterum ab altero non disferre. Itaque cum necem Didonis ad fortunam retulisset Virgilius illo versu:

Vixi, & quem dederas cursum fortuna, peregi:

Subiungit Servius: *Humana vita tribus continetur, natura, fato, fortuna, id est, casu, qui ad omnia pertinet, quæ extrinsecus sunt.* Quibus verbis primum illud ostendit, fortunam & casum idem esse: deinde, quidquid extrinsecus accidat, vel cum voluntate, vel sine voluntate, ad casum pertinere: quod Aleandro quoque placuit, qui fortunam & casum ita simul nominat, ut alterum ab altero non distinguat. Ex quibus efficitur, ut mortis tria tantum sint genera, natura, fato, casu sive fortuna: sin casum a voluntate disjungimus, quatuor, natura, fato, casu, vi. Reliquum est, ut ostendamus, quam sententiam probaverit Sulpicius, cum in bonis casum & naturam dominari dicit. Primum illud pono: dissentire illum a Chryippo, qui ad fatum omnia retulit: dissentire etiam a Cicerone, & Virgilio, qui tria mortis genera fecerunt: deinde illud subiungo: Cum Peripateticis, naturam &

fatum idem esse placuerit; satique constet, non omnes homines natura & fato, id est (ut idem utrumque esse Peripateticis hic largiamur) naturali morte non omnes interire; necesse videri, iisdem placuisse, alteram esse, præter naturam & fatum, interitus humani causam: ea vero nihil aliud, quam casus, id est, æterna vis, sive humana, cum voluntate, sive non humana, sine voluntate, videtur esse posse. Et Demosthenes, Cicero, Virgilius, Tacitus, aliquam causam mortis præter naturam, præterque fatum agnovere. Secutus igitur Peripateticos Sulpicius, (dederat enim operam Philosophis, ut epist. 3. lib. IV. & in Bruto) duo tantum genera mortis fecit, casum, & naturam: sive dicas, fortunam, & fatum: quoniam quidem nec disferre fortunam a casu, auctoribus Virgilio, Servio, Aleandro etiam, Peripateticorum interpretum principe, satis ostendimus: & inter naturam, & fatum nihil interesse præter nomen, idem Alexander ex Aristotelis mente prodidit. Itaque duobus nominibus causas mortis omnes, cum periisse Marcellum casu, non natura, significare velles, Sulpicius comprehendit.

Vos certiores facere | Pendet ab eo, *Visum est faciendum*: quam apte, alii judicent; ultitatus enim erat, *Vos certiores ut facerem*: aut, *Visum est vos certiores facere*: quod alii quoque viderunt.

Collegum | In consulatu.

Ut ab Athenis in Boeotiam item, retinendamque jurisdictionem absoluerem | Provincia Sulpicii, vocatur *Achaia* non modo epist. 4. huius libri, verum etiam epist. 26. 27. 28. lib. XIII. sed mirari aliquis possit, cur epist. 6. lib. VI. Sulpicius præfesse Græcia dicatur. Primum, quæstionis persolvendæ gratia, illud pono: licet provincia Sulpicii, in qua præter Achaiam Peloponnesus tota cum adjacentibus insulis, præterea Epirus Bæotique fuit, *Achaia* vocaretur; vere tamen ac proprie regionem illam *Achaiam* dici solitam, quæ tota extra Peloponnesum fuit, *Bæotia* dicta, quod duo maria Ægeum & Ionium, navigatione diversa, fere coningeret: de qua L. Mummius, æveris Co-

rimtho, triumphavit: *Hec modo Achaia, angusta, inquit, cervice Peloponnesum contingit Hellas. Corinthiam hinc, illinc Scyrosina appellatur Sinus.* Et paullo post: *Sinum Corinthiam LXXXV. M. pass. in longitudinem vsque Isthmum transmittunt. Achaia nomen provinciae ab Isthmo incipit.* Idem infra: *Ab Isthmi angustia Hellas incipit, nostris Graecia appellata, in ea prima Attica, antiquitus Aele vocata, attingit Isthmum porte sui, &c.* Quibus ex locis, etiam ex Ptolemaei testimonio, constat, regionem illam, quae tunc cervice Peloponnesi contingit, Hel-ladem vocari, & eandem Graeciam, in ea vero esse, & ab Isthmo incipere, tum Achaiam, quae & Graecia & Hellas dicta sit, quia commune regionis nomen assumerit, tum etiam Atticam, quae ipsa quoque eodem pro Achaia iure commune vel Graeciae, vel Helladis nomen usurpare potuit; cum praesertim Thessalia quoque & Vocacia & Hellas dicta sit, generali vocabulo, ut lib. IV. & VII. Plinius prodidit. Duplex igitur *Achaia*, vetus illa binaria, & haec recentior Sulpicii provincia, veterem complexa: quam Cicero cum Graeciam appellavit, respexit ad Graeciam universam a Sulpicio administratam: quae, post captam Corinthum, in provinciae formam, simul cum ipsa Achaia, redacta est: ut in Achaia Pausanias docet. *Achaia* vero idem Cicero Sulpicii provinciam vocat, quia reliquae eius provinciae partes, a nobilitiori nomen acceperunt; & quia, occasione devictae Achaiae, totus ille terrarum tractus, ut diximus, in provinciae formam est redactus. Sic & Cilicia, a Cicerone administrata, provinciae nomen dedit: licet Asiaticas aliquot dioeceses complecteretur. Quatuor hic dubitationes, non inutiles fortasse, subiungam. Prima est, utrum Athenae ad Sulpicii iurisdictionem pertinerint, an suis legibus, ut aliae quaedam urbes, usque sint. Partem provinciae dixerit fuisse, qui morantem in ea urbe Sulpicium animadverterit: quod epistolae duae, prima & quarta lib. VI. declarant. Mihi tamen omnino libera videtur; non modo quia Plinius, Strabo, Dio, & alii satis id constanter asseverant;

verum etiam, quia tutum in ea Romanis exsiliis domicilium fuit: de Torquato plane constat ex epist. 1. 3. 4. lib. VI. de Memmio ea epist. 1. lib. XIII. iam Dolabella, cum Ciceronem, exorto civili bello, hortatur epist. 9. lib. IX. ut Athenas se conferat, argumento, nisi fallor, esse potest, provinciae partem Athenas non esse. Nec tamen provinciae finibus excedebat Sulpicius, cum Athenas iret: sed ad liberam urbem, positam in provincia, nec tamen provinciae partem, vel animi causa proficisceretur, tum ut urbis adfectu, tum etiam ut Philosophorum sermonibus & consuetudine frueretur: vel quia conventum Athenis agere, commodum esset. Secundo loco, venit in mentem ambigere de Thepiis; nam Plinius, ubi Athenas, ibidem ait, oppidum liberum Thepias fuisse. At Cicero epist. 22. lib. XIII. commendat Sulpicio Mantum, qui negotiabatur Thepiis: quo videtur ostendere, intra provinciae terminos fuisse. Sit ita, verumtamen hoc non obstat, quin sui juris oppidum, quodque Graeci vocant *λευκον*, fuisse: ut in eo Sulpicium, tamquam illius provinciae proconsulem, auctoritate quidem valuisse concedamus, iuris autem dicendi, & imperandi potestatem habuisse nullam puremus. Occurrit tertia, non exigui sane momenti, dubitatio. Sulpicii provincia Graecia fuit: is tamen in Asiam se profectum esse epist. 5. significat: quod mirum videri potest: nisi si vel Sulpicium Caesar, cum omnia suo moderaretur arbitratu, solvit legibus, ut iret quocumque publici commodi ratio postularer: vel ejus imperio partem Asiae extra ordinem attribuit, item ut Ciliciensi provinciae tres *Ἰωνικαὶ* Asiaticae a senatu attributae videmus: quumquam id quidem vix crediderim, imminutum esse hoc tempore Asiaticam iurisdictionem, quae ad P. Servilium, Caesaris collegam, pertinebat: ut ex epist. 67. lib. XIII. constat. Postrema quaestio de Achaia: quae si, Caesare vivo, provinciae fuit: cur eam, interiectis fere centum annis, a Vespasiano in provinciae formam una cum Cilicia esse restitutam, Suetonius ait? Achaiam in provin-
ciam

eiem retulit Mummium : ut ex Pausania & Strabone cognoscitur : libertatem ei Nero Imperator dedit : ut scripsit Plinius lib. IV. c. 6. eandem in provincia formam Vespasianus rededit.

Supra Maleas | Veteres libri omnes, *Maleas*, non *Maleas*, quod omnino mendosum est, nec tamen contemnendum. Quid enim obest, notam esse omnibus ac testatam antiquitatem ? cum saepe ex ipso mendo, mutatione aliqua litterarum, elici veritatem constet. *Maleum* autem Virgilius, Livius, omnes denique nominant : *Maleas* vero unus, quod sciam, Plinius junior in epist. ad Trajanum lib. X. Gracis verbis, *Supra Maleas* ; quod si legatur hic *Supra Maleas*, interpretemur, superato Malearum promotorum, Laconicæ provincie, navigantibus valde periculoso.

In Italiam versus | Antiquè : ut Cælius quoque epist. 15. lib. VIII. *Ad Alpes versus*. Et Hirtius de Bello Africano : *Ad Cætinam insulam versus*. Et Livius lib. I. *Ad meridiem versus*.

Postridie ejus diei | IIX. Cal. lun. Sic *Postridie ejus absolutionis* dixit Cælius ep. 2. lib. VIII. *Postridie ejus diei*, Cæsar lib. I. Bell. Gal.

Horum decimum noctis | Ne quis mireretur, cum hic dies IIX. Calend. lun. significetur, decimam noctis horam significari ; nam, et si mensis Maii extremi noctes non modo ad decem, sed nec ad novem horas in Italia producantur ; tamen apud veteres in more fuit, ut æstivæ noctes pariter & hibernæ, itemque dies semper in duodecim horas distribuerentur, hoc modo, ut æstivarum noctium contradictiones horæ essent, dierum vero longiores ; hibernarum noctium longiores ; dierum breviores ; ita sit, ut extremo mense Maio, cum longissimi dies, brevissimæ autem noctes, in duodecim tamen horas tam nox, quam dies divideretur ; sed nox in breviores, dies autem in longiores ; quæ ratione hora noctis decima, erit, ut hodie noctem dividimus, hora noctis septima cum octavæ fortasse dimidio. Vide quæ diximus ep. 30. lib. VII.

Cilone | Cognomen est non modo Magiorum, sed etiam Flaminiorum, ut veteres nummi declarant ; *Cilone*

dicti, ut ait Festus, ab eminentiore fronte ; vel, ut Charisius, a capite oblongo & compresso.

Pugione | Brevior est quam gladius, auctore Nonio. Suetonius in Caligula : *Reperiti sunt in secretis ejus duo libelli, diverso titulo : alteri gladius, alteri pugio index erat.*

Secundum aurem | Post aurem : exemplis abundamus.

Scipium interfecisse | Quod cum commisi facinoris pœniteret. Causam necis Cicerone ignorat epist. 10. lib. XIII. Ad Att. Valerius hanc ponit lib. IX. cap. 11. quod cum esset Marcello Magius vetere conjunctus amicitia, eique in Pompeiana nihilis comes fuisset ; indignaretur aliquos sibi amicos ab eo præfetti.

Cogere medicos | Io aliquot antiquis libris non est, *Cogere* ; ego, cum in quioque esse videam, approbante sententia, retinendum putavi.

Puer | Servus ; sic enim loquebantur, ut exempla declarant.

Aidini | Maniorum cognomen fuit *Aidinus* ; constat ex lib. II. de Orat. ex Velleio lib. II. ex lapidibus Capitolinis, in quibus consul est L. Manlius *Aidinus*, anno DLXXIV.

Cum codicillis | *Codicilli*, tabellæ ceratæ erant, in quibus stilo pangebatur, a *codice*, id est, arboris libro, nominati : *pugillaria* quoque dicebantur, a pungendo, quod stilis in iis pungendo, scriberet : *codicillorum* utum ante Troiana bella fuisse, Homerus ostendit io illo versu α. γ.

Ἐρπυλίας ἐν πύκνῃ πικρῇ θυμολογῇ πολλὰ.

Scribens in tabella complicata cæcillia multa.

quo versu de *codicillis* locutum esse ostendit Plinius his verbis lib. XIII. c. 13. *Cur & Homerus Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit ?* & lib. XXXIII. cap. 1. *Modo autem ipsi codicilli mittebantur, ut hæc ostendit epistola, & ad Lepiam epist. 18. lib. VI. Statim quævis & Rido per codicillos.* Et ad Q. Fr. epistola 17. lib. II. *Epistolam hanc cæcillio effragavit codicilli tui.* *Modo non mittebantur, sed ea iis litteræ deferiptæ : unde in epistola ultima lib. IX. Harum ad te exemplum in codicillis servavi.*

zavi. Codicillorum usum, post inventam etiam chartam, festinatio tenuit; cum in omnibus locis, ut in convivio, itinere, in havi, in senatu, charta, stramentum, calamus non semper in promptu essent, moram autem res non ferret.

Teterimus } *Teter & Clarus* opponuntur.

Pepercerant } *Cæsar* enim ei reditum in patriam concesserat.

Dominus eorum } *Servis* enim capitale erat, qui dominum non defendissent, ut ex *Vlpiani* verbis *Sullam* S. C. interpretantibus cognoscitur. Confirmat hoc *historia*; nam *Tacitus* lib. XIV. *Præfatum urbis*, inquit, *Pedanium Secundum servus* ipsum interfecit, seu negata libertate, cui pretium pepigerat, fure amore exoleti infensus, & dominum amulum non tolerans. Ceterum, cum vetere ex more familiarum omnem, quæ sub eodem testamento manutaverat, ad supplicium agi deberet, concursu plebis, quæ tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est. Idem *Tacitus* paulo post eam penam in *servos* veteres S. C. decretam, ostendit his verbis: *Consulori viro domi suæ intersecto per infidias serviles, quæ nemo prohibuit, aut prodidit, quamvis notum concussu S. C. quod supplicium toti familie novit habere.*

Lecticarii } *Lecticarii* fuere servi, vel qui lecticam gestabant, unde *Ophioporus Anicianus* epist. 9. lib. II. ad Q. Fr. vel qui fabricarentur, ut pro *Amerino*: *Mitto hæc extra vulgares, æquos, pistores, lecticarios*. Imperatorum tamen ætate, lecticarii non servi, sed liberti fuere: quod *lapis Romæ* trans *Tiberim*, ad D. *Cæcilie*, declarat: *DIS. M. TI. CLAVDIO. AVG. LII. TIGRANO. EX. CORPORE. LECTICARIOVM. CÆSARIS. VIX. ANNIS. LXXV. M. LICINIVS. ATIMETVS. ET. SEXTIA. FELIX. BENEFICENTIA. POSVERVNT*. Hunc ut fabrum potius, quam qui lecticam ferret, fuisse putem, facit illud, *Ex corpore*; quod videtur ad artifices pertinere. Vnde alibi:

Corpus Iæmulariorum. Auxiliarium. Offensum.

Corpus Custodiariorum.

Corpus Dendrophororum.

Corpus Tignariarum.

Intra urbem } Quod *Soloni lege* venturum *Romani* postea transtulerant in duodecim tabulas. *Cicero* lib. II. de Leg. *In urbe ne sepelito, nec urbe*. *Pausanias* quoque sepulcra multa extra urbem posita, urbanum nullum commemorat.

In quo vellemus gymnasio } Cum tria essent, ut ait *Suidas*, *Λυκον, Κυναρκεσις, Αναδρυα*.

Gymnasio Academie } In quo docuerat *Plato*. Nomen accepit, *Laertio* teste, ab *Academio heroe*, vel, si *Hezychio* credimus, a lavacro prope posito. *Gymnasio* vero dicta, quod in iis luctarentur nudi: quam exercitationem *palastram* vocarunt: multis enim annis inventa esse *gymnasia*, ante quam *Philosophi* in iis garrere cæperant, auctor est *Cicero* lib. II. *Orat.* postea placuerunt ea loca *Philosophis*, in quibus de quo vellet scientiæ genere disputarent. Sed *Academiam* *Plato*, *Lyceum* nobilitavit *Aristoteles*. *Vitruvius* lib. V. cap. 12. exedras etiam constitutas ait cum sedibus, ubi *Philosophi*, & *Rhetores* disputare possent.

Collegio } Collegii causa: quia consules una fuerant.

Propinquitus } *Propinquitus* modo generale nomen est, id est, cognationis & affinitatis commune: modo cognationem proprie significat. Commune nomen est, ut lib. de *Amicitia*: *Civis potioris sunt, quam peregrini; & propinqui, quam alieni*. De *Fin.* lib. III. *Velle belle audire a parentibus, a propinquo, a bonis etiam viris*. Pro *Quintio*: *Si pietate propinquitus colitur: quæ effrem prodit, impius fit, necesse est*. *Cognationem* designat, ut epist. 13. lib. II. *Libertis, propinquo, affinitas*. Et in oratione pro *Plancio*: *Cum ille maximis vinculis propinquitatis & affinitatis conjunctus*. Et *Cæsar* lib. II. *Bell. Gall.* *Propinquitatibus affinitatibusque conjuncti*.

P. VICTORIVS.

Supra Majus Italicum versus } *Locus* hic semper corruptus est habitus, multique multis modis eum corrigere aggressi sunt: nos tantopere in hac re dubii sumus, ut nihil asserere audeamus, faciliusque, quid nobis pla-

placeat, quam quid probemus, promittere possimus. In tanta autem obscuritate, & veri ignoratione vulgata lectionem retinere, tutius nobis visum est, quam novam aliquam, & eam parum firmam repouere. In omnibus enim mano scriptis nulla varietate *Supra Malas* scriptum esse animadvertimus; quod quamvis non probemus (quid enim significent ea verba, non intelligimus) tamen oisi veriore scripturam restitueremus, cur mutaremus, causa non fuit. Nonnulli nuper ita castigationem illam pervulgatam *Supra Malas* amaverunt, ut ita scribere in libris, quos formis excederunt, non dubitarent: nec eos sane reprehendimus, quamvis imitari non simus. Audimus enim doctis viris hanc emendationem valde probari: in causa autem fuit, quod singulari potius oimero animadvertimus locum illum appellari, promontoriumque *Malæ* dici, & a Græcis, & a Latinis auctoribus. Navigationem autem fuisse quampiam valde celebrem, quam *ὕπερ Μαλας* appellabant, plures auctores tradunt: sic autem (nisi fallor) eam vocabant, quia si e Piræo, exempli causa, io Italiam navigandum erat, duo erant cursus, unus quem *ὕπερ Μαλας* dicebant, quia necesse esset id promontorium navibus superare, qui erat sane brevior, sed pericula quædam coorinebat propter angustias illas. Tunc enim dicitur quis *supra promontorium* transmittere, cum non longinquum ab eo cursum tenet, sed prope illud navigat: Alter autem, cum per pelagus aliquis navigat, & longe se remouet a terra. Sunt autem insulæ quædam e regione *Malæ* promontorii non valde ab eo distantes, inter quas & promontorium, qui transibant, *ὕπερ Μαλας* navigare dicebantur: quem cursum fortasse Marcellus tenere io sua navigatione constituerat. Plut. in Arato valde hanc rem aperit: *Ἀντὶχὸν μὲν ἐν ἀπὸς Μασωννὴ ὕπερ Μαλας ὡς ἐν διὰ τοῦ πορὶ ὁρμῆν χροσόμενος. πρὸς δὲ μετὰ πέντε καὶ πολλὰν θάλασσαν ἐκ πελάγους κατέπλεον ἐνδύνας τοῦ κυβερνήτου περιεφερόμενος μολὴν ἤλατο τῆς Ἀδρίας πολεμίας ὡντος. Solois ex Methone *supra Malæam*, ut brevissimo cursu fretum tra-*

jiçeret: gubernatore autem acri vento, ingentes volventi ex pelago fluctus, permittente navem, ablatam, ægre Adriam decessit, oppidum hostile. Præterea Plinius iunior in epistola ad Trajanum sic de ea navigatione loquitur: *Nuncio tibi, me Ephesum cum omnibus meis *ὕπερ Μαλας* navasse, quamvis contrariis ventis retentus.* Avunculus item ejus in Historiæ Naturalis lib. IV. cap. 14. hanc eandem rem videtur innuere de insula Cythera loquens: *Hæc sita est a Malæ promontorio, v. mil. pass. accipiti propter angustias ibi navium ambitu.* Cum autem Latini etiam homines Græcis verbis hanc navigationem appellare sint soliti, quod testimonio Plinii io epistolis probatur, suspicari posset aliquis, etiam Sulpicium *ὕπερ Μαλας* scripsisse, sed imperitos postea librariorum locum depravasse, cum in aliquo fortasse exemplari præpositionem illam Latina voce, quam significat, declaratam legissent: unde postea creditum sit *Malas* numero multitudinis accusandi casu, ut præpositio illa requirit, dictum: & sic locum tantopere paulatim contaminatum esse, ut nihil inquinatius fuerit. Hæc autem levis quædam est conjectura. Negari non potest, locum valde perturbatum fuisse: ideoque oihil statuere de eo tutum existimavimus. Sirobo tamen numero multitudinis *Malas* appellat, sed nescio an potius urbem aliquam in ea regione eodem nomine appellatam intelligat. Hæc ejus e lib. VIII. verba sunt: *Ἐστὶ Οὐν γὰρ ὁ Λαμὴν ὀχρεῖα, ἢ τὰ Βοῖα πολὺς, ἢ τὰ Μαλαί, καθὼς δ' ἐν αὐτῇ ἀπὸ τῆς Οὐν γὰρ πεντηκοντα, καὶ ἑκατον. ἐστὶ δὲ καὶ Ἀσωνος πόλις ἐν τῇ Λακωνικῇ. Δεῖναις φασὶν Ἀφνί, πορτὺν συντείναν; Δεῖναις ὡς Ἀφνί φασι στάδια sunt centum quinquaginta. In agro Laconico civitas est Ἀσωνος. Præpositionem autem *In* aote vocem illam Italiam reposuimus, qui eam io vetustioribus codicibus invenimus, & ita etiam locutum Hirtium observavimus de Bello Civili, cum scripsit, *ad Cordubam versus*; quare oon mirandum est etiam Sulpicium *In Italiam versus* dixisse.*

Epistola XIII.

Non modo certa res ulla | Aliis Nal-
la, mihi Villa placet: sequor e-
nim & meos veteres novem libros,
& sententiam ipsam, atque etiam con-
suetudinem Latine linguae. Non modo
certa res ulla | dicitur pro, Nudum
certa res ulla : ut ad Lentulum epist.
9. lib. I. Non modo premiis, sed ne
periculis quidem compulsus ulla, ad ro-
rum casum me adjungerem. Quo loco
plura hujus generis exempla collegi-
mus. Tantum, inquit, adest, ut mi-
hi certa res ulla, ut ne genus litte-
rarum usitatum venerit in meum.

Vnam partem) Genus litterarum familiare & jocosum, epist. 4. lib. II. *Aut promissio auxilii alicujus, aut consolatio doloris tui*) Eandem sententiam repetivit epist. 10. & 13. libro VI.

Peri fortuna) Vterque enim, Pompeii partes secutus, Caesarem offenderat. Atque hoc ipso quādam videtur esse consolatio; levat enim dolorem fortunae societatae.

Cofus meos fuſtentabam) Exciderat ſtatu illo, io quo meo induſtria ſua perpetuæque in reſump. merita collo-
carent: nunc fuſtentari ſe dicit alio-
rum opibus, id eſt, eorum auctoritate & gratia, quos, veteri ſibi neceſſitudine conjunctos, plurimum ob
victoriæ ſocietatem poſſe apud Cæſarem
intelligebat; hi porro erant po-
tiſſimus, Panſa, Hirtius, Balbus;
Oppia, Matius, Poſtumius; epiſt.
12. lib. VI. Eadem tranſlatio eſt, *Su-
ſtentare coſus, de Suſtentari cadentem.*

Quæri, quod ita viverem) Eadem sententia in epist. 3. lib. VI. Ita vivere, ut non sit vivendum, miserrimum est. Et in epist. 3. lib. VII. Vbi non sis, qui furris, non esse, cur, velis vivere.

Privatam) Publica enim Cicero concidit calamitate.

Hic conficior curis) Quas significavit in eo, *queri* quod ita viverem; ob exitum reip.

Hoc ipsum) Non modo in aliis re-
bus, sed in hoc ipso, quod maneam
in vita : in quo peccare tamen mihi
videor ; cur enim, eum occideret res-
pub. ipse vivam ? Quærit divus Au-

gultinus in libro, sane non contem-
nendo, quem tamen pauci legunt,
de Grammatica, cur, cum *ipud* be-
tilud in genere neutro dicimus, non
item dicamus *ipfud*, sed *ipfum*. Quo-
ntionem solvit hoc modo: *Atiqui enim*
magis *Ipfus* dicunt in nominativus singu-
laris, generis masculini, quam *Ipsi*; hanc
antiquitas rationem attendentes artis
scriptores pronomen hoc ad formam nomi-
nis transfuerunt: ut, quo modo in nomi-
ne, *iustus*, *iusta*, *iustum*, dicimus, &
perfectus, *perfecta*, *perfectum*; *fi* & hoc
pronunciaretur pronomen, *ipfas*, *ipsa*,
ipsum, non *ipfud*; quo modo *istud* & *il-*
lud.

Peccare me existimam) Epist. 1. lib. XVI. *Peccasse mihi videtur, qui a te discesserim.*

Mors) Perierant Pompeius, P. Lentulus, M. Cato, alii præterea multi, Ciceronia familiarissimi.

Fuge Fugerat, post Africanum bellum, in Hispaniam ad Pompeii liberos multi. Porci & de M. Marcello accipi, qui se, victo in Pharsalia Pompeio, Mithylenas conulerat atque etiam de ipso Nigidio, de qua alia, qui desperata victoria, exulare maluerant, quam belli civilis castrametum persequi: ad quos exstant in his libris consolatoriae Ciceronis epistolae.

Amicia) Licet non familiarissimis.

Quendam 1 Ipso consule, cum pate-
facta & oppressa Catilinæ conjuratio
est.

(*Te socie*) Tribus causis Nigidium diligit, ob studium in remp.; ob doctrinam; ob ejus in se merita, quae memorat in epistola clausula: idque Plutarchus in Ciceroanis vita comprobant his verbis: Ὁμῶς Πωλείας Νigidίος, ὡς τὰ πλεῖστα καὶ μέγιστα ποιεῖ εἰς πολίτικας ἔργους πρᾶξις. Similiter Publius Nigidius, quae utebatur in plurimis, & maximis rebus, quae ad Remp. pertinebant. Idemque in opusculo: Εἰς πρῶτον μὲν καλίστην τὴν, sic ait: Κι- κερῶν δὲ αὐτὸς ἀμειλίχως, τὰ καλλίστα, καὶ μέγιστα τῶν συμβαλλόντων, οἷον ὅτις ἐννοεῖται ἐπὶ πατρίδα διώκων, μετὰ Πωλείᾳ Νigidίῳ τοῦ φιλοσόφου συνδεδέναι. Cicero ejus fœderis habebatissima, & maxima confilia, quibus recte consula- tum gerens patriam servavit, cum Pub- lius Nigidius philosopho communicasset.

Ref. 1

Resp.) Quæ cives omnes, sui studiosos, benevolentia conjungit, licet non omnes familiaritate.

Naufragiis) Fortunarum; subjanxit enim, *Eorum* fortunæ dissipari. Sic ad Lentulum epist. 9. lib. I. *Naufragia rei familiaris*: pro Rabirio perditio, *Naufragia fortunarum*.

Quo nihil est acerbius) Sic ad Torquatum epist. 1. lib. VI. *Oculi augent dolorem*, quæ ea quæ ceteri audiunt, intueri coguntur, nec avertere a miseriis sagitationem suavit. Et ad eundem ep. 4. *In omnibus malis miserius est videre, quam audire*.

Eorum fortunæ dissipari) *Naufragia*, dixit proxime.

Illud insidiarum) Catilinæ conjurationem; quæ, tamquam aliquo incendio, nisi non opem tulissemus, resp. deflagrasset.

Via) Cum, in summa Cæsaris humanitate, frui tamen vetere gratia, auctoritate, gloria non liceat. Notanda Ciceronis prudentia, qui, cum everfam rempub. queratur, Cæsarem culpam liberat; quo etiam utitur artificio, epist. 4. *Nec iam* (inquit) *vitiorum vitio*, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriæ vitio, quæ civilibus bellis, semper est infolens. Et epist. 9. *Multa victori eorum arbitrio, per quos viciis, etiam iniuriæ faciendæ sunt*. Et epist. 10. lib. VI. *Injuriam temporum*, non Cæsaris appellat.

Iis rebus omnibus) Quas agere, cum florerem gratia, auctoritate, gloria, contueveram.

Vi quidem videor) Ideo ceteris videor displicere, quia careo rebus iis omnibus, quibus, &c.

Sentibus) Nam & nocentibus opem interdum tulit ejus eloquentia.

Quid sit forti & sapienti homine dignum) In laude later admonitio.

In iis autem) In communibus: quod quidem consolationis genus quoddam est; nam propriæ magis angunt. Propriæ vero Nigidii mileria erat, carere patriæ suorumque conspectu: de quo dixit Cicero, *In quibus ex hoc tempore*.

Fortasse semper) Vere vaticinatur, numquam enim postea libertatem resp. recuperavit.

Qui plurimum potest) Cæsar, quem significavit iisdem verbis ep. 10. lib. VI.

Aliter autem epist. 7. hujus libri, *Pervenire quem est potestas*: & aliter quoque epist. 8. 9.

Non scribo hoc temere) Sic epist. 7. lib. II.

Quibus est iratio) Propter bellum in Africâ renovatum. Epist. 13. lib. VI. *Africana causæ iratio*, diutius velle videtur eos habere sollicitos.

Respondere tristius) Veniam precantibus negare.

Possit necesse est) Non enim jacere perpetuo possit: & omnino vires aliquas recuperabit, epist. 10. lib. VI.

Qui me admodum diligunt) Idem scripsit ad Cæcinam lib. VI, ep. 7. ad Balbum epist. 12. ejusdem libri, ad Ligarium epist. 14. ibid. ad Gallum epist. 24. lib. VII. ad Pætum ep. 20. lib. IX.

Mors pudor) Et hic superbæ culparum removel a Cæsare.

Insinuabo) Pro insinuo: arte quadam aditum mihi aperiam ad intimam ejus familiaritatem. In Verrem lib. III. *V. deis*, ut monest Aprocium, quibus rebus ac muneribus iasantes in familiaritatem Metelli. Quem locum esse depravatam nonnulli, fortasse hoc loquendi genere offensi existimarunt. De Orat. lib. I. *Quod ipsi nati effimus, ut & blandiri, & suppliciter insinuare illa possemus, a quibus esset preceudum*. Et Livius lib. XL. *Frundis humane insinuaverat suspitio animis*. Quasi quis omnia mendosa putat, Virgilium ita canentem audiat:

Tum vero tremefacta novus per perchora cunctis

Insinuat pavor.

Quo loco, *Insinuat*, pro *insinuat*, ait Servius.

Pervenire posse) Me subauditur.

Tuis) Fortunis.

Vi te hortor & obsecro) Nihil mutuo, sic enim in octo vetustissimis exemplaribus inveni: aliorum tamen lectionem non improbo: etsi eam in libris scriptis ipse quidem nondum inveni.

Accipisti) Eorum scripta legeres.

Tristissima meo tempore) Cum ejusdem a Clodio exsularem.

EPISTOLA XIV.

Quinere) Cum in urbem post Pharfalicam pugnam revertisset.

Evenire) De Publilii matrimonio, quam sexagenarius virginem duxit, dimissa Terentia, quia rem domesticam ipso absente, negligenter administraverat; præter alias causas, quæ commemorantur a Plutarcho. Quinilianus lib. VI. cap. de Rifu, cum Cicero oburgaretur, quod virginem iam senex duxisset, respondisse ait: *Cras eris mulier*. Hoc & Q. Fufius Calenus ei, ut lib. XLVI. Dio narrat, in oratione sua objecit. Sed & hanc, quia Tullia morte lætari videretur, ab eo dimissam, iidem Plutarchus & Dio prodiderunt. Publilii nomen fuisse, ex epistolis ad Attic. accepimus.

Regere) Ne tantis oppressi malis concidamus. Apta translatio, ob ea quæ sequuntur.

Adfunt) Quæ nunc sustinemus.

Impendat) Quæ vitari non videntur posse. Sic ad Varronem epist. I. lib. IX. *Et ea quæ premant, & ea quæ impendant*.

Hello) Africano: quod Scipio Pompeii focer, & M. Cato, freti Iubæ regis auxiliis renovaverant.

Cadem) Cadem a Pompeianis timet, a Cæsare servitutem: epist. 9. *An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria?* Epist. 17. lib. VIII. *Si timor vestre crudelitatis non esset, ejelli jampridem hinc essemus*. Epist. 6. lib. IX. *Si essent nostri potius, valde intemperantes fuissent*. Ad Attic. epist. 6. lib. XI. & Cæsar lib. I. Bell. Civ.

Secundas etiam res nostras) Epist. 21. lib. V. *Quamquam multum interfecti inter eorum causas, qui dimicant; tamen inter victorias non multum interfuturum puto*. Epist. 6. lib. IX. *Extremum molorum omnium esse civilis belli victoriam; quam quidem ego etiam illorum timebam; ad quos veneramus*.

De jure publico) Vter regoaret, Cæsar an Pompeius.

Disceptaretur armis) Sic locutus epist. 4.

Pacia spe) Vt agerem de reconcilia-

tione Cæsaris, & Pompeii.

Cupidorum) Epist. I. *Incideram in hominum pugnandi cupidorum insaniam*. Epist. 6. lib. IX. *Vidi nostros amicos cupere bellum*. Epist. 10. lib. XVI. *Incidi in ipsam flammam civilis discordiæ cui cum cuperem moderi, & ut arbitror, possem, cupiditates certorum hominum impedimento mihi fuerunt*. Et ep. 11. ad Attic. lib. VIII. *Ego me in hac omni causa facile intelligebam pugnandi cupidis hominibus non satis facere*. Et in eadem in extremo: *Ego conditionibus, illi armis disceptare maluerunt*.

Insolentium) Notam insolentis Pompeiæis inurit & in oratione pro Marcello: *Quæties*, inquit, *ego eum, & quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum hominum, tum ipsius victoriæ ferocitatem extimescentem?*

Crudelis) Dicitur est proxime de crudelitate Pompeianorum.

Amplissimorum) Hoc refertur ad honores & dignitatem: nam & consules, & consulares, & magistratus sere omnes Pompeii in castris fuerunt.

Malebant) Significat maxime L. Domitium, Scipionem, Metellum, L. Lentulum consulem, & alios pugnandi cupidos, ep. 6. lib. IX. Cæsar I. Bell. Civ.

De eo, quod egerim) De Publilii nuptiis.

Tam misero tempore) Cum victis in Pharfalia Pompeii partibus, in urbem rediit.

Res domesticas) Dimissam ab eo Terentiam ait Plutarchus, quia rem familiarem, ipso absente, male tractasset, ærisque plurimum alieni contraxisset: quod ut dissolveret, virginem Publiliam, admodum divitem in tutelam sibi traditam, suadentibus amicis, uxorem sibi duxit.

Mea salus & mea fortune) In fortunis uxorem acculat; in salute Quintratrem, fratrisque filium: qui vehementer illum, post Pharfalicam pugnam apud Cæsarem oppugnavit, cum se dicerent auctore Marco adversus illum arma cepisse, ad Attic. lib. XI. epist. 5. 8. 9. 10. 13. 14. 15. 16. 21.

Scelus) Et hoc in fratrem potius fratrisque filium, quam in uxorem, confertur. Scelus Quinti fratris nominat

minat etiam in epist. 21. lib. XI. ad Att.

Novarum) Ob novas nuptias .

Vetrum) Notat uxorem , fratrem , fratris filium .

Præcipue timendum) In epist. sequenti : *Ne quo periculo te proprio existimares esse* .

Ateros) Cæsarianos , quos oppugnasti .

Quidem certe) Si opera & consilio minus valebo , studio quidem certe non deero .

EPISTOLA XV.

Communes miseras) Ex interitu reip.

Tamenesth) Pro *tamenesth* ; illud enim productum , hoc vero contractum . Sic locutus in epist. 17. lib. V. ad Att. Nos , *tamenesth* hoc te ex aliis audire malo , sic in provincia nos gerimus . Cicero de Petitione Consulatus : *Quæ tamenesth* ita scripta sunt . Lib. III. de Orat. ex vetere Poeta :

At Romanus homo , tamenesth res bene gesta est .

Corde suo trepidat .

Catullus :

Quæ tamenesth uno non est contenta Catullo ;

Rara verecunde furta fecimus heræ . Terentius quoque in Andr. *Tamenesth* hoc verum est , & apud Paullum 1. v. Interdum , tit. quod falso tutore auctore gestum esse dicatur : *Interdum , tamenesth* scientis nocet , tamen restitutio facienda erit . Charisius quoque , diligens Latini sermonis observator : *Tamenesth* , inquit , nulla possis esse regula certior .

Ne quo periculo te proprio existimares esse) In proxima dixit : *Ne quid tibi præcipue timendum patet* .

Omnēs) Qui Pompeium secuti sumus .

In communi) Communia vero mala feruntur levius , quam propria .

Eo animo finis inter nos) Sic amemus inter nos , ut antea .

Præstare) Re ipsa efficere .

VARIÆ LECTIONES

I N

IV. PRIORES LIBROS EPISTOLARVM
CICERONIS.

LIBER PRIMVS

EPISTOLA I.

✱ E ✱
✱ ✱
✱ ✱

EPISTOLARVM AD FAMILIARES
LIB. XVI.) *Liber Græv. M.*
TULLII CICERONIS EPISTO-
LARVM LIBER PRIMVS IN-
CIPIT FELICITER, *vid. Notas.*

Ceteris satisfacio omnibus) *V. c.*
satisfacio ceteris omnibus.

Tanta enim magnitudo est tuorum
erga me meritorum) *V. c.* Tanta e-
nim est tuorum erga me meritorum
magnitudo.

Vt, quia tu) *Al.* ut quoniam tu.
Græv. 2. Medi. aliique MSS. ut, qui
tu. *Pal. 1. & id. Venet.* ut cum tu.

Nisi perfecta re, de me non con-
quiesci) *Lamb.* ois perfecta re de me
non conquiesci.

Creditorum) *Lambin. & v. c. Scelf.*
competitores.

Qui pauci sunt) *Al.* qui tamen pau-
ci sunt.

Religionis calumoiarum) *V. c.* ca-
lumoiam.

Malevolentia) *V. c.* malivolentia.

Et jam liberius accusare) *Al.* & li-
berius accus.

Nec admonitionibus relinquit lo-
cum) *V. c. & Pal. 1.* ammonitioi-
bus. *MS. Græv.* amonitionibus. *Lamb.*
monitionibus, *multi MSS. & edit.* pro
relinquit, *legunt reliquit.*

Nec studio) *V. c.* oque studio.

Amoris erga te sui) *Sic Pall. o-*
mnes, & Græv. duo. Tres *Guilielmii*
MSS. & Grævianus, se tui, *v. c. N.*
Scelf. etiam amoris erga te summi.

Marcellinus tibi iratum esse scis)
V. c. Scelf. Marcellum tibi iratum
esse scies.

Ante Idus) *V. c.* Eidus.

Reducas) *MSS. & ed. Gebhard, de-*

ducas. *Steuerschii, Græv.* aliorumque li-
bri, reducas, *v. c. Sc.* ut si regem
deducas.

Commodo rem facere possis) *Sic*
Pal. 1. Peckii, Medicus, Palat. sec. a
secunda manu, & prima eo modo. Pa-
lat. tert. quod quomodo, *quart.* quod
commode rem facere. *Græv. sec.* quod
commode facere possis. *Lambin. ed.*
ex coniectura Manutii, quod commodo
reip. facere possis.

Tres legatos) *Sic Græv. sec. & plu-*
res alii, vulgo tres. Vid. not.

Et Volcatium) *V. c. & Volcatium.*
Nam advertebantur) *Sic Pal. 4.*
Peckii, Steuerschii, Græv. sec. Veneta ed.
aliique v. c. alii MSS. advertebantur,
Lamb. ed. animadvertebantur.

Assentire) *V. c.* assentiri.

Vt Pompeius cupere videatur) *V.*
c. Sc. ut pame is cupere videatur.

Vt in rebus multo antequam pro-
fectus es) *V. c. Scelf.* at nos in re-
bus multo ante, quam profectus es.

Nostram fidem omnes) *Vener. ed.*
margo i forte, in te fidem.

Amorem tui absentis presentisque
tui cognoscent) *Sic MSS. plurimi,*
vid. Not. alii, nostram fidem omnes,
amorem tui absentis presentisque co-
gnoscent. *Pal. sec. a manu prim. &*
Græv. amorem tui absentis presentis
tui cognoscent. *Edit. & v. c. Scelf.*
nostram fidem omnes, amorem tui
absentis presentis tui cognoscent.
Vid. Not.

In quibus summa esse debebat) *V.*
c. Scelf. in quibus summa esse debe-
ret.

EST.

EPISTOLA II.

Altercatione) *Pal. 4. & Peckii liber*, alteratione.

Lentuli Consul) *Liber Med. & al. Lucii Conf.*

Videbatur enim reconciliata nobis voluntas senatus esse) *V. c. Sc.* Videbatur enim nobis reconciliata esse voluntas senatus, quod cum dicendo tum singulis:

Quod tum dicendo) *MS. Grut. Stru. dicendis. Grut. sec. dicendi. Med. & al. cum dicendo. l'id. Notae.*

Vt tres legati reducerent) *Pall. tert. quart. Grut. Grut. ducerent.*

Cuique rei jam obstiti) *Sic Medic. una Palat. & Lambini. MSS. Manu. Grut. Pall. alii, N. Scelf. Grut.* Cuique rei clam obstiti, *Lamb.* cui quidem rei: sunt obstiti, *edd. antiquae*, cuique rei quia jam obstiti non poterat.

Cum Lupus tribunus plebis, quod ipse de Pompeio) *V. c. Scelf.* cum Lupus tribunus plebis Lentulus, *Grut. 2.* cum Lupus tyrannus Publio Lentulo, quod ipse. *Vltima vitium hoc ortum esse ex notis TR. Pl.*

Intendere cepit) *Sic MSS. & prima edn. Medicus & vulgati, contendere, al. intercedere. Intendere restituit Lambinus.*

Volcatio assentirentur) *Edd. assentirentur multi, atque id ipsum Conf.*

Nam ii Bibuli sententiam valere cupierunt) *Lamb. ex tribus libr. Memm. & Ciceron. nam ei Bibuli sententiam. Grut. MS. 1. nam hii Bib. sent.*

Is dies honestissimus nobis fuerat in senatu) *Sic MSS. cum aliorum tom Gravi, edd. is dies primus honestissimus. Palat. unus, is prius dies.*

Ad xvi. Kal. Febr.) *MSS. 2. d. xvi. Kl. al. die xvi. Kal. Febr. MSS. nonnulli hic initium ducunt novae epistolae.*

Interecessit) *Al. edis. intercesserat. MS. Grut. 2. intercesserit.*

Vt quam rectissime agantur omnia, mea cura) *Sic MSS. Palatini, Isoli, Gravi & alii, edd. Victorii, Venet. prima, sed Lambini & vulgate edd. ut Cic. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.*

quam rectissime agantur, omni mea cura, opera, *MSS. Lambini, &c.* ut quam rectissime agatur omni mea, *Gr.*

EPISTOLA III.

A. Trebonio) *In veteribus codicibus haec epistola adnectitur superiori. In aliis haec est quarta epistola, teste Lambino.*

Multos annos utor valde familiariter) *MS. Scelf. multos annos utor familiariter.*

Gratissimus in provincia fuit: tum hoc tempore) *MS. Scelf. gratissimus in provincia fuerit: tamen hoc tempore. Lamb. ex uno MS. gratissimus.*

Confidit his meis litteris (se apud) *V. c. confidit meis litteris se apud te gratiolum fore: MSS. 2. gratiorem fore.*

Te rogo) *V. c. rogo te. Commendoque tibi eius omnia negotia) V. c. commendoque tibi omnia eius negotia.*

T. Ampius) *MSS. T. Appius. Medic. Tampius. Grut. sec. in primis utque Appius de eius re decrevit.*

Meam commendationem) *Sic Victor. Gebhard, edd. Palat. omnes, Guilielmiani septem, Lambiniani, & plerique MSS. prima tamen edit. Grut. MS. sec. vulgate, nostram.*

EPISTOLA IV.

Ad xvi. Kal. Febr.) *Lambini. A. d. xvi. Kal. Febr. al. die xvi. Kl. Febr.*

Cum in senatu pulcherrime staret) *Palat. tert. Gruter. & Scelf. MSS. extaremus.*

Extracta est variis calumniis) *V. c. Scelf. exagitata est v. c.*

In magna varietate) *Sic MSS. duo Guilielm. Grut. tres Palat. edd. Manu. Victor. Gebh. al. magna vanitate, al. ut & Grut. duo MSS. non magna varietate.*

Magnaue invidia) *MSS. & Lamb. ed. magna invidia.*

Transferebant) *MSS. 2. trasferre. bant. Lambini septe omnes libri MSS. sic habent, sed Gravi duo v. c. vulgatum tenentur.*

Senatus haberi ante Kal. Febr. per legem Papiam, id quod scis, non

potest | *N. Scelf. v. c.* Senatus ante Kal. Febr. p. l. P. id quod scis, haberi non potest.

Nemo est quin existimet | *N. Scelf. nemo est qui existimet. Grav. MS. sec. nemo est qui existimet.*

Populi nomine | *Sic præter MSS. aliorum, utque Gravii, & edd. Lamb. Vider. Gebhardi, al. edd. populi Romani.*

Si quæ conabuntur agere | *Edd. & MSS. si quæ c. a.*

Satis provifum est | *V. c. Scelf. satis provifum est mihi.*

Aut jam sine vi agere possint | *Sic MSS. & prima edit. Palat. tert. aut sine vi jam agere. Grav. prim. aut etiam sine vi agere. Palat. quart. & Grav. sec. possint. Pal. tert. possint.*

Nullam partem videar tuorum meritorum adsecutus | *V. c. Scelf. n. p. tuorum meritorum videar adsec.*

Ego tibi a vi, hac præsertim imbecillitate | *Palat. tert. quart. Venet. Præter, Gravii MSS. 2. ego tibi in hac præsertim imbecillitate.*

Vi excepta | *Pall. duo, ut excepta. Grav. sec. ut excepta vi; edd. & ea excepta. N. Scelf. v. c. nisi ut hac re excepta.*

EPISTOLA V.

Tametfi mihi nihil fuit optatius | *Sic Varic. Palat. tert. quart. edit. Gebhard. Vider. al. t. nihil mihi f. o.*

Et benevolentiam abiens | *MSS. & benivolentiam.*

Te videre & sentire eandem fidem esse hominum | *Sic MSS. Palatini; Gravii, Vider. Lambini, edd. Te autem videre & sentire eandem fidem hominum, esse deest in libris antiquis multis.*

Quam ego in mea salute | *Libri Melic. Palat. Venetus, Peck. Grav. ed. princeps, Gebh. quam ego in meam salutem.*

Et animos a minore cura | *V. c. sc. & animos senatorum a minore cura.*

Traduceret | *Edd. transduceret.*

In hujusmodi perturbatione rerum | *Edd. in ejusmodi rerum perturbatione.*

Quarquam omnia sunt metuenda | *V. c. sc. q. o. sunt.*

Et Catoni quidem (quoquo modo se res habent) profecto restitimus | *Sic. MSS. edd. & Catoni quidem, quoquo modo se res habet. profecto restitimus, v. c. Scelf. & Catoni quidem, quoquo modo se res habuerit, restitimus.*

Cumulate satisfacturum | *V. c. Scelf. accumulate omnino satisfacturum.*

Sed vereor ne aut eripiat causa regia nobis, aut deseratur | *MS. sed vereor ne aut arripiat causa regia a nobis, aut deseratur, v. c. N. Scelf. f. v. ne aut corripatur causa regia a nobis, aut deseratur a tenatu, tres codices Lamb. f. v. n. a. eripiat e. r. edit. f. v. n. aut eripiat causa regia a nobis a. d. Lamb. & Manus. edd. f. v. ne aut eripiat nobis, eut deseratur.*

Non facile possum existimare | *V. c. sc. n. f. p. existimare.*

Quod neque Selicio, nec mihi displicebat | *MSS. quod neque Selicio, neque mihi d. al. v. c. neg. mihi.*

Nec nobis repugnantibus | *V. c. neque nobis r. si. neg. nobis, & ita sepe.*

Delatum esse existimatur | *V. c. delatum existimatur.*

Dignitatem tuam in virtute atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare | *V. c. Scelf. dignitatem tuam in virtute & in gravitate tua, atque in rebus gestis tuis, quas tibi fortuna largita est, positam existimare, quibus si quid hominum invidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum scias.*

Quas tibi fortuna largita est | *Sic MSS. Pal. tert. Grav. Præter. Grav. sec. edit. Ven. princeps, Lamb. Vider. Gebh. alii, elargita.*

Neque inde majorem | *V. c. neque fide meliorem, edd. neque fide majore.*

Et te & litteris multorum | *V. c. ea te & litteris multorum.*

Posteaquam Pompeius | *In MSS. hic nova epistola est initium. Vid. Not. Ad tit. Idus Febr. & Lamb. a. d. viii. Id. Febr.*

Convicioque jactatus est | *MS. Mendic. Pall. quatuor, & Gruteri liber jactus est.*

Acetbe nimium, magno silentio | *Sic*

Sic MSS. Lamb. acerbe omnium magno silentio. *MS. Grav. sec.* in senatuque a Catone asperere & acerbe est accusatus.

Itaque Alexandrina causa quæ oobis adhuc integra est) *V. c. Scelf.* itaque Alexandrina causa quæ quoad adhuc nobis ingrata est.

Ve cum Rex intelligat) *V. c.* ut rex cum intelligat.

Se se id quod cogitabat) *Edd.* se se quod cogitabat.

Facile ut spero resistemus) *Edd.* resistimus.

Neminem tibi esse) *Edd.* neminem esse tibi.

Non dissimulanter) *V. c. Scelf.* dissimulanter.

Tuam pristinam dignitatem & gloriam) *Edd.* tuam pristinam gloriam & dignitatem.

EPIST. VI.

Sed præfuit) *Lamb. ed.* sed & præfuit.

Quem in tuis rebus capio maxime scilicet consolatur spes) *Sic & MS. sec. Grav. vid. Not.*

Quæ debilitat cogitationes) *MS. Grav. sec.* quæ debilitantur. *Vid. Not. v. c. N. Scelfi* & ipsa die quæ debilitat, & eorum cogitationes & inimicorum perditorum.

Inimicorum & proditorum) *MS. Medic.* perditorum.

Quam mea salus afflicta sit) *MSS. Medic. Pall. Grut. Grav. editio princeps, & Victorii*, quam mea afflicta est.

Tinenda duxisti) *Edd. vet.* timenda esse duxisti.

A me omnia summa) *Sic MSS. & prima editio, ut & Victor. & Lamb. alie*, a me autem omnia summa.

Expecta) *V. c. N. Scelf.* expectato.

EPIST. VII.

Locorum & temporum disjuncti) *MS. Vatic.* disjuncti.

Quoties mihi certorum hominum potestas erit) *Sic, MSS. prima ed. ut & Edd. V. L. M. vulgate, q. m. c. h.* facultas erit. *MSS.* quotiens.

Quia quicquid in te niteat & voluntate) *Sic MS. Medic.* aliique veteres

libri, vulgo, quæ fide quisque in te sit & voluntate.

Eos maxime qui te & maxime debuerunt & plurimum juvare potuerunt) *Palat. sec.* qui & te m. quart. omittit te. *Palat. tert. Gravii duo, & edit. prim.* eos maxime, qui & te amare maxime debuerunt, & plurimum juvare, v. c. *N. Scelfi.* & eos maxime qui te amare debuerunt, *Edd.* qui te juvare & maxime debuerunt, & plurimum potuerunt.

Non tam memores essent virtutis) *MS. Stew. Pall. sec. Grut.* a manu correctrice, immemores.

Non solum a me provocatus) *Sic lib. Medic. al. MS.* non solum me provocante.

Sed etiam admirabilis) *V. c. & Lamb. ed.* sed & admirabilis.

Te ab se alienatum) *Ed. princeps, Pal. tert. Grut. Grav. secundus*, ab se alienatum, *omisso te*. *Pall. quart.* vel ab se alien. *vid. Not. Man.*

Canisiano) *Al. Catoniano*.

Quæ de ea scripta est) *Al. per scripta.*

Senatus consilium) *MS. Martini.* consultum.

Te perspicere posse qui Ciliciam) *Al.* te posse perspicere q. C.

Si res facultatem habitura) *Lamb.* si res tibi fac.

Ita fore, ut per te restituatur) *V. c. & Lamb. ed.* ut & per te rest.

Sin aliquid esset offensum) *MSS.* si aliquid esset of.

Cujus prope in conspectu Ægyptus est, judicare) *Sic. MSS. Vid. Not.*

Nos quidem hoc sentimus) *Sic Victor. Vener. edit. antiquissima, & Palatinus primus, Sed Palat. sec. & tert.* quidem nos hoc sentimus, *at Grut. & id quidem nos hoc sentimus, se omisso & quart. Pal. Grav. sec.* id quidem. Nos hoc sentimus.

Si dubium, non esse conandum) *Sic l. Medic.* aliique *MSS.* alii & *Edd. vet.* si dubium sit, non e. c. vulgo *fin d. C.*

Sed ego te ut ad certam laudem adhortor) *V. c.* sed ut te ad certam laudem adh.

Periculosa tibi esse videbitur) *Sic MSS. Pall. Grut. Grav. Edd. Victor. Lamb. Geib. Veneta edit.* esse tibi, *Edd. alie*, periculosa tibi videbitur.

Per provinciam atque imperii tui provincias ei credidissent) *sic MSS. vid. Not. Edd.* qui per provinciam imperii tui pecunias ei credidissent. *Lambin. ed.* qui per provinciam tuam, atque imperii tui provincias, pecunias ei credid.

Naturam & regionem provinciarum) *V. c. Scelf.* eam esse nostram & provinciarum tuarum rationem. *MSS. o. & rationem p. t. vid. Notes.*

Optimeque pericipies) *Edd.* propiciis.

Graviori enim verbo uti non libet) *Al.* graviore.

Invidendo abalienaverunt) *Lamb. & v. c.* abalienantur.

Malevolentissimis obtestationibus) *V. c.* malivolentissimis.

Vt habeamus rationem aliquando etiam salutis) *V. c. & salutis.*

Poterat utrumque praelare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus) *V. c. Scelf.* poterat utrumque praelare fieri, si etiam fides, si gravitas in hominibus consularibus esset.

Qui non solum temporibus iis) *sic edit. prima, ut & V. c. MSS. Grav. sec.* qui non solum temporibus his. *Pal. tert. Grut.* non solum qui temporibus his, *ed. Ven.* quod tu non solum temporibus iis.

Sed etiam olim nascenti) *Edd.* sed & jam olim nascenti, *al.* sed jam olim nascenti.

Nostra laudi, dignitati virtutique praevisi) *Locus mutilus & corruptus. Vid. Notes.*

Simul quod video, non, ut antehac putabam novitati esse invisum me) *V. c. N. Scelf.* quod video non multo ut antehac putabam oovitati esse invisum me.

In te enim homine omnium nobilissimo similia invidorum vitia perpexi) *V. c. N. Scelf.* in te enim homine hominum nob. *f. i. v. p.*

Quem tamen illi esse in principibus) *sic Grav. sec. & Pall. tra.* *Grut. Ven. Pal. quart.* esse illi, *al.* quem tamen illi, *al.* quem tamen si illi.

Quam demum de fortuna videretur) *sic MSS. al.* ademptum, *alii* ademptum, *al.* ademptum.

Semperque amavi) *Al.* semper quam maxime amavi.

Quamquam te ita gerere volo) *Pal. tert. Grut.* quam te ita gerere.

Non dubito quin adeptus intelligas) *Al. n. d. q.* apertius i.

Quae quidem mea cohortatio ne tibi inanis aut sine causa suscepra videatur, illa me ratio movet) *V. c. Scelf.* quae quidem mea cohortatio tibi inanis atque suspecta sit, quod quidem sine causa videretur illa mea oratio me movet.

In omni reliqua vita) *sic MSS. al.* in omni re qua vita, *Gr. vid. Not.*

Profecisse tantum mihi videntur) *MSS. cum aliorum, tum Gravii sec.* profecisse tamen.

Vt etiam auctoritate jam plus valerent) *MSS. & Lamb. ed.* & etiam auctoritate jam plus valerent.

Se assequi posse arbitrabantur) *MSS. omnes & edit. prima,* se assequi arbitrabantur. *MSS. Grav. sec.* se assequi arbitrantur.

Ne lege Sempronia succederetur, facile periculum est) *V. c. Scelf. n. l. S. f.* facile periculum ad Caesaris voluntatem.

Quod ad te brevius scribo) *MSS. sec. Grav. Lamb. ed. & alia* quod ego ad te brevius scribo. *Vid. Not.*

Rationem habendam nobis esse) *Ed. Lamb.* rationem nobis habendam esse.

Eximia spe summae virtutis adolescentem) *MSS. sec. Grav. & aliorum,* eximia spe summa virtute adolescentem.

E P I S T. VIII.

Optime ex Emplatorio cognosces) *sic MSS.*

Neque ullum officium) *Pall. tert. quart.* neque enim ullum officium.

Diligentissimi) *Al.* diligentissimique.

Vt debeo) *Al.* & ut debeo.

Vt me pietas) *Al.* dignitas, *Gr. vid. Not.*

Quem tu in meis rationibus) *Al.* quem io meis rationibus tibi.

Me ipsam conformo) *MSS. & Edd. al.* conharmonio.

Vt quibuscumque videor) *Medic. lib. Vana.*

Vatic. & alii videat. *vid. Not.*

Simulatione) *N. Scelf. lib. & Mentel. dissimulatione.*

Omnia jam &c recta &c vera videantur) *Palat. quart. omnia jam &c directa.*

Pugnare desisterent) *MS. Grut. pugnare desinerent.*

Nam aut assentiendum est nulla cum gravitate paucis) *MS. G. Guiljelm. & Palat. quart. nam aut assentiendum est bis nulla cum gravitate paucis.*

Vt jam de tua quoque ratione meditare) *Pal. ut jam quoque de tua ratione ; fort. ut jam tu quoque de tua ratione.*

Si quidam) *Alii, si quidem. Vid. Not.*

Potentiam ferre) *N. Scelf. liber, patientiam ferre.*

Abalienarunt) *Al. abalienaverunt.*

Et tu consule) *Vid. Not.*

Quibus in rebus me sibi ille affixum habebit) *Al. affixum ille habeb. MS. Grut. quibus in rebus sibi ille affixum me habebit.*

Nullam rem esse minimam) *Alii, vel minimam.*

Idque cum sentiam sedulitate mihi met ipse satisfacere possum) *Prima edit. Palat. quartus a manu altera, Amstelodamensis, id, quæcumque sentiam sedulitate mihi met ipse satisfacere non possum ; Palatinus primus, sed utilitatem mihi me ipsum satisfacere non possum ; secundus Pal. & prim. Grævii, id quæcumque sentiam, sed utilitatem ; mihi me ipsum satisfacere non possum ; sic & Gruteri membrana, quibus exterius annotatum, deficit textus ; tert. Pal. id quæcumque sentiam sedulitate meam me ipsum satisfacere non possum, Guiljelmus adnotavit ex vestigiis cod. Struvich, id quæcumque sentiam ; sedulitate mihi me ipsum satisfacere non posse. Al. mihi met ipsi.*

Nostrium studium exstabit) *Memm. excelsabit. Pall. quæter, Medic. cod. exstabit studium, Mentel. nostrum officium stabit. Grut. studium stabit.*

Cetera quæ ad te pertinebunt) *Pall. Vatican. duo Græviani, prima edit. ceteraque quæ ad te pertinebunt.*

E P I S T. IX.

Quibus intellexi) *Pal. ex quibus intellexi.*

Quod autem tibi grata mea) *Al. grata tibi mea.*

Facis tu quidem abundantia quadam amoris) *MS. N. Scelf. facis tu quidem abundantia quadam amoris in me tui.*

Sine nefario scelere non possunt) *Al. possint.*

Rescribam tibi ad ea) *Al. ad omnia quæ quæris.*

Cum exercitu victore obtinere) *Sic MS. duo Græv. Amstelodam. Mentelii, edit. prim. Victor. Lamb. Pal. tert. Gruteri vero victor obtinere. Pal. quart. victoris obtinere.*

Nostram vicem ultus est sese) *Al. nostra vice.*

Est enim ea conatus) *Al. ea est en. con.*

In meis rebus expertum) *Al. In meis rebus esse expertum.*

Eam fidem cognosse) *Al. eandem fidem cognoscere.*

Non ita magna mercede) *MS. non tam magna mercede.*

Maximo dolore cognoram) *Al. cognoveram. V. c. quam ego maximo dolore.*

Certiorum te per litteras) *Hic alterius est initium epistolæ in MS. Scelf. duobus Grævii, & Menteliano.*

Defenderim &c laudatim) *V. c. atque laudatim.*

Meorum consiliorum) *MS. consiliorum meorum.*

Ego nunc Lentule) *Vrart. ego mehercule Lentule ; sic & Grævii secundus ; in margine Menteliani recentior manus bercule adpinxerat.*

Kerum atque actionum tuarum) *V. c. mearum.*

Aut obscura in me studia) *V. c. N. Scelf. obscuriora in me studia.*

A me minimi putabantur) *Pall. duo, Struvich. Mentel. minime putabantur. Grut. minimi impurabantur.*

Ex auctoritate senatus faciendis) *Al. refarciendis. Vid. Not.*

Non tam acerba mihi hæc accidebant) *V. c. non tam acerba mihi accidebant ; potest commodè abesse.*

Sed amore etiam) *Al. s. more e. Cum*

Cum ut laudaret P. Sextium introiisset in urbem) *Sic cod. Medice, Voss. edit. Man. edd. sed Mentelii MSS. & .i. cum*, ut laudaret Pompeium P. Sextium introiisset in urbem. *MSS. Amstelodamensis. & Gruter.* cum ut laudaret Pompeium Sextum introiisset i. u. meus primus, ego sedente G. N. Pompeio laudaret P. Sextium introiiss. in urbem.

In quo omnia dicta sunt) *Al. in quo o. d. f.*

Num potui magis) *Alii*, non potui magis. *Vid. Not.*

Magnus animorum factus est motus) *Alii*, motus est factus.

Cum eorum quorum oportuit, tum illorum) *Al. tum eorum — tum ill.*

Cum mihi nihil ostendisset) *Sic MSS. alii*, cum nihil mihi ostendisset.

Ibi multa de mea sententia questus est Cæsar) *V. c. N. Scæf.* ubi multa d. m. f. q. e. Cæsari.

Paucis post diebus) *MSS. Grut.* post paucis diebus.

Nisi cum Marco fratre diligenter egeris) *Ven.* nisi cum Marco Cicerone fratre. *Grut. n. c. M. Cicero-* mis fratre; *alii*, nisi cum fratre Cicerone.

Dependendum tibi est) *Grut.* dependendum.

Vt eam ne oppugnarem) *MSS.* ut eam non oppugnarem.

Hæc cum ad me frater pertulisset) *Tert. Palat.* protulisset; *quartus* retulisset.

Cum ante tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset) *Amstelodamensis*, cum tamen Pompeius ad me cum mandati sui bullam misisset.

Qui cum illa sentirent in republica) *Al.* sentiunt in rep. *al.* sentiant.

Sed multo illud magis) *Sic MSS. Vulgo*, sed multo magis illud.

Otium patriæ) *V. c. Grut. in marg.* otii, pudicitia.

Bonorum omnium) *Vox omnium abest a quibusdam codicibus antiquis.*

Non illi quidem) *Palat. quart.* nonnulli quidem.

Sed certe ut facere se arbitrarentur) *Al.* arbitrabantur.

Circumspectis rebus meis omnibus)

Al. rebus omnibus. Vid. Not.

Non modo proximiis) *Al.* non modo non proximiis. *Vid. Græh. not.*

Quæ spud me minimum) *Vid.* minimum.

Summa quidem eorum in me merita) *Al.* illorum.

Cujusque ego dignitatis) *MSS.* cujusque dignitatis.

Adjutor etiam existissem) *Quartus Palat.* a. e. adstitissem.

Meamque inimicium unum in civitate haberet inimicum) *Grut. m. i. u. in c.* haberet; *tert. Pal.* meamque inimicum n. i. c. haberet meus inimicus.

De meque optime meriti) *Tert. Palat.* deque me o. m. *Amstelodamensis*, me deque o. m. *Grævi primus*, de me optime meriti.

In hac sententia complectendus mihi erat Cæsar) *MSS. Palat. tert.* petendus.

In conjuncta causa & dignitate) *Vid. Not.*

Apud Platonem nostram) *A quibusdam MSS. abest*; nostram.

Qualis in rep. principes) *Struvich.* qualis in rep. princeps sit. *Palat. tert.* qualis in rep. princeps esset.

Tales reliquos solere esse cives) *MSS.* tales reliquos cives esse solere.

Mirificus senatus consensus) *MSS.* mirificus consensus. *Vid. Not.*

Singularis omnium bonorum) *Al.* bonorum omnium.

Et si accusandi sunt) *Cod. Struvich.* & si in his accusandi sunt.

Qui pertrimerunt, magis etiam reprehendendi, qui se timere simulaverunt) *MSS.* si qui p. m. e. r. si qui se t. f. *Vid. Not. pro timere Grut.* retinere.

Qui meos cives) *Al.* quod. *V. Not.* Declararique maluerim) *Struvich. v. c.* voluerim. *Voss.* malueram.

Si sis pro me stante pugnare licuisset) *Al.* si ii pro me stante pugna non desistissent; *al.* si hi p. m. si. pugnam non reliquissent, quum, &c. *Vid. Not.*

Quam fuerant in tenendo) *Alii MSS.* tuendo. *Vid. Not.*

Recreatis bonis viris) *MSS.* recreatis, ut paulo post excitati pro excitatis. *Vid. Not.*

Rebus maxime gestis) *Struv. v. c.* rebus

rebus variis & maximis gestis.

Nalli improbo civi) *Struvch. & mss. Pal.* nullo improbo civi.

Ille furia religionum) *MSS.* illa furta relig. *alii* ille fur. relig. *al.* ille furia rel. *Vid. Not.*

Impunitatem est illorum sententiis adsecutus) *Al.* impunitatem scelerum eorum sententiis est adsecutus. *Vid. Not.*

Cum tribunus plebis pœnas a felitioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet) *Al.* cum tr. pl. a. f. cive per b. v. in iudicio p. v. *MSS.* qui cum tyrannus Publio Lentulo a sedizioso cive, *Gr. N. Scelf. v. c.* qui cum tribunus plebis Lentulus a f. cive *Gr. Vid. Not.*

Sed ut aliptæ etiam virium) *Sic MSS. alii*, i. u. a. & virium & coloris ; *uigari fere*, sed etiam ut aliptæ virium.

Lucii filio, quondam) *Al.* quandam.

Fractum fuisse) *Sic MSS. & edd. vett. al.* fractum fuisse animo.

Aut etiam suspicabantur) *V. c. N. Scelf.* aut quidem etiam suspicabantur.

Quæ declarasset se non potuisse me uno civi carere) *Sic Lambin. Pall. Gruter. Struvch. Vatic. Amstelodamensis, Gravii primus, edit. princeps, alie edd. & MSS. novnulli*, quæ declarasset jam se non potuisse : *alii*, se se : *sc. & civi pro cive*. *Palat. tert. Vatic. Struvch. Grav. prim. Viñtor. edit. Vatic.* cum declararet se ; unde *Viñtor.* cum declarasset se non.

CunIQUE Metellum) *Al.* cum Q. Metellum.

Referente consule) *Pal. quart. rel. consilio.*

Cunctis ordinibus, hominibus incumbenTibus) *Sic MSS. al.* cunctis ordinibus hominibusque incumbenTibus. *Vid. Not.*

Suis viribus recuperasset) *MSS.* recuperavisset. *Al.* recipereavisset. *Grav. prim.* recipere licuisset.

Neque vero ego mihi postea quidquid) *Palat. tert.* neque vero ego postea mihi q.

Illud non obscure queruntur in meis sententiis) *Pal. quart.* non obstat q. *al.* ill. n. obscure q. in meas sententias.

Quibus ornem Casarem) *Pal. tert. q.* coronem C.

Quasi desciverim a pristina causa) *Sic Viñtor. & Man. Med.* quasi desciverem a pristina causa, *sc. & Palat. prim. Amstelod. Grav. duo*, nisi quod 2 committunt. Non longe abest *Manet.* quasi discescere pristina causa. *Variis*, quasi desciverim pristina causa. *Ceteri MSS. primi, etiam edit. princeps* desciverim, vulgo descisterim pristina. *Palat. tert. prima*, pro pristina : *Al.* descisterim a prist. c.

Nonnumquam postea interruptus) *Omnes MSS. quatuor*, quos ego *insperet*, legunt, numquam p. i.

Declarant ii qui) *Al.* ii declarant qui.

Sensu sæpe jam) *Sic omnes MSS. al.* sententia. *Vid. Not.*

Quem ego vehementer auctorem sequor) *Al.* quem ego auctorem vehementer sequor. *Palat. tert.* quem ego vehementer sequor.

Neque patris asserre) *Vat. & Viñ.* necve patris asserre.

Non attingendæ reipublicæ) *Grut.* tangendæ.

Cum eum nec persuadendo) *Al.* tum eum nec p. *Vid. Not.*

Implicatus tenebar) *Amstelod.* implicatus tenebar ; *v. c. N. Scelf.* ne temp. implicatus tenerem.

Etiamsi in nos non is esset) *Al.* etiamsi non in nos is esset : *al.* etiamsi non is in nos esset.

Tamen ornandus videretur) *Pall. Grut. Amstel. Grav. secund. & N. Scelf. v. c.* tamen memorandus, *vid. ed. prim. & al.* inornandus.

Neve in hoc reo, neve in aliis requiras) *Sic MSS. Pall. Grut. Vatic. Struvch. Amstelodam. edd. primar. Viñtor. Manut. Lamb. al. quæras*. *Palat. tert.* neve in hoc neve in aliis requiras.

Tamet si possum vel absenti) *Al. e. p.* licet absenti.

Comissatum) *Pal. quart.* commentatum.

Par pari referto) *Sic omnes MSS. quos vidit Gravii*, alii, par pro pari, *vid. Not.*

Cognosce de Crasso) *N. Scelf. v. c.* cognosce nunc de Crasso.

Oblivione contriveram) *Amstelod.* cootereram, *vid. Not.*

Tamen si sine olla mea contum. suscep.)

scip.) *Pal. sec. & Grut.* tamen sine ulla mea contum suscep. *Amstel.* tamen etsi sine ulla mea contum. suscep.

Non lacessentem lacerasset) *MSS. Palat. duo, & Grut. Grevii secundus, Menestian. N. Scelf. ed. prima & Gruter.* non lacessentem lacerasset.

Præsentii, credo, iracundia) *Palat. tert. præsentii, ut credo.*

Quod ego effudisse me omne arbitrabar) *Palat. tert.* quod ego effugisse m. o. a. *al. q. ego me effud. o. a.*

Quos sæpe nutu significationeque appello) *Grut.* quos sæpe significatione appello.

Meque tum denique) *Palat. quart. neque dum denique.*

Non temporum solum rationem meorum) *In Palat. quart. deest meorum. Sed etiam naturæ) Al. sed oaturæ etiam meæ.*

Crassulque ut quasi) *V. c. Crassus quoque.*

Quibus rebus adductus, quamque rem) *Al. quibus rebus adductus quam rem. tert. Palat. quoque re.*

Si mihi integra omnia ac libera fuissent) *MSS. Struvch. f. m. i. o. & lib. f.*

Etiamsi id fieri posset) *Al. etsi id fieri posset.*

Neque permanendum in una sententia) *Tert. Palat. Grut. & Amstel.* Permanendum in una sent. *Martin. co. dex.* oque permanendum in una sententia perpetua. *Mentel.* oque permanendum in sua sent.

Bonorum voluntatibus immutatis) *Tert. Palat. Grut. Mentel. Amstelodam.* bonorum voluntatibus mutatis.

Præstantibus in rep. gubernanda) *Amstelod.* præstantius in rep. gubernanda.

Vt io navigando) *Al. ut navigando, vid. Not.*

Etiamsi portum tenere nequeas) *Al. tenere non queas.*

Quo velis, tandem pervenire) *V. c. Lombin. & Mentel.* quo velis tamen pervenire. *Amstelod.* quo cum nobis velis tamen pervenire.

In administranda rep.) *V. c. Guilielm.* in administratione reip.

Sed id semper spectare debemus) *Al. præstare deb.*

Quamobrem ut paullo ante posui)

V. c. N. Scelf. quamobrem ut paullo ante proposui.

Si essent omnia mihi solutissima) *Tert. Palat.* si omnia essent mihi solutissima.

Conti vero in hunc sensum) *Palat. tert.* cum vero iam hunc sensum.

Vt ego cum mihi devinctum putarem) *Quartus Palatinus, Amstelod. Mentel.* devinctum.

Nec mihi aliter potuisse videor) *Palat. tert.* nec mihi aliter videor potuisse.

Nunc etiam potentium) *Sic MSS. Lamb. ed. hanc etiam, in Struvch. & tert. Palat. deest hanc.*

Novi animum tum mihi amicissimum) *Grut.* novi animum tuum mihi amiciss. *Amstelod.* novi animum cum mihi amiciss. *Struvch. n. a.* tum mihi ootissimum. *Mentel. n. a.* tuum mihi tum amicissimum.

Tum ulla in ceteros malevolentia) *Al. tum non ulla i. c. malevolentia. Grut.* cum nulla in ceteris malivol. *Mentel.* tum nulla ceteros maliv.

Contraque cum magnum & excelsum) *Pal. quart.* contraque magnum & exc.

Tum etiam apertum & simplicem) *Mentel.* tuto & ap. & simp.

Quocumque tempore) *Pal. quart.* quoque t.

Omnium moderator consiliorum meorum) *Deest in tert. Palat.* meorum.

Etiamsi dignitas curæ) *Tert. Palat. Grut. Amstelodam.* & iam dignit. cur.

Me quidem certe tuarum actionum) *Struvch.* tuarum certe actionum. *Vid. Not.*

Menoerito dabo) *Al. Menocrati.*

Neque ita multæ, ne pertimeas) *Al. ut pertim. Vid. Not.*

Disiungo me) *Al. disiungo.*

Delectantur) *Al. delectant.*

Scripti igitur Aristoteleo more) *Palat. quart.* Aristotelico more, *al. Aristotelio.*

Ac omnem antiquorum) *Al. & omnem.*

Meritorum erga me tuorum meorumque pretatis) *Al. meritorum tuorum erga me meorum in te pietatis. Scelf. n. c.* meorumque pietatis in te.

Qui se iustos arbitrentur) *Gruter. q. f.*

q. s. l. arbitrabantur.

Omnes nominare. Quos) *Al.* omnes nominare, non nisi. Quos.

Cui recte committam) *Tert. Palat.* cui committam recte.

Quantum litteris, quantum studiis) *V. c.* quantum studiis, quantum litteris.

Id omne ad arbitrium tuum) *Guislini. eodd.* id omne arbitrio tuo. *Vid. Net.*

Ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri) *Steuwh. & Pal. quart.* ea, ut ante, mihi curæ sint, & me velim admoneri. *Pal. prim. sec.* ea & ante mihi curæ sint, ut me velim admoneri: rogari vero sine magno dolore vix possum. *Grat. & Grav. secund.* ea, ut ante mihi curæ sint, & me nolim admoneri. *Amstelodam.* ea ut ante mihi curæ sint, ut me nolim admoneri. *N. Sals. v. c.* ea ut ante mihi curæ sunt, meque nolim adin.

Rogari sine magno dolore vix possum) *Al.* vix possum.

Neminem cuiquam cariorem neque jucundiorum umquam fuisse) *Steuwh. eod.* neminem cuiquam cariorem, ne jucundiorum umquam fuisse: unde *Guislinius* conjecit, neminem cuiquam cariorem, ne jucundiorum quidem umquam fuisse.

Non modo ut tu sentias) *Grat.* non modo tu sentias.

Appius in sermonibus ante distabat) *Amstelod.* distabat.

Legemque Curiam) *Al.* legem Curiam.

Se paraturum cum collega) *Sic Amstelod. Mentel. al.* se paritutum, *al.* se paritutum, *al.* se paritutum, *al.* se paritutum.

Ferre opus esse, necesse non esse) *Lamb. ed.* sibi necesse non esse.

Quoad in urbem introisset) *Lamb. ed.* quod in urbem introisset, & sic *Amstelodam. & Mentel. & Grav. secund.*

Posse te non decedere) *Sic MSS. al.* non posse te decedere.

Dignitatem, libertatem) *Sic & MS. Amstelod. al.* dignitatem, liberalitatem.

Sine suspitione tuæ cupiditatis) *Al.* sine tuæ suspitione cupiditatis. *Suspitione desideratur in Steuwh.*

Ego utrumque meum puto esse) *Al.* e. u. puto meum esse.

Accepi tuas litteras) *V. c.* ostendi t. l.

Felicitate quidem vellem consequi potuisses) *Sic Vatic. al.* facilitate, *etiam Amstelodam. sed eadem manus superius scripseras facilitate, al. fac. a. quid v. Pal. tert.* felicitate a. quid v. *Grat.* felicitatem a. quid v.

Equidem non desinam) *Palat. tert.* tandem non des.

Sed nostri consuetudinem hominum) *Steuwh. c.* consuetudines.

Scis quam graviter inimici illi ipsi Q. Scævola) *Sic MSS. al. q. g.* inimici ipsi Q. Scævola.

Tibi tamen sum auctor) *Al.* auctor sum tibi tamen.

Vt si quibus rebus possis) *Al.* ut quibus reb. p.

Id etsi difficile est) *Steuwh.* id si est diff.

EPIST. X.

Cur enim tibi hoc non gratificer) *Sic MSS. eod.* cur enim tibi hoc uno gratificer.

Neque in Apuliam tuam accedas) *Al.* concedas.

Salvum venisse gaudere) *Al.* salvum venisse te gaudere.

LIBER SECVNDVS

EPISTOLA I.

Prx te ferres perspectum mihi quidem) *Amstelod. Mentel. Grav. sec. edd. vtr.* prx te fers perspectum mihi quident.

Etenim quis est tam scribendo impiger) *Polat. tert. Steuwh.* quis enim est. *Grat.* enim quis est; *v. c. N. Sals.*

si, alii etenim quis est tam impiger in scribendo quam ego.

A te vero bis terve summum) *Al.* ad summum.

Et eas perbreves accepi) *V. c. N. S.* & eas quidem perbreves. *Pal. quart.* & eas perbreves litteras accepi.

Con-

Condemnabo eodem ego te crimine] *Palat. quart.* condemnabo eodem te crimine.

Ne non scribendo te expleam] *Grav.* capellam.

Ego te abfuisse] *Palat. quart.* ofuisse.

Et dolui quod carui fructu iurandissimæ consuetudinis, & lætor] *Al.* & doleo quod carui fructu iucundissimæ consuetudinis tuæ, & lætor, *vid. Not.*

Quodque in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna respondit] *Al.* respondet, *v. c. N. Scelf.* quodque in omnibus rebus tuis fortuna meis optatis respondit.

Sic ad nos conformatus] *Al.* conformatus.

Sustinere ac tueri] *Al. f.* & tueri. Memoriam ulla nunquam debet obliuio] *Sic Vidtor. Vasic. Pall. quart. quirt. Amstelredam. al.* nulla umquam.

In adolescentia tua conquisces] *Al.* in adolescentia conquisces. *Vid. Not. Præ. v. c. & edd. Ventr. & Manut.* in adolescentia conquisces tua.

EPIST. II.

Quam a vita discederet] *Sic & Amstelredam. & Grav. prim. al.* quam a vita decederet. *Al.* quam a vita decederet. *Grav. sec.* quam vita discederet.

Cui & carus æque sis & iucundus] *Sic MSS. al.* cui & carus atque sis & perijocundus. *Vulgatæ redd.* cui carus æque sis & perijocundus.

EPIST. III.

Rupæ studium non defuit] *Al.* nempe studium non defuit, *al.* nempe studium meum non defuit, *al.* nuper studium n. d. *vid. Not.*

Equidem quid sentiam] *Sic Montel. Amstelred.* equidem sentiam aut scribam. *Grav. prim.* equidem sententiam aut scribam. *Martin. liber, ut notavit Gualter.* equidem ut sentiam. *vid. Not.*

Coramque contra istam rationem, meum dicam] *Al. v. c.* contraque coram istam, meam rationem dicam. *al. c. i. m.* rationem edisseram, *vid. Not.*

Vt aut te in meam sententiam adducam] *Pal. prim. sec. tert. Amstelred.*

ut aut te in nostram sent. add. *Montel.* ut aut me in eam sententiam adducam.

Quid senserim] *V. c. N. Scelf.* quidnam senserim.

Brevi tamen sic habeto] *Al.* breviter tamen.

Quæ sunt in rep. amplissima] *MSS.* quæ amplissima in rep. sunt.

Qui ingredior ad explicandam rationem] *V. c.* qui ingrediar ad explic.

Vt iis bonis quæ tibi natura] *V. c. N. Scelf.* ut his bonis quæ tibi nat.

EPIST. IV.

Cujus causa inventa res ipsa est] *Al.* cujus causa res ipsa inventa est.

Hujus generis litteras a me profecto non expectis] *Al.* expectas. *Sic quatuor MSS. quibus usus est Gravius. Palat. quart.* hujus generis sententiæ litteras non expectas. *Al.* hujus gen. sent. litt. a me p. n. expectis. *Vid. Not.*

Tuarum enim rerum domesticarum habes & scriptores] *V. c.* tuarum enim domesticarum rerum habes. *Al. v. c.* domesticos eorum rerum t. h. f.

In meis autem rebus nihil est sane novi] *Palat. tert.* in meis autem rebus nihil est novi sane.

Atque in hoc genere hæc mea causa est, ut neque ea, quæ non sentio, velim scribere] *V. c. N. Scelf.* atque in hoc genere mea causa est hæc, ut neque ea, quæ nunc sentio, velim scribere. *Vid. Not.*

Est enim tibi gravis adversaria] *V. c.* est enim gravis tibi a.

Quarum laudum gloriam adamaris] *V. c.* admiraris.

Quibus artibus ex laudes] *Tert. Palat.* hæc laudes. *Al.* quibusque art. e. l.

In iis esse elaborandum] *MSS. Mart. Amstelred. alii,* in his esse elabor. *Pal. tert. Grav. & nonnulli alii* laborandum.

Nisi te tua sponte satis incitatum] *Palat. tert. Gruter.* nisi tua sponte satis inc.

EPIST. V.

Hæc negotia quomodo se habeant] *V. c. N. Scelf.* hæc negotia quomodo cumque se habeant.

Narrare audeo tibi, etsi ubicunque

es | *Amstelod. Mentel. Grav. sec.* narrare audeo tibi : & si nuncumque es . *Sigon.* narrare tibi audeo : et si nuncumque es . *Grav. prim.* narrare audeo : et si u. e. *Al.* audeo narrare tibi . *V. c.* audeo numerare . *Peck.* et si ubi es .

Tamen , quod abes gratulor) *Al.* tamen gratulor quod abes .

Sed & clarissima , & una omnium voce perferitur) *Al.* sed & clarissima , & una , una omnium v. p. *Al.* viva o voce . *Al.* omnium una voce . *Vid. Not.*

Ita sunt omnia debilitata jam prope & extincta) *Al.* ita sunt omnia debilitata , & jam prope extincta . *Vid. Not.*

E P I S T. VI.

Cum Sextum Villium) *Al.* Sextum Iulium . *Al.* Servilium .

Clarissima & maxima existerant | *Al.* clarissima & maxima beneficia existerant .

Ne sustinere tua in me vel innumerabilia non possem) *Al.* ne sustinere tua in me vel innumerabilia beneficia non possem . *Vid. Not.*

Nullam esse gratiam , quam | *Al.* nullam esse gratiam tantam .

Quam vel non capere animus meus &c.) *Vid. Not.*

Liberalitatemque naturæ) *Sic MSS. Amstelod. Grav. Palatini tres, Mentel. alii tamen , inter quos & Graviani duo , libertatemque naturæ .*

Si minus potentem , at probatam | *Vid. Not.*

Quod tam vehementer de Milone laborem) *Al.* laborem . *Sic MSS. Amstelod.*

Prope salutis tuum studium | *Sic Victor. Lamb. Maunt. ed. MSS. Pal. pr. Vot. Peck. Grav. prim. Mentel. alii , proprix salutis .*

Fuisse in laude mea) *Al.* f. & in l. m.

Ego ni te videre scirem , cum hæc ad te scriberem) *Sic Mentel. & Grav. sec. Pal. prim. & sec.* cum in te hæc scriberem . *Amstelod.* quam in te hæc scriberem . *Grav. prim.* ego ni tu videres rem quam in te hæc scriberem .

Quantopere mihi . . . esset elaborand.) *Al.* quantopere opere m. & c.

Si a te hanc rem impetraro) *Al.* impetravero . *Al.* imperro .

E P I S T. VII.

Sed tibi & gratulor) *Al.* sed & tibi gratulor .

Nemo est , qui tibi sapientius suadere possit) *Al.* n. e. q. sapientius tibi suad. p.

Non vereor ne quid timide) *V. c. N. Scelf.* non enim vereror , ne quid timide .

Quæ ipse recta esse senties) *Palat. tert. Grav. Ven.* quæ ipse recta senties esse .

Quid vanitatis in vita) *Al.* quid varietatis in vita . *Al.* quid vanitatis in vita sit .

Alteri qui melius dare consilium) *Sic MSS. & edd. Palatini tamen tres , & totidem Guilielmi, Mentel.* alter qui melius dare consilium .

Cur ego non adsum) *Tres Palat.* cum ego abssum .

Vel socius vel minister) *Pal. tert.* magister .

Iam etsi hoc minime tibi deest) *Sic Pall. tres & totidem Guilielm. alique . Vulgo , jam tamen h. m. t. d.*

Ex mea sententia remp. gestimus) *Al.* e. m. sententia rem gestimus .

Quamquam difficili in re) *Sic Victor. ed. Pall. tres. Medic. Struwick. Amstelod. Mentel. Grav. vulgo ,* quamquam difficili in re .

Tarasoni liberto) *Sic editio prima , Pal. tert. Grav. duo Guilielm. Pal. pr. & Amstelod. Tharasoni quint. Tassazoni, vulgo Tharasoni .*

E P I S T. VIII.

Quid ? tu me hoc tibi mandasse existimas) *Pal. prim.* Quid tu ? me .

Es Chrestii compilationem mitteres) *Mentel. & Grav. prim. inque v. c.* ut Chrestii compilationem mitteres : ita etiam *Lamb. Amstelod. Chrestii .*

Nisi quid ad me ipsum pertinebit) *V. c. N. Scelf.* nisi quid ad me ipsum pertineat . *Alius ,* nisi quod ad me ipsum pertinebat . *Mentel.* nisi quæ ad me ipsum pertinebunt . *Grav. sec.* nihil ad me ipsum pertinebunt .

Quod te accusam) *V. c.* quo te acculem .

Mul.

Condemnabo eodem ego te crimine) *Palat. quart.* condemnabo eodem te crimine.

Ne non scribendo te expleam) *Grut.* expellam.

Ego te abfuisse) *Palat. quart.* ofuisse.

Et dolui quod carui fructu jucundissimæ consuetudinis, & lator) *Al.* & doleo quod carui fructu jucundissimæ consuetudinis tuæ, & lator, *vid. Not.*

Quodque in omnibus tuis rebus, meis optatis fortuna respondit) *Al.* respondet, *v. c. N. Scelf.* quodque in omnibus rebus tuis fortunæ meis optatis respondit.

Sic ad nos conformatus) *Al.* confirmatus.

Sustinere ac tueri) *Al. f.* & tueri. Memoriam ulla numquam delebit oblivio) *Sic Vidler. Vasic. Pall. quart. quirt. Amstelodam. al.* nulla umquam.

In adolescentia tus conquiescat) *Al.* in adolescentia conquiescat. *Vid. Not. Prek. v. c. & edd. Venet. & Manut.* in adolescentia conquiescat tua.

E P I S T. II.

Quam a vita discederet) *Sic & Amstelodam. & Grav. prim. al.* quam a vita decederet. *Al.* quam a vitæ decederet. *Grav. sec.* quam vitæ discederet.

Cui & carus æque sis & jucundus) *Sic MSS. al.* cui & carus atque sis & perjucundus. *Vulgata edd.* cui carus æque sis & perjucundus.

E P I S T. III.

Rupæ studium non defuit) *Al.* nempe studium non defuit, *al.* nempe studium meum non defuit, *al.* nuper studium n. d. *vid. Not.*

Equidem quid sentiam) *Sic Meatel. Amstelod.* equidem sentiam aut scribam. *Grav. prim.* equidem sententiam aut scribam. *Martin. libæ, ut notavit Goulielm.* equidem ut sentiam. *vid. Not.*

Coramque contra istam rationem, meam dicam) *Al. v. c.* contraque coram istam, meam rationem dicam. *al. c. c. i. m.* rationem edisseram. *vid. Not.*

Vt aut te in meam sententiam adducam) *Pal. prim. sec. tert. Amstelod.*

ut aut te in nostram sent. add. *Mouzel.* ut aut nie in eam sententiam adducam.

Quid senserim) *V. c. N. Scelf.* quidnam senserim.

Brevi tamen sic habeto) *Al.* breviter tamen.

Quæ sunt in rep. amplissima) *MSS.* quæ amplissima in rep. sunt.

Qui ingredior ad explicandam rationem) *V. c.* qui ingrediar ad explic.

Vt iis bonis quæ tibi natura) *V. c. N. Scelf.* ut his bonis quæ tibi nat.

E P I S T. IV.

Cujus causa inventa res ipsa est) *Al.* cujus causa res ipsa inventa est.

Hujus generis litteras a me profecto non expectis) *Al.* expectas. *Sic quatuor MSS. quibus usus est Grævius.* *Palas. quart.* hujus generis sententiæ litteras non expectas. *Al.* hujus generis sent. litt. a me p. n. expect. *Vid. Not.*

Tusorum enim rerum domesticarum habes & scriptores) *V. c.* tuarum enim domesticarum rerum habes. *Al. v. c.* domesticos enim rerum t. h. f.

In meis autem rebus nihil est (sane novi) *Palat. tert.* in meis autem rebus nihil est novi sane.

Atque in hoc genere hæc mea causa est, ut neque es, quæ non sentio, velim scribere) *V. c. N. Scelf.* atque in hoc genere mea causa est hæc, ut neque ea, quæ nunc sentio, velim scribere. *Vid. Not.*

Est enim tibi gravis adversaria) *V. c.* est enim gravis tibi a.

Quarum laudum gloriam adsmersis) *V. c.* admiraris.

Quibus artibus ex laudes) *Tert. Palat.* hæc laudes. *Al.* quibusque art. e. l.

In iis esse elaborandum) *M. Mart. Amstelod. alii,* in his esse elabor. *Pal. tert. Grut. & nonnulli alii* laborandum.

Niŭ te tua sponte satis incitatum) *Palat. tert. Gruter.* niŭ tua sponte satis inc.

E P I S T. V.

Hæc negotiis quomodo se habeant) *V. c. N. Scelf.* hæc negotia quomodo cumque se habeant.

Narrare audeo tibi, etŭ ubicunque

es)

es) *Amstelod. Mentel. Grav. sec.* narrare audeo tibi : & si ubicumque es , *Sigon.* narrare tibi audeo : etsi ubicumque es . *Grav. prim.* narrare audeo : etsi u. e. *Al.* audeo narrare tibi . *V. c.* audeo numerare . *Peck.* etsi ubi es .

Tamen , quod abes gratulor) *Al.* tamen gratulor quod abes .

Sed & clarissima , & una omnium voce perfertur) *Al.* sed & clarissima , & una , una omnium v. p. *Al.* viva o voce . *Al.* omnium una voce . *Vid. Not.*

Ita sunt omnia debilitata jam prope & extincta) *Al.* ita sunt omnia debilitata , & jam prope extincta . *Vid. Not.*

EPIST. VI.

Cum Sextum Villium) *Al.* Sextum Iulium . *Al.* Servillum .

Clarissima & maxima exstiterunt) *Al.* clarissima & maxima beneficia exstiterunt .

Ne sustinere tua in me vel innumerabilia non possem) *Al.* ne sustinere tua in me vel innumerabilia beneficia non possem . *Vid. Not.*

Nullam esse gratiam , quam) *Al.* nullam esse gratiam tantam .

Quam vel non capere animus meus habet .) *Vid. Not.*

Liberalitatemque naturæ) *Sic MSS. Amstelodam. Grav. Palatini tres , Mentel. alii tamen , inter quos & Graviani duo , libertatemque naturæ .*

Si minus potentem , at probatam) *Vid. Not.*

Quod tam vehementer de Milone laborem) *Al.* laborem . *Sic MSS. Amstelodam.*

Prope saluti tuum studium) *Sic Vidor. Lamb. Manut. ed. MSS. Pal. pr. Vat. Peck. Grav. prim. Mentel. alii , proptrix salutis .*

Fuisse in laude mea) *Al.* f. & in l. m.

Ego ni te videre scirem , cum hæc ad te scriberem) *Sic Mentel. & Grav. sec. Pal. prim. & sec. cum in te hæc scriberem . Amstelod. quam in te hæc scriberem . Grav. prim.* ego ni tu videres rem quam in te hæc scriberem .

Quantopere mihi . . . esset elaborand .) *Al.* quantopere opere m. a. e.

Si a te hanc rem impetraro) *Al.* impetravero . *Al.* impetro .

EPIST. VII.

Sed tibi & gratulor) *Al.* sed & tibi gratulor .

Nemo est , qui tibi sapientius suadere possit) *Al.* n. e. q. sapientius tibi suad. p.

Non vereor ne quid timide) *V. c. N. Scelf.* non enim vereor , ne quid timide .

Quæ ipse recta esse senties) *Palat. tert. Gent. Ven.* quæ ipse recta senties esse .

Quid vanitatis in vita) *Al.* quid varietatis in vita . *Al.* quid vanitatis in vita sit .

Alteri qui melius dare consilium) *Sic MSS. & edd. Palatini tamen tres , & totidem Guilielmi , Mentel.* alter qui melius dare consilium .

Cur ego non adsum) *Tres Palat.* cum ego absum .

Vel locus vel minister) *Pal. tert.* magister .

Iam etsi hoc minime tibi deest) *Sic Pall. tres & totidem Guilielm. alii que . Vulgo , iam tamen h. m. t. d.*

Ex mea sententia rem petimus) *Al.* e. m. sententia rem petimus .

Quamquam difficili in re) *Sic Vidor. ed. Pall. tres . Medic. Strawick. Amstelod. Mentel. Grav. vulgo ,* quamquam difficili in re .

Tarasoni libero) *Sic editio prima , Pal. tert. Grav. duo Guilielm. Pal. pr. & Amstelod. Tharasoni quint. Tassazoni , vulgo Thrasoni .*

EPIST. VIII.

Quid ? tu me hoc tibi mandasse existimas) *Pal. prim.* Quid tu ? me .

Et Chrestii compilationem mitteres) *Mentel. & Grav. prim. inque v. c. ut Chrestii compilationem mitteres : ita etiam Lamb. Amstelod. Cresti .*

Nisi quid ad me ipsum pertinebit) *V. c. N. Scelf.* nisi quid ad me ipsum pertineat . *Alius , nisi quod ad me ipsum pertinebat . Mentel.* nisi quæ ad me ipsum pertinebunt . *Grav. sec.* nihil ad me ipsum pertinebunt .

Quod te acculem) *V. c.* quo te acculem ,

Mul.

Multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscabar inde ptid.) *V. c. N. Scelf.* multumque mecum Gallus noster, Caninius proficiscabatur inde. *Editi quidam*, in mecum C. noster Caninius, proficiscabar.

EPIST. IX.

Primum tibi, ut debeo) *Al.* plurimum tibi, ut debeo.

Ignorantia rerum omnium) *Al.* ignorantia.

Quod ita factus sis) *Sic MSS. Palet. duo Veti. Grut. Struv. Peck. Amstelod. Mentel. duo Græv. vulgo*, quod ita factum sit.

Quemadmodum scripseras ad me, quem) *Al.* q. i. a. m. quod.

Scis quem dicam) *Sic MSS. Palet. prim. Veti. Struv. Vid. Græv. prim. alii*, scis quem dico.

Ergo omnes illos adolefc.) *Al.* egoque o. i. a.

Quos ille iactat) *Sic MSS. Pall. quart. Grut. Amstelod. Græv. duo. Mentel. Vid. Not.*

Incredibile hoc factu) *Al.* factum. *Et sic Amstelod. Græv. prim. factu*, sed *sec. & Mentel. factu*.

Incessi omnibus lœtitiis) *Al.* immergi o. l.

In quo cum objurgarer) *Al.* in quibus cum objurgarer.

Voluptatem animi nimiam) *MSS.* homini nimiam. *Al.* voluptatem habui nimiam. *Vid. Not.*

Cum primum ero aliquid otii nactus) *Al.* nactus aliquid otii. *Al.* aliquid nactus otii.

Te vero mi Rufe diligo) *Sic Amstelod. & alii. V. c. N. Scelf. & Græv. pr. & Mentel.* te vero mirifice diligo. *Græv. sec. te vero diligo mirifice.*

EPIST. X.

Tu vide quam ad me litteræ non perferantur) *Al.* tu vide quamobrem ad me litteræ. *Al.* tu vide quam temere, cum ad me litt. *Al.* tu vide quam timide, quam ad me, *sec. Al.* tu vide quam tarde, quam ad me, *sec.*

Non enim possum adduci) *Al.* non enim adduci possum.

Cum esset tanta res tantæ gratula-

tionis) *Sic v. c. N. Scelf. Græv. prim. Mentel. secund. vero & Amstelod.* aliquæ tantæ gratulationes.

De te quia quod sperabam; de Hil-lo, balbus enim sum, quod non putaram) *MSS.* de te quia sperabam de nihilo. Balbus enim sum, quod non putaram.

Quin esset ad te altera) *Al.* quin etiam esset a. t. a.

Velles en. ais) *Al.* v. en. ut ais. Et quadam auctoritate apud eos qui me norant) *V. c. N. Scelf.* & quadam etiam auctoritate apud omnes, qui me norant.

Hicne est ille qui urbem, quem senatus) *Al.* hicne & ille q. u.

Improvise adventu capta & incensa) *V. c.* capta sunt & incensa.

Castella munita) *Al.* c. minuta.

Adduxi exercitum ad infestissimam) *Al.* abduxi. *Pol. sec. deduxi. Vid. Not.*

Ibi quintum vicissimum jam diem aggeribus, vineis, turribus oppugnabam) *V. c. N. Scelf.* ibi quintum & vicissimum jam diem aggeribus, turbinibus oppugnabam.

Pindenillum) *V. c. N. Scelf.* Pindenulum.

Tantis opibus) *Al.* tantis operibus.

Hæc ad te in presenti scripsi) *Al.* hæc ad te vespere in presenti scripsi. Ut speres te assequi id quod optasti) *V. c. u. f. t. a.* quod optasses posse.

Sin id erit, ut scribis, & ut ego arbitror, (spissius) *Al.* sin id erit, ut scribis, & ut ego arbitror, serius.

Ex tuis ut ante scripsi) *Al.* ex tuis ut antea scripsi. *Et sic quatuor MSS. quos Grævius insperit. Vid. Not.*

Tum etiam futura magis exspecto) *Al.* t. e. f. m. exopto.

EPIST. XI.

Atque inprimis tui, satietas autem provinciarum) *Pal. prim. & quint. incredibile meorum*, atque in primis satietas ante provinciarum. *Secund. & tert. atque inprimis satietas provinciarum. Pal. quart. Grut. Græv. secund. atque in primis satietas autem provinciarum. Amstelodam. incredibile deorum atque inprimis satietas ante provinciarum. Sis & Mentel. qui tamen habet meorum. Vid. Not.*

Qui

Qui maiora onera in rep. sustinere & possint & soleam) *Sic, MSS. Amstelodam.* possunt & soleam? *Vulgo*, qui maiora in rep. onera sustinere & possunt, & debeamus.

Mandato meo) *Al.* mandatu meo.

Si quid esset plane nesciebamus) *Sic in MSS. Vulgo*, sed quid plane esset, nesciebamus.

Ipsæ dies me admonebas) *V. c. N. Scelf.* ipsius dies me admonebat.

Megalensibus) *Lamb.* Megaleis.

EPIST. XII.

Quinquatrus) *Al.* quinquatriis. *Uid. Not.*

Si quæ ridenda essent) *Al.* si qua ridenda essent.

Iter habebant ad Deiotarum Regem) *Al.* Luthurum Reg. *Sec. V. Not.*

Quamquam omnia nec benigna, nec copiosa cognorant) *Vet. cod. N. Scelf.* quamquam omnia nec benigna, nec copiosa, nec facilia cognorant.

Vrbem, urbem, mi Rufe, cole) *Sic MSS. alii*, urbem mi Rufe cole. Atque uno sermone nostro) *V. c. N. Scelf.* atque uno sermone vestro.

Non erat minor ex contemnenda, quam ex conservata provincia) *Pal. prim. & Præ.* non eram minor.

Spem triumphi? inquit: satis gloriose triumpharem.) *Al.* spes triumphi? inquit: satis gloriose triumpharem. *Palat. sec.* spes triumphi, inquit: satis gloriose triumpharem; non enim tam diu quidem in desideris. spes triumphi, in qua s. gl. tr. non esset tam diu in d. *quint.* spes triumphi; in qua (*super scriptum hic:* nili) satis gloriose triumph. non esset tam diu quidem. *Sic fere etiam Greui cod.*

Obviam mitte epistolas) *Al.* mittito.

EPIST. XIII.

Cum sentimus prudentibus fideliterque suadentibus idem videri) *V. c. N. Scelfi*, cum sentimus prudenter, fideliterque suadentibus idem videre.

Mea vero officia ei non defuisse, tu es testis) *Al.* mea vero o. ei non defuisse tute es testis. *V. c. N. Scelf.* tu optime scis, & est testis. *Ms. prim. Grav.* tu testis.

Quoniam *Kumius puerus*, ut opinor, occidit Phania) *MSS.* accidit. *Mentel. & edd.* accedit. *Uid. Not. v. c. N. Scelf.* quoniam Comico *puerus*, ut opinor, audit Phannia.

Cur mihi non sit in optatis complecti hominem florentem ætate) *V. c.* cur mihi in optatis non sit complecti hominem florentem ætate.

Quod mihi significabant tuæ litteræ) *MSS.* quod nihil significabant tuæ litteræ. *Uid. Not.*

Non opinionum dissensione) *Al.* n. voluntatum d.

Cæsarem non defendit Curio) *Sic MSS. omnes, Lamb. ed.* Cæsarem nunc defendit Curio.

Nam ita vivam putavi) *Sic Vellæus, Peckii, Palet. quæst. Grav. prim. Victor. Lamb. edd. Amstelod.* nam ita viva putavi. *Mentel.* nam ita ante putavi. *Grav. sec.* nam ita una putavi. *Multi alii MSS.* nam ita in via putavi.

Quoniam iurisdictionem conseceram, &c.) *De tuta hac periodo ut in veteribus libris legatur, vid. Not. & P. Manut.*

Cum prima æstiva attingissem) *Sic MSS. Palet. V.* eum priva æstiva atting. *Al.* cum primū æ. a.

Militaremque rem collocassem) *V. c.* militaremque in ea collocassem. *Uid. P. Manut.*

EPIST. XIV.

M Fabio) Tres v. c. non habent prænomen Marco, nec exstat in quatuor illis libris, quos *Grævius* inspersit.

Sed in hoc homine nullam accipio excusationem) *V. c. N. Scelf.* sed in hoc homine nullam excipio excusationem. *Sic & Mentel. & Grav. sec.*

Nihil novi ad nos afferbatur) *Quinque codd.* nihil novi ad nos referbatur. *Grav. prim.* nihil novi ad nos afferbatur, *forte*, perferbatur.

EPIST. XV.

Neque prudentius) *V. c.* nec prudentius.

Deinde etiam amari) *Al.* deinde & amari.

Cæsarem honestum esse cupio) *Al.* Cæsari honestissime cupio. *MSS. Cæsarem*

farem honestissime esse cupio. *Al.* Cefarem honestissime cupio.

Pro Pompeio emori possum) *Al.* mori.

Diffidit enim mihi videris) *V. c.* *N. Scelf.* diffidit enim mihi videris.

Proposui provinciam) *N. Scelf. Men-*
tel. & Gravii prim. proposui provin-

ciam.
At quæstorem, at nobilem adoles-

centem, at omnium fere æmulo) *V. c.* ad quæstorem, ad nobilem adoles-

centem, ad omnium fere exem-

plum. *Amstel.* ad omnium sine exem-

plo, sed *Menel.* stat pro *Medici* libri

lectione.

Neque erat superiore honore usus)

sic *MSS.* nonnulli, neque erat supe-

riore honore ullus.

Pontinius) *Al.* Pomptinus.

Multo ante discesserat a Q. Fratre

impetrari non poterat) *V. c.* multo

ante discesserat a Q. Fratre, unde im-

petrari non poterat.

De provincia decessisse) *Al.* ex pro-

vincia decessisse.

Si fratrem reliquisset omnia time-

rem) *V. c.* *N. Scelf.* nam si fratrem

reliquisset, omnia certe timerem.

Potentissimorum duorum) *Al.* p. vi-

rorum.

Omnes Cassios Antoniosque) *Al.* ju-

venes Cassios Antoniosque.

De Matrimonio sit auditum) *Sic &*

Amstel. alii, de matrimonio. *Vid.*

Nes.

EPIST. XVI.

Quæ non animum meum magis sol-

licitum haberet, quam tuum) *Al.*

quæ meum animum magis sollicitum

non haberet, quam tuum.

Prope jacentem desiscerem) *Tres*

Pall. Peck. desisterem. *Amstel.* &

Menel. desiscerem. *Polst.* quia, dis-

cesserim. *N. Scelf.* disjungerem.

A neque ipse desicerem) *V. c.* a me

ipse desicerem.

In hominum insolentium indignita-

te fastidium) *Al.* i. h. i. dignitate i.

eo si onere caretem) *Polst. MS. Pa-*

lat. prim. quart. alique, eo si honore

caretem. *Struv.* ea si onera.

Sed etiam in voculas malevolo-

rum) *Gruter.* sed etiam voculas male-

volorum.) *Palat. 147.* nil tam unquam de

professione.

Quod autem in maritimis facillime

sum, moveo nonnullis suspitionem)

Sic MSS. etiam Grav. prim. Venic. &

Pall. sed Menel. quod autem in mari-

timis moratus sum, facillime summo-

vet suspicionem. *tert. Palat. Struv.*

mover. *ulgo.* quod autem in mari-

timis sum, facile moveo nonnullis

suspicionem. *Amstel.* quod autem in

maritimis sum, movere facillime non

nullis suspicionem.

Non enim te celavi sermonem T.

Ampii) *Sic MSS. alii, & add.* non

enim te celavi; sed nonne tui pro-

vidisti quam abhorrerem. *Tert. Palat.*

sed nomen tuum providisti.

Cum audissem, nonne tibi affirma-

vi) *Sic MSS. ulgo.* quod cum au-

dissem, nonne tibi affirmavi. *Sed non-*

nullis eodd. aliter distinguunt. Amstel.

Grav. prim. ab urbe relinquenda cum

audissem. Nonne tibi affirmavi; pro

nonne samen non me, scribit *Gravianus*

& *Menel.*

Me ex his miseriis nihil aliud quæ-

rere) *MSS.* ex his miseriis nihil aliud

quære. *Al. e. h. m.* nihil aliud me

quære.

Hoc nostra laus erit illustrior) *Stru-*

weck. Mart. alique eodd. hæc nostra

laus.

Satis amplum patrimonium relin-

quam in memoria nominis mei) *Al.*

in memoriam. *Al.* memoriam. *Vid.*

Nes.

Hæc tantum oblectabar specula)

MSS. hæc tamen o. i. *Vid. Nes.*

Vel potius nostrum, fore ab iis

molestiis) *Sic MSS. omnes. Ulgo.*

vel potius nostrum, videbam ab illis

molestiis.

Quas liberalitate sua contraxerat)

Al. libertate.

Nec quidquam astute cogito) *V. c.*

neque q. a. c.

Ego fortasse vaticinor) *Sic MSS.*

add. ego fortasse imitor.

Senes erant adolescente me) *V. c.*

me adolescente.

Togam tei Oppio) *Al.* Appio.

Dolabellæ, quod scripsi, suadeo

videas) *Al.* de Dolabella, *h. c. Vid.*

Nes.

Tamquam si tu res agatur) *Al.*

tam-

tamquam si res tua agatur.

Amicitia nostra & fides tua postulat
(*Duo codd. Guilielmi* , a. n. & f.
t. postulat.

E P I S T. XVII.

CANINIO SALVSTIO PROCVSTORI)
primus Palat. Caio Sallustio Proconsu-
li. *Vid. Not.*

Nec quemquam fore arbitror. Quin
ad diem decedam) *V. c. N. Scelf.* nec
quidquam fore arbitror quin ad diem
decedam.

Ad orbem volo quam primum ve-
nire) *Sic MSS. alii velim.*

Successor tuus non potest ita matu-
rare ullo modo) *MSS.* successor tuus
non potest ita mature ullo modo.

De rationibus referendis) *Palat. pr.*
de sectionibus refer.

Non erat incommodum te nullam
referre) *V. c. P. Vrsin.* n. e. i. teni
illas referre.

Quam tibi scribis a Bibulo potesta-
tem fieri) *V. c. N. Scelf.* quam tibi
scis a Bibulo potestatem fieri.

Id vix mihi videris) *Peck.* vix id
mihi videris.

Tibi magnopere servandam censeo)
Steuvech. tibi magnopere servandum
censeo.

Videbam idem ceteros existimare)
V. c. N. Scelf. videbam idem certos
existimare.

Sermones malevolorum fuisse) *V. c.*
malivolorum.

Præter quæstores urbanos, id est,
populum Romanum) *Palat. sic. Grut.*
Steuvech. exigunt illa verba radiatus,
id est, populum Romanum, v. c. F.
Vrsin. præter Quæstores & Præfectos.

De drachmis cecituri.) *Sic Vatic. &*
omnes MSS. Palat. & quos Grævius in-
scripsit, ut & ed. prima. Manus. vero &
alii edd. de drachmis ccc. lxxx.

Vt præda a præfectis) *V. c.* præda
præfectis.

Quæ autem mihi attributa est a
Quæstore curetur) *V. c. Scelf.* quæ
hæc mihi attributa est a Quæstore
curetur. *Pal. tert. & prim. Grut.* q. m.
a. a Q. curatur.

Marium quidem successorem tarde
video esse venturum) *Steu. tert. Grut.*
Marium quidem successorem tandem
video esse venturum. *Id. Not.*

Senatus ita decrevit) *Grut.* decre-
vit ita.

Peris ut Bibulo te quam diligentif-
sime commendem) *Al.* peris a me ut
Bibulo te quam diligentissime com-
mendem. *Grut.* p. a. m. u. B. quam
te diligent. com.

Sed locus esse videtur tecum expo-
sulandi) *Sic v. c. o. edd.* sed locus
videtur esse t. e.

Certiores me numquam fecisti)
Lamb. certiores numquam me fecisti.

Cum magnus Antiochiz metus esset.
Al. tumultus esset. *MSS. aliquot,* quod
magnus Antioch. metus esset.

Quidvis te perpeti malle) *Steuvech.*
a quibuscvis te perpeti malle.

Equisse auxilio meo) *Steuvech.* con-
silio meo.

Quemadmodum tractare audiebam)
Palat. tree, Amstelod. quemadmodum
tractare apud *Grut.* quemadmod. tract-
taret. *Grævii vero primus* tractare.

Ad me litteram numquam misit)
Steuvech. litteras.

Ejus belli) *Peck.* huius belli.

Vt ei quam humanissime scriberem)

Lamb. rescriberem.

Quod numquam existimavi, minus
offendor in me) *V. c.* quod numquam
existimavi minus offendit me.

Nihili tibi litteræ meæ proderunt)
V. c. nihil tibi meæ litteræ prode-
runt.

Ad senatum quas Bibulus litteras
misit) *V. c.* quas Bibulus misit litte-
ras, in iis.

Quod mihi cum illo erat commu-
ne) *Peck. lib.* quæ mihi cum illo erant
communia.

Quod autem meum erat proprium)
V. c. quod meum erat proprium.

Alariis Transpadanis uti negarem)
Lamb. Alariis Transpadanis uti mē-
negarem.

Quod vero illius erat solius) *V. c.*
quod nec illius erat solius.

Quia senatus per me regem appel-
lavit) *Al.* quem senatus per me reg.
appell. *Lamb.* quia cum senatus.

Facies quod voles) *V. c. N. Scelf.*
facies ut voles.

E P I S T. XVIII.

Quæ quidem a te ipso integritate
& clementia) *MSS. Steuvech. & tert.*
Grut.

Grut. quæ equidem a te ipso integritate & clementia.

Mihi magis magisque quotidie) *MS.* *Peck.* mihi magis quotidie magisque. Nocere tibi iratum neminem posse peripicio) *V. c.* nocere tibi iratum neminem peripicio posse.

Iure præsertim) *Al.* præsertim iure. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios) *V. c. N. Sælf.* cur ego te velim incidere in timores tribunicios?

Quæstoris legatis) *Al.* Quæstoris. *Vid. Not.*

Qui si dignum maioribus suis præbuerit) *Al.* qui si dignum se maioribus suis præbuerit. *Vid. Not.*

Existimavi me ad te oportere scribere) *Al.* me scribere oportere.

Sed si me audies) *Peck.* si me audies.

E P I S T. XIX.

Magni enim videbatur interesse) *Liber vetus Guilielm. & N. Sælf.* magis enim videb. interesse.

Quam nobis fors tribuisset) *Pal. prim. Vatic. Viñw. & Grut. ed.* quam nobis fors tribuisset.

Consuetudinem quoque accedere) *Palat. prim. Jec. terr. Grav. prim. Men. tel. Amstelad.* accedere.

Postea quam mihi) *Sic Pall. omnes. Amstelad. Menel. Grav. secund. & Verri. & Vill. & Grub. edd. Grav. primus cum vulgatis, postea cum mihi.*

Quod etiam nunc vereor) *Tert. Palat.* quoniam etiam nunc vereor.

Ne ante quam tu in provinciam venisses) *Palat. tert.* quoniam antequam tu in provinciam.

Mistas litteras in Cilicia) *Al.* mistas litteras in provincia. *Vid. Not. al. v. c. in Ciliciam.*

Scriptas humanissime) *V. c. & scriptas humanissime.*

Quo ex loco & quo tempore) *Sic Amstelad. Vid. Not.*

Existimavi tamen esse faciendum) *Al.* existimavi tamen mihi esse faciendum, *al.* mihi faciendum esse.

Quod item C. Virgilius) *Sic omnes Palat. Grut. Guilielm. vulgo* Virgilius. *Vatic.* quod idem C. Virgilius. *Grav. duo, & N. Sælf. v. c.* quod item Consul Virgilius. *Amstelad.* quod item Consul Virgilius. *Menel.* quod idem Consul Virgilius.

Familiarissimus noster) *Peck. & N. Sælf. eodd.* familiaris noster.

Valeat id quidem apud me multum) *V. c.* valeat id quidem apud me.

Sicuti debet hominum amicissimorum diligens commendatio) *Peck. eod.* sicuti debet amicissimorum diligens commendatio.

Mihi quæstor optatior) *Lambin.* tu optatior.

Quæcumque a me ornamenta ad te proficiſcentur, ut omnes) *Sic MSS. vid. Not. Vulgo,* quæcumque a me ornamenta in te proficiſcentur, elaborabo, ut omnes intelligant.

Sed facilius consequar) *Sic MSS. Vulgo,* sed jam facilius consequar.

L I B E R T E R T I V S

E P I S T O L A I.

Ta est homo non modo prudens, verum etiam, quod juver, curiosus) *V. c.* ita est homo non modo prudens, verum etiam æquus, & quod vidi, curiosus.

Id & ad brevitatem est aptius) *MSS.* id eodem & ad brevitatem est aptius.

Ad reliquas res providentius) *MS. Struvich. & N. Sælf. a. r. r.* prudentius.

Sic est, tibi persuade) *Vid. Not. al.* sic enim persuade tibi.

Ex multorum sermonibus intelligo)

Grut. ex multorum generationibus sermonum.

Quæ caruimus nostra consuetudine & gratia) *In Palat. Jec. & tert. Grut. desideratur & gratia.*

Et crebritate & magnitudine officiorum meorum sarcinam) *Peck. Struvich. Ven. & crebritate & magnitud. off. f. quart. Pal. & c. & m. o. m.* sarcinam.

Non invia Minerva) *Rob. Steph.* non invia Minerva.

Cum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes) *Sic veti. eodd.*

Str.

Strawch, Pall. amnes quos Lambinus vidit; Aufselodem. Mentel. Grævi duo; vulgo; eum de animo tuo; eum de sermionibus q. d. m. h.

L. Valerium Iuriconsultum) *Prim. Grut. Lentulum Iuriconsultum. prim. sec. Pall. Iureconsultum.*

Sed ita etiam, si oco est Iuriconsultus) *Perk. Sed etiam ita, si non est Iuriconsultus.*

E P I S T. II.

M. T. C. Proconsule) *Al. Pro consule.*

Cum contra voluntatem meam & præter opinionem accidisset) *V. c. N. s. alf. cum contra voluntatem meam, & præter opinionem etiam meam.*

Quod neque tibi amicior) *Al. amicior; vid. Not.*

Quam maxime aptam) *Al. aptam.*

Ea te profecto numquam faller) *MSS. ea profecto numquam te faller.*

Quæso & peto) *Al. p. & q. tert.*

Pal. peto & quæso, quæso.

Prospectas & consulas rationibus meis) *Tert. Grut. prospectas consulas rationibus meis.*

Provinciam esse habendam) *Al. provinciam mihi esse habendam.*

Quoad ejus facere poteris) *Palat. prim. quoad vis facere poteris. Sec. a manu secunda, quart. quint. Mentel.*

quod equidem facere pot. *Perk. Græv. sec. quod quidem fac. pot. tert. quod æque f. p. Grut. qua ejus fac. pot. Græv. prim. quod & facere poteris.*

Aufselodem. quod facere poteris.

Longiorem orationem expectarer) *Al. l. o. expecteret.*

Pro se ipsa loqueretur) *Al. per f. i. l.*

Si rationibus meis provifum esse intellexero) *Al. si ratioibus meis a te provifum esse intellexero. Vid. Not.*

E P I S T. III.

A. D. XI. Kal. Iun.) *Sic MSS. alii sament A. D. xvi. Palat. tert. A. D. XVII. Kal. Iun.*

Q. Fabius legatus) *MSS. Q. Fabianus legatus. Vid. Not.*

Eaque me ex tuis mandatis monuit, quæ non mihi ad quem pertinebant)

In cod. Stræv. non existat, mandatis, impressi vero addunt nudo. Vid. Not.

Lambin. eaque me tuo mandatu monuit.

Id eum Sulpicius Consul) *Al. id Cig. Op. T. XIV. Epist. Fam. T. I.*

cum Serv. Sulpicius Conf.

Successori conjunctissimo & amicissimo) *secund. Palat. f. conjunctissimo & amantissimo.*

Pro nostra consociatissima voluntate) *Al. pro nostra constantissima voluntate erga te. Vid. Not.*

Amiciori) *MSS. amicioriori.*

Ex iis litteris) *Hic initium nove epistolæ in v. cod. Grævi primo.*

Mihi Fabius idem demonstravit)

Codex Guilielmi, mihi Fabianus idem demonstravit, v. c. N. Stelf. Grævi pr. aliq. mihi Fabius eidem demonstr.

Quam minime imminueris) *Sic MSS. alii, quam minimum.*

Senatusconsulta quæ facta sunt) *Al. Senatusconsulto. Vid. Not.*

Confido ea esse facturum) *Al. c. ea f. MSS. confido facturum.*

C. Pontinium) *Al. C. Pomptium, Al. C. Pontionum.*

Quæ primum navigandi nobis facultas data erit, utemur) *Al. cum primum navigandi nobis facultas data erit, ea utemur. Vid. Not.*

Quæ data erit, utemur, Vale)

In codicis primo Grævi & Menteliano desideratur Vale, & sequens epistola tota cum hac coheret; fient & in Strawch. Pal. tert. Grut. & alio Guilielmi.

E P I S T. IV.

Prid. Nonas Iunias) *Codex Guilielm. Pridie Nonas Iunias; coheret in multis MSS. cum precedente epistola.*

Quibus erat scriptum) *Al. in quibus erat scriptum.*

Te L. Clodio mandasse) *MSS. te Clodio & Lentulo m. alii, te Lentulo & Clodio m. alii, te Clodio Lentio. Grævi primo, te Lentulo Clodio. Vitii origo est ex ignoratione Næ L.*

Quibus plurimum significare poterro) *MSS. quibus plurimum significare potero.*

Cn. filius) *Tert. Pall. Gneus felix. Mentel. Aufselodem; duo Grævi, C. filius.*

Multis argumentis jam antea indicatam) *MSS. nonnulli, plurimis argumentis j. a. j. alii, multis jam argum. a. j.*

Mea in te omnia summa necessitudinis officia) *Al. o. summæ n. o.*

Nam cum te ipsum) *Perk. cum te*

H h ipse:

ipse: *tert. Palat. cum tu ipsum.*

Accesserunt: etiam conjunctiones)
Quinque veteres codices, accellerunt con-
junctiones.

Duo enim) *Edd. duos enim.*

Filix tuæ socerum) *Prim. Pal. filia
tua.*

M. Brutum) *MSS. multi, meum
Brutum.* *Argel. C. Brutum: illius
origo est ignoratio tu M.*

Collegique conjunctio) *Edd. colle-
gii quoque.*

Aituisse viderur) *MSS. aituisse
videatur: etiam Amstelodam. & Grævi
duo.*

Sed & si Clodium convenero) *Edd.
sed si Clodium convenero.*

Te ut quamprimum videam) *Edd.
ut te q. p. v.*

Tibi manendi causam eam fuisse)
Edd. manendi tibi causam eam fuisse.

E s s t. V.

Tralles veni) *MSS. Trallis ve-
nis.*

A. d. vi Kal. Sext.) *Edd. ad xxtt.
Kl. Sext. alii, a. d. xvt Kal.*

Hominem neminem) *Edd. homine
neminem.*

Nec mihi amiciorem) *Grut. MS.
amiciorem.*

Lucilium) *MSS. duo Lucium.*

Quæ de nostris officiis ego ad te
scripserim) *Pall. quatuor, Amstelod.
Mentel. Græv. primus, quæ nostris of-
ficiis ego ad te scripserim.*

Ersi tibi jucunda fuerint) *V. c. N.
et alii, etsi tibi jucunda fuerunt. Al.
etsi ea juc. f.*

Ex alio repetita sunt) *Sic quatuor
Palat. Mentel. Grævi tam duo, & edd.
sunt.*

Supervacanea est) *Palat. quæ &
Græv. secund. supervacua est.*

Tamen agam, ut debeo gratias)
Sic tres Pal.

Didici ex tuis litteris te omnibus)
Vid. Not.

Et mihi consuleres restituereque,
& præparares) *Vid. Not.*

Quo mea ratio faciliior & solutior
esse possit) *Palat. prim. quo mea ra-
tio faciliior & solutior esse videre-
tur.*

Mihi gravissimum esse dicam) *Sic
MSS. Edd. dicam.*

Deinde ut etiam reliqui) *Al. dein-
de etiam ut reliqui.*

Non satis est perspectum) *Al. n. f.
e. perspicuum.*

Nos hoc animo esse) *Edd. hoc a-
nimu nos esse.*

Sed hæc fieri melius) *Edd. hoc
fieri melius.*

Ea res sic se habet) *Sic MSS. Græv.
prim. ea res se sic habet; edd. ea res
sic habet.*

Libenter me ad eam partem pro-
vinciæ) *Al. me libenter ad eam par-
tem provinciæ.*

Quod classe tu velles decedere por-
tore accommodatum) *Vid. Not.*

Si ad illam maritimam partem pro-
vinciæ) *Sic MSS. Pal. prim. si ad
eam: edd. si ad Sidam marit. p. p.*

Navibus accessissem) *Grut. in na-
vibus. Pall. tert. quart. ignorant na-
vibus.*

Dixi me esse facturum) *V. c. dixi
facturum.*

Nitū mihi L. Clodius noster) *Tert.
Grut. & omnes MSS quos inspexi Quin-
tilium. Amstelodam. Grævi duo, Lucii-
lius Clodius. Mentel. amen, L. Clodi-
us.*

Tua ratio postea est commutata)
*Peck. & quart. Pal. tua ratio est postea
commutata.*

Prope Kal. Sextil.) *Sic Palatini tres,
Gruter. Peck. Grævi secundus, Mentel.
Prim. Palat. Græv. Amstelod. propter
Kl. Sextil. edd. pridie Kl. Sextil.*

Vbi perpaucos dies) *Vid. Not.*

Sed si quid nunc me fallit in scri-
bendo) *MSS. sed si quid me nunc
fallit. Palat. tert. Græv. Græv. secund.
sed si quid non me fallit.*

Procul enim aberam a re ipsa & a
locis) *Sic MSS. Medic. Palat. omnes.
Græv. stewart. Amstelodam. Græv. prim.
Menteliana, Vidur. edit. Vulgati, pro-
cul enim absum ab re ipsa & locis:
sic Græv. sec.*

Quam celerrime potero) *Vid. Not.
Magni interest, ut te videam) Vid.
Not.*

Mea tamen in te officia omnia con-
stabant) *Sic MSS. optimi & plurimi;
alii, mea tamen in te officia constab-
unt: edd. mea tamen in te omnia
constabant.*

Tibi de nostris rebus nihil sum an-
te mandaturus per litteras) *Pal. sec.
tibi de nostris rebus nihil sum ante
dicturus.*

Quam

Quam despero) *Palat. tert.* quod spero . *Palat. sec.* desperabo , *Stewch.* desperato ; unde *Guilielmus* desperarim . *Grav. prim.* desperatam ; *sec.* desperato ; *sed Amstelod. & Mentel.* detorero .

Quod te a Scyvola petiisse digis) *Pr. k. Amstelodam.* utroque *Gravii* petisse .

Quod sibi a te mandatum diceret) *v. c.* quod sibi mandatum a te diceret .

Vellem potuisset obsequi) *MS.* potuisse ; *al.* potuisses . *Vid. Not.*

E P I S T. VI.

Si ad Sidam navigassem) *Tert. Palat. Cyclam.* *Grav. secund.* Siclam ; *prim.* Siciliam .

Etsi minus dignitatis habebat) *Pr. k. Stewch.* etū minime dignitatis habebat .

Tamen ita me dixi facturum) *Edd.* tamen me ita dixi esse facturum ; & *to i. m. d. e. f.*

Item ego cum L. Clodium) *MS.* *Pr. k. Amstelod.* *Gravii duo* , idem ego cum Lentulum Clodium . *Mentelianus* tamen *sser a vulgate* ; *edd.* idem cum ego L. Clod.

Hominem ita tibi conjunctum) *Tert. Palat.* hominem ita conjunctum tibi .

Tunc ille mihi cum gratias egisset) *edd.* tunc mihi ille cum gratias egisset .

Nisi ego successore essem) *Stewch. aud.* nisi successor essem .

Te antea quam tibi successum esset) *Stewch.* te ante quam tibi successum esset .

Consentaneum cum iis litteris) *Stewch. aud.* cum his litteris .

Respondi Clodio me ita esse facturum) *Pr. k.* ita esse me facturum ;

Ita & consilium mutavi) *Vid. Not.*

Satis mature ad te esse perlatus) *Quartus Palatinus* , satis mature esse perlatus .

Non modo ibi non fuisti) *MS.* non modo tu ibi non fuisti .

Quo ego te ne persequi quidem possem) *MS.* *duo* , quo ego te ne persequi quidem possem ; *al.* possum .

Triginta diebus , qui tibi ad decedendum) *Quart. Palat.* triginta diebus illis , qui tibi ad succedendum . Succedendum est in *Pr. k. & prim. edit.* *Stewch. Amstelodam ; tert. Palat. Men-*

tel. Grav. prim. ad cedendum .

Ut tuum factum , qui , quo animo inter nos sumus , ignorant) *Edd.* ut tuum factum illis qui quo animo inter nos sumus ignorant . *MS.* quatuor ignorant .

Mei conveniendi afferebas) *MS.* afferebas mei conveniendi .

Conabantur alienare a te) *MS.* conabantur a te alienare .

Statuere multa , decernere) *Edd.* statuere , multa decernere .

Quæ ne ab iis quidem fieri soleant , qui brevi tempore sibi succedi putarent) *MS. prim Grav.* quæ ne ab his quidem fieri deberent , qui brevi tempore tibi succedi putarent . Tibi etiam *Amstelodam habet* , & *Mentel.* pro succedi *MS.* nonnulli & *edd.* successum iri ; alii succedere .

Quæ mihi longa videtur) *Sic Videt. Varie Amstelodam ; alii MS.* quæ mihi longa videretur . *Palat. sec.* quæ mihi longa videbitur . *Mentel.* quæ mihi jam longa videtur .

Vndecim mensium provinciam) *V. c. longe optimus* , undecim mensium prov.

Abesse tris cohortes) *Sic MS. edd.* treis cohortes ; *al.* tris cohortis .

Quæ sint plenissima) *Quint. Palat.* quæ sint tam plenissima .

Quod te ubi visurus sum nescio) *Edd.* quod te visurus ubi sum nescio .

Ne litteras quidem ullas) *Al.* unas .

Cohortes traderes) *Sic MS. Grav. primus & Mentel. alii* , cohortes traderes .

Quod ne nunc quidem despero) *Vid. Not.*

Ego ut me tibi amicissimum esse) *Pr. k. & Grav. secund.* ego ut me quidem tibi amicissimum esse .

Et ut habere rationem possis) *Edd.* ut tu habere rationem possis . *Mentel.* & ut habere orationem .

Ego in provinciam veni) *Grav. pr.* ego in provincia veni .

Kalendas Septimbres) *Amstelodam.* Sextileis .

E P I S T. VII.

Legati Appiani) *Al. MS.* Apamiani ; *al.* Apamiani ; & *epist. seq. 12* Apamzorum .

Eadem epistola petebas) *MS.* eadem autem epistola petebas .

M h 2

Per

Peracute querere) *Palat. quare*.
peracute factum quereb. *V. Not.*

Non illi ad me venire) *V. c. non*
ad me illi venire.

Cum dabas iis litteras) *Al. c. d.*
has l.

A Pausania Lentuli liberto, accenso
meo) *MSS. manulli, sed recentiores*,
a Pausania Lentuli liberto, & a Ce-
sonio. *Gravii primus, alique*, a P.
L. l. accessu meo. *Amstelodam*; a P.
L. l. accessionito. *Mentel. a Pausania*
Lentuli liberto Cesonio. *prim. & tert.*
Priat. a P. L. l. accessu meo : *v. c.*
N. Scelf. a P. L. l. ac Cilio meo a
P. L. lib. in accessu meo.

Te secum esse questum) *MSS. duo*
secum te esse questum.

Nec potest fieri me quidquam su-
perbius) *Tert. Palat.* nec potest fieri
quidquam superbius.

Secunda fere vigilia) *Palat. sec. se-*
cunda fere vigilia noctis.

Alter a Q. Leptam) *Omnia Pal. Am-*
stelodam. Gravii duo, Mentel. alteraque
Leptam.

Mandavi utrique eorum) *MSS. tres*,
mandavique u. e.

Appio Claudio) *Perk. C. Appio Clo-*
dio.

Præsertim cum in isto genere) *Perk.*
pr. quom. l. i. g.

Quid ni? Appius Lentulo) *Sic MSS.*
edd. vero, quid? Appius Lentulo.

Cicero Appio noluit?) *Al. Cicero*
Appio noluit.

Homo, mea sententia, summa)
Quatuor Palat. & Grav. secund. homo
meus sentia summa. *Grav. prim. Am-*
stelodam. Gruter. meas sententias. *Men-*
tel. probe, mea sententia.

Plurimo rerum usu) *Tert. Palat.*
plurimarum rerum usu.

Viros eos, qui vobis ea reliquis-
sent) *MSS. duo*, viros esse, qui vo-
bis ea reliquissent; *v. c. N. Scelf.*
viros eos, qui nobis ea reliquissent.

Postea vero quam ita & cepi, & ges-
si) *Vid. Not.*

Ut mihi nihil neque ad honorem,
neque ad gloriam adquirendum puta-
rem) *Edd.* ut mihi nihil neque ad
honorem, neque ad gloriam acqui-
rendam deesse putarem, *al.* ut m. n.
n. ad hon. neque ad gratiam acqui-
rendam p. *Vid. Not.*

Sed parem vobis me speravi esse

factum) *Pal. sec.* sed parem speravi
me vobis esse factum.

Tu si aliter existimas nihil errabis)
V. c. N. Scelf. tu si aliter existimas,
vide errabis.

Ut quid sit *eugenia*, quid sit nobi-
litas intelligas) *Sic MSS. etiam Am-*
stelodam. (nisi quod *eugenia* non *expres-*
serit locum, si *supplendo vacuum*, ut
omnibus *Grecis verbis*, relinquant) &
Grav. prim. recentiores Mentel. & Grav.
sec. ut quid sit excellentia, quid no-
bilitas intelligas. *Edd.* ut quid sit
efoxy, quid *eugenia* intelligas.

Athenodorus Sandonis filius) *Perk.*
MS. Athenodorus Sandonis filius.
MSS. quatuor quibus Gruterus usus, qua-
tuor Palatini, Amstelodam. Mentel. Grav.
sec. & si Athenodorus Sandonis filius,
sed *primus Gravii recte turtur volgetam*.

Quid de his rebus dicat) *Sec. Pal-*
lat. quid de his rebus dixerit.

Ut minus mea causa) *V. c. N.*
Scelf. ut mea causa minus.

Dum ego absum) *Amstelodam. MS.*
& *edd.* dum ego absum.

Debere videre) *V. c. N. Scelf.*
Amstelodam. Grav. secund. debere vide-
ris. *Mentel.* videre videbis.

Quam ego tua laborarim) *Tert.*
Palat. tuus laborarim. *Mentel.* quam
ego tua liberavi.

Sin autem natura es *phalaris*) *V.*
c. N. Scelf. sin autem natum est *phi-*
larios.

Ut quam in partem tu accipias mi-
nus laborem) *V. c. N. Scelf.* ut quam
in partem accipias minime laborem :
Fretus conticentia officii mei) *Edd.*
fretus constantia officii mei.

E p. s. t. VIII.
Appio Pulcræ) *Edd.* Appio Pul-
cro Imp.

Et tuis litteris intelligere potui)
Edd. ex litteris tuis i. p.

Cum ad urbem esses) *Edd.* cum ad
urbem esses.

De improborum oratione) *Vid.*
Not.

Nisi vultu & taciturnitate) *Vid.*
Not.

Ne quid dicatur intelligo) *Sic MSS.*
edd. vulgo, nec quid dicatur intel-
ligo.

Meos multos & illustres) *Sic MSS.*
vulgo illustres.

Ad te vere potuisse deferri) *V. c.*
ad te

ad te potuisse deferri.

Multarum civitatum principes ad me derulerunt) *Tert. Palat.* multarum civitatum principes ad me derulerant.

Synnadis pro tribunali) *Al. Syna-*
de p. t.

In ea enim civitate mentio facta est) *sic MSS. edd.* de ea enim civ. m. f.

Me ista vidisse multis accidere) *Peck.* me vidisse ista multis accidere.

Confilium totum videri) *Tert. Palat.* confilium tuum videri.

Si qui suo sumtu) *Edd.* si quis suo sumtu.

Quam si cuius aures) *V. c. N. S.elf.* quam is, cuius aures, al. quam ii.

Me exquisivisse aliquid) *Edd.* me exquisivisse aliquid.

In publico orbis terrarum consilio) *Al. concilio.*

Vt gratias agerent mittebantur) *Palat. prim. & quart. Amstelodam. Grev. secund.* mittebant. *Palat. tert.* mittebam.

Neque cum edixi) *Al. n.* etiam c. e. al. n. & cum.

Ne quis iniussu meo proficisceretur) *MSS.* iniussu meo, alii, iniussu meo.

Persequi non possent) *Vnus Guilielmii.* prosequi.

Nam id est maxime in tuis litteris irridendum) *Si. MSS. edd.* ridendum.

Principes civitatum a me postulassent) *Sic MSS. prim. Grevii, sed Amstelodam. Metel. Grev. sec. Palat. quatuor, inter quos primus, nisi quod principes civitatum mane postulassent.*

Ne in venditionem tributorum) *Lamb.* ne in indictionem tributorum.

Non potui in illo sumtu noo necessario negligens esse) *Vidior.* non potui illo sumtu non necessario negligens esse.

Si autem hoc genere delectaris) *Edd.* si autem eo genere delectaris.

Detrahere de tua fama) *Edd.* de tua fama detrahere.

Non ad generum tuum Lentulum, neque ad libertum tuum Brundisium) *MSS.* non ad generum tuum libertum Brundisium, alii, non ad generum tuum Lentulum, oque ad libertum Brun-

disium, *Palat. secund.* non ad Gneum tuum Lentulum.

Quem in locum me venire velles) *Tert. Palat.* quem in locum me venire nolles.

Cum me Laodiceam venire voluisset) *Peck. cod.* cum Laodiceam me venire voluisset.

Synnadis) *MSS.* plerique omnes Synnade.

Sin autem alii tecum loquuntur) *Edd.* sin alii tecum loquuntur.

Quod si qui me astutiores fingit) *MSS. Grev. & Amstelod.* si quis m. a. f. *Vid. Not.*

Quid potest esse callidius) *Lamb.* quid potest esse incallidius. *MSS.* quid potest esse calidius.

Vtu venturum non arbitrarer) *Palat. sec.* utum venturum noo arbitrarer. *Vid. Not.*

Nunc committere) *Prim. & tert. Palat. Grev. duo, Amstelodam. Mentel. ediz. Grbb.* nunc committerem.

Si aut legatorum tuorum cuiquam) *Sic MS. Vatic. & edd. Vidior. Alant. Lambin. Grbb. MSS.* si aut legatorum tuorum quippiam, aut quippiam, deis pro maledicatur, *MSS.* maledicit. *Grevii tamen primus & Vatic.* maledicatur.

Aut in plures) *Sic MSS. duo Palat. Grut. Medic. Vatic. edd. vulgata, aut impurius.*

Vt ego sentio) *Peck. cod.* ut sentio.

Lacessivi numquam) *Peck. cod.* non lacessivi umquam. *Grevii prim.* lacessivi umquam.

Sin autem quem mea instituta in provincia non delectant) *Edd.* sin autem quemquam mea instituta in provincia non delectant.

Nostra si angustior, etsi de tua prolixa) *Sic MSS. vulg.* nostra si angustior erit, etsi de tua prolixa.

De tua prolixa beneficiaque natura limavit aliquid) *MSS. optimi & plurimi, limitabit. Medicus & Grevii primus limavitabit, al. elimabit, edd.* elimavit, alie delimavit.

Quibus alii monentur, iidem ego movear) *Vnus liber Guilielm.* quibus alii monentur, iidem ego moncar.

Tibi omnia mea mandata curae fore) *Duo MSS.* omnia mea mandata tibi curae fore.

Ne quid mihi negotii aut oneris)
MS. ne quid mihi negotii aut hono-
 ris.

Qua mihi nihil potest esse inimi-
 cius) *Poll. quatuor* , *Gruteri* , *aliqui*
libri inimicitius .

In agro Mopliuestia) *Vid. Not.*

Neque domum unquam ad me lit-
 teras mittam) *MS.* & *ed.* neque
 domum unquam ad meos litteras mit-
 tam . *Vid. Not.* una libe , litteram .

E r s t r. IX.

Tibi tuam pristinam urbanitatem
 reddidit) *Pr.k.* tuam tibi pristinam
 urb. red. *Palst. prim.* tibi t. p. volun-
 tatem reddidit .

Vnas de legatis prohibitis a me pro-
 ficisci) *MS.* unus de legatis prohibi-
 tis a me .

De Appianorum ædificatione impedi-
 dit) *MS.* *Grav. prim.* & *Amstelo-*
dam. & *Motel.* de Appiorum ædifica-
 tione impedita . *Struvch. Gruter. Grav.*
secundos , *ed.* de Apameorum æd. imp.
al. de Apameanorum ædific. imp.

Conscientia mea constantis erga te
 voluntatis) *Quatuor MS.* conscientia
 mea c. e. t. v. *al.* conscientia mea .
 Cognitione te ex iis) *Grut.* cognos-
 cere te ex iis . *Grav. prim.* cognosce
 te ex iis .

Qua in te absentem fide) *MS.*
nonnulli , qua in te absente fide . *Grav.*
prim. quam te absente fide .

Me æstimare putas) *MS.* duo ,
 me existimare putas .

Si quid inciderit) *MS.* & si q. i.
al. si quid acciderit .

Et si vix fieri possit) *Grav. prim.*
 at si vix fieri possit .

Te parem mihi gratiam relaturum)
Gruter. cod. petenni mihi gratia re-
 laturum .

Ego et si ipse ita iudicabam)
Pr.k. cod. ego et si ipse ita videbam .
Palst. tert. & *Grut.* ego et si ipse iu-
 dicabam .

Longi subsellii) *Gruter.* longi sub-
 sellii .

Si me diligis , si a me diligi vis)
Pr.k. si me diligis , & si a me diligi
 vis .

Ei velim reliquum quod est pro-
 missi) *Pr.k.* etiam velim reliquum
 quod est promissi .

Cum ipsam cognitionem juris au-
 gurii) *Pr.k.* cum ipsam cogitatio-

nem juris augurii , *al.* c. i. c. j. au-
 guralis ,

Quod autem a me tale quiddam
 desideras) *Pr.k.* quod autem a me
 tale quid desideras .

Quoniam te remunerer potissimum
 genere) *Pr.k.* & *Palst. sec.* quoniam
 te potissimum remunerer genere .

Vt negligens scribendo fuisse vi-
 deat) *St. Vid. ed.* & *MS.* *vulgate* ,
ed. ut negligens in scrib. f. v.

Sed etiam ingrati animi crimen)
MS. sed ingrati etiam animi crimen .

Verum hæc videbimus) *MS.* verum
 hoc videbimus t. *al.* verum hæc pro-
 videbimus .

In quo cum difficultas navigan-
 ti sit odiosa) *Pr.k.* in quo cum navi-
 gan- ti difficultas sit odiosa .

Tum ipsum discessum senatus inci-
 disse meas litteras) *Sic MS.* *alii* ,
 t. in ipsum d. i. litteras meas .

Sed id feci adductus) *MS.* id fe-
 ci adductus .

Vt appellatus imperator sim) *Al.*
 ut imperator appellatus sim .

E r s t r. X.

Cum est ad nos allatum) *Palst.*
sec. cum est nobis allatum .

Hoc invidorum consilio esse tibi e-
 reptum) *Pal. sec.* hæc invidorum con-
 silio tibi ereptum videbam .

Ego enim plane video fore) *Pr.k.*
 ego enim video plane fore .

Nervis , opibus , sapientia tua)
MS. *Palst.* venis , opibus , sapientia
 tua , *al.* nervis opus f. r. *al.* n. o. sa-
 pientiaque tua . *Vid. Not.*

Constitans omnes Deos) *MS.* *non-*
nulli , obstitans om. D. *al.* testans o.
 Deos .

Pro salute) *Pr.k.* pro salute tua .

Cari hominis) *Al.* clari . *Vid. Not.*

Perbreves mihi a te litteras dedit)
Al. perbreves a te litteras dedit .

Nollem accidisset tempus) *MS.*
 vellem accidisset tempus .

Quanti te) *Al.* quanti ego te .

Sed quoniam accidit) *MS.* sed quan-
 do accidet , *al.* quā accidet , *al.* qñ
 accidet .

Si quid a me præmissum erit)
Al. fuerit .

Pontinius) *MS.* Pomtious , *alii* ,
 & plures quidem *MS.* Pomitinus .

Benevolentiamque quam debet) *V.*
 a. benevolentiaque q. d. v. s. N.
Scalf.

Scelf. benevolentiamque immortalem.

A me invitissimo decessisset) *Sic MSS.* & inter eos *Amstelod.* al. a me invitissime decessisset. *Græv. prim.* a me dicebisset, *sed in margine correctum*, decessisset, *v. c. N. Scelf.* a me tam iniquissime decessisset.

Vt vidit interesse tua) *Al. u. v.* tua interesse, *v. c. N. Scelf.* tua ut vidit interesse.

Conscendens jam navem) *Nonnulli tæterres eod.* conscensa jam nave.

Talia te cune studia videsam habiturum) *Al.* talia cune te st. *v. h.*

Quin tibi amplitudo ista sollicitudo, futura sit) *Al.* quin tibi amplitudini t. *f. f. G. Vid. Not.*

Si vero efficias ut censores creentur) *Edd.* si vero effeceris ut censor crearis, *vid. Not.*

Quæ de hominum atque ordinum omnium erga te studiis) *Palat. q. d. h. a. fortuna o. e. t. st.*

Ea tribui) *Al.* ea tribui video. *Vid. Not.*

Tum vero remanere etiam nunc) *Edd.* tum vero etiamnum remanere.

Prope omnium consensu) *MS.* prope omnium sensu.

Erga sortes & industrios viros) *MSS. nonnulli*, erga sortes & industrios viros, *Vid. Not.*

Quæ mihi ipsi una semper tributa merces est) *MSS. aliquos*, quæ mihi ipsi una est semper merces tributa. *Græv. prim.* quæ mihi una e. f. m. t. *Sworch.* quæ mihi ipsa una e. f. m. t.

Tantam temeritatem fuisse in eo adolescente) *MSS. duo*, tantam temeritatem fuisse adolescenti. *Amstelod.* tantam temeritatem fuisse in eo adolescenti.

Multa scripta sunt abs te) *MSS. tres*, multa scripta abs te.

Ego autem citius ab eo) *Edd.* ego autem citius ab eo.

Qui tuas inimicitias suscepisset) *MS. q. t. i.* sumplisset.

Neque enim de meo erga te studio) *V. c.* nec enim de meo e. t. st.

Neque id est obscurum) *Præf.* neque enim id est obscurum.

Vbi enim ego) *MS.* ubi ego enim. Si clams, magis aperte inimicus essem. *MSS.* sic jam magis ap. inimicus essem.

Quod si essem ea perfidia) *Omnis*

MSS. quos *Græbardus* vidit, & *præf. eod.* quod si essem ex perfidia, *sc. & Amstelod. & Mentel. Grævii vero primus*, quod si essem ea perfidia.

In nos hæc conferunt) *Palat. quart.* in nos hoc conferunt.

Ad me adire quosdam memini, qui dicerent) *MSS.* ad me adire quosdam memini, nimirum ex *Epiceto*, qui dicerent. *Vid. Not.*

Quantum quæque voluit legatis tuis datum induxit) *Sic MSS. & Vid. ed. sed. Pal. prim. & Præf.* quantum quæque voluit legatis tuis datum induxit. *Palat. quart.* quantum quæque voluit legatis tuis, mandatum induxit. *Amstelod.* quantum quæque voluit legatis tuis dandum induxit. *Græv. prim.* quantumcumque voluit legatis datum induxit.

Ni, ut supra scripsi) *Edd.* nisi, ut supra scripsi.

Hoc tuo tempore) *Al. b.* toto t.

Cui me a pueritia dedi) *MSS.* nonnulli, cui me a pueritia dedit.

Astutum & occultum juvat fingere) *MS. Medic. Victoriana & Græbard. eod.* astutum & occultum lubet fingere, *al. a. & o.* libet fingere. *Palat. quart.* occultum ut juvat libet fingere, *al.* juvat. *Vid. Not.*

Quod ad indicandum odium aperitissimum sit) *Duo Palat. & Græter.* quod ad indurandum od. ap. f.

Ad nocendum levissimum) *V. c.* quod ad nocendum levissimum.

Inimicum mihi fuisse cognovisse) *Edd.* inimicum mihi fuisse cognovissem, *duo Pal. i. m. f.* cognoscerem.

Cam te Puteolis prosequeret) *Præf. MS.* cum te prosequeret Puteolis.

Diligentia mea vicerim) *MSS.* diligentia mea vincerem.

Quod si est maxime astuti) *MS. Græv.* quod si id maxime astuti.

Omnia ad suam utilitatem referre) *V. c.* omnia ad utilitatem suam referre.

Quam hominis nobilissimi) *V. c.* quam nobilissimi hominis. *Præf. MS. & ed. prim.* cum hominis nobilissimi. Quæ tamen ego omnia) Tamen non habent quinque libri veteres.

Quid? illa vincula, quibus quidem) *MS. Præf.* quot illa vincula, q. q.

Quis unquam tanti quemquam fecit) *MS.* quis unquam quemquam tanti fecit.

H h q So-

Socerum filiz tuæ) *MS.* socerum tuæ filiz.

Mihi per illum restitutum puto) *MS.* mihi per illum restituta puto.

Si illa amoris atque officii signa) *Sic Voss.* Palat. *vers.* *Grav.* *prim.* *Mentel.* alii tamen, si ulla amoris atque officii signa, *sic Amstelad.* & *edd.*

Quibus ille me rebus non ornatissimum voluit) *Vid. Not.* In nonnullis libris deest rebus.

Tulit contentionem meam) *Tert.* Palat. talis intentionem meam.

Adversanti interdum actionibus suis) *Sic MSS.* & *Victor.* *ed.* *Gruter.* *MS.* adversante, *vulgo edd.* adversantem.

Ne quæ me illius temporis invidia) *Sic Voss.* & *MSS.* *vulg.* ne quæ m. i. t. i.

Cum armis denique texit suis) *Palat.* *tert.* c. a. d. detexit suis.

Huius igitur filius) *Grut.* *sec.* huiusmodi igitur filius.

Quamque iucundus intelligam) *Quatuor Pal.* & *Grut.* quamque iucundus intelligebam.

Cum præsertim eas ad me is litteras miserit) *MSS.* cum præsertim ad me eas is litteras miserit, *Quart.* *Pal.* cum præsertim ad me is litter. nisi, *secund.* cum p. eas de me is l. m.

Placeret tamen) *Duo Pall.* placeret tamen.

Nunc ea quæ a me profecta) *Sic Victor.* *ed.* *Vat.* *quart.* *Pal.* *Amstelad.* *ol.* n. e. q. a me profecta, quæque instituta sunt, *al.* profecta, quæque constituta. *Grav.* *pr.* nunc ea quæ ante profecta quoque instit. sunt.

E p i s t. XI.

A te epistolæ dux) *Præf.* *MS.* epistolæ a te dux.

Q. Servilius Tarsus) *Deest Q.* in nonnullis *MSS.*

Permultum ante certior factus eram) *MSS.* *quatuor.* permultum antea c. f. e.

Non quo quisquam aliter putasset) *Al.* *edd.* non quod quisquam aliter putasset.

Lætiora fecerunt mihi tuæ litteræ) *MSS.* *duo.* lætiora fecerunt mihi litteræ mæ.

Videbar tibi gratulari) *Edd.* tibi videbar gratulari.

Industria virtutis tribuantur) *MSS.* h. v. attribuantur.

Quia mihi ipse assentor) *Edd.* *al.* quia ipse mihi assentor, *MSS.* *multi.* assentior.

Mihi quoque ipsi tribui puto) *MSS.* mihi quoque ipsi tributum puto.

An de majestate ? ad rem nihil) *Al.* an majestatem ad se nihil.

Alteram auxisti) *Sic Grav.* *prim.* & *Pall.* *sed Amstelad.* & *Stewech.* *MSS.* *Voss.* *Grut.* *edd.* alterum auxisti.

(Ut Sulla voluit) ne impune in quemvis declamare liceret) *Pr. Palat.* *dos Grav.* *Amstelad.* & *Mentel.* h. ut ulla voluit, ne is quemvis impune declamari liceret ; nisi quod in uno *ss* pro sic, si, & pro is, in. *Vid. Not.*

Qui enim facta aut non facta largitio ignorari potest) *Amstelad.* quod enim facta, nec non facta largitio ignorari potest. *Rob.* *Stroph.* *ed.* qu. enim facta, nec ne facta largitio sit.

Tuorum autem honorum cursus cui suspectus unquam fuit ?) *Stewech.* *MS.* t. a. h. e. cui suspectus u. f.

Tales tutores) *MSS.* talis tutores. Tum alterius omnium sæculorum) *Sic MSS.* *edd.* tum maxime alterius omnium sæculorum.

De mercenariis) *MSS.* mercennariis.

Nisi jam factum aliquid est per Flaccum) *Al.* nisi jam aliquid factum est p. F.

Valde mihi est grata) *Al.* valde est mihi grata.

Pericula leviora) *MS.* pericula eniora.

Omnes vires civitatis) *MS.* omnes viros civit.

Ad Pompeii ductum applicaverant) *MS.* ad Pompeii ductum ap. alias, ad Pompeii ductum applicavere.

Per te notum esse voluisti) *Omnes Palat.* *Grut.* *Stewech.* *Amstelad.* *Mentel.* *Grav.* *sec.* *ed.* *prim.* per te notum esse voluisti, *sed Grav.* *primus rebe.* per te notum esse voluisti.

Nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris, orationes) *Al.* nunc tamen pro auguralibus libris, ut ipse polliceris, orationes.

Cui mandata ad me dedisti) *Sic MSS.* & *Victor.* ac princ. *ed.* *al.* cui m. a. m. dederas.

Sed si ex litteræ) *Al.* sed si hæ litteræ, *Vid. Not.*

Libet

Libet enim mihi jocari) *Al.* libet mihi jocari, *al.* libet enim jocari.

Si iam es censor) *Al.* si jam censor es.

EPIST. XII.

Gratulabor tibi prius) *MSS.* duo, gratulor tibi prius. *Grav. prim.* gratulor tibi primum.

Ita enim rerum ordo postulat) *Seneca.* enim ita rerum ordo postulat.

Absolutum esse te) *Edd.* absolutum te esse.

Quo vir clarior) *Peck.* quo vir iudustrior. *Grut.* quo clarior, quo fortior amicus es.

Abconditam malevolentiam) *Semper scribunt veteres libri*, malivolentiam ut benevolentiam.

Non horum hominum atque morum negotium) *Peck.* non h. h. a. m. negotium fuit, v. c. *Scelf.* n. h. h. a. negotium est.

Sulcipe paulisper meas partes) *Peck.* s. p. m. partis.

Et eam te esse finge) *Pal. prim.* etenim te esse finge.

Qui sum ego) *Grav. prim.* quis sum ego, *al.* qui ego sum.

Prosperare evenire) *Pal. prim.* per sepe eveire.

Quæ me insciente facta) *Pal. prim.* quæ insciente facta, v. c. *N. Scelf.* quæ mihi insciente me facta sunt.

Ut agerentur eo tempore) *V. c. Scelf.* illo ut agerentur tempore.

Spero omnino cum aliqua felicitate & opto) *V. c. S.* spero omnino vim aliqua felicitate omnia, & opto.

Tua sapientia & humanitas) *Grut.* tua patientia & humanitas.

Neque enim tristius dicere quidquam debeo ea de re) *Palat. tert.* n. e. t. d. q. debes, *al.* debeo eam in rem.

Ominibus optimis prosequeris) *Tres Pall.* omnibus optimis prosequeris.

Neque nō me tamen mordet ali-

quid) *V. c. Scelf.* neque non tamen me mordet al.

In quo unum vereor) *Seneca.* in quo unum non vereor, *al.* in quo unum modo vereor.

Ea quæ gesta sunt) *Grav. prim.* *Palat. sec.* *Vid.* *al.* ea quæ gesta sunt.

Ab aliis esse gesta) *Edd.* ab illis esse. *Vid. Not.*

Vides sudare me, jamdudum) *MSS.* plurimi, vides sudare me, *idem error est in Propert. MSS.*

Et te non offendam) *Al.* ut te. o. o.

Sic habero tamen) *Vid. Not.*

Decedenti mihi, & jam imperio) *Id. desit in Peck. al.* ea dec. mihi, imp.

Etenim videbatur esse commotus) *Peck.* etenim esse videbatur commotus.

Nihilo sum factus) *Tert. Grut.* in nihilo som factus.

Diligentior ad declarandam benevolentiam multo) *Edd.* diligentior quidem ad d. b. m.

Sic assiditas novam curam mihi affert) *Edd.* sic assiditas nova curam m. a.

EPIST. XIII.

Nullum onus officii cuiquam reliquum fecisse) *Al.* nullum munus officii cuiquam r. f.

Propter quæ hæc laborantur) *Edd.* elaborantur.

Quanti ego omnes tuos facio, uti tu meos facere posses) *Sis MSS. edd. & nonnulli MSS.* ut, quanti ego omnes tuos facio, tanti tu meos facere posses.

Gravii prim. ut, quanti ego o. t. f. uti. t. m. f. p. *Amsted.* ut quoti ego o. t. f. tanti t. m. f. possis.

Sed hoc oihil ad te) *Peck.* sed ad te nihil.

Censorem jam te esse sperabam) *Peck.* Centorem te jam esse.

Eo brevior est hæc epistola) *V. c.* eo brevior est hæc epistola mea. *Peck.* eo brevior est epistola.

LIBER QVARTVS

EPISTOLA I.

Aius Trebati) *Grav. prim.* cum Trebati.

Ad me scripsit te ex se quæsisse) *Peck. & prim. ed.* ad me scripsit te

exquisisse.

Molestæque te ferre) *Lamb.* molestæque ferre.

Aliquid opis occidenti reipublice) *in quæ.*

inquiet. *Pal.* vst ad marginem, aliquid opis euenti reip.

Cognoram enim jam absens) *MSS.* cognoram jam enim absens.

Multo ante providentem) *Prim. Pal.* multo jam providentem. *Al.* praevidentem.

Idem ipse sentirem) *Præf. tert.* ipse idem sentirem.

Rudis esse videbar) *MSS.* rudis et si videbar. *Græhard. ed.* rudis (et si videbar) in causa.

Nunc, quoniam nihil jam videbimur posse opitulari reipublicæ) *Fidd.* nunc quoniam nihil videmur posse opitulari reip. *MSS.* n. q. n. v. opitulari reip. posse. *alii*, opitulati posse. reip.

Nemo est omnium) *MSS.* duo, nemo est hominum.

Præcepta te fugiunt) *Quinque Fall.* & *Græ. Amstelodam. Mentel.* præcepta fugiunt. *Male.* *Grævii* vera primus æquus cum editis, præcepta te fugiunt. Vt te imitaret) *Malin MSS.* ut te invitarem.

Me cum rogaret) *Al.* cum me rogaret. *Al.* cum me rogasses.

Res videas, quo modo se habeat) *Vid. Not.*

Non modo quid sperem ; sed vix jam quid audam optare) *Al.* n. m. quod sperem, s. v. j. quod a. o.

Cujus jam etiam nomen) *MSS.* cuius etiam jam nomen. *Al.* cuius jam nomen etiam invis. *Al.* cuius & jam nomen inv.

Trebatique mandavi) *Al.* Trebatio mandavi.

Vt si quid tu eum velles ad me mittere) *Pal. quart.* ut si quid tu eum velles ad me mittere rectum. *Al.* mandavi, si quid tu e. vell. ad me m. *Al.* mandavi, si quidem.

Si quem tuorum fidelium voles) *Duo MSS.* si quem voles fidelium tuorum.

Ego tantum tibi tribuo) *Al.* ego tibi tantum tribuo.

Quantum mihi fortasse arrego) *MSS.* tantum mihi fortasse arrego.

Quidquid nos communi sententia statuerimus) *Al.* quidquid nos de communi sententia.

E P I S T. II.

A. D. III. Kal. Maias) *MSS.* A. D.

XVI. Kal. Maias. *Alii*, A. D. XIII. Kal. Maias.

Cum abs te mandata haberet) *MSS.* cum abs te mandatum haberet.

Postquam litteras tuas legi) *Præf.* postquam tuas litteras legi.

Quod etiam mecum — egerunt) *al.* qui etiam.

Nisi quod rectum honestumque sit) *MSS.* nonnulli, sed recentiores, nisi quod rectum honestissimumque sit.

Cum optime sentiremus) *Al.* Cum idem sentiremus.

Qua cum ipsi Cæsari nihil esset utilius) *Vid. Not.*

Res deducta sit vides) *V. c. N. Scelf.* res deducta sit, optime vides.

Qui exitus futurus sit) *MSS.* qui exitus futurus.

Ergo aut probare oportet ea quæ sunt) *MSS.* duo, ergo aut probare oportet quæ sunt. *Al.* te ergo aut probare oportet e. q. f. *Amstelodam.* si te rogo aut probare op. e. q. f. *V. c. Scelf.* sic ergo aut prob. o. e. q. f.

Quorum altera) *Sic meliora & vetustiora libri, nonnulli tamen MSS.* quarum altera.

Restat ut discendum putem) *MSS.* restat ut discendum putem. *Græv.* prim. restat ut discendum p. in quinque veris libris non habetur verbum putem.

Nihil enim constitui potest) *V. c.* nihil enim constitui potest. *V. c. Scelf.* nihil enim construere potes, quo non incurras i. m. a. d.

Quod non incurrat) *Græv. prim.* quod incurrat.

In magnam aliquam difficultatem) *Pal. tert.* in magnam difficultatem aliquam.

Tu, si videbitur, ita censeo facias) *Tert. Palat.* tu videtur. *V. c. N. Scelf.* tu, si videtur, ita sentio, facias.

Si habes jam statutum) *Vid. Not.* Mentel. tu si habes jam statutum.

Consilium tuum cum meo) *Al.* consilium meum cum tuo.

Superfedeas hoc labore itineris) *Al.* superfedeas labore itineris. *Al.* superfedeas tu lab. it.

E P I S T. III.

Prospectui tempestatem futuram) *Palat. quart.* præfati tempestatem futuram.

Est enim abfui magnam partem) *MSS.* est enim abfui magnam partem .
Al. abfui per magnam partem .

In hoc peflifero bello cavendo , & pradicando) *Pal. quart.* in h. p. b. c. & pradicando .

Vt & illa timerent , quæ meminiflent) *V. c.* ut & illa timerent , quæ immerent .

Et fcirent eum superiores) *Quinque codd.* vtt. & fcirent , eum superiores .

Nullo tali exemplo) *MSS.* nulli tali exemplo .

Et aliquid addunt) *MSS.* fed aliquid addunt .

Adco multa addunt , & afferunt de fuo) *Pal. fec.* offerunt . *Varic.* multa addunt ut afferant de fuo . *Al.* add. multum a. & off. de f.

In tantis tenebris & quafi parietinis reip.) *Al.* perdivitiis . *Al.* perpetinis . *Vid. Not.*

Vix confolabilis dolor) *Palat.* res confolabilis dolor .

Ad levandas moleftias) *Græc.* ad levandas muc'as .

A multis & magnis moleftiis abes) *Al.* a multis & m. m. a.

Mihi videris meliore efle conditione) *Al.* melioris conditionis .

Iis de rebus , quibus levare poffent) *MSS.* de iis rebus , quibus levare poffent .

Nec minima folatia) *MSS.* neque m. f.

Vt quidem ego sentio multo maxima) *ſic MSS.* optimi & plurimi . *Alii* vero nonnulli & *edd.* & ut quidem ego sentio multo maxima . *Græc. prim.* aut quidem ego sentio multo maxima . *Perk.* & ut equidem sentio .

Quæ ego experiens quotidie) *Al.* quæ ego ipſe experiens quotidie .

Aliud nihil in quo acquieſcamus) *Duo MSS.* aliquid nihil in quo acquieſcamus .

Tali vel ſcientia vel natura præditum) *MSS.* tres , tali vel ſcientia vel ſapientia præditum .

Vt ad eas te referas attes) *Al.* attes .

Neque in foro viderem) *Al.* viderim .

Inprimisque hac , in qua ego me ſcripiſi acquieſcere) *Al.* & inprimis in hac , in qua me ego ſcripiſi .

A me vero ſic diligitur) *Perk.* a me vero ita diligitur .

Cum me colat & obſervet) *ſic MSS.* editi vulgo , quod me colat & obſervet .

E P I T O . IV.

Quatenus aut negligentia , aut improbate) *MSS.* quatinus aut n. a. i. Illam partem acenſationis) *Illam deſt in not. Pal.*

Nec noſco , nec probo) *Al.* nec agnoſco , nec probo . *Vid. Not. in quibusdam libris depicitur* , agnoſco , & noſco .

Epantatoſas enim non eſt neceſſe) *MSS. Græc. prim.* EPANITH enim non eſt neceſſe .

Sed tamen idem (nec hoc *epantatoſas*)) *MSS. t. Græc.* ſed tamen idem nec hoc *epantatoſas* . *Mentel.* ſed tamen idem nec hoc expiat homo , nec . Id tibi nullo modo aſſentior) *Græc. prim.* id tibi nullo adientior modum .

Ita percuſſa & proſtrata) *Palat. duo* , ita præcluſa & proſtrata . *Græc. prim.* ita percuſſa & proſtrata .

Quod tu quid doleat ſcribere audeſ) *Al.* quod tu quid doleas ſcribere audeſ . *Vid. Not. Al.* audeas .

Nos ne id quidem tuto poſſumus) *MSS.* nos ne id quidem tuto poſſumus . Vno te vicimus) *Q. v. codd.* uno te vincimus .

Sic ſac exiſtimes) *MSS.* ſic ſas exiſtimes .

Captum eſt de jure publico) *Duo v. c.* captum ſit de j. p.

Ne hominis quidem cauſa negaturum) *MSS.* nonnulli ne omnis quidem cauſa . *Vid. Not.*

Cunctus conſurgeret) *Tres MSS.* cunctus ſenatus conſurgeret .

Cæſari gratias egiffent) *Al.* gratias Cæſari egiffent .

Meque metuo) *MSS.* neque metuo .

Quod erat unum ſolatium) *ſic MSS. edd.* quod erat unicum ſolatium .

Quoniam effugi ejus offenſionem) *Al.* quando effugi ejus off.

Tamen ita hoc ſtudium) *A. v. c.* *abſt. particula ita .*

Vt ſi Romæ ſis , nihil præter tuos deſectare poſſit) *ſic MSS.* plurimi & antiquiſſimi ; editi vero , ut ſi Romæ ſis , te nihil præter tuos deſectare poſſit .

Si alterutrum neceſſe ſit) *MSS. V. c.*

sic. *Vid.* & *Gebhard*, *edd.* si alterum utrum necesse sit.

E. 1. s. v. V.

Sane quam pro eo ac debui) *MS.* sane pro eo ac debui.

Communemque eam calamitatem existimavi) *MS.* communemque calamitatem eam exist.

Coramque meum dolorem tibi declarassem) *MS.* coramque declarassem dolorem tibi meum.

Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est) *MS.* etsi genus hoc consolationis miserrimum atque acerbum est. *Vid. Not.*

Per quos ea fieri debet) *Sic Grav. prim.* alique. *Vid. Not.* *Amstelod.* *Meat.* alique complures, per quos ea fieri debent. *Al.* per quos id f. debet. Id conari possunt) *Edd.* id conari queunt.

Vti magis ipsi) *Edd.* ut magis ipsi. In mentem mihi venerunt) *Al.* in m. vener. mihi.

Quod tanto opere te commoveat) *Sic Grav. prim.* *Vat.* *Vid.* *ed.* alii *codd.* & *edd.* quod tantopere te commoveat.

Cogita quemadmodum adhuc fortuna) *V. c. c. q.* fortuna adhuc.

Aut qui non illis rebus) *Al.* aut quid non illis rebus.

Callere jam debet) *Al.* jam callere debet.

Omnia minoris existimare) *Sic MS.* quatuor. *Valgo impressi*, om. m. existimare.

An illius vicem, credo, doleam) *MS. Grav. prim.* an illius vicem doles. *Al.* a. i. v. cedo d. *Vid. Not.*

Quoties in eam cogitationem necesse est te tu veneris) *Al.* q. i. e. c. n. est ut tu veneris.

Et nos saepe incidimus) *Al.* emittunt &.

Statem gereret) *Ed.* ageret. *Vid. Not.*

Ex hac juventute generum diligere) *Sic MS.* *edd.* diligere. *Grav. cod.* eligere. *Ven.* delegere.

Liberos tuto committere putares. An ut ea liberos) *MS. Grav. prim.* liberos tuto committere putares ut ante filios liberos.

Ea liberos ex se se pareret) *MS.* nonnulli, pararet. *Al.* ea liberos ex se se p.

Quos cum florescentes videret) *Grav. sec.* quos cum florescentis videret. Rem per se tenere possent) *Al.* rem pro se t. p.

Honores ordinatim petitori essent in rep.) *Iamb. & al.* honores ordinatim in rep. petitori essent.

In amicorum negotiis libertate sua uti) *Edd.* in a. n. l. f. uterentur. *Amstelod.* in a. n. liberalitate sua uti.

Quod non prius quam datum est, ademptum sit) *Edd.* non habent est.

Malum nisi hoc pejus sit) *Malum non habent nonnulli veteres libri.*

Tibi dolorem minuire possit) *MS.* possit.

Megaram versus navigarem) *Palat. duo*, Megaron versus n. *Tres al. Pall. & Grav. Struv.* *Grav. prim.* *Amstelod.* Megarem.

Ante Megara) *Tres Pall. Grav. Struv. Grav. prim.* *Amstelod.* ante Megare.

Dextra Piræus) *Palat. sept.* Piræus. *Pall. duo & Struv.* h. Pyrus: unde *Guislielm.* Pylus ex conjectura.

Nunc prostrata & diruta ante oculos jacent) *MS.* n. p. & dirupta a. o. i.

Item nos homunculi indignamur) *Septem MS.* & *edit. prima Veneta*, ea nos homunculi indignamur. *Palat. tam.* & *Gravii primas*, nec non *Vid. edit.* item n. h. i. *Medic.* hcm nos homunculi indignamur.

Cum quo loco tot oppidum cada-vera proiecta jaceant) *MS.* jacent. *Grav. prim.* jacerent.

Tot viri clarissimi) *Pal. fr. & Grav. prim.* tot viri carissimi.

Tanta diminutio facta est) *Al.* diminutio.

Si jactura facta est) *Al.* si jactura facta sit.

Tanto opere commoveris) *Al.* tantopere commoveris.

Si hoc tempore non diem suum obisset) *Al.* si hoc tempore non diem suum obisset.

Etiam ut ab hisce rebus animum ad cogitationem tuam avoca) *MS.* etiam ab hisce tu rebus animum ad cogitationem avoca. *Vid. Not.*

Illam, quam diu ei opus fuerit, vixisse) *MS.* illam quam diu fuerit opus ei, vixisse. *Edd.* fueras pro fuerit, quod omnes *MS.* pro se ferunt.

Quid est quod tu, aut illa) *MS.* non-

nemulli, quid quod tu aut illa.

Queri possitis) *Duo Pall. Grav. queri possis.*

Qui aliis confueris praeipere) *Sic MSS. edd. qui aliis conluveris praeipere.*

Neque imitare malos medicos) *Sic Vatic. Medic. Grav. prim. vulgat. neque imitari malos medicos.*

Tenere se medicinx scientiam) *Al. se tenere medicinx scientiam.*

Ipsi se curare non possunt) *MSS. possent.*

Ea tute tibi subijce) *Al. omittunt ea. Vid. Not.*

Atque apud animum propone) *Pal. fce. atque animum propone.*

Mimiat atque molliat) *MSS. minuat ac molliat.*

Ac non ei rei sapientia tua occurrere) *MSS. ac non ei sapientia tua occurrere.*

Quod si qui etiam inferis sensus est) *Sic Vatic. & Grav. prim. al. quod si quis et. i. f. est.*

Qui illius in te amor fuit) *Al. qui illius amor in te fuit.*

Pietasque in omnes suos) *MS. pietas in o. f.*

Ac familiaribus) *Al. & familiatibus.*

Si qua in re opus sit) *MS. & qua in re opus est.*

Finem faciam scribendi) *MSS. finem scribendi faciam.*

Laudem apisci) *Sic Med. Vatic. Pal. codd. Vist. & Græh. edd. Gravii, Amstelodam. Mentel. & plures alii codd. adipisci. Vid. Not. Man.*

Quod ad me attinet) *Pal. fce. quod ad meinet attinet.*

Cum te tranquillore animo esse cognovero) *Spruwach. MS. cum te tranquillorem esse animo cognoro, pro cognovero est & in aliis locis.*

De iis rebus) *MSS. de his rebus.*

Quemadmodumque se provincia habet) *V. s. N. Scelf. quemadmodum quoque f. p. h.*

E P I C R. VI.

Quod litteris lectis) *Sic Vatic. Grav. prim. ac tres alii codd. nec non edd. Vist. Græh. vulgati codd. & edd. litteris tuis lectis.*

Aliquantum adqueivi) *Sic MSS. vulgo aliquantulum acq.*

Et quam suavi talem erga me ani-

um) *Et desiderare in MS.*

Cujus officia jucundiora scilicet saepe mihi fuerint) *Vid. Not.*

Non oratio tua solum) *MS. non ratio tua solum.*

Sed etiam auctoritas consolatur) *etiam deest in nonnullis codd.*

Vt tu tali sapientia praeclatus) *MS. ut tali sap. praecl. Al. ut tu tali scient. praecl.*

Qui duo septem diebus) *Sic MSS. & Vist. ac Græh. edd. vulgo duos.*

Vester Gallus) *Sic MSS. & edd. Vist. & Græh. vulgo, noster Gallus.*

Vt eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur) *Al. ut eorum tam, vel eorum tum. Vid. Not.*

Mihi autem amissa ornamentis) *In duobus MSS. deest autem.*

Nihil in foro agere libebat) *Sic MSS. al. licebat.*

Omnes me & industriz meæ fructus) *MS. prim. Grav. omnis tuæ & industriz meæ fructus. Alii etiam MSS. omnis.*

Cum quibusdam esse communia) *Edd. cum quibusdam aliis esse communia.*

Cum frangerem jam ipse me, cogereque illa ferre) *MS. Grav. cum frangerem jamque ipse me cogere illa ferre. Exstat quoque cogereque fuit que in tribus Palatinis.*

Quæ consuevisse videbantur recrudescunt) *MSS. duo Grav. Amstelodam. Mentel. omnes Pall. quæ consuevisse videbantur recrudescunt. Vid. Not.*

Quem a rep. capio) *Stew. MS. quem e rep. capio.*

Major mihi levatio afferri nulla potest) *Vid. Not.*

Qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus) *MS. qua r. n. tradendum f. h. t.*

Vt peripexisse videor) *Sic MSS. edd. ut peripexisse mihi videor.*

Nec a me alieni) *MS. nec mihi alieni.*

Magnæ est tamen deliberationis) *Sic Vist. & Græh. edd. & nonnulli MSS. alii tamen cum edd. tum MSS. inter quos Grav. prim. & Amstelodam. magnæ tamen est delib.*

Illius concessa) *Al. illius consensu.*

Multo ante videris) *Grav. prim. m. a. videres.*

Co-

Consularum magnificentissimæ atque optime gesseris) *Edd.* qui consilium m. a. o. g. *MS. Græv. prim.* consularum magnificentissimæ atque optime gesseris.

Semperque summe diffidere) *MS.* semper summe diffidere. *Vat.* semper summe diffidere.

Simul abjecti certandi cupiditatem) *V. c. N. Scelf.* simul abjecti & certandi iniquitatem.

Extrema non libenter persequi) *MS.* extrema libenter non persequi. *Al.* prolequi. *Vid. Not.*

Hicque te in Africam contulerunt) *Al.* hi te in Africam contulerunt. *Al.* & hi s. i. A. c. *Al.* ut ii, qui in Africam se contul. *MS. Græv. hii*, qui s. in A. c. *Vat.* *Græv.* hicque qui se in Afr. c. *prim. Pal.* iique se in A. e. *Pal.* quia hi qui se in A. e.

Victori se se crediderunt) *MS.* & *edd.* se victos esse crediderunt. *Vid. Not.*

Ad tuas fortunas omnes) *Græv. pr.* & *prim. Pal.* relique, omnis.

Sed tamen si jam ita constituisses) *Al.* sed tamen si jam i. c.

Quiete & libere vivere) *V. c. N. Scelf.* quiete & pacifice vivere.

Ut terrarum orbem complexa sit) *Al.* ut orbem terrarum c. s.

Etiamsi appetenda mors esset) *Pal. prim.* etiamsi appetenda mors esset.

Omnes qui te diligunt) *Strueth.* omnes qui te intelligunt.

Qui tenet rempublicam teneretur) *Al.* qui tenet rempublicam teneretur.

Hic te unius sollicitudines) *V. c. N. Scelf.* hoc te etiam un. toll.

Vnius etiam multæ) *V. c. N. Scelf.* unius multæ etiam.

Nos cura & dolore proximi sumus) *V. c. N. Scelf.* nos cura & labore p. s.

Ius adeundi) *V. c. N. Scelf.* quod ius abundi.

Cum ipsi deprecatione egerimus) *Sic MS. Amstelad. Mente. Græv. aliique. Vulgo* deprecatore.

Mareello non desumus) *Al.* non desumus.

EXPOSITIO VIII.

Maximi animi hominum unumque fortissimum) *Pal. sec.* maximi animi virum, hominem fortissimum *MS.* maximi animi hominem, virumque fortissimum. *Sic & MS. Græv. Vid. Not.*

Ut adim præsto) *Edd.* ut sim præsto; *prim. ed.* ut adim præsto.

Omnia debere tua causâ, quæ possum, sed ea) *MS.* non habens, quæ possum. *Vid. Not.*

Illud tamen vel tu me monuisse) *MS.* illud tamen multum me monuisse.

Tu quodque animam inducas) *Al.* e. q. in animum inducas.

Quæ est domesticâ sede jucundior) *Sic MS. Al.* qui est domesticâ sede jucundior.

Dignitates hominum) *Sic MS. ed.* dignitatem hominum.

Releo ergo ad unum illud) *Ergo deest in antiquo libro.*

Me tuum esse, fore eum tuis) *Sic MS. in edd. desideratur esse. Græv.* fore eum tuis.

Si minus, me certe in omnibus rebus) *Sic MS. edd.* si minus.

EXPOSITIO IX.

Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litteras ad te) *Multi MS. Q. Nancio*, *prim. Græv. Q. Maltro* s. v. c. N. *Scelf. & Menel.* etsi peractis ante diebus dederam nuncio litteras ad te; quidam *libri habent*, etsi perpaucis diebus ante d. Q. M. l. a. t.

Iisdem igitur de rebus) *Græv.* iisdem, etiam de rebus. *Græv. pr.* iisdem ergo de rebus.

Cum idem illud auribus percipias) *Al.* cum illud idem a. p.

Semper sapientis est habitum) *Al.* semper est sapientis habitum.

Quod non multo secus fieret) *MS.* quod multo secus fieret.

Cum omnium nostrum conjunctum esse periculum suo cerneret) *Vid. Not.*

Eum magis communem censemus in victoria) *Al.* eum censemus magis communem in vict.

Incertis rebus) *Sic Vat. Al. MS.* incertis in rebus; *Al.* ceteris in rebus. *Pal. du.* certis in rebus.

Vobis auctoribus) *Al.* nobis auctoribus.

Impotentioresque reddit) *MS.* impotentioresque reddit.

Etiamsi natura tales non sint) *MS.* etsi natura tales non sint.

Etiâ invito) *MS.* & invito.

In minimis tuas res ponere) *Al.* in minimis res tuas ponere.

Non

Non iste supplicem victori) *Vid. Not.*

Vide ne superbi sit) *Al. vide ne sit superbi.*

Et si rep. non possit frui, stultum est nolle privata) *V. c. stulti sit; al. stulti nol.*

Caput est illud) *Al. caput illud est.*

EPIST. X.

Eti nihil erat novi, quod ad te scriberem) *Sic MSS. vulgo, etu nihil novi, quod ad te scriberem, habebam.*

Tarda decessio) *Al. discessio; in MS. primo Grevii discessio, sed emendatum erat manu secunda, decessio.*

Prorsus tibi ignoscerem) *Al. tibi prorsus ignoscerem.*

Idque in omnes partes valeret) *Sic Varie. Videtur, ed. alii. MSS. utque in omnes partes valere. Al. idque in omnes partes valere.*

EPIST. XI.

Plurimum valuisse apud me tuam semper auctoritatem) *Sic MSS. al. plurimum v. a. m. t. f. a. V. Manus.*

Non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret) *V. c. N. Scelf. non solum consilium daret, sed precibus quoque me oneraret.*

Quod ab optimo sit animo) *Sic MSS. al. quod optimo sit animo.*

Hoc mihi multo iucundius est) *Al. hoc multo mihi iucundius est.*

Propinquorum ac necessariorum) *Ac desideratur in v. c.*

In hoc mihi gratulor) *Sic MSS. Vid. Not.*

Re tibi prestabo) *In nonnullis libris deest re.*

EPIST. XII.

SERVIVS SVLPICIVS M. CICERONI S. D.) *Vet. cod. Med. SERVIVS SVLPICIVS CICERONI SALVTEM PLVRIVS VERBIS; sic & Amstelodam. Grevii primus nullam hic habet inscriptionem. Montel. flet pro vulgata.*

Non iucundissimum nuntium me vobis allaturum) *MS. Grev. prim. non iucundissimum me nuntium vobis allaturum; Al. n. n. me tibi all.*

Quoniam casus & natura in nobis dominatur) *MSS. quoniam casus & natura in bonis dominatur; edd. quoniam casus & fortuna in vobis dominatur; al. in bonis.*

Vos certiores facere) *Sic MSS. al. vos certiores ut facerem.*

A. d. x Kal. Iunias) *Al. ad V. Kal. Iun.*

Postero die cum ab eo digressus essem) *Grev. prim. Postero die ab eo digressus cum essem.*

Supra Majas) *Vid. Not.*

In Italiam versus navigaturus erat) *Al. Italiam versus navigaturus erat.*

Circiter hora decima noctis) *Sic MSS. edd. circiter horam decimam noctis.*

P. Postumius) *MSS. Postumius omissio P. Vid. Not.*

A P. Magio Calone) *Al. a Publio Magio Chilone.*

Familiare ej.) *Sic MSS. vulgo familiari.*

Qui huc nuntiaret) *Al. qui hoo nuntiaret.*

Rogaret uti cogerem, medicos) *Cogerem non est in vetustis libris. Vid. Not.*

Mortem afferret) *MSS. offerret.*

Neque tamen id antea cuiquam concesserant) *Al. nec tamen id a. c. c.*

Vti in quo vellemus gymnasio) *Al. ut in quo vellemus gym. MSS. nonnulli, ut quo vellemus gym.*

Gymnasio eum sepeliremus) *MSS. eum gymnasio sepeliremus.*

Postea quoque curavimus) *Al. postea quoque curavimus.*

Vt iidem Athenienses) *MSS. duo, ut eidem Ath.*

Monumentum ei matmoream) *Ei deest in duobus libris.*

Vale . D. Pr. Kal. Iun. Athenis) *Sic MSS. editiones vulgate, Vale. Datz pridie Kal. Iun. Ath. in multis veteribus abest, datz pridie; in aliis, 11. Kal. Iun. Grevii primus, Obiit prid. Kal. Athenis.*

EPIST. XIII.

Certa res nulla) *Sic Palat. prim. & duo alii, ut & Grev. prim. al. ulla.*

Tempus eripuerat) *V. c. N. Scelf. tempus jam eripuerat.*

Ne quid tale scribere possem) *MS. pr. Grev. & al. ne quid tibi tale scribere possem; al. ne quid scribere possem.*

Aut omnino cogitare) *MS. aut animo cogitare.*

Quod polliceretur non erat) *MS. pr. Grev.*

Græc. quid pollicerer non erat.

Pari fortuna abjectus) *Al.* pari fortuna afflictus. *Græc.* abjectus. *Pal.* quint. adjectus.

Nulla me ipsum privatim populit insignis injuria) *MS.* percudit ; *al.* pepulit ; *al.* pepulerat.

Tamen nihilominus eis conficior curis) *Vid. Not.*

Vt ipsum, quod maneam in vita) *Sic MSS. edd.* ut hoc ipsum, quod maneam in vita.

Sed etiam video) *Sic Stewech. Palat. tert. Græc. Mentel. Vatic.* sed etiam id video ; *al.* sed ipsum video. *Græc. prim. cum vulgata*, sed etiam id ipsum video. *Amstelodam.* ; sed etiam ipse video. *Pal. tert. sed & video.*

Quibus nos olim) *MS.* quibus non olim.

Nunc his omnibus caremus) *MS.* nunc his o. c.

Cum ceteris, ut quidem videor) *MS.* tum ceteris, ut quidem videor. Tum mihi ipse displiceo) *Al.* tum ipsi mihi displiceo.

Aut obscuris hominibus) *Pal. tert. aut obscuris hominibus.*

Maxima quondam gratia) *Prim. Pal. proxima quadam gratia.*

Ne benigne quidem polliceri possum) *Vatic. & Palat. prim. possum.*

Quia curo) *Vatic.* quia cura.

Fortasse semper fore) *MSS. nonnulli*, fortasse semper non fore.

Videor mihi prospicere) *Prim. Palat. videor mihi prospicere.*

Quicumque vires habebit) *Al.* quicumque viros habebit. *Vid. Not.*

Quod primo omiseram) *MSS.* primo quod omiseram ; *al.* quod prius om.

Nam & complectar eius fam.) *Græc. prim. complector ; edd. amplectar.*

In ipsius consuetudinem — insinuabo) *Al.* insinuabor.

Putabo ad id quod volumus pervenire posse) *Al.* perveniri.

Quod ego meum malim esse) *Al.* quod ego infalim meum esse.

Vt te orem & obsecrem) *MSS.* ut te hortor & obsecrem. *Vid. Not.*

Studioque peperisti) *MSS.* reperisti. *Pal. duo percepisti.*

E P I S T. XIV.

Bene & feliciter evenire) *Al.* bene ac fel. e.

Si quod sentias aut re efficere possis) *Vid. Not.*

Ne vestigium quidem ullum est reliquum) *Al.* ne vestigium quidem est ullum reliquum ; *al.* relictum.

Agiturque praelare) *MS.* agitur praelare.

Si nosmet ipsos regere possumus) *edd. possumus.*

Hæc me tum vidisse) *Al.* hoc me vidisse.

Videbamque quango periculo) *Sic Græc. aliique codd. MSS. quo videbam* quanto periculo.

Si vicissens ii) *Al.* si ii vicissent.

Intelligebam tamen) *Al.* tamen intelligebam.

Et iratorum hominum) *MS.* iratorum hominum.

Qui me hæc prædicentem) *Al.* prævidentem.

Certe scio) *Sic MSS. al.* certo scio.

Sed ego tam misero tempore) *Al.* quod ego t. m. a.

E P I S T. XV.

Accepi perbreves tuas litteras) *MS. Græc. accepi perbrevis litteras tuas.*

Pal. sec. accepi perbrevis tuas epistolas. Palat. tert. Græc. accepi perb. epist. al. acc. brevès ep.

Sed hoc scieram) *Sic MSS. Vid. Not.*

Ad id meas litteras accommodavisse) *Al.* accommodasse em.

Quæ existimavi scribi oportere) *Vid. Not.*

De me præstare possum) *MS.* de me autem p. p.

Grav. quid pollicerer non erat.

Pari fortuna abjectus | *Al.* pari fortuna affictus. *Grut.* abiectus. *Pal.* quint. adjectus.

Nulla me ipsum privatim pepulit insignis injuria | *MS.* perculit; *al.* pepulit; *al.* pepulerat.

Tamen nihilominus eis conficior curis | *Vid. Not.*

Vt ipsum, quod maneam in vita | *Sic MSS. add.* ut hoc ipsum, quod maneam in vita.

Sed etiam video | *Sic Brewsch. Palat. tert. Grut. Mentel. Vatic.* sed etiam id video; *al.* sed ipsum video. *Grav. prim. cum vulgatis*, sed etiam id ipsum video. *Amstelodam;* sed etiam ipse video. *Pal. tert. sed & video.*

Quibus nos olim | *MS.* quibus non olim.

Nunc iis omnibus caremus | *MS.* nunc his o. c.

Cum ceteris, ut quidem videor | *MS.* tum ceteris, ut quidem videor.

Tum mihi ipse displiceo | *Al.* tum ipsi mihi displiceo.

Aut obscuris hominibus | *Pal. tert.* aut obscuris hominibus.

Maxima quondam gratia | *Prim. Pal.* proxima quadam gratia.

Ne benigne quidem polliceri possum | *Vatic. & Palat. prim.* possum.

Quia curo | *Vatic.* quia cura.

Fortasse semper fore | *MSS. nonnulli.* fortasse semper non fore.

Videor mihi perspicere | *Prim. Palat.* videor mihi prospicere.

Quasvis vires habebit | *Al.* quasvis viros habebit. *Vid. Not.*

Quod primo omiseram | *MSS.* primo quod omiseram; *al.* quod prius om.

Nam & complectar eius fam. | *Grav. prim.* complectar; *add.* amplectar.

In ipsius consuetudinem — inlinuabo | *Al.* inlinuabor.

Putabo ad id quod volumus pervenire posse | *Al.* perveniri.

Quod ego meum malim esse | *Al.* quod ego, asalim meum esse.

Vt te orem & obsecrem | *MSS.* ut te horret & obsecrem. *Vid. Not.*

Studioque peperisti | *MSS.* reperisti. *Pal.* duo percepisti.

EPIST. XIV.

Bene & feliciter evenire | *Al.* bene ac fel. e.

Si quod sentias aut re efficere possis | *Vid. Not.*

Ne vestigium quidem ullum est reliquum | *Al.* ne vestigium quidem est ullum reliquum; *al.* relistum.

Agiturque praelate | *MS.* agitur praelare.

Si nosmet ipsos regere possumus | *add.* possumus.

Hec me tum vidisse | *Al.* hoc me vidisse.

Videbamque quanto periculo | *Sic Grav. aliique codd. MSS.* quo videbam quanto periculo.

Si vicissim ii | *Al.* si ii vicissim.

Intelligebam tamen | *Al.* tamen intelligebam.

Et iratorum hominum | *MSS.* iratorum hominum.

Qui me hac praevidentem | *Al.* praevidentem.

Certe scio | *Sic MSS. al.* certo scio.

Sed ego tam misero tempore | *Al.* quod ego t. m. t.

EPIST. XV.

Accepi perbreves tuas litteras | *MS.* Grav. accepi perbrevis litteras tuas.

Pal. sec. accepi perbrevis tuas epistolas. *Palat. tert. Grut.* accepi perb. epist. *al. acc. brev. ep.*

Sed hoc scieram | *Sic MSS. Vid. Not.*

Ad id meas litteras accommodavissim | *Al.* accommodavissim.

Quae existimavi scribi oportere | *Vid. Not.*

De me praeferre possum | *MS.* de me autem p. p.

~~52364~~

5923 14

